

Навчально-дослідна програма
«КИЇВСЬКЕ ХРИСТІЯНСТВО ТА УНІЙНА ТРАДИЦІЯ»

Український Католицький Університет
Гуманітарний факультет
Філософсько-богословський факультет

Вільнюський Університет
Історичний факультет

Книга є другим, виправленим і доповненим виданням колективної монографії, опублікованої литовською й українською мовами у Видавництві Вільнюського університету (Vilniaus universiteto leidykla) за підсумками міжнародного дослідницького проекту „Православні та унійні спільноти у Великому князівстві Литовському: історія, культура, пам’ять”:
Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas / На перехресті культур: Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі (Vilnius 2017)

З благословення

Глави Української Греко-Католицької Церкви
Блаженнішого Святослава Шевчука

Видання здійснюється
у рамках публічного проекту
«Соборна Україна та Київська традиція»
за жертовної підтримки
українських меценатів

НА ПЕРЕХРЕСТІ КУЛЬТУР

Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі

Колективна монографія
за редакцією Альфредаса Бумблаускаса,
Сальвіюса Кулявічюса та Ігоря Скочилися

Друге, виправлене й доповнене видання

Автори текстів

Вадим Ададуrow, Іван Альмес, Дарюс Баронас,
Альфредас Бумблаускас, Оксана Вінниченко, Олег Дух,
Генуте Кіркенє, Юстіна Козакайте, о. Павло Кречун ЧСВВ,
Альбінас Кунцевічюс, Витауте Лукшенене,
о. Василь Парасюк ЧСВВ, Ігор Скочиляс, Юліана Татьяніна,
Ігор Тесленко, Леонід Тимошенко, Мінтаутас Чюрінскас,
Мартинас Якуліс, Рута Янонене

Львів 2019

УДК 271.4(474.5-25)-523.4/.6:27-144.89]-9(082)

Н 12

Рецензенти:

д-р Людас Йовайша (Вільнюський університет), д-р Григорій Потащенко (Вільнюський університет), д-р Сергіус Темчінас (Інститут литовської мови Академії наук Литви), д. і. н. Максим Яременко (Національний університет „Кієво-Могилянська академія”)

Рекомендовано до друку

Радою Історичного факультету Вільнюського університету

(засідання 7 грудня 2017 р., протокол № 2/6) та

Вченою радою Гуманітарного факультету УКУ

(засідання 27 грудня 2018 р., протокол № 5)

Н 12 На перехресті культур: Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі: Колективна монографія за ред. Альфредаса Бумблаускаса, Сальвіюса Кулявічюса та Ігоря Скочилися / 2-ге, виправл. й доповн. видання. – Львів: Український Католицький Університет, 2019. – 912 с.: іл. – (Серія „Київське християнство”, т. 16).

Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas / At cultural crossroads: the Holy Trinity shrine and monastery in Vilnius. Moksliniai redaktorai: Alfredas Bumblauskas, Salvijus Kulevičius, Ihoris Skočiliasas. – Kolektyvinė monografija. – Lviv: Ukrainos katalikiškojo universiteto leidykla, 2019. – 912 p.: iliustr.

ISBN 978-617-7637-08-9

Колективна монографія литовських й українських дослідників пропонує новий інклюзивний підхід до інтерпретації спільної культурної спадщини обох народів. Географічна локалізація Литви на балто-слов'янському пограниччі латинської та візантійської цивілізацій детермінувала появу у Вільнюсі в XIV ст. однієї з найдавніших релігійних інституцій у столиці ВКЛ – спочатку православного, а від XVII ст. унійного монастиря Пресв. Трійці. Аж до середини XIX ст. спільнота ченців східного обряду і створені нею інституції були місцем зустрічі литовського Заходу та руського (українсько-білоруського) Сходу, а також духовним центром Василянського чину і всієї Київської (Віленської) митрополії. Водночас Святотроїцька обитель перетворилася на важливий осередок публічної репрезентації культурних моделей *Slavia Orthodoxa*, *Slavia Unita* та *Lithuania Latina* в поліетнічному і мультиконфесійному соціумі ВКЛ.

© Український Католицький Університет, макет, 2019

© Vilniaus universitetas, 2019

© Автори, 2019 (Вадим Ададуrow, Іван Альмес, Darius Baronas, Alfredas Bumblauskas, Mintautas Čiurinskas, Оксана Вінниченко, Олег Дух, Martynas Jakulis, Rūta Janonienė, Василь Капкан, Genutė Kirkienė, Justina Kozakaitė, Михайло Кречун, Salvijus Kulevičius, Albinas Kuncevičius, Vytautė Lukšėnienė, Андрій Парасюк, Ігор Скочилиас, Юліана Тат'яніна, Ігор Тесленко, Леонід Тимошенко)

ISBN 978-617-7637-08-9

Сучасна панорама історичної частини Вільнюса від вул. Василянська (Bazilijonų) (з міськими мурами, Острою брамою, каплицею римо-католиків з чудотворною іконою Остробрамської Богородиці, латинським храмом Св. Терези і монастирем оо. кармелітів, православною церквою й обителлю Св. Духа та василянським монастирським комплексом Пресв. Трійці).

Фотограф Марюс Йовайша, 2007 р.

ЗМІСТ

Перелік скорочень.....	11
Передмова (<i>Альфредас Бумблаускас, Генуте Кіркенє, Ігор Скочиляс</i>).....	15
Prologium: Монаша спільнота василіян у публічному просторі Вільна (<i>Ігор Скочиляс</i>).....	19

Частина перша. ВІЛЬНО ЯК МІСЦЕ ЗУСТРІЧІ СХІДНОГО І ЗАХІДНОГО ХРИСТИЯНСТВА

Розділ 1. „Civitas Ruthenica” XIV–XVI століть

Православний острів серед язичників і католиків (<i>Дарюс Баронас</i>).....	37
Унійна ідея та її литовська рецепція (<i>Генуте Кіркенє</i>).....	49
Князь Костянтин Острозький та його фундації (<i>Генуте Кіркенє, Ігор Тесленко</i>).....	67
<i>Slavia Orthodoxa</i> : криза й оновлення (<i>Леонід Тимошенко</i>).....	77
Православний монастир Св. Трійці (<i>Леонід Тимошенко</i>).....	87

Розділ 2. Slavia Unita XVII–XVIII століть

Дві „Русі” та релігійна полеміка (<i>Леонід Тимошенко</i>).....	99
Святотроїцький унійний монастир і реформа 1617 року (<i>о. Павло Кречун ЧСВВ, о. Василь Парасюк ЧСВВ</i>).....	115
Московська окупація та василіянське відродження (<i>Ігор Скочиляс</i>).....	133
„Коротке” XVIII століття (<i>Ігор Скочиляс, Юліана Татьяніна</i>).....	163
Монаші молитви за спасіння душ (<i>Оксана Вінниченко</i>).....	195

Розділ 3. В імперському контексті (XIX століття)

Обитель як освітня корпорація (<i>Вадим Ададуров</i>).....	207
Економіка монастиря (<i>Вадим Ададуров</i>).....	217
Закриття (<i>Вадим Ададуров</i>).....	223

Частина друга. СВЯТОТРОЇЦЬКА СВЯТИНЯ У ВІЛЬНІ

Розділ 1. Образи та інституції

Образи в літературі XVII століття (<i>Мінтаутас Чюрінскас</i>).....	239
---	-----

Братство (<i>Леонід Тимошенко</i>).....	265
Жіноча обитель (<i>Олег Дух</i>).....	279
Бібліотека (<i>Іван Альмес</i>).....	291
Друкарня (<i>Іван Альмес</i>).....	301

Розділ 2. Архітектурно-меморіальний комплекс

Архітектурний ансамбль (<i>Рута Янонєнє</i>).....	311
Некрополь та його археологічні дослідження (<i>Альбінас Кунчевічюс, Мартинас Якуліс, Юстіна Козакайте, Витаутє Лукишенє</i>).....	331

Epilogus. ЛАБІРИНТИ ПАМ'ЯТІ

Українська перспектива (<i>Ігор Скочиляс</i>).....	355
Литовська перспектива (<i>Альфредас Бумблаускас</i>).....	369

Висновки	379
-----------------------	-----

Додатки

Таблиця 1. Архимандрити Віленського василіянського монастиря XVII–XVIII ст. (<i>уклав Ігор Скочиляс</i>).....	387
Таблиця 2. Настоятелі (ігумени) Віленського василіянського монастиря XVII – першої половини XIX ст. (<i>уклав Ігор Скочиляс</i>).....	392

Частина третя. ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА ВАСИЛІЯН

Віленський василіянський архів та джерела з історії монастиря і храму Пресв. Трійці XIV–XIX століть (<i>Ігор Скочиляс</i>).....	401
Док. № 1. Реєстр рухомого майна монастирської церкви 1701–1702 рр., укладений з нагоди вивезення з Вільна до Жировичів чудотворної ікони Богородиці напередодні шведської окупації столиці ВКЛ (<i>упорядкував Ігор Скочиляс</i>).....	433
Док. № 2. Інвентарний опис друкарні монастиря 1709–1710 рр. (<i>упорядкували Іван Альмес, Ігор Скочиляс</i>).....	435
Док. № 3. Внутрішні „Правила” монастиря 1711 р. (<i>упорядкували Олег Дух, Ігор Скочиляс</i>).....	438
Док. № 4. Інвентарний опис нерухомого майна монастиря 1719 р. (<i>упорядкував Ігор Скочиляс</i>).....	447
Док. № 5. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1737 р. (<i>упорядкували Ростислав Паранько, Ігор Скочиляс</i>).....	454
Док. № 6. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1739 р. (<i>упорядкували Ростислав Паранько, Ігор Скочиляс</i>).....	458

Док. № 7. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1740 р. (упорядкували <i>Ростислав Паранько, Ігор Сkochиляс</i>).....	462
Док. № 8. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1742 р. (упорядкували <i>Ростислав Паранько, Ігор Сkochиляс</i>).....	468
Док. № 9. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1743 р. (упорядкували <i>Ростислав Паранько, Ігор Сkochиляс</i>).....	470
Док. № 10. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1752 р. (упорядкували <i>Ростислав Паранько, Ігор Сkochиляс</i>).....	473
Док. № 11. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1755 р. (упорядкували <i>Ростислав Паранько, Ігор Сkochиляс</i>).....	480
Док. № 12. Інвентарний опис монастиря 1774 р., укладений під час передачі обителі в урядування нового ігумена о. Йоахима (Чудовського) (упорядкували <i>Галина Кравець, Ігор Сkochиляс, Ірина Сkochиляс</i>)	482
Док. № 13. „Передмова” („Prakalba”) до першого литовськомовного видання василіянської друкарні 1776 р. „Святий рік, або Великий ювілей, проголошений на шість місяців в усій Жемайтійській єпархії...” (упорядкували <i>Інна Кажуро, Сальвіюс Кулявічюс</i>)	634
Док. № 14. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1785 р. (упорядкували <i>Ростислав Паранько, Ігор Сkochиляс</i>).....	641
Док. № 15. Проповідь о. Михаїла-Франциска Карповича, виголошена у Вільні в храмі Свв. Йоанів на поховання учасників повстання 1794 р. в Речі Посполитій, опублікована в перекладі з польської мови на литовську василіянською друкарнею (упорядкували <i>Інна Кажуро, Сальвіюс Кулявічюс</i>)	674
Док. № 16. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1795 р. (упорядкували <i>Ростислав Паранько, Ігор Сkochиляс</i>).....	694
Док. № 17. „Відомість” про жіночий василіянський монастир 1806 р. (упорядкував <i>Олег Дух</i>).....	718
Док. № 18. Передмова “Prakalba skautitoti” до книги римо-католицького священика Йонаса Ляхавічюса „Провідник до вічного Небесного Царства, або Дієвий спосіб, що подає щедрі й особливі поради для спасіння вмираючих людей”), опублікована литовською мовою у василіянській друкарні 1812 р. (упорядкували <i>Інна Кажуро, Сальвіюс Кулявічюс</i>)	732
Док. 19. Передмова до пісенного збірника „Голос серця, волаючого в піснях до Бога, до Пресвятої Діви Марії та до святих...”, опублікована литовською мовою у василіянській друкарні 1818 р. (упорядкували <i>Інна Кажуро, Сальвіюс Кулявічюс</i>).....	738
Док. № 20. Коментар до молитвослова о. Лауринаса Борткявичюса для прочан Кальварії в м-ку Скапішкіс „Хресна дорога Господа	

нашого Ісуса Христа, або Кальварії стацій чотирнадцять...”, опублікований литовською мовою у василіянській друкарні 1819 р. (упорядкували <i>Інна Кажуро, Сальвіюс Кулявічюс</i>).....	747
Док. № 21. Протокол протоігуменської візитації монастиря 1819 р. (упорядкували <i>Вадим Ададуров, Галина Кравець, Ігор Скочиляс</i>).....	758
Док. № 22. Протокол протоігуменської візитації жіночого василіянського монастиря 1821 р. (упорядкували <i>Олег Дух, Галина Кравець, Ігор Скочиляс</i>).....	780
Док. № 23. Формулярні списки ченців монастиря 1838 р. (упорядкував <i>Вадим Ададуров</i>).....	785
Перелік ілюстрацій	799
At cultural crossroads: the Holy Trinity shrine and monastery in Vilnius.....	807
Kultūro kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas	813
На перехрестке культур: монастирь и храм Пресвятой Троицы в Вильнюсе	819
Автори	825
Бібліографія	827
Іменний покажчик.....	881
Географічний покажчик.....	903

Перелік скорочень

- АВАК* → *Акты, издаваемые Виленскою Археологическою комиссиею*, т. 8, 1875; т. 9, 1878; т. 10, 1879; т. 11, 1880; т. 12, 1883; т. 15, 1888; т. 20, 1893
- Акты ЗР* → *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею*, т. 1, 1846; т. 2, 1848; т. 3, 1862; т. 4, 1851
- Акты ЮЗР* → *Акты, относящиеся к истории Юго-Западной России*, т. 2: 1599–1637, 1865
- Архив СПбИИ → Научно-исследовательский архив (Русская секция) Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук
- Архив ЮЗР* → *Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов*. Киев
- АСД* → *Археологический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси*. т. 6, 1869; т. 9, 1870; т. 10, 1874; т. 12, 1900; т. 13, 1902. Вильна
- ВКЛ → Велике князівство Литовське
- ІР НБУ Київ → Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського
- ЛННБ → Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, Відділ рукописів
- МВКЛ* → *Метрыка Вялікага княства Літоўскага*
- НГАБ Мінск → Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Мінске
- НМЛ → Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові, Відділ рукописної та стародрукованої книги
- ПСРЛ* → *Полное собрание русских летописей*
- РГИА СПб → Российский государственный исторический архив в Санкт-Петербурге
- РИБ* → *Русская историческая библиотека, издаваемая Императорскою археологическою комиссиею*, т. 4. 1878; т. 6. 1880; т. 7. 1882; т. 19. 1903. Санкт-Петербург

- РНБ СПб → Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, Отдел рукописей
- РНБ СПб ОРК → Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, Отдел редких книг
- СДГ → *Собрание древних грамот и актов городов Вильны, Ковна, Трок, православных монастырей, церквей и по разным предметам*. Вильно 1843
- ЦДІА України → Центральний державний історичний архів України, м. Львів у Львові
- Analecta OSBM* → *Analecta Ordinis Sancti Basilii Magni* (Roma)
- ВІ → Biblioteka Jagiellońska (Kraków)
- Capitula Generalia Basilianorum* → П. Підручний, Б. П'єточко. *Василіянські генеральні капітули від 1617 по 1636 рік = Capitula Generalia Basilianorum ab Anno 1617 ad annum 1636*. Рим – Львів 2017
- DPR → *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, т. 1. 1953; т. 2. 1954 / ред. А. Г. Welykyj. Romae
- Epistolae Kiška, Szeptyckyj, Hrebnyckyj* → *Epistolae metropolitaram kioviensium catholicorum: Leonis Kiška, Athanasii Szeptyckyj, Floriani Hrebnyckyj (1714–1762)* / ред. А. Г. Welykyj. Romae 1959
- Epistolae Korsak, Sielava, Kolenda* → *Epistolae metropolitaram kioviensium catholicorum: Raphaelis Korsak, Antoni Sielava, Gabrielis Kolenda (1637–1674)* / ред. А. Г. Welykyj. Romae 1956
- Epistolae Rutskyj* → *Epistolae Josephi Velamin Rutskyj, metropolitae kioviensis catholici (1613–1637)* / ред. Th. Hалуščynskyj, А. Г. Welykyj. Romae 1956
- Epistolae Korsak, Sielava, Kolenda* → *Epistolae metropolitaram kioviensium catholicorum: Raphaelis Korsak, Antoni Sielava, Gabrielis Kolenda (1637–1674)* / ред. А. Г. Welykyj. Romae 1956
- Epistolae Zochovskyj, Zalenskyj, Vynnyckyj* → *Epistolae metropolitaram kioviensium catholicorum: Cypriani Zochovskyj, Leonis Slubicz Zalenskyj, Georgii Vynnyckyj (1674–1713)* / ред. А. Г. Welykyj. Romae 1958
- KDKDW → *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej = Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vlnensis* / ред. J. Fijałek, Wł. Semkowicz. Kraków 1932; 1948
- KPCA → Kultūros paveldo centro archyvas. Vilnius
- LDM → Lietuvos dailės muziejus
- Litterae basilianorum* → *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae* / ред. А. Г. Welykyj, P. B. Pidrutchnyj. Romae 1979

- LM* → *Lietuvos Metrika = Lithuanian Metrica = Metryka Litewska*
- LMAVB RS → Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius
- LMAVB RSS → Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Retų spaudinių skyrius
- LNB NPDAF → Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Nacionalinis publikuotų dokumentų archyvinis fondas
- LNB RKRS → Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Retų knygų ir rankraščių skyrius
- LNM → Lietuvos nacionalinis muziejus
- LVIA → Lietuvos valstybės istorijos archyvas
- MCSL* → *Monumenta Confraternitatis Stauropigianae Leopoliensis* / ред. W. Milkowicz. Leopoli 1895
- MNW → Muzeum Narodowe w Warszawie
- MOLŠ* → *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, т. 1: 1657–1662 m. *Vilniaus miesto tarybos knyga*; т. 2: 1655–1661 m. *Rusų okupacinės valdžios Lietuvoje dokumentai*; т. 3: 1658–1663 m. *Vilniaus miesto tarybos aktų knyga* / упоряд. E. Meilus. Vilnius 2011
- MUH* → *Monumenta Ucrainae historica*, упоряд. Andreas Šeptyckyj, Romae 1966–1967
- ÖNB Wien → Die Handschriftenabteilung der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien, Series Nova
- VUB RS → Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius
- VUB RSS → Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyrius

ПЕРЕДМОВА

Друге, виправлене й доповнене видання колективної монографії литовських та українських дослідників¹ пропонує новий спосіб інтерпретації спільного культурного спадку двох народів, фокусуючи увагу на історії православної й унійної (греко-католицької, греко-унійної) громад на території Великого князівства Литовського (ВКЛ). Організаційно вони входили до складу Київської митрополії слов'янсько-візантійського обряду з осідком спершу в Києві, а від XV ст. – у Новгородку й Вільні. До визначних центрів східнохристиянської традиції та міжкультурної комунікації у ВКЛ належав монастир і храм Пресв. Трійці, що функціонували в столиці держави – Вільні (сучасна локалізація – м. Вільнюс, вул. Аушрос Варту, 76), єдиний у Європі митрополії на перехресті двох цивілізацій – латинської та візантійської. Саме столиця Литви – цей „Північний Єрусалим” – віддавна поєднувала Східну і Західну Європу, де назагал мирно співіснували представники різних національностей і культур.

Святотроїцький комплекс невдовзі після своєї появи став (поряд з Успенським катедральним собором Вільна) одним з головних релігійно-культурних осередків русинів у Литовській державі – спочатку православних, а з 1596 р. також уніатів (сучасних греко-католиків). У долі храму й обителі Пресв. Трійці, по суті, відображена вся історія литовської частини Київської митрополії. З цим духовним центром безпосередньо пов'язана діяльність відомих подвижників і святих Православної й Унійної Церков: трьох віленських мучеників Антонія, Йоана та Євстафія (середина XIV ст.), св. мученика Макарія, митрополита київського (кінець XV ст.), священномученика Йосафата (Кунцевича) та київського унійного митрополита

¹ Перше видання монографії побачило світ 2017 р. двома окремими, ідентичними за змістом книгами литовською й українською мовою у Видавництві Вільнюського університету (Vilniaus universiteto leidykla): *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas: Kolektyvinė monografija* / наук. ред.: А. Bumblauskas, S. Kulevičius, I. Skočiliasas. Vilnius 2017; *На перехресті культур: монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі: Колективна монографія* / наук. ред.: А. Бумблаускас, С. Кулявічюс, І. Скочиляс. Вільнюс 2017.

Йосифа (Велямина Рутського) (перша половина XVII ст.). Зведена в XVI ст. кам'яна церква Пресв. Трійці є не тільки прекрасним зразком сакральної архітектури ВКЛ епохи Ренесансу, але й меморіальним пам'ятником одному з найвидатніших політичних діячів Литви, православному князеві Костянтинові Острозькому, який побудував храм як *votum* за перемогу литовських військ над московською армією в битві під Оршею 1514 р.²

До XVII ст. при Троїцькій церкві діяв православний монастир (окремі архимандрити цієї обителі ставали „митрополитами київськими, галицькими і всієї Русі”), однойменне братство (перше такого типу об'єднання віленських міщан), богословська й публічна школи, друкарня (де побачила світ перша східнослов'янська граматика) тощо. Від XVII ст. сакральний комплекс стає серцем усього Василіянського чину, звідки реформоване в 1617 р. унійне монашество поширюється на терени сучасних Білорусі, Латвії, Литви, Польщі, Росії та України. Добре освічені ченці Святотроїцького монастиря викладали у Віленській єзуїтській академії й університеті. Після третього поділу Речі Посполитої в 1795 р. та окупації території Литви царською Росією діяльність віленських василіян була підпорядкована інтересам імперії, а приміщення їхньої обителі влада використала для утримання в ув'язненні членів студентської підпільної організації Вільнюського університету, серед них і знаного поета Адама Міцкевича. Урешті-решт у 1839 р. російська адміністрація перевела чернечий осередок на синодальне православ'я, а згодом і цілком ліквідувала його.

Таким чином, Святотроїцька церква й монастир є унікальним дослідницьким майданчиком для міждисциплінарного вивчення поліконфесійної та багатокультурної історії ВКЛ, зокрема її руського сегмента. Водночас святиня унікальна і своїм сьогоденням – у 1991 р. Греко-Католицька Церква отримала в Литві легальний статус, а в 1992–1994 рр. литовський уряд повернув місцевій громаді греко-католиків комплекс забудов – храм Пресв. Трійці та василіянську обитель, котрі стали осердям культурного й релігійного життя української діаспори в Литві (богослужіння в церкві відправляються українською мовою, а віднедавна також і білоруською). Так, завдяки литовцям, українці знову відкрили для себе духовний центр Берестейської церковної унії – Вільнюський монастир. У даному випадку можна говорити про своєрідне продовження традицій ВКЛ у XXI ст.

² З ініціативи Історичного факультету Вільнюського університету (д-р Генуте Кіркенє) та василіянського монастиря у Вільнюсі (ігумен о. Вінкентій Пелих) 11 листопада 2018 р. на фасаді греко-католицької церкви Пресв. Трійці було урочисто відкрито меморіальний барельєф князеві Костянтину Острозькому (скульптори Олесь Сидорук і Борис Крилов з Києва, меценат – Роберт Габул) (<http://www.osbm.lt.ua/u-vilnyusi-vidkryly-barelyef-kostyantynu-ostrozkomu/>).

Незважаючи на все це, письмові й інші джерела з історії Святотроїцького комплексу поки що вивчені дуже фрагментарно. Мало того, в литовській історіографії досі відсутнє монографічне дослідження, присвячене православним та уніатам у ВКЛ (є лише окремі роботи або збірники статей, що висвітлюють локальні чи вузькоспеціальні аспекти східнохристиянської проблематики). Фактично, ця тема винесена за рамки публічного гуманітарного дискурсу Литви. До такої історичної „амнезії” спричинила, серед іншого, специфіка литовської культурної пам’яті ВКЛ, що зосереджується на литовцях (у сучасному розумінні) та римо-католиках, тим самим відмовляючись від іншої важливої складової минулого ВКЛ. Дзеркально тотожний підхід демонструє українська гуманітаристика, котра аналізує вітчизняну культурну й релігійну історію поза контекстом ВКЛ, загалом ігноруючи тривале входження українських земель у склад Литовської держави та їхню інтегрованість у цивілізаційний простір *latinitatis*.

Тому в нашій монографії було вирішено застосувати інклюзивний підхід до осмислення спільної культурної спадщини православної та унійної громад у межах ВКЛ. Маємо надію, що ця книга допоможе хоча б частково усунути культурно й історично обумовлені стереотипи в інтерпретації „свого”, „чужого” та „спільного” минулого. Дев’ятнадцять литовських та українських учених (археологи, архітектори, богослови, історики, культурологи, мистецтвознавці³) в міждисциплінарному ключі представили різноманітні аспекти історії Святотроїцького монастиря і храму, розглядаючи їх на більш широкому цивілізаційному тлі. У рамках проекту було опрацьовано й уведено до наукового обігу нові писемні джерела й артефакти матеріальної культури, критично осмислено домінуючі в обох країнах наукові концепти й парадигми, обговорено й акцептовано концептуальні методи колективної праці. Сукупно це дало змогу вченим обох країн успішно реалізувати свою мету, – підготувати до друку колективну монографію „*На перехресті культур: Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі*”.

* * *

В основу монографії було покладено результати спільного наукового проекту Історичного факультету Вільнюського та Гуманітарного факультету

³ З литовських дослідників співавторами колективної монографії стали: Дарюс Баронас (*Darius Baronas*), Альфредас Бумблаускас (*Alfredas Bumblauskas*), Генуте Кіркенене (*Genutė Kirkienė*), Юстіна Козакайте (*Justina Kozakaitė*), Альбінас Кунцевічіус (*Albinas Kuncevičius*), Витауте Лукшенене (*Vytautė Lukšėnienė*), Мінтаутас Чюрінскас (*Mintautas Čiurinskas*), Мартинас Якуліс (*Martynas Jakulis*) і Рута Янонене (*Rūta Janonienė*), а з українських – Вадим Ададуров, Іван Альмес, Оксана Вінниченко, Олег Дух, о. Павло Кречун ЧСВВ, о. Василь Парасюк ЧСВВ, Ігор Сковчиляс, Юліана Тат’яніна, Ігор Тесленко і Леонід Тимошенко.

Українського католицького університетів „*Stačiatikių ir unitų visuomenės Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje: istorija, kultūra, atmintis / Православні та унійні спільноти у Великому князівстві Литовському: історія, культура, пам'ять*”. Ця ініціатива реалізовувалася впродовж 2015–2017 рр. завдяки цільовим грантам, що були отримані від Наукової ради Литви (номер фінансової угоди ТАР LU-6-2016) й Міністерства освіти і науки України (Програма двостороннього співробітництва між Україною та Литвою в сфері науки і технологій). Суттєву підтримку проекту надали Департамент культурної спадщини при Міністерстві культури Литовської Республіки, василіянський монастир Св. Йосафата у Вільнюсі й публічний проект „Соборна Україна та Київська традиція”. Натомість кошти додрукарської підготовки і самої публікації другого, виправленого і доповненого видання монографії забезпечила добродійна фундація „Kirche in Not”.

У порівнянні з першою публікацією 2017 р., друге видання монографії додатково містить нову розлогу третю частину – „*Документальна спадщина василіян*”, що акумулює надзвичайно вартісну підбірку джерел з історії Святотроїцької церкви та чоловічої й жіночої василіянських обителів XVIII – першої половини XIX ст. (латинською, литовською, польською і російською мовами). Виявлення та копіювання цих матеріалів уможливили інституційна підтримка Бібліотеки Академії наук Литви ім. Врублевських, Бібліотеки Вільнюського університету, Національного музею ім. Андрея Шептицького у Львові, Василіянського чину Святого Йосафата, Центрального державного історичного архіву України у Львові, а також фахова допомога д-ра Войцева Вальчака (Університет у Білостоці), оо. василіян д-ра Порфирія Підручного з Риму й Ігоря Гарасима з Варшави, д-ра Дзяніса Лісейчикова (Національний історичний архів Білорусі, м. Мінськ). Натомість до самого археографічного опрацювання 23-х документів долучилися Інна Кажуро (Національна бібліотека Литви ім. Мартінаса Мажвідаса), Сальвіюс Кулявічюс (Вільнюський університет), Галина Кравець і Ростислав Паранько (Український католицький університет) та Ірина Скочиляс (Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України).

Уважаємо за честь для себе й пишаємося тим, що цією монографією можемо долучитися до репрезентації ширшому загалові спільної для регіону Центрально-Східної Європи історико-культурної спадщини багатонаціонального ВКЛ та поліконфесійної Київської митрополії слов'янсько-візантійського обряду. Сподіваємося, що це унікальне і для Литви, і для України видання не тільки матиме велике значення для богословів і гуманітаріїв наших країн, але й сприятиме зміцненню інтелектуальних і духовних взаємозв'язків між литовцями та українцями.

Альфредас Бумблаускас, Генуте Кіркенє, Ігор Скочиляс

Prologium:

МОНАША СПІЛЬНОТА ВАСИЛІАН У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ ВІЛЬНА

Поселившись на теренах сучасного Вільнюса, правдоподібно, в останній третині XIII ст., православні русини представляли поважну частину його мешканців уже в добу великого князя Ґедиміна (1315/1316–1341), який перетворив місто на адміністративний центр Литовської держави. У середньовіччі вважали, що „влаштування християнської столиці – це завжди тема актуалізації *Старого Завіту* в християнському світі, [а] християнський монарх-засновник держави чи династії – це зазвичай новий Мойсей, новий Давид і новий Соломон; він владарює над новим Ізраїлем, і столиця його держави – це завше новий Єрусалим”¹. Принаймні до кінця XVI – початку XVII ст. русини становили майже половину населення „Північного Вавилона” (як свого часу назвав Вільно папський нунцій Алоїзій Ліппомано²). У столиці ВКЛ на початку XVI ст. жило близько 10 000 осіб, а в середині XVII ст. – від 20 000 до 30 000. В одному з найзалюдненіших міст Центрально-Східної Європи русини співіснували і співпрацювали з іншою численною групою міщан – „людьми римської віри”, до яких належали передовсім литовці, німці й поляки³.

Поступове зростання чисельності руського населення було зумовлене переходом на православ’я багатьох віленців литовського походження та представників великокняжої еліти. Як наслідок, у Вільні сформувалися дві основні просторово-топографічні дільниці – латинська (відома під назвою „Велика” чи „dzielnica lacka”) і руська („Окол” чи „Civitas Ruthenica”).

¹ В. Лурье. *Русское православие между Киевом и Москвой. Очерк истории русской православной традиции между XV и XX веками*. Москва 2009, с. 51.

² *Acta Nuntiaturae Poloniae*, т. 3: *Aloisius Lippomano (1555–1557)*, кн. 1 / ред. Н. D. Wojtyska. Rzym 1993, с. 75–78 (№ 50).

³ И. Каплунайте. Роль немецкого города в Вильнюсе во второй половине XIV в. // *Ukraina Lithuanica*, т. 4. Київ 2017, с. 125–145; R. Jonaitis. Orthodox Churches in the Civitas Ruthenica area of Vilnius: The Question of Location // *Archaeologia Baltica* 16 (2011) 110–128.

Економічну, правову, культурну й релігійну (однак не політичну!) рівновагу цих двох сегментів міського соціуму закріпили привілеї Сигізмунда Кейстуовича з 1432 р. (що де-факто зрівняв католиків і православних) та ординація Сигізмунда Старого з 1536 р. Відповідно до цих державно-правових актів, міська рада (24 райці) мала порівну складатися з міщан латинського і грецького обряду. На засадах паритетності обирали й бурмістрів (12), двоє з яких (православний і католик) одночасно виконували свої функції⁴. Основою руської ділянки була духовна юридика глави Православної Церкви („Город митрополитів”), виокремлена згодом в 1416–1419 рр. великим князем Вітовтом Кейстуовичем (1392–1430). В її межах розташовувалися катедральний собор Успення Пресв. Богородиці („Пречистенський”, фундований бл. 1347 р.) та мережа християнських святинь, що в XVI ст. охоплювала 13 церков і монастир Пресв. Трійці. Лише в наступному столітті католицькі храми в місті почали кількісно переважати над церквами східного („грецького”) обряду⁵. З того часу частка русинів у Вільні невпинно зменшувалась, і вже наприкінці XVIII ст. з-поміж 18 000 його жителів православні й уніати склали зовсім незначний відсоток⁶. Незадовго до офіційної ліквідації унії в Російській імперії (1839 р.) серед майже 36 000 віленців нараховувалося менше 300 католиків східного обряду.

Мультиконфесійне й поліетнічне Вільно в ранньомодерні часи було „відкритим містом”⁷ і назагал вирізнялося релігійною толерантністю (якщо не брати до уваги епізодичні спалахи насильства в 1591, 1608–1609, 1611, 1639–1640, 1682 рр.⁸). Роль столиці ВКЛ як важливого регіонального осередку в Центрально-Східній Європі зросла за володарювання Сигізмунда III Вази (1587–1632), який активно розвивав балтійський напрям зовнішньої політики Речі Посполитої⁹. Незважаючи на очевидні віровизнавчі

⁴ V. Drėma. *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvu* / ред. A. Lėverienė, A. Mickėvičius, R. Mosiejienė. Vilnius 2008, с. 7–438, 454–526, 565–631, 656–953; D. Frick. *Five Confessions in One City: Multiconfessionalism in Early Modern Wilno* // *A Companion for Multiconfessionalism in Early Modern World* / ред. T. Saftey. Leiden 2011, с. 423–429.

⁵ Див.: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie od początku reformacji do końca XVII wieku*. Toruń 2016, с. 43–46, 52–54; J. Maroszek. *Wilno jako Slavia Orthodoxa czy Slavia Unita w dziejach Wielkiego Księstwa Litewskiego* // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos istorijos ir tradicijos fenomenai: tautų atminties vietos* / ред. A. Bumblauskas, G. Potašenko. Vilnius 2013, с. 82–86.

⁶ L. Briedis. *Vilnius: City of Strangers*. Vilnius 2008, с. 63.

⁷ Цей термін упровадив: J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna (1323–1655): retrovezna organizacja miasta*. Kraków 2012, с. 186, 257–260.

⁸ Приклад таких конфліктів наводить: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 171–177, 218–237, 259–297, 305–318, 402–420, 497–516, 556–571.

⁹ A. Gil, I. Skoczylas. *Kościół Wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795*. Lublin – Lwów 2014, с. 174–175.

Віленський монах о. Йосафат (Бражич).
Гравер Олександр Тарасевич, 1680 р.

поділи між християнами (римо-католиками, православними й уніатами, кальвіністами та лютеранами), юдеями (євреями й караїмами) та мусульманами (татарами), на рівні щоденних соціокультурних практик віленці у „місті багатьох календарів”¹⁰ перебували в досить тісних міжособистісних зв’язках. Найтривкішими виявилися взаємини між кальвіністами й лютеранами та між православними й уніатами, котрих, попри станові, майнові й конфесійні відмінності, пов’язували етнічне походження та спільна культура¹¹. В окремі періоди для захисту своїх економічних, корпоративних та релігійних прав і свобод віленські міщани навіть об’єднувалися в міжконфесійні союзи, як це наприкінці XVI – на початку XVII ст. зробили православні й протестанти для протидії Берестейській церковній унії¹² чи латинники й уніати у другій половині XVII – XVIII ст. задля встановлення домінантного контролю над Віленським магістратом.

У тогочасній столиці ВКЛ християнські святині виконували функцію формування спільного публічного простору – особливого місця, де збиралися міщани, шляхта й духовенство як „публічні особи”, котрі творили „репрезентативну публічну сферу” з метою демонстративної маніфестації своїх цінностей (етосу) та впливу на соціум¹³. Міський простір у домодерну епоху з її превалюючою релігійною культурою мав сакральний характер і був прив’язаний до визначеної території й окреслених границь, у межах яких локальна спільнота конструювала свій мікросвіт – священний простір (*ερωπιου*), основними формантами котрого виступають особливі сакральні об’єкти¹⁴. Згідно з концепцією видатного культуролога

¹⁰ D. Frick. *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth Century Wilno*. Ithaca – London 2013, с. 400–418; його ж. *The Bells of Vilnius: Keeping Time in a City of Many Calendars // Making Contact: Maps, Identity and Travel* / ред. L. Cormack, N. Pylypiuk, G. Berger, J. Hart. Edmonton 2003, с. 23–59.

¹¹ Особисті зв’язки блискуче простежено у: *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne* / ред., вступ і коментар D. Frick. Warszawa 2008.

¹² Див. спеціальне дослідження: Т. Кемпа. *Wobec kontrreformacji: Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*. Toruń 2007, с. 57–434.

¹³ Автором теорії публічного простору є видатний німецький соціолог Юрген Габермас: J. Habermas. *Further Reflections on the Public Sphere // Habermas and the Public Sphere* / ред. С. Calhoun. Cambridge (Mass.) – London 1992, с. 421–461; його ж. *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* / перекл. Т. Burger. Cambridge (Mass.) 1991. Див. також: *The Idea of the Public Sphere: A Reader* / ред. J. Gripsrud, Н. Moe, А. Molander, G. Murdock. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Plymouth (UK) 2010.

¹⁴ Про це докладніше в: Ю. Лотман. О понятии географического пространства в русских средневековых текстах // його ж. *Избранные статьи: в 3 т.*, т. 1. Таллинн 1992, с. 407–412; I. Skochylas. *From Sacred Space to Administrative Model of Church Governing:*

й антрополога Мірче Еліаде, „будь-який священний простір передбачає своєрідне вторгнення священного (*срофанії*), внаслідок чого з навколишнього простору виокремлювалася певна територія, котрій надавали якісно відмінних властивостей”¹⁵.

Однією з локальних спільнот, що формувала публічний сакральний простір домодерного Вільна, була нечисленна громада монахів східного обряду, яка в документах канцелярії ВКЛ фігурує як „монастыр руский Светое Тройцы в месте нашомъ Виленском з давньных часовъ [...] з стороны закону греческого”¹⁶. Із соціологічної перспективи П’єра де Сен-Жакоба, згадану обитель можна назвати своєрідною „культурною галявиною”, де „історія пропливала сповільнено, одне людське існування йшло слідом за іншим, з покоління в покоління, й усі вони були схожі одне на одне”¹⁷. Це був своєрідний мікросвіт, „культурна реальність”, котра, з одного боку, зазнавала зовнішніх політичних, економічних і соціокультурних впливів, а з іншого, сама впливала на навколишнє середовище.

Упродовж XIV–XVIII ст. інтеграція руського чернечого осередку в повсякденне життя Вільна мала різні виміри й виявлялася в: 1) інституційних і персональних контактах з митрополичим двором, парафіяльними урядами та монашими спільнотами; 2) правових взаєминах з ктиторами (коляторами) монастиря й іншими його опікунами; 3) комунікації з органами державної (великокняжої й місцевої) влади; 4) співпраці з магістратом та різними міськими корпораціями (релігійними братствами, цехами тощо); 5) взаємодії з руською та іншими етноконфесійними громадами міста; 6) культурній (книгодрукування, полемічна література, шкільництво) і, в окремі періоди, політичній діяльності; 7) господарській активності в місті та на теренах ВКЛ (віленські кам’яниці, мастки Біличани, Залісся, Свірани і т. д.)¹⁸.

the Organization of the Territory of the Halych (Lviv) Eparchy in the Medieval and Early Modern Period // *On the Border of the Worlds: Essays about the Orthodox and Uniate Churches in Eastern Europe in the Middle Ages and the Modern Period*. Siedlce – Lublin 2010, с. 11–43.

¹⁵ М. Еліаде. *Patterns in Comparative Religion* / перекл. R. Sheed; вступ. стаття J. C. Holt. Lincoln – London 1958, с. 337–338. Див. також: А. Лидов. Создание сакральных пространств как вид творчества и предмет исторического исследования // *Иеротопия: Создание сакральных пространств в Византии и Древней Руси* / заг. ред. А. М. Лидов. Москва 2006, с. 9–58.

¹⁶ Архив СПбИИ, кол. 52, оп. 1, д. 344, л. 62, 64; *МВКЛ, кн. 70: 1582–1585; Книга записаю Nr. 70 (копія канца XVI ст.)* / упоряд. А. Мяцельскі. Мінск 2008, с. 190–191 (Nr. 122).

¹⁷ Ф. Бродель. *Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст.*, т. 3 / перекл. з франц. Г. Філіпчук. Київ 1998, с. 248–250.

¹⁸ Перелік документів на володіння Віленським монастирем упродовж XV–XVIII ст. земельними маєтностями, ґрунтами й кам’яницями можна знайти в: *Ресстр митрополичого*

Видима присутність Святотроїцького монастиря в публічному просторі Вільна великою мірою визначалася модальністю його правових відносин зі світськими і церковними інституціями. У Київській митрополії до проголошення Берестейської унії обителі функціонували автономно, а їхнім реальним чи формальним зверхником уважався місцевий владика (митрополит). Засадничі зміни в самоорганізації східного монашества на землях ВКЛ сталися в першій половині XVII ст. та були пов'язані із заснуванням у 1617 р. Василянського чину¹⁹. Чернечі спільноти, котрі перебували в єдності з Римським Апостольським престолом, зазнали централізації, підпорядкувавшись владі василіянського протоархимандрита (протоігумена)²⁰. Далекосяжним наслідком цих інновацій стало поступове й неухильне уніфікування внутрішнього монашого життя та започаткування активної соціокультурної діяльності.

Від 1617 р. Віленський монастир („Convent Bazyliński przy cerkwi Świętej Trójcy w Wilnie w Uniej Ś[więtej] będący”²¹) належав до Святотроїцької конгрегації Василянського чину, а після поділу Чину в 1739–1743 рр. на дві провінції – литовську (Святотроїцьку) й коронну (Покровську)²², залишився в складі першої з них. Така сама адміністративна належність обителі збереглася й після відкриття в 1780 р. Білоруської провінції, що охопила східні терени ВКЛ. На час першого поділу Речі Посполитої унійний чернечий осередок у Вільні був одним із 72 монастирів Литовської провінції, що тоді налічувала понад 600 іноків²³. Інтегральна єдність обителі Св. Трійці з іншими монастирями й усім Василянським чином підтримувалася завдяки участі віленського настоятеля в капітулах (конгрегаціях, монаших соборах), що регулярно організовувалися в різних місцевостях.

архіву Унійної Церкви 1763 року / упоряд. та вступна стаття О. Вінниченка [= Київське християнство, т. 3]. Львів 2017, с. 108–109, 210–212.

¹⁹ Досі єдиною синтезою з історії цієї чернечої спільноти є колективна монографія: *Нарис історії Василянського чину Святого Йосафата*. Рим 1992. Варті уваги також книги: М. Ваврик. *Нарис розвитку і стану Василянського Чину XVII–XX ст.: монографічно-статистична розвідка*. Рим 1979; С. Климов. *Базиліане*. Могилев 2011.

²⁰ Урядові протоархимандрита у Василянському чині присвячено окреме історично-канонічне дослідження: М. Wojnar. *De Protoarchimandrita Basilianorum (1617–1804)*. Romae 1958.

²¹ Така назва монастиря фігурує в тогочасних джерелах – див., наприклад: *MOLŠ*, т. 1, с. 525 (№ 396).

²² Нещодавно побачила світ ґрунтовна монографія про Святопокровську провінцію Василянського чину: В. Lorens. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszów 2014.

²³ L. Bieńkowski. *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce // Kościół w Polsce. Studia nad historią Kościoła katolickiego w Polsce*, т. 2: *Wiekі XVI–XVIII* / під ред. J. Kłoczowskiego. Kraków 1969, с. 1017.

На таких зібраннях руського чернецтва ухвалювалися обов'язкові до виконання рішення (правила, конституції)²⁴, що мали важливе значення для уніфікації й кодифікації внутрішнього життя василіян. Іншою ефективною комунікативною практикою були візитації (ревізії), які проводилися архимандритами чи протоконсульторами. Такі обстеження сприяли консолідації святотроїцької спільноти і плеканню василіянського благочестя. За далеко неповними даними, лише у XVIII ст. було щонайменше 18 масштабних візитацій Віленського монастиря²⁵.

Василіянський період – це „золота доба” в історії обителі та водночас апогей її соціокультурної заангажованості в публічний простір Вільна і загалом ВКЛ²⁶. Саме тоді монастир стає інституційним і духовним центром не тільки Чину, але й усієї Унійної Церкви. Тут відбувалася кодифікація досвіду існування католиків східного обряду в єдності з Римом, сформувався новий ідеал монашого благочестя та постала нова для ВКЛ ідентичність *Slavia Unita*²⁷. Увійшовши до духовної еліти Київської митрополії, василіяни зі Святотроїцької гори тривалий період визначали стратегію й тактику рецепції Унійною Церквою кодів тогочасної культури, яскравим

²⁴ Більшість василіянських конституцій опубліковано ще в XIX ст.: АСД, т. 12; постанови перших шести капітул нещодавно видали: *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 27–367. Загальний огляд подає: М. Wojnar. *De Capitulis Basilianorum*. Romae 1954.

²⁵ Нами виявлено протоколи ревізій Святотроїцької обителі за 1737, 1739–1740, 1742–1743, 1748, 1752–1755, 1785, 1787, 1795, 1798, 1819 і 1821 рр. (Архів СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 328, л. 164–165; НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 127 адв. – 157 адв.; адз. зах. 41260, л. 61–76 адв.; НМЛ, Ркл-702, арк. 39–39 зв.; ÖNB Wien, cod. SN-2798, р. 76–92 v., 449–461; cod. SN-2799, р. 69–69 v.; cod. SN-3838; cod. SN-3847; cod. SN-3849).

²⁶ Обґрунтування концепту в статті: I. Skochylas. *Slavia Unita – the Cultural and Religious Model of the Archdiocese of Kiev in the Seventeenth and Eighteenth Centuries (the Discussion on Christian Heritage of the Nations of Eastern Europe)* // *East-Central Europe in European History: Themes and Debates*. Lublin 2009, с. 243–254.

²⁷ Див. оцінку релігійної й культурної заангажованості василіян: А. Vasiliauskienė. *Sv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: istorinis kontekstas* // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos* / ред. S. Temčinas, G. Miškinienė, M. Čistiakova, N. Mozogova. Vilnius 2009, с. 45–58; І. Пагрило. Вклад Василіянського чину в життя з'єднаної Київської митрополії (1617–1839) // (Білорусь, Литва, Польща, Україна. Міжнародна конференція, Рим, 28 квітня – 6 травня 1990) *Belarus, Lithuania, Polonia, Ukraine. International Conference, Rome, 28 April – 6 May 1990* / ред. J. Kłoczowski. Lublin – Rome 1994, с. 282–289; І. Harasym. *Geneza i rola monastycyzmu bazylińskiego w historii Cerkwi Grekokatolickiej od XVI do XX wieku* // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* 4–5 (1997) 225–239; А. Nowicka-Jeżowa. *Udział bazylianów w kształtowaniu kultury chrześcijańskiej na wschodnich Kresach Rzeczypospolitej* // там само, с. 240–251; *Zakon bazyliński na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych* / ред. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens. Rzeszów 2018, с. 13–29.

прикладом якої було, зокрема, входження храмової архітектури русинів-католиків у дивовижний світ Віленського бароко²⁸.

Ще від часів середньовіччя монастир Пресв. Трійці мав статус архимандрії, тобто головнішої обителі, якою провадив архимандрит. Пожиттеву кандидатуру віленського настоятеля (архимандрита), причому обов'язково шляхетського походження, рекомендував („презентував”) монарх чи інший ктитор (колятор) за благословенням київського митрополита та звичай без згоди Василіянського чину і тим більше монашої братії, котра й мала б обирати свого „протоса”²⁹. Тому віленські архимандрити, належачи до вищого духовенства Унійної Церкви, були незалежними у своїх діях, і не завжди їхня діяльність узгоджувалася з інтересами Чину чи очолюваної ними обителі. Становище архимандрій ускладнювала їхня залежність від ктиторів, що спричинювало багато непорозумінь і конфліктів у василіянському середовищі. Адже характер взаємин між Віленським монастирем і його численними коляторами значною мірою детермінувало „право подавання” (*ius patronatus*), під яким розуміють „права й обов'язки, які належать фундаторові та його спадкоємцям щодо церковного бенефіцію, з огляду на надання ґрунту під храм і забезпечення його утримання, а також побудову святині”³⁰. Юридично закріплені верховні права світських патронів на передане Церкві майно, розпорядження й управління ним³¹ відкривало перед можновладцями широкі можливості для втручання у внутрішні справи Святотроїцької обителі й обмежувало її в контактах із тогочасним соціумом.

Намагаючись запобігти подальшим надуживанням, на Віленській (1667 р.) і Жировицькій (1675 р.) капітулах було проголошено ліквідацію всіх архимандрій у Василіянському чині, у т. ч. і Віленської³². Однак через опозицію частини унійного єпископату, василіянської еліти й магнатерії

²⁸ Найважливішими узагальнювальними роботами останніх десятиліть про феномен Віленського бароко є: *Барока ў беларускай культуры і мастацтве*, 3-е вид. / наук. ред. В. Шматаў. Мінск 2005; Т. Габрусь. Мураваная сакральная архітэктурa XVI–XVIII стст. // *Архітэктурa Беларусі. Нарысы эвалюцыі ва ўсходнеславянскім і еўрапейскім кантэксце*, т. 2. Мінск 2006, с. 204–241, 341–391; И. Слюнькова. *Монастыри восточной и западной традиции: Наследие архитектуры Беларуси*. Москва 2002, с. 397–522 (розділ „Униатские базилианские монастыри”).

²⁹ *Нарис історії Василіянського чину*, с. 201.

³⁰ J. Gaudemet. *Storia del diritto canonico. Ecclesia et Civitas*. San Paolo 1998, с. 710–720; В. Szady. *Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Podstawy i struktura*. Lublin 2003, с. 5–7.

³¹ Б. Флоря. *Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское средневековье: Сборник*. Москва 2007, с. 33.

³² Постанови василіянських конгрегацій 1667 і 1675 рр. опубл. в: *АСД*, т. 12, с. 95, 110.

це рішення так і не було реалізоване. Тож і надалі випадки номінації на уряд архимандрита невідповідних осіб дестабілізували розмірений ритм молитовного *modus vivendi* чернечих осередків. А наприкінці XVII ст. – на початку XVIII ст. Віленський монастир мав аж двох архимандритів – пинського владику Антонія (Жолкевського, 1697–1702) і полоцького архиепископа Маркіяна (Білозора, 1697–1707), яким святотроїцькі монахи навіть змушені були відмовити в послуху і провадити з ними затяжний судовий процес. І лише на Новгородоцькій капітулі 1703 р. віленські василіяни домоглися права самостійно обирати титулярного архимандрита („старшого монастиря”)³³, а через десять років уряд віленського архимандрита був остаточно ліквідований. Щоправда, в 60–70-х рр. XVIII ст. за посередництвом Варшавського королівського двору робилися безуспішні спроби відновити архимандритський статус Святотроїцької обителі³⁴.

Описуючи внутрішній уклад чернечої спільноти в монастирських мурах, доречно застосувати еkleзіальний (релігієзнавчий) підхід, який серед іншого звертає увагу й на важливість розгляду домодерної історії в категоріях релігійної культури як системи відносно сталих, але водночас змінних символів, значень і практик, що антропологічно корелюють з релігійною свідомістю індивіда чи групи індивідів або ж певного соціуму³⁵. Виходячи з цієї перспективи, необхідно розуміти, що основу внутрішнього життя такої інституції, як монастир Пресв. Трійці у Вільні, становить молитва і комплекс богослужінь, зовнішньою формою яких виступають монаші устава³⁶. За влучним висловлюванням, чернечі правила є „живою традицією монашого життя, заснованою на навчанні святих Отців”, та опираються на „порядок богослужень, однаковий для всіх монастирів”, і „живе слово настоятеля”³⁷.

Початково поширеною формою монашого укладу Віленської обителі (та, власне, й усіх інших православних громад у ВКЛ) було анахоретство,

³³ АСД, т. 12, с. 145. Перебіг цього протистояння описує: И. Щербицкий. *Виленьский Свято-Троицкий монастырь*. Вильна 1885, с. 103–111.

³⁴ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 22; АВАК, т. 9, с. 437–450 (№ 160); АСД, т. 10, с. 317 (№ 43).

³⁵ Сучасну інтерпретацію поняття запропонували Вікторія Бонелл і Лін Гант: V. Bonnell, L. Hunt. Introduction // *Beyond the Cultural Turn: New Directions in the Study of Society and Culture* / ред. V. Bonnell, L. Hunt. Berkeley – Los Angeles – London 1999, с. 1–32.

³⁶ Нещодавно з’явилося критичне видання „Спільних правил”, „Партикулярних правил” і збірки конституцій Чину: *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 391–497.

³⁷ П. Підручний. Початки Василіянського чину і Берестейська унія // *Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви у XVII столітті: Матеріали Четвертих „Берестейських читань”* (Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів 1997, с. 113–114 (виступ у дискусії).

тобто усамітнення й пустельництво з їхніми суворими аскетичними практиками (відмова від споживання м'яса, строгий піст тощо). У формації іноків вирішальну роль відігравала особа „духовного отця” („старця”)³⁸. Активна пастирська й освітньо-виховна діяльність не була властива для східного монашества, тому вплив ченців на соціум переважно обмежувався особистим прикладом духовного подвигу й духовною опікою над тими, хто приходив у монастир. Натомість новозаснований Василіянський чин був зорієнтований на місіонерську й пастирську працю в суспільстві³⁹. Реформа митрополита Йосифа (Велямина Рутського) 1617 р. запровадила у Святотроїцькому та інших монастирях Київської митрополії спільнотну (общезительну) форму чернецтва – „кіновію”. Ця унійна модель василіянського благочестя імпліцитно наголошувала на спільному житті іноків, поєднанні аскетичної духовості східного монашества з відкритістю до соціуму та готовністю до активної душпастирської, культурно-освітньої й місійної діяльності.

За василіянськими правилами, до чернечої спільноти кожного монастиря входили дві групи послушників – братів-священиків (єромонахів) і братів-помічників (лаїків). До Чину приймали католиків латинського і слов'янсько-візантійського обрядів без огляду на їхнє етнічне, територіальне чи соціальне походження. Це уможливлювало появу в середовищі василіян представників різних етносів і конфесійних груп. Водночас заборонялося приймати православних („схизматиків”), „хіба би на когось з них була велика надія, що принесе користь Чинові”⁴⁰. Скласти вічні обіти („*złożyć profesję*”) можна було лише досягнувши 16-літнього віку (верхня вікова межа здебільшого не фіксувалася), що відповідало практиці посттридентської Католицької Церкви. За даними білоруського дослідника Сергія Клімова, середній вік кандидатів, прийнятих у василіянські новіціати в другій половині XVIII ст., був 23–26 років, з виразною тенденцією до помолодшання новиків⁴¹. Від кандидатів, які прагнули стати священиками, вимагалось вміти читати і писати, а після духовної формації в новіціаті молоді послушники складали вічні обіти послуху, чистоти й убогості. Обов'язковою вимогою

³⁸ Див. про це: С. Горін. *Монастирі Західної Волині (друга половина XV – перша половина XVII ст.)*. Львів 2007; його ж. *Монастирі Луцько-Острозької єпархії кінця XV – середини XVII ст.: функціонування і місце у волинському соціумі*. Київ 2012; М. Яременко. *Київське чернецтво XVIII ст.* Київ 2007; P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI wieku*. Kraków 2013; *Rękopisy supraskie w zbiorach krajowych i obcych: Katalog rękopisów supraskich* / упоряд. А. Mironowicz, N. Morozowa, M. Czisiakowa, E. Kierejczuk, E. Mironowicz, N. Nikolajew. Białystok 2014.

³⁹ *Нарис історії Василіянського чину*, с. 233.

⁴⁰ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 126, 142, 164, 181.

⁴¹ С. Клімов. *Базиліане*, с. 61–64.

Відкриття елементів давньої кладки й оздоблення вежі храму Пресв. Трійці у Вільнюсі після реставраційних робіт 2016–2017 рр.
Фотограф Сальвіюс Кулявічюс, 2017 р.

була ротація іноків у монастирі: кожних чотири роки чернець мав переходити в іншу обитель, і цього правила намагалися строго дотримуватись⁴².

Через відкритість Василянського чину до служіння Церкві й суспільству в широкому розумінні цього слова, у Святотроїцькому монастирі вже з 20-х рр. XVII ст. переважали єромонахи (котрі, відповідно до конституції Новгородської капітули 1675 р., присягали ніколи не домагатися вищих єрархічних гідностей в Унійній Церкві⁴³), тоді як лаїки (займалися головню господарськими роботами й мали полегшені вимоги до участі в молитовному й літургійному житті) становили невелику частину чернечої братії (Лавришівська капітула 1621 р. зобов'язала їх ніколи не прагнути стати священиками). Станом на 1773 р. у Віленській обителі нараховувалося 23 єреї, у т. ч. двоє проповідників, шість сповідників та один капелан-сповідник для духовної опіки над сс. василіянками. Натомість лаїків було менше 10 % від усіх насельників монастиря⁴⁴. У той самий час Литовська провінція Чину налічувала всього 2,8 % лаїків, а єромонахів – майже 72 %⁴⁵.

Окрім уже згадуваного уряду архимандрита, святотроїцьку спільноту безпосередньо очолював ігумен (настоятель, суперіор), який обирався зазвичай на чотири роки, причому не більше як на два терміни. Згідно з привілеєм Владислава IV (1632–1648), Віленська обитель у 1635 р. отримала право самостійно вибирати свого „старшого”⁴⁶. Насельники виконували й інші служіння – вікарія (пароха василіянської парафії), консультора (радника), захристиянина (ризничного), проповідника, сповідника, економа, келарія („пивничого”), префекта, аптекаря, професора (викладача) та ін.⁴⁷

* * *

В історії Святотроїцького монастиря і храму у Вільні можемо умовно виокремити сім хронологічно послідовних етапів розвитку:

- 1) *Initium* (фрагментарно задокументовані „темні віки” XIV–XV ст.) – інституційне становлення та „вписування” обителі слов'янсько-візантійського обряду в соціокультурний і релігійний простір середньовічного Вільна;
- 2) *Renovatio* („довге” XVI ст.) – фундація князя Костянтина Острозького 1514 р., численні ктиторські вклади, устійнення правових норм

⁴² С. Климов. *Базиліане*, с. 74.

⁴³ *АСД*, т. 12, с. 109–110.

⁴⁴ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 124, 140, 163, 179; С. Климов. *Базиліане*, с. 35–36, 104.

⁴⁵ L. Bieńkowski. *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce*, с. 1006–1007.

⁴⁶ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 99–100, 169–170.

⁴⁷ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 433–439, 445–462. Див. також: С. Климов. *Базиліане*, с. 74–75.

- „права подавання” та заангажованість у перше руське культурно-релігійне оновлення й конфесійну полеміку на теренах ВКЛ;
- 3) *S. Basilii Ordinis cor* (перша половина XVII ст.) – подвижництво Йосафата (Кунцевича), реформа Йосифа (Рутського) 1617 р. та перетворення монашого осередку на „духовне серце” Василіянського чину й усієї Унійної Церкви⁴⁸;
 - 4) *Bellum et resurrectio* (1655–1720 рр.) – переслідування ченців і руйнування монастиря під час московської окупації 1655–1661 рр. та відродження обителі в останній третині XVII – на початку XVIII ст.;
 - 5) *Formatio* (20–60-ті рр. XVIII ст.) – формування пізньобарокового василіянського благочестя й „литовсько-віленської” моделі унійної totoжності святотроїцьких монахів та їхньої господарської активності;
 - 6) *Schola professorum* (остання третина XVIII – початок 30-х рр. XIX ст.) – „золота доба” монастиря, пов’язана з його перетворенням на „професорську школу” після отримання в опіку Віленської єзуїтської академії, відкриття власних богословських студій і заснування публічної школи й конвікту (гуртожитку);
 - 7) *Dura captivitas* (друга третина XIX ст.) – припинення освітянської діяльності святотроїцьких василіян після закриття в 1832 р. Віленського університету, дискримінаційна політика царської адміністрації щодо ченців-уніатів, переведення їх на православ’я після Полоцького псевдособору 1839 р. та закриття обителі в 1865 р.

Історія Віленського Святотроїцького монастиря простежується одночасно в *трьох площинах*: 1) як внутрішнє життя чернечої спільноти в монастирських мурах; 2) як комунікативна практика взаємодії обителі з іншими духовними осередками Київської митрополії (зокрема монахами-василіянами); 3) як соціокультурна заангажованість монастиря і його насельників у тогочасний публічний простір Вільна й загалом ВКЛ. Інституціями, що уможлилювали інтеграцію Святотроїцької обителі в суспільний простір *Slavia Orthodoxa*, *Slavia Unita* та *Lithuania Latina*, були:

- парафія й монастирський храм Пресв. Трійці;
- церковне братство Пресв. Трійці;
- друкарня та бібліотека;
- василіянський новіціат;

⁴⁸ Цей початковий унійний період в історії Віленської василіянської обителі підсумовує стаття: Т. Кемпа. Unicki ośrodek zakonny w Wilnie i jego rola w reformie bazylianów przeprowadzonej przez metropolitę Józefa Welamina Rutkiego // *Zakon bazyliński na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych* / ред. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens. Rzeszów 2018, с. 13–29.

- митрополича семінарія (перша половина XVII ст.), богословська школа оо. василіян (*studia theologica monastica*; друга половина XVIII ст.) та Віленська єзуїтська академія (з 1803 р. – університет) (остання третина XVIII – перша третина XIX ст.);
- публічна школа й інтернат-конвікт для незаможної шляхетської молоді.

Водночас не менш важливу роль у „вписуванні” Святотроїцького монастиря в загальноміський простір Вільна відіграв публічний християнський культ, який ченці-русини конструювали за допомогою таких сакральних знаків і релігійних практик, як:

- моці перших литовських мучеників за Христову віру – свв. Антонія, Йоана і Євстафія, та св. Люцидія, католицького єпископа Верони (IV ст.), що були спроваджені до василіянської обителі в середині XVIII ст.⁴⁹;
- поховання в крипті монастирської церкви київського митрополита й засновника Василіянського чину Йосифа (Рутського) та московського патріарха-уніата Ігнатія;
- почитання чудотворної ікони Віленської Богородиці, що із середини XVII ст. зберігалася в монастирській церкві;
- культ блаж. Йосафата (Кунцевича) і св. Казимира Ягеллончика;
- літургійне й молитовне поминання членів монашої спільноти, ктиторів храму і парафіян;
- урочисті релігійні процесії в місті та загальноміське святкування празників церковного календаря;
- василіянські генеральні капітули (зібрання монахів) у стінах обителі Пресв. Трійці (в 1636, 1642, 1650, 1667 і 1713 рр.⁵⁰).

⁴⁹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 39; *Godzinki o Świętym męczenniku Lucydzie, którego ciało od S. Stolicy Apostolskiej zakonowi Bazyliańskiemu darowane, a do cerkwi wileńskiej SS. Trojcy tegoż zakonu uroczyste wprowadzone, z poprzedzającą o nimże wiadomością powtórnie przedrukowane*. Wilno [1784], с. 1–16.

⁵⁰ Перебіг п’яти з’їздів василіянського чернецтва у Віленському монастирі, а також ухвалені на них постанови (конституції) занотовано в капітульних протоколах і нарративних джерелах: Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 2, картон 15, № 2/19, л. 1–5 („Congregatio Vlnensis 1667”); РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 60–64 об.; АСД, т. 12, с. 46–49, 92–102; *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 17, 279–367. Див. також критичний аналіз діянь і рішень цих капітул у: П. Підручний. *Історичний нарис законодавства Василіянського Чину св. Йосафата (1617–2018)*. Рим – Львів 2018, с. 63–65, 116–119, 123–124, 140–141, 184–185.

Частина перша

**ВІЛЬНО
ЯК МІСЦЕ ЗУСТРІЧІ
СХІДНОГО І ЗАХІДНОГО
ХРИСТІЯНСТВА**

Розділ 1

**„CIVITAS RUTHENICA”
XIV–XVI СТОЛІТЬ**

ПРАВОСЛАВНИЙ ОСТРІВ СЕРЕД ЯЗИЧНИКІВ І КАТОЛИКІВ

Між Сходом і Заходом

У той час, коли країни Східної Європи в IX–X ст. прийняли християнську віру, почала формуватися „нова”, або „молодша”, Європа¹. Латинська цивілізація регіону Середземного моря зі своєю писемною культурою та більш стабільними структурами влади поширилася на північ. Тоді ж окреслюються й перші контури держав, що існують до наших днів². Торкаючись цього питання, найчастіше мову ведуть про Угорщину, Чехію та Польщу, проте в такому ж контексті потрібно говорити й про Київську Русь і Литву. Останню із вказаних країн у писемних джерелах згадують, починаючи з 1009 р. Перша звітка про неї пов’язана з місією св. Бруно Кверфуртського, яка закінчилася з його загибеллю „на межі Русі та Литви”³. Дивлячись із перспективи тисячоліття, можна стверджувати, що таке розташування на пограниччі стало геополітичною константою цього регіону. Сьогодні багато дискутують про існування католицьких країн Центральної та Східної Європи між „Сходом” і „Заходом”. Навіть у такій класичній країні західної цивілізації, як Англія, шукають сліди візантійської культури, а увага до імперії ромеїв на Британських островах не згасає вже декілька десятиліть.

Те, що з безпечної відстані може виглядати як певна екзотика, набуває зовсім іншого підтексту, скажімо, у випадку Литви або України, мешканцям котрих доводиться не лише жити „між”, але й досвідчити довготривалу

¹ J. Kłoczowski. *Młodsza Europa: Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*. Warszawa 1998.

² Див.: *Ziemia polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy* / за ред. Н. Samsonowicza. Kraków 2000.

³ *Die Annales Quedlinburgenses (Monumenta Germaniae historica: Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, т. 72 / ред. М. Giese. Hannover 2004, с. 527)*. Див. також: D. Baronas. The year 1009: St. Bruno of Querfurt between Poland and Rus // *Journal of Medieval History* 34 (2008) 1–22. Більше про історичні джерела мучеництва св. Бруно Кверфуртського та пізнішу традицію подано у фундаментальній студії: I. Leonavičiūtė. *Tūkstantmečio detektyvas: Šv. Brunonas ir 1009-iejį*. Vilnius 2016.

екзистенціальну небезпеку щодо права бути господарями на своїй землі. З іншого боку, варто зауважити, що територія між Балтійським і Чорним морями в певні відтинки часу переживала періоди піднесення, а то й регіонального домінування. Так було в XIV ст., коли Литва, яка тоді вже сягала теренів сучасної України, зміцнилася геополітично настільки, що порівняно мале князівство, за відсутності власної династії, практично не маючи інших державних інституцій, стало великою державою⁴. Це відбулося за володіння великих князів Гедиміна (Гядимінаса, 1316–1341) і його сина Ольгерда (Альгірдаса, 1345–1377). Цих володарів сміливо можемо ставити в один ряд з королем Польщі Казимиром Великим (1333–1370), королем Угорщини Людовиком I Великим (1342–1382) або королем Чехії Карлом IV – „отцем Вітчизни” (1346–1378). Та була й доволі суттєва різниця – володарі Литви все ще залишалися язичниками. Керована ними держава не вписувалась у культурні ареали латинської чи візантійської цивілізацій. Незважаючи на це, литовським князям до певної міри вдалося взяти участь у загальному поступі Центральної та Східної Європи XIV ст., завдяки чому відмінності між Литвою й давніми християнськими регіонами західноєвропейського простору стали незначущими⁵. Тільки пізніші події (віднайдення Нового Світу) і процеси (капіталізм, Ренесанс, Просвітництво й виникнення сучасної науки) дозволили західноєвропейським країнам вирватися далеко вперед.

Однак Європа пізнього середньовіччя, на відміну від позначеної протестантською Реформацією Європи раннього нового часу, була більш єдиною в релігійному аспекті. Реалії світу *Christianitas* не тільки давали змогу творити й підтримувати загальну високу культуру через інституції Римо-Католицької Церкви, університети чи династії, що породичалися між собою, але й сприяли рухові конкретних людей або їхніх груп у своєму просторі. У XII–XIII ст. тривала масова міграція мешканців латинської Європи на центрально- та східноєвропейські терени. Саме критична маса цих мігрантів і допомогла в період Північних хрестових походів закріпитися німецьким і данським колоніям у Пруссії й Лівонії (теперішня територія Латвії та Естонії), що взяли під свою владу місцеві племена, досі язичницькі⁶. Згодом рух колоністів у тому ж напрямку відбувався вже за мирних обставин і мав інші наслідки. Володарі Польщі, Чехії й Угорщини

⁴ H. Paszkiewicz. *Jagiellonowie a Moskwa*, т. 1: *Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku*. Warszawa 1933; S. Ch. Rowell. *Lithuania Ascending: A Pagan Empire within East-Central Europe, 1295–1345*. Cambridge 1994.

⁵ Див., наприклад: *Die „Blüte” der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert* / ред. M. Löwener. Wiesbaden 2004.

⁶ E. Christiansen. *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100–1525*. London – Basingstoke 1980.

радо приймали вихідців із земель тогочасної Німеччини, навіть попри певну опозицію з боку своїх краян (бояр, міщан, духовенства)⁷. Використовуючи прогресивні методи господарювання, будучи спроможними видобувати блага із надр землі та продукувати високоякісні вироби, вони долучилися до загального зростання господарства цих країн. Ситуація язичницької Литви в цьому плані була специфічною. Добре відомо, що великий князь литовський Гедимін у 1322–1324 рр., надіславши свої знамениті листи папі, францисканцям, домініканцям та окремим містам „до самого Рима”, задекларував власне бажання прийняти християнську віру й запрошував до своєї країни рицарів, купців, різних ремісників і селян, обіцяючи їм якнайкращі умови⁸. З цього погляду він поведився як типовий володар Центральної чи Східної Європи, котрий сподівався з допомогою нових колоністів забезпечити економічний розвиток держави й водночас посилити її військову міць. Це була досить-таки широко закроена кампанія, яку можна назвати програмою модернізації Литви⁹. Самого ж Гедиміна є всі підстави вважати першим литовським володарем, який так гучно рекламував свою країну. Хоча загалом у справі запрошення на територію власної держави фахівців високого рівня цей князь не був першим. Цілком імовірно, що ще його брат Вітень (Вітяніс, 1295–1316), підтримуючи дружні стосунки з містом Ригою, клопотався про те, аби бодай декілька німецьких ремісників перебралися на литовські землі й почали працювати для потреб великокняжого двору¹⁰. Проте заходи Гедиміна в цій справі виявилися ефективнішими.

Отож становище язичницької Литви було двозначним. Її населення, по суті, пережило таку саму агресію Тевтонського ордену, як й інші народи та субетноси Східної Балтії (пруси, курші, земгали, латгали, ліві, ести, фіни). З іншого боку, литовці, що теж відзначалися войовничістю, створили власну державу, ігнорувати яку їхні сусіди-християни (перш за все східні слов'яни й поляки) просто не могли. За таких політичних і культурних обставин виникла парадоксальна ситуація: незважаючи на великі розбіжності у світоглядах і взаємні війни, між християнами та язичниками також підтримувалися мирні й конструктивні контакти (дипломатичні, торговельні, матримоніальні – між представниками правлячих династій).

⁷ Зокрема, вартою уваги є праця: R. Bartlett. *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950–1350*. London 1993.

⁸ *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans. Gedimino laikų / ред. S. Ch. Rowell. Vilnius 2003, с. 46 (№ 16).*

⁹ Поп.: E. Gudavičius. *Lietuvos istorija*, т. 1: *Nuo seniausiu laikų iki 1569 metų*. Vilnius 1999, с. 109.

¹⁰ Див.: S. Ch. Rowell. *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans*, с. 55 та ін.; G. Vaitkevičius. *Vilniaus įkūrimas*. Vilnius 2010, с. 49–63.

У той самий час, як Тевтонський орден організовував свої загарбницькі походи на Литву, там оселялися німецькі ремісники й купці. Більшість з них, вочевидь, прибула з Лівонії (Риги). У добу Гедиміна вони локалізувалися біля самого замку володаря (на нинішній Катедральній площі Вільнюса). У другій половині XIV ст., із розширенням міста, католицька колонія розташовувалася дещо далі від замку – на передмісті, топографічним центром котрого були храм Св. Миколая (зберігся до нашої пори) і розміщена неподалік вул. Німецька (Вокечю).

Парадоксальність ситуації в Литві та, зокрема, у Вільні посилювало не лише те, що й тут фіксувалися сліди німецького колонізаційного руху, який тоді охопив усю Центральну та Східну Європу, але й те, що з другої половини XIII ст. в цьому місті осідали й переселенці з руських земель¹¹. Адже не тільки з перспективи Риги литовські терени здавалися полем невикористаних можливостей. Сучасні дослідження поки що не дають однозначної відповіді на питання, з якої частини Київської Русі походили ті перші православні, котрі стали мешканцями Вільна. Можливо, що ці ремісники прибули з міст, підвладних великому князю литовському (як Гродно (Гародня) чи Новгородок (Навагрудак)). А може, з княжого дозволу, вони дісталися сюди з дальших територій (наприклад, теперішньої України), де життя під загрозою постійних нападів татар було надзвичайно важким. У кожному разі знаємо, що перші православні Вільна оселялися компактно – довкола нинішньої вулиці Бокшто (Вежової) Старого міста. Їхнє поселення містилося на певній віддалі від віленських замків, але водночас і біля самих шляхів, що вели на Полоцьк і Мінськ, а також поряд із джерелом проточної води – річкою Вільня (Вільняле)¹². Найбільш раннім центром цього осідку православних була, напевно, дерев'яна церква Св. Миколая Чудотворця (до наших днів не збереглася). Не випадково, що обидві найдавніші святині віленських християн – і католицька, і православна – мають того самого небесного покровителя – св. Миколая, опікуна купців.

Ті нечисленні документальні джерела, що висвітлюють історію регіону в XIV ст., появу католиків і православних у Вільні датують значно пізнішим періодом, ніж археологічні (згідно з якими, це друга половина XIII ст.). Перша згадка про перебування „людей грецької віри” при дворі великого князя литовського – це повідомлення посланців папських легатів від 1324 р., з котрого дізнаємося, що місто відвідували православні, які виявили своє незадоволення щодо намірів володаря повернутися в римокатолицьку віру. Не заглиблюючись у роздуми, наскільки така опозиція

¹¹ Поп.: R. Jonaitis. *Civitas Ruthenica Vilniuje XIII–XV a.: Daktaro disertacija*. Klaipėda 2013, с. 19–23.

¹² Там само, с. 29–33.

була реальною, а наскільки – вигаданою¹³, зауважимо, що навряд чи в цьому документі йдеться про постійних мешканців Вільна: адже просто неімовірно, аби невелика група місцевих купців і ремісників противилася волі князя, завдяки котрому вони мали право тут жити. Найраніше автентичне свідчення про громаду православних у Вільні за часів Гедиміна подає францисканська „Хроніка XXIV генералів чину” („*Chronica XXIV Generalium*”), написана близько 1369 р. в Аквітанії. З неї ми довідуємося, що в останній рік життя Гедиміна у столицю ВКЛ з Чехії прибуло двоє францисканців, які завзято голосили християнську віру й ганили „огидні” язичницькі звичаї¹⁴. За це великий князь звелів покарати їх смертною карою. Тіло мученика Мартина з Агдо було кинуто на розтерзання собакам, проте, перебуваючи під Божою опікою, воно залишалося недоторканим кілька днів, поки його у своєму монастирі з належним вшануванням не поховала сестра Гедиміна, що була православною (*monialis christiana licet schismatica*)¹⁵. Хоча францисканська хроніка достеменно не вказує, що ця жіноча обитель розташовувалася у Вільні, однак саме такий варіант і є найбільш імовірним. Інша відомість про чоловічий монастир східного обряду в місті (десь на берегах Вільні) датована 1430 р.¹⁶

Поява християн при великокняжому дворі не лише сприяла розвитку господарства країни та полегшувала писемну комунікацію з навколишнім християнським світом, але й дозволила витворити ті культурні форми, що устійнювали колективну пам'ять упродовж багатьох поколінь. Одним із таких явищ стали молитви за померлих родичів. Турбота про загробне благо була властива як для католиків, так і для православних. Так, великий князь литовський Вітовт (Вітаутас) посприяв тому, аби в Празі, у монастирському храмі августиніанців, молилися за душу його брата Бутаута (Бутаутаса), який був там похоронений¹⁷. Володар-католик піклувався і про те, щоб у Київському Печерському монастирі Успення Богородиці

¹³ Докладніше про це пишуть: D. Baronas, S. Ch. Rowell. *The Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*. Vilnius 2015, с. 119–148.

¹⁴ *Chronica XXIV Generalium (Analecta Franciscana*, т. 3. 1897, с. 535–536). Розгорнутіше про мучеництво францисканців у 1341 р. та 1369 р. у Вільні йдеться в: D. Baronas. *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Vilnius 2010, с. 77–89; його ж. *I martiri francescani di Vilnius e il loro Culto nei secoli XIV–XX. (Studio storico e fonti) /* перекл. з литов. G. Michelini. Vilnius 2017, с. 83–107.

¹⁵ *Chronica XXIV Generalium*, с. 536.

¹⁶ *KDKDW*. 1948, с. 137–138 (№ 110).

¹⁷ J. Tęgowski. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*. Poznań – Wrocław 1999, с. 204 (з покликанням на: J. Kadlec. *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen, mit Edition seines Urkundenbuches*. Würzburg 1985, с. 358, 366).

звучали молитви за упокій душі його баби („бабки”)¹⁸. Можливо, йшлося про справжню бабусю Вітовта (дружину Гедиміна?), проте більш вірогідною здається думка, що це вже згадана православна сестра Гедиміна.

Троє віленських мучеників

Як бачимо, опираючись на збережені писемні джерела, зовсім не легко відшукати православних у середовищі великих князів литовських (при їхньому дворі) або по сусідству з ними (зокрема, у Вільні). Виглядає на те, що християни Заходу сприймали володарів Литви язичниками, вплив на котрих мала слов'янсько-візантійська традиція. Тож і папа Іван XXII (1316–1334) закликав їх прийняти латинську віру, перед тим повністю відмежувавшись від „помилко схизматиків”¹⁹. Значно яскравіший доказ сповідання православної віри у Вільні, в безпосередньому оточенні великого князя, подають троє віленських мучеників – свв. Антоній, Йоан і Євстафій²⁰. Уже сам факт їхнього мучеництва найвиразніше з усіх джерел XIV ст. засвідчує існування громади східного обряду в тогочасному Вільні.

Мучеництво як францисканців, так і православних, придворних великого князя литовського Ольгерда, не було спричинене вселенським переслідуванням християн, але відбувалися ці події за особливих обставин. Майбутні святі належали до найближчого оточення володаря, і тому до них вимоги послуху, вірності, солідарності й навіть групового конформізму були набагато суворішими, ніж до інших людей. І тут не суттєво, яку віру вони сповідували – православному, католицькому чи язичницькому. Християн у язичницькій Литві не переслідували, якщо ті не переходили встановлених великим князем меж у своєму, зумовленому релігією, ставленні до язичництва або великокняжої влади. Приймаючи християнство, придворні Ольгерда Антоній та Йоан почали дотримуватися відповідних звичаїв: постити, відрощувати довге волосся і бороду. Новий спосіб їхнього життя викликав обурення, однак тільки тоді, коли під час загального бенкету вони відмовилися їсти м'ясо, оскільки це був час посту²¹.

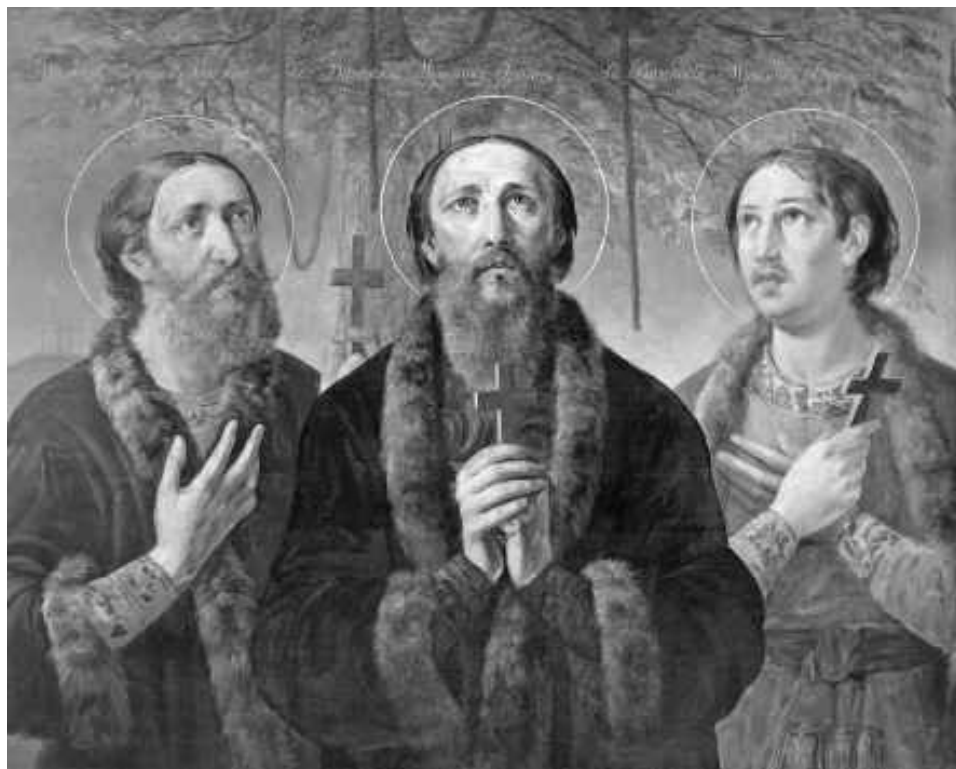
Така відмова означала безпосередній виклик авторитетові великого князя, і врешті-решт усе закінчилося смертною карою – повішенням Антонія (14 січня), а потім і його брата Йоана (24 квітня). Історія мучеництва

¹⁸ *LM, kn. 20: 1536–1539; Užrašymų knyga 20* / упоряд. R. Ragauskienė, D. Antanavičius. Vilnius 2009, с. 151 (№ 90).

¹⁹ *Chartularium Lithuaniae*, с. 136 (№ 41).

²⁰ Див.: D. Baronas. The Three martyrs of Vilnius: a Fourteenth-Century martyrdom and its documentary sources // *Analecta Bollandiana* 122 (2004) 83–134 (№ 1).

²¹ D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai: istorija ir gyvenimas*. Vilnius 2000, с. 252–254.

Ікона трьох віленських мучеників – свв. Антонія, Йоана і Євстафія.
Художник Іван Хруцький, 1850–1851 рр.

наймолодшого з трьох – Євстафія – доволі подібна: звернувши увагу на його змінену зовнішність, великий князь запідозрив, що, можливо, ще один із його придворних став християнином. А вже та сама відмова споживати м'ясо в пісні дні призвела до найжорстокіших мук і смерті через повішення на дереві (13 грудня)²². В описах мучеництва (*passio*) трьох віленських святих чітко простежуються фрази, повтори, сюжети й оцінки, типові для агіографічних творів. Попри це, зафіксований у тих текстах конфлікт між язичницьким і християнським поглядами на стосунки між володарем та його підданими, на наше переконання, є досить-таки реальним і відображає деякі особливості соціального оточення (двору) великого князя литовського. Потрібно підкреслити, що, навіть уже будучи християнами, його придворні й далі продовжували служити володареві. Для них це було прийнятно доти, поки княжі накази не змушували їх порушити принципи поведінки та „чину життя”, встановлені релігійною традицією. А отже, є всі підстави ствердити, що головна причина мучеництва трьох віленських святих – конфлікт між лояльністю до земного правителя та послухом небесному Вседержителю.

Зі згаданих описів можна зробити висновок, що культ трьох віленських мучеників зародився відразу після смерті свв. Антонія, Йоана та Євстафія. Перших двох з них похоронив православний священник Нестор (який їх хрестив) за присутності кількох вірних, а тіло св. Євстафія з місця його страти принесли „наново вірою освічені сини мучителя (тобто Ольгерда. – *Авт.*)”²³ і поховали разом з двома іншими святими. За свідченням руських літописів, першим місцем їхнього вічного спочинку стала віленська церква Св. Миколая²⁴. Та мало проминути ще чверть віку, поки їхнє мучеництво набуло міжнародного розголосу, а сам культ поширився по православній Ойкумені.

У 60–70-х рр. XIV ст. однією з найважливіших подій у Східній Європі була литовсько-московська війна (1368–1372). Це протистояння почалося після того, як тверський князь Михаїл Олександрович, що постраждав від московського князя Дмитрія Івановича, звернувся по допомогу до свого свояка Ольгерда, який 1350 р. одружився з його сестрою Юліаною. У протистояння Твері та Москви, а незабаром – і Литви й Москви, втягнувся також тодішній митрополит всієї Русі Алексій (1354–1378), котрий беззастережно підтримував московського правителя. Спершу на бік московитів

²² D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*, с. 258–260.

²³ Там само, с. 260.

²⁴ Софийская первая летопись // ПСРЛ, т. 5: *Псковская и Софийская летописи*. Санкт-Петербург 1851, с. 226. Цей та інші записи руських літописів про трьох віленських мучеників передруковано в: D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*, с. 304–312.

став і константинопольський патріарх Філотей (1353–1354, 1364–1376). І лише отримавши листи тверського й литовського князів, що в зовсім іншому світлі показували діяльність московитів та їхнього архипастиря, Філотей обрав більш помірковану позицію щодо Литви і Твері. Взявши на себе роль мирового посередника, він відрядив у литовські та руські землі свого посланника, монаха Кипріяна, аби той з'ясував суть заплутаних взаємин князів, що розворогувалися. Прибувши до Литви, чернець увійшов у довіру до Ольгерда й навіть став для нього прийнятним кандидатом на вакантний у майбутньому престол митрополита київського і всієї Русі²⁵.

Гостюючи в Литві, Кипріян цікавився не тільки політикою – він також переймався станом місцевої Православної Церкви. Залишившись без опіки свого головного пастиря (митрополита), християни східного обряду ВКЛ, за словами самого візантійського ченця, жили як вівці без пастуха²⁶. Уже у Вільні монах дізнався про трьох віленських мучеників. Наявні агіографічні та документальні джерела дають змогу констатувати, що власне завдяки Кипріянові локальний культ цих святих став міжнародним. Стараннями цього патріаршого посланця з неволі було звільнено полонених, що потрапили в полон до литовців під час війни з Москвою. А невдовзі на прохання Кипріяна Ольгерд погодився спорудити для них храм. Цікаво, що місце для святині на пагорбі вибрав сам великий князь. Воно було особливе тим, що тут росло дерево, на якому вішали злочинців. На ньому свого часу повісили і свв. Антонія та Йоана. Те, що після їхньої смерті там не стратили більше нікого, прирівнювалося до чуда²⁷. На цьому освяченому жертвою мучеників місці й постав храм, зведений на їхню честь (показово, що забудова довкола нього й на початку XV ст. була з одного боку значно щільніша, ніж у „Civitas Ruthenica”)²⁸. Така прихильність Ольгерда характеризує його як вправного дипломата. Він надзвичайно дивувався Михаїла Вальсамона, ритора Константинопольської катедри *Hagia Sophia*, який, уклавши похвальне слово (1394–1397) у пам'ять про трьох віленських мучеників, риторично запитував: „А те, що отой безбожник не пошкодував нам їхніх останків, не заважав вшанувати їх спільним обрядом і дозволив на місці їхньої смерті заснувати святиню, – хіба ж то не далеко перевищує всі монументи й пам'ятники нами згаданих подвигів?”²⁹. Зведена тоді (бл. 1374 р.) дерев'яна церква була названа на честь Пресв. Трійці.

²⁵ J. Meyendorff. *Byzantium and the Rise of Russia: A Study of Byzantino-Russian Relations in the Fourteenth Century*. Crestwood – New York 1989, с. 181 та ін.

²⁶ РИБ, т. 6: *Памятники древне-русского канонического права*, кн. 1: *Памятники XI–XV вв.*, с. 183 (№ 20).

²⁷ D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*, с. 256.

²⁸ Див.: R. Jonaitis. *Civitas Ruthenica Vilniuje XIII–XV a.*, с. 109 (додаток № 20).

²⁹ D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*, с. 241.

В описі мучеництва читаємо: „Вони з радістю збудували святиню, приурочену святій і життєдайній Трійці, і там її вшановують”³⁰. Спонукою до вибору для цього храму саме такого титулу став християнський подвиг трьох віленських мучеників. На символічну суть цієї трійці вказує найдавніший з відомих порядок літургійних молитов, акростих канону котрих грецькою мовою голосить: „ΤΡΙΑΣ ΤΙΜΑΤΑΙ ΝΕΟΦΑΝΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ” / „Вшановується трійця новоявлених мучеників, [а Богородичний на глас] Димитрія”³¹.

Близько 1374 р. частиці мощей трьох віленських святих доставлено в Константинополь, де їх прийняв патріарх Філотей. Цей первоєрарх „був першим, хто наділив їх гідністю мучеників і встановив на їхню честь ікони, обряди поклоніння і щорічні празники”³². Такі дії глави Православної Церкви прирівнювалися до офіційної канонізації. Приблизно в 1377 р. Філотей подарував св. Сергієві Радонезькому хрестик, у якому поряд з іншими реліквіями були „мощі нових литовських мучеників”³³. З того часу культ литовських святих розповсюджується і в Московській державі. Найбільш вражаючий приклад – зображення трьох віленських мучеників, вигптуване на великому саккосі митрополита Фотія (1414–1417). Вони немовби поєднують пари візантійських і московських володарів, котрі стоять поруч. Ця композиція демонструє візантійський універсалізм, наголошуючи, що єдність між імперією ромеїв, Москвою та православною частиною ВКЛ творить спільна віра, котру поширює й підтримує всеруський митрополит, підвладний константинопольському патріархові.

Православні серед іновірців

Нечисленні джерела XIV ст. фіксують щонайменше три чинники, що дозволяли руським православним або й заохочували їх осідати у Вільні. Як уже знаємо, Тайну Хрещення трьом віленським мученикам уділив клирик на ім’я Нестор, який душпастирював при великокняжому дворі. Немає жодної документальної звістки про те, звідки і як прибув він до столиці ВКЛ. Можемо тільки припустити, що цей єрей приїхав у місто разом з двором першої дружини Ольгерда – Марії/Анни, яка була родом з Вітебська. Після того, як у 1350 р. Ольгерд одружився з Юліаною, донькою тверського князя Олександра, її разом зі слугами міг супроводжувати і священник.

³⁰ D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*, с. 259.

³¹ Там само, с. 247.

³² Michaelis Balsamonis encomium // Там само, с. 241.

³³ В. Кучкин. Сергей Радонежский и „филофеевский крест” // *Древнерусское искусство: Сергей Радонежский и художественная культура Москвы XIV–XV вв.* Санкт-Петербург 1998, с. 16–22.

Не володіючи історичними даними про те, якою була роль Юліани у зведенні віленської церкви Пресв. Трійці, все ж складно уявити, що вона залишалася цілковито пасивною тоді, коли в Литві так активно провадив свою діяльність майбутній митрополит київський і всієї Русі Кипріян (1375–1406). Потреби великокняжого двору й ті перспективи торгівлі та заробітку, що їх надавало зростаюче місто, спонукали осісти в ньому багатьох руських купців і ремісників. Третім чинником вважаємо випадкові обставини, наприклад, потрапляння в неволю. З опису мучеництва трьох віленських святих доходимо висновку, що частина русинів, котрі отримали волю в 1374 р., zostались у Вільні. Водночас із листа Кипріяна за 1378 р. випливає, що решта звільнених повернулася на землі Північно-Східної Русі³⁴.

„Civitas Ruthenica” другої половини XIV ст., розташоване між сучасною вулицею Бокшто та річкою Вільня, мало бути щільно забудоване³⁵. „Наступного дня військо поспішає до Вільна, і магістр вислав уперед чотири комтури, а саме Ельбінга, Бальги, Бранденбурга і Хрїстбурга, щоб спалити руське місто, як то зможуть” (вересень 1383 р.)³⁶. Цитований щойно уривок з хроніки Віганда Марбурзького говорить про те, що чотирьом комтурам Тевтонського ордену потрібно було придумати спеціальний спосіб прориву їхніх воїнів у це передмістя тодішнього Вільна. Важко сказати, як і наскільки постраждало „Civitas Ruthenica” через події 1383 р., проте зрозуміло, що передмістя таки вціліло. Приблизне уявлення про значення „Civitas Ruthenica” у структурі міста дають відомості руських літописів, згідно з якими в 1387 р., коли Ягайло (Йогайла) запроваджував католицтво, половина містян прийняла „німецьку віру”³⁷. Іншу половину складали християни, які вже мешкали тут до навернення Литви: німецькі католики та руські православні. Із хрещенням Литви була відкрита й нова сторінка католицько-православних конфесійних взаємин. За уявленнями латинників XV ст., саме вони жили у Вільні в оточенні „схизматиків”³⁸. Це їм, однак, не заважало вживати різних заходів задля конверсій русинів на католицизм. З такою метою використовувалися, зокрема, проповіді та релігійні процесії. Врешті-решт у 1469 р. поряд із „Civitas Ruthenica” було фундовано обитель монахів-бернардинців, які в той період відчували своє особливе покликання трудитися на благо унії між католиками

³⁴ РИБ, т. 6, кн. 1, с. 181–183 (№ 20).

³⁵ R. Jonaitis. Civitas Ruthenica Vilniuje XIII–XV a., с. 38–49. Також див.: K. Katalynas. *Vilniaus plėtra XIV–XVII a.* Vilnius 2006, с. 54.

³⁶ Die Chronik Wigands von Marburg // *Scriptores rerum Prussicarum*, т. 2 / ред. Т. Hirsch. Leipzig 1863, с. 623.

³⁷ Софийская первая летопись, с. 242.

³⁸ D. Baronas. Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje // *Bažnyčios istorijos tyrimai* 8 (2016) 36–39.

і православними³⁹. Подібне перебування поруч з 1596–1597 рр. простежуємо й у безпосередньому сусідстві зі Святотроїцькою церквою.

Таке співіснування християн різних обрядів не вело до домінування однієї з цих громад над іншою. Навпаки, спостерігалася тенденція до зростання обох конфесійних спільнот. Її відображає й історія монастиря Пресв. Трійці XV ст., досі надзвичайно мало досліджена. Ця обитель вперше згадується у вкладному записі 1460 г., що його занотував в книзі Апостольських послань господарський маршалок Олександр Олександрович⁴⁰. З 80-х рр. XV ст. православний монастир з'являється на сторінках Литовської Метрики⁴¹. Уже тоді обитель очолював архимандрит Макарій, і це доводить не лише те, що вона вже була сформована, але й те, що її очільник був залучений у адміністративну діяльність Київської митрополії⁴². Значення як самого монастиря, так і його настоятеля увиразнює обрання Макарія митрополитом у 1495 р. Цей архипастир має несподіване прізвисько – Чорт. Пристало воно до цього глави Руської Церкви через його виняткову активність, яка дуже тривожила православне духовенство Вільна. Виявляється, що владику Макарій збільшив податки, частину їх виділивши на потреби Успенської катедрі (такого раніше не було). Мало того, на відміну від попередніх архиєреїв, він почав відвідувати Вільно частіше, ніж раз на рік⁴³. Настоятелю Святотроїцького монастиря митрополит навіть надав права свого намісника, хоча раніше ці обов'язки виконував світський клир православних храмів столиці ВКЛ – крилошани. Також відомо, що архипастир піклувався про відбудову київського храму Пречистої Матері Божої, а отже, для нього справді була важлива вся йому довірена Церква – від Києва і до Вільна. І саме на цьому просторі, неподалік Мозира, заскочений кримськими татарами, митрополит Макарій був убитий (1 травня 1497 р.)⁴⁴. Після його смерті віленське православне духовенство домоглося відміни введених ним інновацій⁴⁵. Проте поштовх, здійснений цим главою Руської Церкви до посилення контактів між Києвом і Вільном, не був даремним. Ця історія має продовження, а одна з провідних ролей у ньому належить князеві Костянтину Острозькому та його вотивній фундації – мурованій церкві Пресв. Трійці.

³⁹ Історію цього монастиря див.: R. Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius 2010.

⁴⁰ *Описание рукописного отделения Библиотеки Императорской Академии наук. I. Рукописи* / упоряд. И. И. Срезневский, Ф. И. Покровский. т. 1: I–II, Санкт-Петербург 1910, с. 34.

⁴¹ *LM, kn. 4: 1479–1491; Užrašymų knyga 4* / упоряд. L. Anužytė. Vilnius 2004, с. 83, 86.

⁴² Див. докладніше: A. Gil, I. Skoczylas. *Kościół Wschodnie w państwie polsko-litewskim*.

⁴³ Пор.: Макарій (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5. Москва 1996, с. 82.

⁴⁴ *Вольнская краткая летопись // ПСРЛ*, т. 35 / упоряд. Н. Улащик. Москва 1980, с. 124.

⁴⁵ *LM, kn. 6: 1494–1506; Užrašymų knyga 6* / упоряд. A. Baliulis. Vilnius 2007, с. 169–170 (№ 248).

УНІЙНА ІДЕЯ ТА ЇЇ ЛИТОВСЬКА РЕЦЕПЦІЯ

Становище православної спільноти ВКЛ у XV столітті

В історіографії загалом прийнято вважати, що суттєвим чинником впливу на правове становище та соціокультурний статус православної спільноти ВКЛ, який погіршив її ситуацію, було хрещення Литви. Католицька Церква стала конфесійною опорою для володарів ВКЛ на протигагу православної більшості її мешканців. Християнізація Литви за латинським обрядом змінила співвідношення конфесій, і відтоді саме віра литовців почала впливати на русинів, а не навпаки, як це було раніше. Протекціоністський привілей Ягайла від 1387 р. чітко окреслив винятковий статус католицької шляхти, лише для неї гарантуючи станове й майнове преференції. Натомість „люди грецької віри” не тільки опинились у непривілейованому становищі, офіційно не маючи змоги користуватися правом на володіння й успадкування земельної власності, але й через механізм змішаних шлюбів безпосередньо зазнавали акультурації.

Їхні політичні свободи, а особливо місце в середовищі політичної еліти ще більше обмежив Городельський привілей 1413 р. Цим актом „схизматикам” суворо заборонялося обіймати найвищі посади воевод і каштелянів віленських і троцьких, а також інші державні уряди¹. Проте найбільш жорстким зі всіх обмежень для православних ВКЛ, як стверджує Гжегож Блащик², була заборона будувати нові й відновлювати старі храми. Цілком імовірно, така постанова наслідувала ухвали Гнезненської латинської митрополії з 20-х рр. XV ст., які міг повторити Вітовт³. Протистояння православної та католицької спільнот, обумовлене їхньою нерівністю де-факто

¹ 1413 m. Horodlės aktai = Akty Horodelskie z 1413 roku: dokumentai ir tyrinėjimai [= Lietuvos užsienio politikos dokumentai. XIII–XVIII a.] / ред. J. Kiaupienė, L. Korczak. Vilnius – Kraków 2013. Інших подібних декретів володарів ВКЛ досі не виявлено.

² G. Błaszczuk. *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492–1569*. Poznań 2002, с. 254–255.

³ Це питання розглядають: J. Fijałek. *Opisy Wilna aż do połowy wieku XVII*. Wilno 1924, с. 137–140; K. Chodynicki. *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska: zarys historyczny, 1370–1632*. Warszawa 1934, с. 79–80.

і де-юре, ще чіткіше увиразнилося в 1432 р., коли почалася громадянська війна. Спадкоємці політики Вітовта були змушені шляхом компромісів зладити відносини з русинами, у 1434 р. зрівнявши майнові права шляхти латинського і східного обрядів та відмовившись від ідеї мати свого литовського митрополита, підвладного безпосередньо константинопольському патріархові.

Концепція Оскара Галецького та її сучасна інтерпретація

Традиційно історіографія церковної унії та її генези майже всю свою увагу зосереджує лише на подіях кінця XVI ст. Зовсім інший підхід до проблематики поєднання запропонував історик світової слави Оскар Галецький. Саме він вказав на те, що ВКЛ, а почасти й Польща були чи не єдиними європейськими державами, в яких володар-католик мав таку значну кількість підданих „грецької віри”. Ця обставина в 1395–1396 і 1415–1418 рр. зробила Вітовта і Ягайла речниками єдності християнства європейського масштабу, котрі пробуджували ідею вселенського порозуміння між Константинополем і Римом. Така унія могла бути укладена на об’єднано-собо-рі⁴, тому злуку Церков у ВКЛ потрібно оцінювати в ширшій цивілізаційній перспективі. Унійна еклезіологія передовсім наголошувала на визнанні примату папи та збереженні східного (у контексті ВКЛ – слов’янсько-візантійського) обряду⁵. Вітовт докладав чимало зусиль для утвердження незалежної від Москви Київської (Литовської) митрополії та втілення ідеї об’єднання католиків і православних, що допомогло б зруйнувати конфесійні бар’єри. Йому таки вдалося політично забезпечити появу самостійної Руської Церкви, відкривши її катедру спершу в Новгородку, а згодом у Вільні. Звичайно, символічна роль Києва як релігійного центру Східної Слов’янщини збереглась.

⁴ O. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, т. 1–2 / перекл. з англ. A. Nikiewicz OSU. Lublin – Rzym 1997, с. 33–46 (первісна версія книги вийшла друком англійською мовою: його ж. *From Florence to Brest (1439–1596)*. Rome – New York 1958). Пор.: Т. Trajdos. Metropolicy kijowscy Cyprian i Grzegorz Camblak, bulgarsey duchowni prawosławni // *Balkanica Posnaniensia* 2 (1985) 226–232; J. Kłoczowski. Jagiełło i Witold wobec prawosławnych: próba ich dowartościowania w 1417 r. // *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII wieku, ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin* / ред. Z. Nowak. Toruń 1992, с. 174–179.

⁵ Див. про це докладніше: G. Avvakumov. *Die Entstehung des Unionsgedankens. Die lateinische Theologie des Hochmittelalters in der Auseinandersetzung mit dem Ritus der Ostkirche*. Berlin 2002 (український переклад: Ю. Аввакумов. *Витоки унійного богослов’я: Проблема церковної єдності в обрядових дискусіях між Римом і Константинополем в XI–XIII століттях*. Львів 2011).

Почалися заходи щодо практичної реалізації засад унії Католицької та Православної Церков. Після довгих і бурхливих дискусій між їхніми представниками, 1439 р. у Флоренції досягнуто згоди в догматичних питаннях, зокрема щодо пошанування літургійних традицій кожної зі спільнот⁶. Папа римський був визнаний зверхником усієї християнської Церкви, під послухом якого перебувають константинопольський, александрійський, антіохійський і єрусалимський патріархи⁷. Коли 1453 р. турки зайняли столицю Візантійської імперії, ідея еклезіальної злуки пропагувалася вже не на вселенському, а на локальному, або регіональному, рівні Литви й Польщі та їхніх взаємин з Москвою, котра в середині XV ст. проголосила свою автокефалію, тобто незалежність від Царгородського патріархату⁸.

У литовській історіографії Берестейська унія 1596 р. зазвичай вважається символічним актом, що започаткував інтеграцію всієї православної спільноти в соціокультурний простір ВКЛ. Насправді ж частину русинів східного обряду, а саме їхній найвищий прошарок, на той час уже введено до правлячої еліти держави (у склад Панів-ради), а отже, інтеграційний механізм щодо православної знаті був задіяний набагато раніше. Спроби науковців пояснити, чому вельможі „грецької віри” ввійшли до політичного істеблішменту, не були переконливими. Коментуючи взаємозв'язок городельських заборон зі становищем православних у ВКЛ, деякі дослідники зазначають, що на практиці цих дискримінаційних постанов не дотримувалися. На нашу думку, таке твердження закріпилося тому, що історики не заглиблювались у проблему релігійної належності правлячої еліти, а, інтерпретуючи її, надавали перевагу зручним для себе тезам. І все ж важко витлумачити той факт, що володар, який видавав закони в державі, апробовані й Панами-радою, сам собі суперечив – з одного боку, забороняв русинам займати найвищі посади, а з іншого – сам їх туди призначав.

⁶ Найкраща синтеза з цієї проблематики: J. Gill. *The Council of Florence*. Cambridge 1959 (український переклад: Дж. Гілл. *Флорентійський собор*. Львів 2016).

⁷ Важливо наголосити, що пізніше жодна з цих православних Церков не визнала постанов Флорентійського собору.

⁸ Вартами уваги є такі дослідження про участь Київської митрополії у Флорентійському соборі та рецепцію флорентійської моделі поєднання Церков у Литві й Польщі: I. Mončak. *Florentine Ecumenism in the Kyivan Church*. Rome 1987 (український переклад: І. Мончак. *Флорентійський екуменізм у Київській Церкві. Унійна ідея в помісній еклезіальній традиції*. Львів 2012); О. Абеленцева. *Митрополит Иона и установление автокефалии Русской церкви*. Москва – Санкт-Петербург 2009, с. 80–144; В. Gudziak. *Crisis and Reform. The Kyivan Metropolitanate, the Patriarchate of Constantinople, and the Genesis of the Union of Brest*. Cambridge (Mass.) 1998 (український переклад: Б. Гудзяк. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії* / пер. М. Габлевич; за ред. О. Турія. Львів 2000, с. 59–80); I. Ševčenko. *Intellectual Repercussions of the Council of Florence* // *Church History* 24 (1955) 291–323.

Найбільшу плутанину в розгляд цієї проблематики внесли представники роду Ходкевичів, котрі посідали високі державні уряди⁹. Оминувши увагою їхню конфесійну належність (а насамперед ті обставини, які дозволили обійти закони), науковці дійшли висновку, що діюче законодавство просто ігнорувалося. А може, ми не зауважуємо ще й інших процесів, котрі дали змогу православним потрапити до політичної еліти?

Своєю чергою, Оскар Галецький убачає в Литовсько-Польській державі (період 1458–1503 рр.) модель реалізації не локальної, а вселенської злуки Церков, яку він іменує відродженням Флорентійської унії¹⁰. Це явище вчений пов'язував з особою Григорія (Болгариновича), який 5 вересня 1458 р. був проголошений предстоятелем нової Київської митрополії (1458–1472/1473)¹¹, відокремленої від Москви. Болгариновича, прихильного до унійної ідеї, висвятив за грецьким обрядом константинопольський патріарх у вигнанні, уніат Григорій Мамма (1445–1450, †1459). Водночас папа Пій II (Енеа Сільвіо Пікколоміні), який не раз бував у Литві, своєю буллою фактично заснував окремішню від Москви Руську (українсько-білоруську) Церкву в складі десяти православних єпархій¹². Понтифік так само звернувся до володаря ВКЛ Казимира з проханням надати захист новопоставленому митрополитові „київському, литовському і всієї Русі” („Gregorio, electo Chieviensi, Lituaniae et totius Russiae inferioris”) та вигнати „єретика Йону”. Врешті-решт Григорія (Болгариновича) визнали всі єпископи „грецької віри” Литви й Польщі, а в 1460 р. його як легітимного пастиря затвердили великий князь і Пани-рада¹³.

Відтоді з'являються дві осібні – Московська і Руська – православні Церкви. Саме остання й плекала найбільш послідовно традиції Київської Русі, аж до кінця XVII ст. підтримуючи євхаристійне сопричастя та інституційні зв'язки зі Вселенським патріархатом¹⁴. Після смерті Григорія Мамми православні владика вже самостійно обирали з-поміж себе митрополита, не турбуючись про те, аби їхній вибір поблагословили з Константинополя. Тепер у своїй церковній провінції київські архипастирі порядкували самостійно, адже їхнім верховним опікуном і ктитором, відповідно до правової моделі *ius patronatus*, став сам володар ВКЛ. Тільки з його санкції

⁹ G. Kirkienė. *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI a.* Vilnius 2008.

¹⁰ O. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, с. 116–137.

¹¹ Там само, с. 119–122.

¹² Це Брянська (невдовзі перейшла під юрисдикцію московського митрополита), Володимирська, Галицька, Київська митрополита, Луцька, Перемишльська, Полоцька, Смоленська, Турівська і Холмська єпархії (*DPR*, т. 1, с. 145–151 (№ 82–83)).

¹³ Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5, с. 24–25.

¹⁴ M. Giedroyc. *The Ruthenian-Lithuanian metropolitanate and the progress of Christianisation (1300–1458)* // *Nuovi studi storici* 17 (1992) 315–342.

й на основі номінаційної грамоти новий руський єрарх посідав митрополічний престол. Так у Литовсько-Польській державі зароджувалася автокефальна Православна Церква. У 1473 р. на Новгородському соборі руських єпископів новим главою Руської Церкви став смоленський владика Мисаїл (Пструч, 1474/5–1480). Прихильниками унії частина дослідників називає й інших митрополитів: Симеона (1480/1–1488), Йону (1488–1494), Макарія (1495–1497), Йосифа (Болгариновича, 1498–1501)¹⁵. Православні єрархи, підтримувані великим князем литовським, прагнули залишатися в єдності з Римом. При цьому вони зовсім не хотіли розривати зв'язки з Константинополем.

Процес об'єднання Церков залежав від того, хто стане наступним главою Київської митрополії та чи він буде визнаний православними єрархами ВКЛ¹⁶. На утвердженні *універсальної унії* в Литовсько-Польській державі перелому XV–XVI ст. значною мірою була зосереджена діяльність одного з архипастирів – Йосифа (Болгариновича). Задля досягнення своєї мети, він нав'язував контакти з володарем ВКЛ Олександром Ягеллончиком, папою Олександром VI, віленським єпископом Альбертом Табором, константинопольськими патріархами Нифонтом II та Йоахимом I. Заангажованість у цю справу такого великого числа впливових осіб і дала О. Галецькому підстави говорити про *універсальний характер церковної унії* у ВКЛ (щоправда, сам автор такого чіткого визначення не вживає). Натомість *регіональна*, або ж *локальна, унія*, укладена в Бересті 1596 р., вже реалізовувалася без важливого суб'єкта вселенського християнства – константинопольського патріарха.

Нові переми історики пов'язують із початком XVI ст., коли Руську Церкву очолив енергійний Йосиф II (Солтан, 1507–1521). Хоча ані цей архієрей, ані його наступники не декларували відходу від злуки, вони не потребували й папського благословення, як і тісніших контактів з Царгородом (Стамбулом)¹⁷. Власне з тих пір процес Флорентійської унії вважають перерваним. В історіографії, однак, побутує судження, що „єкуменічні” традиції збереглися й у першій половині XVI ст.¹⁸ Тому природно виникають питання: чи справді існувала модель тієї єдиної церковної унії, що її обґрунтував О. Галецький? Чи не потрібно враховувати й інші концепції

¹⁵ Ширше інституційний розвиток Київської митрополії в Польсько-Литовській державі другої половини XV ст. простежують: А. Gil, I. Skoczylas. *Kościół wschodnie w państwie polsko-litewskim*, с. 83–98.

¹⁶ О. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, с. 136.

¹⁷ У сучасній літературі ця ситуація характеризується як залишення напризволяще Православної Церкви в Польсько-Литовській державі: В. Kumor. *Historia Kościoła*, т. 4: *Jesień kościelnego średniowiecza*. Lublin 2003, с. 223–227.

¹⁸ О. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, с. 167–192.

поєднання, що постали в 1458–1503 рр.? Аби відповісти на це, повернімося в часи володарювання великого князя литовського (з 1440 р.) і короля польського (з 1447 р.) Казимира IV Ягеллончика.

Моделі впровадження унії за часів Казимира IV Ягеллончика

Флорентійська унія передбачала збереження грецького обряду за русинами-католиками та іншими східними християнами. До того ж, вимагаючи прийняти латинські догмати, вона дала велику свободу їхньої інтерпретації: від формального визнання в межах пентархії примату папи, що влаштовувало православних, до впровадження чітко артикульованої догматичної емблематики. Проте досі все ще незрозуміло, яким мав бути механізм контролю, аби жодна зі сторін не порушувала умов 1439 р., тим більше, що в них не зазначалося, яких саме релігійних приписів треба обов'язково дотримуватися, попри всю компромісність положень. Водночас у середовищі католицьких єпископів простежується прагнення до повторного хрещення православних. Ця ідея навіть розглядалася на Флорентійському соборі, де вона була сприйнята „греками” як свавілля латинників, і в підсумку обидві сторони так і не дійшли згоди. Тим паче, що ті, хто вимагав другого хрещення, означували православних не християнами, а язичниками. Саме тому, як дехто гадає, цієї вимоги ніколи не ставили римські понтифіки.

Ініціатива католицької єрархії (папи та єпископів) щодо перехрещення русинів з'явилась уже за митрополита Григорія (Болгариновича), в період, коли у ВКЛ простежується рецепція Флорентійської унії. Про це свідчить присяга віленського єпископа Яна Лосовича (1468–1481) від 4 травня 1468 р., в якій той пообіцяв „усіх єретиків, схизматиків і заколотників проти володаря та його спадкоємців як тільки зможе переслідувати і з ними боротися”¹⁹. Того самого року до табору католиків приєднався і сам Казимир IV, котрий писав папі, що в Литві й особливо в її нових володіннях є багато „єретиків і схизматиків”, тому й просить Святішого Отця заснувати на цих теренах по два монастирі оо. бернардинців, аби іноки своїми проповідями і праведним життям могли навернути відступників до єдності Церков²⁰. Вочевидь, Болгариновичу так і не вдалося широко запровадити унію, тому монархові й була потрібна допомога ченців латинського обряду.

¹⁹ *KDKDW*. 1932, с. 289–291 (№ 251).

²⁰ *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia; maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*, т. 2: *Ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V* / ред. А. Theiner. Romae 1861.

Божественна Літургія за православним обрядом
(ймовірно, за участі київського митрополита Григорія (Цамблака))
під час Вселенського собору в Констанці (1414–1418).

Автор невідомий, бл. 1460 р.

Виглядає на те, що ідею церковної злуки, незалежно від ставлення православних митрополитів, далі підтримували два табори: в одному з них були згадані монахи, король Казимир і предстоятель Руської Церкви, які не зобов'язували православних хреститися вдруге, а в іншому – єпископи Польщі й Литви, які на цьому наполягали. Бернардинці, намагаючись уникнути можливих звинувачень латинського клиру, випросили в папи буллу, датовану 12 липня 1475 р., що давала їм право впускати у свої святині християн грецького обряду²¹. Крім того, бажаючи переконати православних у ефективності унії, ці ченці почали друкувати літургійні книги, у котрих „були б виправлені помилки православних” (тоді ж розпочато видання серії книг церковнослов'янською мовою в друкарні Фіоля Швайпольта у Кракові)²².

Нам видається, що *універсальна унія*²³ як *литовська рецепція флорентійської моделі поєднання Церков*, упроваджена в 1458–1503 рр., реалізовувалася й за іншими, неуніверсальними моделями, а її суб'єктами стали представники католицької еліти держави. Ця неформальна регіональна унія виявилася довготривалим процесом, у котрому домінували латинники: папа, великий князь, єпископи та бернардинці, оминаючи патріархів, а після 1503 р. – навіть митрополитів, які були вимушені обмежитися пасивною роллю в цій справі. Як зауважив Борис Гудзяк, у XVI ст. інститути єрархічної влади в Руській Церкві занепали, значущість патріарха була нівельована, а повноваження володаря ВЛК у призначенні митрополитів зросли²⁴. Тож цілком очікувано ідею злуки Церков перебрали в свої руки католицькі єрархи, і пошуки міжконфесійного поєднання вже більше не залежали від позиції Константинополя.

Литовський вельможа руського походження Олександр Солтан, у 1467–1469 рр. подорожуючи по Європі, мав аудієнцію в понтифіка Павла II (1464–1471) та близько 1468 р. прийняв унію з Римською Церквою. Відомим є свідчення папи Сикста IV від 1471 р., надане братові О. Солтана

²¹ *KDKDW*. 1932, с. 340–341 (№ 292).

²² Див.: V. Gidžiūnas. *Pranciškonų, observantu-bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI a.* [= *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, т. 9]. Roma 1982, с. 114. Як зауважує Сергій Темчин, „помилки” православних були виправлені у виданнях Фіоля – *Цвітній і Постній Тріодях, Октоїху та Часослові*.

²³ O. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, с. 15 („ekumeniczna (powszechna) unia”). Різниця між *універсальною* (вселенською) та *регіональною* (локальною) церковною унією полягає в тому, що в останній митрополити діють без патріархів і виступають *in unitas* (у єдності) з папою (Берестейська церковна унія). (St. Kutrzeba, J. Fijałek. *Kopiarz rzymski Erazma Ciołka z początku wieku XVI-go // Archiwum komisji historycznej*, серія II, т. 1. 1923, с. 75).

²⁴ B. Gudziak. *Crisis and Reform*, с. 59–62.

Івашкові про те, що той без хрещення („sine baptismatae”) став католиком східного обряду²⁵. У знаменитому листі 1476 р. „від духовенства, і княжат, і панів руських” до понтифіка Сикста IV (1471–1484) обидва брати фігурують ініціаторами звернення-прохання про пастирську опіку над православним людом Київської митрополії. Також знаємо, що інший руський аристократ – Іван (Ян) Сапіга, визнав верховенство Римського Апостольського престолу й перейшов в унію²⁶. Окрім того, історію конверсії І. Солтана та І. Сапіги, які після цього стали членами Панів-ради, занотовано в трактаті „*Elucidarius errorum ritus Rutheni*” 1501 р.²⁷

Тим не менше, „драма” чи невдача церковної злуки Олександра Солтана розкривається в поведінці єрархів Латинської Церкви: коли він, не маючи свідоцтва про навернення до св. католицької віри, пішов до Причастя в катедрі Св. Станіслава, то був вилаяний священником: „Пес, що другий раз не охрестився, насмілюється наблизитись до Божого столу”²⁸. Як пояснював секретар монарха Олександра Ягеллончика, препозит Віленської латинської капітули Еразм Цьолек, „русини, які визнали церковну унію, але не прийняли Тайни Св. Хрещення, тільки зміцнюють свої блуди. У день смерті вони зовуть братів францисканців-обсервантів, – ці ж їх і ввели в оману, аби їм послугоували”²⁹. Таким чином, католицьке духовенство ВКЛ по-своєму інтерпретувало, насправді так і не акцептувавши,

²⁵ Повністю фрагменти джерел опублікували С. Кутшеба і Я. Фіялек: „Soltanus quidam nomine a Paulo II et Iwasco germanu eisu ex Lithvania primores inter Rutenos, ambo a Sixto IV ambo suscepti et bulli patentibus in suo se ritu manerer” (Див.: St. Kutrzeba, J. Fijałek. *Kopiarz rzymski Erazma Ciołka*, с. 73–74); і далі: „Soltan unus ex primoribus ducatus Lithuanie, frater germanus dicti Ivaszko, ad unionem suspectus per papam Paulum Rome sine baptismatae, verum litteras non accepit, ubi abiuratis erroribus Grecorum et voto firmans, quod subiectus et fidelis Romane ecclesie esse debuit, manibus dicti pape communicatus est; iuramentum vero hoc circa baltei Jerosolimitani acquisitionem apud sepuchrum dominum repetivit” (там само, с. 75; пор.: О. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, с. 140–141).

²⁶ У листі папи Інокентія VIII з 1492 р. до короля Польщі Яна I Ольбрахта написано: „Venit ad urbem Romam dilectus filius Ioannes Sapiha, familiaris tuus, qui abiurata haeresi elius pravitate deposita, ad catholice fidem et unionem sanctae nostrae ecclesiae rediit, et nunc nostra benedictione habita, ad te reverti statuit” (J. Jaroszewicz. *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji, od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII*, т. 2. Wilno 1844, с. 33, 181. Пор.: Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5: Москва 1996, с. 95–96; Н. Lulewicz. *Soltan Aleksandrowicz // Polski Słownik Biograficzny*, т. 40. Warszawa – Kraków 2001, с. 342–343.

²⁷ Цей трактат віднайшла і прокоментувала Ріта Трімонене. Див.: R. Trimonienė. *Katalikų bažnyčios politika bažnytinės unijos klausimu Kazimiero ir Aleksandro laikais // Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, т. XII. 1998, с. 338.

²⁸ St. Kutrzeba, J. Fijałek. *Kopiarz rzymski Erazma Ciołka*, с. 77.

²⁹ R. Trimonienė. *Katalikų bažnyčios politika*, с. 337.

положення *універсальної* Флорентійської унії. Воно мало власну модель церковного об'єднання, відповідно до котрої православні, що повертались у лоно Римської Церкви, мусили заново хреститися.

Зміст листа київського митрополита Мисаїла 1476 р.³⁰, що його представники руського єпископату та вельможі ВКЛ надіслали папі Сиксту IV, відображає тогочасні реалії – проблему міжконфесійних взаємин і актуальну соціальну політику, а саме впровадження унійних ідей у середовищі православних. Підписанти цього документа, висловлюючи незгоду щодо повторного хрещення, підкреслюють, що в Литві не толерується відмінність обрядів, а їхня інакшість трактується як неналежність до християнської спільноти. Відповіді на листа не було, оскільки римські понтифіки в той час мислили категоріями універсальної, а не локальної (лише в межах ВКЛ) унії. Але все-таки до кінця не ясно, чому папи безпосередньо не ангажувалися в релігійну політику Польсько-Литовської держави.

Невдовзі папа Сикст IV видав буллу (1481) з приписом дотримуватись артикулів Флорентійського собору³¹. 19 червня 1487 р. Інокентій VIII повторив постулати свого попередника, дозволив прийняти неофітів під опіку бернардинців, уділити їм відпущення гріхів і не вимагати другого хрещення³². Таке саме читаємо й у буллі Олександра VI від 23 серпня 1501 р. віленському єпископові Альберту Табору. Отож чи можна вже за доби володарювання Казимира вбачати генезу *локальної унії*, реалізованої в Бересті

³⁰ О. Галецький, досліджуючи архіви Ватикану, не знайшов оригіналу листа, проте виявив дві копії його перекладу з латинської мови, в яких (у переліку авторів звернення до папи) були певні неточності (О. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, с. 137–138). На сьогодні автентичність цього колективного звернення русинів ВКЛ до Римського престолу вже цілком доведена; див.: Н. Заторський. „Послання Мисаїла” за Смоленським списком // *Український археографічний щорічник* 18 (2013) 401–428; О. Русина. Мисаїлове послання Сиксту IV за Синодальним списком // *Український археографічний щорічник* 7 (2002) 281–296; її ж. От „Послання” Мисаїла к литературе „жидовствующих”: к постановке проблемы // *Евреи и христиане в православных обществах Восточной Европы* / за ред. М. Дмитриева. Москва 2011, с. 74–100; її ж. Політико-конфесійні орієнтири православних канцеляристів рубежу XV–XVI ст. // *Український історичний журнал* 5 (2017) 4–23; її ж. Послання київського митрополита Мисаїла папі римському Сиксту IV з 1476 року: нові аспекти дослідження // *Ковчег: Науковий збірник із церковної історії*, ч. 5. 2007, с. 50–72; Б. Флоря. Попытка осуществления церковной унии в Великом княжестве Литовском в последней четверти XV – начале XVI века // *Славяне и их соседи* 7 (1999) 40–81; N. Zatorsky. Alexander Soltan, Aurei Velleris Hispanici Observator: Origins of the Misconception and Possible Solutions of the Problem // *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість* 9 (2016) 217–228.

³¹ *KDKDW*. 1932, с. 377–378 (№ 319). Про це див.: V. Gidžiūnas. Pranciškonų, с. 111; K. Kantak. *Bernardyni Polscy*, т. 1: 1453–1572. Lwów 1933, с. 163–165.

³² V. Gidžiūnas. Pranciškonų, с. 110–112; K. Kantak. *Bernardyni Polscy*, с. 165–166.

1596 р.? Доля церковної злуки залежала не тільки від того, хто буде митрополитом і чи будуть його визнавати, але й насамперед від політики світського володаря. Відтак за часів Казимира Ягеллончика унія реалізовувалася за безпосередньої участі монарха.

Той факт, що Казимир рішуче відкинув „нав'язуваного” константинопольським патріархом кандидата Спиридона (1475–1481) та обрав предстоятелем Руської Церкви лояльного до монаршого двору і Риму полоцького єпископа Симеона, показує, що великому князеві литовському таки вдалося перехопити унійну ініціативу. Наступний київський митрополит Йона (Глезна), обраний у 1489 р. православними владиками, спершу був підтверджений Казимиром, і лише після цього той звернувся до Константинополя з проханням про хіротонію. Як бачимо, вже у другій половині XV ст. спостерігаються явища, котрі виходять за рамки традиційної моделі універсальної унії та міжконфесійних стосунків („єкуменізму”). Яскравим свідченням цих тенденцій є конверсія руського вельможі Івана (Яна) Сапіги.

Активні спроби реалізації такої моделі церковної злуки (її деякі дослідники навіть називають унійним рухом³³) найвизраźніше проявляються за панування Олександра Ягеллончика (1492–1506).

„Єкуменічні” тенденції на переломі XV–XVI століть

У цей період Київська митрополія була обіцяна Йосифові (Болгариновичу) з тією умовою, що він діятиме на користь унії³⁴. Тобто на цього єрарха покладалася місія утвердити у ВКЛ флорентійську модель сопричастя Церков. Це був час, коли особливо чітко окреслилися суб'єкти такого з'єднання. З одного боку – патріарх, митрополит і православні владики, з іншого – папа, великий князь литовський і католицькі єпископи.

В історіографії аналізуються два тогочасні проекти унії, сформовані за моделлю венеційської грецької громади: один – Івана (Яна) Сапіги, що передбачав підпорядкування єпископові віленському двох конфесійних спільнот у межах однієї місцевої Церкви; другий – Йосифа (Болгариновича), який, прагнучи стати кардиналом, намагався заснувати окрему унійну

³³ Про це див.: J. Maroszek. *Dziedzictwo unii kościelnej w krajobrazie kulturowym Podlasia: 1596–1996*. Białystok 1996, с. 1–15; його ж. *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta*. Białystok 2000, с. 116–155.

³⁴ С. Gianelli. A propos de la confirmation du métropolitain de Kiev Joseph Bolharynovyč par le patriarche oecumenique Joachim I // *Orientalia Christiana Periodica* 9 (1943) 450–452; Б. Бучинський. Змагання до унії руської церкви з Римом в роках 1498–1506 // *Записки Українського Наукового Товариства у Києві* 6 (1909) 5–53. Див. також: Е. Голубинский. *История Русской Церкви*, т. 2. Москва 1900, с. 447–448; Н. Никольский. *История Русской Церкви*. Москва – Ленинград 1931, с. 164–165.

митрополію ВКЛ³⁵. Така можлива автокефалія за еклезіальним рангом перевищувала б єрархію Католицької Церкви, а це само собою породжувало б претензії на потрапляння в склад Панів-ради. У такому сценарії були дуже не зацікавлені латинські єпископи. Наявність двох проектів церковної злуки – І. Сапіги та Йосифа (Болгариновича), дозволяє інакше розглядати її долю в пізніший період, уже після смерті Болгариновича, що завершила цілу епоху литовської рецепції флорентійської традиції поєднання Церков, зумовлену зміною політики київських митрополитів щодо Римського Апостольського престолу.

І великий князь Олександр, і його наступник Сигізмунд I Старий (1506–1548), скориставшись цією переминою, перейняли не тільки номінальну, а й реальну роль світського зверхника Православної Церкви ВКЛ, таким чином відсторонивши Йосифа II (Солтана) та інших митрополитів від поточної унійної політики. Це, власне, й дає змогу зрозуміти, чому в оточенні фундатора Супрасля Олександра Ходкевича колишній смоленський владика Йосиф II, ставши митрополитом, почав сприйматися як противник церковної єдності чи принаймні той єрарх, який нічого задля неї не зробив. Звідси випливає висновок, що київські архиєпископи вже тоді стали небажаними особами на великокняжому дворі, адже функції володаря держави в релігійній сфері надзвичайно розширилися. Однак проект Івана (Яна) Сапіги, згідно з котрим спільні („єкуменічні”) молитовні дома підпорядковуються монархові та віленському єпископові, залишав „поза грою” православну єрархію. Ймовірно, що з цим не міг погодитися Йосиф (Болгаринович), який радикалізував свій варіант унії в іншому, організаційному аспекті: обидві Церкви й надалі є особливими еклезіальними спільнотами, проте підлеглість київського митрополита папі римському обумовлює створення на теренах ВКЛ православної автокефальної юрисдикції не лише де-факто (що і трапилося в 1458 р.), але, вірогідно, і де-юре, коли предстоятель Руської Церкви отримує гідність кардинала (як колись Ісидор).

Польський історик Юзеф Марошек³⁶ зауважує в 1495–1503 рр. справжній рух за впровадження унії. Найбільш інтегральною її формою на цьому етапі науковець вважає створення однієї Церкви двох обрядів (відповідно до берестейської моделі, Унійна Церква є підвладною папі римському окремою еклезіальною спільнотою). Вікторас Гіджюнас перший в історіографії звернув увагу на фундований І. Сапігою храм в Іказні для богослужінь

³⁵ R. Černius. Konfesinis ir politinis XV a. pab. bažnytinės unijos aspektas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje // *Tarp istorijos ir būtovės: studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*. Vilnius 1999, c. 256–257.

³⁶ J. Maroszek. *Dziedzictwo unii kościelnej*, c. 1–15; його ж. *Pogranicze Litwy i Korony*, c. 116–155.

двох конфесій – католицької та православної³⁷. Правдоподібно, ідея поліконфесійної святині була втілена у фундованому Олександром Ходкевичем Супрасльському монастирі, але за якою саме моделлю? Показово, що ініціатива Ходкевича збіглася з активністю митрополита Йосифа (Болгариновича) і з фундацією І. Сапіги в Іказні. На перший погляд, у Супраслі помітний вплив Сапіги – згадаймо хоча б срібну позолочену готичну чашу з родовим гербом „Лис”, подаровану руській обителі наприкінці XV – на початку XVI ст. (її, як припускають, міг пожертвувати і сам Болгаринович, імовірно близький родич Сапіги³⁸). Такий вотивний дар начебто й засвідчує особисті пов’язання руського вельможі із Супраслем, але з перспективи рецепції проекту церковної унії вагомішими видаються аргументи на користь митрополита.

Як з’ясовано вченими, першу збудовану в Супрасльському монастирі церкву – невеликий дерев’яний храм Св. Йоана Євангеліста – освятив 12 травня 1500 р. сам Йосиф (Болгаринович). Уже це доводить, що Сапіга навряд чи якимось долучився до супрасльської фундації, адже в Іказні заснований цим магнатом молитовний дім для обох конфесій був освячений віленським латинським єпископом, а тут – православним митрополитом. Коли того ж року дерев’яна церква згоріла, невдовзі, у 1500–1503 рр., звели новий мурований храм Благовіщення Пресв. Богородиці, з яким Болгаринович також був пов’язаний, особисто потвердивши в 1501 р. дарчий запис О. Ходкевича супрасльській чернечій громаді на маєток Хороще: „Сесь мой листь записный церкви Божой справляхъ и дахъ зъ веданиемъ господина отца нашего митрополиты Киевскаго и всея Руси Иосифа”³⁹.

Навіть більше – дослідники досі не звертали уваги на безпосередню вказівку про „функціональне” призначення Супрасльської обителі та її храму: „Абы тотъ монастырьъ общий на нашей отчизне твердо на веки стоялъ... И наипервей церкви подаваня *греческого и римского закона* (виділено

³⁷ Див.: V. Gidžiūnas. Pranciškonų, с. 117. Поп.: J. Maroszek. *Dziedzictwo unii kościelnej*, с. 10; R. Černius. *Konfesinis ir politinis*, с. 252.

³⁸ Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5: Москва 1996, с. 100–102. Йосиф (Болгаринович) подарував Супрасльському монастирю й інші реліквії, зокрема дароносицю, що нагадує мініатюрну церкву в Супраслі. (Див. про це: J. Maroszek. *Dziedzictwo unii kościelnej*, с. 10). Уже ці обставини вотивної пожертви, очевидно, свідчать про зв’язки фундатора з латинською культурою Заходу, а водночас – і про відкритість Супрасльського храму до західних інновацій, та відображають ідейні процеси того періоду. Дароносиця нині зберігається в Росії, в Державному історичному музеї „Московський Кремль”. (Про експозицію див.: А. Романенко. *Московский Кремль. Патриаршие Палаты*. Москва 1994, с. 17).

³⁹ АСД, т. 9, с. 13–16 (№ 4); *Архив ЮЗР*, ч. 1, т. 1, с. 40–41 (№ 53); *Prawa i przywileje miasta i dóbr ziemskich Zabłudów XV–XVIII w.* / упоряд. J. Maroszek. Białystok 1994, с. 40.

мною. – *Авт.*)”⁴⁰. Передовсім акцентуємо на вживанні в цьому документі терміна „общий”⁴¹, що дуже часто застосовується власне щодо монашого осередку в Супраслі. У тогочасних джерелах інші монастирі східного обряду чомусь так не характеризуються. А отже, можемо припустити, що таким поняттям фіксується належність цієї чернечої спільноти до унії. Сам факт Ходкевичівської фундації в часи активної фази унійного руху явно виказує конфесійну орієнтацію ктитора обителі та безпосередній зв’язок з програмою релігійного оновлення Київської митрополії, запропонованою Йосифом (Болгариновичем) за флорентійською моделлю. Щойно наведені чинники і спонукали Олександра Ягеллончика прийняти рішення про заснування у своїх володіннях першого унійного монастиря.

В історіографії одруженню Олександра Ягеллончика та Єлени (Олени) надають особливого „символічного значення, оскільки монархи об’єднали дві релігії й дві Літургії”⁴². Про заохочення до унії дізнаємося зі слів самої княжни про те, що в неї гостювали „відступник” від грецької віри, смоленський владика Йосиф і сам віленський єпископ разом з бернардинцями, аби привести її до послуху Римській Церкві. Очевидне бажання не примушувати Єлену хреститися, але схилити її до конверсії відповідно до умов Флорентійської церковної унії, помічаємо в листі князя Олександра до папи римського: „Мела бы вчинить столцу апостольскому послушенство, подле Флоринского збору...”⁴³.

Залишається ще одне питання – якщо все-таки дозволялося зберегти грецький обряд, то чи можна його було практикувати і в храмах „римської віри”? І навпаки: чи уніати повинні впускати до своїх святинь католиків, які дотримувалися латинського обряду? Саме під таким кутом зору варто розглядати візит Сигізмунда Августа до Супрасля в 1544 р.⁴⁴ Тоді мо-

⁴⁰ Про це йдеться в фундаційному акті Олександра Ходкевича 1501 р. про дарування маєтку та містечка Хороше Супрасльському монастирю. (Див.: *АСД*, т. 9, с. 14 (№ 4)).

⁴¹ Термін „Общий монастырь” ужито у більшості документів, що стосуються Супрасльської обителі (*АСД*, т. 9, с. 7–16 (№ 2–4)), наприклад, у листі митрополита Йосифа (Солтана) до О. Ходкевича (там само, с. 36), а також у договорі між шляхтичем О. Ходкевича – Чаплицом, та ігуменом монастиря Йоаном (там само, с. 36–37).

⁴² J. Maroszek. *Dziedzictwo unii kościelnej*, с. 6.

⁴³ *Акты 3Р*, т. 1, с. 348; *LM, kn. Nr. 5: 1427–1506; Użrażyty knyga 5* / упоряд. А. Vailiulis, А. Dubonis, D. Antanavičius. Vilnius 2012, с. 195–196 (№ 118). Унійні інспірації помічаємо не тільки стосовно княгині Єлени, але і щодо інших православних. Так, у 1498 р. монарх, єпископ віленський і його капітула оселяють у Полоцьку монахів-бернардинців з метою „привести схизматиків-русинів до єдності з Католицькою Церквою” (*KDKDW*. 1932, с. 536 (№ 460)).

⁴⁴ „В лето от начала миру 7052-у, индиктикона 2. Септемрия месяца 16, в неделю, на память великомученици Евфимии всехвалное, Жикгимунт Август, корол польский, великий князь литовский и иных панств господарь и дедич, короля Жикгимунтов сын

нарх зі своїм почтом під час монастирського богослужіння вислухав усі молитви, віддав шану св. місцю – престолові, оглянув *Євангеліє*, хрест та інші святі речі й обійшов обитель. Водночас, разом з іншими членами свити, володар ВКЛ смиренно пожертвував кошти на храм Благовіщення Пресв. Богородиці. Чи не означає це, що Сигізмунд Август узяв участь у Літургії, котру міг правити католицький єпископ, який також перебував там з ним? Чи резонно інтерпретувати підхід монарха до головного вівтаря як прийняття ним католицького св. Причастя за латинським обрядом?

Мабуть, згідно з тією ж естетичною, а, можливо, і конфесійною програмою були споруджені храми в Мажейкові біля Гродна та в Синковичах поблизу Слоніма, котрі поєднували елементи візантійського й готичного стилів. У знайденому Ю. Марошеком документі 1515 р. так само мовиться про фундацію церкви обидвох обрядів у Туросні, що була покликана служити всім тим, хто перебуває в єдності з Католицькою Церквою⁴⁵.

Унійні епізоди після 1503 року: дух поєднання чи неоформлений процес?

Після невдалих спроб митрополита Йосифа (Болгариновича) запровадити церковну унію в Литовсько-Польській державі, її дух ще жив до початку XVI ст. включно. Зрозуміло, що в першій половині цього століття вдається простежити унійні тенденції, що за своїм змістом мали інший характер, і ця інакшість дедалі більше увиразнювалася з перспективи католицьких суб'єктів злуки у ВКЛ – монарха і латинських єпископів, тим паче, що вони зайняли незалежні щодо цього позиції. І тут усе вирішувала постава великокняжого двору.

Як відомо, у 1504 р. Олександр Ягеллончик з ініціативи холмського православного єпископа відновив наданий дядьком Руській Церкві привілей, уперше проголошений 1443 р. королем Владиславом III Варненчиком (1434–1444)⁴⁶. У цьому дипломі права „людей грецької віри” формально

и Казимира Ялгайловича внук, бысть в дому Богородицы обители Супряльское с многими велможами своими, церковнаго ради и местнаго видения и молебного пения, в святой пресветлой церкви Богородицы от началла даже и до конца слушав, и внутр святилица сиреч олтаря быв, и на святой трапезе, святых евангеллии и честных крестов и всех сосудов священных оглядев, и по монастырю походовив, и в трапезницы быв, и милостину вбогим дав. И абие паки во вся со вмилением и кротостию Богородицу благодарствуя, со всеми яже о нем, возвратися” (*ПСРЛ*, т. 35. Москва 1980, с. 127).

⁴⁵ J. Maroszek. *Dziedzictwo unii kościelnej*, с. 11 (автор покликається на джерело з: Націянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Гродна, ф. 31, воп. 2, адз. зах. 273, л. 7–8).

⁴⁶ Оупул. в: *Акты 3Р*, т. 1, с. 56–57 (№ 42); *Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego i t. d. (1501–1506)*. Kraków 1927, с. 390–393 (№ 233). Грунтовний

зрівняли з правами латинників у Польщі, хоча політичні прерогативи визнавалися лише за католицькими єрархами. Привілей 1443 р. у 1511 і 1543 рр. конфірмував Сигізмунд I Старий⁴⁷, знову ж таки зі спонуки владики Холма – міста, котре в політичному сенсі підлягало Короні Польській, а його православна катедра перебувала в юрисдикції київського митрополита. Загалом тут має значення не стільки те, чи цей привілей був чинним у Литві, як те, що він репрезентував погляди володарів держави на унію та православних.

Намагаючись відшукати унійні тенденції в добу Сигізмунда I Старого, пригадаймо, що заборона повторного хрещення підкреслюється і великокняжим двором Олександра Ягеллончика. Зокрема, йдеться про буллу римського понтифіка Олександра VI з 1501 р., положенням якої опонувало латинське духовенство (особливо польське). У 1515 р. на Латеранському соборі цей папський документ був скасований Святішим Отцем Левом X⁴⁸. Однак уже в 1521 р. декретом римського легата Захарія Феррері всіх католиків зобов'язали „дотримуватись інструкції булли папи Олександра VI (від 23 серпня 1501 р.), повертаючи її повну правочинність”⁴⁹. Це наштовхує на думку, що дух ідеї *локальної неформальної* церковної унії у 20-х рр. XVI ст. був живим та актуальним, бо навіщо ж було вдруге видавати інструкцію, якщо, скажімо, взагалі немає унійного руху?

Збереглося чимало прикладів переходу християн грецького обряду в лоно Католицької Церкви. Це стає ясно з нотаріального акта гнєзненського архієпископа Яна Ласького від 3 липня 1516 р., яким той підтвердив буллу папи Лева X, а також передав її суть віленському єпископові Альберту. У ній сказано не тільки про надання індульгенції Сигізмунду I Старому за його заслуги перед Римом, а й про навернення православних до католицької віри „ac sepius scismatici et Rutheni ad Catholica fidem revertentur”⁵⁰. Про зміцнення позицій католицизму за рахунок русинів свідчить і випадок 1533 р., коли король, відбираючи деякі володіння у православного холмського владики й передаючи їх місцевому латинському єпископові, наголосив, що майже всі його піддані, а насамперед найвпливовіша частина шляхти, „перейшли із руського обряду в Римську Церкву”⁵¹.

коментар: А. Gil. *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*. Lublin – Chełm 1999, с. 79–83.

⁴⁷ Текст привілею 1511 р. наведено в: *LM, kn. 8: 1499–1514*, с. 447–448 (№ 610).

⁴⁸ J. Fijalek. Pierwszy synod diecezji wileńskiej // *Kwartalnik Teologiczny Wileński* 1 (1923) 84.

⁴⁹ Поп.: К. Chodynicki. *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska*, с. 83.

⁵⁰ LMAVB RS, f. 6, b. 107, 109; R. Trimonienė. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Vidurio Europa XV–XVI a. Sandūroje*. Šiauliai 1996, с. 68.

⁵¹ Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5: Москва 1996, с. 165.

Ця інформація ще раз переконує нас у тому, що католицьку віру прийняв передовсім найвищий прошарок nobilitetu.

Промовистими є й окремі індивідуальні випадки навернення. Ось хоча б приклад князя Юрія Семеновича Слуцького-Олельковича (бл. 1492–1542), котрий фундував у Вейсеях 1526 р. католицький храм, а коли вирішив одружитися з католичкою Геленою (Оленою) Радзивілл, то звернувся до папи Климента VII як до свого зверхника. За цієї нагоди римський понтифік зазначив, що „той живе за обрядом і звичаями грецькими і Східної Церкви, проте водночас визнає католицьку віру”⁵². У цьому контексті слід нагадати і про Франциска Скорину, якого вважають уніатом. Його конфесійна орієнтація вказує на те, що траплялися й більш радикальні ситуації: православні переходили не лише на унію, але й безпосередньо в латинство. За результатом останніх досліджень, Ф. Скорина є не просто уніат – він став римо-католиком, і на його портреті – не що інше, як символіка Ордену францисканців⁵³.

Усі ці міркування дозволяють заново поглянути на присутність „православних” у тогочасній литовській еліті – Панах-радї. Їхню конфесійну тотожність⁵⁴ емпірично пояснює та обставина, що для сповідників руської віри в оточенні володаря фактично й не залишилося місця. За часів Казимира до правлячої верхівки належать тільки католики або ж такі яскраві прихильники церковної злуки, як київський воєвода Іван Ходкевич і Солтани⁵⁵. Звістку про те, що Олександр Солтан⁵⁶ був прийнятий у лоно

⁵² O. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeski*, с. 182.

⁵³ Характеристику різних підходів до інтерпретації конфесійних поглядів Ф. Скорини в історіографії здійснив: H. Łowmiański. *Sfałszowany opis obwarowania m. Wilna // Ateneum Wilenskie* 9 (1925) 161–179. Епоха Ф. Скорини, окремі аспекти його життя, індивідуальності й творчої діяльності висвітлюються в: *Кніжная спадчына Францыска Скарыны = Книжное наследие Франциска Скорины = Book heritage of Francysk Skaryna: da 500-goddza belaruskaga knižadrukaвання*, т. 1–5 / відповід. ред. А. Суша; літер. перекл. передмови Ф. Скарыны на сучасну білоруську і російську мови А. Бразгунова. Мінск 2013–2017; *Спадчына Скарыны. Зборнік матерьялаў першых Скарынаўскіх чытанняў (1986)* / упоряд. А. Мальдзіс. Мінск 1989; *Сусветная спадчына Францыска Скарыны* / упоряд. А. Суша; автори текстів А. Суша, Г. Кірэева; наук. ред. Р. Матульскага. Мінск 2017; *Pranciškaus Skorinos Ruseňskajai Biblijai – 500* / автори тексту R. Cėcėnienė та інші; ред. S. Narbutas. Vilnius 2017.

⁵⁴ Вичерпніше див.: G. Kirkienė. *LDK politikos elito galingieji*, с. 36–42. Тут висловлено сумнів щодо належності до Православної Церкви таких родів, як Вяжевичі, Гойцевичі, Ільїничі, Глинські, Гольшанські та ін., на чому фокусує свою увагу конфесійно зорієнтована історіографія.

⁵⁵ ЦДІА України у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 890, арк. 9.

⁵⁶ В історіографії його уніатство обґрунтовано (R. Trimonienė. *Aleksandras Soltanas – XV a. piligrimas* // *Mokslas ir gyvenimas* 2 (1991) 13. Поп.: W. Paravicini. *Alexander*

Римської Церкви без другого хрещення самим папою Павлом II, знаходимо в описах Е. Цьолека⁵⁷. Там само зазначено про брата Солтана – Івашка, котрому Сикст IV надав 19 листопада 1471 р. привілей, згідно з яким той приступив до церковного сопричастя⁵⁸.

За володарювання Олександра I в середовищі політичної еліти фігурують здебільшого ті самі постаті, що й у часи Казимира. Визнання католицизму І. Сапігою та його перехід на унію підтверджено документами⁵⁹. У добу Сигізмунда I Старого і Сигізмунда Августа унійні ініціативи виходили передовсім від представників роду Ходкевичів, які обіймали високі державні посади. Про це свідчить історія згадуваної магнатської родини, починаючи від Олександра і закінчуючи його синами Єронімом, Григорієм та Юрієм.

Фрагментарно збережені дані зі XVI ст. показують, що одночасно з процесами відродження Православної Церкви на теренах ВКЛ побутували ідеї церковного поєднання, котрі сприймав і рецептував передовсім найвищий прошарок руської шляхти. Тож можна постулювати тезу про *фактичну* або *персональну* унію православної еліти⁶⁰. За відсутності юридичної валідації, все ж стверджуємо, що в досліджуваний період була реалізована *неформальна* унія на рівні монарха (або його великокняжого двору). Винятком у цій конфесійній політиці Ягеллонів стала тільки справа Костянтина Івана Острозького, – „руського Сціпіона” ВКЛ.

Soltan ex Lithuania ritum grecorum sectans. Eine ruthenisch-polnische Reise zu den Höfen Europas und zum Heiligen Land 1467–1469 // *Zwischen Christianisierung und Europäisierung: Beiträge zur Geschichte Osteuropas in Mittelalter und Früher Neuzeit. Festschrift für Peter Nitsche zum ... studien zur Geschichte des östlichen Europas* / за ред. Е. Хубнер, Е. Клуґ, J. Kusber. Stuttgart 1998, с. 367–401).

⁵⁷ St. Kutrzeba, J. Fijałek. Kopiarz rzymski Erazma Ciołka, с. 75.

⁵⁸ „Soltanus quidam nomine a Paulo II et Iwasco germanu eisu ex Lithuania primores inter Rutenos, ambo a Sixto IV ambo suscepti et bulli patentibus in suopse ritu manerer” (St. Kutrzeba, J. Fijałek. Kopiarz rzymski Erazma Ciołka, с. 73–74. Пор.: О. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, с. 140–141).

⁵⁹ У листі папи Інокентія VIII за 1492 р. до короля Польщі Яна I Ольбрахта зазначається: „Venit ad urbem Romam dilectus filius Ioannes Sapiha, familiaris tuus, qui abiurata haeresi el lius pravitate deposita, ad catholice fidem et unionem sanctae nostrae ecclesiae rediit, et nunc nostra benedictione habita, ad te reverti statuit”. (Цит. за: J. Jaroszewicz. *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji*, т. 2, с. 33, 181). Пор.: Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5: Москва 1996, с. 95–96.

⁶⁰ Персональна унія – це індивідуальний акт переходу християн східного обряду в лонно Католицької Церкви, за участі духовенства латинського обряду і свідчії світської влади, однак без посередництва православного клиру, зокрема київського митрополита.

КНЯЗЬ КОСТЯНТИН ОСТРОЗЬКИЙ ТА ЙОГО ФУНДАЦІЇ

Наприкінці XV ст. загрозою для ВКЛ стало зміцніле Велике князівство Московське, володарі якого розпочали активну політику зі збирання „руських земель”. Унаслідок затяжної війни 1487–1494 рр. Вільно втратило чималу частину своїх східних територій. Литовський монарх Олександр Ягеллончик намагався виправити ситуацію, уклавши з Москвою мирний договір та одружившись у 1495 р. з донькою Івана III Оленою (Єленою). Як уже згадувалося, за правління Олександра простежуються діяльні спроби повернути православних до церковної унії. Тому природно виникає питання: що саме стало причиною укладення міждинастичного шлюбу? Чи Олександр Ягеллончик одружився з Єленою тільки з геополітичного розрахунку (щоб віддалити від себе небезпеку Москви), чи прагнув стати своєрідним посередником у контактах Римської курії з православними? Якщо ним керував другий з цих мотивів, тоді розуміння причин згаданої війни істотно змінюється – можливо, вона відбувалася не під пеленою релігійного конфлікту, а саме конфесійний фактор і спровокував протистояння. Мир, зміцнений шлюбом, ситуації не рятував, збройна боротьба продовжувалася. Московити проголосили себе захисниками сповідників „грецької віри”.

Під гаслом оборони православних почалася й війна, проголошена в 1500 р. Іваном III усупереч мирним домовленостям. У липні того ж року в битві на річці Ведроші військо ВКЛ зазнало поразки. До полону потрапило чимало вельмож на чолі із самим гетьманом князем Костянтином Острозьким, якому довелося пробути на чужині сім років. Спроби переможців добитися лояльності цього непересічного воєначальника довго не давали успіху. У світлі подальшого розгортання воєнних дій та їхнього інформаційного супроводу служба князя Костянтина – нащадка Рюриковичів, який усе життя зоставався вірним православній традиції – була для Івана III та його наступника Василя III надзвичайно важливою. Не забуваймо й про те, що позиції роду Острозьких залишалися дуже міцними саме в тих частинах ВКЛ, які московські правителі прагнули „відвоювати” як свої

„спадкові землі”. З подальшого перебігу подій знаємо, що гетьман не став іграшкою в руках своїх кривдників. У 1507 р. він утік до Литви, показавши тим самим, де його справжня батьківщина. Вибір князя виразно засвідчив, що долі Московії та українсько-білоруської Русі на той час уже розійшлися.

Князь Костянтин Острозький

На фоні всіх вельмож ВКЛ, котрі позиціонували себе протекторами Православної Церкви, яскраво виділялася постать Костянтина Острозького (1460–1530)¹. По-перше, цьому волинському аристократові, як нікому іншому з його земляків, вдалося зробити просто блискавичну кар’єру і стати впливовим політичним гравцем загальнодержавного масштабу. По-друге, підтримка князем „грецької релігії” не обмежувалася зведенням руських святинь у власних володіннях. Попри великий пласт літератури, присвячений цій особі, досі незрозуміло, в чому полягали секрети її успішності й чим пояснити ту безпрецедентну опіку, якою Острозький огорнув духовні інституції Київської митрополії.

У часи Костянтина Івановича кар’єру поза межами Волині можна було побудувати завдяки родовитому походженню та розгалуженим зв’язкам на монаршому дворі. Але, незважаючи на князівський титул і славні діяння протопластів роду, Острозькі вже кілька поколінь не належали до когорти аристократів першої величини. Ні батько, ні дід нашого героя до правлячої еліти ВКЛ не входили. По лінії матері – княжни Більської – впливовіші родичі Костянтина померли задовго до 1497 р., коли він підкорив перший олімп і став чільним полководцем своєї батьківщини. Зв’язки з іншими кривними могли Острозькому хіба що зашкодити (його двоюрідний брат – Федір Більський – брав участь у заколоті проти Казимира Ягеллончика (1481), після провалу якого втік до Москви; ще один кузен – Семен Більський, очевидно, перебував в опозиції до великокняжого двору й у 1500 р. так само присягнув на вірність московському правителю).

¹ Загальний огляд біографії князя Костянтина Острозького представлений у працях: А. Ярушевич. *Ревнитель православия, князь Константин Иванович Острожский (1461–1530) и православная Литовская Русь в его время*. Смоленск 1896; Z. Wojtkowiak. *Ostrogski Konstanty Iwanowicz // Polski Słownik Biograficzny*, т. 24. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979, с. 486–489; В. Ульяновський. „Славний для всіх часів чоловік”: князь Костянтин Іванович Острозький. Острог 2009; І. Ворончук. *Острозький Костянтин Іванович // Енциклопедія історії України*, т. 7. Київ 2010, с. 691–693; В. Ульяновський. *Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків*. Київ 2012, с. 155–294; Б. Флоря. *Константин Іванович Острожский // Православная энциклопедия*, т. 37 / за ред. Патриарха Московско-и всея Руси Кирилла. Москва 2015, с. 80–83.

Князь Костянтин Острозький (бл. 1460–1530) – переможець битви під Оршею, фундатор мурованого Віленського храму Пресв. Трійці.
Фрагмент батальної картини.

Художник Ганс Крель (?), 1524–1530 рр.

Біографія князя Костянтина, історія його злетів і падінь, переконує в тому, що був він неординарною людиною зі стратегічним мисленням і сильною харизмою. Серед іншого, Острозький мав і доведений у багатьох битвах військовий талант². Саме завдяки своїм успіхам у сутичках із татарами та іншими супротивниками князь і здобув милість володаря. Вперше потрапивши до кола найвищих урядників держави, він одразу став людиною незамінною. Як би в майбутньому не модифікувалася політична ситуація у ВКЛ, хто б не правив країною, Острозький завжди залишався на перших ролях. І це при тому, що призначення православного вельможі гетьманом (1497), віленським каштеляном (1511) і троцьким воєводою (1522) порушувало встановлені в державі закони.

Католицька еліта ВКЛ була шокована поступовим піднесенням руського аристократа, тим більше, що це суперечило акту Городельської унії 1413 р. Ще сильніше збурення викликала ініціатива Сигізмунда I Старого надати православному троцькому воєводі право сидіти ближче до володаря, ніж перший сенатор держави – воєвода віленський. Для останнього це був справжній ляпас. Ображений віленський воєвода Альберт Гаштовт решту життя ненавидів Острозького, створюючи несприятливу опінію про нього. Так, у датованому 1525 р. листі до королеви Бони Гаштовт він пише: „Якби Ваша Світлість заглянула в наші серця, то немов Бог дізналася б, що серце мого супротивника, русича [Костянтина Острозького] є лицемірним, підступним, удаваним і неправдивим. Через руську природу і звички не має ні краплини відданості володареві, – [таким є] серце того, хто звик завжди одне говорити, а інше, у собі приховавши, тримати”³. Великий князь змушений був виправдовуватися, що возвеличує свого фаворита лише за особливі заслуги, і чинить це як виняток, який не стане прецедентом на майбутнє⁴. Утім, це були тільки слова. Завдяки прихильності

² Про військовий аспект діяльності К. Острозького див.: W. Charkiewicz. „Scypion Ruski” – *Konstanty Iwanowicz książę Ostrogski, wielki hetman litewski, wojewoda trocki, kasztelan wileński, marszałek ziemi wołyńskiej, starosta łucki, brasławski, winnicki etc. etc.* Wilno 1934; H. Lulewicz. *Konstanty Ostrogski // Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów /* за ред. M. Nagielskiego. Warszawa 1995, с. 379–394; Z. Boras. *Konstanty Iwanowicz Ostrogski herbu własnego – zwycięzca spod Orszy // його ж. Poczet hetmanów polskich i litewskich.* Poznań 2008, с. 12–27; В. Атаманенко. Князь К. І. Острозький та оборона Волині від татарських нападів // *Старий Луцьк* 7 (2011) 92–103; Л. Войтович. Князь Костянтин Іванович Острозький як полководець // *Наукові записки Національного університету „Острозька Академія”*: Серія „Історичні науки” 18 (2011) 52–62; П. Кулаковський. Князь Костянтин Іванович Острозький і оборона українських земель від татарської агресії (кінець XV – перша третина XVI ст.) // там само, с. 67–83.

³ *Acta Tomiciana*, т. 7, ч. 2. Posnaniae 1857, с. 268 (№ 36). Коментар: В. Ульяновський. *Славний для всіх часів чоловік*, с. 78.

⁴ *Acta Tomiciana*, т. 6, с. 43–44 (№ 36).

монарха, Костянтин Острозький наприкінці життя ввійшов у п'ятірку найбагатших вельмож держави, і хоча склад цієї елітарної групи пізніше постійно змінювався, нащадки знаменитого русина й далі посідали в ній високе становище⁵.

Схоже на те, що в історії кар'єрного сходження князя головну роль зіграли його особисті виняткові якості, котрі визнавали не тільки прибічники, але й опоненти. На доведення цих слів можна згадати, що навіть після дошкульної поразки від московитів на Ведроші (1500) і подальшого поневолення службу на своєму дворі йому пропонував головний опонент сюзерена – великий князь московський. Як знаємо, Костянтин Іванович прийняв цю пропозицію. У 1506 р. він присягнув на вірність Василю III, однак незабаром по тому втік на батьківщину.

Тривале монастирське ув'язнення, хрестоцілувальна присяга⁶ і, особливо, її порушення, вочевидь, справили помітний вплив на релігійний світогляд Острозького, який до нещасливої битви на Ведроші не вирізнявся активною участю в житті Церкви. Зовсім іншою людиною він став після свого повернення на батьківщину в 1507 р. Того року київський митрополит мав розгрішити гетьмана як людину, котра давала присягу під тиском. Нагадаємо, що в цей час митрополитом був Йосиф II Солтан (1507–1522) – один з найвизначніших православних архиєреїв ВКЛ. Владика і гетьман, мабуть, достатньо добре знали один одного, адже їхні родини належали до вищого кола еліти однієї держави. Ще наприкінці XV ст. Острозький, як пан радний, мав нагоду познайомитися із батьком митрополита, а з його рідним братом вони разом билися з ворогом на річці Ведроші, внаслідок чого обоє потрапили в полон.

Співпраця між Йосифом II і Костянтином Острозьким була вельми плідною. Сприяння гетьмана відчувалось і в збереженні та примноженні земельних володінь митрополії, і в розширенні території впливу її очільника⁷. За протекції князя, одного з найавторитетніших вельмож в оточенні Сигізмунда I Старого, Київська митрополія змогла укріпити своє становище

⁵ Тут опираємося на описи війська ВКЛ 1528 і 1567 рр. (G. Kirkiene. *LDK politikos elito galingieji*, с. 57).

⁶ Текст хрестоцілувальної присяги, виголошеної К. Острозьким 18 жовтня 1506 р. у Москві, опубл. у: *Собрание государственных грамот и договоров, хранящихся в государственной коллегии иностранных дел*, т. 1. Москва 1813, с. 403–404.

⁷ Діяльність Острозького на користь Православної Церкви відображена в низці статей, серед яких заслуговують на увагу такі: Т. Kempa. *Działalność hetmana Konstantego Iwanowicza Ostrojskiego na polu prawosławia* // *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 12 (1999) 5–21; В. Поліщук. Патрон без права подавання: привілеї князю К. І. Острозькому на Жидичинський монастир 1507 і 1511 рр. // *Релігія і церква в історії Волині: Збірник наукових праць* / під ред. В. Собчука. Кременець 2007, с. 23–39; І. Мицько. Костянтин

в державі. Першорядної ваги в цьому контексті набув привілей про підтвердження давніх прав і свобод Православної Церкви у ВКЛ (1511)⁸, а також фактичне зняття заборони на будівництво й реставрацію храмів східного обряду (1514).

Митрополит Йосиф II (Солтан) і Віленський собор 1509–1510 років

На відміну від свого попередника на митрополичій кафедрі москвитина Йони II (1503–1507), владика Йосиф був людиною місцевою⁹. Він належав до впливової панської сім'ї Солтанів герба Вруби, що походила, ймовірно, з Волині. Про її високий статус говорить хоча би той факт, що дід і батько Йосифа довший період обіймали уряд підскарбія на дворі великого князя Казимира Ягеллончика. Крім того, батько цього ерарха пан Солтан Олександрович († бл. 1495) носив ще й титули господарського маршалка (згод. 1482–1493), намісника в Слонімі (згод. 1482), Новгородку (згод. 1486–1487) та Більську (згод. 1492–1494). У давнішій історіографії Йосифа II часто плутають з іншим київським митрополитом Йосифом I (Болгариновичем, 1498–1501), відомим своїми активними контактами з Апостольською столицею. На початку XVI ст. їхня інтенсивність поступово зменшується, позаяк Йосиф II не був прихильником унії Київської митрополії з Римом. Хоча члени родини владики свого часу ставилися до ідеї „святої єдності” з великим ентузіазмом. Причини зміни проунійних настроїв наступним поколінням роду Солтанів наразі не з'ясовані.

Про початок духовної кар'єри владики Йосифа свідчення дуже скупі. Відомо, що в 1502 р. він обійняв Смоленську кафедру й того самого року, в дні облоги столиці єпархії московським військом, виявив свою відданість великому литовському князю Олександрові Ягеллончику. Цей епізод

Іванович Острозький та Церква Галичини // *Наукові записки Національного університету „Острозька Академія”*: Серія „Історичні науки” 18 (2011) 63–66.

⁸ Найновіша публікація тексту привілею 1511 р.: *LM, kn. 8, с. 447–448 (№ 610)*; давніше видання: *Акты ЗР, т. 2, с. 81–82 (№ 65)*; регестовий опис: С. Рункевич. *Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов, т. 1: 1470–1700 (№ 11)*. Санкт-Петербург 1897, с. 8. Коментар: Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5, с. 110–111.

⁹ Про постать київського митрополита Йосифа (Солтана) див.: В. Ульяновський. *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, т. 1. Київ 1994, с. 60–62; Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5, с. 104–127; Н. Lulewicz. *Sołtan Józef // Polski Słownik Biograficzny*, т. 40. Warszawa – Kraków 2001, с. 359–361; Б. Флоря, А. Турилов. *Иосиф II. Церковно-учительная деятельность Иосифа II // Православная энциклопедия*, т. 26 / за ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Москва 2011, с. 14–18.

біографії пастиря, а також міцні позиції Солтанів на господарському дворі зіграли чи не вирішальну роль у номінації Йосифа на уряд митрополита. Обраний предстоятелем Руської Церкви в 1507 р., благословення від константинопольського патріарха він отримав, утім, не відразу. Як нещодавно встановлено, архиерейське свячення владики відбулося аж наприкінці 1509 р.¹⁰ Зразу ж після звершення урочистої Літургії, відправленої з цієї нагоди у Віленському катедральному храмі Успення Пресв. Богородиці, розпочався ініційований Йосифом II митрополичий собор, одне з небагатьох у XVI ст. всецерковних зібрань вищої православної єрархії ВКЛ¹¹.

Особливе значення й масштаби події підкреслювала участь у соборі семи єпископів, тринадцяти архимандритів та ігуменів, семи протопопів і представників парафіяльного духовенства з Вільна й інших міст держави. Зібрання тривало як ніколи довго – майже місяць (25 грудня 1509 р. – 18 січня 1510 р.), а результатом його діяльності стало ухвалення близько двох десятків постанов (правил). Частина з них унормувала процедуру отримання особами духовного стану церковних урядів і передбачала їхнє можливе зміщення в разі порушення канонів. Важливі рішення, що стосувалися всієї митрополії, повинні були прийматися на регулярно скликуваних соборах, а присутність на них єпископів мала стати обов'язковою. Значну увагу приділено такій дразливій у контексті відносин Церкви та світської влади проблемі, як „право подавання”. З'їзд владик наголосив на тому, що номінація клиру на парафіяльні й монастирські уряди перебуває в компетенції архиєреїв, а не власників маєтків. Останнім заборонялося самочинно запрошувати священника або позбавляти його парафії, а в разі привласнення належних до храму земель на порушника могли накласти анафему.

Реформаторський курс митрополита на оновлення руського православ'я й обмеження впливу шляхти в церковних справах мав короткостроковий успіх. Православні єрархи все більше залежали від підтримки впливових людей, готових стати посередниками в непростих взаєминах із монаршим двором. Сама ж традиція соборної форми церковного правління міцно

¹⁰ С. Темчин. Обращение Литовской митрополии к константинопольскому патриарху Иоакиму I по вопросу о двух агнцах при поставлении пресвитера // *Latopisy Akademii Supraskiej*, т. 2: *Kościół prawosławny na Bałkanach i w Polsce – wzajemne relacje oraz wspólna tradycja* / за ред. U. Pawluczuk. Białystok 2011, с. 135–139.

¹¹ Детальніше про Віленський собор 1509–1510 рр.: Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5, с. 106–110; Б. Флоря. Виленский собор // *Православная энциклопедия*, т. 8 / за ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. Москва 2004, с. 479–480; І. Скочиляс. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус*. Львів 2010, с. 378–379. Публікацію постанов Віленського собору див.: *РИБ*, т. 4, с. 5–18.

не вкорінилася. За життя Йосифа II владики збиралися тільки раз – у 1514 р. За його наступників митрополичий собор, напевне, був скликаний 1546 р.¹², ще одна зустріч єпископату відбулася аж у 1589 р., з нагоди пастирського візиту до Республіки Обох Народів константинопольського патріарха Єремії II (Траноса). До того періоду маємо тільки два джерельно підтвержені контакти Київської митрополії з Царгородом, які відбулися в часи Сигізмунда I Старого. У 1508 р. Віленське православне братство одержало від грецького патріарха антимінс¹³ для відправлення Літургій, а в 1514 р. його намісник Филип прибув на собор духовенства Київської митрополії¹⁴. Прикметно, що обидві події накладаються на важливі дати в біографії Костянтина Острозького: 1507 р. він повертається з московської неволі, а 1514 р. отримує привілей із дозволом спорудити в столиці ВКЛ новий руський храм.

Заборона будувати церкви у ВКЛ

Дозвіл монарха на фундацію православної святині був непересічною подією, адже ще в добу Вітовта існувала заборона на зведення храмів „грецького обряду”. Щоправда, сучасні дослідники вважають, що вона діяла тільки на території „справжньої” Литви й не стосувалася новонабутих земель¹⁵ (у XV ст. відомі фундації нових церков фіксуються саме на руських теренах¹⁶). Деякі науковці висловлюють здогад, що цієї норми не дотримувалися, про що свідчить заснування Супрасльської обителі у „справжній

¹² Див. про це докладніше: С. Темчин. Виленский православный церковный собор 1546 года и сообщение Симона Будного о конфликте супрасльского монаха Арсения с архимандритом Сергием Кимбаром // *Senoji Lietuvos literatūra, 39 knyga. XVI–XIX a. lietuviško ir kitakalbjo rankraštinio paveldo tyrimai*. Vilnius 2015, с. 13–29; А. Mironowicz. Sobory wileńskie 1509 i 1514 roku // *Latopisy Akademii Supraskiej*, т. 5: *Synody Cerkwi prawosławnej w I Rzeczypospolitej* / ред. М. Kuczyńska, U. Pawluczuk. Białystok 2014, с. 71–82.

¹³ Це предмет літургійного вжитку православних та уніатів (посвячена єпископом хустина з тканини, полотна або шовку, із зашитими в ній мощами святих), що розміщується на престолі в храмі. Містить іконографічний сюжет покладення Ісуса Христа до гробу, оточеного чотирма євангелистами. Зберігається на вівтарі, де на нього кладуть Св. Дари. У римо-католицькій традиції відповідником антимінса є переносний вівтар (*Dailės žodynas*. Vilnius 1999, с. 32).

¹⁴ Див.: А. Łapiński. *Zygmunt Stary a Kościół prawosławny*. Warszawa 1937, с. 4–5.

¹⁵ W. Kamieniecki. Ograniczenia wyznaniowe w prawodawstwie litewskim w XV i XVI wieku // *Przegląd Historyczny* 13 (3) (1911) 279.

¹⁶ Генадзь Саганович зазначає, що в період правління Казимира на території сучасної Білорусі фундовано сім нових православних церков і всього три католицьких храмів (Н. Sahanowicz. *Historia Białorusi do końca XVIII wieku*. Lublin 2002, с. 172).

Литві”¹⁷. Проте вони не пояснюють, чому правитель ВКЛ у своїх контактах з Москвою особисто апелював до згаданого припису. Коли в 1494 р. Іван III вимагав від Олександра Ягеллончика побудувати у віленському замку церкву для своєї дочки¹⁸, литовський князь відповів, що „вся земля, наші князі й пани, мають на те право і записи наших предків, і нашого батька, і нас самих, і це у правах записано, аби більше церков грецького обряду не множити, бо нам ті права предків, і нашого батька, і наші, не годиться порушувати”¹⁹.

Припускають, що заборону спорудження православних храмів анулював великокняжий диплом 1503 р., в якому монарх стверджував: „Хто в якій вірі хоче жити, той нехай і живе, і хто які храми хоче будувати, той нехай і буде, як руські, так і римські, якщо в той час король їм те дозволить”²⁰. Та навіть за умови скасування цитованим документом давніших обмежень правитель і надалі залишався тією особою, від волі якої залежали темпи будівництва православних святинь у державі. Зводити їх без спеціального привілею було все ще неможливо. Такий порядок речей тривав і пізніше, за Сигізмунда I Старого, на що вказує вже згадуваний випадок із церквою в Анікшяй, поставленою в маєтку Юрія Григоровича Остика без згоди володаря, а відтак приреченою на зруйнування (1527)²¹. Ці ж обмеження відображає обітниця Костянтина Острозького добитися дозволу на фундацію нових руських храмів у разі перемоги над неприятелем.

Таку обітницю великий гетьман литовський проголосив напередодні битви під Оршею (1514). У своїй промові перед військом Острозький начебто присягнув, що коли здолають ворога, то побудує у Вільні дві муровані церкви. Перемога в бою відкрила шлях до реалізації цього задуму. 30 листопада 1514 р. Сигізмунд I Старий надав привілей, яким дозволив князеві Костянтину розпочати спорудження храмів на честь Пресв. Трійці

¹⁷ Єдиним випадком фундації православної святині за часів Казимира в „історичній Литві” була загадкова фундація князя Івана Семеновича Кобринського 1487 р. „у селі Дубовіцини біля Гродно” (А. Хорошкевич. О международных аспектах религиозной политики Великого княжества Литовского времени Первого Статута 1529 года // *Первый Литовский Статут 1529 года = 1529 metų Pirmasis Lietuvos statutas: Materialy respublikanской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута*. Вильнюс 1982, с. 32).

¹⁸ „Поставити церквовь нашу греческого закону на переходех у своего двора” (*LM, kn. 5, с. 81 (№ 29)*).

¹⁹ *Акты ЗР*, т. 1, с. 348; *LM, kn. 5, с. 89 (№ 39)*. Поп.: К. Chodyncki. *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska*, с. 80.

²⁰ *Акты ЗР*, т. 1, с. 598. „Ачь-кольве недозволено было Руси церквкеи будовати, але тыми разы король его милост то им допустиль” (*LM, kn. 5, с. 195 (№ 118)*).

²¹ G. Kirkienė. *LDK politikos elito galingieji*, с. 61.

та Св. Миколая Чудотворця²². Перший з них мав з’явитися „на пагорбі поруч зі шляхом на Медінінки, де стояла стара церква такої ж посвяти з монастирем”, а другий – також на місці давньої дерев’яної церкви в руській дільниці Вільна („Civitas Ruthenica”). Обидві святині – і Миколаївська (її сучасний титул – Перенесення мощей св. Миколая), і Троїцька – були кам’яними будівлями.

Фундації Острозького у Вільні

Костянтин Острозький брав найактивнішу участь у побудові обох руських храмів. А ще він вкладав свої гроші в оновлення катедрального собору, котрий стояв у місті ще за Вітовта (ймовірно, що святиня постала в 1415 р. з нагоди заснування Литовської православної митрополії). На цю реконструкцію Острозький теж змушений був просити згоди в Сигізмунда I Старого, який видав відповідний акт на Берестейському сеймі 19 червня 1511 р. Нова мурована Пречистенська катедра (теперішній собор Успення Пресв. Богородиці) зводилася на старому фундаменті впродовж 1511–1522 рр. Як і дві інші названі сакральні споруди, цей головний на теренах ВКЛ храм Київської митрополії був тринавим, квадратного плану, з трьома апсидами та круглою вежею на східному куті. Для належного забезпечення катедри Острозький записав їй власні маєтності в Свіранах, Шешолах та ін.²³ Уважається, що в цій уже відновленій церкві могли поховати дружину Олександра Ягеллончика, велику княгиню литовську Єлену.

Усі споруджені з ініціативи Костянтина Острозького православні храми (у Вільні, Новгородку й Острозі) були виконані в готичному стилі. Своїм існуванням вони доводили, що можна орієнтуватися на естетику, яка панує на Заході, безпосередньо не підпорядковуючись папі. На початку XVI ст., коли навколо Ратушної площі Вільна ще не було католицьких храмів (ні Св. Казимира, ні Св. Терези, ні Всіх Святих), „візитну картку” столиці ВКЛ творили саме ці руські церкви, фундовані князем Острозьким.

²² G. Kirkienė. *LDK politikos elito galingieji*, c. 61.

²³ LMAVB RS, f. 41, b. 438, l. 33. Див. також: Р. Рагаускене. Володіння Костянтина Острозького та його релігійна і меценатська діяльність у Литві // *Князі Острозькі*. Київ 2014, с. 92 (у литовськомовній версії статті: R. Ragauskienė. Konstantino Ostrogiškio turtas ir religinė mecenatystė Lietuvoje // *Kunigaikščiai Ostrogiškiai*. Vilnius 2016, c. 93).

SLAVIA ORTHODOXA: КРИЗА Й ОНОВЛЕННЯ

Культурно-релігійне оновлення православних русинів у ВКЛ

XVI століття в історії русинів ВКЛ тісно пов'язане з життям і діяльністю князів (батька й сина) Острозьких – відомих світських лідерів, покровителів і меценатів. У культурно-релігійному сенсі цей період хронологічно обмежений двома важливими публічними форумами – Віленським (1509–1510 рр.)¹ і Берестейським (1596 р.) провінційними соборами (синодами). Перший з них ініціював церковні реформи, інформація про реалізацію яких збереглася фрагментарно, натомість другий, зафіксувавши конфесійний розкол у білорусько-українському соціумі ВКЛ, започаткував нову еклезіальну спільноту – Унійну Церкву. Вона сформувала культурно-релігійну модель *Slavia Unita*, зорієнтовану на творче засвоєння західних цивілізаційних взірців. Своєю чергою, Православна Церква під пресом тогочасних викликів змушена була реформуватися й також адаптовуватися до західних європейських впливів.

У цю добу Київська митрополія на теренах ВКЛ і Корони Польської відіграла надзвичайно вагомий, вирішальний для сучасних українців і білорусів функцію хранителя „руської старовини”. Східна Церква забезпечувала етнокультурну єдність цієї спільноти й територіально-політичну організацію руського соціуму, виступаючи одночасно захисником „руської нації” й одним із творців протонаціональної свідомості населення, що сповідувало слов'янсько-візантійський обряд². Особливості інституційного розвитку Київської митрополії та, ширше, тогочасної релігійної культури русинів у столітті, що передувало Берестейській унії, корелювали з розповсюдженням і пропагандою посттридентським католицизмом унійної ідеї, активною місійною діяльністю єзуїтів на Сході Європи, невдалими спробами

¹ Ініціативи митрополита Йосифа (Солтана) розглядає: М. Чистякова. Иосиф II Солтан и церковно-литературная деятельность его времени // *Latopisy Akademii Supraskiej*, т. 1: *Prawosławni w dziejach Rzeczypospolitej* / за ред. U. Pawluczuk. Białystok 2010, с. 37–48.

² Див.: І. Сkochиляс. *Галицька (Львівська) єпархія*, с. 5–32.

Римського Апостольського престолу перевести на католицизм у 80-х рр. XVI ст. православну Московію та другорядним становищем православ'я в Польсько-Литовській державі. Найбільш виразно зміни в руській релігійній культурі простежуються у другій половині XVI ст., що відображають її відкритість до впливів Заходу на тлі кризових явищ у внутрішньому житті Київської митрополії, втручання східних патріархів у церковні справи русинів, нову програму реформ кінця 80-х – першої половини 90-х рр. XVI ст. та безуспішність їх реалізації, конфлікти мирянських братств з єпископатом і між самими православними єрархами напередодні укладення унії тощо. Унаслідок дії цих та інших чинників і постала ініціатива владик Київської митрополії щодо злуки з Римським Апостольським престолом³.

З одного боку, виклики Заходу з його протестантською Реформацією та посттридентською католицькою Реформою спричинили кризу Православної Церкви, реакцією на яку стала Берестейська унія як спроба оновлення „руської віри”⁴. З іншого, маємо справу з дивовижним феноменом руського релігійно-культурного відродження другої половини XVI ст., що віддзеркалює подібні явища в латинській регіональній культурі. Так, візитація Віленської римо-католицької дієцезії 1595 р., проведена легатом А. Комуловичем, засвідчила низку недоліків⁵. Водночас реформована латинська культура виявилася надзвичайно атрактивною для православних і протестантів Речі Посполитої. Для прикладу, тільки завдяки місійній діяльності Товариства Ісуса, згідно із завищеними даними єзуїтів, у 1574 р. у Вільні на католицизм перейшло 30 протестантів і 50 православних, у 1579 р. – відповідно, 82 і 40 осіб, у 1580 р. – 40 і 28, у 1581 р. – 55 і 79⁶. Який відсоток серед послідовників учення Мартіна Лютера становили колишні православні – невідомо. Проте латинізація та культурна полонізація православної шляхти не набули масового характеру, й Руська Церква продовжувала зберігати свою виразну етноконфесійну тотожність і тривкі позиції в соціумі.

³ Див., зокрема: О. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*, т. 1–2; М. Дмитриев. *Между Римом и Царьградом: генезис Брестской церковной унии 1595–1596 гг.* Москва 2003; Л. Тимошенко. *Берестейська унія 1596 р.* Дрогобич 2004; Т. Кемпа. *Wobec kontrreformacji*; А. Gil, I. Skoczylas. *Kościół wschodnie w państwie polsko-litewskim* та інші праці.

⁴ Б. Гудзяк. *Криза і реформа.*

⁵ Окреслена проблема порушується в: Л. Тимошенко. Кризис православия в Речи Посполитой и Московском государстве второй половины XVI – начала XVII вв.: сравнительный анализ // *Смутное время в России: конфликт и диалог культур: Материалы науч. конф., Санкт-Петербург (12–14 октября 2012 г.)*. Санкт-Петербург 2012, с. 241–243; Н. Яковенко. *Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.* Київ 2002, с. 13–79.

⁶ Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 121, 130, 181.

а)

б)

в)

- Кириличні друковані видання, опубліковані у Вільні:
- а) *Євангеліє 1575 р.*, надруковане Петром Мстиславцем (фрагмент; св. апостол Лука і перша сторінка);
 - б) *„Мала подорожня книжка” 1522 р.* друкарні Франциска Скорини (титольна сторінка Псалтиря);
 - в) *„Грамматика словенска”* Лаврентія Зизанія 1596 р. друкарні віленського братства Пресв. Трійці

Один із найбільших і найпотужніших центрів релігійної культури русинів ще з часів пізнього середньовіччя сформувався у столиці ВКЛ – Вільні. Саме тут провадив свою діяльність Франциск Скорина (1522–1529 рр.)⁷, а в другій половині XVI ст. розпочався культурний ренесанс. До його найістотніших виявів належить кириличне слов'янське книгодрукування, осередками якого стали видавничі заклади братів Мамоничів і Василя Гарабурди. У 1522 р. Ф. Скорина видав у Вільні „*Малую подарожную книжку*”, а в 1525 р. – також *Апостол*. Перша книга планувалася як збірник, що мав об'єднати поширені в *Slavia Orthodoxa* богослужбові книги (*Псалтир*, *Часословець*, *Шестиднев* та ін.). У столиці ВКЛ друкар спілкувався з різними середовищами, в т. ч. з представниками руської громади. Між 1568 і 1572 р. коштом міщан Івана (скарбника ВКЛ) та Зеновія (віленського бурмістра) Зарецьких з'явився *Часослов*, надрукований церковнослов'янською, з уживанням у післямові „простої” руської мови та згадкою про київського митрополита Йону III (Протасовича-Островського) й великого князя литовського Сигізмунда Августа⁸.

Інший значний осередок православного книговидання – друкарня братів Мамоничів – також суттєво вплинув на розвиток тогочасної культури й, зокрема, літератури⁹. Спочатку Кузьма і Лука (Лукаш) Мамоничі запросили для роботи Петра Тимофієва Мстиславця, першим здобутком якого стало *Четвероевангеліє* (1575 р., надруковане за кошт братів Зарецьких), що найчастіше використовувалося в Службі Божій. У післямові видавець окреслив своєрідну програму подальшої праці, опублікувавши невдовзі *Часословець* (бл. 1574–1576 рр.) і *Псалтир* (1576 р.). Після Петра Мстиславця друкарня відновила своє функціонування в 1583 р., коли з благословення митрополита Онисифора (Дівочки, 1579–1589) вийшов *Служебник* „для пошанування і хвали Ісуса Христа”¹⁰. Поява цієї богослужбової

⁷ Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік / гол. ред. І. Шамякін та інші. Мінск 1988, с. 281.

⁸ Видавничий проект Зарецьких вивчає: Z. Jaroszewicz-Pieresławcew. *Druki cyrylic- kие z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku*. Olsztyn 2003, с. 53–58.

⁹ Див.: Т. Пјазшевич. *Drukarnia domu Mamoniczów w Wilnie (1575–1622)*. Wilno 1938; А. Зернова. Типографія Мамоничей в Вильне (XVI–XVII век) // *Книга: Исследования и материалы*. Москва 1959, с. 167–223; Z. Jaroszewicz-Pieresławcew. *Druki cyrylic kие z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego*, с. 59–79; Е. Немировский. *Славянские издания кирилловского (церковнославянского) шрифта. 1491–2000. Инвентарь сохранившихся экземпляров и указатель литературы*, т. 2, кн. 1: 1551–1592 / відп. ред. Ю. Шустова. Москва 2011, с. 50–51.

¹⁰ Про цю пам'ятку пише: Л. Гуцуляк. *Божественна літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596–1839 рр.)* / пер. з англ. А. Маслюх. Львів 2003, с. 390.

книги мала виняткове значення для впорядкування й уніфікації літургійних практик православних русинів на землях ВКЛ¹¹.

Тоді ж у Вільні запрацював друкарський верстат Василя Гарабурди. Як виглядає, він був кращим книжником і письменником, ніж друкарем, і належав до того самого гуртка православних, котрі об'єднувалися навколо Мамоничів і Зарецьких. Першим виданням нової друкарні вважається анонімне *Учительне Євангеліє* (бл. 1580 р.), яке є копією заблудівського (пам'ятку в 1595 р. передрукували Мамоничі). У передмовах учительних Євангелій XVI ст., що побутували в різних регіонах ВКЛ, зроблено особливий наголос на проповідування „істинного Слова Божого” серед східних християн і запобігання поширенню єретичних течій: „Сію душеполезную книгу Євангеліє учительное к лучшему поученню и исправленію душевному и телесному народом во Христа верующим дали”¹². 1582 року друкарня В. Гарабурди випустила *Октоїх (Осьмогласник)*, у післямові до котрого згадуються великий князь і король Стефан Баторій (1576–1586) та митрополит Онисифор (Дівочка)¹³.

Упродовж XVI ст. у Вільні загалом побачили світ 64 кириличні друки: часослови, псалтирі, октоїхи, апостоли, євангелія, учительні євангелія, служебники, збірники повчань, проповіді, молитовники, катехизиси, патристичні (св. Йоана Дамаскина, св. Йоана Золотоустого), полемічні та церковно-історичні твори, а також декілька книг зі світської тематики, що за накладом не поступалися виданням інших центрів руського відродження (Заблудів, Львів, Острів). Таким чином, Київська митрополія забезпечувала свої потреби в майже усіх видах релігійної літератури (літургійній, біблійній і проповідницькій)¹⁴. Кирилична книжкова культура Вільна (своєрідного літературного Вавилона) високо цінувалася сучасниками¹⁵, адже

¹¹ А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века. Сводный каталог: в 2 кн.* / заг. ред. Л. Сазонова, кн. 1. Москва 2003, с. 451 (№ 59), 451–453 (№ 60), 455–456 (№ 62); кн. 2, с. 658–659 (№ 89).

¹² Цит. за: *Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны* / упоряд. У. Кароткі. Мінск 1991, с. 29.

¹³ А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 1, с. 636–637 (№ 85).

¹⁴ В. Зема. Вступне слово // *METROPOLIS KIJOWIENSIS*. Каталог і тексти петербурзьких зібрань / підгот. В. Зема, С. Зінченко, В. Фрис. Київ 2010, с. XXVIII–XXXVI.

¹⁵ Докладніше див.: Ю. Лабынцев, Л. Щавинская. Историко-культурный контекст белорусского кирилловского книгоиздания в Вильне во второй половине XVI в. // *Федоровские чтения 2003: Материалы пленарного заседания (Москва, 1 октября 2003 г.)*. Москва 2003, с. 90–99; Z. Jaroszewicz-Piereslawcew. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego*, с. 59–75; *Гісторыя беларускай кнігі: ў 2 т.*, т. 1: *Кніжная культура Вялікага Княства Літоўскага* / заг. ред. М. Нікалаева. Мінск 2009, с. 183–201; J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna*, с. 303–309, 380–385.

вона виконувала дуже важливу пізнавальну, ідейно-виховну та естетичну функції. Натомість полемічні тексти, створення яких активізувалося в умовах пожвавлення духовних пошуків, підштовхували православних русинів ВКЛ до співпраці з представниками інших конфесій і формували відкритість києворуського християнства до європейських культурно-релігійних традицій, що й стало однією з передумов укладення Берестейської унії 1596 р.

У середині – другій половині XVI ст. відбувся великий реформаційний злам у релігійній культурі Київської митрополії. Її нова кодифікована модель утверджувалася в різних частинах православного ареалу ВКЛ та мала виразні протонаціональні риси, на що вказують тогочасні джерела. Тривав інтенсивний процес адаптації на місцевому ґрунті грецько-візантійської традиції, відображений передовсім у книжкових пам'ятках, котрі в XVI ст. стають масовими. Йдеться, зокрема, про переклади Святого Письма, поширення літератури всіх релігійних жанрів, пристосованих до регіональної специфіки ВКЛ¹⁶. Незважаючи на кризові явища, напередодні церковної злуки у Бересті руське (українсько-білоруське / литовсько-руське) християнство характеризувалося достатньо високим рівнем розвитку. Свідченням цього є феномен масової євангелізації вірних через розповсюдження біблійних текстів шляхом їх переписування та друкування.

Вільно як „Civitas Ruthenica”

Ранньомодерне Вільно було унікальним містом з розвинутою мережею християнських (різних конфесій) та єврейських осередків публічного релігійного культу. Особливістю його сакральної топографії стала локалізація великої кількості руських святинь (бл. 20 монастирів і церков) на території середмістя. Поряд із 16 римо-католицькими та двома протестантськими храмами, тут функціонували катедральний собор Успення Пресв. Богородиці (Пречистенський), православні парафії Воскресіння Христового (Воскресенська), Преображення Господнього (Спаська), Св. Йоана Богослова (Йоано-Богословська), Св. Миколая Чудотворця (Миколаївська), Св. Параскеви П'ятниці (П'ятницька) та монастирські церкви Пресв. Трійці

¹⁶ Див., наприклад: В. Зема. Полеміко-догматичні збірки XVI – початку XVII ст. // *Український історичний журнал* 5 (2001) 43–74; його ж. Оповіді про навернення на християнство і рання православна полеміка // *Україна в Центрально-Східній Європі* 12 (2013) 65–95 та ін.; Н. Морозова, С. Темчин. Об изучении церковнославянской письменности Великого княжества Литовского // *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, т. 2 / за ред. S. Temčinasa. Kraków 1997, с. 7–39; А. Naumow. *Wiara i historia. Z dziejów literatury cerkiewnosłowiańskiej na ziemiach polsko-litewskich*. Kraków 1996, с. 11–53.

(Святотроїцька) і Св. Духа (Святодухівська)¹⁷. Окрім того, джерела XVI – початку XVII ст. нотують у Вільні й інші святині східного обряду – Благовіщення Пресв. Богородиці, Перенесення мошей св. Миколая, Покрову Пресв. Богородиці, Різдва Христового, Св. Іллі Пророка, Св. Катерини, Св. Михаїла Архангела, Св. Юрія Побідоносця, Свв. Петра й Павла Апостолів і Свв. Косми і Дам'яна¹⁸. Цим сакральний простір „Civitas Ruthenica” у Вільні засадничо відрізнявся від соціотопографічної моделі багатоконфесійного й типологічно близького Львова, де в середмісті руська громада мала всього один храм – Успенську братську церкву.

У тогочасних джерелах міські православні святині Вільна часто фігурують як одне ціле (парафії руського „порядку”), що перебувало під опікою й контролем („в подаванні”) руської лави магістрату. Відповідно до монарших привілеїв для ремісничих цехів міста (шевського, кушнірського, бурмістрівського / расцького, купецького / кожум'яцького та роського), їхні члени зобов'язувалися підтримувати діяльність православних парафій. Мовилося, зокрема, про кошти на свічки, які виділялися з надходжень від сичення меду на святкових урочистостях¹⁹. Причому найбільший зиск від такої практики отримували Святотроїцький монастирський храм і церковне братство при ньому, що підтверджує провідну роль цієї обители в руському соціумі Вільна й церковній організації міста. Коли ж на початку XVII ст., у зв'язку із загостренням конфлікту між Святодухівським православним і Святотроїцьким унійним монастирями, виникла суперечка за прибутки від сичення меду²⁰, то Сигізмунд III Ваза наказав повернути ці доходи обители й братству Св. Трійці²¹.

Руські святині Вільна належали до найбільшої адміністративної структури Київської митрополії – Віленсько-Київської архієпархії. З переїздом глави Руської Церкви до Литви віленський собор Успення Пречистої Богородиці набув статусу головної катедри православних у ВКЛ. Однак зазвичай

¹⁷ Спостереження базується, зокрема, на мапі та коментарях до неї, опублікованих у монографії: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 11–12.

¹⁸ Ю. Крачковский. Предисловие // *АВАК*, т. 20, с. XXXIX–LX. Перелік храмів Вільна, з публікацією карти на підставі плану міста 1672 р. (виконана в 1865 р.), наводить: V. Drėma. *Vilnius bažničios*, с. 954–1043. Проблема локалізації церков порушена в: R. Jonaitis. *Orthodox Churches in the Civitas Ruthenica area of Vilnius*, с. 110–125.

¹⁹ Йдеться про привілеї Сигізмунда Старого 1538 р., Сигізмунда Августа 1561 і 1562 рр., Стефана Баторія 1582 і 1585 р., сеймове підтвердження 1590 р. та інші документи (*СДГ*, ч. 1, с. 5 (№ 2), 34–39 (№ 16); *Akty cechów wileńskich 1495–1759*, ч. 1 / ред. Н. Łowmiański, М. Łowmiańska, St. Kościalkowski. Poznań 2006, с. 22–26 (№ 19), 60 (№ 51), 86–88 (№ 66)).

²⁰ *МВКЛ*, кн. 70, с. 40 (№ 17).

²¹ *Akty cechów wileńskich*, с. 147–148 (№ 131).

митрополити резидували в Новгородку-Литовському, в катедрі Свв. Бориса і Гліба Мучеників, і лише зрідка навідувалися до Вільна²². Тільки за часів митрополита Михайла (Рагози, 1589–1599) руські архиєпископи частіше візитували столицю ВЛК. Збереглося дуже мало свідчень про архиєрейські Літургії в Успенському катедральному храмі Вільна. Так, близько 1541 р. тут разом з єпископами відправляв Службу Божу митрополит Макарій, вірогідно, з нагоди проведення церковного собору владик Київської митрополії²³. Інше (наративне) повідомлення про архиєрейське богослужіння в цій святині Онисифора (Дівочки) залишив протестантський пастор з Ковна Павло Одерборн, який у 1585 р. прибув до Вільна для участі в диспуті литовських лютеран і кальвіністів. У столиці ВКЛ він зустрічався з руськими священиками й побував у Пречистенському храмі, де бачив службу Онисифора²⁴.

Попри свою нечасту присутність у Вільні, київські митрополити разом з православними міщанами, духовенством і ченцями спільно виступали на захист прав і прерогатив руської етноконфесійної громади міста. Найбільш яскраво це виявилось під час намагань місцевого магістрату й латинського клиру в 1580-х рр. змусити „людей грецької віри” перейти зі старого юліанського на новий григоріанський календар. У відповідь римо-католикам на їхні перешкоджання православним відзначати релігійні свята за старим календарем, митрополит Дівочка та віленські русини звернулися зі скаргою до Стефана Баторія, покликаючись серед іншого на привілеї („вольності”), надані в минулому Руській Церкві великими князями литовськими. Відтак Баторій розпорядився не переслідувати православної громади міста (зокрема заборонялось у святкові дні позивати міщан „грецького закону” до суду) та закликав усіх віленців до міжконфесійної злагоди під персональним покровительством монарха. Крім католицьких релігійних урочистостей, було дозволено вільне святкування Різдва, Водохреща, Обрізання Господнього, Великодня, Вознесіння, Зіслання Святого Духа, Святої Трійці, богородичних празників та „всіх інших апостольських свят”²⁵.

²² СДГ, ч. 1, с. 22 (№ 10).

²³ LM, kn. 231: 1540–1543; 12-oji Teismų bylą knyga: (XVI a. pabaigos kopija) / упоряд. I. Valikonytė і ін. Vilnius 2007, с. 106 (№ 112).

²⁴ Див.: *Colloquium habitum Vilnae die 14 Iunii, anno 1585, super articulo de Caena Domini* / ред. J. Gelumbeckaitė, S. Narbutas. Vilnae 2006; T. Kempa. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 126; P. Oderborn. *De Russorum religione et ritibus narratio* // *Historiae ruthenicae scriptores exteri saeculi XVI*, т. 2 / ред. A. de Starzewski. Berolini – Petropolis 1842, с. 36–44.

²⁵ Уперше грамота опублікована в полемічному творі: Апокрисис. Сочинение Христофора Филалета в двух текстах, польском и западнорусском 1597–1599 года // РИБ, кн. 2, т. 7, стп. 1108–1112.

Зображення київського митрополита
Йосифа (Солтана, 1507–1522)
в Супрасльському монастирі.
Автор невідомий, 1864 р.

Для православної громади Вільна та й, зрештою, всього міщанства, винятковою подією став архиерейський собор Київської митрополії 1589 р., який уперше в історії східного руського християнства очолив грецький патріарх Константинополя – Єремія II Транос. Ще раніше, в 1561 р., проїздом до Москви Вільно відвідав євріпоський і кизіоський митрополит Йоасаф, котрий, за його власним свідченням, мав зустріч у місцевій Святотроїцькій церкві з київським митрополитом Сильвестром (Бількевичем, 1556–1567)²⁶. Іншою важливою подією, що мала ширший вплив на релігійний розвиток Східної Європи, був Віленський з’їзд „дисидентів” у травні 1599 р., який проголосив укладення нової міжконфесійної унії, котру підписали 126 представників православної й протестантської шляхти, переважно з теренів ВКЛ²⁷. Частина руської спільноти міста прихильно поставилася до Віленського з’їзду, а декілька членів Святотроїцького братства при монастирському храмі навіть підписали його декларацію. Цей форум започаткував короткотривалий антикатолицький союз у Польсько-Литовській державі та проголосив акт політичної конфедерації як реакції на Берестейську церковну унію й спробу легальними засобами захистити права і релігійні свободи іновірців²⁸.

²⁶ Б. Гудзяк. *Криза і реформа*, с. 129.

²⁷ Історію події вичерпно висвітлив: Т. Кемпа. *Wobec kontrreformacji*, с. 149–165.

²⁸ L. Jarminiński. *Bez użycia siły. Działalność polityczna protestantów w Rzeczypospolitej u schyłku XVI wieku*. Warszawa 1992, с. 240–241; Т. Кемпа. *Wobec kontrreformacji*, с. 164–165.

ПРАВОСЛАВНИЙ МОНАСТІР СВ. ТРІЙЦІ

Спільнота ченців та її взаємини з міським соціумом

Одним з найважливіших православних осередків Вільна був монастир, що функціонував при церкві й парафії Св. Трійці та, мабуть, від заснування мав статус архимандрії. Великокняжі привілеї останньої чверті XVI ст. чітко фіксують східну слов'янсько-візантійську ідентичність цієї чернечої спільноти. Наприклад, у грамоті Стефана Баторія 1584 р. сказано про „манастыр руский Светое Тройцы”, а також про його світських опікунів – міщан та урядників „закона греческого”, „поспольства мешчан виленских закону руского”¹. Настоятель обителі володів у місті на Собачій вулиці будинком (вочевидь, наданим йому разом з архимандрією), який 1512 р. король передав земському підскарбію Аврамові Юзефовичу². На високий авторитет святотроїцьких архимандритів указує обрання кількох з них київськими митрополитами. Так, у 1495 р. настоятель монастиря Макарій був хіротонізований в Успенському катедральному соборі на главу Руської Церкви³, а 1551 р. король і великий князь номінував православним митрополитом архимандрита Сильвестра (Бількевича). У той самий період, а саме 28 липня 1550 р., Сигізмунд Август видав грамоту про поставлення віленського святопокровського священника Йосифа володимирсько-берестейським єпископом (1550–1565) та архимандритом Києво-Печерської лаври⁴. В обителі Св. Трійці знайшов свій останній притулок усунутий з митрополичого престолу Онисифор (Дівочка), що з 1590 р. мешкав тут як у своїй „доживотній” мастності та, ймовірно, в монастирській церкві й був похований⁵.

¹ *МВКЛ*, кн. 70, с. 190–191 (№ 122).

² *LM*, кн. 9: 1511–1518; *Užrašymų knyga 9* / уряд. К. Pietkiewicz; ред. литовських текстів А. Baliulis. Vilnius 2002, с. 93 (№ 31).

³ *Акты ЗР*, т. 1, с. 234; Макарій (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5, с. 61–62.

⁴ *МВКЛ*, кн. 28: 1522–1552; *Книга записаў Nr. 28* / уряд. і ред. В. Мянжынскі, У. Свяжынскі. Менск 2000, с. 191–192 (№ 150).

⁵ *Акты ЗР*, т. 4, с. 51–53 (№ 35); Примечания, с. 6 (№ 17). У привілеї Сигізмунда III Віленському монастирю від 25 лютого 1595 р. экс-митрополита згадано вже як „небожьчика” (*СДГ*, ч. 2, с. 21 (№ 9)).

Інший „старший” святотроїцьких ченців – Зосима, згадується серед учасників Віленського провінційного собору 1509–1510 рр.⁶, а також фігурує в листі митрополита Йосифа II (Солтана) до віленських міщан (грудень 1511 р.)⁷. Згідно з привілеєм Сигізмунда I Старого (1506–1548), уряд троїцького настоятеля в 1524 р. обійняв Алексій, котрий змінив померлого Тихона, поставленого на архимандрита митрополитом Йосифом⁸. Про цього Тихона відомо, що він засвідчив тестамент священника церкви Св. Юрія у Вільні о. Матвія, який у 1522 р. подарував монастиреві Св. Трійці коня з упряжжю⁹. Наприкінці XVI ст., у зв'язку з довготривалим конфліктом між митрополитом Михайлом (Рагозою), братським проповідником Лаврентієм (Зизанієм) і Святотроїцькою конфраатернією, обов'язки архимандрита певний час міг виконувати протосинкел константинопольського патріарха Кирило Лукаріс, майбутній патріарх Александрії (1601–1620) і Царгорода (1612 р. та з 1620 р., із перервами). У листі Рагози до бурмістра й міської ради від 27 березня 1595 р. стверджується, що рекомендована особа, перебуваючи у Вільні з відома короля, отримала митрополиче благословення¹⁰. Після від'їзду Лукаріса настоятелем монастиря став Софроній. У січні 1597 р. він добровільно залишив цей уряд, а його місце посів Йоасаф – останній православний архимандрит обителі за часів Польсько-Литовської держави¹¹.

Чернеча громада Св. Трійці у Вільні, принаймні в останній чверті XVI ст., складалася з настоятеля (архимандрита), еромонахів („попів”), іноків-послушників, „убогих черниць” і монастирських слуг¹². Про внутрішню організацію спільноти, її духовне життя й, зокрема, молитовні та літургійні практики до наших днів інформації дійшло небагато. З ревізії монастиря, проведеної представниками магістрату 24 січня 1594 р., дізнаємося, що при головному („великому”) вівтарі Пресв. Трійці вечірню та недільну Літургію служили братські священники й диякон, як і велів київський митрополит¹³. Про „отправованье” монастирських і церковних справ,

⁶ И. Щербицкий. *Виленьский Свято-Троицкий монастырь*, с. 17.

⁷ *АСД*, т. 6, с. 5–12 (№ 4).

⁸ ЦДА України у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 955, арк. 109–110; P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 268.

⁹ *АСД*, т. 6, с. 12–13 (№ 5).

¹⁰ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 86; P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 280–281. Місію Кирила Лукаріса в Польсько-Литовській державі ширше характеризує: Т. Кемпа. *Wizyty protosyngla Cyryla Lukarysa w Rzeczypospolitej // The Orthodox Church in the Balkans and Poland. Connections and Common Tradition* / ред. А. Mironowicz, U. Pawluczuk, W. Walczak. Białystok 2007, с. 90.

¹¹ И. Щербицкий. *Виленьский Свято-Троицкий монастырь*, с. 35–36.

¹² *МВКЛ*, кн. 70, с. 190–191 (№ 122).

¹³ *СДГ*, ч. 1, с. 15–16 (№ 7), 26–27 (№ 13).

а також сповідь інокінь читаємо в листі Михайла (Рагози) від 7 жовтня 1595 р.¹⁴ З ініціативи місцевого церковного братства богослужіння проводилися й у бічному вівтарі монастирського храму, посвяченому Стрітенню Господньому¹⁵. В обителі був поширений культ Триєдиного Бога – храмового празника Святої Трійці, особливо вшановувалася й давня ікона Богородиці, znana пізніше як Остробрамська Матір Божа. Припускають, що в XVI ст. ікона могла зберігатися в православному монастирі, куди потрапила з Петропавлівської церкви. На початку XVII ст., у період загострення православно-унійного конфлікту, до Св. Трійці з Пречистенського катедрального собору перенесено інший чудотворний образ Божої Матері, котрий, за легендарними оповідями, вважали копією з оригіналу євангеліста Луки¹⁶.

Соціальний, правовий та економічний статус Віленської православної архимандрії окреслюють численні привілеї й фундації, що надавалися їй великими князями литовськими, заможною шляхтою та багатими міщанами. Серед перших у XVI ст. таких „вольностей” – привілей, отриманий монастирем у 1514 р., коли Сигізмунд Старий дав ченцям дозвіл на зведення мурованої церкви¹⁷. Монастирський храм, відповідно до традицій магдебурзького права, одночасно виконував функції міської парафії, що підтверджується систематичною участю руської громади Вільна у вирішенні проблем Троїцької обителі. Грамота Стефана Баторія 1584 р. досить чітко вказує на парафіяльний статус церкви: разом з монастирськими людьми на Службу Божу сюди приходять також інші особи¹⁸. Окрім самої будівлі монастиря та його храму, до архітектурного ансамблю Св. Трійці належала й мурована дзвіниця, на спорудження котрої київський митрополит Онисифор (Дівочка) у березні 1587 р. видав віленським міщанам благословенний лист¹⁹. Центр культурно-релігійного життя руської громади міста остаточно перемістився у Святотроїцький монастир наприкінці XVI ст., коли при місцевій парафії було засновано мирянську організацію ставропігійного типу – церковне братство (1586), а також школу й друкарню.

Завдяки підтримці віленського міського соціуму, впродовж XVI ст. суттєво покращилося й матеріальне становище обителі. 29 квітня 1506 р.

¹⁴ СДГ, ч. 1, с. 22–23 (№ 10).

¹⁵ АВАК, т. 11, с. 56 (№ 22); И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 8.

¹⁶ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 13.

¹⁷ Опубл.: СДГ, ч. 2, с. 13–15 (№ 6); АСД, т. 10, с. 4, 26 (№ 1). Найновіше дослідження: P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 264–265.

¹⁸ МВКЛ, кн. 70, с. 191 (№ 122).

¹⁹ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 321, л. 12 об.; АСД, т. 10, с. 211.

опікун маєтків померлого київського воєводи Дмитра Путятича Михайло Глинський повинен був передати 10 кіп литовських грошів на монастир Св. Трійці у Вільні²⁰. Таку саму суму коштів заповіла чернечому осередкові та церкві в січні 1588 р. княгиня Анна Свирська. У 1591 і 1592 рр. Святотроїцьке братство набуло фундуш від ловчого Яна Нарушевича й віленського міщанина Яцька Кондратовича, натомість іноки мали молитися за душі доброчинців²¹. Ще раніше ця обитель отримала перші значні земельні фундації. Вже у грудні 1522 р. віленський міщанин Гридя Білий з дружиною пожертвували для монастиря та храму свій двір на Татарській вулиці²², а в 1536 і 1539 рр. Матвій Головчинський віддав монахам „на вічні часи” маєтки Єзно, Свинтиники й Пурвиники в Ковенському повіті²³. Наприкінці XVI ст. (1588) ченці разом з братчиками здобули від смоленського каштеляна Богдана Сапіги та його дружини Аполонії велику кам'яницю в центрі Вільна, поряд з храмом Св. Миколая Чудотворця. Доходи від цієї нерухомості мали покривати поточні потреби Святотроїцької церкви й забезпечення братії, а також призначалися для храму Різдва Пресв. Богородиці й утримання вбогих²⁴. У 1594 р. віленський міщанин і купець Павло Михайлович Шніпко своїм тестаментом подарував монастиреві й братству власний двір і певну суму коштів на шпиталь „роский”, заповівши після смерті поховати його в церкві Св. Трійці²⁵.

Соціальний статус обителі в публічному просторі Вільна обумовлювався не тільки його практичною підтримкою з боку міщан і магістрату, місцевої шляхти й великокняжого двору, але й усталеною ще в пізньому середньовіччі традицією поховання в монастирській святині представників руської регіональної еліти. Так, 26 листопада 1576 р. тут захоронено віленського бурмістра Афанасія Брагу, а 3 жовтня 1580 р. – його сина Антонія. Місце їхнього вічного спочинку було позначене надгробною плитою, вмурованою в стіні храму справа від входу. Плита містила епітафійний комеморативний напис і вирізьблений родовий герб, прикрашені ренесансовим обрамленням. Гробівець Браг є винятковим прикладом рецепції

²⁰ *Акты ЗР*, т. 1, с. 370 (№ 224).

²¹ *АСД*, т. 6, с. 57 (№ 39); P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 278.

²² *LM, kn. 12: 1522–1529; Užrašymų knyga 12* / упоряд. D. Antanavičius, A. Baliulis. Vilnius 2001, с. 178 (№ 104).

²³ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426, арк. 1–45 (оригінали і тогочасні копії документів). Опубл. в: *Акты ЗР*, т. 1, с. 370 (№ 224); *АСД*, т. 6, с. 21 (№ 12). Див. також: P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 265, 271.

²⁴ Опубл.: *Вестник Западной России*, т. 2, кн. 5. Вильна 1866, с. 26–29.

²⁵ *СДГ*, ч. 2, с. 17–21 (№ 8).

Мощі віленського архимандрита
і київського митрополита Макарія (†1497)
у Володимирському катедральному соборі в Києві.
Фотограф Степан Альмес, 2017 р.

західноєвропейського графічно-монументального мистецтва в руській православній культурі ВКЛ і, зокрема, його столиці – місті Вільні²⁶.

Правдоподібно, в Пресв. Трійці були могили й інших православних русинів. Скажімо, 14 січня 1588 р. Ганна Рогозянка-Свирська (дружина маршалка Яна-Болеслава Свирського) у своїй духівниці просила про вічний спочинок після кончини в монастирській церкві, а за виконанням її останньої волі мали простежити віленський протопіп Іван Парфенович і міський писар Іван Андрійович²⁷. Так само джерела доносять до наших днів унікальну інформацію про ймовірне захоронення в Святотроїцькій обителі віленського римо-католицького єпископа Абрагама Войни (1631–1649). У тестаменті латинський єрарх обґрунтував власне бажання бути похованим у монастирському храмі тим, що там лежить тіло його батька, мстиславського каштеляна Симона (Шимона) Войни-Гричина (помер у 1599 р.)²⁸. По смерті Симона син офірував руським ченцям 1 000 злотих, срібні хрест і келих, а також мармуровий червоний стіл зі свого двору, з якого мала бути виготовлена епітафійна плита²⁹. Шляхетський рід Войнів у XVI ст. ще належав до лона Православної Церкви, тому Симон був уписаним до членів Святотроїцького братства („Семень Воиць, Каштелянь Ластиславський, рукою своєю”)³⁰. На жаль, жодна з могил XVI–XVII ст. у монастирському храмі не збереглася.

Попри це, знаємо, що святотроїцька чернеча спільнота мала давню й тривку традицію літургійного та молитовного поминання померлих. Уже в листі віленського духовенства до великого князя литовського від 5 лютого 1498 р. зазначено, що при вписуванні в церковний пом’яник („поминальник”) покійний митрополит Макарій забирав собі половину суми³¹. Позаяк у цьому документі „соборна церква” й архимандрія Св. Трійці згадуються осібно, то припускаємо, що пом’яник вівся саме в монастирі. Поминальну традицію розвивало пізніше вже згадуване братство мирян. У його статуті існувала навіть окрема стаття 14 „О поминаніи преставшихся отець и братій и всехъ сородниковъ” (сам братський синодик не зберігся). Про ще один віленський пом’яник довідуємося із заповіту священика міської Покровської церкви о. Івана Мацієвича (1546 р.)³².

²⁶ Напис на плиті цитують: И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 12; J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna*, с. 325–327.

²⁷ АВАК, т. 8, с. 460 (№ 173).

²⁸ Kasztelanowie mścislawscy (https://pl.wikipedia.org/wiki/Kasztelanowie_mścislawscy).

²⁹ J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna*, с. 320.

³⁰ *Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете*, кн. 3. 1859, с. 29.

³¹ *LM, kn. 6*, с. 170 (№ 248).

³² *АСД*, т. 6, с. 38 (№ 25).

Правовий статус у ВКЛ

Тривалий період верховне право патронату („подавання”) над монастирем Св. Трійці залишалося за монархами Польсько-Литовської держави, які, своєю чергою, делегували ці ктиторські повноваження іншим особам – членам великокняжого двору, київським митрополитам, Віленському магістратові, катедральному крилосу-капітулі. Вже наприкінці XV ст. православні ченці підпорядковувалися срезам Успенського катедрального собору, а „право подавання” на якийсь час перейшло до київського митрополита Макарія, колишнього архимандрита обителі. Після його трагічної загибелі під Києвом, великий князь Олександр Ягеллон (1492–1506), реагуючи на скаргу крилошан (віленського духовенства), в лютому 1498 р. знову повернув їм контроль над чернечим осередком, як це було „за перших митрополитів”³³. Таким чином, монахи до певної міри були залежні від віленського протопіпа (намісника митрополита), який резидував у Пречистенському соборі й очолював капітулу-крилос³⁴. Зокрема, у травні 1561 р. протопіп Сильвестр Перентей (Себастьянович) разом з іншими крилошанами та за присутності міського писаря Дементія Федоровича розглядав у монастирі якусь „духовну” справу з архимандритом Йоною³⁵. Проте настоятелі й священники Віленської обителі ніколи не входили до складу катедрального крилосу, що претендував на виключну роль її ктитора й намагався застосовувати щодо чернечої спільноти права патронату, конкуруючи в цьому з представниками „руської лави” магістрату.

Вірогідно, 1506 р. (за іншими даними – в 1510 р.) монастир було передано в пожиттєве володіння королівні та великій княгині Олені Іванівні, з можливістю рекомендувати кандидатів на посаду святотроїцьких архимандритів. У середині XVI ст. Сигізмунд Август (1548–1572), за посередництвом київського митрополита Макарія II Московитянина (1534–1556), пожалував обитель у липні 1551 р. віленському скарбнику та ключникові Стефану Бількевичу, котрий прийняв монаше ім’я Сильвестр³⁶. У 1562 р. право опіки над іноками отримав віленський бурмістр Фрідріх Шумлянський³⁷, а після його смерті обитель перейшла під пожиттєвий контроль

³³ *LM, kn. 6*, с. 169–170 (№ 248).

³⁴ У 1593–1595 рр. персональний склад Віленської православної капітули-крилосу формували протопіп Іван Парфенович, священники міських парафій (святоспаський о. Малафей, воскресенський о. Леонтій Яковлевич, роський о. Дем’ян, п’ятницький о. Федір, іванівський о. Омелян) та соборні диякони Іван і Василь (*АВАК*, т. 8, с. 5 (№ 2), 16–17 (№ 7)).

³⁵ *LM, kn. 254 (1559–1563); Užrašymų knyga 40*. Vilnius 2015, с. 226 (№ 182).

³⁶ P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 268.

³⁷ *АСД*, т. 10, с. 10 (№ 6); И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 21.

іншого бурмістра – Федора (Степана?) Яцьковича Вельковича, який мав прийняти чернечий постриг³⁸. Цей заможний міщанин-райця так і не став духовною особою, тому в 1569 р. монастир знову повернули київському митрополитові Йоні III (Протасевичу, 1568–1577), за що відповідав воєвода князь Миколай Радзивілл³⁹. Незважаючи на все це, своє „право подавання” монархи й надалі делегували магістратові Вільна. Так, у привілеї Сигізмунда Августа від 7 березня 1560 р. побіжно зауважено, що обитель Св. Трійці „подъ прысудомъ и правомъ местскимъ есть”⁴⁰. Грамота Стефана Баторія з 1584 р. передбачала запровадження особливого контролю Віленського магістрату за монастирем. Для цього міські урядники обирали одного або двох „старших” з числа русинів, щоб ті стежили за „порадками и доходами”, отримуючи від ченців щорічний звіт („личьбу и рахунокъ”)⁴¹. Після усунення від влади митрополита Онисифора (Дівочки), 8 серпня 1589 р. Сигізмунд III остаточно віддав обитель руській громаді Вільна⁴².

У другій половині XVI ст. увиразнюється тенденція до передавання православного монастиря у безпосереднє підпорядкування главі Руської Церкви. Як свідчить привілеї Сигізмунда Августа від 12 червня 1567 р., чернечий осередок перебував тоді під наглядом митрополита Сильвестра (Бількевича), який прагнув обмежити вплив світських осіб на архимандрію⁴³. Традиція великокняжого „подання” обителі предстоятелів Руської Церкви збереглась і за пастирського служіння Онисифора (Дівочки)⁴⁴, який її „зъ ласки наше господарской держить на себе [...] до живота своего, водле листу нашего отъ насъ ему на то данного, со всеми пожитками и доходами того монастыря, съ дворцами и съ людьми тыхъ дворцовъ на него прислухающими”⁴⁵.

³⁸ *LM, kn. 51: 1566–1574; Užrašymų knyga 51* / упоряд. А. Baliulis, А. Ragauskas, R. Ragauskienė. Vilnius 2000, с. 78–79 (№ 68).

³⁹ Там само, *kn. 532: 1569–1571; Viešųjų reikalų knyga 10* / упоряд. L. Anužytė, А. Baliulis. Vilnius 2001, с. 23–24 (№ 1), 25 (№ 3); P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 268–269.

⁴⁰ *LM, kn. 37: 1552–1561; Užrašymų knyga 37* / упоряд. D. Baronas. Vilnius 2011, с. 339 (№ 339).

⁴¹ *МВКЛ, кн. 70, с. 191 (№ 122).*

⁴² *СДГ, ч. 1, с. 12–13 (№ 5).*

⁴³ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 22; P. Chomik. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim*, с. 269.

⁴⁴ Див. детальніше: *АСД, т. 6, с. 51 (№ 37)*; Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5, с. 243; Л. Тимошенко. „Жаль намъ души и сумненья вашей милости”. (Київський митрополит Онисифор Дівочка перед викликами часу) // *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 10 (2006) 153–155.

⁴⁵ *Акты ЗР, т. 3, с. 286–288 (№ 144); МВКЛ, кн. 70, с. 190 (№ 122).*

Зображення Віленського храму Пресв. Трійці
на панорамі столиці ВКЛ.

Автор Томаш Маковський, початок XVII ст.

І все ж це не усунуло проблеми амбівалентного правового статусу обителі, що провокувало численні протистояння за участі великокняжого двору, Успенської катедри, міської влади та самих ченців. На початку 80-х рр. XVI ст. православні члени магістрату поскаржилися Баторію, що номінований митрополитом святотроїцький ігумен Сильвестр порушує давні привілеї віленської громади, у т. ч. право контролювати монастирські прибутки, церковну скарбницю та здійснювати опис рухомого й нерухомого майна монашого осередку. 7 липня 1582 р. Баторій розпорядився, аби Онисифор не забороняв віленським міщанам щорічно ревізувати церковну та чернечу власність, водночас підтвердивши надання обителі митрополитові та його безумовну прерогативу користуватися духовним бенефіцієм⁴⁶. Своєю грамотою від 27 травня 1584 р. монарх також наголосив, що саме польським королям і великим князям литовським („продковъ нашихъ”) належить верховне ктиторство (*ius patronatus*) над Св. Трійцею⁴⁷.

Але й цим конфлікт не був вичерпаний, і віленські бурмістри, райці та лавники звернулися до короля й великого князя з листом-скаргою про те, що, зазвичай резидуючи в Новгородку, а не у Вільні, Онисифор мало дбав про справи Трійцького монастиря, відтак мастки обителі у Віленському воєводстві начебто запусіли⁴⁸. Міщани просили, щоб після кончини митрополита монастир перейшов під їхню цілковиту протекцію, адже ігумен Сильвестр теж занедбав свої обов'язки⁴⁹. Стефан Баторій таки обмежив юрисдикцію Онисифора до його смерті, після чого обитель Св. Трійці разом з усіма маєтностями повинна була перейти під опіку Віленського магістрату. Натомість православна громада міста отримала виняткове право номінувати архимандрита, якого висвячував митрополит⁵⁰. Попри це, напередодні Берестейської унії глава Руської Церкви Михайло (Рагоза) продовжував опікуватися монастирем і місцевим церковним братством, а 22 червня 1592 р., спільно з новгородоцьким воєводою Теодором Скуминим-Тишкевичем і мінським – Богданом Сапігою, особисто відвідав цей чернечий осередок⁵¹.

⁴⁶ Грамота Стефана Баторія вперше опубл. в: Документы, относящиеся к истории западнорусской православной и униатской церквей // *Литовские епархиальные ведомости* 21 (1867) 924–926. Див. також: *АСД*, т. 6, с. 51–52 (№ 37).

⁴⁷ *МВКЛ*, кн. 70, с. 190 (№ 122).

⁴⁸ Там само, кн. 272: 1576–1579 гг.; *Книга судовых справ № 58 (копія канца XVI ст.)* / упоряд. А. Мяцельскі. Мінск 2015, с. 285 (№ 118).

⁴⁹ Там само, кн. 70, с. 190–192 (№ 122); Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5, с. 243; К. Chodynicki. *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska*, т. 1, с. 129.

⁵⁰ *МВКЛ*, кн. 70, с. 190–191 (№ 122).

⁵¹ Там само, с. 24 (№ 11).

Розділ 2

**SLAVIA UNITA
XVII–XVIII СТОЛІТЬ**

ДВІ „РУСИ” ТА РЕЛІГІЙНА ПОЛЕМІКА

Православно-унійне протистояння та запровадження унії у Вільні

Проголошення церковної унії в Польсько-Литовській державі на соборі в Бересті-Литовському в жовтні 1596 р. спричинило конфесійний розкол у Київській митрополії. До опозиції цій „новині” долучилася й більшість руської громади Вільна. На православний собор у тому ж Бересті вона відрядила аж шість духовних осіб – двох з Успенського катедрального крилосу-капітули (о. Леонтія Бобриковича, настоятеля Воскресенського храму, та о. Омеляна, пароха церкви Св. Юрія), братських священників Василя Чорного (зі Святотроїцької парафії) й Герасима Накривайла (отця з монастиря Св. Духа), братчика Митрофана Диментияновича та проповідника обителі Св. Трійці Стефана Зизанія. Мирянська частина віленської делегації також була досить численною: дев’ять братчиків, міський райця Остафій Максимович Боровик і міський писар Іван Андрійович Кириян (Курган). У підсумку віленці виразно переважали серед соборових учасників від митрополичої архієпархії (17 осіб з 29). З інших теренів ВКЛ світських посланців на Берестейському православному соборі було порівняно небагато, з огляду на інструкцію сенаторсько-шляхетського з’їзду, що проходив 29 вересня 1596 р., під час засідання Великого литовського трибуналу в Новгородку. Таке рішення з’їзд прийняв тому, що якраз під ту пору відбувалися „головні суди” і „роки земські”. Натомість він обмежився скеруванням до Берестя своїх представників, заборонивши їм, однак, самостійно щось вирішувати у справах віри¹. 8 жовтня православний собор виступив на захист Стефана Зизанія та оо. Василя й Герасима². Разом з іншими учасниками цього церковного зібрання, віленці не допустили до переходу всієї

¹ Л. Тимошенко. *Берестейська унія 1596 р.*, с. 180–181. Документ уперше опубл. в: *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, т. 2: *Okresy panowań królów elekcyjnych XVI–XVII wiek* / ред. Н. Lulewicz. Warszawa 2009, с. 127–128.

² *Акты ЗР*, т. 4, с. 142 (№ 105).

Київської митрополії на унію, що поглибило розкол Руської Церкви й усієї руської етноконфесійної спільноти.

Хоча на Берестейському унійному соборі в жовтні 1596 р. делегатів від Вільна не було, проте головування митрополита Михайла (Рагози, 1589–1599), який визнав зверхність Римського Апостольського престолу, стало визначальним для конфесійного вибору більшості русинів у столиці ВКЛ, адже під юрисдикцією Рагози перебувала Віленська Пречистенська катедра. Розкол, що оформився на соборах 1596 р., виявився довготривалим і болючим. Як знаємо, міжконфесійні конфлікти у Вільні виникли ще в першій половині 90-х рр. XVI ст. Тільки-но в середовищі православних поширилася чутка про перехід предстоятеля Київської митрополії на унію, в місті спалахнули протести. За таких складних обставин навряд чи сюди тоді ризикував навідуватися Рагоза, який зазвичай резидував у Новгородку. Одним із найактивніших опонентів єдності з Папським престолом став Стефан Зизаній, що викликало негативну реакцію митрополита.

У серпні 1595 р. ерарх подав до суду на віленське православне духовенство на чолі з протопопом Іваном Парфеновичем³. У тогочасних обіжниках Михайло (Рагоза) заперечував свою конверсію на католицизм, закликаючи, натомість, до покори. Прагнучи опанувати ситуацією в місті, він просив про допомогу короля і великого князя Сигізмунда III (1587–1632). Однак у 1595 р. унійний проект ще не ввійшов у завершальну стадію. Тому С. Зизаній, на котрого митрополит наклав анафему, продовжував проповідувати, користуючись підтримкою й опікою Святотроїцького братства. Собор духовенства Київської митрополичої архієпархії, який відбувся в січні 1596 р. в Новгородку, заборонив Зизанію голосити Слово Боже, а братським священикам – відправляти богослужіння. У відповідь ті оскаржили ухвалу собору, легітимність котрого не визнавали⁴. Однак це їм не допомогло, і в травні 1596 р. Сигізмунд III піддав усіх трьох віленських русинів баніції, вимагаючи покинути межі країни⁵. Утім, перебуваючи під захистом руської частини Віленського магістрату, опоненти Рагози зоставалися в столиці.

Незабаром митрополитові все ж вдалося частково схилити на свій бік православну громаду міста. Не пізніше січня 1597 р. він повернув Іванові Парфеновичу уряд віленського генерального намісника⁶, а спершу непокірний Рагозі троїцький архимандрит Софроній добровільно відмовився очолювати чернечу спільноту. Та назагал монастир і братство Св. Трійці

³ АВАК, т. 8, с. 16–18 (№ 7); *Акты ЗР*, т. 4, с. 116–118 (№ 84).

⁴ *Акты ЗР*, т. 4, с. 125–128 (№ 91–92); Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 203.

⁵ *Акты ЗР*, т. 4, с. 132–133 (№ 95).

⁶ Там само, с. 158–159 (№ 116).

й надалі демонстрували свою антиунійну позицію, опонуючи в цьому питанні предстоятелям Руської Церкви. Ще в середині 1596 р. православні почали спорудження нового храму Св. Духа, отримавши попередньо благословення Берестейського собору Київської митрополії 1594 р. Земельну ділянку під цю сакральну споруду подарувала Дорота Абрамовичева (з дому Воловичів), тому, незважаючи на відсутність відповідної санкції монарха, котрий покликався на давню заборону побудови нових святинь східного обряду у Вільні, церкву Св. Духа швидко звели. У першій половині 1597 р. тут уже здійснювалися богослужіння, а поряд із храмом було відкрито братську школу. Святодухівський православний осередок, який активно протидівав унії, опинився в епіцентрі міжконфесійного протистояння, що розгорталось у перші поберестейські роки. У цьому його діяльно підтримували впливові протестантські сенатори ВКЛ, такі як Ян Абрамович і Криштоф Зенович⁷.

У листопаді – грудні 1597 р. у Вільні перебував канцлер ВКЛ Лев Сапіга, який наказав передати уніатам один із будинків Святотроїцького монастиря, а також оскаржив православного братчика Івана Порошка, запідозреного у зв'язках з Москвою. Захищати Порошка (врешті-решт він був виправданий) особисто взявся віленський воєвода Криштоф Радзивілл „Перун”, виявляючи тим самим прагматичну солідарність протестантів з православними⁸. А така допомога русинам, котрі залишилися вірними „старожитній грецькій вірі”, була дуже необхідною. Впродовж 1598 р. храми Св. Духа та братства Св. Трійці зазнали кількох нападів, у яких взяли участь учні Віленської єзуїтської академії. Навесні наступного року митрополит Рагоза розпочав довготривалий судовий процес з церковною конфраатернією за кам'яницю на одній з вулиць міста, а в квітні 1599 р. позивав до суду воєводу Я. Абрамовича, який захищав православних⁹. І все ж

⁷ Див. про це докладніше: В. Г. Василевский. Очерк истории города Вильны, ч. 1 // *Памятники русской старины в западных губерниях империи, издаваемые по высочайшему повелению Помпеем Н. Батюшковым*, вип. 5. Санкт-Петербург 1872, с. 51; Д. А. Сцепуро. *Виленское Свято-Духовское братство в XVII и XVIII столетиях*. Киев 1899, с. 16, 21; Т. Кемпа. *Wileńskie bractwo św. Ducha jako centrum obrony prawosławia w Wielkim Księstwie Litewskim w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku* // *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 21 (2004) 47–69.

⁸ Документ опубл. у: И. Я. Спрогис. *Попытка Виленского магистрата обвинить одного из братчиков Виленского православного Свято-Троицкого братства в государственной измене (1597 г.): [Два древ. рус. документа из дел Вилен. город. суда за 1592–1597 г., хранящиеся в Вилен. центр. арх. под № 4593]*. Вильна 1897, с. 4–19; Т. Кемпа. *Wobec kontrreformacji*, с. 135–136.

⁹ В. С. Пазднякоу. *Архіў праваслаўных і грэка-каталіцкіх мітрапалітаў Вялікага Княства Літоўскага у XVI–XVIII стст. (гісторыя, структура, склад)*. Мінск 2014, с. 249 (№ 146); Д. А. Сцепуро. *Виленское Свято-Духовское братство*, с. 26–27; М. Kosman.

глава Руської Церкви загалом так і не зумів за свого життя остаточно переламати релігійну ситуацію в столиці ВКЛ на користь уніатів. Передовсім тому, що він не приділяв належної уваги віленським справам, зосереджуючись на подібних проблемах у Новгородку, Слуцьку та інших регіональних центрах своєї архієпархії. Багато часу також доводилося займатися архиєрейськими катедрами у Львові й Києві, де, зокрема, митрополит прагнув підпорядкувати своїй юрисдикції Києво-Печерську лавру, очолювану непокірним йому архимандритом Никифором (Туром)¹⁰. Та й у самому Вільні православно-унійний конфлікт наприкінці 1590-х рр. поступався своєю гостротою протиборству латинників і протестантів¹¹.

Після смерті Михайла (Рагози) влітку 1599 р. митрополичий престол обійняв більш рішучий Іпатій (Потій, 1600–1613), котрий не боявся застосувати щодо православних методи примусу й адміністрування. За сприяння Сигізмунда III він намагався відразу ж охопити своєю юрисдикцією духовенство митрополичої архієпархії на теренах ВКЛ, у т. ч. категорично зажадав послуху від віленського протопопа Івана Парфеновича¹². Ще до офіційної номінації на предстоятеля Унійної Церкви, Потій 24 вересня 1599 р. звелів своєму намісникові у Вільні закрити („опечатати”) монастирську церкву Св. Трійці, допоки звідтіля не відійде „сретик” Стефан Зизаній¹³. Через тиск короля й міської ради православний проповідник був змушений покинути місто, що, своєю чергою, змусило Троїцьке братство перебраться до сусіднього храму Св. Духа.

Протягом декількох наступних років релігійна обстановка у Вільні залишалася відносно спокійною. Іпатій (Потій) домігся баніції для двох братських душпастирів (Карпа Лазаровича та Григорія Ждановича), висвячених львівським владикою Гедеоном (Балабаном, 1576–1607). Однак за покривджених клириків заступилися православні й протестантські магнати, й обидва отці продовжували відправляти „хвалу Божу” в місті. Тим часом сеймові ухвали 1603 і 1605 рр. підпорядкували всіх віленських міщан

Konflikty wyznaniowe w Wilnie (schyłek XVI–XVII w.) // *Kwartalnik Historyczny* 79 (1) (1972) 18–19; Т. Кемпа. *Wobec kontrreformacji*, с. 136–137.

¹⁰ Ширше про це пишуть: Л. Тимошенко. Михайло Рагоза і Берестейська унія // *Київська старовина* 5 (2000) 103–104; Т. Кемпа. Metropolita Michał Rahoza a unia brzeska // *Klio* 2 (2002) 93–97; його ж. Rywalizacja o Ławrę Pieczerską w Kijowie między prawosławnymi a unitami w końcu XVI i na początku XVII wieku // *Przegląd Wschodni* 8 (4) (2003) 840–844; В. С. Пазднякоу. *Архіу правослаўных і грэка-каталіцкіх мітрапалітаў Вялікага Княства Літоўскага*, с. 243–250.

¹¹ Див. більше: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 227–237.

¹² *Акты ЗР*, т. 4, с. 198 (№ 143); С. Рункевич. *Описание документов*, т. 1, с. 104 (№ 232).

¹³ *Акты ЗР*, т. 4, с. 196–198 (№ 142); Т. Кемпа. *Wileńskie bractwo św. Ducha*, с. 54.

„грецької релігії” київському митрополитові¹⁴, після чого Сигізмунд III посилив тиск на магістрат, вимагаючи не допускати міщан до нової „наливайківської Церкви”¹⁵. Став монарх і на бік учителя Святодухівського церковного братства Антонія Грековича (майбутнього митрополичого намісника Унійної Церкви в Києві), якого братчики через Трибунальський суд звинуватили в порушенні моральних норм чернечого життя¹⁶. Натомість оо. Йосифа Єзофовича й Івана Семеновича, котрі оскаржували Грековича в духовному суді¹⁷, Сигізмунд III наказав випровадити з міста. Як певний компроміс у цій запеклій боротьбі можна тлумачити постанову Трибунальського суду від 12 серпня 1605 р. про звільнення Віленської Святодухівської ставропігії з-під митрополичої юрисдикції¹⁸.

Найбільше загострення православно-унійного конфлікту у Вільні припадає на 1608–1609 рр., коли Іпатій (Потій) вступив у відкрите протистояння з місцевим православним клиром¹⁹. Опозицію главі Унійної Церкви очолили архимандрит монастиря Св. Трійці Самійло (Сінчило) та віленський протопіп Бартоломей Зашковський, які перед тим визнали зверхність Риму. Все почалося із заснування Потієм близько 1607/1608 р.²⁰ міського братства при Троїцькій обителі, що вирішило претендувати на маєтності православної конфраатернії Св. Духа, заручившись підтримкою новгородоцького воєводи Теодора Скумина-Гишкевича, котрий саме тоді став уніатом.

Реагуючи на дії русинів-католиків східного обряду, Сінчило і Зашковський у грудні 1608 р. розіслали офіційне звернення до духовних православних

¹⁴ Див. огляд подій: П. Н. Жукович. *Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1609 г.)*. Санкт-Петербург 1901, с. 413–414; Т. Кемра. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 248–251.

¹⁵ Т. Кемра. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 254.

¹⁶ *Archiwum domu Sapiehów*, т. 1: *Listy z lat 1575–1606* / ред. А. Prochaska. Lwów 1892, с. 460–461.

¹⁷ ІР НБУ Київ, ф. 194, спр. 111, арк. 114; *Акты ЮЗР*, т. 2, с. 33–34 (№ 19); Я. Ф. Головацкий. *Справа братства церковного Виленского перед судом трибунальским Виленским с иеродиаконном Антонием Грековичем, передавшимся в унию и осужденным на смерть 1605 года* // *Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете*, кн. 3, розд. 3. 1859, с. 1–28; Л. Тимошенко. *З історії Уніатської церкви на Київщині (XVI–XIX ст.)*. Київ 1997, с. 13–14.

¹⁸ Т. Кемра. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 255–256.

¹⁹ Детальний опис цих подій у: [Н. Рощей]. *Relacja, u uwazenie postępków niektórych około Cerkwi Ruskich Wileńskich roku 1608 y 1609 Wilnu wszystkiemu świadomych* // *Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і початку XVII ст.*, т. 1 / передм. К. Студинського. Львів 1906, с. 231–249. Твір аналізує: Р. Ткачук. *Творчість митрополита Іпатія Потія та полемічна література на межі XVI – початку XVII ст. Джерела. Риторика. Діалог*. Київ 2011, с. 93–112.

²⁰ *Акты ЮЗР*, т. 2, с. 42–43 (№ 25).

Київської митрополії²¹ від імені „всіх” віленських духовних та Успенсько-го кафедрального крилосу-капітули. У ньому вони винили Іпатія (Потія) в тому, що він називає Православну Церкву „наливайковою” й ошукує „людей грецької віри”, нібито закликаючи у своїй брошурі „Гармонія” (Вільно, 1608) до латинізації слов’янсько-візантійського обряду²². Насправді ж, як уже довів Томаш Кемпа, в цій запальній суперечці, що позірно мала характер принципової міжконфесійної боротьби, важливим фактором були уражені амбіції протестувальників, а також майно монастиря Св. Трійці й інших віленських святинь²³.

Ще одним джерелом напруження стала номінація в липні 1608 р. Йосифа (Велямина Рутського), настоятеля обителі Св. Трійці, генеральним намісником київського митрополита у ВКЛ²⁴. Проти такої централізації, не властивої для організаційної структури Східної Церкви, виступило віленське унійне духовенство. Справу розглядав митрополичий духовний суд у Володимирі, який екскомунікував Сінчила й Зашковського. Відтак усі руські клирики Вільна збунтувалися, поскаржившись на Іпатія (Потія) в Литовський трибунал, за що 10 грудня 1608 р. так само були усунуті митрополитом від священнодіяства. Плани змовників, котрі намагалися захопити Святотроїцький унійний монастир, викрито завдяки одному з його ченців – Йосафатові (Кунцевичу). Конфлікт, у який втрутилася православна шляхта, обговорювався на сеймі 1609 р., що, проте, традиційно не ухвалив остаточного рішення, закликавши лише сторони до публічного спокою.

У лютому 1609 р. Сигізмунд III надав Йосифові (Велямину Рутському) привілей на Святотроїцьку архимандрію, а через місяць вона офіційно перейшла цьому ересеві. Того ж року, після кількох суперечливих постанов Литовського трибуналу, під час свого перебування у Вільні впродовж липня – серпня, король за підтримки судової влади прийняв остаточні ухвали на користь уніатів. Провідники опозиційного клиру – Самійло (Сінчило) і Бартоломей Зашковський, були засуджені, а світським керівникам бунту – бурмістрам Іванові Тупеці та Ісаакові Кононовичу, звинуваченим у зраді, смертну кару замінили на грошову компенсацію. 11 серпня 1609 р. під духовну юрисдикцію Іпатія (Потія) переведено всі руські церкви Вільна,

²¹ Уперше за архівною копією опубл.: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 689–693.

²² Гармонія альбо согласие веры, sacramентов и церемоний святое Восточное церкви с костелом Римским // *РИБ*, кн. 2, т. 7, стп. 169–222.

²³ Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 263.

²⁴ Перебіг подальших подій реконструюємо за: Т. Кемпа. *Wydarzenia wileńskie z lat 1608–1609 – konflikt duchowieństwa obrządku greckiego z metropolitą kijowskim Hipacym Pocijem* // *Przegląd Wschodni* 11 (3/43) (2010) 457–488; його ж. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 259–295.

причому опанування обителі Св. Трійці відбувалося за присутності великокняжої піхоти, а в монастирській дзвіниці утримували ув'язнених православних священників. Того-таки дня дійшло навіть до замаху на митрополита: на ринку перед ратушею на Потія напав якийсь гайдук, котрий поранив йому руку²⁵. Репресії щодо православних тривали й у 1610 р., коли було наказано знищити „Тренос” Мелетія (Смотрницького), а друкаря Леонтія Карповича ув'язнити²⁶. Утримати свої позиції вдалося тільки Святодухівському братству, яке хоч і не здобуло легітимного статусу, але зберегло друкарню і швидко перетворилося на важливий осередок Православної Церкви у ВКЛ.

Релігійна полеміка віленських русинів

На зламі XVI–XVII ст. у Вільні загострилася міжконфесійна полеміка, об'єктом котрої була Берестейська унія²⁷. Окрім праць Петра Скарги про Берестейський собор та православного твору „Ектезис” (обидва видання – Краків, 1597 р.), тогочасну дискусію також започаткували полемічні трактати Іпатія (Потія). У першому з них, під назвою „Унія” (виданий у столиці ВКЛ 1595 р.), вперше викладалися засади церковної єдності (щоправда, цей текст так і не став тоді предметом широкого публічного обговорення)²⁸. Наступний твір анонімно опублікований у Віленській друкарні братів Мамоничів з розгорнутим титулом – „Справедливое описание поступку, и справы сынодовое, и оборона згоды и единости съвершенное. Котораяе стала на сыноде берестейскомъ. В року, 1596, напротив явного фальшу и потвары синоду якогось змышленного а радшей съборища покутного геретыческого в дому прыкатъномъ геретыческом отправованого через одного зъ преложонныхъ духовныхъ церкви руское”²⁹.

²⁵ А. Пекар ЧСВВ. Іпатій Потій – провісник з'єдинення // *Analecta OSBM*, т. 15, ч. 1–4: *Anno CCCC Unionis Berestensis et CCCL Unionis Uzhorodensis*. 1996, 207–218.

²⁶ D. Frick. *Meletij Smotryc'kyj*. Cambridge (Mass.) 1995, с. 43, 45, 47; Л. Левшун. *Леонтій Карпович. Жизнь и творчество*. Минск 2001, с. 30–34 та ін.

²⁷ Проблематику, зазвичай поза контекстом Вільнюса, розглядають: І. Саверчанка. *Aurea mediocritas: Кніжна-нісьмова культура Беларусі: Адраджэння і ранняе барока*. Мінск 1998, с. 85–154; J. Stradomski. *Spory o „wiarę grecką” w dawnej Rzeczypospolitej*. Kraków 2003, с. 21–43; *Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў: ў 2 т.*, т. 1: *Даўня літаратура: XI – першая палова XVIII стагоддзя*. Мінск 2007, с. 493–564; Н. М. Поплавська. *Полемісти. Риторика. Переконавання. (Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI – початку XVII ст.)*. Тернопіль 2007, с. 172–267.

²⁸ Див.: Р. Ткачук. *Творчість митрополита Іпатія Потія*, с. 42–59.

²⁹ Єдиний примірник стародруку виявлено в Російській національній бібліотеці в Санкт-Петербурзі (А. С. Зернова. Типографія Мамоничей в Вільне (XVI–XVII век) //

У цьому кодексі можна виокремити кілька тематичних блоків. На початку наводяться аргументи на захист унії та критикуються закиди православних (усі противники єдності з Римом іменуються синами диявола і єретиків). Автор формулює п'ять звинувачень („клямств”) сповідників ортодоксії на адресу русинів-католиків: 1) православні вважають унію „ною річчю”, про яку доти не було чути; 2) злукою Церков „ламаються” християнські права й вольності; 3) русинів примушувано до іншої віри всупереч їхній волі; 4) всі церемонії Східної Церкви будуть замінені на римські звичаї; 5) слухність мав православний собор, хоча й у нього репутація „вигаданого”. Довкола окреслених таким чином Іпатієм (Потієм) проблем і розгорнулася релігійна полеміка.

Аргументація на захист унії, наведена тодішнім володимирсько-берестейським владикою, має історико-правовий, богословський, громадсько-політичний і соціальний виміри. Апелюючи до праці Петра Скарги „*Про єдність Церкви Божої під одним пастирем*”, а також до автентичних документів унійного собору 1596 р., автор акцентує на традиціях Флорентійської злуки та її речника на Сході Європи митрополита Ізидора, доречно згадує про визнання акта 1439 р. польськими королями та великими князями литовськими. Що ж до мирян, то Іпатій (Потій) виявляє несприйняття міських корпорацій, які через братську організацію чинили спротив єрархії. Водночас він апелює до станової та правової свідомості „руського народу”, маючи на увазі шляхту й духовенство. Проблему Церкви й руського народу Потій убачає в недбалості самої Русі та її клиру, що не змогли скористатися з наданих їм вольностей (у XVI ст. через це була занедбана навіть флорентійська традиція). Звідси відома теза прихильників унії: ми нічого нового не творимо, а просто повертаємося до вже існуючої релігійно-правової ситуації.

У дискурсі раннього поберестейського періоду заперечується позиція патрона православних князя Василя-Костянтина Острозького – йому пригадуються унійні переговори 1583/1584 рр., а також остання особиста зустріч у Любліні 1595 р. Цікаві сюжети стосуються суттєвих деталей перебігу Берестейських соборів у жовтні 1596 р.: автор спростовує різноманітні

Книга: Исследования и материалы 1 (Москва 1959) 207–208). До наукового вжитку твір упровадили: Г. Я. Галенчанка. Стародрукованья кірилічныя выданні XVI–XVIII стст. // *Книга Беларусі: Зводны каталог. 1517–1917*, ч. 1: *Старадрукаванья кірылічныя выданні; кнігі грамадзянскага друку XVI–XVIII ст.* Мінск 1986, с. 78 (№ 50); *Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.)* / упоряд., передм. і комент. І. Саверчанкі. Мінск 2007, с. 274–296. Цей полемічний твір досі не став предметом історіографічного аналізу (див.: Л. Тимошенко. Постаць Іпатія Потія у світлі нововіднайдених джерел та новітніх досліджень // *Іпатій Потій* / упоряд. Л. Моравська, І. Паславський. Львів 2013, с. 64–70).

Портрет київського митрополита Іпатія (Потія, 1600–1613).
Автор невідомий, XIX ст. (копія)

плітки опонентів, зокрема про те, що нібито митрополит Михайло (Рагоза) в розпачі намагався втекти з унійного зібрання, але володимирський єпископ його зупинив³⁰. Одночасно Іпатій (Потій) закладає засади критики уніатами православного собору. Він наголошує, що приміщення, в якому збиралися вірні Царгородському патріархатові русини, належало „еретикові” – шляхтичу Малхерові Райському, й на цьому фактові вибудовує докази неканонічності даного собору. Завершується твір похвалою на адресу єзуїтів, котрі були більш ученими і не меншими „християнами”, ніж „грецькі” (тобто православні) єреї.

Потій звертається до прихильників ортодоксії із закликами не підтримувати зв'язків з еретиками і не вірити „баламутням” про „православних католиків”. Унійний владика обстоює думку про необхідність абсолютної покірності вірних і парафіяльного клиру єпископатові; на його переконання, миряни (в т. ч. навіть князі, „зацні” пани, урядники й „учтива” шляхта) взагалі не повинні втручатися в церковні справи. Полемічним прийомом є й судження автора, що лише єдність Церков є угодною Богу, а противників „святої згоди” він порівнює з дияволом. У творі про Берестейський собор Іпатію (Потієві) вдалося яскраво й обґрунтовано показати, що укладення унії не суперечило канонічному праву та світським законам, а зібрання 1596 р. відбулося відповідно до державних традицій Речі Посполитої й етосу Київської митрополії. Назагал використаний у праці полемічний метод характеризується синкретичним сполученням античних, західнороманських і греко-візантійських культурно-релігійних джерел і глибинною орієнтацією на місцеву еклесіальну практику. Попри це, владика Іпатій залишається переконаним прихильником „руськості” київського християнства.

Інший твір про Берестейський собор, написаний Петром Скаргою, теж побачив світ 1597 р. в друкарні Мамоничів. Оскільки видання вийшло „простою руською мовою”, якою єзуїт не володів досконало, то не виключено, що переклад цього тексту здійснив сам Іпатій (Потій)³¹. Автор представляє католицьку версію генези поєднання з Римом. Він подає зміст кількох соборових документів та самої унійної декларації (цим, власне, і закінчується „*Описание собору*”), а також зосереджується на „*Обороні собору Берестейского*”. П. Скарга захищає ідею першості папи й латинської єрархії, різко критикує еклесіологію Грецької Церкви. Третина твору

³⁰ Л. Тимошенко. Інтриги і конфлікти в історії укладення Берестейської унії у світлі документальних джерел та полемічної літератури // *Соціум: Альманах соціальної історії* 11-12 (2015) 202–207.

³¹ Зберігся лише один оригінальний примірник пам'ятки – в колекції Російської державної бібліотеки в Москві (А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 2, с. 1076–1077 (№ 156)). Польськомовна версія за перевиданням 1738 р. опубл. у: *РИБ*, кн. 2, т. 7, стп. 939–1002.

присвячена захисту „істинності” Флорентійської унії, на підставі свідчень „повісті” патріарха Геннадія. Наприкінці звучить пересторога для супротивників церковної єдності.

До полемічної літератури, виданої на межі XVI–XVII ст. у Вільні, де передовсім і формувався публічний простір православно-унійної дискусії, належить низка інших трактатів владики Потія – „*Антиризис, або Апологія проти Христофора Філалета*” (1597, 1599 pp.), „*Оборона Флорентійського собору восьмого*” (1603 і 1604 pp.), „*Послання до Папи Римського Сикста IV*” (1605 p.), „*Гармонія*” (1608 p.) тощо. Найвідомішим серед них є „*Антиризис*” (співавтором цього тексту частина дослідників вважає Петра Аркудія). Праця вперше опублікована „простою руською мовою” Мамоничами не раніше березня 1599 р.³², а вдруге – польською 1600 р. у віленській друкарні Даніеля Ленчицького³³. Трактат укладений як компендіум джерел та аргументів, за допомогою яких заперечуються тези „*Апокрисиса*” Христофора Філалета (під цим іменем виступає протестант Мартин Броневський), надрукованого в Острозі з ініціативи та під протекцією князя В.-К. Острозького. Так тогочасне розділене суспільство отримало змогу ознайомитися з двома дуже відмінними поглядами на генезу й суть Берестейської унії.

Після цієї злуки з Римським Апостольським престолом тема Ферраро-Флорентійського собору стала однією з центральних у міжконфесійній полеміці. Властиво, це була одна із перших „історіографічних дискусій” на Сході Європи. Тому цілком очікувано у Вільні 1603 р. з’явився друком анонімний полемічний твір „*Оборона Флорентійського собору*”, спочатку польською мовою³⁴, а наступного року – руською. Цей текст, котрий науковці атрибувають Іпатію (Потію), дає відповідь на листи Клірика Острозького, а також прагне довести апокрифічність популярної в той час острозької „*Історії о листрикийском, то есть, о разбойническом, Ферарском або Флорентийском синоде*” (1598). У своїй „*Обороні*” глава Руської Католицької Церкви оприлюднив акт Флорентійської унії, взятий з „давнього”

³² А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 2, с. 1088–1089 (№ 166).

³³ Остання публікація пам’ятки: Н. Рочей. *Antirresis, або apologiya przeciwko Krzysztofowi Philaletowi, który niedawno wydal książki imieniem starożytnej Rusi religiej greckiej przeciw książkom j synodzie brzeskim, napisanym w Roku Pańskim 1597* / упоряд. і ред. J. Byliński, J. Długosz. Wrocław 1994. Давніша едіція польською та „простою руською” мовами: *РИБ*, кн. 3, т. 19, стп. 477–982.

³⁴ *Obrona S. Synodu florenckiego powszechnego dla prawowiernej Rusi, napisana przez Piotra Fiedorowicza (w Wilnie Collegium Ruskiego) J. M. X. Metropol. Kiowskiego Rectora, wydana od Gelasiusza Rusowskiego, Archimandryty wilenskiego*. Wilno 1603. Найновіша публікація: А. Пекар ЧСВВ. Іпатій Потій – провісник з’єдинення, с. 396–459.

руського „Сборника”, та ретельно проаналізував джерела й літературу з історії Ферраро-Флорентійського собору. Автор намагається переконати своїх читачів у тому, що унія на Русі не тільки прижилася, але й була підтримана державними інституціями ВКЛ і Корони Польської. У цьому творі київський митрополит ще зберігає значною мірою східну еклезіальну самосвідомість, апелюючи до образу Матері-Церкви – богословського концепту, артикульованого саме Острозьким православним осередком. Використовуючи свою високу світську ерудицію й набуті богословські знання з христології, полемічної пневматології, еклезіології, літургії та есхатології, Іпатій (Потій) фактично став першим „офіційним” богословом Унійної Церкви, хоч і не написав жодної спеціальної праці з теології³⁵.

Продовжуючи пошуки автентичних документів на підтвердження флорентійських джерел унійної ідеї в Київській митрополії, Потій видав 1605 р. в друкарні Мамоничів брошуру „*Poselstwo do Papieža Syxta IV od Duchowieństwa i od Książat i Panów Ruskich w roku 1476*”. Основою для публікації став виявлений ним у Крєві лист київського митрополита Мисаїла (Пструча), засвідчений підписами 16 авторитетних церковних і державних діячів ВКЛ. Та все ж, попри докладені зусилля уніатів і латинників, навіть публікація автентичних актів не вплинула на православних, переконаних в апокрифічності оповідей про Флорентійське поєднання³⁶. Іншими словами, сформований та успішно популяризований Острозьким осередком наратив, зорієнтований на дискредитацію „флорентійської легенди” Берестя 1596 р., досягнув своєї мети.

На полемічні тексти уійних і римо-католицьких авторів, що друкувалися в книговидавничих осередках Вільна, православні відповіли творами, частина з яких побачила світло денне в Острозі, а частина – в столиці ВКЛ, переважно з ініціативи Святотроїцького братства. На початковому етапі цього русько-руського протистояння значний вплив мала творчість братів Зизаніїв – Лаврентія та Стефана. Так, у 1596 р. у Вільні вийшла двомовна („простою” руською й польською) книга Стефана Зизанія „*Казання Св. Кирила*”³⁷ – оригінальний полемічний текст, що ґрунтувався на повчаннях

³⁵ Див. сучасну оцінку теологічного доробку митрополита: Р. Ткачук. *Творчість митрополита Іпатія Потія*; М. Ozorowski, ks. *Hipacego Pocięja podstawy unickiej teologii pozutywno-polemicznej*. Warszawa 2012.

³⁶ Розгорнутіше про це в: Л. Тимошенко. Полемічний твір Клірика Острозького „Історія о листрикійскомъ синоде”: історіографічні традиції і „флорентійсько-берестейські” контексти відповіді православних на виклики часу // *Острозька давнина: Науковий збірник*, вип. 2 / гол. ред. І. Пасічник; відп. ред. І. Тесленко. Остріг 2013, с. 73–91.

³⁷ А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 2, с. 1022–1024 (№ 146). Текст „Казання...” опубл. у: *Пам’ятки полемічного письменства*, т. 1, с. 31–200.

єрусалимського патріарха св. Кирила (IV ст.) про антихриста, котрі супроводжувалися докладними коментарями. Праця вирізняється гострими випадками супроти католицького духовенства; автор назвав римського папу антихристом чи принаймні його слугою, а сам Рим – місцем його пришестя, проголосивши близький кінець світу³⁸. Погляди Зизанія розкритикував Іпатій (Потій), а Щасний Жебровський видав у Вільні дві брошури із деконструкцією „*Казання Св. Кирила*”³⁹. Якщо латинники й уніати засуджували релігійне вільнодумство проповідника, то визнавці „грецької віри”, навпаки, його послідовно виправдовували.

Характерною рисою цього періоду була „азбучна війна” у Вільні, що полягала в публікації католиками, протестантами та православними власних шкільних посібників, котрі мали конфесійне забарвлення і, з огляду на вибір мови едиції, виступали важливими маркерами протонаціональної ідентичності місцевого населення. Зокрема, ще близько 1595 р. у друкарні Мамоничів видано „*Буквар*”⁴⁰, 1596 р. у братській типографії – „*Часослов з Букварем*”⁴¹ і „*Граматику словенску*” Лаврентія Зизанія⁴². Серед іншого до завдань православних книжників XVI ст. входили легітимація статусу церковнослов’янської як високої мови богослов’я Східної Церкви⁴³ і доведення її рівності в Польсько-Литовській державі з латиною та польською⁴⁴.

Для захисту церковнослов’янської мови було підготовлено низку посібників, які ставили не тільки навчальні, але й полемічні цілі. Прикладом таких едицій є „*Азбука. Наука ку читанню, и розумению писма словенского*” Лаврентія та Стефана Зизаніїв, що містила короткий катехизис під назвою

³⁸ A. Naumow. *Domus Divisa: Studia nad literaturą ruską w I Rzeczypospolitej*. Kraków 2002, с. 204–205.

³⁹ [Sz. Żebrowski]. *Kąkol, który rozsiewa Stephanek Zizania w cerkwiach ruskich w Wilnie. Przy tym napomnienie krotkie di uniey Kościoła Ruskiego z Lacińskim*. Wilno 1595; його ж. *Plewuy Stephanka Zizaniej heretyka z Cerkwi ruskiej wykłętego*. [Wilno 1595?]. Богословські погляди Зизанія розкриває: Л. В. Ляўшун. Светапогляд Стафана Зизанія // *Весці Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі: Сэрыя гуманітарных навук* 4 (200) 102–109.

⁴⁰ А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века.*, кн. 2, с. 999–1000 (№ 139) (виявлено тільки фрагмент одного примірника у фондах Російської національної бібліотеки в Санкт-Петербурзі).

⁴¹ Там само, с. 1018–1019 (№ 144).

⁴² Там само, с. 1016–1017 (№ 142).

⁴³ Загостреність „мовної” полеміки яскраво характеризують слова Івана Вишенського, який латину назвав „улюбленим зряддям диявола”, а церковнослов’янську – „святою мовою”, що забезпечує вічний порятунок (И. Вишенский. *Сочинения* / підгот. тексту, стаття і комент. И. Еременко. Москва – Ленинград 1955, с. 193–194).

⁴⁴ Дискусії щодо літургійної церковнослов’янської мови розглядає: J. Stradomski. *Spory o „wiarę grecką”*, с. 113–125.

„Изложение о православной вере”⁴⁵. Тоді ж братська друкарня оприлюднила антипротестантську „Книгу о вере” (автор не встановлений)⁴⁶, у першій частині котрої („Книга о образех”) був сюжет „О крестном знамени” з критикою поглядів протестантських авторів (зокрема М. Кровицького) та апологією східного обряду. Натомість трактат про Пресвяту Трійцю тут зазнав помітного впливу творчості єзуїта М. Сміглецького⁴⁷. Проте полеміка з послідовниками Мартіна Лютера не була для православних визначальною, й після Берестейського собору вона поступово згасає, в т. ч. й у зв’язку з укладенням між ними антикатолицьким союзом. Окрім уже згадуваних краківського „Ектезиса” й острозьких полемічних трактатів, у Вільні 1608 р. опубліковано анонімний текст „Антиграфи” (найвірогідніше, він походить із середовища Святодухівського братства⁴⁸), спрямований безпосередньо проти Іпатія (Потія) та на підтримку братського проповідника Стефана Зизанія.

А через два роки в друкарні того ж братства з’явився найяскравіший твір православних доби перших поберестейських десятиліть – „Тренос, або Плач”, автором якого був талановитий Мелетій Смотрицький (псевдонім – Теофіл Ортолог)⁴⁹. Полеміку з конфесійними опонентами він розгортав не в категоріях „теза – антитеза”, як це робили його попередники,

⁴⁵ А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 2, с. 1026–1027 (№ 149). Твори Зизанієв аналізує: М. Корзо. *Украинская и белорусская катехетическая традиция конца XVI – XVIII вв.: становление, эволюция и проблема заимствований*. Москва 2007, с. 216–223. Віленському періодові їхньої творчості приділила увагу: Л. В. Левшун. *О слове преображенном и слове преображающем: теоретико-аналитический очерк истории восточнославянского книжного слова XI–XVII вв.* Минск 2009, с. 674–691.

⁴⁶ А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 2, с. 1025–1026 (№ 148). Опубл. в: *Архив ЮЗР*, ч. 1, т. 8. 1914, с. 59–124.

⁴⁷ Т. Опарина. О крестном знамени в составе „Науки ку читаню и розумению писма словенского” Лаврентія и Стефана Зизанієв (Вильно 1596) // „В России надо жить по книге”: начальное обучение чтению и письму (становление учебной книги в XVI–XIX вв.): Сб. научн. ст. и матер. / за ред. М. В. Тендряковой, В. Г. Безрогова. Москва 2015, с. 10–29.

⁴⁸ *Antigrafe albo odpowiedź na script uszczypliwy przeciwko ludziom starożytney religiey Graeckiey, od apostatów cerkwie Wschodniey wydany, któremu tytuł „Haeresiae”, ignorantiae y polityka popów i mieszczan bractwa Wileńskiego. Tak też y na książkę, rychło potym ku objaśnieniu tegoż scriptu wydaną, nazwiskiem Harmonia. Przez iednego brata bractwa cerkiewnego Wileńskiego religiey starożytney Graeckiey w porywczą dana.* Wilno 1608.

⁴⁹ ΘΡΗΝΟΣ, to jest Lament jednej świętej powszechnej apostolskiej wschodniej cerkwi z objaśnieniem dogmat wiary, pierwiej z Greckiego na Słowiański, a teraz na Polski przelożony przez Theophila Orthologa, teżе wschodniej cerkwi syna. Wilno 1610. Див. найновіше фототипне перевидання: *Collected Works of Meletij Smotryc’kyj* / вступ D. Frick. Cambridge (Mass.) 1987, с. 1–235.

а через мотив плачу. Смотрицький представляє дуже персоніфіковане бачення дійсності – у формі емоційно виражених скорботи, смутку та жалю за втраченим (жахливий стан Церкви, невдячні її „сини”, що відпали від православ’я, перехід на унію чи латинство руських магнатсько-шляхетських родів тощо). У декількох теологічних і полемічних розділах-трактатах він висвітлює проблеми примату римських пап, описує тогочасний стан католицизму, критикує західні аргументи про „неволю” Східної Церкви (вважаючи її вищою від Римської), викладає православне розуміння сходження Святого Духа, догмату про Святу Трійцю, Євхаристію, чистилище та молитви святих. Звертаючись особисто до Іпатія (Потія), автор закликав його повернутися до „старожитньої грецької віри”, погрожуючи Божою карою. На високому художньо-літературному рівні „Тренос” ґрунтовано й надзвичайно жваво розкриває східнохристиянську богословську традицію, успішно конкуруючи з католицизмом і протестантизмом, що істотно вплинуло на релігійну культуру посттридентського Сходу Європи.

Католицькою відповіддю на „Тренос” Мелетія (Смотрицького) була поява того ж 1610 р. в Кракові полемічного твору Петра Скарги „*Na threny i lament Teofila Orthologa do Rusi greckiego nabożęstwa przestroga*”, а також публікація у Вільні 1612 р. трактату уніата Йоакима (Мороховського) „*Parygoria albo utulenie uszczypliwego Lamentu*”⁵⁰. Останній з авторів сконцентрував увагу на персоніфікованому образі фальші, котра протиставлялася правді. Опоетизованій Церкві-Матері „Треноса” Мороховський протиставив (не менш образно й вишукано) топос двох матерів: однієї як породження розпусти й погорди, другої – як самої правди, запозичивши аргументи зі згаданого твору Петра Скарги⁵¹. Однак назагал критики „Треносу” не зуміли приглушити його потужний резонанс у православному соціумі ВКЛ і Корони Польської.

Релігійно-полемічні тексти, які друкувалися й поширювалися в межах Вільна, творили публічний простір „відкритого міста”. Ця форма інклюзивного діалогу й співіснування передбачала проєкцію локальної культури не тільки на Польсько-Литовську державу, а й на інші країни (наприклад, на Московію)⁵². На тлі протистояння католиків з протестантами, що часто супроводжувалося гострими диспутами й навіть фізичним насильством, православно-унійна дискусія виглядає не менш гострою та емоційною. Проте саме високий богословський, публіцистично-історичний, художньо-

⁵⁰ H. Morochoowski. *Parygoria albo utulenie uszczypliwego Lamentu mniemanej Cerkwie Świętej Wschodniej zmyślonego Theofila Orthologa*. Wilno 1612.

⁵¹ С. В. Сухарева. *Риторичний простір польськомовної прози XVII ст.* Луцьк 2015, с. 221–222.

⁵² J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna*, с. 273–312.

літературний і книжково-мистецький рівень друкованої продукції, котра постала в рамках цього словесного змагання⁵³, суттєво позначився на поліетнічній і мультирелігійній культурі Вільна часів раннього Бароко. Водночас дебати навколо Берестейської унії сформували своєрідну „класику жанру”, яка щонайменше протягом півстоліття визначала модальність руського (українсько-білоруського) публічного простору ВКЛ, столиця котрого перетворилася на найважливіший осередок міжконфесійної полеміки тієї доби.

⁵³ J. Stradomski. *Spory o „wiarę grecką”*, с. 23.

СВЯТОТРОЇЦЬКИЙ УНІЙНИЙ МОНАСТИР І РЕФОРМА 1617 РОКУ

Заснування Василянського чину Унійної Церкви тісно пов'язане з Віленським Святотроїцьким монастирем та його харизматичними русинами-ченцями – Йосафатом (Іваном Кунцевичем) і Йосифом (Іваном Велямином Рутським). Вони сформували модель монашого благочестя й душпастирського служіння, що уможливило появу на теренах ВКЛ Чину св. Василя Великого. Сама реформа унійного чернецтва готувалась у стінах віленської Св. Трійці, звідки вийшли перші реформовані іноки та більшість настоятелів інших василянських монастирів. На початку XVII ст., коли до обителі у Вільні¹ вступили молоді Йосафат (Кунцевич) і Йосиф (Велямин Рутський), вона переживала не найкращі часи². Це яскраво описано в першому життєписі священномученика Йосафата: „Хоча православні в час, коли приймалась унія, відтягнули від цієї церкви майже всіх парафіян, у святковий день у ній усе-таки ще було близько двадцяти осіб обох статей; з клиру – лише один монах, який мав титул архимандрита; у своїх же руках монахи нічого не мали. Звідси й великим було запустіння в монастирі, а в церкві бідність, і тих, хто до неї приходив, було небагато. У схизматиків навпаки – багато прихожан, їх церква [Св. Духа] не могла вмістити, чудові храмові прикраси й багато іншого, що, як правило, приваблює людей”³.

У таких непростих умовах Кунцевич і Рутський почали створювати першу у Вільні унійну спільноту ченців.

¹ А. Солодух, о. В. Кузьма. Історія Василянських мурів у Вільні // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCCL Anno A Martyrio S. Iosafat Vertente*. Romae 1973, с. 14–24.

² R. R. Holowackj. *Seminarium Vilnense ss. trinitaris: 1601–1621*. Romae 1957, с. 13, 15–24.

³ *S. Josaphat – Hieromartyr: Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis*, т. 1: 1623–1628 / ред. А. G. Welykyj. Romae 1952, с. 9 (№ 3).

Йосафат (Кунцевич) та перша чернеча спільнота уніатів у Святотроїцькому монастирі

Іван Кунцевич⁴ народився на Волині, проте його духовна формація й душ-пастирська діяльність відбувалися у Вільні, куди він у 16-річному віці перебрався з рідного Володимира. Саме в столиці ВКЛ молодий юнак знайшов своє монаше покликання й заклав підвалини нового чернечого життя в обителі Св. Трійці та благочестя всієї Унійної Церкви⁵. З перших років свого перебування в цьому місті Іван підтримував активні контакти з місцевим католицьким духовенством, що справило помітний вплив на його формацію. Документи беатифікаційного процесу розкривають особливу роль у духовному становленні Кунцевича двох єзуїтів-русинів з найкращого освітнього закладу на теренах ВКЛ – Віленської академії⁶. Один з них – о. Фабрицій Ковальський, був професором риторики, філософії й богослов'я та мав титул королівського проповідника. Інший єзуїт – о. Іван-Григорій Грушевський, обіймав посаду професора морального та полемічно-догматичного богослов'я. Завдяки великою мірою саме їм Іван і прийняв остаточне рішення на користь Унійної Церкви, котрій залишався вірним до кінця життя⁷.

Духовне, культурне і світоглядне становлення майбутнього святого розпочалося ще в домі віленського купця Якинта Поповича, де він, окрім праці, займався самоосвітою, читаючи велику кількість книг (здебільшого на релігійну тематику), які йому позичали студенти. Йосафат мав

⁴ Йосафатові (Кунцевичу) присвячена величезна бібліографія. На особливу увагу заслуговують матеріали про його беатифікацію й канонізацію, опубліковані оо. василіянами в Римі: *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1–2, а також спеціальний випуск збірника, виданий до 100-літнього ювілею канонізації Кунцевича: *Analecta OSBM*, т. 6, ч. 1–4: *Miscellanea in honorem S. Josaphat. Romae 1967*. Див., зокрема, й доробок сучасної білоруської історіографії: *Епісталяцыя Сьвятога Язафата: Збор дакумэнтаў /* упоряд., опрац. М. Баўтовіча. Полацк 2006; С. Марозава. Іосафат Кунцэвіч у беларускай гістарыяграфіі // *Sztuka sakralna i duchowość pogranicza polsko-ukraińskiego na Lubelszczyźnie. (Materiały z Międzynarodowej Konferencji „Sztuka Sakralna Pogranicza”, Lublin 13–15.10.2005 r.)*. Lublin 2005, с. 75–86; В. Пануцэвіч. *Сьвяты Язафат, архіяднікан полацкі*. Полацк 2000.

⁵ Пор.: А. Guépin. *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza męczennika, arcybiskupa Połockiego rit. gr.* / перекл. W. Kalinka. Lwów 1885, с. 78–79, 84, 86; J. Urban. *Św. Józafat Kuncewicz: biskup i męczennik*. Kraków 1921, с. 32–34.

⁶ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 147 (№ 71). Див. також: А. Солодух, о. В. Кузьма. Причинки до історії і життя і почитання св. Йосафата в Вільні // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCCL Anno A Martyrio S. Iosafat Vertente. Romae 1973*, с. 10–12.

⁷ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 145–149 (№ 71). Див. також: М. Соловій, А. Великий. *Святий Йосафат Кунцевич. Його життя і доба*. Торонто 1967, с. 82, 84–85.

Рака з мощами блаженного Йосафата Кунцевича.
Скарбниця Вільнюської латинської катедри.
Бл. 1705–1712 рр. Автор невідомий

надзвичайну пам'ять, він також був добрим знавцем Святого Письма і творів Отців Церкви, що важило більше, аніж курси богослов'я⁸. Отець Станіслав Косінський, ректор Полоцької єзуїтської колегії, на беатифікаційному процесі в 1628 р. свідчив, що молодий Кунцевич приватно вивчав філософію та богослов'я польською й тогочасною руською мовою⁹. Під час нелегких духовних пошуків найважливішим орієнтиром для Івана була молитва, через що він неодноразово потерпав. У своїх свідченнях для беатифікаційної комісії о. Геннадій (Хмельницький) наголошує: „Кунцевич розповів мені, що у Вільні він найперше звернувся до Господа Бога нашого і благав Його, щоби вказав йому шлях, яким йому слід іти”¹⁰.

Іван мав тісні зв'язки з митрополичою семінарією при Святотроїцькому монастирі¹¹, заснованою тодішнім главою Унійної Церкви Іпатієм (Потієм). Одним з викладачів цього закладу був знаменитий Петро Аркудій, котрий познайомив юнака з його майбутнім духовним приятелем і сповідником – о. Хмельницьким¹². Іншим наставником Кунцевича став римський студент богослов'я Йосиф (Велямин Рутський), який прибув до Вільна із закордонних студій. Вірогідно, 1604 р. виявився кульмінаційним у житті священномученика. Тоді Кунцевичу виповнилося 24 роки, і він, „будучи навчений безпосередньо самим Богом”, прагнув самостійно реалізувати своє монаше покликання¹³. Кунцевич набув досвіду організувати свій чернечий побут, переосмислював власне життя, багато часу присвячуючи молитовним практикам.

Зі слів очевидців довідуємося, що він замикався в малій келії, неподалік монастирської брами, з якої виходив тільки до церкви, а також часто усамітнювався на духовне читання й молитву в храмовій капличці Св. Луки¹⁴. Згідно зі спогадами о. Хмельницького, Йосафат систематично носив волосяницю, підперізував своє тіло залізним поясом, ходив босоніж, самобичувався, нераз пив лише саму воду та провадив покутне життя

⁸ Т. Жихевич. *Йосафат Кунцевич*. Львів 1998, с. 13–14; А. Солодух, о. В. Кузьма. Причинки до історії і життя і почитання св. Йосафата в Вільні, с. 10–12; J. Urban. *Św. Józafat Kuncewicz*, с. 33–34.

⁹ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 147 (№ 71).

¹⁰ Там само, т. 2: 1628–1637. 1955, с. 223, 289 (№ 137). Див. також: А. Guépin. *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza*, с. 82–84; J. Urban. *Św. Józafat Kuncewicz*, с. 33–34.

¹¹ Див.: R. R. Holowackij. *Seminarium Vilnense ss. Trinitaris*, с. 13, 15–24.

¹² І. Назарко. Сповідники Святого Йосафата // *Analecta OSBM*, т. 6, ч. 1–4: *Miscellanea Josaphatiana*. Romae 1967, с. 70.

¹³ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 11 (№ 3); с. 177 (№ 71); с. 181 (№ 71). Див. також: А. Guépin. *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza*, с. 89–96.

¹⁴ Т. Жихевич. *Йосафат Кунцевич*, с. 41; А. Guépin. *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza*, с. 91; J. Urban. *Św. Józafat Kuncewicz*, с. 36–41.

святого, до чого натхнення черпав із життєписів святих¹⁵. Кунцевич виразно тяжів до християнської аскези (читав життя святих і твори Отців Церкви), маючи особливе замилювання до духовної спадщини Київської митрополії (знав Києво-Печерський патерик, „*Слова о законі і благодаті*” Ларіона та руські літописи, відвідував Києво-Печерську лавру)¹⁶.

Уже на початку монашого шляху Кунцевича, в 1604–1607 рр., митрополит Іпатій (Потій) дозволив йому скласти чернечі обіти, а невдовзі висвятив на диякона. Йосафат служив із притаманною йому посвятою, він вражав довколишніх молитовною ревністю, вивчивши напам’ять церковний устав і літургійні тексти, та міг доступною мовою чітко пояснити догматичні засади католицької віри. Ось як розповідає про жертовність Йосафата в монастирі його наступник на Полоцькій владичій кафедрі Антоній (Селява, 1623–1655): „Слуга Божий завжди мав звичай вставати рано... Ввійшовши ж у церкву, він завжди правив полуношницю та співав утрєню. Бог подарував йому ангельський голос і любов до співу. Відслуживши утрєню, відразу виходив з монастиря. Йосафат відвідував доми нез’єднаних, утверджував їх у вірі, підготовляв до сповіді або заходив до гостинниць монастиря Св. Трійці й тут надавав хворим різні послуги, цілував їх ноги, вмивав, годував. Тому, коли не знаходили його в монастирі або в церкві, то йшли туди. Про нього часто говорили, що його келією була церква та гостинниця”¹⁷.

Із появою молодого єродиякона літургійне життя Святотроїцької парафіяльної громади ожило. Набули популярності монаші літургійні відправи, що згодом утвердилися як стала традиція у василіянських монастирях, храмах і парафіях¹⁸. Фактично, Йосафат (Кунцевич) відродив пустельницьке та спільнотне монаше життя в Унійній Церкві та заклав основи унійного апостолату¹⁹. Збереглися згадки самих василіян про літургійні й молитовні практики, яких дотримувався Кунцевич в обителі Св. Трійці та які запроваджував у чернечій спільноті. Так, молодий чернець о. Гервасій (Гостилівський) зауважує: „Перед Пресвятою Євхаристією слуга Божий завжди віддавав потрійний доземний поклін; разом з іншими служив церковні часи, а деколи сам дзвонив у дзвони; останнім йшов спати і першим вставав...

¹⁵ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 176 (№ 71). Коментар: І. Назарко. Сповідники Святого Йосафата, с. 66–74.

¹⁶ Див. вдумливу статтю: S. Senyk. The Sources of the Spirituality of St. Josaphat Kuncsevych // *Orientalia Christiana Periodica* 51 (1985) 425–436 (український переклад: С. Сенник. *Духовний профіль св. Йосафата Кунцевича*. Львів 1994, с. 10–11).

¹⁷ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 161–162 (№ 71).

¹⁸ М. Соловій, А. Великий. *Святий Йосафат Кунцевич*, с. 107.

¹⁹ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 165, 176–177 (№ 71). Коментар: J. Urban. *Św. Józafat Kunczewicz*, с. 67–73.

Будучи віленським настоятелем, накладав на себе покути²⁰. Одним з головних принципів служіння Кунцевича в спільноті було особисте свідчення. Наприклад, Йосафат дуже часто виконував обов'язки інших ченців²¹ і відбував покуту за тих монахів, котрі не розкаялися й не виправилися. Він також був наставником новиків та духовним провідником тутешнього чернецтва й мирян. Не цурався й господарських обов'язків у монастирі, опікувався хворими й недужими²².

Сучасники захоплено відгукувалися про його винятковий хист проповідника й душпастиря. А опоненти не випадково називали Йосафата „душехватом”²³, несвідомо підкреслюючи його велику ревність і самопосвяту та дивовижний вплив на довколишніх, на що вказують сучасники й свідки беатифікаційного процесу 1628 р.²⁴ Місцем голошення Слова Божого для молодого священика стала церква Св. Трійці, пізніше його натхненна мова звучала і в інших віленських храмах. Послухати Йосафата приходили представники найрізноманітніших соціальних верств. Полоцький архипресвітер Яків Дяконицький свого часу казав, що Кунцевич „проповідував кожного свята, мало того – де тільки міг, і залишав священний вир духовної науки”²⁵. Міський писар Полоцької землі Іван Дягилевич був вражений, що „його слова проникали в серця нез'єдинених неначе стріли, а для з'єдинених слова їх пастиря приносили більше потіхи й забезпечення, ніж тисяча воїнів”²⁶. Натомість Антоній (Селява) наголошував, що Кунцевич „проповідував із великим задоволенням для всіх, хоч учився тільки на слов'янських і польських книжках, бо взагалі латинської мови не знав”²⁷. Йосафата слухали не лише католики, але й православні та протестанти, хоча їм часто й забороняли відвідувати виступи унійного душпастиря.

Після священничих свячень Йосафат (Кунцевич) увійшов до кола найпопулярніших сповідників у Київській митрополії. Від початку свого перебування у Віленській обителі він, як стверджує Яків Дяконицький, „радо вислуховував сповідь як духовних, так і мирян”²⁸, а також відновив у Вільні звичай приймати іспит сумління в молоді²⁹. Кунцевич уділяв Св. Тайну

²⁰ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 185 (№ 71).

²¹ Там само, т. 2, с. 218 (№ 137).

²² Там само, т. 1, с. 152, 185, 189 (№ 71).

²³ Там само, с. 138, 177–178 (№ 71); J. Urban. *Św. Józafat Kuncewicz*, с. 73.

²⁴ М. Соловій, А. Великий. *Святий Йосафат Кунцевич*, с. 135; J. Urban. *Św. Józafat Kuncewicz*, с. 71–72.

²⁵ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 122, 158, 173, 185–186 (№ 71).

²⁶ Там само, с. 189 (№ 71).

²⁷ Там само, с. 162 (№ 71).

²⁸ Там само, с. 158 (№ 71).

²⁹ Там само, с. 145 (№ 71).

Покаяння посеред вулиць, з цією метою відвідував парафіян у їхніх домівках, часто бував у лікарнях, а інколи, зібравши групу каянників, приводив їх до Святотроїцької церкви і там усім відпускав гріхи. За словами Антонія (Селяви), „такий був жадний сповідати, що майже сам один був сповідником ченців, черниць і мирян обох статей з'єднаного Вільна”³⁰. Пасторальну практику, здобуту в столиці ВКЛ, Йосафат використав у часи свого владичого служіння в Полоцькій архієпархії, де він уклав спеціальні правила для священників³¹.

За фактичного ігуменства Кунцевича чернеча братія невпинно поповнювалася новими членами, і вже невдовзі тут перебувало до 60 іноків. Отець Хмельницький, тоді вже святотроїцький інок, свідчив: „А тому що тоді монастир був на початку обнови, і в ньому були тільки молоді й недосвідчені ченці, які студіювали, то слуга Божий одночасно з великим задоволенням виконував обов'язки настоятеля й вікарія, провідника і сповідника, економа та прокуратора”³². Згадує цей єрей і труднощі, з якими довелося стикатися Йосафатові в монастирських справах: „Знайшов слуга Божий монастир Св. Трійці невпорядкованим та й не кращу за нього церкву; там бракувало будинків, не було обладнання; він спільно з теперішнім митрополитом зібрав милостиню, відновив церкву в досі небаченій красі та заклав фундамент під будівництво монастиря. Повернув повну свободу для з'єднаних ченців, звільнив їх з-під влади мирян, котрі втручались у церковні справи. Доходило до того, що священникові навіть обирали ризи, в яких він мав служити Літургію. Піклуючись про спасіння душ, Йосафат дбав про нові покликання”³³.

Перше серйозне духовне випробування Кунцевич пройшов у грудні 1608 р., коли віленські міщани намагалися захопити Святотроїцьку обитель, безуспішно схилиючи його до змови³⁴. Після цього Йосафат остаточно вирішив стати священником і наприкінці 1608 р. – на початку 1609 р. отримав єрейські свячення³⁵. Із номінацією Йосифа (Веляміна Рутського) віленським архимандритом і митрополичим намісником у ВКЛ на Йосафата

³⁰ S. Josaphat – Hieromartyr, т. 1, с. 168 (№ 71).

³¹ В. Пануцэвіч. *Святы Язафат*, с. 230–247; С. Сенік. Берестейська унія і світське духовенство: наслідки унії у перших десятиліттях // *Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті: Матеріали Четвертих „Берестейських читань”* (Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р.). Львів 1997, с. 60, 64–66; S. Josaphat – Hieromartyr, т. 1, с. 234–246 (№ 72).

³² S. Josaphat – Hieromartyr, т. 1, с. 175 (№ 71).

³³ Там само, с. 138 (№ 71).

³⁴ М. Соловій, А. Великий. *Святий Йосафат Кунцевич*, с. 112.

³⁵ Див.: S. Josaphat – Hieromartyr, т. 1, с. 177 (№ 71); А. Guépin. *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza*, с. 82.

(Кунцевича), крім священничих обов'язків, лягла відповідальність за чернечу спільноту та церковний порядок в обителі. А з 1611 р., коли Рутський став єпископом-помічником київського митрополита, Йосафат фактично перебрав управління Святотроїцьким монастирем. У період війни з Московською державою Кунцевич у 1610 р. гостинно прийняв у Віленській обителі московського патріарха Ігнатія та його секретаря й економа Емануїла Кантакузена, котрі втекли до ВКЛ після поразки Димитрія II Самозванця і його втечі з Москви 1609 р.³⁶ Саме у Вільні Ігнатій визнав католицьку віру та залишився тут аж до смерті (1619/1620 р.). Перейшов на католицизм і його секретар грек Емануїл, який згодом, у 1617 р., виїхав разом з Йосафатом до Полоцька, де опікувався архієпископським двором³⁷.

Під час першої капітули в Новгородовичах 1617 р. тогочасний глава Унійної Церкви Йосиф (Рутський) оголосив про номінацію Кунцевича єпископом-помічником полоцького архієпископа, на що була отримана згода монарха Сигізмунда III. Попри внутрішній супротив і духовне сум'яття (упавши навколішки перед учасниками капітули, він зі сльозами прохав звільнити його від цього призначення), Йосафат змушений був залишити розмірене чернече життя й перебратися до Полоцька³⁸. Так завершилося чернече й священиче служіння Йосафата (Кунцевича) у Віленському Святотроїцькому монастирі, яке мало вирішальне значення для його духовної формації та побудови нової руської католицької ідентичності не тільки східного чернецтва на теренах ВКЛ, але й усієї Київської унійної митрополії.

Йосиф (Велямин Рутський) і реформа руського монашества

Іван Велямин Рутський³⁹ народився 1574 р. у селі Рута, за дві милі від містечка Новгородок, конкатебри Київської митрополичої архієпархії. Батьки

³⁶ A. Guépin. *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza*, с. 144.

³⁷ S. Josaphat – *Hieromartyr*, т. 2, с. 257–273 (№ 137).

³⁸ Там само, т. 1, с. 288 (№ 77); т. 2, с. 345–346 (№ 137). Див. також: J. Urban. *Św. Józafat Kuncewicz*, с. 96–97.

³⁹ Про біографію та діяльність Рутського йдеться в численних працях: П. Підручний. Два програмові писання Рутського: „Discursus” і „Programma Unionis” // *Analecta OSBM*, т. 9, ч. 1–4: *On the 50th Anniversary of Analecta OSBM*. 1974, с. 24–47; С. Сенік. Два митрополити – Потій і Рутський // *Історичний контекст, укладення Берестейської унії та перше поунійне покоління: Матеріали Перших „Берестейських читань”* (Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1–6 жовтня 1994 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів 1995, с. 139–141, 149–172; Ф. Турук. Уніатський митрополит Рутський // *Журнал Міністерства народного просвещения* 62 (3) (1916) 128–166; П. Хомин. Митрополит Йосиф Велямин Рутський // *Богословія* 1 (1923) 261–263; S. Senyk. *Rutskyj's Reform and Orthodox Monasticism: A Comparison. Eastern Rite Monasticism in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Seventeenth Century* // *Orientalia Christiana Periodica* 48 (2) (1982)

Рутського (Шасний Рутський і Богуміла Корсак) належали до шляхетського роду Веляминів, що, правдоподібно, мав татарське коріння й осів у ВКЛ не пізніше кінця XV ст. Вони сповідували кальвінізм, поширений у ту пору серед литовсько-білоруського нобілітету, хоча сам Іван був охрещений у східному обряді⁴⁰. Початкову освіту Рутський здобув удома, далі його відправили до кальвіністської школи в Новгородку, а потім на вищі студії до Вільна. Католицьку віру він пізнав, слухаючи проповіді оо. єзуїтів у столиці ВКЛ та перебуваючи при дворі одного магната-латинника. Під час навчання молодий Іван виявив особливе зацікавлення релігійними питаннями. Він докладно студював книги *Старого* та *Нового Завітів*, вивчив майже напам'ять *Євангеліє*, відвідував католицькі богослужіння й почав критично ставитися до вчення Кальвіна⁴¹.

Батько Івана Рутського, відповідно до тогочасних шляхетських традицій, відіслав сина спершу на двір князя Януша Заславського (1560–1629), а пізніше – до князя Костянтина Острозького (1527–1608), де молодий кальвініст став свідком богословських дискусій між священиками-єзуїтами і православним отцем Василем Сурозьким. Рутський відкрито демонстрував прихильність до католицької віри, тому аби не допустити зречення сином кальвінізму, батько відкликав його додому. Але Іван за збігом обставин так і не отримав від кальвіністського пастора конфірмації⁴². По відході до вічності батька Рутський у 1590 р. поїхав вчитися до Праги, де через два роки, під впливом єзуїтів, склав католицьке Ісповідання віри в латинському обряді⁴³. У 1593–1596 рр. він продовжив навчання на філософських студіях у Вюрцбургу. Мати, довідавшись, що син став католиком, позбавила його матеріальної допомоги. Тоді, за порадою одного зі своїх духівників, Рутський пішки вирушив на прощу до Рима, де був прийнятий до Грецької колегії св. Атанасія, заснованої в 1577 р. папою Григорієм XII

406–430; M. Szegda. *Działalność prawno-organizacyjna metropolity Józefa IV Welamina Rutskiego (1613–1637)*. Warszawa 1967; його ж. Rutski Jan // *Polski Słownik Biograficzny*, т. 33/2, зош. 137. Kraków – Wrocław 1991–1992, с. 256–260.

⁴⁰ Д. Лисейчиков. Завещание митрополита Иосифа Вельямина Рутского // *Завещания униатских иерархов Киевской митрополии XVII и XVIII вв. как пример религиозной культуры общества Речи Посполитой* / ред. А. Гиль. Люблин 2016, с. 49–51, 56–57.

⁴¹ M. Szegda. „Vita Rutscii”: prima biographia J. V. Rutskyj, metr. Kioviensis (1613–1637) // *Analecta OSBM*, т. 4, ч. 1–4: *Miscellanea in honorem Cardinalis Isidori (1463–1963)*. 1963, с. 145–146.

⁴² M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 147–148.

⁴³ І. Тетерка. Митрополит Йосиф Велямин Рутський. Великий реформатор і оборонець українсько-католицької Церкви // *Атлант з'єдинення: Йосиф Велямин Рутський Митрополит Київський й усієї Русі-України. Ювілейна збірка у тристалиття смерті 1637–1937*. Перемишль 1937, с. 12.

для підготовки молодих adeptів церковної єдності, котрі обов'язково склали присягу про вірність східному обряду⁴⁴.

Чотирилітній побут у Вічному Місті відіграв вирішальну роль у духовній формації Рутського⁴⁵. У супроводі свого приятеля о. Павла Бокси Іван відбув аудієнцію в папи Климента VIII, який заявив молодому русинові: „Іване, хочемо, щоб ти прийняв грецький обряд і присягнув, що в ньому перебунеш аж до смерті!”⁴⁶. Виявляючи послух Святішому Отцеві, Рутський усе ж перейшов у лоно Унійної Церкви⁴⁷. Завершивши своє навчання в Римі, Іван у 1603 р. повернувся до Вільна, де на початках зіткнувся з прохолодним ставленням до себе київського митрополита Іпатія (Потія). Побоюючись латинізуючого впливу конвертита на віленську унійну громаду, Потій відмовився відразу висвятити Рутського на священника⁴⁸. Водночас Іван переживав кризу стосунків з матір'ю, яка домогалася його одруження й зречення унії, обіцяючи записати на сина всі родинні маєтки.

У Вільні Рутського вразив низький моральний рівень невеликої спільноти русинів-католиків та відверта опозиція до єдності з Римом загалу віленських міщан (а особливо братств), котрі вважали її зрадою Східної Церкви. Не дуже привабливим видався і стан місцевого унійного духовенства, а в обителі Пресв. Трійці, що на той період стояла майже пустою, мешкало більше світських осіб, аніж ченців. Відвідуючи щоденні богослужіння в монастирському храмі, Іван Рутський познайомився з молодим купецьким помічником Іваном Кунцевичем, який прислужував священникам у церкві та вже тоді вирізнявся надзвичайною побожністю. Вони стали приятелями й розпочали спільну реформаційну діяльність, взаємно доповнюючи один одного (Рутський мав глибокі академічні знання з філософії й богослов'я, натомість Кунцевич притягав до себе людей великою святістю). Основні їхні зусилля були зосереджені на публічних міжконфесійних дебатах, просвітницьких ініціативах (у Вільні Рутський заснував школу для хлопців, яку в 1604–1606 рр. утримував власним коштом⁴⁹) та оновленні східного монашества за західними зразками (передбачалася допомога єзуїтів і кармелітів босих).

У цей час Рутський, як перекладач папського посла, взяв участь у подорожі до Москви, звідкіля незабаром повернувся, відмовившись від перс-

⁴⁴ M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 150.

⁴⁵ І. Тетерка. Митрополит Йосиф Велямин Рутський, с. 12.

⁴⁶ M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 153–154.

⁴⁷ М. Шегда. Життєпис Митр. Йосифа В. Рутського на тлі його доби // *Богословія* 54 (1990) 27.

⁴⁸ M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 154; його ж. Життєпис Митр. Йосифа В. Рутського на тлі його доби, с. 28.

⁴⁹ *Epistolae Rutskyj*, с. X.

пектив місії до Персії⁵⁰. Недовго пробувши у Вільні, у квітні 1606 р. Іван поїхав до Рима, де мав особисту аудієнцію в Святішого Отця, представивши тогочасний стан Руської Церкви в Польсько-Литовській державі. Натхнений розмовою з папою та за спонукою ченців-уніатів, віленського римо-католицького єпископа Венедикта Войни та єзуїта о. Фабриція Ковальського⁵¹, 6 вересня 1607 р. Іван Рутський разом з іншими чотирма кандидатами вступив до новіціату Святотроїцького монастиря, прийнявши чернечу рясу з рук митрополита Іпатія (Потія) та змінивши хресне ім'я Іван на Йосиф. Після трьох місяців новіціатського вишколу, 1 січня 1608 р. Рутський склав вічні обіти чистоти, послуху й убогості⁵², заповівши всі свої шляхетські маєтності в родинній Руті монашій спільноті. Невдовзі київський митрополит рукоположив Йосифа (Рутського) у сан диякона і священника, і вже наступного 1609 р. той став архимандритом Віленської унійної обителі⁵³.

Рутський заохочував молодих ченців до святості життя насамперед власним прикладом і, зокрема, особистою аскезою, навчав їх правд християнської віри та монаших практик. Архимандритові Йосифу вдалося суттєво розбудувати Святотроїцький комплекс, налагодити побут іноків і запровадити строгий монастирський устав (серед іншого з обителі були усунуті світські особи), що притягувало нових послушників і збільшувало чернечі покликання. Разом з усіма іноками Рутський практикував щоденні розважання й іспит сумління, незмінно відправляв церковне правило за східним звичаєм, спільно відбував скромну трапезу, брав участь у рекреаціях. Архимандрит Йосиф учив монахів чернечої досконалості згідно з настановами св. Василя Великого, викладав історію Церкви, латинську, грецьку та церковнослов'янську мови. Щодня в монастирі відправлялася св. Літургія, на якій послушники причащалися. Сам Троїцький храм став доступним для вірних, котрі бажали приступити до Св. Тайн. Молоді ченці продовжували свій духовний і богословський вишкіл у митрополичій семінарії, а здібніші навчались у Віленській єзуїтській академії або ж виїжджали на університетські студії за кордон, переважно в папські колежі⁵⁴. Уже на період проведення першої василіянської капітули в Новгородовичах 1617 р. обитель у Вільні була найбільшою чернечою спільнотою Унійної Церкви, перетворившись на справжній центр руського католицького монашества у ВКЛ⁵⁵.

⁵⁰ M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 157.

⁵¹ М. Шегда. Життєпис Митр. Йосифа В. Рутського на тлі його доби, с. 30.

⁵² M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 161.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Там само, с. 163.

⁵⁵ М. Соловій, А. Великий. *Святий Йосафат Кунцевич*, с. 106–107.

Віднова й поживлення чернечого життя у Святотроїцькому монастирі активізували опозицію віленських православних. Прибічники попереднього архимандрита Самуїла (Сінчила) навіть намагалися захопити обитель під час утрени, коли всі іноки перебували у храмі, проте місцевий воєвода Миколай-Криштоф Радзивілл „Сирітка” (1549–1616), заздалегідь повідомлений про змову, відправив до монастиря військовий загін для охорони. Таке відкрите протистояння з православними поступово маргіналізувалося до епізодичних конфліктів і локальних сутичок. Тож цей унійний осередок чернецтва аж до середини XVII ст. розвивався у відносно сприятливих умовах. Окрім реформування Віленської обителі, Йосиф (Велямин Рутський) відновив монаше життя за правилами св. Василя Великого в Битені, Жировичах, Мінську та Новгородку⁵⁶. З метою утвердження унії на теренах сучасної Правобережної України, Рутський близько 1610 р. відвідав Київ, де взяв під свою опіку Видубицький монастир, в якому поселилося декілька василіян з Вільна, котрі й розпочали місійну працю в самому серці Київської митрополії⁵⁷.

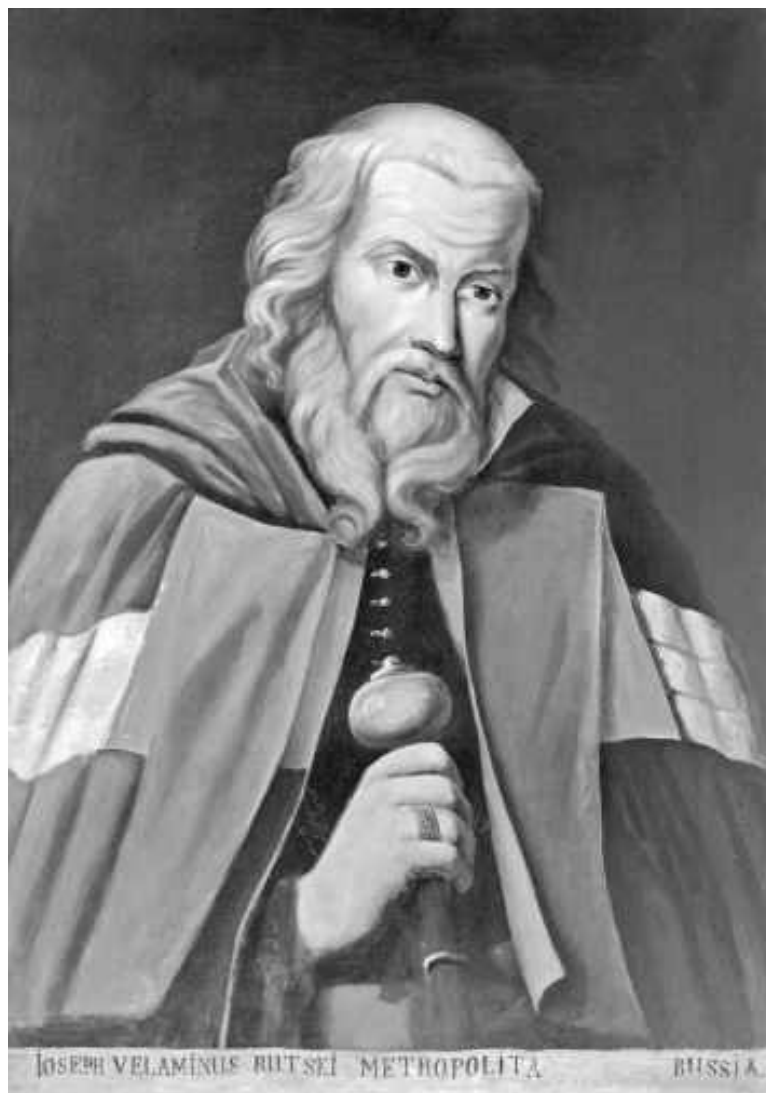
27 лютого 1608 р. митрополит Іпатій (Потій) номінував Рутського своїм генеральним намісником (офіціалом) у ВКЛ і передав у його юрисдикцію всі маєтності Унійної Церкви у Вільні. Рутський досить успішно виконував свої обов'язки, і в червні 1611 р. похилий віком митрополит, з благословення папи Климента VIII та за згодою монарха Сигізмунда III, зробив офіціала своїм помічником-коад'ютором з правом наступництва. Тоді ж Потій уділив Йосифові (Велямину Рутському) єпископську хіротонію, а роком пізніше передав йому в управління всю Київську митрополію⁵⁸. Після кончини Іпатія (Потія), 5 квітня 1614 р. Апостольська столиця затвердила Рутського предстоятелем Унійної Церкви. З цієї нагоди апостольський нунцій у Речі Посполитій Лелій Руїні інформував: „Про особу номіната маю найкращі вістки. Він має 40 літ життя, походження шляхетного; студював у Римі, в Колегії грецькій, та є добрим богословом і знавцем грецької мови. А що до праведності життя, то він завжди був якнайкращих обичаїв та дуже великої побожності. З свого родового маєтку щедро обдарував Церкву, що дуже рідке явище в тих часах. Є також дуже ревний у поширюванні святого з'єдинення, та поширює його всіма своїми силами”⁵⁹.

⁵⁶ M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 170–171.

⁵⁷ Про це докладніше: М. В. Довбищенко. *Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст.* Київ 2001.

⁵⁸ M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 174.

⁵⁹ Цит. за: А. Великий. *З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану*, т. 4. Рим 1999, с. 217.

Портрет київського митрополита Йосифа
(Велямина Рутського, 1613–1637).
Автор невідомий, XIX ст.

Восени 1615 р. митрополит Йосиф відвідав у Римі Святішого Отця Павла V (1605–1621), який підніс Рутського до гідності асистента Папського престолу. Під час візиту до Вічного Міста енергійний митрополит домогся низки привілеїв для своєї Церкви та здобув багато стипендій для русинів-уніатів у різних папських колегіях. Рутський так само подбав про привілеї на заснування богословських шкіл у Київській митрополії на зразок єзуїтських і заборону для русинів змінювати обряд. Справа конверсій руської шляхти, клиру та монахів „у римську віру” була особливо болючою для Унійної Церкви, адже порушувала Берестейські артикули 1595 р. та ставила під загрозу саме її існування як окремої еклезіальної спільноти. Неодноразово Йосиф (Рутський) у своїх листах до Конгрегації поширення віри домагався офіційного припинення конверсій, і лише після мученицької смерті Кунцевича папа Урбан VIII у 1624 р. оголосив декрет про заборону переходити зі східного на латинський обряд.

Упродовж майже 25-літнього архипастирського служіння (1613–1637 рр.) на митрополичому престолі⁶⁰ Йосиф (Рутський) основні свої зусилля зосередив на: 1) реформі Василянського чину; 2) піднесенні освітнього рівня та морального стану єпархіяльного духовенства; 3) утвердженні унії в українсько-білоруських землях Речі Посполитої; 4) захисті прав і прерогатив Унійної Церкви; 5) пошуку шляхів порозуміння з нез’єднаними, особливо після відновлення в 1620–1621 рр. єрусалимським патріархом Теофаном православної єрархії в Польсько-Литовській державі. Ідея спільного Київського патріархату обговорювалася Йосифом (Рутським) з митрополитами Йовом (Борецьким) і Петром (Могилою), „аби Русь не нищила Русь”. Було вирішено скликати спільний об’єднаний собор у Львові 1629 р., на який прибули й представники Віленського Святодухівського братства⁶¹, однак до практичної реалізації проекту злуки справа так і не дійшла.

До найважливіших ініціатив Рутського належало заснування в 1616 р. двох шкіл для підготовки кандидатів до духовного стану при монастирях у Мінську й Новгородку (а пізніше в Жировичах, Володимирі та Борунах),

⁶⁰ На це вказує звіт митрополита Йосифа (Рутського) з 1632 р. про тогочасний стан Київської унійної митрополії: *Epistolae Korsak, Sielava, Kolenda*, с. 88–92 (№ 26).

⁶¹ Перебіг цих ініціатив аналізують: П. М. Жукович. *Матеріали для історії Києвського и Львовського Соборов 1629*. Санкт-Петербург 1911; І. Крип’якевич. Нові матеріали до історії Соборів 1629 р. // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, т. 116. 1913, с. 5–39; Т. Długosz. *Niedoszły Synod unicko-prawosławny we Lwowie 1629 r.* // *Collectanea Theologica* 19 (1938) 479–506; Т. Kempa. *Ku jedności między unitami a prawosławnymi w Rzeczypospolitej – rozmowy w Kijowie w 1623 roku* // *Studia z dziejów i tradycji metropolii kijowskiej XII–XIX wieku* / ред. А. Gil. Lublin 2009, с. 105–119; F. E. Sysyn. *Adam Kysil and the Synods of 1629: An Attempt at Orthodox-Uniate Accommodation in the Reign of Sigismund III* // *Harvard Ukrainian Studies* 3–4 (2) (1979–1980) 826–842.

що утримувалися здебільшого його коштом⁶². Митрополит так само виношував з 1624 р. плани відкриття в Мінську духовної семінарії для клириків⁶³, але цей задум був реалізований тільки після його смерті. У 1626 р. Рутський скликав у Кобрині на Поліссі перший в історії Унійної Церкви провінційний собор⁶⁴, що майже на століття визначив канонічні засади її організаційної структури.

Іншим напрямком діяльності Йосифа (Рутського) була підтримка унії на державному, регіональному та церковному рівнях. Католикам східного обряду загрожували православні, які домагалися повернення руських храмів і монастирів (Рутський заявив, що добровільно не віддасть жодної святині в руки нез'єднаних), а також латинники й королівська (великокнязя) адміністрація, що практикували принцип *prestantia ritus latini*. Ось що писав з цього приводу київський митрополит до Римської конгрегації: „Часто роздирається наше серце задля упокорень і погорди зі сторони латинників не тому, щоби ми жаль до них мали, але тому, що ми є людьми і ніщо, що є людським, не є нам чуже, ані ми не є також досконалыми. Дякувати Богу, що така поведінка з нами не відвернула нас від святої унії і за ласкою Божою не відверне ніколи, хоч нас мають за сміття. Не бракує і таких між вищими (латинськими) духовними, єпископами, а навіть монахами, які нам в очі говорять, що краще знищити унію, ніж їй допомагати”⁶⁵.

Одним з найбільших успіхів Йосифа (Рутського) стало навернення до унії православного архієпископа Полоцька, відомого письменника і блискучого полеміста Мелетія (Смотрицького), який особисто склав перед митрополитом католицьке Ісповідання віри. Ця подія мала неабиякий розголос у Польсько-Литовській державі, адже вважалося, що Смотрицький несе моральну відповідальність за вітебську трагедію 1623 р. – вбивство Йосафата (Кунцевича), і багато хто думав (у т. ч. і Рутський), що перехід на унію її запеклого опонента є плодом мученицької крові самого Йосафата⁶⁶. Тому митрополит Йосиф виступив ініціатором беатифікації полоцького мученика, наголошуючи на його мужній поставі в обороні єдності Церкви. Відповідне подання до Рима Рутський вніс незабаром після загибелі Кунцевича, що започаткувало багатолітній процес опитування свідків та опрацювання

⁶² М. Шегда. Життєпис Митр. Йосифа В. Рутського на тлі його доби, с. 35–36.

⁶³ *Epistolae Rutskyj*, с. 103–104 (№ 46); С. Сенік. *Українська Церква в добу Хмельницького*. Львів 1994, с. 7.

⁶⁴ Див. про нього: І. Рудович. Кобринський синод 1626 р. // *Богословія* 2 (1–4) (1924) 1–27; Ю. Федорів. Кобринський синод 1626 р. // там само 38 (1974) 75–79.

⁶⁵ о. М. Когут. *Йосиф Велямин Рутський*. Львів 1994, с. 16.

⁶⁶ J. Susza. *Saulus e Paulus Ruthenae Unionis Sanguine Beati Iosafat transformatus – Melletius Smotriscius*. Romae 1666, с. 67. Див. також: І. Тетерка. Митрополит Йосиф Велямин Рутський, с. 54–55.

даних про геройські чесноти мученика під егідою Конгрегації поширення віри⁶⁷. Із проведенням цього процесу і проголошенням Йосафата блаженним Рутський пов'язував подальше утвердження унії в Київській митрополії (сама беатифікація відбулася вже по відході митрополита до вічності, а саме в 1643 р.). І справді, хоча культ полоцького священномученика суттєво й не вплинув на територіальне поширення унії у ВКЛ, однак протягом другої чверті XVII ст. він увійшов у число базових елементів нової русько-католицької totoжності серед простолюду, духовенства та шляхти, в т. ч. і латинників⁶⁸.

Йосиф (Велямин Рутський) помер 6 лютого 1637 р. в Дерманському василіянському монастирі на Волині. Коли навесні того ж року спочилого у Бозі перевезли до Вільна й відкрили домовину, то виявилось, що його тіло нетлінне. Поховано митрополита в церкві Пресв. Трійці у Вільні⁶⁹. Показово, що вже невдовзі після кончини Рутського його почали вшановувати як блаженного, про що свідчать численні прощі до гробу⁷⁰. Етноконфесійну ідентичність та особисту харизму кир Йосифа відображає його духовний заповіт, власноручно написаний митрополитом 20 жовтня 1636 р.,

⁶⁷ У 1573 р. папа Григорій XIII засновує *Congregatio de rebus Graecorum* (Конгрегація у справах греків). Понтифік Климент III (1592–1608) перетворює її на *Congregatio super negotiis Fidei et religionis catholicae* (Конгрегація у справах віри і католицької релігії) для греків та інших східних християн. Блаженний Пій IX апостольською конституцією (6 січня 1862 р.) організовує при Конгрегації поширення віри окрему групу оо. кардиналів, названу *Congregazione per la Propagazione della fede per gli affari di Rito orientale* (Конгрегація поширення віри для вірних східного обряду), метою якої було збереження повноти й непорушності католицької віри. (Див.: М. Malvestiti. *Costituzione Apostolica „Pastor Bonus” 25 anni dopo: riflessioni e prospettive*. Roma 2013, с. 84).

⁶⁸ На цю тему в останнє десятиріччя з'явилася низка публікацій: А. Ю. Хадька. Святы Язафат Кунцэвіч: складанне культуры і іканаграфіі ў Беларусі // *Наша вера* 2 (2006) 26–29; А. Gil. Kult Jozafata Kuncewicza i jego pierwsze przedstawienia ikonowe w Rzeczypospolitej (do połowy XVII wieku). Zarys problematyki // *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Zbiór studiów*. Lublin 2005, с. 65–72; Т. Kempa. Czy męczeńska śmierć arcybiskupa Jozafata Kuncewicza przyczyniła się do rozwoju unii brzeskiej na obszarze archidiecezji połockiej? // там само, с. 93–105; його ж. Recepcja unii brzeskiej na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego i ziem ruskich Korony do połowy XVII wieku // *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, т. 3. Lublin 2005, с. 170; його ж. Unia i prawosławie w Witebsku w czasie rządów biskupich Jozafata Kuncewicza i po jego męczeńskiej śmierci (do połowy XVII wieku) // *Między Zachodem a Wschodem. Etniczne, kulturowe i religijne pogranicza Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku* / за ред. К. Mikulskiego, Agn. Zielińskiej-Nowickiej. Toruń 2005, с. 135–154.

⁶⁹ о. М. Когут. *Йосиф Велямин Рутський*, с. 20.

⁷⁰ Ig. Kulczynski. *Specimen Ecclesiae Ruthenicae, ab origine susceptae fidei ad nostra tempora in suis capitibus seu Primathibus Russiae cum S. Sede Ap. Romana semper unitae*, т. 1-2. Romae 1733, с. 14.

за декілька місяців до смерті⁷¹. Він ствердив, що завершує свій життєвий шлях у єдності зі Вселенською Церквою та цілком уповає на Боже милосердя в день Страшного Суду. Також блаженний з чистого серця простив тим, хто його та його Церкву переслідував або ж зневажав. Сповнений щирої покори й каяття, цей духовний тестамент закликав усю унійну єрархію до єднання між собою любов'ю Христа⁷². Чи не найвлучнішу характеристику постаті Рутського дав Іван Оленський – свідок на процесі беатифікації Кунцевича: „Я завжди шанував митрополита Йосифа як святу людину [...]. Я знав його 10 літ та від усіх, що його добре знали, я чув про нього лише все найкраще; більше того: всі почитають його як святого. Навіть еретики і нез'єднані добре про нього говорять і просто не знайти й чогось найменшого, щоб могло заплямувати його славну пам'ять”⁷³.

Не випадково папа римський Урбан VIII свого часу назвав Рутського „устами Христа і св. Петра”, „Атласом з'єднання” та „стовпом Церкви й Атанасієм Русі”⁷⁴.

Заснування Василіянського чину

Відкритий Йосифом (Велямином Рутським) у Битенській обителі спільний новіціат для кандидатів-іноків Київської митрополії заклав першу підвалину під централізацію східного чернецтва. Його організаційне становлення відбулося на першому монашому соборі (капітулі) в Новгородовичах 20–26 липня 1617 р. Учасники зібрання під орудою митрополита Рутського постановили створити єдину Конгрегацію Пресвятої Трійці, що об'єднала всі монастирі Київської унійної митрополії в „Чин св. Василя Великого” (у листах Рутського до Риму – „Віленська Конгрегація Пресвятої Трійці”)⁷⁵. Новгородовицька та всі наступні капітули Василіянського чину, за влучним висловлюванням о. Порфирія Підручного, „були наче соборчиками З'єдиненої Церкви і допомогли їй вистояти”⁷⁶. За життя кир Йосифа було організовано ще кілька капітул – Рутська (1623 р.), Лавришівська

⁷¹ Д. Лисейчиков. Завещание митрополита Иосифа Вельямина Рутского, с. 62–71.

⁷² о. М. Когут. *Йосиф Велямин Рутський*, с. 23.

⁷³ А. Г. Великий. *З літопису християнської України*, с. 83–84.

⁷⁴ М. Szegda. *Działalność prawno-organizacyjna metropolity*, с. 7.

⁷⁵ П. Підручний. Василіянський Чин від Берестейського З'єднання (1596) до 1743 року // *Нарис історії Василіянського чину Святого Йосафата*. Рим 1992, с. 117–118.

⁷⁶ П. Підручний. Початки Василіянського чину, с. 91–92. Акти капітул стали предметом спеціального дослідження відомого вченого-василіянина: П. В. Підручний. *Історичний нарис законодавства Василіянського Чину*. Див. також: М. М. Wojnar. *De Capitulis Basilianorum*.

(1626 р.) і Віленська (1636 р.)⁷⁷. Генеральні капітули скликалися кожних чотири роки, на них уклалися конституції, що значною мірою ґрунтувалися на „Правилах” Товариства Ісуса. Упродовж XVII–XVIII ст. кодифіковане василіянське законодавство істотно впливало на організаційну структуру всього Чину та партикулярне канонічне право Київської митрополії.

Відповідно до засад реформи 1617 р., головним настоятелем усіх монахів ставав протоархимандрит, котрого загальні збори обирали пожиттєво (на відміну від ігуменів окремих обителей, яких призначали на чітко встановлений термін). Натомість митрополит мав бути покровителем Чину і на нього покладалися обов’язки затверджувати протоархимандрита. Так було закладено основи реформи Василянського чину, що дало змогу Йосифові (Рутському) взятися за внутрішню організацію ЧСВВ. Надзвичайно великим внеском у цю справу стали укладені Рутським „Правила для монахів”, затвержені Апостольською столицею 4 лютого 1624 р., а також „Загальні правила”, „Партикулярні правила”, „Капітульні конституції” та „Правила для єпископів”⁷⁸, що з’явилися 1636 р. і регулювали взаємини унійної єрархії з Чином⁷⁹.

Загалом Василянська реформа 1617 р. передбачала і засвоєння досвіду латинського посттридентського католицизму, і збереження основних елементів східного чернецтва: літургійної традиції, строгих покутних практик, аскези тощо. Протягом кількох наступних століть Чин св. Василя Великого відіграв важливу роль в історії київського християнства, про що промовисто висловився в 1882 р. папа Лев XIII: „Коли він процвітав, процвітала Руська Церква”⁸⁰.

⁷⁷ Найновіша критична публікація матеріалів цих перших василіянських соборів-конгрегацій латинською, польською та руською мовами, з перекладом на сучасну українську, побачила світ у: *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 27–367.

⁷⁸ Опубл. в: *АСД*, т. 12, с. 201–210 (№ 38); *Regulae s. d. Episcoporum, quas, ut videtur, Metropolita in ultimo Capitulo Generali eius vita durante promulgavit // Epistolae Rutskyj*, с. 369–380 (№ 188).

⁷⁹ Див.: *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 391–497.

⁸⁰ *DPR*, т. 2, с. 456 (№ 997).

МОСКОВСЬКА ОКУПАЦІЯ ТА ВАСИЛІЯНСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Напередодні „Потопу”

До вибуху в середині XVII ст. на теренах Польсько-Литовської держави козацького повстання Богдана Хмельницького (інші його назви – „Визвольна війна”, „Українська революція”, „Хмельниччина”) та спричиненої ним війни з Московською державою¹ Василіянський чин і його перлина – Святотроїцький монастир у Вільні, переживали період інституційного розквіту та формування нової моделі монашого благочестя. За часів архимандритства Йосифа (Веляміна Рутського) Віленська унійна обитель налічувала до 60 послушників, а наприкінці 1640-х рр. тут жило близько 20 іноків². Тричі поспіль (у 1636, 1642 і 1650 рр.) у стінах цього монастиря відбувалися генеральні капітули (з’їзди) Конгрегації Пресв. Трійці³. Після смерті в 1652 р. настоятеля Олексія (Дубовича) обитель отримала у своє розпорядження багаті земельні маєності (фільварки Богушевщина, Мідники, Мереч і Радковщина у Віленському воєводстві), котрі заповіла ченцям родина русинів-патрициїв Дубовичів⁴.

¹ Цьому періодові присвячена низка досліджень, найважливішими з яких є: Г. Сагановіч. *Невядомая вайна: 1654–1667*. Менск 1995; С. Сенік. *Українська Церква в добу Хмельницького*; А. Kotljarchuk. *In the shadows of Poland and Russia: the Grand Duchy of Lithuania and Sweden in the European crisis of the mid-17th century*. Huddinge 2006 (переклад білоруською мовою: А. Катлярчук. *У ценю Польщчы і Расей. Вялікае Княства Літоўскае і Швэцыя ў часе з’ярапейскага крызісу сярэдзіны XVII ст.* Менск 2010); А. Mironowicz. *Prawosławie i unia za panowania Jana Kazimierza*. Białystok 1997; S. Plokhу. *The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine*. Oxford 2001 (український переклад: С. Плохій. *Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні*, 2-е вид., виправл. Київ 2006); J. Praszko. *De Ecclesia Ruthena Catholica sede metropolitana vacante 1655–1665*. Romae 1944.

² *Litterae basilianorum*, т. 1. 1979, с. 59 (№ 29).

³ *АСД*, т. 12, с. 46–49, 92–102; *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 17, 279–367.

⁴ ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-413/2, арк. 1–3; *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, с. 183–185 (№ 58).

У столиці ВКЛ київський митрополит і архимандрит Чину Антоній (Селява, 1641–1655) планував скликати на вересень 1647 р. провінційний собор Унійної Церкви з широкою програмою реформ⁵, однак через несприятливі обставини це зібрання так і не було проведене. Саме місто й надалі залишалося мультикультурним, поліконфесійним і багатоетнічним конгломератом з чітким поділом на „латинську” і „руську” ділянки, де зазвичай мирно співіснували кальвіністи, лютерани, мусульмани, православні, римокатолики та юдеї. На той час у Вільні функціонувало понад 30 християнських церков: 23 – латинського обряду, дев’ять унійних, православний монастир Св. Духа та по одному лютеранському й кальвіністському храму, діяли також релігійні спільноти євреїв і татар⁶.

Цю ідилію відкритого міста зруйнував „Потоп” – московська окупація Вільна 1655–1661 рр., що радикально змінила усталений століттями соціокультурний триб життя міщан, етноконфесійний баланс та позбавила цей „Північний Єрусалим” ролі провідного регіонального політичного центру. Вже невдовзі після укладення в січні 1654 р. Переяславської угоди між Б. Хмельницьким і Москвою територія ВКЛ стала ареною кривавого збройного протистояння між литовською й польською арміями та царськими військами й козаками, а незабаром і Швецією. Відлуння війни докотилося до Святотроїцького монастиря ще в 1648 р., коли в навечір’я католицького Різдва підбурена оршанським земським суддею Миколаєм Боратинським група селян разом з „повстанцями-козаками” напали в Мінському воєводстві на василіянський бенефіцій с. Біличани. Шукаючи за нібито схованими тут скарбами якогось козацького полковника, нападники пограбували селянські обійстя, вчинили фізичну розправу над місцевими жителями, зосібна „тирансько мордуючи” адміністратора Біличанського маєтку о. Діонісія (Сушу)⁷. Проте справжній „Потоп” поглинув Віленську обитель аж через шість з половиною років, коли столицю ВКЛ окупувала армія московського царя Олексія Михайловича Романова (1645–1676).

Захоплення Вільна в серпні 1655 року, доля святотроїцьких василіян і профанація унійної обителі

Після недовготривалої підготовки Вільно 8 серпня 1655 р. було захоплене московськими „ратними людьми”, зазнавши страхотливих руйнувань і величезних людських втрат (за різними підрахунками, загинуло від де-

⁵ РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, д. 340, л. 1–2; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 3015, арк. 1 (опубл. у: АСД, т. 10, с. 287–289 (№ 33)).

⁶ М. Łowmiańska. *Wilno przed najazdem moskiewskim w 1655 roku*. Wilna 1929, с. 46–47.

⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 15–20 зв.

кількох тисяч до 10 000 віленців⁸). Як свідчать тогочасні джерела, впродовж цього і наступних днів відбувалася масова різня міщан і біженців, тривали погроми, мародерство й підпали, що супроводжувалися грабунком коштовностей і свідомим знищенням релігійних святинь, передовсім єврейських, протестантських і католицьких (із понад 30 християнських храмів уціліли тільки чотири). Добре поінформований папський нунцій у Польсько-Литовській державі П'єтро Відоні (1652–1660) розпачливо писав, що „у місті Вільні, столиці Литви, негуманні варвари холоднокривно обезголовили до 15 тисяч осіб обох статей і відправили до Московії всю молодь з цього нещасливого міста” та що „московити пролили багато крові ченців, збезчестили храми й осквернили монастирі, а єпископ міста [Єжи Тишкевич] ледь вирвав з їхніх рук тіло [моці] св. Казимира”⁹. Багато віленців потрапили в полон або ж стали заручниками, а сотні місцевих ремісників були вивезені вглиб володінь Романових, зокрема до Москви. Попри певну стабілізацію щоденного укладу міського життя, протягом подальших років безчинства у Вільні продовжувалися (так, у квітні 1656 р. з вини „ратних людей” згоріла руська церква Воскресіння Христового)¹⁰.

8 серпня 1655 р., у перший день московської окупації, з-поміж тисяч інших віленців загинув мученицькою смертю також неназваний по імені єромонах василіянської обителі. Протестантська німецькомовна хроніка, описуючи свавілля в місті „козаків-тиранів” наказного гетьмана Івана Золотаренка, повідомляє, що попа-уніата було обезголовлено так само, як і отця єзуїта із сусіднього храму Св. Казимира („Einem aus der geussischen Kirche zur Heiligen Dreyfalltigkeit gehenden Pfaffen hat man ebenermaassen tractiret”), та що цар Олексій Михайлович, вражений цією звісткою, звелів стратити вбивць обох священників¹¹. Подібна доля спіткала й трьох унійних душпастирів та одного латинського пароха у Гродні, яких після тортур жорстоко вбили московські солдати (у цьому місті росіяни знищили

⁸ И. Герасимова. *Под властью русского царя: социокультурная среда Вильны в середине XVII века*. Санкт-Петербург 2015, с. 49–52; Г. Сагановіч. *Невядомая вайна*, с. 46.

⁹ *Litterae nuntiorum apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, т. 8: 1652–1656 / ред. А. G. Welykuj. Romae 1960, с. 262 (№ 3958), 264 (№ 3962).

¹⁰ На жадливі наслідки плундрування міста звертають увагу: D. Frick. *Kith, Kin, and Neighbors*, с. 290–291; Т. Kempa. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 445–448, 451–452; Е. Meilus. *Przynależność etniczna wilnian i ich lojalność względem władzy w czasie wojen z Moskwą w połowie XVII w. Rozważania nad tematem // Kultura Litwy i Polski w dziejach. Tożsamość i współistnienie [= Nauka*, т. 9]. Kraków 2000, с. 93–96; А. Rachuba. *Wilno pod okupacją moskiewską w latach 1655–1661 // Lithuania 2–3 (11–12) (1994) 62–72*; А. Ragauskas. *Vilniaus miestas valdantysis elitais: XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius 2002, с. 38–42.

¹¹ *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, с. 329 (№ 107).

щонайменше чотири римо-католицькі храми та всі унійні)¹². Про брутальні переслідування віленських уніатів апостольського нунція П'єтро Відоні докладно поінформував холмський владика василіянин Яків (Суша, 1649–1687). Покликаючись на „листи віленських міщан, що писані польською”, Суша в драматичних нотках оповів про позбавлення русинів-католиків їхніх святинь і домівок та дискримінаційну політику окупаційної адміністрації щодо Унійної Церкви. Риторично запитуючи, що „якщо [московити] у Вільні терплять католиків-римлян, то чому не терплять нас?”, він просив Папський престол і Варшавський двір про допомогу, адже „католики (уніати) є невіддільні від римлян і є частиною Речі Посполитої”¹³. Проте заклик Римської курії до Яна II Казимира (1648–1668) захистити католиків східного обряду не викликав у монарха ентузіазму, оскільки це завадило б його успішним переговорам з Московською державою¹⁴.

Решті святотроїцьких ченців і монастирської прислуги вдалося уникнути трагічної долі свого співбрата-сромонаха. Перед вступом московських військ до Вільна унійне духовенство й чернеча братія разом із сс. василіянками і багатьма іншими віленцями (у т. ч. членами магістрату, представниками місцевої економічної еліти, віленським єпископом Єжи Тишкевичем, викладачами єзуїтської колегії і т. д.) покинули столицю ВКЛ¹⁵. За інформацією московського воєводи Михайла Семеновича Шаховського (його цар призначив комендантом окупованого міста), більшість святотроїцьких іноків перебралися до інших василіянських монастирів на теренах ВКЛ, зокрема в Новгородку, а також у Битені й Жировичах¹⁶.

Менша частина ченців-уніатів, як і численні віленці (бл. 6 000 осіб), подалися до Королівської Пруссії, яка після укладення в жовтні 1655 р. великим гетьманом литовським князем Янушем Радзивіллою Кейданської унії перейшла під контроль Швеції. На вимогу влади василіяни та ще близько

¹² И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 136; P. Borowik. *Funkcjonowanie samorządu miejskiego w Grodnie podczas „potopu moskiewskiego” (1655–1661) oraz kilka uwag o zniszczeniu miasta przez Moskali // Гарадзенскі налімнцест: XII–XIX стст.: Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі (Горадня, 7 лістапада 2008 г.) / за ред. А. Ф. Смаленчука, Н. У. Сліж. Гародня – Беласток 2008, с. 29–39; його ж. *Jurydyki miasta Grodna w XV–XVIII w. Stanowy podział nieruchomości*. Supraśl 2005, с. 17–18; його ж. *Unici w Grodnie w II połowie XVIII wieku // Śladami unii brzeskiej / ред. R. Dobrowolski, M. Zemło. Lublin – Supraśl 2010, с. 221.**

¹³ *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes (1600–1900)*, т. 2: 1641–1664 / ред. А. G. Welykyj, P. B. Pidrutchnyj. Romae 1972, с. 116 (№ 78).

¹⁴ Див. коментар: А. Mironowicz. *Prawosławie i unia*, с. 142.

¹⁵ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 37–40; D. Frick. „Ruski człowiek”: Muscovites and Ruthenian Identity in Occupied Wilno, 1655–1661 // *Harvard Ukrainian Studies* 33/34 (1/2) (2008/2009) 240, 292–300.

¹⁶ *MOLŠ*, т. 2, с. 575–576 (№ 325); T. Kempa. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 453.

Запис у „Пом’янику” Жировицького василіянського монастиря про осквернення гліняних останків патріарха Ігнатія та митрополита Йосифа (Веляміна Рутського) в роки московської окупації Вільна.

Середина XVIII ст., фрагмент

2 000 біженців змушені були скласти присягу на вірність шведському королю Карлові-Августу та пруському курфюрсту Фридеріку-Вільгельмові¹⁷. В Архіві Пруської культурної спадщини у Берліні зберігся список семи заприсяжених 16 лютого 1656 р. іноків Василянського чину („*Reversales Clericorum Ruthenorum Unitorum*”) на чолі з мстиславським онуфрійським архимандритом Павлом (Корсаком). Всі вони (або майже всі) були насельниками монастиря Пресв. Трійці у Вільні, серед них також ігумен обителі („*vicarius*”) Марко (Теофан) (Біда) та єромонах Лонгин (Смольський)¹⁸.

Відкритим залишається питання, чи в захопленому московською армією Вільні zostалися ченці-василіяни або ж хтось із монастирської прислуги. Можна припустити, що ні, адже Олексій Михайлович Романов на завойованих землях ВКЛ заборонив діяльність Унійної Церкви й наказав закрити всі належні їй храми та обителі. Офіційна православна доктрина Московського патріархату трактувала русинів-католиків зрадниками „благочестивої віри”, яким немає прощення. Щодо самої столиці ВКЛ цар спеціально розпорядився, аби „в Вилно уніяеціе церкви все та половину костелов римских обратить в греческие церкви”¹⁹. За даними хрестоприсяжної книги, укладеної російським комендантом Вільна Михайлом Шаховським улітку 1656 р., на той момент Святотроїцька обитель уже належала православним, а в самому монастирському храмі богослужіння відправляв „благочестивые веры виленского монастыря Святые Троицы черной поп Еуфимии Евсеев сын Тучков”²⁰. Водночас московський воєвода взяв на себе особисту опіку над цим чернечим осередком і здійснював строгий адміністративний контроль за його діяльністю²¹.

¹⁷ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 25–26, 76.

¹⁸ Серез інших послухників Святотроїцького монастиря („*monasterii Vilnensis S[anctae] Trinitatis*”) згадуються Іларій (Бобровський), Костянтин (Корсак), Митрофан (Пашинський) та Михайл (Павловський) (Sl. Augusiewicz. Spis uchodźców z Wielkiego Księstwa Litewskiego w Prusach Książęcych w latach 1655–1656 w zbiorach Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie // *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1 (271) (2011) 118, 131, 150, 152, 160, 171. Див. також: Н. Sahanowicz. Wychodźcy z Wielkiego Księstwa Litewskiego w Prusach 1656 roku // *Lituanio-Slavica Posnaniensia: Studia Historica* 9 (2003) 241).

¹⁹ Цит. за: Л. В. Заборовский. *Католики, православные, униаты: Проблемы религии в русско-польско-украинских отношениях конца 40-х – 80-х гг. XVII в. Документы. Исследования*, ч. 1: *Источники времени гетманства Б. М. Хмельницкого*. Москва 1998, с. 236 (№ 94г).

²⁰ Списки заприсяжених осіб опубл. у: Б. Н. Флоря. Православие в Ливонии и Великом княжестве Литовском (2-я половина 1650-х – начало 1660-х гг.) // *Вестник церковной истории* 3 (2008) 66, 70.

²¹ А. Mironowicz. *Prawosławie i unia*, с. 140.

Василіянський монастир, як і більшість християнських святинь Вільна, також не уникнув профанації, опинившись в епіцентрі драматичних подій. Імовірно, вже в перші дні перебування царських військ у Вільні унійна обитель була пограбована і зазнала численних пошкоджень. Пізніші актови джерела (1664) засвідчують, що навіть через декілька років після завершення московської окупації Благовіщенська („Скуминова”) каплиця монастирського храму потребувала ремонту після „такої великої руїни” і в ній ще не можна було проводити Літургії²². Було осквернено й прах таких важливих для Руської Унійної Церкви Божих угодників, як київський митрополит і засновник Василіянського чину Йосиф (Велямин Рутський) та московський патріарх-уніат Ігнатій († бл. 1619/20) („оуса w Vogu świętego Ignacego”)²³. Обидвох єрархів свого часу поховали в монастирському храмі „в коштовній домовині в крипті [...], оббитій чорним оксамитом, зі срібними таблицями і цвяхами”. Як довідуємося з пізнішої протестації василіян, тіло патріарха Ігнатія („який за натхнення Святого Духа полишив дизунітську віру і сам, добровільно поширюючи святу римську віру, став уніатом і в тій вірі помер [...] як святий отець і законоподавець”) поховали в дубовій домовині, зі срібною епітафійною посмертною таблицею, гербом патріарха й відповідним фунеральним написом²⁴.

Згідно з унійними джерелами, по захопленні Вільна московськими військами тлінні останки Рутського й Ігнатія були викопані з гробівців, деякий час зберігались у православному Святодухівському монастирі, а потім, з ініціативи воєводи князя Михаїла Шаховського, їх вивезено царськими служилими людьми до Москви²⁵. Останню версію занотовано у василіянському житті Ігнатія. Тут сказано, що 1655 р. його тіло московити відкопали та перевезли в Москву „і з великою шанною [там в Успенському соборі] поклали поряд з гробницями інших патріархів, з великим жалем для святої унії”²⁶. Частково підтверджує цю інформацію пом’яник Жировицького

²² ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 32–32 зв.

²³ Колишній московський патріарх під час облоги литовсько-польською армією Смоленська в 1610 р. потрапив у полон, згодом перейшов на унію та аж до самої смерті (помер у 80-літньому віці) жив у Святотроїцькому монастирі, де й був похований (*Epistolae Korsak, Sielava, Kolenda*, с. 117). Див. про цю унікальну постать: В. Ульяновський. Московський патріарх Ігнатій – у лоні Уніатської Церкви // *Analecta OSBM*, т. 15, ч. 1–4: *Anno CCCC Unionis Berestensis et CCCL Unionis Uzhorodensis*. 1996, с. 301–338.

²⁴ *MOLŠ*, т. 1, с. 521–523 (№ 392), 525–527 (№ 396).

²⁵ *АВАК*, т. 9, с. 184 (№ 66); Ig. Kulczynski OSBM. *Specimen Ecclesiae Ruthenicae*, т. 1, с. 14, 130, 227, 313. Див. також: И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 219; И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 12, 102; А. Mironowicz. *Prawosławie i unia*, с. 130.

²⁶ Й. Скрутень. Життєписи василіян... // *Analecta OSBM*, т. 3. Львів 1928, с. 513.

василіянського монастиря (в редакції середини XVIII ст.). Під помилковою датою „1654 рік”, покликаючись на „давнішу традицію [наших] отців”, пом’яник зазначає, що окупанти під час оглядин монастирського храму виявили крипту з „неушкодженими тілами отця [патріарха] й отця Веляміна Рутського, митрополита”. На вимогу військових, ідентифікувати поховання змушені були сс. василіянки, після чого прах обох єрархів Унійної Церкви „московити спровадили з Вільна до Москви”²⁷. За іншими відомостями (зокрема скаргою василіян), „над ними (Ігнатієм і Рутським. – *Авт.*) знущалися та їхні [тіла] спалили”²⁸, хоча незалежних документальних доказів цього досі не віднайдено. На сьогодні подальша доля втрачених під час „Потопу” тлінних останків цих архиєреїв все ще не з’ясована.

Так само суперечливою є інформація про вивезення в 1655 р. зі Святотроїцької обителі до Святодухівської мощей литовських мучеників за Христову віру (середина XIV ст.) свв. Йоана, Антонія та Євстафія²⁹. За однією з версій, напередодні взяття московською армією Вільна ці реліквії василіяни закопали в монастирському саду. Однак православні, користуючись підтримкою царської адміністрації міста, відшукали їх, таємно перенесли в підвітарну крипту Святодухівського храму³⁰ і не повернули мощі після звільнення міста уніатам, які аж до XIX ст. нічого не знали про зниклі святині. Зі свого боку, окупаційна влада намагалася пропагувати у Вільні культ трьох віленських мучеників³¹, що мав підтвердити давність „руської віри” в Литві та її тісну пов’язаність з російською ортодоксією в контексті практичної реалізації засад ідеології „Москва – третій Рим”.

Уже після визволення міста в 1661 р., василіяни скаржилися Віленському магістратові, що в період московської окупації („*hostiliter czasu wojny Moskiewskiej*”) ченці православної обителі Св. Духа, самі або ж у „співпраці” з солдатами, пограбували їхній монастир на 100 000 литовських кіп³². За свідченнями уніатів, у перші дні інтервенції інокі „благочестивої

²⁷ LMAVB RS, f. 19, b. 91, l. 33.

²⁸ *MOLŠ*, т. 1, с. 546 (№ 416).

²⁹ Історію їхнього життя та почитання в східнохристиянській традиції простежує: D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*; його ж. Bazilijonų redakcijos Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymas iš metropolito Leono Kiškos rankraščio // *Bažnyčios istorijos studijos* 8 (2016) 193–205.

³⁰ Ig. Kulczynski OSBM. *Specimen Ecclesiae Ruthenicae*, т. 1, с. 14. Творчість цього василіянського історика вивчав: А. Суша. Ля витокаў беларускай гістарычнай навукі: творчая спадчына Ігната Кульчынскага // *Беларускі гістарычны часопіс* 2 (2009) 27–37.

³¹ T. Kempa. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 461–462.

³² Див. критичні коментарі щодо достовірності й автентичності цих свідчень: D. Frick. *Kith, Kin, and Neighbors*, с. 320–321; T. Kempa. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 463–465.

грецької віри” забрали зі Скуминівської каплиці василіянської церкви священічі ризи й інше опорядження, а також вивезли до Святодухівського монастиря великий дзвін „Лебідь” і менший дзвін, фундований князями Сапігами. Силоміць були відібрані й іконостас („oltarz”), „золото, срібло, хрести, чаші, дискоси, книги, бібліотеку, оправлені в золото й срібло ікони з дорогоцінним камінням, ризи, далматики, антипедії, гафтовані сріблом, золотом і перлами покривала, підрясники, гафтовані сріблом і золотом хоругви”³³. Василіяни звинувачували православних і в тому, що ті взяли з римокатолицького храму Св. Казимира скриню, котру святотроїцькі монахи передали на збереження єзуїтам ще до захоплення міста. Самі ж „благочестиві” на судовому процесі виправдовувалися, що частину речей з обителі Св. Трійці вони викупили „з рук московського неприятеля”, таким чином урятувавши від переміщення на територію Росії.

Вартісним московським трофеєм зі Святотроїцького монастиря був *Ірмологіон*, укладений у березні 1653 р. ченцем цієї обителі („Сей Єрмолой написаный през недостойного и многогрѣшного інока чину святого Василя Великаго”) і переданий у січні 1655 р. до бібліотеки для богослужбового використання. Очевидно, нотнолінійну книгу забрав із собою хтось зі стрільців і повіз углиб Росії. У 1663 р. віленський рукопис був подарований як вклад його тогочасним „власником” – Микитою Івановим, православному Амвросієво-Дудиному монастиреві, й тепер кодекс зберігається у фондах Державного історичного музею в Москві³⁴.

Серед небагатьох цінних реліквій, що їх святотроїцькі монахи все-таки врятували і повернули своїй спільноті, була чудотворна ікона Віленської Богородиці. Образ вшановувався василіянами й віленськими міщанами як чудотворний і притягував численних прочан (як православних, так і уніатів), котрі жертвували обителі значні суми й дорогоцінності з вдячності за уділені благодаті. Опис срібної шати, коштовних оздоб і вотивних табличок на іконі доводить, що це була одна з найбільш шанованих у тогочасному Вільні святинь. Знаємо, що кожної суботи перед образом Богородиці іноки монастиря Св. Трійці служили акафіст³⁵.

Достеменно відомо, що перед московською інвазією василіяни доправили ікону до Пруссії, в Кенігсберг, віддавши її на збереження міщанинові-уніату Юрію Селедчикові. Коли ж той повернувся до рідного міста, то привіз серед іншого й чудотворний образ. Спочатку ця реліквія була вдома в Селедчика, але потім ченці-уніати знову вивезли її зі столиці ВКЛ,

³³ *MOL*§, т. 1, с. 521–522 (№ 392), 525–526 (№ 396); *АВАК*, т. 9, с. 186–192 (№ 68–69).

³⁴ Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські нотнолінійні Ірмології 16–18 століть. Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження*. Львів 1996, с. 154 (№ 106).

³⁵ *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, с. 123 (№ 46).

зважаючи на те, що цар Олексій Михайлович особисто цікавиться місцезнаходженням Віленської Богородиці, оскільки ця ікона безпосередньо пов'язана з Москвою та династією її правителів³⁶. Тож невдовзі до Ю. Селедчика з обшуком навідалися російський капітан Омелян Тяпкін і супроводжуючий його старець Святодухівської обителі Теодорит, проте цього разу безуспішно. У липні 1658 р. воєвода М. Шаховський доповідав цареві, що чудотворний образ викрадено в Селедчика монахами-василіянами й доставлено „в повіт”. Водночас виявлені Іриною Герасимовою документи Оружейної палати вказують, що ікону Віленської Богородиці за невідновлених обставин (мабуть, того-таки 1658 р.) захопили донські козаки на чолі з отаманом Осипом Галактіоновим і в грудні 1662 р. привезли до Москви, де з неї було виготовлено копію. А вже через декілька років, відповідно до 8-го і 9-го пунктів Андрусівського перемир'я, що передбачали реституцію вивезених з Польсько-Литовської держави цінностей, ікону „з новою підкладкою й оклеєним червчати́м атласом кіотом”, на вимогу річпосполитських послів, у 1668 р. повернули Святотроїцькому василіяньському монастирю³⁷, що опікувався нею аж до офіційної ліквідації унії в імперії Романових.

Присяга на вірність московському цареві та практики перехресцування русинів-католиків

Уже незабаром після захоплення Вільна на початку серпня 1655 р., московський воєвода Михайл Шаховський, виконуючи укази царя Олексія Михайловича, почав реалізовувати типову для Кремля ексклюзивістську політику. Її основною метою була максимально можлива конфесійна уніфікація окупованих територій ВКЛ, перетворення Православної Церкви на домінуючу в регіоні й протеговану державою релігійну спільноту. Нова влада також поставила собі за ціль формування ефективної системи адміністративного контролю за діяльністю міського самоуправління, економічним потенціалом міста і приватним життям віленців. Одним з першорядних завдань царського коменданта Вільна стало масове приведення міщан до присяги на вірність московському царю.

Водночас царська адміністрація намагалася проводити помірковану політику співіснування щодо віленців, сподіваючись на їхнє повернення до рідного міста й відновлення в ньому економічної активності та функціонування християнських святинь (латинських і „грецької ортодоксальної

³⁶ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 219–220; P. Chomik. *Kult ikon Matki Bożej w Wielkim księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku*. Białystok 2003, с. 197.

³⁷ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 136, 195, 219–220.

віри”), шпиталів при них тощо³⁸. Зокрема, М. Шаховський гарантував місцевим жителям збереження майна й особистих свобод, а також звільнення православного і римо-католицького духовенства від податків. Тому, хоча багато віленців спершу відмовлялися присягати Олексію Михайловичу, воєвода не поспішав виконувати царський указ про ув'язнення всіх незаприсяжених. І лише після того, як у 1656 р. між Річчю Посполитою, Росією й Українською Гетьманщиною було укладено Віленське перемир'я³⁹, М. Шаховський розпочав процедуру приведення до присяги всіх мешканців столиці ВКЛ.

За обрахунками І. Герасимової⁴⁰, до літа 1656 р. у вірності цареві публічно поклялися майже 2 000 віленців, у т. ч. 21 священник. Серед духовних осіб фігурують дев'ять православних єромонахів зі Святодухівської обителі, 10 римо-католицьких клириків і два унійні парохі – о. Миколай Рибницький (Рибинський, Рибицький; „Виленскої ксензь унеяцкия веры Микулаи Ритоинскої”) і Стефан Будницький⁴¹. Цікаво, що впродовж московської окупації о. Миколай, довголітній парох Воскресенської церкви на вул. Шкляній і настоятель Успенського митрополичого собору (згадки 1636 і 1654 рр.⁴²), відправляв у місті унійні богослужіння та хрестив і вінчав парафіян. Це спричинило конфлікт з царською адміністрацією, і в лютому 1658 р. душпастиря вигнали з Вільна, проте через місяць він знову повернувся до своєї пастви⁴³. Тогочасні актови джерела фіксують здійснення ним 40-денних відправ (сорокоустів) за душу спочилого в Бозі віленського райці Василя Королькевича⁴⁴. Цей священник таки зумів вижити в складних обставинах і після звільнення столиці ВКЛ провадив активну адміністративну й душпастирську працю, обіймаючи престижний уряд віленського унійного протопопа (дані 1672 р.⁴⁵). У судовому акті Віленського магістрату, укладеному 25 лютого 1658 р., занотовано про шлюб, уділений „унійним попом” („por uniaaski”) тутешнім мешканцям – шляхтичу Янові (Івану) Білявському та Єві Перевойнянці⁴⁶.

³⁸ І. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 133–135; Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 449–450; Е. Meilus. *Przynależność etniczna wilnian*, с. 102–103.

³⁹ Див.: Я. Федорук. *Віленський договір 1656 року. Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття*. Київ 2011.

⁴⁰ І. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 23, 80–82.

⁴¹ Б. Н. Флоря. *Православие в Ливонии и Великом княжестве Литовском*, с. 69–70.

⁴² *АСД*, т. 6, с. 269–272 (№ 115); т. 10, с. 262 (№ 24).

⁴³ І. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 135–136; А. Mironowicz. *Prawosławie i unia*, с. 140.

⁴⁴ *MOLŠ*, т. 1, с. 267 (№ 138).

⁴⁵ *АВАК*, т. 9, с. 222, 224 (№ 81).

⁴⁶ *MOLŠ*, т. 3, с. 95 (№ 34).

Наразі не вдається відповісти на питання, чи названі щойно католицькі священики східного обряду справді zostалися вірними св. унії, чи, можливо, вони позірно перейшли на православ'я, аби обслуговувати духовні потреби своїх парафіян, та чому їхня діяльність, принаймні частково, толерувалася окупаційною владою. Не викликає сумніву, однак, те, що в умовах поліконфесійного й багатоетнічного ВКЛ московитам довелося змиритись із присутністю на підконтрольній їм території не тільки євреїв і протестантів, але й уніатів, яких царська адміністрація вважала єретиками та початково взагалі не хотіла бачити в нових володіннях Романових. Документально засвідчено, що „з'єднані” перебували у Вільні й за урядування московського воєводи Данила Єфимовича Мишецького⁴⁷. У квітні 1658 р. Олексій Михайлович навіть видав указну грамоту про відновлення прав віленських міщан (у т. ч. і свободи віросповідання), проте в ній ігнорувалися прерогативи католиків-русинів, яких не брали до уваги під час міждержавних переговорів⁴⁸.

Іншим важливим аспектом політики воєводи Шаховського у Вільні було „навернення” (бажано добровільне) на православну віру місцевих „схизматиків” і „єретиків”, під якими розуміли латинників, мусульман, православних русинів, протестантів, уніатів та юдеїв. Такий підхід до „інославно” Московська держава сформувала в період Смути 1604–1613 рр. і виснажливого збройного протистояння зі своїми сусідами протягом першої третини XVII ст. Православний собор у Москві 1620 р. за підтримки царя Михайла I Романовича (1613–1645) і його батька, патріарха Філарета (1619–1633), офіційно запровадив практику повторного хрещення також і щодо всіх православних з Речі Посполитої („білорусців”, за тогочасною термінологією)⁴⁹. Відповідно до тогочасного теологічного мислення,

⁴⁷ D. Frick. *Kith, Kin, and Neighbors*, с. 321.

⁴⁸ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 83–84, 86–87, 137–138.

⁴⁹ Обряд перехрещення полягав у триразовому зануренні нововерненого у воду та його миропомазанні, відповідно до *концепції акривії* св. Кипріяна Карфагенського (III ст.). Стверджувалося, що будь-яке таїнство, здійснене поза еклезіальною спільнотою, є неблагодатним, а отже, будь-яка апостазія особи від Церкви передбачає її повторне хрещення. Натомість вселенські собори й більшість Отців Церкви виробили *принцип ікономії*, що означав персональний підхід до відступників від істинної віри, залежно від ступеня їхньої провини. (Див.: Т. А. Опарина. *Изменение чинов принятия западных христиан в русской церковной традиции (до конца XVII в.)* // Е. В. Белякова, Л. В. Мошкова, Т. А. Опарина. *Кормчая книга: от рукописной традиции к печатному изданию*. Москва – Санкт-Петербург 2017, с. 309–310, 336, 365–369, 373–378, 392–393, 398–403; її ж. *Конфессиональные нормы принятия русского подданства шляхтичами-католиками Речи Посполитой (первая половина XVII в.)* // *Z dziejów kultury prawnej: Studia ofiarowane Profesorowi Juliuszowi Bardachowi w dziewięćdziesięciolecie urodzin* / заг. ред. М. Wąsowicz. Warszawa 2004, с. 149–167; її ж. *Украинские казаки в России:*

християн, які вчинили гріх апостазії, вважали *єретиками*, а тих, хто відпав (відійшов) від Церкви, – *схизматиками*. До першої категорії осіб Московський патріархат у XVII ст. застосовував повторне хрещення, а до другої – тільки чин миропомазання.

Цілком інакшою була богословська традиція Київської митрополії (в межах Польсько-Литовської держави) – у ній визнавалася дійсність і дієвість усіх таїнств, здійснених у Католицькій Церкві та в інших православних еkleзіальних спільнотах. Істотною особливістю руської (українсько-білоруської) обрядової практики, що видимо відрізняла її від московської, було обливання, а не триразове занурення немовлят під час уділення їм Св. Тайни Хрещення. Відомий *Требник* Петра Могили (Київ, 1646 р.)⁵⁰ наголошував лише на необхідності покаяння католиків і миропомазання протестантів у разі їхнього переходу в православну віру, повністю ігноруючи як неактуальну проблему перехрещення одновірців (у т. ч. з Московського патріархату).

Московський патріарший собор 1620 р., натомість, розробив спеціальний „*Указ како изыскивати и о самех белорусцех*”, що вимагав повторного хрещення від духовенства і мирян Київської митрополії, які пройшли через обряд обливання або ж які отримали Св. Тайни від унійного священника. У цей час навіть з’явився полемічний трактат „*Просвітитель Литовський I*”, котрий у катехитичній формі пояснював „литовцям”, тобто вихідцям з Речі Посполитої, потребу перехрещення і давав практичні поради з цього приводу „людям ереси римской и польской”⁵¹. Тільки в середині XVII ст., під

єдиноверцы или иноверцы? (Микита Маркушевский против Леонтия Плещеева) // *Соціум: Альманах соціальної історії* 3 (2003) 21–54.

⁵⁰ *Требник Петра Могили 1646* / перевид. з оригіналу, упоряд. А. Жуковський. Канберра – Мюнхен – Париж 1988. Окремі аспекти реформ Петра Могили розкриті в багатьох працях, найбільш значущими серед яких є: С. Голубев. *Київський митрополит Петр Могила и его сподвижники. Опыт церковно-исторического исследования: в 2 т.*, т. 1–2. Киев 1883–1898; I. Ševčenko. *Ukraine between East and West: Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century*. Edmonton 1996, с. 134–147 (останній український переклад: І. Шевченко. Багато світів Петра Могили // його ж. *Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття* / авториз. перекл. М. Габлевич; наук. ред. А. Ясіновського, 2-ге вид., випр. і доповн. Львів 2013, с. 197–224); F. J. Thomson. Peter Mogila’s Ecclesiastical Reforms and the Ukrainian Contribution to Russian Culture. A Critique of Georges Florovsky’s Theory of the „Pseudomorphosis of Orthodoxy” // *Slavica Gandensia* 20 (1993) 67–119.

⁵¹ Див. докладніше: Т. А. Опарина. Позиция Москвы к Брестской унии (первая половина XVII века) // *Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: Спроба підведення підсумків = Die Union von Brest (1596) in Geschichte und Geschichtsschreibung: Versuch einer Zwischenbilanz* / під ред. Й. Марте, О. Турія = під ред. J. Marte, O. Turij. Львів 2008, с. 368–424; її ж. Украинское духовенство и Московский патриархат

впливом реформ патріарха Никона (1652–1666), Великий Московський собор 1666–1667 рр. за наполяганням грецьких єрархів відмінив повторне хрещення католиків, хоча до нього вдавалися і в наступні десятиліття⁵².

Масовому перехрещенню русинів-католиків та інших неправославних міщан Вільна передувало розпорядження Олексія Михайловича воєводи М. Шаховському з червня 1657 р. про висилку „униатов всех вон” з міста. Однак через поширення епідемії чуми, від якої загинула значна частина віленців, виконати цей наказ виявилось неможливим (померлих від моровиці місцевих жителів і московських солдатів відспівували в православному храмі Святодухівського монастиря⁵³). „Унійне питання” знову загострилося в квітні 1658 р., коли до Вільна прибули нові підрозділи царської армії, і Шаховський звелів перехрещувати всіх русинів-католиків у „православну християнську віру”. Сам обряд „навернення” мав відбуватися в обителі Св. Духа під наглядом її ігумена Даниїла (Дорофєєвича)⁵⁴.

За даними реєстру „униацкие веры людем”, тоді акт масового перехрещення міг охопити у столиці ВКЛ до 20 родин уніатів (бл. 80 осіб), у т. ч. о. Миколая Рибницького, бурмістра Стефана Ріпницького, райцю Івана Гурцевича, писаря магістрату Самійла Шитика і черницю Дарію⁵⁵. Як бачимо, в цьому списку немає жодного монаха-василіянина. Того ж року М. Шаховський доповів Олексієві Михайловичу, що, відповідно до царського указу, він привів до присяги всіх русинів-католиків, котрі на той час мешкали у Вільні. Причиною конверсії воєвода називав ту обставину, що уніати, які повернулися в місто після закінчення епідемії чуми, „службу відправляють по своєму звичаю, аби жителям православної християнської віри грецького закону вчинити розкол у вірі”⁵⁶. На жаль, за браком достовірних джерел сьогодні вже складно з’ясувати ефективність такого перехре-

в середине XVII в.: контакты и конфликты (вопрос об отношении к киевскому благочестию в русских церковных кругах, circa 1651) // *Православие Украины и Московской Руси в XV–XVII веках: общее и различное* / за ред. М. В. Дмитриева. Москва 2012, с. 226–257; О. В. Чумичева. Издание чинов отречения от иных вер в Москве и Киеве в первой половине XVII в. // *Книжная старина* 3 (2015) 136–158.

⁵² С. Лобачев. *Патриарх Никон*. Санкт-Петербург 2003. Див. також публікацію творів цього московського першоєрарха: Патриарх Никон. *Труды* / підгот. док. до вид., упоряд., заг. ред. В. В. Шмидта. Москва 2004; *Patriarch Nikon on Church and State: Nikon's „Refutation”* / ред., вступ, комент. V. A. Tumins, G. Vernadsky. Berlin – New York – Amsterdam 1982.

⁵³ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 109–128, 169; D. Frick. *Kith, Kin, and Neighbors*, с. 310–311.

⁵⁴ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 134–136. Див. також: *MOLŠ*, т. 3, с. 151 (№ 94).

⁵⁵ *MOLŠ*, т. 2, с. 348–349 (№ 181).

⁵⁶ Там само, с. 346–347 (№ 180).

шування. Не простежується документально й доля „новонавернених” русинів після звільнення Вільна наприкінці 1661 р.

Повернення василіян до звільненого міста. Конфлікт з православним монастирем Св. Духа

Про діяльність чернечого осередку Пресв. Трійці як православної обителі в роки московської окупації, а також про персональний склад його іноків й особливості внутрішнього життя збереглися дуже фрагментарні відомості. Знаємо тільки, що при монастирі діяв шпиталь, на який у вересні 1657 р. віленський міщанин Стефан Сташевський заповів 10 кіп грошей⁵⁷. У Святотроїцькому храмі відправлялися богослужіння, а серед православних еромонахів був і о. Євфимій (Євсеєв)⁵⁸ – судячи з прізвища, виходець з Московії. Тому якщо окремі ченці-василіяни й перебували у Вільні в другій половині 1650-х рр., то нелегально, адже вони не могли проводити тут жодної публічної діяльності, на відміну, наприклад, від монахів Домініканського і Францисканського орденів⁵⁹.

Найвірогідніше, Василіянський чин повернув собі Святотроїцьку обитель невдовзі після того, як у середині 1660 р. столиця ВКЛ перейшла під фактичний контроль литовсько-польської армії, а московський гарнізон був ізольований у великокняжому замку. На це вказує хоча б той факт, що в другій половині цього ж року монастир став користувачем міського водогону, а на Різдво 1661 р. василіяни отримали від Віленського магістрату матеріальну підтримку на суму 2 копи 24 гроші. Наступного року райці знову надали грошову допомогу унійним інокам, уже для організації святкування Великодня і храмового празника Пресв. Трійці. Тоді ж дзвонарям, котрі вибивали час на монастирській дзвіниці, почали виплачувати винагороду з міського бюджету⁶⁰.

Для василіянської спільноти, як і для решти мешканців міста, „Потоп” 1655–1661 рр. завершився подіями початку грудня 1661 р., коли московський гарнізон у великокняжому замку капітулював, а його комендант князь Данило Мишецький був публічно страчений за масові злочини проти міщан у період свого урядування у Вільні. Тогочасний адміністратор Київської унійної митрополії Гавриїл (Коленда, 1655–1665), який у тому-таки

⁵⁷ Той самий Сташевський відписав три вотивні „таблички” для чудотворної ікони в Жировицькому василіянському монастирі та руської церкви Св. Миколая у Вільні (*MOLŠ*, т. 3, с. 121 (№ 62)).

⁵⁸ Б. Н. Флоря. Православие в Ливонии и Великом княжестве Литовском, с. 70.

⁵⁹ *MOLŠ*, т. 3, с. 91–92 (№ 29), 117 (№ 56).

⁶⁰ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 168–169.

1661 р. відвідав Святотроїцьку обитель, в одному зі своїх пастирських послань так охарактеризував шестирічні поневіряння унійної громади Вільна: „Проголошуємо, що під час заворушення в Речі Посполитій, а особливо від щоденно наступаючих усе ближче ворогів, кожен, хто де міг, ховався, шукав спасіння від їхньої люті”⁶¹.

Відновлення повноцінного духовного життя, інституційної діяльності й господарської активності Віленського монастиря ускладнилося внутрішнім конфліктом у Василянському чині на початку 1660-х рр. між його протоігуменом (провінціалом) Венедиктом (Терлецьким) і місцеблюстителем Унійної Церкви Гавриїлом (Колендою). Вже по тому, як близько 1655 р. відійшов у вічність (очевидно, на вигнанні) тогочасний архимандрит Святотроїцької обители Миколай (Корсак)⁶², монарх Ян II Казимир 10 лютого 1656 р. надав привілей на Вільно ігуменові Мінського і Мстиславського (Пустинського) монастирів Варлаамові (Козинському), аби той компенсував свої витрати в дні війни прибутками від багатой архимандрії. Одночасно таку саму грамоту отримав Венедикт (Терлецький), якого обрали своїм настоятелем віленські ченці, але цю елекцію не схвалив Коленда⁶³.

Підтримуваний чернецою братією Терлецький першим зумів встановити контроль над Віленським монастирем, що був залишений православними, вочевидь, ще під час страхітливої чуми в місті 1657–1658 рр. Союзником о. Венедикта виступив і новий ігумен („старший”) обители о. Арсеній (Абрамович), який разом з архимандритом не пізніше червня 1661 р. повернувся до Вільна⁶⁴. Однак Терлецький несподівано помер 7 жовтня 1661 р., напередодні приїзду до столиці ВКЛ та візиту до василян короля і великого князя Яна II Казимира. Не дочекавшись похорону спочилого в Бозі архимандрита⁶⁵, Варлаам (Козинський) організував напад на Святотроїцьку обитель і пограбував її, залишивши непохованим тіло покійного.

Попри внутрішній конфлікт⁶⁶, віленські уніати вже незабаром після відновлення контролю над монастирем Св. Трійці почали з’ясовувати обставини його профанації в роки московської окупації, домагатися повернення їм відібраного майна та справедливого покарання „отців василян”

⁶¹ АВАК, т. 9, с. 181 (№ 65), 184 (№ 66).

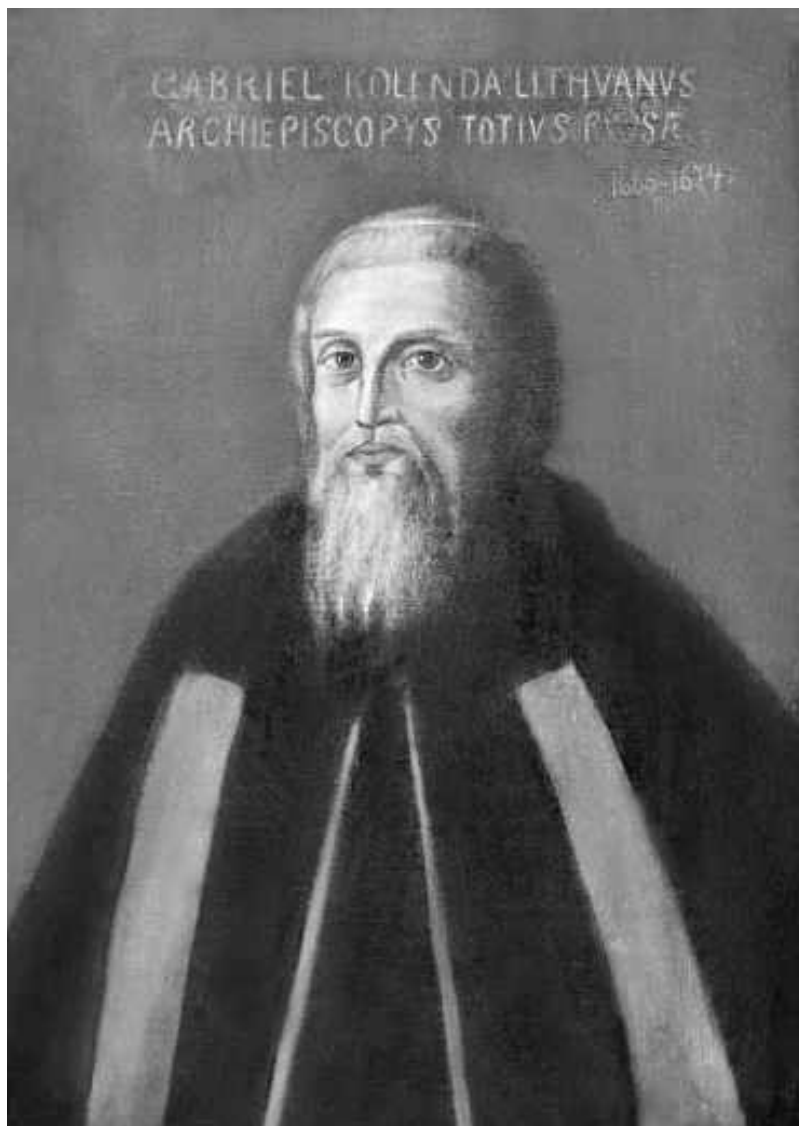
⁶² АСД, т. 6, с. 269, 272 (№ 115).

⁶³ MOLŠ, т. 1, с. 571 (№ 448), 572–573 (№ 449); АВАК, т. 9, с. 179–182 (№ 64–65).

⁶⁴ MOLŠ, т. 1, с. 521–522 (№ 392), 525–526 (№ 396).

⁶⁵ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 173–174.

⁶⁶ Перебіг цього протистояння описує: И. Щербицкий. *Виленьский Свято-Троицкий монастырь*, с. 103–111 (автор помилково датує отримання Козинським монаршого привілею на Віленську архимандрію 1653 р.). Див. також: L. Bieńkowski. *Koziński Warlaam (zm. 1666) // Polski Słownik Biograficzny*, т. 14. Wrocław – Warszawa – Kraków 1968–1969, с. 634.

Портрет київського митрополита Гавриїла (Коленди, 1665–1674).
Автор невідомий, 30-ті рр. XX ст. (копія)

зі Святодухівського чернечого осередку („Monasterio Religiosorum Fratrum Basilianorum Vilnensium”; „Oycowie Bazylianie przy Cerkwi Świętego Ducha w Wilnie mieszkających”)⁶⁷. У протестації з 1661 р. уніати чітко позиціонували православних як протеговану московитами спільноту, відповідальну за катастрофу в місті: „[Коли в серпні 1655 р.] ворожі війська прийшли [у Вільно] великою потугою, тоді, як з’ясувалося само собою, всі унійні церкви й костели Божі зруйновано. А їхня дизунітська церква ціла й непорушна з усім залишається, до якої вони (православні. – *Авт.*), побратавшись із Москвою і склавши присягу, все опорядження і ризи з інших церков, костелів, зокрема і з тієї церкви Святої Трійці, вони самі, отці дизуніти, що з Москвою перебувають, у неспокійні часи війни немало церковних коштовностей взяли”⁶⁸.

Справді, влітку 1656 р. разом з численними іншими віленцями, святодухівські ченці склали присягу на вірність царю й доволі активно співпрацювали з новою владою. А такі православні міщани, як купець Павло Сінчило та Ян (Іван) Хорошко, відкрито підтримували московську армію. Обитель Св. Духа перебувала під виразною опікою царської адміністрації. Це серед іншого засвідчує та обставина, що монастир – один з небагатьох у Вільні – в роки окупації постачався водою з міського водогону⁶⁹. Комендант міста князь М. Шаховський матеріально допомагав православним монахам, виділивши в їхнє користування млин. На цю чернечу громаду жертвувалися значні грошові суми, цим інокам надавалися різноманітні пільги, їх відпускали з полону, дозволяли відвідувати Росію з метою збору милостині, вони збирали розмаїту інформацію для воєвод Мишецького і Шаховського у столиці ВКЛ. Святодухівський намісник Даниїл (Дорофеевич) був учасником московського посольства на переговорах з литовськими дипломатами, а також їздив з візитом до царя Олексія Михайловича. Водночас православний ігумен виконував посередницькі функції між окупаційною адміністрацією, місцевим населенням і литовською армією⁷⁰.

Задля остаточної дискредитації опонентів, святотроїцькі василіяни відверто звинувачували православне монашество у зраді Батьківщини, допомозі московитам в опануванні міста під час штурму на початку серпня 1655 р., співучасті в управлінні Вільном тощо. Глава Унійної Церкви Гавриїл (Коленда) в одному зі своїх листів до Конгрегації поширення віри

⁶⁷ *MOLŠ*, т. 3, с. 145 (№ 89), 151 (№ 94), 186–187, 191 (№ 133).

⁶⁸ Цит. за: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 463–464.

⁶⁹ И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 167.

⁷⁰ *MOLŠ*, т. 3, с. 79 (№ 16) (інформація про Павла Сінчила); И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 194–197, 209–210; Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 452–453, 461–462, 589.

в Римі навіть акцентував на тому, що „дизуніти” з обителі Св. Духа вітали московських окупантів „хлібом і сіллю”⁷¹. Проте найновіші дослідження доводять, що позиція віленських православних у період „Потопу” була амбівалентною й не вкладається в традиційну дихотомію „свій – чужий”. Принаймні частина ченців „грецької віри” з осторогою ставилася до москвитів і уникала співдії з ними. Наприклад, намісник Святодухівського монастиря Йосиф (Нелюбович-Тукальський), майбутній православний київський митрополит, напередодні окупації виїхав з міста⁷².

Не маючи безпосередніх доказів масової „зради” православних, протестантів та юдеїв у роки московсько-шведського „Потопу” й не бажаючи ускладнювати ситуацію у звільненому Вільні, Ян II Казимир оголосив амністію всім міщанам, які залишилися в окупованому місті. На Варшавському сеймі 1661 р. монарх підтвердив усі права і привілеї для столиці ВКЛ, а 17 червня 1661 р. надав Святодухівській обителі спеціальний декрет про встановлення особистої опіки над православними іноками. Тим самим Ян II Казимир реабілітував цей чернечий осередок, знімаючи з нього звинувачення у співпраці з ворогом і забороняючи польсько-литовським жовнірам чинити будь-які кривди ортодоксальним монахам⁷³. Ченці-уніати все ж зуміли скористатися присутністю монарха у Вільні й домоглися повернення забраних за московської окупації насельниками православного монастиря церковних коштовностей, у т. ч. риз, ікон і церковних дзвонів. Однак святотроїцьким василянам так і не пощастило з’ясувати долю втрачених монастирських реліквій, чимало з яких згодом, у XIX ст., за часів імперії Романових, опинились у сусідній православній обителі.

Назагал як для унійних, так і для православних ченців драматичні події московської окупації Вільна 1655–1661 рр. мали далекосяжні наслідки. За спостереженням І. Герасимової, „російська влада, що прийшла в місто, зруйнувала існуюче там поліконфесійне середовище. Міжконфесійні протиріччя, що назрівали, вийшли на поверхню: більшість міщан – католиків та уніатів, підтримували польську владу й не довіряли протестантам та іншим міщанам, котрі втекли у пруські землі. Православні та євреї в очах цієї групи стали посіпаками російської влади”⁷⁴.

Здобувши репутацію „зрадників” Батьківщини, православні Вільна в умовах післявоєнної атмосфери несприйняття поступово маргіналізувалися

⁷¹ *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, т. 3. 1863, с. 600.

⁷² Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 459–460; А. МIRONOWICZ. *Metropolita Józef Nielubowicz-Tukalski*. Białystok 1998.

⁷³ АВАК, т. 9, с. 185–186 (№ 67). Див. також: І. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 170, 213–214; Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 462–463.

⁷⁴ І. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 214.

соціально й політично. Як образно висловився один з дослідників⁷⁵, їхню зраду міг пробачити король, але не пробачило польсько-литовське суспільство. Відбувся розкол в урбанізованому соціумі на „своїх” і „чужих”, у місті зросло міжконфесійне напруження, віленці почали вороже ставитися до русинів „грецької віри”⁷⁶. Якщо під час шестирічної московської окупації столиці ВКЛ Святодухівський монастир примхою долі вперше в своїй ранньомодерній історії відігравав роль головного осередку публічного релігійного культу в міському просторі, то в другій половині XVII ст. кількість парафіян, членів православного братства й монахів суттєво зменшилася, а сама обитель стала майже непомітною в конфесійно більш монолітному Вільні.

Таке відособлення й відчуження місцевих ортодоксів стосувалося не лише католицької більшості міста, магістрату та цехів, але й православних ВКЛ. Після укладення Вічного миру 1686 р. („угоди Гжимултовського”) та підпорядкування Київської православної митрополії Московському патріархатові, Віленська Святодухівська обитель не увійшла до складу заснованої 1632 р. Могилівської (Білоруської) єпархії⁷⁷. Натомість на монастир поширили пряму юрисдикцію Київської Софіївської катедри – релігійного центру, що ще від Переяславської ради 1654 р. перебував під політичним контролем Москви. Як відомо, 9-й параграф Вічного миру гарантував збереження православ'я в Короні Польській і ВКЛ. Серед інших чернечих осередків грецької віри угода виділяла обитель Св. Духа у Вільні, яку російські царі взяли під особисту протекцію. Щораз потужніші впливи монархії Романових у Речі Посполитій означали для православних ченців духовну, інституційну та матеріальну підтримку зі Сходу та забезпечували їх від конфесійного поглинання Унійною Церквою впродовж усього XVIII ст.⁷⁸ Платою за це була маргіналізація святодухівської спільноти в соціокультурному й політичному просторі ВКЛ, поступова втрата зв'язку з руськими

⁷⁵ М. Коялович. *Литовская церковная уния*. Санкт-Петербург 1861, с. 227–228.

⁷⁶ Цю обставину зауважує: D. Frick. *Kith, Kin, and Neighbors*, с. 305–309, 316–317; його ж. „*Ruski człowiek*”, с. 149–153.

⁷⁷ Див.: А. Mironowicz. *Diecezja białoruska w XVII i XVIII wieku*. Białystok 2008.

⁷⁸ Архив СПбИИ, кол. 52, оп. 1, ед. хр. 14.2, с. 1–25 (збірка документів 1746–1763 рр. з архіву обители Св. Духа). Різні аспекти інституційних зв'язків Віленського Святодухівського монастиря з Києвом і Москвою та тогочасною елітою ВКЛ розглядаються в: СДГ, ч. 2, с. 132–137 (№ 44–46); о. Ю. Мицик. *Albaruthenica. Студії з історії Білорусі*. Київ 2009, с. 75–101; Ф. И. Титов. *Русская Православная Церковь в Польско-Литовском государстве в XVII–XVIII вв.*, т. 3: *Заграничные монастыри Киевской епархии в XVII–XVIII вв.* Киев 1905; Ф. К. Смирнов. *Виленский Св.-Духов монастырь: Историческое описание*. Вильна 1888, с. 121–126; U. Pawluczuk. *Osiemnastowieczne Wilno – miasto wielu religii i wyznań*. Białystok 2015, с. 161.

(українсько-білоруськими) джерелами її східнохристиянської тотожності та орієнтація на московські синодальні взірці монашого благочестя⁷⁹.

Конфесіоналізація та василіянське відродження

Події Хмельниччини й московсько-шведського „Потопу” завершили в Польсько-Литовській державі тривалий період толеранційної та відносно прихильної до православних політики Вазів, започаткованої ще Владиславом IV (1633–1648) та продовжуваної Яном II Казимиром. Унаслідок безперервних воєн з іновірцями середини – другої половини XVII ст. відбувається дедалі чіткіша конфесіоналізація релігійної політики королівсько-великокняжого двору (ледь помітна за Міхала Корибута-Вишневецького (1669–1673) та домінуюча за Яна III Собеського (1674–1696)). У цей час посилюється й ексклюзивістська діяльність більшості католицької шляхти, що супроводжувалася націоналізацією (полонізацією) Латинської Церкви і спонукала державу до безпосередньої підтримки уніатів, які здобули привілейований статус, легітимізований низкою законодавчих актів. Зокрема, у 1667 р. сейм звільнив Руську Католицьку Церкву від військових податків, а Міхал Вишневецький заборонив конверсії уніатів на латинство⁸⁰. З іншого боку, неуспіх Гадяцької унії 1658 р. Речі Посполитої з Козацькою державою⁸¹ призвів до ослаблення позицій Православної Церкви. Некаатоликам було відмовлено у праві обіймати державні й міські уряди, а також контактувати зі своїми єдиновірцями за кордоном (1676). Невдовзі ж (1 березня 1681 р.) Ян III Собеський заборонив „людям грецької віри” здійснювати на теренах ВКЛ публічний релігійний культ⁸².

⁷⁹ Особливості розвитку культури руської православної спільноти Польсько-Литовської держави в XVII ст. простежують: A. Mironowicz. *Kultura prawosławna w siedemnastowiecznej Rzeczypospolitej* // *Barok: Historia – Literatura – Sztuka* 11/2 (2004) 131–144; його ж. *Orthodoxy and Uniatism at the End of the Sixteenth Century and during the Seventeenth Century in the Polish-Lithuanian Commonwealth* // *Litauen und Ruthenien. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.–18. Jahrhundert)* / ред. von S. Rohdewald, D. Frick, S. Wiederkehr. Wiesbaden 2007, с. 190–209; A. Naumow. *Kultura prawosławna w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej: kwestia odrębności* // *Prawosławie. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religiologica* 29 (1996) 59–65.

⁸⁰ H. Litwin. *Status prawny Cerkwi prawosławnej i greckokatolickiej w Rzeczypospolitej w XVII wieku* // *Barok: Historia – Literatura – Sztuka* 3 (2/6) (1996) 11–15.

⁸¹ Див.: *Гадяцька унія 1658 року: Збірник статей* / редкол. П. Сохань, В. Брехуненко та ін. Київ 2008; І. Скочиляс. *Ідея Гадяцької унії як легітимізація правового та матеріального статусу Східної церкви в Речі Посполитій (приклад Львівської єпархії) // 350-lecie unii hadziackiej (1658–2008)* / ред. T. Chynczewska-Hennel, P. Kroll, M. Nagielski. Warszawa 2008, с. 89–124; P. Kroll. *Od ugody Hadziackiej do Cudnowa: Kozacyzna między Rzeczpospolitą a Moskwą w latach 1658–1660*. Warszawa 2008.

⁸² С. Рункевич. *Описание документов*, т. 1, с. 354 (№ 956).

Спустошення унійних храмів і монастирів та переслідування русько-католицького духовенства й чернецтва під час „Потопу” спричинилися до того, що уніати все рідше ідентифікували себе з Руссю Православною, окреслюючи, наприклад, період перебування козацьких військ у Холмській єпархії як „Tugannica Cosacorum pro Sanctae Unione”⁸³. Уже в 60-х рр. XVII ст. русини-католики систематичніше вибудовують нову релігійну символіку, щоб підкреслити свою відрубність від православних. Промовистим доказом цього є встановлення в 1661 р. василіянським протоігуменом Пахомієм (Огілевичем), колишнім проповідником і еклезіархом монастиря Пресв. Трійці у Вільні, празника Непорочного зачаття Пресв. Богородиці на вдячність за опіку Діви Марії над Унійною Церквою в дні війни 1654–1667 рр.⁸⁴ Останню чверть XVII – початок XVIII ст. можна назвати добою руського унійного відродження на теренах ВКЛ, інституційною й духовною основою якого став Василіянський чин⁸⁵. В етнічному й культурному сенсах успіх цього оновлення виявився в організаційному об’єднанні в рамках Київської митрополії „руської нації” та формуванні її щораз виразнішої конфесійної спільності, котру окреслюємо поняттям *Slavia Unita*⁸⁶. Політичним результатом появи цієї еклезіальної моделі було отождолення (окциденталізація) Унійної Церкви з бароковою культурою й соціальною структурою сарматської Речі Посполитої.

Таким чином, діяльність Віленського Святотроїцького монастиря в ці роки проходила під впливом процесів модернізації й конфесіоналізації Київської митрополії, зміст і динаміку яких на території ВКЛ визначали саме василіяни. „Технічно” ці інновації взорувалися на реформаційну практику посттридентського латинського християнства, а ментально були закорінені в майже столітню історію існування руського католицизму в Речі Посполитій. Конфесіоналізація у версії *Slavia Unita* передбачала насамперед тісну співпрацю між Церквою (Київською митрополією) та Польсько-Литовською

⁸³ Цит. за: I. Skoczylas. *Sobory eparchii chełmskiej XVII wieku. Program religijny Slavia Unita w Rzeczypospolitej*. Lublin 2008, с. 92.

⁸⁴ J. Praszko. *De Ecclesia Ruthena Catholica sede metropolitana vacante 1655–1665*. Romae 1944, с. 257–258.

⁸⁵ Концепт „руського унійного відродження” в українсько-білоруських землях Речі Посполитої вперше запропонований автором у нарисі: І. Скочиляс. *Релігія та культура Західної Волині на початку XVIII ст. За матеріалами Володимирського собору 1715 р.* Львів 2008. Див. також новаторську статтю: Я. Ісаєвич. До характеристики культури доби Бароко: василіянські освітні осередки // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, вип. 12: Ювілейний збірник на пошану чл.-кор. НАН України Миколи Глиницького. Львів 2004, с. 195–206.

⁸⁶ Уперше на цей феномен звернуто увагу в: I. Skochylas. *Slavia Unita – the Cultural and Religious Model*, с. 243–254; його ж. *Sobory eparchii chełmskiej*.

державою, кодифікацію русинами-уніатами досвіду єдності з Римським Апостольським престолом, творення „своїх” богословських навчальних закладів і видавничих осередків, дисциплінування релігійних практик, виникнення унійного ексклюзивізму та увиразнення специфічно конфесійної самосвідомості – процесів, відомих у Західній Європі під збірним поняттям *Konfessionsbildung*⁸⁷.

Із 1660-х рр. столичне Вільно переживало тріумф католицької Реформи, одним з наслідків якої була й утрата містом ролі головного центру православної ортодоксії та протестантської Реформації у ВКЛ⁸⁸. Тут активно відбудовувалися латинські храми і фундувалися нові святині, а також бурхливо розвивався культ Матері Божої Остробрамської. Унійна Церква здобула домінуючі позиції в руській етноконфесійній спільноті Вільна, а місцева громада „людей грецької віри” тепер локалізувалася в невеличкій дільниці, де розташовувалася обитель Св. Духа, що опинилася під систематичним тиском з боку митрополичого двору й монахів ЧСВВ (скарги православних іноків на ченців-уніатів і Віленський магістрат надходили в суди ВКЛ ще навіть у 1757 і 1785 рр.⁸⁹). На початку 1663 р. міська рада не допустила православного патриція Стефана Шитика-Залеського до виконання функцій лавника⁹⁰ (серед іншого на нього поклали відповідальність за спустошення василянської церкви в період московської окупації). І вже незабаром цей багатий міщанин, аби посісти уряд райці, став уніатом. На прохання католицької єрархії обох обрядів, Ян II Казимир

⁸⁷ Певним підсумком дотеперішніх студій процесів конфесіоналізації є: *Die Katholische Konfessionalisierung. Wissenschaftliches Symposium der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Reformationsgeschichte 1993* / ред. W. Reinhard, H. Schilling. Gütersloh 1995. Сучасні дискусії навколо концепту конфесіоналізації узагальнює стаття: J. Deventer. „Confessionalisation“ – a Useful Theoretical Concept for the Study of Religion, Politics, and Society in Early Modern East-Central Europe? // *European Review of History* 11 (3) (2004) 403–425. Проблему конфесіоналізації руської спільноти в Речі Посполитій аналізує: М. В. Дмитриев. Православная культура Московской и Литовской Руси в XVI ст.: степень общности и различий // *Белоруссия и Украина: История и культура. Ежегодник 2003*. Москва 2003, с. 22, 87–88; М. V. Dmitriev. Die Kirchenunion von Brest (1596) und die Konfessionalisierung der polnischen Ostpolitik in der Regierungszeit Sigismunds III // *Russland, Polen und Österreich in der frühen Neuzeit: Festschrift für Walter Leitsch zum 75. Geburtstag* / ред. Ch. Augustynowicz, A. Kappeler, M. D. Peyfuss, I. Schwarcz, M. Wakounig. Wien – Köln – Weimar – Böhlau 2003, с. 159–177.

⁸⁸ *Krikščionybės Lietuvoje istorija* / ред. V. Ališauskas. Vilnius 2006, с. 199 (переклад на польську: *Dzieje chrześcijaństwa na Litwie* / заг. ред. V. Alisauskasa; перекл. K. Korzeniewska. Warszawa 2014, с. 213).

⁸⁹ *АВАК*, т. 8, с. 212–214 (№ 101); т. 9, с. 94–96 (№ 28), 102–103 (№ 32).

⁹⁰ Див. протокол засідання Віленського магістрату від 23 січня 1663 р.: *MOLŠ*, т. 3, с. 217–218 (№ 161).

у 1664–1665 рр. заборонив православним входити до складу Руської ради (лави) міста. Тоді ж намагалися, щоправда невдало, обмежити сповідникам „старожитньої грецької віри” право на публічні релігійні процесії вулицями Вільна, а в 1683 р. дійшло навіть до масового нападу єзуїтських студентів на монастир і храм Св. Духа⁹¹.

Для навернення православних Унійна Церква використовувала як правові аргументи й персональне переконування членів віленської руської громади, так і відвертий примус, що опирався на протекцію великокняжчої влади й магістрату. Одним з ініціаторів конфесіоналізації публічного простору столиці ВКЛ виступав архимандрит Святотроїцького василіянського монастиря Маркіян (Білозор), колишній проповідник у цій обителі й тогочасний владика Турово-Пинської унійної єпархії (1665–1697)⁹². Наприкінці 1665 р., коли бурмістром Вільна обрали православного Прокопія Дорофєєвича (брата святодухівського ігумена о. Даниїла й колишнього райцю)⁹³, Білозор відмовився приймати в нього присягу та разом з „руською лавицею” магістрату запротестував проти такого вибору. Однак у січні 1666 р. великокняжі комісари, розглянувши справу, ухвалили компромісне рішення, залишивши Дорофєєвича на посаді⁹⁴, після чого той, найвірогідніше, став католиком східного обряду. У другій половині XVII – на початку XVIII ст. більшість руських міщанських родів Вільна (у т. ч. багаті й впливові родини Дубовичів, Коптевичів, Кушелічів, Мамонічів, Шитиків-Залеських та ін.) перейшли на унію, хоча чимало їхніх представників, як зазначив Девід Фрік, продовжували сповідувати православ'я або ж обрали латинство⁹⁵. Часто таке навернення на католицизм мало формальний характер і зумовлювалося суто прагматичними міркуваннями – бажанням отримати соціальний аванс і потребою доступу до економічних ресурсів міста⁹⁶.

⁹¹ Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 473–475.

⁹² В. Заикин. *Униатский Архиепископ Марциан Белозор. Страницка из истории Униатской Церкви в эпоху ее побед и „расцвета”*. Варшава 1935, с. 3–4, 7–8.

⁹³ Інформацію про нього можна почерпнути в: *MOLŠ*, т. 3, с. 77 (№ 13), 103 (№ 40).

⁹⁴ *АВАК*, т. 10, с. 299–305 (№ 63), 309–310 (№ 66); *АСД*, т. 6, с. 184–191 (№ 83); *MOLŠ*, т. 3, с. 112 (№ 49), 113 (№ 50), 205 (№ 145). Оцінка цих подій подана в: D. Frick. *Kith, Kin, and Neighbors*, с. 204–205, 428; Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 467–472, 478, 486; А. Ragauskas. *Vilniaus miestas valdantysis elitas*, с. 155–161.

⁹⁵ Численні приклади поліконфесійності в руських родинах віленських патриційів наводять: D. Frick. „Ruski człowiek”, с. 145; його ж. *Kith, Kin, and Neighbors*, с. 205–206, 212, 229–232; Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 477–479. Див. також давнішу працю: И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 85–87.

⁹⁶ Наприклад, мати і дружина русина-уніата Стефана Кушеліча (він у 1678–1691 рр. аж п'ять каденцій як католик східного обряду виконував обов'язки райцю у Віленському магістраті) залишилися православними й були поховані в церкві Св. Духа. А частина родичів королівського секретаря Самуїла Шитика-Залеського (у другій половині

Широкомасштабні дії київських митрополитів і Василіянського чину, спрямовані на приєднання до унії русинської еліти столиці ВКЛ, охопили й віленські цехи. У 70–90-х рр. XVII ст. вдалося долучити до Унійної Церкви декількох впливових діячів цехових корпорацій міста – кравецької та шевської (зосібна двох цехмістрів „грецької віри”), які публічно склали католицьке Ісповідання віри в монастирі Св. Трійці⁹⁷. За наполяганням митрополита Гавриїла (Коленди), 1673 р. Міхал Корибут-Вишневецький заборонив обирати дизунітів „старшими” міських цехів та підтвердив виняткове право латинників і уніатів обіймати в них керівні посади (у 1697 р. митрополит Лев (Шлюбич-Заленський, 1695–1708) домігся конфірмації цього привілею)⁹⁸. Незважаючи на дисциплінуючі заходи русько-католицької єрархії, значна частина міщан-русинів і надалі зберігала свою вірність ортодоксії. На практиці такі заборони виявлялися не дуже ефективними, а глава Унійної Церкви навіть змушений був у суді відповідати на скарги Віленського Святодухівського братства щодо утисків православних християн⁹⁹.

У кінцевому підсумку місцевих православних (як і протестантів), на відміну від їхніх одновірців в інших містах держави, так і не усунули цілковито з публічної сфери, що унеможливило повне домінування католиків обидвох обрядів у Вільні, де далі панувала релігійна віротерпимість до „інших”. У 1697 р. митрополит Шлюбич-Заленський звинувачував магістрат, що той толерує обирання „старших” у кравецькому та шевському цехах „на шкоду і приниження уніатів”¹⁰⁰. Василіянський прокуратор Іван (Олешевський) у своєму „Меморіалі” на початку XVIII ст. розпачливо писав, що „у Вільні різні цехи наповнені нашими відступниками; і загородила схизма [дорогу] уніатам, що не можна нашим не тільки бути старшими, але навіть челяді уніатів не допускають”¹⁰¹. Міжконфесійне напруження

XVII ст. шість разів обіймав уряди віленського бурмістра та писаря магістрату („notarium ritus graeci civitatis Vilnensis”) відмовилися перейти в унію, а деякі з них, натовість, стали римо-католиками (*MOLŠ*, т. 3, с. 141 (№ 89), 164–165 (№ 109), 167 (№ 112), 185 (№ 132–133), 203 (№ 143); Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 585–592; А. Ragauskas. *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, с. 125, 155–163; *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, с. 180–182, 549–553, 566–570).

⁹⁷ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 321, л. 55–56; ед. хр. 324, л. 17 об.; ед. хр. 363, л. 21. Див. також: *Akty cechów wileńskich 1495–1759*, ч. 1.

⁹⁸ С. Рункевич. *Описание документов*, т. 1, с. 395–397 (№ 1042–1043).

⁹⁹ *АВАК*, т. 8, с. 124–125 (№ 61), 132–133 (№ 67).

¹⁰⁰ Там само, с. 143–149 (№ 72–73); *Akta cechów wileńskich*, ч. 1, с. 382 (№ 382), 470 (№ 467), 479 (№ 476), 485 (№ 482). Див. також: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 610–611.

¹⁰¹ [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego cerkwi Przenajświętszey Trójcy od jednego zakonnika reguły S. Bazylego Wielkiego w tymże*

у професійних корпораціях досягло епогею 1715 р., коли магістрат організував довготривалі судові слухання за участі русинів обидвох конфесій щодо їхнього допуску до управління міськими цехами, після чого справу традиційно відклали до „остаточного” рішення монарха. Цікаво, що інтереси уніатів на судовому процесі представляв тогочасний ігумен монастиря Св. Трійці о. Флоріан (Гребницький), майбутній київський митрополит¹⁰². А отже, православні й далі обиралися цеховими старшими як представники „руської нації” міста. Для святотроїцьких монахів згадувана суперечка мала істотне значення, адже всі віленські цехи й медові братства, членами котрих були русини, на підставі декретів Владислава IV з 1633 і 1636 рр.¹⁰³ зобов’язувалися щороку перед Великоднем віддавати частку своїх прибутків на потреби василіянської обителі (зокрема на закупівлю воску та свічок). Віленські цехи так само мали брати участь у релігійних процесіях ченців-уніатів на церковні свята за юліанським календарем¹⁰⁴.

Конфесіоналізація руської етноконфесійної спільноти Вільна другої половини XVII – початку XVIII ст., в якій головним „конструктором” виступили оо. василіяни Троїцького монастиря, по суті започаткувала в Київській митрополії феномен *унійного тріумфалізму*. Він виріс на теренах ВКЛ і акцентував релігійну та етнічну єдність Литовської Русі, проте виключно в дискурсі *Slavia Unita* та поза рамками православної культури Речі Посполитої. Важливим джерелом формування тогочасної русько-унійної тотожності у Вільні, зосібна в середовищі іноків обителі Св. Трійці, був культ Йосафата (Кунцевича), котрого проголосив блаженним папа Урбан VIII у 1643 р.¹⁰⁵

klasztorze mieszkającego, sporządzone z Archiwum tutejszego spraw klasztoru Wileńskiego roku 1701, ku pamięci u przestrodze przyszłym następującym starszym u przełożonym, tudzież prokuratorom, gospodarzom u ekonomom tego mieysca // *АСД*, т. 10, с. 32–34 (повна версія „*Меморіалу*”, виготовлена в середині XVIII ст., зберігається в: VUB RS, f. 4, b. 438, l. 1–114; його скорочену копію нами виявлено в: НМЛ, Ркл-581, арк. 46–63 зв.).

¹⁰² *АВАК*, т. 9, с. 313–319 (№ 117).

¹⁰³ Regestr spraw unionis et bonorum ejus, znajdujących się w Metrykach Wielkich W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego], metropolia całej Rusi // Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 50, л. 6.

¹⁰⁴ Так, у 1639 і 1642 рр. Святотроїцький монастир вимагав від цехів кравців і чоботарів, аби його члени у Вільні „на процесії ходили і свічки давали” (Regestr spraw unionis et bonorum ejus, znajdujących się w Metrykach Wielkich W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego], metropolia całej Rusi // Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 50, л. 4 об.; *АСД*, т. 10, с. 273–282 (№ 29–30)).

¹⁰⁵ Підставову інформацію життійного характеру про діяльність Йосафата (Кунцевича) та його почитання як блаженного мученика в XVII ст. зібрано в нещодавно опублікованому збірнику: А. Młodzianovskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo*,

Почитання полоцького архієпископа щороку відбувалося 12 листопада, в день його мученицької смерті. Однак 1679 р. римська Конгрегація обрядів, реагуючи на прохання унійного митрополита Кипріяна (Жоховського, 1674–1693), дозволила перенести празник блаж. Йосафата на 26 вересня. Це було зроблено з практичних міркувань, аби прочани могли легко здійснювати в погожу днину численні паломництва до гробу Кунцевича в Полоцькій архикафедрі. Дещо пізніше Жоховський включив свято як обов'язкове літургійне до виданого ним *Служебника*, в такий спосіб канонічно поширивши його на всю Унійну Церкву. Оскільки ж 26 вересня дуже часто припадало на будень, то Новгородоцька василіянська капітула 1703 р. дала згоду на відзначення празника в найближчу неділю після цієї дати¹⁰⁶. Культ полоцького священномученика ідеально пасував до нової католицької тотожності Литовської Русі, уособлюючи її закоріненість у східнохристиянську (київську) традицію, формуючи власну історично-еклезіальну пам'ять, демонструючи політичну відданість уніатів Речі Посполитій та засвідчуючи елітарність монахів Василіянського чину в публічному просторі столиці ВКЛ.

Перше після московської окупації вшанування Йосафата (Кунцевича) відбулося у Вільні 25 вересня – 13 жовтня 1667 р.¹⁰⁷ Тоді в місті було влаштовано багатолюдні урочистості, пов'язані з перенесенням мощей блаж. Йосафата із Жировицького монастиря до Полоцька. Основні святкові заходи пройшли 25 вересня в катедральному храмі Успення Богородиці за участю митрополита Гавриїла (Коленди), віленського римо-католицького єпископа Олександра-Казимира Сапіги (1667–1671), членів Віленської латинської капітули, багатьох литовських сенаторів і великої кількості латинників та уніатів. З митрополичого собору урочиста процесія в складі військових, музик, міщан, шляхти та студентів подалася до василіянської церкви Пресв. Трійці, де віддавна був присвячений Кунцевичу бічний вівтар, щоб служити там урочисту Літургію¹⁰⁸.

gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija / ред. J. Liškevičienė. Vilnius 2015.

¹⁰⁶ Б. І. Балік. З історії культу св. Йосафата в Перемиській єпархії (XVII/XVIII ст.) // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCL anno a Martyrio S. Iosaphat vertente*. 1973, с. 44–45, 48.

¹⁰⁷ Ширший контекст торжеств 1667 р. аналізують: L. Gričiūtė-Šverebienė. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius 2011, с. 26–32, 195–202; T. Kempa. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 476–477.

¹⁰⁸ Найповніші свідчення про віленське вшанування священномученика Йосафата в 1667 р. нам залишив у своїх трактатах василіянин Кипріан (Жоховський), тогочасний аудитор київського унійного митрополита (див.: [С. Żochowski]. *Relacja czternastoletniego wygnania z katedry Połockiej b. męczennika Ioaphata przy, szczęśliwym powrocie onego do teyże katedry czyniona*. Wilno: Drukarnia Akadem. Soc. Iesu 1667 (примірник

За твердженням василіянського протоігумена (провінціала), під час вшанування мощей Кунцевича „прибували численні схизматики, які не могли втриматися від сліз, зокрема коли на третій день о. [Йосиф] Гродзицький Чину св. Василя Великого, полоцький архимандрит, мав проповідь. Далі цілотижнево у Вільні відправлялися богослужіння як свідчення католицької побожності, а багато схизматиків почали думати про конверсію”¹⁰⁹. Як зауважив учасник урочистостей, вітебський воєвода Ян-Антоній Храповицький, про життєдайність і перевагу св. унії над православ’ям промовляло вже саме тіло блаж. Йосафата, що залишилося неушкодженим і нетлінним у відкритій труні-катафалку¹¹⁰.

Інтенсивна відбудова Вільна протягом другої половини XVII ст., професіоналізація публічного простору міста й надання йому виразного католицького обличчя, а також поява унійного триумфалізму та василіянське відродження перетворили Святотроїцький монастир на фактичного репрезентанта „руської нації” в столиці ВКЛ. Усі бурмістри, лавники та райці, обрані від руської громади до Віленського магістрату, мали попередньо відбути сповідь у котрогось із василіянських еромонахів, прийняти св. Причастя з його рук та присягнути на вірність унії. Те саме вимагалось й від русинів, які були членами купецьких гільдій і ремісничих цехів. А в міських актах, починаючи з 1680-х рр., простежується активна співучасть святотроїцьких ігуменів у розподілі магістратом коштів та інших ресурсів на утримання різних руських інституцій – шпиталів тощо¹¹¹. Власне з цього середовища міщанської еліти русинів Вільна (родина Бражиців, Дубовичів, Огурцевичів, Осиповичів та ін.) упродовж XVII ст. джерела фіксують численні покликання до Василіянського чину, в т. ч. до монастиря Св. Трійці¹¹².

цього стародруку зберігається в: VUB RSS, Nr. 10806/III); його ж. *Valete imieniem b. męczennika Iozaphata Kuncewicza arcybiskupa Polockiego, Witepskiego, [...] do katedry Połockiej ruszającego się dane stołecznemu Wilnowi, y W. X. L. magnatom na ten czas zebrany, w cerkwi katedralnej Przemyskiej S. Nazwanej*. Wilno 1667 (один з екземплярів є сьогодні в: LMAVB RSS, Nr. L-17/132)).

¹⁰⁹ *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, т. 3, с. 594, 600. Документ цитують: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 477; А. Міронович. *Prawosławie i unia*, с. 246. Див. також: *Epistolae Korsak, Sielava, Kolenda*, с. 267 (№ 46).

¹¹⁰ А. J. Храповицький. *Diariusz*, ч. 2: *lata 1665–1669* / упоряд. і вступ. стаття А. Рачуба, Т. Василевський. Warszawa 1988, с. 352–355, 365.

¹¹¹ АВАК, т. 9, с. 252–257 (№ 91–94), 259–260 (№ 96), 276–277 (№ 102), 283–284 (№ 105), 287–289 (№ 107).

¹¹² Так, віленський архимандрит Олексій (Дубович) був сином бурмістра Ігнатія Дубовича, еромонах о. Андрій (Осипович, †1712) доводився рідним братом бурмістру Андрію Осиповичу, а настоятель Дерманського і Дубнівського монастирів на Волині Януарій (Огурцевич, †1729) походив з багатого роду патрициїв-русинів Огурцевичів (РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, Nr. 47, л. 231, 247).

Цю юридично не визнану роль обитель оо. василіян частково виконувала вже від початку XVII ст. Тоді, після пожежі міста 1611 р., київський митрополит Іпатій (Потій) за підтримки монарха Сигізмунда III передав рухоме й нерухоме майно погорілих храмів східного обряду саме цьому чернечому осередкові, наказавши йому відновити знищені святині та заопікуватися ними¹¹³. Утім, василіяни тільки частково реалізували покладений на них обов'язок. Деякі з руських храмів після спустошливої московської окупації так і не відновили, а церковні погости, на яких колись стояли святині східного обряду (як-от храми Різдва Христового, Св. Іллі Пророка, Св. Йоана Хрестителя, Св. Катерини, Св. Миколая (на вул. Савич), Св. Михаїла Архангела, Свв. Петра і Павла Апостолів, Св. Спаса (Преображенський), Св. Юрія Побідоносця (на Росі) та Свв. Косми і Дам'яна), з дозволу київських митрополитів у другій половині XVII ст. були забудовані віленцями й назавжди втрачені для Унійної Церкви. Дійшло до того, що на місці колись діючої святині Покрову Богородиці звели мури кальвінського храму („збору”), розібрати котрі безуспішно домагався в 1722 р. унійний архипастир Лев (Кишка, 1714–1728)¹¹⁴. У наступному столітті лише декілька з цих церков (Воскресенська, Миколаївська й П'ятницька) зберегли статус парафіяльних храмів і продовжували функціонувати¹¹⁵.

Попри все це, у загальноміському просторі монастир Св. Трійці в другій половині XVII і значною мірою у XVIII ст. й надалі залишався інтегральною частиною руської етноконфесійної спільноти Вільна, що охоплювала і православних, і уніатів. На ментальній мапі міщан та на рівні їхніх соціокультурних практик так і не зник поділ міста на „латинську” і „руську” дільниці. Віленські русини (принаймні до появи ідей модерного націоналізму), завдяки своєму походженню, товариським та особистим зв'язкам і пам'яті про спільних предків, творили відносно консолідовану етнічну групу. Не завадили такій єдності ані конфесіоналізація й іншування „невірних” (юдеїв-свреїв і мусульман-татарів) та „схизматиків” (православних і протестантів)¹¹⁶, ані належність русинів до різних християнських

¹¹³ Regestr spraw unionis et bonorum ejus, znajdujących się w Metrykach Wielkich W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego], metropolia całej Rusi, л. 3; *АВАК*, т. 20, с. 224 (№ 171); *СДГ*, ч. 2, с. 58–60 (№ 23).

¹¹⁴ LMAVB RS, f. 41, b. 438, l. 35 v.–40 v.; *АВАК*, т. 8, с. 129–132 (№ 65–66); т. 9, с. 51–53 (№ 13), 220–232 (№ 81), 427–429 (№ 156); т. 10, с. 357 (№ 82); т. 20, с. 226–227 (№ 173), 257–259 (№ 193), 262–263 (№ 197–198), 300 (№ 230), 307–309 (№ 236–237), 327–328 (№ 258), 337–338 (№ 261–262), 434 (№ 295), 454–458 (№ 303–304), 459–460 (№ 306), 468–469 (№ 313), 499–502 (№ 333–334), 513–515 (№ 342–343), 521 (№ 348), 555–564 (№ 361–362); *СДГ*, ч. 2, с. 50–56 (№ 22).

¹¹⁵ *АВАК*, т. 9, с. 410–411 (№ 149).

¹¹⁶ Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 523, 582–583, 590–591, 599.

Церков. Одним з чинників, що впливав на усвідомлення уніатами свого генетичного зв'язку з українсько-білоруською Руссю, була політика „культурного імперіалізму”, котру в м'якій формі (на відміну від Корони Польської) практикували щодо русинів-католиків місцеві структури Латинської Церкви¹¹⁷. У 1709–1710 рр. протоархимандрит Василянського чину Лев (Кишка) звертався до віленського єпископа Константина-Казимира Бжостовського, аби той вплинув на членів підлеглих йому капітули та консисторії, які утискали в правах „руську лавицю Віленського магістрату”, самовільно усунувши війта-уніата Гілевського від виконання своїх обов'язків¹¹⁸.

¹¹⁷ На інший аспект феномена культурного трансферу за посередництвом Василянського чину – поширення монахами-уніатами західної латинської вченості, звертає увагу: B. Lorens. Bazylianie jako propagatorzy literatury łacińskiego kręgu kulturowego wśród społeczności unickiej w Rzeczypospolitej w XVIII wieku // *Między Wschodem i Zachodem. Prawosławie i unia* / наук. ред. М. Kuczyńska. Warszawa 2017, с. 293–329.

¹¹⁸ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 171, 179.

„КОРОТКЕ” XVIII СТОЛІТТЯ

Пам'ять про минуле на сторожі автономних прав обителі

У „коротке” XVIII століття Віленський монастир увійшов, утративши статус архимандрії та роль провідного чернечого осередку Василянського чину, котру він відігравав ще з часів реформи Йосифа (Веляміна Рутського). Боротьба обителі за свою автономію, зокрема право самостійно обирати настоятелів і розпоряджатися духовними бенефіціями, супроводжувалася виснажливим для святотроїцьких ченців протистоянням з пинськими унійними єпископами Маркіяном (Білозором) та Антонієм (Жолкевським), які домагалися престижного уряду віленського архимандрита й корисливого контролю за багатими матеріальними ресурсами обителі¹. Опозицію до нав'язуваних ззовні „старших” очолив тодішній ігумен о. Маркіян (Кульчицький), відомий богослов і консультор Василянського чину. У 1698 р. він вніс до Віленського гродського суду протестацію проти номінації Жолкевського архимандритом, відмовився допустити того до урядування монастирем (усупереч волі унійного митрополита Лева Шлюбича-Заленського) та офіційно оголосив про відмову всієї чернечої громади визнавати пинського владика своїм духовним зверхником, оскільки така особа має бути „обрана вільними голосами не з числа прелатів, але з-поміж звичайних монахів”². На захист прав і прерогатив обителі ченці видали невеликий

¹ Один з їхніх попередників, о. Іван (Малаховський), отримавши в 1671 р. звістку про свою номінацію перемишльським унійним владикою, безповоротно забрав з монастирської ризниці архимандричу митру, срібний позолочений хрест вартістю 400 злотих і літургійну чашу. Натомість пинський єпископ Маркіян (Білозор) у 1697 р. взяв готівкою з ризниці монастиря 7 000 злотих „Можейківської суми” і 2 500 злотих з легатії на акафіст, дві позолочені чаші з дискосами, два срібні підсвічники, священничі ризи, рукописний *Служебник* о. Янушкевича та коштовну шаблю – вотивний дар похованого у Богоявленській каплиці воеводи Януша Скумина-Тишкевича (НМЛ, Ркл-702, арк. 3–3 зв. (витяг з протоколу засідання Більської василянської капітули 1709 р.); [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 34–35, 43–45, 138–141, 143–149).

² *АВАК*, т. 8, с. 603–605 (№ 233).

за обсягом трактат „*Оборона Віленського монастиря церкви Пресв. Трійці, і повна інформація Всечесних отців віленських василіян [...]*”³. Твір уклав, найвірогідніше, о. Іван (Олешевський, †1723), довголітній прокуратор Віленського монастиря і його вікарій у 1704–1705 рр.⁴, аби аргументовано захистити інтереси своєї чернечої спільноти на Новгорододзькій василіянській капітулі 1703 р.

Праця є компендіумом історичних відомостей про монастир Св. Трійці (починаючи від легендарних оповідей про його заснування), а також містить докладний перелік його юридичних і майнових прав, маєностей та грошових і земельних фундацій. Наратив „*Оборони*” цілеспрямовано творить образ вільної спільноти іноків, права якої вкотре намагаються порушити. Автор спеціально наголошує, що до заснування Віленської обителі не долучилися ані польські королі чи великі князі литовські (бо вона була православною), ані князь Костянтин Острозький. Руський вельможа справді „вимурував церкву [Пресв. Трійці], однак щоб він надав і фундацію вже існуючому на той час монастиреві, того ніде не прочитаємо”⁵. Як переконував читачів упорядник „*Оборони*”, віленські іноки віддавна жили на пожертви („з милостині”), тому ніхто не може відбирати їхні маєності, навіть на підставі відповідного монаршого привілею. Завершує цей історично-правовий уступ промовиста цитата-прокляття з *Євангелія* на тих, хто позбавляє монастирський храм його власності: „Хто би хотів віддалити від церкви ту фундацію, «да будет проклят в сей вік, во будущий [вік] од св. отцов седми соборов, да будет чужд християнства, а со мною разсудит ся на Страшном Суді»”⁶.

Трактат таки посприяв вирішенню конфлікту навколо Віленського василіянського монастиря. Уже через декілька років після появи „*Оборони*”, за посередництва великого канцлера литовського Кароля-Станіслава Радзивілла (1669–1719), тогочасного покровителя й опікуна василіян, уже попередньо виданий привілей на архимандрію Св. Трійці (правдоподібно, римському прокураторові Чину Сильвестрові (Пешкевичу)) було

³ [ks. J. Olszewski]. *Obrona monastyra Wileńskiego cerkwi Przenajświętszey Trojcy, y zupełna informacya przez wielebnych oo. bazylianow wileńskich unitów przy teyże cerkwi zostających*. Wilno 1702 (LMAVB RSS, Nr. L-18/2-44).

⁴ Авторство цього трактату простежує: о. В. Pietnoczko. Bazylianie wileńscy Marccjan Kulczycki i Jan Olszewski, a autorstwo „Obrony monastyra wileńskiego” // *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai. Mokslinių straipsnių rinkinys* / ред. А. Vasiliauskienė, О. Лукачук. Šiauliai – Lvovas 2017, с. 183–188; його ж. W poszukiwaniu autora „Obrony monastera wileńskiego...”, wyd. 1702 r. w Wilnie // *Bazylianie w świecie: przeszłość oraz terazniejszość* / ред. W. Parasiuk. Warszawa 2017, с. 63–71.

⁵ [ks. J. Olszewski]. *Obrona monastyra Wileńskiego*, с. 4.

⁶ Там само, с. 7.

скасовано⁷. 1702 року король і великий князь Август II Сильний (1697–1706, 1709–1733) підтвердив попередні надання монархів Речі Посполитої з 1628 і 1633 рр., що фіксували право вільного вибору „старшого” Святотроїцької обителі. Зі свого боку, Новгородоцька василіяньська капітула 1703 р. остаточно апробувала рішення двох Жировицьких конгрегацій 1675 і 1679 рр. про ліквідацію Віленської архимандрії⁸. Так обитель позбулася обтяжливого й загрозливого для неї статусу, перейшовши в повне підпорядкування головному настоятелю (протоархимандриту) Василянського чину. І лише двічі (в 1767 і 1780 рр.) спрагли багатого бенефіцію ченці-кандидати (Ігнатій (Володько) та Діонісій (Чадай)), скориставшись конституцією Варшавського генерального сейму про відновлення в Унійній Церкві чотирьох архимандрій, спонукали Станіслава-Августа Понятовського видати їм монарші дипломи на уряд віленського архимандрита. Однак після протесту святотроїцьких монахів і папського нунція, задворний суд Головного Литовського трибуналу у Варшаві скасував ці номінації⁹.

„Лихі часи”: війни, епідемії, пожежі та внутрішні міжусобиці

На початку XVIII ст. відроджений василіяньський монастир Пресв. Трійці, як і в середині минулого століття, пережив „лихі часи”, що розтягнулися на чверть століття. Матеріальна розруха і криваві чвари між різними шляхетськими угрупованнями на теренах ВКЛ у 1696–1702 рр., апокаліптична пожежа Вільна 1706 р., страхітлива епідемія чуми 1710 р.¹⁰ та спустошливі події Великої Північної війни 1700–1721 рр. дуже негативно позначилися на повсякденному житті чернечої спільноти. Податкові квоти Святотроїцького монастиря за 1718–1729 рр. засвідчують, що, виконуючи постанови Варшавського генерального сейму, василіяни тільки з одного маєтку

⁷ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 328, л. 164; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 66–67.

⁸ [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 141–143, 150.

⁹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 22; *АВАК*, т. 9, с. 437–450 (№ 160); *АСД*, т. 10, с. 317 (№ 43).

¹⁰ Епідемія була частиною пандемії, що заторкнула обширний регіон – від Середньої Азії до Середземномор'я. У Речі Посполитій чума спочатку була зареєстрована 1702 р. на півдні Польщі, у шведському військовому госпіталі, а її поширенню сприяли торгівля, подорожні, пересування численних військових підрозділів і великі натовпи біженців, що покидали зону бойових дій. (Див. про це докладніше: A. Karpiński. *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorob zakaźnych w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku i ich następstwa demograficzne, społeczno-ekonomiczne i polityczne*. Warszawa 2000).

Біличани (у Мінському воєводстві) двічі на рік від чотирьох димів віддавали до державної скарбниці по 15 злотих 26 грошів на „військо Великого князівства Литовського”. Ченці також змушені були періодично сплачувати менші суми (по декілька грошів) на різних „погорільців” і на відбудову знищених війною державних і релігійних інституцій¹¹.

1700 року Август II Сильний розпочав невдачу для Речі Посполитої Північну війну. Вона завершилася економічною й демографічною катастрофою для країни, адже за цей період через епідемії та бойові дії було втрачено майже третину населення. Упродовж 1701–1702 рр. шведи захопили практично всю Польсько-Литовську державу, в т. ч. міста Варшаву, Краків і Львів, та домоглися поставлення новим монархом познанського воєводи Станіслава Лещинського (1704–1710), що спровокувало нову громадянську війну. Скориставшись цим, на початку квітня 1702 р. шведська армія зайняла столицю ВКЛ (за василіянськими джерелами, це сталося на Благовіщення Пресв. Богородиці, тобто 7 квітня¹²), де залишалася протягом місяця. Після невдалої спроби литовсько-польських військ відбити 16 квітня Вільно в супротивника окупаційна влада вдалася до брутальних репресій щодо міщан (зокрема конфесійних переслідувань) та грабунку і руйнування міста¹³.

Багато віленців (як-от студенти єзуїтського колегіуму) покинули місто ще до його захоплення шведами. Та чи були серед цих біженців насельники василіянської обителі, невідомо. Тим часом шведський гарнізон Карла-Густава Мюрнера наклав на мешканців Вільна величезну контрибуцію – понад 20 000 голландських талерів – як покарання за опір окупантам. 15 000 талерів від цієї суми повинен був внести магістрат, а решту – релігійні інституції. Кожна міщанська родина також мала віддати по 6 талерів „від вогнища”. „Відшкодування” необхідно було сплатити до 20 квітня, адже армія Карла XII для свого утримання потребувала коштів і провіанту. Для остраху віленців окупанти прилюдно стратили через повішання близько десяти міщан¹⁴.

Жертвою репресій військових став і колишній святотроїцький вікарій о. Хризантій (Святський, †1713), який на початку XVIII ст. виконував

¹¹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-6, арк. 16–39 зв.

¹² Pomownik, albo wizerunek śmiertelności ludzkiej przez opisanie wielebnych Ojców i Braci zmarłych celniejszych tylko i Prałatów w Zakonie Świętego Bazylego Wielkiego // РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 105.

¹³ Про це ширше див.: Т. Loe. *Where did all the soldiers go? – An analysis of the Losses experienced by the Swedish Army during the Great Northern War*. Upsala 2012, с. 42; G. Sliesoriūnas. The First Occupation of Vilnius during the Great Northern War (April-May 1702) // *Lithuanian Historical Studies* 14 (2009) 77–86.

¹⁴ G. Sliesoriūnas. The First Occupation of Vilnius, с. 83, 87–89.

OBRONA

Monastyra Wileńskiego CERKWI
Przenajświętszey TROYCY,
y Zupelna

INFORMACYA

Przez Wielebnych OO. Bazylianow Wileńskich Vnitow przy tey że Cerkwi zostających, na przyzłą dą Bog Generalną tegoż Zakonu przypádającą Kongregacyą iporzadzona, y do druku w Roku 1702 podána.

ZOBIAŚNIENIEM

Iak dawno, y przez boga Cerkiew Wileńską S. Troycy fundowana jest; iakie ab antiquo nadanie miała, y co zaprzczyniła ze one za Difunicy utraciła. Y na iakich potym Dobrach czy Oycowie Bazyliani ufundowani są.

Zeby się pokazało:

Iż niesłusznie tytuł Praelatury Archimandrycy na ten Klasztor był wnoszony: y że Krolowie Ich Mśc nie są żadnymi tego mieysca Fundatorami, y Collatorami. A zą tym ktorzykolwiek na Wolny Klasztor, y na Dobra Zięskiemu prawu podległe, a merć Zakonnikom fundowane Przywilcia ad malę narrata cum absoluto Dominio wyprawowali, wielką krzywdę temu mieyscu S. Czynili, y Wolną Elekcją w Obieraniu Starzszego, abo tytularnego Archimandryty gwałcili.

обов'язки економа маєтків Битенського монастиря. Згідно з житієм о. Хризантія, він „багато натерпівся від шведів, коли його [разом] з іншими монахами зв'язали і били києм, і рот піском засипали, аби не кликав за порятунком”¹⁵. Солдати-протестанти чинили насилля через те, що ченці цього унійного осередку не зуміли виплатити накладений на них „великий викуп”. Аби забезпечити стягнення контрибуції, шведи з кожної християнської обителі взяли по одному заручникові та заарештували частину членів магістрату, часто піддаючи їх нелюдським тортурам. Водночас окупанти самі влаштовували обшуки в християнських святинях, сподіваючись знайти там заховані скарби¹⁶.

Не оминув репресій і Віленський монастир Св. Трійці, що не зумів (та й не бажав) сплатити призначену йому військову контрибуцію. Один з його еромонахів, Лука (Пшевлоцький, †1712), потрапив до шведів у неволю як заручник та опинився аж у Саксонії. Уже після звільнення міста о. Лука, за щасливим збігом обставин („з нагоди різдвяної коляди”), невдовзі повернувся на батьківщину. Разом з декількома монахами-католиками він був переданий („подарований”) шведським королем Карлом XII польському монархові Станіславу Лещинському¹⁷. Щодо інших віленських ченців-уніатів військовий гарнізон також застосовував фізичний примус і навіть катування, вимагаючи від них сплати „провіантів і грошових контрибуцій”. Про це свідчить історія о. Маркіяна (Маскевича, †1716), який під час окупації міста 1702 р. „мусив багато поганого натерпітися від шведів”¹⁸. Так само зазнав „багато зневаг і тиранії” о. Діодор (Макаревич, †1716), випускник Брансбурзької папської колегії. За даними наративних джерел, ув'язненого о. Макаревича жовніри покалічили, „за ніс [вулицями Вільна] водили, через що потім йому виріс такий великий ніс, що був дивацтвом для людей”¹⁹.

Попри небезпеку й загрозу власному життю, віленським василіянам вдалося врятувати від шведів свою скарбницю, більшість матеріальних цінностей і реліквії. Напередодні захоплення міста вже згадуваний прокуратор Святотроїцької обителі о. Іван (Олешевський) організував вивезення коштовностей з Битенського, Борунського та Віленського монастирів до Дубна (сучасна Україна), де вони зберігалися близько року в добре укріпленому замку. Прокуратор особисто переховував від шведів („ворожих рук”) готівкою 20 000 злотих „селявинської суми” – кошти, що їх

¹⁵ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 53.

¹⁶ G. Sliesoriūnas. The First Occupation of Vilnius, с. 89.

¹⁷ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 31–31 об.

¹⁸ Там само, л. 77–78.

¹⁹ Там само, л. 81.

заповів покійний митрополит Антоній (Селява) на заснування у Вільні василіянського новіціату. Незважаючи на ув'язнення та завдані військом „прикрощі”²⁰, о. Олешевський не видав місця схову грошей.

Серед урятованих від шведів-протестантів реліквій була чудотворна ікона Віленської Богородиці, котру наприкінці 1660-х рр. повернули з Москви і котра зберігалась у монастирському храмі оо. василіян на окремому вівтарі. З ініціативи битенського й борунського ігумена о. Порфирія (Кульчицького), правдоподібно в січні 1702 р., чудотворний образ у спеціальній „шафі” (де вклали його шату, позолочені й оздоблені перлами корони та численні вотивні таблички), разом з іншими цінними речами в „довгій великій скрині” („реліквіями в скринці”, митрою блаж. Йосафата, намісними іконами в шатах, священничими ризами, смоленською плащаницею, богослужбовими книгами й літургійним опорядженням) спровадили до Жировичів²¹, а в березні того самого року в супроводі захристиянина церкви Пресв. Трійці о. Віталія (Василевського, †1710) і брата-соція (помічника) Алексія (Кобилінського) його перевезли до Дубнівського замку на Волині²². Власниця Острозької (Дубнівської) ординації княгиня Теофіла-Людвіка Любомирська (бл. 1650–1709) потрактувала василіянську ікону як реліквію роду Острозьких, переконуючи, що колись ця святиня була подарована місту Вільну предками княгині. Багата шляхтянка влаштувала образ у спеціально відновленій для цього замковій каплиці, й упродовж року о. Віталій (Василевський) щодня відправляв тут вотивні богослужіння²³. Наприкінці січня 1703 р., за розпорядженням генерального офіціала Київської архієпархії василіянина Порфирія (Кульчицького), еромонах Святотроїцької обителі Михайл (Гротуз) виїхав на Волинь до Великого Дубна „у справах, значущих для всієї святої єдності”²⁴. З огляду на козацьке повстання Семена Палія на Правобережній Україні, всі цінності Віленського та інших василіянських монастирів незабаром були перевезені з Дубна назад до столиці ВКЛ, проте саму чудотворну ікону княгиня відмовилася повернути. Ймовірно, образ Віленської Богородиці знову став власністю святотроїцьких іноків уже після смерті в 1709 р. власниці Острозької ординації.

Іншою безпосередньою загрозою для Василіянського чину, в т. ч. віленських монахів-уніатів, була під час Північної війни Росія, формальний союзник Речі Посполитої в її протистоянні зі Шведською імперією Карла XII.

²⁰ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 105–107.

²¹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 1–2 (опубл. в: АСД, т. 10, с. 296–297 (№ 36)).

²² РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 217–218.

²³ Там само, л. 218–219.

²⁴ НМЛ, Ркл-581, арк. 37.

Царська армія в перше десятиліття XVIII ст. розташувалася на теренах сучасних Білорусі та Литви, де разом з іншими військами плундрувала церкви, монастирі й маєтності Унійної Церкви, а також переслідувала її клир і ченців²⁵. Коли сенатори ВКЛ намагалися заступитися перед князем Олександром Меншиковим за насельників Битенської й Жировицької обителей, царський вельможа порівняв унійних монахів „зі собаками, які навіть не кальвіністи, не лютерани, не римо-католики”²⁶. Переслідувань з боку росіян зазнали й деякі єпископи Київської митрополії. Так, цар Петро I (1682–1725) особисто оскаржував пинського владику Порфирія (Кульчицького, 1703–1716) та відверто цькував луцького пастиря Діонісія (Жабокрицького, 1695–1711). Останній, необачно підтримавши кандидата на престол Речі Посполитої Станіслава Лещинського, особистого ворога Петра I, спершу був заарештований (у 1706 р.), а згодом вивезений до Москви й далі на Соловки, де й помер як мученик за віру²⁷. А влітку 1705 р. сталася відома „Полоцька трагедія”²⁸, коли цар замордував у Софіївській катедрі кількох василіян, котрі публічно визнали свою відданість руському католицизму²⁹.

Реагуючи на переслідування уніатів, митрополит Шлюбич-Заленський відчайдушно апелював за підтримкою до Риму й монарха Речі Посполитої³⁰. Папа Климент XI (1700–1721) у своєму бреве від 17 жовтня 1705 р. задекларував моральну солідарність із русинами-католиками, закликаючи не проливати крові „синів унії” й не розорювати їхніх храмів³¹. Римський понтифік також звернувся до Августа II, просячи його заопікуватися уніатами³². У своїх розпачливих донесеннях з 1708 р. предстоятель Київської митрополії наголошував на загрозі „для святої унії”, що походила від

²⁵ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 321, л. 56 об.–57; Б. І. Балик. „Катафальк чернечий василіян” XVII–XVIII ст. (Рукописна збірка життєписів Василіян) // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCCL anno a Martyrio S. Iosaphat vertente*. 1973, с. 80–81.

²⁶ *Epistolae Zochovskyj, Zalenskyj, Vynnyckyj*, с. 214.

²⁷ А. Deruga. *Piotr Wielki a unicy i unja kościelna, 1700–1711*. Wilno 1936, с. 16–17.

²⁸ Див. детальний опис цих трагічних подій, укладений на основі свідчень полоцьких ченців-уніатів і надісланий до Конгрегації поширення віри 18 серпня 1705 р.: „Diarium Excidii Monasterii Polocensis Patrum Basilianorum cum Sancta Romana Ecclesia Unitorum, patrati a Serenissimo Moscoviae Duce, Anno praesenti 1705, die 11, et 12 Iulii” („Щоденник чоловіковбивства отців василіян Полоцького монастиря, з’єднаного зі Святою Римською Церквою, вчиненого московським князем цього року 1705, дня 11 і 12 липня”) // *Epistolae Zochovskyj, Zalenskyj, Vynnyckyj*, с. 207–210 (№ 28); *MUH*, т. 3, с. 14–28 (№ 15).

²⁹ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 321, л. 56 об.

³⁰ *Epistolae Zochovskyj, Zalenskyj, Vynnyckyj*, с. 206–210.

³¹ *MUH*, т. 3, с. 28–29 (№ 16). Регестовий опис: С. Рункевич. *Описание документов*, т. 2: 1701–1839. Санкт-Петербург 1907, с. 16 (№ 1110).

³² *DPR*, т. 2, с. 6–8.

російських військ. Як приклад владика Лев наводив спустошення Березвицького й Мінського (де резидував фельдмаршал граф Шереметьєв) василіянських монастирів та маєтків Віленської митрополичої катедри й Пинської унійної єпархії. Ці заходи таки дали певний ефект, і після „Полоцької трагедії” політика Росії та її окупаційної армії щодо католиків східного обряду, принаймні позірно, змінилася, ставши більш гнучкою. У листопаді 1705 р. було навіть видано толеранційний привілей для з’єднаної з Римом Руської Церкви, котрий гарантував особисту свободу й непорушність майна духовенства. Тоді ж з’явилися й інші „охоронні грамоти” на захист бенедиктинів та окремих святинь уніатів³³.

У самому Вільні, куди кількатисячний підрозділ російської армії на чолі з Петром I увійшов на початку 1705 р., уніати не зазнавали прямих утисків. Святотроїцький монастир у цей час продовжував функціонувати, а на прохання його ігумена о. Якова (Соліковського) з Битенського новіціату до Віленської обителі навесні 1705 р. було переведено послушника Ананія (Рудницького), який мав порядкувати в монастирському маєтку Свірани³⁴. У середині березня до столиці ВКЛ на чергове засідання Литовського трибуналу з’їхалися представники шляхти й сенатори (був також віленський єпископ і великий канцлер Кароль Радзивілл). Зібравшись у палаці Огінських (сучасна локалізація – вул. Arkliu, 5 у Вільнюсі), вони вимагали від фельдмаршала Шереметьєва виведення з міста московських військ, відмовляючись надалі провадити сесії Трибуналу за присутності тут іноземної армії³⁵. Водночас протоархимандрит Василіянського чину Лев (Кишка), котрий у першій половині березня перебував у столиці ВКЛ, занотував у своєму щоденникові, що „у Вільні дуже боялися шведів і чекали настання своєї остаточної загибелі, коли московити, неспроможні оборонитися, залишать Вільно, а переслідуючи їх, надійдуть шведи”³⁶. Окрім головного настоятеля оо. василіян, у місті тоді перебував і полоцький унійний архієпископ (Маркіян Білосор), колишній архимандрит Віленської обителі, якого русини-католики підозрювали „у втраті мошей” Йосафата (Кунцевича)³⁷.

Цей відносно спокійний ритм монастирського життя, що налагодився після завершення шведської окупації Вільня, несподівано порушила пожежа 1706 р., яка зруйнувала майже половину міста. За відомостями житія

³³ Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 321, л. 57. Ці події, а також московська політика щодо уніатів у Речі Посполитій всебічно висвітлені в монографії: A. Deruga. *Piotr Wielki a unicy i unja kościelna*, с. 89–221.

³⁴ Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 328, л. 164 об.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само, л. 164–164 об.

³⁷ Там само, л. 164 об.

святотроїцького ігумена о. Якова (Соліковського), тоді „згоріла вся наша церква, ззовні і зі середини втративши [будь-який] вигляд, і монастир зі всіх сторін був обпалений, тільки за дивним Божим провидінням [ми] залишилися з одними мурованими келіями”³⁸. Вогонь так само знищив купол храму та дзвіницю, вцілів лише знаменитий дзвін „Лебідь”, перелитий у 1676 р. на кошти віленського бурмістра Івана Огурцевича людвісаром Федором Первцем³⁹. Відбудова спустошеного стихією монастиря та його церкви тривала щонайменше рік; тоді вдалося не тільки накрити храм, але й відновити його інтер’єр. Таку ж сильну пожежу обитель пережила й у 1760 р., коли дощенту згоріли монастирські будівлі, однак збереглася василіянська церква, за винятком храмової каплиці Богоявлення Господнього („Скуминівська”), що постраждала від вогню⁴⁰.

Якщо пожежі Вільна 1706 і 1760 рр. мали руйнівні наслідки насамперед для монастирських будівель і храму Пресв. Трійці, то страхітлива за своїми масштабами епідемія чуми 1710 р.⁴¹ безпосередньо заторкнула кожного з членів чернечої спільноти. Василіянське життє одного з іноків Віленської обителі увиразнює весь драматизм ситуації на Святотроїцькій горі: „Аж шкода, бо коли монастир був опанований епідемією, й одні монахи мусіли залишати [обитель], а інші там померли жахливою смертю, не маючи відповідного похорону, і він [чернець] також без жодного обряду і без монашого похорону є похований якимись світськими людьми”⁴². З наративних джерел дізнаємося, що у Святотроїцькому монастирі чума в 1710 р. забрала життя близько десяти іноків, у т. ч. семи еромонахів і двох братів-лаїків⁴³. Іншого ченця – регента музики о. Севастіана (Дембковського), який усе своє монаше служіння провів у Віленській обителі

³⁸ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 101–102.

³⁹ АСД, т. 10, с. 306. Див. також: И. Герасимова. *Под властью русского царя*, с. 223–224; И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 7–8.

⁴⁰ АСД, т. 10, с. 308 (№ 43); И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 17–18.

⁴¹ За приблизними підрахунками, у Вільні від епідемії чуми померло близько 20 000 його мешканців та осіб, які знайшли в місті прихисток. Такі масові жертви були в т. ч. спричинені великим голодом на теренах ВКЛ унаслідок незвично холодної зими 1709–1710 рр. та приходом у регіон численних підрозділів російських військ після опанування ними східного побережжя Балтійського моря (A. Mariani. *Jezuici prowincji litewskiej wobec epidemii dżumy z lat 1708–1711 // Zapiski Historyczne* 81 (2) (2016) 65–104).

⁴² РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 51.

⁴³ Це 80-літній „старушок побожного життя” і сповідник сс. василіянок у Вільні о. Алексій (Сергійкевич), уродженець столиці ВКЛ („patriota wileński”), випускник римської колегії й колишній василіянський ігумен у Білій о. Бальцер (Богданович), а також еромонахи Власій (Євлашевський), Іван (Шпиркевич), о. Никифор, Софоній (Гулецький) і брати-лаїки Іван (Стошиць) та Іларіон (Чирканович) (Ojcowie i bracia,

„на хорі й крилосі”, „морова зараза” наздогнала в дорозі, і він „віддав Божові душу в маєтку Свірани й там само похований на могилах”⁴⁴.

Очевидно, вже невдовзі після вибуху у Вільні епідемії Троїцька гора практично спорожніла; вцілілі ченці, рятуючи своє життя, виїхали до монастирського маєтку Свірани. Свідок тогочасних подій – о. Іван (Олешевський), згадує у своєму трактаті „*Нарис вітчизняного нещастя*”, що під час морової пошесті „і в нас у віленському монастирі Св. Трійці не бачив іншого богослужіння, окрім однієї св. служби на день, і то читаної; оскільки обитель залишилася тільки з одним ченцем, а всі інші, які не втекли з Вільна, до одного вимерли”⁴⁵. Цим мужнім іноком, який під час мору перебував „на сторожі обителі та церкви з коштовностями”, був о. Діонісій (Филипович), вихованець Битенського новіціату і захристиянин. Важко занедужавши й маючи пропасницю („*maligna*”), що супроводжувалася втратою свідомості, галюцинаціями та появою виразок на тілі, о. Діонісій зумів не тільки вижити, але й уберегти монастир від пограбування і профанації. Допоміг йому в цьому „якийсь чоловік”, котрий опікувався хворим (що набув „дефекту в одній нозі”) і наглядав за будівлями. Коли ж у 1711 р. до обителі повернулися її колишні насельники, то Филипович навіть передав новому ігуменові о. Василю (Процевичу) кількасот злотих готівкою за продані овочі з монастирського саду⁴⁶.

Так завершилися найдраматичніші у XVIII ст. події в історії Свято-троїцького монастиря. „Лихі часи” змінилися періодом інтенсивного відновлення й розбудови обителі, поступовим поверненням ченців-уніатів у публічний релігійний простір Вільна, духовними пошуками в умовах розквіту барокової побожності та розвитком нових форм монашого благочестя в „золоту добу” Василянського чину.

Матеріальний статус

Численна спільнота віленських іноків зі своїми повсякденними потребами, функціонування монастирського храму Св. Трійці, душпастирська праця еромонахів, активна культурно-освітня діяльність, помітна соціальна заангажованість у загальноміському просторі столиці ВКЛ як місця публічного

którzy w morowe powietrze poumierali w roku 1710 // РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, №. 47, л. 50–51).

⁴⁴ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, №. 47, л. 51–51 об.

⁴⁵ [ks. J. Oleszewski]. *Abrys domowej nieszczęśliwości i wewnętrznej niesnaski, wojny Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego pro informatione potomnym następującym czasem przez jedną zakonną osobę świata pokazany i z żalnością wyrażony Anno 1721*. Краків 1899, с. 85.

⁴⁶ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, №. 47, л. 125–126, 136.

релігійного культу та, зрештою, провідна роль монастиря в структурі Василіянського чину й усієї Унійної Церкви вимагали значних матеріальних ресурсів. Це змушувало ченців брати участь у тогочасних економічних взаєминах і безпосередньо займатися господарськими справами. Основними джерелами інформації про матеріальний стан та економічну діяльність цієї обителі є „Меморіал, або інформація й пояснення одного ченця про Віленський монастир і церкву Пресв. Трійці” прокуратора о. Івана (Олешевського) з 1701 р.⁴⁷, підручна господарська книга Біличанського, Заліського та Свіранського маєтків оо. василіян за 1706–1729 рр.⁴⁸, інвентарний опис 1774 р.⁴⁹, реєстр нерухомого майна 1779 р.⁵⁰ і документи монастиря, що в міжвоєнний період опинилися у Львові в „Архіві історії унії” галицького митрополита Андрея Шептицького (1901–1944)⁵¹. Вони дають змогу проникнути в мікросвіт „практичного повсякдення” святотроїцьких василіян, простежити певну динаміку їхніх економічних стосунків із соціумом як у самому Вільні, так і на розлогих теренах ВКЛ, а також зрозуміти духовні, соціальні (станові) й релігійно-конфесійні мотивації ктиторів обителі та механізми отримання монахами милостині, численних земельних надань, грошових легацій і вотивних пожертв від різних осіб та інституцій⁵².

Матеріальною підставою забезпечення життєдіяльності монастиря Пресв. Трійці та його насельників були: 1) нерухомість і земельні ділянки („пляци”) у Вільні; 2) земельні володіння з фільварками, селами та підданими у Віленському, Мінському й Полоцькому воєводствах; 3) грошові пожертви (легації) міщан, шляхти й духовних осіб⁵³; 4) податкові зобов’язання магістрату, віленських братств і цехів; 5) кредитні фінансові операції за принципом „видеркафу”, коли певна сума коштів позичалася чернечею спільнотою з умовою виплати фіксованого відсотка („чиншу”); 6) збір милостині й добровільні внески парафіян і церковних установ.

Відповідальною за матеріальний добробут ченців особою формально був архимандрит. На практиці ці функції виконував настоятель монастиря (ігумен, суперіор), а повсякденно життєзабезпеченням обителі займався

⁴⁷ [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, s. 1–217.

⁴⁸ НМЛ, Ркл-581, арк. 1–169; Ркл-702, арк. 1–49.

⁴⁹ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 1–66.

⁵⁰ АВАК, т. 9, с. 431–436 (№. 158–159).

⁵¹ ЦДА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426, 426-а, арк. 1–50; спр. 426-б; спр. 426-в; спр. 426-г.

⁵² Найповніша колекція документів про ці надання: Wilno. Bazylianie. Akta majątkowe, procesowe. Kopie nadań, przywilejów. 1594–1833 // VUB RS, f. 4, b. A-147.

⁵³ Більше про це мовиться в підрозділі монографії „Монахи молитви за спасіння душі” (автор – Оксана Вінниченко).

головний економ (прокуратор), якого обирав ігумен, а також прокуратори-економи, яких призначали до кожного з монастирських маєтків⁵⁴. Укладені ще Йосифом (Велямином Рутським) „Партикулярні правила окремих урядів” підкреслювали, що прокураторові „корисно часто спілкуватися з людьми, щоб здобути їхню прихильність”. До компетенцій економа належало „забезпечити монастир всім необхідним”, а також широке коло обов’язків, пов’язаних із провадженням книги прибутків і видатків, збором милостині та звітуванням настоятелеві про матеріальний стан обителі, провадженням судових процесів, наглядом за станом будинків, їхнім ремонтом, збереженням прав і привілеїв монашої громади⁵⁵.

Економічна діяльність Віленського монастиря в ідеалі мала б покривати його фундаментальні потреби й поточні видатки, що були чималими. За даними василіянської анкети 1748 р., Святотроїцька обитель від двох своїх маєтків і чотирьох кам’яниць у Вільні щороку отримувала 7 000 флоренів прибутку (або бл. 35–40 тис. злотих), окрім того, щорічно в монастирську скарбницю надходило як милостиня до 400 флоренів. Однак після пожежі міста, що зруйнувала більшість монастирських будинків, ця сума зменшилася до 4 000 флоренів⁵⁶. Із середини XVIII ст. грошові надходження невпинно зростали, і вже візитація 1752 р. фіксує річний дохід чернечої спільноти на рівні 9 500 флоренів, а через декілька років – 17 523 флоренів, причому сальдо видатків і прибутків було позитивне (у 1755 р. скарбниця монастиря нараховувала 1 549 флоренів річного залишку)⁵⁷. Відкриття в другій половині XVIII ст. при обителі конвікту (гуртожитку) для шляхетської молоді й публічної школи, започаткування власних богословських студій і наявність новіціату, управління Віленською папською академією суттєво збільшили монастирський бюджет, який, за відомостями візитації 1796 р., сягнув майже 100 000 флоренів⁵⁸. Збережений реєстр прибутків і видатків василіянської обителі за 1799 р. доводить її дуже добрий матеріальний стан на переломі XVIII–XIX ст.⁵⁹

Значна частина цих коштів витрачалася на одяг і харчі для іноків. З візитацій монастиря 30–50-х рр. XVIII ст. довідуємося, що монахи назагал

⁵⁴ Для прикладу, прокуратором василіян у маєтку Залісія в 1720–1721 рр. був Лукашевич, 1726 р. – о. Домітіан (Славінський), 1752 р. – о. Йона (Антиперович), у маєтку Біличани 1740 р. – диякон Інокентій Созанський, у маєтку Свірани – о. Калістрат (Сіткевич) та о. Лука (Зінкевич) (НМЛ, Ркл-581, арк. 30, 39, 45, 66 зв.; ÖNB Wien, cod. SN-3847, fol. 164 v.).

⁵⁵ Опубл. у: *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 451–453.

⁵⁶ *Litterae basilianorum*, т. 2. 1979, с. 154 (№ 279).

⁵⁷ ÖNB Wien, cod. SN-3838, fol. 439.

⁵⁸ Там само, cod. SN-3849, fol. 375 v.

⁵⁹ LMAVB RS, f. 41, b. 82, l. 1–70.

були задоволені трапезою, хоч окремі з них і нарікали на брак м'яса в денному раціоні та погану якість продуктів⁶⁰. Іншою поважною статтею витрат була підтримка діяльності знаменитої Віленської василіянської капели (музикантів і хористів), яка на початку 1750-х рр. обходилася ченцям у 1 500 флоринів, а також утримання монастирської прислуги (челяді) (щорічно бл. 500 флоринів)⁶¹. Наведена статистика показує, що Святотроїцький монастир у Вільні вже не був у той час найбільш забезпеченим осередком Василіянського чину. Для порівняння, Почаївська лавра на Волині в середині XVIII ст. володіла капіталом у півмільйона злотих, що дозволяло їй утримувати 67 монахів і новиків⁶². Водночас на теренах ВКЛ Віленська обитель і надалі залишалася найбагатшим чернечим осередком оо. василіян. Так, у 1777 р. вона сплатила найбільшу суму податку *subsidium charitativum* з-поміж усіх монастирів Литовської провінції – 425 злотих, а за ще вісім василіянських спільнот святотроїцькі іноки заплатили самі (532 злотих), позичивши їм кошти⁶³.

Нерухомість і земельні ділянки („пляци”) у Вільні. Упродовж XVII–XVIII ст. обитель Св. Трійці забезпечувала економічні основи свого функціонування з різних джерел, проте найзначнішу частку доходів їй приносило володіння нерухомим майном у Вільні. Ця василіянська нерухомість не була сталим фондом і періодично ставала об'єктом купівлі-продажу⁶⁴ чи застави, а також судових позовів і суперечок⁶⁵. Найбільше прибутків монастир отримував від оренди міських кам'яниць – по кілька тисяч злотих на рік⁶⁶. Наприклад, на початку 1780-х рр. П'ятницьку і Сапіжанську кам'яниці орендував міщанин Тобіаш Кулик, який відремонтував обидва будинки⁶⁷.

⁶⁰ ÖNB Wien, cod. SN-3847, fol. 162, 164 v.

⁶¹ Там само, cod. SN-3838, fol. 135 v.

⁶² L. Bieńkowski. Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce, с. 1012.

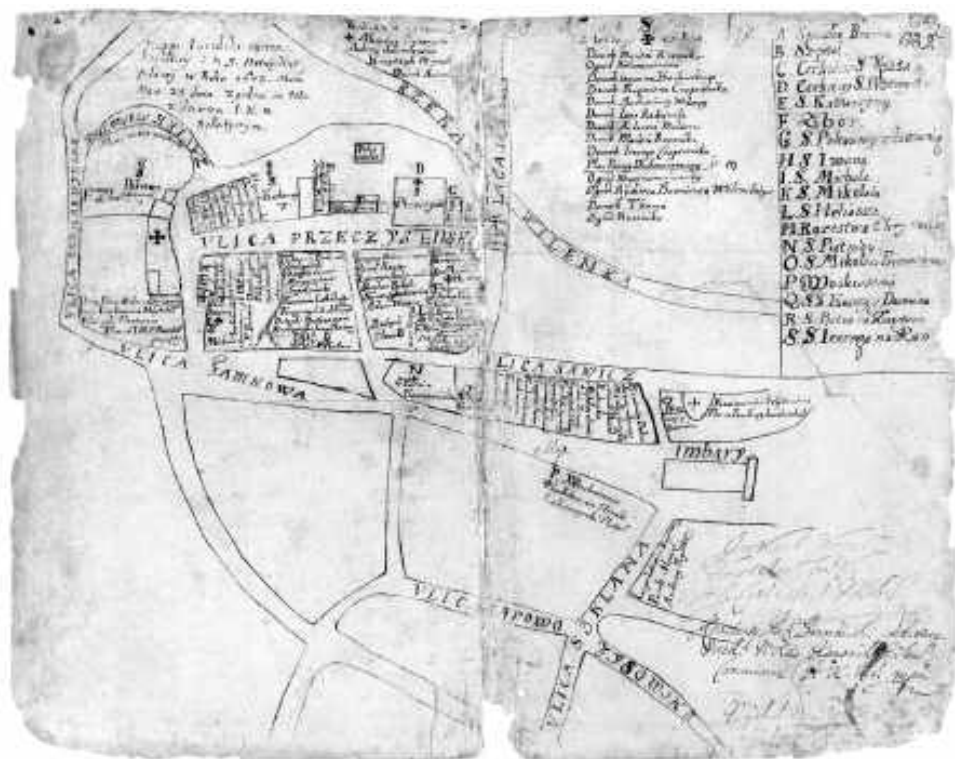
⁶³ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 23 v., 33; АСД, т. 10, с. 318, 321 (№ 43).

⁶⁴ Наприклад, у 1640 р. монастир продав за 400 кіп литовських грошів віленському міщанинові Кононовичу свій дім на вул. Острій поблизу обители, в 1644 р. віленському райці Семену Сальцевичеві – город на Лукішках, у 1772 р. – „пустий плац” на вул. Савич, водночас віддавши віленському бурмістру Минкевичеві в річну оренду за 200 злотих Сатановичівську кам'яницю на Амбарах (АВАК, т. 9, с. 56–57 (№ 15), 175–178 (№ 62–63), 418–426 (№ 153–155)).

⁶⁵ Зокрема, 1729 р. чернеча спільнота процесувалася з „паном Биковським”, а 1753 р. – з урядником Віленського гродського суду паном Змійовським за те, що той самовільно замурував вікно в кам'яниці оо. василіян (ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 60–63 зв.; VUB RS, f. 4, b. A-429).

⁶⁶ Так, у 1724 р. святотроїцький ігумен Василій (Процевич) уклав контракт з віленським євреєм Гіршем Левковичем на оренду двох „кравів” та однієї кімнати в Бухнерівській кам'яниці за 80 злотих щомісячного чиншу (НМЛ, Ркл-581, арк. 14 зв.).

⁶⁷ АВАК, т. 9, с. 89–90 (№ 25).

План Віленської юридики київського митрополита, 1672 р.

Найповніше інформація про житлово-господарський фонд василіян у столиці ВКЛ збереглася з 1770-х рр. На той час у їхній власності перебувало сім кам'яниць і господарський двір на Лукішках:

– *Бухнерівська* („Buchnegowska”), триповерхова, розташовувалася на вул. Єврейській (Шклянній) та Ядковій, у сусідстві з кам'яницею Св. Стефана й обабіч вул. Єврейської. У другій половині XVII ст. належала панові Янові Бухнерові, а в 1702 р. була подарована монастиреві спадкоємцями віленського бурмістра Івана Огурцевича⁶⁸. Згідно з інвентарем 1774 р., у кам'яниці поміщалося декілька магазинів („склепів”) і „кравів”, з криницею та кількома гостинними кімнатами („станціями”). У той період василіани не отримували з неї чиншу і не здавали її в оренду⁶⁹.

– *Кіндратовичівська* („Kondratowiczowska”) при Острій брамі, передана в дар Святотроїцькому церковному братству в 1592 р. віленським кравцем Яцьком Кіндратовичем⁷⁰. За інвентарним описом 1774 р., це була однопверхова будівля, покрита дахівкою, з пивницею, „станцією”, шинком і двома магазинами, кількома коморами та криницею. У 1770-х рр. кам'яниця здавалася в оренду панові Б'ялковському за 38 злотих щорічно й потребувала ремонту⁷¹.

– *П'ятницька* („Piatnicka”) в Рибному Кінці на вул. Великій, збудована на церковному погості храму Св. Параскеви П'ятниці, що згорів під час пожежі міста 1610 р. і наступного року був наданий ченцям-василіянам для відбудови своїм коштом⁷². Цю кам'яницю в 1664 р. записав Троїцькому монастиреві римо-католицький священник о. Ян Войшнарівич, канцлер Віленської дієцезії⁷³. Як зазначено в описі 1774 р., це був двоповерховий будинок з магазином, криницею та трьома „станціями”, шинком і шпихліром, котрі утримували декілька міщан, сплачуючи василіянам щорічного чиншу на суму 640 злотих⁷⁴.

⁶⁸ [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacya y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 128–132.

⁶⁹ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 26–27.

⁷⁰ *АСД*, т. 10, с. 221–222 (№ 4).

⁷¹ LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 374, l. 9, 14; Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 21 об. – 22 об.

⁷² У 1633 р. монахи не допустили передачі храму православним на основі декрету Владислава IV, а після спустошення в часи московської окупації, на вимогу капітули 1698 р., відновили церкву в 1700–1702 рр. та освятили її (V. Drėma. *Vilniaus bažnyčios*, с. 957–958, 962, 992–997; *АСД*, т. 10, с. 235–236 (№ 10); [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacya y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 93–100).

⁷³ *АВАК*, т. 20, с. 380 (№ 281).

⁷⁴ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 24 об.–25 об.; *АВАК*, т. 9, с. 431 (№ 158). На доходи від оренди П'ятницької кам'яниці претендував і глава Унійної Церкви, адже будівля розташовувалася в межах митрополичої юрисдикції (LMAVB RS, f. 41, b. 438, l. 39).

– *Саваневська* („Sawaniewska”), або *Войнівська* чи *Шанкопольська* („Woyniowska alias Szankopolska”) на вул. Єврейській (Шкляній), зведена навпроти старостинських палат, у сусідстві з вул. Домініканською. Інвентар 1774 р. інформує, що вона мала муровану крамницю („sklep mурowany czyli kromka”) та пивницю з двома криницями. Частину кімнат займали оо. домініканці, тут також жили „різні євреї”, які щороку сплачували 592 злотих чиншу⁷⁵. У 1680-х рр. кам’яниця належала шляхтичеві Войні, новгородоцькому каштелянові (звідси й інша назва – Войнівська), наприкінці XVII ст. її придбали пани Білоновичі, а 1723 р. будинок викупив граф Домінік Саваневський, заповівши його в 1750 р. віленським василянам⁷⁶.

– *Сапіжанська* („Sapieżyńska”) в Рибному Кінці на Великій Замковій вулиці, подарована смоленським каштеляном Богданом Сапігою в 1588 р. Святотроїцькому братству, а в XVII ст. передана василянському монастиреві „з вдячності” за опіку над конфраатернією. Зруйнована під час московської окупації, вже в останній третині XVII ст. вона приносила до 450 злотих щорічного прибутку. У 1700–1745 рр. будинок орендував віленський купець Ян Давва, а в 1770-х рр. ним розпоряджався „пан Кулик”, сплачуючи за рік 1 000 злотих чиншу⁷⁷. Як повідомляє інвентар 1774 р., це була двоповерхова споруда, зі „станцією”, двома шинками, пивницею та трьома магазинами і криницею, магазином-різницею для продажу м’яса⁷⁸.

– *Черковська* (Czerkowska), або *Цирковська* (Cyrkowska), біля Острої брами. На початку XVII ст. належала міщанинові Юрію Цирковському. У 1630–1631 рр. новий власник кам’яниці Семен Чаплинський подарував її Святотроїцькій обителі. Після пожежі Вільна 1706 р. споруда стояла пустою, однак невдовзі була відновлена за настоятельства Флоріана (Гребницького). У 1722 р. передана в однорічну оренду панові Василю Будкевичу, ще через два роки – пані Симоновій Боцевичевій за 80 злотих щорічного чиншу, а в 1770-х рр. її орендувала пані Садлуцька за 148 злотих⁷⁹. Відповідно до інвентаря 1774 р., це була двоповерхова покрита дахівкою будівля, з пивницею й криницею⁸⁰.

– *Сележинська* (Sieleżyńska), або *Шарупінська* (Szarypińska) (*Шарупинська*, „Szarypińska”), двоповерхова, на вул. Кінській у Святотроїцькому

⁷⁵ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 27–27 об.

⁷⁶ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-г, арк. 15 зв.–17; АВАК, т. 9, с. 59–65 (№ 17).

⁷⁷ [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 101–107; АВАК, т. 9, с. 431 (№ 158).

⁷⁸ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 22 об.–24.

⁷⁹ НМЛ, Ркл-581, арк. 19–19 зв., 35–35 зв.; [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 114–120.

⁸⁰ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 21 об.

провулку. Василяни придбали кам'яницю 1755 р. у віленських сс. василянок за 1 900 злотих з дозволу київського митрополита Флоріна (Гребницького). За описом 1774 р., у ній розміщувалися два магазини в підвалі та три „станції”. Перший поверх будинку тоді орендував пан Войнич за 112 злотих чиншу на рік, а на другому поверсі мешкали монастирські регент, кухар і також маляр⁸¹.

– *Двір на Лукішках* над річкою Вілія, з дерев'яним будинком на дві „станції” та великим дерев'яним шпихліром. Спершу це обійстя було власністю міщанської родини Сальцевичів, згодом воно дісталось в спадок святотроїцькому ченцеві о. Йосифові (Сальцевичу), який у 1660 р. записав двір „на вічні часи” Віленській обителі⁸². У 1732 р. на цьому місці василяни звели будинок з кухнею, де влаштували пральню, а також спорудили дві криті гонтом комори й возівню з відпочинковою галереєю для монахів. За інвентарем 1774 р., двір на Лукішках і двоповерховий шпихлір тоді здавався в оренду за 88 злотих панам Лукіяновичу та Войціховському⁸³.

Окрім того, в різні роки Святотроїцький монастир набув у Вільні ще принаймні 11 кам'яниць, які були предметом судових суперечок з іншими претендентами на цю нерухомість та якими ченці володіли епізодично. Це:

– *Бражицька* (Brażycowska) на вул. Німецькій і Хотючинській, позаду єзуїтського храму Св. Казимира, з городом за брамою Субоч і „темними крамами”. Монастиреві будинок заповів у 1696 р. віленський бурмістр-русин Олександр Бражиць, проте на початку XVIII ст. він перебував у стані руїни⁸⁴.

– *Дубовичівська* (Dubowiczowska), з дерев'яною будівлею всередині двору, розташовувалася при міському мурі біля Острої брами, на одній вулиці з Ріпницькою кам'яницею, межуючи з монастирським садом. Монахи отримали цю нерухомість як фондуш матері віленського архимандрита Олексія (Дубовича) і як спадок самого настоятеля. Початково тут мав розміщуватися василянський новіціат, і для ремонту будинку навіть було виділено 2 000 злотих, однак цей задум щодо новіціату так і не був зреалізований, і в другій половині XVII ст. споруда стала пустою⁸⁵.

– *Котовичівська* (Kotowiczowska) на вул. Кінській позаду монастирських воріт. У власність обителі будинок дістався 1652 р. як спадщина віленського райці Стефана Дубовича, рідного брата архимандрита о. Олексія⁸⁶.

⁸¹ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 25–26, 59–59 об.; АВАК, т. 9, с. 388–390.

⁸² [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 91–93.

⁸³ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 21 об.–28, 58–65.

⁸⁴ Там само, л. 60 об.–61; [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 135–137.

⁸⁵ [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 126–127.

⁸⁶ Там само, с. 127–128.

– *Кунцевичівська* (Kuncewiczowska), або *Закревська* (Zakrewska), на Кінській вул. У 1610-х рр. належала Ісаакові Кунцевичу, а в другій половині XVII ст. – віленському бурмістрові Богданові Закревському, після смерті якого перейшла до двох його близьких родичів – святотроїцьких василіян Івана (Закревського) та Ігнатія (Шитика-Залеського)⁸⁷.

– *Лярківська* (Larkowska) на Рибному Кінці, локалізована на одному подвір'ї із Сапіжанською кам'яницею та в сусідстві з римо-католицьким шпиталем. У 1633–1635 рр. чернеча спільнота викупила цей будинок у приватних власників⁸⁸.

– *Нарушевичівська* (Naruzewiczowska), подарована церковному братству Св. Трійці в 1592 р.⁸⁹

– *Огурцевичівська* (Ogurcewiczowska), успадкована в 1687 р. від віленського бурмістра Івана Огурцевича⁹⁰.

– *Пліхтинська* (Plichcińska), або *Барановичинська* (Baranowiczyńska), або *Вовковичівська* (Wołkowiczowska), на вул. Кінській (Хотючинській). На початку XVII ст. кам'яницею володів Іван Григорович-Пліхта, в 1612 р. її придбав Роман Баранович, який, своєю чергою, 1626 р. продав будинок оо. василіянам за 2 050 злотих – з коштів, що їх ченці отримали як грошову легацію віленського земського писаря Івана (Яна) Коленди⁹¹. За цю пожертву, з дозволу Жировицької василіянської капітули 1629 р., Коленда фундував у храмовій каплиці Воздвиження Чесного Хреста престол і вимурував крипту для поховання членів своєї родини⁹².

– *Ріпницька* (Rzerpińska) при міському мурі поблизу Острої брами. Кам'яниця дісталася Святотроїцькій обителі 1685 р. як компенсація за борги померлого віленського бурмістра Ріпницького, та вже наприкінці XVII – на початку XVIII ст. будинок заріс кропивою й стояв у руїнах⁹³.

– *Санкевичівська* (Sankiewiczowska), або *Радкевичівська* (Radkiewiczowska), набута василіянами на основі заповіту Аполіни Санкевичевої з 1718 р., котрим їх зобов'язано справедливо розподілити здепоноване в їхньому монастирі майно померлої вдови між трьома її синами⁹⁴.

⁸⁷ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 61 об.–62; АВАК, т. 9, с. 267–269 (№ 99).

⁸⁸ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 60–60 об.; [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 107–110.

⁸⁹ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 61 об.

⁹⁰ Там само, л. 62 об.–63.

⁹¹ Там само, л. 59 об.–60; [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 46–51.

⁹² *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 272.

⁹³ [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 120–126.

⁹⁴ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 59 об.

– *Сатаничівська* (*Сатанивичівська*, *Satanieczewska*, *Sataniewiczowska*) на Імбарах (Амбарах) при ринку, яку в 1632 р. заповів монахам пинський унійний єпископ Григорій (Михалович). Після зруйнування дому в час московської окупації, ченці віддали його в 15-річну оренду віленському міщанинові Івану Халькевичу, з умовою відбудови кам'яниці й сплати щорічного чиншу на суму 100 злотих⁹⁵.

На Троїцькій горі, в межах володінь обителі Св. Трійці, а також у різних дільницях середмістя Вільна іноки були власниками різноманітних житлових і господарських споруд, де жили чи провадили економічну діяльність міщани, шляхтичі й духовні особи, сплачуючи василіянам за оренду приміщень грошовий чинш⁹⁶. Зокрема, монастир володів будинком на церковному погості Свв. Косми і Дам'яна (на вул. Субоч, був подарований ченцям у 1619 р. віленським земським писарем Іваном (Яном) Коллендою), двором за Острою брамою (фундуш 1670 р. Олександра Кіркора з Ошм'янського повіту) й декількома земельними ділянками („пляцями”) за Субоцькою, Татарською та Троцькою брамами⁹⁷.

Податкові зобов'язання магістрату, віленських братств і цехів. Ще з часів пізнього середньовіччя у Вільні сформувалася усталена традиція нормативної підтримки магістратом та професійними і релігійними об'єднаннями міщан діяльності християнських інституцій – катедральних соборів, монастирів і церков, причому як католицьких, так і православних. З поширенням протестантської Реформації та проголошенням Берестейської унії віленські медові братства й цехи почали надавати допомогу також лютеранам, кальвіністам та уніатам. Тому відновлений і реформований василіянами Святотроїцький монастир намагався закріпити за собою податкові зобов'язання міських корпорацій, водночас усуваючи від цього привілею своїх головних конкурентів – православну обитель Св. Духа. На прохання тогочасного архимандрита Йосифа (Веляміна Рутського), у 1611 і 1614 рр. великий князь литовський і король польський Сигізмунд III видав грамоти (підтвержені його сином Владиславом IV у 1635 р.), якими зобов'язав купецький, кушнірський, „панський” (шляхетський) і роський цехи Вільна („медові братства”) віддавати Троїцькому монастиреві визначені грошові

⁹⁵ [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 111–114; *АВАК*, т. 9, с. 210–214 (№ 76), 432 (№ 158).

⁹⁶ Див. квит про сплату братством Св. Мартина при єзуїтському костелі Св. Ігнатія чиншу за користування будинком, що належав василіянам: НМЛ, Ркл-702, арк. 1–1 зв.

⁹⁷ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 62 об.; *АВАК*, т. 9, с. 217–218 (№ 79); *АСД*, т. 10, с. 247–248 (№ 16); [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 132–135, 137–138.

суми та продукцію на утримання ченців-уніатів і відбудову зруйнованих пожежею руських храмів міста⁹⁸.

У 1646 р. василянська обитель, за посередництвом руської лавиці магістрату і митрополита Антонія (Селяви), уклала угоду з цеховими корпораціями Вільна, згідно з котрою братчики повинні були щороку віддавати зі своїх прибутків по 100 кіп литовських грошів, а в певні дні року – також по 66 гарнців пива. За отримані від цехів кошти монахи мали купляти вино й віск, утримувати дзвонарів і доглядати монастирський цвинтар⁹⁹. У 1629 р. віленський цех чоботарів згодився щорічно, на свято Благовіщення, давати василіянам півкаменя воску „на свічку до цехового вівтаря Св. Луки Євангелиста” в монастирській церкві, а також сплачувати „третій грош цехового доходу” і два гроші на священика (у 1633 і 1675 рр. чоботарі підтвердили в магістраті ці свої зобов’язання)¹⁰⁰. Останній монарх Речі Посполитої Станіслав-Август Понятовський у 1767 р. спеціальним привілеєм апробував право Троїцької обителі на доходи від медових братств і цехів, що діяли у столиці ВКЛ¹⁰¹.

Кредитно-фінансові операції за принципом „видеркафу”. Завдяки побожним легаціям, фондушам і заповітам, Віленський монастир протягом XVII–XVIII ст. акумулював значні грошові капітали й перетворився на впливового учасника фінансово-кредитних операцій. За даними інвентаря 1774 р., у той час обитель володіла сумою в понад 68 000 злотих, які віддавала на збереження приватним особам і різним інституціям, одержуючи за це відповідні відсотки (6–7 % щорічно). Крім того, декілька тисяч злотих василіяни позичали різним людям готівкою („sumki ruchome tegoż klasztoru”)¹⁰². На масштаби цих операцій вказує історія єврея Йохеля

⁹⁸ *Akty cechów wileńskich*, с. 150 (№ 135); ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-408/1-а, арк. 1–1 зв. (копія привілею, опубл. в: *АВАК*, т. 9, с. 155–157 (№ 56)), 169–172 (№ 60); *СДГ*, ч. 2, с. 56–57 (№ 23), 60–61 (№ 26)).

⁹⁹ *АСД*, т. 10, с. 285–287 (№ 32); *СДГ*, ч. 2, с. 71–74 (№ 30).

¹⁰⁰ *АВАК*, т. 9, с. 20–22 (№ 3), 223–237 (№ 84), 241–243 (№ 87); *АСД*, т. 10, с. 259–260 (№ 22), 293–295 (№ 35).

¹⁰¹ *АВАК*, т. 9, с. 78–82 (№ 21).

¹⁰² Найбільші суми тримали підканцлер ВКЛ Хребтович (15 000 злотих), підскарбій ВКЛ Бжостовський (17 000 злотих), коморник ВКЛ Єзерський (10 000 злотих), клицький ординат князь Радзивілл (8 000 злотих), єврей Чорнушка (7 108 злотих), а також Антопольський василянський монастир (3 000 злотих), пан Чиж (2 000 злотих), віленський міський писар Кончевський (2 000 злотих) і ротмістр Ошмянського полку Венедикт Важинський (4 000 злотих). У квітні 1777 р. святотроїцький проповідник о. Августин (Зафалай) спеціально відвідував резиденції магнатів Радзивілла і Хребтовича, аби одержати належні василіянам відсотки від позичених сум – 560 і 1050 злотих (LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 374, l. 38; Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 28–28 об.).

Нахимовича, який у 1794 р. повернув монастирю Св. Трійці суму 8 726 злотих, що їх ченці під 7 % кредиту тримали у Віленському кагалі¹⁰³. Маючи у своєму розпорядженні доволі великі готівкові кошти, василіянська обитель виступала поважним кредитором для міщан, шляхти й духовенства¹⁰⁴. Так, у 1753 р. ченці дали в позику пурвинському старості Юрію Воловичу 10 000 злотих під заставу двох маєтків – Антополя у Берестейському воєводстві та Дегулі у Вількомирському повіті¹⁰⁵. Якщо боржники вчасно не повертали заборгованої суми, то задекларовані під заставу землеволодіння переходили у власність Троїцького монастиря. Такий випадок стався в 1697 р., коли волковиський підчаший Адам Коленда разом із дружиною, не зумівши віддати монахам 800 злотих, записав їм „на вічні часи” невеликий двір за Віленською брамою¹⁰⁶.

Земельні володіння та господарська діяльність

Упродовж XVII–XVIII ст. монастир Св. Трійці набув низку земельних надань від шляхти ВКЛ як латинського, так і східного обряду. Найбільшими фундаціями виявилися маєтки Біличани (Bieliczany) в Мінському воєводстві (на захід від Мінська, за 300 км від Вільна, тепер у межах Березинського р-ну Мінської обл. Республіки Білорусь), Залісся Острівне в Полоцькому воєводстві¹⁰⁷ (за 190 км на північний схід від Вільна, нині с. Залісся Глибочького р-ну Вітебської обл. Республіки Білорусь) та Свірани у Віленському воєводстві (за 25 км від сучасного Вільнюса, сьогодні поселення (під назвою Svironys) на території Литовської Республіки). У Біличанському, Заліському та Свіранському фільварках жили кількасот селянських родин (вони відробляли панщину, виконували інші господарські повинності й сплачували чинш), а також сім'ї євреїв-орендарів (зазвичай утримували корчми, млини і шинки) та ремісників, які виготовляли різноманітні вироби, насамперед сільськогосподарського призначення¹⁰⁸.

Щедрі фундації литовського нобілітету певною мірою компенсували втрату обителлю ще на початку 1570-х рр. двох фільварків Пурвиники і Свинтиники в Ковенському повіті, подарованих віленським ченцям у 1536 і 1539 рр. князем Матвієм Микитиничем-Головчинським (запис

¹⁰³ АВАК, т. 9, с. 130–132 (№ 47).

¹⁰⁴ Тільки протягом квітня 1777 р. до настоятеля Віленського монастиря двічі зверталися шляхтичі з проханням позичити їм 15 000 і 80 000 злотих (LVIA, f. 1178, ар. 1, б. 374, л. 37).

¹⁰⁵ АВАК, т. 9, с. 381–383 (№ 140).

¹⁰⁶ ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-413/6, арк. 1–2 (опубл. в: АВАК, т. 10, с. 435–437 (№ 118)).

¹⁰⁷ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 365, л. 1–146.

¹⁰⁸ НМЛ, Ркл-581, арк. 142.

здійснено в напрестольному *Євангелії* однієї з православних церков)¹⁰⁹. Після смерті князя його онуки, попри протести київського митрополита, відібрали силою в монахів цей фондуш, і згодом він перейшов у власність інших світських осіб та віленських бурмістрів¹¹⁰. Василяни аж до середини XVII ст. процесувалися зі спадкоємцями Головчинських (зокрема магнатом Криштофом Пацом, канцлером ВКЛ), котрі захопили обидва фільварки, але безуспішно, хоч у монарших привілеях на віленське архимандритство (1609, 1626, 1637 рр.) і продовжувала зберігатися формула про Пурвиники і Свинтиники як законний бенефіцій Святотроїцького монастиря¹¹¹.

Маєток Біличани (Bieliczny) василяни придбали 1626 р. за символічну суму у віленського воєводи і великого гетьмана литовського Лева Сапіги (1557–1633), який тим самим виявив свою матеріальну підтримку чернечому осередкові. За цей маєток іноки тривалий період судилися зі спадкоємцями Сапіг – панами Полубінськими, однак урешті-решт він залишився у власності Віленської обителі¹¹². У першій третині XVIII ст. до складу Біличанської волості входили містечко Козин та сім невеликих сіл, у котрих, за різними відомостями, мешкало від 60 до 80 родин підданих-селян і декілька єврейських сімей¹¹³.

Маєток Залісся Острівне (Zalesie Ostrowno) монахи отримали в 1625 р. як дар шляхтича-уніата Євстафія Корсака-Голубицького, войськового полоцького. Спочатку їм також дісталось село Голубичі в Полоцькому воєводстві, але з огляду на перманентні конфлікти з племінником померлого фундатора Григорієм Корсаком, василянська капітула 1636 р. вирішила відмовитися від 10 000 злотих, записаних на частині маєтку Голубичі, натомість монастир Св. Трійці одержав „відступне” на суму 3 000 злотих¹¹⁴. У фактичне володіння Заліссям василяни вступили тільки в 1649 р., по смерті дружини Євстафія Корсака. Однак і після цього вони змушені були довго судитися за подарований маєток з родинами Корсаків і Цехановецьких

¹⁰⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426, арк. 1–45 (документи за 1539–1641 рр.).

¹¹⁰ *АСД*, т. 10, с. 218 (№ 2); *СДГ*, ч. 2, с. 61–67 (№ 27); [ks. J. Olszewski]. *Obrona monastera Wileńskiego*, с. А2 зв.–В2 зв.

¹¹¹ Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 50, л. 9; НМЛ, Ркл-581, арк. 51–57; [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 5–19; *СДГ*, ч. 2, с. 94–95 (№ 35).

¹¹² Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 54–56 об.; [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 45–46, 185–190; *СДГ*, ч. 2, с. 69–71 (№ 29).

¹¹³ НМЛ, Ркл-581, арк. 31–33, 159–161 зв.; *АВАК*, т. 8, с. 177–178 (№ 82).

¹¹⁴ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 357.

та полоцькими єзуїтами й кармелітами босими¹¹⁵. У першій третині XVIII ст. Заліський фільварок охоплював розлогу територію, на якій розташовувалося щонайменше 17 сіл, хуторів та застінків і жило понад 160 родин підданих селян¹¹⁶.

Маєток Свірани (Swirany) в 1522 р. був записаний князем Костянтином Острозьким Успенському катедральному соборові, проте в 1636 р., з ініціативи Йосифа (Рутського), його передали Святотроїцькій обителі, обмінявши на село Руту, набуте василямианами як фондуш київського митрополита в 1613 р.¹¹⁷ Війни й міжусобиці другої половини XVII ст. призвели до спустошення Свіранської волості. Інвентар 1672–1674 рр. фіксував на території маєтку двір з різною живністю, млин і три корчми, а в окремих поселеннях – лише по кілька родин селян або ж чиншової шляхти („панцерних бояр”)¹¹⁸. Та вже на початку XVIII ст. Свіранський фільварок приносить непогані прибутки, в селах цього маєтку, як засвідчує інвентар 1703 р.¹¹⁹, суттєво зростає чисельність населення, серед якого тогочасні джерела згадують і татар-мусульман (з одним з них – Мустафою Афендєєвичем Ахметєєвичем, василямианами провадили межові суперечки)¹²⁰.

Протягом XVII–XVIII ст., завдяки жертвовності ктиторів, вдалим фінансовим операціям та активності на земельному ринку ВКЛ, Троїцький монастир зумів приєднати до Свіранської волості декілька сусідніх господарських комплексів. Першим таким здобутком стали маєтки Гедейтани (Гедетани), Мереч Білосоровський (Білосоровщина або Мереч) та Мідники, що їх ченці купили в 1626 р. на кошти (12 200 кіп литовських грошів¹²¹), записані обителі віленським бурмістром і купцем Ігнатієм Дубовичем. Цю даровизну в 1645 р. підтвердив своїм тестаментом син Дубовича –

¹¹⁵ LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 374, l. 12; Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 49–53 об.; АВАК, т. 9, с. 15–20 (№ 2); АСД, т. 10, с. 255–258 (№ 21), 262–265 (№ 25), 270–272 (№ 28); [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 36–41, 190–211.

¹¹⁶ НМЛ, Ркл-581, арк. 68 зв.–82 зв.

¹¹⁷ *Litterae basilianorum*, т. 2, с. 167–168 (№ 279); Д. Лисейчиков. Завещание митрополита Иосифа Вельямина Рутского, с. 64–66.

¹¹⁸ АВАК, т. 9, с. 432–433 (№ 158).

¹¹⁹ LMAVB RS, f. 41, b. 86, l. 1–22.

¹²⁰ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 29–32 об.; НМЛ, Ркл-581, арк. 61–62; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, Nr. 47, л. 136; АВАК, т. 9, с. 173–175 (№ 61); АСД, т. 10, с. 251–253 (№ 19), 261–262 (№ 24); [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 28–30, 152–158; *Рєєєтр митропольного архіву Унійної Церкви*, с. 210–212.

¹²¹ Копа – спосіб лічби коштів або товарів чи міра врожаю (наприклад, збіжжя у 60 снопах) і площі (орної землі, сіножатей і т. д.), що дорівнювала 60 одиницям й мала суб’єктивний характер.

віленський архимандрит о. Олексій, а в середині XVII ст. василіяни таки вступили у володіння всіма цими маєтками. У другій половині XVII ст. монахи провадили затяжні судові процеси зі спадкоємцями родини Дубовичів – Котелами і Родзевичами, а 1690 р. суд навіть скасував заповіт о. Олексія на Мідники й Мереч, однак у наступні десятиліття Святотроїцькій обителі вдалося відстояти свої права на цю власність¹²². Інвентар Мідницького фільварку 1654 р. інформує, що в належних йому трьох селах налічувалося всього два десятки селянських сімей і 7–8 родин дрібної шляхти („бояр”)¹²³.

У другій половині XVII ст. Свіранська волость поповнилася і фільварком Кулі з 15 селами, хуторами й застінками (на його території в 1718 р. проживало близько 70 родин підданих селян і декілька боярських сімей, котрі сплачували чинш¹²⁴). А 1790 р. василіяни на відкритих торгах придбали у Віленської римо-католицької капітули за 20 000 злотих фільварок Трибіли та село Савичуни¹²⁵. Загалом до складу Свіранської волості в 1770-х рр. входило 14 більших поселень, де було близько тисячі підданих-селян, а також незначне число чиншових шляхтичів та кілька сімей євреїв-орендарів¹²⁶.

Маєтки Войчани-Шанкополе (Woyczany alias Szankopole) та *Сухів* (Suchów). Василіянський монастир отримав поселення Войчани над річкою Войчанкою (інша його назва – Шанкополе) у Віленському воеводстві як фундацію войськового ВКЛ графа Гавриїла-Домініка Шанковського-Саваневського. У 1750 р. той заповів святотроїцьким василіянам 9 000 талерів на заснування гуртожитку (конвікту) при обителі та ремонт і внутрішнє оздоблення монастирського храму¹²⁷. Після смерті фундатора ченці довго не могли отримати цю суму, а також ввійти у володіння Войчанами, оскільки спадкоємці Саваневського опротестували його тестамент і, сфальшувавши документи, розпочали з монахами судовий процес¹²⁸. Ще раніше, у 1738 р., чернеча спільнота здобула від шляхтичів Владислава і Констанції

¹²² Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 32 об.–37; ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-413/2, арк. 6–6 зв.; [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 51–65, 173–185.

¹²³ ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-413/2, арк. 1 зв.–2 зв.

¹²⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-б, арк. 49–49 зв.

¹²⁵ АВАК, т. 9, с. 108–112 (№ 36).

¹²⁶ Там само, с. 432–433 (№ 158).

¹²⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-б, арк. 52–55 зв. (опубл. в: АВАК, т. 9, с. 59–65 (№ 17), 363–368 (№ 134–135); АСД, т. 10, с. 300–302 (№ 39)).

¹²⁸ Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 44–48 об.; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-г, арк. 1–15 зв. (реєстр документів на маєток Войчани-Шанкополе, укладений 1752 р. у Святотроїцькому монастирі); АВАК, т. 9, с. 73–77 (№ 20).

Марковських фільварок Сухів (Сухів-Зеновицький) в Ошмянському повіті Віленського воєводства під заставою в 20 000 злотих¹²⁹.

На жаль, у період внутрішньої дестабілізації Польсько-Литовської держави в третій чверті XVII ст. Святотроїцька обитель втратила кілька подарованих їй маєтків – Малий і Великий Можейків у Лідському повіті Мінського воєводства, а також Спягло в Ошмянському повіті. На Можейкові була забезпечена сума в 15 000 злотих, пожертвована василіянам у 1643 р. Євгенією-Катериною Корибут-Вишневецькою, дочкою віленського воєводи Януша Скумина-Тишкевича¹³⁰. Натомість маєток Спягло інокам заповів у своїй духовниці 1653 р. шляхтич Криштоф Кевлич, з умовою, що шість монахів-уніатів опікуватимуться місцевою Пречистенською церквою та заснують там монастир. І хоча все це було виконано, спадкоємці жертводавця вже наступного року захопили Спягло. У 1662 р. судовим рішенням маєток повернуто святотроїцьким ченцям, але невдовзі місцева шляхта спровокувала новозаснований монастир і змусила насельників покинути його. Після тривалих процесів віленські монахи таки отримали частину суми (9 000 злотих) як компенсацію за Кевличівську фундацію, проте саме Спягло для обителі було назавжди втрачене¹³¹.

Аби збільшити прибутковість своїх маєтків, василіяни здавали їх у традиційну для того часу короткотермінову (до трьох років) оренду шляхтичам або ж підприємливим євреям. Наприклад, у 1719 р. було укладено контракт на трирічне орендування маєтку Залісся. У тимчасове користування передавалися не тільки цілі земельні комплекси, а й окремі сіножаті, луки, лісові масиви. Але орендарі не завжди сплачували належну плату і нероз надуживали своїми обов'язками посесорів. Так, скажімо, було у випадку з паном Казимиром Хмелевським, який у 1710-х рр. господарював у Свіранах і заборгував ченцям за декілька років поспіль¹³².

Загальний нагляд за маєтками оо. василіян здійснювали прокуратори, котрі призначалися ігуменом обителі. Натомість безпосередньо бенефіціями монастиря Св. Трійці управляли світські особи – адміністратори (одним з них у 1725 р. був Леон Галевич) і старости, які іноді допускалися надуживань, утискаючи селян, ремісників і навіть дрібну шляхту¹³³. До монастирських сіл епізодично навідувалися віленські настоятелі, а також

¹²⁹ АВАК, т. 9, с. 326–329 (№ 121).

¹³⁰ [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 42–46; АСД, т. 10, с. 282–285 (№ 31); СДГ, ч. 2, с. 95–99 (№ 36).

¹³¹ [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 72–79.

¹³² НМЛ, Ркл-581, арк. 5–5 зв., 15 зв., 65 зв.; Ркл-702, арк. 4–5.

¹³³ LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 374, l. 25 v. – 26; НМЛ, Ркл-581, арк. 40, 118, 166–166 зв.; АСД, т. 10, с. 318 (№ 43).

протоігумени (провінціали) Святотроїцької (Литовської) провінції Василянського чину¹³⁴. Для виконання різноманітних душпастирських обов'язків і контролю за господарством обителі, до маєтків спроваджували й інших віленських ченців. Щоправда, тривале перебування у віддалених місцевостях іноді негативно впливало на них (кілька таких випадків, пов'язаних зі вживанням алкоголю й непристойною поведінкою іноків на території маєтків, виявив на початку 1740-х рр. василянський візитатор)¹³⁵.

Укладена в червні 1721 р. святотроїцьким ігуменом Патрикієм (Жиравським) „Пам'ятка” для прокуратора в маєтку Залісся свідчить, що, крім господарських і фінансових повноважень, на економа, котрим зазвичай був еромонах з Вільна, покладалися душпастирські обов'язки та розмаїті соціальні функції. Про турботу адміністрації василянського маєтку про селян дізнаємося з реєстру видатків Заліського фільварку в 1725 р. – у цьому документі серед іншого визначено одну осьмину „для челяді на хліб під час Великодня”¹³⁶. „Інформація” 1719 р., своєю чергою, строго наказувала підстарості Заліського маєтку, щоб „тивун челядь не кривдив, а челядь не була голодною”. Ця василянська інструкція вимагала, аби навесні та в неврожайні роки бідним людям і голодуючим підстароста роздавав хліб¹³⁷. Для запобігання зубожінню селян, „Пам'ятка” 1721 р. забороняла євреям-корчмарям давати підданам горілку в кредит або продавати спиртні напої безпосередньо в обійстях селян, також під час кермашів (храмових свят) орендарі маєтку не мали права збирати податки з празникуючих. Передбачалися й охоронні заходи зі збереження природного ландшафту й місцевої фауни (не дозволяли масову заготівлю дерев „у пущі” та несанкціонований відстріл диких тварин тощо)¹³⁸.

Так само прокуратор повинен був стежити за тим, щоб монастирські „піддані до церкви в неділю і свята ходили”. Причому настійливо

¹³⁴ Так, у 1725 р. Залісся відвідав ігумен Віленського монастиря о. Василій (Процевич), про що свідчать записи про видатки на крупи й пиво, в 1726 р. – литовський провінціал, на гостину якого фільварок додатково закупив дороге вино та білий хліб, а в 1777 р. – святотроїцький настоятель Єронім (Артецький) (LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 374, l. 23 v., 42 v.; НМЛ, Ркл-581, арк. 148, 152 зв.; АСД, т. 10, с. 318 (№ 43)).

¹³⁵ Для прикладу, опитуючи в 1740 р. сповідника Віленської обителі о. Симеона (Копонку), візитатор виявив, „що коли той був у Свіранському угідді, то випив багато горілки з жінками і, добре напившись, скандально співав різних пісень, які зазвичай співають у корчмі”. Інший еромонах – о. Бартоломей (Малюсицький), як установив василянський ревізор, так само „має звичку п'яним лежати в обігрітій кухні на печі” (ÖNB Wien, cod. SN-2799, fol. 69; cod. SN-3847, fol. 164 v.).

¹³⁶ НМЛ, Ркл-581, арк. 153 зв.

¹³⁷ Там само, арк. 87.

¹³⁸ Там само, арк. 27–27 зв.

рекомендувалося відвідувати унійний храм господареві й господині, вдома, натомість, залишаючи „дітей або челядь для охорони і готування їжі”. Тих селян, які мешкали віддалено від парафіяльної святині, зобов’язано брати участь у недільних богослужіннях принаймні один раз на кілька тижнів. Фільваркова прислуга (челядь), окрім відвідування недільних і святкових Літургій, теж мала зранку, в обід і ввечері відмовляти молитви, а тих „з прислуги, хто буде лінивим до хвали Божої”, наказувалося карати¹³⁹.

Події Хмельниччини, московського і шведського „Потопу” 1654–1667 рр., внутрішнього протистояння між різними шляхетськими угрупованнями та Велика Північна війна 1700–1721 рр. дуже негативно вплинули на функціонування василіянських фільварків. Коли в 1690 р. новопризначений прокуратор Святотроїцької обителі о. Іван (Олешевський) прибув до Вільна, то застав матеріальне забезпечення обителі занедбане до тієї міри, що „хліб і пиво до рефектаря (їдальні. – Авт.) [ченці] щоденно купляли на ринку і в шинку”¹⁴⁰. Вражений побаченим, о. Олешевський занотував у своєму „Меморіалі”: „Господарство наше по фільварках провадиться погано; стайні запущені й напівзруйновані; так само монастир не відновлює своїх будинків”¹⁴¹.

Однак поступово фільваркове господарство оо. василіян оговтувалося від економічної розрухи, і вже в першій чверті XVIII ст. монахам вдалося налагодити досить успішну господарську діяльність. Це доводить поява на фільваркових дворах різноманітних будівель. Так, інвентар 1723 р. документує в Біличанах дві комори, пивницю, возівню, пекарню, стайню та „білу хату з коморою, трьома вікнами і кахельною піччю”¹⁴². За даними підручної господарської книги Віленського монастиря, в 1720-х рр. на території його маєтків діяла розгалужена система промислів із земельними угіддями, корчмами, лісовими масивами, млинами, пасіками і ставками. Зокрема, Заліський маєток володів озером Плісо, в якому планово здійснювався вилов риби на продаж та який ретельно доглядали, укріплювали й періодично спускали, запобігаючи повені й криголаму. Заборська пуща на р. Половиця перебувала під наглядом двох найнятих ченцями лісників, котрі контролювали відстріл диких звірів, вирубку дубів і лип та заготівлю лика (ликування), що приносило фільварку прибуток. Для прикладу, за ліс на побудову селянської господарської хати потрібно було заплатити 5 флоринів, а за лазню – 1 флорин 20 грошів¹⁴³.

¹³⁹ НМЛ, Ркл-581, арк. 27.

¹⁴⁰ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 106–106 об.

¹⁴¹ [ks. J. Olszewski]. Memoriał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego, с. 33.

¹⁴² НМЛ, Ркл-581, арк. 108–117.

¹⁴³ Там само, арк. 84–89 зв.

419

INWENTARZ

WŁOSCI-BIELICZAN

SKIEY: ZAROSKRAZEM W BOGV
N P. I. M. X. BAZYLEGO PROCE
WICZA O. D. B. Maayni. PRO TOCONSYL.

1072-87 Superiora forudicijonskie 1774 1725 29 2000

Przeby. p. p. B. Prokuratorze jest Jozefy de Gony

WIES BIELICZAN

Podrozmia

<i>Wiosna</i>	<i>Lato</i>	<i>Jesien</i>		<i>Wiosna</i>	<i>Lato</i>	<i>Jesien</i>	<i>Wiosna</i>	<i>Lato</i>	<i>Jesien</i>	<i>Wiosna</i>	<i>Lato</i>	<i>Jesien</i>
3	3	4	<i>Prwidor Kryn - - - 077.</i>	1	2	22	15	4	3	1		
2	4	7	<i>Jwan Kryn - - - 077.</i>	2		20		2	4	2		
7	8	8	<i>Piotr Kille - - - 077.</i>	2	7	37	15	2	5	2		
4	1	4	<i>Janek Cebulski - - 077.</i>	1		15		1	2	1		
1	2	2	<i>Kurma Michnik 077.</i>	1		15		1	2	1		
3		2	<i>Jwan Stuchi - - -</i>		2	7	15	1	1			
1	2	2	<i>Dawid Sculon - - -</i>	1		15		1	2	1		
1	4	6	<i>Jwan Sculon Starzy</i>	1	5	22	15	4	3	1		
1	1	2	<i>Simon Cienkowski</i>		2	7	15	1	1			
			<i>Lud J. w. w. d. J. w. p. d. J.</i>									
<i>Summa</i>												

Інвентарний опис Біличанського маєтку
Віленського монастиря Пресв. Трійці. 1725 р., фрагмент

У василянських фільварках вирощували поширені в той час сільсько-господарські культури – біб, горох, гречку („татарку”), жито, коноплі, льон, просо, пшеницю, сочевицю, ячмінь, а також утримували свійську птицю (індики, кури), поросят тощо¹⁴⁴. Тільки в Біличанському маєтку після жнив 1726 р. селяни зібрали 100 кіп жита, 54 копи вівса, 39 кіп ячменю, 27 кіп пшениці, 24 копи вівса, 19 кіп яровини та 12 кіп гороху. А в Заліському маєтку фільваркові комори влітку й восени 1719 р. поповнилися на близько 100 осьмин¹⁴⁵ збіжжя, основу якого складала жито й овес¹⁴⁶. Культивували василіяни й тваринництво, вирощуючи велику й дрібну рогату худобу та свійську птицю¹⁴⁷. У деяких поселеннях (як-от у Новому Селі) займалися бджільництвом, використовуючи якісний мед для власних потреб і на продаж¹⁴⁸.

Зібраний урожай частково надсилався до Святотроїцького монастиря для випікання хліба, виготовлення браги та приготування різних продуктів харчування. Проте більшість зернових залишали на місці як корм для худоби і птиці. До Вільна із Заліського фільварку відправляли зазвичай крупи, льон для виготовлення олії, сало та свинину. Реєстр видатків за 1723 і 1725 рр. подає дуже цікаву інформацію про готівкові кошти, харчі, сільськогосподарські товари, живність і навіть диких звірів, що їх обитель щороку отримувала із Залісся. У цьому переліку фігурують близько 600 злотих готівкою, 11 шкір лосів, заготовлене боброве й ведмеже м'ясо, одна бочка засоленої риби, одна бочка і 42 гарнці меду, один віз мороженої риби, 44 копи в'яленої риби (шупаки, окуні, ляці) і навіть двоє живих ведмежат¹⁴⁹, яких везли до столиці ВКЛ для розваг і продажу багатим міщанам чи шляхті. Певна річ, маєтки не могли забезпечити чернечу спільноту всім необхідним для харчування, тому частину „стратегічних” товарів доводилося купувати навіть у віддалених регіонах. Збереглися відомості, що 1722 р. було спроваджено монаха з шістьма підводами в далеку подорож на Волинь за сіллю і хмелем¹⁵⁰.

Окрім земельної повинності (від однієї тяглої волоки¹⁵¹ щотижня відробляли три дні панщини), у василянських фільварках селяни виконували

¹⁴⁴ НМЛ, Ркл-581, арк. 36–36 зв., 64, 145–146, 147–154.

¹⁴⁵ Сипуча міра маси в XVI–XVIII ст., що дорівнювала 9 гарнцям (3,8 літрів), в одну велику бочку вміщувалося 8 осьмин.

¹⁴⁶ НМЛ, Ркл-581, арк. 87 зв.–88, 100–101.

¹⁴⁷ На Заліському дворі, зокрема, в 1721 р. утримували 6 коней, 13 волів, 13 корів, 7 ялівок, 6 бичків, 11 телят, стадо овець (до 50 голів), 14 свиней, 2 кози, 33 гусей, 33 індики, 54 качки, понад 80 курей (НМЛ, Ркл-581, арк. 67).

¹⁴⁸ НМЛ, Ркл-581, арк. 108–117.

¹⁴⁹ Там само, арк. 128 зв., 149, 155–155 зв.

¹⁵⁰ Там само, арк. 25.

¹⁵¹ Згідно з „Інформацією” 1719 р., одна волока в Полоцькому воєводстві тоді дорівнювала 30 моргам землі, а один морг мав 90 шнурів ширини і 60 шнурів довжини (еквівалентом одного шнура є 75 ліктів) (НМЛ, Ркл-581, арк. 90 зв.).

й інші сільськогосподарські роботи, що мали переважно сезонний характер. Вони збирали в лісі „за потреби і змоги горіхи та ягоди”, ловили неводом рибу в озері й ставках і т. д. Улітку й восени від кожного селянського двору вимагалось відбути 12 трудоднів, „сторожити вогонь” під час нічних польових робіт та „за потреби” ходити в ліс на лови. Селяни також сплачували Віленській обителі грошовий чинш. Так, від кожного з 26 селянських дворів, що володіли 12 волоками землі та мали 47 волів, економ Заліського фільварку на початку 1720-х рр. брав 10 злотих готівкою, одну бочку вівса й жита, одну солянку хмелю, чотири вози сіна, одну гуску, 20 яєць, одну копу грибів та один пуд меду¹⁵².

Значний дохід василіяни отримували від декількох корчм і млинів та численних шинків, котрі адміністрація маєтків передавала в тимчасове користування. Наприклад, у 1726 р. було укладено однорічний контракт на 200 злотих за оренду корчми в Заліссі¹⁵³. Таку саму суму платив і єврей-орендар Мойша з Біличан¹⁵⁴. Щоправда, за право пропінанції ченцям доводилося сплачувати податки в державну скарбницю. Лише за один 1703 р. Віленський монастир віддав 30 злотих чопового і шеляжного податків за продаж алкогольних напоїв у корчмі в Свіранах¹⁵⁵. Очевидно, що наявність мережі шинків і корчм у василіянських маєтках спричинювала соціальну напругу й часті побутові конфлікти. Скажімо, на початку 1720-х рр. ігумен Василій (Процевич) позивав до духовного суду двох шляхтичів з Ошмянського повіту, які, „забувши страх Божий і суворість духовного права”, влаштували погром у Заліській корчмі, побивши єврея-корчмаря Берка та місцевого унійного священика¹⁵⁶.

Великих клопотів Святотроїцькій обителі завдавали судові процеси. Здебільшого це були земельні суперечки з монахами латинських орденів (домініканцями, єзуїтами і францисканцями) та шляхтою, маєтки яких межували з василіянськими володіннями. Віленських ігуменів також позивали до суду за переховування селян-утікачів, котрі осідали в їхніх маєтках¹⁵⁷. У 1694 р. на Свірани здійснили напад шляхтичі Милевські, а 1701 р. — пани Сурожі, одного з яких селяни, захищаючи свої обійстя, вбили, й монастир змушений був заплатити родині загиблого кілька тисяч злотих відшкодування. Подібних атак свіранські піддані зазнавали й у 50–60-х рр.

¹⁵² НМЛ, Ркл-581, арк. 89–89 зв.

¹⁵³ Там само, арк. 39.

¹⁵⁴ Там само, арк. 104–107.

¹⁵⁵ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 3–3 зв. Див. також: АВАК, т. 8, с. 565–566 (№ 225).

¹⁵⁶ НМЛ, Ркл-581, арк. 103.

¹⁵⁷ Там само, арк. 15; Ркл-702, арк. 10–15 зв.; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 51–51 зв.

XVIII ст.¹⁵⁸ 1725 року від збройного нападу на Залісся постраждав василіянський прокуратор о. Домітіан (Славінський), у котрого стріляв із засідки слуга пана Лева Володковича, обозного Мінського воєводства, коли він приїхав у службових справах до маєтку й мимохіть став свідком пограбування селян¹⁵⁹. У першій чверті XVIII ст. Заліський фільварок пережив ще щонайменше два розбійницькі наїзди шляхти та підрозділів московської армії (у 1710 і 1724 рр.)¹⁶⁰.

Принаймні у XVIII ст. василіянські фільварки були рентабельними сільськогосподарськими підприємствами. У самому Заліссі бюджет адміністрації маєтку в 1723 р. поповнився на 1 235 злотих. Найбільше коштів тоді надійшло від продажу жита (410 злотих) і сіна із сіножатей (92 злотих), від сплати селянами грошового чиншу (334 злотих чиншу), за право пропінації алкогольних напоїв (169 злотих), за оренду корчми (100 злотих), були також незначні суми від реалізації деревини, меду, городини й куниць. Водночас майже 80 % готівки витрачалося на поточні потреби фільварку та оплату праці його управителів і прислуги, тож чистий прибуток становив усього 211 злотих¹⁶¹. Натомість з Біличанської волості василіяни протягом року одержали 763 злотих чиншу, а також натуральну данину – 39 солянок хмелю, 61 лікоть полотна, 31 копу грибів, 13 чвертей вівса та 4 чверті жита. Надходили гроші й від незаможної чиншової шляхти („бояр”), яка мешкала в Біличанському, Заліському та Свіранському маєтках (на початку 1720-х рр. у Заліссі бояри сплачували щороку по 182–186 злотих чиншу)¹⁶².

¹⁵⁸ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 105–106; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-б, арк. 40–42; *АВАК*, т. 8, с. 139–142 (№ 71), 177–178 (№ 84), 209–212 (№ 99–100), 214–215 (№ 102); т. 9, с. 53–56 (№ 14), 339–343 (№ 125).

¹⁵⁹ НМЛ, Ркл-581, арк. 16–16 зв., 41, 44–44 зв., 64–64 зв., 65, 91–94; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-б, арк. 41–41 зв.

¹⁶⁰ НМЛ, Ркл-581, арк. 26; *АВАК*, т. 8, с. 163–165 (№ 78).

¹⁶¹ НМЛ, Ркл-581, арк. 131. Близьким за цими статистичними показниками був бюджет Заліського маєтку і в наступні роки (там само, арк. 146 зв.).

¹⁶² Там само, арк. 65 зв., 66 зв.

МОНАШІ МОЛИТВИ ЗА СПАСІННЯ ДУШ

Василіянський монастир як місце молитви

Турбота ранньомодерної людини про спасіння своєї душі та її порятунок від пекельних мук була повсякденним елементом життя тогочасного соціуму ВКЛ. Представники різних верств населення Польсько-Литовської держави, від найзаможніших до найубогіших, люди різних статей, вікових категорій, соціальних станів та конфесій здійснювали певні заходи, що мали забезпечити проведення задушних молитов після їхньої смерті. Такі дії супроводжувалися жертвами, які варіювалися від щедрих фундацій до незначних testamentових записів у формі оплати за поминальні й похоронні богослужіння.

Найпопулярнішими місцями відмолювання прижиттєвих гріхів у XVII–XVIII ст. зазвичай ставали монастирі, чернечі спільноти котрих залучалися до моління за душі у спосіб, визначений коляторами (ктиторами). Так було й у ранньомодерному Вільні, уніати та православні якого найбільше офірували на обителі відповідних конфесій¹. Протягом цього періоду ченці тамтешнього Святотроїцького монастиря справді стали для мирян, поєднаних із Римом, основними земними посередниками у спасінні душі. Ця традиція сягала початку XVII ст., відколи про долю чернечого осередку дбали віряни нової конфесії, вбачаючи свою місію не лише в сповідунні католицької віри, а й у поширенні її серед усіх русинів. Порівняння організації моління за душі відразу по переході Віленської василіянської обителі в унію з аналогічними практиками у XVIII ст. є важливим з огляду на те, що не всі русини столиці ВКЛ прийняли зверхність Римського Апостольського престолу. Це спричинило виокремлення двох руських релігійних ідентичностей, котрі розвивалися паралельно, впливаючи одна на одну². Відтак духовне самоусвідомлення віленців-русинів відбувалося не тільки через проповідь, а й через конфесійне протистояння. В інших українсько-білоруських

¹ W. Zielecka-Mikołajczyk. *Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku wobec życia i śmierci w świetle testamentów*. Warszawa 2012, с. 154.

² Етноконфесійну totoжність русинів Вільна в поберестейський період аналізує: D. Frick. „Ruski człowiek”, с. 135–160.

землях Речі Посполитої, зокрема в Руському воєводстві, після приєднання місцевого православного населення до унії на початку XVIII ст., монастирі східного обряду також були основним місцем моління за душі тестаторів³. Проте там це обумовлювалося радше процесом трансформації конфесії з православної в унійну, пов'язаному з юрисдикційним підпорядкуванням мирян і монаших спільнот Папському престолу. Тому питання, кому, як і з якою метою записували пожертви русини ранньомодерного Вільна, тісно корелює з проблемою формування їхньої нової конфесійної тотожності.

Благочестиві фундації та заповіти ктиторів

Для монастиря Св. Трійці фінансова підтримка добродійців відігравала настільки важливу роль, що стала невід'ємним елементом його повсякдення. Про це свідчить „*Memorial*”, укладений у 1701 р. одним із ченців обителі на підставі матеріалів тамтешнього архіву⁴. Велика частина оповіді стосувалася дарувань на потреби монастиря, здійснених від моменту його заснування, однак найбільше уваги присвячено офірам після переходу обителі на унію. Показово, що ці дарчі записи чітко поділено на два періоди: перший – за перебування чернечої громади „у схизмі”, а другий – у сопричасті з Римом. Головним фундатором першого з них вказаний князь Костянтин Іванович Острозький, який, на думку автора „*Memorialu*”, насправді нічого не залишив церкві Св. Трійці – лише збудував її. Монах також акцентував на відсутності достовірних документів про заснування монастиря саме цим князем. На його переконання, „при схизмі” іноки перебували в страшенній нужді якраз через відсутність щедрих фундацій і мусили жити з милостині. Щоправда, в 1536 р. чернеча громада отримала два фільварки, записані в заповіті князя Матвія Микитича Головчинського, але їх було втрачено через „погане управління схизматиків”. Далі автор одразу перейшов до опису дарувань унійного періоду, назвавши першим та основним „фундатором і реставратором” Йосифа (Веляміна Рутського). Майбутній митрополит Унійної Церкви вступив до обителі та, згідно з „*Меморіалом*”, намагався звільнити її від „схизматицького безладу”. Збільшивши число насельників, на їхнє утримання він віддав власне спадкове володіння Руту, а згодом у тестаменті – й усе своє майно⁵.

³ О. Вінниченко. Побожні записи і порятунок душі в ментальності ранньомодерної людини на матеріялах шляхетських заповітів першої половини XVIII ст. // *Наукові записки Українського католицького університету. Серія „Історія”* 2 (1) (2010) 60–61.

⁴ [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego*, с. 1–217 (№ 1).

⁵ *АСД*, т. 10, с. 26–32 (№ 1).

Зрештою, про матеріальні надання для цієї монашої спільноти йшлося не тільки в „Меморіалі”, а й в інших василіянських наративах. Багато про фундаційні записи сказано в „Щоденнику Віленського Святотроїцького монастиря” за 1671–1755 рр. Поміж іншим, під 1691 р. тут занотовано значні пожертви, отримані ченцями. На ці кошти, зокрема, вдалося побудувати муровану каплицю на тому місці, де молився й бичував своє тіло до кривавих ран священномученик Йосафат⁶. А в житті о. Івана (Олешевського) як окрему його заслугу з часу перебування в обителі згадано укладення інвентаря всіх монастирських фундацій⁷.

Окрім задушних молитов, монастирі серед осіб як шляхетського, так і міщанського походження асоціювалися з бажаним місцем вічного спочинку. Чимало мирян приймали рішення бути похованими саме на території обителі, про що розпоряджались у своїх заповітах. Сподіватися на це вони могли в разі зроблених ними надань – прижиттєвих або таких, які вступали в силу по смерті дарувальника. Як правило, у фундаційних актах чи тестаментових легаціях жертводавці доволі чітко зазначали, як саме василіяни Св. Трійці мали молитися за порятунок їхньої душі, а також спасіння душ родичів та інших мирян.

Пожертви Троїцькому монастиреві у Вільні, як засвідчують документи ще з початку XVII ст., були різноманітними. Різнилися й обов’язки ченців щодо фунеральних (поховальних) інтенцій фундаторів. Збереглися згадки про фінансування побудови певних частин храму: з тестаменту полоцького войського Остафія Голубицького-Корсака (4 червня 1627 р.) відомо, що його зусиллями в монастирській церкві споруджено каплицю Св. Луки. Саме тому заповідач відчував за собою право висловити побажання, щоб його поховали в обителі за обрядом Грецької Церкви, „яка перебуває у святій унії”. Для О. Голубицького-Корсака як ктитора поховання в монастирі віленських василіян було справою принциповою. І хоча патронат він також здійснював і над храмом у дідичному селі Голубичі, щедро обдарувавши цю святиню в заповіті, проте остаточно обрав місцем свого захоронення обитель Св. Трійці. Окрім коштів на будівництво каплиці, полоцький войський подарував цьому чернечому осередку свою набуту маєтність Залісся, наголосивши, щоб монахи віддавали хвалу Господеві й благали Його про відпущення тяжких гріхів. Також тестатор вчинив записи на утримання шпиталю при василіянському монастирі та на дзвонарів місцевої церкви⁸.

⁶ АСД, т. 10, с. 306 (№ 42).

⁷ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 107.

⁸ LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 374, l. 12; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426, арк. 49–52 зв.; АВАК, т. 9, с. 16–18 (№ 2). Згадується ця фундація й у „Меморіалі” 1701 р. – як одна з основних (АСД, т. 10, с. 36–41 (№ 1)).

Визначним фундатором обителі став віленський воєвода Януш Скумин-Тишкевич (†1642). У „Меморіалі” його змальовано, як і полоцького войського, ревнителем греко-унійного віровизнання та захисником Василянського чину. Воєвода прагнув знайти вічний спочинок у Святотроїцькій церкві, де ще за життя побудував собі крипту і звів над нею каплицю Благовіщення Діви Марії. Його благодіяння продовжила дочка Євгенія-Катерина (дружина князя Корибута-Вишневецького⁹), офірувавши василянам 15 000 злотих. Натомість монахи щоденно мали відправляти заупокійну службу за душі її батьків, а після свят проводити богослужіння за здоров’я жертводавиці та її потомства¹⁰.

Зобов’язання насельників Святотроїцького монастиря щодо фундацій не завжди стосувалися насамперед молитов за душі самих жертводавців. Пинський підкоморич Ян (Іван) Йосафат Цеханович записав 40 000 злотих василянам „у єдності з Римською Церквою”, які передовсім мали молитися за упокій його батьків, а у фундаційному записі задекларував бажання завершити земне життя в спільноті Василянського чину¹¹.

У XVIII ст. на користь віленської Св. Трійці було здійснено багато записів, котрі й забезпечили розбудову, ремонт та оздоблення монастирського храму¹²:

- 1710 р. створено вівтар Блаженному Йосафату (коштом о. Йоакима Цехановича);
- 1713 р. позолочено вівтар чудотворної ікони Божої Матері (за гроші Теодори Кляровської та інших ктиторів, офірувані після епідемії у Вільні);
- 1728 р. споруджено купол на церкві (почасти за рахунок пожертвувань);
- 1748 р. отримано в пожертву коштовну, розшиту перлами священничу ризу вартістю 2 621 тинф (дарунок княгині Варвари із Завішів Радзивіллової);
- 1758 р. виготовлено срібну оздобу („табличку”) до ікони Богородиці (на кошти литовського скарбника Венедикта Важинського, пожертвовані за „воскресіння” під час хвороби).

⁹ Коронний конюший (у 1633–1636 рр.) і кременецький староста Януш Корибут-Вишневецький (*Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy* / ред. К. Chłapowski, S. Ciara та інші / за ред. А. Gąsiorowskiego. Kórnik 1992, с. 213).

¹⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 8–12 зв., 69–69 зв.; АСД, т. 10, с. 42 (№ 1).

¹¹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 4–5 зв.; АСД, т. 10, с. 297–298 (№ 37).

¹² АСД, т. 10, с. 306–307 (№ 42).

Портрет бурмістра Вільна Ігнатія Дубовича (†1641) –
одного з ктиторів Святотроїцького унійного монастиря
і василянського храму.
Автор невідомий, XVII ст.

Святотроїцьких василіян зобов'язували також залучати до задушних молитов світських осіб. Литовський війський Габріель-Домінік Шанкополе (Войчани) та кам'яницю у Вільні. Це була фундація, призначена на утримання в конвікті (шляхетському гуртожитку) під час навчання чотирьох молодих шляхтичів, яким батьки не могли матеріально забезпечити освіту. Таких учнів потрібно було вибирати з числа представників роду фундатора, а за відсутності відповідних кандидатів – із сімей Пйонгловських або Колонтаїв. У разі ж вигасання цих шляхетських родів василіянам дозволялося самостійно влаштовувати до конвікту талановитих юнаків шляхетського походження. Ці конвіктори повинні були вивчати латину й руський скоропис, а найбільше мусили вправлятися у плеканні християнських чеснот для Господньої хвали та служби Речі Посполитій, обравши духовний або лицарський стан. На знак подяки вони мали щотижня в четвер правити співану літанію перед іконою Св. Онуфрія (особливого покровителя фундатора) й відмовляти тричі молитви за душі Шанковського-Саваневського та його дружини. На самих монахів жертводавця поклав обов'язок кожного четверга перед вівтарем Св. Онуфрія в Троїцькій церкві проводити богослужіння за душі, „які не мають порятунку в чистилищі”, раз на місяць – відправляти перед вівтарем Богородиці співану Літургію за душу фундатора і його жінки¹³. Крім запису на шляхетський гуртожиток-конвікт, литовський війський окремим актом заповів на відновлення й оздобу монастирської церкви 9 000 злотих¹⁴.

Іншою формою підтримки доброчинцями Віленського василіянського монастиря було дарування земельних ділянок під забудову. Для прикладу, обиватель Ошмянського повіту Олександр (Александр) Кіркор у 1670 р. передав у власність ченців-уніатів землю у Вільні на умові молитви за душі його та дружини після їхньої кончини¹⁵.

Деякі з фундацій у XVIII ст. призначалися виключно для фінансової допомоги простим інокам Святотроїцької обителі. Саме так розпорядився віленський бурмістр-русин Іван Огурцевич (помер на початку 1687 р.), якого автор „*Меморіалу*” називав заможним і щедрим „справжнім уніатом”. Зокрема, коштом Огурцевича зведено вівтар Блаженного Йосафата, він також подарував для монастирської ризниці позолочену срібну чашу, його заходами

¹³ Архив СРБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 44–48 об.; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 52–55 зв.; спр. 426-г, арк. 1–15 зв.; АВАК, т. 9, с. 61–65 (№ 17).

¹⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 53–54 зв.; АВАК, т. 9, с. 363–365 (№ 134).

¹⁵ Архив СРБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 62 об.; АВАК, т. 9, с. 217–218 (№ 79).

перелито розбитий дзвін і відремонтовано дах храму. Перед смертю цей жертводавець заповів віленським василіянам 20 000 злотих, очікуючи від них поминальних відправ за спасіння своєї душі та членів родини¹⁶.

Поряд з нерухомістю, різними речами та записами значних грошових сум, ктители-уніати часто офірували й готівкові кошти. Так, помуська старостина Петронелла з Подбереських Шункова залишила василіянам 500 битих талярів (1748 р.), прохаючи, аби перед чудотворною іконою Божої Матері день і ніч горіла „вічна лампа”¹⁷. Натомість Анна Осиповичівна Сінчилова, дружина віленського бурмістра, виділила обителі 4 314 злотих (1757 р.). Взамін ктиторка звеліла поховати її за „християнським обрядом” у монастирській церкві „зі дзвонінням і святими богослужіннями”, а також просила братів після її відходу до вічності молитися за неї та через рік відправити спеціальні богослужіння за її душу¹⁸. У 1785 р. на користь чернечої громади Матвій Рудзінський записав 3 000 злотих. Доброчинець підкреслював, що кошти є не спадковими, а набутими його власною працею, таким чином намагаючись захистити фундацію від претензій спадкоємців. Натомість монахи повинні були забезпечувати йому комфортне проживання в монастирі, а після смерті його тіло мали поховати в Святотроїцькій церкві без зайвих урочистостей, з однією співаною Літургією й панахидою та з такою кількістю читаних богослужінь, скільки перебуватиме священиків у храмі на час похорону. Також фундатор просив „старших василіян” запалювати щодня (від „руської Покрови” до „руського Благовіщення”) по одній, а в господні й богородичні свята по дві лампадки перед вівтарями Ісуса Христа, Св. Василя, Пресв. Богородиці, Св. Йосифа, Св. Миколая, Св. Онуфрія та в бабинці (притворі)¹⁹.

Релігійні мотиви тестаторів

Записи на василіянський монастир у Вільні були одним з виявів публічної маніфестації нової унійної ідентичності руської етноконфесійної спільноти ВКЛ. Зазвичай таку тотожність пересічні миряни в ранньомодерний період демонстрували під час зміни конфесії, й для перших кількох поколінь конвертитів це питання залишалося актуальним. Подібні процеси простежуються і в православному середовищі Вільна, коли ктители (шляхта й міщани) демонстративно захищали братський монастир Св. Духа, записуючи на його користь поважні суми й рухоме і нерухоме майно та наголошуючи

¹⁶ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 62 об.–63; *АСД*, т. 10, с. 84–85 (№ 1).

¹⁷ *АВАК*, т. 9, с. 352–354 (№ 130).

¹⁸ Там само, с. 401–402 (№ 145).

¹⁹ ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-408/1-б, арк. 1–4; *АВАК*, т. 9, с. 92–94 (№ 27).

на своїй належності до православної конфесії²⁰. Початково деякі з представників „грецької ортодоксальної віри”, наслідуючи попередню церковну традицію, відказували кошти й на Троїцьку обитель. Проте з другої чверті XVII ст. василіянський осідок асоціюється вже виключно з унією, і миряни, які свідомо підтримували Православну Церкву, починають чинити записи лише на користь святодухівських ченців²¹.

Попри непрості взаємини обох конфесійних спільнот східного обряду, в перші десятиліття після Берестейської унії існувала конкуренція між віленськими василіянами і спільнотою Св. Духа за увагу руського міщанства. Тому дарування на ці обителі – унійну та православну – у заповітах часто суттєво відрізнялися. Наприклад, місцевий купець Самуїл (Самійло) Матвієвич Бочочка 1657 р. офірував унійним черницям і тамтешньому шпиталеві, відповідно, 30 і 20 злотих, натомість для православного монастиря ним було виділено набагато більші суми²². Подібну практику застосував і віленський райця Самуїл (Самійло) Филипович, у тестаменті 1663 р. зобов’язавши молитися за спасіння своєї душі і в Троїцькому храмі, і в церкві Св. Духа²³. Що цікаво, перший з тестаторів просив поховати своє тіло в гробівці братства Пресв. Богородиці при василіянській обителі. Саме тому, вочевидь, на оздобу вітваря Діви Марії, перед яким мали звучати молитви за душу жертводавця, було призначено 40 кіп грошей, а ще по 10 кіп він записав монахиням-василіянкам і шпиталеві.

Тутешній міщанин Кіндрат Парфіанович 1664 р. заповів похоронити його в храмі Св. Духа „звичайним християнським способом”, причому на самий похорон його дружина мусила видати помірковані кошти²⁴. Інтригуючим фактом є та обставина, що донька Парфіановича – Маруся, була послушницею в жіночому василіянському монастирі й тестатор усвідомлював унійний статус обителі. Як наслідок, 1 000 злотих Кіндрат Парфіанович передав василіянкам „за дочкою”, і в разі її смерті як світської особи монахиням належала лише половина суми. Натомість молитися за порятунок його душі повинні були в монастирі Св. Духа, на що Кіндрат відписав православним інокам 150 злотих – на похорон та відправу сорокоуста і „суботника”. Ще 65 злотих віленський міщанин офірував

²⁰ АВАК, т. 9, с. 26–28 (№ 6).

²¹ Записи здійснили: у 1636 р. – Семен Іванович Азарич (АВАК, т. 9, с. 472–474 (№ 166)), у 1644 р. – Іван Шитик-Залеський (*Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, с. 220–221 (№ 67)), у 1648 р. – Геронім (Єронім) Озаревич (АВАК, т. 9, с. 476 (№ 167)), у 1651 р. – Акиліна Стрилюдянка Дорофеевичева (там само, с. 486 (№ 169)).

²² АВАК, т. 9, с. 491 (№ 170).

²³ Там само, с. 494 (№ 171).

²⁴ Там само, с. 497 (№ 172).

святодухівським черницям і їхньому шпиталеві, а до Пресв. Трійці на аналогічні потреби пожертвував менше – всього 35 злотих²⁵.

Такі рішення тестаторів не варто розглядати як конфесійну невизначеність чи байдужість. Очевидно, в перші десятиліття після переходу Святотроїцького монастиря на унію в мирян, які були інституційно й емоційно пов'язані зі святинею, продовжувала зберігатися тривка родинна пам'ять про неї: предки жертводавців могли спочивати в цьому храмі або ж бути його фундаторами. У монастирському храмі залишалися артефакти духовної й матеріальної культури місцевої руської громади, котрі вшановували ще в доунійну добу. Про це свідчить заповіт королівського секретаря Федора Дорофесвича (1737 р.), який відписав значні суми на церкву Св. Духа та інші православні храми й монастирі, водночас певні кошти виділивши й на Віленську василіянську обитель. Згідно з його останньою волею, 200 злотих необхідно було витратити на закупівлю олії, яку велілося палити перед іконою Богородиці; 100 злотих – на ремонт вікон, дверей і лав у тамтешньому шпиталі; 30 злотих – жінкам („бабкам”), котрі мешкали в шпиталі; 30 злотих – на свічки для вівтаря Пресв. Богородиці²⁶.

Святотроїцька чернеча спільнота мала молитися за душі не лише мирян, а й співбратів, які, своєю чергою, приносили в монастир власне спадкове майно. Єромонах цієї обителі Олександр (Борисович) у 1702 р. заповів передати інокам свою діничну частку в розмірі 2 000 злотих. Зі свого боку, співбрати мали відправити чотири Літургії за душі самого єромонаха, його батьків і родичів. Спеціальним пунктом тестаменту Борисович доручив послушникам-василіянам заопікуватися його грішним тілом, що-правда, не окресливши чітко умов виконання цього побажання²⁷.

Особи, котрі просили василіян молитися за спасіння душ померлих і здоров'я живих, не творили однорідного середовища, що й відображено у заповітах ще з першої половини XVII ст. Скажімо, Ігнатій Дубович (1636 р.), син якого Олексій був ченцем і настоятелем Святотроїцького монастиря, висловив бажання бути похованим у віленських кармелітів босих, водночас записавши через свого сина певне нерухоме майно віленським василіянам та очікуючи на молитовне поминання його грішної душі²⁸. Аналогічно вчинив і Стефан Дубович (1657 р.), брат котрого Олексій виконував обов'язки святотроїцького архимандрита. Про заупокійні відправи Стефан прохав і віленські монастирі латинського обряду, і василіян,

²⁵ АВАК, т. 9, с. 499 (№ 172).

²⁶ Там само, с. 541 (№ 180).

²⁷ Там само, с. 523–525 (№ 177).

²⁸ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 32 об.–37; ЛІННБ, ф. 3, спр. МВ-413/2, арк. 3–6 зв.; *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, с. 183–184 (№ 58).

подарувавши останнім 50 злотих (як і домініканцям та францисканцям). Молитися за нього також були зобов'язані і сс. василіянки, і мешканці шпиталю, яким опікувалися уніати. Не зміг тестатор відмовитись і від благань про свою душу перед чудотворним образом Богородиці у храмі Пресв. Трійці, виділивши тамтешньому братству 125 злотих і ще 90 злотих призначивши на щосуботні акафісти перед іконою²⁹.

Іншу, „універсальну” практику благодійництва демонструє віленський лавник Павло Сінчило (Сенчило). Він не вважав за потрібне у своєму тестаменті обирати конкретне місце для задушних молитов, вирішивши вчинити леґації на користь усіх „руських і римських” церков і монастирів у Вільні³⁰.

Окрім фундаційних записів і заповітів, відомі випадки, коли миряни особисто зверталися до василіян, передаючи їм готівкові кошти як офіру за певне число богослужінь за упокій померлих. Про це дізнаємося із запису в хроніці Святотроїцького монастиря від 13 травня 1777 р., коли шляхтич Александр Кушелевський дав ченцям 100 злотих на 50 відправ за своє здоров'я, а після смерті просив відбути стільки ж Служб Божих за порятунок його душі³¹. Тогочасні джерела підтверджують існування у XVIII ст. василіянської практики задушних молитов в інтенції жертводавців³².

Загалом дослідження руських заповітів засвідчують певну поляризацію конфесійних вподобань тамтешніх мешканців після переходу Святотроїцької обителі на початку XVII ст. під юрисдикцію Римського престолу. Незважаючи на те, що в ранньомодерному Вільні існувало багато руських храмів, миряни у власних тестаментях місцем свого вічного спочинку й молитовного поминання визначали насамперед василіянську обитель і православний монастир Св. Духа, залежно від власної конфесійної належності. Натомість інші руські храми, розташовані в місті, згадуються в духовних записках значно рідше. Важливо, що і віленські миряни, і мешканці інших територій ВКЛ переважно свідомо просили унійних монахів про посередництво у спасінні своїх душ. Не нехтували можливістю молитовної підтримки в Святотроїцькій обителі також вірні інших конфесій. Сромонахи Василіянського чину, попри літургійний обов'язок поминати всіх добродійників храму Св. Трійці, знаних чи невідомих на ім'я, отримували від тестаторів чіткі вказівки про кількість і форму таких поминань. Причому охочі довірити свою душу молитвам василіян походили не лише з Вільна, а й з інших територій, що не обмежувалися простором Віленського воєводства.

²⁹ *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, с. 122–124 (№ 46).

³⁰ Там само, с. 530–531 (№ 193).

³¹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 38.

³² Там само, l. 54 v.–55.

Розділ 3

**В ІМПЕРСЬКОМУ
КОНТЕКСТІ
(XIX СТОЛІТТЯ)**

ОБИТЕЛЬ ЯК ОСВІТНЯ КОРПОРАЦІЯ

Адаптація до російського правління

Від переходу в 1795 р. Вільни під російську юрисдикцію й аж до ліквідації в 1839 р. унії Святотроїцькому монастиреві вдавалося зберігати роль одного з провідних осередків Чину св. Василя Великого – як з огляду на численність та освіченість тутешнього чернецтва, так і на фінансову ситуацію. Значення монастиря полягало в продовженні у нових політичних умовах повсякденної, копіткої праці з підготовки вчених василіян – справжньої інтелектуальної еліти „Руської греко-унійної нації”¹ в місті, котре, попри втрату столичного статусу, ще кілька десятиліть зберігало почесне третє місце за кількістю населення в Російській імперії (31 000 осіб у 1795 р.²) та відігравало роль важливого культурного центру.

Історія василіян під російським правлінням – це насамперед спроба зберегти себе як усталену в попередню епоху соціокультурну інституцію за політичних обставин, що виникли в результаті поділів Речі Посполитої. Хоч і підпорядковані державній та єпископській (унаслідок запровадженної в 1803 р. російською владою заборони обирати протоархимандрита Чину) вертикалям влади, греко-унійні монахи мали внутрішню автономію й дотримувалися звичного способу життя, на який російський уряд, за великим рахунком, дивився крізь пальці. Крім двох останніх років правління імператриці Катерини II (1762–1796), це ставлення довший час було толерантним і контрастувало з практикою суворого контролю за чернечими орденами (у т. ч. і василіянами) в тих частинах колишньої Польсько-Литовської

¹ Так зазвичай окреслювали понадетнічну конфесійну спільноту білорусів і українців у тогочасних документах Римського Апостольського престолу. Див.: *Фундація Галицької митрополії у світлі дипломатичного листування Австрії та Святого Престолу 1807–1808 років: Збірник документів / упоряд. В. Ададуrow. Львів 2011, с. 17–25 (№ 8), 37–40 (№ 13).*

² Т. Bairašauskaitė. *Ludność Wilna w świetle spisu mieszkańców z 1795 r. // Rzeczpospolita państwem wielu narodowości i wyzwań. XVI–XVIII wiek / за ред. Т. Ciesielskiego, А. Filipczak-Kocur. Warszawa 2008, с. 242. Суперечливу статистику наводить: L. Briedis. *Vilnius: City of Strangers*. Vilnius 2008, с. 63.*

держави, котрі опинилися під австрійською та пруською юрисдикціями³. Обов'язок настоятелів звітувати про підлеглі їм спільноти (склад, переміщення й діяльність їхніх членів) перед урядовою адміністрацією залишався формальним і реалізовувався вкрай нерегулярно, а візитаційні акти мали внутрішньоцерковний характер. Лише двічі – у 1803 та 1822 рр. – уряд наказував надати йому докладні описи всіх унійних монастирів для їхньої оптимізації. У другому випадку виконання цього розпорядження розтягнулося мало не на два роки⁴. Запровадити щорічну реєстрацію всіх василіян запланували ще 1829 р., однак через вибух польського повстання в 1830 р. вона розпочалася щойно 1832 р.⁵

Відтоді монастир Св. Трійці став об'єктом прискіпливої уваги зі сторони єпископа, Священного синоду, Міністерства внутрішніх справ, жандармерії. Відносно нечасті візитації змінилися необхідністю щороку подавати розгорнуті відповіді на затверджений синодальним обер-прокурором перелік питань (т. зв. формулярні списки, або відомості), у т. ч. про соціальне походження кожного ченця, його прибутки, освіту, суспільну активність, благонадійність тощо. Парадоксально, але посилення нагляду, аж до найдрібніших деталей, за два століття принесло очевидну користь для історичного знання. З документів, які з'явилися в результаті цих бюрократичних практик, дізнаємося про чимало важливих аспектів функціонування монашого осередку в підросійській період. Як через свою значущість для унійного чернецтва, так і через добру збереженість інформації Святотроїцька обитель слугує майже „ідеальною моделлю” (за Максом Вебером) для вивчення стану справ у всьому Чині св. Василя Великого.

Формулярні списки другої половини 1830-х рр. свідчать, що соціальні джерела поповнення Віленського монастиря Св. Трійці, а отже, і Василіянського чину загалом, залишалися елітарними: це була інституція, яка формувалася головно із синів річпосполитських шляхтичів, з істотним поповненням дітьми унійних священиків і привілейованих категорій „громадян” у містах і „вільних людей” у сільській місцевості. Так, з 25 монахів більше половини – 13 – були шляхетського роду, 5 – священичого, 4 – з т. зв. вільних людей, 3 – із прошарку „громадян”. Географія походження ченців охоплювала Мітавську, Білостоцьку, Віленську, Гродненську, Мінську та Волинську

³ Sł. Brzozecki. Kasaty klasztorów w Wilnie w XIX w. // *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej obojga narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, т. 1: *Geneza. Kasaty na ziemiach zaborów austriackiego i rosyjskiego* [= *Opera ad Historiam Monasticam Spectantiam*, сер. 1, *Colloquia*, 8/1] / ред. М. Derwich. Wrocław 2014, с. 303–304.

⁴ НМЛ, Ркл-702, арк. 33.

⁵ Там само, арк. 54–55.

Вид на василіяньський храм Пресв. Трійці з Ратушної площі Вільна, XVIII ст.
Художник Юзеф Пешка, 1797 р.

губернії Росії, а також півдавстрійську Галичину⁶. Сьогодні ця територія входить до складу п'яти країн – Литви, Латвії, Білорусі, Польщі й України. Василянський чин традиційно формувався з представників різних етносів, переважно русинів (сучасних білорусів та українців), проте значна присутність у ньому вихідців з римо-католицьких родин стала приводом для звинувачень з боку урядових чинників у латинізації вірних східного („грецького”) обряду і свідомому підриві православ'я. Відтак у 1829 р. було запроваджено заборону на такі конверсії без дозволу консисторій, що обмежило приплив кандидатів у новіціат⁷.

За даними останньої за Речі Посполитої візитації Святотроїцького монастиря у Вільні, 1794 р. до нього були приписані 46 іноків⁸. Перший російський офіційний опис („Ревізька сказка”) 1795 р. фіксує в обителі 35 осіб⁹, але таке зменшення числа її мешканців витлумачується особливістю самого джерела, що не враховувало тих монахів, які викладали в т. зв. *Collegium Pontifici*, папській семінарії або алюмнаті. У 1796 р. ректором і професором богослов'я цього духовного закладу був чи не найвідоміший віленський василянин того часу, 55-річний Пасхазій (Лещинський), а професорами – його співбрати Амвросій (Кіріат) (теологія), Навкратій (Заневич) (теологія), Мартим'ян (Стефанович) (філософія)¹⁰. Два роки перед тим вони були записані саме як насельники монастиря Св. Трійці. Ще кількох іноків змусили покинути Віленську обитель, бо вони мали іноземне підданство, що не давало їм права здійснювати своє духовне служіння в Російській імперії.

На межі між двома історичними епохами – річпосполитською та російською – кістяк чернечої спільноти складала 16 еромонахів, які обіймали посади настоятеля, вікарія, сповідників, проповідників, прокуратора, префектів хору та друкарні, еклезіарха, професорів училища. П'ять молодших клириків та 14 студентів творили другу групу насельників монастиря, чисельність і склад котрої зазвичай динамічно змінювалися з кожним випуском і набором нових спудеїв. Середній вік іноків становив близько 36 років. Також до обителі було приписано кілька десятків осіб різного роду занять і юридичного статусу – від дітей шляхтичів, які готувалися до вступу в новіціат, до робітників-кріпаків. Для прикладу, лише при друкарні числилися сім осіб шляхетського походження¹¹.

⁶ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 91, l. 35–116.

⁷ *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 1. Санкт-Петербург 1883, с. 61.

⁸ ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 153–154.

⁹ LVIA, f. 515, ap. 15, b. 5, l. 26–26 v.

¹⁰ Там само, l. 60.

¹¹ Там само, l. 29.

Протягом наступних 25 років відбулася цілковита зміна покоління монахів: у протоколі візитації 1819 р. серед перелічених у ньому 27 ченців знаходимо тільки одного із зазначених у 1794 р. – тодішнього студента філософії, а тепер доктора богослов'я і філософії Венедикта (Ленартовича), якого 1824 р. призначили настоятелем Тороканського монастиря і членом єпископської консисторії¹². У той період середній вік насельників Віленської обители Св. Трійці був 34 роки¹³. Успішне самовідтворення й відносно омолодження цієї спільноти забезпечувала велика кількість покликань: лише за одне десятиліття (1795–1804 рр.) до Чину прийняли 133 нових монахів¹⁴.

Формулярні відомості іноків Святотроїцького монастиря за 1835, 1837, 1838, 1840 та 1841 рр. показують, що їхній склад, порівняно з 1819 р., знову докорінно оновився (зі старих мешканців можна назвати тільки єромонаха Арсенія (Хрулькевича)). Згідно з цими списками, у 1835–1841 рр. з обителью були пов'язані 26 осіб, однак не всі вони фіксуються синоптично. Окремі зі згаданих у реєстрі 1835 р. відсутні в наступних, тож наприкінці 30-х рр. XIX ст. за монастирем значилися не більше 20 ченців¹⁵. У 1837 р. єпископ Йосиф (Семашко) писав у Санкт-Петербург про „віленське базилянське товариство, яке складається з сімнадцяти осіб”¹⁶. Найвагомішими причинами зменшення чисельності іноків у понад два рази була втрата обителью після закриття в 1832 р. Віленського університету ролі підготовчої бази для навчання в ньому, а також запроваджені 1829 р. адміністративні перешкоди до вступу в новіціат. На відміну від візитаційного опису 1819 р., у вказаних формулярних списках уже не фігурують учні богослов'я і філософії, що свідчило про припинення припливу молоді. Середній вік тутешнього монашества зріс до 44 років, і тепер Віленська обитель усе дужче нагадувала місце останнього притулку для літніх ченців¹⁷.

Дві генерації монахів, соціальний досвід яких відокремлює ситуації 1790-х та 1830-х рр., демонструють процес при звичаєння василіян до імперського контексту. Науковий ступінь, здобутий у Віленському імператорському університеті, вживання в документації не тільки польської, але й російської мови, участь у діяльності урядових установ (наприклад, повітових училищ) співвідносилися зі змінами у сприйнятті політичного режиму – від вимушеного обставинами співжиття з ним на початках до гри за його правилами згодом і, нарешті, поступового забування річпосполитського

¹² НМЛ, Ркл-702, арк. 39–39 зв.

¹³ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, с. 129–131.

¹⁴ M. Radwan. Bazylianie w zaborze Rosyjskim w latach 1795–1839 // *Nasza Przeszłość* 93 (2000) 176.

¹⁵ LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 91, l. 35–116.

¹⁶ *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 2, с. 6.

¹⁷ Там само.

досвіду. Управління Чином поволі переходило до осіб, котрі народилися та сформувалися після поділів Польсько-Литовської держави. Лише декілька ченців, які отримали єрейські свячення в різних монастирях до 1796 р., доживали свого віку в обителі Св. Трійці. Вони були недієздатними „через немічність років”¹⁸. Достосовуючись до зміни „історичних поколінь”¹⁹, Литовська унійна консисторія вже 1822 р. наполягала на тому, що на посаду настоятеля можуть претендувати лише ті монахи, які „були б відзначені вченими ступенями, добре послуговувалися би російською мовою, здорові, не в старечому віці”²⁰. За такої тенденції Віленський Святотроїцький монастир виступав щодо інших василіянських спільнот важливим джерелом управлінських та едукаційних кадрів, пристосованих до вимог імперської влади.

Едукаційна діяльність

Сприятливу кон’юнктуру для освітянської діяльності віленських іноків-уніатів створювали впроваджувані російськими урядовцями проекти розбудови системи шкільної освіти, які в різних конфігураціях виходили з необхідності якомога ширшого використання монастирських ресурсів. Уже 1796 р. генерал-губернатор Микола Репнін створив Литовську едукаційну комісію, котра обмежила світський характер Віленської академії впливом єпископських капітул. Тоді ж в управління церковним установам було передано чимало світських шкіл²¹. Закриття в 1798 р. папської семінарії тільки на короткий час позбавило унійних ченців традиційної для них з XVII ст. можливості здобуття вищої богословської освіти у Вільні. Незабаром, після піднесення в 1803 р. Віленської академії до рангу імператорського університету та створення його навчального округу, розпочався процес залучення василіян до державної системи освіти. При цьому важко не погодитись із сучасним дослідником історії ЧСВВ о. Мар’яном Радваном щодо нівелювання основної, релігійної мети існування цієї чернечої спільноти й підпорядкування її життєдіяльності інтересам світської держави. На підставі царського указу від 27 липня 1807 р. (укладеного за посередництвом міністра народної освіти Петра Завадовського) ці монахи мали взяти на себе функцію вчительської корпорації. Уряд визнав „духовне

¹⁸ LVIA, f. 1178, ар. 1, б. 91, л. 81.

¹⁹ W. Strauss, N. Howe. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York – London 1991, с. 43.

²⁰ НМЛ, Ркл-702, арк. 35.

²¹ D. Beauvois. *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832* / перекл. з франц. Wrocław 2012, с. 28.

згромадження базиліянське” й гарантував його „існування лише там, де існують школи, де будуть доми для старих, або школи для новіціату [...] з метою його початкової освіти для адміністративної влади. Єдиним місцем для наукової формації василіян призначався віленський монастир”²².

Через неприхильну позицію архієпископа полоцького Іраклія (Лісовського, 1805–1809) і російсько-французьку війну 1812 р. інтеграція ченців-уніатів у систему Віленського університету розтягнулася аж до 1815 р. Відтоді жоден з них не міг провадити навчальну діяльність, якщо не закінчив гімназії при Віленському університеті або в Почасві та не отримав відповідного кваліфікаційного документа від шкільної адміністрації. Встановлювався 15-річний термін мінімального стажу в школі, набуття якого давало право обіймати церковні уряди. Учителям було рекомендовано здобувати докторати, особливо претендентам на вищі посади в Чині. Переведення вчителів здійснювалося духовною владою в порозумінні зі шкільними державними установами. Едукаційним фондом чернечого осередку розпоряджалася єрархія, але під наглядом світських чиновників²³.

Тепер студії у василіянському духовному училищі при монастирі Св. Трійці не були головною ціллю молодих іноків, які щороку приїздили до Вільни для навчання у вищих школах. У написаному 1805 р. листі до єпископа Йосафата (Булгака) єромонах Лещинський підкреслив, що віленська монаша спільнота „едукаційно підтримує [василіянську] молодь при Віленському університеті”²⁴. До Святотроїцької обители найчастіше потрапляли найбільш освічені й здібні кандидати, котрі вже мали навчальний досвід – спершу в початкових світських училищах, а згодом – після вступу у Василіянський чин – у внутрішніх духовних училищах при різних монастирях (аналог сьогоденної середньої освіти). Аналіз персональних даних, наведених у формулярних списках, доводить, що до 1830-х рр. найбільшу роль у формації новіціату відігравали Тороканська (під Кобриним) і Жировицька (під Слонімом) василіянські обители²⁵. Пропонуючи молодим ченцям кількарічні курси риторики, математичних наук, географії, синтаксису („конструкції”²⁶), монастир у Тороканах славився насамперед викладанням латини, а також польської, французької, російської мов. Сильною була мовна програма й у Жировичах, де також навчали німецької мови,

²² M. Radwan. Bazylianie w zaborze Rosyjskim, с. 189.

²³ Там само, с. 190.

²⁴ LVIA, f. 634, ар. 3, б. 253, л. 12.

²⁵ Там само, f. 1178, ар. 1, б. 91, л. 35–116.

²⁶ Термін походить від латинського слова „constructio” й означає навчальний предмет лінгвістичного характеру і науку про конструювання текстів. Дисципліну „конструкція” викладали в єзуїтських і василіянських колегіях, а її змістом була побудова словесних, стильових і мовних конструкцій.

логіки, математики, риторики і богослов'я. У Вільні існувала численна група монахів з теренів сучасної України, які опановували ази церковнослов'янської та польської, латини, красномовства, математики, географії, богослов'я, церковного уставу й історії в Почаївській обителі та Кременецькому василіянському училищі. До формаційних чернечих осередків Литовської провінції належали також Антопольський під Кобрином (риторика, філософія), Загорівський на Волині (латина, польська, математика, географія) та Битенський під Слонімом (латина, риторика, логіка тощо) монастирі.

У 1794 р. багато віленських іноків (у віці від 20 до 28 років) перебувало в статусі студентів філософії (17 осіб) і теології (1 особа) папської семінарії²⁷. Натомість з-поміж 26 зазначених у формулярних списках 1835–1841 рр. 16 учились у Віленському університеті, а один закінчив папську семінарію²⁸. Окремі монахи спромоглися отримати в цьому навчальному закладі науковий ступінь доктора (Венедикт (Ленартович), Арсеній (Хрулькевич)) або кандидата богослов'я / філософії (Фабіан (Модзалевський)). В імператорському університеті василіяни, крім морального та догматичного богослов'я, також студювали словесність (і класичну, і тогочасну – французьку, німецьку, російську, польську), а більшість з них вивчала фізико-математичні науки.

Здобуття ступеня магістра філософії або богослов'я та складання іспиту на посвідку викладача відкривали ченцям-уніатам шлях до вчительської практики – як у внутрішніх духовних училищах при різних монастирях, так і в публічній системі освіти. Відповідно до своїх компетенцій, молоді вчителі викладали в повітових училищах (іноді ліцеях) мови, світські предмети, Закон Божий і моральність. Набувши певний педагогічний досвід (інколи – досить тривалий і різноманітний), деякі з них поверталися напостійно до Святотроїцької обителі, щоб стати там викладачами василіянського духовного училища²⁹. Таким чином коло освітянської кар'єри віленських іноків замикалося – колишні учні виростали до наставників. Це була вчена еліта Василіянського чину, яка давала надію на його подальше існування як освітянської конгрегації.

Перш ніж посісти посаду професора папського алюмнату, пізніше заміненого Головною семінарією при Віленському університеті, василіяни мусили пройти практику внутрішнього викладання для молодих монахів, які або готувалися вступити до вищих закладів, або вже навчалися в них, але рівень їхніх знань не був належним. Так, зокрема, розпочинав свою

²⁷ ÖNB Wien, cod. SN-3849; LVIA, f. 515, ap. 15, b. 64, l. 60.

²⁸ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 91, l. 35–116.

²⁹ Там само, l. 38, 48–50.

Віленська церква Св. Духа (кінець XVI ст.) –
діяльний осередок православних у столиці ВКЛ.
Літографія за аквареллю Івана Трутнєва, 1865–1869 рр.

кар'єру майбутній відомий професор цього університету Цезарій (Камінський) – як професор філософії у внутрішньому училищі³⁰.

Монастирські учителі одержували до звичайної грошової винагороди невелику доплату, що в переказі на російські гроші складала 7 рублів 50 копійок сріблом щорічно³¹. Це внутрішнє училище не мало характеру публічного, тобто не було відкрите для світських студентів. Проте при обителі діяв шляхетський конвікт, учні котрого перебували на повному утриманні³² й здобували початкову освіту, паралельно відвідуючи Віленську гімназію. Станом на 1805 р. у ньому налічувалося 16 хлопців, подібне училище для внутрішньої підготовки існувало також у жіночому василіянському монастирі – 1805 р. там числилося вісім дівчат³³. У протоколі візитації 1805 р. інспектором Віленського навчального округу василіянського конвікту, де з прибутків Саваневської кам'яниці „годувалися” й „одягалися” чотири учні з „бідних дворян”, занотовано: „На екзамені з початкових наук, які викладаються в тому ж конвікті, конвіктори належним чином відповідали на питання, які їм ставили, виявивши свої пізнання в польській, латинській і російській мовах. Потім візитатор відвідав їхні помешкання і знайшов їх пристойними й охайно утримуваними”³⁴.

Окрім чотирьох „саваневських” конвікторів, святотроїцькі ченці забезпечували від 10 (на 1819 р.) до 12 (на 1805 р.) бідних учнів, т. зв. пауперів, частина котрих разом з дітьми шляхтичів ходили до Віленської гімназії. Ті ж, що були нездатні до опанування шкільної програми, „навчалися в отців василіян”. За старанність учнів і поступ у навчанні 1805 р. інспектор відзначив монаха Лаврентія (Ценковського), наставника та єдиного вчителя конвікту³⁵.

Програма приватного училища для дівчат при Віленській обителі сс. василіянок була складнішою, бо їхні вихованки не могли відвідувати державну гімназію. Тож, окрім Закону Божого, вони засвоювали під наглядом запрошених гімназійних учителів на досить пристойному рівні основи арифметики, загальної історії, географії, права, музики, а також російську, польську, німецьку й французьку мови, каліграфію („чистописання”, „краснопис”)³⁶. На популярність цього закладу вказує те, що 1836 р. його ученицями були вже 45 дівчат (44 – дворянського звання, одна – купецького)³⁷.

³⁰ LVIA, f. 515, ар. 15, б. 5, л. 60 v.

³¹ Там само, ф. 1178, ар. 1, б. 91, л. 36, 48–50.

³² ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 127, арк. 7.

³³ РГИА СПб, ф. 567, оп. 2, ед. хр. 107, л. 11 об., 30 об.

³⁴ Там само, л. 19 об.

³⁵ Там само, л. 20.

³⁶ Там само, ед. хр. 3786, л. 176–177.

³⁷ Там само, ед. хр. 4000, л. 36.

ЕКОНОМІКА МОНАСТИРЯ

Освітнянські заклади василіян у Вільні частково утримувалися, як і в попередній період, на кошти від оренди нерухомого майна та сталих грошових фондів, пожертвуваних доброчинцями з вимогою витратити їх на едукативну діяльність. Традиційним джерелом фінансування конвікту були прибутки з двоповерхової Саваневської кам'яниці. Однак ці надходження зменшувалися внаслідок повільного руйнування будинку й відсутності грошей на його ремонт¹. Більшість згаданих фондів мали давнє походження, у ХІХ ст. доброчинців не було, навіть більше – іноді нащадки заповідачів намагалися повернути зроблені ними пожертви через суди. Наприклад, у 1808–1810 рр. Віленський монастир Св. Трійці був змушений вести судову тяганину з ротмістром Бернардом Кевличем – праправнуком жертводавця (1653 р.) п'яти стипендій для хлопців-уніатів. За допомогою документів з власного архіву монахам вдалося довести необґрунтованість домагань позивача на свій „кевличівський фонд”².

Серед усіх василіянських чернечих осередків Віленської, а пізніше (з 1829 р.) – Литовської єпархії, Святотроїцький уважався найбільш прибутковим. Цьому посприяло його розташування в самому центрі міста, раптове зростання цін на аграрну продукцію в роки континентальної блокади і статус сільськогосподарського виробника, збільшення ренти за винайм нерухомості у Вільні, де між 1807 і 1812 рр. спостерігався короткочасний розквіт зацікавлення модою, екіпажами, різними товарами, ресторанами, променадами, ювелірними крамницями, палацами і кам'яницями³. Проте, наскільки великим був попит на торговельні площі й склади, довідуємося з практики винайму святотроїцькими ченцями євреям місця за вівтарною стіною, де були споруджені дерев'яні комори для товарів. Утім, за кількадесят років ці приміщення вже стояли пустою й „не приносили жодного прибутку”⁴. Згідно з, правдоподібно, заниженими статистичними

¹ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 136 адв.–137.

² РГИА СПб, ф. 567, оп. 2, ед. хр. 202, л. 1–9.

³ D. Beauvois. *Wilno – polska stolica kulturalna*, с. 27.

⁴ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 221, l. 11.

показниками, які було зібрано за розпорядженням Римо-католицької колегії при Юстиц-колегії в Санкт-Петербурзі, річний дохід монастиря за 1804 р. склав 4 588 рублів сріблом. Фондові капітали становили 321 таляр, 796 червінців і 37 162 польських злотих⁵. Натомість візитація 1819 р. засвідчила надходження 6 333 рублів 45 копійок сріблом. Ось як виглядала тоді структура прибуткової частини бюджету обителі: 1) продаж сільсько-господарської продукції монастирського фільварку приніс 2 898 рублів 45 копійок; 2) річна оренда від фундушевих будинків і земельних ділянок у Вільні – 2 685 руб.; 3) доходи від корчм у згаданому фільварку – 590 руб.; 4) проценти з позик – 160 руб.⁶ Як бачимо, монастир був значним суб'єктом господарчої та фінансової діяльності, характер котрої співвідносився із задекларованими джерелами прибутку.

З-поміж декількох маєтків, переданих різними доброчинцями протягом XVI–XVIII ст. у власність монашої спільноти, у XIX ст. в неї залишився тільки один – Свірани неподалік Вільні. Уже в часи російського правління обитель зазнала дошкульної втрати через конфіскацію урядом Катерини II маєтку Біличани в Мінській губернії, давньої фундації князя Лева Сапіги. У маєтку нараховувалося 190 великих домогосподарств і 20 „тих, котрі окремо живуть”. 1819 року Віленському монастирю належали 372 кріпаки чоловічої статі⁷ (374 – у 1804 р.⁸). Ласий шматочок, яким був цей фільварок ченців, викликав заздрість сусідніх поміщиків і провокував їх до спроб захоплення його території та власності. Так, з 1802 р. монахи позивалися у Віленському гродському суді проти поміщика Йоахима Доманацького, котрий „захопив підданих [селян], яких кличуть Бобровськими”⁹. Ціле десятиліття (1799–1809 рр.) тривав процес проти іншого дідича Турчиновича на предмет незаконного привласнення ним трьох бочок вина з гуральні¹⁰.

Важким ударом по прибутках чернечої громади стала французька окупація 1812 р., під час якої фуражирськими командами, а то й просто – мародерами, було вилучено всі запаси зерна та худобу, а також спалено господарські будівлі маєтку (включно з млином, гуральнею й осідком економа). Все це довелося відновлювати, що поглинуло значну частку надходжень у наступні роки. Обитель придбала для всіх своїх селян волів або корів (сукупно 200 голів великої рогатої худоби), коней, необхідний реманент. У протоколі візитації 1819 р. зазначено, що, „попри старанність й наполегливість

⁵ M. Radwan. Bazylianie w zaborze Rosyjskim, с. 170–171.

⁶ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 140 адв.–141.

⁷ Там само, л. 132 адв.–135.

⁸ M. Radwan. Bazylianie w zaborze Rosyjskim, с. 171.

⁹ LVIA, f. 634, ар. 3, b. 213, l. 1.

¹⁰ Там само, l. 4.

місцевих начальників, становище селян було посереднім, багато з них заборгували монастирю недоїмки щодо податків до державної скарбниці, а передусім поземельних¹¹. Свідченням занепаду стали й стріхи хатин, чимало з яких світили дірками.

У Вільні Святотроїцькій обителі належали вісім дво- і триповерхових кам'яниць, а також дві земельні ділянки. Більшість будинків були дарами світських жертводавців у бенефіцій монастиря, зробленими на умовах скерування доходів з них на утримання іноків та їхню освітню діяльність. До подарованих, здебільшого наприкінці XVI – на початку XVIII ст., цілих або частин кам'яниць (Бухнерівська, Кіндратовичівська, П'ятницька, Саваневська, Сапіжанська, Цирковська тощо) василіяни з часом докупили решту частин і придбали у монахинь Сележинську (Шарапинську) кам'яницю (1755 р.).

Щодо стану цих будинків, то три з них, а саме Бухнерівський, П'ятницький і Саваневський, потребували в перші десятиліття XIX ст. істотного відновлення, загальна вартість якого оцінювалася близько 5 000 рублів сріблом. Інколи чиншові гроші заледве покривали кошти утримання (прибирання, опалення, ремонт) приміщень. Водночас сума основного фонду монастиря становила заледве 450 рублів сріблом, ще 2 248 заборгували ченцям різні позичальники. Земельні ділянки, одна – „наприкінці Острої брами – на перехресті справа з городом” (отримана 1727 р.), і друга, розташована в передмісті Лукішки (куплена в 1644 р.), тривалий період орендована єврейськими підприємцями, вже не приносили вагомої вигоди¹².

Розташоване у Свіранах виробництво горілки й пива, а також п'ять корчм давали монахам надійний і регулярний прибуток, щоправда, коштом здоров'я їхніх кріпаків. Монастир, який продовжував стягувати 5–7 % на рік з численних позик, усе частіше мусив вступати в судові процеси зі спадкоємцями несумлінних боржників. Деколи йому навіть вдавалося стягнути якусь суму заборгованості, й тоді її скеровували на ремонт нерухомості, але переважно цьому на заваді ставала убогість спадкоємців позичальників. Лише незначна частка позик, наприклад гарантованих єврейським кагалом, мала характер певного капіталу¹³. Отже, лихварські угоди, укладені в гонитві за прибутком упродовж заможного XVIII ст., згодом перестали приносити зиск, перетворившись на один з чинників поступового фінансового занепаду обителі.

Хоча Троїцька церква офіційно не була парафіяльною, а тому не могла робити горняткового й гаманцевого зборів, проте візитатори підкреслювали,

¹¹ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 134 адв.

¹² Там само, л. 137, 142 адв.

¹³ Там само, л. 137 адв.–140 адв.

що „у духовній потребі благочестивого народу і найпаче греко-уніатського обряду на вимогу охоче тутешній стан жертвує”¹⁴. До 1837 р., коли василіянам заборонили здійснювати обряди для мирян¹⁵, ченці мали ще одне важливе джерело надходжень – треби за хрещення, поховання і т. д. Отримувані таким способом кошти ніколи не декларувалися і, вочевидь, призначалися на різні цілі.

Після 1812 р. однією з необхідних і водночас найбільших статей витрат стало відновлення нежитлових приміщень василіянських чоловічого і жіночого монастирів. У результаті розміщення в них французького госпіталя під наглядом хірурга Урбена Івана було розгромлено келії, трапезну, класи, бібліотеку, спалено дерев’яні рами і двері, меблі й чимало книг¹⁶. Навіть через сім років по тих подіях „монастир цей [...] ще зовсім не закінчений, а найпаче четвертий поверх, бібліотека, дзвіниця”. Тільки в 1819 р. на ремонт четвертого поверху обителі й дзвіниці витратили 400 рублів сріблом¹⁷. Крім цих, так би мовити, надзвичайних видатків, існували й повсякденні: 1) податки за споживання селянами спиртних напоїв – 15 рублів 45 копійок; 2) на канцелярію предводителя дворянства – 16 рублів 40 копійок; 3) подушний чинш за 812 селян – 259 рублів 50 копійок; 4) акцизи на виготовлення алкоголю – 421 рублів 25 копійок; 5) покладений державою на чернечу спільноту обов’язок утримання восьми студентів медицини (помешкання, прислуга, опалення) – 240 рублів; 6) на одяг для монахів – 607 рублів 50 копійок; 7) церковно-літургійні потреби (вино, олія, віск) – 230 рублів 20 копійок; 8) річне забезпечення іноків – 1 077 рублів 20 копійок; 9) оплата послуг лікаря – 165 рублів; 10) на ремісників і матеріали для ремонту – 1 045 рублів 90 копійок; 11) на їжу – рибу, льняну олію, яловичину, коренеплоди, мед та ін. – 2 605 рублів 32 копійок. Певний рівень розкоші у споживанні наїдків і напоїв відображається в описі „рухляді” в келії ігумена та начиння і знарядь на кухні. Серед них зафіксовані два кавники, чотири олов’яні посудини із кришками для заварювання чаю, 24 пивні склянки, 20 келішків і два штофи для міцніших напоїв, три пивних насоси, мідний посуд, шампур („вертел”) для смаження м’яса¹⁸. Загалом протягом 1819 р. монахами було витрачено 6 212 рублів 18 копійок¹⁹.

Формулярні списки другої половини 30-х рр. XIX ст. показують, що річне грошове утримання пересічного ченця становило 22 рублів 50 копійок

¹⁴ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 128 адв.–129.

¹⁵ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 42, l. 1–5.

¹⁶ V. Pugačiauskas. *The French Period in Vilnius*. Vilnius 2013, c. 25.

¹⁷ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 145 адв.

¹⁸ Там само, л. 141 адв.–142.

¹⁹ Там само, л. 154 адв.–156.

Брама і храм ансамблю Пресв. Трійці у Вільні на початку XX ст.
Автор невідомий, 1903 р.

сріблом, насельника, який викладав в училищі чи виконував якісь адміністративні обов'язки, – 30 рублів, ігумена – 45 рублів²⁰. У структурі витрат обителі ці приватні виплати охоплювали приблизно шосту частину.

У 1830-ті рр. доходи монастиря істотно скоротилися, особливо після оприлюдненої російським урядом заборони здавати церковну власність в оренду євреям. 1837 року прибутки склали всього 3 327 рублів 50 копійок²¹. У підсумку іноки були змушені звертатися за фінансовою дотацією до урядових структур, котрі час від часу субсидували утримання церкви²². Про капітальні ремонти нерухомості в цей період уже не йшлося. Втрачаючи статус самоокупного суб'єкта господарювання, Святотроїцький монастир продовжував існування за інерцією, користаючи зі своєї колишньої слави. Однак у нього все ще залишався значний фонд, який став ласим шматком для прихильників ідеї про „возз'єднання” уніатів з Російською Православною Церквою.

²⁰ LVIA, f. 1178, ар. 1, б. 91, л. 35–116.

²¹ Там само, л. 26.

²² Там само, л. 8.

ЗАКРИТТЯ

Імперські обмеження

„Від чого майже не постраждав Вільнюс і його околиці – так це точно від навернення (або, з російського погляду, добровільного повернення) 1839 р. уніатів”, – прокоментував практично безконфліктне переведення тутешніх священнослужителів і мирян греко-унійного віровизнання на православ'я сучасний американський дослідник Теодор Р. Вікс¹. Його аргументація спирається на опублікований Міхалом Балінським „*Статистичний опис міста Вільна*”. Згідно з цим джерелом, 1835 р. у місті з населенням майже 36 000 осіб мешкали всього 273 уніати (менше 1%), у т. ч. 22 монахи й 11 монахинь, один світський священник. Греко-уніати становили одну з найменших конфесійних громад міста, не тільки в порівнянні з домінуючими євреями (20 646 осіб) і римо-католиками (14 349), але й протестантами (482 лютерани)². Однак витлумачити закриття василіянських монастирів у Вільні як наслідок відсутності пастви нелогічно, бо частка греко-уніатів у ньому була незначною вже в момент його переходу під владу Росії. Ключовою тезою для розуміння місця василіян у соціокультурному пейзажі міста є те, що їхня діяльність визначалася не пастирськими, а освітянськими завданнями на користь усього численного Чину. Відтак 1839 рік в історії Святотроїцької обителі неможливо розглядати поза загальним контекстом скасування Василянського чину й ліквідації унії.

Щільна концентрація у Вільні неправославних чернечих згромаджень була постійним приводом для занепокоєння російської влади. У місті налічувалося 13 римо-католицьких та унійних монастирів, супроти одного греко-російського – Святодухівського³. Віленських іноків, котрі походили головним чином із суспільної еліти колишньої Польсько-Литовської держави, перманентно підозрювали у змовницькій і пропагандистській діяльності на шкоду імперії Романових. Ці підозри (а їм сприяли тісні відносини

¹ Th. R. Weeks. *Vilnius between Nations: 1795–2000*. DeKalb (Ill.) 2015, с. 46–47.

² M. Baliński. *Opisanie statystyczne miasta Wilna*. Wilno 1835, с. 63–64.

³ Sł. Brzozecki. *Kasaty klasztorów w Wilnie w XIX w.*, с. 306.

монаших спільнот з відомими аристократичними родинами, які мали резиденції у Вільні, закритість чернечого життя від зовнішніх спостерігачів та мобільність монахів у своєму пересуванні як територією Росії, так і за кордоном), часто виявлялися необґрунтованими. Наприклад, у 1799 р. цивільне губернаторство звинуватило василіян у свідомому поширенні серед населення міста чуток політичного характеру. Але перлюстрація їхнього листування не дала переконливих доказів антиурядової діяльності⁴.

Подібно до інших монаших згромаджень у Вільні, до 1832 р. василіяни не були об'єктом систематичних переслідувань з боку влади. Навіть тоді, коли царський уряд закривав периферійні монастирі, Віленський Святотроїцький завжди вважався базою для прийняття іноків, котрі залишилися без своїх обителів⁵. Ситуацію змінила поразка антиросійського повстання, симпатії до якого продемонстрував не один монах і не один чернечий осередок (головно молитвами за повстанців і розповсюдженням корисних для суспільної мобілізації новин). Хоч у Вільні повстання не відбулося (внаслідок значної військової присутності росіян і пасивності тутешньої аристократії⁶), місцеві римо-католицькі та греко-унійні обителі почали зазнавати різних обмежень – аж до закриття через неблагонадійність, попри те, що участь їхніх ченців у антиімперській діяльності не була доведена⁷. 1833 року заходами військового губернаторства у Вільні відкрили т. зв. „гамівний дім для приборкання сваволі, розпусти та вільнодумства духовних осіб”⁸.

Виразно рестрикційна політика стосовно клириків мала на меті змінити майже непорушну з часів Речі Посполитої соціокультурну (в т. ч. релігійну) ситуацію в місті на користь православного сегмента, який складав у той період заледве 600 осіб греко-російського віровизнання (переважно чиновників та їхніх родин), на котрих припадали шість монахів і двоє світських священиків⁹. Нищівним ударом по василіянах стало припинення діяльності, згідно з указом імператора Миколи I (1825–1855) від 1 травня 1832 р., Віленського університету, який уряд уважав чи не головним ідейним центром плекання бунтівливого польського духу. У результаті ченці втратили не лише змогу здобувати вищу освіту, але й, із ліквідацією Віленського навчального округу, – імунітет від розпуску своєї спільноти, фактично позбувшись статусу вчительської конгрегації. Про психологічний

⁴ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 119.

⁵ M. Radwan. *Bazylianie w zaborze Rosyjskim*, с. 179.

⁶ Th. R. Weeks. *Vilnius between Nations: 1795–2000*, с. 35.

⁷ S. Rabinowiczówna. *Wilno w powstaniu roku 1830/31*. Wilno 1932, с. 130.

⁸ LVIA, f. 378, Політичний відділ 1833 р., b. 32.

⁹ M. Baliński. *Opisanie statystyczne miasta Wilna*, с. 63.

злам, спричинений таким відстороненням василіян від освітянського процесу, красномовно свідчать характеристики поведінки окремих насельників Святотроїцького монастиря, наведені у формулярних списках за 1837 р. Зокрема, про монаха Василя (Саваневича), котрий до закриття Віленського університету навчався в цьому закладі класичних та іноземних мов, повідомлялося, що він „полюбляє напиватися, часом піддається приступам божевілля”. Напевно, деякі іноки на власний ризик намагалися дізнатися про можливість вступу до Василіянського чину в Галичині. Скажімо, у 1837 р. суд Литовської консисторії покарав Протасія (Богуша), уродженця Волині, „за самовільне відлучення до Австрії”¹⁰.

З-поміж ченців Святотроїцької обителі лише один – Лонгин (Шавурський) – перебував на обліку в гродському суді як неблагонадійний. Проте він був переведений до Вільни щойно 1835 р. із Почаївського чернечого осередку, розформованого за звинуваченнями в підтримці повстання. Як і кількох інших почаївських монахів, Шавурського обвинувачено на основі акта фінансової ревізії монастиря (при переданні його православної консисторії) в розтраті коштів, які, вочевидь, були пожертвовані іноками повстанцям. Порушену в 1833 р. карну справу закрили 1838 р., визнавши всі підозри щодо василіянина безпідставними¹¹. Утім, ціною виправдання, вірогідно, стала згода Шавурського на співпрацю з владою: інакше як пояснити перебування ченця, у справі котрого провадилося слідство, на посаді вікарія обителі саме в той момент, коли виникла потреба переконати братію в наверненні на православ’я, а також призначення Шавурського 1840 р. офіційним ліквідатором василіянського жіночого осередку у Вільні.

Конфлікт з владикою Йосифом (Семашком)

Справжнім лихом для тутешніх монахів-уніатів стали напружені стосунки з номінованим 1833 р. на єпископа литовського палким прихильником скасування унії Йосифом (Семашком). Судячи зі спогадів владики, його неприязне ставлення до монастиря Св. Трійці було зумовлене особистим, травматичним для психіки юнака, який приїхав вступати до Генеральної семінарії при Віленському університеті, досвідом спілкування з тамтешніми василіянами. Провівши 1816 р. у Трійській обителі три дні, він сформував враження про зверхність, зарозумілість і захланність її насельників¹². Послідовно реалізуючи як єпископ урядовий курс на прилучення уніатів до Російської Православної Церкви, Семашко отримав зручну

¹⁰ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 91, l. 35, 50.

¹¹ Там само, b. 66, l. 1–2.

¹² *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 1, с. 12.

нагоду помститися віленським ченцям за приниження, котре запам'ятав на все життя, згадавши про нього в редагованих на схилі віку мемуарах. У 1835 р. владику Йосиф з свого осідку в Жировицькому монастирі висловив святотроїцькому настоятелю Вікторові (Босяцькому) невдоволення браком дисципліни серед очолюваної тим братії. Це була оперта на одержані від жандармерії дані суміш закидів щодо аморальної поведінки й антиурядової опозиційності іноків, яких звинувачували в „розпусті, перебуванні в неприпустимих зв'язках з тамтешніми монахинями василіянками, неприхильності до богослужінь за обрядом греко-східної Церкви та недотримання оних, пропусканні згадки про царську родину під час ектенії”. У складеному в жовтні 1836 р. правою рукою Семашка – Антонієм (Зубком) – акті єпископської візитації йшлося про розпусну поведінку віленських монахів, а особливо Босяцького і сповідника сс. василіянок Вікентія (Лісовського), а також їхню „надто очевидну пристрасть до папізму й полонізму, недотримання виданих постанов щодо перетворення Греко-Унійної Церкви”. Тож Литовська консисторія почала клопотати перед Санкт-Петербургом про закриття згаданої обителі. Цю думку попередньо підтримали шеф корпусу жандармів Олександр Бенкендорф і литовський генерал-губернатор Микола Долгорукий¹³.

Але незабаром, у своєму меморандумі від 18 лютого 1837 р., Семашко наважився підказати російським урядовцям іншу ідею: не зачиняти монастир, а перетворити це „знаряддя знищення давнього православ'я” на бастион греко-російської віри у „столиці католицизму в Російській імперії”. Єпископ не бачив жодних можливостей не лише для подальшого існування цього чернечого осередку в його тогочасному вигляді (через ненадійність ченців), а й для заміни місцевої братії більш певними з погляду інтересів ортодоксії іноками, бо таких серед василіян виявилось небагато. Переведення обителі Св. Трійці на синодальне православ'я описувалося владикою як крок до відновлення історичної справедливості в місті, в якому „ще 200 років тому було 37 російських церков”.

Водночас Йосиф (Семашко) не приховував наміру перенести свою катедру з віддаленого Жировицького монастиря до Святотроїцького, котрий тоді видавався йому найбільш зручним місцем для перебування: „Тому я вважав би залишити в минулому взірцево збудований кам'яний Віленський базиліанський монастир, який є розлогий і має добру церкву, але тільки з невеликим числом монахів, які б підтримували до часу російський характер сієї обителі та сприяли доброму напрямові світського училища, яке знаходиться при ньому, а водночас віддати сей монастир у безпосереднє управління єпископа Литовського Йосифа і цим приготувати

¹³ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 120–121.

Портрет литовського митрополита Йосифа (Семашка, 1840–1868).
Автор невідомий, початок ХХ ст. (копія твору Івана Хруцького)

призначення у Вільну православного архирея, який, на мою думку, тут потрібніший, ніж у Ризі й у Варшаві”¹⁴.

Цей документ доводить, що перехід на православ'я в 1839 р. став для віленських василіян вимушеною декларацією політичної благонадійності. В опублікованому о. Мар'яном Радваном спискові кількох десятків унійних ченців (щоправда, неповному), котрі таки відмовилися перейти до Греко-Російської Церкви, не фігурує жоден насельник Святотроїцької обителі¹⁵. Страх перед репресіями, попередні кадрові зачистки, а також, правдоподібно, цілком зрозуміле небажання втрачати звичний, забезпечений рівень життя (монастир було визначено як першокласний, що передбачало відповідний штатний розпис і значні грошові утримання, гарантовані з бюджету Литовської консисторії) спонукали спільноту формально одноставно заявити про своє приєднання до синодальної Церкви. Однак для контролю за новонаверненими віленськими василіянами єпископові-конвертиту потрібно було постійно змінювати ігуменів, перетасовувати особовий склад, зменшувати чисельність братії тощо. З 1841 р. в обитель переводять похилого віку православних іноків, імовірно – з метою нагляду за формально вже греко-російським, але за свідомістю все ще унійним середовищем. Першим з них став колишній настоятель Святодухівського монастиря у Вільні 67-річний Автоном (Окуневич)¹⁶.

Досить тривалий час ознакою стабільності внутрішньої організації Святотроїцького чернечого осередку були відносно нечасті зміни його настоятелів. Останнього в польсько-литовський період ігумена Амвросія (Сингаєвського) на початку XIX ст. заступив Гервасій (Семеткевич)¹⁷, до 1818 р. цей уряд обіймав Цезарій (Камінський)¹⁸, якого змінив Венедикт (Ленартович)¹⁹, а того в 1822 р. – Віктор (Бучинський)²⁰, котрий передав справи Вікторові (Босяцькому). Проте скасування в 1829 р. права автономного вибору унійними ченцями своїх „старших” поставило цю практику в залежність від сваволі єпископа Семашка, який і був ініціатором такої інновації²¹. У випадку з віленським монастирем владику потребував такого ігумена, котрий зміг би переконати чернечу братію повернутися на православ'я. У жовтні 1836 р., за результатами візитації обителі єпископом-суфраганом Антонієм (Зубком), Віктора (Босяцького) позбавили права розпоряджатися

¹⁴ *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 2, с. 6–8.

¹⁵ M. Radwan. *Bazylianie w zaborze Rosyjskim*, с. 220–222.

¹⁶ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 91, l. 117 v.

¹⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 432, арк. 54.

¹⁸ Там само, арк. 68; *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 1, с. 12.

¹⁹ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 129.

²⁰ НМЛ, Ркл-702, арк. 44.

²¹ *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 1, с. 42.

монастирськими фінансами без підпису Лаврентія (Висоцького), якого було призначено касиром. У березні 1837 р. о. Босяцький оскаржив це рішення в Литовській консисторії, котра, однак, відмовилася задовольнити прохання Висоцького звільнити його з посади касира „через слабке здоров'я та незнання російської грамоти”²². Це протистояння між Семашком, з одного боку, і віленськими василіянами, з іншого, було недовгим: у липні 1837 р. Босяцького таки відсторонено та переведено у Битенський монастир. 24 серпня 1837 р. настоятелем Віленської Святотроїцької обителі номінували Арсенія (Хрулькевича)²³.

Попри те, що о. Хрулькевич успішно здійснив покладену на нього Семашком місію, а також (принаймні формально, як член ліквідаційної комісії) доклав свою руку до розформування 1840 р. жіночого василіянського осередку, він усе ж не зумів, як колишній василіянин, заслужити на довіру єпископа. За дорученням владики, від 1840 р. за святотроїцькими монахами наглядав архимандрит православного монастиря Св. Духа о. Платон²⁴, а в 1842 р. архиєрей уперше призначив настоятелем обителі Св. Трійці сформовану в лоні синодального православ'я особу – Арсенія (Наумовича)²⁵.

Пересторогою для ченців стала доля спільноти василіянок у Вільні. 18 травня 1840 р. Семашко скерував Священному синодові відповідне подання, а 7 червня того ж року скликав Литовську консисторію, яка ухвалила: „1) Усіх інокінь зазначеного монастиря перемістити аж до подальшого розгляду у Віленський дівочий монастир, але не раніше ніж у наступному липні місяці, після здачі [справ] настоятелькою монастиря [Маньковською] і зняття з неї звіту стосовно управління оною; а також по закритті утримуваного монастирем пансіону; 2) Віленський дівочий монастир з усім його скарбом і фондовим мастком Давкшишками передати у відання й управління єромонаха Віленського Святотроїцького монастиря Лонгина Шавурського”²⁶.

На те, що Семашко діяв у тісному порозумінні з жандармерію, вказує його лист від 12 червня 1840 р. до начальника особливого відділу при Віленському губернаторстві про те, „що інокіні, які проживають у Віленському православному жіночому монастирі, виявилися за способом своїх думок неблагонадійними, що інокіні сії в місті Вільні перебувають під сильним впливом осіб, ворожих щодо православної нашої Церкви”²⁷.

²² НМЛ, Ркл-702, арк. 78.

²³ Там само, арк. 81; LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 91, l. 5, 38, 91, 114.

²⁴ LVIA, f. 605, ар. 2, b. 56, l. 1.

²⁵ Там само, f. 1178, ар. 1, b. 41, l. 35.

²⁶ Там само, l. 4.

²⁷ Там само, f. 380, 1840 рік, b. 51, l. 1.

Прикметно, що в цитованому конфіденційному документі єпископ, який ще кілька років тому звинувачував василіянок у аморальному способі життя, вже жодним словом не згадував про це – всі його звинувачення стосувалися тільки неблагонадійності. Це якнайкраще засвідчує політичні мотиви розпуску цієї жіночої обителі у Вільні. Фіналом історії стало розпорядження Священного синоду про „скасування Віленського возз'єднаного дівочого монастиря і приєднання будівель його фонду до Віленського Миколаївського собору”, оформлене відповідним імператорським указом від 29 квітня 1841 р.²⁸

Переведення православної семінарії та занепад обителі

У 1840 р. катедру Семашка перенесли до Вільни, призначивши владика архимандритом першокласного Святотроїцького монастиря. На ту пору частина монастирських приміщень активно використовувалася урядом як політична в'язниця. Після звернення єпископа від 3 лютого 1841 р. таку пенітенціальну функцію було припинено²⁹. Проживши якийсь час у цій обителі, Семашко дійшов висновку про її непридатність для архирейської резиденції через дороговартісне утримання, тож у нього визрів задум перенесення сюди семінарії з Жировичів, де в той період навчалися 206 юнаків³⁰. Під цей переїзд він хотів отримати від держави значні кошти на капітальний ремонт і перебудову монастиря³¹. Про подальше існування спільноти іноків владика Йосиф говорив як про недоцільне.

21 січня 1842 р. єпископ скерував відповідне подання обер-прокуророві Священного синоду Миколі Протасову: „Я вважав би [за необхідне] скасувати Віленський Свято-Троїцький монастир, як зайвий; існування його потрібно хіба що тому, що, згідно з указом Синоду, мені і наступникам моїм, литовським єпископам, присвоєно звання священноархимандрита Св.-Троїцького монастиря. Якби Синод визнав можливим скасувати цю останню обставину, то Віленський Свято-Троїцький монастир слід би було закрити зовсім і будівлю оного разом з церквою обернути на приміщення в свій час єпархіяльної семінарії чи архирейський дім. Однак це останнє призначення, внаслідок величезного розміру будівель, чи не обтяжило б архиреїв без особливих коштів на їх утримання”³².

Священний синод частково дослухався до цього прохання. 14 березня 1845 р. Семашко став архимандритом Віленської Святодухівської обителі.

²⁸ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 91, l. 1.

²⁹ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 123.

³⁰ M. Radwan. *Bazylianie w zaborze Rosyjskim*, с. 207.

³¹ LVIA, f. 572, ap. 1, b. 202, l. 1.

³² И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 124.

Згаданим указом Троїцький чернечий осередок переводився в найнижчий 3-й клас, а гроші в сумі 1 645 рублів, вивільнені в результаті скорочення його штату, передавалися на розширення першокласного Святодухівського монастиря. У тому ж акті апробувався проект переведення у Вільну Жировицької семінарії, для розміщення якої призначалися будівлі Св. Трійці. Ченцям залишали тільки дві споруди – т. зв. Чіартинський дім і хату на монастирському дворі. Наголошувалося, що „настоятелем оного [монастиря] завжди бути ректорові семінарії”³³. Таке рішення дало змогу доповнити штатний оклад ректора платнею за виконання обов’язків ігумена третьокласної обителі й водночас поставило колишніх монахів-уніатів під тотальний контроль з боку керівництва православної семінарії.

На облаштування семінаристів у Святотроїцькому монастирі уряд виділив Литовській консисторії 4 000 рублів. Протягом травня – вересня 1845 р. за ці кошти у віленських ремісників і постачальників придбали 200 ліжок, 200 стільців, 3 арифметичні дошки, 2 столи в класи, 4 крісла для викладачів, 41 стіл для занять, 3 секретарських столики, 2 архівних шафи, 20 столових столів, 40 лав, 3 кухонних столи, 1 дзеркало, 6 стільців для правління, 5 столиків, набори мідного й олов’яного посуду, постільні речі. У звільнених ченцями монастирських приміщеннях визначеним консисторією комітетом з переїзду семінарії та підрядниками були проведені значні переоблаштування й ремонтні роботи. Саме тоді розібрано 29 пічок з голландських кахлів і споруджено нові з кахлями кавового кольору, вставлено й засклено нові віконні рами, облаштовано вогнище на кухні, перекладено трубу в хлібопекарні, перестелено сосновими дошками підлогу, прорубано шість нових дверей і одне вікно, кімнати побілено вапном, збудовано три нові стінки в коридорах³⁴. Урочисте відкриття семінарії та Божественна Літургія в церкві Св. Трійці (відтоді вже не монастирській, а семінарійній) відбулися в день Різдва Пресв. Богородиці, тобто 8 вересня 1845 р.³⁵

Досвід проживання у Святотроїцькій обителі остаточно переконав Семашка в неможливості перетворити колишніх василіян на ревних православних іноків. Спроби дисциплінувати ченців, аби ті не застосовували елементів латинського обряду під час літургійних практик³⁶, мабуть, не дали відчутного ефекту. У розпорядженні Литовської консисторії від 26 вересня 1845 р. зазначалося, що „Його Високопреосвященство неодноразово помічали поміж монахами холод і неретельність до богослужіння, хоч це головне їх покликання й обов’язок – обов’язок доволі легкий, з огляду на брак

³³ LVIA, f. 572, ap. 1, b. 202, l. 4.

³⁴ Там само, l. 15–16.

³⁵ Там само, l. 1.

³⁶ Там само, b. 102, l. 1.

інших обов'язків". Відтак було заведено особливий зошит, у який записували відсутніх і спізнених на Літургію: за кожний випадок порушення з грошового утримання ченця стягували 10 копійок сріблом³⁷.

Синодальне поглинення

У подальші роки Йосиф (Семашко) продовжував уживати заходів, що мали на меті не лише знищення пам'яті про унію серед священнослужителів (як навернених, так і формованих у семінарії), але й зміну символічного значення архітектурного комплексу монастиря Св. Трійці. У цьому контексті особливо важливою видавалася перебудова однойменного храму. 1851 року було перероблено, згідно з канонами синодальної Церкви, іконостас святині, а також пофарбовано її стіни. Проте сама реконструкція відбулася вже після формального закриття обителі в 1865 р., котре стало можливим через відхід у вічність більшості колишніх унійних монахів. Розглянувши подання від Семашка та обер-прокурора Священного синоду, 27 лютого 1869 р. імператор Олександр II (1855–1881) наказав „виділити зі скарбниці 4 693 рублі 73 копійки на облаштування залізного даху на монастирській Свято-Троїцькій церкві” та об'єднати їх із залишком коштів (426 рублів), скерованих у 1868 р. на ремонт будівель Литовської духовної семінарії. Реалізація відібраного „комітетом з виправлення Свято-Троїцької церкви” проекту авторства церковно-синодального архітектора Миколи Чагіна вартувала 11 319 рублів 50 копійок і була дофінансована московським комітетом Товариства ревнителів православ'я.

Про непересічне ідеологічне значення, яке надавалося православними колами здійсненій упродовж 1869–1870 рр. перебудові храму, свідчить листування зацікавлених сторін. У ньому, зокрема, сказано, що „перекрити дах на церкві, тобто черепицю замінити на церкві без усіляких інших переробок, означало б один з найдавніших православних храмів міста Вільни залишити назавжди в тому неправославному вигляді, який надали йому близько 1670 року базиліани, спорудивши за звичаєм католиків на східній стороні фронтон і взагалі надавши вигляд костелу”³⁸.

Урешті-решт кількість куполів на даху святині було доведено до п'яти, замінено хрести на них, прибрано фронтон і зведено балюстраду тощо. Увесь комплекс зовнішніх і внутрішніх робіт завершили до приїзду у Вільну 24 червня 1870 р. Олександра II³⁹, що вкотре виявляє політичний характер доконаних у храмі та монастирі реконструкцій. Ці зміни стали частиною

³⁷ LVIA, f. 572, ар. 1, b. 102, l. 5.

³⁸ Там само, f. 1178, ар. 1, b. 102, l. 19.

³⁹ Там само, l. 11.

Медаль, приурочена „возз'єднанню” греко-уніатів
з Православною Церквою: „Перемога православ'я 25 березня 1839”,
„Відторгнуті насиллям (1596), возз'єднані любов'ю (1839)”
(аверс і реверс).

Художник Павло Уткін, бл. 1839 р.

стратегічного курсу на розбудову у Вільні російського соціокультурного сегмента шляхом інкорпорації до нього спадщини греко-уніатів. Імперська влада, невід'ємною складовою якої була Російська Православна Церква, прагнула усунути невідповідність між концепцією єдиного „російського, православного народу” й формами грецького віросповідання, що не вписувались у це окреслення, були конкурентними щодо нього. Таким чином, розміщена в колишній обителі Св. Трійці семінарія стала, разом зі Святодухівським монастирем та Миколаївським собором, однією з ідеологічних підвалин синодального православ'я у Вільні.

Частина друга

**СВЯТОТРОЇЦЬКА
СВЯТИНЯ
У ВІЛЬНЮСІ**

Розділ 1

**ОБРАЗИ
ТА ІНСТИТУЦІЇ**

ОБРАЗИ В ЛІТЕРАТУРІ XVII СТОЛІТТЯ

Живі свідчення сучасників

У першому столітті Берестейської церковної унії храм Пресв. Трійці та монастир, що діяв при ньому, досить часто опинялись у вирі подій і в полі зору тогочасних письменників, адже святиня стала центром русинів-католиків Республіки Обох Народів і заснованої в 1617 р. Святотроїцької провінції Василянського чину. У той період Троїцька гора в різних контекстах фігурувала у біографічних, агіографічних, історичних, щоденникових, а також написаних з певної нагоди та інших літературних текстах¹. Ці наративні пам'ятки допомагають зрозуміти значення цього місця як для уніатів, так і для міста Вільна, побачити його вагомість у ширшому контексті.

З-поміж маловідомих на сьогодні текстів найбільш цікавими є суспільно значущі друковані джерела, зокрема полемічні, богословські, біографічні, а після мучеництва Йосафата (Кунцевича) – і агіографічні праці, поезія та проза, приурочена до якихось подій, проповіді тощо. Варті уваги й декілька творів, що збереглися в рукописах². Чимала частина літератури, в якій мовиться про храм Пресв. Трійці, – біографічного характеру. Це не випадково, адже і для тривкості структури Унійної Церкви, і для збереження пам'яті особливо важливими були не лише Святотроїцький храм і монастир,

¹ До уваги не взято тільки збірники документів, що їх тоді православні й уніати друкували у розпалі міжконфесійного протистояння (наприклад: *Prawa y przywileie od najsławniejszych Krolow Ich Moś. Polskich y W. X. L. nadane obywatelom Korony Poskiey y Wielkiego X. L. religiey greckiej, w iedności z S. Kościołem Rzymskim będącym / Bractwo Wileńskie Przenaświętszey Troycy w iedności ś. cerkiewney będące na świat wydane r[oku] P[ra]ńskiego] 1632 octobris 1, [Wilno 1632]) та суто полемічні праці, що опиралися на привілеї й інші аргументи (як-от: *Proba verificatiew omylnej y Dowod swolenstwa maloslychanego Czerncow, y Iedynomyslnych Bractwa Wilenskiego Chrescianskiem Katholickiem vwazaniem /* упоряд. Т. Symanowicza. Zamość 1621).*

² У XVII ст. так і не вийшла друком не повністю збережена біографія Рутського, написана Рафаїлом (Корсаком) 1640 р. у Римі. У роботі також використано щоденники Івана-Антонія Храповицького, акти Віленської капітули та листування папського нунція в Польсько-Литовській державі.

але й окремі духовні діячі – митрополит Йосиф (Велямин Рутський) і священномученик Йосафат (Кунцевич). Тому, з одного боку, потрібно зосередитися на джерелах, що стосуються цих історичних постатей, а з іншого – й на тих текстах, які неунікно, хоч і різною мірою, з ними пов'язані відповідними життєвими фактами. Більшість аналізованих творів латино- або польськомовні³. У них події викладаються не документальним стилем, а живою мовою сучасників, із відображенням автентичних поглядів католиків обидвох обрядів, що поглиблює наше розуміння ролі храму Пресв. Трійці в панорамі барокового Вільна та історії ВКЛ загалом.

„Pompa Casimiriana” (1604) та інші урочистості в описах процесій у Вільні

Праця Квіріна Кноглера Австрійця „*Pompa Casimiriana*” є одним з тих найраніших джерел, де на фоні вагомої для міста події фігурують уніати та їхня василіянська церква. З нього дізнаємося про вигляд і хід урочистостей з нагоди канонізації св. Казимира, що відбувалися у Вільні 10–12 травня 1604 р. Автор тексту найбільше зосереджується на дні 10 травня, коли привезена з Рима хоругва св. Казимира, що якийсь час зберігалася в розташованому за міськими мурами храмі Св. Стефана, з процесією була внесена в місто і спроваджена до Віленського катедрального собору. Цю детальну, живу, піднесену барокову оповідь у тому ж 1604 р. надрукували в доволі значному за обсягом збірнику „*Theatrum S. Casimiri*”⁴. Відтак ці урочистості ми можемо пов'язувати не лише з початком культу св. Казимира (вже офіційно таким чином дозволеного) в Речі Посполитій, але й з початком Бароко в літературі Литви.

³ У той час з'явилося чимало видань руською мовою, які в цьому дослідженні не розглядаються.

⁴ *Pompa Casimiriana sive de labaro D. Casimiri Regis Poloniae etc. F. Iagellonis N. M. D. Lith. Principis etc. a Leone X. Pontif. Max. in Diuos relati, ex urbe transmissio, et Vilnam Lithuaniae Metropolitim solenni pompa, ad 6. Idus Maii, Anno M.DC.IV. illato, Quirini Cnogleri Austrii Sermo Panegyricus // Theatrum S. Casimiri, in quo ipsius prosapia, vita, miracula, et illustris pompa in sollemni eiusdem apotheoseos instauratione, Vilnae Lithuaniae metropoli, V Id. Maii, anno D[omi]ni M.DC.IV. instituta graphice proponuntur.* Vilnae 1604, с. 37–127. Переклад більшої частини тексту на литовську мову див.: Šv. Kazimiero eisena, arba apie šv. Kazimiero, Kazimiero, Lenkijos karaliaus ir t. t. sūnaus, Jogailos vaikaitio, LDK princo ir t. t., popiežiaus Leono X pakelto į šventuosius, vėliavą, atvežtą iš Romos miesto ir į Lietuvos sostinę Vilnių MDCIV metais 6 dieną prieš gegužės idas su šventine eisena įneštą, Kvirino Knoglerio panegirinė kalba, vertė Linas Plankis // *Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri = Šv. Kazimiero: gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai* / уклад, висновки і пояснення написав М. Čiurinskas. Vilnius 2003, с. 231–283.

К. Кноглер постійно підкреслює, що до свята готувалося все Вільно, усі його мешканці, на чолі з єпископом та членами магістрату, – цілою єдиною громадою містян. Столиця ВКЛ характеризується як осередок великої побожності (водночас постійно згадуються єретики, тобто протестанти, котрі, як і православні, мовби елімінуються із цілості католицького міста). Аби показати масовість дійства, автор гіперболізує: „Згромадилося усе Вільно, навіть, сказав би, уся Литва – не як глядачка, [...], а як ревна шанувальниця, що молиться у храмах, співає молитви в дорозі, тішиться на перехрестях”⁵. У таких процесіях суттєвими були аспекти єрархічності та соціальної репрезентації: увиразнювався й актуалізувався не тільки сам предмет культу (тут – хоругва св. Казимира), а й оточення, що висловлювало йому шанобливість⁶. Уніати в цьому дуже довгому потоці вірян від катедри до костелу Св. Стефана займали достатньо почесне місце. Вони відрізнялися тим, що несли смолоскипи (про цей звичай є свідчення й у пізніших джерелах XVII ст., одне з яких ще назвемо). Католиків східного обряду бачимо в тій частині процесії, де крокує духовенство: тут спочатку йдуть з хоругвами члени чотирьох монаших чинів (бернардинці, францисканці-конвентуали, кармеліти, домініканці) з братствами, котрими вони опікуються, тоді – учні школи „найголовнішого храму віленців” – Святоюанівського, з п’ятьма хоругвами, а про унійний клир згадано в окремому абзаці: „Після цих шкіл йшли священники грецького обряду, що несли за своїм звичаєм смолоскипи. Багато аколітів і два архимандрити (бач, так вони іменують настоятелів монастирів)”⁷. Услід за уніатами прямували єреї Віленської латинської дієцезії, музиканти, хлопці, які зображали лицарів св. Казимира й ангелів, потім – каноніки катедрального собору, єпископ-суфраган і сам єпископ віленський, у супроводі вельмож, а за ними – величезна юрба побожних містян, котрою процесія й закінчувалась.

Це джерело ранньої історії уніатів цікаве і сприйняттям Святотроїцького храму. Йдеться передовсім про виступ хлопців (вони зображали ангелів – покровителів основних семи віленських святинь), що відбувався біля останньої, четвертої тріумфальної арки, розташованої на шляху процесії. Ця арка, збудована заходами Віленської колегії каноніків, височіла поряд

⁵ Šv. Kazimiero eisena, c. 250 (c. 56 оригіналу „Pompa Casimiriana”). Докладніше процесію описано в: P. Rabikauskas. Didžiosios šv. Kazimiero šventės Vilniuje 1604 ir 1636 metais // його ж. *Krikščioniškoji Lietuva: istorija, hagiografija, šaltiniotyra* / ред. L. Jovaiša. Vilnius 2002, c. 215–230; M. Čiurinskas. Vilnius kaip kolektyvinis veikėjas kai kuriuose XVII a. I pusės naratyviniuose šaltiniuose // *Senoji Lietuvos literatūra*, кн. 30. Vilnius 2010, c. 66–77.

⁶ T. Račiūnaitė. *Atvaizdo gyvastis: Švč. Mergelės Marijos stebuklingųjų atvaizdų patirtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII–XVIII a.* Vilnius 2014, c. 195.

⁷ Šv. Kazimiero eisena, c. 249 (c. 55 оригіналу).

з міською брамою внизу Замкової вулиці (Пілес), через яку пролягав шлях на територію Нижнього замку і далі, до катедрі. В описі К. Кноглера наведено вірші, що їх читали ці хлопці („*Acclamations Angelorum tutelarium 7, quae Vilnae sunt, Ecclesiarum, ad arcum triumphalem Ecclesiasticum, quem venerabile Canonicorum collegium erexit, factae*”). Показово, що ангел василянської церкви тут не тільки бере участь, але й виступає першим після ангела Віленського собору Св. Станіслава. Віршем із 29 рядків „Покровитель храму Пресв. Трійці з іконою Пресв. Трійці” він возвеличує св. Казимира як шанувальника Пресв. Трійці⁸ (можливо, латинської церкви шпиталю Св. Трійці?). Оскільки було представлено не всі, а, за словами самого Кноглера, лише „найголовніші” храми міста (за умови, що шпитальна церква такою не вважалася і в описі йшлося не про неї), таке поважне місце виступу свідчить про публічне визнання василянського храму уніатів і його інкорпорацію в духовну топографію католицького міста (позаяк тут жодним чином не конкретизовано, до якого обряду належить святиня, західного чи східного, за глядачами залишено свободу інтерпретації, а можливо, їх обох злито в один персонаж – цього одного було достатньо, аби задовольнити уніатів, учасників процесії, та всю їхню тоді ще нечисленну спільноту). Хоча, припускаємо, не менше значення могла мати й суголосність титулу храму Пресв. Трійці для самого задуму декламування і сценарію.

Святотроїцька церква та розміщений поруч монастир відігравали помітну роль у житті Вільна під час різних релігійних свят. Заходи уніатів узагалі справляли велике враження на мешканців і гостей міста. Ось як розповідає папський нунцій Маріо Філонарді в листі з Вільна 1636 р. про тогорічну процесію католиків східного обряду⁹: „15 червня, у неділю, коли уніати міста святкували П’ятидесятницю, вони пройшли урочистою ходою від одного зі своїх храмів – Пресв. Трійці, до іншого – Благовіщення Пресв. Діви Марії. Зі собою віряни несли дві ікони Пресв. Діви Марії, з яких особливо прикрашено чудотворну. Попереду цих образів палали понад сто смолоскипів (*torcie*). Безліч людей, що тут зібралися, припадали до землі й так клячили, поки ікони проносили над ними. Йшло ошатно вбране унійне духовенство з митрополитом Русі [на чолі]. Також учасниками процесії були польський підканцлер (Петро Гембіцький), «Його Величність маршалок Радзивілл», канцлер королівства, референдар литовський та інші вельможі. Із вікон поближніх будинків лунала музика, на вкритих килимами примістках діти читали вірші, що прославляли Пресв. Діву «національною (народною, мабуть, польською? – *Авт.*) мовою» (*in lingua nationale*). Невдовзі після того як процесія досягла церкви Пресв. Трійці,

⁸ *Pompa Casimiriana*, с. 114–115.

⁹ *Litterae nuntiorum apostolicorum*, т. 5, с. 212 (№ 2335).

Найраніше відоме зображення Йосафата Кунцевича.

Автор невідомий, бл. 1624 р.

там було підготовлено вітвар, над котрим здіймалася піраміда, зведена з позолочених жердин та інших прикрас, на вершині якої чотири колони тримали балдахін, – усе це творило не менш розкішне, аніж побожне видовище”. Ці урочистості у Святотроїцькому храмі повністю відповідали пишному стилю Бароко, що процвітав у XVII ст.

Інший маршрут, яким відбувалися спільні процесії католиків східного і західного обрядів, пролягав по вул. Замкова (Пілес) і Велика (Діджьої) від катедрального собору до церкви Пресв. Трійці (*a templo Pontificio ad fanum Basilianorum tractus*)¹⁰. Про це читаємо в описі свята з нагоди беатифікації Йосафата (Кунцевича), укладеному 1642 р. істориком-єзуїтом Станіславом Ростовським. У цьому тексті повідомляється, що в урочистій зустрічі декрету проголошення блаженним узяв участь сам володар – король Владислав IV Ваза (*Decretum excepit insignis Vilnae celebritas, praesente Rege Vladislao*)¹¹. Після святкового салюту та військового параду в передмісті, гарно зодягнені воїни та інші присутні трьома колонами вирушили від катедри. В одній колоні крокували ті, хто зображав полки короля Юдеї Йосафата зі *Старого Завіту*, друга представляла начебто військо індійського принца Йосафата¹², а третю складали члени Академії, за якими котився триумфальний віз з прикрашеною іконою священномученика та йшов музичний супровід (тут був і дитячий хор, звучали співи, декламування, сурми і т. д.). Коли процесія дійшла до триумфальних воріт, споруджених поблизу храму Пресв. Трійці, то назустріч їм вийшов цілий гурт монахів-василіян з „грецькими” молитвоспівами на вустах (*Graecanicis cantibus excipiens*). Біля вітваря з образом Кунцевича ректор Академії відправив Службу Божу, в часі якої мученика польською мовою прославляв о. Гончель. На вечірні казання мовив о. Альберт Цецішевський, ще одна проповідь була виголошена латинською мовою.

¹⁰ Цей маршрут був більш престижним завдяки тій обставині, що він у 1678 р. змінив шлях традиційної на Успенське свято процесії з іконою Богородиці від храму Пресв. Трійці до храму Спасителя. Дозвіл на це, на прохання василіян, дала Віленська капітула. Саме такою дорогою від латинської катедри до василіянської церкви рухалися католики і в день пам’яті блаж. Йосафата. Див.: L. Griciūtė-Šverebienė. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius 2011, с. 26.

¹¹ *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima* / упоряд. St. Ros-towski [...]. Vilnae 1768, с. 357. Ця процесія згадана в: L. Griciūtė-Šverebienė. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, с. 30.

¹² Легендарний принц Індії св. Йосафат у Європі відомий з популярних оповідей про Варлаама і Йосафата. Одну з них знаходимо й у „*Золотій легенді*” Якобо да Варашце.

Sunseviciana (Кунцевичіана): найраніші джерела

12 листопада 1623 р. у Вітебську було вбито полоцького архієпископа Йосафата (Кунцевича). З того дня і почав формуватися комплекс джерел, пов'язаних з цією подією й пізнішою беатифікацією та канонізацією мученика. Корпус цих матеріалів поповнювався впродовж усього XVII ст. У них часто фігурує і церква Пресв. Трійці, яка посідала важливе місце в житті майбутнього святого. Загалом цей храм неодноразово опинявся в центрі подій, що мають виняткове значення для уніатів. Тож, зважаючи на такий факт, доцільно розглянути хоча б деякі джерела всієї цієї Кунцевичіани.

Звістка про мученицьку загибель полоцького владики мала дійти до папи римського ще в тому ж році або на самому початку наступного. Зберігся лист Йосифа (Веляміна Рутського) до вселенського архиєрея, де наголошується, що цим мучеництвом „коронується” перший рік понтифікату нещодавно обраного Урбана VIII (1623–1644)¹³. Оскільки тоді вже досить інтенсивно (на що вказує і згадане листування) поширювалися відомості про чуда після мученицької смерті Йосафата, чиняться й перші спроби ініціювати процес його беатифікації¹⁴. Ще на початку 1624 р. до кардиналів, самого понтифіка та Конгрегації обрядів, котра опікувалася такими справами, надійшов перший життєпис Кунцевича. Це була біографія „*Життя і смерть полоцького архієпископа-русина, вбитого схизматиками в 1623 році*” („*Vita et mors archiepiscopi Polocensis Rutheni a shismaticis occisi anno 1623*”)¹⁵, укладена з ініціативи Рутського, а скоріш за все – ним самим і написана. Для нас суттєво те, що біографічна оповідь починається від зв'язку майбутнього владики з храмом Пресв. Трійці та інформації про пізніше служіння в ньому – про це сказано вже в першому реченні.

У першій половині 1624 р. (лист-присвята до латиномовної книги датується 20 травня), ще до беатифікації Кунцевича, в Замості у світ вийшов чи не найголовніший текст про його життя. З'явився він зусиллями володимирсько-берестейського єпископа Йоакима (Мороховського, 1613–1631), який опублікував свою працю в двох окремих виданнях – польсько-та латиномовному, котрі, по суті, за своїм змістом збігаються (латинська едиція присвячувалася самому Урбанові VIII)¹⁶. Вочевидь, не випадково

¹³ *Epistolae Rutskyj*, с. 97 (№ 41). Ще більш раннім є лист папського нунція до Конгрегації поширення віри, написаний з Варшави 7 грудня 1624 р.: *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 5.

¹⁴ *Epistolae Rutskyj*, с. 98–100, 103 (№ 42, 44, 46); *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 5–57 (№ 1–44).

¹⁵ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 8–17 (№ 3).

¹⁶ Це „Правдива і стисла оповістка про вбивство Преосвященного отця Йосафата Кунцевича, архієпископа полоцького грецького обряду, за Унію і Святий Апостольський

на титульній сторінці біографічного нарису Мороховський не іменується автором: з'ясувалося, що в основу цього видання покладено вже названу працю Рутського. Владика Йоаким у цих друках, здається, додав тільки вступні тексти і, наприкінці розповіді, свідчення про чуда, що стаються. Подаємо переклад уривку з латинської версії його книги (досі науковцями не вивченого й не цитованого)¹⁷, в якому характеризується тогочасний стан і традиції храму в перші роки XVII ст. (а точніше – на той момент, коли відбувалася урочистість св. Казимира в 1604 р.): „Йосафат Кунцевич, архієпископ полоцький, з найранішої юності, коли ще жив як світський, був особливо відданий Богові й славний добродіями життям чоловік. Постійно відвідуючи церкву Пресв. Трійці у Вільні, він не пропускав жодного богослужіння, що в церкві тій відправлялися за монастирським звичаєм, – навіть утрени, котра співається перед зорею. І він не звертав уваги, що схизматики в той час, на початку унії, майже всіх від церкви тієї було

Римський Престол жорстоко схизматиками вчинене у Вітебську року Божого 1623, дня 12 листопада, і його надзвичайну святість” ([I. Morochowski]. *De nece reverendissimo Patri Iosaphat Kuncewicz, archiepiscopo Polocensi ritus Graeci, a Schismaticis, pro Vnione, et Sancta Sede Apostolica Romana, Vitebsci, Anno Domini M.DC.XXIII, die XII. Nouembr. atrociter illata: Et de eximia eiusdem sanctimonia, vera et compendiosa Relatio. Zamosci* [1624]; 4°, 36 с.). У польському варіанті назва коротша: „Стисла і правдива оповістка про жорстоке вбивство Преосвященного отця Йосафата Кунцевича і його надзвичайну святість” ([I. Morochowski]. *Relacja o zamordowaniu okrutnym, i osobliwej Swiätobliwosci w Bodze Wielebnego Oycy Iosaphata Kuncewicza archiepiskopa Polockiego krotko á prawdziwie opisana. Zamość* 1624; 4°, 36 с.). Інші аспекти літературної творчості цього діяча Унійної Церкви розкривають українські дослідники: О. Бай. Унійний вимір польськомовної прози Йоахима Іллі Мороховського // *Київські полоністичні студії. Збірник наукових праць*, т. 18. 2011, с. 126–131; С. Сухарева. Літературна діяльність Йоахима Мороховського на українсько-польському пограниччі // *Житомирські літературознавчі студії* 7 (2013) 295–301.

¹⁷ В Інтернеті (https://books.google.lt/books?vid=IBNR:CR000634135&redir_esc=y) нещодавно став доступним примірник, оцифрований Центральною національною бібліотекою в Римі (Biblioteca nazionale centrale di Roma) (IT-RM0267 34. 4.E.27.2). Адресатом книги „*De nece reverendissimo patri Iosaphat Kuncewicz [...] illata*” був універсальний європейський читач, тому в деяких місцях, особливо тих, що стосуються віленських або інших місцевих реалій, її наратив уже дещо спрощений, він утратив цікаві для нас деталі, ставши загальнішим і не таким автентичним, як „*Relatio*” Рутського. Однак остання зі щойно вказаних праць досить відома, її публікували щонайменше тричі, наприклад: *Vita et mors archiepiscopi Polocensis Rutheni a schismaticis occisi anno 1623 // S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 8–17 (№ 3). Також див.: М. Čiurinkas. *Biografiniai šaltiniai ir Baroko literatūros tradicija // A. Mlodzianovskis. Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija* / ред. J. Liškevičienė. Vilnius 2015, с. 414–415. Тому для цитування нами обрано до цього часу не аналізоване видання Мороховського.

відтягли – так, що навіть у святковий день у згаданій церкві можна було нарахувати заледве двадцять віруючих обох статей, а з духовенства був тільки один монах, якому надано титул архимандрита. Тому обитель зовсім опустіла, а церкву дуже запущено. Натомість у схизматиків – величезна сила людей, котрих церква не могла вмістити, велика повня дорогого церковного начиння та всього, що зазвичай само собою притягує людей. Попри те, достойний молодик, навчений самим Богом (бо тоді у Вільні не було ані одного з уніатів, хто міг би навчити речей, з унією пов'язаних), через такі обставини від свого задуму аж ніяк не відмовився. Отож у згаданій церкві він сам був співак, сам читець, зрештою нерідко сам і дзвонар; і все це з радістю виконував – і безоплатно, і перериваючи свої труди, які мав обов'язок виконувати, оскільки служив у одного віленського міщанина”¹⁸.

Разом зі щойно проаналізованими варіантами „*Relatio*” Рутського – Мороховського, вже з 1624 р. широко розповсюдилися як біографічні відомості про Кунцевича, так і інформація про храм Пресв. Трійці та поряд розташований монастир, їхнє значення для юнацьких років і пізнішого життя блаженного та для всієї Руської Католицької Церкви. Ранній період церковної унії висвітлений у тексті Рутського (монаші обіти Йосафат склав у 1604 р.), коли храм та обитель були запущені, спустілі, але продовжували функціонувати лише завдяки взірцевому життю Йосафата і його активності. Із такою занепаляючою цим двох унійних святих виразно контрастували натхнення й небачений запал дедалі ширшої пасторальної діяльності Кунцевича (відзначаючись якою, він потім і став настоятелем обителі, залишаючись ним аж до призначення його полоцьким архієпископом), а також чисельне зростання Чину. На „*Relatio*” Рутського – Мороховського, як і на нові джерела, кількість котрих постійно збільшувалася¹⁹, згодом опиралися й інші автори. Так, на цю книгу як на підставу для написання власного тексту вказує василіянин Яків (Суша), холмський унійний владика та автор найвичерпнішої й найважливішої біографії Кунцевича²⁰. Тож і не дивно,

¹⁸ *De nece reverendissimo Patri Iosaphat Kuncewicz [...] illata*, f. [A4–A4 v.].

¹⁹ Див.: М. Čiurinskas. *Biografiniai šaltiniai ir barokinės literatūros tradicija*, с. 414–430, 439. Оскільки про примірник книжечки Мороховського латинською мовою вже знаємо, заувагу на с. 418 цього видання про те, що невідомо, чи латинський текст справді було надруковано, треба вважати неактуальною.

²⁰ Оглядом наявних джерел чималу увагу Яків (Суша) приділив у вступі до своєї книги – „У слові до читача” („*Ad lectorem*”). Основним мотивом і підставою для цієї праці, за словами автора, він обрав процес 1637 р., серед інших джерел згадавши і „Книжечку Йоакима Мороховського, руського єпископа володимирського, про життя Йосафата, дедиковану папі Урбану VIII”: [J. Susza]. *Cursus vitae, et certamen martyrii, B. Iosaphat Kuncevicii Archiepiscopi Polocen[sis], Episcopi Vitepscen[sis] et Miscilauien[sis]*

що життя Йосафата при Святотроїцькій церкві стало знаковим мотивом у агіографії та літературних творах на цю тему.

Життєпис Йосифа (Велямина Рутського) 1640 року

Цікавим джерелом з історії храму і монастиря Св. Трійці у Вільні є біографічний твір київського митрополита Рафаїла (Корсака, 1637–1640) про свого предтечу й покровителя – праця, що з'явилася з-під пера автора в 1640 р. під назвою „*Життя Йосифа Велямина Рутського*” („*Vita Josephi Velamini Rutski (Rutscii)*”)²¹. У ній яскраво передаються події початку XVII ст., пов'язані з храмом Пресв. Трійці. Очевидно, життєпис призначався для публікації, проте він не був завершений (можливо, через смерть Корсака 1640 р. у Римі, де ця біографія й писалася) і є відомим тільки з неповного рукопису.

У тексті Корсака дуже подібними до „*Relatio*” словами зображується нужденний стан запусненої Святотроїцької церкви в ті дні, коли Йосиф (Рутський) повернувся з навчання у Вічному Місті (1603)²². Стверджується, що у василіянському храмі майбутній митрополит прийняв монаший постриг (1607)²³, оповідається, як він своїми коштами відбудував монастир Пресв. Трійці (Caput XVIII. „*Monasterium Sanctissimae Trinitatis aedificat Josephus*”)²⁴. Взірцеве чернече життя Рутського, його поведінка, освіта

Ord[inis] D[ivi] Basilii Magni. Calamo Iacobi Susza, Episcopi Chelmen[sis] et Belzen[sis] cum S. R. E. uniti Ord[inis] eiusdem adumbratum. Romae 1665, c. [XII].

У цьому цінному джерелі є багато й інших не фіксованих більше ніде деталей про блаж. Йосафата і храм Пресв. Трійці. Зокрема, розповідається, як після номінації Кунцевича полоцьким архієпископом, коли той виїжджав з міста, юрба бідолашних віленців – чоловіків, жінок і дітей, що збіглася до монастиря Пресв. Трійці, плачучи наче на похороні, супроводжувала свого владика навіть за міську браму (с. 40). Також див.: [J. Susza]. *Cursus vitae, et certamen martyrii*, с. 6, 16, 36, 46.

²¹ Розгорнутіше в: M. Čiurinskas. *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografistika*. Vilnius 2006, с. 170–186; його ж. Tarpkonfesinė sąveika ir tikiybinio identiteto paieška Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pab. – XVII a. I pusėje: akcentai Rapolo Korsako „Juozapo Benjamino Rutskio gyvenime” (1640) // *Literatūra* 48 (7) (2006) 35–51. Копія незакінченого рукопису Корсака, що збереглася, з'явилася друком тільки в XX ст. За підставу взято публікацію: M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 135–143.

²² M. Szegda. „Vita Rutscii”, с. 154 (Розділ XI).

²³ „1607 року серпня місяця, у неділю, за старим [стилем] – 6 дня, у який, згідно з грецьким обрядом, урочисто відзначалося свято Чуда Св. Архангела Михаїла, коли зібралося велике число вельмож і народу, приведений двома каноніками віленськими в церкву Пресв. Трійці, з рук архимандрита Самуїла прийняв габіт монаха і, разом зі світом відмовившись від імені Іван, був названий Йосифом” (Там само, с. 161 (Розділ XIX)).

²⁴ Там само, с. 162 (Розділ XIX).

та проповіді привернули увагу міщан, і „тому сталося так, що в церкву Пресв. Трійці почало збиратися більше людей, що брали участь у Службі Божій, слухали казання Йосифа”²⁵.

У 1608–1609 рр. протистояння уніатів і православних досягло максимального напруження²⁶. Найгучніші події того часу, що загрожували вибухнути насиллям чи ним і закінчувалися, згодом неодноразово переповідалися католицькими авторами обох обрядів. Одним із таких пам’ятних епізодів була спроба православних у 1609 р. зайняти Святотроїцький храм. Про це мовиться в XXII розділі біографії Рутського під назвою „Підступ схизматиків, що змовилися вбити Йосифа” („*Dolus schismaticorum in necem Josephi conspiratum*”). Описуються наміри підмовленого православними люду напасти на унійних ченців, убити Рутського й захопити обитель і храм: „Через ці та інші причини обоє, тобто архимандрит і протопіп, озлобившись, затіяли змову зі своїми прибічниками – громадою схизматиків-монахів – проти Йосифа та його співбратів монахів. Отож вони призначили одну неділю, в яку всі схизматики однодушно мали зібратися на утрєню до церкви Пресв. Трійці, й там, коли Йосиф та інші священники і дякон та монахи, зодягнувшись у літургійні одежі, мали б вийти на середину церкви, щоб співати за церковним звичаєм грецького обряду доксологію, люд мав здійснити для насилля руки проти Йосифа, Йосафата та інших монахів, якби ті хотіли б захищатися, і вбити їх”²⁷.

Коли ж ця змова відкрилася, чи не все місто взялося захищати ченців-уніатів та їхню святиню, в т. ч. і зусиллями Віленського магістрату та інших представників місцевої влади. Тому все завершилося мирно, загроза не перетворилася на мучеництво готового йти на смерть за св. унію Йосифа (Рутського): „Про цей злочинний умисел святотатців дізналися деякі католики з Ради міста Вільна; через одного слугу-католика бурмістра вони про це повідомляють своїм колегам-райцям, ці – замковому суду, а точніше – заступникові воєводи, а цей – самому воєводі, князю Радзивілли. Тоді воєвода, який був у від’їзді, листом попереджає Йосифа [Рутського] про хитрощі схизматиків, а архимандритові та протопопові наказує, щоб не збиралися чого-небудь робити проти монастиря Пресв. Трійці, під загрозою смертної кари. Врешті, Рада міста пише, щоб дивилися, аби підлеглий їм люд не зробив чого-небудь поганого уніатам”²⁸. Було вжито й практичних заходів задля захисту чернечої спільноти: „Тоді одразу місто стає до зброї, на вулицях неподалік обителі виставляється сторожа, іншу

²⁵ M. Szegda. „*Vita Rutscii*”, с. 163 (Розділ XIX).

²⁶ Детальніше див.: Т. Кемпа. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie*, с. 261–297.

²⁷ M. Szegda. „*Vita Rutscii*”, с. 165–166.

²⁸ Там само, с. 166.

озброєну дружину тримали закритою у дворі ратуші, а в ратуші ж уся Рада міста чатувала всю ту суботню ніч, замок також був озброїв своїх сторожових. А після того як задзвонив дзвін у церкві Пресв. Трійці, що після півночі кликав на утрєню, прибули озброєні загони і з ратуші, і з замку, і так от у той день усе закінчилося мирно²⁹.

Спроби православних відібрати в русинів-католиків обидві святині повторювались і пізніше. Остання з них датується 9 березня (за ст. ст.) 1609 р.: „Будучи під оманю таких сподівань, Самійло [Сінчило] задумав інший спосіб зайняти монастир – в оточенні тисячної юрби йде відкрито зайняти монастир Пресв. Трійці. Той день 1609 року – це було 9 березня (число за старим стилем), день, коли Церква згадує празник Сорока мучеників. Йосиф зі своїми був зайнятий богослужіннями празника у пресвітерії храму і, коли всі богослужіння скінчилися, з церкви повертався в поруч розташовану обитель. І тут на церковному подвір'ї знаходить [він] тисячний загін; а з іншими Йосифа супроводжував його вірний супутник Йосафат. Пастирі, побачивши вовків, що до них наближались, одними лише словами до деяких там же звернулися і врешті-решт так зганьбили, що, мовби військом переслідувані, вони всі до одного присоромлено втекли. Йосиф зі своїми, зачинивши браму церковного подвір'я, став співати радісну *Te Deum laudamus*. І від того дня до нині згаданий празник 40 мучеників монастир Пресв. Трійці й усі монахи тієї конгрегації відзначають і згадують з величезною вдячністю³⁰. Цей день, коли Рутському та його помічникам вдалося відстояти василіянський храм і обитель, став важливим відправним пунктом для історичної тотожності всього Чину.

Церковній унії та її adeptам, що пережили цю небезпечну кризу, перипетії 1609 р. пішли лише на користь. Незабаром, по усуненні Самійла (Сінчила), котрий підтримував православних, архимандритом Віленського монастиря був номінований Рутський (XXIV розділ), підтримав уніатів і сам володар Сигізмунд III Ваза, і такий розвиток подій вітала вся католицька громада міста.

Історичні відомості, наведені Альбертом Віюком-Кояловичем (1650)

У праці Альберта Віюка-Кояловича „*Miscellanea pro stan Церкви у Великому князівстві Литовському*”³¹ (1650) зафіксовано загальне становище

²⁹ M. Szegda. „Vita Ruscii”, с. 166.

³⁰ Там само, с. 168.

³¹ *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium, collecta ab Alberto Wiiuk Koialowicz Societ. Iesu, S. Theol. Doct. Almae Uniuersitatis Vilmensis*

католиків у всьому ВКЛ та, зокрема, у Вільні до московської окупації в 1655 р., що суттєво змінила ситуацію. Виняткову увагу автор приділяє історії унії³², подаючи чимало інформації про руських католицьких єрархів, ними вшановуваних святих і святі місця. Чимало важливих для історії всієї Церкви ВКЛ відомостей стосується саме василіянського храму Пресв. Трійці.

У розділі про небесних покровителів ВКЛ А. Віюк-Коялович (спершу навівши дані про вісім з них, вшановуваних у латинській традиції) під окремим заголовком збирає католицьких святих „грецького обряду”. В охоплених цією назвою 11 параграфах (один із них присвячений трьом мученикам – Антонію, Йоанові та Євстафію) сукупно налічуємо 14 імен святих. Як і можна було сподіватися, автор зазначає, що замучені в 1328 р. за наказом великого князя литовського Ольгерда християни „похоронені в унійному храмі Пресвятої Трійці грецько-руського обряду”³³. На останніх сторінках книги йдеться про блаж. Йосафата (Кунцевича). Біограма цього мученика, складена А. Віюком-Кояловичем, відрізняється від інших своїм обсягом. У ній автор, який і сам більшу частину життя провів у литовській столиці, особливим чином акцентує чудесне навернення у Вільні юнака, котрий тут навчався купецького ремесла, і його постриг у ченці у Святотроїцькому храмі – „прислухаючись тільки до Божого натхнення, убрався в монаший габіт і склав обіти у церкві Пресвятої Трійці грецько-руського обряду, яку, недавно віддану уніатам, запеклі віровідступники-московити було залишили майже повністю запущену. Там ревно виховуючи непохитну добродішність і всіляку побожність, невдовзі звернув на себе очі міста [...]”³⁴. Навіть у цій короткій оповіді єзуїта, в котрій легко впізнати переказ викладеного в уже розглянутих нами джерелах, храм представляється як істотний елемент духовного простору міста, а всі, і православні, і католики, зі здивуванням спостерігають за виникненням нової еклезіальної спільноти, за її надзвичайними людьми, їхньою поведінкою та знаками.

Procancellario, et Ordinario S. Theol. Professore vulgata Superiorum permissu. Vilnae 1650. Публікація з перекладом литовською мовою: A. Vijūkas-Kojalavičius. Įvairenybės apie Važnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje // його ж. *Lietuvos istorijos įvairenybės*, т. 2. Vilnius 2004, с. 8–275 (далі будемо опиратися на це видання, одночасно в дужках вказуючи сторінку оригіналу).

³² Особливо багато про це мовиться в розділі „Schismatis Graeco-Russi per Magni Ducatus Lituaniae Provincias progressus”. Див.: *Miscellanea rerum*, с. 40–62.

³³ Там само, с. 34. Як констатує Дарюс Баронас, ця відомість про захоронення трьох віленських мучеників у церкві Пресв. Трійці історично не є достовірною. Див.: Там само, с. 36 (прим. 32).

³⁴ Там само, с. 38–39 (с. 10 оригіналу).

У подібному контексті святиня постає й у біографії Йосифа (Рутського), що подана в розділі „Відомості про деяких чоловіків, котрі після смерті прославилися святістю у Великому князівстві Литовському”. Згідно з цим текстом, Рутський „у Вільні знайшов Йосафата Кунцевича (пізніше блаженного мученика), який розпочав шлях у монаше життя при віровідступниками залишеному храмі Пресв. Трійці грецького обряду [...]. Отож і його прикладом запалений, і ще іншими обставинами натхнений, зодягнув монаший габіт і став жити посередині міста майже як пустельник”. Далі зауважується, що він перш за все реорганізував Віленський монастир³⁵.

А. Віюк-Коялович відтворює й топографію святих місць ВКЛ для XVII ст., а водночас і певну їхню ерархію (розділ „Місця Великого князівства Литовського, що славляться ласкою чудес”). Першим уміщено опис гробниці св. Казимира в каплиці при Віленській латинській кафедрі, а потім – чудотворних ікон „у парафіяльному храмі Св. Йоана колегії Товариства Ісусового”. На почесному третьому місці – образ Пресв. Богородиці „у Вільні, у храмі Пресвятої Трійці руського обряду”: „Коли королева [Олена, дружина володаря Олександра] померла й була похоронена в руській церкві Пресв. Діви, була цій церкві віддана і її ікона, а звідти пізніше перенесена до храму Пресв. Трійці”³⁶. Оскільки доля чудотворного образу Віленської Богородиці на сьогодні невідома, цей факт ще раз засвідчує великі історичні зміни і втрати, що стосуються і богородичних ікон, і сакральної топографії (так, А. Віюк-Коялович говорить ще й про гріб блаж. Йосафата в Полоцькому кафедральному соборі Св. Софії східного обряду, церкву Св. Казимира поблизу Полоцька та ін.).

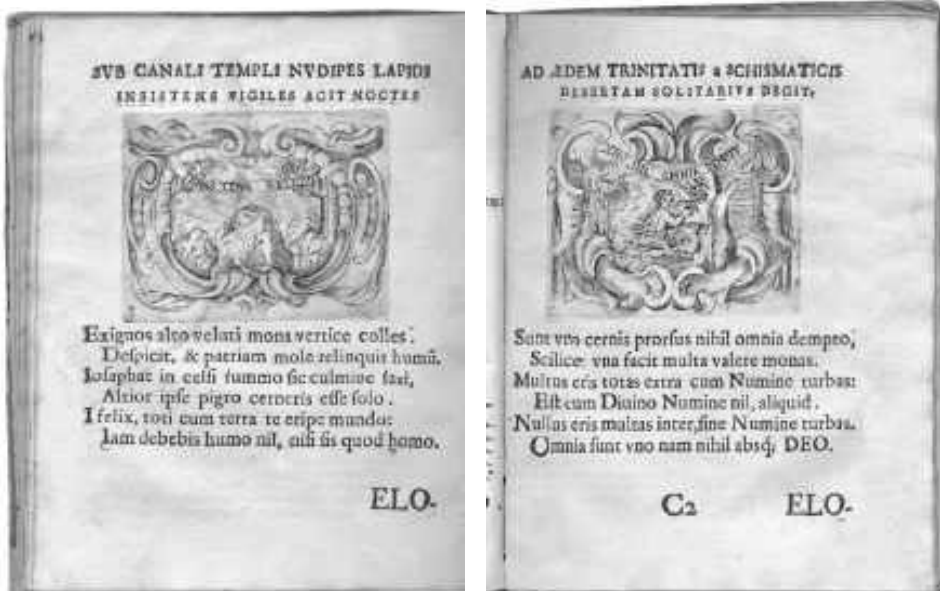
Віленський василіянський храм фігурує і в короткій історії Східної Церкви. Там, зокрема, сказано, що в один з вирішальних моментів конфлікту з „дизунітами”, ті силою намагалися відібрати недавно віддану католикам східного обряду святиню і, здійнявши ворохобню, „мало не повбивали монахів-уніатів тієї церкви”. Про Святотроїцький храм і чудотворний образ Богородиці, що в ньому був, можемо прочитати й у оповіді про замах на київського митрополита Іпатія (Потія) в 1609 р. Владика зостався живий, „[т]ому на спомин про ласку відрубані пальці з перстнем вчепив у храмі Пресвятої Трійці біля ікони Пресвятої Діви”³⁷.

У своїй праці, що стала, фактично, першою історією Католицької Церкви Литви, А. Віюк-Коялович перелік монаших чинів ВКЛ розпочинає з Віленського воєводства, а з 19 обителей Вільна на першому місці (мабуть, за порядком давності) вказує: „При церкві Пресв. Трійці – архимандрія

³⁵ *Miscellanea rerum*, с. 52–53 (с. 17 оригіналу).

³⁶ Там само, с. 68 (с. 25 оригіналу).

³⁷ Там само, с. 127 (с. 54 оригіналу).

Ілюстрований опис подвижництва св. Йосафата Кунцевича у Віленському монастирі Пресв. Трійці в панегіричному творі „Символічні образки” Анджея Млодзяновського.

Автор Томас Шнопсас, бл. 1675 р.

Василіянського чину і монастир; давня фундація дружини великого князя литовського Ольгерда Марії Тверчанки³⁸.

Перебування мощей блаж. Йосафата у Вільні (1667)

Значущою подією, відгомін про яку ширився всією Республікою Обох Народів, а особливо ВКЛ, стало повернення в 1667 р. нетлінних останків блаж. Йосафата в Полоцьк з „вигнання” після закінчення „Потопу”³⁹. У вересні того року тіло владики було доправлене до Вільна, де його зустріли з належними почестями. У цій урочистій зустрічі з великим ентузіазмом брала участь католицька громада міста на чолі з Віленською капітулою⁴⁰. Мощі святого у столиці перебували два тижні, здебільшого у василіянському храмі Пресв. Трійці. Після вражаючого дня їхнього триумфального впровадження до Вільна Троїцька гора стала центром і міста, і всіх заходів з нагоди унійних урочистостей. Сюди були звернені очі міщан, на богослужіння збиралися цілі юрби людей. Такий вибір місця для вшанування блаж. Йосафата був не випадковим, адже саме тут розпочалося його монаше служіння.

На честь цієї події було виголошено чимало проповідей. Характерним прикладом є хоча б промова василіянина Кипріяна (Жоховського), яку віряни почули тоді, коли тіло Кунцевича перебувало у Святотроїцькому храмі: „Вступ блаженного Христового мученика Йосафата, архієпископа полоцького, [єпископа] вітебського і мстиславського до столичного міста Вільна Великого князівства Литовського, по дорозі, повертаючись із втечі від неприятеля до своєї архиєрейської катедри Полоцька. Виголошено з проповідальниці в церкві Пресвятої Трійці оо. василіян Віленського монастиря отцем Кипріяном Жоховським, доктором св. теології з Чину св. Василя,

³⁸ *Miscellanea rerum*, с. 220–221 (с. 101 оригіналу). Згідно з коментарем Дарюса Баронаса *ad locum*, інформація А. Віюка-Кояловича про те, що це була фундація дружини великого князя литовського Ольгерда – Марії Тверчанки, історично необґрунтована.

³⁹ Тіло Кунцевича, вивезене із захопленого московитами Полоцька, переховували в різних місцях, найдовше – у Супраслі, де ним опікувався Гавриїл (Коленда).

⁴⁰ У протоколі засідання Віленської василіянської капітули від 23 вересня 1667 р. описується, як вона, за участі всього католицького духовенства, згодилась, аби 25 вересня, у неділю, вшанувати перенесення мощей мученика Йосафата в місто Вільно та урочисте сходження (інгрес) Коленди на архиєрейський престол. На зібранні 26 вересня ухвалено також рішення організувати процесію від катедри до тіла блаж. Йосафата, тобто до церкви Пресв. Трійці, де воно тоді перебувало, „аби була віддана належна почесть і такому вельмишановному гостеві, блаженному мученику, і також віруючим грецького обряду, що в єдності перебувають, була показана духовна єдність і любов”. Див.: LMAVB RS, f. 43, b. 223, l. 5, 8 (записи № 75 та 79). Також див.: L. Gričiūtė-Švėbienė. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, с. 32.

коли той самий блаж. архієпископ щасливо своїм святим прахом вступив у ту саму церкву⁴¹. Як переконуємося зі збережених описів свята, це була одна з тих промов, що справили на слухачів найбільше враження. Того ж року у Вільні побачила світ ціла низка друків з цієї нагоди, які досі спеціально не досліджувалися. Більшість з них – це проповіді й тексти, що їх доповнюють⁴².

Сучасники описали й саме святкування, котре тривало багато днів. Найдокладніша з цих розповідей – уніата Венедикта (Міхневича), опублікована у книзі „Осіння троянда, з небес вкладена в руки схизматиків, водами Двіни полита, яка на землі розпускає приємний запах, або Блаженний Йосафат Кунцевич, архієпископ полоцький, єпископ вітебський і мстиславський із Чину святого Василя Великого, що повертається на свій престол у Полоцьку, урочистим тріумфом вшанований у Вільні, місті Великого князівства Литовського, зображений Венедиктом Міхневичем, священиком того ж Чину, у 1667 році Господньому”⁴³. Текст у цьому стародруці, що нас цікавить, називається „Короткий опис повернення блаженного мученика Йосафата Кунцевича на свій архиєрейський Полоцький престол через місто Вільно Великого князівства Литовського” і займає

⁴¹ [C. Żochowski]. *Wstęp Po Drodze Do Stołecznego W^o Xięstwa Lit: Miastá Wilná, Powracającego z ucieczki przed nieprzyjacielem Błogosławionego Męczennika Chrystusowego Iozaphata Arcybiskupa Polockiego, Witep., Mściśl. Do Arcybiskupiey Káthedry Swoiey Polocká: Ogłoszony z Pulpitu W Cerkwi Przenaśw: Trojcy Oycow Bazyljanow Monastyrá Wileńskiego, skoro szczęśliwie stánął w teyże Cerkwi w świętych zwłokach swoich tenże B. Arcybiskup Przez X. Cypryana Żochowskiego Zakonu Bazylego S. S. Th. Doctora Z dozwoleniem Stárszych. Wilno 1667.*

⁴² [W. Białowicz]. *Epinicion dum sacrum corpus B. Josaphat archiep. ac martyris Vilnam ab exilio inveheretur. Vilnae 1667*; [C. Żochowski]. *Relacyja czternastoletniego wygnania z katedry Polockiej*; [його ж.] *Valete imieniem b. męczennika Iozaphata Kuncewicza*. Як присвячені Кунцевичу, ці й інші стародруки відображені у бібліографічному списку *Literatūra, skirta šv. Juozapatui Kuncevičiui, iki 1675 m. chronologine tvarka* // A. Mlodzia-
novskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai*, c. 529–535.

⁴³ [B. Michniewicz]. *Rosa autumnalis caelo manibus schismaticorum inserta, Dunae aquis irrigata, in terris gratum spargens odorem sive beatus Iosaphat Kuncevicus archiepiscopus Polocen[sis] episcopus Vitepscen[sis], et Mscislauen[sis] Ordinis Diui Basilii Magni redux Polociam ad Sedem suam triumpho celebri Vilnae, in Urbe Magni Ducatus Lithuaniae honoratus, per Benedictum Michniewicz Ord[inis] eiusdem Presbyterum repraesentatus Anno Domini M.DC.LXII, [s. 1.]: ex Typographia Ignatii de Lazaris, [1667] [1668?]*. Більшу частину перекладу тексту (на жаль, він недостатньо точний) подано в: *Trumpas palaimintojo kankinio Juozapato grįžimo į savąjį Polocko arkivyskupijos sostą iškilmių, vykusių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mieste Vilniuje, aprašymas* // L. Gričiūtė-Švėrebiėnė. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, c. 195–202.

30 сторінок формату *in quarto*⁴⁴. До нашого часу зберігся і коротший наратив, також латинською мовою, – повідомлення про урочистості провінціала (протоігумена) домініканців Литви, написане з Вільна⁴⁵. Воно засвідчує, що звістки про події у ВКЛ через папського нунція чи інших осіб доходили й до Риму.

Венедикт (Міхневич), на працю котрого будемо опиратися, детально відтворює святкову процесію з мощами полоцького священномученика: люди, розпрягши коней за межами Вільна, через Троцьку браму везли в місто вражаючих розмірів тріумфальну повозку, на якій у срібному саркофазі лежало тіло Кунцевича. Було передбачено, що процесія для вшанування св. Йосафата зупиниться біля трьох храмів – домініканського Св. Духа, „парафіяльного Товариства Ісуса – Св. Йоана Хрестителя” та Пресв. Трійці, де хода мала закінчитися. Поряд із костелом Св. Йоана єзуїти підготували „театр”, була влаштована музична програма⁴⁶, а неподалік храмів Св. Духа і Пресв. Трійці, на вулиці, обладнали пишні вівтарі з іконою блаженного. Урочистостям у василіянській церкві відведено декілька сторінок книжки (с. 26–30). Проминувши ратушу (тут відбувся салют мушкетів і гармат) і костел Св. Казимира, мовби оглянувши місто („quasi urbe perlustrata”), блаж. Йосафат з честю ввійшов у Святотроїцьку „базиліку” („Basilicam Sanctissimae Triadis Basilianorum intrauit gloriose”). На руках єпископів, інших можновладців і сенаторів, котрі супроводили саркофаг, мощі Кунцевича було піднесено на престол, „більш ніж королівський”. Після цього митрополит Гавриїл (Коленда) відслужив Літургію, а з проповіддю до численних учасників торжества з високого амвона звернувся василіянин о. Кипріан (Жоховський), який нещодавно здобув ступінь доктора богослов’я в Римі.

26 вересня, у понеділок, у Троїцькій церкві виставили Найсв. Тайни і розпочалося 40-годинне богослужіння, під час котрого чорне духовенство різних чинів і світські єреї відправляли Служби Божі за великої кількості побожного люду. Честь голошення „святих панегіриків” блаженному віддали єзуїтові о. Блонському, а вечірню відповідним казанням завершив василіянин Симеон (Кипріянович). Уранці у вівторок слово з проповідальниці мав єзуїт о. Грабовський, а ввечері – чернець-уніат Коженевський. У середу також увесь день тривали відправи, а з катедри процесійно прибув

⁴⁴ Brevis Relatio Reditus Beati Martyris Iosaphat, ad Sedem suam Archiepiscopatus Polocensis, per Urbem Magni Ducatus Lithuaniae Vilnam // [B. Michniewicz]. *Rosa autumnalis caelo manibus schismaticorum inserta*, с. 9–39.

⁴⁵ Relatio P[atris] Provincialis Ord[inis] Praed[icatorum] provinciae Lituaniae. De introductione Vilnam exuviarum beati Iosaphat Martyris // *MUH*, т. 3: 1650–1670. 1966, с. 287–289 (№ 161).

⁴⁶ [B. Michniewicz]. *Rosa autumnalis caelo manibus schismaticorum inserta*, с. 23–25.

сам віленський єпископ, якого супроводжували суфрагани, каноніки і члени капітули. До вірних промовляв місцевий канонік Томаш-Казимир Горський. Увечері духове повчання звучало з уст оо. василіян, а також проповідника, полоцького архимандрита Йосифа (Гродського) (Гродзицького). Аби припинити чутки, поширювані „схизматиками”, у неділю, на восьмий день урочистостей, було відкрито саркофаг і всім, не лише католикам, показано тіло святого мученика, щоб люди могли поцілувати його руку, прикласти іконки, молитовники, вервиці, віночки тощо (так тривало п’ять днів). З казальниці до присутніх зверталися василіяни – о. Бусинський та о. Іван Малаховський. Іншими днями з процесіями приходили все нові монаші чини й виголошували проповіді, що прославляли Йосафата. Через два тижні після тріумфального в’їзду до міста люд зібрався, щоб попрощатися з блаженним і провести його з Вільна в подальшу дорогу.

Тогочасні події у своєму щоденнику день за днем фіксує й відомий мемуарист XVII ст., підкоморій Ян-Антоній Храповицький⁴⁷. Трохи шкода, що саме 20 вересня (перед тим, як тіло Йосафата привезли до Вільна) він від’їхав з міста. Проте, збагнувши свою помилку, автор діаріуша поспішив хоча б частково виправити її і, повернувшись, занотував усе побачене в останній тиждень перед відпровадженням саркофага до Полоцька. У Вільно Храповицький прибув 9 жовтня й відразу в щоденнику записав, що того дня, приблизно об 11 год., мощі блаженного перевезли зі Святотроїцької церкви до Успенського (Пречистинського) собору біля Спаських воріт. Наступного дня він і відвідав святий прах мученика, що стараннями Лева-Казимира Сапіги зберігався у вражаючому людське око, мистецьки виготовленому срібному гробі⁴⁸. Храповицький, з ласки (*za favorem*) київського унійного митрополита Гавриїла (Коленди), потурбувався, щоб 10 жовтня ввечері домовину спеціально відкрили для нього разом з дружиною й дітьми для цілування (інші містяни, нагадаємо, нагоду прикластися до святих мощей мали у храмі Пресв. Трійці). Цей запис у щоденнику позначено поміткою *nota bene*. 13 жовтня Храповицький брав участь у „кавалькаді”, супроводжуючи тіло Йосафата ген до полів, що розкинулися за Вільном⁴⁹.

⁴⁷ J. A. Chrapowicki. *Diariusz*, ч. 2, с. 356–364.

⁴⁸ T. Račiūnaitė. *Globojant šventą kankinio kūną: Juozapato Kuncevičiaus kultas *Loca sancta* aspektu // Dangiškieji globėjai, žemiškieji mecenatai = Celestial Patrons and Terrestrial Benefactors [= *Acta Academiae Artium Vilnensis*, т. 60]. Vilnius 2011, с. 127–147 (особливо с. 134). Див. також: P. Krasny. Relikwiarz św. Jozafata Kuncewicza w katedrze połockiej: przyczynek do badań nad srebrnymi trumnami relikwiarzowymi w Rzeczypospolitej w XVII wieku // *Studia nad sztuką Renesansu i Baroku* / ред. J. Lileyko. Lublin 2000, с. 121–140.*

⁴⁹ J. A. Chrapowicki. *Diariusz*, с. 355–356.

Василіянська церква виконувала важливу функцію й під час відзначення дня мучеництва св. Йосафата. У Вільні це літургійне свято було запроваджене по беатифікації Кунцевича, у 1642 р.⁵⁰, і воно завжди ставало подією, зною в усьому місті. Саме в цьому храмі, „у василіян”, 12 листопада 1667 р., після того як нетлінні останки провели в Полоцьк, було виголошено принагідне казання, і саме до нього процесією із замку принесли реліквію святого (*cranium*)⁵¹. Тогорічне свято виявилось особливим і тому, що збіглося з днем, коли, як довідуємося із ще однієї проповіді Кипріяна (Жоховського), завершилася подорож блаженного й він дістався до Полоцька⁵².

„Гостини” мошей Кунцевича у Вільні стали тим феноменом, що надовго залишився в суспільній пам’яті, з часом тільки збагачуючись новими, дещо легендарними деталями. Навіть коли минуло декілька років, про нього говорилося в духовній промові Жоховського на коронаційному сеймі у Кракові⁵³. У цьому ж повчанні кілька разів згадано і церкву Пресв. Трійці – як сакральне місце, нерозривно пов’язане із життям блаж. Йосафата.

„Символічні образи життя і смерті блаженного Йосафата Мученика” Анджея Млодзяновського (1675)

Аналізуючи літературу XVII ст., присвячену Кунцевичеві, необхідно зупинитися й на праці Анджея Млодзяновського „*Icones symbolice vitae et mortis B. Josaphat martyris...*” 1675 р., в якій також у надзвичайно цікавих ракурсах представлено Святотроїцький храм. Цей автор життя та смерть блаж. Йосафата увічнеє і текстом, і зображенням. Така багатогранна

⁵⁰ Про це свідчить проповідь: W. Cieciszewski. *Kazanie miane w Cerkwie O. O. Bazylianów, w Wilnie podczas uroczystego obchodu na cześć Błogosławionego Józefata Męczennika, roku 1642.* [Wilno 1642] (опис за: K. Estreicher. *Bibliografia polska: Stolecie XV–XVIII*, т. 24. Kraków 1896, с. 274). Свято блаж. Йосафата було одним із семи основних літургійних урочистостей Віленської катедрі, що встановились у другій половині XVII ст. і передбачали процесії по місту, про які пише Ян Курчевський. (Див.: L. Gričiūtė-Šverėbienė. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, с. 24–25).

⁵¹ J. A. Chrapowicki. *Diariusz*, с. 365.

⁵² „Wesoła Połockowi niech zabrzmi nowina Jozaphat Błogosławiony z wygnania powrócił. Powrócił dnia dwunastego Nowembra, ktorego Koroną męczeńską wieńcowany w niebie, ktorego po całym świecie na Ołtarzach iest chwalony” ([C. Żochowski]. *Relacyja czter-nastoletniego wygnania z katedry Połockiej*, f. B2).

⁵³ *Dobry pasterz w Zywocie y Smierci, to iest B. Iozaphat Kuncewicz Acybiskup Połocki, [...] Za Stolice Apostolską, z Świętym Kościołem Kátolickim Rzymskim, w Witepsku 12 Nouembra zabity, a na Seymie Coronationis [...] w Kościele Kathedralnym Krakowskim, [...] Kazaniem, x. Cypriana Zochowskiego S. Th. D. Zakonu Bazylego [...] II. Nouembris. in Pe-ruigilio Święta, wslawiony.* Kraków 1669, с. C2–C2 v.

форма, з усім її розмаїттям поетичного та зображального вираження, дозволяє віднести панегіричний твір до барокових шедеврів літератури ВКЛ.

Стародрук має декілька частин. В основній з них прославляються події життя та чесноти блаженного, які передаються 40-ма емблемами класичної форми з елогіями, що їх доповнюють. Вступом до цієї серії емблем та елогій слугує розташований на початку книги короткий життєпис архієпископа Йосафата („Compendium vitae V. Iosaphat, Archiepiscopi Polocensis Martyris”). Є в цій біографії й епізоди з періоду перебування Кунцевича у Віленському монастирі. Це і його розквітлі в ту пору чесноти, і відомі біографічні факти, і чудотворні діяння. Наведемо лише ті фрагменти тексту, котрі суттєві з нашої перспективи: „Зазвичай час відпочинку присвячував святим молитвам, до церкви збирався ще вдосвіта, дзвонячи в мідний дзвін, запрошував людей прославляти Бога. Врешті, дочекавшись двадцяти років, зодягнув василіянський монаший габіт і облаштувався при запусненій віровідступниками церкві Пресвятої Трійці, у тісній кімнатці біля дверей. Там, харчуючись одним тільки як милостиню отриманим хлібом, та й то лише дещицею, жив згідно з давніми правилами пустельників. Безжалісністю до тіла й муками, що їх призначав собі сам, він не поступався жодному із тих, про велич котрих із самих початків монашества читаємо. Як стародавні стовпники, він цілими ночами босим стояв на камені, що був під трубою, якою з даху святині збігала дощова вода. Будучи ревним сторожем ангельського дівицтва, він, коли не зміг словами святого гніву вигнати жінку, що хитрощами проникла до кімнатки, щоб заплямити його цноту, вигнав її ударами палиці. У той час Велямин Рутський, побожний чоловік, при згаданій церкві Пресвятої Трійці заснував новіціат для монахів. Коли вже став духовним поводитирем, Йосафат іншим сподвижникам із раті Василія Великого давав взірець монашого життя, незалежного від займаного ним становища”⁵⁴.

Досліджуючи „символічні образи” – емблемно-елогічні композиції, маємо справу не з прозовим нарративом (як це було в більшості досі розглянутих випадків), а з мистецьким, поетичним осутненням раніше вже прозою описаних і пояснених фактів. Тут твориться ще один – символічний і алегоричний вимір тексту, сповнений культурних, літературних і релігійних алюзій, паралелей і порівнянь – не менш значущий, ніж фактологічний. Святотроїцького храму стосується VI композиція „Дзвонячи у дзвони, захоочує людей прославляти Бога” („Pulsu campanarum homines ad divinas excitat laudes”), що ілюструє запал і ревність підлітка (блаж. Йосафата), ще не постриженого в ченці. Ця композиція відповідає щойно цитованому:

⁵⁴ Цит. за: A. Mlodzianovskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivy skupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai*, c. 193–194. (Аркуш оригіналу [8–10] або (1) – (1) v.).

„Зазвичай час відпочинку присвячував святим молитвам, до церкви збирався ще вдосвіта, дзвонячи в мідний дзвін, запрошував людей прославляти Бога”. Історичну справжність оповіді доводять й інші джерела.

Тема VII емблемно-елогічного поєднання – блаженний біля запусщеної церкви, де він живе наче пустельник. Її лема – улюблений бароковий вислів: „Без одного втрачу все” („Uno nil omnia dempto”). В основі цієї композиції А. Млодзяновського не сам факт замешкання у святині чи його обставини, а належне усвідомлення суті Пресв. Трійці та її Осіб, яке відкидають православні. Тема доволі уміло доповнюється супровідними думками: що без єдиного Бога все є ніщо, тож Йосафат, котрий почав жити при церкві, має все („Якщо ти з Богом, то й відокремившись ти – великий”); з іншого боку, первинна ідея леми веде читача до висновку, що без однісінького блаж. Йосафата занепалий храм Пресв. Трійці був би втрачений, перетворившись на ніщо.

Після того як Кунцевич пов’язує аскетичне життя чоловіка молитви з цією святинею, зносить випробування і стає ченцем (комп. XI), його чесноти часто зображуються вже досить-таки абстрактно, без конкретизації місця події. Незважаючи на це, більшість поданих епізодів до самої XXVII композиції „Стає архієпископом полоцьким” репрезентують, вочевидь, діяльність владики у Вільні, у монастирі при Святотроїцькій церкві. Це показує як компендій життя блаженного, укладений самим А. Млодзяновським, так і праця Якова (Суші) „Плин життя і мученицька боротьба блаж. Йосафата Кунцевича” („Cursus vitae, et certamen martyrii, B. Iosaphat Kuncsevici”) та напрацювання інших авторів.

Історія й символіка каменя на церковному подвір’ї

Частково вже йшлося про мотив каменя, на якому молився священномученик і який пізніше набув слави чудотворного⁵⁵. А. Млодзяновський у своїй книзі цим образом скористався у двох композиціях (VIII і X): „Стоячи босим на камені, що є під дошовою ринвою церкви, так проводить безсонні ночі” („Sub canali templi nudipes lapidi insistens vigiles agit noctes”) і „Камінь, на якому стояв, лікує хвороби” („Lapis, cui insistebat, morbos curat”). Про камінь згадано в першій частині видання, поряд з описом юності Кунцевича, ще перед постригом у монахи (складення чернечих обітів є темою наступної, XI емблеми, хоча в ній храм Пресв. Трійці, де це відбувалося, безпосередньо не називається). На IX композиції, що опинилася між

⁵⁵ Див.: А. Млодзяновскіс. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivy skupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai*, с. 222–223, 227–229 (особливо коментарі), 435–441, 468, 514.

емблемами про камінь, зображується один із найвідоміших зразків чеснот юності майбутнього мученика – як він виганяє жінку легкої поведінки, котра прийшла його спокушати в келію поруйнованого часом монастиря⁵⁶.

Чому камінь цей є настільки важливим, що йому присвячено аж дві емблеми, роз'яснює „Компендій життя”, вміщений на початку книжки (див. уже наведену цитату). Із цього вступного тексту стає більш-менш ясно, де і який то був камінь, за яких обставин, стоячи на ньому, мовив свої молитви блаж. Йосафат. Тут цей образок доповнено істотною деталлю, котра відсутня в Суші, – камінь лежав під дощовою ринвою церкви (таке уточнення, мабуть, з'явилося тому, що А. Млодзяновський сам бачив це місце у Вільні). Вступний наратив пояснює й мету автора прирівняти Кунцевича до давніх святих стовпників. Це вкотре відкриває нам поетичну, літературну умовність аналізованих емблем: для їхнього творця більше важило барокове, художнє розкриття мотиву, його кодування, що демонструє мудрість, ніж критерій історичної ясності, типовий для біографічних текстів. Тут не лише збережено існуючу агіографічну традицію, але й виявлено прагнення її розвивати, збагачувати.

З іншого боку, в головному джерелі А. Млодзяновського – біографічній праці холмського владика Якова – є цікаві подробиці, які він опускає. Так, в описі Суші молитва на камені – це тільки одна з аскетичних практик блаженного, ілюстрація самобичування. Цей епізод достатньо розгорнутий: моління відбувається на якомусь великому пласкому надгробному камені біля храму, з боку вітваря, там, звідки не видно православної церкви (Св. Духа) й обителі. Виглядає на те, що і Суша мав би побувати на тому місці: „У всі пори року, також і в зимові холоди, його бачили босого і простоволосого, зодягненого в одну лише волосяницю, як він виходив з келії, і ціпенючого у високих кучугурах [церковного] цвинтаря: а також – на великому пласкому камені на спомин якогось померлого, що розміщувався за монастирською церквою. І оскільки з того місця ніяк не було можна побачити монастиря схизматиків з храмом, тут, як і скрізь, себе гарапником бичував сильно, до крові. [...] Особливо тоді, у глибині серця, сльози проливаючи, голосно ридаючи, солодко повторював: «Господи Боже, знищи схизму, подай єдність»⁵⁷.

Надрукований у Римі 1665 р. життєпис, створений Яковом (Сушею), є найфундаментальнішою працею XVII ст. про Йосафата (Кунцевича).

⁵⁶ Поп.: [J. Susza]. *Cursus vitae, et certamen martyrii*, с. 10. Там само помічаємо ще одну цікаву з історичного погляду деталь: з тієї келії, де його спокій каламутили віленці своїми відвідинами задля духовних розмов, славетний святим способом життя Йосафат перебрався в окремішне приміщення захристя в каплиці Св. Луки, біля входу в храм („in internum Sacelli S. Lucae sacrarium, quod in vestibulo Ecclesiae fuerat, suam transtulit habitationem”).

⁵⁷ [J. Susza]. *Cursus vitae, et certamen martyrii*, с. 8–9.

Опираючись на різні, до того часу нагромаджені джерельні звістки, він мовби завершує процес збору та систематизації основних біографічних відомостей. Розмаїті писемні матеріали до біографії й історії культу блаж. Йосафата досить добре збереглися до наших днів. Тому можемо навіть відстежити первинні джерела, з яких черпалася інформація⁵⁸. Так, скажімо, згадка про камінь, на котрому промовляв до Бога святий, відсутня в найранішому тексті про його життя – „*Relatio*” Рутського – Мороховського (1624). Проте цей епізод з’явився зовсім незабаром – у першій проповіді, виголошеній Левом (Кревзою) після смерті мученика (видана в січні 1625 р.)⁵⁹. У 1628 р. фрагменти цієї духовної промови Кревзи латинською мовою навів Рафаїл (Корсак), даючи свідчення на першому беатифікаційному процесі.

В актах того процесу зафіксована також вичерпна розповідь одного з головних свідків – василіянина Геннадія (Хмельницького), який знав Кунцевича ще світською людиною, а згодом був його економом і сповідником. Серед них віднаходимо й оповідку про камінь: „Інколи його бачили серед зими, босого, в одній волосяниці на якомусь камені біля церкви Пресвятої Трійці з боку вітваря, як він стояв і роздумував про Божі справи. І, думаю, що це він робив часто. Бо знаю, що через це його почали мучити болі у стопах і говорили, що м’ясо від стіп повідпадало, – тільки того одного разу він не прийшов на утренью. Тому містяни, коли він не з’явився в церкві, дуже здивувались і, гадаючи, що причиною того мало бути щось важливе, прийшли в монастир відвідати слугу Божого”⁶⁰. Із пізнішого, 1637 р., процесу з’ясувалося, що чернець Хмельницький про це свідчив як про факт, почутий від іншого монаха⁶¹.

Камінь було згадано й у двох із семи епіграм, названих „Вінок звершення, або Епіграми про особливі взірці деяких чеснот Йосафата Кунцевича” і надрукованих як додаток до поеми „*Йосафатида*” 1628 р.⁶² Ці епіграми

⁵⁸ Ширше про це: М. Čiurinskas. Biografiniai šaltiniai ir barokinės literatūros tradicija, с. 435–441.

⁵⁹ [L. Kreuza]. *Kazanie o świętobliwym żywoćie y chwalebney śmierci Przewielebnego w Bodze oycy Iosaphata Kuncewicza Arcybiskupa Polockiego, Witebskiego y Mścislawskiego w cerkwi Cathedralney Polockiey przy depozyciey ciała iego odprawowane od oycy Leona Kreuży Nominata na Episkopstwo Smolenskie. Za wolą y ukazaniem starszych z Ruskiego języka na polski przełożone y w druk podane.* [Wilno] 1625, с. [B3 v.].

⁶⁰ *S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 1, с. 176.

⁶¹ На процесі 1637 р., який проводився у строгішій формі, Геннадій (Хмельницький), повторюючи свої слова, додає: він сам не бачив Йосафата, що так молився, але чув про це від о. Теодосія (Боровика), котрий тоді очолював монастир у Збаражі, але був *testis oculatus* – бачив це на власні очі (*S. Josaphat – Hieromartyr*, т. 2: 1628–1637. 1955, с. 224).

⁶² Coronis Siue Epigrammata. De singularibus quarundam virtutum exemplis Josaphat Cuncevicii. [...] // *Iosaphatidos Siue de nece Josaphat Kuncewicz Archiepiscopi Polocen[is]*,

Портрет київського митрополита
Кипріяна (Жоховського, 1674–1693).
Автор невідомий, бл. 1680 р.

демонструють дедалі інтенсивніше осутнення місць агіографії полоцького архієпископа художніми засобами, вказуючи також на те, що такі місця стають загальними традиційними рефренами, обов'язковими в описах життя мученика. Камінь і скеля є темою й одного з віршів, що додані до біографії авторства Якова (Суші)⁶³.

Сьогодні даремно намагатися знайти цей камінь біля Святотроїцької церкви. Із літературних та історичних джерел, у т. ч. і зі вступного тексту до праці самого А. Млодзяновського та X емблемної композиції, дізнаємося, що слава про чудотворну силу каменя визначила його долю. Ставши реліквією, пов'язаною зі святим, він був роздроблений і розділений міщанами між собою. Ті ж, його розтерши, вживали як лік, рятуючись від найрозмаїтіших хвороб: „Віленці впевнилися, що порошок каменю, на якому було стояв Йосафат, прекрасно лікує недуги тіла”⁶⁴. З огляду на ці обставини, не дивно, що сюжет про камінь, на котрому майбутній блаженний молився за церковну єдність, настільки зацікавив А. Млодзяновського, що йому в творі було присвячено аж дві емблеми з елогіями.

Таким чином, у першому десятиріччі XVII ст. храм Пресв. Трійці був невіддільний від історій життя Йосафата (Кунцевича) та Йосифа (Веляміна Рутського) – він посів значне місце у біографічних текстах про цих видатних подвижників Церкви. Після беатифікації Кунцевича, що відбулася в 1643 р., василіянська святиня почала відігравати особливу роль у вшануванні культу блаженного, а оповіді про перші кроки його монашества й діяльність у цій церкві викристалізувались у відомі сюжети, важливі в подальшій Кунцевичіані – матеріалах, котрі стосувались беатифікаційного процесу, та літературі – як біографічній, так і багатьох інших жанрів. У 1650 р. А. Віюк-Коялович описав Святотроїцький храм як визначний сакральний осередок у Вільні. Після московської окупації міста в 1655–1661 рр., що знищила не одну унійну святиню, василіянська церква набула ще більшого значення для міського соціуму та, ширше, всього суспільства ВКЛ.

[...] *Libri tres*. [...] [Vilnae 1628], с. 88–89. Назви епіграм: „Стоячи босими ступнями на камені, всю ніч проводить у молитві” („II. Saxo nudis pedibus insistens, totam noctem in oratione traducit”) та „Інша [епіграма]. Про те саме” („III. Aliud [epigramma]. De eodem Argumento”). Ці тексти надруковано й у другому виданні поеми в 1748 р. (I. 37 v.–38).

⁶³ Третя епіграма: „На скелі, молячись за Склею Петра (тобто за Церкву. – *Прим. перекладача*), Мученик сам уподібнився до скелі” („In petra, pro Petri orans Petra, Martyr assuescit petris”) ([J. Susza]. *Cursus vitae, et certamen martyrii*, с. 141). Більше про всі ці три тексти йдеться в: О. Daukšienė. *Barokinė tekstų poetika // A. Mlodzianovskis. Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo*, с. 495–504.

⁶⁴ А. Mlodzianovskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo*, с. 197 (*Icones symbolicae* – в оригіналі це аркуш [9]).

БРАТСТВО

Братський рух у Київській митрополії в добу релігійного оновлення

Братський рух останньої третини XVI – першої половини XVII ст. – одне із найяскравіших явищ релігійно-культурної історії руської спільноти ВКЛ. Зберігаючи в своїй основі східнохристиянську ідентичність, мирянські об'єднання Київської митрополії розвивалися під західними впливами ідей протестантської Реформації та католицької Реформи в добу конфесіоналізації. На початок 80-х рр. XVI ст. Римо-Католицька Церква в Польсько-Литовській державі мала розбудовану мережу парафіяльних організацій вірних, зі своїми друкованими статутами й локальною традицією вшановування християнських культів. Найбільший вплив цих корпорацій простежується в західній частині Київської митрополії, де безпосередній міжконфесійний діалог православних і латинників відбувався найінтенсивніше. У таких великих містах, як Вільно і Львів, католицькі братства часто розміщувалися буквально поруч з руськими храмами¹. Наприклад, у столиці ВКЛ перша католицька конфра́тернія постала ще в 1388 р., наступна – 1417 р., а на початку XVII ст. тут уже діяли братства Божого Тіла, Пресв. Діви Марії, Непорочного зачаття Богородиці, Св. Мартина та ін.²

За винятком Віленського Святотроїцького братства та на відміну від активних конфра́терній у Львівській і Перемишльській єпархіях, мирянські осередки в інших частинах Київської митрополії були маловідомими. Зокрема, на території митрополичої архієпархії (в межах ВКЛ вона охоплювала Віленське, Гродненське, Мінське, Новгородоцьке та Троцьке воєводства) ще в 1586 р. засновано Слуцьке Преображенське братство,

¹ Див. докладніше: L. Tymoszenko. Ustawy bractw kościelnych i cerkiewnych w Rzeczypospolitej w XVI wieku: analiza porównawcza // *Bractwa religijne w średniowieczu i w okresie nowożytnym (do końca XVIII wieku)* / ред. M. Burdzy, B. Wojciechowska. Kielce 2014, с. 283–293.

² St. Litak. *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku. Struktura, funkcje społeczno-religijne i edukacyjne*. Lublin 2004, с. 235–237.

а у вересні 1592 р. сформувалася спільнота мирян при соборній церкві в Мінську. У сусідній Володимирсько-Берестейській єпархії в той самий час уконституювалося братство у Бересті при храмі Св. Миколая (1590) та в Більську на Підляшші (1594). На теренах розлогої Полоцької архієпархії конфраатернія класичного типу з'явилася в Могилеві при Спаському монастирі (1597 р.)³. Водночас не виявлено згадок про братства в Турово-Пинському владичстві. Загалом установчі документи чітко не артикують релігійної й громадсько-політичної функцій цих об'єднань мирян, натомість у церковних конфраатерніях Вільна та Львова вони були виразно розвинуті.

Заснування та початковий етап діяльності Віленського братства Св. Трійці⁴ відбувалися на тлі активізації розгалуженої мережі міщанських корпорацій (ремісничих цехів) зі специфічним внутрішнім укладом, що фундувалися переважно за професійним принципом і не пов'язували своєї інституції з певним латинським, православним чи протестантським храмом. Ці спільноти виконували різні функції, в т. ч. організаційно-правові та релігійні, тому тогочасні джерела часто іменують їх „братствами”, або ж „медовими згромадженнями” (вони мали дозвіл від магістрату на сичення та продаж меду під час релігійних свят, влаштування святкових трапез тощо⁵). Класичною організацією такого типу у Вільні було кушнірське братство, відоме з першої половини XVI ст. Його статут, затверджений наприкінці 1538 р.⁶, передбачав також обов'язок братчиків забезпечувати свічками міські руські церкви, адже в цеху об'єднувалися ремісники кількох віровизнань. Знаємо також про існування в місті медового Спаського братства (назва виводиться, правдоподібно, від Спаської брами, біля якої розташовувався цех). Це об'єднання міщан, санкціоноване Стефаном Баторієм

³ Наведені свідчення систематизувала: С. Лукашова. *Миряне и церковь: религиозные братства Киевской митрополии в конце XVI века*. Москва 2006, с. 292–293, 298–299, 302–305.

⁴ Крім загальновідомих праць з історії братського руху, існують і спеціальні дослідження: И. П. Зилитинкевич. *Учреждение виленского Свято-Троицкого православного братства*. Вильна 1883; *Виленское Свято-Троицкое, впоследствии Свято-Духовское братство (исторический очерк)*. Москва – Вильно 1890; Д. Сцепуро. *Виленское Свято-Духовское братство в XVII и XVIII столетиях*. Киев 1899, с. 3–22; Т. Kempa. *Wileńskie bractwo św. Ducha*, с. 47–69; його ж. *Współpraca prawosławnych i ewangelików na terenie Wilna w latach 1596–1603 // Silva rerum nova: Штудыі у гонар 70-годдзя Георгія Я. Галенчанкі / упоряд. А. Дзярновіч, А. Семянчук; ред. кол. А. Дзярновіч (відп. секр.). Вільня – Мінск 2009, с. 154–161; D. Baronas. Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m. // *Baznycios istorijos studijos* 5 (2012) 47–97.*

⁵ Див.: А. Ragauskas. *Midaus brolijos – Vilniaus stačiatikių kultūros fenomenas (XV a. vidurys – XVII a. vidurys) // Florilegium Lithuanum / ред. Gr. Blažienė, S. Grigaravičiūtė, A. Ragauskas*. Vilnius 2010, с. 229–241.

⁶ *LM, kn. 20*, с. 232–234 (№ 161), 234–236 (№ 162).

на початку 80-х рр. XVI ст., опікувалося шпиталем і лазнею, тобто мало чітко виражену харитативну функцію⁷. У березні 1582 р. монарх дозволив сичення меду купецькому братству, що володіло двома будинками „римської і грецької віри”, частково утримувало церкву й шпиталь Успенського кафедрального собору та роздавало милостиню⁸.

Організаційне об'єднання мирян при монастирському храмі Пресв. Трійці

Найдавнішим документом, котрий засвідчує існування організованої релігійної (парафіяльної) громади при монастирській церкві Св. Трійці, є започаткований у 1584 р. братський реєстр, що, вірогідно, охоплює записи до кінця XVI ст.⁹ До становлення конфраатернії безпосередньо долучився київський митрополит Онисифор (Дівочка), який 12 червня 1587 р. видав благословенну грамоту братчикам із затвердженням до друку „книги”, тобто уставу¹⁰. Єдине статутне положення, зафіксоване в архієрейській грамоті, стосується заснування в братському будинку школи. Документ також містить норму про право покарання порушників канонічної дисципліни, котре митрополит делегував віленському протопопові й місцевим священикам (очевидно, Пречистенському крилосу-капітулі). Наступного року віленські братчики надіслали до Львова 30 примірників опублікованого статуту („порядковъ или Чина братства нашего”)¹¹, однак жоден екземпляр цього стародруку, на жаль, не зберігся.

Наступними фундаційними актами Святотроїцької конфраатернії є грамота константинопольського патріарха Єремії II Траноса від 5 червня 1588 р.¹² та привілей великого князя й короля Сигізмунда III від 21 липня 1589 р.¹³, де викладено зміст статей утраченого тексту статуту митрополита

⁷ СДГ, ч. 1, с. 1–3 (№ 1).

⁸ *Акты ЗР*, т. 3, с. 269–272 (№ 131).

⁹ Опубл.: Реєстръ уписованія братій братства церковного Святои живоначалной Тройцѣ, олтаря Стрѣтенія Господня, въ мѣстѣ виленскомъ, року отъ воплощенія Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа, 1584 // *Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете*, кн. 3. 1859, с. 29–40.

¹⁰ С. Рункевич. *Описание документов*, т. 1, с. 54.

¹¹ *Акты ЗР*, т. 4, с. 6 (№ 4); А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 2, с. 1207.

¹² СДГ, ч. 1, с. 6–8 (№ 3). Оригінал пергаментної грамоти опубл. у кн.: В. Ластоўскі. *Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі*. Мінск 2012, с. 444, 445 (факсимільне видання).

¹³ *Акты ЗР*, т. 4, с. 22–25 (№ 18) (руськомовний запис у книзі Литовської метрики). Польськомовна копія документа була виявлена у: Архив СРБИИ, кол. 52, оп. 1, д. 344, л. 84–85 об.

Онисифора. У преамбулі до цього установчого документа коротко сформульована мета створеного об'єднання мирян („къ помноженью хвалы Божой и молебновъ и учинковъ хрестіянскихъ, ялмужны, набоженства и иныхъ справъ пристойныхъ”). Також визначається порядок вступу в спільноту та організації щорічних загальних зборів (з неодмінною участю кожного братчика), описані деякі обов'язки братчиків (як-от грошові збірки в четверту неділю після Різдва, відрахування певних відсотків з маєтку померлих, утримування ченців і черниць), проведення богослужінь біля братського вівтаря чотири рази на тиждень коштом конфраатернії, роздача милостині вбогим двічі на рік, братська взаємодопомога (у разі матеріальної скрути, хвороби чи смерті когось із членів цієї корпорації). Як і в інших таких статутах, звернуто увагу на християнську поставу братчиків, відповідну до тогочасних релігійних вимог, практичні норми соціального дисциплінування тощо. Загальні збори спільноти відбувалися в монастирській церкві, мали святотроїцькі русини і свій братський будинок, що звільнявся від міських податків. Осібно не окреслені прерогативи їхньої старшини („рочних справців”), натомість чітко сказано, що на „особныхъ слугъ” покладався обов'язок здійснювати церковні та шпитальні послуги.

Привілей Сигізмунда III 1589 р. наголошує на освітньо-виховній функції Віленського братства, найважливішим виявом якої є утримання друкарні для публікації книг *Старого* і *Нового Завітів* та інших видань грецькою, церковнослов'янською, руською й польською мовами для задоволення потреб братської школи. Дозволялося за необхідності друкувати „листы справъ своихъ братскихъ”, використовуючи для цього символіку константинопольського патріарха та власний „образ” Святої Трійці. Зазначалося, що в братській школі вчителі (духовні й світські) викладатимуть руську, грецьку, латинську та польську мови, причому до навчання заохочувалися й самі члени конфраатернії, які в монастирському храмі повинні були опановувати „науки” та спів. Ці приписи різнили Віленське братство від Львівської ставропігії, що мала лише двомовну школу.

До релігійних функцій Святотроїцького братства, згаданих у монаршому акті 1589 р., варто віднести право й обов'язок фондування, тобто матеріального забезпечення й утримання в належному стані монастирської церкви (храмової споруди). Водночас низку інших важливих тез, що є в братських статутах, – про порядок звітування й обрання старшини, поховання братчиків, провадження пом'яника конфраатернії, систему жорстких покарань та ін. – цей привілей не подає. Навіть патріарша грамота не торкається традиційних ставропігійних норм, передовсім виборності братського священника та його фактичної невідповідності місцевому єпископові.

Через відсутність інформації про надання віленській корпорації міщан патріаршого хреста (звідки й походить термін „ставропігія”), окремі

дослідники навіть ставили під сумнів ставропігійний статус Святотроїцького братства¹⁴. Насправді ж цей статус неодноразово підтверджувався східними патріархами. Крім того, конфраатернія мала свого „попа и діакона ихъ братского”, які відправляли Літургії на братському вівтарі, що не заперечує можливості служіння монастирських священників на головному вівтарі. До характерних рис братства Св. Трійці зараховуємо і його включення до міської системи управління церковними інститутами. Так, органи самоврядування Вільна та державні уряди ВКЛ (трибунальський, маршалківський, земський, гродський і міський) не могли втручатись у внутрішні справи братчиків (судити їх міг тільки монарх), проте зобов'язувалися захищати організацію русинів-міщан¹⁵. Віленське братство, створене за зразком Львівського, відрізнялося від нього насамперед тим, що його заснували при монастирській церкві, а тому, вочевидь, воно належало радше до митрополичої, ніж до патріаршої ставропігії.

У 1620 р. єрусалимський патріарх Теофан II (1608–1644), повертаючись із Москви на Близький Схід через територію Київської митрополії, як гадають, затвердив (разом із Святодухівським) статут Троїцького церковного братства з кінця 1580-х рр. Цей документ з його оригінальними нормами та своєрідною структурою чітко виділяється з-поміж інших нормативних актів мирянського руху Руської Церкви. Властиво, йдеться про оновлену редакцію статуту, надрукованого 1588 р. у Вільні з благословення митрополита Онисифора, засади котрого з деякими пізнішими вставками, рекомендовані патріархом Теофаном для православних¹⁶. Загалом у статуті 1620 р. знаходимо суттєві відмінності від аналогічних документів XVI ст. Однією з них є велика та змістовна передмова (укладена бл. 1620 р.), що було притаманне й для інших грамот Теофана (наприклад, для церкви Св. Юрія в м. Яворів Перемишльської єпархії)¹⁷.

Як і примірник Львівського братства 1586 р., статут Святотроїцької конфраатернії 1620 р. має розгорнутий структурований формуляр. Він поділяється на 22 статті (артикули) із заголовками, відсутніми в статутах XVI ст., як і присяга, котру зачитували під час вступу до спільноти („Хотяя приняти брацтво, во первыхъ подабаеть ему изглаголити сие во церкви предъ священника тымы словы”). В „Альбомі” Львівського Успенського братства зберігся рукописний текст клятви („Си сут обѣты и вступоване

¹⁴ С. Лукашова. *Миряне и церковь*, с. 238.

¹⁵ Там само, с. 239.

¹⁶ Коментар і публікація у: С. Голубев. *Материалы для истории Западно-русской Церкви. (Приложение к 1-му тому сочинения: Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники)*. Киев 1883, с. 235–254 (№ XXXVI).

¹⁷ НМЛ, Ркк-1582, арк. 14 зв.

до братства”) з паралельним перекладом грецькою мовою¹⁸, практично ідентичний з уміщеним у віленському установчому документі, що дає підстави припускати первинність саме святотроїцької присяги. Назагал вимога до членів конфраатернії давати клятву перед священником у ставропігійних статутах є нонсенсом, адже братське духовенство в цих мирянських об’єднаннях мало обмежені права. Не дозволялася також участь у головному братстві жіноцтва, що й задекларовано віленським примірником (артикул 2). Лише в XVII ст. мирянський рух витворив інститут окремих сестринських (жіночих) братств, а в попередній період Віленська конфраатернія відрізнялася від Львівської тим, що приймала у свої ряди жінок (дані реєстру 1584 р.).

Артикул 3 статуту 1620 р. теж не збігається із засадами функціонування Львівської ставропігії, позаяк передбачає виборність двох старших, двох „строителей церковных”, тобто пономарів (чи витрикушів), і двох „шпитальных дозорцов” (а не двох старшин, як у Львові). Ця стаття повторює раніше встановлену норму про скликання щорічних зборів після Великодня в Томину неділю, звітування старших і демократичні вибори нових керівників. На щомісячних зібраннях обговорювалися поточні потреби парафіяльного храму і братства, а також збиралися кошти. Артикул 5 визначає обов’язки витрикушів, у т. ч. і ведення касових книг – реєстрів прибутків і видатків. Наступна ж стаття є цілком новою – вона окреслює функції шпитальних дозорців. Ще один параграф стосується зобов’язань рядових членів братства, з відповідними дисциплінарними вимогами. Окремо мовиться про статус жінок у конфраатернії, яким заборонялося, незважаючи на шляхетське чи міщанське походження, відвідувати публічні зібрання.

Артикули 9 і 10 унормовують поведінку братчиків на зборах, з особливою увагою до християнських норм моралі. Дуже цікаві наступні три параграфи про побожні обов’язки членів міщанської корпорації щодо парафіяльного храму (забезпечення свічками для відправи богослужінь тощо). Статті 15, 16, 18 і 19 спонукають віленських міщан до молитов за хворих і навіть померлих на вулиці, яких братчики мають поховати в труні. На відміну від львівського статуту, в патріарших правилах 1620 р. виразно наголошено на обов’язкові братського священника відправляти коштом віленських міщан недільні та святкові служби. Артикули 20 і 21 описують похорон братчиків з відповідними процесіями, а також організацію за певну винагороду поховання тих осіб, котрі не належали до корпорації.

¹⁸ *Diplomata Statuaria a Patriarchis Orientalibus Confraternitati Stauropigianae Leopoliensi a 1586–1592 data, cum aliis coaevis et appendice*, т. 2. Leopoli 1895, с. 1–2 (№ І). Див. також: Ю. Э. Шустова. *Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): Источниковедческое исследование*. Москва 2009, с. 267–268.

Завершальний пункт документа 1620 р. зосереджується на засадах „християнської любові”, що лягли в основу братської спільноти¹⁹.

Особливістю віленського статуту є фактична відсутність автономії братських священиків, що, однак, зовсім не дивно, адже цей аспект з’явився внаслідок боротьби Львівської ставропігії з владикою Гедеоном (Балабаном, 1576–1607), що абсолютно не простежується (принаймні до 1594 р.) у взаєминах святотроїцьких братчиків з київським митрополитом. Ще однією прикметною рисою патріарших правил 1620 р. є акцент на суто релігійних обов’язках і, зокрема, харитативній активності членів конфратернії, натомість менше уваги приділено нормам і практикам соціального дисциплінування. Врешті, статут у редакції патріарха Теофана майже не обговорює культурно-освітньої функції Віленського братства, а саме організацію братської школи і друкарні, які в документі навіть не фігурують (на відміну від грамот патріарха й монарха з кінця 1580-х рр., що засвідчують добру обізнаність їх „авторів” з діяльністю Львівської ставропігії).

Віленські братчики та їхня заангажованість у церковних реформах

Кількісний і персональний склад Віленського братства Св. Трійці частково можна реконструювати за вже згадуваним реєстром 1584 р., коли відбувся перший масовий упис міщан до цієї спільноти. Наступне суттєве поповнення конфратернії пов’язане із проведенням у травні 1591 р. т. зв. Віленської конвокації – головного з’їзду всіх станів ВКЛ²⁰. З листа воеводи Теодора Скумина-Тишкевича до львівських міщан дізнаємося, що тоді до Святотроїцького братства вступило чимало осіб „з кола нашого сенаторського й лицарського” та шляхти, став його членом і сам київський митрополит²¹. Братський реєстр 1584 р. налічує 385 осіб обох статей²², у т. ч. близько 100 жінок. Численною є група високопоставлених урядників ВКЛ і шляхтичів, а також міських райців. Проте найбільш масово до цієї корпорації вписувалися мешканці Вільна – прості ремісники (комірники, золотарі, кравці, мельники, крамники, кушніри, ліхтарники, пекарі, перукарі, пуховики, рибники, сап’янники, сідлярі, солярі, ткачі, шапочники, шевці та ін.). Реєстр називає

¹⁹ Згадані засади мирянських організацій слушно акцентує, не беручи, щоправда, до уваги статут 1620 р.: С. Лукашова. *Миряне и церковь*, с. 164–165.

²⁰ *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, т. 2: *Okresy panowań królów elekcyjnych XVI–XVII wieku* / ред. Н. Lulewicz. Warszawa 2009, с. 89–99.

²¹ *MCSL*, т. 1, с. 316–317 (№ 205).

²² Реєстръ уписованія братій братства церковного Святои живоначальнои Тройцьѣ, с. 29–40. Наведене число враховує і тих членів братства, які вписувалися з членами родин.

й деяких функціонерів мирянської спільноти: еромонаха Пахомія (грека за походженням) та братського співака Михайла Ігнатовича²³.

Протекторами й рівночасно членами Святотроїцького братства були відомі литовсько-руські магнати, очолювані Т. Скуминим-Тишкевичем і Богданом Сапігою. Зберігся лист віленського духовенства до першого з них (листопад 1595 р.), підписаний братським священником Герасимом і дияконом Олексієм Андрієвичем²⁴. Міщан-русинів зі столиці ВКЛ діяльно підтримував князь Василь-Костянтин Острозький, який особисто хоч і не вступив до конфраатернії, однак активно з нею контактував²⁵, передовсім з метою протидії церковній унії. Так, у 1595 р. братчики просили князя переконати Сигізмунда III дати дозвіл на скликання собору Київської митрополії для обговорення проблеми відступників від православної віри, котрі готувалися до проголошення єдності з Римським престолом²⁶. На Берестейському православному соборі в жовтні 1596 р. віленські братчики під орудою Острозького виступили проти унії й надалі спільно протидіяли спробам її впровадження на теренах ВКЛ.

Русини Вільна відігравали важливу роль у братському русі. Вони ангажувались у вирішення загальноцерковних справ, до чого їх зобов'язував статус ставропігії. Зокрема, віленські братчики, як і львівські, були присутні на архієрейських соборах Руської Церкви першої половини 1590-х рр., на яких „братське питання” відносилось до найголовніших. Саме на цих зібраннях духовенства й мирян і визначався статус братств як церковних інституцій, що здобули підтримку митрополичого двору. Так, в ухвалі Берестейського собору від 27 жовтня 1591 р. конфраатернію Св. Трійці вперше зрівняно у правах з Львівською ставропігією (що узгоджувалося з політикою патріархів), а також визнано їхнє право утримувати двомовні школи (грецької й слов'янської мов) та друкарні²⁷. Водночас одне з тих соборових правил 1591 р. чітко вказує на підлеглість братств руським владикам і, зокібно, митрополитові, в т. ч. у справі контролю над школами та друкарнями. Віленським і львівським братчикам велено подавати оригінали надрукованих книг на апробацію єпископам і максимально узгоджувати свої видавничі плани з програмою реформ у Київській митрополії²⁸, але до того ці об'єднання мирян навряд чи були готові.

²³ Детальний аналіз складу братства за реєстром 1584 р. здійснив: D. Baronas. *Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m.*, с. 86–89.

²⁴ *MCSL*, т. 1, с. 681–682 (№ 395).

²⁵ Див., наприклад: Т. Кемпа. *Wileńskie bractwo św. Ducha*, с. 49.

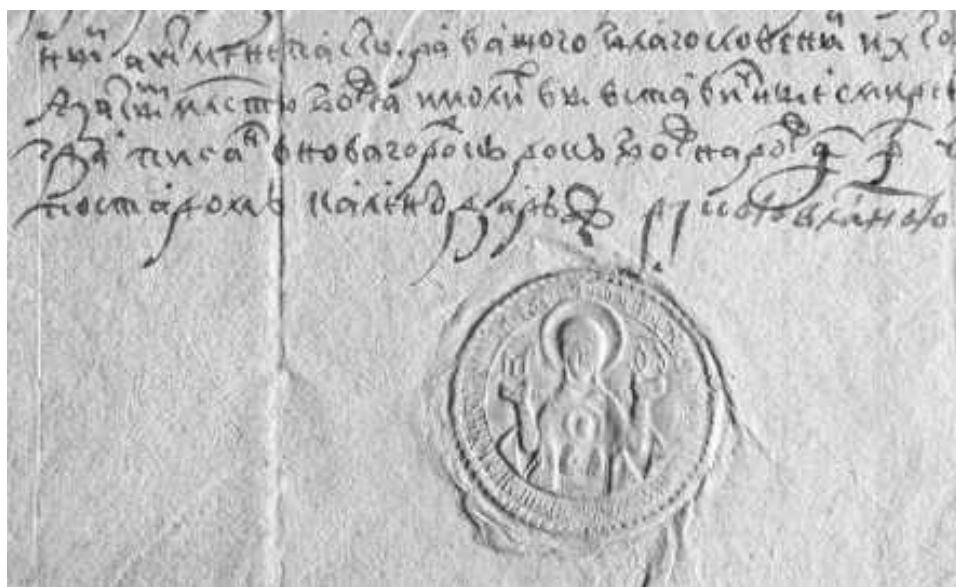
²⁶ *Акты ЗР*, т. 4, с. 105 (№ 74).

²⁷ *MCSL*, т. 1, с. 320 (№ 207).

²⁸ *Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI – перша половина XVII ст.)*: Зб. док. / упоряд. Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський, О. Я. Мацюк, Е. Й. Ружицький. Київ 1975, с. 104.

Печатка Віленського братства
Пресв. Трійці на документі 1589 р.

Лист київського митрополита Михайла (Рагози)
до Віленського магістрату, в якому він просить
заопікуватися монастирем Пресв. Трійці.
1595 р., фрагмент з архиерейською печаткою

Члени Святотроїцької конфрадернії взяли активну участь у Берестейському соборі 1594 р., який спеціально обговорював „братське питання”, та стали на бік Львівської ставропігії в її конфлікті з єпископом Балабаном²⁹. Саме вони уклали „Інструкцію віленців” на цей собор³⁰, котру своїми підписами скріпили впливові урядники й магнати ВКЛ: воєводи Теодор Скумин-Тишкевич і Богдан Сапіга, каштеляни Григорій Война і Семен Война, підстолій Станіслав Карачон, земський суддя Георгій Радошинський, скарбник Лука Мамонич, королівські маршалки Михайло Друцький-Соколинський, Іван Тризна та Аврам Мелешко, а також Лука Гарабурда, Георгій Масальський, Василь Кирдей та ін. „Інструкція віленців” була зорієнтована на радикальне реформування Руської Церкви, що передбачало підпорядкування духовенства, і зокрема єпископату, мирянським організаціям (виборність владик, прерогативи духовного суду і т. д.). Братчики домагалися підтвердження статусу санкціонованих патріархами ставропігій, права самостійно засновувати школи та друкарні, котрі мали б фінансуватися архиєреями й настоятелями монастирів. Планувалося заборонити діяльність усіх мирянських об’єднань, за винятком ставропігій (таким чином під закриття потрапляли братства в юрисдикції єпископів). Спірні ситуації пропонувалося розглядати в суді „римської капітули” Львівської латинської дієцезії.

Проте учасники Берестейського собору 1594 р. досить мляво зреагували на ініціативу віленців, лише частково задовольнивши їхні вимоги: підтверджено права і статус ставропігій, формально заборонені єпископські братства тощо³¹. Що ж до незалежного статусу, то його братські священики отримали тільки у Львівській ставропігії та в Онуфріївському монастирі у Львові, натомість православні єреї митрополичої архієпархії (у т. ч. й душпастирі Святотроїцького братства) продовжували підпорядковуватися юрисдикції глави Руської Церкви. При цьому собор заявляв, що клирики Віленської конфрадернії зазнають „перешкоди” від „бурмістрівських” отців (тобто монастирських священиків під патронатом міста), тому необхідно побудувати нову братську церкву, незалежну від обителі й магістрату. Братські священики проголошувалися цілком самостійними у відправі богослужінь, збиранні милостині та доступі до монастирського храму, де бічний вітвар Стрітення Господнього й надалі перебував у віданні конфрадернії³².

²⁹ Див. про це більше: Л. Тимошенко. Братський „епізод” в історії Берестейського собору 1594 р. // *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 17–18 (2014) 101–113.

³⁰ С. Рункевич. *Описание документов*, т. 1, с. 76–77 (№ 168); *Архив ЮЗР*, ч. 1, т. 10, с. 497–499 (№ 203).

³¹ *MCSL*, т. 1, с. 516–518 (№ 312).

³² Окремі історики вважають віленську інструкцію спробою мирян здійснити своєрідну революцію в Церкві, а саме „узурпувати” владу мирян над єпископатом. Фак-

Суттєвим напрямком активності Віленського братства були його контакти з київським митрополитом і Львівським братством³³, адже тривалий час обидві мирянські спільноти залишалися єдиними легітимними патріаршими ставропігіями Київської митрополії, а їхня організація й практична діяльність уважалися взірцем для інших церковних інституцій³⁴. Онисифор (Дівочка) не надавав особливого значення підтримці братств у столиці ВКЛ, а його наступник Михайло (Рагоза) змушений був спершу залагоджувати гострий конфлікт Львівської Успенської ставропігії з місцевим владикою Гедеоном (Балабаном). Попри це, з листа воєводи Б. Сапіги від 11 жовтня 1591 р. довідуємося, що Рагоза з прагматичних міркувань (з огляду на свою залежність від світських патронів³⁵) усе ж уписався до членів мирянського об'єднання у Вільні³⁶. Його ім'я занотоване у братському реєстрі на першому місці³⁷.

Віленські братчики започаткували жваві зв'язки зі Львовом. У доберестейський період вони обмінювалися кореспонденцією й літературою, здійснювали особисті візити, займали однакову позицію щодо загальноцерковних проблем та, що найголовніше, формували й артикулювали спільну („братську”) програму реформ у Київській митрополії. В архіві Львівської ставропігії відклалася низка листів віленців (найбільше їх збереглося за 1588–1592 рр.³⁸), у т. ч. від мінського (Богдана Сапіги) і новгородоцького (Теодора Скумина-Тишкевича) воєвод³⁹, а також кореспонденція львів'ян до столиці ВКЛ⁴⁰ та спільні звернення обох мирянських організацій до митрополита Рагози. Водночас фактично не простежуються контакти Святотроїцького братства зі східними патріархами, наприклад

тична блокада ставропігійної реформи, на їхню думку, й обумовила Берестейську унію (М. В. Дмитриев. *Между Римом и Царьградом*, с. 123–132; С. С. Лукашова. *Миряне и церковь*, с. 250–252).

³³ СДГ, ч. 1, с. 7 (№ 3).

³⁴ И. Е. Флеров. *О православных церковных братствах, противоборствовавших унии в Юго-Западной России, в XVI, XVII и XVIII столетиях*. Санкт-Петербург 1857, с. 58–59. Розгорнутіше про це: Л. Тимошенко. Скільки церковних братств заснували патріархи в XVI – першій половині XVII ст.? (Малодосліджені аспекти генези та масштабів ставропігійської форми організації мирянського руху в Київській митрополії) // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, т. 264. 2013, с. 234–256.

³⁵ С. С. Лукашова. *Миряне и церковь*, с. 240.

³⁶ *MCSL*, т. 1, с. 316 (№ 101).

³⁷ „Я, смѣренны Михайль, з воли Божєи Архиепископъ, Митрополить Киевский, Галицкий и всея Росїи, рукою власною” (Реєстр уписованія братій братства церковного Святои живоначальной Тройцѣ, с. 29).

³⁸ Опубл. у: *MCSL*, т. 1, с. 156–157 (№ 100); *Юбилейное издание в память 300-летнего основания Львовского ставропигийского братства*, т. 1. Львов 1886, с. 69–70 (№ 97–98).

³⁹ *MCSL*, т. 1, с. 156–316 (№ 201), 324–325, 310 (№ 209), 330–333 (№ 213).

⁴⁰ Там само, с. 333–334 (№ 214), 347–349 (№ 219), 353–354 (№ 221).

з главою Александрійської Церкви Мелетієм Пігасом, який був заангажований у справі Київської митрополії й декілька разів звертався до Львівської ставропігії й місцевого владики⁴¹. Лише одного разу патріарх надіслав окремого листа до скарбника ВКЛ і друкаря Луки Мамонича (1598 р.)⁴², що, однак, безпосередньо братських питань не стосувався.

У зв'язку з переходом монастиря та братства Св. Трійці до унії, належна до них локальна руська громада спочатку зазнавала чималих труднощів. І тільки з часом функціонування конфрадернії налагодилося. У 1608 р. вона офіційно відновила свій статус, а 12 липня 1633 р. монарх Владислав IV підтвердив давні привілеї своїх попередників з 1589 і 1592 рр., вирішивши долю братського бенефіцію на користь цієї корпорації⁴³. Наприкінці липня 1611 р. унійна конфрадернія разом з православним Святодухівським братством урочисто вітала Сигізмунда III під час його тріумфального в'їзду до Вільна з нагоди взяття литовсько-польською армією Смоленська⁴⁴. Святотроїцька спільнота втішалася покровительством міської ради, а також протекцією частини впливової й заможної руської верхівки віленського міщанства (бурмістра Михайла Сергійовича, райці Стефана Лебедича, міщан Василя Філоновича й Григорія Арчиховича, які виконували функції братських старост). В умовах конкурентного протистояння зі Святодухівською православною спільнотою впродовж XVII–XVIII ст. ця підтримка мала для унійного братства неабияке значення.

Культурно-освітні ініціативи

Основними культурно-освітніми ініціативами Святотроїцької конфрадернії були заснування друкарні та відкриття братської школи. Про діяльність цього навчального закладу відклалися докладні відомості у фундаційних документах братства⁴⁵. Ймовірно, Віленська православна школа з'явилася навіть дещо раніше від Львівської. Організаційні засади її функціонування апробували архиєрейські собори, а матеріальне забезпечення ґрунтувалося на пожертвах православних магнатів і шляхтичів, завдяки чому братство набуло окремих шкільний будинок. Серед учителів „училища” вирізнялися брати Зизанії та Кирило Лукаріс, який виконував обов'язки

⁴¹ И. И. Мальшевский. *Александрийский патриарх Мелетий Пигас и его участие в делах Русской Церкви*, т. 2. Киев 1872, с. 70–72 (№ XX).

⁴² Там само, с. 90–91 (№ XXVII).

⁴³ *СДГ*, ч. 1, с. 74–85 (№ 31).

⁴⁴ J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna*, с. 357.

⁴⁵ Найретельніше їх проаналізував: К. В. Харлампович. *Западнорусския православныя школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви*. Казань 1896, с. 311–331, 377–380.

ректора (1595–1596 рр.) і зреформував навчальний заклад⁴⁶. На відміну від львівської, програма віленської школи не збереглася, проте знаємо, що цей освітній осередок був тримовним (обов'язкові слов'янська, грецька й латинська мови), з можливістю вивчення польської.

Книговидавничу діяльність Святотроїцького братства було зорієнтовано на задоволення тогочасних духовних та інтелектуальних запитів руської православної громади, зокрема в столиці ВКЛ. Ішлося про публікацію найновіших зразків православної богословської думки, що наголошувала на діяльній участі людини в пошуках своєї дороги до спасіння (сотеріологія), визнанні власної гріховності, прагненні божественної благодаті, самостійному осягненні науки Христа (звідси й така популярність біблійних текстів і патристичних творів), потребі збереження християнської єдності та побудові справедливого суспільства на засадах любові до ближнього⁴⁷. Згодом важливим аспектом видавничої програми друкарні у Вільні стали антилатинські й антиунійні мотиви, що стимулювали появу в братському середовищі власного письменництва (приклад братів Зизаніїв).

Першою книгою Віленської братської типографії був, очевидно, статут митрополита Онисифора (Дівочки) з 1584 р. Але найдавнішим зі збережених видань⁴⁸ вважають „*Молитвы повседневные*”, опубліковані в липні – серпні 1595 р.⁴⁹ Різноманітні молитви добового кола надруковані церковнослов'янською мовою, а передмова „*К правовѣрному христїанинови*” – „простою руською”, що опирається на Слово Боже і вчення св. Йоана Золотоустого. Книга так само містить пояснення св. Причастя та „*Соборник дванадцяти місяцем*” і текст „О пасхалїи, и о пасцѣ”. У вересні 1595 р. братчики видали церковнослов'янською *Псалтир*⁵⁰ з текстами 20 катизм та піснеспівами пророків (Мойсея, Аввакума, Ісаї, Йони, Захарїї) й піснями на честь Богородиці. Невдовзі (між 26 вересня 1595 і 23 червня 1596 р.)⁵¹

⁴⁶ É. Legrand. *Bibliographi Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en Grec par der Grecs au XVe et XVIe siècles*, т. 2. Paris 1885, с. 118; Т. Кемпа. Kyrillos Loukaris and the Confessional Problems in the Polish-Lithuanian Commonwealth at the turn of the Sixteenth Century // *Acta Poloniae Historica* 104 (2011) 108–109; ks. A. Borkowski. *Patriarchaty Wschodu w dziejach Rzeczypospolitej (1583–1601)*. Białystok 2014, с. 191–192.

⁴⁷ Ширше див.: С. С. Лукашова. *Мирянє и церковь*, с. 164–167.

⁴⁸ Діяльність цієї друкарні висвітлюють: Н. Ю. Бязозкіна. *Гісторыя кнігадрукуваня Беларусі (XVI – пачатак XX ст.)*. Мінск 1998, с. 48–49; Ю. А. Лабынцаў. *Пачатае Скарынам: Беларуская друкованая літаратура эпохі Рэнесансу*. Мінск 1990, с. 241–243; Z. Jaroszewicz-Pieresławcew. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego*, с. 100–101, та ін.

⁴⁹ А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века*, кн. 2, с. 913–914 (№ 133).

⁵⁰ Там само, с. 914–915 (№ 134).

⁵¹ Там само, с. 919 (№ 137).

у Святотроїцькій друкарні у світ вийшов ще один (проміжний) братський кодекс – „*Ψаломниця*”, який незабаром було перевидано⁵².

1596 року Віленське братство ініціювало появу ще декількох друків: часословів, часословів з букварем, збірки молитов св. Кирила Турівського, граматики та проповідей („казань”) св. Кирила (автор – Лаврентій Зизаній), укладеної Лаврентієм і Стефаном Зизаніями азбуки та „*Книги о вере*”, а також *Нового Завіту з Псалтирем*. Гімнографія Кирила Туровського, актуалізована віленськими братчиками, як і поширюваний жанр молитвословів, справили помітний вплив на розвиток інших слов’янських літератур у просторі *Slavia Orthodoxa*. У липні 1596 р. Святотроїцька конфратернія видала першу на теренах ВКЛ книгу грецькою мовою – „*Диалог православного християнина*” авторства александрійського патріарха Мелетія Пігаса, що мала скріпити православну тотожність вірних Київської митрополії. Текст був створений близько 1587 р. й невдовзі надісланий до Львова греку Костянтинові Корнякту, який і передав твір до Вільна. Передмову до „*Диалогу*” написали учні братської школи, присвятивши її Йоанові Сімотасу, ймовірному меценатові цієї едиції. На початку XVII ст. цю пам’ятку в перекладі руською мовою опублікували в Острозі (1602 р.)⁵³.

Після невеликої перерви у Вільні світло денне побачив ще один церковнослов’янський друк – *Службник* (1598 р.), котрий, проте, виданий не у Святотроїцькій друкарні (на той час, найправдоподібніше, припинила своє існування), а в братській (тоді, мабуть, уже переведеній православними до новозбудованої церкви Св. Духа). Вочевидь, троїцька / святодухівська друкарська традиція продовжувалася в Єв’є під Вільном. У 20–30-х рр. XVII ст. зусиллями монахів і братчиків зі Св. Трійці оприлюднено кілька резонансних полемічних творів – „*Examen obrony*” (1621 р.), який приписують Йосифові (Велямину Рутському), та „*Prawa i przywileje*”, „*Respons krótki*” і „*Jedność święta Cerkwie wschodniej i zachodniej*” (усі з 1632 р.), що з’явилися у відповідь на православний „*Синопис*”. У цих текстах їхні автори постійно апелювали до традицій Святотроїцького братства, хоча його „золотий вік” уже відійшов у минуле. Після того як католики східного обряду на початку XVII ст. заснували в монастирі свою духовну семінарію, котра доволі швидко стала духовним центром реформованого руського монашества, діяльність унійної конфратернії при Св. Трійці втратила свою динаміку й у наступні два століття обмежувалася головно обслуговуванням практичних внутрішніх потреб монастирської парафії.

⁵² А. Гусева. *Издания кирилловского шрифта*, кн. 2, с. 1017–1018 (№ 143).

⁵³ ks. A. Borkowski. *Patriarchaty Wschodu w dziejach Rzeczypospolitej*, с. 233–234. Републікація „*Диалогу*” в: И. И. Мальшевский. *Александрійский патриарх*, т. 1 (Приложение II), с. 49–83 (№ V).

ЖІНОЧА ОБИТЕЛЬ

Правові засади

Кеновійне монаше життя, на відміну від пустельницького, вимагало правових рамок, що окреслювали б простір функціонування кожної спільноти. У джерелах ранньомодерної доби з теренів ВКЛ неодноразово трапляються формулювання, які, на перший погляд, мали би вказувати на те, що в Київській митрополії сс. монахині жили згідно з правилами (уставом) св. Василя Великого (329–379), причому ці вислови вживаються стосовно обох конфесій – православної та унійної. Для ідентифікації жіночих обителей чи їхніх насельниць у цей період використовується вираз: „Чин св. Василя Великого” („Zakon Świętego Bazylego Wielkiego”)¹. Відомо, що православні чернечі громади на досліджуваній території не об’єднувалися в окремих орден (чин) чи конгрегацію, а перебували в підпорядкуванні місцевого єпископа. Хоча жіночі унійні монастирі, на противагу чоловічим, у XVI–XVIII ст. теж не творили єдиної структури, проте в документах як світських, так і церковних установ їх стереотипно відносили до „грецького обряду чину святого Василя”². Така практика існувала і на Волині³, і у ВКЛ⁴.

Побутування стереотипної назви „Чин св. Василя Великого” було спричинене передовсім тим, що аскетичні твори цього Отця Церкви становили підґрунтя для тогочасних монастирських уставів⁵, а сам єпископ Кесарії Каппадокійської вважався у східній традиції (подібно як св. Бенедикт Нурсійський – у західній) творцем засад кеновійного життя⁶. Імовірно,

¹ П. Підручний. Початки Василянського чину, с. 80–82.

² ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 888, с. 161; ф. 684, оп. 1, спр. 2561, арк. 1.

³ С. Горін. *Монастирі Луцько-Острозької єпархії*, с. 127, 166, 252.

⁴ S. Senyk. *Women's Monasteries in Ukrainae and Belorussia to the Period of Suppressions*. Roma 1983, с. 105–106.

⁵ Згідно з постановами Київського собору 1640 р., чернечі устами в православних монастирях мали взоруватися на правила св. Василя Великого (І. Власовський. *Нарис історії Української Православної Церкви*, репр. вид., т. 2. Київ 1998, с. 173).

⁶ Пор.: П. Підручний. Початки Василянського чину, с. 80–81.

певний вплив на це мало також оцінювання всіх жіночих обителей крізь призму заснованого на початку XVII ст. Василянського чину. Для людини, яка виросла в латинській культурі, це був найпростіший спосіб окреслення загалу східного монашества, адже він не потребував конфесійної ідентифікації. Він легше сприймався ще й тому, що в західній традиції загальноприйнятим був поділ на ордени, котрі отримували назву від імені їхніх засновників чи духовних патронів. Тому цитовані означення не можуть свідчити про те, що місцеве жіноче чернецтво жило згідно з літерою правил св. Василя Великого, – воно радше наслідувало їхній дух. Водночас православні жіночі монаші спільноти Київської митрополії у своєму повсякденні, поза всяким сумнівом, опиралися на певні приписи. Це могли бути, зокрема, тексти св. Василя Великого, які почасти заміняли монастирські статuti⁷, або ж устави чоловічих монастирів, адаптовані до потреб жіночих осередків. Так, на землях ВКЛ побутував твір віленського архимандрита Леонтія (Карповича) „*Киновион, или Изображение иноческого обще́го жития*” (1618), який використовувався й у жіночих православних обителях Вільна та Мінська⁸.

На початку XVII ст. київський унійний митрополит Йосиф (Велямин Рутський) пристосував правила св. Василя Великого до вимог новопоставленого Василянського чину⁹. Припускають, що ці устави, після здійснення необхідних модифікацій, були прийняті черницями Віленського Троїцького унійного монастиря¹⁰, однак джерельних підтверджень цьому немає. Натомість збереглися устави Мінської Святодухівської обители, опубліковані 1771 р. у Вільні під титулом „*Ustawy ś[więte]go o[ł]ca n[asze]go Bazylego W[ielkie]go, tudzież uwagi i nauki duchowne przez ś. p. J. x. Józefa Wela-mina Ruckiego, metropolitę całej Rusi, zebrane i klasztorowi mińskiemu tegoż zakonu podane, dla większej wygody teraz wydrukowane w Wilnie w drukarni J. K. M. xx. bazylianów roku 1771*” (далі – „*Устави*” митрополита Рутського). Це видання, крім фрагментів творів св. Василя Великого, роздумів та сентенцій, а також чину облечин і професії, включає згадані правила Рутського, пристосовані до реалій жіночих монастирів: „*Summariusz regul*

⁷ 1594 року в Острозі великим накладом видана „*Книга о постничестве*” св. Василя Великого, котра за відсутності єдиного монашого уставу нерідко його заміняла (цей канонічний кодекс докладніше аналізує в одному з досліджень: С. Галасливий [Ігор Мицько]. Про галицькі монастирські устави // *Лавра: Часопис монахів Студитського уставу* 10 (1999) 47).

⁸ S. Senyk. *Women's Monasteries*, с. 107.

⁹ M. Szegda. *Działalność prawno-organizacyjna metropolity*, с. 84–85; П. Підручний. Початки Василянського чину, с. 88–90.

¹⁰ S. Senyk. *Women's Monasteries*, с. 107.

*ś[więte]go o[j]ca n[asze]go Bazylego W[ielkie]go przez ś. p. J. x. Józefa Wela-
mina Ruckiego, metropolite całej Rusi, zebrany*¹¹.

На думку істориків, взірцем для цих уставів слугували віленські, оскільки ті постали за часів ігумені Катерини (Сапіжанки), раніше настоятельки Троїцького монастиря у Вільні. В архівних збірках Львова вдалося знайти п'ять рукописних збірників, що містять тексти „Уставів” і походять із жіночих чернечих осередків, розташованих у ВКЛ. Один з цих кодексів належав Віленській обителі: „Reguły krótsze ś[więtego] oycy naszego Bazylego Wielkiego, arcy-biskupa Cesarzy Kappadockiey, przytym dekreta Koncilium Tridentkiego, należące do reformacy mniszek, także bulle y konstitucye papieżskie dla wszystkich mniszek ustawione, przetłumaczone roku 1741. Przydana też jest nauka o szlubah zakonney professyi y o odpustach klasztoru wilenskiego ww. panien Z. S. B. W. przy cerkwi Ś[więtej] Tróycy”. Рукопис акумулює витяги з творів св. Василя Великого (с. 1–16), а також декрети Тридентського собору (1545–1563), які стосувалися монашого життя, та окремі папські булли щодо клявзури (с. 39–96). Утім, найціннішою частиною збірника є одна з редакцій „Уставів” митрополита Рутського¹², котра дещо відрізняється від віленського видання 1771 р. Наступною редакцією згаданих конституцій став „Summariusz reguł ś[więtego] oycy naszego Bazylego W[ielkiego] z reguł obszernych, krótszych, i konstitucyi mniskich, y nauk iego zakonnych dla mniszek w tym tylko, co im samym do zachowania należy, wkrótce zebrany y akomodowany a[nn]o 1743” авторства Констанції (Єленської), ігумені Віленського Троїцького монастиря¹³.

Заснування жіночої обителі та матеріальні підстави її існування

Напередодні Берестейської унії на території ВКЛ діяло кілька обителей православних інокінь – у Полоцьку, Пинську, Могилеві¹⁴. У XVI ст. виникла також жіноча чернеча громада при церкві Пресв. Трійці у Вільні. Інформацію василіянина Ігнатія (Стебельського) про заснування монастиря близько 1520 р.¹⁵ слід відкинути як таку, що не знаходить підтвердження в джерелах. Перша достовірна згадка про цю монашу спільноту датується

¹¹ У 1854 р. цей збірник був перевиданий у Римі польською та італійською мовами (M. Szegda. *Działalność prawno-organizacyjna metropolity*, с. 86–87).

¹² НМЛ, Ркл-349, с. 17–38.

¹³ ЛННБ, ф. 3, спр. 286. Там само зберігаються ще три рукописні кодекси подібного змісту (спр. 295, 505, 526).

¹⁴ О. Дух. *Превелебні панни: Жіночі чернечі спільноти Львівської та Перемишльської єпархій у ранньомодерний період* [= *Київське християнство*, т. 5]. Львів 2017, с. 59.

¹⁵ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 126–127.

1589 р.: у привілеї великого литовського князя й польського короля Сигізмунда III, яким монарх апробував устав Святотроїцького братства, наголошується, що братчики зобов'язані щотижня давати кошти „на страву” не лише тутешнім ченцям, але й черницям¹⁶. Про існування громади інокинь говориться також 1598 р. у листі Криштофа Радзивілла „Перуна” до великого литовського кухмістра (згодом литовського підканцлера) Павла-Стефана Сапіги (†1635), де зазначалося, що раніше сестри жили в „іншому місті”¹⁷.

Першою званою настоятелькою монастиря була Василиса (Варвара Сапіжанка), дочка мінського воєводи Богдана Сапіги (†1593) та його першої дружини, княжни Марини Капусти († бл. 1570)¹⁸. Обрання її ігуменею, вочевидь, не випадкове. Родина черниці перебувала в тісних контактах з духовним осередком на Троїцькій горі. Батько Василиси був членом тутешнього братства, а також одним із його добродійців: разом зі своєю другою дружиною, княжною Аполонією з Друцьких-Соколинських, він у 1588 р. записав братчикам кам'яницю неподалік від віленської церкви Св. Миколая Чудотворця. Після відходу до вічності Богдан Сапіга був похований у крипті храму Пресв. Трійці поруч зі своїм батьком, новгородським воєводою Павлом Сапігою¹⁹.

Не знаємо точно, коли саме Василиса (Сапіжанка) стала ігуменею обителі, однак 1609 р. вона вже фігурує як настоятелька. Початок її урядування припав на роки протистояння у Вільні прихильників та противників унії, одним із центрів котрого був Святотроїцький чоловічий монастир. Із протестації, внесеної ігуменею 21 березня того року до книг Віленського війтівського уряду, випливає, що Василиса підтримала митрополичого намісника й архимандрита Йосифа (Веляміна Рутського)²⁰, який пізніше став главою Руської Церкви. Нормалізація релігійної ситуації в столиці ВКЛ сприяла розвитку обителі. Монастирські реформи Рутського не минули й жіночих чернечих спільнот. Уважається, що правила, укладені єрархом для оо. василіян, спершу адаптували для потреб насельниць Віленського

¹⁶ АВАК, т. 9, с. 142 (№ 52).

¹⁷ *Archiwum domu Sapiehów*, т. 1, с. 194 (№ 235).

¹⁸ И. Щербичкий. *Виленький Свято-Троїцький монастир*, с. 130; М. Borkowska. *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, т. 3. Warszawa 2008, с. 173.

¹⁹ *Archiwum domu Sapiehów*, т. 1, с. 194 (№ 235).

²⁰ Ці матеріали нещодавно виявив й опублікував: Л. Татаренко. Жалоба игуменши Василисы Сапезжанки перед судом Виленской Магдебургии в марте 1609 года: несколько замечаний по истории женского монашества восточного обряда в первые годы Брестской Унии // *Między Rzymem a Nowosybirskiem. Księga Jubileuszowa dedykowana Ks. Marianowi Radwanowi SCJ* / ред. I. Wodzianowska, H. Łaskiewicz. Lublin 2012, с. 689–700.

Устав („Інструкція”) Віленського жіночого монастиря Пресв. Трійці з автографом черниці Констанції (Єленської), титульна сторінка, 1742 р.

монастиря, а з часом ці приписи поширилися і на інші обителі Київської унійної митрополії²¹.

Реформований осередок на Троїцькій горі, очолюваний мінською воеводянкою й родичкою великого литовського канцлера Лева Сапіги, притягував спадкоємниць багатьох впливових шляхетських родів ВКЛ. Чернечий постриг у ньому прийняла, зокрема, племінниця ігумені Василиси, донька литовського підканцлера Павла-Стефана Сапіги²² Катерина (Євдокія Сапіжанка)²³, котра принаймні з 1639 р. самостійно керувала столичною обителлю. Серед іноків фіксуються також Єфросинія (Сапіжанка), дочка великого литовського кухмістра Миколая Сапіги (†1611), та Марта (Корсаківна). Оновлена Віленська обитель стала, без сумніву, одним із головних осередків василянок Київської митрополичої архієпархії. Її насельниці були причетні до появи чи реформування низки монастирів на теренах ВКЛ. З благословення митрополита Рутського віленські інокни заснували Гродненську обитель²⁴. Завдяки зусиллям його наступника, Антонія (Селяви), Катерина (Сапіжанка) із двома черницями вирушили в 1650 р. до Мінська на фундацію місцевого Троїцького монастиря²⁵. Ігуменею Пинської обителі була Єфросинія (Тризнянка), дочка слонімського маршалка Григорія Тризни та рідної сестри Василиси (Сапіжанки) – Регіни / Макрини (?)²⁶.

Упродовж першої половини XVII ст. закладено матеріальні підвалини для успішного функціонування спільноти. В уже згаданій скарзі Василиси (Сапіжанки) з 1609 р. читаємо, що монастирська власність походила „в більшій частині з фундушів її милості ігумені та шанованих предків дому її милості”²⁷. У серпні цього ж року на прохання настоятельки Василиси Сигізмунд III дозволив чернечому осередку користуватися доходами Браславського чоловічого монастиря²⁸. Належність перших настоятельок

²¹ S. Senyk. *Women's Monasteries*, с. 107; ЛННБ, ф. 3, спр. 286.

²² Павло-Стефан Сапіга (1565–1635) – великий конюший литовський (1593–1623), підканцлер литовський (1623–1635) (M. Nagielski. *Sapieha Paweł Stefan h. Lis // Polski Słownik Biograficzny*, т. 35. Warszawa – Kraków 1994, с. 133–138).

²³ S. Senyk. *Women's Monasteries*, с. 129; И. Щербицкий. *Виленький Свято-Троїцький монастирь*, с. 130–131; M. Borkowska. *Leksykon zakonnic polskich*, т. 3, с. 174.

²⁴ S. Senyk. *Women's Monasteries*, с. 21.

²⁵ Там само, с. 33.

²⁶ M. Borkowska. *Leksykon zakonnic polskich*, т. 3, с. 112. Й. Щербицький подає ім'я матері Єфросинії Тризни як Регіна, натомість у синодику Супрасльської обителі вказується, що дружина слонімського маршалка – „мінська воеводинка” – називалася Макрина: LMAVB RS, f. 19, b. 89, l. 32–32 v.

²⁷ Л. Татаренко. Жалоба игуменї, с. 698.

²⁸ *Акты ЮЗР*, т. 2, с. 53–54 (№ 33).

до впливової сенаторської родини сприяла зростанню щедрих магнатських донацій. Павло-Стефан Сапіга у своєму тестаменті записав монастиреві фільварок Літоваришки (Ландварів), а Анастасія Тризнянка, дружина вітебського воєводи Яна Завіши, – Шимковську кам'яницю на Імбарах (Амбарах) у столиці. Врешті великий литовський канцлер Лев Сапіга подарував обителі маєток Ошмяни Нарушевичівські (Віленське воєводство), придбаний ним у лодзейського старости Владислава Нарушевича. Черниці також набули низку кам'яниць, розташованих неподалік їхньої обители, – Шарипинську, Сетчинську, Закревських. Перелічені надання були potwierdжені привілеєм великого литовського князя й польського короля Владислава IV (1639), виданим на прохання ігумені Катерини (Сапіжанки) і завдяки старанням Антонія (Селяви), полоцького архієпископа та вікарія київського митрополита. Цей диплом звільняв також вказану нерухомість від обов'язку постою²⁹. Невдовзі після появи привілею, за розпорядженням Селяви, 28 серпня 1639 р. проведено опис маєтностей василіянок та укладено відповідний інвентар³⁰.

Основою матеріального забезпечення монастиря став фільварок Давкшишки (Ошмяни Нарушевичівські), що розміщувався за 7 миль від Вільна (в Ошмянському повіті) й був фундацією ще Лева Сапіги. Згідно з інвентарем маєтку 1792 р., до його складу належали села Давкшишки, Ворня, Мося, Бейги, Малаки, Бовби, Семюни, Кулеші (із застінком Новини), Гавриланці, Цімути (із застінком Корвелішки), Новосяди. Річний прибуток фільварку обчислювався сумою 2 935 злотих і 28 грошів³¹. Станом на січень 1803 р. розмір монастирських маєтностей становив 163 волоки. У володінні сестер перебувало 94 родини ґрунтових підданих і 9 родин городових. З фільварку василіянки того року отримали 2 132 злотих чиншу³².

Жіночий монастир у другій половині XVII – XVIII ст.

Динамічний розвиток монашої громади перервали події московсько-шведського „Потопу” 1654–1667 рр. У серпні 1655 р., напередодні захоплення Вільна військами царя Олексія Михайловича, черниці вирішили покинути місто. Втікаючи, вони забрали найцінніші речі, серед яких була „немала скриня, залізом окована, з різними вічистими справами, привілеями на сам Віленський монастир, а також різними правами на фільварок Ошмяни Нарушевичівські”. Проте човен, яким пливли сестри, зазнав обстрілу одного

²⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 429, арк. 35–35 зв.

³⁰ Там само, арк. 1–12.

³¹ Там само, спр. 429-б, арк. 4–8.

³² Там само, спр. 430, арк. 71 зв.–72.

з московських загонів, і скриня з документами втонула у Вілії. Повідомлення про це виявляємо у скарзі, внесеній роком пізніше ігуменою Єфимією (Сасинівною) до книг Ошмянського гродського уряду³³.

Збереглося небагато відомостей про долю спільноти під час московської окупації. Слід гадати, що єдиною її інокинею, котра не залишила Вільна, була сестра Марта. Вона нотується в списку уніатів, які перебували в місті 1658 р.³⁴ Частина монахинь знайшла прихисток на території Герцогства Пруссія. У лютому 1656 р., разом з іншими емігрантами з ВКЛ, вони склали присягу на вірність пруському герцогу Фридерікові-Вільгельму та його союзникові – шведському королю Карлові X Густаву. До переліку заприсяжених вписані такі черниці: Анна (Гедройцівна), Олександра (Скобейківна), Варвара (Дубовичівна), Єфросинія (Протасевичівна), Февронія (Зеновичівна), Магдалина (Закревська), а також новички: Аполонія (Лебедівська), Клара (Петровська), Маріанна (Чаплицівна) та Софія (Стажинська)³⁵.

Після звільнення Вільна (1661) сестри повернулися до своєї обителі. Протягом 60–70-х рр. XVII ст. як ігуменя монастиря в джерелах неодноразово зазначається родичка скарбового писаря (1649–1666), ошмянського підкоморія (1666–1679) та ошмянського маршалка (1679–1686) Самуїла-Єроніма Котла (Коцела)³⁶ – Анастасія (Котлівна), якій часто доводилося процесуватися зі шляхтою, аби домогтися повернення заборгованих василянкам сум чи маєтків, захоплених у роки воєнного лихоліття. Монаший осередок і надалі був популярним серед віленських міщан, котрі часто віддавали сюди своїх доньок на виховання (як-от, скажімо, тутешній купець Конрад Парф’янович)³⁷. Також дочки представників правлячої еліти Вільна ставали черницями в цій унійній обителі. Серед тогочасних віленських інокінь згадуються кузинки Вікторія (Соколовська), донька райці Якова Соколовського й Катерини Огурцевичівни³⁸, та Варвара (Мінкевичівна), дочка бурмістра Петра Мінкевича й Констанції Огурцевичівни³⁹, діди яких були рідними братами⁴⁰. У 1701 р. чернечий спосіб життя у Троїцькому монастирі провадила Маріанна (Ігнатовичівна), швагер котрої теж був

³³ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 429, арк. 16–16 зв.

³⁴ У документі фігурує як „Дарда” (*MOLŠ*, т. 2, с. 348 (№ 181)).

³⁵ *Sł. Augustowicz. Spis uchodźców z Wielkiego Księstwa Litewskiego*, с. 108, 114, 125–126, 151–152, 166.

³⁶ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, т. 1: *Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek* / за ред. А. Rachuby. Warszawa 2004, с. 239, 264.

³⁷ *АВАК*, т. 9, с. 203–204 (№ 73).

³⁸ Там само, с. 261–264 (№ 97).

³⁹ Там само, с. 298–300 (№ 111).

⁴⁰ А. Ragauskas. *Vilnius miesto valdantysis elites*, с. 180.

райцею⁴¹. Не цуралися постригу в цій обителі і шляхтянки. Вічні обіти тут прийняла, наприклад, племінниця берестейського воєводи Якуба-Теодора Кунцевича⁴².

Перша половина XVIII ст. була надзвичайно складним періодом в історії Вільна. Під час Північної війни місто декілька разів переходило з рук у руки. 1702 року, після його захоплення шведськими військами, на міську громаду наклали значну контрибуцію⁴³, до сплати якої мали долучитися й монаші спільноти. Зокрема, сестер Троїцької обителі зобов'язали сплатити 30 злотих⁴⁴. Ще одним нещастям для Вільна були пожежі. Найбільш руйнівні сталися в 1737 та 1748 рр., коли згоріло майже все середмістя⁴⁵. Постраждали й кам'яниці василіанок. Не маючи коштів на їх ремонт, черниці поступово позбувалися нерухомості. У 1740 р. монастир продав Шимкевичівську кам'яницю на Амбарах, фундацію Тризнянки. За 2 000 злотих її набув віленський райця Григорій Наплощичак⁴⁶. Через 15 років сестри віддали за 1 900 злотих оо. василіянам ще дві кам'яниці – Шарипинську та Сестринську (Закревських)⁴⁷.

Жіноча обитель наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст.

Більш докладно про обитель василіанок у Вільні дозволяють дізнатися джерела, що датуються кінцем XVIII – першою третьою XIX ст. Монастирський корпус, який утворився в результаті об'єднання двох міських кам'яниць (на момент опису вже потребував ґрунтового ремонту), був двоповерховим і мав три крила⁴⁸. У рапорті з кінця 1804 р. зафіксовано наявність 19 чернечих келій, а також кухні, рефектаря (трапезної), комор, складських приміщень і помешкань для челяді. Окремо існували господарські будівлі: броварня, стайня, возівня⁴⁹. На початку XIX ст. розпочато брукування внутрішнього двору обителі, котре станом на 1806 р. ще не завершили⁵⁰. З півдня до монастиря сестер примикала обитель оо. василіан. Ці монаші осередки спершу розділяла дерев'яна загорожа, а з 1777 р. – кам'яна стіна⁵¹.

⁴¹ АВАК, т. 9, с. 290–291 (№ 108).

⁴² Там само, т. 15, с. 214–217 (№ 134–135).

⁴³ G. Sliatoriūnas. The First Occupation of Vilnius, с. 75–77.

⁴⁴ J. Ig. Kraszewski. *Wilno od początków jego do roku 1750*, т. 2. Wilno 1840, с. 172.

⁴⁵ Там само, с. 177.

⁴⁶ АВАК, т. 9, с. 329–332 (№ 122).

⁴⁷ LMAVB RS, f. 41, b. 220, l. 236; АВАК, т. 9, с. 388–390 (№ 143).

⁴⁸ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 430, арк. 12.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само, арк. 20 зв.

⁵¹ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 131.

Інокіні не мали власного храму, тож на відправи ходили до Святотроїцької церкви. З огляду на вимоги клявзури, на хорах святині їм було відведене спеціальне місце, захищене від сторонніх очей. Як довідуємося з інвентаря 1823 р., для потреб василіянок було виділено третину хорів, відділену від іншої частини дошками⁵². Для своїх молитовних практик черниці використовували також прибудовану до лівої нави храму каплицю Воздвиження Чесного Хреста. Богослужіння в ній, щоправда, відбувалися рідко; тут сестри переважно сповідалися, а під час Божественної Літургії приймали Причастя, сходячи з хорів додолу⁵³. Згідно з тогочасними описами інтер'єру каплиці, в ній був невеликий дерев'яний престол з іконою Пресв. Богородиці, конфесіонал (сповідальниця) та декілька дерев'яних лавок⁵⁴. До каплиці та на хори можна було потрапити як з Троїцької церкви, так і безпосередньо із жіночого монастиря, уникаючи таким чином зустрічей зі світськими особами, котрі приходили на відправи. З цією метою в 1792 р. з обителі через дзвіницю проклали закриту дерев'яну галерею, що опиралася на муровані стовпи⁵⁵.

Після переходу Вільна під російську юрисдикцію в монастирі впродовж чверті століття постійно мешкало кільканадцять насельниць, хоча, як занотовано в одному з документів, за Речі Посполитої тут їх налічувалося понад двадцять⁵⁶. Перший імперський офіційний опис чернечого осередку з кінця 1795 р. ще фіксує 20 осіб на чолі з настоятелькою Єлизаветою (Масальською). Допомогали їй управляти спільнотою три консульторки: Йоанна (Важинська), Катерина (Баньковська) та Розалія (Годицька). Обов'язки магістри новіціату виконувала Цецилія (Позняківна). Середній вік представниці цієї громади становив на той час близько 48 років. Найстаршою особою була Рахиль (Лопацинська), якій сповнилося 70 років, а наймолодшою – 20-річна Февронія (Помарацька)⁵⁷.

У наступні роки чисельність спільноти зменшується. 1800 року в монастирі подвизалося 16 сестер, 1806 р. – 13, 1816 р. – 12, а 1822 р. – лише 10⁵⁸. Старші інокіні відходили у вічність, натомість охочих прийняти постриг не завжди вистачало, аби компенсувати ці втрати. Та все ж джерела називають новичок: 1800 р. – Анна (Корчинцівна), 1804 р. – Петронела (Шимаковська), 1806 р. – Феліціана (Стацькевичівна) й Антоніна

⁵² VUB RS, f. 4, b. A-750, l. 2.

⁵³ Там само, b. A-755, l. 3 v.

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ И. Щербицкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 132.

⁵⁶ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 430, арк. 12 зв.

⁵⁷ Там само, спр. 430-в, арк. 153.

⁵⁸ Там само, спр. 430, арк. 3, 19 зв.–20; спр. 430-в, арк. [163].

(Заблоцька), 1820 р. – Стефанія (Маньковська) та Олександра (Лопатівна)⁵⁹. Водночас потрібно зауважити, що серед монастирів василіянок, що діяли на початку ХІХ ст. в межах Київської митрополії, віленська громада була однією з найчисленніших. У 1806 р. вона нараховувала 13 сестер. Більшими були лише обителі в Мінську (23) та Вітебську (19), а інші поступалися їй кількістю насельниць: Полоцьк – 12, Орша – 11, Дубно та Полонне – по 8, Пинськ – 7, Гродно, Новгородок і Володимир – по 5⁶⁰.

Практично всі тогочасні черниці Віленського монастиря походили із середньозаможної та дрібної шляхти⁶¹ з литовсько-білоруських земель колишньої Речі Посполитої. Багатолітня ігуменя обителі Йоанна (Важинська) була дочкою ошмянського підкоморія Мартина Важинського⁶². Один з її братів – Антоній Важинський, став гродським суддею цього ж повіту⁶³, а родич – Порфирій (Важинський) – протоархимандритом Василянського чину, пізніше холмським унійним єпископом⁶⁴. З цих же теренів родом і Схоластика (Василевська), донька ротмістра Ошмянського повіту⁶⁵. У 1794 р. професію в монастирі прийняла Христина (Малиновська), дочка стражника Річицького повіту⁶⁶. Батьком Йосафати (Ширмянки) був пинський підчаший Петро Ширма⁶⁷. Констанція (Єленська) народилася в сім'ї земського судді Мозирського повіту. Одна з її племінниць – Констанція, була також василіянкою у Вільні, а інша, Михаїла-Гавриїла, у цьому ж місті – візиткою⁶⁸.

Крім молитовних практик, монахині також провадили діяльність, яку сьогодні можна визначити як освітньо-виховну й „опікунську”. Василянки приймали на навчання дівчат. На початку ХІХ ст. едукативна програма була ще цілком „ранньомодерною” – вона зводилася до уроків читання, письма, Закону Божого та рукоділля⁶⁹. Станом на 1801 р. в обителі освіти здобувало сім шляхтянок, троє з яких утримувалися коштом спільноти, а четверо – родичів (брата й тіток-черниць). Цим ученицям було від 8

⁵⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, 430, арк. 3, 12 зв., 20; спр. [430-в].

⁶⁰ M. Radwan. *Bazylianie w zaborze Rosyjskim*, с. 164, 168, 174.

⁶¹ У 1816 р. всі були шляхтянками (ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 430-в, арк. 163).

⁶² LMAVB RSS, Nr. L-18/536, l. 3.

⁶³ АВАК, т. 9, с. 84–86 (№ 23).

⁶⁴ LMAVB RSS, Nr. L-18/536, l. 3.

⁶⁵ АВАК, т. 9, с. 128–129 (№ 46).

⁶⁶ Там само, с. 462–463 (№ 164).

⁶⁷ Там само, т. 12, с. 250 (№ 58).

⁶⁸ M. Borkowska. *Leksykon zakonnic polskich*, т. 3, с. 174.

⁶⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 430, арк. 3.

до 14 років⁷⁰. З часом школа сестер отримала статус приватного пансіону й давала більш ґрунтовні знання. За даними рапорту 1839 р., у ній викладалися такі предмети: Закон Божий, російська, польська, французька та німецька мови, арифметика, каліграфія, загальна історія, географія, музика й танці. Більшість учителів пансіону були одночасно викладачами Віленського дворянського інституту (колишньої Другої гімназії). У той період сестри мали вже 53 учениць (усі – дворянського звання). П'ятьох із них утримував монастир, 25 дівчат платили за навчання по 75 рублів сріблом, ще 23 – по 25 рублів⁷¹. За відповідну оплату в обителі також резидували світські особи. Зберігся детальний список резиденток з 1816 р. На цей час у монастирі перебувало 46 світських осіб віком від 7 до 65 років, шляхтянок, головним чином з Віленського, Ошмянського, Вількомирського, Упйтського, Мінського, Лідського та Троцького повітів⁷². Частина цих насельниць, найбільш убогих, жила за рахунок обителі. Також на початку XIX ст. сестри годували 5–6 жебрачок, котрі навідувалися до монастирської брами⁷³.

Після офіційної ліквідації унії в Російській імперії 1839 р. доля василіянок була вирішена. У 1840 р., за рішенням керівника Білоруського навчального округу, закрито пансіон сестер⁷⁴. А через рік, згідно з розпорядженням Священного синоду, яке підтвердив імператорський указ від 29 квітня 1841 р., перестав існувати і сам жіночий монастир⁷⁵.

⁷⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 430-в (пагінація відсутня).

⁷¹ LVIA, f. 567, ар. 2, b. 4385, l. 45 v.–46.

⁷² ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 431-в, арк. 225 зв.–226.

⁷³ Там само, спр. 430, арк. 3, 70.

⁷⁴ LVIA, f. 567, ар. 2, b. 4526, l. 7 v.–8.

⁷⁵ Там само, f. 1178, ар. 1, b. 91, l. 1.

БІБЛІОТЕКА

„Монастир без бібліотеки подібний до зброї без набоїв”, – модифікований вислів монаха з Франції Жоффрау Бретейського (†1194)¹ якнайкраще відображає роль і значення книжкових зібрань у чернечих осередках періоду середньовіччя та ранньомодерного часу. Монастирські збірки книг уможлилювали повноцінне богослужбове життя обителі, функціонування навчальних студій, провадження місійної й катехитичної діяльності, зрештою духовно-інтелектуальну формацію ченців. Книгозбірня Віленського Святотроїцького монастиря XVI–XIX ст. не збереглася до сьогодні як цілісний фонд. Розформування бібліотеки відбувалося після ліквідації обителі впродовж XIX – початку XX ст. У середині XIX ст. книжки з монастиря були передані до бібліотеки Литовської православної духовної семінарії. У 1850–1860-х рр. частина кодексів опинилась у фондах Віленської публічної бібліотеки, однак через різні обставини чимало з них було знищено². Врешті-решт, у першій половині XX ст. більшість василіянських книг потрапила до Бібліотеки Врублевських у Вільнюсі, а частина – до університетської бібліотеки, де зберігається досі.

Історія формування

Створення солідного бібліотечного фонду книгозбірні святотроїцьких василіян розпочалось одночасно із заснуванням обителі. Один із перших відомих записів про даровизну книги походить із середини XV ст. У 1460 р. королівський маршалок пожертвував церкві Пресв. Трійці у Вільні рукописний збірник Апостольських послань з тлумаченнями (XV ст.)³. Достеменно

¹ A.-S. Dominé. Être bibliothécaire en Chartreuse: la gestion des bibliothèques cartusiennes aux XVe et XVIe siècles // *L'historien face au manuscrit: Du parchemin à la bibliothèque numérique*. Louvain-la-Neuve 2012, с. 43.

² Р. С. Мотульский. *Из прошлого в будущее. Библиотеки Беларуси*, ч. 1: IX – начало XX вв. Минск 2011, с. 187.

³ *Описание рукописного отделения Библиотеки Императорской Академии наук. I. Рукописи* / упоряд. И. И. Срезневский, Ф. И. Покровский. т. 1: I–II, Санкт-Петербург 1910, с. 34.

невідомо, яким чином до монастиря надійшло надбання з приватної колекції королівського ротмістра Альбрехта Оборського – тритомне страсбурзьке видання латиномовних промов 1563–1564 рр.⁴ Більше інформації про формування монастирської книгозбірні маємо для XVII ст. На початку століття чотири томи творів Августина Аврелія (Лондон, 1586) подарував обителі унійний митрополит Іпатій (Потій)⁵. Без сумніву, з початком діяльності монастирської друкарні, примірники виданої нею продукції потрапляли й до василіянської бібліотеки. Вірогідно, у 1661 р. частину святотроїцької книгозбірні вивезли до Москви разом з іншими монастирськими цінностями⁶. 1670 року митрополит Гавриїл (Коленда) купив для монастиря *Часослов*⁷, а через декілька років, після смерті місцевого ченця Костянтина, Віленській обителі передали, згідно з дарчим записом, належне цьому монахові „*Зерцало богословія*” Кирила (Транквіліона Ставровцького)⁸. Книги не лише офірували, але й переписували самі іноки, що є свідченням існування в чернечому осередку скрипторію⁹. Дарували також авторські примірники – наприклад, екс-генерал ордену каноніків регулярних о. Сильвестр Родкевич дав місцевим василіянам екземпляр історії цієї монашої спільноти під назвою „*Справа милостивого Бога*” (Вільно, 1699). Надходили книжки і з фондів інших католицьких чернечих орденів – трансфером через приватні зібрання ченців-уніатів.

Іншим способом комплектування бібліотеки була закупівля книг. Про це залишилося кілька поодиноких записів. Так, у 1800 р. за 4 злотих віленські монахи придбали „*Устав для порядкування губернією в Російській імперії*”. Наступного року вони купили ще три книги за 40 злотих – твори Йоана Золотоустого латинською мовою та ще по одному виданню латиною й німецькою¹⁰. Крім того, в монастирі намагалися підтримувати задовільний стан книжкових фондів. У травні 1763 р. тут опрацювали *Псалтур*, а наступного року до інтролігатора віддали книгу для запису Служб Божих¹¹.

⁴ *Katalog druków XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, т. 3: С–Е / за ред. Н. Mieczkowskiej; матеріал провенієнцій опрац. під керівн. М. Cubrzyńskiej-Leonarczyk. Warszawa 2007, с. 226.

⁵ J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna*, с. 90.

⁶ М. В. Topolska. Biblioteki w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI i pierwszej połowie XVII wieku // *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, зом. 20. 1983, с. 158.

⁷ М. Ваврик. Церковні друкарні й видання в Укр. кат. церкві 17-го стол. // *Analecta OSBM*, т. 9, ч. 1–4: *On the 50th Anniversary of Analecta OSBM*. 1974, с. 120.

⁸ *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija 1525–1839. Katalogas* / ред. І. Kažuro. Vilniaus 2013, с. 360–361 (№ 213).

⁹ Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські нотнолінійні Ирмолої 16–18 століть*, с. 114 (№ 30), 154 (№ 106).

¹⁰ LMAVB RS, f. 41, b. 82, l. 5, 13.

¹¹ Там само, b. 85, l. 56 v., 65.

Титульна сторінка унійного Службника,
виданого Віленською василіянською друкарнею.
Художник Леонтій Тарасевич, 1692 р.

Розташування й організація бібліотеки

Описи бібліотечних приміщень Святотроїцького монастиря відомі лише з російського періоду його історії. Наприкінці XVIII ст. – початку XIX ст. бібліотека розташовувалася поверхом вище від трапезної та двома поверхами вище від друкарні, тобто на третьому поверсі західної лінії. Книги зберігалися в 11 дерев'яних шафах перлового кольору „доричного типу” з позолотою та французькими завісами, кожна шафа мала по п'ять полиць¹². Відвідувачі могли побачити тут і математичне та фізичне приладдя¹³, а також різьблений великий стіл і декілька менших різнобарвних столиків¹⁴. У 1812 р., після зайняття військами Наполеона Бонапарта приміщення під лазарет, шафи та їхній вміст понищено¹⁵, проте до 1820 р. бібліотека була відновлена й знову впорядкована.

У 20-х рр. XIX ст. інтер'єр бібліотечного приміщення змінився. Зайти до книгозбірні можна було з трапезної, повернувши вліво та пройшовши малими сходами. На цьому ж третьому поверсі була музейна зала з двома перлового кольору та подвійними вікнами з ґратами, в якій училися ченці-схоласти¹⁶. Бібліотека мала шість окремих великих вікон, також згадуються побілена вапном стеля, дерев'яна підлога (потребувала ремонту), подвійні двері із залізними засувами й замком¹⁷. Інтер'єр приміщення формували шість менших і тринадцять більших дерев'яних шаф у „доричному стилі” з карнизами й позолоченими пілястрами. Всі шафи були перлової барви (окрім п'яти нових), а деякі з них мали подвійні двері та французькі завіси. Тут також стояв стіл середніх розмірів, а біля нього два звичайні столики й один низький, на який ставили фізичні й математичні прилади¹⁸.

Безсумнівно, у цей час братія дбала про бібліотеку монастиря. 1837 року дах інших монастирських приміщень ще очікував ремонту, тоді як над бібліотечними вже зробили нову покрівлю¹⁹ (щоправда, в дні рясних дощів стеля все-таки протікала). У 1840-х рр. інтер'єр книгозбірні доповнили нові деталі – гіпсове погруддя російського імператора Миколи I, образи на полотні – Св. Ісидора, Св. Йоана та ін., чотирнадцять манекенів птахів, електрична машина, а також реєстри різних друків²⁰. Оскільки каталоги

¹² LMAVB RS, f. 41, b. 81, l. 11.

¹³ VUB RS, f. 4, b. 28497 (A-755), l. 9.

¹⁴ LMAVB RS, f. 41, b. 81, l. 11.

¹⁵ VUB RS, f. 4, b. 38045 (A-4900), l. 21.

¹⁶ LMAVB RS, f. 41, b. 83, l. 13 v.–14.

¹⁷ Там само, l. 17.

¹⁸ Там само, l. 20 v.

¹⁹ Там само, b. 220, l. 393.

²⁰ Там само, l. 33, 38.

бібліотеки першої половини XIX ст. укладені за тематично-форматним принципом, тому можемо припустити, що й самі книги на полицях розміщувалися за їхньою тематикою й палітурним форматом (наприклад, окремим блоком в описі позначена колекція видань з патристики).

Обсяг бібліотечних фондів

Для XVII–XVIII ст. описи книжкового зібрання Пресв. Тройці не збереглися, тож точно не знаємо, скільки саме кодексів у цей період нараховувала монастирська бібліотека. Проте цілком вірогідно, що з огляду на свою роль центрального василіянського осередку, Віленська обитель у XVII ст. володіла кількома сотнями книг, разом з церковними (богослужбовими) фоліантами. Зокрема, у 1610 р. тут був примірник Статуту Великого князівства Литовського, на що вказує власницький запис²¹. У XVIII ст. простежується суттєве зростання числа видань у монастирських книгозбірнях, у т. ч. й у Віленській василіянській, яка наприкінці XVIII ст. мала декілька тисяч томів. Зрештою, в першій третині XIX ст. вона була не лише найбагатшою серед василіянських бібліотек Литовської провінції (у 1804 р. – бл. 6 тис. томів²²), але й однією з найбільших серед усіх монастирських книжкових колекцій Вільна (навіть у порівнянні з книжковими зібраннями таких римо-католицьких орденів, як домініканці, єзуїти чи піяри)²³. У 20-х рр. XIX ст. Святотроїцька бібліотека оо. василіян продовжувала кількісно зростати, і в 1823 р. тут налічувалося майже 7 тис. книг²⁴ (найвищий показник за всю історію обители). Напередодні офіційної ліквідації унії на теренах Російської імперії книгозбірня поступово розформовується, і вже в 1837 р. в ній на півтисячі менше томів, аніж у попередньому десятилітті²⁵.

Реконструкція мовного складу видань (тогочасні джерела переважно фіксували їхні оригінальні назви, окрім хіба що заголовків церковнослов'янської богослужбової літератури, яку транслітерували латинським шрифтом) показує, що у Святотроїцькій бібліотеці були книги латинською, руською²⁶,

²¹ Г. Голенченко. *Идейные и культурные связи восточно-славянских народов в XVI – середине XVII в.* Минск 1989, с. 270.

²² VUB RS, f. 4, b. 28497 (A-755), l. 6–11.

²³ A. Pacevičius. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais. Dinges knygos pasaulis.* Vilniaus 2005, с. 144–149; його ж. *Knyga ir skaitytojas Lietuvos bazilijonų provincijos vienuolynuose XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmojoje pusėje // Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, т. 12. 1998, с. 405–413.

²⁴ LMAVB RS, f. 41, b. 83, l. 12 v., 20 v.–80.

²⁵ Там само, b. 220, l. 52–214.

²⁶ Характеристиці василіянських публікацій цією мовою присвячено нове дослідження: J. Getka. *U progu modernizacji: Ruskojęzyczne drukarstwo bazylikańskie XVIII wieku.* Warszawa 2017.

польською, церковнослов'янською, французькою, італійською, німецькою, чеською, грецькою та гебрійською (іврит) мовами.

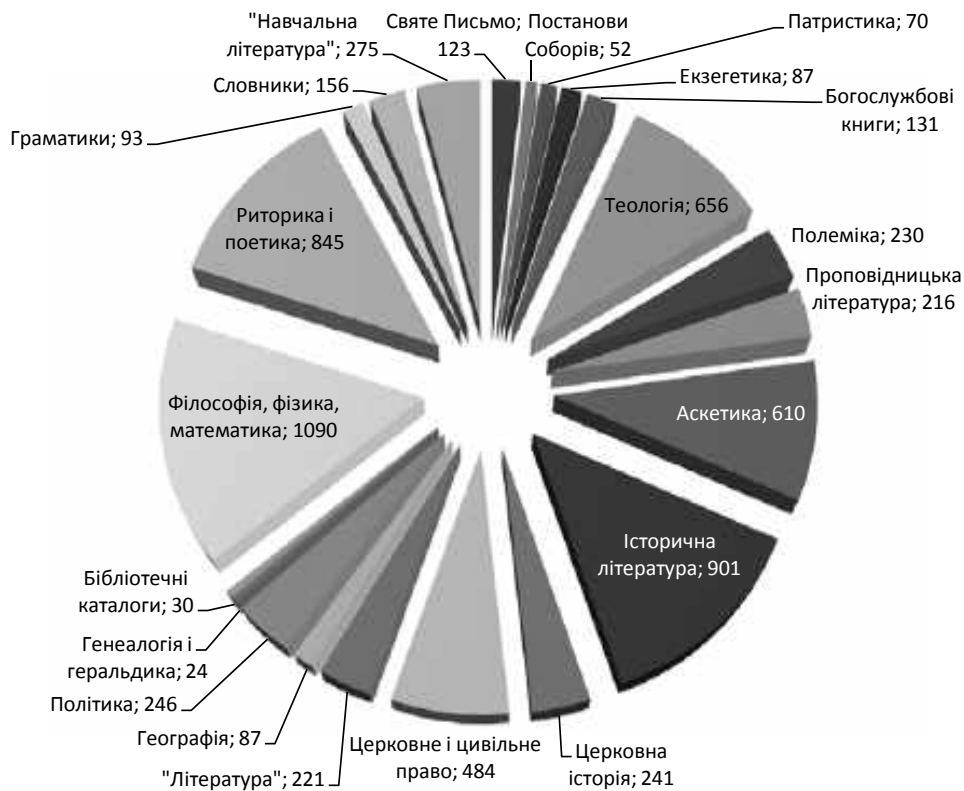
Репертуар книг

1919 року, у своєму листі до управи підлеглої йому академічної бібліотеки, ректор щойно відновленого Університету Стефана Баторія у Вільні охарактеризував книгозбірню колишнього василіянського монастиря як таку, що містила „неоціненні матеріали для історії Церкви на Русі”²⁷. Та насправді в цьому зібранні акумулювалися тексти значно ширшого тематичного спектру. Зазвичай книжкові фонди обителів склалися з двох частин: церковні книги (ті, що використовувалися в монастирському храмі) та власне бібліотечні (ті, що зберігалися в окремому спеціальному приміщенні). Укладачі інвентарів першої половини XIX ст. (аналіз здійснено на основі інвентаря 1823 р.) виділяють 23 тематичні категорії книг. Релігійна література становила меншу частину книжкового фонду, ніж світська, що охоплювала понад 65 % від усієї збірки. Найбільші колекції сформувалися з видань історичного змісту (16 %) та праць з філософії (15 %). Теологічна збірка (за винятком богослужбових кодексів) була поділена на кілька груп (про них ітиметься далі). Ретроспективна проекція (за даними початку XIX ст.) дає підстави припускати, що чимало книжок, якими монастир володів у перші десятиліття російського панування, належали до бібліотеки віленських василіян і в XVII–XVIII ст. (особливо це стосується другої половини XVIII ст.). Ця гіпотеза підтверджується зіставленням реєстрів церковних книг в інвентарях 1774 і 1804 рр. По суті, це та сама номенклатура рукописів і друків, окрім незначних надходжень початку XIX ст.

„Церковні” (богослужбові) книги. Найважливішою складовою будь-якого монастирського книжкового зібрання є богослужбові кодекси, адже саме вони забезпечували повноцінне молитовне життя – основу чернечої духовності. Оскільки йдеться про спільноту східнохристиянського обряду (як наголошував укладач інвентаря 1804 р.: „Ченці цього монастиря згідно зі своїм покликанням дотримуються церковного обряду богослужінь відповідно до приписів Східної Церкви”)²⁸, то в обителі були в наявності такі богослужбові книги: *Акафістник*, *Апостол*, *Євангеліє*, *Ірмолой (Ірмологіон)*, *Мінея*, *Молитвослов*, *Псалтир*, *Октоїх*, *Служебник*, *Тріодь Пісна*, *Тріодь Цвітна*, *Требник*, *Устав (Типікон)*, *Часослов* і т. д. Мабуть, з другої половини XVIII ст. з'являються й літургійні тексти латиною, використовувані

²⁷ VUB RS, f. 47, b. 945, l. 18.

²⁸ Там само, b. 28497 (A-755), l. 8.

Діаграма 1. Репертуар книг бібліотеки Святотроїцького монастиря (1823 р.)

в західній традиції (*Миссал, Понтифікал, Менологій*). У Віленській бібліотеці зберігалися також *Службеники* італійською, грецькою й німецькою мовами. Водночас значний відсоток богослужбової літератури становили видання з тогочасних українських друкарень. Вдалося виявити близько 20 примірників, які походили з видавничих осередків василіян у Почаєві та Уневі, а також із Львівської ставропігійської друкарні.

Своєрідну „*музичну колекцію*” (25 назв і 188 од. зб.) рукописних і друкованих книг монастиря формували переважно твори, що звучали під час римо-католицької Меси. Це насамперед „*Miserere*” (5 примірників) – мотет (вокальний багатоголосий твір, один із основних жанрів у музиці західноєвропейського Середньовіччя та Відродження) на текст 50-го псалма, написаний італійським композитором Григоріо Аллегрі в 1630-х рр., а також „*Stabat Mater dolorosa*” (6 екземплярів) – страсна пісня, відома ще з XIII ст. У Віленському монастирі мали й аранжування італійського композитора першої половини XVIII ст. Джованні Баттісти Перголезі – найвідоміший

його релігійний твір, що вийшов з-під пера автора незадовго до смерті в 1736 р. (ця фа-мінорна кантата стала одним із найбільш часто друкованих зразків духовної музики у XVIII ст.). Із руської (українсько-білоруської) церковно-пісенної традиції в інвентарі є „*Причасник*”, воскресні канони, „*Христос Воскресе*” та ін. Вірогідно, тут мовиться про знані віленські наспіви²⁹.

Біблістика. *Святе Письмо* було представлено різними мовами – латинською, польською, французькою, німецькою, чеською, грецькою, а також на івриті, у вигляді друків та рукописів. У Святотроїцькій василіянській бібліотеці в джерелах нотуються майже 90 томів екзегетичного характеру (крім латинської, також і німецькою мовами). Це тексти таких визначних тогочасних іспанських екзегетів, як Алонсо Тостадо, Хуан де Пінеда, Франциско де Мендоса, Августин Марльораті, Корнелій а Ляпіде та ін.

Вартісна **патристична** колекція складалась із видань латинською й поодиноких примірників польською, французькою та грецькою мовами. Її творили класичні зразки писань східних Отців Церкви (Атанасія Великого, Григорія Богослова, Йоана Золотоустого, Григорія Ниського, Василя Великого, Єфрема Сирина, Оригена, Йоана Дамаскіна) і напрацювання західних патристів: більше десяти томів Августина Аврелія, вісім – Єроніма Стридонського, чотири – Амвросія Медіоланського, Іринія Ліонського, Бернарда Клервоського та ін.

Колекція **теологічних** книг, структурована за різними галузями богослов'я (догматичне, моральне, сакраментологія, маріологія, христологія тощо), вирізнялася головно виданнями зі схоластичної теології. Так, з класичної схоластичної спадщини тут були твори Томи Аквінського, Бонавентури, Бенедикта Нурсійського, Дунса Скотта й ін. Незважаючи на переважування католицьких трактатів, частину богословської колекції складали праці православних, протестантських та унійних авторів. Це „*Апологія*” Мелетія (Смотрицького), збірник проповідей „*Слова і речі*”, „*Православна християнська доктрина*” і „*Трактат про походження Св. Духа*” латиною экс-ректора Києво-Могилянської академії Феофана Прокоповича.

З-поміж текстів протестантів привертає увагу трактат про Церкву Мартіна Лютера, а також збірник „*Теологія кальвіністська*” Конрада Шлюсельбурга (1643–1619) і „*Догматична теологія*” лютеранського богослова Йоахима Гільдебранда (1623–1691). Серед теологічних едіцій знаходимо й декілька видань унійних авторів: „*Моральна теологія*” та „*Спасительне гасло*” василіянина Тимофія (Щуровського), „*Кермо маленьких*” („*Wódz*

²⁹ М. Nikolajew. Drukarnia klasztoru św. Trójcy w Wilnie w świetle nowych dokumentów archiwalnych // *Książka ponad podziałami: Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej (Lublin, 16–18 listopada 2004)*. Lublin 2007, с. 181.

malutkich”) ченця-уніата Димитрія (Занкевича). Насамперед для теологічних студій була призначена книга „*Institutiones Theologiae*” французького ораторіанського богослова Гаспара Хуеніна (1650–1713), яка зберігалась у Віленській василіянській бібліотеці в 29 примірниках³⁰. Вочевидь, перш за все з навчальною метою використовувався й базований на доктрині Томи Аквінського „*Курс моральної теології*”, укладений французьким домініканцем Шарлем-Рене Білуартом (1685–1757). У монастирі оо. василіян зафіксовано 19 одиниць зберігання цього видання латинською мовою.

Доволі-таки великою (понад 600 томів) була колекція літератури з **аскетики**, до котрої відносили і житія святих, тобто агіографічні твори, а також збірники медитацій. Впадає у вічі значна присутність „німецьких” авторів з теренів Священної Римської імперії, аскетичні трактати яких у другій половині XVII – XVIII ст. були одними з найпоширеніших. У власності обителі перебували як класичні трактати латинської аскетичної літератури (наприклад, Томи Кемпійського), так і менш відомі праці авторства представників різних католицьких аскетичних традицій, передовсім – єзуїтської (Паоло Сегнері, Єремія Дрексель, Марцін Луговський, Даніель Павловський, Ян Надаші) та василіянської (Дієго Ніссено, „*Медитації*” Йосифа (Петкевича), „*Школа василіянська*” П’єтро Меннітті італійською й польською мовами тощо). **Житійна література**, тобто тексти агіографічних оповідей, репрезентована кількома типами. Серед них варто виділити „*Патерик*” і різноманітні друковані й рукописні кириличні збірки житій. У Віленському монастирі також було перше повне друковане зібрання житій святих, здійснене василіянином, – „*Менологій василіянський*” Ігнатія (Кульчинського), та житіє св. Василя Великого, упорядковане Димитрієм (Занкевичем) у книзі „*Кедр містичний*”. Святотроїцькі монахи могли читати й польськомовний життєпис блаж. Йосафата (Кунцевича), поданий у творі „*Золота корона*” домініканця Руської провінції Ісаака-Домініка Малиновського.

Проповідницька література – це здебільшого польські збірники знаних авторів доби Бароко з Польсько-Литовської держави: Пйотра Скарги, Фабіана Бірковського, Антонія Венгжиновича, Яна Вольського, Ігнація Кросновського, Івана (Олешевського) та ін. До цього переліку належать і тексти, що вийшли з „київського кола учених” другої половини XVII ст., як-от руськомовні недільні проповіді „*Вінець Христовий*” (1688) Антонія (Радивиловського).

Близько 15 % книжкового фонду Віленського монастиря становили видання з **філософії**. Це були твори як гуманістів, так і мислителів епохи Просвітництва. Зокрема, тут зберігалось 29 примірників „*Театру людського життя*” швейцарського лікаря XVI ст. Теодора Цвінгера, а також

³⁰ LMAVB RS, f. 41, b. 83, l. 26.

30 томів (зі 117) „*Актів учених*” – першого наукового журналу в німецьких землях, який видавали в Лейпцигу впродовж 1682–1782 рр. Колекція дисертацій і диспуацій з філософії латинською мовою налічувала в обителі 54 томи. Мали її насельники доступ і до „*Раціональної філософії або логіки*” (1728) енциклопедиста Христіана Вольфа – найвідомішого в той час німецького філософа. У розпорядженні ченців було також багатоілюстроване великоформатне франкомовне серійне видання „*Описи мистецтв і ремесел*” (19 томів зі 113), що надавало певної імпазантності василіянському книжковому зібранню. Серія видавалася Королівською академією наук у Франції в 1761–1788 рр., а ілюстрації до неї виконав Жан-Елі Бертранд. Цікаво, що монастир мав і 16 томів „*Енциклопедії*” видатного французького мислителя Дені Дідро.

Понад 16 % усієї бібліотеки віднесені укладачем інвентаря 1823 р. до книг *історичного характеру* („*libri chronologici et historici*” та „*historici ecclesiastici*”). У цей список увійшли й 22 франкомовні томи „*Навчальних курсів для навчання принца Парми*” (1798) Етьєна Бонно де Кондільяка (1715–1780) – французького філософа, родича філософів Габрієля Маблі та д’Аламбера. У виданні наводяться розгорнуті відомості з мовознавства, літератури, риторики, історії філософії тощо. Також монахам належала 10-томна франкомовна „*Історія Королівської академії наук*” Франції, опублікована в 1733 р. Церковну історію віленські василіяни пізнавали з популярних тоді багатотомних постреформаційних видань на кшталт „*Церковних анналів*” кардинала-сзуїта Чезаре Бароніо. У їхній бібліотеці було 19 примірників цього твору і ще 15 томів його продовження від 1590 р., укладених ораторіанцем Одоріко Райнальдї.

„*Політика*” – ще одна рубрика, виділена упорядником уже неодноразово згаданого інвентарного опису. У ній занотовано інформацію про близько 250 томів, з яких чимало праць французькою мовою. Осібну групу творять книги з *географії*, серед котрих особливо цінними є 10 томів „*Світової географії*” німецького натураліста XVIII ст. Антона Фрідріха Бюшінга. Дві наступні категорії формують книжки з *генеалогії* та *геральдики*. Варта уваги й наявність 30 каталогів європейських бібліотек – Бодлеанської (книгозбірня Оксфордського університету), сзуїтів у Парижі, публічної бібліотеки у Вроцлаві та ін. Майже 500 томів нараховувала колекція книг з церковного і цивільного *права*. У ній виокремлено дев’ять томів малоформатного видання канонічного права професора Болонського університету в другій половині XVII ст. Франческо Гвідотті та 18 томів різних правничих збірників латинською мовою („*Collectio variorum scriptorium*”). Оскільки у Віленському монастирі діяли навчальні студії, то в його книжкових фондах були також *граматики* грецької, латинської, французької, гебрійської, польської, німецької та італійської мов.

ДРУКАРНЯ

Чин св. Василя Великого належав до найбільш активних у книговидавничій справі чернечих згромаджень у Польсько-Литовській державі. Лише єзуїтам та піярам вдалося тут видати більшу кількість найменувань, ніж василіянам¹. Одна із шести василіянських друкарень XVII – 30-х рр. XIX ст. функціонувала у Вільні, і це був перший такий заклад монашого чину та один з перших в Унійній Церкві. Загалом до середини XVII ст. місто залишалося важливим видавничим центром Речі Посполитої, в якому налічувалося 13 друкарень. 1624 року друкарню Леона Мамонича продали інокам монастиря Пресв. Трійці². Вже через чотири роки, у 1628 р., в ній опублікували першу книжку – так почалася едиційна діяльність василіян у Вільні, яка тривала до 1839 р. включно.

Найінтенсивнішим періодом віленського василіянського книговидання у XVII ст. стали 40-ві – початок 1650-х рр. За цей час побачили світ 22 назви, у т. ч. панегірики архимандрита Святотроїцької обителі Олексія (Дубовича)³. Під час московської інвазії в 1650-х рр. друкарня зазнала пошкоджень, і випуск книг кирилицею призупинили аж до 1670 р., коли монахи видали *Часослов (Пієустав)* церковнослов'янською мовою. Про оплату цієї едиції заявляв тогочасний унійний митрополит Гавриїл (Коленда), проте, за даними життєписів з „*Рукопису*” Лева (Кишки), відновленням своєї роботи заклад завдячував Іванові (Малаховському), настоятелю монастиря, а згодом перемишльському та холмському єпископові⁴. У 1671 р. на василіянській конгрегації в Новгородку вирішено продовжувати друкарську справу у Вільні, але під наглядом та з благословення протоархимандрита. Про якість віленських видань свідчать хоча б ілюстрації, які виконував

¹ М. Підлыпчак-Маєрович. Издания на литовском языке василианских и иезуитских типографий // *Исторический путь литовской письменности: Сб. материалов конф. (4–6 ноября 2004 г., Москва)* / ред. Ю. Будрайтис [та ін.]; наук. ред. С. Темчин. Вильнюс 2005, с. 34.

² J. Niedźwiedz. *Kultura literacka Wilna*, с. 195, 197, 202.

³ М. Підлыпчак-Маєрович. *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*. Warszawa – Wrocław 1986, с. 59.

⁴ М. Ваврик. Церковні друкарні й видання, с. 119–120.

гравер німецького походження Конрад Гетке. Крім книг, ченці друкували ікони, наприклад гравюри відомого українського майстра Леонтія Тарасевича та ін. Найбільшим едиційним проектом Віленської василіянської друкарні в XVII ст. мав стати новий *Службеник*, покликаний регламентувати й закріпити зміни у богослужбових практиках Унійної Церкви. Готували цю книгу до публікації на початку 1690-х рр., але митрополит Кипріан (Жоховський) затримав випуск, і за його розпорядженням частину друкарського реманенту перевезли зі Святотроїцької обителі до Супрасльської. Зрештою *Службеник Жоховського* з'явився у Вільні 1692 р.⁵ Опісля було ще тиражовано „*Оборону Віленського монастиря*”, впорядковану його прокуратором Іваном (Олешевським), однак через різні обставини видавничий заклад василіян практично не діяв до 1760-х рр.⁶

1770 року в друкарні Брайткопфа в Лейпцигу опубліковано перші вірші юного Йоганна Вольфганга Гете (1749–1832), видатного німецького письменника й мислителя. І цього ж року в тому самому закладі настоятель Віленської обителі Св. Трійці Самуїл (Новицький) замовив через якогось купця для василіян шрифти, заплативши за них значну для того часу суму – 131 флорен 8 грошів, а в 1771 р. за ще одне замовлення – 89 флоренів 12 грошів⁷. В інвентарному описі монастиря 1774 р., крім переліку необхідного для якісної роботи друкарського устаткування, вказано й 73 нотні знаки та дві „лінії для нот”⁸, тобто шрифтове забезпечення для нотолінійних видань. Власне, йдеться про шрифти, придбані в найкращому тоді музичному видавництві Європи – згаданому лейпцизькому, де в 1754 р. й започаткували технологію друку нот за допомогою літерного набору.

У середині 1770-х рр. унійні ченці у Вільні володіли всім потрібним для едиційної діяльності обладнанням, у чому переконають близько 200 позицій найменувань різного друкарського спорядження в інвентарі 1774 р. У приміщенні друкарні, зокрема, стояли два столи, столики для коригування та миття форм, шафа для зберігання паперу, чотири стільці тощо. Для книжкових видань використовували прусський, французький і московський папір⁹. У 1787 р. знову закупили нові шрифти, цього разу у видавця Пйотра Завадського з Варшави¹⁰. Очевидно, йшлося про латинські літери,

⁵ M. Niokołajew. Drukarnia klasztoru św. Trójcy w Wilnie, с. 175–177.

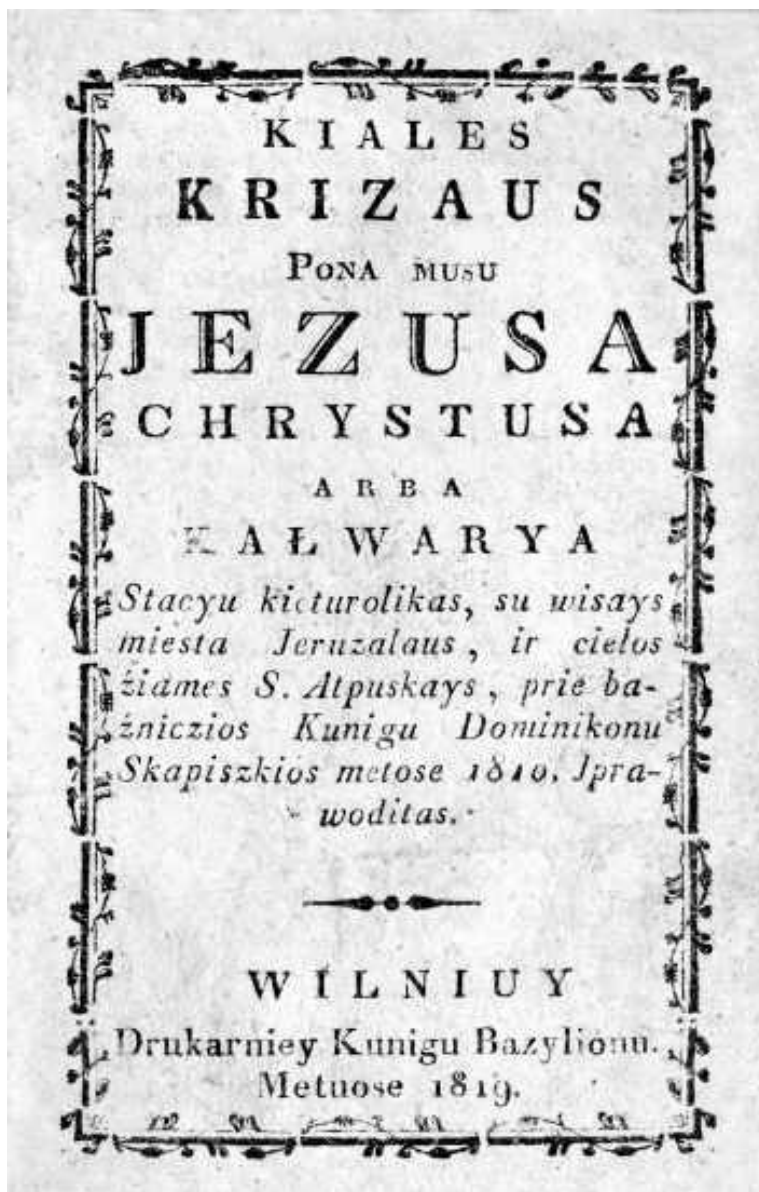
⁶ J. Getka. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie (XVIII wiek)*. Warszawa 2013, с. 35.

⁷ Д. Г. Оляничин. Торговельні зносини України з Ляйпцігом у XVIII-м ст. (із архівної праці в Ляйпцігові) // *Наша культура: Науково-літературний місячник*, рік 2. Варшава 1936, с. 74.

⁸ Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 14.

⁹ Там само, л. 13 об.–15.

¹⁰ Z. Jaroszewicz-Pieresławcew. *Druki cyryliczne z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego*, с. 118.

Сторінка інвентарного опису друкарні
Віленського василянського монастиря Пресв. Трійці,
1709–1710 pp.

що застосовувалися в книгах латинською й польською мовами. Згідно з описами останньої чверті XVIII ст. – 30-х рр. XIX ст., типографія розташовувалася в підвалах на стику південної та західної ліній монастирських будівель. У її приміщеннях були піч, вісім вікон¹¹, шафи з горіхового дерева, старий дубовий столик, настінний годинник, образ, сигнальний дзвоник та різне спеціальне обладнання¹².

Таким чином, у другій половині XVIII ст. друкарня не лише відновила свою роботу, а й провадила її інтенсивно та доволі-таки успішно. Забезпечили таку продуктивність якісне оновлення устаткування та ефективне урядування префекта типографії. У підсумку це уможливило випуск конкурентноспроможної продукції різними мовами – латинською, польською, церковнослов'янською й литовською.

Досі достеменно не з'ясовано, скільки ж назв друків (а тим паче примірників) опублікували василіяни у Вільні протягом усього періоду існування закладу. За деякими обчисленнями, впродовж 1760–1800 рр. у цьому василіянському видавництві вийшли різними накладами 172 книги¹³. Важко встановити, якими саме тиражами, проте наведені статистичні дані дають підстави стверджувати про справжній локальний едиційний бум. Станом на 1800 р. у монастирській книгарні зберігалось 53 найменування книжкової продукції в майже 26 тис. екземплярах, у т. ч. більше тисячі букварів церковнослов'янською мовою та майже 5 тис. польськомовних молитовників¹⁴. Видавнича справа тоді стала рентабельною для святотроїцьких ченців. Якщо в 1804 р. видатки становили 23,9 тис. злотих, то доходи – 24,9 тис. злотих¹⁵. Ефективну діяльність друкарні забезпечували її працівники та, звичайно, префекти: Никифор Ненич (1777–1793), Адріан Ридкевич (у 1790-х рр.)¹⁶, Герман Білецький (на початку XIX ст.) та ін.¹⁷

З початку XIX ст. функціонування друкарні регламентував Віленський імператорський університет. Відтоді едиційні ініціативи обмежувалися випуском літератури „підручничового характеру”, необхідної для василіянських шкіл. З 1812 р., коли монастир використовували як військовий

¹¹ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 13 об.

¹² LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 48, l. 10.

¹³ M. Piđłypczak-Majerowicz. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, с. 60.

¹⁴ LVIA, f. 634, ap. 3, b. 130, l. 11–11 v.

¹⁵ Детальніше див.: И. Кажуро. Каталог книжного магазина виленских базилиан 1800 года // *Румянцевские чтения – 2017. 500-летие издания первой славянской Библии Франциска Скорины: становление и развитие культуры книгопечатания: Материалы Междунар. научн.-практ. конф. (18–19 апреля 2017)*, ч. 1. Москва 2017, с. 230–235.

¹⁶ ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 153.

¹⁷ I. Kažuro. Vilniaus bazilijonų spaustuvs (1628–1845): veiklos organizavimas // *Knygotyra* 69 (2017) 22–23.

лазарет, друкарня зазнала суттєвих технічних пошкоджень, матеріальних збитків і книжкових втрат. Незважаючи на це, протягом декількох наступних років її роботу таки налагодили¹⁸. „У цій коморі без печі є склад видрукуваних книг, в'язаних на полицях у 4 ряди”¹⁹, – так, без зайвих деталей, характеризував друкарський склад у підвалі південної сторони монастиря укладач інвентаря 1823 р. А тим часом в обителі загалом зберігалось 57 830 примірників різних видань, з них 50 найменувань богослужбових текстів (45 203 екземпляри), майже 1 500 теологічних трактатів, понад 1 200 катехизмів, близько 5 000 книг з моралістики, більше 3 000 друків історичної літератури та ще приблизно 2 000 – філософської²⁰. У порівнянні з 1804 р., кількість продукції на складах зросла майже вдвічі, натомість доходи від її реалізації зменшилися (в 1831 р. вже ледве вдавалось утримувати баланс між видатками та прибутками). Надходженнями від продажу покривали витрати на закупівлю паперу, друкарських матеріалів та оплату праці префекта й ще чотирьох працівників²¹. У 1823 р. друкарню очолював 42-річний о. Никифор (Шиманський), який мав добру освіту (закінчив курси латинської мови, філософії, догматичного й морального богослов'я²²). Призначений на цю посаду ще 1816 р., він, вірогідно, перебував на ній до закриття закладу (принаймні до 1837 р. включно)²³. У 1839 р. поліграфічне устаткування Святотроїцької обителі передали місцевим друкарям Теофілу Глюксбергові та Абрагаму Двожецові²⁴, що означало остаточну ліквідацію василіянського видавництва у Вільні.

Польськомовний профіль друкарні Леона Мамонича обумовив і лінгвістичну зорієнтованість аналогічного закладу василіян, у котрій також видавали книги переважно польською та латинською мовами. Рідше тут виходили книжки церковнослов'янською, а наприкінці XVIII ст. з'явилися й поодинокі зразки литовською („жмудською”)²⁵ і навіть французькою (відоме видання *Акафісту до Богородиці* в перекладі василіянина Іларіона (Карпінського))²⁶. Якщо в 60–70-х рр. XVIII ст. інтенсивно друкували теологічні

¹⁸ LMAVB RS, f. 41, b. 83, l. 83.

¹⁹ Там само, l. 16.

²⁰ Там само, l. 82–83.

²¹ Там само, l. 83.

²² Там само, l. 85.

²³ Там само, f. 41, b. 220, l. 223.

²⁴ М. Nikołajew. Drukarnia klasztoru św. Trójcy w Wilnie, с. 177.

²⁵ М. Пидлыпчак-Маєрович. Издания на литовском языке, с. 36. Як записано в інвентарі 1823 р., типографія „друкує різні книги польською, слов'янською, жмудською й литовською мовами” (LMAVB RS, f. 41, b. 83, l. 80).

²⁶ *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, т. 5: *Wielkie Księstwo Litewskie*. Wrocław – Kraków 1959, с. 44.

й філософські трактати (у т. ч. багато латиномовних), то згодом увага видавців змістилася на проповідницьку літературу. Так, у 1794 р. випущено „патріотичну” проповідь литовською мовою о. Миколаса Карпавічюса „*Kozonius ant gailingo atprovijimo pagrabo*”²⁷. У 1811 р. один з віленських василіян – Олександр (Буткевич) (литовською – Aleksandras Butkevičius, польською – Aleksander Butkiewicz), пізніше ігумен Святотроїцького монастиря і ректор Свіржанської унійної семінарії, підготував до друку граматику литовської мови та литовсько-польський словник під назвою „*Kalbriedą Lietuviškay Lenkiszka Ležuwie mielejšnieme Zemajciu*”²⁸. Однак через цензурні обмеження російської адміністрації (дані 1825–1828 рр.) цей один з перших проєктів з кодифікації литовської літературної мови так і не був реалізований – Святотроїцька друкарня не отримала дозволу на публікацію рукопису.

Твори василіян чи книги, безпосередньо пов’язані з ЧСВВ, становили незначну частку видавничого репертуару. У 1644–1645 рр. вийшло декілька панегіриків авторства архимандрита Олексія (Дубовича). 1662 року тиражовано малоформатний польськомовний „*Набожний афект до Йосафата [Кунцевича]*”. Через одинадцять років, тобто в 1673 р., тогочасні читачі отримали змогу ознайомитися з наступною працею про відомого настоятеля обителі – „*Чуда і добродійства бл. Йосафата*”. На василіянській конгрегації в Новгородку 1703 р. віленський ігумен Маркіян (Кульчицький) подарував учасникам зібрання видану роком раніше книжку з історії цього чернечого осередку під назвою „*Оборона монастиря Віленського*”²⁹.

Перший друкований компендіум житій святих „василіян” також видали у Вільні. Мовиться про об’ємний „*Менологій василіянський*” (1771) Ігнатія (Кульчинського) – одного з перших істориків Чину, який володів церковнослов’янською, польською, латинською та італійською мовами, що уможливлювало широке використання джерел з римських архівів та досить фаховий виклад нарративного матеріалу³⁰. До 1786 р. з’явилося також 13 томів „*Житій святих*” Карла Массіні, перекладених з італійської на польську протоархимандритом Порфірієм (Скарбеком-Важинським). У Віленській друкарні публікувалися й конституції василіянських капітул 1770-х рр., а в 1777 і 1785 рр. перевидано постанови Замоїського провінційного собору Унійної Церкви. Тут-таки вийшов твір „*Спасительне гасло*

²⁷ М. Підлыпчак-Маєрович. Издания на литовском языке, с. 39.

²⁸ Див. розлогу статтю з публікацією документів: А. Каурпуш, І. Лукшайтє. А. Butkevičius gramatikos byla // *Kalbotyra* 5 (1962) 122–161.

²⁹ М. Підлыпчак-Маєрович. *Базыліане в Короні і на Литві*, с. 178–180.

³⁰ М. Підлыпчак-Маєрович. *Базыліане – історичи Коścioла wschodniego* // *Klasztor w Kościele średniowiecznym i nowożytnym*. Warszawa – Wrocław – Opole 2010, с. 464–466.

науки” (1783) знаного василіянського місіонера Тимофія (Щуровського). У Вільні побачила світ і популярна серед ченців-уніатів „Школа василіянська” італійського монаха П’єтро Менніті.

У своєму видавництві віленські монахи не тільки оприлюднювали оригінальні твори, але й вдавалися до передруків. Окрім текстів самих монахів Чину, це була писемна продукція римо-католицьких орденів (бенедиктинців, домініканців, єзуїтів, кармелітів тощо). Скажімо, 1791 р. у друкарні опубліковано чернечі правила Бенедиктинського ордену³¹. Співпраця з кармелітами в перші десятиліття діяльності Василіянського чину спричинила появу їхніх книг зусиллями віленських друкарів. Серед таких едіцій – переклад з латинської на польську трактату „Внутрішні молитви” кармеліта босого Томи де Хесуса (1640)³² та переклад „Інструкцій для новиків” Хуана де Хесус Марії (1641 і 1774 рр.). 1651 роком датується наклад „Божої святині” річпосполитського кармеліта о. Вавжинця³³.

Хоча Віленська друкарня насамперед орієнтувалася на латино-польський книжковий ринок, кириличні видання також стали важливою частиною її видавничого репертуару. За підрахунками дослідниці Зої Ярошевич-Переяславцев, можна говорити щонайменше про 75 кириличних найменувань (для порівняння, в найбільшій тогочасній василіянській друкарні Почаєва – 321 назва³⁴). Найпопулярнішими були богослужбові тексти церковнослов’янською мовою, хоча вони кількісно й не переважали в номенклатурі назв віленських василіянських друків. Публікували й інші за тематикою релігійні тексти – катехизиси, „Буквар” (1691) тощо³⁵. Свято-троїцька друкарня відновила свою діяльність як кирилична в 1767 р., тиражувавши „Повчання” авви Дорофея та повторно видавши „Буквар”. Двічі – у 1767 та 1782 рр. – надруковано граматику слов’янської мови. Тоді ж виходять окремі твори Отців Церкви – московські перевидання (з XVII ст.) повчань Єфрема Сирина, а також *Шестоднев*, *Псалтир* і *Часослов*³⁶. Практика

³¹ *Drukarze dawnej Polski*, с. 43–44; М. Pidłypczak-Majerowicz. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, с. 181–184, 186.

³² *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: Kontrolinis sąrašas* / упоряд. М. Ivanovič. Vilnius 1998, с. 28–29.

³³ М. Pidłypczak-Majerowicz. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, с. 178–179, 183.

³⁴ О. Железняк. Почаївські видання кириличним шрифтом: 1734–1830 // *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: Зб. наук. праць* / гол. ред. О. Онищенко. Київ 2011, с. 162–192.

³⁵ З. Ярошевич-Переяславцев [Z. Jaroszewicz-Pieresławcew]. Вильнюсское кириллическое книгопечатание: его судьба и значение // *Vilniaus Universiteto bibliotekos metraštis*. Vilniaus 2015, с. 303–304.

³⁶ М. Nikolajew. *Drukarnia klasztoru św. Trójcy w Wilnie*, с. 177, 182; М. Pidłypczak-Majerowicz. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, с. 121–122.

передруку едицій з теренів Російської імперії була зумовлена актуальними потребами книжкового ринку, а саме зацікавленням старообрядців у закупівлі „фахової літератури” саме у віленських ченців-уніатів. Тож не дивно, що для періоду 60-х рр. XVIII ст. – 30-х рр. XIX ст. дослідники налічують близько 50 т. зв. „старообрядницьких” видань³⁷.

Загалом асортимент книговидавничої продукції святотроїцьких василіян був доволі різноманітний. Це твори полемічного характеру – як-от відповідь 1645 р. Пахомія (Войни-Оранського) на „Перспективу” Касіана (Саковича); праці з літургії – „*Esphonemata*” (1671) Пахомія (Огілевича); історія римського античного автора Луція Аннея Флора польською мовою (1700); підручник з канонічного права латинською мовою професора Паризького університету Клода-Йозефа де Фер’єра (1745 і 1765 рр.). Філософські трактати латиною найактивніше оприлюднювалися в 1760–1770-х рр., наприклад „*Тези з метафізики*” (1763) о. Порфирія (Скарбека-Важинського)³⁸. У другій половині XVIII ст. все частіше з’являються видання нерелігійної тематики, в т. ч. художні: „*Лексикон географічний*” (1766) василіянина Іларіона (Карповича), „*Коротка історія Східних Індій*” (1776) Тадеуша Подлецького, „*Домашнє господарство*” (1791) Яна Германа, поезії Миколая Б’ялковського, драми Міхала Томашевського тощо³⁹.

³⁷ А. Вознесенский, И. Починская. Книгоиздание XVIII – первой четверти XIX веков // *Книгоиздательская деятельность старообрядцев (1701–1918). Материалы к словарю* // за ред. А. Вознесенского, П. Мангилева, И. Починской. Екатеринбург 1996, с. 8.

³⁸ М. Piólypczak-Majerowicz. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, с. 178–181.

³⁹ *Drukarze dawnej Polski*, с. 43.

Розділ 2

**АРХІТЕКТУРНО-
МЕМОРІАЛЬНИЙ
КОМПЛЕКС**

АРХІТЕКТУРНИЙ АНСАМБЛЬ

Перші будівлі й мури

Церква Пресв. Трійці – одна з найцікавіших християнських споруд у Вільні. Довга й мінлива історія самого храму та монастиря, що діяв при ньому (православних, пізніше уніатів – василіян і василіянок), а також розвиток політичного й церковного життя в рамках загальнодержавних процесів – усе це залишило свої сліди в архітектурі ансамблю і внутрішньому опорядкуванні його будівель, формувало плекані тут релігійні культури, які, своєю чергою, мали вплив на оздоблення святині. Це сакральне місце, що бере початок від невеликої церковці й дещо згодом тут заснованих монастирів, з плином часу розширилося до чималої юрисдикції, котра творила загальне архітектурне обличчя цієї частини Вільна.

Перша, дерев'яна церква Пресв. Трійці була зведена близько 1374 р.¹ Про те, який вона мала вигляд, немає жодних достовірних свідчень. Водночас та більша частина стін мурованого храму, фундованого Костянтином Острозьким у 1514 р., що збереглася до наших днів, усе ще таїться під шарами прибудов пізніших періодів. У цій величній святині поєднуються риси сакрального зодчества східних і західних християн. Православна традиція найяскравіше відобразилась у плані цієї споруди, характерному для церков з центральним купольним типом, хоча насправді чотири піляри в центрі будівлі тут тримають не купол, а склепіння². Конструктивні елементи – високий двосхилий дах, трикутні фронтони, що піднімаються на фасадах, сходові контрафорси, котрі підпирають стіни, наслідують готичний стиль католицьких храмів. Муровані стіни церкви зовні мають орнаментоване оздоблення з червоної й жовтуватої цегли, що утворює хрестоподібний візерунок, а на фасаді з обох боків порталу з чорної перепаленої цегли були викладені хрести. Щоправда, майже не застосовано

¹ D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*, с. 93–94, 117–118.

² A. Jankevičienė. Dviejų stilių sintezė XVI a. Vilniaus cerkvių architektūroje // *Vilniaus dailės akademijos darbai. Dailė*, т. 26: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė*. 2002, с. 173.

профільну цеглу, з якої часто зводили тогочасні храми, і, крім того, портали завершуються не гострими, а напівкруглими склепіннями (автентична форма вікон невідома, оскільки віконні отвори збільшено під час реконструкції наприкінці XVIII ст.)³. Гвинтові сходи у двох, округлих у перерізі, невеликих вежах по кутах східної стіни ведуть на горище⁴. Перед головним порталом добудовано характерний для церков нижчий передпокій (бабинець), а під ним облаштовано крипту для захоронень⁵. Боковий вхід локалізується в північному фасаді. Південний портал своєю формою відрізнявся від інших двох (стіни в перетині нижчали до зовнішнього боку споруди, а не всередину), тож можна припустити, що поряд з ним існувала якась прибудова.

Внутрішні стіни святині спочатку були тільки затерті вапном (протягом XVI ст. затиньковані), а підлога вкрита керамічними плитками⁶. В апсидах з внутрішнього боку налічувалося кілька різного розміру ніш, які традиційно використовуються для літургійних потреб; декотрі з них прикрашав декоративний стінний розпис. Окрім головного вітваря, згадується один або декілька бокових, хоча для східної традиції це не є типово⁷. Засноване в 1580-х рр. братство Пресв. Трійці, що об'єднало міщан, шляхту й духовенство, опікувалося вітварем Стрітєння Господнього⁸. Відомості про перший іконостас відсутні. Існує лише припущення, що до нього могла належати ікона Матері Божої, переписана в XVII ст. з композиції *Deesis* (тепер у Музеї мистецтв Литви), проте для обґрунтування цієї версії ще недостатньо даних⁹. Зв'язки монастирського храму з православними представниками Віленського магістрату відображає збережена до наших днів високої мистецької вартості надгробна плита місцевого бурмістра Афанасія Браги та його сина Антона, встановлена наприкінці XVI ст.

Поряд з новою святинєю поступово формувалися й інші елементи ансамблю. Як припускають, у першій половині XVI ст. на церковному подвір'ї було зведено високу, двоступеневу, різного поперечного перерізу дзвонуву вежу (нині залишилася тільки нижня її частина)¹⁰. Імовірно, що в той

³ КРСА, ф. 5, ар. 1, б. 2314, л. 26, 31. Подібним чином була змурована й Вознесенська церква у Вільні.

⁴ A. Jankevičienė. Dviejų stilių sintezė XVI a. Vilniaus cerkvių architektūroje, с. 173.

⁵ КРСА, ф. 5, ар. 1, б. 2314, л. 31.

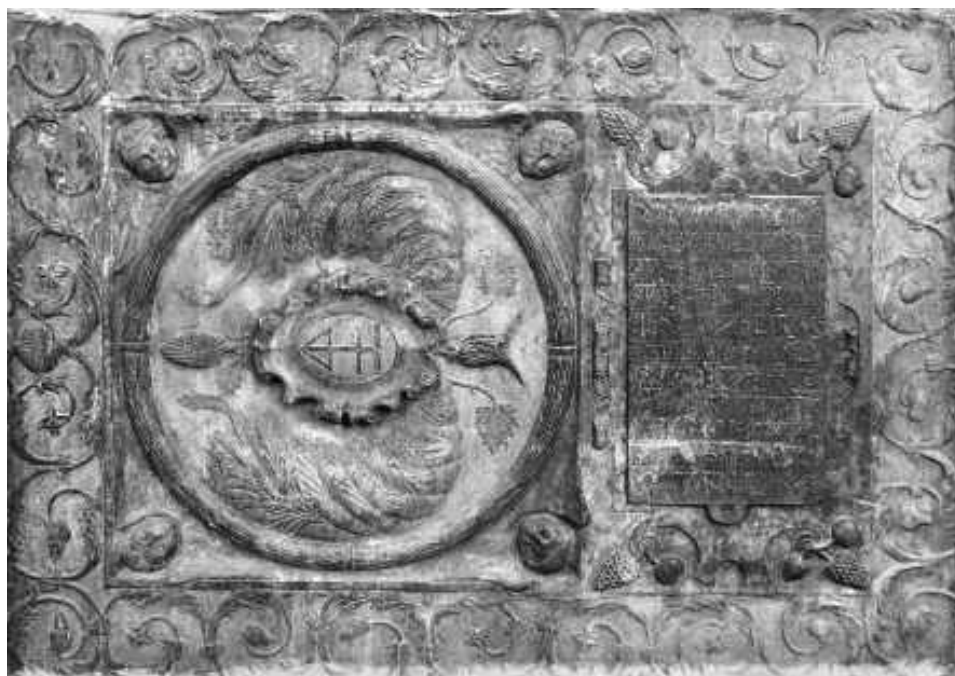
⁶ Там само, л. 27, 32.

⁷ A. Kaladžinskaitė-Vičkienė. XVI–XVIII a. Vilniaus amatininkų cechai ir jų altoriai // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, т. 24. 2004, с. 91.

⁸ D. Baronas. Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsteigimas Vilniuje 1584–1633 m., с. 52.

⁹ В. Александрович. Віленський слід малярських інтересів князя Костянтина Івановича Острозького // *Наукові записки Національного університету „Острозька академія“: Серія „Історичні науки“* 18 (2011) 113–124.

¹⁰ A. Jankevičienė. Dviejų stilių sintezė XVI a. Vilniaus cerkvių architektūroje, с. 174.

Надгробна плита віленського бурмістра Афанасія (Анастаза) Браги (†1576)
і його сина Антонія Браги (†1580) у Вільнюському храмі Пресв. Трійці.
Автор невідомий, кінець XVI ст.

період монастирі складалися з окремих (почасти дерев'яних, почасти мурованих) будиночків¹¹. У 1595 р. уже згадується мурований рефектар (трапезна) чоловічої обителі, яким тимчасово користувалося Віленське братство Пресв. Трійці¹².

Василіяни та перебудови ансамблю в XVII столітті

Новий унійний етап в історії ансамблю розпочався на початку XVII ст., коли тут постав Василіянський чин¹³. Знайшлося чимало добродійців (бурмістри, пересічні купці), які свої будинки або інше багатство записували на монастир. Цікаво, що, згідно із тестаментом від 1616 р., половину власного дому та грошову легацію Троїцькій обителі заповів Ісаак Концевич, начебто рідний брат блаж. Йосафата¹⁴.

У перші десятиріччя XVII ст. церкву й частину монастиря було відновлено¹⁵. Залишки фрагментів розпису показують, що внутрішні стіни храму тоді прикрасили вражаючими геометричними і рослинними орнаментами. Невдовзі при церкві споруджуються й каплиці. Біля північного порталу війський Полоцького воєводства Євстафій Корсак-Голубицький з дружиною Софією фундував каплицю Св. Луки, в якій близько 1622 р. облаштували сімейну крипту¹⁶. Догляд за вівтарем цієї сакральної споруди здійснював цех шевців.

На південному боці перед 1618 р. звели каплицю, в котрій того ж року поховано гродненського старосту, благодійника унії Теодора Скумина-Тишкевича, а в 1627 р. – його невістку Варвару, розкішний і елегантний надгробний пам'ятник якій зберігся до нашого часу¹⁷. Завдяки писареві ВКЛ, віленському воєводі Янушеві Скумину-Тишкевичеві, 1642 р. на місці попередньої культової споруди постала чудова каплиця Благовіщення Матері Божої. Зусиллями цього ж фундатора в ній з'явилися мурований вівтар і необхідне літургійне опорядження¹⁸. Попередній купол цієї сакральної будівлі був вищий, ніж сучасний, його освітлювали шість вікон і ліхтар. Поруч із т. зв. каплицею Скуминів, у 1628 р. судовий писар

¹¹ АСД, т. 10, с. VI.

¹² СДГ, ч. 2, с. 23.

¹³ [J. Oleszewski]. *Obrona monastera Wileńskiego*, с. В2–С.

¹⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 19 зв., 36. Як батько блаженного Йосафата й Ісаака тут згадується Атанасій Концевич.

¹⁵ КРСА, ф. 5, ар. 1, б. 2314, л. 14.

¹⁶ АСД, т. 10, с. 36–41.

¹⁷ КРСА, ф. 5, ар. 1, б. 2314, л. 14, 37.

¹⁸ АСД, т. 10, с. 42.

Віленської землі Іван (Ян) Коленда звів і матеріально забезпечив каплицю Воздвиження Чесного Хреста з криптою¹⁹.

Наявні дані про вівтарі XVII ст. церкви є фрагментарними. Знаємо, що одним із найважливіших був вівтар Пресв. Богородиці з іконою Матері Божої Одигітрії, котру вважали чудотворною. За церковним нарративним переданням, 1494 р. її московський князь Іван III Васильович (1462–1505) передав своїй дочці Єлені (Олені) як посаг під час одруження з великим князем литовським Олександром Казимировичем Ягеллончиком. Після смерті княгині Олени богородичний образ потрапив до катедрального Успенського (Пречистенського) собору у Вільні, де його можна було побачити з 1513 р. А після утвердження в столиці ВКЛ церковної унії київський митрополит Іпатій (Потій) звелів у 1609 р. помістити ікону в монастирі Св. Трійці. Для цього у храмі влаштовано за „латинським взірцем” окремих вівтар Божої Матері із завісою²⁰. Мабуть, біля чудотворного образу, дуже шанованого у Вільні, як реліквія були вивішені для публічного огляду два пальці (з перстнем) правої руки митрополита Потія, відрубані під час замаху на нього²¹. Для цієї ікони в 1677 р. із срібних вотивних пластинок виготовили шату²². Віленський бурмістр Юрій Павлович збудував новий, дуже дорогий і гарний вівтар Матері Божої. Згідно зі своїм заповітом, 1697 р. він залишив василіянам кошти, частина яких призначалася на вимурування поховальної крипти під цим вівтарем для самого тестатора й для поширення культу чудотворного образу²³.

Іншим місцем поклоніння з другої половини XVII ст. став вівтар беатифікованого в 1642 р. Йосафата (Кунцевича). Хоча 100 злотих на нього у своїй духівниці (укладеній у 1661 р., визнаній у 1670 р.) записав смоленський архієпископ Андрій (Кваснинський-Золотий)²⁴, але його справжнім фундатором вважається віленський бурмістр Іван (Ян) Огурцевич, який доклався й до інших заходів з відбудови церкви²⁵. Своім тестаментом

¹⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 43 зв.

²⁰ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 60 v.; АСД, т. 10, с. 307; V. Drėma. *Vilniaus bažnyčios, c. 1005–1007, 1015, 1017, 1026*; К. Ивановский. *Виленская святая и чудотворная икона Божией Матери: (к 400-летию ея пребывания в Вильне)*. Вильна 1895, с. 10; И. Щербинский. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 12–14, 91.

²¹ A. Vijkas-Kojalavičius. *Lietuvos istorijos įvairenybės*, т. 2. Vilnius 2004, с. 68, 127.

²² К. Ивановский. *Виленская святая и чудотворная икона Божией Матери*, с. 12–14.

²³ АСД, т. 10, с. 81; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 53. Щоправда, крипту не було вимурувано, а кошти, передбачені для неї, родичі бурмістра використали на інші потреби монастиря, обґрунтувавши це тим, що „крипт у церкві Пресв. Трійці є достатньо”.

²⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 68 зв.

²⁵ АСД, т. 10, с. 83.

1687 р. І. Огурцевич виділив щедрю леґацію василіянам, зобов'язуючи їх щотижня відправляти дві Служби Божі біля вівтаря Блаженного Йосафата²⁶. У 1691 р. тривав збір пожертв для будівництва каплиці в тому місці, де начебто молився Кунцевич, проте, незважаючи на підтримку таких впливових вельмож, як віленський воєвода Міхал Пац і скарбничий ВКЛ Єронім Кришпин-Кіршенштейн, цей проект не був реалізований²⁷.

1640 року дружина ошмянського підкоморія Марина Долмат-Ісайковська фундувала каплицю Трьох Отців Церкви – свв. Василія Великого, Григорія Богослова і Йоана Золотоустого, та для її утримання записала 2 000 злотих. У 1651 р. фундацію підтвердили її спадкоємці²⁸. Пізніших відомостей про цю каплицю не зафіксовано, можливо, що її зруйнували під час московської окупації Вільна. 22 березня 1682 р. ігумен Василій-Боніфатій (Янушковський) призначив у заповіті 1 000 злотих на спорудження окремого вівтаря Св. Василія²⁹.

Пожежі й реконструкції монастиря у XVIII столітті

Майже все внутрішнє облаштування церкви було знищено у вогні пожежі 1706 р. Шкоди завдано і дзвіниці, зокрема розбилися дзвони й годинник. Із одного розбитого дзвона-годинника (цимбала) в 1709 р. вилили два нові, а наступного року реставрували вежу дзвіниці й Скуминівську каплицю³⁰. У 1707–1713 рр. стараннями братства Непорочного зачаття Пресв. Богородиці³¹ відбудовано різьблений і позолочений розкішний вівтар Матері Божої зі старою іконою, врятованою від вогню, а невдовзі виготовлено подібний вівтар Блаженного Йосафата³². 1721 роком датується договір з майстром Фрідріхом Квечором з віленського цеху теслів про виготовлення дерев'яного вівтаря Св. Василія³³. Відновлено й вівтар Св. Онуфрія, яким опікувалася релігійна конфра́тернія, що мала такий самий титул³⁴.

Унаслідок ремонту храму після пожежі дещо змінилася його первинна архітектура. Зокрема, у 1728 р. вгорі апсиди були вимуровані сходові тропи³⁵.

²⁶ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 1 зв.

²⁷ АСД, т. 10, с. 306–307.

²⁸ АВАК, т. 11, с. XX, 142–143 (№ 49).

²⁹ Там само, с. 233.

³⁰ Там само.

³¹ Братство, що мало цей титул, діяло при церкві від середини XVII ст.

³² АСД, т. 10, с. 306–307; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 38.

³³ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 33 зв., 39 зв.

³⁴ LMAVB RS, f. 22, b. 75, l. 28 v. Запис у конфра́тернію Св. Онуфрія починається з 1716 р. Пізніше воно злилося з братством Непорочного Зачаття Пресв. Богородиці.

³⁵ A. Jankevičienė. Dviejų stilių sintezė XVI a. Vilniaus cerkvių architektūroje, с. 174.

Вірогідно, тоді ж розібрано контрафорси, поштукатурено зовнішні стіни. Є згадка, що 1728 р. настоятель монастиря Антоній (Томилович) встановив на церкві купол, хоча насправді це, певно, була лише невелика вежа на даху із дзвоном³⁶. Ще раз Троїцьку гору в центрі Вільна пожежа спустошила 28 травня 1760 р. Щоправда, цього разу святиня, за винятком Скуминівської каплиці, майже не зазнала шкоди³⁷. Навесні 1761 р. за проектом архітектора Йоганна-Крістофа Гляубіца розпочалася реконструкція обителі, під час якої, власне, і з'явилася відома Святотроїцька барокова брама монастиря, що на довгий час стала символом усього архітектурного ансамблю³⁸.

Монастир перш за все взявся за спорудження нових господарських будівель, також було зведено західний житловий корпус, котрий зовні завершили тільки наприкінці літа 1779 р., прикрасивши його фасад і дашок ганку витонченими вазами³⁹. На жаль, до нас не дійшли імена тих будівничих, які здійснювали контроль за роботами після смерті Гляубіца (†1767). У 1774–1777 рр. впорядковувалося довкілля, в той час розібрали деякі старі споруди (а з ними й муровану скарбівню поряд із захристям), відремонтували дзвіницю⁴⁰. Наступний етап будівництва монастиря тривав з 1781 р. до 1792 р., коли покрили дах південного корпусу⁴¹. Цим процесом мав керувати зодчий, котрий одночасно займався і реконструкцією храму. Разом з південним корпусом тоді вимурували коридор, що єднав обитель із церквою, і з нього зробили вхід у захристя⁴². А 1792 р. каменяр Джованні Боретті замість розібраної старої критої галереї, котра поєднувала монастир василіянок з храмом, спорудив критий перехід на арках, що вів через дзвіницю на органні хори й у каплицю Св. Луки⁴³. Вочевидь, у той самий період замуровано великі проїми, які раніше ділили стіни дзвіниці та які закінчувалися півкруглими завершеними арками.

Житлові корпуси обителі були чотириповерховими, невігядливої архітектури, але зручні для проживання. Приміщення розташовувалися за коридорною системою, вікна келій дивилися в монастирський сад. Обидві будівлі мали однакову ширину, тільки в західній частині піднімався вище

³⁶ АСД, т. 10, с. 307.

³⁷ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 9.

³⁸ Там само, с. 9, 37; R. Butvilaitė. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vartai // *Vilniaus dailės akademijos darbai*, т. 2: *Vilniaus architektūros mokykla XVIII–XX a.* 1993, с. 168–169.

³⁹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 71–71 v.

⁴⁰ Там само, b. 3, l. 1; b. 374, l. 37 v.–38 v., 41 v., 42 v.

⁴¹ LMAVB RS, f. 41, b. 221, l. 8.

⁴² КРСА, f. 5, ap. 1, b. 2314, l. 48.

⁴³ LMAVB RS, f. 41, b. 81, l. 2; VUB RS, f. 4, b. 28491 (A-750), l. 6; R. Butvilaitė. Vilniaus bazilijonų, с. 169; АСД, т. 10, с. VI. Частина органних хорів, призначена для василіянок, відділялася дерев'яною перегородкою від простору, де перебували музиканти.

за інші споруди флігель, ще більше продовжений на захід. У ньому влаштували глибокі, зі склепіннями півні підвали з колодязем, а вгорі, одне над одним, – три спеціальні приміщення: на першому поверсі – великий друкарський зал, стеля котрого опиралася на три піляри, над ним – такої самої площі рефектар, а ще вище – бібліотека⁴⁴. Книгозбірню остаточно обладнали близько 1792 р., коли по її периметру встановлено комплект книжкових шаф і полиць у „доричному стилі” (прикрашених елементами атрибутики Василянського чину, пофарбованих у перловий колір і подекуди позолочених)⁴⁵. Більшість келій розмістили в цьому ж, західному, корпусі, а кімнати настоятеля обителі та покої єпископа – в південному⁴⁶.

Не зовсім зрозуміло, коли точно розпочалася реконструкція самої монастирської церкви, проте очевидно, що вона також відбувалася поетапно. За керівництва Й.-К. Гляубіца обсяг робіт був невеликим: на північному фасаді у формах пізнього бароко перебудовано фронтон і споруджено верхівки бокових вежок⁴⁷. До більших змін простору храму та його інтер'єру тоді ще не бралися. Як фіксує василянська візитація 1785 р., у храмі нараховувалося лише 11 дерев'яних вівтарів – усі давні, за винятком двох; у головному (великому) вівтарі згадано досить високо піднятий срібний хрест, а також мистецьки вирізьблену з дерева дароносицю⁴⁸. В інших документах перелічуються бічні вівтарі Св. Василя, Пресв. Богородиці, Св. Онуфрія, Св. Миколая, Св. Мокрини, Блаженного Йосафата, Св. Симеона Стовпника; існувала у храмі, звісно, й проповідальниця (казальниця)⁴⁹. Окрім знаменитого чудотворного образу Матері Божої, вірними вшановувались і декілька інших ікон. Серед них варто назвати дві – Св. Онуфрія, оздоблену срібним обрамленням (з променів, корони і пояса) та різними дорогими прикрасами (пожертвовані як воти), і Христа Вседержителя, що колись перебувала в „намісному” вівтарі й мала срібне позолочене обрамлення та велику срібну корону з коштовним камінням⁵⁰.

Значніша зовнішня і внутрішня перебудова василянської церкви була здійснена вже після 1784 р. До 1792 р. західний фасад зовсім розібрали, а храм на одну травею подовжили на захід, тому своєю внутрішньою структурою він ще більше наблизився до архітектурного стилю тринавових

⁴⁴ VUB RS, f. 4, b. 28491 (A-750), l. 28–29; НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 143.

⁴⁵ LMAVB RS, f. 41, b. 81, l. 11; VUB RS, f. 4, b. 28491 (A-750), l. 33.

⁴⁶ VUB RS, f. 4, b. 28491 (A-750), l. 26–27.

⁴⁷ R. Butvilaitė. Vilniaus bazilijonų, с. 168.

⁴⁸ ÖNB Wien, cod. SN-2798, fol. 76.

⁴⁹ LMAVB RS, f. 41, b. 221, l. 1–1 v.; LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 38, 47 v.–49, 51 v., 55 v., 57, 58.

⁵⁰ LMAVB RS, f. 41, b. 22, l. 1.

католицьких святинь⁵¹. І досі в літературі стверджують, що ця реконструкція відбувалася за старим, підготовленим Гляубіцом проектом, але це маловірогідно. Головний фасад набув тоді стриманих величних форм чистого класицизму: стіни ділилися великого тосканського ордера пілястрами й напівкруглими нішами, спереду будівлю увінчував трикутний фронтон, а до ошатного порталу вело муроване підвищення з дерев'яними східцями. Ймовірно, проект розробив Лаврін Гуцевич (Лаурінас Гуцявічюс) (є згадки про його проект перебудови Жировицької унійної церкви)⁵² або ж П'єтро Россі, який працював у Вільні та якому василіяни в 1792 р. заплатили за 10 000 цеглин, отриманих із цегельні на Закруті (Вінгісі), ділянці Вільна на вигині річки Неріс⁵³.

Усередині храму для підтримки склепінь зведено чотири нові піляри: два – на місці колишнього західного фасаду (для цього використали мур розваленої стіни), ще два – у східній частині святині (сформовані шляхом вирублення пройм у стінах, розділених апсидами). Старі й нові піляри та пілястри, що поділяли стіни, прикрасили оригінальними стукковими капітелями. У продовженій частині церкви після 1792 р. споруджено муровані органні хори та встановлено 12-голосний орган, класицистичний проспект котрого оздобили живописом і різьбленням⁵⁴. На стінах храму теж з'явився декоративний „оптичний” настінний живопис⁵⁵. Поліхромні дослідження свідчать, що ілюзійні архітектурні мотиви, написані рожевими відтінками, за манерою виконання можна атрибутувати митцеві з оточення Франциска Смуглевича (Пранцішкус Смуглевичюс)⁵⁶. Інтер'єр церкви був декорований перед 1798 р., оскільки у василіянській візитації за той рік висловлено стурбованість, що вода, яка протікає крізь дах і вікна, псує гарний живопис⁵⁷.

Тоді ж спроектовано і новий ансамбль мурованих вівтарів. Можливо, першим серед них став новий вівтар Св. Онуфрія, антимінс котрого, створений за рисунком Ф. Смуглевича, посвятив київський унійний митрополит Теодозій (Ростоцький, 1788–1805) у 1789 р.⁵⁸ Збереглися відомості,

⁵¹ И. Щербичкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 7.

⁵² LMAVB RS, f. 43, b. 24601, l. 196.

⁵³ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 328, l. 38.

⁵⁴ LMAVB RS, f. 41, b. 81, l. 2; VUB RS, f. 4, b. 28491 (A-750), l. 4. Див. також: И. Щербичкий. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 7.

⁵⁵ KPCA, f. 5, ap. 1, b. 2314, l. 50; b. 1908, l. 7.

⁵⁶ R. Lebedytė. Pranciškus Smuglevičius ir bazilijonai // *Vilniaus dailės akademijos darbai*, т. 11: *Pranciškus Smuglevičius ir jo epocha*. 1997, с. 51.

⁵⁷ ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 166 v.–168, 367–367 v., 432–432 v.

⁵⁸ V. Drėma. *Pranciškus Smuglevičius*. Vilnius 1973, с. 118; R. Lebedytė. *Pranciškus Smuglevičius*, с. 49.

що 9 липня 1793 р. Смуглевичу заплатили за шість вітварних образів⁵⁹, але різні роботи тривали аж до кінця сторіччя. У 1795 р. через незакінчений ремонт церкви навіть не відбулися щорічні збори членів братств Непорочного зачаття Пресв. Богородиці та Св. Онуфрія⁶⁰. У документах монастиря за 1800–1801 рр. фігурує художник Глібовський, якому сплачено за дві ікони (докладнішої інформації про них джерела не подають)⁶¹.

Нові елементи інтер'єру храму детально описані в інвентарі 1799 р. та протоколах візитацій Святотроїцької обителі початку XIX ст.⁶² За цими даними, вітварний ансамбль складався з головного (великого) та восьми бічних: шести (біля пілярів) мурованих і двох (у бокових апсидах) – з мурованими престолами й „оптичними”, тобто намальованими в техніці ілюзійного живопису (ретабло).

Головний вітвар розміщувався в центральній апсиді (на незначній відстані від стіни) і мав висоту понад три метри. У його киворії, „для зручності вірних обох обрядів”, у двох позолочених дарохранильницях зберігалися Святі Дари, освячені і в латинському, і в грецькому обрядах (раніше перші з них переховували в киворії головного вітваря, а другі – у вітварі Преч. Діви Марії⁶³). З іншого боку великого вітваря висів образ Пресв. Богородиці середнього розміру, прикритий срібними шатами, що були оздоблені дорогоцінним камінням. Навпроти цього вітваря, між двома пілярами встановили дерев'яний, столярської роботи, вигнутий півколом, висотою близько 2,6 м іконостас з шістьма, написаними на дошках образами. Він був пофарбований у перловий колір, розписаний декоративними розетками, подекуди позолочений, угорі прикрашений позолоченими бляшаними листками й гірляндами. На карнизи іконостаса містилося шість дерев'яних овальних щитків, на яких з обох боків зображено голови 12 апостолів, а над Царськими Вратами виднівся бляшаний голуб, оточений позолоченими променями, що символізував Святого Духа. Оскільки у василіянській церкві часто правилися латинські Літургії, іконостас виготовили таким чином, аби його в разі потреби можна було розібрати, а потім знову встановити⁶⁴. Навпроти та обабіч іконостаса між пілярами архітектор вирішив обладнати дерев'яні балюстради, що відкривали майже квадратний простір, який охоплював ще два приділи, єпископський престол і амвон (казальницю).

⁵⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 147, арк. 74 зв. Отже, Ф. Смуглевич написав ці ікони, ще коли мешкав у Варшаві.

⁶⁰ LVIA, f. 634, ар. 2, b. 668, l. 4 v.

⁶¹ LMAVB RS, f. 41, b. 82, l. 8 v. – 16 v.

⁶² Там само, l. 2 v. – 3 v.; b. 84, l. 1 v. – 3 v.; VUB RS, f. 4, b. 28491 (A-750), l. 2–3.

⁶³ ÖNB Wien, cod. SN-2798, fol. 449.

⁶⁴ АСД, т. 10, с. VI.

Чудотворна Віленська ікона Матері Божої Одигітрії (XV ст.).
Літографія, друга половина XIX ст.

За головним вівтарем, подібно як у римо-католицьких монастирських храмах, існували монаші хори⁶⁵.

Приділи утворювали гармонійний ансамбль, їхня структура, судячи з описів, була досить простою, класицистичною: ікони у вівтарях обрамлялися колонами або пілястрами, вгорі карнизи декоровано парами гіпсових ангеликів і ваз. Ошатності храму надавали дерев'яні, різьблені й позолочені рами образів.

У Богородичному вівтарі (з північного боку, біля першого піляра, якщо дивитися від сходу) висіла чудотворна ікона з надзвичайно пишними шатами, оздобленими більш ніж 100 коштовними каменями різних розмірів і видів, перлами, позолоченими срібними прикрасами та короною роботи авсбурзьких майстрів, із золотого дроту й люстерок; образ підтримували два ангели⁶⁶.

З південного боку церкви біля першого піляра стояв вівтар Господа Спасителя з образом „Ісуса, що тримає земну кулю” (у виконанні Смуглевича) в першому ярусі та меншою іконою Матері Божої – в другому⁶⁷. Натомість у вівтарі Блаженного Йосафата, встановленому біля другого піляра з північного боку, залишили старий, намальований на дошках образ із позолоченим різьбленим фоном, котрий прикрашали рельєфні квітки, а постать і деякі деталі (промені, митра, два ангелики та ін.) були покриті шатами з дорогоцінних металів, із позолоченими кованими квітами і коштовним камінням. До ікони підвісили чималу, виготовлену зі срібла, позолочену й оздоблену дорогоцінними каменями раку⁶⁸. Срібна засклена рака у формі домовинки була поставлена на престолі вівтаря⁶⁹.

Біля другого піляра з південного боку помістили вівтар Св. Василя з образом (виконаний Смуглевичем) святого, що пише правила для Василіянського чину⁷⁰. На престолі також лежала срібна засклена рака у вигляді невеликої домовини⁷¹. У розташованих біля третьої пари пілярів вівтарях Св. Миколая (з південного боку) і Св. Мокрини (з північного) – засновниці монашого чину василіянок, теж були ікони, створені Смуглевичем⁷².

Вівтарі Св. Онуфрія і Свв. апостолів Петра і Павла з намальованими ретабло локалізувались у бокових апсидах. У вівтарі Св. Онуфрія віряни

⁶⁵ VUB RS, f. 4, b. 28491 (A-750), l. 4.

⁶⁶ LMAVB RS, f. 41, b. 81, l. 3.

⁶⁷ Там само, Nr. 222, l. 4.

⁶⁸ Там само, Nr. 81, l. 3.

⁶⁹ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 150 адв.

⁷⁰ R. Lebedytė. Pranciškus Smuglevičius, c. 49.

⁷¹ V. Drėma. *Vilniaus bažnyčios*, c. 1018.

⁷² R. Lebedytė. Pranciškus Smuglevičius, c. 49. Св. Миколай був зображений благословляючим трьох дітей.

бачили написаний Смуглевичем образ, на якому було показано, як св. Панфутій у пустелі знаходить пустельника св. Онуфрія⁷³. На престолі стояла обкована сріблом скляна рака у формі домовини з мощами священномученика Люцидія, єпископа Верони (IV ст.)⁷⁴.

Вівтар Свв. Петра і Павла мав титульну ікону, також авторства Смуглевича, а над ним було прикріплено малий образ Матері Божої, вкритий бронзовою фольгою.

У 1820 р. під керівництвом архітектора Жозефа Пусьє вівтарі відремонтували (поштукатурили гіпсом і перефарбували)⁷⁵. Невдовзі стіни храму прикрасили дві значних розмірів композиції („Пожертвування Ісуса у святині”, або „Очищення Пречистої Диви Марії”, та „Христос серед учителів”) – копії робіт Мікеланджело Паллоні, виконані невідомим художником 1821 р. в містечку Пажайсліс⁷⁶.

Під час реконструкції каплицю Св. Луки перетворили на каплицю для сповіді та Причастя, що вдіялося монахиням з церкви через вибите у стіні віконце⁷⁷. Тут розмістили сповідальницю, декілька лав і дерев'яний престол вівтаря, вище якого висіла невелика засклена ікона Богородиці зі срібними шатами й короною⁷⁸. Каплиця Скуминів у 1806 р. виявилася ще не впорядкована настільки, щоб її можна було пристосувати для богослужінь у зимовий час, – для цього приблизно на третину її площі під підлогою влаштували величезну піч⁷⁹. Мурований вівтар з маленьким образом Пресв. Диви Марії, що теж мав шату й корону, стояв перед надгробним пам'ятником роду Тишкевичів. До речі, цей монумент колись був набагато більшим, з обох його боків височіли колони зі штучного мармуру, а інші розбиті архітектурні деталі обрамлення могильної плити, „давно вийняті зі стіни й попсовані”, на початку XIX ст. розкидано лежали в різних місцях⁸⁰. Каплицю прикрашали образ Св. Григорія Великого, портрет Януша Скумина-Тишкевича в повний зріст і невелика богородична ікона на постаменті⁸¹.

⁷³ V. Drėma. *Pranciškus Smuglevičius*, c. 212; R. Lebedytė. *Pranciškus Smuglevičius*, c. 48.

⁷⁴ Див. стародрук: *Światło nowe po długim niewiadomości zaćmieniu światu okazane, to jest ciało Świętego Lucyda Męczennika z podziemnych ciemności dobyte, a za laskawym świętey Stolicy Apostolskiej zezwoleniem z zachodnich na północne kraje przeniesione, i w cerkwi Wileńskiej S[więtej] Trójcy W[ielebnych] O[yców] Bazylianów na widok wiernym Chrystusowym wystawione roku 1749*. Wilno 1749.

⁷⁵ КРСА, ф. 5, ап. 1, б. 2314, л. 16.

⁷⁶ LMAVB RS, ф. 41, б. 220, л. 9; б. 222, л. 5.

⁷⁷ ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 166 v.–168, 367–367 v., 432–432 v.

⁷⁸ LMAVB RS, ф. 41, б. 84, л. 3.

⁷⁹ Там само, л. 2.

⁸⁰ Там само, л. 3; б. 222, л. 4 v.

⁸¹ VUB RS, ф. 4, б. 28491 (A-750), л. 3; LMAVB RS, ф. 41, б. 222, л. 4 v.

У східному кінці південної стіни двері вели до мурованого коридору, що з'єднував церкву з обителлю (та його частина, яка межувала з храмом, – то, мабуть, старе захристя). З коридору можна було потрапити в нове захристя, обладнане на місці колишньої каплиці Воздвиження Чесного Хреста. У 1806 р. джерела згадують невеликий вівтар у захристі, з образом Пресв. Діви Марії на полотні; обабіч цієї ікони були дві менші – Спасителя та Матері Божої, написані на дошках, декоровані окуттям і променями⁸².

Перебудови після скасування унії

Ще у василіянський період діяльності монастиря почалися перебудови цього сакрального комплексу, які поступово нищили історичну спадщину. У 1834–1835 рр. за вказівкою єпископа Йосифа (Семашка) було продано орган церкви, а головний вівтар реконструйовано так, аби він відповідав традиціям Східної Церкви. Крім того, з Петербурга надіслали „правильну” літургійну утвар, а в російських купців з Вільна придбали „належний” священничий одяг⁸³. Такі дії вкладалися в русло тодішніх синодальних тенденцій: у всіх унійних храмах масово встановлювались іконостаси, руйнувались старі вівтарі, спалювались попередні антиминоси, розплавлювались монстранції, знищувались органи⁸⁴.

Упродовж 1837–1838 рр. частину унійного й „латинського” літургійного одягу, що використовувався в храмі Пресв. Трійці, переробили на „вживаний у Східній Церкві”⁸⁵. Відрізки, які залишились, і деталі, що не годилися до подальшого використання, було спалено, а срібло, отримане в такий спосіб, продали. 1839 року захристя перетворилося на зимову каплицю: для цього зруйнували існуючий вівтар, а на його місці облаштували його православний аналог і невеликий іконостас (речі із захристя перенесли в призначене для цього монастирське приміщення)⁸⁶. З храмового вівтаря Блаженного Йосафата було забрано образ вшановуваного уніатами мученика й натомість уміщено ікону Св. Йоана Золотоустого (Хризостома), пензля Марека Пшевалінського⁸⁷.

У 1837–1841 рр.⁸⁸ в інтер'єрі храму відбувалися суттєві зміни, що наближали його до літургійних вимог синодального православ'я: при вході

⁸² LMAVB RS, f. 41, b. 84, l. 3.

⁸³ *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 1, с. 51; т. 3, с. 226; *АСД*, т. 10, с. VI.

⁸⁴ *Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 1, с. 24–39; т. 3, с. 234–305, 544.

⁸⁵ LMAVB RS, f. 41, b. 222, l. 7 v. – 13 v.

⁸⁶ Там само, l. 5 – 5 v., 26.

⁸⁷ Там само, l. 4. Детальніше про художника див.: *Lietuvos dailininkų žodynas*, т. 2: *1795–1918 m.* / ред. J. Širkaitė. Vilnius 2012, с. 305–306.

⁸⁸ LMAVB RS, f. 41, b. 220, 222, 223.

у святиню між першими парами пілярів на підвищенні обладнали єпископський престол, у центральній частині церкви, за балюстрадами, зі старих лав зробили крилоси для хористів, тканиною обтягнули головний вівтар, престол якого, вимуруваний у 1837 р., було посвячено 1840 р. На вівтарі стояла срібна й позолочена, із зображенням чотирьох євангелістів і численних серафимських рельєфів дарохранительниця (кіот), виготовлена в Петербурзі із розплавленої старої монстранції⁸⁹. За цим вівтарем, у кінці центральної апсиди, з'явилося підвищення з трьома кріслами для священників, над ними висіли образи „Пресв. Трійці” і „Тайної Вечері”⁹⁰. Відповідно були перебудовані й обидва приділи – у південній і північній апсидах, перед котрими постали невеликі іконостаси, а в центральному іконостасі вирішено замінити деякі образи. Раніше вівтарні, тепер ці ікони опинилися на стінах. Також зруйновано престоли колишніх приділів, що розташовувалися біля пілярів, а залишено тільки ретабло з образами, під якими встановили полицки для свічників. До 1837 р. замурували всі крипти, за винятком входу до гробівця під вівтарем Св. Онуфрія (у північній апсиді), проте й там уже було пусто⁹¹.

Особливо очевидні зусилля надати храмові Пресв. Трійці традиційного вигляду російської православної святині спостерігаємо після 1845 р., коли по закритті василіянського монастиря в його перебудованих приміщеннях заснували Литовську духовну семінарію⁹². У 1850–1851 рр. був виготовлений новий „прекрасний” і „величний” іконостас, розміром на всю ширину церкви⁹³. Образи в ньому виконав син унійного священника з Полоцької єпархії, академік Іван Хруцький⁹⁴. В іконостас було вкомпоновано й чудотворну ікону Віленської Богородиці та написані Смуглевичем образи Св. Онуфрія та Свв. Петра і Павла⁹⁵. Царські Врата старого іконостаса разом з іконами віддали до православної цвинтарної каплиці Трінаполіса^{*96}.

⁸⁹ LMAVB RS, f. 41, b. 220, l. 4; b. 222, l. 3.

⁹⁰ Там само, b. 220, l. 4 v.

⁹¹ Там само, l. 9.

⁹² *Kurjer Wileński* 1845 (14 листопада) 574 (№ 72).

⁹³ АСД, т. 10, с. VII; LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 221, l. 35 v. Проект нового іконостаса архітектора єпархії Фоми Тишецького, підготовлений ще в 1841 р., чомусь не був реалізований.

⁹⁴ КРСА, f. 5, ар. 1, b. 1908, l. 12. Священнику генеалогію цього талановитого художника простежує: Д. Лісейчыкаў. *Святар у беларускім соцыюме: прасапаграфія ўніяцкага духавенства 1596–1839 гг.* Мінск 2015, с. 538; його ж. Хруцькія: уніяцкі святарскі род Полацкай єпархії // *Асоба і час. Беларускі біяграфічны альманах*, вип. 5. Мінск 2013, с. 313–327.

⁹⁵ А. А. Виноградов. *Путеводитель по городу Вильне и его окрестностям*. Вильна 1904, с. 66.

* Район Вільна на його околиці (*прим. перекладача*).

⁹⁶ LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 132, l. 6–6 v. Каплиця Матері Божої Страждальної Віленської Кальварії після заснування в 1850 р. Трінаполіського православного цвинтаря була перетворена на його каплицю.

4 листопада 1851 р. церкву посвятив уже православний на той час митрополит литовський і віленський Йосиф (Семашко)⁹⁷. Протягом 1851–1852 рр. значні за обсягом ремонтні роботи також здійснювались у Скуминівській каплиці (тепер Св. Йоана Богослова), з вівтарем та іконостасом синодальної традиції. Прагнення, щоб і архітектура будівлі, і облаштування та все літургійне опорядження відповідали нормам православного мистецтва, стало основною причиною знищення в другій половині XIX ст. майже всього інвентаря захристя та скарбівниці храму Пресв. Трійці. Про майно, що тут було, та його мистецьку і сакральну вартість можемо дізнатися передовсім з писемних джерел – актів дарувань, інвентарів тощо. Хоча частина цього майна за різних обставин була втрачена ще у василіянську добу (щось було віддано іншим церквам, щось заставлено за борги чи просто зношено), чимало коштовних речей збереглося до XIX ст. Серед найбільших цінностей захристя – срібна монстранція з позолоченими променями (вгорі – із зображенням Святої Трійці та невеликим хрестом, внизу – із срібною фігуркою Матері Божої, з боків – із фігурками св. Василя та блаж. Йосафата), а також велика срібна рака з деревом Св. Хреста у формі монстранції, з позолоченими променями⁹⁸. Був і надзвичайно розкішний священничий одяг, пошитий з дорогих тканин, вигаптуваний золотом, сріблом та шовковими нитками.

У 1862 р., після перегляду інвентаря церкви Пресв. Трійці, основну частину старих богослужбових книг, посуду й одягу визнано непридатними для використання православними, тому всі ці речі були або передані іншим храмам, або (таких виявилася більшість) – знищені „через старість”⁹⁹. Дещо згодом, у 1871 р., розглядався список літургійного опорядження, яке залишилося і яке планували віддати „Товариству ревнителів православ’я” в обмін на „належну” утвар¹⁰⁰. Із цього переліку тільки в останній момент викреслили два *Євангелія*. Одне з них, видане у Вільні 1644 р., мало дерев’яні, обтягнуті червоним оксамитом палітурки з рельєфним срібним окуттям¹⁰¹. Обидві книги, заново оправлені, й надалі зберігалися в монастирі. Натомість речі літургійного вжитку, виготовлені з коштовних металів, були переплавлені, а отримане з них золото оцінили в понад 544 срібних рублів, срібло – втричі дорожче¹⁰².

⁹⁷ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 132, l. 10.

⁹⁸ LMAVB RS, f. 41, b. 81, l. 9; V. Drėma. *Vilniaus bažnyčios*, c. 1018.

⁹⁹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 105, l. 11, 34 v. – 37 v.

¹⁰⁰ Там само, l. 40.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Там само, l. 12.

Із заснуванням в обителі Православної духовної семінарії, будівлі від-ремонтували за проектом архітектора Миколи Чагіна. З цією метою навіть створено спеціальний комітет, а генерал-губернатор Михаїл Муравйов у 1864 р. виділив на капітальний ремонт 60 000 рублів¹⁰³. 13 серпня 1865 р. відновлені споруди, що тепер виглядали „веселіше і величніше”, було посвячено¹⁰⁴, хоча роботи продовжувались і пізніше. Для розширення кількох приміщень зруйнували деякі з перегородок і склепінь, також до західного фасаду добудували триповерховий округлий корпус у формі вежі¹⁰⁵. Після реконструкції окремі з кімнат прикрашено необароковим декоративним стінним розписом¹⁰⁶.

1866 року з'ясувалося, що шати ікони Віленської Богородиці також не годяться: „почуття ревнителів православ'я” ображали „польські” орли на оковах, а також начебто папою римським надіслана корона і два „латинського вигляду” ангели, що її тримали¹⁰⁷. Відтак прикраси з образу зняли, золоту корону ще на якийсь час залишили у скарбівниці, а шату розплавив. З одержаного срібла й коштовного каміння було виготовлено нову шату та невелику корону – їх 1866 р. виконав золотар із Санкт-Петербурга Олександр Соколов¹⁰⁸. За тієї ж нагоди іконописець, академік Василій Васильєв почистив і реставрував саму ікону¹⁰⁹.

У 1868 р. черепицю на даху храму надумали замінити листами із залізної бляхи, проте вже наступного року взялися до планування робіт більшого обсягу, особливо піклуючись про побудову купола¹¹⁰. Російських чиновників дратував сам вигляд церкви, котра нагадувала костел, а особливо – бароковий фронтон, що здіймався у східній частині, і відсутність бані, характерної для православної сакральної архітектури. М. Чагін підготував три проекти дерев'яного купола, з яких комітет вибрав найдешевший і найпростіший для здійснення¹¹¹. Дах храму знизили, покрили залізними листами, у центрі звели імітацію дерев'яної бані з намальованими вікнами¹¹². На східному фасаді було збережено дві кутові вежі, натомість цілком

¹⁰³ Литовские епархиальные ведомости 8 (1864) 259.

¹⁰⁴ Там само, 17 (1865) 645–647.

¹⁰⁵ R. Butvilaitė. Vilniaus bazilijonų, с. 168.

¹⁰⁶ D. Klajumienė. Sienų apmušalų imitacija interjeruose nuo gotikos iki moderno // *Vilniaus dailės akademijos darbai*, т. 61: *Tekstai apie dizainą: lietuviški ir tarptautiniai kontekstai*. 2011, с. 31.

¹⁰⁷ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 105, l. 17, 28 v.

¹⁰⁸ Там само, l. 13 – 13 v.

¹⁰⁹ Там само, l. 29 v.

¹¹⁰ Там само, b. 221, l. 7–9, 11.

¹¹¹ Там само, l. 11 v.

¹¹² R. Butvilaitė. Vilniaus bazilijonų, с. 167.

розібрано бароковий фронтон і перекрито дах над апсидами. Значних змін зазнав західний фасад, котрому надали рис неовізантійського стилю, зруйнувавши класицистичний трикутний фронтон, поставивши по кутах дві невеликі бокові вежі та балюстраду, що їх поєднувала, та вимурувавши навпроти основного порталу ганок. Усе це робилося в надії, що чотири кутові вежі й купол нададуть святині вигляду п'ятикупольної церкви. Задля цього також розібрали невикористовувану частину коридору, який сполучив монастир із храмом з південного боку¹¹³.

Під час ремонту в 1869 р. всю церкву із середини було пофарбовано, поправлено іконостас, замість вітварів поставлено кіоти, прикрашені виготовленою зі стуккової маси імітацією мармуру, в кіотах встановлено чотири нові образи¹¹⁴. 1884 року виник задум перекласти польські тексти епітафій, вмурованих у стінах храму, і, зробивши переклад російською мовою, написати їх на стіні поряд з могильними плитами¹¹⁵.

У 1887 р. відремонтовано ганок церкви: знято колишню стару, намальовану на цинку ікону Пресв. Трійці, замість якої безпосередньо на стіні були виконані зображення „Старозавітної Трійці” та „Трьох віленських мучеників”¹¹⁶. Через два роки оновлювали стару дзвіницю і, збивши штукатурку, пошкоджену цеглу, що покришилася, замінили на нову; тоді ж на першому поверсі вирубано вікно та двері й обладнано квартиру сторожа¹¹⁷. 1891 року вирішено перебудувати та розширити каплицю Св. Йоана Богослова (раніше – Благовіщенську): вона була з'єднана з колишнім захристям і частиною коридору, який вів з храму до обителі¹¹⁸. Капличний іконостас перенесли до східної стіни, що відділяла захристя від коридору. З основного простору храму в цю каплицю (з того часу іменовану також церквою) пробито двоє дверей, здійснено й інші перебудови.

Зміни в облаштуванні Троїцької святині на початку ХХ ст. ще потребують більш вичерпних досліджень. Відомо, зокрема, що образ Св. Онуфрія 1910 р. віддали до Музею православної єпархії у Вільні¹¹⁹, а чудотворну ікону Богородиці в 1915 р. вивезли до Росії¹²⁰. У першій половині ХХ ст., коли колишня василіянська церква була передана католицькому товариству

¹¹³ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 221, l. 11 v.

¹¹⁴ Там само, l. 13.

¹¹⁵ Там само, b. 105, l. 60, 73–74.

¹¹⁶ Там само, b. 221, l. 65, 67.

¹¹⁷ Там само, l. 82.

¹¹⁸ Там само, b. 105, l. 95–102, 107. У виданні „*Vilniaus architektūra*” (Vilnius 1985, с. 167) ця реконструкція помилково датована 1851–1852 рр., пізніше неточну інформацію повторили деякі інші автори.

¹¹⁹ R. Lebedytė. Pranciškus Smuglevičius, с. 49.

¹²⁰ Там само, с. 50.

Святотроїцький храм у Вільні після реконструкції XIX ст.
Літографія за аквареллю Івана Трутнєва 60-х рр. XIX ст.

Св. Вікентія де Поля, з її даху зняли дерев'яний купол та провели різні ремонтні роботи. На сьогодні місце перебування мистецьких цінностей, що належали храмові Пресв. Трійці, а також ікон авторства Смутлевича, не встановлене. У збірках Музею мистецтв Литви залишилося тільки декілька образів пензля Івана Хруцького.

НЕКРОПОЛЬ ТА ЙОГО АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Археологічні дослідження крипти

Крипти для захоронень, як один з найважливіших елементів сакрального простору, в період середньовіччя та раннього нового часу були значущими з кількох поглядів. По-перше, це місце поховання, гідне осіб з високим соціальним статусом. По-друге, для знаті воно мало особливе значення, оскільки виконувало функцію пам'ятного місця конкретних родин, єднаючи їхніх живих і померлих членів¹. У криптах, що розташовувались у храмах, знаходили свій вічний спочинок не лише заслужені миряни, але й монахи. З писемних джерел відомо про такі захоронення ченців, проте в результаті вже проведених на сьогодні археологічних досліджень їх виявлено небагато². Віднайдені у підземеллях Віленської унійної церкви Пресв. Трійці понад 70 поховань василіян дозволяють розкрити різноманітні аспекти їхнього захоронення. Водночас ці археологічні дані дають змогу дізнатися дещо й про те повсякдення іноків, що так мало відображене в історичних джерелах – спосіб їхнього життя, харчування і стан здоров'я.

У писемних джерелах XVII–XVIII ст. фігурують три крипти у храмі Пресв. Трійці: 1) т. зв. братська (*sklep bracki*) – у центральній частині, під головним (великим) вівтарем; 2) під вівтарем Блаженного Йосафата, який тепер справа від великого вівтаря; 3) під вівтарем Св. Онуфрія, якого

¹ J. H. Kilde. *Sacred Power, Sacred Space: An Introduction to Christian Architecture and Worship*. Oxford 2008, с. 80; J. Łabno. *Commemorating the Polish Renaissance Child: Funeral Monuments and their European Context*. London – New York 2011, с. 83.

² Див., зокрема: Sv. Barakauskas. 1994–1995 m. Vilniaus miesto Bernardinų ir Pranciškonų bažnyčiose rastų palaikų antropologinė analizė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*. 1995, с. 391–396; L. Girlevičius, R. Žukovskis. Vilniaus Bernardinų vienuolyno ansamblis // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*. 2008, с. 295–297; R. Žukovskis. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (pranciškonų) bažnyčia Vilniuje // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. 2011, с. 297–305.

нині в церкві немає³. В останніх двох гробівцях хоронили мирян і монахинь-василіянок. У 2015–2016 рр. було здійснено комплексні (історичні, археологічні й антропологічні) дослідження першої крипти (керівник Альбінас Кунцевічюс). Вхід до неї бачимо прямо перед головним вівтарем. Її розмір – 8,7 x 5,8 м, висота – бл. 4,3 м, у кінці є віконце для освітлення. Приміщення, мабуть, облаштовувалося в декілька етапів: тильна його стіна зі згаданим шойно вікном змурована, певно, раніше, ніж бокові стіни, що примикають до неї, а ті, своєю чергою, можуть бути давніші, ніж напівциліндричне склепіння.

У крипту ведуть дев'ять східців. Вдалося встановити, що біля входу, приблизно на 0,7 м нижче від останньої сходинки, невелику площу долівки було викладено червоного кольору, неглазурованою підлоговою плиткою розміром бл. 0,17 × 0,17 м. Поверхня цієї долівки, на якій у 2015 р. і знайшли покладені домовини, фактично збігається з рівнем пізніше використовуваної підлоги. Це підтверджує, як вважають, викладення шаром металу колишньої доріжки, можливого проходу від входу в крипту до її центру. Там було скинуто фрагменти перепаленого й знищеного іржею металу, товщиною до 0,02 м, розміром бл. 0,3–0,4 × 0,2–0,3 м. Вони нагадують частини листів товстої бляхи або залишки металевих обков і явно опинились у цьому приміщенні вже після їхнього первинного використання, ймовірно в час ремонту й перебудови церкви чи монастиря.

Домовини й останки виявлено і на землі (вивчалися 2015 р.), і під землею (дані 2016 р.). У 2015 р. біля входу до крипти налічувалося приблизно 15 трун, розміщених у хаотичному порядку. Вони сюди потрапили найпізніше. У середній частині крипти самих домовин було дещо менше, натомість там лежало багато окремих дощок від них. У кінці приміщення – знову купа в три-чотири поверхи складених трун, серед котрих також розкидано дошки, а ще чимало людських кісток і дрібних будівельних решток. Очевидно, що кістки сюди вкинули через освітлювальне віконце, найвірогідніше тоді, коли ремонтувався храм і впорядковувалося довкілля. Востаннє домовини до цього приміщення вносилися вже в радянський період, коли в церкві влаштовували наукові лабораторії Вільнюського інженерно-будівельного інституту. У деяких трунах, що стояли ближче до входу, валялись уривки газет, надрукованих 1965 р.

У 2015 р. тут загалом віднайдено й досліджено 53 домовини із захопленнями. Також зібрано різні кістки близько 60 індивідів. 24 труни виявлено в досить доброму стані, від інших збереглися лише більші або й зовсім незначні залишки. Розмір домовин: довжина – бл. 1,8–2 м; ширина

³ LVIA, f. SA, b. 5334, l. 60 (1663 p.); b. 5335, l. 117 (1666 p.); f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 58–58 v. (1778 p.), 62 v. (1778 p.).

в голові – бл. 0,5–0,7 м; у ногах – бл. 0,4–0,5 м; висота нижньої частини та віка – бл. 0,3 м. Усі труни дерев'яні, ширина дощок – 0,2–0,3 м, товщина – 0,02–0,03 м. Віка переважно прикріплені до низу дерев'яними кілочками (найчастіше по три з кожного боку), іноді – металевими цвяхами. Ці кришки домовин збережені тільки в небагатьох з них (здебільшого тих, що були біля входу). Напевно, коли гроби з інших крипт вносили через вузький отвір входу, віка несли окремо, і з ними поводитися не так обережно, як із останками. Деякі труни прикрашені монограмами Ісуса або Пресв. Богородиці (латинськими чи грецькими), деякі – іншими знаками (наприклад, мотивом черепа та перехрещених під ним кісток), ще деякі, пофарбовані в чорний колір, – білими хрестами тощо. Є, зокрема, і 14 домовин з написами латинською й польською мовами. У такий спосіб намагалися представити коротку біограму померлого, вказавши найсуттєвіші факти його життя: ім'я та прізвище, обов'язки в монастирі або провінції, дату смерті, прожитий вік і термін, проведений в обителі. Як-от: „R[everendus] P[ater] Florianus Walicki, Ord[inis] S[ancti] B[asilii] M[agni], superi[or] Laden[sis], procurator causar[um] general[is]. Obiit d[ie] 6 Jul[i]i 1750. Aetatis suae 37. Religionis 11mo” (Всечесний отець Флоріан Валіцький, [монах] Чину св. Василя Великого, настоятель Лідського [монастиря], генеральний прокуратор. Помер 6 липня 1750 р., [маючи] 37 років, 11 років [прожив] як монах). Дещо скромніший запис на труні молодого ченця: „R[ok]u 1[788] Innocenty Janiszewski, mający wieku swego lat 21, w zakonie 4 odbywszy [...] przeniósł się do wieczności” (Року 1788 Інокентій Янішевський, маючи віку свого 21 рік, у монастирі 4 провівши, [...] переставився до вічності). На багатьох останках тіл зауважуємо епитрахилі, парамани. Ці знахідки, а також написи на домовинах свідчать, що тут спочивають василіяни.

У 2016 р. вивчено 19 закопаних у землю домовин та два захоронення, закопані без трун. Усі вони розташовувалися на глибині до 1 м. Останки в трунах лежали головами до тильної стіни, що мала освітлювальне віконце (у бік вітваря церкви), або до входу крипти. Вони, хоч і похоронені, найправдоподібніше, не в один час, утворювали досить-таки акуратні ряди по обидва боки крипти. На цих гробах не виявлено жодного орнаменту чи напису. Більшість похоронених осіб становили чоловіки – монахи-василіяни (знайдено одну епитрахиль, шість параманів). В одній труні похована жінка віком приблизно 50 років. На її черепі залишилися клапті вовняного тканого каптура, а на тілі – штучні квіти (їхні пелюстки зроблені з тонкого шовку й мереживної тканини, стебла – з металевого дроту) та фрагмент вигаптуваної деталі з монограмою Христа „IHS”. Один гріб призначався для дитини (розмір домовинки бл. 1 × 0, × 0,2 м), але її кістки не збереглися. Записи на трунах, що лежали поверх ґрунту, показують, що поховання

здійснено в 1717–1788 рр. Тому цілком можливо, що захоронення в землі належать до періоду перед 1717 р.

Коли промовляють померлі: антропологічно-історичні студії

Звичні для істориків писемні джерела фіксують чимало важливих відомостей про віленських василіян, їхню діяльність, прочитані ними книги або стосунки з мешканцями міста, що представлені різними соціальними групами. Натомість дуже обмеженою є їхня інформація про спосіб життя, харчування, хвороби, причини смерті й поховання монахів. Ці аспекти чернечого побуту в „Щоденнику” монастиря, протоколах візитацій та інших документах описувалися щонайбільше однією лаконічною фразою, а найчастіше взагалі ігнорувалися. З огляду на це, останки людей, спочилих у крипті церкви, стають тим додатковим джерелом, що істотно доповнює дані писемних пам’яток, відкриваючи нові сторони повсякдення населеників обителі. Антропологічні дослідження останків, зіставлені з даними прибутково-видаткових книг монастиря (1765–1781)⁴ та інших джерел, допомагають, серед іншого, довідатися як про хвороби і травми ченців, так і про причини цих недуг та ушкоджень і краще зрозуміти особливості харчування, стану здоров’я та поховання. Необхідно зважити й на те, що василіяни надзвичайно рідко перебували тільки в одній обителі, тому патології похоронених у крипті іноків не обов’язково були пов’язані зі специфікою побуту саме у Віленському монастирі.

Під час антропологічних студій опрацьовано 74 захоронення: 63 скелети, 13 частково муміфікованих тіл і п’ять мумій. Шкіра та внутрішні органи останніх висохлі, а тіла зберегли свою форму. Вважається, що сприятливий мікроклімат у місці поховання (незмінна температура, постійна вологість або сухе повітря) могли обумовити натуральну консервацію останків. Тим паче, що не помічено жодних розрізів шиї, живота або паху, характерних для бальзамування. Варто, однак, звернути увагу й на таке досить незвичне поховання: в одному випадку в ділянку живота і грудей напхано дрібні дерев’яні стружки; можливо, не вистачало внутрішніх органів. Є певні підстави припустити, що це було бальзамування, що мало запобігти розпаду тіла. Вибір методу штучної муміфікації міг залежати від соціального статусу індивіда. Із тіл заможніших осіб перед бальзамуванням (органічними або неорганічними засобами) могли бути виїняті внутрішні органи, тоді як інші особи муміфікувалися без такої спеціальної підготовки тіла⁵. Історичні й антропологічні дані доводять, що в XVII ст. померлих

⁴ LVIA, f. 1178, ар. 1, б. 1.

⁵ Ar. C. Aufderheide. *The Scientific Study of Mummies*. Cambridge 2004, с. 44–46.

Надгробна плита Варвари Скуміної-Тишкевич
(Нарушевичової, †1627) у Віленському храмі Пресв. Трійці.
*Автор невідомий. Майстерня Костянтина і Якова Тенкалів,
20–30-ті рр. XVII ст.*

вельмож зі знатних родів ВКЛ, наприклад Радзивіллів, бальзамували⁶. Отож випадок з монахом, похованим у крипті храму, винятковий: хоча фунеральний одяг не демонструє високого статусу покійного, проте його тіло піддане муміфікації. Щоправда, у масштабах Європи така ситуація не унікальна – знаємо про подібно бальзамованих ченців, зокрема в монастирях Італії⁷.

Абсолютну більшість захоронених у крипті осіб складають чоловіки – 68, ще двоє, вочевидь, також були чоловічої статі. Останки інших двох людей настільки розклалися, що встановити їхню стать не вдалося. Лаконічні згадки у джерелах усе ж засвідчують, що тут хоронили не лише чоловіків. 1757 року в крипті, під одним із вітварів поховали ігумену обителі василіянок Констанцію (Єленську)⁸. На спогад про неї та її сестру Рахилю в стіні церкви вмуровано меморіальну дошку. У 1778 р., у „підвалі під вітварем Св. Онуфрія”, було похоронено настоятельницю василіянок Мілевську, котра померла „після нетривалої хвороби”⁹. У цьому переконують і дослідження 2015–2016 рр. – тоді ідентифіковано останки двох літніх жінок. Також з’ясувалося, наскільки важкими виявилися останні роки їхнього життя: вони були беззубі, тіло мали сковане артритом і обтяжене сформованим у старечі літа горбом.

У списках померлих василіян Литовської провінції фіксуються тільки роки смерті монахів, без вказівки на те, якого віку досягнув покійний¹⁰. З інших джерел і записів на домовинах дізнаємося, що, скажімо, брат Теодор (Ордзевич / Нордзевич) помер, доживши до 87 років¹¹, а вже згаданий брат Інокентій (Янішевський) – лише до 21-го. Чернечу спільноту творили особи дуже відмінних вікових категорій. Це добре ілюструють протоколи візитаций за 1785, 1787, 1794 і 1796 рр., в яких є нотатки про календарний вік тогочасних іноків Віленського монастиря Пресв. Трійці. Для порівняння подаємо й біологічний вік померлих, встановлений у результаті дослідження останків (*табл. 1*)¹².

⁶ M. Matuškaitė. *Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklimas LDK*. Vilnius 2009, с. 73; R. Žostautaitė. *Mumijos Lietuvoje: tyrimai, apsauga ir eksponavimas* / магістерська робота [Історичний факультет Вільнюського ун-ту]. Vilnius 2016.

⁷ S. Panzer, A. R. Zink, D. Piombino-Mascalì. Radiologic Evidence of Anthropogenic Mummification in the Capuchin Catacombs of Palermo, Sicily // *RadioGraphics* 30 (2010) 1123–1132.

⁸ VUB RS, f. 3, b. 1837, l. 68.

⁹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 62 v.

¹⁰ VUB RS, f. 3, b. 1837.

¹¹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 16.

¹² Календарний вік – календарні роки особи; біологічний – вік організму відповідно до його анатомічної та фізіологічної зрілості або рівня зношеності. Різниця між цими

Таблиця 1
**Календарний вік ченців, які жили у Віленському
 василіянському монастирі, та біологічний вік померлих монахів**

Календарний вік за даними візитацій	Роки візитацій				Загалом	Біологічний вік
	1785	1787	1794	1796		
15–19 р.	2	2	0	0	4	0
20–29 р.	27	22	18	19	86	10
30–39 р.	6	13	9	8	36	25
40–49 р.	12	8	9	6	35	20
50+ р.	2	3	11	9	25	18
Невідомо	10	3	0	0	13	1

Джерело: ÖNB Wien, cod. SN-2798, cod. SN-3849.

Той факт, що на момент проведення візитацій серед насельників обителі переважали молоді чоловіки 20–29-річного віку, можна пояснити тим, що до цієї спільноти належали й ті василіяни, які навчались у Віленській папській академії. А це були здебільша особи віком до 25 років, тобто монахи, котрі вже склали обіти, але ще не отримали єрейських свячень. Майбутні василіяни до монастиря найчастіше вступали у віці 17–21 рік і практикували чернецтво приблизно три-чотири десятиліття. Кількість іноків, які представляли різні вікові групи, залежала від актуальної величини цього монашого осередку, однак тенденція однозначна: його громада формувалася із чоловіків, яким сповнилося 20–40 років. Навряд чи це була специфіка Віленського монастиря, особливо якщо пам'ятати про те, що його особовий склад ніколи не був сталим.

Антропологічні дослідження дозволяють говорити про основні причини смертності василіян. Життєве довкілля, як відомо, є одним з найдієвіших чинників впливу на тривалість життя індивідів. Найвиразніше цей зв'язок простежується при порівнянні стану здоров'я людей з міста і села. Щільність населення в урбанізованому просторі обумовлювала гірші гігієнічні умови та швидше поширення хвороб, насамперед інфекційних. Ці фактори найбільш значущі для двох груп – дітей і містян-новоселів. Як уже зазначалося, склад василіянської спільноти був динамічним – він постійно змінювався. Показники смертності у віковій групі 20–29 років є одними з найнижчих, проте вони істотно зростають приблизно у віці 30 років. Це не дуже звичайне явище, якщо взяти до уваги те, що середня тривалість життя

віковими показниками може становити й 15 років. Під час антропологічних досліджень було з'ясовано біологічний вік індивіда.

в тодішньому Вільні сягала близько 40 років. З одного боку, хоч і неспіливо, можемо стверджувати, що здоров'я василіян ставало значно уразливішим, коли вони прибували на нове місце. З іншого боку, ймовірно, що й самі прибулі приносили із собою хвороби, які пізніше поширювалися в обителі. Так, для прикладу, один чернець, котрому було 35–45 років, страждав від небезпечної й вельми заразливої інфекційної недуги – туберкульозу. Та основна частина похоронених усе-таки дожили до 40, 50 і більше літ. Цих монахів уже виснажували хвороби, пов'язані з поважним віком, і дедалі відчутніша нерухливість: мучили болі в пошкоджених артритом суглобах і хребті, спинні грижі, отримані внаслідок травм або фізичних робіт, різноманітні запалення, що закінчувалися втратою гнучкості та рухливості.

Нетиповими для міста виявилися харчові звички ченців. Зрозуміло, що вони їли дещо ситніше, ніж пересічний мешканець Вільна у XVIII ст. Адже той частіше потерпав від недоїдання, через що й нераз хворів – малокрів'ям, цингою або рахітом. А от вісім василіян страждали від недомогань протилежного характеру, спричинених типом харчуванням, таких як подагра і ДГС (дифузний ідіопатичний гіперостоз скелета). Парадоксальні результати дослідження вимагають пояснення – чи монаша кухня наблизилася до кухні вельмож, чи вона була скромною? Суттєву інформацію про щоденне меню василіян надає їхня книга прибутків і видатків. На жаль, занотовані в цьому джерелі відомості дуже неоднорідні, що зумовлено неоднаковим ставленням іноків до обов'язку заповнювати книгу. Крім того, в ній фіксується лише куплене з усіх спожитих продуктів, а в чернечий раціон входило і те, що збиралося як данина з маєтків, належних монастиреві (передовсім пшениця), тут же випікався хліб, а в browарні варили пиво. Безперечно, харчування монахів було відносно розмаїтим: це і хліб, і риба, і різні молочні продукти, яйця, олія, м'ясо, пиво та ін. Однак кількість їжі, спожитої щодня кожним ченцем індивідуально, з причини лаконічності джерел залишається нез'ясованою.

Цінні дані про те, з чого складалася трапеза монахів, отримуємо також під час огляду останків. Характерною патологією, що зрідка простежується в остеологічному матеріалі, була подагра. Цю „хворобу королів” пов'язують з надмірним споживанням алкоголю (переважно пива), м'яса і риби. Саме тому на карикатурах XVIII–XIX ст. особи, яких мучить подагра, часто зображаються з чималими животами, з келихом, а скорчена болем ступня відпочиває на стільчику для ніг. Людина, котра страждає від подагри, має досить неприємні відчуття, коли суглоб, вражений хворобою (зазвичай на великому пальці ноги), починає ломити, і ця ломота пізніше може перерости в нестерпний біль. Пошкоджене місце напухає, інколи деформується, а напади болю, що почалися, довго не дають заснути. Така подагра, зокрема, мучила і Миколая Радзивілла Чорного. І настільки сильно,

Вигляд крипти із захороненнями на початку досліджень.
Фотограф Юлюс Калінскас, 2015 р.

що після чергового нападу він натер болюче місце (і навіть голову!) ртуттю й помер¹³. Отож зрозуміло одне: недуга, яка була властива насамперед для представників еліти, торкнулась і деяких ченців.

Інша патологія, що не оминула монастиря, – це ДІГС (типові для неї ознаки спостерігалися навіть у тих чотирьох монахів, котрі дожили до більш ніж 50 років). Вона, проявляючись винятково окостенінням хребта з правого боку, заторкує осіб, що мають діабет II типу або ж надмірну вагу. ДІГС переважно визначають як стан, а не як хворобу: багато людей і не підозрюють про такі зміни у своєму скелеті, хоча медики й фіксують окремі скарги пацієнтів на ломоту в суглобах і затерпання в області хребта¹⁴. Отже, якщо подагра піднесено титулується „хворобою королів”, то ДІГС, на нашу думку, є притаманною для ченців: майже немає сумнівів, що напої, а особливо м'ясні страви у значних кількостях могли обумовити таке велике (порівнюючи з пересічними мешканцями міста чи села) поширення цього стану в чернечому середовищі. Це підтверджує також аналіз останків монахів з інших країв Європи¹⁵. Шукаючи відповіді на питання, що ж спричинило розповсюдження цих двох патологій у Віленській василіянській обителі, важливо звернути увагу на споживання алкоголю. Воно стимулювалося й відсутністю можливості пити воду, що була надто забрудненою, через що перевагу надавали пиву – одному із найбільших винуватців обох патологій. Віленські василіяни навіть наймали пивовара, який трудився у тут же розташованій броварні. Правда, наприкінці XVIII ст. іноки не були задоволені якістю пива, що варилось у монастирі. Отець Гедеон (Гаєвський), котрий жив у обителі десять років, так охарактеризував цей напій: „Завжди каламутне, кисле і шкодить здоров'ю”¹⁶. Не випадково для гостей купувалось англійське або „вироблене у місті” пиво.

Як повідомляють джерела (*табл. 2*), монахи відносно часто вживали й вино (передовсім угорське). Його ченці закупляли щорічно: інколи декілька пляшок (особливо у випадку гостей), інколи – бочки, що коштували не одну сотню злотих (наприклад, у січні 1780 р. придбано „старого французького вина” за 225 злотих¹⁷). Точний об'єм випитого вина в документах не вказується. Лише під час візитації 1796 р. ісповідник Арсеній (Весель) згадує, що монахи (можливо, тільки отці?) щотижня отримують по чверті

¹³ A. Kuncevičius, R. Jančauskas, R. Laužikas та інші. *Radvilų tėvonija Dubingiuose*. Vilnius 2009, с. 60.

¹⁴ T. Waldron. *Palaeopathology*, 2-ге вид. Cambridge 2010, с. 75.

¹⁵ J. Rogers, T. Waldron. DISH and the Monastic Way of Life // *International Journal of Osteoarchaeology* 11 (2001) 357–365; B. Harvey. *Living and dying in England 1100–1540: The Monastic Experience*. Gloucestershire 1993.

¹⁶ ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 374 v.

¹⁷ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 184 v.

Поховальні написи на домовинах, XVIII ст.
Фотограф Юстіна Козакайте, 2015 р.

горнця (кварти?), тобто приблизно 1 л вина¹⁸. Інші види алкоголю, такі як медовий напій (медовуха) або горілка, купувалися рідше і споживалися тільки за виняткових нагод.

Таблиця 2

**Види алкогольних напоїв, придбаних
Віленським василіянським монастирем у 1765–1781 рр.**

Вид алкоголю	Згадано у джерелах
Вино (угорське, французьке)	176
Пиво	148
Медовий напій (медовуха)	79
Горілка	49
Рисова горілка	22

Джерело: LVIA, f. 1178, ар. 1, б. 1.

Наступний важливий елемент харчування василіян – м'ясо. У 1765–1781 рр. монастир купував цей продукт мало не 600 разів. Найчастіше вибирали телятину, яловичину, курятину і те, що економ називав „м'ясом” (*mięso*) (табл. 3).

Таблиця 3

**Види м'яса, придбаного
Віленським василіянським монастирем у 1765–1781 рр.**

Вид м'яса	Згадано у джерелах
Телятина, яловичина	200
„М'ясо”	162
Курятину	120
Баранина	34
Рябчики	22
Тетеруки	13
Зайчатина	12
Гусятину	6
„Свійська птиця”	5
Свинина	3
Інше	14

Джерело: LVIA, f. 1178, ар. 1, б. 1.

¹⁸ ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 374 v.

Телятина, яловичина та „м'ясо” здебільшого призначалися для хворих. Ця страва також з'являлася на столі монахів на свята та ще тоді, коли їх відвідували почесні гості або очільники провінції Чину. М'ясо у звичайні скромні дні подавалося доволі рідко. Загалом його споживання протягом описуваного періоду було розподілено нерівномірно: лишень у 1772–1773 рр. монастир придбав цей продукт стільки разів, скільки й за інших 13 років. Упродовж тих двох років довго нездужали 4–5 ченців і настоятель, тому їм м'ясо купувалося мало не щодня. До того ж у 1773 р. декілька місяців в обителі гостювала управа провінції Чину, яка, своєю чергою, теж часто приймала відвідувачів. Незважаючи на те, що точно встановити частку м'яса в раціоні іноків не реально, все ж зробимо обережний висновок, що вони справді строго дотримувалися постанови не їсти м'ясних страв у піст, як це було в усіх чернечих осередках „старих” правил¹⁹.

Ще один чинник, який міг посприяти розвитку зазначених патологій у насельників монастиря, – харчування рибою (*табл. 4*). Виглядає на те, що її їли не тільки в час посту, а й узагалі щодня.

Таблиця 4
Види риби, придбані
Віленським василіянським монастирем у 1765–1781 рр.

Вид риби	Згадано у джерелах
„Риба”	820
Щука	142
Окунь	48
Лящ	39
Лосось	33
Вугор	31
Ряпушка	27
Оселедець	25
Осетер	21
Плотва	20
Інше	56

Джерело: LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 1.

Чернеча спільнота не мала у своєму володінні близько розташованих до Вільна ставків чи озер, тому закуповувала і свіжу, і сушену, і засолену

¹⁹ M. Borkowska. *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*. Warszawa 1996, с. 139.

рибу. Крім неконкретизованої „риби”, василіяни найчастіше обирали щуку, а споживання всіх інших видів між собою відрізнялося несуттєво. У джерелах подекуди подаються й кількості придбаного продукту. Так, 17 квітня 1776 р. у монастир надійшло 172 щуки і 133 окуні²⁰. Дещо менше рибин знову купили вже через 10 днів, тож виглядає на те, що їли її багато. Останнє твердження доводять і результати огляду зубів монахів, похоронених у крипті: незначний знос зубів вказує на харчування якіснішою та „чистішою” їжею, а відносно невелика втрата зубів перед смертю та обмеженість проявів карієсу – на можливе більше споживання білкових продуктів (м'яса, риби і / або молока)²¹. Згідно з джерелами, окрім м'яса, риби та хліба, в меню цих ченців вагоме місце займало молочне (сметана, масло, молоко) та олія, що зазвичай уживалася з рибою. Рідше, переважно на свята або на прийомах гостей, у трапезній з'являлися цукор, пироги, печиво та інші нещоденні страви.

Попри все сказане, через значну фрагментарність антропологічних та історичних даних, складно визначити, чи харчування василіян було повноцінним. З одного боку, записи книги доходів і витрат та інших документів переконують, що члени монашої громади, залежно від рангу, споживали різні наїдки, а наявність патологічних випадків підводить до думки і про практику надлишкового забезпечення їжею. З іншого боку, батьки деяких студентів семінарії, котрі мешкали в обителі 1794 р., скаржилися візиторіві, що їжа, особливо в дні посту, є недостатньою (*parvus, insufficiens, parcissimus*)²². Проте таке незадоволення здебільшого стосувалося не малої кількості, а поганій якості харчу. Захристиянин Флавіон Шантир тільки й ганив монастирських кухарів, які через пияцтво неспроможні нічого смачного приготувати²³, а от професорові теології Навкратієві (Заневичу) їжа здалася „достатньою і досить доброю”²⁴. Таким чином, хоча писемні джерела начебто й свідчать, що раціон іноків був одноманітним і вбогим (риба, хліб, молочні продукти, зернові культури, пиво), але антропологічний аналіз останків показує, що принаймні в деяких з ченців він був досить багатим. Цілком імовірно також, що зі зміною статусу монаха змінювалось і його харчування.

Із видатково-прибуткової книги Віленської обителі довідуємося, що її насельники хворіли доволі часто, постійно наймали лікаря або принаймні

²⁰ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 130–131.

²¹ E. Rinkevičiūtė. *Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios kriptoje palaidotų asmenų dantų būklė* / бакалаврська робота [Історичний факультет Вільнюського ун-ту]. Vilnius 2016, с. 39.

²² ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 154 v.–156 v.

²³ Там само, fol. 159.

²⁴ Там само, fol. 161.

Знахідки у крипті. Зразки хрестиків, XVIII ст.
Фотограф Вітауте Лукишенене, 2015 р.

цирульника, котрий міг надати елементарні лікарські послуги (спустити кров, перев'язати рани тощо). Загалом джерельні згадки про здоров'я василіян є дуже лаконічними, однак на підставі результатів антропологічних досліджень можна докладніше уявити специфіку їхніх хвороб і зазнаних травм. Так, під час візитації монастиря в 1787 р. ревізором було занотовано, що брат Інокентій (Янішевський) через якусь недугу (*defectum*) перестав ходити²⁵. Коли ж у крипті сучасні дослідники знайшли домовину цього інока, то додатково з'ясувалося, що йому докучали біль хребта через існуючі грижі та запалення обох кісток гомілки. Чому саме монах не міг ходити, так і не встановлено, проте, з огляду на його юний вік – 21 рік на момент смерті, логічно припустити, що минуло надто мало часу, щоб хвороба залишила свої сліди в кістках цієї молодого людини.

В опрацьованих нами писемних джерелах лише один раз мовиться про травму в ченця. У „Щоденнику” обителі описано випадок, коли не-названий інок 15 листопада 1777 р., будучи нетверезим, випав з другого поверху і зламав ліву ногу²⁶. Оскільки не ясно, чи він помер у Вільні, то не вдається пов'язати його з якимось захороненням. Беручи до уваги активний спосіб життя василіян, досить часті й далекі подорожі, ушкодження вони, вочевидь, переважно зазнавали саме за таких обставин. Травми не були рідкісними: 33 з 74 монахів мали важкі або відносно легкі ушкодження. 15 з них зазнали множинних травм усього тіла, а у 18-ти була зламана принаймні одна кістка. Найбільш вражаючим і поки що не до кінця пояснюваним феноменом є численні переломи ребер: їх отримали 19 ченців, тобто майже кожен четвертий. Можливо, таке явище у Вільні й не повинно викликати подив: урбаністичний простір міста взагалі не був придатний для безпечного життя як з причини своєї закритості, так і через постійний контакт з іншими, не завжди по-товариськи налаштованими особами. Аналіз травм віленців засвідчує, що переломів ребер у містян було набагато більше, ніж у мешканців села, – їх мав майже кожен п'ятий житель столиці ВКЛ²⁷. Отже, кількість травмованих василіян не суперечить тогочасним тенденціям міського життя, але чому саме монахи так часто ушкоджували цю частину тіла? Через уже згадуваний активний спосіб життя? Чи, може, через майже щоденне насилля, що не оминало й іноків? Знаємо, що такі насильницькі травми (переломи носа, рубані рани черепа) були щонайменше в чотирьох ченців, а неспецифічні запалення гомілки, зумовлені надмірним рухом або інфекційним захворюванням, мали 30 представників чорного духовенства.

²⁵ ÖNB Wien, cod. SN-3849, fol. 453 v.

²⁶ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 46 v.

²⁷ Дані з особистого архіву Ю. Козакайте.

Поховання та знахідки

Історичні джерела не відображають специфіки поховання монахів. Вірогідно, василіян ховали зодягненими в щоденний габіт, разом зі звичними речами – вервицею, хрестиками, пекторалами, медальйонами тощо. Коли після довгої хвороби 11 липня 1775 р. помер о. Ігнатій (Морштин), монастир купив лише домовину за 10 злотих²⁸. У жодному випадку не йдеться про придбання спеціального одягу або матеріалу, призначеного для обкладання труни зсередини. Тільки для похорону настоятеля обителі Іраклія (Карпінського) 5 лютого 1773 р. за 1 злотий купили фарби „для малювання гробу”²⁹. Однак такого помальованого гробу під час огляду крипти віднайдено не було.

Якщо судити з похоронного одягу, то в крипти переважають захоронення ченців. Більшість виявлених знахідок становлять тканина домовини та металеві прикраси, частини богослужбового одягу, дрібне особисте поховальне вбрання монахів, клаптики кольорового шовку і бродатної тканини. На жаль, фрагментів цього облачення залишилося дуже мало, а взуття взагалі нема.

Габіт василіян був довгим, темним, з прямостоячим комірцем, з каптуром, спереду якого пришито дві довгі, з удвоє складеної тканини стрічки, що спадали на груди. Такі добре збережені каптур з тонкої рудої вовни та шапочка з рудого оксамиту лежали в труні брата Янішевського. Фрагменти каптура з темної вовни є й у двох інших домовинах монахів та у гробі старої жінки, а в одній труні похоронено василіянина, котрий носив каптур з овечої шкіри.

Здійснюючи літургійні обряди, унійні священики мусили зодягати єпитрахиль. У процесі вивчення артефактів крипти отримано п'ять зразків такого облачення та їхні рештки. Єпитрахиль (гр. *Επιτραχιλιον* – те, що навколо шиї) – це довга стрічка, що огинає шию й обома кінцями спадає на передню частину тіла. На її половинках вигаптувано три пари хрестів, які символізують шість Св. Тайн, що їх може звершити єрей³⁰. Сьомий хрест посередині означає ношу єрейських обов'язків, що її прийнято задля служіння Господеві. Одна зі знайдених єпитрахиль (довжина – бл. 251 см, ширина – 9,5 см) пошита з рудої тканини, а краї окантовані галуном з металевих ниток. З того самого позументу на довгих половинках тасьми пришито шість грецьких хрестів. Ще одна єпитрахиль – надзвичайно довга (279 × 8–13,5 см), з червоного жакарду, декорованого рослинним мотивом жовтуватого й зеленого кольорів. Її краї теж обшиті галуном з металевих ниток, з нього ж зроблено й сім латинських хрестів.

²⁸ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 119 v.

²⁹ Там само, l. 78.

³⁰ М. А. Маханько, Ю. Г. Гриднева. Єпитрахиль // *Православная энциклопедия*, т. 18 / за ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Москва 2013, с. 535–542 (<http://www.pravenc.ru/text/190057.html> (2017-03-16)).

Інша група знахідок – парамани. Параман (гр. *Παραμανδύας* – додаток до мантиї) є релігійним елементом вбрання монахів східного обряду, зафіксованим уже в IV ст. Ченці носили його під одягом на спині на чотирьох шнурках, котрі на грудях утворювали хрест. Це було нагадування про той хрест, що його взяв на себе монах, слідуючи за Христом. Василияни, які вже склали вічні обіти, вішали парамани собі на груди. Під час дослідження зібрано 36 параманів і відокремлено їхні фрагменти: вигаптувані тканинні хрести Голготи, основи парамана зі шнурками, обводи країв і т. д. Композиції більшості орнаментів на параманах подібні. У центрі прямокутного клаптика за допомогою техніки аплікації або вишивки зображено православний хрест Голготи, на вершині якого табличка з літерами ІНЦИ. Під хрестом зазвичай є череп з перехрещеними кістками. Обабіч хреста вигаптувані спис Лонгина і тростина з губкою та знаряддя тортур, що символізують Христові страсті (бич, тростина, драбина, кліщі, молоток) і нагадують про Розп'яття (стовп, біля якого бичували Христа, хустина св. Вероніки та абрєвіатури грецькою й церковнослов'янською мовами: „ІНЦИ” – укр. „Ісус Назарянин, Цар Юдейський”; „ІС ХС НИ КА” – укр. „Ісус Христос перемагає”; „ЦР СЛ” або „СР СЛ” – укр. „Цар Слави”; „МЛ РБ” – укр. „був розп'ятий на Лобному Місці”; „К Т” – укр. „спис і тростина [Лонгина]”; „Г Г” – укр. „Гора Голгота” та ін.).

На декількох параманах хрести латинські. Посередині такого парамана з рудого оксамиту (16 × 13,5 см) металевими нитками був виконаний латинський хрест, з хустиною св. Вероніки на хрестовині. Справа від хреста – чаша, спис Лонгина, колона тортування Христа і бич; з іншого боку – Його туніка (?), жердина з губкою, кліщі та драбина. Також маємо два парамани з латинськими написами, один з яких обрамлений гаптованими латинськими літерами висотою 2,5 см, що творять текст: „VERBO CARO FACTUM EST ET HABITAVIT IN NOBIS” („І Слово стало тілом, і оселилося між нами” (Йо 1,14)). Такі різні парамани вказують на єдність знаків і символів визнання віри двох християнських традицій – православної й католицької. Вплив на це, можливо, мав і той факт, що василіянами ставали не лише уніати, але й римо-католики.

Віднайдений і параман (13 × 10,5 см) з не дуже розбірливим дарчим написом польською мовою на тильній стороні. Зробивши фотографію у світлі ультрафіолетових променів, його частково вдалося відчитати: „[G?]ermano [D]robiszewski Basiliano Profess[o] Ociec [...] Joseph [...]” („[G?]ерману [Д]робишевському, професу василіян, отець [...] Йосиф [...]”)³¹. Цей напис

³¹ Фізичні обстеження здійснено в лабораторії Відділу наукових досліджень Центру реставрації ім. Пранаса Гудінаса Музею мистецтв Литви.

а) Медальйон із зображенням
езуїтського святого Франциска Ксав'єра, XVIII ст.
Фотограф Вітауте Лукишенене, 2015 р.

б) Медальйон із зображенням св. Катерини Александрійської, XVIII ст.
Фотограф Вітауте Лукишенене, 2015 р.

в-г) Парамани з елементом східного хреста, XVIII ст.
Фотограф Вітауте Лукишенене, 2015 р.

дає підстави для здогаду, що параман з нагоди складання вічних обітів міг дарувати духовний наставник або старший монах.

Усі ці парамани є унікальними й одиничними. Вони суттєво відрізняються як технікою їхнього виготовлення (гаптування, аплікація), так і якістю використаних матеріалів. Частина з них пошита з тонкого шовку, вишитого кольоровими нитками, інші – розкішніші, з шовкового оксамиту, оздобленого срібною ниткою. Така відмінність, напевно, була обумовлена різним соціальним статусом і майновим становищем василіян. Щоправда, немає точних відомостей, хто шив парамани. Цим могли займатись і василіянки, котрі мешкали поруч, і родички монахів, і члени кравецького цеху (постійні відвідувачі церкви), у такий спосіб бажаючи висловити пошану чернецтву.

Зернятка вервиці – основного атрибута щоденної молитви – різних форм, з округло й овально виточеного дерева, лежали у тринадцяти домовинах. У труні брата Теодора (Ордзевича) налічено 42 такі кістяні зернятка, у гробі о. Флоріана (Валіцького) – 36 дерев'яних, з'єднаних ланцюжком з мідного сплаву. На тій самій вервиці висів і круглий медальйончик (діаметром 1,7 см), також із мідного сплаву із зображеннями єзуїтських святих: на аверсі – св. Ігнатій Лойола (1491–1556), та напис „S[ANCTUS] IGN[ATIUS] DE LOI[OLA]”, на реверсі – св. Франциск Ксав'єр (1506–1552): „S[ANCTUS] FRANC[ISCUS] XA[VERIUS]”. Св. Франциск Ксав'єр, опікун християнських місій, був безстрашним місіонером Церкви й одним з перших соратників св. Ігнатія Лойоли, засновника Товариства Ісуса. Поява таких релігійних медальйонів пов'язується з постановами Тридентського собору (1545–1563), що заохочував вшанування святих, їхніх реліквій, образів тощо. У середині XVII ст., коли активізувалося духовне життя і стали популярними молитовні подорожі, у Литві також почало більшати медальйонів із зображеннями різних Божих угодників³². Про їхнє поширення свідчать і знахідки у крипті.

Ще один медальйон (2,6 см × 2,3 см) був восьмикутним, з мідного сплаву. На його аверсі вигравійовано св. Венедикта Нурсійського (480–543), який у руці тримає чашу зі змією, і напис „CRUX S[ANCTI] P[ATRIS] BENEDICTI” („Хрест с[вятого] о[тця] Венедикта”), на реверсі – хрест св. Венедикта й аббревіатури, що означали його коротку молитву. Св. Венедикт з Нурсії відомий своєю побожністю до св. Хреста, знаком котрого здійснив багато чудес. Медальйон з хрестом св. Венедикта оберігав від спокус, злого духа, чуми. Датованих XVII–XVIII ст. релігійних медальйончиків з фігурою цього засновника ордену венедиктинців та зображеннями

³² L. Jovaiša. Tridento susirinkimas ir Lietuva // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, т. 16. 2000, с. 36, 44.

езуїтських святих було ще більше: у Вільні, зокрема, їх відшукали на території Нижнього замку та на вул. Мостовій (по-литовськи *Tilto*), а також у м. Тракай – у храмі Благовіщення Пресв. Богородиці, коли там проводилися археологічні дослідження захоронень³³.

В іншій домовині збереглася китичка (довжина – 8 см, ширина – приблизно 4 см) зі звисаючим з неї медальйончиком, що, мабуть, була прикріплена до знайденої поруч вервиці. На аверсі овального медальйона (3,2 × 2 см) з мідного сплаву, що мав вушко, фігурують Пресв. Діва Марія та св. Анна, а також напис „S[ANCTA] AN[N]A M[ATER] MARI[AE] VIR[GINIS]”. У самому низу – слово „ROMA”, що, вочевидь, говорить про виготовлення в Італії. На реверсі зображено покровительку філософів, школярів і шкіл св. Катерину Александрійську, з основними атрибутами – мечем і колесом тортур, і підписано: „S[ANCTA] CATERI[NA]”. Виявлені у крипті медальйончики засвідчують побожність ченців-уніатів як до католицьких, так і до православних святих, укотре увиразнюючи поєднання у Василянському чині двох традицій.

Хрест як символ розп'яття і воскресіння Христа є важливим знаком для чорного і білого духовенства. Оглядаючи крипту, дослідники помітили вісім фігурок Розп'яття з литого металу та 12 хрестів. Дев'ять з них – це металеві латинські хрести, котрі можна підвісити, навіть ті, що досить масивні (висотою 15–18 см), у деякі всилений трикотажний шнурок. Декілька менших хрестів – двобічні. На одному (7,0 × 3,8 см) з обох боків витиснено символи Христових страстей, інший (6,5 × 3,3 см) виготовлено з двох перфорованих пластинок мідного сплаву. До однієї з них кріпиться Розп'яття, а до іншої – фігурка Пресв. Діви Марії. Є також три дерев'яні хрести. У труні консультора Литовської провінції Василянського чину Геннадія (Лауданського-Пашковича) був підвісний дерев'яний хрест (20,5 × 10 см), кінці котрого покрито мідним сплавом. На вершині його вертикального рамена прикріплена табличка з мідного сплаву з латинським написом „IESVS NAZAR[ENUS] REX IUDEO[RUM]”, а внизу – фігура страждаючої Богородиці. Після уважного вивчення встановлено, що це хрест-пекторал, на обох раменах якого зберігалися реліквії – скалки кісток (?) святих. Металевий пекторал знайдено й у домовині о. Флавіана (Плескацевича).

У кількох трунах біля грудей померлого лежали різні торбинки, у котрих монахи, певно, носили значущі для себе релігійні речі, що надихали їх

³³ Більше про знайдені в Литві релігійні медальйони можна знайти в: E. Remecas. Religiniai medalikėliai rasti Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje // *Kultūros paminklai* 5 (1998) 28–33; O. Fediajevas. Religiniai medaliukai iš Trakų švč. Mergelės Marijos apsilankymo bažnyčios archeologinių tyrinėjimų 2008–2011 metais // *Numizmatika: metraštis* 9–12 (2012) 171–194.

іти шляхом свого покликання. Один похований мав округлий шкіряний футлярець (7,8 × 6,7 см) зі шнурком; також виявлено шовкову торбинку, що затягувалася (6,9 × 5 см), і зашиту торбинку із жовтуватого шовку (10,5 × 7 см). У ній, як показало рентгенографічне дослідження, всередині був подвійний металевий хрест.

Вивчаючи останки, захоронені в крипті, у вісьмох домовинах дослідники зауважили цеглу, яку, очевидно, варто пов'язувати з характерною для східного чернецтва традицією поховання, котрої дотримувалися до самого кінця XVIII ст. Цеглу, покладену померлому під голову, можна тлумачити і як прагнення підкреслити аскетичність його життя, і як алюзію на епізод описаного в *Старому Завіті* сну Якова біля Бет-Елю, коли він ночував, поклавши під голову звичайний камінь (Бут 28, 10–22). Так – через камінь або цеглу – покійний міг поєднуватися з патріархом Яковом³⁴.

Як бачимо, „посереднє” перебування василіян між Сходом і Заходом відобразилося не лише у структурі Чину, обрядах та писемності, але й у матеріальній культурі ченців, для якої була притаманна гармонія символіки обох християнських традицій.

³⁴ Л. Беляев. Каменные „подушки” монашеских погребений и их ветхозаветный прототип // *Российская археология* 4 (2005) 171–175.

Epilogus

**ЛАБІРИНТИ
ПАМ'ЯТІ**

УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

„Відкриття” Литви

Приїхавши до Литви наприкінці 1990-х рр. для дослідницької праці в архівних, бібліотечних і музейних фондах Вільнюса, я вперше потрапив до василіянського монастиря на Святотроїцькій горі при вул. Аушрос Варту, 7б (Aušros Vartų, 7b), де зустрів невеличку монашу спільноту на чолі з енергійним і молитовно натхненим ігуменом о. Павлом Яхимцем. Далі була молитва разом з ченцями в затишній каплиці Благовіщення Пресв. Богородиці й глибше пізнання василіянського благочестя. А невдовзі, під час недільного богослужіння українською мовою в тій самій капличці, відбулося знайомство з громадою місцевих греко-католиків, легалізованих у незалежній Литві 1991 р. Не меншим духовним та інтелектуальним потрясінням для мене, дослідника давньої Київської митрополії та Унійної Церкви, стало відкриття монументальної архітектури Троїцької церкви періоду пізнього Віленського бароко (у 1992–1994 рр. литовський уряд повернув святиню василіянам¹), „келії Святого Йосафата”, вмурованих у стіни храму епітафійних надгробків бурмістра Вільна русина Афанасія Браги і його сина Антонія з 1576–1580 рр., поклоніння мощам свв. Йоана, Антонія та Євстафія (одних з перших литовських мучеників за Христову віру) в православному монастирі Св. Духа, унікальне багатоманіття архітектурних стилів християнських святинь різних конфесій в історичній дільниці сьогоденішнього Вільнюса.

Упродовж наступних років неодноразово беручи участь у конференціях з історії Чину св. Василя Великого², я побував у литовському містечку Базиліонай (Bazilionai; давня назва – Падубісі), єдиній у світі місцевості, названій на честь оо. василіян, де з 1748 р. на запрошення вельмож

¹ Інформацію про ці події можна знайти в: О. Авраменко. *Церква Св. Трійці у Вільні: на тлі історії українців Литви*. Київ 1994.

² Див. докладніше: А. Василяускене. Наукові конференції та дослідження з історії Василянського чину в Литві // *Ковчег: Наук. зб. із церковної історії*, ч. 4. Львів 2003, с. 329–331.

Бейнорів ченці-уніати аж до середини ХІХ ст. здійснювали духовну опіку над литовцями та організували в цьому поселенні початкову, а згодом і повноцінну богословську школу для навчання місцевої литовської молоді. Водночас почав відкривати для себе багатство литовської християнської культури, разом з іншими учасниками василіянських конференцій відбувши прощу до Шілуви, де в 1612 р. сталося одне з перших у Європі об'явлень Богородиці, а також відвідавши знамениту Гору Хрестів неподалік міста Шяуляй. Наступним важливим етапом „візуалізації” Вільнюса для українців були спільні урочистості восени 2014 р. з нагоди 500-річчя мурованого храму Святотроїцького монастиря та публічне вшанування спільного героя Литви й України – князя Костянтина Острозького (1460–1530), переможця битви під Оршею 1514 р. та фундатора Віленської монастирської церкви³.

Практичним наслідком цих святкувань стали археологічно-антропологічні дослідження василіянської крипти Пресв. Трійці під керівництвом професора Вільнюського університету Альбінаса Кунцевічюса та за підтримки Департаменту культурної спадщини Литви. У 2015 р. група науковців виявила труни (деякі з них містять епітафійні написи), останки й поховання ченців, парафіян і ктиторів монастирського храму ХVІІІ ст. (у т. ч. муміфіковані). Всі вони були ретельно вивчені й з належною шаную впорядковані, а сама крипта відреставрована й урочисто освячена в листопаді 2017 р. Апогеєм зацікавлення в Україні культурно-історичною спадщиною Святотроїцького комплексу стало відзначення в Литві 400-ліття ЧСВВ (супроводжувалося цілою низкою академічних, культурних і релігійних публічних заходів) за участю греко-католицької єрархії, василіянського чернецтва, державних і громадських організацій обидвох країн та української громади в Литві⁴. Так розпочалося триваюче досі усвідомлення значущості Вільнюса, Литви і, ширше, Великого князівства Литовського для української культури та для сучасної ідентичності Василянського чину св. Йосафата і християнських Церков київської традиції.

Історіографічний дискурс

В українській гуманітаристиці доби незалежності тільки тепер з'являється розуміння важливості літуаністичних студій, адже дослідники тривалий

³ Академічні результати цих святкувань підсумовано в: *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai. Mokslinių straipsnių rinkinys* / ред. А. Vasiliauskienė, О. Lukačuk. Šiauliai – Lvovas 2017.

⁴ <http://www.osbm.lt.ua/blazhennishyj-svyatoslav-osvyatyv-kryptu-mistsevyh-arhymandrytiv-u-hrami-presvyatoyi-trijtsi/> (2017-11-17).

час обмежувалися вивченням вітчизняної культурної та релігійної історії поза контекстом ВКЛ, загалом ігноруючи факт багатоміліонного входження українських земель у склад Литовської держави та їхню інтегрованість у цивілізаційний простір латинського християнства. Частково це пов'язано з домінуванням в українській історіографії концептуальних підходів видатного вченого Михайла Грушевського (1866–1934). Разом зі своїми численними послідовниками він уважав релігійний фактор вторинним чинником української історії, концентруючи увагу на питаннях соціально-економічної та політичної історії⁵. Натомість сформована в першій половині ХХ ст. державницька школа намагалася інтерпретувати Церкву в національних категоріях, не враховуючи її сакрального характеру та оминаючи цілий пласт внутрішнього життя християнської спільноти.

У радянський період українська історична наука, функціонуючи в рідчисті „прогресивних” і „соціально значущих” тем, назагал перебувала в інтелектуальній самоізоляції та інституційному занепаді. І лише невелика частина вчених, завдяки особливостям „оксамитового тоталітаризму”, не втратила високого фахового рівня досліджень⁶, цілком закономірно зосередившись на історії середньовіччя й археографічному опрацюванні джерел та емпіричних студій. Зокрема, такий відомий у Радянському Союзі та в західній славистиці дослідник, як Ярослав Ісаєвич з Інституту суспільних наук у Львові, уникаючи відкритої конфронтації з офіційною владою, протягом 60–80-х рр. ХХ ст. підготував декілька фахових монографій і довідкових видань з історії братського руху, шкільництва і книгодрукування. Саме він вказав на феномен Вільна як однієї зі столиць руського культурно-релігійного оновлення кінця XVI – початку XVII ст., де активно діяли православні конфратернії, друкарня Мамоничів і де відбувалася жвава міжконфесійна полеміка⁷.

Парадоксально, але науковці з української діаспори, працюючи у вільному західному світі, після Другої світової війни так само не „вписували”

⁵ Найновіша монографічна студія про М. Грушевського та його концепцію історії України належить перу Сергія Плохія: S. Ploky. *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History*. Toronto – Buffalo – London 2005 (український переклад: С. Плохій. *Великий переділ: Незвичайна історія Михайла Грушевського* / авториз. перекл. з англ. М. Климчука. Київ 2011).

⁶ Див. оцінку праць провідних українських дослідників-„медієвістів” радянської доби в: J. Pelenski. *Soviet Ukrainian Historiography after World War II // Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 12 (3) (1964) 384.

⁷ Я. Ісаєвич. *Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст.* Київ 1966; його ж. *Джерела з історії української культури доби феодалізму XVI–XVIII ст.* Київ 1972. Дослідження, що проводилися переважно в радянський період, проаналізовані в: Я. Ісаєвич. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми.* Львів 2002.

історичну традицію ВКЛ у національний метанаратив, наслідуючи схеми періодизації й методологічні підходи М. Грушевського та державницької школи. Наприклад, у виданій 1954 р. синтезі з історії Української Церкви Григора Лужницького⁸ релігійна традиція розглядається переважно в межах української етнічної території. Цілковитою противагою цьому націоналізуючому підходові стала науково-археографічна діяльність оо. василіян у Римі впродовж другої половини ХХ ст. Вона полягала головню в публікуванні церковних джерел з минулого Київської митрополії⁹, що зберігались у багатих збірках Ватикану. Вони виходили друком у серії „Римські документи Католицької Церкви на землях України і Білорусі, зібрані і видані заходами оо. василіян” (1952–1984 рр.). Частково ці матеріали були використані о. Атанасієм (Великим) у його шеститомних науково-популярних нарисах „3 літопису християнської України”, що побачили світ у 60–70-х рр. ХХ ст.¹⁰ Подібний „тотальний підхід” до публікації церковних джерел застосував і звільнений з радянських концтаборів у 1963 р. глава Української Греко-Католицької Церкви кардинал Йосиф Сліпий, який на базі заснованого ним у Римі Українського католицького університету ім. св. Климента Папи видав 14 томів документів „*Monumenta Ucrainae historica*” (1964–1977), зібраних раніше з ініціативи митрополита Андрея Шептицького¹¹.

Так уперше в історіографії Центрально-Східної Європи об'єктом вивчення стала вся Київська митрополія слов'янсько-візантійського обряду – від Вільна на півночі й до Херсонеса в Криму на півдні та від Лемківщини й Підляшшя на заході й до Смоленська, Брянська та Слобожанщини на сході. До наукового обігу було впроваджено десятки тисяч унікальних актових і наративних джерел, що характеризували міжконфесійні взаємини на теренах ВКЛ, внутрішнє життя православних, протестантських, римокатолицьких та унійних спільнот, політику Римської Апостольської столиці

⁸ Нещодавно книга практично без змін перевидана: Г. Лужницький. *Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви*, 2-е вид., виправл. Львів 2008. Загальний огляд діаспорних напрацювань з історії християнства підготував: О. Оглоблин. Українська церковна історіографія // *Український історик* 4 (1969) 12–29.

⁹ Титанічні зусилля з публікації ватиканських джерел гідно оцінив: С. М. Плохий. Від Якова Суші до Атанасія Великого. (Огляд видань римських джерел з історії української церкви) // *Український археографічний щорічник* 2 (1993) 10–12.

¹⁰ Наприкінці 1990-х рр. перевидані василіянським видавництвом; тематики нашого проекту стосуються томи 3–7: А. Великий. *3 літопису християнської України: Церк.-істор. радіолекції з Ватикану*, т. 3: *XIV–XV–XVI ст.*; т. 4: *XV–XVII ст.*; т. 5: *XVII–XVIII ст.*; т. 6: *XVIII ст.*; т. 7: *XVIII–XIX ст.*, 2-ге вид. Рим – Львів 1999–2000.

¹¹ Див. про цього ісповідника віри: Й. Сліпий. *Спомини*, 2-ге вид. / ред. І. Дацько, М. Горяча. Львів – Рим 2014.

Віленська Святотроїцька гора.
Фотограф Романас Раулінайтис, 2006 р.

та Віленської єпископської курії щодо Руської Церкви тощо¹². На жаль, цей величезний масив документальної спадщини, опублікованої римськими василіянами, належним чином не опрацьований і не переосмислений ані українськими, ані литовськими, ані іншими дослідниками¹³.

Із падінням Берлінського муру 1989 р. і розпадом СРСР у 1990–1991 рр. у нових незалежних країнах Центрально-Східної Європи почався т. зв. реабілітаційний період¹⁴, коли із небуття було повернуто сотні незаслужено забутих та репресованих імен і праць та розпочато пошуки нових методологічних підходів до гуманітарних студій і поступове інтегрування молодих історіографій у західний науковий дискурс¹⁵. Успішним прикладом такої інтеграції стала діяльність Інституту історії Церкви у Львові, який у середині 1990-х рр. провів цикл „Берестейських читань”, котрі в ширшому міжнародному контексті представили проблематику східного християнства XVI–XVII ст., зокрема унійну ідею¹⁶. Невдовзі з'явилася друком

¹² Унікальний археографічний доробок Василянського чину відображено в бібліографічному довіднику: І. Патрило. *Джерела і бібліографія історії української Церкви*, т. 1–3. Рим 1975–1995.

¹³ Див., наприклад: L. Nemes. The Ruthenian Uniate Church in Its Historical Perspective // *Church History* 37 (4) (1968) 365–388 (охоплено лише латино- та англійськомовні публікації).

¹⁴ Тогочасний стан наукових досліджень висвітлено у збірнику: *Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми* / за ред. Л. Зашкільняка. Львів 2004, с. 7–23, 43–73. Методологічні проблеми обговорюють: Б. Гудзяк. Західна історіографія і Берестейська унія // *Богословія* 54 (1990) 123–136; Г. Касьянов. Ще не вмерла українська історіографія // *Критика* 4 (2002) 20–22; J. Hrycak. Ukrainian Historiography, 1991–2001. The Decade of Transformation // *Österreichische Osthefte* 44 (1-2) (2002) 107–126.

¹⁵ Лектурою з проблематики є праці: *Catholicism in Early Modern History: A Guide to Research* / ред. J. O'Malley. St. Louis 1988; E. von Engen. The Christian Middle Ages as an Historiographical Problem // *The American Historical Review* 91 (1986) 521–552; J. O'Malley. *Trent and All That. Renaming Catholicism in the Early Modern Era*. Cambridge (Mass.) – London 2002; *Reformation Europe: A Guide to Research* / ред. S. Ozment. St. Louis 1982.

¹⁶ З циклу шести конференцій опубліковано матеріали чотирьох з них: *Берестейська унія і українська культура XVII століття: Матеріали Третіх „Берестейських читань”* (Львів, Київ, Харків, 20–23 червня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів 1996; *Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви у XVII столітті: Матеріали Четвертих „Берестейських читань”* (Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів 1997; *Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті: Матеріали Других „Берестейських читань”* (Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1–6 лютого 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів 1996; *Історичний контекст укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління: Матеріали Перших „Берестейських читань”* (Львів, Івано-Франківськ, 1–6 жовтня 1994 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів 1995. Протягом наступних років Інститут історії Церкви Українського католицького університету підсумував актуальний стан дослідження унійної проблематики: *Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: Матеріали міжнар. наук. діалогу про Берестейську унію фундації Pro Oriente (третья зустріч: Львів,*

у Гарвардському університеті англomовна монографія директора цього інституту Бориса Гудзяка, а в 2000 р. – український переклад¹⁷ цієї книги, що досі визначає історіографічне тло дискусій про генезу Берестейської церковної унії.

Тоді ж у столиці України – місті Києві, поступово формується наукова школа Наталії Яковенко, яка звернула увагу на соціальну історію, опублікувавши піонерську для того часу монографію про домодерну еліту – боярство (шляхту). Праця стала потужним імпульсом до реінтерпретації ролі ВКЛ в українській історії та зацікавлення дослідників Волиню як унікальним регіоном концентрації руської знаті, що сформувався саме в „литовську добу”¹⁸. Переосмислення професором Києво-Могилянської академії традиційного „національно-державного” метанаративу уможливило появу в 1997 р. нової концепції історії України, написаної під впливом „антропологічного повороту” та історії ідей. У цій синтезі, що задомінувала в освітніх і науково-дослідницьких центрах України і була позитивно сприйнята в сусідніх країнах, українські землі XIII–XVI ст. розглядаються в межах культурної, політичної та соціально-економічної історії ВКЛ і Польщі як „несхожі пагони [спільного] руського стовбура”, литовські князі фігурують як „збирачі руських земель”, а Люблінська унія 1569 р. трактується як нагода до першої за декілька століть „зустрічі Русі з Руссю”¹⁹.

Виразніша артикуляція литовської спадщини помітна в узагальнювальній монографії „Україна під татарами і Литвою”, надрукованої у багатотомній серії „Україна крізь віки” за авторства Олени Русиної²⁰. Аналізуючи „литовську експансію на українські землі”, авторка докладно простежує перипетії церковної політики князів з династії Гедиміновичів щодо Руської Церкви, внутрішні поділи в Київській митрополії, „унійні змагання XV ст.” та розкриває особливості міжконфесійних взаємин ВКЛ²¹. В обидвох

21–23 серпня 2006 р.) та Міжнар. наук. симпозіуму Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету „Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно-конфесійного дискурсу” (Львів, 24–27 серпня 2006 р.) / за ред. Й. Марте, О. Турія. Львів 2008. Див. також: *Internationales Forschungsgespräch der Stiftung PRO OREINTE zur Brester Union. Erstes Treffen: 18.–24. Juli 2002* / ред. J. Marte. Würzburg 2004.

¹⁷ Б. Гудзяк. *Криза і реформа*.

¹⁸ Н. Яковенко. *Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна*, 2-ге вид., перегл. й виправл. Київ 2008.

¹⁹ Н. Яковенко. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*, 2-е вид., переробл. та розшир. Київ 2005, с. 111, 137–175, 195–207.

²⁰ О. Русина. *Україна під татарами і Литвою* [= *Україна крізь віки*, т. 6]. Київ 1998, с. 41–312.

²¹ Там само, с. 206–240.

цих синтезах історія Київської митрополії виділяється, що дуже суттєво, в окремий дослідницький сюжет. Скажімо, Н. Яковенко описує мирне релігійне співжиття русинів з панівною „латинською вірою”, зазначаючи, що „в основі толерантного поведінкового стереотипу лежали особливості релігійного менталітету мешканців Великого князівства Литовського, які жили в умовах можливості релігійного вибору”. Литовську віротерпимість дослідниця пояснює так: „Цьому сприяли як політично-демографічні чинники, тобто пошуки литовською верхівкою опори в чисельно більшому руському населенні, так і пізня християнізація язичницької Литви, що ввійшла в одночасні контакти і з латинським Заходом, і з візантійською Руссю”²².

В останнє десятиліття в українській історіографії спростерігаємо значне зацікавлення традиціями ВКЛ. Провідним осередком літуаністики став Інститут історії України Національної академії наук України, де молоде гроно дослідників започаткувало академічне видання „*Ukraina Lithuanica: Студії з історії Великого князівства Литовського*” (чотири випуски за 2010–2017 рр.), що згуртував кращих фахівців з різних міст України, Литви та інших країн. Редактори збірника поставили собі амбітне завдання з'ясувати „маловивчені питання вітчизняної історії литовської доби, а також важливе коло проблем, пов'язаних з генезою поліетнічної держави епохи пізнього середньовіччя – початку нового часу – Великого князівства Литовського”.

Окрім Києва, літуаністика розвивається і в регіональних музейних та університетських центрах. Так, у Дніпрі (колишній Дніпропетровськ) та Луцьку видано книги, що підсумовують сучасний стан вивчення соціальної й політичної історії України „литовської доби”²³. Маємо також праці з історії окремих земель у складі ВКЛ (Волині, Київщини, Поділля, Сіверщини)²⁴, активно досліджуються окремі сюжети історії України в загальнолитовському історичному контексті (роботи Андрія Блануци, Дмитра Вашука,

²² Н. М. Яковенко. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*, с. 161–167 (цит. на с. 166).

²³ В. Василенко. *Політична історія Великого князівства Литовського (до 1569 р.) в східнослов'янських історіографіях XIX – першої третини XX ст.* Дніпропетровськ 2006; *Україна і Литва в XIV–XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти* / автори текстів В. Берковський, А. Блануца, Д. Вашук, А. Гурбик, Б. Черкас. Луцьк 2011.

²⁴ В. Михайловський. *Еластична спільнота: Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст.* Київ 2012; О. Русина. *Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського.* Київ 1998; її ж. *Студії з історії Києва та Київської землі.* Київ 2005; В. Д. Собчук. *Від коріння до крони: Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст.* Кременець 2014.

Бориса Черкаса та ін.)²⁵. До наукового обігу впроваджено одну з книг Литовської Метрики (з описами українських замків середини XVI ст.)²⁶ та наратив „*Статутів ВКЛ*” 1529, 1566 і 1588 рр., укладених канцелярською руською мовою²⁷. З’явилися й перші джерелознавчі напрацювання, що аналізують релігійні контакти православних центрів Вільна, Мінська та Слуцька з Києвом і козаками в XVII–XVIII ст.²⁸ А фундаментальне дослідження нотнотолінійних пам’яток церковної музики – *Ірмологіонів*, що вийшло друком у 1996 р., чи не вперше в новітній українській історіографії охопило весь домодерний простір Київської митрополії, в т. ч. терени ВКЛ²⁹.

Водночас з ініціативи Міністерства закордонних справ Литви й викладачів Вільнюського університету (Альфредаса Бумблаускаса та Генуте Кіркенє), які залучили до співпраці провідних учених з Білорусі, Литви й України, розпочався проект, зорієнтований на популяризацію в українському гуманітарному просторі культурно-історичної спадщини ВКЛ. На сьогодні у видавництві „Балтія-Друк” побачили світ гарно ілюстровані й написані доступною мовою книжки про „литовсько-польську добу 1320–1569 років”³⁰, українське козацтво в історії ВКЛ³¹ та найяскравіших представників тогочасної еліти – князів Вишневецьких, Олельковичів-Слуцьких, Острозьких і Радзивіллів³². Значною мірою завдяки співпраці з українськими

²⁵ А. Блануца. *Земельна політика Ягеллонів на українських теренах Великого князівства Литовського (1440–1572 рр.)*. Київ 2017 (вартим уваги є підрозділ „Літуаністика в національних історіографіях XX – початку XXI ст.”); Д. Вашук. *Абыхмо держали ихъ подле права ихъ земли (Населення Київщини та Волині і великокнязівська влада в XV–XVI ст.)*. Київ 2009; Б. Черкас. *Західні володіння Улусу Джучи: політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста (XIII–XIV ст.)*. Київ 2014.

²⁶ *Литовська метрика. Книга 561: Ревізії українських замків 1545 року* / підгот. В. Кравченко. Київ 2005.

²⁷ А.-Вл. Паядайте-Васіляускене. *Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія*. Львів 2004; *Статути Великого князівства Литовського: у 3 т., 4 кн.* / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса 2002–2004.

²⁸ о. Ю. Мицик. *Albaruthenica. Студії з історії Білорусі*. Київ 2009.

²⁹ Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські нотнотолінійні Ірмолої 16–18 століть*.

³⁰ *Україна: литовська доба 1320–1569* / автори текстів О. Русина, І. Сварник, Л. Войтович, Д. Вашук, А. Блануца, Б. Черкас. Київ 2008 (книга невдовзі була перевидана у Вільносі: *Ukraina: Lietuvos epocha, 1320–1569* / перекл. з укр. А. Taranenko. Vilnius 2010).

³¹ *Українське Козацтво і Велике князівство Литовське* / автори текстів І. Марзалюк, А. Рагаускас, Р. Рагаускене, Г. Кіркенє, В. Станіславський, В. Степанков, Б. Черкас. Київ 2014.

³² *Князі Вишневецькі* / автори передм. А. Бумблаускас, Г. Кіркенє; автори текстів І. Чаманська, А. Литовченко, А. Мацук, В. Ракутіс, В. Собчук, І. Тесленко, В. Ульяновський, Б. Черкас, Л. Шиян, Н. Яковенко; за наук. ред. І. Тесленка. Київ 2016; *Князі*

колегами, в рамках проекту „Велика Литва” громадський і політичний діяч Біруте Вальоніте опублікувала фотоальбом із зображенням архітектурних пам'яток і ландшафтних краєвидів України, пов'язаних з історичною та культурною спадщиною ВКЛ³³. Популяризації „литовського вектора” минулого України сприяло й перевидання давніших праць з регіональної історії XIV–XVI ст., зокрема Волині, Київщини й Поділля³⁴.

Київська митрополія як третій партнер Республіки Обох Народів

Попри помітне зацікавлення історичною спадщиною ВКЛ, створення діяльних осередків літуаністичних студій, появу нових праць широкої тематичної палітри про „литовську добу” XIV–XVI ст., інтеграція цього періоду в історіографічний канон як невід'ємної складової національного метанаративу відбувається повільно³⁵. Сучасним дослідженням в Україні (як, зрештою, в Білорусі, Литві, Польщі та Росії) виразно бракує концептуального підходу. Йдеться передовсім про відсутність цілісного й контекстуального представлення механізмів самоорганізації та функціонування руського (українсько-білоруського) соціуму в межах ВКЛ, а також його взаємодії з великокняжою владою, міським самоврядуванням, місцевими органами адміністрації, структурами Римо-Католицької Церкви та, ширше, домінуючою латинською культурою. Інше істотне питання стосується інституційних

Омельковичі-Слуцькі / автори передм. А. Бумблаускас, Г. Кіркене; автори текстів А. Скеп'ян, Я. Затиллок, Р. Рагаускене, В. Ульяновський, С. Балакін, А. Бартош, М. Волков, Г. Івакін, Г. Кіркене, О. Козак, Я. Лосовський, О. Однороженко, М. Сагайдак, І. Потехіна, І. Тесленко, Б. Черкас, І. Шульц; за наук. ред. І. Тесленка. Київ 2017; *Князі Острозькі* / автор передм. А. Бумблаускас; автори текстів О. Дзярнович, Р. Рагаускене, І. Тесленко, Б. Черкас; за наук. редакцією І. Тесленка. Київ 2014; *Князі Радзивіли* / автор передм. А. Бумблаускас; автори текстів В. Александрович, О. Баженова, Р. Рагаускене, Г. Кіркене. Київ 2012.

³³ В. Valionytė. *Didžioji Lietuva: fotoalbumas*, кн. 3: *Ukraina*. Vilnius 2012.

³⁴ П. Клепатский. *Очерки по истории Киевской земли: Литовский период*. Біла Церква 2007; Ю. Сіцинський. *Поділля під владою Литви* / упоряд. Д. Вашук, М. Мошак. Кам'янець-Подільський 2009.

³⁵ Про рецепцію спадщини ВКЛ у сучасних національних історіографіях мовиться в: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai* / ред. А. Bumblauskas, Gr. Potašenko. Vilnius 2009 (там само подані статті Н. Яковенко, А. Блануці і Д. Вашука про „віднайдення Литви” українськими істориками: с. 193–212, 321–336). Див. також: Д. Вьрський. Великое Княжество Литовское как исторический опыт: случай Украины // *Ab Imperio* 4 (2004) 529–538; А. Филюшкин. „Одна земля, разная память”: Великое Княжество Литовское в исторической памяти Польши, Литвы, Украины, Белоруссии и России // там само, с. 485–490.

форм самоорганізації русинів, котрі в „довгому триванні” забезпечили збереження своєї етноконфесійної totoжності, що створило передумови для формування в XIX–XX ст. модерних політичних націй у Центрально-Східній Європі³⁶.

Емпіричні результати й методологічні засновки спільного литовсько-українського проекту, що був тематично сфокусований на історії монастиря і храму Пресв. Трійці у Вільнюсі (Вільні) (одному з важливих центрів східнохристиянської традиції й міжкультурної комунікації у ВКЛ й історичній Литві XIV–XIX ст.), уможлиблюють принаймні часткову відповідь на ці два ключові питання. Сподіваємося, що так буде започатковано ширшу міждисциплінарну дискусію між вченими Литви, України й інших держав про моделі міжрелігійного діалогу та організацію соціуму в поліконфесійному й багатоетнічному ВКЛ. Маю на увазі два концепти: 1) *Київська митрополія як репрезентант „Русі” й захисник прав русинів у середньовічній Литві (середина XIII – середина XVI ст.)* та 2) *Київська митрополія як третій фактичний, але юридично не визнаний партнер Речі Посполитої Обох Народів після Люблінської унії 1569 р.*³⁷

З огляду на відсутність спільних для духовенства й мирян „своїх” загальнодержавних інституцій, Східна Церква у ВКЛ стала ідеальним індикатором руської ідентичності та захисником „руської старовини”³⁸. Вона сформувала єдину для русинів регіональну київську (києво-віленську) християнську традицію³⁹, основою якої стали:

- слов’янсько-візантійський обряд⁴⁰, що ґрунтувався на східній Літургії та використанні юліанського календаря;

³⁶ Див. також найновіше дослідження з цієї проблематики: S. Plokhly. *The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*. Cambridge (Mass.) 2006 (білоруський переклад: С. Плахій. „Рускі Вавлон”. *Дамадэрныя ідэнтычнасці у Расіі, Украіне і Беларусі*, 2-е вид., виправл. Смаленск 2014; україномовна версія: С. Плохій. *Походження слов’янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі*. Київ 2015).

³⁷ Концепт обговорено в: A. Gil, I. Skoczylas. *Kościoly Wschodnie w państwie polsko-litewskim*, с. 36–46.

³⁸ Про поняття старовини в середньовічному суспільстві Литви див.: М. Кром. „Старина” как категория средневекового менталитета (по материалам Великого княжества Литовского XIV – начала XVII вв.) // *Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей* 3 (1994) 68–85.

³⁹ Згідно з Проспером Аквітанським (бл. 390–460), традиція – це „те, чого навчають всі, всюди і завжди”.

⁴⁰ Підставову інформацію про особливості цієї східнохристиянської традиції наводить: R. F. Taft. *The Byzantine Rite: A Short History*. Collegeville (Minn.) 1992 (український переклад: Р. Ф. Тафт. *Візантійський обряд: Коротка історія* / перекл. Р. Скакун; передм. М. Петровича. Львів 2011). Богослужбову практику в Київській митрополії

- оригінальне теологічне мислення („київське богослов'я”)⁴¹;
- партикулярне церковне право⁴²;
- єдина канонічна територія („географічний ізолят”), що незмінно збігалася з кордонами ВКЛ⁴³;
- спільна *Sacrum lingua* (кодифікована церковнослов'янська мова) і тривалі практикування руської („простої”) мови (канцелярної та розмовної)⁴⁴;

ранньомодерного періоду досліджувала: М. Takala-Roszczenko. *The 'Latin' within the 'Greek': The Feast of the Holy Eucharist in the Context of Ruthenian Eastern Rite Liturgical Evolution in the 16th–18th Centuries* (Diss.). Joensuu 2013. Не втратила своєї актуальності й давніша праця: А. Ф. Хойнацкий. *Западно-русская церковная уния в ее богослужении и обрядах*. Киев 1871.

⁴¹ Розвиток богословської думки в Руській Церкві простежують: М. Корзо. *Українська і білоруська катехетическа традиція кінця XVI – XVIII вв.: становлення, еволюція і проблема заимствования*. Москва 2007; М. Melnyk. *Spór o zbawienie. Zagadnienie soteriologiczne w świetle prawosławnych projektów unijnych powstałych w Rzeczypospolitej (koniec XVI – połowa XVII wieku)*. Olsztyn 2001; J. Moskałyk. *Teologia Kościoła Katolickiej Metropolii Kijowskiej w końcu wieku XVI i w wieku XVII*. Lublin 2001; Ed. Ozorowski. *Eklezjologia unicka w Polsce w latach 1596–1720 // Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku*, 4 (4) (1978) 51–112; 5 (1) (1979) 47–106; М. Ozorowski, ks. Hipacego *Pocieja podstawy unickiej teologii pozytywno-polemicznej*; G. Podskalsky. *Christentum und theologische Literatur in der Kiever Rus (988–1237)*. München 1982 (російський переклад: Г. Подскальски. *Християнство і богословська література в Києвській Русі (988–1237 гг.)*, 2-е вид., випр. і доп. для рос. перекладу / перекл. А. В. Назаренко; за ред. К. Акентьева. Санкт-Петербург 1996).

⁴² Зокрема, важливе значення мало законодавство митрополичих та єпархіяльних соборів: *Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть / упоряд. та істор. нарис І. Скочиляса*. Львів 2006; *Latopisy Akademii Supraskiej*, т. 5: *Synody Cerkwi Prawosławnej w I Rzeczypospolitej / за ред. М. Kuczyńskiej, U. Pawluczuk*. Białystok 2014; P. Pallath. *The Synod of Bishops of Catholic Oriental Churches*. Rome 1994; I. Skoczył. *Sobory eparchii chełmskiej; Ustawy rządu duchownego i inne pisma biskupa Innocentego Winnickiego / до друку підгот. W. Pilipowicz*. Przemyśl 1998; Г. Лакота. *Три синоди перемишльські й єпархіяльні постанови валявські в XVII–XIX ст.* Перемишль 1939; *Synody dycezyi chełmskiej obrz. wsch.* / ред. х. biskup Ed. Likowski. Poznań 1902.

⁴³ Див. картографічні додатки до синтези польських науковців (L. Bieńkowski. *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce*), а також підготовлені білоруськими колегами карти адміністративно-територіальної мережі Київської митрополії на теренах ВКЛ: „Праваслаўная Царква ў другой палове XVI – XVIII ст.” та „Уніяцкая Царква ў XVII–XVIII стет.” (*Вялікі гістарычны атлас Беларусі: ў 4 т., т. 2*. Мінск 2013, с. 60–61).

⁴⁴ Найновіші праці про побутування руської мови у ВКЛ та її співвідношення до сучасних білоруської й української мов: А. Груша. *Документальная письменность Великого княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.)*. Мінск 2015; А. Золтан. *Interslavica. Исследования по межславянским языковым и культурным контактам*. Москва 2014; М. Moser. *История „русского” языка в Великом княжестве Литовском и Королевстве Польском – несколько замечаний о роли Галиции в раннее Новое время //*

- усталені соціокультурні практики⁴⁵;
- пам'ять про минуле (літургійна, „історична”, культурна)⁴⁶;
- політична лояльність до великокняжого двору та державно-правова легітимізація⁴⁷.

Завдяки цим формотворчим елементам постала своєрідна система цінностей – киеворуський етос, кодифіковані взірці якого спочатку централізовано утверджувались із Києва – духовного центру східного християнства, а від XIV ст. – переважно з Галича, Новгородка й Вільна. У збереженні та поширенні всіх цих характеристик була зацікавлена насамперед тогочасна руська еліта – єрархія, монахи, духовенство, бояри (шляхта) й міський патриціат⁴⁸. Опіраючись на адміністративно-територіальний устрій єпархій Київської митрополії, на різних рівнях (від митрополичого двору у Вільні до сільської парафії на Смоленщині) русини могли декларувати свою культурну й релігійну програму на Головному Литовському

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos / ред. S. Temčinas, G. Miškinienė, M. Čistiakova, N. Morozova. Vilnius 2009, с. 247–256; I. Огієнко. Розмежування пам'яток українських від білоруських // *Пам'ятки України: історія та культура* 2 (2002) 170–188; С. Ю. Темчин. Функционирование русской мовы и иерархия церковных текстов // *Studia Russica* 23 (2009) 226–234; його ж. Języki kultury ruskiej w Pierwszej Rzeczypospolitej // *Między Wschodem i Zachodem. Prawosławie i unia* / наук. ред. М. Kuczynska. Warszawa 2017, с. 81–120; I. Фаріон. *Суспільний статус староукраїнської (руської мови) у XIV–XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива*. Львів 2015; Л. Шакун. *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы*. Мінск 1963; Ю. Шевельов. *Історична фонологія української мови*. Харків 2002; J. Getka. *Prosta mowa końca XVIII wieku. Język „Nauk Parafialnych” (Począjów 1794)*. Warszawa 2012.

⁴⁵ Див. про це: М. Topolska. *Spoleczeństwo i kultura w Wielkim Księstwie litewskim od XV do XVIII wieku*. Poznań – Zielona Góra 2002, с. 72–76; О. Русина. *Україна під татарами і Литвою*, с. 228–232.

⁴⁶ Литовську перспективу представляє фундаментальна студія: А. Bumblauskas. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštija ir jos tradicija*. Vilnius 2010 (польський переклад: А. Bumblauskas. *Wielkie Księstwo Litewskie. Wspólna historia, podzielona pamięć*. Warszawa 2013). Окремі аспекти цього феномена розглядають: Я. Затилук. Давньоруська історія на службі у київських церковних ієрархів середини – другої половини XVII століття: політична риторика і статус митрополії // *Український історичний журнал* 6 (2012) 40–56; А. Толочко. *Киевская Русь и Малороссия в XIX веке*. Киев 2012.

⁴⁷ Див. про це детальніше: А. Gil, I. Skoczylas. *Kościóły Wschodnie w państwie polsko-litewskim*, с. 123–135.

⁴⁸ Під дещо іншим кутом зору подібні міркування про джерела формування ранньомодерної тотожності в русинів та роль у цьому церковних структур висловлює: F. Synyn. Concepts of Nationhood in Ukrainian History Writing, 1620–1690 // *Harvard Ukrainian Studies* 10 (3–4) (1986) 393–423.

трибуналі, шляхетських сеймах та провінційних і єпархіяльних соборах, захищати права та привілеї „нації руської” в духовних і світських судах, реалізовувати свої соціокультурні потреби в діяльності церковних братств, ремісничих цехів, різноманітних харитативних установ, у шкільництві тощо. За умов конфесійних, політичних і станових поділів саме церковні структури дали змогу зберегти єдність руської культури, долучившись на теренах ВКЛ до творення протонаціональної самосвідомості сучасних білорусів, українців та, частково, латишів, литовців, поляків і росіян.

ЛИТОВСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Нові відкриття

У 90-х рр. ХХ ст. у Вільнюсі, неподалік від Острої брами, мені випала нагода розповідати історикам з Болгарії про три конфесії в одному місці: над Острою брамою розташована римо-католицька каплиця зі знаменитою „Остробрамською Мадонною”, поряд – також католицький храм Св. Терези і монастир кармелітів. Одначе ліворуч від брами (якщо дивитися зі Старомістя) вже видніється православна обитель з церквою Св. Духа, іконостас якої виконаний творцем Віленського бароко Йоганном-Крістофом Гляубіцом, а праворуч, за Василянською брамою, спроектованою тим самим генієм Бароко, – греко-католицька церква Пресв. Трійці. Й.-К. Гляубіц, належачи до лютеранської спільноти міста, творив не лише для своєї конфесії, не лише для православних, уніатів, а й для латинників (костели Свв. Іванів, Св. Катерини і навіть храм оо. місіонерів) та для місцевих євреїв (інтер’єр Великої синагоги)¹. Болгарські гості тоді дуже просто й вдумливо прокоментували – „як у Єрусалимі”. До цього ми знали, що „Єрусалимом” столицю ВКЛ називали за її роль для єврейської культури, особливо завдяки діяльності Віленського Гаона. Проте ідею Святого Єрусалима можемо зауважити не тільки в історії єврейської спільноти, але й у християнській традиції міста. Саме біля Троїцької василянської гори зустрілися три етноконфесійні групи: унійний митрополит з монахами східного обряду, підвладні безпосередньо константинопольському патріархові православні містяни, котрі не віддавали церкви Св. Духа уніатам, і римо-католицький віленський єпископ з кармелітами. По дорозі вниз від Острої брами, на вулиці, що провадить до замку, ми знаходимо ще дві

¹ Зацікавлення науковців творчістю архітектора Й.-К. Гляубіца почалося в міжвоєнну добу. Виняткове значення цього творця школи Віленського бароко висвітлив Станіслав Лоренц: St. Lorentz. *Jan Krzysztof Glaubitz, architekt wileński XVIII w. Materiały do biografii i twórczości* [= *Prace z Historii Sztuki*, т. 3]. Warszawa 1937. У литовській історіографії заслуги видатного архітектора особливо акцентує Владас Дрема, який у післявоєнний час вів активне листування із С. Лоренцом: V. Drėma. *Dingęs Vilnius = Lost Vilnius*. Vilnius 1991; його ж. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius 1997.

впливові християнські спільноти: міщан-лютеран і шляхтян-кальвіністів. Колись під захистом юрисдикції місцевого латинського єрарха перебували і християни-вірмени та євреї, деє поруч локалізувалися також караїми, татари й московські старовіри.

Чому це спостереження болгарських науковців дещо здивувало? Тому, що погляди автора цих рядків у той час усе ще були закорінені в ентоцентризмі, що оволодів литовською історіографією, і залежали від того бачення канонічного історика Литви Адольфаса Шапоки, яке він виклав у книзі „*Стародавній Вільнюс*” і згідно з яким історія „вічної столиці Литви” до середини XVII ст. подається так, начебто в цьому місті мешкали одні литовці². З іншого боку, від тодішньої литовської еміграційної історіографії надходив і відмінний імпульс, спричинений напрацюваннями дослідника культури, соціолога Вітаутаса Каволіса. Його книга „*Знаки епох*”³ відкриває для вітчизняної науки новий підхід, ґрунтований на тезі про багатокультурність ВКЛ, і в такий спосіб артикулюється нова для тогочасної Литви демократична цінність – толерантність. Відомі факти історії давнього Вільна поступово вкладаються в новітню концептуальну матрицю, що очевидно та ілюстративно виявляється біля Острої брами. Висловлена болгарськими дослідниками думка стала претекстом, щоб серйозно замислитися, – адже для ідеї Єрусалима суттєвим є і компонент східного християнства. Все ж таки, мовлячи про „руську віру” у Вільні, ми стереотипно пов’язуємо її з московським православ’ям, яке почало домінувати в XIX ст., через що всі „східноцерковники” в Литві у нас асоціювалися:

- із домінуючою церквою Романових нагорі вулиці Басанавічюса, що була зведена в 1913 р., на честь 300-річчя російської династії;
- з православним храмом наприкінці проспекту князя Гядимінаса, що виступав протипагою католицькій катедрі, котра стоїть на іншому кінці цієї вулиці-осі;
- зі скасуванням церковної унії після повстання 1831 р. і перетворенням костелу Св. Казимира на православну святиню;
- з переінакшенням князів литовсько-українського роду Острозьких на найголовніших „апологетів православ’я” („ревнителі православ’я”)⁴.

Але ж таким чином ігнорувалися факти, що вже з 1448 р. Московська Церква була відокремлена від Константинопольського патріархату, що

² A. Šapoka. *Senasis Vilnius: Vilniaus miesto istorijos bruožai iki XVII a. pabaigos*. Brooklyn (New York) 1963.

³ V. Kavolis. *Epochų signatūros*. Chicago 1991.

⁴ Див.: А. Ярушевич. *Ревнитель православия, князь Константин Иванович Острожский*.

на московське православ'я значно вплинула реформа Никона середини XVII ст., яка спричинила еміграцію старовірів, і що (а це ще важливіше) з часів Петра I не дотримувалися канону абсолютної таємниці сповіді⁵.

Цього, сформованого ще царською Росією, погляду на Вільно і його східне християнство не змінила пілсудська католицька Польща, до котрої місто належало в міжвоєнний період. Щоправда, оправавлені в той час костели (перш за все Св. Казимира) було повернуто католикам, а в колишньому василіяньському монастирі влаштовано культурні центри білорусів. Проте унійна традиція грецького обряду не відродилася, хоча в 1929 р. вийшла друком прекрасна праця Марії Ловмянської⁶, що стала основою для розвідки про місто русинів.

У радянську епоху, з її декларативним інтернаціоналізмом, були повно відкриті деякі явища культури. Однак таке звернення до минулого виявилось вибірковим – йшлося лише про феномен книги та феномен писемності. Заслугу перед литовською історіографією тут мав насамперед Лявас Владіміров зі своїми фундаментальними роботами про початки книговидавання у ВКЛ⁷. У цих працях розглянуто діяльність віленського першодрукаря Франциска Скорини⁸. Не применшуючи здобутків Л. Владімірова, слід визнати, що Ф. Скорину легітимізували як символ „дружби народів”. Підкреслювалося його білоруське походження з Полоцька, але без уваги до інтегральності культури ВКЛ, а тим паче до питань конфесійної належності цієї видатної постаті. Якщо ідентичність Ф. Скорини й коментували⁹, то тільки в її зв'язку з московським православ'ям, не зауважуючи суперечності, що від середини XV ст. митрополія в Москві проголосила

⁵ Е. В. Анисимов. Духовный регламент // *Православная энциклопедия*, т. 16. Москва 2007, с. 433–435; Тайна исповеди // *Открытая православная энциклопедия „Древо”*. 2005 // (<https://drevo-info.ru/articles/1995.html> (2017-05-26)); А. В. Пчелинцев. Абсолютна ли тайна исповеди // *Законодательство и экономика* 5 (2011) 58–61.

⁶ M. Łowmiańska. *Wilno przed najazdem moskiewskim w 1655 roku*.

⁷ L. Vladimirovas. *Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVIII amžiai*. Vilnius 1979 (Л. Владимиров. *Всеобщая история книги: древний мир, средневековье, возрождение, XVII век*. Москва 1988); його ж. *Knygos istorija: XVIII amžius*. Vilnius 2011.

⁸ L. Vladimirovas. *Pranciškus Skorina – Vilniaus spaudos pradininkas*. Vilnius 1956; його ж. *Франциск Скорина – первопечатник Вильнюсский*. Вильнюс 1975; його ж. *Pranciškus Skorina: pirmasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaustuvininkas*. Vilnius 1992.

⁹ Варто звернути увагу на ту обставину, що Ф. Скорина у своїй Празькій Біблії перекладає книги Юдити, які для православних є апокрифічними. Так відкривається тема унії. Проте остання звістка, що надійшла з найновіших досліджень, приголомшує: Скорина навіть не уніат, а римо-католик, близький до францисканців. На це вказує символіка, зображена на його відомому портреті. Див.: *Pranciškaus Skorinos Rusėniškajai Biblijai – 500* / ред. S. Narbutas. Vilnius 2017.

автокефалію від Константинопольського патріархату, а русини ВКЛ орієнтувалися саме на Греко-Візантійську Церкву як свій духовний центр. У подібному напрямку розвивалися дослідження й різних пам'яток писемності ВКЛ – Литовських статутів, „*Метрики*” та літописів. І все ж такі студії відкрили шлях для роздумів про авторів цих книг, їхнє походження та мову, далі з'явилося розуміння ролі православних монастирів для канцелярій Вітовта й пізніших володарів Литви.

Від „*Civitas Ruthenica*” до переосмислення унії

Сьогодні в Литві триває затята конкуренція чи навіть боротьба щодо формування моделей тотожності: як альтернатива націоналістичній візії історії Вільна, що йде з передвоєнного періоду¹⁰ (її ми назвали „привидом Сметони”¹¹), твориться інше бачення, основи для якого заклав знаний поет і публіцист Томас Венцлова, а в академічному світі – Едвардас Гудавічюс¹².

Усвідомлення таких обмежених підходів істориків уже наших днів спонукало зосередитися на забутій групі населення ВКЛ – християнах східного обряду. Так виникла ідея „*Civitas Ruthenica*” у Вільні. Як уже зазначалось, однією з перших мову про це почала М. Ловмянська, а пізніше її міркування розвинув польський учений Юзеф Марошек. Він сформулював ідею юрисдикцій Вільна як „пазлів”, віднайшовши для нас дві важливі частини „*Civitas Ruthenica*” – „митрополиче місто” і руську дільницю магдебурзького Середмістя. Науковець запропонував гіпотезу про взаємозв'язок

¹⁰ M. Jučas. *Lietuvos metraščiai*. Vilnius 1968; його ж. *Lietuvos metraščiai ir kronikos*. Vilnius 2002; R. Jاسas. *Bychovco kronika ir jos kilmė // Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*. Vilnius 1971, с. 8–38; *Pirmasis Lietuvos Statutas = Первый Литовский Статут*, т. 2 / упоряд. St. Lazutka, Ed. Gudavičius. Vilnius 1983–1991; St. Lazutka. *Lietuvos Statutai, jų kūrėjai ir epocha*. Kaunas 1994; його ж. *Język Statutów litewskich i Metryki litewskiej // Lithuania* 1/2 (22/23) (1997) 26–33; Ed. Gudavičius, St. Lazutka, I. Valikonytė. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius 2001 (С. Лазутка, И. Валиконите, Э. Гудавичюс. *Первый Литовский Статут (1529 г.)*. Вильнюс 2004).

¹¹ Політик міжвоєнного періоду. Впродовж 1919–1920 рр. був першим президентом відновленої Литовської держави. У 1926 р., після військового перевороту, знову став президентом Литви і перебував на цій посаді до 1940 р. Його правління мало авторитарний характер. 1940 року, коли відбулася радянська окупація, перебрався на Захід. У 1944 р., маючи 69 років, загинув у США. Всю міжвоєнну епоху незалежної Литви часто, узагальнюючи, називають „за Сметони”, інколи – „Сметони” (звідси і „привид Сметони”).

¹² Більше про це: A. Bumblauskas. *Lietuvos istoriniai „didieji pasakojimai” ir Vilniaus paveldas // Naujasis Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas* [specialusis *Lietuvos istorijos studijų leidinys*, т. 5] / заг. ред. A. Bumblauskas, Š. Liekis, Gr. Potašenko. Vilnius 2009, с. 15–47.

Сучасний вигляд на простір і спадщину старого „Civitas Ruthenica” у XXI ст.
Фотограф Марюс Йовайша, 2007 р.

„митрополичого міста” з великою політикою Вітовта після Жальгіріса (Грюнвальда) і з його великим сподвижником Григорієм (Цамблаком) (мовиться про собор 1415 р. і посольство до Констанци 1416–1417 рр.)¹³. Потім уже археолог Гядимінас Вайткявічюс з колегами зробив, у нашому розумінні, справжню революцію в з'ясуванні витоків Вільна: було виявлено язичницьке місто, а також руське (з часів Витеня) й німецьке (з часів Ольгерда) передмістя¹⁴. Саме ці дослідження показали, що рання, відома з доби Витеня православна дільниця Вільна за Вітовта перетворюється на „*Civitas Ruthenica*”¹⁵. Відтак стає ясно, що саме тут предстоятелі Руської Церкви мали свою справжню столицю, чого вони не мали ні в Новгородку, ні в Києві (до часів Петра (Могили)). Після навали татарів у 1480 р. Київ у церковному житті русинів грецького обряду, мабуть, залишився тільки як титульна назва їхнього архипастиря. Василянський монастир розташовувався в магдебурзькій руській дільниці й безпосередньо не належав до „митрополичого міста”, проте архимандритів цієї обителі неодноразово обирали главою Східної Церкви у ВКЛ. Як бачимо, історія митрополитів є також частиною василянської тематики.

У цьому контексті доречно говорити про своєрідний „рахунок”, складений імперії Ольгерда й Вітовта: писарі Полоцька, Новгородка, Гродна та Луцька через руське передмістя Вільна формують канцелярійну мову ВКЛ, яка, вочевидь, відрізняється від церковнослов'янської. Адже навіть сьогодні немає бажання визнати той факт, що в цьому передмісті жили прабатьки сучасних білорусів та українців, котрі створили мову, що її можна вважати давньою білоруською чи давньою українською. Оце „чи” викликає багато знаків питання, тож соломонову мудрість продемонстрували литовці, назвавши її *слов'янською канцелярською мовою ВКЛ*¹⁶. Саме в руському Вільні з перекладами творів єврейських та інших класиків,

¹³ Див., зокрема: J. Maroszek. *Dziedzictwo unii kościelnej*; його ж. *Pogranicze Litwy i Korony*.

¹⁴ K. Katalynas, G. Vaitkevičius. Vilniaus plėtra iki XIV a. // *Kultūros paminklai* 8 (2001) 68–76; K. Katalynas. Rozwój Wilna w XIV wieku w świetle badań archeologicznych // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 50 (1) (2002) 3–10; його ж. *Vilniaus plėtra XIV–XVII a.* Vilnius 2006, с. 53–54, 65–69; G. Vaitkevičius. *Vilniaus įkūrimas* [= *Vilniaus sąsiuviniai*, т. 1]. Vilnius 2010, с. 49–66.

¹⁵ Також див.: Д. Баронас. Древнейшие следы пребывания русских в Вильнюсе // *Slavistica Vilnensis (Kalbotyra)* 53 (2) (2004) 161–166; R. Jonaitis. Orthodox Churches in the Civitas Rutenica Area of Vilnius, с. 110–128.

¹⁶ Докладніше про концепти цієї мови та їхнє означення у працях істориків Росії, Польщі, Білорусі й Литви йдеться у: R. Ragauskienė. Kalbinė padėtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (iki XVI a. vid.): interpretacijos istoriografijoje // *Lituanistica* 59 (3/93) (2013) 138–157.

зокрема „*Логіку*”, на „руську мову”, що їх здійснили не знані нам на ім'я православні писарі, з'явився феномен писемності кирилицею (на це вказав мовознавець Сергеюс Темчінас¹⁷).

Виникнення східнохристиянської традиції ВКЛ дозволяє заново поглянути на унію та унійні процеси в Центральній і Східній Європі¹⁸. Литовська митрополича катедра, заснована в 1415 р. для Григорія (Цамблака), виконала істотну роль у конфесійній політиці Вітовта і Ягайла. На Вселенському соборі в Констанці архипастир православних русинів не тільки відправив екуменічну Службу Божу, але й усій Європі повідомив про ідею церковної злуки – раніше, ніж на Флорентійському соборі! З огляду на це, надзвичайно значущими стають концепції Оскара Галецького¹⁹ і Генує Кіркенє²⁰ про неформальну церковну унію у ВКЛ до 1596 р. Адже

¹⁷ S. Temčinas. *Bažnytinės knygos rusėnų kalba ir religiniai identitetai slaviškose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos žemėse XIV–XVIII a.: stačiatikių tradicija // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“* [specialusis Lietuvos istorijos studijų leidinys, t. 5] / ред. А. Bumblauskas, Š. Liekis, Gr. Potašenko. Vilnius 2008, с. 129–156; його ж. *Функционирование русской мовы, с. 226–234; його ж. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos rusėniškoji literatūra kaip kultūrinės integracijos modelis // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai* [specialusis Lietuvos istorijos studijų leidinys, t. 7] / ред. А. Bumblauskas, Gr. Potašenko. Vilnius 2009, с. 53–85. В останній статті С. Темчінас звертає увагу на феноменальне явище в Києві: перекладами на руську мову в 1454–1468 рр. (є припущення, що навіть у 1482 р.) займається Захарія бен Аарон га-Коген і керована ним група православних та юдейських перекладачів; серед інших перекладених текстів знаходимо „*Логіку*” перського філософа Абу Хаміда аль-Газала (1058–1111) і „*Словник логіки*” єврейського мислителя Мойсея Маймоніда (1135–1204) (див. с. 64–68 цієї статті).

¹⁸ Найновіші синтетичні та енциклопедичні праці: *Krikščionybės Lietuvoje istorija (Dzieje chrześcijaństwa na Litwie)* / ред. V. Ališauskas. Vilnius 2006; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* / ред. V. Ališauskas та інші. Vilnius 2001, с. 72–93, 674–689 (*Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego: analizy i obrazy* / упоряд. V. Ališauskas та інші. Kraków 2011).

¹⁹ O. Halecki. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej*; його ж. *Dzieje Unji Kościelnej w Wielkim Księstwie Litewskim (do 1596)* // *Pamiętnik VI zjazdu historyków polskich w Wilnie 17–20 września 1933 r.*, т. 1 // ред. F. Pohorecki. Lwów 1935, с. 311–319.

²⁰ Г. Кіркенє. *Інтеграційныя працэсы ў Вялікім Княстве Літоўскім: царкоўная унія // Беларускі гістарычны агляд = Belarusian Historical Review* 12 (1–2) (2005) 21–35; її ж. *Supraslio vienuolyno konfesinės priklausomybės ir pobūdžio klausimas XVI a. pradžioje // Lietuvos istorijos studijos* 18 (2006) 39–50; її ж. *Aleksandro Jogailaičio konfesinė politika Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje // Iš Panevėžio praeities: penki bažnyčios šimtmečiai*. Panevėžys 2007, с. 8–27; її ж. *Ar būta stačiatikių LDK politiniame elite Aleksandro valdymo laikais? // Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*. Vilnius 2007, с. 123–130; її ж. *LDK politikos elito galingieji*; її ж. *Staćiatikių integracija į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenę XV–XVI a. // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“* [specialusis Lietuvos istorijos studijų

на перетині XV–XVI ст. магнати Ходкевичі й Сапіги зводили поліконфесійні молитовні доми з можливістю відправлення там Літургій у слов'янсько-візантійському і латинському обрядах (в Іказні, Кодені, Супраслі тощо). Саме ці нові підходи пояснюють і феномен сакральної готики, який досі було важко зрозуміти, – він безпосередньо пов'язаний з тенденціями до церковного об'єднання. Це вже згадувані Супрасль Ходкевичів і Кодень Сапіг, а також Можейково та Синковичі в сучасній Білорусі. У такому самому стилі побудовано церкву в Острозі (завдяки Костянтинові Острозькому) та важливий для нас віленський храм Пресв. Трійці, хоча дослідники й зауважують у ньому більше ренесансу. Єдиним подібним, але значно пізнішим виявом цього цивілізаційного симбіозу є православні та греко-католицькі святині на колись підвладних Венеції островах Середземномор'я, де простежуються виразні ренесансові ознаки.

Розширювався і православний ареал столиці ВКЛ. Дуже мало знаємо про контакти православних Вільна, Могильова і Львова у XVII–XVIII ст. Переважно обговорюється зміна в поведінці могильовських міщан після московсько-шведського „Потопу”. Натомість часто ми забуваємо про козацьку Гетьманщину – не лише про Івана Мазепу, але й Петра Могилу, вихованця Віленської академії, який створив православну, але за своєю суттю католицьку (езуїтську) освітню систему для України. Також здебільшого оминаємо увагою вплив Віленського бароко не тільки на Мстиславль (кармелітський костел Й.-К. Гляубіца), а й на Українське (Козацьке) бароко, що його формував Йоганн-Баптист Зауер (Ян Заор), котрий прибув з Вільна²¹. Саме Зауєрові архітектурні ідеї розвивав згодом гетьман І. Мазепа²².

leidyns, т. 5]. Vilnius 2008, с. 157–168; її ж. *Orientacja wyznaniowa i możliwości kulturalne Chodkiewiczów // Studia nad Reformacją* / за ред. Е. Багіньської, Р. Гузовського, М. Liedke. Białystok 2010, с. 9–17.

²¹ Див., наприклад: М. П. Цапенко. *Архитектура Левобережной Украины XVII–XVIII веков*. Москва 1967; *Оттиск из „Киевской Старины”*. Отрывки из летописи Мгарского монастыря. 1682–1775 гг. / упоряд. А. Лазаревского. Киев 1889; А. Адруг. Архітектор Йоганн-Баптист Зауер і Україна // *Київська старовина* 1 (2000) 87–93; його ж. Творчість архітектора Йоганна-Баптиста Зауєра // *Сіверянський літопис* 5 (2006) 19–25; його ж. *Архитектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть*. Чернігів 2008, с. 145–149; А. S. Czyż. *Kościół Świętych Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*. Wrocław – Warszawa – Kraków 2008, с. 33–38, 75–82, 251; S. Samalavičius, A. Samalavičius. *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. Vilnius 1998, с. 174; S. Samalavičius. *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*. Vilnius 2012, с. 473; R. Janonienė. *Sapiegų rūmų Antakalnyje architektas Giovanni Battista Frediani: biografijos bruožai // Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai [= Acta Academiae Artium Vilnensis, т. 77–78]* / ред. D. Klajumienė. Vilnius 2015, с. 13–43.

²² О. Ohlobyn. Western Europe and the Ukrainian Baroque: An Aspect of Cultural Influences at the Time of Hetman Ivan Mazepa // *Annals of the Ukrainian Academy of Arts*

Східне християнство і культурна пам'ять: перспективи

Спробуємо узагальнити. Ситуація змінюється надто повільно. І хоча всі пам'ятають, що син Міндовга ще до католицького хрещення батька на-вернувся в православ'я, заснував Лавришівський монастир (де у 20-х рр. XIV ст. створено знамените *Лавришівське Євангеліє* – першу рукописну книгу ВКЛ²³) і так став агіографічним героєм, східне християнство все ще перебуває за кругозором „одноокого” великого нарративу Литви. Для нас усе ще є чужими свв. Антоній, Йоан і Євстафій, чудово описані Дарюсом Баронасом²⁴, які на два сторіччя випередили св. Казимира. Останній же для литовців часто виступає єдиним литовським святим. Ігнорується не тільки священномученик, віленський єзуїт Андрій (Andrzej) Боболя, разом з найновішими свв. Рафаїлом Каліновським і Фаустиною Ковальською, – ма-буть, усі вони трактуються як представники „польського” християнства. Ігнорується і греко-католицький священномученик Йосафат (Кунцевич)²⁵.

and Sciences in the U. S. 1 (2) (1951) 127–137; V. Mezentsev. Mazepa's Palace in Baturyn: Western and Ukrainian Baroque Architecture and Decoration // *Harvard Ukrainian Studies* 31 (1/4) (2009/2010) 433–470; його ж. Західні, українські та російські прийоми в архі-тектурі й декорі палацу І. Мазепи в Батурині // *Сіверщина в історії України* 6 (2013) 220–234; Л. Горенко-Баранівська. Гетьман І. Мазепа – фундатор закладів культури й освіти в Україні другої половини XVII – початку XVIII ст. // *Українознавство* 4 (2002) 220–223.

²³ Рукописні книги ВКЛ проаналізовано в: R. Cicėnienė. Rankraštinė knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pradžioje – XVI a. viduryje: sklaidos ir funkcionavimo sąlygos // *Knygotyra* 53 (2009) 7–37; її ж. LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genezė ir raida (iki XVI a. vidurio) // там само, 55 (2010) 7–25; її ж. LDK rankraštinės knygos mecenatai XIV a. – XVI a. viduryje // *Dangiškieji globėjai, žemiškieji mecenatai* [= *Acta Academiae Artium Vilnensis*, т. 60] / ред. J. Liškevičienė. Vilnius 2011, с. 13–24; її ж. Książka rękopiśmienna w życiu społeczeństwa w Wielkim Księstwie Litewskim w XIV – połowie XVI wieku // *Rocznik Lituanistyczny* 1 (2015) 219–250; її ж. Rankraštinų ir spausdintinių LDK XVI–XVII a. knygų pasaulis: sąsajos ir sankirtos // *Knygotyra* 68 (2017) 7–37.

²⁴ D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai*; його ж. По поводу литературной истории Мучения трёх виленских мучеников // *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, т. 3. Kraków 2001, с. 73–98; його ж. The Three Martyrs of Vilnius: A Fourteenth-century Martyrdom and its Documentary Sources // *Analecta Bollandiana* 122/1 (2004) 83–134; його ж. Byzantium and Lithuania: North and South Look at Each Other // *Byzantium, New Peoples, New Powers: the Byzantino-Slav Contact Zone, from the Ninth to the Fifteenth Century* [*Byzantina et Slavica Cracoviensia*, т. 5] / ред. M. Kaimakamova та інші. Cracow 2007, с. 303–317; його ж. Bazilijonų redakcijos Trijų Vilniaus kankinių, с. 193–205.

²⁵ Див. тексти до фахової публікації опису життя св. Йосафата XVII ст.: A. Młodzianovskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo*. Культ цього святого до-сліджують: J. Liškevičienė. Ankstyvieji palaimintojo Juozapato Kuncevičiaus portretiniai atvaizdai // *Dangiškieji globėjai, žemiškieji mecenatai = Celestial Patrons and Terrestrial*

Те, що католицизм східного обряду ще не є своїм для литовців, свідчить навіть географія поширення понять: вельми рідко вживається термін „римо-католики” – його замінюють загальнішим „католик”, наче забуваючи, що в це поняття входять і греко-католики. А отже, роботи тим з нас, хто впроваджує віленську східнохристиянську традицію в сучасну культурну пам'ять, залишається справді багато.

І найголовніший, перехідний висновок. Зазвичай сумну долю Республіки Обох Народів пов'язують з невдалим проектом перетворити цю державу на Республіку Трьох Народів з українською, чи руською, автономною складовою. На жаль, цю безуспішну альтернативу ми нерідко розглядаємо через призму історії козацтва, ним створеної Гетьманщини та Гадяцької угоди 1658 р., що також виявилася невдалою. Українські історики нині запропонували надзвичайно цікаву концепцію, згідно з якою третій учасник реально існував як інституція східного християнства – спочатку православна, а потім – унійна Віленсько-Київська митрополія. Саме ця церковна структура забезпечила основи української та білоруської тотожності Республіки Обох Народів²⁶. Якщо візьмемо до уваги, що й польські уніати були підпорядковані Віленській митрополії і що вона дещо пізніше охоплювала навіть греко-католиків у складі монархії Габсбургів, то зрозуміємо, скільки тут може відкритися нових сторінок історії ВКЛ і Литви.

Але повернімося до Острої брами. Саме вона в 1514 р. стала тріумфальною аркою для Костянтина Острозького після його переможної битви під Оршею. Поки ще не з'ясовано, коли і чому поляки цю браму почали називати Острою (*Ostra brama*), а литовці – Вранішньої Зорі (*Aušros vartai*). Пригадаймо, однак, нами раніше висунуту гіпотезу (актуальна принаймні в контексті цієї монографії), що Остра брама – це брама Острозького (*Ostrogska brama*). Так міг бути вшанований один із найбільших воєначальників в історії Литви, а вже він, своєю чергою, віддячив Господу Богу через вотивний дар Орші – руську церкву Пресв. Трійці.

Benefactors [= *Acta Academiae artium Vilnensis*, т. 60] / ред. J. Liškevičienė. Vilnius 2011, с. 113–125; T. Račiūnaitė. *Globojant šventą kankinio kūną: Juozapato Kuncevičiaus kultas loca sancta aspektu* // там само / ред. J. Liškevičienė. Vilnius 2011, с. 127–147. Також див.: J. Liškevičienė. *Juozapato Kuncevičiaus gyvenimo iliustracijos: pasakojimas ir emblema* // *Acta Academiae artium Vilnensis*, т. 27. Dailė 2002, с. 161–176.

²⁶ Така концепція формулюється у фундаментальній праці: A. Gil, I. Skoczylas. *Kościół Wschodnie w państwie polsko-litewskim*.

ВИСНОВКИ

Географічна локалізація Литви в Східному Балтійському регіоні на цивілізаційній межі спершу між язичницьким (литовці, прусси та ятвяги) і християнським (варяги й слов'яни) населенням, а згодом між наверненими до Христової віри за латинським обрядом литовцями та православними русинами детермінувала появу у Вільні (Вільнюсі) організаційних структур *Slavia Orthodoxa* (Київської, а з XIV ст. і Литовської митрополії візантійської традиції). Одним з найдавніших осередків релігійного культу в столиці ВКЛ був монастир Пресв. Трійці. Згідно з агіографічним переданням, він постав на місці страти перших (поряд з ченцями-францисканцями) литовських мучеників-християн – свв. Антонія, Йоана та Євстафія. Близько 1374 р. тут споруджено храм, що стояв на окраїні щільно заселеної русинської дільниці Вільна – „*Civitas Ruthenica*”. У XV ст. при церкві було облаштовано монастир, який наприкінці того ж століття очолював архимандрит. Заангажованість цієї православної спільноти ченців у внутрішнє життя Київської митрополії впливає з того, що її настоятель Макарій у 1495 р. був обраний главою Руської Церкви. Від XVI ст. Святотроїцька обитель стає виразно впізнаваною в публічному просторі міста. Цим вона завдячує насамперед фундації князя Костянтина Івановича Острозького 1514 р., який звів мурований храм монастиря як *votum* за перемогу литовського війська над московською армією в Оршанській битві.

Упродовж XVI ст. відбулася політична і правова легітимізація православної чернечої громади в систему державного управління ВКЛ. За „правом патронату” (*ius patronatus*) великий князь здобуває статус верховного покровителя обителі, час від часу делегуючи свої прерогативи ктитора Віленському магістратові, православному митрополитові чи литовським вельможам. Виклики протестантської Реформації та процеси оновлення Київської митрополії останньої чверті XVI – початку XVII ст. перетворили монастир і храм Св. Трійці на потужний культурний і релігійний центр русинського Вільна та повноправного партнера міжконфесійного діалогу на теренах Польсько-Литовської держави. Особливо активним у цій взаємодії було багате і впливове Святотроїцьке братство, яке запровадило кириличне книгодрукування й православну шкільну освіту в столиці ВКЛ.

Ідеї відновлення єдності східного і західного християнства, популярні серед частини духовної й політичної еліти та інституалізовані Флорентійським собором 1439 р., виявилися однією з предтеч Берестейської церковної унії 1596 р. Із XVII ст. серцем нової еклезіальної спільноти русинів-уніатів став Віленський монастир. Прихід в обитель енергійного Йосифа (Веляміна Рутського), колишнього кальвініста з блискучою західною освітою, та харизматичного Йосафата (Кунцевича), який заклав основи духовного оновлення чернецтва Унійної Церкви, уможливило організаційне об'єднання 1617 р. руських ченців у Василянський чин. З того часу й аж до середини XVIII ст. обитель Св. Трійці виконувала роль „семінарії” для всієї Київської митрополії – майже половина віленських архимандритів та ігуменів пізніше стали єпископами й митрополитами, а більшість з них обіймали головні посади в Чині. Саме у Вільні починає формуватися етно-конфесійна ідентичність *Slavia Unita*, і саме звідси зусиллями місцевих василіян обрядові й соціокультурні практики русинів-уніатів поширюються в усіх землях ВКЛ.

Сформована у Святотроїцькому монастирі василіянська модель руського чернецтва передбачала поєднання східного візантійського і західного латинського благочестя – аскетичного контемплативного (споглядального) життя православних монахів та активної культурної, релігійної й суспільної заангажованості в тогочасний соціум, характерної для католицьких орденів і згромаджень (зокрема єзуїтів). Реформа Йосифа (Рутського) здійснила справжній переворот у діяльності віленських іноків, повернувши їх, образно кажучи, обличчям до міста. Традиційний уклад монастирського життя, як виглядає, продовжували практикувати лише „превелебні панни” – насельниці Віленської жіночої обители Св. Трійці, котрі також служили Богу за укладеними Рутським правилами св. Василя Великого. Але навіть сс. василіянки, з огляду на елітарне станове походження багатьох з них, підтримували зі „світом” доволі інтенсивні соціально-економічні й культурно-освітні взаємини.

Протягом XVII–XVIII ст. чоловічий монастир поступово інтегрується в публічний простір столиці ВКЛ через поглиблення взаємовпливів міського соціуму та василіянської спільноти. Водночас обитель залишалася для міщан особливим сакральним місцем, де можна було знайти зразки високої духовності, християнської досконалості та вірності Христові, що візуалізувалися за посередництвом мистецьких „знаків часу” доби Віленського бароко (Троїцька брама Йоганна-Крістофа Гляубіца, інтер'єр храму з його іконостасом, бічними вівтарями й численними іконами тощо). Богослужіння добового кола, аскетичні практики іноків, щоденні молитви за великого князя й короля, членів магістрату та все місто, ктиторів і доброчинців робили монастир Св. Трійці „своїм” для багатоголосого „Північного

Єрусалима”. А чудесні зцілення від молитов до ікони Віленської Богородиці, моці святих мучеників і Божих угодників, поховання міщан і шляхти в крипті храму, реліквії блаж. Йосафата (Кунцевича) творили особливу культурну й духовну ауру Троїцької гори, однаковою мірою притягальну для русинів, литовців і поляків.

Завдяки діяльності Святотроїцької парафії, однойменного церковного братства, друкарні та публічної школи з гуртожитком (конвіктом), василіянський монастир поступово входить до соціокультурного простору столиці ВКЛ як його інтегральна складова. Володіючи великими земельними маєтками у трьох воєводствах, значним житловим фондом у місті (кам’яниці, „пляци” і городи) та чималим фінансовим капіталом, обитель виступає діяльним учасником тогочасних економічних відносин. Усе це також спричинилося до перетворення василіян на „публічних людей” у Вільні. Про таку соціалізацію свідчить хоча б присутність ченців-уніатів у церемоніальному житті міста – вони і беруть участь у численних процесіях та інших урочистостях, і самі їх організовують (яскравий приклад – тріумфальна адорація мощей блаж. Йосафата (Кунцевича) в 1667 р.). З перших десятиліть XVII ст. Троїцька василіянська гора починає фігурувати в тогочасній літературі ВКЛ (біографічних, агіографічних, історичних, щоденникових та інших текстах). А з появою 1650 р. праці Альберта Віюка-Кояловича „*Miscellanea...*” (1650) історія унії русинів і Василянського чину стає відомою для ширшого загалу і вписується в еkleзіальну традицію місцевої Католицької Церкви. Упродовж XVII–XVIII ст. Святотроїцький монастир вже репрезентує цілу руську громаду Вільна, захищаючи інтереси міщан-уніатів у магістраті, гродському й земському судах, Головному Литовському трибуналі та міських цехах. Обитель також здійснювала опіку над місцевими унійними парафіями, братствами і шпиталями.

Інкультурація чернечої спільноти Пресв. Трійці та створених нею інституцій у строкату поліетнічну й мультиконфесійну мозаїку Вільна й усього ВКЛ, власне, й була основною передумовою зустрічі на пограниччі Балтійського регіону і Слов’янщини руського (українсько-білоруського) Сходу і литовського Заходу. Це зближувало різні „цивілізаційні кола” й породжувало нові регіональні ідентичності. Їхня тотожність будувалася не тільки на утвердженні „свого” в замкнутому культурному гето, але й на творчому засвоєнні „чужого”, що забезпечувало в межах соціуму можливості для „приспосовання без асиміляції”. Саме таку особливу *литовську модель* нової культурно-релігійної ідентичності Унійної Церкви було започатковано у Вільні та запропоновано як базову тотожність для русинів ВКЛ. Ця литовська версія *Slavia Unita* передбачала формування сучасного католицького обличчя Василянського чину й усієї Київської митрополії. Поєднання ченцями-уніатами елементів слов’янсько-візантійської та латинської традицій

засвідчують результати археологічно-антропологічних досліджень кriptи Святотроїцького монастиря, де виявлено численні поховання іноків і характерні для василіян артефакти матеріальної культури XVIII ст.

У Вільні нова культурно-релігійна програма *Slavia Unita* творилася передовсім у системі „кодів” польської латинської культури, а також згідно із взірцями, запозиченими безпосередньо від Риму, де в папських колегіях здобувала богословську освіту й проходила світоглядну формацію значна частина майбутніх насельників василіянського монастиря. Фактично, йшлося про появу специфічної василіянської ментальності – „папославизму” (вислів належить Александрові Наумову), в координатах якої вірність Польсько-Литовській державі зводилася до відданості Римському Апостольському престолу. Унійна обитель виявилася глибоко закорінена в тогочасну сарматську культуру, міський соціум Вільна та суспільне життя Речі Посполитої, що в ширшому контексті можна розглядати як результат конфесіоналізації, модернізації й окциденталізації русинів-уніатів. Зовнішнім виявом цих процесів було поступове проникнення польської та латинської мов у повсякденне життя, освітню діяльність, адміністрацію й богослужбові практики монастиря, де обидві мови не тільки обслуговували потреби професійної публічної сфери, але й виконували соціальну функцію комунікації зі „світом”.

Водночас, під впливом тогочасного дискурсу Просвітництва та ідей європейського Відродження, віленські василіяни долучилися до розвитку литовської національної культури. Так, у 1794 р. їхня друкарня видала патріотичну проповідь литовською мовою о. Миколаша Карпавічюса „*Kozonius ant gailingo atprovijimo pagrabo*”, а 1811 р. один з віленських монахів – Олександр (Буткевич), підготував до друку граматику литовської мови й литовсько-польський словник „*Kalbriedą Lietuviškay Lenkiszka Ležuwie mieleyšnieme Zemaiciu*”. Василіянська друкарня у Вільні публікувала якісну й конкурентноспроможну продукцію різними мовами – латинською, польською, церковнослов'янською, „простою” руською та литовською і навіть французькою. Лише впродовж 1760–1800 рр. у цьому видавництві з'явилося 172 назви друків. У другій половині XVIII – першій половині XIX ст. ченці-уніати настільки успішно здійснювали духовну опіку над литовцями в містечку Падубісі (організувавши там початкову, а пізніше й повноцінну богословську школу для навчання місцевої молоді), що невдовзі це поселення було назване на честь оо. василіян – Базиліонай (Bazilionai).

На відміну від Покровської (Руської) провінції, утвореної в українських землях Корони Польської, в структурі унійної ідентичності литовських василіян домінували елементи латинської конфесійної емблематики (євхаристійний культ, папські індульгенції, паралітургійні відправи, читані богослужіння тощо). Вони помітно переважали „руську старовину”

та дуже обмежено акцептували тогочасну православну культуру (мова передовсім про Віленську обитель Св. Духа) і, ширше, східну християнську традицію. Ця особливість литовських василіян частково пояснюється тією обставиною, що у Вільні Святотроїцький монастир, його іноки й парафіяни та контрольовані ними соціальні інституції не мали таких напружених стосунків із римо-католиками, як, скажімо, русини-уніати у Львівській, Перемишльській і Холмській єпархіях, де вони стикалися з політикою „культурного імперіалізму” місцевих латинників.

Загалом етнічна та релігійна тотожність віленських василіян, амбівалентна за характером, усе ж виразно схилилася до литовського локального патріотизму та визнання Речі Посполитої Обох Народів як Великої Батьківщини, в межах якої уніати і сприймали свою Малу Вітчизну – Русь. У столиці ВКЛ, де парафіяльна мережа Унійної Церкви була редукована до кількох храмів, а чисельність русинів суттєво зменшилася, місцева модель *Slavia Unita* постала перед загрозою перетворення на регіональний варіант латинської культури Польсько-Литовської держави. З іншого боку, незважаючи на тривалий культурний діалог, контакти в буденному житті й багатовіковий досвід сусідства, дві основні етноконфесійні спільноти Вільна – латинська (литовсько-польська) та руська – довгий час розвивалися відокремлено, а в ментальній мапі міщан і на рівні їхніх соціокультурних практик і надалі простежувався поділ міста на „латинську” та „руську” ділянки. Завдяки своєму походженню, товариським та особистим зв'язкам і пам'яті про спільних предків, місцеві русини творили відносно консолідовану етнічну групу. Тож у загальноміському просторі монастир Св. Трійці залишався репрезентантом руської громади Вільна, що охоплювала і православних, і уніатів, тим самим формуючи двоконфесійне „обличчя” єдиного руського етносу (сучасних білорусів та українців).

Статус Василянського чину і зокрема Святотроїцького осередку значно погіршився після поділів Речі Посполитої та російської окупації Вільна в 1795 р. Проте василіянам ще певний період, аж до 1830-х рр., вдавалося зберегти свою внутрішню автономію й усталений у попередні століття триб життя. З огляду на важливу для нової влади роль духовної й інтелектуальної опіки над Віленським імператорським університетом, царська адміністрація загалом толерантно ставилася до діяльності місцевої унійної обители. Становище святотроїцьких іноків разюче контрастувало з долею переслідуваних василіян на тих теренах Київської митрополії, що опинилися під російським контролем та в австрійських і пруських володіннях. Однак після повстання 1830–1831 рр. та встановлення єпископом Йосифом (Семашком) безпосереднього нагляду за монастирем Св. Трійці, імперські чиновники в нових соціокультурних, релігійних і політичних реаліях ініціювали „добровільне” переведення в 1839–1840 рр. усіх

оо. василян і сс. василянок на православ'я. Розміщення у Святотроїцькій обителі резиденції православного владики і Жировицької семінарії, переведення сюди православних іноків та відхід у вічність більшості колишніх унійних ченців уможливили офіційне закриття Віленського монастиря в 1865 р. Подальша реконструкція церкви Св. Трійці за проектом російського архітектора Миколи Чагіна була політичною акцією, покликаною зміцнити ідеологічні підвалини синодального православ'я в Литві, та складовою стратегічного курсу на розбудову у Вільні російського соціокультурного сегмента шляхом інкорпорації до нього спадщини греко-уніатів.

* * *

Після тривалого періоду забуття монастир і храм Пресв. Трійці несподівано для багатьох відродилися в незалежній Литві як продовження традицій ВКЛ у модерну добу. Святотроїцький комплекс перетворився на унікальне місце історичної та культурної пам'яті не тільки для українців і литовців, але й для білорусів, поляків і росіян. Сьогодні, в період виразної націоналізації історіографій у країнах колишнього радянського простору та переважання етноцентричного підходу в трактуванні спільного минулого, духовний і культурний спадок давньої обителі на Троїцькій горі, представлений у критичному ключі в нашій колективній монографії, може стати продуктивною дослідницькою моделлю для подальшого вивчення й артикуляції традицій ВКЛ у Білорусі та Україні й усвідомлення внеску „руської віри” (і зокрема „Civitas Ruthenica” Вільнюса) у формування сучасного цивілізаційного обличчя Литви.

ДОДАТКИ

Таблиця 1
Архимандрити
Віленського василіянського монастиря XV–XVIII ст.

Ім'я (прізвище) архимандрита	Ім'я (прізвище) архимандрита за джерелом	Роки уряду- вання	Джерело
1	2	3	4
Макарій	Макареї, Makary Wileński	1476	Смоленский областной краеведческий музей, сборник СОКМ–9907, л. 224 об.; Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1
Макарій		1495	<i>Акты ЗР</i> , т. 1, с. 234
Зосима		1509– 1511	<i>АСД</i> , т. 6, с. 5–12 (№ 4); И. Щербицкий. <i>Виленский Свято-Троицкий монастырь</i> , с. 17
Тихон		1524	ЦДІА України у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 955, арк. 109–110; P. Chomik. <i>Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim</i> , с. 268
Алексій	Алексеї	1524– перед 1551	РГИА СПб, ф. 823, оп. 1, д. 37, л. 1–2; ЦДІА України у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 955, арк. 109–110; <i>АСД</i> , т. 6, с. 12–13 (№ 5); P. Chomik. <i>Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim</i> , с. 268
Сильвестр (Бількевич)	Сєливестеръ (Степанъ) Бєлкевич, Sylwester Bielkiewicz	1551– 1567	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 62, 63–64; РГИА СПб, ф. 823, оп. 1, д. 37, л. 1–2; <i>МВКЛ</i> , кн. 28, с. 191–192 (№ 150)
Федір Яцкович- Вєлкович (Вєлкович), <i>архимандрит- номінат</i>	Фєдоръ Яцковичъ Вєлковичъ (Вєлковичъ), Fiedor Jackowicz	1567– 1570	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 64, 66, 69, 70–73, 75–76, 77–79

1	2	3	4
Йона (Протасевич- Островський)	Йона	1573– [1577]	АСД, т. 10, с. 12
Онисифор (Дівочка)	Онисифоръ Дєвочка	1584– 1588	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 81–82 об.
Кирило Лукаріс	Кирилъ Лукарей	1595– [1596]	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, д. 344, л. 28, 86, 87–87 об.; Universitaire Bib- liotheken Leiden, Special collections, Correspondentie etc. Cyrillus Lucaris 1589–1613, р. 428, 429; И. Щер- бицкий. <i>Виленский Свято-Троицкий монастырь</i> , с. 35–36
Софроній	Sofroniusz	[1596]– 1597	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1; <i>Акты ЗР</i> , т. 4, с. 158– 159 (№ 116); РГИА СПб, ф. 823, оп. 1, д. 206, л. 1–2; И. Щербицкий. <i>Вилен- ский Свято-Троицкий монастырь</i> , с. 35–36
Йоасаф		1597	И. Щербицкий. <i>Виленский Свято- Троицкий монастырь</i> , с. 35–36
Геласій (Русовський)	Gelasiusz Rusowski	1603	<i>Obrona S. Synodu florenckiego po- wszechnego dla prawowiernej Rusi, napisana przez Piotra Fiedorowicza (w Wilnie Collegium Ruskiego) J. M. X. Metropol. Kiowskiego Rectora, wydana od Gelasiusza Rusowskiego, Archimandryty wileńskiego. Wilno 1603</i>
Самійло (Сінчило)	Самойло (Са- мійло) Сєнчы- ло (Сєнчыло), Samojło (Sa- muel) Senczyło (Sienczyło, Sięczyło)	1605– 1609	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1–1 об.; ед. хр. 344, л. 88–88 об., 90, 91, 93, 94, 96. 97–97 об., 99, 100, 101–110 об., 112–114 об.; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 77–82 (№ 32–35); <i>СДГ</i> , ч. 2, с. 47–49 (№ 19)
Йосиф (Велямин Рутський)	Веляминъ Рѣтскій, Josiph (Josephus, Józef) Welamin Rutski (Rucki)	1609– 1612	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1 об.; ед. хр. 344, л. 101– 110 об., 112–114 об.; РГИА СПб, ф. 823, оп. 1, д. 334; <i>Capitula Genera- lia Basilianorum</i> , с. 226, 233, 239, 245; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra</i>

1	2	3	4
			<i>Wileńskiego</i> , с. F–F v.; M. Szegda. „Vita Rutsicii”, с. 161; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 77–82 (№ 32–35); т. 11, с. 80–81 (№ 29); <i>АСД</i> , т. 10, с. 21; <i>СДГ</i> , ч. 2, с. 47–49 (№ 19)
Йосафат (Кунцевич)	Josafat (Józafat) Kuncewicz	1612– 1617	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1 об.; <i>S. Josaphat – Hieromartyr</i> , т. 1, с. 177 (№ 71); т. 2, с. 257–273 (№ 137); [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , s. F v.
Лев (Кревза Жевуський)	Leon Krewza Rzewuski (Kreuzza)	1617– 1624	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1 об.; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , с. F v.; <i>АСД</i> , т. 6, с. 358 (№ 144); т. 10, с. 15–16; т. 13, с. 5 (№ 1)
Рафаїл (Корсак)	Rafał Korsak	1624– 1636	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 50, л. 9; ед. хр. 279, л. 1 об.; <i>Capitula Generalia Basilianorum</i> , с. 226, 233, 239, 245; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , с. F v.; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 109–110 (№ 52), 565–565 (№ 225); т. 9, с. 20–22 (№ 3); <i>Собрание древних грамот и актов</i> , ч. 2, с. 72–73 (№ 30)
Олексій (Дубович)	Alexius (Aleksy) Dubowicz	1636– 1652	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 50, л. 4; ед. хр. 279, л. 2; ЛІННБ, ф. 3, спр. МВ-413/2, арк. 1–6; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 1–7, 13–14 зв., 20–20 зв.; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , s. F v. – F2; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 175–177 (№ 62), 443 (№ 94); <i>Litterae basilianorum</i> , т. 1, с. 171 (№ 86)
Симеон (Яцкевич)	Symeon Jackiewicz	1652	[ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , с. F2
Миколай (Корсак)	Mikołaj Korsak	1652– 1656	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 2; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 26 зв.; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , с. F2; <i>АВАК</i> , т. 11, с. 205 (№ 74), 213 (№ 213); <i>АСД</i> , т. 6, с. 269 (№ 115), 272; т. 12, с. 51 (№ 1)

1	2	3	4
Варлаам (Козинський), <i>архимандрит- номінат</i>	Барлаам Козинський, Barlaam Kościński	1656– 1661	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 2 об.; <i>MOLŠ</i> , т. 1, с. 571 (№ 448); с. 572–573 (№ 449); [ks. J. Ol- szewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , с. F2; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 179–182 (№ 64– 65); т. 11, с. 153–157 (№ 53–54); <i>АСД</i> , т. 12, с. 57 (№ 1)
Венедикт (Терлецький)	Benedikt (Benedictus) de Terlo Terlecki	1657– 1661	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 2 об.; <i>MOLŠ</i> , т. 1, с. 521– 522 (№ 392), 525–526 (№ 396); <i>АВАК</i> , т. 9, с. 186–192 (№ 68–69); <i>АСД</i> , т. 12, с. 53, 57 (№ 1); W. Meletius. <i>De Proto- archimandrita Basilianorum</i> , с. 259–261
Христофор (Маленкевич, Міленкевич)	Chrystofor (Krzysztof) Malinkiewicz (Milenkiewicz)	1661	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 2 об.; [ks. J. Olszewski]. Меморьял, с. 142, 149; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 444 (№ 160); <i>АСД</i> , т. 12, с. 69 (№ 1)
Маркіян (Білозор)	Marcjan (Martianus) Michał Białozor	[1662]– 1697	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 2, № 40; ед. хр. 279, л. 2 об. – 4 об.; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, №. 47, л. 37–37 об.; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 32–33; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , с. F2; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 139–142 (№ 71); т. 9, с. 210–212 (№ 76), 241–243 (№ 87); т. 20, с. 380 (№ 281); <i>АСД</i> , т. 12, с. 79, 82, 95, 118, 127, 147, 151–152 (№ 1); т. 13, с. 7 (№ 1); <i>Litterae basilianorum</i> , т. 1, с. 165 (№ 83)
Антоній (Жолкевський)	Antonin Żółkiewski (Żulkiewski)	1697– 1702	Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 4 об.; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, №. 47, л. 37–37 об.; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 603– 604 (№ 233); <i>АСД</i> , т. 13, с. 13 (№ 1)
Ігнатій (Донат) (Володько), <i>архимандрит- номінат</i>	Ignacy (Donacy) Włodzka	1767– 1774	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-в, арк. 14–14 зв.; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 437–450 (№ 160)
Діонісій (Ча- дай, Чаадай), <i>архимандрит- номінат</i>	Dionizy (Dyonizy) Czadaj	1774– 1780	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-в, арк. 45; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 437– 450 (№ 160)

Лист великого князя литовського і короля польського Сигізмунда III членам Віленського магістрату про номінацію Самійла (Сінчила) архимандритом Святотроїцького монастиря, 16 листопада 1605 р.

Таблиця 2

**Настоятелі (ігумени) Віленського василіянського монастиря
XVII – першої половини XIX ст.**

Ім'я (прізвище) ігумена	Ім'я (прізвище) ігумена за джерелом	Роки уряду- вання	Джерело
1	2	3	4
Йосиф (Велямин Рутський)	Józef (Josephus) Welamin Rutki (Rucki)	1605– 1609	Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1 об.; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego,</i> с. F–F v.; АВАК, т. 9, с. 443 (№ 160); <i>СДГ</i> , ч. 2, с. 47–49 (№ 19)
Йосафат (Кунцевич)	Josafat (Józafat) Kunczewicz	1609– 1612	Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1 об.; <i>S. Josaphat – Hie- romartyr</i> , т. 1, с. 177 (№ 71); т. 2, с. 257–273 (№ 137); [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , s. Fv
Лев (Кревза)	Leon Kreuza	1612– [1617]	Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 119, 122; [ks. J. Olszew- ski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego,</i> с. F v.; АВАК, т. 9, с. 443 (№ 160)
Йосиф (Боровик)	Józef Borowik	1620	<i>Ресстр митрополичого архіву Уній- ної Церкви</i> , с. 111
Анастасій- Антоній (Селява)	Anastazy Antoni Sielawa	1622– 1624	РГИА СПб, ф. 823, оп. 1, л. 514, л. 1–4; <i>Antelenchus to jest odpis na scrypt uszczypliwy zakonników cerkwie odstępnej Ś. Ducha, Elenchus nazwany, napisany przez oycza Anastazego Sielawę, przełożonego monastyru Wileńskiego Ś. Troyce Zakonu ś. Basilego. Wilno 1622</i>
Рафаїл (Корсак)	Rafał Korsak	1625– 1629	<i>Capitula Generalia Basilianorum,</i> с. 226, 233, 239, 245; [ks. J. Olszew- ski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego,</i> с. F v.; АВАК, т. 8, с. 111–112 (№ 53), 565–566 (№ 225); W. Meletius. <i>De Pro- toarchimandrita Basilianorum</i> , с. 255
Пахомій (Война- Оранський) (Оранський)	Пахомій Оранській, Pachomiusz Orański	1630– 1631	Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 2, картон 12, № 10/6, л. 1; LMAVB RS, f. 41, b. 438, l. 38 v.; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , с. F v.; <i>Ресстр митрополичого архіву Унійної</i>

1	2	3	4
			<i>Церкви</i> , с. 108–109; W. Meletius. <i>De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 256–257
Сильвестр (Котлубай)	Sylwestr Kodłubaj	1633	<i>Реєстр митрополичого архіву Унійної Церкви</i> , с. 108–109
Олексій (Дубович)	Алексый Дѣбович, Alexy Dubowicz	1634– 1645	Архив СПбИИ, кол. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 117–118; РГИА СПб, ф. 823, оп. 1, д. 647, л. 1–2; д. 650, л. 1–2
Лаврентій (Каленка- Волкович) (Коленко- Волкович)	Лаврѣнты (Лаврѣнты) Волкович Коленко (Волковичъ), Ławrenty (Lau- renty, Ławręcy) Kalenka Wołko- wicz (Kolenik Wołkowicz, Kolenko Woł- kowicz)	1645– 1647	Архив СПбИИ, кол. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 116, 117–118, 119–119 об., 121, 122, 123; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-а, арк. 15–17
Захарій (Ільковський)	Захаріаш Ільковскій, Zachariusz Ilkowski	1648	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 426-а, арк. 20
Христофон (Миленкевич)	Christophoro Milenkiewicz	1650	<i>Реєстр митрополичого архіву Унійної Церкви</i> , с. 507
Арсеній (Абрамович)	Arseniusz Abramowicz	1661	<i>MOLŠ</i> , т. 1, с. 521–522 (№ 392), 525 (№ 396)
Анзельм (Чиж)	Anzelm Czyż	1662	РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, № 47, л. 11; [ks. J. Olszewski]. <i>Memoryał</i> , с. 76
Стефан (Мартишкевич- Бусинський)	Stephan Martyszkiewicz Buszyński	1666– 1667	<i>АВАК</i> , т. 9, с. 209, 235 (№ 75, 84)
Іван (Малаховський)	Янь Малаховскій, Jan Małachowski (Małochowski)	1668– 1671	ЛМАВВ RS, f. 19, b. 91, l. 37 v.; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, № 47, л. 163–164; <i>АВАК</i> , т. 11, с. 174–177 (№ 61), 189–191 (№ 67)

1	2	3	4
Стефан (Мартишкевич- Бусинський)	Stefan (Stephan) Marciszkievicz (Martyszkiewicz Busiński, Martyszkiewicz Busiński (Buszyński), Maruszkiewicz)	1675– 1676	Архив СПБІИ, кол. 52, оп. 2, картон 2, № 2/19, л. 1 об.; картон 3, № 40, л. 1–4; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 4; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 34; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 208–212 (№ 75–76), 235–237 (№ 84); т. 20, с. 459–460 (№ 296); <i>АСД</i> , т. 10, с. 294 (№ 35); т. 12, с. 91–93, 113–115, 117 (№ 1); <i>СДГ</i> , ч. 2, с. 71 (№ 30); <i>Epistolae Korsak, Sielava, Kolenda</i> , с. 306 (№ 81); W. Meletius. <i>De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 266–268
Ансельм (Чиж)	Anzelm Czyż	1670	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 51 зв.; <i>АВАК</i> , т. 11, с. 213–214 (№ 77)
Йосиф (Петкевич)	Іозефь Петкевичь, Josephus (Józeph, Józef) Pietkiewicz	1673– 1676	РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 37 об.–38; <i>АВАК</i> , т. 11, с. 212–216 (№ 77), 217–219 (№ 78); <i>АСД</i> , т. 12, с. 64, 78 (№ 1); W. Meletius. <i>De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 270–271
Маркіян (Кульчицький)	Marcian (Martinus) Kulczycki (Kólczycki)	1684– 1686	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 48, 52; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 252–257 (№ 91–94)
Симеон (Огурцевич)	Симеонь Огурцевичь (Symeon Ohurcewicz)	1686– 1689	РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 11; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 259 (№ 96); т. 11, с. 254–256 (№ 93), 257–259 (№ 94)
Йосафат (Гуторович)	Іозафатъ (Іозефатъ) Гуторовичь, Jozafat (Josaphat, Jozaphat, Joze-phat) Hutoro-wicz	1690, 1691, 1693– 1694	РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 8–9; LMAVBR, f. 19, b. 91, l. 37 v.; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 139–142 (№ 71); т. 9, с. 267–269 (№ 99); с. 276–278 (№ 102); т. 11, с. 262–264 (№ 96); <i>АСД</i> , т. 10, с. 305–306 (№ 42); т. 12, с. 136 (№ 10)
Януарій (Огурцевич)	Януарій Огурцевичь (January Ohurcewicz)	1694– 1698	Архив СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 206, л. 62; ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-413/6, арк. 1; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 166, 247–249; <i>АВАК</i> , т. 11, с. 267–269 (№ 98), 275 (№ 101)

1	2	3	4
Лев (Кишка)	Leon Kiszka	1698	Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 4 об.; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 166; <i>АСД</i> , т. 12, с. 136–137, 139 (№ 1); W. Meletius. <i>De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 273–274
Маркіян (Кульчицький)	Marcjan (Marcjan, Marcyan, Martinus) Kulczycki	1698–1703, 1703–1705	Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 2, картон 3, № 59, л. 1 об.; VUB RS, f. 5, b. 32444, l. 9 v.; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 32 об.–33; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 66; спр. 426-б, арк. 1 зв.; [ks. J. Olszewski]. <i>Obrona monastyra Wileńskiego</i> , s. F2 v. – G v.; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 603–604 (№ 233); т. 9, с. 54–55 (№ 14); т. 11, с. 309–310 (№ 109), с. 360–363 (№ 114); <i>АСД</i> , т. 12, с. 143, 152 (№ 1)
Йоахим (Кушелич)	Joachim Kyszelicz	1703	<i>АСД</i> , т. 12, с. 156 (№ 1)
Маркіян (Маскевич)	Marcjan Maskiewicz	[1705–1706]	РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 77–78
Яків (Соліковський)	Jakób (Jacobus, Jakub) Solikowski (Solukowski)	1706–1709	РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 101–102; <i>АСД</i> , т. 10, с. 306 (№ 42); т. 12, с. 158, 160 (№ 1)
Антоній (Завадський)	Antoni Zawadzki	1710	Архив СПБИИ, колл. 52, оп. 2, картон 3, № 189, л. 1; ÖNB Wien, cod. SN-3845, p. 36
Василій (Процевич)	Bazyli Procewicz	1711–1713	ÖNB Wien, cod. SN-3845, p. 291 v. – 294 v.; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 64–64 об., 136–137; W. Meletius <i>De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 276–277
Матей (Герман) (Козаченко)	Matheusz (German) Kozaczenko (Kozaczęko)	[1713–1715]	НМЛ, Ркл-702, арк. 4–5; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, F. I, Nr. 47, л. 83; <i>АВАК</i> , т. 11, с. 390–392 (№ 124)
Флоріан (Гребницький)	Florian Hrebnicki	1715–1718	[ks. J. Olszewski]. <i>Memoryał</i> , с. 119; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 315 (№ 117)

1	2	3	4
Антоній (Завадський)	Antoni (Antonio, Antonius) Zawadzki	1718– 1720	Архів СПБІИ, кол. 52, оп. 2, кар- тон 3, № 189, л. 1; НМЛ, Ркл-581, арк. 5, 11; Ркл-702, арк. 4–5; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 184–185 (№ 88); т. 9, с. 56–57 (№ 15); т. 11, с. 404–405 (№ 129); <i>W. Meletius. De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 278–280
Патрикій (Жиравський)	Patrycy (Patricius) Żyrawski	1721, 1732	НМЛ, Ркл-581, арк. 27 зв.; <i>АВАК</i> , т. 11, с. 462–463 (№ 146), 464–466 (№ 147), 471 (№ 149)
Василій (Процевич)	Bazyli (Bazylius) Procewicz	1721– 1726	НМЛ, Ркл-581, арк. 9, 12, 14 зв.–15, 16, 35, 41, 44, 91, 93, 103, 116, 157, 159; РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 136–137; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 41; ф. 684, оп. 1, спр. 3290, арк. 5; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 163–165 (№ 78), 167 (№ 80)
Антоній (Томилович- Лебецький)	Antoni (Antonin) Tomilłowicz	1727– 1729	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-а, арк. 48 зв.; ф. 684, оп. 1, спр. 3290, арк. 2, 5, 7, 8; И. Щербиц- кий. <i>Виленский Свято-Троицкий монастырь</i> , с. 8, 108, 176–181; <i>W. Meletius. De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 281
Патрикій (Жиравський)	Patritius Żyrawski	1737– 1740	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 41; ÖNB Wien, cod. SN-3847, p. 158, 160 v.; <i>W. Meletius. De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 283–284
Юстин (Чечковський)	Justinus Czeczkowski	1740	ÖNB Wien, cod. SN-3847, p. 163
Максиміліан (Завадський)	Maximilianus (Maxymilian) Zawadzki	1742– 1744, 1748	Архів СПБІИ, кол. 52, оп. 2, кар- тон 3, № 189, л. 3–4, 5; ÖNB Wien, cod. SN-2799, p. 73, 303, 325 v.; cod. SN-3847, p. 167; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 339–343 (№ 125), 352 (№ 130)
Теодосій (Зеневич)	Theodosius Zieniewicz	1743	ÖNB Wien, cod. SN-2799, p. 69
Йоан (Лукиjanович)	Jan (Joannes) Łukianowicz	1749– 1751	НМЛ, Ркл-702, арк. 10–15 зв.; ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46,

1	2	3	4
			спр. 426-б, арк. 51, 52–52 зв.; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 155–157 (№ 56), 363–366 (№ 134–135); т. 12, с. 15–21 (№ 3); <i>АСД</i> , т. 10, с. 301 (№ 38)
Станіслав (Зекерт)	Stanislaus (Stanislai, Stanislaw) Zeckierth (Zeckerth)	1751– 1755	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-г, арк. 16, 17, 18 зв.; ÖNB Wien, cod. SN-3838, p. 132 v., 246, 354, 437; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 211–212 (№ 100); т. 9, с. 381–383 (№ 140), 388–389 (№ 143)
Лларій (Карпінський)	Hilary (Hilaryon) Karpinski	1756– 1758	L VIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 78; b. 374, l. 7; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 399–402 (№ 145), 403–404 (№ 146); т. 12, с. 122–124 (№ 22)
Сильвестр (Симон) (Артецький)	Sylwestr (Silvester, Symon) Artecki	1759, 1764, 1765	L VIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 9, 12; <i>АВАК</i> , т. 8, с. 214–215 (№ 102); т. 12, с. 207 (№ 44), 209 (№ 45)
Самійло (Самуїл) (Новицький)	Samuel Nowicki	1765, 1767, 1768, 1771– 1772, 1774	L VIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 12, 19 v.; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 73–74, 76 (№ 20); с. 418–426 (№ 153–155); т. 12, с. 252 (№ 59), 306 (№ 69)
Йоахим (Чудовський)	Joachim Czudowski	1774– 1777	L VIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 25–25 v.; Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 206, л. 1; <i>АВАК</i> , т. 12, с. 307 (№ 69); <i>АСД</i> , т. 10, с. 318 (№ 43)
Єронім (Артецький)	Hieronim (Heronim) Artecki	1777– 1778	L VIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 25–25 v.; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 437, 439 (№ 160); т. 12, с. 372–374 (№ 87)
Самійло (Новицький)	Samuel Nowicki	1779– 1782	VUB RS, f. 5, A 50-9131-9135; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 89–90 (№ 25)
Максиміліан (Вільчинський)	Maximilianus Wilczyński	1784– 1787	ЛННБ, ф. 3, спр. МВ-408/1-б, арк. 1–4; ÖNB Wien, cod. SN-2798, p. 460; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 93 (№ 27); с. 451–452 (№ 161); W. Meletius. <i>De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 293–294
Єронім (Артецький)	Hieronim Artecki	1790– 1791	<i>АВАК</i> , т. 9, с. 108–111 (№ 36), 114–115 (№ 38)
Атанасій (Фальковський)	Atanazy Falkowski	1793	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 589, арк. 1; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 127–128 (№ 45); W. Meletius. <i>De Protoarchimandrita Basilianorum</i> , с. 294–295

1	2	3	4
Амвросій (Сингаєвський)	Ambrosius (Ambrozy) Synhajewski	1794, 1796– 1798	LVIA, f. 634, ap. 3, b. 253, l. 7; ÖNB Wien, cod. SN-3849, p. 439 v.; <i>АВАК</i> , т. 9, с. 130–132 (№ 47)
Меркурій (Римашевський)	Merkuri (Merku- ry) Rymaszewski	1799– 1801	LMAVB RS, f. 41, b. 1, l. 13; b. 81, l. 1; LVIA, f. 634, ap. 1, b. 58, l. 224
Іраклій (Кирият)	Herakli Kiryatt	1804	VUB RS, f. 4, b. 28497 (A-755), l. 6 v.; LVIA, f. 634, ap. 1, b. 58, l. 224; VUB RS, F. 4, Nr. A-752 (28493), l. 9; Nr. A-755 (28497), l. 6 v.
Гервасій (Семеткевич)	Gerwazyusz (Herwazy) Semetkiewicz (Siemitkiewicz)	1806, 1807	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 432, арк. 54; LMAVB, f. 41, b. 84, l. 49 v.; <i>Kalendarz adresowy dla wydziału Uniwersytetu Imperatorskie- go Wileńskiego na rok 1807. Wilno</i> [1806-1807], с. 116
Василій (Полонський)	Василий Полонский	1811– 1814	С. Рункевич. <i>Описание документов</i> , т. 2, с. 694 (№ 3104)
Цезарій (Камінський)	Cezary Kamiński	1814– 1818	ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 432, арк. 68; <i>Записки Иосифа, Митрополита Литовского</i> , т. 1, с. 12; С. Рункевич. <i>Описание документов</i> , т. 2, с. 698 (№ 3104)
Венедикт (Ленартович)	Benedykt Lenartowicz	1818– 1822	НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 129; LVIA, f. 634, ap. 3, b. 361, l. 52 v. – 53
Віктор (Бучинський)	Wiktor Buczyński	1822	НМЛ, Ркл-702, арк. 44
Йосафат (Жарський)	Josaphat (Jozaphat) Żarski	1822– 1826	LMAVB RS, f. 41, b. 83, l. 85; VUB RS, F-4, Nr. A-750 (28491), l. 148; С. Рун- кевич. <i>Описание документов</i> , т. 2, с. 917 (№ 3276)
Віктор (Бучинський)	Wiktor Buczyński	1827– 1828	LVIA, f. 634, ap. 3, b. 361, l. 53 v. – 54
Віктор (Босяцький)	Wiktor Bosiacki	1829– 1837	НМЛ, Ркл-702, арк. 78; <i>Записки Иоси- фа, Митрополита Литовского</i> , т. 1, с. 42; LVIA, f. 634, ap. 3, b. 361, l. 58 v.
Арсеній (Хрулькевич)	Arseni Chrulkiewicz	1837– 1841(?)	НМЛ, Ркл-702, арк. 81; LVIA, f. 605, ap. 2, b. 56, l. 1; f. 1178, ap. 1, b. 91, l. 5, 38, 91, 114; f. 1178, ap. 1, b. 63, l. 113 v., 115 v. – 116

Частина третя

**ДОКУМЕНТАЛЬНА
СПАДЩИНА ВАСИЛІЯН**

ВІЛЕНСЬКИЙ ВАСИЛІАНСЬКИЙ АРХІВ ТА ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ МОНАСТИРЯ І ХРАМУ ПРЕСВ. ТРІЙЦІ ХІV–ХІХ СТОЛІТЬ¹

Монастир і церква Пресв. Трійці у Вільні були не лише одним з найголовніших осередків публічного релігійного культу в столиці ВКЛ та духовним серцем Василянського чину і всієї Київської (Віленської) митрополії, але й особливим місцем історичної, еклезіальної й культурної пам'яті, – насамперед для русинів, але також для литовців, поляків, а пізніше і росіян. Окрім самого Святотроїцького монастирського комплексу й однойменного храму та належних до них інституцій з їхніми численними мистецькими артефактами, пам'ять про минуле й актуальне сьогодення обителі виявилася закодованою і в писемній традиції. Спершу ця традиція формувалася на підставі рукописних літургійних текстів і правових актів, та вже з другої половини ХVІ ст. охоплювала, поряд з чималим книжковим зібранням, і широку палітру документальної спадщини. Вона й стала основою для зачаткування Віленського василянського архіву – в сучасному розумінні поліфункційного „сховища пам'яті” чи „суспільного інституту пам'яті”². Упродовж ХVІІ – першої половини ХІХ ст. цей архів виконував важливу

¹ До уваги не взято матеріалів Віленського жіночого монастиря, що частково були втрачені ще в ХVІІ ст. (ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 430, арк. 19 зв. – 23 зв.; АСД, т. 6, с. 191–196 (№ 84)) та потребують окремого дослідження. Досі єдиною спробою реконструкції архіву віленських сестер василянок є неопублікована доповідь д-ра Олега Духа „*Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių bazilijonių vienuolynų tyrimų šaltiniai Lvovo archyvinuose rinkiniuose / Sources for the Research on Female Basilian Monasteries of the Grand Duchy of Lithuania's Lands in Lvov Archival Collections*”, виголошена в травні 2014 р. на Міжнародній науковій конференції в Каунасі (Литва) „*Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų vienuolijos: istorija ir dabartis skirta Kauno benediktinių vienuolyno 390-čiui / Female Monkhooood in the Grand Duchy Of Lithuania: History and present on the occasion of the 390th anniversary of Kaunas' Female Benedictine Convent*” (<http://www.vdu.lt/wp-content/uploads/2014/04/Programa.pdf>).

² Див.: К. Е. Foote. To Remember and Forget: Archives, Memory, and Culture // *The American Archivist*, т. 53: Summer. 1990, с. 378–392; Р. С. Jimerson. Archives and Memory // *OCLC Systems & Services* 19 (3) (2003) 89–95.

символічну роль кодифікатора тогочасної руської релігійної культури і репрезентанта еклезіальної традиції *Slavia Unita*. З іншого боку, зібрання актів мало конкретне цільове призначення – захищати відповідний духовний, матеріальний і правовий статус Святотроїцького чернечого осередку в стосунках з церковними структурами, загальнодержавними й місцевими органами влади та представниками соціуму ВКЛ. У другій половині XIX ст., після закриття обителі, Віленський василіянський архів утратив свій юридичний статус і припинив функціонування як інституція. Відтоді й дотепер його унікальна документальна спадщина, розпорошена по численних архівних, бібліотечних і музейних збірках Австрії, Білорусі, Італії, Литви, Польщі, України й інших країн, перетворилася на „історичні факти”, що стали об’єктами сприйняття, „пригадування” та тлумачення минулого ВКЛ, Чину св. Василя Великого, давньої Київської митрополії та самого Святотроїцького монастиря.

Василіянський архів в епоху ВКЛ

На жаль, первісний архів монастиря Пресв. Трійці у Вільні, як і багатьох інших обителей східного обряду в Києво-Віленській митрополії, за винятком окремих матеріалів, фактично не зберігся. Початки формування архіву Святотроїцької обителі слід пов’язувати з Лавришівською капітулою 1621 р., що звернула увагу на важливість зберігання й опрацювання документальних джерел з історії ЧСВВ. На цій капітулі було вирішено заснувати у Вільні центральний василіянський архів та на його основі розпочати укладення хроніки діянь Чину: „Також постановляємо, щоб права й привілеї монастирів, особливо головні, були заховані у Віленському монастирі у безпечному місці, у власних скринях кожного монастиря, від яких мають бути два ключі і замки, один у високопреподобного Протоархимандрита, а другий – у настоятеля того монастиря, до якого належить скриня”³. Укладені Йосифом (Велямином Рутським) „Партикулярні правила” також наголошували на необхідності концентрації у столиці ВКЛ найцінніших актів („фундаторські грамоти й документи”), котрими мав опікуватися призначений капітулою монах⁴.

Василіянське законодавство так само визначало пріоритетність у формуванні видової й тематичної палітри архівів унійних обителей. Так, під час Віленської капітули 1667 р. всі чернечі спільноти зобов’язано вести „реєстри прибутків і видатків”, щоб їх у будь-який час можна було пред-

³ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 117, 128, 144, 166, 183 (цитата). Коментар: П. В. Підручний. *Історичний нарис законодавства Василіянського Чину*, с. 53.

⁴ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 417.

ставити на перегляд ігуменові⁵. На існування в Святотроїцькій обителі власного архіву документів джерела вперше вказують наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Тоді, напередодні Різдва 1702 р., у зв'язку із загрозою шведської окупації столиці ВКЛ, серед іншого рухомого майна ченців, вивезеного за розпорядженням ігумена о. Маркіяна (Кульчицького) з Вільна до Жировичів, виявився й „архів у скрині [разом] зі всіма монастирськими справами”⁶. Вірогідно, ці акти, разом з цінними речами, за якийсь час повернулися на Святотроїцьку гору. Інвентарний опис 1719 р. фіксує, поміж іншої нерухомості, й упорядкований у фасцикулах (папках, в'язках) „*Archivum Vilnense*”, що належно зберігався в спеціальних шуфлядах (цей самий інвентар згадує ключ від „шафи, де складено архів”)⁷. У новозбудованій в останній чверті XVIII ст. обителі архів розмістили в південному крилі житлового корпусу, на другому поверсі. За даними інвентаря 1774 р., монастирські документи тримали в окремій кімнаті-скарбниці („*skarbcu przełożońskim*”) із залізними ґратами на вікні, що з'єднувалася з ігуменською келією дверима „з французьким замком”. Вони були складені у великій дубовій шафі „з дверцятами і шуфлядками, що мають три внутрішні замочки”⁸. Віленська василянська збірка залишалася у відповідному стані й у наступні десятиліття, в т. ч. й за російського панування. Зокрема, протоігуменські візитації 1819 і 1821 рр. засвідчили, що „архів тутешнього монастиря є належно впорядкований і складений в окремій кімнаті”⁹.

Спочатку цими документами особисто опікувалися настоятелі, а безпосередньо впорядковував їх хтось із ченців (можливо, бібліотекар). Проте згодом, із заснуванням у 1743 р. Святотроїцької провінції й розбудовою її провінційного архіву, що також розміщувався в стінах Віленської обителі, монастирським зібранням почав професійно займатися „Його Милість отець архівіст провінції”. Це уможливило традиційну для того часу систематизацію матеріалів за окремими фасцикулами та створення загальних і тематичних¹⁰ сумаріїв Святотроїцького архіву (дані 1799 р.¹¹). Аж до першого поділу Речі Посполитої маємо фрагментарні відомості про кількісний

⁵ АСД, т. 12, с. 99.

⁶ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-6, арк. 1 зв.

⁷ Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 349, л. 136, 138.

⁸ Там само, ед. хр. 297, л. 15 об.

⁹ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 156–156 адв.; адз. зах. 41260, л. 69.

¹⁰ Один з таких реєстрів, укладений 1792 р., містить перелік документів (за фасцикулами) Біличанського, Заліського та Свіранського маєтків Віленського монастиря (Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 340, л. 205–240). Наступного року постав інший, тематичний інвентар цього василянського архіву, що охоплює 28 фасцикулів маєткових і фінансових актів (ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 589).

¹¹ Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 290, л. 7 об.; LMAVB RS, f. 41, b. 81, p. 13.

і видовий склад цієї василіянської збірки. Так, Новгородоцька капітула 1703 р. звернула увагу віленським інокам, аби ті провадили прибутково-видаткову книгу монастирського шпиталю та місцевого братства¹². Наступна конгрегація у Білій (1709 р.) наказала святотроїцькому ігуменові спорядити „нові інвентарі в Біличанах, Свіранах, Заліссі”, а протоархимандрит Чину мав провести ревізію рухомого і нерухомого майна монастиря (в т. ч. перевірити „калькуляцію з прибутків і видатків”)¹³.

Творцем тогочасного Віленського василіянського архіву можна вважати ченця о. Івана (Олешевського), який у 1690–1704 рр. виконував обов’язки прокуратора монастиря Св. Трійці, протягом декількох наступних років був його вікарієм, а з 1709 р. – протоконсультором Чину¹⁴. Отримавши добру освіту в оо. єзуїтів та досвід канцелярійної роботи з документами і правничу практику віце-регента в Берестейському гродському суді, о. Олешевський упорядкував справочинство Віленської обителі. Впродовж 1690-х рр. молодий монах, попри каліцтво („мав праву руку всохлу через перетяте сухожилля при самій долоні руки”¹⁵), навів лад з усіма наявними на той час документами, сформувавши окремі фасцикули архівних справ за тематичною ознакою та уклавши „інвентар усіх монастирських фундацій”. Василіянське житіє так описує цю археографічну працю о. Івана: „Перш за все постарався про всілякі справи на захист дібр [обителі], що намарне валялися, розсипані в комірчині на землі, та гнили в кутку. Найнявши двох агентів (помічників. – *Авт.*), чотири тижні збирав документи, впорядковував, складав до фасцикулів і, розібравшись в актах, із сусідами позаписував [їх], і своїми стараннями за Божою милістю порядок учинив, і цілісність маєтків захистив”¹⁶.

Завершивши близько 1700 р. реорганізацію Віленського василіянського архіву, о. Іван (Олешевський), мабуть уперше в історії Святотроїцької обителі, уклав його тематичний сумарій („інвентар”)¹⁷. А невдовзі в розлогому трактаті під назвою „*Меморіал, або Інформація й пояснення одного ченця про Віленський монастир і церкву Пресв. Трійці*” (1701 р.) цей монах докладно прокоментував їхній джерельний потенціал для відстоювання у судах економічних інтересів чернечої спільноти та незалежного правового статусу в структурі Чину¹⁸ (знаємо, наприклад, що „*Меморіал*” був

¹² АСД, т. 12, с. 152, 161.

¹³ Там само, с. 164.

¹⁴ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 106–106 об.

¹⁵ Там само, л. 105 об.

¹⁶ Там само, л. 106 об.

¹⁷ Там само.

¹⁸ [ks. J. Olszewski]. *Memoryał, albo informacja y objaśnienie klasztoru Wileńskiego cerkwi Przenajświętszey Tryjcy.*

Скарга настоятелів василіянських монастирів (у т. ч. віленського ігумена о. Пахомія (Оранського)) в Новгородському гродському суді на негідну поведінку одного з еромонахів Жировицької обителі. 10 травня 1630 р.

використаний для захисту монастиря на Новгородоцькій василіянській капітулі 1703 р.). „*Archiwum wileńskie*”, споряджений Олешевським у 1704 р. і внесений ним у „*Memorial*”, нотує щонайменше 99 фасцикулів справ, що тоді зберігалися в обителі й мали літерну нумерацію.

В окремі фасцикули були зібрані документи за тематичною ознакою, що акумулювали інформацію про: церкву і монастир Пресв. Трійці; маєтки Біличани, Залісся Острівне, Пурвиники і Свинтинники, Рута, Свірани; земельні володіння та кам'яниці у Вільні; фундушеві записи шляхти й міщан (Дубовичів, Кевличів, Коленд, Корсаків, Павловичів, Саваневських, Сапігів, Скуминів-Тишкевичів, митрополитів Рутського і Селяви та ін.) на користь монастиря; правові акти, які підтверджували вільний вибір архимандритів і настоятелів Святотроїцької обителі. Осібну групу творили в реєстрі Олешевського матеріали конфлікту віленських іноків з єпископами Маркіяном (Білозором) та Антонієм (Жолкевським) стосовно уряду віленського архимандрита й акти василіянських капітул 1652–1703 рр., що безпосередньо стосувалися монастиря. Так само сумарій „*Archiwum wileńskiego*” містив тексти інвентарів декількох кам'яниць Вільна 1700 р., котрі належали василіянській монашій спільноті, та реєстри речей, незаконно забраних свого часу з ризниці храму Св. Трійці ігуменом Іваном (Малаховським) та одним з архимандритів. Особливу цінність для монастиря мали фасцикули 93 („Блаженний Йосафат Мученик”), 94 („Деякі римські [документи]”), 95 („Деякі папери про статус чину та грецького обряду”) і 99 („Справи з віленськими схизматиками”)¹⁹. З огляду на фрагментарність даних „*Меморіалу*”, сьогодні вже неможливо визначити точну кількість актів, що на початку XVIII ст. зберігалися у Віленському василіянському архіві (ймовірно, їх було від півтори до двох тисяч).

Прокуратор Іван (Олешевський) став першим святотроїцьким ченцем, який почав „професійно” популяризувати документальну спадщину своєї обителі та використовувати її архів у власній письменницькій діяльності. Будучи автором та упорядником низки трактатів, сумаріїв, правничих та історико-канонічних довідок²⁰, він розлого коментував і цитував матеріали Віленського архіву. Зокрема, апелювання до цих документів простежується в невеликій за обсягом „*Обороні Віленського монастиря церкви Пресв. Трійці*”²¹, дуже вартісному обширному трактаті „*Нарис вітчизняного*

¹⁹ АСД, т. 10, с. 9–17, 24–26, 44, 49–51, 79–80, 91–99, 103–106, 108–110, 112–114, 117–118, 123, 129–131, 138–217 (№ 1).

²⁰ РНБ СПб, ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, № 47, л. 110–111 об.

²¹ [ks. J. Olszewski]. *Obrona monastyrza Wileńskiego cerkwi Przenajświętszej Trojcy* (нами використано примірники, що зберігаються в: Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 124–137 об.; LMAVB RSS, L-18/2-44).

*нещастя*²², що описує й аналізує тогочасну суспільно-політичну ситуацію в Речі Посполитій, а також в інформаційній довідці „*Пояснення монаших прав і конституцій [Василіянського чину]*”, де представлено аргументи для заборони ченцям-уніатам обіймати духовні уряди та скасування архимандрій в Унійній Церкві²³.

Наступний етап формування Віленського василіянського архіву відображений в інвентарі 1774 р., в який було вписано 75-сторінковий реєстр монастирських актів²⁴ та який подає дуже докладні відомості про кількісні показники і тематичний спектр архіву. Цей реєстр згадується в протоколах протоігуменських візитацій 1819 і 1821 рр. як „сумарій усіх паперів і документів цього монастиря, належно укладений у 120 фасцикулах”²⁵. На той період зібрання налічувало 134 фасцикули – окремі в’язки незшитих розрізаних матеріалів, укомплектованих, як правило, в хронологічній послідовності й позначених реєстраційними (літерними і цифровими) номерами²⁶. Понад 2 280 актів тематично поділено на шість частин, що описані в такій послідовності:

– „Папери на маєток Свірани” із селами і фільварками Білосоровщина, Волкогули, Волокишки, Гедейтани (Гедитани), Гульбіни, Земойтеля, Кулі (Кулівщина), Лойбовщина, або Мереч Лойбовський, Мідничани, Побени, Спягла, Татарська Кена, Яцучизна, або Станковщина (45 фасцикулів зі щонайменше 709 документами за 1522–1753 рр.);

– „Папери шанкопольські” на маєток Шанкополе із селами і фільварками Болтанишки, Войчани, Дубровка, Неледзенішки, Саваневщина, Савичани (Савичуни), Скенелі (16 фасцикулів з 502 документами за 1654–1766 рр.);

– „Папери на маєток Залісся” із застінком Заберщина (26 фасцикулів з 378 документами (не враховуючи численних господарських і податкових квитів) за 1540–1768 рр.);

– „Папери на маєток Біличани” (15 фасцикулів з 263 документами за 1563–1772 рр.);

– „Папери на [віленські] кам’яниці”²⁷, „темні крами”, двори, городи і пляци у Вільні, а також записи легацій на побожні цілі, податкові квити

²² [ks. J. Olszewski]. *Abrys domowej nieszczęśliwości i wnątrznej niesnaski*, с. 85.

²³ АСД, т. 13, с. 1–34.

²⁴ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 29–66 об.

²⁵ НГАБ Мінск, ф. 136, оп. 1, адз. зах. 41257, л. 156–156 адв.; адз. зах. 41260, л. 69.

²⁶ На жаль, в описі деяких фасцикулів (окремі з них виявилися поділеними на менші „фасцикулики”) не наведено переліку документів і не подано їхнього змісту, так само не завжди зазначалася загальна кількість документів у цих папках.

²⁷ Це Бражичівська, Бухнеровська, Кондратовичівська, Кунцевичівська (Закревська), Ларківська (в Рибному Кінці), Нарушевичівська, Огурцевичівська, Ольшаницька,

віленських цехів і братств на користь монастиря Св. Трійці (28 фасцикулів з 417 документами за 1518–1764 рр.);

– „Реєстр давніх зобов'язань” („Regestr obligów dawnych”) щодо Віленської обителі різних осіб на певні суми (4 фасцикули зі щонайменше 12 недатованими документами).

Згідно із „Сумарієм” 1774 р., найдавнішими актами, що в ті дні зберігалися у Віленському василіянському архіві, були фундаційний привілей князя Костянтина Острозького з 1518 р. для монастиря і церкви Пресв. Трійці та храму Св. Миколая у Вільні та конфірмаційний диплом монарха Сигізмунда I Старого з 1522 р. на запис того ж князя для Віленського Успенського собору. Натомість хронологічно найближчим до нас у „Сумарії” виявився судовий позов оо. василіян у Головному Литовському трибуналі до групи шляхтичів у справі маєтку Біличани, датований 7 вересня 1772 р.²⁸ Велике зацікавлення викликає зміст фасцикулу 14 під літерою „N” з розділу „Папери на віленські кам'яниці”, в якому занотовано „привілеї королівські на братство Святої Трійці [...] та привілей короля Його Милості Августа III на вільну елекцію архимандрита”, а також грамоти царгородського патріарха Єремії Траноса з 1588 р. та монарха Сигізмунда III з 1589 р. „на братство Святої Трійці у Вільні”²⁹. Окрім того, фасцикул 25 під літерою „Z” наводить інтригуючу інформацію про „рукописні документи блаженного Йосафата Мученика і Всечесних [отців] Якова Кизиковського, Теофана Колбечинського, замучених Петром Олексійовичем, царем московським, у Полоцьку 1705 р., [та] автентичну реляцію замордування козаками з ненависті до віри василіян Симона, Фінка і Румпертовича 1649 року”³⁰.

Доля архіву в XIX–XX ст. і публікації його матеріалів

Після поділів Речі Посполитої та приєднання теренів колишнього ВКЛ до імперії Романових Віленський василіянський архів, як і сам унійний монастир Пресв. Трійці, продовжував функціонувати ще майже пів століття. До фактичної ліквідації цього чернечого осередку в 1842 р. архів залишався інституцією закритого типу, що систематично обслуговувала поточні адміністративно-правові потреби ченців-уніатів у нових для них соціокультурних реаліях російського самодержавства. У той період уже бачимо цілком

Пліхтинська (Барановичівська, або Волковичівська), Прокшинська, Процевичівська, П'ятницька, Ріпницька, Саваневська, Санкевичівська, Сапіжанська, Сатановичівська, Цирковська і Шарипинська (Сележинська) кам'яниці.

²⁸ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 29, 56 об.

²⁹ Там само, л. 62.

³⁰ Там само, л. 65.

нові види документації, котрі з'явилися відповідно до тогочасних вимог тотального контролю й регламентації державою всіх сфер діяльності еkleзiальних спiльнот. Це царські укази та директиви Святiшого синоду iз Санкт-Петербурга i Литовської православної консисторiї, матерiали полiцейського нагляду, справи про конверсiї римо-католикiв, унiатiв та юдеiв на ортодоксiю, протоколи розслiдувань про недотримання василiянами „чистоти обрядiв” та їхню „недостойну поведiнку”, клировi вiдомостi, рiзноманiтнi „послужнi списки” та „вiдомостi” зi статистичними й аналітичними даними про насельникiв i господарську дiяльнiсть монастиря, звiти про молебнi за російську армiю, iмператорську родину i зiбранi пожертвування для потреб рiзних православних iнституцiй тощо³¹.

Вiрогiдно, наприкiнцi 20-х – на початку 30-х рр. ХІХ ст. вiдбулася реорганiзацiя василiянського архiву, в результатi котрої з його складу було вилучено давнiшi документи, що вже не використовувались у справочинствi. До наших днiв дiйшов укладений у цей час сумарiй документiв, що iнформує про 135 фасцикулiв з „маєтковими актами, [матерiалами] процесiв, копiями надань i привiлеями” за 1594–1833 рр.³² З початку 1840-х рр. документацiя василiян уже не реєструвалася i не вiдкладалася в архiвi. Натомiсть тут з’являються матерiали переведених до Вiленського монастиря православної семiнарiї та консисторiї вiленського владика Йосифа (Семашка). У другiй половинi ХІХ ст.³³ колишнiй василiянський архiв, що й надалi залишався на Святотроїцькiй горi, почав формуватися з документiв парафiяльного храму та, частково, православної архимандрiї. Водночас з iнiцiативи православних настоятелiв обителi давнi „iсторичнi” (в т. ч. унiйного перiоду) акти були описанi й упорядкованi (востаннє – на початку 1890-х рр.)³⁴. Так тривало до 1915 р., коли царська вiйськова адмiнiстрацiя, з наближенням фронту до Вiльня, евакуювала ченцiв синодальної Церкви з мiста вглиб Росiї³⁵, пiсля чого архiв як iнституцiя впродовж декiлькох

³¹ Не випадково перша частина збереженого у Вiльнюсi василiянського архiву охоплює поточну документацiю Святотроїцького монастиря російського перiоду за 1828–1842 рр., що не має суттєвих хронологiчних лакун (LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1–94).

³² VUB RS, f. 4, A-147.

³³ Див. роздiли „В iмперському контекстi” (автор – Вадим Ададуrow, с. 207–234) та „Архiтектурний ансамбль” (авторка – Рута Янонене, с. 311–330) у цiй монографiї.

³⁴ LMAVB RS, f. 41, b. 449, p. 1–176. На титульному аркушi однiєї зi справ колишнього василiянського архiву зберiгся запис православного архимандрита Йосифа про впорядкування цих документiв восени 1891 р.: „Пронумерована и пропечатана монастырскаго Виленскаго Свято-Троицкаго монастыря печатью 1891 года ноября 1 дня, г. Вильна” (ЦДДА України у Львовi, ф. 684, оп. 1, спр. 3290, арк. 1).

³⁵ Д. Б. Кочетов, А. В. Кузьмин, Г. П. Шлевис. Виленский во имя Святой Троицы мужской монастырь // *Православная энциклопедия*, т. 8. Москва 2004, с. 477–479.

наступних років припинив існування. Останніми новими одиницями зберігання тієї доби є дві книги прибутків і видатків церковної каси за 1916–1917 рр.³⁶

Події Лютневої революції й Жовтневого перевороту в Росії, завершення Першої світової війни, боротьба поневолених народів колишньої імперії за свою незалежність, а також протистояння між Білоруссю, Литвою та Польщею за контроль над Вільном/Вільнею/Вільнюсом назавжди змінили долю Святотроїцького василіянського архіву. В умовах безвладдя і хаосу 1917–1919 рр. працівники Литовської православної консисторії позбулися як непотрібних „поунійних актів”, у т. ч., припускаємо, й архівної збірки монастиря Св. Трійці, що у воєнне лихоліття знайшла там прихисток. Однак щасливий збіг обставин допоміг зберегти цю унікальну культурну спадщину. 1919 року польські урядники виявили і придбали на гуртівні складу макулатури у Вільні документи Литовської православної й унійної консисторій та передали їх до новоствореного державного архіву³⁷.

Саме таким чином більша частина василіянської документації й потрапила до теперішнього Державного історичного архіву Литви, де вона виділена в окремий фонд № 1178 „Віленський Святотроїцький православний монастир” (424 од. зб.)³⁸. Спершу до фонду ввійшли писемні джерела російського періоду з 20–40-х рр. XIX ст. (спр. 1–287), а вже за радянських часів (у 1959, 1967, 1979, 1980, 1981 і 1987 рр.) литовськими архівістами було додатково віднайдено, опрацьовано і долучено до цього зібрання ще понад 100 фасцикулів колишнього василіянського архіву, що хронологічно охоплюють 1507–1793 рр. (переважно це масткові справи і правові акти)³⁹. Нині Державний історичний архів Литви володіє й деякими іншими вартісними матеріалами про обитель Св. Трійці, згромадженими у фонди 567 („Управління Віленського навчального округу”)⁴⁰, 605 („Духовна консисторія Віленської православної єпархії”), 610 („Віленський Святодухівський православний монастир”) та 634 („Литовська греко-унійна консисторія”)⁴¹.

³⁶ LVIA, f. 1178 (Vilniaus Švč. Trejybės stačiatikių vienuolynas), ap. 1, b. 273, 287.

³⁷ *Archivalia mińskiego, wileńskiego i supraskiego konsystorza unickiego znajdujące się w Lietuvos valstybės istorijos archyvas (Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym) w Wilnie* / опрац. W. Walczak. Białystok 2008, с. 12; J. Maroszek, W. Wilczewski. Przejęcie archiwaliów unickich do Archiwum Państwowego w Wilnie w 1919 r. // *Białostoczczyzna* 4/32 (1993) 106.

³⁸ Див. стислий опис: *Lietuvos centrinio valstybinio archyvo fondų žinynas* / ред. D. Butėnas та ін. Vilnius 1990, с. 211–212.

³⁹ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 288–424.

⁴⁰ Там само, f. 567 (Vilniaus švietimo apygardos valdyba).

⁴¹ Там само, f. 605 (Vilniaus stačiatikių vyskupystės dvasinė konsistorija), f. 610 (Vilniaus Šv. Dvasios stačiatikių vienuolynas), f. 634 (Lietuvos unitų vyskupystės dvasinė konsistorija).

У столиці Литовської Республіки документальні джерела з історії монастиря і храму Пресв. Трійці XVIII–XIX ст. відклалися також у рукописних збірках (Rankraščių skyrius) Бібліотеки Академії наук ім. Врублевських (найцінніші писемні пам'ятки є у фондах № 17 („Колекція рукописів колишньої Віленської публічної бібліотеки”) і № 41 („Литовська православна консисторія”)⁴², Бібліотеки Вільнюського університету (передовсім це фонди № 4 („Інвентарі земельних маєтків”) і № 5 („Різні документи”))⁴³ та, ймовірно, Національної бібліотеки Литви ім. Мартінаса Мажвідаса.

Що ж до інших документів обителі Св. Трійці, зокрема тих, що з різних причин були вилучені з первісної збірки в другій половині XIX ст., то чимало з них помандрували до Санкт-Петербурга та Львова. Невелику, проте цінну колекцію цих матеріалів, котрі нині належать Науково-дослідному архіву Санкт-Петербурзького інституту історії Російської академії наук, зібрав православний єпископ Павло (Доброхотов), який у 30–40-ві рр. XIX ст. був викладачем і ректором Литовської духовної семінарії, спочатку в Жировичах, а потім у Вільні⁴⁴. Окрім розрізнених матеріалів і тематичних сумаріїв актів⁴⁵ та надзвичайно інформативного щоденника діянь Віленського монастиря за 1781–1782 і 1787–1806 рр.⁴⁶, в одному з рукописних збірників Литовської провінції ЧСВВ (т. 4) виявлено справжній архівний раритет – кодекс № 344 з найдавнішими збереженими документами цього чернечого осередку. Серед численних судових актів у справі монастирських маєтностей тут знаходимо оригінали руськомовних привілеїв

⁴² LMAVB RS, f. 17 (Rankraščių kolekcija B3), b. 190; f. 41 (*Lietuvos pravoslavų konsistorijos fondas*), b. 41, 81–83, 85, 220–223, 449, 479 та ін.

⁴³ VUB RS, f. 4 (Žemesės inventorai valdų), A-147, A-438, A-749, A-750, A-752 (28493), A-755 (28497), A-2448 (35782), A-4900 (38045), A-4907 (38051), 291; f. 5 (Mišrus), F-32444.

⁴⁴ Ці василіянські джерела стали відомі широкому колу науковців на початку 1990-х рр. завдяки публікації київського історика Василя Ульяновського, котрий уклав регестовий коментований опис рукописної колекції Доброхотова, а також археографічним дослідженням польського науковця Войцеха Вальчака з Білостока (В. І. Ульяновський. *Колекція та архів єпископа Павла Доброхотова*. Київ 1992, с. 146–147 (№ 167), 152 (№ 193), 180 (№ 318), 183–184 (№ 328), 187 (№ 336), 190 (№ 345); W. Walczak. *Polonika z kolekcji Pawła Dobrochotowa (nr 52) z Instytutu historii Rosyjskiej akademii nauk w Petersburgu // Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, т. 2 / ред. W. Walczak, K. Łopatecki. Białystok 2010, с. 197–239). Див. також: Т. Г. Таирова-Яковлева. *Материалы по истории Белоруссии в Архиве Санкт-Петербургского института истории РАН // Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* 1–2 (2009) 203–208.

⁴⁵ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 272; ед. хр. 279, л. 1–6; ед. хр. 290, л. 1–27; ед. хр. 310, л. 181–239; ед. хр. 340, л. 205–240; ед. хр. 361, л. 1–87; оп. 2, картон 3, № 125, 189; картон 12, № 10/6, л. 1–2 об.; картон 15, № 2/19, л. 1–5, № 40, 59.

⁴⁶ Там само, оп. 1, ед. хр. 365, л. 1–146.

литовсько-польських монархів Сигізмунда-Августа II і Сигізмунда III з 1551, 1567 і 1605 рр. про номінацію віленських архимандритів, квити намісника монастиря Самійла (Сінчила), пастирські листи київського митрополита Іпатія (Потія) про поставлення грека Кирила (Лукаріса) архимандритом святотроїцьких монахів, фундушеві записи представників князівських родів на цю обитель, матеріали судових процесів 1569–1647 рр. із шляхтичачами за мастки Пурвиники і Свинтинники та конфлікту між православними й уніатами за контроль над Віленським монастирем у 1608–1609 рр., декрети Головного Литовського трибуналу та гродських і земських судів ВКЛ, листування з папською нунціатурою тощо⁴⁷.

Кільканадцять документів⁴⁸ з історії жіночої та чоловічої василіянських спільнот у Вільні поповнили фонд 823 („Канцелярія митрополита греко-унійних церков у Росії“) Російського державного історичного архіву в Санкт-Петербурзі⁴⁹. Упродовж XVII–XVIII ст. головне документальне зібрання Унійної Церкви зберігалось в столиці ВКЛ, у митрополичому палаці на вул. Спаській, поблизу Успенського кафедрального собору. Після російської окупації краю цей архів якийсь час далі перебував у Вільні під опікою руського католицького єпископа, однак у 1828 р. його перевезли до Полоцька, а потім до Петербурга, в одне з приміщень Греко-унійного департаменту. По офіційній забороні унії в Російській імперії Віленський митрополичий архів, разом з документами Київської архієпархії з Радомишля, на початку 1840-х рр. став власністю Святішого синоду⁵⁰. Більшість переданих в „Archivum Metropolitanum“ матеріалів Святотроїцької обители, за даними реєстрів 1763 і 1780 рр.⁵¹, відклялися в ньому ще до середини

⁴⁷ Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 3–35, 52–182.

⁴⁸ РГИА СПб, ф. 823, оп. 1, д. 188, 580, 597, 647, 650, 747, 917; оп. 3, д. 67, 289, 516, 591, 602, 1072, 1136.

⁴⁹ Історію формування цього фонду вивчали: Л. Тимошенко. Радомишльський архів уніатських митрополитів // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 240 (2000) 72–85; Г. Э. Щеглов. К истории описания и публикации документов архива западно-русских униатских митрополитов // *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета: История* 3 (2004) 208–212, 216–218. Перші два описи фонду № 823 опубліковані ще наприкінці XIX – на початку XX ст. православним священиком та істориком-архівістом Стефаном Рункевичем (1867–1924), див.: С. Г. Рункевич. *Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов*, т. 1: 1470–1700; т. 2: 1701–1839. Нещодавно анотований тематичний покажчик до всіх трьох описів митрополичого архіву видав польський дослідник о. Маріан Радван: М. Radwan. *Ecclesiastica w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu*. Lublin 2008, с. 522–616.

⁵⁰ М. Radwan. *Ecclesiastica*, с. 13–14, 567, 576–578, 586–587.

⁵¹ LMAVB RS, f. 41, b. 438, p. 33–60 v.; *Реєстр митрополичого архіву Унійної Церкви 1763 року*, с. 89, 97, 108–109, 112, 144, 210, 212, 261–262, 359–371, 507.

XVIII ст., що пояснюється важливою роллю київських архиєпископів у житті Чину (вони, зокрема, здійснювали хіротонію й номінацію віленських архимандритів) та тісною взаємодією між обителлю й митрополичими дворами і юридикою в рамках єдиного міського простору.

Значно більше актів архіву чоловічого (документи за 1539–1866 рр.) та жіночого (документи за 1640–1837 рр.) василіянських монастирів Св. Трійці в міжвоєнний період були перевезені з Литви до Львова. Наприкінці 1920-х рр. за дорученням галицького митрополита Андрея (Шептицького) ці матеріали, найвірогідніше, придбав в одній з антикварних крамниць у Вільні Іван Шендрік, співробітник заснованого в 1928 р. „Архіву історії унії”⁵². Після Другої світової війни та ліквідації в 1946 р. радянськими спецслужбами Греко-Католицької Церкви, основний масив набутих Шептицьким віленських документів опинився у фонді 201 („Греко-католицька митрополича консисторія”)⁵³ Центрального державного історичного архіву України у Львові. Це передовсім чотири томи фасцикулів різноманітних актів за 1539–1808 рр., листування василіян Вільна та представників духовної й світської влади, збірник катехитичних повчань 1791–1792 рр., сумарії документів святотроїцьких ченців 1752, 1793 і 1853 рр., ревізійні сказки 1825–1835 рр., історичні довідки про монастир, інвентарні описи маєтків, господарських будівель і кам’яниць, списки працівників Віленської василіянської друкарні 1777–1818 рр. тощо⁵⁴. Ще одна справа з архіву ввійшла до фонду 684 („Протоігуменат монастирів Чину Св. Василя Великого”)⁵⁵.

Декілька надзвичайно цінних рукописних збірників з архіву Віленського монастиря Пресв. Трійці (підручна господарська книга Біличанського, Заліського і Свіранського маєтків за 1706–1729 рр. та правничо-історичний збірник середини XVIII ст.)⁵⁶ зберігаються тепер у Національному

⁵² N. Szestakowa. Klasztorne zespoły archiwalne na terenach Białorusi, Litwy i Podlasia (XVI–XIX w.) // *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w Turawie w dniach 6–8 V 1999 r. przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego* / ред. М. Derwich, А. Pobóg-Lenartowicz. Opole – Wrocław 2000, с. 638–640.

⁵³ Історію формування та тематичну й видову палітру документів цієї унікальної збірки проаналізовано в: Н. Шестакова. Архів історії унії 1596 року у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 240 (2000) 87–88; її ж. Колекція архіву історії унії у фонді „Греко-католицька митрополича консисторія у Львові” в ЦДІАЛ України // *Студії з архівної справи та документознавства* 7 (2001) 61–62.

⁵⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 122, 122-а, 122-б, 426, 426-а, 426-б, 426-в, 426-г, 426-д, 426-е, 426-є, 426-ж, 427–429, 429-а, 429-б, 430, 430-а, 430-б, 430-в, 431, 431-а, 431-б, 432, 432-а, 433, 578, 589, 1034.

⁵⁵ Там само, ф. 684, оп. 1, спр. 3290.

⁵⁶ НМЛ, Ркл-581, арк. 1–169; Ркл-589, Ркл-674, Ркл-702, арк. 1–49.

музеї ім. Андрея Шептицького у Львові⁵⁷. Окремі джерела з історії обителі Пресв. Трійці опинилися в Центральному василіянському архіві (Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника)⁵⁸.

Лише дуже незначна частка тих документів Віленського василіянського архіву, що збереглися в архівних, бібліотечних і музейних збірках Відня, Вільна, Львова, Рима, Санкт-Петербурга й інших міст, була опублікована протягом XIX–XX ст., ставши доступною ширшому загалові. Уже невдовзі після скасування унії в Російській імперії на Полоцькому соборі 1839 р. до архіву на Святотроїцькій горі отримали доступ царські чиновники та науковці, інструментально використовуючи його матеріали для доведення „істинно православного” характеру „Северо-Западного края”, як у той час почали називати колишні терени ВКЛ⁵⁹. Для виправдання російської колоніальної політики, влада за допомогою історичних досліджень намагалася нівелювати присутність унійного етосу в самосвідомості місцевого населення й науково обґрунтувати свої великодержавні ідеї. У вигідне для себе русло царський уряд скеровував і зростаюче зацікавлення місцевої інтелігенції (білоруської, литовської, польської) власним минулим.

Саме в такому контексті слід розглядати появу в 1843 р. першого російського археографічного проекту – двотомного „*Собрания древних грамот и актов...*”, реалізованого з ініціативи віленського цивільного губернатора А. Семенова, котрий залучив до співпраці історика і видавця Л. Мартиновського, архівіста Головного Литовського трибуналу В. Нарбута та урядників Віленського статистичного комітету⁶⁰. Книга охопила чимало актів (39) з архіву Святотроїцького монастиря другої половини XVI – пер-

⁵⁷ Джерельний потенціал рукописних фондів музею частково розкриває стаття: І. Скочиляс. Документи архіву Галицької (Львівської) єпархії XVI–XVIII століть у Відділі рукописів та стародруків Національного музею у Львові ім. А. Шептицького // *Збереження й дослідження історико-культурної спадщини в музейних зібраннях: історичні, мистецтвознавчі та музеологічні аспекти діяльності: доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф. (Львів, 25–27 вересня 2013 р.)*. Львів 2013, с. 426–437.

⁵⁸ ЛННБ, Відділ рукописів, ф. 3, спр. МВ-286, МВ-300, МВ-408/1-а, МВ-408/1-б, МВ-413/2, МВ-413/6, МВ-576. Огляд цих матеріалів здійснено в: Т. Гуцаленко. Бібліотека та центральний василіянський архів у Львові // *Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20–21 вересня 1996 р.)*. Львів 1998, с. 128–149.

⁵⁹ P. Kennedy Grimsted. Archeography in the Service of Imperial Policy: The Foundation of the Kiev Archeographic Commission and the Kiev Central Archive of Early Record Books // *Harvard Ukrainian Studies* 17 (1–2) (1993) 27–44.

⁶⁰ Про це докладніше пише: Д. В. Карев. *Белорусская и украинская историография конца XVIII – начала 20-х гг. XX в. в процессе генезиса и развития национального исторического сознания белорусов и украинцев*. Вильнюс 2007, с. 134–135.

шої половини XVII ст.⁶¹, які наголошували на православному періоді в історії обителі та боротьбі з „насадженням унії”. Наприкінці 1860-х рр. з ініціативи Віленського учбового округу в окремих томах „*Археографического сборника документов...*” публікувалися матеріали про минуле монастиря Пресв. Трійці, датовані XVI–XVIII ст.⁶² У 10-му томі цієї видавничої серії з’явилася наймасштабніша досі едіція понад 40 унікальних документів Віленського василіянського архіву за 1572–1753 рр., упорядкованих членом Археографічної комісії Осипом (Йосифом) Щербницьким (1837–1916) (одним з учнів Михайла Кояловича та засновником „Білоруської бібліотеки у Вільні”) за діяльної співучасті Флавіана Добрянського (1848–1919), уродженця Волині та фактичного фундатора знаменитої Віленської публічної бібліотеки⁶³. Власне в цьому виданні уперше введено до наукового вжитку вже неодноразово згадуваний „*Меморіал*” о. Івана (Олешевського) 1701 р. та монастирський „*Щоденник*” 1671–1780 рр.⁶⁴

У наступні десятиліття, завдяки іншій науковій ініціативі однієї з імперських інституцій, у багатотомному офіційному виданні „*Акты Виленской археографической комиссии*” побачив світ новий корпус джерел з історії Святотроїцької обителі. На відміну від АСД, цей едіційний проект головну увагу звертав на акти, випродуковані не чернечими структурами та пов’язаними з ними духовними і світськими особами, а державними установами й органами самоуправління ВКЛ – Головним Литовським трибуналом (т. 11–12)⁶⁵, Віленським гродським (т. 8)⁶⁶ і Віленським земським (т. 9)⁶⁷ судами та магістратом м. Вільна (т. 9)⁶⁸.

⁶¹ СДГ, ч. 2, с. 1–107 (№ 1–39).

⁶² АСД, т. 6, с. 40–41, 60–62, 112–116, 122–174, 191–204, 279–281, 333–337, 357–358.

⁶³ В. В. Волженков. Представитель исторической школы западнорусизма Иосиф Васильевич Щербницкий // *Куляшоўскія чытанні. Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. 24 красавіка 2008 г.* Магілёў 2008, с. 141–143; Д. В. Карев. *Белорусская и украинская историография*, с. 175–204; V. Merkys. *Flavianas Dobrianskis // Visuotinė lietuvių enciklopedija*, т. 5: Dis-Fatva. Vilnius 2004.

⁶⁴ АСД, т. 10, с. 1–340 (№ 1–42). Про це докладніше див.: Р. Kennedy Grimsted. *Archives and Manuscript repositories in the USSR. 2: Estonia, Latvia, Lithuania and Belorussia*. Princeton (N. J.) 1981, с. 299–302, 373–377, 457–460.

⁶⁵ АВАК, т. 11, с. 80–81, 95–98, 108–110, 142–144, 153–159, 174–177, 189–191, 212–220, 233–235, 254–271, 275–280, 300–302, 309–311, 350–364, 390–393, 404–407, 455–458, 462–467, 470–473; т. 12, с. 15–21, 122–130, 207–214, 252–261, 306–311, 372–381.

⁶⁶ Там само, т. 8, с. 12–15, 18–19, 23–25, 72–74, 77–91, 97–99, 109–112, 121–124, 139–149, 163–165, 167–169, 177–178, 184–185, 209–212, 214–215, 565–566, 603–605.

⁶⁷ Там само, т. 9, с. 15–23, 53–65, 69–82, 89–94, 108–112, 114–117, 127–128, 130–132.

⁶⁸ Там само, т. 9, с. 140–153, 155–158, 169–184, 186–192, 208–214, 217–218, 235–237, 241–245, 250–260, 276–278, 287–290, 313–320, 326–328, 339–343, 352–354, 363–368, 381–383, 388–390, 418–427, 431–452, 523–525; т. 10, с. 299–305, 435–437.

Попри те, що російські археографічні видання мали виразно політичне і конфесійне забарвлення та були суголосними тогочасним слов'янофільським концепціям, власне у Вільні місцеві архівісти під наглядом офіційної влади впровадили до тогочасного публічного дискурсу значний масив документальних пам'яток Святотроїцького монастиря. Цей великодержавний почин, несподівано для його ініціаторів, спричинив жваве зацікавлення історичною й культурно-релігійною спадщиною оо. василіян і загалом Унійної Церкви не тільки в імперії Романових, але й далеко за її межами. Частково в міжвоєнну добу, а особливо після Другої світової війни, вже самі василіяни започаткували власну традицію дослідження історичного передання Конгрегації Пресв. Трійці. Сформована ними Римська археографічна школа в 50–80-х рр. ХХ ст. ввела до наукового обігу великий корпус ватиканських джерел⁶⁹, серед яких і матеріали про земне життя й духовне подвижництво блаженного Йосафата (Кунцевича) у Вільні. Натомість на пострадянському просторі, після падіння Берлінського муру і „параду суверенітетів” колишніх союзних республік, лише в незалежній Литві з'явилися едиційні проекти, в яких знайшлося місце для репрезентації документальної спадщини ЧСВВ, зокрема агіографічної літератури про священномученика Йосафата⁷⁰ і трагічну долю ченців-уніатів у роки московської окупації столиці ВКЛ⁷¹.

Джерела з історії монастиря і храму Пресв. Трійці: видова і тематична характеристика

Використані в монографії джерела, що дотичні до монастиря і храму Пресв. Трійці XVI – першої половини ХІХ ст., типологічно (тобто однаковим способом кодуючи і зберігаючи інформацію, але відрізняючись за своїм походженням, ознаками і формами) поділяються на: 1) *писемні*; 2) *пам'ятки*

⁶⁹ З багатой епістолярної спадщини ченців Віленського монастиря частково оприлюднене перш за все листування з Римським Апостольським престолом: *Litterae basilianorum*, т. 1–2. Певне значення має й кореспонденція папських нунціїв (*Litterae nunciorum*, т. 1–14) і Конгрегації поширення віри (*Litterae Sacrae Congregatione de Propaganda Fide*, т. 1–7), а також київських митрополитів (*Epistolae metropolitanarum kioviensium catholicorum*) та унійних єпископів (*Litterae episcoporum*, т. 1–5), чимало з яких розпочинали свою духовну формацію і церковну кар'єру саме в стінах Святотроїцької обителі.

⁷⁰ Літературні джерела про почитання Кунцевича найповніше зібрані в: А. Młodzia-novskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo*.

⁷¹ Йдеться про публікацію декількох документів з книг Віленського магістрату за 1655–1658 рр., і зокрема скарги місцевих василіян на їх переслідування московитами (*MOLŠ*, т. 1, с. 521–523 (№ 392), 525–527 (№ 396), 546 (№ 416); т. 2, с. 575–576 (№ 325).

матеріальної культури (археологічні й археологічно-антропологічні⁷², речові⁷³ та зображальні (ікони, написи на надгробках, настінні розписи, портрети представників духовенства, особові герби й печатки тощо)⁷⁴); 3) картографічні матеріали⁷⁵. Під час дослідження були опрацьовані насамперед писемні джерела, котрі за повторюваністю інформації бувають одиничними і масовими (вирізняються ординарністю походження й однорідністю змісту, хоч і мають відмінні кількісні показники). З-поміж цих матеріалів можна виокремити шість основних видів писемних пам'яток, що характеризуються однаковістю форми: а) актові; б) канонічні (правові) й богословські; в) епістолярні; г) нарративні; г) літургійні; д) агіографічні. Джерела з історії Віленського василіянського монастиря так само класифікуються

⁷² Це насамперед матеріали археологічно-антропологічних досліджень крипти храму Св. Трійці, що здійснювалися на початку 2010-х рр. науковцями Вільнюського університету (див. розділ „Некрополь та його археологічні дослідження”, с. 331–352).

⁷³ До них відносимо реліквії святих (віленського архимандрита Макарія у Володимирському кафедральному соборі в Києві, раку з мощами блаженного Йосафата (Кунцевича) зі скарбниці Вільнюської латинської катедрі (Važnytinio paveldo muziejus, ВРМ ВР-10), крипту з похованнями василіян та надгробні плити монахів і сестер василіян і ктиторів обителі в Святотроїцькому храмі (A. Kuncėvičius. *Vilniaus bazilijonų statinių ansamblio (681) Švč. Trejybės bažnyčios (27316), Vilniaus m. sav., Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B, 2015 metų archeologinių žvalgymų ataskaita*. Vilnius 2015). Так само речовими джерелами є архітектурні споруди, елементи богослужбового опорядження, предмети літургійного культу, священничий одяг тощо, а також видання василіянської друкарні та рукописні й друковані кодекси з книгозбірні Віленської обителі (деякі з них уже ідентифіковано: Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: каталог / упоряд. Н. Морозова. Vilnius 2008, с. XIII, 17; *Описание рукописного отделения Библиотеки Императорской Академии наук*, т. 1, с. 34; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські нотолінійні Ирмологі*, с. 154 (№ 106); *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija*, с. 354–355, 360–361 (№ 209, 213)).

⁷⁴ Серед них, зокрема, портрети василіянського ченця о. Йосафата (Бражича) 1680 р., монархів, ерархів і ктиторів XVII–XIX ст., ікони „Христос Пантократор”, Віленської Матері Божої Одигітрії XV ст., Трьох віленських мучеників, батальна картина битви під Оршею 1514 р. із зображенням князя Костянтина Острозького (MNW), вигляд храму Пресв. Трійці на панорамах столиці ВКЛ, листівках, літографія і світлина міста (П. Н. Батюшков. *Памятники русской старины в западных губерниях империи*, т. 5. Санкт-Петербург 1870, іл. 13–14; A. Jankevičienė. *Dviejų stilių sintezė XVI a. Vilniaus cerkvių architektūroje // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė*. Vilnius 2002, с. 172 (іл. 12); НМЛ. Відділ давнього українського мистецтва; LMAVB, Atv. 103–956; MNW, 13019; Lietuvos dailės muziejus, Vilnius, LDM, T 547, T 4158, T 4482; Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilnius, LNM, T 1032; VUB, Grafikos kabinetas, PeszJ IID-1).

⁷⁵ Наприклад, рукописна карта Віленської юридики київських митрополитів 1672 р. (Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 206, л. 1 об. – 2; репродукована у: *Vilniaus miesto planai* / ред. I. Tamošiūnienė, B. R. Vitkauskienė, A. Žilevičiūtė. Vilnius 2016, с. 35 (іл. 5)).

за походженням (церковні чи світські) та змістом (рівнем інформативності й репрезентативності). За змістом вони поділяються на документальні й оповідні (нарративні), а за формою – на актові і справочинні.

До джерел, випродукованих релігійними інституціями, належать: 1) писемні пам'ятки Царгородського патріархату й інших Східних Церков (у т. ч. Московської); 2) акти та листування Римського Апостольського престолу; 3) матеріали Київської митрополичої канцелярії та Віленської римо-католицької дієцезії; 4) документи консисторій, капітул та інших єпархіальних установ і духовних осіб; 5) кореспонденція, що надходила до Святотроїцької обителі з інших монастирів і Головної управи Василянського чину, а також деяких православних чернечих осередків (передовсім Святодухівського у Вільні).

Першорядне значення мають *актові джерела*, адже саме вони підтверджують (або ж спростовують) автентичність і достовірність документів. Це:

- 1) фундаційні привілеї та грамоти (листи) великих князів литовських⁷⁶, укази російських імператорів та інших представників світської законодавчої й виконавчої влади⁷⁷;
- 2) патріарші грамоти, папські бреве й булли, укази Святішого синоду;
- 3) пастирські листи і послання київських митрополитів, берестейського й віленського єпископів, розпорядження та книги чинностей („збірники”, „щоденники”) протоархимандритів і протоігуменів Чину⁷⁸;
- 4) заповіти, легаційні записи та фундаційні привілеї духовних і світських осіб для Святотроїцького монастиря, презенти його ктиторів;
- 5) акти Головного Литовського трибуналу, гродських і земських судів Віленського, Мінського, Полоцького і Троцького воєводств та магістрату Вільна, що діяли в XV–XVIII ст. на території ВКЛ⁷⁹;

⁷⁶ Частково опубліковані в багатотомному виданні *Литовської Метрики (Lietuvos Metrica)*.

⁷⁷ Для прикладу, збереглася книга вхідної кореспонденції від російських державних і церковних інституцій, яку отримував Віленський василіянський монастир у 1818–1822 рр. (VUB RS, f. 4, A-291, р. 1–37).

⁷⁸ Зокрема, досі неопрацьованими залишаються книги чинностей протоархимандритів, протоігуменів і прокураторів Василянського чину та його Литовської провінції о. Йосифа (Петкевича) за 1684–1685 рр., Антонія (Завадського) за 1711–1737 рр., о. Антонія (Томиловича) за 1733–1736 рр., о. Василя (Полатила) за 1736–1739 рр., о. Цезарія (Стебновського) за 1740–1742 рр., о. Никодима (Карпінського) за 1763–1772 рр., о. Сильвестра (Артецького) за 1772–1776 рр. (Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 325–327, 329, 330, 330-а, 332–334, 346–354; регест: В. І. Ульяновський, *Коллекція та архів*, с. 167, 170–171, 174, 187).

⁷⁹ Ці матеріали сьогодні у Вільнюсі: LVIA, f. 8 (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiasis Tribunolas, 1518–1839), f. 20 (Vilniaus žemės teismas, 1591–1829), f. 21 (Vil-

- 6) протоколи засідань і декрети духовних консисторій і капітул (латинських⁸⁰, православних, унійних) та Римо-католицької й Греко-унійної духовних колегій у Санкт-Петербурзі;
- 7) протоколи протоігуменських візитацій обителі (з Австрійської національної бібліотеки у Відні, Бібліотеки Вільнюського університету та Національного історичного архіву Білорусі в Мінську)⁸¹;
- 8) статuti Святотроїцького церковного братства, діяння й конституції (правила) василіянських капітул, постанови провінційних та єпархіяльних соборів⁸²;
- 9) інвентарі й „відомості” монастиря і храму⁸³;
- 10) люстрації й описи віленських кам'яниць і маєтків⁸⁴.

niaus pilies teismas, 1570–1837), f. 22 (Vilniaus magdeburginis teismas, 1491–1803), f. 23 (Vilniaus miesto magistratas, 1511–1808).

⁸⁰ *KDKDW*, т. 1. 1932; 1948 (акти Віленської катедри за 1387–1506 pp.). Найновіша публікація актів Віленської латинської капітули першої третини XVI ст.: *Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a.* / уряд. D. Antanavičius, D. E. Staškevičienė, т. 1: 1502–1533. Vilnius 2018.

⁸¹ НГАБ Мінск, ф. 136, оп. 1, адз. зах. 41257, л. 127 адв. – 157 адв.; адз. зах. 41260, л. 74–76 адв.; ÖNB Wien, cod. SN-2798, р. 76–92 v., 118 v. – 119; cod. SN-2799, р. 73–74 v.; cod. SN-3838, р. 132–135 v., 437–439 v.; cod. SN-3847, р. 161–170; VUB RS, f. 4, A-752, р. 1–21; A-755, р. 1–18. У незалежній Україні був реалізований лише один едичійний проект з уведення в науковий обіг цього унікального джерела з історії Василіянського чину: *Візитації василіянських монастирів Перемишльської єпархії 1747–1767 pp.* / уряд. Ю. Стецик. Львів 2016. Вартий уваги також литовський досвід використання джерельного потенціалу візитаційної документації. Найбільші успіхи тут має Католицька академія наук Литви (див.: *Lietuvių katalikų mokslo akademija 1922–2012* / уряд. R. Labanauskas. Vilnius 2012), що надрукувала низку описів Віленської та Жемайтійської римо-католицьких дієцезій XVII–XVIII ст. у серії „*Fontes Historiae Lituaniae*” (див., наприклад: *Breslaujos dekanato vizitacija 1782–1783 m.* / уряд. R. Firkovičius. Vilnius 2008; *Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m.* / уряд. A. Baliulis. Vilnius 2010; *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.* / уряд. S. Jegelevičius. Vilnius 2009; *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.* / уряд. V. Jogėla. Vilnius 2001; *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai 1611–1651 m.* / уряд. L. Jovaiša. Vilnius 2011; *Žemaičių vyskupijos vizitacija 1675–1677 m.* / уряд. M. Paknys. Vilnius 2011).

⁸² Частково опубліковані та прокоментовані у: П. В. Підручний. *Історичний нарис законодавства Василіянського Чину; Capitula Generalia Basilianorum*. Деякі з цих матеріалів виявлено в: Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 2, картон 15, № 2/19, л. 1–5. Див. також підрозділи „Братство” та „Православний монастир Св. Трійці” (автор – Леонід Тимошенко, с. 87–96, 265–278) у цій монографії.

⁸³ Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 290, л. 1–27; LMAVB RS, f. 41, b. 81, р. 222–223; b. 83, р. 1–123; b. 84, р. 1–50; b. 220, р. 1–396; VUB RS, f. 4, A-750, р. 1–114; A-4900, р. 1–55; A-4901, р. 1–18; A-4906, р. 1–39.

⁸⁴ Одним з таких джерел є інвентар василіянського маєтку Свірани 1703 р. (LMAVB RS, f. 41, b. 86, р. 1–22).

Натомість до справочинних джерел можна віднести документи господарської й фінансової діяльності обителі й монастирського храму⁸⁵.

Наступну групу формують *нормативні законодавчі акти* Василіянського чину, його Литовської (Святопокровської) провінції й монастиря Пресв. Трійці у Вільні зокрема. Третю групу документів складають *епістолярні джерела* (приватне й офіційне листування та супліки єрархів, інших представників духовенства, державних органів влади та світських осіб).

До четвертої ввійшли *нарративні тексти* – біографічні джерела (переліки монахів тощо)⁸⁶, матеріали душпастирської та освітньої діяльності святотроїцьких іноків⁸⁷, канонічні й церковно-історичні трактати та „пам’ятки”⁸⁸ і щоденники (діярії). Практично невідомими залишаються рукописні життя ченців Святотроїцького монастиря, занотовані у численних списках і редакціях василіянських „генеалогій”, „диптихів”, „каталогів померлих” і „катафалків чернечих” другої половини XVII – першої третини XVIII ст.⁸⁹ Хоча вони і суб’єктивні за характером, однак усе ж дають змогу з антропологічної перспективи розглянути внутрішнє життя й зовнішні контакти василіянської спільноти у Вільні. Істотне значення мають дві *хроніки* („Щоденники”) *Віленського монастиря кінця XVII – початку XIX ст.* (записи

⁸⁵ Зокрема, збереглися реєстри прибутків і видатків та харчових запасів обителі Св. Трійці за 1755–1760, 1765–1774 і 1799 рр. (РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, д. 602, л. 1–66; LMAVB RS, f. 41, b. 82, p. 1–70; LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 1, 3), а також фінансова книга захристя монастирської церкви за 1763–1777 рр. (LMAVB RS, f. 41, b. 85, p. 1–65).

⁸⁶ Наприклад, реєстри ченців Литовської провінції 1703–1795 рр. з даними про віленських іноків (VUB RS, f. 5, F-32444, p. 1–16; LVIA, f. 634, ар. 3, b. 253, p. 7).

⁸⁷ Це конспекти лекцій і богословські трактати віленських настоятелів о. Йоана (Лукіяновича) та о. Януарія (Огурцевича) (Joannes Łukianowicz. *Cursus Philosophicus... ab a vita Beati Josaphat Martyris...* 1737; Januarius Ohurcewicz. *Fons Moralium ex variis Sacrarum Scripturarum, SS. Patrum, interpretatum, concionatorum, theologorum oriundus...*, vol. 1–2 // LMAVB RS, f. 41, b. 21, 590–591); збірка медитацій вікарія Святотроїцької обителі о. Вавринця (Білецького) за 1746 р. (ЛННБ, Відділ рукописів, ф. 3, спр. МВ-300, арк. 1–252); збірник катехитичних повчань за 1791–1792 рр. монастирського проповідника (ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-д) та ін.

⁸⁸ Зразком такого інформативного джерела є „*Abbatia Wilnensis*” середини XVIII ст. (Архів СРБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 279, л. 1–6).

⁸⁹ Варта уваги „*Genealogia metropolitów kijowskich w jedności z Kościołem Rzymskim zostających*” 1715 р. у двох списках (один з них виявився дефектним) (Архів СРБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 207, 321; вперше про існування цієї цінної пам’ятки повідомив: Л. В. Тимошенко. Невідомий життєпис Іпатія Потія (фрагмент „Генеалогії митрополитів київських” з Віленського монастиря Святої Трійці) // *Український історичний архів* 6 (2000) 102–115). Важливу інформацію також містять „*Dyptichi albo pominnik*” (Архів СРБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 363) та „*Katalog zmarłych*” ченців Василіянського чину з початку 1720-х рр. (там само, ед. хр. 324, 363).

1690–1782 і 1787–1806 рр.)⁹⁰. До наративних пам'яток відносимо і панегірики (зокрема на честь блаженного Йосафата (Кунцевича) і ктиторів Святотроїцької обителі), твори полемічної літератури, передмови до видань Віленської василіянської друкарні тощо.

Літургійні джерела творять п'яту групу – це передовсім богослужбові книги, катедральні, монастирські й храмові пом'яники⁹¹ та інші тексти релігійного змісту. Мабуть, найкраще дослідженими є *агіографічні твори*, а саме матеріали про життя й діяльність трьох віленських мучеників: свв. Антонія, Йоана і Євстафія (XIV ст.)⁹², священномученика Йосафата (Кунцевича)⁹³ та засновника Василіянського чину, київського митрополита Йосифа (Веляміна Рутського)⁹⁴.

Едиція документів: походження, джерельний потенціал та археографічні засади

Для наративного представлення дослідницького потенціалу писемних джерел з історії Віленського монастиря і храму Пресв. Трійці, у третій частині монографії опубліковано 23 документи. Вони хронологічно покривають „золоту добу” в інституційному розвитку, духовному житті й публічній (насамперед культурній) діяльності віленських василіян – XVIII ст., а також перші чотири десятиліття XIX ст. – період найбільшої освітньої

⁹⁰ Архів СПбІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 365, л. 1–146; LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 374; АСД, т. 10, с. 305–340 (№ 42).

⁹¹ Як-от синодик Жировицького василіянського монастиря середини XVIII ст. з поминанням віленських архимандритів Ігнатія Московського і Йосифа (Веляміна Рутського): LMAVB RS, f. 19, b. 91.

⁹² Найповніші критичні едиції різних списків і редакцій житій трьох віленських мучеників грецькою, латинською та руською (церковнослов'янською) мовами здійснив: D. Baronas. *Trys Vilniaus kankiniai: istorija ir gyvenimas*. Vilnius 2000; його ж. *Bazilijonų redakcijos Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymas iš metropolito Leono Kiškos rankraščio // Ваžнячюс історіюс студіюс* 8 (2016) 193–205.

⁹³ Акти беатифікації й канонізації цього святого видані оо. василіянами в Римі: *S. Josaphat – Hieromartyr: Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis* / ред. А. G. Welукуj, т. 1–2. Romae 1952. Український переклад цих матеріалів побачив світ у книзі: *Святий Йосафат Кунцевич. Документи щодо беатифікації (1623–1628 рр.). Катехизм, укладений Йосафатом Кунцевичем. Правила і конституції, написані святим Йосафатом для своїх священників* / упоряд. й пер. з латин. о. Йосафата Романика, ЧСВВ. Жовква 2010.

⁹⁴ *Epistolae Rutskyj*; M. Čiurinskas. *Tarpkonfesinė sąveika ir tikiybinio identiteto paieškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pab. – XVII a. I. pusėje: akcentai Rapolo Korsako „Juozapo Benjamino Rutschio gyvenime“ (1640) // Literatūra* 48 (7) (2006) 35–51; M. Szegda. „Vita Rutsčii“, с. 135–143.

й інтелектуальної активності святотроїцьких ченців у нових соціокультурних умовах імперської Росії та водночас поглинання обителі у Вільні синодальним православ'ям. За видовою й типологічною ознаками та походженням підготовлені до друку матеріали доцільно поділити на чотири тематичні блоки: а) *протоколи протоігуменських візитацій* (11 док.); б) *інвентарні описи та реєстри рухомого і нерухомого майна* (4 док.); в) „*відомості*” й *формулярні списки іноків* (2 док.); г) *нормативно-регламентуючі „правила”* (1 док.); г) *літературні пам'ятки богословської думки* (5 док.). З-поміж цих джерел на особливу увагу заслуговують тематично різножанрові візитаційні описи та передмови до литовськомовних видань Віленської василіяньської друкарні, які й проаналізуємо докладніше.

Протоколи протоігуменських візитацій

Унікальним джерелом для вивчення внутрішньої організації й просопографії чернечої спільноти Віленського монастиря Пресв. Трійці є протоколи василіяньських візитацій, здійснених архимандритами, протоігуменами (провінціалами) або ж іншими уповноваженими особами (наприклад, протоконсульторами)⁹⁵. Візитаційна документація охоплює великий хронологічний період (XVIII – перша третина XIX ст.) й широке коло дослідницьких проблем у галузі архітектури, богослов'я, історії, канонічного права й мистецтва, має однакові властивості й ознаки та вирізняється повторюваністю інформації⁹⁶. Цей вид джерела завдячує своєю масовою появою „*Партикулярним правилам*” Йосифа (Рутського). Право ревізії (обстеження) василіяньських обителей Рутський закріпив за протоархимандритом, але на практиці функції візитатора виконували протоігумени (протоархимандричі вікарії), а їхні обов'язки регламентував окремий розділ щойно згаданих настанов Рутського – „*Правила для провінціала або візитатора*”⁹⁷.

Від ревізора вимагалось щороку відвідувати всі монаші осередки Святотроїцької провінції. Після приїзду візитатор мав промовити „до всіх,

⁹⁵ На матеріали василіяньських візитацій чи не першим звернув увагу о. Порфирій Підручний з Рима (див.: П. Підручний. Василіяньський чин від Берестейського з'єднання (1596) до 1743 року, с. 165; його ж. *Початки Василіяньського чину і Берестейська унія*, с. 116, 123).

⁹⁶ Див.: І. Скоцилас. Генеральні візитації в українсько-білоруських єпархіях Київської уніатської митрополії. 1596–1720 роки // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 238 (1999) 47–94; *Kirche und Visitation: Beiträge zur Erforschung des frühneuzeitlichen Visitationswesens in Europa* / ред. E. W. von Zeeden, P. T. Lang. Stuttgart 1984; *La società religiosa nell'età moderna: atti del Convegno studi di storia sociale e religiosa, Capaccio-Paestum, 18–21 maggio 1972*. Napoli 1973.

⁹⁷ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 426–427.

заохочуючи їх старатися про особисту чернечу досконалість та про спільне добро всього Чину”. Обстеження монастиря розпочиналося і завершувалося Божественною Літургією. Важливою складовою візитації було з’ясування матеріальних умов буття насельників обителі. Для цього ревізор повинен був ретельно оглянути всі монастирські приміщення, провести інвентаризацію рухомого і нерухомого майна обителі та визначити її фінансовий стан, перевірити відповідну документацію й укласти реєстр фундаційних привілеїв та інших актів⁹⁸. В окремому розділі настанов Рутського „Про візитацію монастирів” чітко регламентувалися перебіг ревізії та її головні цілі – нагляд за умовами зберігання Найсв. Тайн, мощей святих, чудотворних ікон тощо. Причому дані про це провінціалові настоятель візитованого монастиря був зобов’язаний представити письмово.

Іншим важливим об’єктом уваги візитатора були насельники обителі – брати (лаїки), еромонахи, новики, студенти та прислуга (музики, слуги, господарські робітники і т. д.). Провід Василіянського чину найбільше цікавило, чи локальна чернеча спільнота пильнує монастирської клявзури та чи є впорядкованими й уніфікованими „церковні обряди й церемонії”⁹⁹. Ревізор попередньо ознайомлювався з „каталогом тих, які мешкають у монастирі”, а опісля розпитував ігумена про „поведінку кожного зокрема”, аби пересвідчитися в тому, що іноки не порушують василіянських правил кіновійного життя та плекають особисту смиренність і єдність чернечої спільноти. Далі він розмовляв з усіма насельниками особисто, дотримуючись схеми питальника з 22 параграфів, визначеної „*Партикулярними правилами*” (щодо василіянських студентів і новиків передбачалися додаткові запитання)¹⁰⁰. Від візитатора вимагали критично ставитися до отриманої усно чи письмово інформації та скрупульозно все занотовувати: „Нехай легко не вірить в те, що йому будуть оповідати про інших, особливо про настоятелів, але нехай все запише й обдумає, щоб довідатись правду”¹⁰¹.

Упродовж XVII–XVIII ст. розроблена Йосифом (Рутським) класична модель обстеження унійних монастирів зазнала певних модифікацій. Програма кожної з ревізій корегувалася окремими візитаційними інструкціями¹⁰², які затверджувалися василіянськими капітулами (зокрема

⁹⁸ *Capitula Generalia Basilianorum*, с. 417, 426–427.

⁹⁹ Там само, с. 427.

¹⁰⁰ Там само, с. 423–424.

¹⁰¹ Там само, с. 421.

¹⁰² Збереглися візитаційні інструкції (питальники) для василіянських ревізій 1784–1788 і 1793–1795 pp.: *Articuli super quibus circa visitationem canonicam, ex praescriptorum capitula generalis Brestensis anno 1772 celebrati, tum etiam capitula generalis Torokanensis, et non nullorum capitulorum provincialiu[m] in scrutiniis visitator provincialis inquirere tenet[ur]. 1784 // ÖNB Wien, cod. SN-2798, p. 1–2 v.* (квестіонар із 29 питань); *Articuli super quibus*

Берестейською 1772 р. і Тороканською 1780 р.). Саме вони й детермінували зміст і структуру протоколів протоігуменських оглядів, у т. ч. Свято-троїцької обители у Вільні. На жаль, законодавство Чину не наполягало на візитованні тих василіянських осередків, що мали статус архимандрій. Тому аж до перших десятиліть XVIII ст. монастир Св. Трійці не обстежувався протоархимандритом чи протоігуменом, а отже, не укладалися й протоколи таких ревізій. Тож не випадково такі вартісні матеріали візитації 1704–1705 рр.¹⁰³, котру проводив тодішній протоархимандрит Лев (Кишка) в умовах Північної війни, не наводять жодних відомостей про унійну обитель у Вільні.

І все ж на сьогодні виявлено протоколи 18 протоігуменських візитацій Віленського монастиря Пресв. Трійці, що датуються 8 червня 1737 р., 25 червня 1739 р., 7 липня 1740 р., 6 червня 1742 р., 5 жовтня 1743 р., 9 вересня 1748 р., 20 травня 1752 р., 18 травня 1753 р., 23 травня 1754 р., 25 травня 1755 р., 15 серпня 1785 р., 10 жовтня 1787 р., 1 квітня 1795 р., 8 липня 1798 р., у 1804 р., 11–18 грудня 1819 р. і 1821 р.¹⁰⁴ З огляду на повноту й унікальність інформації та хронологічну репрезентативність, для публікації обрано 11 візитаційних описів: за 1737, 1739, 1740, 1742, 1743, 1752, 1755, 1785, 1795, 1819 і 1821 рр. „Авторами” цих документів були тогочасні протоархимандрити і протоігумени ЧСВВ: о. Василій (Полатило) в 1737–1742 рр., о. Теодосій (Конячевський) у 1743 р., о. Йоан (Лукіянович) у 1752–1755 рр., о. Порфирій (Важинський) у 1785 р., о. Сильвестр (Антонович) у 1795 р. та о. Цезарій (Камінський) у 1819–1821 рр. Оскільки останній прелат Греко-Унійної Церкви так само обстежував Свято-троїцький осередок сс. василіянок, було вирішено оприлюднити й протокол цієї протоігуменської візитації 1821 р.¹⁰⁵, що за своєю формою та змістом засадничо не відрізняється від описів чоловічих обителей Литовської провінції Василіянського чину¹⁰⁶.

circa visitationem canonicam, ex praescripto capitulorum tam generalium, quam provincialium, visitator provincialis inquirere tenetur, ex iisdem capitulis, ex vel maxime codice constitutionum Ordinis nostril deprompti. 1793 // ÖNB Wien, cod. SN-3849, p. 2–3 (квестіонар із 34 питань).

¹⁰³ Рукописну книгу з протоколами ревізії 1704–1705 рр. віднайдено в: Архив СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 328.

¹⁰⁴ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 127 адв.–157 адв.; адз. зах. 41260, л. 61–76 адв.; НМЛ, Ркл-702, арк. 39–39 зв.; ÖNB Wien, cod. SN-2798, p. 76–92 v., 449–461; cod. SN-2799, p. 69–69 v.; cod. SN-3838; cod. SN-3847; cod. SN-3849; VUB RS, f. 4, A-752, p. 1–21; A-755, p. 1–18.

¹⁰⁵ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 1260, л. 74–76 адв.

¹⁰⁶ Окрім цього документа, в Санкт-Петербурзі відклалися звіти про візитації жіночої василіянської спільноти у Вільні за 1730–1732 рр. (РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, д. 516, л. 1–9).

Структурно акти візитацій Віленського монастиря поділяються на чотири основні розділи: 1) реєстри насельників (*Personae conventuales*) і протоколи опитувань ченців (*Scrutinium monasticum / Scrutinium religiosorum secretum*) (у 1785 р. було опитано аж 66 монахів); 2) опис способу зберігання й адорації Св. Тайн у монастирському храмі (*Visitato Sanctissimae Eucharistiae sacramento*); 3) інформація про фізичний стан і правовий статус обителі й церкви (*Informatio de statu monasterii*); 4) калькуляція прибутків і видатків чернечої спільноти. В окремих візитаційних описах фігурують відомості про новиків (*Fratres novicii*), слуг (*Familia claustralis*), прокураторів (*Procuratores*) василянських маєтків у Біличанах, Заліссі та Свіранах, членів знаменитої Віленської капели (*Musici et famulicium monasterii / Pueri capellae seu musicae*), учнів василянського гуртожитку-конвікту (*Bursistae et famuli tocius monasterii*) тощо.

Якщо протоколи візитацій 30–40-х рр. XVIII ст. є лаконічними й містять зазвичай реєстри ченців із короткими біографічними даними і стислими характеристиками, то вже описи 50-х, а особливо 80–90-х рр. того ж століття надзвичайно інформативні й різнопланові. На відміну від доби ВКЛ, у російський період протоігумени під час обстежень монастирів, керуючись вказівками державних органів влади і Синоду, більше цікавилися економічним і правовим статусом Віленської обителі та інвентаризацією її майна. Звідси й такі детальні описи василянських маєтків, господарських забудов, друкарні, бібліотеки, фундушевих записів і легацій, реєстри літургійних риз і богослужбових речей, внутрішнього оздоблення монастирського храму і т. д. Щоправда, ці історичні дані дуже обмежено надаються до глибшого порівняльного аналізу в довшій хронологічній перспективі. Як показав текстологічний аналіз протоколів візитацій 1819 і 1821 рр.¹⁰⁷, обидва документи, хоч і укладені різними мовами (відповідно російською й польською), однак за змістом і структурою практично ідентичні між собою.

Передмови та коментарі до литовськомовних видань Віленської василянської друкарні

З-поміж близько 200 видань, що побачили світ у Віленській Святотроїцькій друкарні в останній чверті XVIII – першій третині XIX ст.¹⁰⁸, найбільшу дослідницьку увагу привертають книги литовською мовою¹⁰⁹, адже вони

¹⁰⁷ НГАБ Мінск, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 127 адв.–157 адв.; адз. зах. 41260, л. 61–76 адв.

¹⁰⁸ Див. написаний Іваном Альмесом підрозділ „Друкарня” в цій монографії, с. 301–308.

¹⁰⁹ М. Пидлыпчак-Маєрович. Издания на литовском языке, с. 36–39; I. Kažuro. Vilniaus bazilijonų spaustuvs, с. 22–23.

засвідчують універсальний надетнічний характер діяльності Василянського чину та засвоєння монахами-уніатами в епоху Просвітництва і Романтизму модерних засобів інкультурації слова Божого на теренах історичної Литви – в Аукшайтії та Жемайтії. Публікуються п'ять текстів литовською („жмудською”) мовою за 1776–1819 рр.¹¹⁰ Для факсимільної едиції вибрано найкраще збережені, повноформатні й недефектні примірники стародруків, більшість з яких були введені до наукового вжитку ще в радянський період¹¹¹. Тепер вони зберігаються у Бібліотеці Каунаського технологічного університету¹¹², Бібліотеці Литовського інституту літератури і фольклору¹¹³, Відділі рідкісної книги Вільнюського університету¹¹⁴, Відділі рідкісної книги Бібліотеки Академії наук Литви ім. Врублевських¹¹⁵, Відділі рідкісної книги та стародруків Національної бібліотеки Литви ім. Мартінаса Мажвідаса¹¹⁶, Військовому музеї ім. Вітаутаса Великого у Каунасі¹¹⁷ та Публічній бібліотеці ім. Г. Петкевичайте-Біте в Паневежисі¹¹⁸.

Чотири з цих п'яти текстів є передмовами до богословських і катехитичних творів різних католицьких авторів, а ще один – проповіддю (*Kozonius ant gailingo atprovijimo pagrabo*¹¹⁹) на поховання учасників повстання 1794 р. в Речі Посполитій, що була видана віленськими василіянами в перекладі з польської мови¹²⁰ на литовську. Йдеться про промову, виголошену знаменитим проповідником і поетом, професором богослов'я

¹¹⁰ Цими й наступними міркуваннями про побутування та місце зберігання литовськомовних видань Віленської василіянської друкарні автор цього тексту завдячує інформації, наданій науковою співробітницею Бібліотеки Вільнюського університету Інною Кажуро.

¹¹¹ *Knygos lietuvių kalba*, т. 1. Vilnius 1969, nr. 166, 481, 624, 713, 1154; *XVIII a. Lietuvis knygos lenkų kalba*. Vilnius 2015, nr. 1605.

¹¹² Kauno technologijos universiteto biblioteka, Bs-83a.

¹¹³ Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto biblioteka, B-21798, 1119.

¹¹⁴ VUB RSS, Lr-173, Lr-211, Lr-718, Lr-817, Lr-912, Lr-1043, Lr-1107, Lr-1166a, Lr-1181, Lr-6434, Lr-6438, Lr-10245, Lr-10262, Lr-11685, PJ-932, IV-22440.

¹¹⁵ LMAVB RSS, LK-19/421, LK-19/523.

¹¹⁶ LNB RKRS, A3087, A-3/818, B lenk. 3/792, CA-1/812, CA-2/819, C-390239/1818, F7-2271, SA-176, SA-182, 378748/BKC-2, 390222/BKC-2, 972166/BKC-2.

¹¹⁷ Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kaunas, 2587-S.

¹¹⁸ Panevėžio apskritys G. Petkevičaitės-Bitės viešojoji biblioteka, S-1370.

¹¹⁹ Повна назва цього стародруку (в перекладі українською): „Проповідь під час скорботного поминання тих громадян, які в дні народного повстання у Вільні [...] своє життя мужньо за свободу і Вітчизну віддали, виголошена у Вільні 29 травня 1794 р. у храмі Св. Йоана”.

¹²⁰ Підставою для цієї публікації був первісний текст, також виданий Віленською василіянською друкарнею: Michał Karpowicz. *Kazanie x. Michała Karpowicza na żałobnym obchodzie pamiątki tych obywateli... w kościele ś. Jana miane w Wilnie dnia 20. maja, 1794.* Wilno [1794], с. [1–2], 1–28, [1–2] (численні його примірники зберігаються, зокрема,

Верхня палітурка литовськомовного молитовника для прочан
*„Kiales krizaus pona musu Jezusa Chrystusa,
arba Kalwarya stacyu kieturolikas...”*,
виданого Віленською василіянською друкарнею в 1819 р.

і членом Конгрегації лазаритистів о. Міхалом-Франциском Карповичем (1744–1803). Цю проповідь повстанці під проводом Тадеуша Костюшка (1746–1817) розпорядилися поширювати литовською та польською мовами в усіх місцевостях ВКЛ і в усіх військових підрозділах. Після поразки повстання о. Карпович був усунутий з посади професора богослов'я Віленської папської академії та емігрував до Пруссії¹²¹.

Дуже цікавим для сучасного дослідника є перше литовськомовне видання Віленської василіянської друкарні „Святий рік, або Великий Ювілей, проголошений [...] Святішим Отцем Пієм VI / *Metay szwęti arba Jubileuszas didis nuog szwęciousia tiewa Piusa Sieszta...*” (1776 р.)¹²². Книга пояснює порядок проведення Ювілейного року в Жемайтійській римо-католицькій дієцезії, відповідно до розпорядження місцевого єпископа Йонаса-Домініка Лопатинського (1797–1778). У запропонованій для публікації „Передмові” („Prakalba”) подається стисла історична довідка та перелік необхідних для вірян молитов. Наступний за хронологією текст – „Провідник до вічного Небесного Царства... / *Prowadnikas ing tiewiszki dangaus amzina...*”¹²³, з'явився у рік Великого походу Наполеона Бонапарта на Росію, а дозвіл на його передрук підписав професор богослов'я Віленського імператорського університету василіянин Августин (Томашевський, 1759–1814)¹²⁴. Ця книжка, автором якої був католицький священник Йонас Ляхавічюс, належить до жанру жалібних поховальних ламентаций – літератури *ars bene moriendi*. У надрукованій василіянами передмові „Prakalba skaytitoi” викладено поради священникові, котрий духовно опікає хворого біля смертного ложа,

в: VUB RUS, BAV D279; LMAVB RS, f. 7, b. 2271; LMAVB RSS, L-18/1154; LNB, V lenk. 3/792, KC-8405, KC-53482; VUB RSS, IV-22440, IV-23025.

¹²¹ Див.: *Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut*, т. 5: *Oświecenie*. Warszawa 1967, с. 90–94; *Tado Kosciuškos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai* / ред. J. Tumelis. Vilnius 1997, с. 45.

¹²² Повна назва цього стародруку (в перекладі українською): „Святий рік, або Великий ювілей, проголошений на шість місяців у всій Жемайтійській єпархії 29 червня 1776 р. Святішим Отцем Пієм VI, а Божою та Апостольської столиці милістю Йонасом Домініком Лопатинським, єпископом жемайтійським, доповнений необхідною проповіддю й молитвами, властивими для цього святого Ювілею”.

¹²³ Повна назва цього стародруку (в перекладі українською): „Провідник до вічного Небесного Царства, або Дієвий спосіб, що подає щедрі й особливі поради для спасіння вмираючих людей”.

¹²⁴ Див. про нього: D. Blažejovskyj. *Byzantine Kyivan rite students in Pontifical Colleges, and Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576–1983)*. Rome 1984, с. 87, 173; K. Gabryel, J. Wysocki. Tomaszewski Augustyn (1759–1814) // *Słownik polskich teologów katolickich* / під ред. H. E. Wyczawskiego, т. 4. Warszawa 1983, с. 334–335; P. Królikowski. Tomaszewski Augustyn OSBM // *Encyklopedia Katolicka*, т. 9. Lublin 2013, с. 873–874.

як второпніше сповідувати вмираючого, які молитви йому читати, як уділяти соборування тощо.

Ще одним перевиданням Віленської друкарні, що отримало офіційну апробату ЧСВВ (зосібна протоігумена Литовської провінції о. Цезарія (Камінського, 1765–1827), тогочасного професора астрономії Віленського університету¹²⁵), був пісенний збірник *„Голос серця, волаючого в піснях до Бога, до Пресвятої Диви Марії та до святих, які владарюють на небесах... / Balsas sirdies pas Pona Dieva Szwęciausy Marya Panna yr szwęntus dangiu karalaujencius, szaukancios...”*. Як впливає з укладеної в 1818 р. передмови *„Ввічливий читачу”*, василіяни неодноразово передруковували релігійні піснеспіви (наведено зміст 100 християнських гімнів), що їх приписують проповідникові, єзуїту Франциску Шрубаускасу (бл. 1620–1680). Урешті, 1819 р. Святотроїцька друкарня видала книжечку для прочан (*„Хресна дорога Господа нашого Ісуса Христа, або Кальварії стацій чотирнадцять... / Kiales krizaus pona musu Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya stacyu kieturolikas...”*), які здійснювали масові паломництва до Кальварії в містечку Скапішкіс. Цей молитвослов уклав настоятель домініканського монастиря о. Лауринас Борткявічюс (1756–1823), а василіяни неодноразово його републікували, разом з відповідним коментарем (у монографії подано факсиміле литовськомовної версії тексту).

Інвентарі, реєстри, „відомості”, формулярні списки та внутрішні „правила” Святотроїцького монастиря

Описові джерела з історії василіянської обителі у Вільні вирізняються інформаційною насиченістю і тематичною різноплановістю даних про внутрішнє життя чернечої спільноти, багатоликий „світ речей”, серед якого жили святотроїцькі іноки, мистецькі уподобання та інтенсивні зовнішні контакти з церковними інституціями й тогочасним соціумом. До цього виду писемних пам’яток можемо віднести передовсім кільканадцять інвентарних описів рухомого і нерухомого майна монастиря XVIII – першої половини XIX ст. Чотири з них, що датовані 1701, 1709–1710, 1719 і 1774 рр. (док. № 1, 2, 4 і 12), видаємо в монографії, а решту, з огляду на чималий обсяг (деякі з описів мають понад 100 сторінок тексту), залишено для подальшого опрацювання¹²⁶.

¹²⁵ Біографічні відомості про нього зібрали: D. Blažejovskyj. *Byzantine Kyivan rite students*, с. 88; J. Bieliński. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, т. 3. Kraków 1899–1900, с. 214; E. Rabowicz. *Kamieński Cezary (1765–1827) // Polski Słownik Biograficzny*, т. 11. Wrocław – Warszawa – Kraków 1964–1965, с. 529.

¹²⁶ З неопублікованих у монографії матеріалів збереглися інвентарі Віленського василіянського монастиря за 1799, 1806, 1814, 1822, 1829, 1837 і 1841 рр. (Архів СПБІИ,

Інвентар 1701 р. походить з Віленського василіянського архіву, і свого часу він уже був опублікований. Його повторна едіція зумовлена виявленням оригіналу документа в „Архіві історії унії” у Львові та унікальністю наведеної в ньому інформації, адже це найдавніший збережений опис майна обителі Пресв. Трійці, в т. ч. чудотворної ікони Віленської Богородиці, „святих речей” блаженного Йосафата і зображення литовського герба „Погоня”¹²⁷. Не менш цінним є й інвентар Віленської василіянської друкарні 1709–1710 рр. – один з перших описів типографій у ВКЛ, що зберігся до наших днів завдяки впису до „Щоденника” Лева (Кишки)¹²⁸. Документ фіксує наявність у Святотроїцькій обителі принаймні частини поліграфічного обладнання після „офіційного” переведення друкарні в 1690-х рр. з Вільна до Супрасля.

З того ж 5-го тому „Щоденника” Кишки взято й наступний за хронологією документ – „Правила” щодо організації внутрішнього життя монастиря Пресв. Трійці¹²⁹, перші чотири параграфи яких були опубліковані оо. василіянами у Римі в 1970-х рр.¹³⁰ Вартим уваги є й реєстр рухомого і нерухомого майна обителі 1719 р., занотований у 4-му томі книги чинностей тогочасного протоархимандрита Василянського чину о. Антонія (Завадського)¹³¹. Та найбільшу історичну цінність з-поміж описових джерел має, безсумнівно, 66-аркушний інвентар 1774 р., що був укладений за розпорядженням протоігумена Литовської провінції о. Сильвестра (Артецького) з нагоди номінації нового настоятеля Віленської обителі о. Йоакима (Чудовського)¹³². Окрім уже аналізованого реєстру фасцикулів архіву, що займає більше половини тексту інвентаря, цей документ містить розлогі описи монастирського храму, Скуминівської каплиці, дзвіниці, чотирипо-

колл. 52, оп. 1, ед. хр. 290, л. 1–27; LMAVB RS, f. 41, b. 81; b. 84, p. 1–50; b. 220, p. 1–396; b. 222–223; VUB RS, f. 4, A-4900, p. 1–55; A-4901, p. 1–18; A-4906, p. 1–39).

¹²⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 1–2.

¹²⁸ ÖNB Wien, cod. SN-3845, p. 35–36. Див. регестовий опис цього (5-го) та інших (1-го за 1702–1703 рр., 6-го за 1710–1711 рр. та 11-го за 1723–1725 рр.) томів „Щоденника” Кишки в: O. Mazal, F. Unterkircher. *Katalog der abendländischen handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Series nova (Neuerwerbungen)*, т. 3, Wien 1967, с. 320–321 та ін. Уперше про існування цього джерела повідомив Михайло Ваврик ще наприкінці 1970-х рр., а о. Порфирій Підручний виготовив з нього мікрофільми (М. М. Ваврик. *Нарис розвитку і стану Василянського чина*, с. XIII–XIV, 84–101; П. Підручний. *Початки Василянського чину і Берестейська унія*, с. 116).

¹²⁹ ÖNB Wien, cod. SN-3845, p. 291 v. – 294 v.

¹³⁰ Excerptum ex „Actis Kiscianis” (14.III – 30.IV.1711) // *Litterae episcoporum*, т. 5, с. 34–36 (№ 3).

¹³¹ Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 346, л. 1–354 (регест: В. І. Ульяновський, *Колекція та архів*, с. 187).

¹³² Архів СПБІИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 1–66.

верхової будівлі нового і непримітної споруди старого монастиря. Осібно подаються реєстри літургійного опорядження (престол, жертвник, кивот, чаші, дискоси, ложки і т. д.), внутрішнього оздоблення храму і самої обителі (головний і бічні вівтарі, образи й іконостас, настінні розписи, келії), богослужбового одягу еромонахів (риз, підрясники, епитрахилі, нарукавниці, палиці тощо) та книгозбірні. Систематично описані й друкарське обладнання, житлові приміщення, господарські забудови (броварня, возівня, кузня, стайня), бібліотека і, що унікально, музичні інструменти Віленської капели. Чимало місця відведено й житловому фонду в столиці ВКЛ, власниками якого були оо. василіяни (це сім кам'яниць і господарський двір на Лукішках), та грошовим капіталом самої спільноти.

Що ж до тих декількох збережених донині „відомостей”¹³³ і формулярів Святотроїцького монастиря першої половини XIX ст., котрі були укладені василіянами на вимогу греко-унійної єрархії або ж російської адміністрації, то публікуємо два акти – „Відомість” про Віленську жіночу обитель 1806 р. (відклалася в „Архіві історії унії” у Львові)¹³⁴ та формулярний реєстр ченців однойменного чоловічого осередку, представлений у скороченому варіанті за чернеткою, виявленою в Державному історичному архіві Литви серед документації Віленського монастиря Пресв. Трійці¹³⁵.

* * *

Із 23 включених до третьої частини монографії документів 20 уводиться до наукового обігу вперше, а три є археографічними повторами¹³⁶. Їхня публікація зумовлена потребою усунення друкарських помилок і редакційних пропусків (док. № 1), необхідністю видати повну версію історичного джерела (док. № 3) та унікальністю литовськомовних текстів, котрі в Україні стали бібліографічною рідкістю (док. № 15), хоча вони вже і розміщені у відкритому доступі на академічних Інтернет-ресурсах Литви¹³⁷. Більшість цих матеріалів – це рукописи, виготовлені на папері (18), з яких за способом зберігання 13 ідентифіковані як оригінали, 3 – як уписи (обляти),

¹³³ Одна з таких „Відомостей” за 1823 р. дійшла до нашого часу в двох копіях (LMAVB RS, f. 41, b. 83, p. 1–123; VUB RS, f. 4, A-750, p. 1–114).

¹³⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 430, арк. 19 зв. – 23 зв.

¹³⁵ LVIA, f. 1178, ар. 1, b. 91, l. 37–50. Оскільки дві колонки (7, 9) формулярного списку 1838 р. виявилися незаповненими, у публікації документа № 23 вирішено опустити цю інформацію.

¹³⁶ Див. первісні едіції цих документів: *АСД*, т. 10, с. 296–297 (№ 36); *Litterae episcoporum*, т. 5, с. 34–36 (№ 3, подано лише перші чотири параграфи); *Tado Kosciuskos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai*, с. 19–39.

¹³⁷ Основні Інтернет-ресурси, де можна переглянути відскановані стародруки: www.epaveldas.lt/vbpsi/biRecord.do?biRecordId; www.atmintis.mb.vu.lt/kolekcijos/VUB01_000394043.

2 – як тогочасні копії. Ще п'ять є стародруками Віленської василіянської друкарні останньої чверті XVIII ст. – перших двох десятиліть XIX ст.¹³⁸, котрі репродуковані в монографії факсимільним способом. Підготовлені для видання документи написані чотирма мовами: латинською (9), польською (7), литовською (5) і російською (2). Водночас у деяких текстах трапляються вкраплення слів і фразеологічних зворотів розмовною руською і церковнослов'янською, що частково транслітеровані латиницею. Цими мовами монахи та створені ними інституції зазвичай і послуговувались у внутрішній комунікації та під час інтенсивних контактів зі „світом”.

Тексти документів друкуються без змін. Надрядкові знаки позначено курсивом, а скорочення розкрито у квадратних дужках. Пунктуацію, а також уживання малої й великої літер (за винятком церковної та світської титулатури і, в окремих випадках, також етронімів), поділ мовного потоку на окремі слова подаємо за сучасним правописом. Увесь текстовий масив поділено на абзаци, відповідно до компонентів умовного формуляра, позаяк у досліджуваний період речення часто мало умовне значення. Помилкове написання слів, сумнівні чи незрозумілі за змістом місця (акцентовані знаком (?)) прокоментовано, критику тексту винесено в примітки.

Рукописні акти відтворюються згідно із сучасними вимогами археографії, що передбачає увагу до історичного, географічного й культурного середовища, в якому функціонувала певна мова. Особливо це стосується орфографії, в котрій помічаємо вплив місцевої фонетики. Зокрема, в польській мові не осучаснювалося альтернативне вживання *v*, *u*, не оглушувався прийменник *z*, не проводилася заміна *u* як сполучника на відповідні літери сучасного правопису, водночас унормовано використання діакритичних знаків над *o*, *n*, *s*, *c*, *z* тощо. Пошкоджені, поправлені в оригіналі або складні для прочитання місця, а також описки маркуються квадратними дужками. Всі граматично некоректні, просторічні та перекручені слова виправлено, але водночас збережено тогочасні архаїчні особливості латинської, польської та російської мов.

Кожен документ датується за хронологією, що вказана у джерелі (григоріанський або юліянський календар), а його публікація супроводжується редакційним заголовком. У визначенні дипломатичного різновиду акта максимально враховано його самоназву та функціональне призначення. У легенді, вміщеній після тексту документа, зазначено місце його зберігання й автентичність: оригінал, копія, упис. Перелічуються також видання пам'ятки, її регестові описи та розміщення на Інтернет-ресурсах. У разі археографічних повторів текст наводиться за джерельним оригіналом.

¹³⁸ Згідно з міжнародною класифікацією, до цієї категорії віднесено книги періоду ручного друку (*Hand Press Druck*), опубліковані до 1830 р.

Док. № 1

1701 р., грудня 31; 1702 р., січня 1. –

Реєстр рухомого майна Віленської монастирської церкви Пресв. Трійці, укладений з нагоди вивезення з Вільна до Жировичів чудотворної ікони Богородиці напередодні шведської окупації столиці ВКЛ

Regestr spisania rzeczy cerkwi Wileńskiej Przenaświēt[szej] Trójcy, spisany w roku 1701 d[nia] 31 [decem]bra, przy wyprowadzeniu do Żurowicz cudownego obrazu Naświēt[szej] Panny, uciekając od szwedów

Naprzód

Naprzód szafa, w której obraz cudowny Naświēt[szej] Panny ze wszystkimi kanakami y klejnotami, jako regestr osobliwy spisany, pokazuję, przy którym obrazie korona suto pozłocista, kamieniami sadzona. Druga korona także pozłocista, kamieniami sadzona, mniejsza. Aniołków 2 pozłocistych, ręce srebrne, których jest 4. Tabliczka z oczyma y serduszko srebrne, nożki 2 srebrne, blachy 2 srebrne z osobami, tabliczka srebrna z obrazem Naś[wiēt[szej] Panny, y druga tabliczka także z osobą inną. Te wszystkie rzeczy są złożone w szufladzie.

Inne srebro cerkiewne

Koron 2 kamieniami sadzonych srebrnych; aniołów 2 srebrnych, trzymających lichtarze w ręku. „Pogonia” srebrna; gwiazdeczki do kielicha pozłociste, staroświeckie. Lichtarzów srebrnych dwie parze większych y mniejszych, klasztornym kosztem sprawione. Kielich srebrny we szrodku pozłocisty; kielich drugi srebrny, także we szrodku pozłocisty z patyną; trzeci kielich większy nad tych, kielich zewsząd pozłocisty z osobami; czwarty kielich większy¹ staroświecki, wszystek suto pozłocisty. Sedes nadwerężony, z patyną wielką pozłocistą, dwie gwiazdeczki do tychże kielichów. Tabliczka z Naś[wiēt[sz]ą Panną, nóżka, krzyż z mieczem y serduszką, łyżeczka pozłocista. Krucifix kryształowy, na nim corpus suto pozłocisty. Lichtarzów dwa kryształowych, we srebro oprawnych, pozłocistych. Puszka suto pozłocista, wielka z nakrywką, na której promień z imieniem Jezus y Ewangelia mała, w examit oprawna czerwony, na niej promień z Panem Jezusem, y dokoła cztery clausury z klauzurkami na drugiej stronie, 4 pallie² złote srebrne pozłociste. Druga Ewangelia w ezamit czerwony oprawna, po rogach cztery aniołowie z blachą Zmartwychwstania Pańskie[g]o. Trzecia Ewangelia wielka w examit czerwony oprawna, znamienita. Szata na obrazie Naś[wiēt[szej] Panny perłami sadzona y różnymi kamieniami przyzdobiona. Szaty srebrne 2 z obrazów namiestnych. Ryzy axamitu rytego

¹ Наступне слово *nadtych* в оригіналі закреслено.

² В оригіналі помилково *pullie*.

karmazynowego. Dalmatyki rytego axamitu dwie w kwiaty. Szata Naś[więtszej] Panny. Płaszczonica z perłami y kamieniami sadzona³. Ryz dwoje lamowych parzystych, ryz dwoje białych, ryzy bogate suto haftowane, na atłasie czerwonym srebrne kwiaty. Dalmatyki dwie białe lamowe w kwiaty złociste. Welum axamitne żałobne, złotem haftowane; velum z wyszywaniem Naś[więtszej] Panny; velum na atłasie ceglasmym, złotem y srebrem haftowane; velum axamitne; velum białe, na atłasie białym suto złotem haftowanym; velum na atłasie czerwonym, suto złotem y srebrem haftowane. Ryzy białe bogate srebrem y złotem haftowane; ryzy złotogorące lamowe; ryzy czerwone alte[r]basowe z petrachelem; ryzy białe materyej bogatey. Te wszytkie rzeczy w długiej wielkiej skrzyni są.

Całun falendyszowy nowy, obicia poretów 52. Omofor jeden perłami sadzony. Ryza żałobna w srebrne kwiaty, patrachel do niej perłami haftowany. Obraz Naś[więtszej] P[anny] z perłami, kamieniami y ozdobą różną, korona z kamieniem srebrna. Lisztew białych haftowanych dwie; palek do kielichów 3. Reliquie w szkzyńce, materia wpulsrebrna w szmatach związana w jedną gromadę. Ryza zielona taletowa; ryzy żałobne czarne w kwiaty; srebrne haftowane dwoje; ryzy zielone w kwiatach białych. Dalmatyk białych pstrych para. Poduszczyk nowa w kwiaty srebrne. Mitra ś[więtego] Jozafata, palma, pastorał z obrazu, krzyż wielki srebrny z podpisem, drugi krzyż pozłocisty srebrny staroświecki. Alb dwie z koronami wielkimi. Lampa stara srebrna połamana, wagi grzywien 10. Lampa z dwiema koronami srebrna. Antipedium taletowe. Ryzy żałobne włosowe przytarte.

Registr ten dla lepszej pewności y wagi ręką własną podpisuję:

X[ia]dz Marcyan Kulczycki, Ord[inis] S[ancti] B[asilii] M[agni] consultor, starszy klasztoru Wileńskiego przy cerkwi Ś[więtej] Trójcy, d[nia] 1 stycznia a[nn]o 1702 w Wilnie.

Archyuum w skrzyni z sprawami wszytkimi klasztornymi.

Idem qui supra: P[a]t[er] Marcianus, m[anu] p[ropria].

ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 426-б, арк. 1-2. Оригінал. Рукопис. Мова польська і латинська.

Опубл.: АСД, т. 10, с. 296-297 (№ 36).

³ В оригіналі це речення підкреслене.

Док. № 2

м. Вільно, 1709 р., грудня 26; 1710 р., березня 18. –

Інвентарний опис друкарні

Віленського василіяньського монастиря Пресв. Трійці

**Inwentarz drukarni klasztoru Wileńskiego
Ś[więtej] Trójcy w roku 1709 d[nia] decembra napisany**

Inwentarya ponconów

Pryporcyя pierwsza ewanhelska do wersały П, П·Φ, tak wiele jest.

Proposiwa pierwsza textowa tych wersałów МШ, tej zaś p[ro]porcyey wersały byłe В, Д, Є, Ж, С, З, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, ц, Ы, Ъ, Ю, ІА, ж, У, П, З, Ф, przy tym wierzchnich pięć. Numeri na wierzchu liter, gdzie się znaczy, że tych dwa są poncony.

Druga pryporcyя АБ wersaliki, a te są А, Б, В, Г, Є, Ж, С, З, И, І, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, Х, Ц, Ч, Ш, ІА, do tych wersałów tej sumie masz zgoła tylko fragmentów 7.

Trzecia pryporcyя Psaltryz owego pisma, a ma tyle, yle poncony, а, в, г, д, ж, с, з, и, і, к, л, м, н, п, р, с, ф, х, ц, ш, щ, ъ, ѓ, ѣ, іа, ѡ, ѱ, ѳ, wierzchnich [frag]mentów 28.

Czwarta pryporcyя АБ wersalików także, a to, że ich tak wiele А, Б, В, Г, Д, Є, Ж, К, Л, М, Н, П, Р, С, Ч, Ф, Х, Ц, У, Ш, Щ, Ъ, Ю, ІА, У, З, П, С.

Piąta pryporcyя textowych liter taka: АБ, ale zaś mytlowy tegł А, Б, В, Г, Д, Є, Ж, С, З, И, І, Л, М, Н, П, С, Т, Р, С, С, Ф, Ф, Х, Ц, Ш, Ъ, ІА, А, У, П, С, У.

Szosta pryporcyя textowa АБВ, tak wiele А, Б, В, Г, Д, Д, Є, Ж, С, З, И, І, К, Л, М, Н, Н, П, П, Р, Т, Р, С, Х, Х, Ч, Ш, ц, Ъ, Ъ, Ю, ІА, У, А, З, П, Ф.

Siódma pryporcyя textowa АБВГЗ: А, Б, В, Г, Д, Є, Ж, С, З, И, І, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, Р, С, Ф, Х, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ы, Ъ, Ю, ІА, ІА, У, А, З, П, С, Ф, В.

Ośma pryporcyя skorypisnaja kognitałów(?), wersałów y textowych wszystkich jest sztuk 52.

Dziewiąta pryporcyя akcentów, tytułów, [...]¹ do różnych proporcyi sztuk po jedynaście.

Dziesiąta pryporcyя fragmenta rozmaite, do proporcyi innych sztuk numero trzydzieści dwie.

¹ Нерозбірливо.

Jedynasta pryporcyja popsowanych sztuk rozmaitych niezgodnych [...]² dwadzieście pięć.

Inwentaryja maciorek

Pryporcyja pierwsza Ewanhelskaja tesaków sztuk 28, w pargaminie czerwonym. Tegł do tej proporcey sztuk trzydzieści sześć. Wierzchnich sztuk 35 w papierze szarym. Wierzchnie ewanhelskie sztuk 44 w pergaminie czerwonym.

Pryporcyja druga paragonowa, paranga w ruski język, sztuk 36 w pargaminie czerwonym. Wersały ruskie, ziboty(?) paragon sztuk 38 w pargaminie białym. Text [...]erzowy ruski sztuk 36 w pargaminie czerwonym. Do paragonu wierzchnie [...]³ do pełne całkiem, sztuk 39 ruskie w pargaminie białym. Wersały ruskie paragonowe, sztuk 58 w pargaminie białym. Accenty [...]⁴ ruskie sztuk 40 w papierze białym.

Pryporcyja trzecia szwabacherowa, wersaliki szwabacherowe ruskie, sztuk 26 w papierze białym. Szwabacher textowy ruski, sztuk 46 w pargaminie białym. Kapitałowe pismo szwabacherowe, sztuk 32 w pargaminie białym. [...]wacki szwabacher defektowy textowy, sztuk 27 w papierze lazurowym.

Pryporca c[z]warta mytłowa, text mytłowy ruski, sztuk 33 w pargaminie białym. Wierzchnie mytłowe sztuk 50 w pargaminie czerwonym.

Pryporcyja piąta testamentowa, text testamentowy sztuk 54 w pargaminie białym. Matel Szemko nazwane własne, sztuk 58 w pargaminie białym. Testamentowe s wierzchniej sztuk 33 w pargaminie białym.

Defektowe pisma ruskie. [Ho]tenskie(?) większe defektowe sztuk 27 w papierze lazurowym. Text ruski skoropisny defektowy sztuk 33 w papierze białym. Defekta ruskie z accentami sztuk 31 w papierze szarym. Defekta ruskie sztuk 28 w papierze szarym.

Pisma polskie, niemieckie y łacińskie

Fragmenty materek, niemieckie wersały sztuk 18 w parga[minie] czerwonym.

Niemiecki text sztuk 40 w papierze lazurowym.

Niemieckie textowe wielkie sztuk 28 w papierze szarym.

Wersaliki polskie sztuczek 31 w pargaminie szarym.

Szwabacher polski textowy sztuk 38 w pargaminie białym.

Szwabacher polski defektowy sztuk 38 w pargaminie szarym.

Wersaliki niżne łacińskie sztuk 28 w papierze lazurowym.

Antekwy y tegna hiebie[r]skie, sztuk 23 w pargaminie białym.

Antekwy y tegna hiebierskie, sztuk 36 w papierze białym.

² Нерозбірливо.

³ Нерозбірливо.

⁴ Нерозбірливо.

Prasa inwentowana

1mo. Szruba [nowa] drewniana wszystka. *2do.* Fundament. *3tio.* Tygiel. *4to.* Szruba. *5to.* Materka ze wszystkim. *6to.* Nóż ze wszystkim. *7mo.* Dolied(?). *8vo.* Rąpa y ramka. *9no.* Szyfell wszystkich siedm. *10mo.* Lanclerek(?) jeden. *11mo.* Winkpelik od składzania jeden. *12mo.* Szrub wszystkich żelaznych dziesięć. *13tio.* Drąg żelazny. *14to.* Szrub zelaznych inszych do prasy należących trzenasie. *15to.* Tablice drewniane wielkie y małe obrazów.

Litery polskie

Pryporcya mytlowa polska y łacińska w szafkach czterech.
 Pryporcya druga polskiego szwabachieru w szafce jednej.
 Kuszy dwie r[ob]ocze, w których litery były supraslskie.

Kiedy nic nie masz, y to się mogło z Panem Stepanem Czyżewskim, drukarzem, znamenicie widzieć y policzyć, y skombinować, to się sko[m]binowało, disponować w papiery etc. [...]⁵, a to się niektore zaś, jako to defekta te fino placter tylko nie notowane, quo ad hurum(?).

Dat[u]m Vilnae, d[ie] 18 martii 1710.

X[iądz] Antoni Zawadzki, Zakonu Ś[więteg]o Bazylego W[ielkieg]o consultor, starszy wileński, m[anu] p[ropria].

ÖNB Wien, cod. SN-3845, p. 35–36. Оригінал. Рукопис. Мова польська, церковно-слов'янська і латинська.

⁵ Нерозбірливо.

Док. № 3

м. Вільно, 1711 р., березня 11. –
 Внутрішні „Правила” монастиря

**Ordo institutus Vilnae
 per p[atrem] Joannem Oleszewski, consultorem [et] superiorem
 borunensem**

Поżадек opisany monastyra Wileńskiego cerkwi Przenaś[więtszej] Trójcy przez mnie, x[iędza] Jana Oleszewskiego, Zakonu Ś[więtego]o Bazylego W[ielkiego]o consultora, starszego boruńskiego, jako commisarza a Reverend[issi]mo n[ost]ro protoarch[imandri]ta do podania tegoż monastyra Przewielebnemu w Bogu J[ego] Mości x[iędzu] Bazylemu Procewiczowi Zakonu Ś[więtego]o Bazylego W[ielkiego]o, starszemu wileńskiemu, zesłanego, który przez W[ielebnych] o[jców] y b[raci] tego monastyra ma bydź obserwowany, y J[ego] Mość x[iędz] starszy, według niżej mianowanych punktów, wszystkiego tego przestrzegać powinien będzie

1mo. Aby Majestat Bosky na naród ludzki zagniewany był ublagany, ażeby dalsza pomsta Jego od nas oddalona bydź mogła, mają W[ielebni] o[jcowie] y b[racia] starać się o przystojne y bogobojne w klasztorze pożycie, mając Boską przytomność y Jego straszne sądy zawsze przed oczyma, jakoby nie tylko w celli, ale y na każdym miejscu, z największą chwałą Boską, z zbawieniem duszy y z zbudowaniem ludzkim bydź mogło.

2do. W cerkwi rano przed zaczęciem nabożeństwa, ma bydź reflexya jaka krótka uczyniona, względem przygotowania się przystojnego na modlitwę, ażeby z bojaźnią Bożą mogły się odprawować zwyczajne nasze modlitwy y z podniesieniem serca do Boga, a nie tak jako się teraz dzieje, że jeden drugiego nie czekając, bez przygotowania żadnego, zaczyna nabożeństwo.

3tio. Do rewerency[j]ej Boskiej y to nie mniej należy, aby o[jcowie] y b[racia] poważnie w chorze pacierze odprawowali, dlatego J[ego] Mość x[iędz] starszy, a w niebytności onego, na miejscu jego zostający, albo ustawnik, pilno postrzegać ma, ażeby nie skwapliwie, ale ze wszelką powagą, y z wyrażeniem słów, punctuatim gdy jeden chor dobrze skończy, drugi zaczynał nabożeństwo swoje.

4to. Aby ceremonie ś[więte] nam od O[jców] Ś[więtych] podane, w ni w czym nie były mutowane, z czegoby s[ch]yzma gorsząc się dalszą przez to nienawiść ku nam brać mogła, za czym oproszczone z Ewangelią na Służbie Bożej wychody, [a] odrzucone ohłaszenyje, które się za catechumenów po całym świecie przy ofiarach Boskich odprawować się zwykły. Także podczas

Cherowika wyszły ze zwyczaju y zertownika na wielki prestoł perenosy, „So mirom izyidim”, nie wychodzenie na cerkiew, y cokolwiek ceremonie dawne ś[więte] do powinności nas obligują. To wszystko W[ielebni] o[jcowie] odprawować powinni, żadnej rzeczy nie opuszczając, ani na żaden zły zwyczaj dotąd obserwowany nie zapatrując się, pod niebłogosławieństwem imieniem J[ego Mości] x[iędza] prowincyała, mieć chcą y przykazują. I w tym wszystkim aby J[ego Mość] x[iędz] starszy miał zawsze przezorne oko, sumienie onego obowiązuje, ponieważ jeden z episkopów naszych pobożnego y świętobliwego żywota, te słowa nam w congregacyej zakonnej zostawił: „Iż doznałem, prawi y doświadczyłem tego nieraz, jako Bog znacznie nas karał y karze za opuszczenie naszych starożytnych ceremoniej”. Dlaczego nie mają być w Cerkwi naszej podczas Służby Bożej uklęknięcia na kolana, opuszczenie gwiazdek, porzuciwszy antymis na portatelu rzymskim odprawowanie, bo na to żadnej, ni od kogo licentiej nie mamy. Ale wszystkich tych zwyczajów swawola nasza namnożyła y rzymskie ceremonie w cerkiew wprowadziła, dla których wiele swoich ceremonij zapomniesz, y co raz one gubiąc, na to przywodziemy młodszą bracią, że nie mając instructiej dobrej o nabożeństwie ruskim, w wielkie błędy popadają, y przyjdzie do tego, że y do ostatka onych zapomnieć muszą, z czego wszystkiego, nie kto inszy, tylko my Panu Bogu rachunek czasu swego dać powinni będziemy.

5to. Upomina się W[ielebny] o[jciec] zakrystyan, aby miał na to osobliwą pocziwą białogłową, żeby zawsze proskury do cerkwie pieć mogła. A żeby nie nasladował zwyczaju tego, że na wszelkim chlebie, w rynku przedawanym, Bóg wie z jaką czystością przed tym odprawowano było, czego osobliwie jako rzym[i]anie postrzegają y od zakrystian opłatki gotują, tak y w Cerkwi naszej, ze wszelką ob[myślno]ścią taki chleb do cerkwi był od pobożnych niewiast gotowany. Inaczej jeżeli się będzie dziać, y za to mocno Panu Bogu odpowiemy.

6to. Bracia zakonni y W[ielebni] o[jcowie], którzy nie mają inszej świeckiej zabawy, a tylko są aplikowani do nabożeństwa, aby z powinowania liczby Panu Bogu nie oddali, które do wszego złego jest powodem, mają mieć w celkach swoich jakąkolwiek zabawkę y rukodelye swoje, lub to prosząc, lub ręczną się którą zabawiając, lub czytając, czego J[ego Mość] x[iędz] starszy przez W[ielebnego] o[jca] wikarego swego przestrzegać powinien będzie.

7mo. Forta zawsze ma być na baczeniu, y żeby jako z świeckich osób nie wchodził do klasztoru, tak y z klasztoru bez licentiej zakonnej przełożonego nigdzie wychodzić nie powinni, y licen[tia] na tym to rzadka ma być dawana, chyba gdy jaka potr[z]eba zakonna ukazywać będzie, bo przez to zakonna k[atolicka] ta wiara powszednieje, y czasem za częstym wychodzeniem z celi, jako [inkwizuje], sobie wstydzą.

8vo. Postrzegać też powinien J[ego Mość] x[iędz] starszy, aby bracia co niedzieli spowiedź y Communią Świętą odprawowali, przystępując do Najś[więtszego]

Sakramentu nie ze zwyczaju tylko, ale ze wszelkim przygotowaniem y należytą pobożnością.

9no. W wieczór *examen conscientiae* y czytanie jakiej duchownej xiążki ma się znowu wznowić, ażeby miniony zwyczaj tego miejsca do pierwszego porządku mógł być przywiedziony, y kazanie codzienne aby się w pospolitej izbie na cały tydzień odprawowały, zaleca się [Jego Mościu] x[iędzu] starszemu.

10mo. Na pobudkę y na spanie, aby zwyczajnie dzwoniło, y po celach milczenia przestrzegano, bo nic nie masz nieprzystojniejszego, jako gdy w celli zakonnicy wrzeszczą y [...]¹, y bojaźni Boskiej między sobą nie mając, nieprzystojnymi dyskursami się bawią, y przez to do Służby Boskiej niepospolnemi się stają.

11mo. Jeżeliby *laudum* bez niebezpieczeństwa jakiego tu sprowadzić się mogło, życzyłbym co prędzej po nie posłać, ponieważ w wielu rzeczach bez niego klasztor informaczej mieć nie może, z którym wszelkiej ostrożności zażyć będzie należało, jakoby to zostając, osobliwie jakie miasto [...]² [...]torium swoje.

12mo. Ratione Kuny należy poznać się z J[ego Mością] Panem Kirkorem y certować z nim, aż[e]liby nam nie mógł [skut]kiem spuścić z prawa swego, do czego jeżeliby się skłoniło, życzyłby summę pewną kartą tam lokować u tego te dobra, o co na[leży] się lepszy czas porozumieć się y z swoją, y z tą majątnością, jeżeli możemy przystąpić do tego.

13tio. Kamienicy, że teraz dla krótkości czasu y dla pułków moskiewskich nie mogły być weryfikowane y zrozumiane, co z nich zaś intrata będzie należała klasztorowi, to się zleca J[ego Mości] x[iędzu] prokuratorowi, który dobrze zweryfikowawszy, powinien będzie informować albo mnie, albo J[ego Mościa] x[iędza] prowincyała, żeby wiedział d[...]iae³ p[ro]portione intraty, wiele ten klasztor może przewidować zakonnych person.

14to. Sapieżyńska kamienica po śmierci z[m]arłego sąsiada naszego Dawg[i]ały y żony jego, że w restawracyjnej nie wzięła końca swego, a w intromisyę nie alegowali, aby oprócz jego kto inszy tę okończył kamienicę, y nie może do niej bez żadnego consensu nikogo wprowadzać córka⁴ nieboszczykowska w tę kamienicę. Tedy y w tym poradzić się prawnych ludzi, a jaki ich sentyment będzie, tak należy postąpić, starając się jeżeli nie będziemy mogli dziedziczki od przeszłej oddalić, przy nam niby, ażebyśmy nieco od tak ciszkiego kontraktu uwolnić się mogli. Dlaczego że są te dobra nasze, a z dziedziczką nic nie mamy

¹ Нерозбірливо.

² Нерозбірливо.

³ Нерозбірливо.

⁴ Слово помилково вписане двічі.

postanowienia jednego, do dalszej complanacyjnej nie wadzi miećw kamienicy o gospodarza swego, y herb nasz niech przy tym będzie, gdy się moskale oddalą.

15to. Rzeczy po zmarłych o[jcach] y b[raciach] naszych, tutaj schowane y na osobliwym regestrze spisane, zostawują się przy J[ego Mości] x[iędzu] starszym, do dalszej dispositiej onego.

16to. Ruchomości we trzech skrzyniach po J[ego Mościu] P[anu] Ohurcewiczu w cerkwi naszej złożone, to jest szaty, suknie męskie y białołowskie, hafte opatrzone, chusty różne, klejnoty nieliczne y inne ruchomości, na osobliwym regestrze dostatecznie, wespół z [...]wami⁵ [...]rzewskimi spisane, to wszystko ma w całości zostawać, nim kto z successorów do tego się nie odezwie, y nim nie zajdzie dizpozitia J[ego Mości] x[iędza] prokuratora naszego, na których ruchomościach trzeba będzie tutejszemu klasztorowi requirować czterechset tyńfów długu pewnego, przez zeszłego z tego świata J[ego Mości] Pana Andrzeja Ohurcewicza, burmistrza wileńskiego, klasztorowi nie wypłaconego.

17mo. Zinwentowane y spisane także na osobliwym regestrze różne materie po nieboszczyku P[anu] Cybulskim, kupcu y mieszczaninie wileńskim, pozostałe, także bez wszelkiego onych naruszenia powinien będzie te wszystkie [...]⁶ rzeczy i materie J[ego Mości] x[iędz] starszy dochować poty, poki także nie nastąpi w tym dizpozitia J[ego Mości] x[iędza] protoarchym[andryty]. Z których materij, z pilnej y gwałtownej potrzeby, musi starszy wziąć sztamet granatowego y [bławat]nego na odzienie na czarny sztamet (jedna sztuczka materiej zostanie odmierzona) na odzienie W[ielebnego] x[iędza] brata Konopki, a tego y odartego tu z syrowiż do [...]⁷ przyszłego. Te rzeczy wszystkie są w jednej skrzyni, za zamkiem złożone.

18vo. Rzeczy, odzież pozostałe po nieboszczyku x[iędzu] Sebastyanie, zakonniku naszym, przez niegoż samego różnym osobom powypożyczane na zł[otych] 363, jako na regestrzyku podał J[ego Mości] x[iędz] Rymkiewicz, starszy uszacki, mając w tym instantią od nieboszczyka ojca Sebastyana, aby były w [k]redytorów windykowane, zupełną moc daje się J[ego Mościu] x[iędzu] starszemu wileńsk[iemu], z czego potym powinien będzie dać rationes temu, komu będzie należało. A że tegoż W[ielebnego] x[iędza] Sebastyana zostaje tychże pieniędzy przy W[ielebnym] x[iędzu] bracie Joachimie Ciechanowiczu zł[otych] pol[skich] 150, tych pewnych ratij nie chciałem odbierać od niego, ponieważ obroczą się podobno na ołtarz Ś[więteg]o Onufrego do cerkwi tutejszej, jako chciał mieć tenże W[ielebny] o[jciec] Sebastyan, o czym trzeba będzie donieść x[iędzu] prowincyałowi. Te pieniądze są w zakrysty[j]ej dane na ręce x[iędzu] zakrystyanowi.

⁵ Нерозбірливо.

⁶ Нерозбірливо.

⁷ Нерозбірливо.

19no. Obliga się za różnych dobrodziejów y fundatorów tego miejsca, aby każdego tygodnia według porządku na tablicy odprowowały się [...]⁸; ma tego pilno postrzegać W[ielebny] o[jciec] zakrystyan, w czym jego pilnie nie obowiązujemy.

20mo. Kaplica Skuminowska, że dla niedostatków y złych czasów nie może być restawrowana, przynamniej aby jakkolwiek kopuła murem wywiedziona była, dranicami poszyta, ma J[ego Mość] x[iędz] starszy ile można przyłożyć starania, gdy na [krótce] będzie pokoj, bo za czasem niezmiernej ta kaplica podleże ruinie.

21mo. Zakrystya wileńska, że za łaską Bożą y podczas powietrza w całości została, tedy ona ze wszystkimi aparatami, srebrem opisanym y obrazem starożytnym Na[j]św[iętszej] Panny podług rejestru J[ego Mości] x[iędza] Antoniego Zawadzkiego, consultora Zakonu, starszego bywszego wileńskiego, do zawiadywania W[ielebnemu] o[jcu] Hyjalirowi Serapinowiczowi, zakrystyano wi tutejszemu podałem.

22do. Biblioteka także przez tegoż bywszego J[ego Mości] x[iędza] starszego spisana y per alphabet zporządzona, że za żelaznemi drzwiami mocno obwarowanemi zostawała y przez wszystek czas nikt się do onej nie interesował [...]⁹, że w całości została, dlatego J[ego Mości] x[iędzu] starszemu bez werifikatij te księgi, nie mając czasu koło tego się bawić, podałem, którą winien jest mieć w należyty y dobrym dozorze.

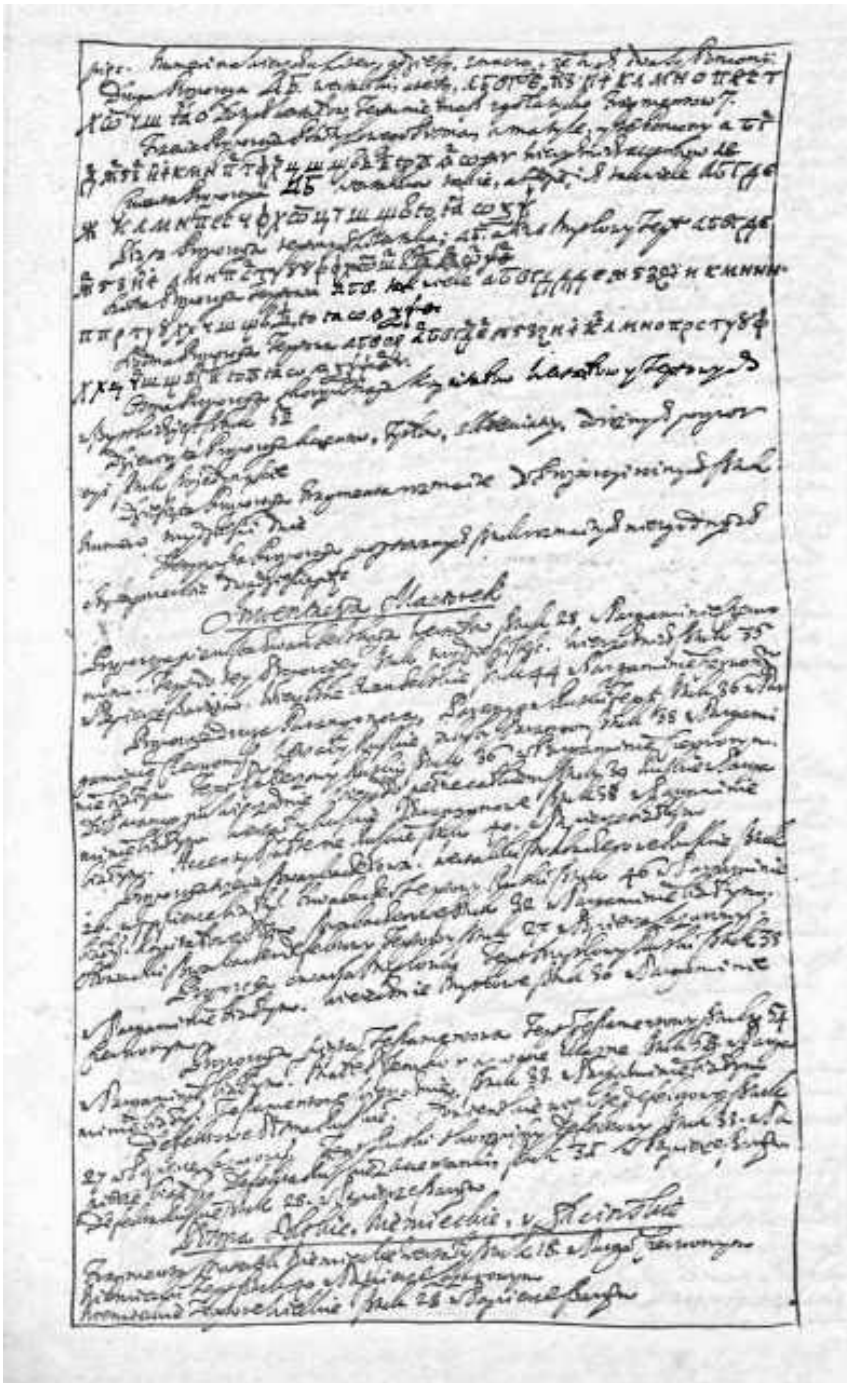
23tio. A że dla różnych przeszkod y [s]pieszenia się do Borun, nie mógł być przepisany registr terazniejszej zakrystiej tego klasztoru y opisanie w nich wszelkich sprzętów y ruchomości, tak własnych, jako y winych innych od umarłych, tedy ten registr w [rojs]turze z connotacją moją zostawiłem na ręce J[ego Mości] x[iędza] Seweryana Klepackiego, prokuratora wileńskiego, ażeby czasu krotniejszego dwa exemparze tych registrów nagotował słowo do słowa, co w tych rejestrowało się, zawiera wpisawszy, jak aby jeden exemplarz tu został w klasztorze, z podpisem ręki mojej, [a] drugi mógł być posłany do x[iędza] prowincyała.

24to. Regestra przeszłego J[ego Mości] x[iędza] starszego, ręką onego pisane, [opisanie] z inwentowanie[m] zakrystyey tutejszej y wszystkiego splendoru cerkiewnego, także sprzętu gospodarskiego y wszystkich rzeczy klasztornych z connotacją moją w ręce J[ego Mości] x[iędza] starszego oddałem, który oddawany być ma dla lepszej y dalszej informatiej J[ego Mości] x[iędza] prowincyała.

25to. Summa dziesięć tysięcy zł[otych] pol[skich] na majątności Wodaklach przez s[więtej] p[amięci] x[iędza] Białozora, arch[i]ep[isko]pa połockiego,

⁸ Нерозбірливо.

⁹ Нерозбірливо.

Одна зі сторінок інвентарного опису друкарні
Віленського монастиря 1709–1710 рр.

klasztorowi tutejszemu zapisana tym respektem, że tu w cerkwi koło rodziców Jego M[o]ści, także y J[ego Mości] Pana Białozora, podkomorzego wilkomirskiego, rodziców Jego M[o]ści, w sklepie Kolędzińskim są złożone, aby za dusze onych przed Majestatem Boskim suffragia bydź mogły, że do odszukania tej su[m]my tutejszy klasztor wkroczył w termin prawny¹⁰ z Panem Franciszkiem Białozorem, podkomorzem wilkomirskim, jako succesorom nieboszczykowski, y posesorem Wodakl. Zaleca się J[ego Mości] x[iędzu] starszemu, y x[iędzu] prokuratorowi, aby ta sprawa renowowana y serio poparta była, y gdyż J[ego Mość] Pan podkomorzyc nie tylko winien jest do wypłacenia tej summy z obowiązku na siebie włożonego, od J[ego] Mości x[iędza] archiepiskopa połockiego, ale y rejestrzem testamentu rodzica swego, którym to warowano, że gdzie ciało niebos[z]czykowskie odpoczywać będzie, tam im y tysiące zł[otych] legował za duszę swoją.

26to. Summa tegoż J[ego Mości] x[iędz]a arch[i]ep[isko]pa poł[ockiego] u J[ego Mości] x[iędza] pro[wincyala] teg[oż] zostająca, nikomu inszemu, tylko klasztorowi tutejszemu należeć by miała, w nagrodę szkod na dziesięć tysięcy y dalej od zeszłego ś[więtej] p[amięci] J[aśnie Wielmożnego] x[iędza] Białozora, arch[i]ep[isko]pa połockiego, poniesionych, jako to czasu swego rejestrem y dokumentem niech dowiedziono będzie. Zaczyn jeżeliby kto do tej summy interesować się miał, ma bydź od klasztoru aresztowana, ażeby J[ego Mość] x[iędz] prowincyał nie chciał wydawać, aż do rozprawy prawnej, komu ta su[m]ma przy[są]dzona będzie.

27mo. Summa na obligach będąca, jedna u J[ego Mości] Pana Ludwika Szpytkowicza, rajcy wileńskiego, a druga u P[ana] Derengowskiego, mieszczan wileńskich, od której klasztorowi consens pewny dochodzi, tę J[ego Mości] x[iędzu] starszemu do rąk wiernych y do dochowania onej klasztorowi y successorom następującym podaje, której summy ma bydź więcej siedmiu tysięcy legacy[j]ej Ohurcewiczowskiej, reszty od zapłacenia kamienicy Buchnerowskiej pozostałej.

28vo. Su[m]ma na Gubinie w J[ego Mości] Pana Konstantego Wojny, podkomorzego brasławskiego, od której także idzie kwota klasztorowi, ta summa że zatwierdziona powtórny rewersem pewnym od tegoż J[ego Mości] P[ana] podkomorzego J[ego Mości] Panu Szmigielskiemu danym, mimo nasze pierwsze zapewne prawo. Tedy że apel[acya] zaszła od J[ego Mości] Pana podkomorzego y samej Jej Mości, iż po wyjściu terminu zastawnego J[ego Mości] P[ana] Szmigielskiego w roku 1712 nie [ma] te prawo zastawne Jego Mości szkodzić [nam], y owszem podług prawa naszego pewnego wolni jesteśmy, powychodzić do posesy[j]ej tej majątności Gubinie, zaleca się x[iędzu] starszemu y J[ego Mości] x[iędzu] prokuratorowi naszemu J[aśnie Wielmożnego] P[ana]

¹⁰ В оригіналі помилково *naprawne*.

Szmigielskiego pamiętać, a tymczasem kwota y [...] ¹¹ należyta klasztorowi powinna dochodzić.

29no. Zaliesie nasze, że w granicach z Zalesiem Ich M[ości] Panow Ciechanowieckich nie wykącone, y mieliśmy niemałe violentye tak, że mało do zabójstwa z obustronnie przychodziło, gdy się Rz[ecz]p[ospoli]ta [...] ¹² pilnemu staraniu J[ego Mości] x[iędza] starszego y J[ego Mości] x[iędza] prokuratora zleca się, aby sposób był wynaleziony do upokożenia granic, ponieważ pierwej trzecią część Zalesia nam od[...]nowano, y pod samy dwór nasz dworek prowadzono, więc że w intercyzę obroczyliśmy, i wiele trudności [ugolnili]; tedy tą sprawę concludować pilno będzie należało.

30mo. Swirany, że dotąd nie są ograniczone y nizkąd nie mamy pewnej granicy y ob[w]odnicy naszej, a wiele około siebie nieprzy[...], którzy zwykli tą majątność szarpać, [upominać się] będzie należało J[ego Mość] x[iędza] starszego y J[ego Mość] x[iędza] prokuratora, aby czas na to sprawiwszy, y zażywszy wiadomość poddanych, dokoła objechał majątność, granicę dostateczną onej opisał, y do akt wprowadził, a to uczynić mogliby przy generałach y I[ch Mościami] szlachcie.

31mo. Przydaje się y to do tego porządku, co się znać wpisać przepomniało, a mianowicie summa sielawińska zł[otych] pięć tysięcy pol[skich] na Żarnowkach, w wołjewó]dztwie Mińskim, rata piąta w roku 1707 monasterowi nie wypłacona, o co z congregacy[j]ej kwity [upomin]alne były do succesorów dóbr po zeszyłym z tego świata ś[więtej] p[amięci] J[ego Mości] Panu Wołłowiczu, łowczem[u] W[ielkiego] K[sięstwa] L[itewskiego], pozostałych. I to [...]wały ¹³ w dalszy przebieg idąc, w złą jaką p[er]skursią nie popadło; należeć będzie J[ego Mościu] x[iędzu] starszemu na początku następującego Trybunału z succesorami wpisać się, y serio zacząć prawnie z succesorami, jako [...] ¹⁴ tej [...] ¹⁵ windykować się mogła, o czym w xiędze mojej dostateczna jest zupełna informatia.

32do. Summa trzech tysięcy na swyrańskich dworach należy Poremigole, w powiecie Upickim dobrach leżących, testamentem klasztorowi Wilenskiemu przez P[ani] Krystynę Burzewiczową Rosochacką zapisana, a zajechaniem tych dobr przez J[ego Mości] Pana Pozniaka [zatr]udniona niesłusznie, ponieważ w nas wszystkie wieczyste sprawy na Poremigole przy prawie zastawnym J[ej Mości] Paniej Rosochackiej byź się należało, y słuszna tych dóbr posesya nie komu inszemu, tylko nam ma należeć, a J[ego Mość] Pan Pozniak, jeżeli ma jaki dług, tedy nie do tych dóbr, ale do kamienicy J[ego Mości] Pana

¹¹ Нерозбірливо.

¹² Нерозбірливо.

¹³ Нерозбірливо.

¹⁴ Нерозбірливо.

¹⁵ Нерозбірливо.

Burzewicza, burmistrza wileńskiego, ma się sciągać; zacyym y tą summę zł[o-tych] trzech tysięcy, jako też y o succesorią tamże na Poremigolach z tymże J[ego Mości] Panu Bużewiczu na nas teraz spadłą, serio klasztor o to wszystko z J[ego Mością] Panem Pozniakiem postąpić powinien będzie.

33tio. Inwentarz monastera Wileńskiego pod datą roku 1710, przez samego J[ego Mości] x[iędza] prowincyała sporządzony, temuż J[ego Mości] x[iędzu] starszemu do rąk oddałem.

Na ostatek cokolwiek będzie należało do dobrego porządku, tak w rzeczach zakonnych, y do pobożności należących, y do zachowania in suo esse reguł ś[więtych], jako y do porządku gospodarskiego, jakoby z największą chwałą Bożą, y z pomnożeniem miejsca tego świętego bydź mogło, to wszystko J[ego Mość] x[iędz] starszy staraniem, gorliwością promowować, pomnażać, do skutku przywozić, przykład cnot ś[więtych] y wszelkiej pobożności W[ielebnych] o[jców] y braci dawać, y każdego do zwykłej powinności zakonnej prowadzić powinien będzie. Co wszystko imieniem R[evere]nd[issi]mi protoarch[imandrita] J[ego Mości] x[iędzu] starszemu polecając, przy podaniu tutejszego monastera w zupełną władze y dizpozitią ręką moją własną podpisuje się.

Pisan w monasterze Wileńskim S[anc]tissi[m]ae Trinitatis a[nn]o 1711, m[ie]s[i]a[ca] marca, 8 dnia.

Jan Oleszewski, Zakonu Ś[więteg]o Bazylego W[ielkieg]o consultor, starszy boruński, m[anu] p[ropria].

Do tego porządku, który mnie podczas commisiej p[ro] V[e]n[er]a[b]i]le religiosi tunc patrem Ioannem Oleszewski, consultorem et superiore[m] borunenses, jako od commissarza podany, podpisuje się.

L[ocus] s[igilli].

X[iędz] Bazyli Procewicz, Ord[ini]s D[omi]ni Basilii M[agni], superior vilnensis, m[anu] p[ropria].

ÖNB Wien, cod. SN-3845, p. 291 v. – 294 v. Оригінал. Рукопис. Мова польська, руська і латинська.

Опубл.: *Litterae episcoporum*, т. 5, с. 34–36 (№ 3, перші чотири параграфи).

Док. № 4

м. Вільно, 1719 р., грудня 6–8. –
*Інвентарний опис нерухомого майна
монастиря 1719 р.*

Wileńskiej cerkwi splendory inwentarzowe

1719 [anno], d[ie] 6ta [decem]br[is]

*Sakristiej wileńskiej srebra y złoto spisywane
przez x[iędza] Żyrawskiego, rewidowano y ważono,
z którego ważenia waga się pokazała, ut sequit[ur]*

1mo. Korona złota Naśw[iętszej] Panny, waży łotów 29, co czyni czerwonych złotych n[umer]o 101 ½.

2do. Kielichów wszystkich suto y marcipanowo złocistych y biały 16, ważą funtów n[umer]o 26, łotów 4.

3tio. Patyn suto y wpuł złocistych 14, tynfów 3 ½, łotów 13. *N[ota] b[ene]*. Patyna piętnasta przy kielichu wielkim, ważona za jedno, w tę wagę nie wchodzi.

4to. Gwiazdeczek złocistych y białych 5 funtów, łot[ów] 9 ½.

5to. Łyzeczek złocistych 4, łot[ów] 7.

6to. Kadzielnica, waży funtów n[umer]o 2 ½, łot 1. Kadzielnica druga zepsowana, funtów 2, łotów 5.

7mo. Taca z ampułkami złocista, funt 1.

8vo. Puzderko okrągłe na kule ciepłą, łot[ów] 10.

9no. Koron złocistych wielkich y małych 4, koron białych większych y małych 8, funt[ów] 6, łot 1 ½.

10mo. Lampa wielka z czterma lampeczkami Dyczkowska, waży funtów n[umer]o 25.

11mo. Lampa druga Dyczkowska zepsowana, funt[ów] 3, z lampeczkami czterma.

12mo. Lampa Kostrowicka y dwie lampeczki zepsowana, waży funtów 6 ½, łot[ów] 14.

13mo. Obrazki okrągłe w promieniach złocistych trzy, ważą funt, łot[ów] 29. Item obraz naszej [Najświętszej] Panny w promieniach z sedesem złocisty [...]¹ łotów 24.

14to. Aniołki dwa wielkie na prętach żelaznych 4, łot 1. Aniołki dwa małe ważą łot.

15to. Gołąbek waży funt 1, łotów 21.

¹ Нерозбірливо.

16to. Krzyżyk złocisty na łańcuszku y mieczyk boleśny N[ajświętszej] P[anny] ważą łot[ów] 10 $\frac{1}{2}$.

17mo. Pogonia Litewska waży funta $\frac{1}{2}$, łot[ów] 3.

18 mo. Kubek biały większy y złocisty mniejszy, funt $\frac{1}{2}$, łot[ów] 12.

19no. Tablice wielkie, to jest szczyty od trun y [...]², ręce, nogi, oczy, serca, osobki essay, wszystkich sztuk 81 (ośmdziesiąt jedna), funt[ów] 13 $\frac{1}{2}$, łot[ów] 14.

20mo. Krzyżów złocistych z sedesami y bez nich siedm, [funtów] 32 $\frac{1}{2}$, łot[ów] 11.

21mo. Sakos y omofor B[łogosławionego] Jozafata marcipanowo złociste, grzywien ważą funt[ów] 14, łotów 3, omofor grzyw[ien] 4, łotów 6, – [wszystkich] łot[ów] 9.

22do. Mitra łot[ów] 20³, palma y pastorał łot[ów] 6⁴, ważą [...]⁵.

23tio. Mirnica srebrna waży łotów 6.

24to. Panahijka złocista do noszenia Naśw[iętszego] S[a]k[ra]m[e]n[tu] łotów 8.

25. Puszki w ciborium dwie złociste suto z nakrywkami wierzchniemi; większa funt[ów] 2 $\frac{1}{2}$, łot[ów] 3, mniejsza waży funtów n[umer]o 1, łot 1 $\frac{3}{4}$.

26to. Perły na obrazie Matki Bożej sznurów większych y drobnych, jako w inwentarzu wyrażono, łotów 20, ważą funt[ów] (z krzyżykiem złotym item) łotów 6. Pierscień złoty z rubinem czer[wonych] 1 $\frac{1}{2}$ obitoczki dwie czer[wonych] 4 $\frac{1}{2}$.

27mo. Od krzyża y lichtarów kryształowych sztuk 22: łańcuszek złoty z krzyżykiem złotym czerwonych 12, oboje czer[wonych] 22. Manele dwie złote lancuszkowe czerwonych 10.

28vo. Antimissów różnych m[e]t[ro]p[ol]itów n[umer]o 8, portatelów n[umer]o [...]⁶.

29no. Aparatów wszystkich świętnych rozmaitego koloru [z]najduje się w sakrestiej na ten czas n[umer]o 34. Aparatów żałobnych 12, a jeden skrojony nie uszyty, n[umer]o 13; – wszystkich aparatów n[umer]o 47.

30mo. Aparatów rzymskich n[umer]o 3.

31mo. Dalmatyk świętnych 12, żałobnych 6; wszystkich n[umer]o 18.

32do. Epetrachelów świętnych n[umer]o 24, żałobnych 9; – wszystkich epetrachelów 33.

Narękawia świętnych par 21, żałobnych par 10.

² Нерозбірливо.

³ Два останні слова написано вгорі.

⁴ Два останні слова написано вгорі.

⁵ Для впису величини ваги залишено чисте місце.

⁶ Для впису кількості пересувних антими́нсів залишено чисте місце.

33tio. Wszystkich narękawic par 31. Vela świetnych n[umer]o 24. Żałobne wela n[umer]o 11. Wszystkich narękawic par 31.

34to. Vela świetnych n[umer]o 24, żałobne wela n[umer]o 11; – wszystkich wela n[umer]o 35.

35to. Bursy świetne y żałobne wszystkie n[umer]o 23.

36to. Palle świetne y żałobne n[umer]o 28.

37mo. Alb rąbkowych, szwabskich y tkackich wszystkich n[umer]o 13.

38vo. Komz większych nowych 4, starych mniejszy[ch] 3; wszystkich komz n[umer]o 7.

39no. Tuwalniej rąbkowych 5, bawelnicowa 1, szwabskich 12, tkackich 11; wszystkich tuwalen n[umer]o 29. Z tych wszystkich tuwalen szytych złotem, srebrem y jedwabiami [z]najduje się towalen 11.

40mo. Subcorporałów szytych złotem y jedwabiem 10.

41mo. Obrusów więcej nic, jako jeden.

42do. Humerałów wszystkich 11.

43tio. Pasków wszystkich 28.

44to. Corporałów wszystkich 12.

45to. Pulwille na ołtarze pod aręgę(?) złocistej jedwabnej⁷ roboty 4, włóczkowej roboty 5; wszystkich pulwillów n[umer]o 9.

46to. Suppelementa rewiziej srebra, cyny, miedzi etc: kamyki oprawne w srebro złocisto y białe, alias szkła, od większych sztuk odpadłe n[umer]o 15, y koralków pięć; to wszystko waży łot[ów] 7.

47mo. Krzyżyk krwawinkowy waży łota $\frac{3}{4}$.

48vo. Eziki dwa złociste (znać, od lampy Dyczkowskiej zepsowanej) y ułomiki srebrne, y krzyżyk biały; ważą łotów 4 $\frac{1}{2}$.

49no. Kamyki rozmaite alias szkło sztuk 30. Kolek srebrnych od firanek n[umer]o 8, ważą łot 1 $\frac{1}{4}$.

50mo. Anioły dwa miedziane pobielane z lichtarzami w ręku y dwie sztuczki do ich lichtarów okrągłe.

51mo. Lusrty dwie klasztorne mosiężne, to jest tacy do ściany funt[ów] 25. Lustry większe y mniejsze sześć na Dejsusie koło Drzwi Carskich, na ten czas zawieszzone, n[umer]o 12 z lichtarzykami swemi.

52do. Jedwabnica długa z koronami y fręzlami złocistymi długa łokci 5. Bawelniczka długa łokieć y $\frac{1}{4}$ z korunami po końcach. Bawelnica dwułokciowa, na końcach kwiaty złociste y fręzle.

53tio. *Fręzle*: [pri]mo czerwona jedwabna, na dłoń szeroka, łokci 4 $\frac{1}{2}$; [secun]do jedwabna papuża długa, łokci 4; [ter]tio jedwabna granatowa superfina z złotem przerobiana po wierchu, łokci 3; [quar]to jedwabna papuża, łokci 3, przy lisztwie zielonej lamowej; [quin]to jedwabna citrinowo granatowa, łokci 2;

⁷ Слово дописане вгорі.

[ses]to jedwabna szew[s]ka na $\frac{1}{4}$ łokcia rozmaitego jedwabiu, długa łokci $9 \frac{1}{2}$ kupiona w roku 1718 za z[łoty]ch] 52.

54to. *Firanki*. Firanek rozmaitych złocistych y bławatnych 16. *N[ota] bene*. Firanki y koldra y fartuszek Płankiewiczowej.

55to. *Antependia*. Złocistych y szytych y tkanych antependia n[umer]o 8. Antependia bławatne n[umer]o 3. Antependia plisowe⁸ sajowe [2], pułszarzowe sztametowe n[umer]o 7. Wszystkie antependia n[umer]o 18. Świetne żałobne antependia, bławatne n[umer]o 6. Wszystkie świetnych y żałobnych n[umer]o 24.

56to. *Analojczyki*. [Pierw]szy atlasowy złocisty, podszyty płótnem czerwonym; [dru]gi ataskowy fioletowy z trzema krzyżami; [trze]ci [...] ⁹.

57mo. *Baldechiny*. [Pierw]szy okrągły, składany, blaszkowej materii; [dru]gi baldechinek mały na ołtarze, materiej popelatej; [trze]ci baldechiny wielkie processjonalny na czterech rękowiesciach alias kijach.

58vo. *Plaszczennica*, na niej perł teraz najduje się 116 y sztuczek szklanych 15.

59no. *Całun* falendyszowy z krzyżem białym atlasowym w koło fręzłą białą.

60. *Kobierce y dywany*: [pri]mo kobierzec trzyłokciowy perski, mało co przytarty; [secun]do kobierzec po Płankiewiczowej stary. Dywan stary czerwony, długi łokci 4, szeroki łokci $2 \frac{1}{2}$. Dywan stary czerwony, długi łokci 3, szeroki łokci 2.

61mo. *Tegumenta* na ołtarze sztametowe pułparzowe, rozmaitych kolorów n[umer]o 7, w roku 1718 tym sporządzone.

62do. *Obicia*: brusy czerwone, błękitne y żółte bie[...] ¹⁰ n[umer]o 5 stare.

63tio. *Lichtarze*: cynowe y mosiężne drewniane¹¹, cynowych ołtarzowych 24. Lichtarzów cynowych stołowych 2. Lichtarzyków cynowych małych 2. Lichtarzów mosiężnych stołowych 1. Lichtarzów drewnianych złocistych para 1 – [wszystkich] 2. Lichtarzów wielkich pod postawniki złocistych par 2 – [wszystkich] 4. Lichtarzów drewnianych zielonych para 1 – [wszystkich] 2. Wszystkie lichtarzów cynowych mosiężnych y drewnianych n[umer]o 37.

64to. *Ampułki cynowe*: ampulek większych 4, wierzchi poodrywane. Mniejszych par 3 – [wszystkich] 6. Item mniejszych zepsowanych para 2. Wszystkie ampulek cynowych n[umer]o 12.

65to. *Tacy cynowe*. Tacek pod ampułki podługowatych in forma ovali 2. Tacek alias miseczek okrągłych 2. Wszystkie tacek pod ampułki n[umer]o 4.

66to. *Krzyże cynowe mosiężne drewniane do ołtarzów*¹². [Pri]mo: cynowy na sedesie z corpusem odlewany szrubowany we dwoje wysoki łokie[ć] y $\frac{1}{4}$;

⁸ Слово дописане вгорі.

⁹ Далі залишено чисте місце для впису тексту.

¹⁰ Нерозбірливо.

¹¹ Слово дописане вгорі.

¹² В оригіналі помилково *oltarzóv*.

[secun]do: krzyż drewniany wysoki na łokie[ć] na sedesie ze szkłem dla reliquių y korpusik duży spiżowy y odlewany pobielany; [ter]tio: innych krzyżów drewnianych z korpusami cynowemi wszystkich n[umer]o 5. Wszystkich krzyżów, oprócz srebrnych, n[umer]o 7.

67mo. *Obrazy*. Ś[wię]tego ojca Bazylego, Ś[wię]tego Jana Złotoustego, Ś[wię]tego Mikołaja nowe trzyłokciowe. Obrazów Ukrzyżowanego [Chrystusa] na płótnie starych 2. Obrazów Naśw[iętszej] Matki Bożey starych dwa na płótnie. Obraz B[łogosławionego] Jozafata łokciowy w ramach czarnych. Obraz Ś[wię]tego Patriciusza B[isku]pa, łokcia $\frac{3}{4}$ w ramkach. Obrazów trzy nad sakrystyjnymi drzwiami – Salwatora [y] Matki Bolesnej w ramach, [obraz] Pokrowa bez ram. Wszystkich obrazów na płótnie, oprócz tych co w Dejsusie znajduje się, n[umer]o 12cie.

68no. *Ewangelie*: foliowych 3, 4towa 1, u bractwa 1, [wszytkich] n[umer]o 5.

69no. *Służebniki*: wielkich wileńskich 6, małych 3; pisane n[umer]o 4. Wszystkich n[umer]o 13.

[70]. *Mszalów* 3; folowe dwa, [trze]ci [in] 4to.

*Zamki wileńskie*¹³

A. Zamków wewnętrznych krytych w całym klasztorze przy drzwiach przybitych y z kluczami n[umer]o 8.

Zamków wewnętrznych niekrytych przy cellach, komorach y różnych drzwiach n[umer]o 24.

Wszystkich zamków zamykających [drzwi] n[umer]o 32.

Kłodek wiszących u bram do klasztoru, z klasztoru użyte 3, do sadu 1, do wozowni 1, do stajni 1 alias derewni, do browaru 1, do dzwonicy 1, na dole do wazrywni 1, do piwnicy miodowej 1. Wszystkich kłodek zamykających n[umer]o 10.

*Klucze wileńskie*¹⁴

B. Kłodka wielka niemiecka przy bibliotece. Kłodek sakristian ma wielkich nowych 4, [pią]ta od kaplicy panińskiej. Wszystkich [kłodek] n[umer]o 5.

Notandum. Komu klucze pospolite powierzone: J[ego] Moście] x[ię]dzu] wikaremu od celli starszeńskiej kluczów 3, klamka [czwar]ta od celli wikaryt[s]kiej y komory 2.

Od biblioteki y w niej skrzyni wielkiej 3.

Od wschodów na górę 1, od drzwi na ganek z kurytarza 1; [wszystkich] 2.

Od izb górnych dwóch klucze 2.

Od drzwi wielkich z podwórza do sieni trapeznych 1, to jest drugi do tego zamka, a jeden u szafarza.

¹³ Заголовок уписано на полях рукопису.

¹⁴ Заголовок уписано на полях рукопису.

- Od sklepu przy kuchniej, gdzie sól leży, 1.
 Od szafy archiwum złożonego 1.
 Od puzdra y puzderka puł quartowego 2.
 Od wozowni 1, od dzwonnicy na dole 1; [wszystkich] 2.
 Od sadu, kłódką zamkniętego, 1.
 Wszystkich kluczków większych y kłódkowych od piwnicy w Piatnickiej kamienicy n[umer]o 17.
Fortian: od fórtu 1, od fórteczki na podwórze 1; [wszystkich] 2.
 Od izby gościnnej 1, od swej celli 1, od bram 3; wszystkich n[umer]o 7.
Szafarz: od spiżarni alias drukarni klucze 2.
 Od warzywni klucz 1, od szafki kuchennej 1; [wszystkich] 2. Wszystkich kluczków 4.
Trapezny: od trapezy 1, od szafek dwóch 2; [wszystkich] 3.
 Od piwnicy wielkiej klucz 1; wszystkich kluczków 4.
Parobek Filip od stajni 1, od browarni 1; [wszystkich] n[umer]o 2.
Bazyłek krawiec, od celli swej 1, od piwnicy 1; [wszystkich] n[umer]o 2.
Sakristian od skarbcu 1, od sakristii 1, od szafy aparaturowej 1, od szafek kielichowych 1, od szafy w sakristii w framudze 1, wewnętrzne n[umer]o 5, od kłódek n[umer]o 5; [wszystkich] 10.

D[ie] 8 [decem]br[is] [anno Domini] 1719
*Consultu[m] cum p[ri]oribus domestica
 habita horis pomeridianis super sequentibus*

- 1mo. Spowiednik ordynaryjny klasztoru W[ielebny] o[jciec] kaznodzieja y panien [bazylianek], poki się inny obmyśli.
 2do. Bracia y o[jcowie] monendi ut confiteantur hebdomaliter y w święta.
 3tio. Podsakristian przysięgły W[ielebny] o[jciec] Barlaam Malewicz naznaczony, y o[jciec] sakristian ma wykona[ć] iurament[um] soli[tum].
 4to. Bursacy aby dzwoniли kolejno na pacierze, y alias x[iędzu] regentowi muzyki Aponowiczowi Matheuszowi injunctum.
 5to. Temusz injunctum, aby szpitalnych mieszkańców miał w swej wiadomości.
 6to. B[rat] Sylwester, trapezny, aby był kubikularzem x[iędz]a kaznodzjei.
 7mo. *Mieszkanie po cellach*. Aby w celli [czwar]tej mieszkali trzech: W[ielebny] o[jciec] Aponowicz, W[ielebny] o[jciec] Malowicz, W[ielebny] brat Mojżesz. W celli [drugiej], w owej Nowicki, W[ielebny] b[rat] Silwester, W[ielebny] b[rat] Wierzbicki. W celli [pierwszej] W[ielebny] o[jciec] Jonasz. W celli fortiańskiej fortian b[rat] Michałowski. Chłopięta w celli [trze]ciej przy x[iędzu] r[e]g[en]cie.

8wo. Aby do celli ani od stołu porcii nikomu żaden z W[ielebnych] o[jcow] reliquii, potraw etc. nie posyłał.

9no. Aby braci[a] xiążki czytali, jakie im dane będą, W[ielebny] o[jciec] kasnodzieja nagląda[ć] y upomina[ć] będzie.

Eadem [die] votum [quar]tum emiserunt R[everendus] p[ater] Barlaam Malewicz, V[enerabilis] fr[ater] Heraclius Lemieszewski, V[enerabilis] fr[ater] Philotheus Wierzbicki.

Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 349, л. 136–138 об. Оригінал. Рукопис. Мова польська, латинська.

Док. № 5
 м. Вільно, 1737 р., червня 8. –
Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1737 р.

Wilno

Visitatio monasterii Vilmensis peracta d[ie] [octa]va junii a[nn]o 1737

Personae conventuales

Nomen, cognomen	Aetas	Professio	Tempus reside[n]ti[ae]	Officiu[m]	Capacitas
1	2	3	4	5	6
V[enera]b[i]lis p[ate]r Patriti[us] Zyrawski	51	Bytenii die 29 iun[ii] 1715		Secretarius ordinis, superior et officialis	Theologus insu- mmo, vir devo- tissim[us] con- scienti[ssimus]
Admodu[m] R[everendus] p[ater] Germanus Czerminski	40	Bytenii die 5 iulii 1731	Die 18 iulii 1731	Vicarius	Ruthenus utcu- mq[ue] legista et oeconomus bonus
R[everendus] p[ater] Ioannes Lukianowicz	26	Bytenii die 16 feb[r]- uarii] 1729	Die 3 febru- arii 1734	Concionator et magister noviciorum	Theologus opti- mus, et bonis moribus dotatus
R[everendus] p[ater] Gregorius Wasilewski	65	Bytenii die 19 septembris 1699	Die 16 oc- tobris 1736	Poenitentia- rius	Confessarius et copista bonus
R[everendus] p[ater] Theophilus Ielkiewicz	35	Bytenii die 5ta martii 1721		Concionator extraordina- rius	Philosophus quidem bonus sed omnia praecipiter agit
R[everendus] p[ater] Hieremias Okulewicz	46	Bytenii die 6 iulii 1719	Die 21 iulii 1735	Procurator lapidearu[m]	Polonice bene, ruthenice n[on] adeo
R[everendus] p[ater] Calistratus Siedkiewicz	42	Bytenii die 15ta augu- sti 1720	Die 15 feb- ruarii 1731	Oeco- nom[us]	Rutenus bonus, et ad econo- miam aptus
R[everendus] p[ater] Hippolitus Koscianowicz	35	Bytenii die [...]¹ apr- ilis 1726	Die 11 ia- nuarii 1735		Ruthenus et po- lonus bonus

¹ Залишено чисте місце для впису дати.

1	2	3	4	5	6
R[everendus] p[ater] Sosimas Szabanski	35	Bytenii die 27 novemb[ris] 1727	Die 23 ianuarii 1735		Ruthenus bonus sed nimis scrupulosus
R[everendus] p[ater] Athanasius Kozlowski	48	Nullibi fecit quia non pridem ex schismate avenit	Die 10 martii 1734	Chorista	Ruthenus bonus
R[everendus] f[rater]r Sophroni[us] Naumowicz, diaconus	33	Bytenii die 26 aprilis 1733	a die 25 augusti 1736	Regens bur-sae	Non adeo bonus quia parum videt
R[everendus] f[rater]r Petrus Naploszczyc, diaconus		Vilnae			
Ch[arus] f[rater]r Innocentius Sozanski	36	Vilnae die [...]² martii 1736	a die professionis suae	Dispensator et praefectus culinae	
Ch[arus] f[rater]r Theodorus Hordzeiewicz, laicus p[er]petu[us]	48	Wilnae 22 augusti 1736	a die suae professionis	Hortulanus bonus et ad alia capax	
<i>Novitii</i> ³					
Ch[arus] f[rater]r Martinianus Pohorecki		Suscepit habitum die 22 augu[sti] 1736	a vestitione sua	Patria	Ruthenus ex Curlandia
Ch[arus] f[rater]r Ignati[us] Trubecki		Die 9 [septem]bris 1736	a vestitione sua		Ruthenus ex Curlandia
Ch[arus] f[rater]r Demetianus Babinski		Die 9 [septem]bris 1736	a vestitione sua		Dicit se esse ruthenum sed antiquu[m]
Ch[arus] f[rater]r Stanislaus Zeckerth	23	Die 21 [octob]r[is] 1736	a vestitione sua		Laicus holomucensis
Ch[arus] f[rater]r Polycarpus Parcz	20	Die 21 [octo]br[is] 1736	a vestitione sua		Phisicus holomucensis
Ch[arus] f[rater]r Ioannes Rawicki	34	Die 16 [novem]br[is] 1736	a vestitione sua		Ruthenice adhuc studet

² Залишено чисте місце для впису дати.

³ Заголовок дописано зліва на полях аркуша.

1	2	3	4	5	6
Ch[arus] f[rate]r Mathaeus Darugiato	30	Suscepit habitum die 1ma martii 1737			
Ch[arus] f[rate]r Constantinus Baburski	23	Die 30 mar[tii] 1737			
P[ate]r Benedictus Chomielewski	37	Chelmae	Die 30 ianuarii 1734	Chorista	Rutenus bonus
Adrianus Rahernovicius, suscepit vestitu[m] die 21 [octo]bris 1736	22				Phisicus holomucensis, et est baccalaureus philosophiae

1. P[ate]r Ieremiasz Okulewicz, deposuit quod p[ate]r superior habet curam optimam tam de monasterio quam de ecclesia in qua est ordo bonus officiu[m] et missa celebrant[ur] suo ordine, item deposuit quod sit contentus ex superiore ex victu et amictu mutationem non petit ad alium locu[m].

2. P[ate]r Calistratus Siedkiewicz, confirmavit suprascripta contra portiones non est conquaestus, vestitum qua[m]vis non adeo habet, contentus ex superiore et ex loco.

3. F[rate]r Sophronius Naumowicz, ex omni parte est contentus solum conquaestus est contra R[evere]nd[issi]mum p[at]rem abbatem minscensem quod habitabat Minsci tribus annis cu[m] dimidio et abivit quasi nudus non habens vestes religiosas, et p[ater] abbas nil ipsi dedit praeter duos imperiales quos statim reddidit barbitonsori et lotrici solvit pro locione indutiorum.

4. Admodum R[evere]ndus p[ate]r Ioannes Lukianowicz, praedicator confirmavit omnia super scripta, et est contentissimus ex superiore, ex portione, et ex loco solum conquaestus est contra pectus suum et non potest praedicare, ad danda[m] sive ad legendam filosofiam promptu[m] se ostendit.

5. P[ate]r Gregorius Wasilewski, est contentus, solum conquaestus est contra sua[m] senectutem quia non potest ascendere et descendere scalas eundo ad ecclesiam petiit mutationem ad alium monasteriu[m].

6. Sosimus Szabanski, dixit se esse contentu[m] tam ex superiore qua[m] ex portione et ex vestitu, in ecclesia dixit esse bonu[m] ordinem tam quo ad devotionem qua[m] quo ad apparentia[m], item quod p[at]res conservant charitatem inter se.

7. Athanasius Kozlowski, non pridem ex monasterio schismaticoru[m] venit, et dedit rationem quod venit ad s[anctam] unionem quia cognovit errores eoru[m], Deus det ut perseveret.

Iste Iarco rediit ad primum vomitu[m] ex monasterio Borunensi.

8. Germanus Czerwinski, vicarius nil mali narravit, tam de communitate qua[m] de superiore quia in communitate charitas conservat pater superior curat bonu[m] monasterii portio est sufficiens semper, quamvis vestitus non adeo.

9. P[ate]r Benedictus Chmielewski, iste pater cu[m] non sit nostrae professionis multu[m] lamentatus est sive conquaestus contra p[at]rem suu[m] superiorem et multa narravit sed probare nil potuit, imo se ipsu[m] qua[m]vis indirecte accusavit, suos delictus enarravit indiget emendatione quia falsa narravit.

10. Frater Innocentius Lozanski, omnia bona narravit tam de superiore quam de patribus et est content[us] ex suo statu de quo quando erat interrogatus an sit contentus ex eo, respondit: „Paenitet me quod longu[m] tempus perdiidi in mundo et quod non prius a Deo vocatus sim ad hunc statu[m]”.

11. Theodorus Hordziewicz, contentus est ex loco, superiore portione et habitatione.

12. P[ate]r Hippolitus Kascianowicz, est contentus ex loco et portione solum conquaerit[ur] quod habeat magnos labores et pro laboribus non habeat condignu[m] praemiu[m] quia vestes decentes quo ad homines non dant[ur] et quamvis tocies peccat non dant[ur] ei, charitas in monachos conservat[ur].

ÖNB Wien, cod. SN-3847, p. 161–163. Оригінал. Рукопис. Мова латинська.

Док. № 6
м. Вільно, 1739 р., червня 25. –
*Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1739 р.*

Vilno
**Visitatio eiusdem monasterii Vilnen[is] inchoata
die 25 iunii anno 1739**

Personae conventuales

V[enerabilis] p[ate]r Patritius Zyrawski, consultor ord[inis], loci superior, quem vide in visita[ti]one anteriori.

R[everendus] p[ate]r Gervasius Brozowski, vicarius, quem vide in visita-tione monasterii Antopolen[is].

R[everendus] p[ate]r Iustinus Czczkowski, quem vide in visitatione mo-nasterii Zyrowicen[is].

R[everendus] p[ate]r Firmianus Walk, poenitentiarius, quem vide in visita-tione monasterii Bythenen[is].

R[everendus] p[ate]r Gervasius Muraszkievicz, quem vide in visita[ti]one monasterii Chelmen[is].

R[everendus] p[ate]r Ianuarius Babinski, quem vide in visita[ti]one mo-nasterii Borunen[is].

R[everendus] p[ate]r Daniel Milkowski, quem vide in visita[ti]one monas-terii Dobrohoren[is].

R[everendus] p[ate]r Calistratus Sieckiewicz, quem vide in visitatione an-teriori.

R[everendus] p[ate]r Hyppolitus Kosci[a]nowicz, quem vide ibidem.

R[everendus] p[ate]r Petrus Naploszczyc, p[re]sbyter, que[m] v[ide] ibi-dem.

R[everendus] p[ate]r Isidorus Pilecki, quem vide in visita[ti]one Zyro-vic[ensi].

R[everendus] f[rate]r Innocentius Sozanski, diacon[us], quem vide in visi-tatione anteriori.

Ch[arus] f[rate]r Theodorus Hordziewicz, laicus perpetuus, quem vide in visitatione anteriori.

Neo professi

Nomen, cognomen	Parentes	Patria	Rit[us]	Aetas	Dies p[ro]f[essionis]	Capacitas
Gervasius Tarnawski	Basili[us] et Agatha Korencewicka	ex pal[at]inatu] Vit[er]b[er]scen[si]	unitus	22	Die 4 ian[uar]ii 1739	Ruthen[us] perfect[us]
Stephanus Smigielski	Georgi[us] et Christina de Czuhoviciis	ex districtu Braslavien[si]	latini	20	Die 12 aprilis 1739	
<i>Novitii</i>						
					imminet	
Ioannes Szymria	Francisc[us] et Christina e Szkiciviciis	ex districtu Pinscensi	Latin[us]	21	Die 28 iunii	Poeta
Florianus Walicki	Ioannes, Theresia Korsako[viciis]	ex palat[i]nato] Poloc[en]si]	Latin[us]		Die 29 augusti	Characterista
Patritiu[us] Szyszkowski	Ioachim, Catharina de Dudkieviciis	ex pal[at]inatu] Volhyn[ensi]	Unit[us]		Die 12 [novem]bris	Physic[us]
Iason Ausiukiewicz	Petrus, Anna	Vilnen[sis]		16	Die 1 febr[uar]ii 1740	Poeta
Ignatius Kuszalewski	Georgius, Elisabeth	ex districtu Vilkowiczen[si]		23	Die 21 maii	
Sylvester Oporowski	Casimir[us], Marianna Lisowska	ex distri[ctu] Liden[si]		20	Die 14 iunii	

Scrutinium monasticum

1. R[everendus] f[rate]r Stephanus Szmigielski, tamquam novus profess[us] interrogatus an sit contentus ex sua vocatione et an non patiat[ur] aliquas tentationes ad saeculum, resp[ondit] quod sit contentissimus ex vocatione et nullas patit[ur] tentationes in gratias Deo dat pro vocatione ex superiore, loco, portione, vestitu est contentus, charitas in co[m]munitate conservat[ur] aspirat ad studia.

2. Reverendus f[rate]r Gervasius Tarnowski, ex vocatione sua content[us] quamvis habeat tentationes sed eas per Dei gratiam vincit, narravit quod sint collisiones modo inter f[rat]res novicios de cetero nihil.

3. Ch[arus] f[rate]r Theodorus Hordziewicz, laicus, est contentus ex omni parte, preterea nihil.

4. R[everendus] f[rater] Innocentius Sozanski, est contentus solum conquaerit[ur] quod ftysim habet, sed potius iudicat[ur] quod non sit ftisicus, solum angit[ur] scrupulis, quod non potest bene religioni inservire ut ipse narrat de se, iam et p[ate]r superior voluit ipsum habere persuasum quod sit sanus tamen non potuit persuadere, nec doctores in eo effecerunt hoc quod non sit ftisicus.

5. R[everendus] p[ate]r Petrus Naplasczyc, est contentus ex omni re solum conquaestus est quod summum habent gravamen ex eo quia quotidie cantat[ur] missa in capella Skuminiana, quod antea non cantabat[ur] preter diem Mercurii et isti qui cantabant pauci sunt presbiteri, et officiales nunquam, et quod antea sacru[m] lectum solummodo celebrabat[ur].

6. R[everendus] p[ate]r Ianuarius Babinski, est contentissimus solu[m] conquaestus de eodem gravamine quod innuit et p[ate]r Naplasczyc de charitate narravit quod conservat[ur] inter f[rat]res de bono ordine in monasterio et ecclesia.

7. R[everendus] p[ate]r Isidorus Pilecki, iste pater quamvis penes continuos labores sit tamen est contentissimus et nihil contra alios habet de cetero nihil.

8. R[everendus] p[ate]r Hyppolitus Kusci[a]nowicz, dixit quod et charitas conservat[ur] et in ecclesia et in monasterio sit bonus ordo ex portione et vestitu et ex aliis commoditatibus est contentus de cetero nihil.

9. R[everendus] p[ate]r Daniel Milkowski, conquaeritur contra suu[m] morbum quod patit[ur] et iam a duodecim hebdomadis non celebrat propter oculos quos infirmos habet et non potest legere amplius, de cetero est contentus ex residentia ubi nihil desint.

10. R[everendus] p[ate]r Gervasius Muraszkievicz, iste bonus religiosus est contentissimus et contra neminem quidq[ua]m deposuit.

11. R[everendus] p[ate]r Gervasius Brzozowski, de portionibus dixit quod quando p[ate]r superior est praesens tunc sepius habent fr[at]res carnes recentes sed in absentia sua non vult ut pro carnibus fiant expense sed solum ut sint contenti carnibus quae in fumo essent[ur] et porcinis, item quod sit valde cholericus pro minimo se statim confundit sed ista cholera provenit ex natura.

12. R[everendus] p[ate]r Iustinus Czeczowski, m[a]g[iste]r noviciorum, de portione potu et conversatione monastica et de personis habitantibus omnia bona narravit, item quod ordo tam in ecclesia quam in monasterio est bon[us] solum conquaerit[ur] contra p[at]rem vicariu[m] quod ingerit se ad negotia noviciatus et novicios ad suum cubiculum in absentia V[enerabilis] p[atris] superioris vocat et discurrit, item absente superiore quando fuit capitulum unius novicii nemo ex patribus fuit assistens huic capitulo, et hoc ex causa p[at]ris vicarii qui praesumit sibi supra noviciatu[m] superioritatem maiorem qua[m] habet m[a]g[iste]r noviciorum de cetero omnia in hoc monasterio semper bona et regulis non repugnantia agunt[ur].

13. R[everendus] p[ate]r Calistratus Sieckiewicz, quamvis modo non sit praesens tum in abscessu suo fuit examinatus et deposuit quod quamvis habeat magnos labores tamen petiit ut non sit mutabilis ex hoc loco.

14. V[enerabilis] p[ate]r Firmianus Walk Karaczewski, iam summe debilis conquaestus contra suam infirmitatem, charitatem autem omnem habet et commoditatem ex gratia monasterii et sui superioris in nullo alio conquaestus est, item narravit quod in p[at]re superiore viget exemplaritas, zelus, charitas erga omnes, tam fratres religiosos quam saeculares, restaurationem monasterii semper curat in summo vir sanctus et doctus insuper enixe supplicavit ut possit habere locu[m] in monasterio Bytenensi vel alibi ubi non sunt scalae ad descendendu[m] in ecclesiam.

15. V[enerabilis] ac R[evere]nd[i]ssimus p[ate]r Patricius Zyrawski, ordinis consultor, superior et officialis vilnensis, petiit ut p[ate]r Milkowski abscedat et capiat alium locum quia non est habilis ad laborandum, nec missam scit bene absolvere.

ÖNB Wien, cod. SN-3847, p. 163 v. – 165 v. Оригінал. Рукопис. Мова латинська.

Док. № 7
 м. Вільно, 1740 р., липня 7. –
Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1740 р.

Wilno 1740
Visitatio monasterii Vilmensis facta d[ie] 7 iulii 1740

Personae conventuales

Nomen, cognomen	Aetas	Professio	Tempus reside[nti]ae	Officiu[m]	Iudicium
1	2	3	4	5	6
V[enerabilis] p[ate]r Iustinus Beczkowski		Bitenii die [...] ¹		Praeses mona- sterii in loco superioris	Theologus Romanus optimus, in spiritu etiam
R[everendus] p[ate]r Simeon Konopka		Bitenii die [...] ²	Die 25 au- gusti 1739	Confessarius	Parum latine, polo- nice, melius sclavo- nice etiam
R[everendus] p[ate]r Apolinar- ius Tykowiecki		Bitenii die [...] ³	Die 1 martii 1740	Concionator	Theologus quidem sed non adeo, scit bene bibere
R[everendus] p[ate]r Lauren- tius Bidecki		Bitenii die [...] ⁴		Confessarius	Similis immediate superius expresso preter haurire
R[everendus] p[ate]r Calistra- tus Sieckiewicz	45	Bitenii die 15 augusti 1720	Die 13 fe- bruarii 1731	Procurator praediorum	Polonus et ruthenus bonus
R[everendus] p[ate]r Ianuarius Babinski		Bitenii die [...] ⁵		Magister capellae seu bursae	Vix datur melior instrumentista et ruthen[us] optimus ----- Compositor optimus
R[everendus] p[ate]r Isidorus Pilecki		Bitenii die [...] ⁶		Procurator domus	Ruthenus non adeo bonus, sed non servit communitati fideliter

¹ Залишено чисте місце для впису дати.

² Залишено чисте місце для впису дати.

³ Залишено чисте місце для впису дати.

⁴ Залишено чисте місце для впису дати.

⁵ Залишено чисте місце для впису дати.

⁶ Залишено чисте місце для впису дати.

1	2	3	4	5	6
R[everendus] p[ate]r Gervasius Muraszkieicz		Bitenii die [...] ⁷		Pictor non valde malus, potius bonus	Vir summae ⁸ conscientiae religiosae, et devotionis
R[everendus] p[ater] Petrus Naploszczyc		Vilnen[sis] die [...] ⁹		Sacrista	Ruthenus bonus vir activus ad emendum et vendendum capacissim[us]
R[everendus] Innocentius Sosanski	39	Vilnen[sis] a die professionis	A die professionis suae	Procurator in praedio Bielicianensi	Ruthenus quidem et polonus bonus sed scrupulis angit[ur]
R[everendus] p[ate]r Benedictus Czyzewski	68	Bitenii die 14 februarii 1722	A die 1 martii 1740	Coadiutor musicae in choro musicali	Ruthenus quidem et musicus sed persona turbolentissima
P[ater] Basilius Dembinski		Vide in visitatione Polocensi omnia			Bibo in summo modo in noviciatu pro paenitentia manet
F[rater] Constantinus Baburka	27	Vilnae die 25 septembris 1738	A die professionis suae	Mansionarius simplex	Ruthenus bonus et sermologista optim[us]
F[rate]r Gervasius Tarnawski	23	Vilnae die 25 ianuarii 1738	A die professionis suae	Applicatur ad picturam	Ruthenus bonus et sermologista non postremus
F[rater] Florianus Walicki	27	Vilnae die 25 augusti 1739	A die professionis suae	Coadiutor procuratoris censurae	Poeta iniciative modo applicatur ad legem
F[rater] Iason Ausiukiewicz	17	Die 1 februarii 1740	A die professionis suae	Mansionarius	Poeta iniciative
F[rate]r Ignatius Kuszalewski	26	Vilnae die 23 iunii 1740	A die professionis suae	Praefectus culinae	Ruthenus sed non adeo bonus simplex amicus Dei
F[rater] Silvester Oporowski	22	Vilnae die 23 iunii 1740	A die professionis suae	Mansionarius	Dicit se esse poetam
F[rate]r Theodulus Hordziewicz					Laicus ad omnes labores natus, et est devotus nil bibit

⁷ Залишено чисте місце для впису дати.

⁸ В оригіналі слово помилково вписане двічі.

⁹ Залишено чисте місце для впису дати.

Fratres novicii

Benedictus Wydrzycki, Formianus Rowinski, Seraphinus Kurpowicz, Barlaam Podhajsky, Simeon Cieraszkiewicz, Dorotheus Glowaczewski, Philaretus Staniszewski, Alexius Maliszewski.

Familia claustralis

1. Jan Kurpowicz, organista, na dyszkrecyi.
2. Grzegorz Kurpowicz, waltornista, na tejże.
3. A[n]toni Czerniawski, alcista.
4. Kazimierz Nankiewicz, dyszkancista.
5. Bazyli Jarocki, trembarz.
6. Jerzy Galewinski, ten spiewał dyszkanta, spadł z głosu.
7. Sylwester Baniewicz, uczy się na trobie.
8. Józef Jotko, alcista, ci wszyscy z odzienia y jedzenia.

Janczyn Szapkowski, słószarz zasłużony stary, na dyszkrecyi.

Symon Szczerba, kucharz, bierze złotych 60, żyta beczkę, botów par 2, chust par 2, fartuchów 2.

Daniel Kuchna, bierze złot[ych] 40.

Kondrat Marszuk, parobek, [bierze] złotych 40.

Fortyan, [bierze] złotych 40.

Scrutinium religiosorum secretum

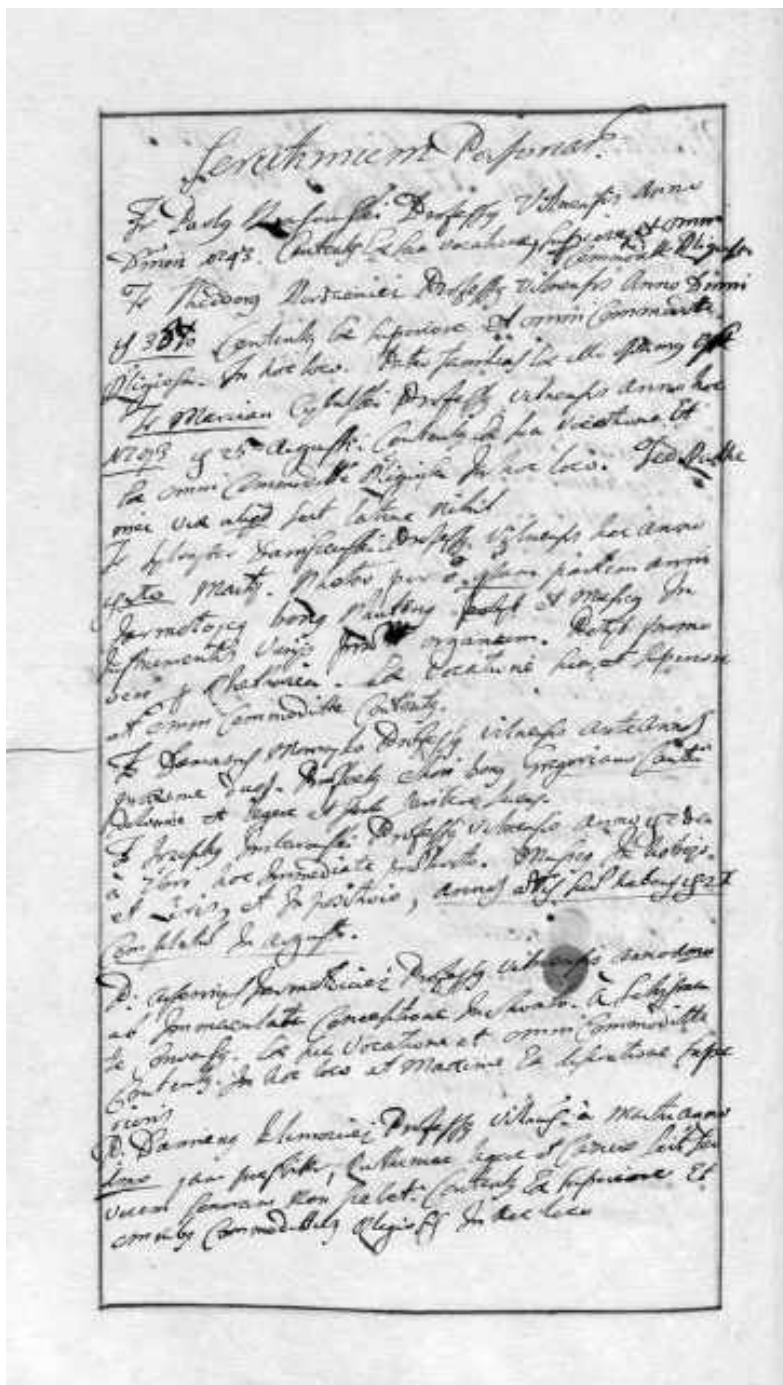
1. F[rate]r Silvester Oporowski, iste f[rate]r cum sit non pridem post suam professionem nil mali vidit nil mali audivit, ex suo statu et vocatione est contentus, quamvis in antecessum habuerit tentationes exeundi ex religione tamen misericordia Dei superavit tentationes.

2. F[rate]r Ignatius Kuszelewski, est cont[ent]us ex sua vocatione et nullas patit[ur] ad saeculum tentationes, deposuit ea omnia quae deposuit et alter immediate supra scriptus.

3. F[rate]r Iason Ausiukiewicz, est contentus ex sua vocatione et quamvis habuerat tentationem ad saeculum et post professionem tamen per Dei gratiam vicit eas ex narratis ab aliis dixit quod p[ate]r confessarius rixas fecit cu[m] p[at]re praeside de cetero nihil.

4. F[rate]r Florianus Walicki, est contentus ex suo statu deposuit quod p[ate]r Tyszowiecki concionator sepissime inebriat[ur] cremato, et rarissime sobrius, sepe murmurat cu[m] confessario p[at]re Konopka de porcionibus sed inutiliter quia monasteriu[m] non potest melius dare de cetero nihil.

5. F[rate]r Gervasius Tarnawski, est contentus ex sua vocatione ex portione et consortio fratrum, de monastica observantia narravit quod sit bona, amor conservat[ur] inter fratres de cetero nihil.

Одна зі сторінок протоколу опитування візитатором ченців монастиря. 1742 р.

6. F[rate]r Constantinus Baburka, diaconus, est contentus ex statu et sua vocatione et ex portione solum conquaerit[ur] contra suas vires debiles et iam a duobus annis diaconus, de p[at]re Tyszowiecki confirmavit ea quod narravit f[rate]r Florianus Walicki, item conquaestus est contra p[at]rem praesidem qui pro hieme non providendo necessaria, semper pellebat ad ecclesiam, absq[ue] pelliceo, calceamentis et femuralibus, et quod iniustissime affecit eum paenitentia hoc est iussit cedere aliena manu disciplinis, et f[rate]r Gervasius qui de facto meruit paenitentiam nullam habuit pro ebrietate in civitate facta.

7. R[everendus] p[ate]r Basilius Dembinski, est contentus et quia in noviciatu manet nil mali vidit et audivit, ex portione est contentus, et consortio fratr[u]m novicioru[m].

8. P[ater] Benedictus Czyzewski, cum non pridem venerit nil mali vidit ex portione est contentus et ex consortio fratrum habitantiu[m] de cetero nihil.

9. Frater Innocentius Sosanski, diaconus, deest in praedio Bieliczany, adeoq[ue] in scrutinio non fuit.

10. R[everendus] p[ate]r Calistratus Sieckiewicz, accusavit p[at]rem confessarium Simonem Konopka quod quando fuit in praedio Sviranensi multum de cremato cu[m] feminis bibit et bene potus cantavit cum scandalo cantus varios qui solent cantari in tabernis, et crematu[m] canendo bibebat, et super addidit quod si habuisset aliquem superioratu[m] defacto desolaret[ur] monasteriu[m] per illum de cetero nihil.

11. R[everendus] p[ater] Petrus Naplasczyc, omnia de hoc monasterio narravit bona et quod sit bonus ordo, in choro suo tempore absolvat[ur] divina officia, solum est omnibus molestu[m] quod in capella Scuminiana et qualibet die feriali et festiva sacru[m] cantatu[m] omnino instituit v[e]n[er]a[b]i[s] p[ate]r superior preteritus.

12. R[everendus] p[ate]r Gervasius Muraszkievicz laudavit hunc locu[m], ex p[at]re praeside est contentus et eum laudavit et dixit quod sit vir exe[m]plaris curat bonu[m] commune quantum potest, de charitate quod conservat[ur], et de tranquilla pace interna religionis, in omni complacuit illi istud monasteriu[m].

13. R[everendus] p[ate]r Ianuarius Babinski, iste similia narravit sicuti et superius scriptus, solum conquestus est quod in choro musicali non habet bonos coadiutores, et quod pueri qui sunt perdunt vocem quia non conservant[ur] bene quia manducant portiones cum lardo et quid possunt vorant, de p[at]re praeside bene.

14. R[everendus] p[ate]r Isidorus Pilecki, iste conquaestus est contra superiorem preteritum quod illi summam fecit iniuria[m] et quod iniuste eum cedit disciplinis, sed postqua[m] resciveram ab aliis pro iustissima causa et bene fecit.

15. R[everendus] p[ate]r Laurentius Bielecki, confessionarius assignatus pro monialibus, de hoc loco nil potuit deponere quia non pridem venit.

16. R[everendus] p[ate]r Simon Konopka, conqestus contra dispensatorem qui emit continuo pisces fetidos et carnes etiam luridas et fetidas, petiit summo-pere mutationem et non alibi nisi Zirovicias.

17. R[everendus] p[ate]r Apolinaris Tyszowiecki, conquaestus est contra portiones quae dant[ur] luridae et penes suam viriu[m] debilitatem nullam habet consolationem, item quod emit sibi panem ad manducandu[m], promisit magna[m] a cremato abstinentiam, contra p[at]rem praesidem qui non in bono affectu eum conservat, petii ut conservetur in meliori affectu.

ÖNB Wien, cod. SN-3847, p. 166–168. Оригінал. Рукопис. Мова латинська, польська.

Док. № 8
 м. Вільно, 1742 р., червня 6. –
Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1742 р.

Wilno 1742
Visitatio monasterii Vlnensis peracta
a[n]no D[omi]ni 1742 die 6 iunii

Personae conventuales

Nomen, cognomen	Actas	Professio	Tempus reside[n]tia[e]	Officiu[m]	Capacitas
1	2	3	4	5	6
Adm[odum] R[everendus] p[ater] Maximilianus Zawadzki				Superior	
R[everendus] p[ater] Ionas Loszukiewicz				Vicari[us]	
R[everendus] p[ater] Laurentius Bielecki				Poenitentiarius	
R[everendus] p[ater] Dionysius Tarnowski				Poenitentiarius	
R[everendus] p[ater] Apolinaris Tyszowiecki				Concionator	
P[ater] Ireneus Tworowski					
P[ater] Stephanus Alexandrowicz					
P[ater] Lucas Zieniewicz					
P[ater] Ianuarius Babinski					
Petrus Naploszczyc					
Hilarion Kuszerewicz					
Basilius Debinski					
Innocenti[us] Sozanski					
F[rate]r Methodius Derengowski					
F[rate]r Theodor[us] Hordziejewicz					
Andrzej Iwanowski					
Mercurius Poczel					
Damasus Momejko					

1	2	3	4	5	6
<i>Novitii</i>					
Pater Arsenius Iarmolowicz					
P[ater] Damianus Klimowicz					
F[rate]r Porfirius Kołataj					
F[rate]r Iosephus Imberowski					
F[rate]r Ionas Ancyperowicz					
Antonius Frackiewicz					
Georgius Lawrynowicz					
Paulus Krapowski					
Silvester Daniszewski					
Augustin[us] Iaroszewicz					

Bursistae et famuli tocius monasterii

Mietuczyński bierze zł[o]tych 120, Tomiłowicz zł[o]tych 100, Nowogurski [złoty] 100, Dańkowski [złoty] 100, Jerski [złoty] 100, Karpowicz [et] Dudzinski, absq[ue] salario.

Pueri qui in bursa educant[ur]: Jerzy Goleniewski, Kazimierz Harkiewicz, Antoni Czarniewski, Thadeusz Jasiewicz.

Fortian bierze zł[o]tych 30, krawiec [złoty] 120. Krawczyków dwóch, kucharz bierze zł[o]t[y]ch 100, kuchta zł[o]t[y]ch 30, kuchcik, woznica, parobek.

*Scrutinia religiosorum*¹

ÖNB Wien, cod. SN-3847, p. 169–170. Оригінал. Рукопис. Мова латинська.

¹ Цей розділ в оригіналі не заповнений.

Док. № 9

м. Вільно, 1743 р., жовтня 5. –

*Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1743 р.***Visitatio monasterii Vilmensis
facta a[n]no D[omi]ni 1743 d[ie] 5 [octo]bris**

R[everendissi]mus p[ater] Maximilianus Zawadzki, superior.
 R[everendus] p[ater] Ionas Loszukiewicz, vicarius et mag[ister] novi[ciorum].
 R[everendus] p[ater] Laurentius Bielecki, confessarius.
 R[everendus] p[ater] Gedeon Lukaszewicz, confessarius.
 P[ater] Augustinus Nowosielski, concionator.
 P[ater] Irineus Tworowski.
 P[ater] Stephanus Alexandrowicz.
 P[ater] Ianuarius Babinski, regens bur[sae].
 P[ater] Petrus Naploszczyc, sacrista.
 P[ater] Basilius Debinski.
 P[ater] Innocentius Sozanski.
 P[ater] Damianus Klimowicz.
 P[ater] Arsenius Iarmolowicz.
 F[rater] Iosephus Imbarowski, musicus, a[n]nor[um] aet[a]tis 28.
 F[rater] Damasus Momeyko.
 F[rater] Sylvester Daniszewski.
 F[rater] Martianus Cybulski.
 F[rater] Theodor[us] Hordziewicz.
 F[rater] Porphirius Kolontay.
 F[rater] Paulus Krasowski.

Procuratores

P[ater] Lucas Zienkiewicz w Swiranach.
 F[rater] Ionas Ancyperowicz w Zalesiu.

Novitii

F[rater] Maximilianus Maslowski.
 F[rater] Laurentius Archipowicz.
 F[rater] Germanus Hnidowski.

Scrutinium personar[um]

F[rate]r Paul[us] Krasowski, profess[us] vilmensis anno Domini 1743. Content[us] ex sua vocatione, sup[er]iore, et omni commodit[a]te r[e]ligiosa.

F[rate]r Theodor[us] Hordziewicz, profess[us] vilmensis anno D[omi]ni 1735. Content[us] ex superiore et omni commodit[a]te r[e]ligiosa in hoc loco. Pater familias ex illo optim[us] est.

F[rate]r Marcian Cybulski, profess[us] vilmensis anno hoc 1743 die 25 augusti. Content[us] ex sua vocatione et ex omni commodit[a]te r[e]ligiosa in hoc loco, sed ruthenice vix aliq[ui]d scit latine nihil.

F[rate]r Sylvester Daniszewski, profess[us] vilmensis hoc anno die 10 martii. Rhetor per q[ua]rtam partem anni Jarmolajca, bon[us] r[uthen]us et music[us] in instrumentis variis praeter organum. Petiit immo vero p[ro] rhetorica. Ex vocatione sua, et superiore et omni commodit[a]te content[us].

F[rate]r Damasus Momejko, profess[us] vilmensis ante annos maxime duos. Praefect[us] chori bonus gregoriano cantu, polonice et legere et scribere sciens.

F[rate]r Ioseph[us] Imbarowski, profess[us] vilmensis anno [secun]do a [septem]bri hoc immediate praeterito. Music[us] in hoboio et liris, et in posihooio, annos aet[at]is suae habens 21 completu[m] in augusto.

P[ater] Arsenius Iarmolowicz, profess[us] vilmensis anno [pri]mo ab Immaculata Conceptione inchoato. A schismate convers[us]. Ex sua vocatione et omni commodit[a]te content[us] in hoc loco et maxime ex discretione superioris.

P[ater] Damian[us] Klimowicz, profess[us] vilmensis a martii anno [pri]mo iam [com]pleto, ruthenice legere et canere scit sed vocem sonoram non habet. Content[us] ex superiore et omnib[us] commodit[at]ib[us] r[e]ligiosis in hoc loco.

P[ater] Innocenti[us] Sozanski, profess[us] vilmensis ab annis aliquot. Ex superiore et omni commodit[a]te r[e]ligiosa contentus quia tamen in defectu suo frigidum cubiculum sustinere non p[otes]t, ideo petiit se mutari ad aliud monasteriu[m] in quo non tanta est difficultas lignor[um].

P[ater] Basili[us] Dembinski, profess[us] bithenensis ab anno [deci]mo hic manens anno [quar]to. Content[us] ex suo superiore et omni illi[us] discretione in omnib[us]. Petiit tamen mutari de hoc loco ad alium et praesertim Zyrovitias. Apt[us] est ad catechisandum. In particulari aliquo loco. Mansit antea Dobryhoriis, et multa [con]tra patrem Metrophanem Pawlowski protunc superiorem narravit mala.

Frat[er] Porphiri[us] Kolontaj, laic[us] (qui nup[er] fuit impedit[us] laborib[us]), profess[us] vilmensis content[us] ex omnib[us], et q[ui]a dign[us] fact[us] est portare hunc s[an]cti p[atris] Basilii habitum maxime content[us].

P[ater] Ianuari[us] Babinski, regens bursae content[us] ex superiore et loco, tum etiam omni discretione r[e]ligiosissimi superioris.

P[ater] Irine[us] Tworowski, content[us] ex superioris discretione et omni commodit[a]te, q[ui]a tamen sentit debilitatem in pedib[us] hic vero p[er] grad[us] continuo ambulare est necesse, petiit ut transferat[ur] de loco ad monasterium Ladense, ut pote in silva positum, illi calore in cubiculo egentis p[ro]pter hui[us]

defect[us], summe accomodu[m]. Appromisi annuere voto praemissa pri[us] visitatione in Ladensi monasterio.

P[ater] Augustin[us] Nowosielski, contionator.

P[ater] Gedeon Lukaszewicz, paenitentiari[us] ex l[oc]o, superioris discretione contentissim[us] sed q[ui]a et ipse debilis pedib[us] est et non p[otes]t p[er] grad[us] incedere sicuti hic d[ebe]t ideo vellet mutari Bytheniu[m] p[ro] paenitentiariatu, si sup[er]ior[is] voluntas fuerit. Pariter etiam frig[us] timet[ur] hic autem pro lignis magna est caristia. [Con]tra p[atrem] Debinski retulit q[ui]a ipse inconstant[er] se gerit aliquando enim ebri[us] patres confundit et plurimos sua fantasia non religiosa scandalisat. [Con]tra p[atrem] Lazarewicz, sup[er]iorem [...]nsem¹ retulit q[ui]a ipse [con]tinuo decumbit, in [...]cetibus², dispersionem vero monasterii totaliter negligit.

P[ater] Lavrenti[us] Bielecki, paenitentiari[us]. Content[us] ex loco hoc, discretione superioris, et omni sua r[e]ligiosa commodit[a]te. [Con]tra solu[m] patre[m] Debicki retulit q[ui]a ipse aliquando pot[us], alios turbat confundit religiosos in monasterio, verbo q[ui]a fantasia[m] habet inquietam.

P[ater] Ionas Loszukiewicz, vicarius. Content[us] ex sua residentia in hoc loco, ex omni commodit[a]te consueta r[e]ligiosa quam praestat religiosissim[us] p[ater] superior. [Con]tra patrem Debinski omnia ea confirmavit quae alii dixerunt. In tota autem co[m]munitate ista pacem charit[a]tem mutua[m] servari confirmans nihil con[tra] quenquam deposuit sed omnimode laudavit.

ÖNB Wien, cod. SN-2799, p. 73–74 v. Оригінал. Рукопис. Мова латинська.

¹ Нерозбірливо.

² Нерозбірливо.

Док. № 10
 м. Вільно, 1752 р., травня 20. –
Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1752 р.

Wilno

Visitatio [pri]ma monasterii Vilmensis a[nn]o 1752 a die 20 maii peracta

Personae religiosae

R[e]l[i]g[iosissi]mus pater Stanislaus Zeckierth, consultor, superior eiusdem monasterii ab a[nn]o 1751 die 1 [novem]bris.

R[e]l[i]g[iosissi]mus pater Germanus Iackowski, consultor provinciae et praefectus studii theologici, residet a [septem]bri 1751.

R[everendus] p[ater] Ambrosius Onyszkiewicz, vicarius et professor primarius th[eo]l[og]iae, residet ab a[nn]o 1749 mense [septem]bri.

R[everendus] p[ater] Iosephus Narolski, secundarius professor th[eo]l[og]iae, residet ab [octo]bri a[nn]o 1751.

R[everendus] p[ater] Lavrentius Bielecki, paenitentarius, manet annis circiter 10.

R[everendus] p[ater] Athanasius Gros, concionator a die 26 [octo]bris 1751.

R[everendus] p[ater] Ioannes Punikowski, procurator causarum, manet a die 19 martii 1749.

R[everendus] p[ater] Maximilianus Maslowski, sacellarius, manet annos circiter 10.

R[everendus] p[ater] Marcellus Butharowski, regens musicae a die 22 [octo]-bris 1749.

R[everendus] p[ater] Palladius Emelianowicz, cantor a die 11 ian[uar]ii 1752.

R[everendus] p[ater] Lucas Zienkiewicz, procurator swiranensis, manet annis circiter undecim.

R[everendus] p[ater] Ionas Anciperowicz, procurator zalesensis, manet annis circa 12.

R[everendus] f[rater] Theodorus Hordziewicz.

R[everendus] f[rater] Paulus Krasowski.

Studentes theologi	Iudicia professorum
1	2
R[everendus] p[ater] Casimirus Bielikowicz, theologus tertii anni manet a die 1 [septem]bris 1750.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris primarii: capacitatis bonae at ob crebrum abscessum de monasterio detrimentum in studiis passus. Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris secundarii: in speculativis mediocris ad praedicandum insignis.

1	2
R[everendus] p[ater] Augustinus Panowski, theologus duorum annorum manet a die 1 aug[usti] 1750.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris primarii: religiosus bonus ad studia applicatus. Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris secundarii: in speculativis mediocris concionatur bene.
R[everendus] p[ater] Mauritius Kaskowicz, theologus duorum annorum manet a die 7 [septem]bris 1750.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris primarii: vir prudens studet bene. Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris secundarii: in speculativis attingit mediocritatem concionatur bene.
R[everendus] p[ater] Dionisius Iodeyko, theologus 2 annoru[m], residet a die 1 [septem]bris 1750.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris primarii: capacitatis bonae circa curam animarum zelosus ad exendum e monasterio promptissimus. Ex testimonio secundarii: in speculativis attingit mediocritatem, bonus in concionando.
R[everendus] p[ater] Felicianus Garzynski, theologus trium annorum, manet a die 20 aug[usti] 1749.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris primarii: studet bene applicationis et indolis optimae devotus prudens. Ex testimonio R[everendi] p[atris] secundarii professoris: capacitatis bonae profecit in theologicis, concionatur bene.
R[everendus] p[ater] Hypolitus Wasowski, theologus [pri]mi anni, residet a [no]na aug[usti] 1751.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris primarii: vir humilis modestus devotus applicativus ad studia. Ex testimonio R[everendi] p[atris] secundarii: satis intelligit quae scripsit ad concionandum bonus.
R[everendus] p[ater] Theoctistus Denesowicz, theologus [pri]mi anni, residet a [no]na Aug[usti] 1751.	Concionator bonus humilis mitis mori [...]¹ applicativus ita R[everendus] p[ater] primarius. Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris secundarii: capacitatis bonae intelligit quae scripsit bonus in concionando.
R[everendus] f[rate]r Cornelius Soroka, theologus 3 annoru[m], manet a die [septi]ma [septem]bris 1749.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] primarii: magis garrit quam disputat. Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris secundarii: sufficienter capax ad speculativa concionatur bene.
Hieronymus Łęczycki, theologus [ter]tii anni a die 20 aug[usti] 1749.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] primarii: profecit in studiis in virtutibus defecit quare in studio non tolerandus. Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris secundarii: profecit in theologia concionatur bene.
R[everendus] f[rate]r Hilarion Samuylo, theologus [pri]mi anni, residet a die 5 [septem]bris 1751.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] professoris primarii: applicationis extraordinariae mitis devotus. Ex testimonio secundarii: capacitatis et applicationis bonae sed praevalet applicatio sat bene intelligit quae scripsit, conciones bene dicere potest.

⁷ Нерозбірливо.

1	2
R[everendus] f[rate]r Hieronymus Konopacki, theologus [pri]mi anni, manet a die 5 [septem]bris.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] primarii professoris: homo simplex rudis ad studia somnolentus, ruthenici idiomatis prorsus ignarus. Ex testimonio R[everendi] p[atris] secundarii: sat intelligit quae scripsit bene concionatur.
R[everendus] f[rate]r Iosaphat Kostrowicki, theologus [pri]mi anni, residet a die [no]na [septem]bris 1751.	Ex testimonio R[everendi] p[atris] primarii: debilis in studiis quietus pacificus. Ex testimonio R[everendi] p[atris] secundarii: debilis in speculativis nec adeo proficiet, conciones bene potest dicere.
R[everendus] f[rate]r Ambrosius Geller, theologus [pri]mi anni, manet a die 1 [septem]bris 1751.	Ex testimonio primarii professoris: concionator zelosis-simus capacitatis optimaе modestus pius licet cholericus sanitatis debilis. Ex testimonio secundarii: capacitatis bonae tribus mensibus solum scripsit, theologus e[ss]et bonus si continuasset, concionatur insigniter.

Vocatus [pri]mo R[everendus] p[ater] Ambrosius Gieller, suam conscientiam cum gratia divina esse quietam se ex victu et amictu esse contentum charitatem inter fratres observari sobrie eos vivere, studiis incumbere narravit. Expositis autem suae valetudinis defectibus quos fere omni hieme solet ipse pati quemadmodum et praesentis anni studiorum passum per integram hiemem fuisse neq[ue] lectiones theologicas scripsisse petiit absolutum iri ab ulterioribus speculativis studiis.

Vocatus [secun]do R[everendus] f[rate]r Hieronym[us] Konopacki, se ex vocatione loco victu amictu esse contentum omnes patres et fratres exemplariter vivere sobrietatem et charitatem observare, studentes studiis vacare et proficere se ipsum vero ob continuos capitis et oculorum parum proficere narravit, absolute a studiis petiit.

Vocatus [ter]tio R[everendus] f[rater] Iosaphat Kostrowicki, se ex vocatione loco victu amictu esse contentum, charitatem et sobrietatem ab omnibus servari, studentes studiis vacare et cum auxilio Dei tum se tum alios proficere, R[everendos] patres professores diligenter docere narravit.

Vocatus [quar]to R[everendus] f[rate]r Hilarion Samuylo, ea omnia conformiter quae [ter]tius narravit.

Vocatus [quin]to R[everendus] f[rate]r Hieronymus Łęczycki, idem quod [ter]tius narravit.

Vocatus [sex]to R[everendus] f[rate]r Cornelius Soroka, idem q[uo]d [ter]tius narravit.

Vocatus [septi]mo R[everendus] p[ater] Theoctistus Denesowicz, idem narravit.

Vocatus [octa]vo R[everendus] p[ater] Hypolitus Wasowski, idem narravit.

Vocatus [no]no R[everendus] p[ater] Felicianus Garzynski, querebatur quidem de valetudine sua attamen habere pro continuatione studiorum animum eaq[ue] omnia quae caeteri exposuerunt narravit.

Vocatus [deci]mo R[everendus] p[ater] Dyonisius Iodeyko, conformiter ad narrata antecedentium exposuit.

Vocatus [undeci]mo R[everendus] p[ater] Mauritius Kaskowicz, ea omnia quae antecedentes exposuerunt narravit.

Vocatus [duodeci]mo R[everendus] p[ater] Augustinus Panowski, idem narravit.

Vocatus [tertiodeci]mo R[everendus] p[ater] Casimirus Bielkowicz, nil peculiare attulit ast omnia in laudem conformiter ad relata antecedentium exposuit.

Vocatus 14 R[everendus] f[rate]r Theodorus Hordziewicz, nil peculiare in contra attulit omnia pro aestimatione tum suorum superiorum tum religiosorum cohabitantium narravit.

Vocatus 15 R[everendus] f[rate]r Paulus Krasowski, conformiter ad relata antecedentium narravit.

Vocatus [decimo sex]to R[everendus] p[ater] Ionas Anciperowicz, procurator zalesensis, non comparuit neq[ue] potuit ob distantiam loci comparere occupatus oeconomicis negotiis.

Vocatus [decimo septi]mo R[everendus] p[ater] Zienkiewicz, procurator sviranensis, se ex vocatione et suo officio esse contentum narravit et de oeconomia sui praedii quod cum Dei gratia bene succedat informavit.

Vocatus [decimo octa]vo R[everendus] p[ater] Marcellus Batharowski, suam conscientiam esse quietam se ex loco victu amictu et gratia superioris esse contentum, musicos sibi subalternos se gerere modeste narravit.

Vocatus [decimo no]no R[everendus] p[ater] Maximilianus Maslowski, contentum quidem se tum ex vocatione tum ex victu et amictu tum paterno sui superioris affectu narravit mutationem tamen sui enixe petiit ex ratione quod ab ingressu suo sacram religionem detineatur in uno eodemq[ue] loco Vilnensi nempe monasterio.

Vocatus [vigesi]mo R[everendus] p[ater] Punikowski, procurator causarum se ex vocatione loco victu amictu esse contentum sobrie exemplariter modeste in charitate tum patres tum fratres vivere sacrificia missae ab omnibus quotidie celebrari choro fere omnes adesse, et divinum officium accurate persolvi narravit.

Vocatus [vigesimo pri]mo R[everendus] p[ater] Athanasius Gros, concionator idem q[uo]d [vigesi]mus narravit, contra R[everendos] studentes th[eo]l[og]iae querebatur quod illi requisiti ut aliquando dicant conciones suplean-tq[ue] concionatorem occupatum, soleant recusare.

Vocatus [vigesimus secun]dus Lavrentius Bielecki, paenitenti[arius] idem quod [vigesi]mus narravit praeter observantiam chori praemonuit enim preces canonicas a religiosis studentibus interdum velociter recitari.

Портрет київського митрополита Лева (Кишки, 1714–1728).
Автор невідомий, XIX ст.

Vocatus [vigessimus ter]tius R[everendus] p[ater] Iosephus Narolski, totam comunitatem tum patres tum fratres studiumq[ue] theologicum peculiariter laudavit se vero ex loco victu amictu et officio professoris contentum narravit, nilq[ue] tale attulit quod egeret monitione vel correctione.

Vocatus [vigessimus quar]tus R[everendus] p[ater] Ambrosius Onyszkiewicz, vicarius se ex loco victu amictu et officio suo esse contentum r[everendum] fratrem Łęczycki pro certo excessu videlicet in materia carnis at non plene deducto esse proportionata paena punitum narravit. Eundem ab [...]¹ et ab ulterioribus studiis subtrahere suasit de caetero omnia in laudem religiosae communitatis deferebat.

Vocatus [vigesimo quin]to R[everendus] p[ater] Germanus Iackowski, consultor provinciae, praeses studii, se ex vocatione loco victu amictu superioris affectu et condigna observantia esse contentum narravit omniaq[ue] dicta et relata antecedentium praecipue r[everendi] patris vicarii confirmavit.

Vocatus [vigesimo sex]to r[e]l[i]g[iosissimus] pater Stanislaus Zeckerth, consultor provinciae, superior loci, se ex suo officio et sua comunitate esse contentum narravit neminem icusavit, R[everendum] f[rat]rem Łęczycki punitum detulit ulterio[ri]q[ue] studio eundem privandum svasit.

Musici et famulicium monasterii

Gliscentibus sub actum visitationis negotiis cum non supererat comodum ad conscribendum in particulari tum musicos tum familiam tempus sequentia breviter annoto, videlicet musicos pensionarios conservari in victu monasterii novem, pueros quatuor qui omnes computatis computandis praeter victum percipiunt sive parata pecunia sive vestitu de aerario monasterii et annue constabant ad mille quingentos currentis monetae florenos. Famulicium vero constat annue ultra quingentos florenos.

Horum nemo est conquestus in tractu visitationis.

Visitato S[anctis]i[m]ae Euch[arist]iae sacramento et sacramentalibus calculavi registra perceptiva qua ab ultima visitatione seu potius ab initio regiminis R[e]l[i]g[iosiss]imi patris moderni superioris videlicet a die 16 [novem]bris anni 1751.

Importarunt flor[enos] 9533 ass[es] 18.

Exportarunt flor[enos] 9024 ass[es] 19.

Remanent flor[eni] 518 ass[es] 29.

Visis videndis et auditis audiendis statui ut R[everendi] f[rat]res studentes omnes choro intersint, officium canonicum devote sine praecipitantia recitent, a choro

¹ Нерозбірливо.

ne se absentent, ut quilibet eorum ter intra annum exercicii gratia concionem dicat caeteraq[ue] distinctis ordinationibus in monasterio relictis comendavi. Demum R[e]l[i]g[iosissi]mo patri superiori pro comperta peculiari erga bonum sui monasterii solitudine vitaeq[ue] probitate et excessivorum paterna correctione condignam exhibens gratitudinem valedixi anno ut supra die 30 iunii. Quae omnia pro maiori fide manu mea propria subscribo.

Ioannes Lukianowicz, O[r]dinis S[ancti] B[asilii] M[agni], provin[cialis], m[anu] p[ro]p[ria].

Musici eiusdem monasterii

Zgirski, solariatur, tynf[ones] 200.

Kaczynski, flor[enos] 150.

Woim, aureos octo.

Moszynski, flor[enos] 150.

Wysocki, flor[enos] 100.

Tereszko, aureos 6.

Iutkiewicz, tynf[ones] 100.

Alberty, tynf[ones] 100.

Gagalinski tynf[ones] 100.

Pueri capellae seu musicae

Szolkowski, Golawski, alter Szolkowski, Korolewicz, Haderzhek et c[eteri] qui vestiuntur.

Ex familia

Ad culinam stabulum braxatorium postam caeteraq[ue] obsequia reperiuntur hominum provecatae et iunioris aetatis personae circa 20.

In fidem idem qui supra.

ÖNB Wien, cod. SN-3838, p. 132–135 v. Оригінал. Рукопис. Мова латинська, польська.

Док. № 11

м. Вільно, 1755 р., травня 25. –
*Протокол протоігуменської візитації
 монастиря 1755 р.*

Wilno

**Visitatio monasterii Vilmensis in ordine [quar]ta a[nn]o 1755
 a die 25 maii peracta**

Personae religiosae earum officia, capacitates, diuturnaeq[ue] mansiones
 Rel[igiosissimi]mus pater Stanislaus Zeckierth, theologus alumnatus Bransbergen-
 sis, suamq[ue] capacitatem plurimis annis docendo qua philosophiam qua spe-
 culativam theologiam comprobavit, vir doctus ac prudens optimisq[ue] talentis
 praeditus, agit officium superioris ab a[nn]o 1755 diebus mensis novembris.

R[everendus] p[ater] Iosephus Narolski, vicarius et professor theologiae
 speculativae in quartum annum. Studuit ipse in academia Vilmensi frequentans
 ex alumnatu pontificio.

R[everendus] p[ater] Hilarion Karpinski, theologus romanus collegii graeci,
 actu professor theologiae speculativae, secundarius manet ac docet in annum
 secundum. Callet italice.

R[everendus] p[ater] Lavrentius Bielecki, theologus moralis vir sat erudi-
 tus, idioma callet italicum agit paenitentiarium plurimis annis.

R[everendus] p[ater] Theophilus Czeplie, theologus romanus, agit con-
 cionatorem in annum primum ac manet.

R[everendus] p[ater] Joannes Punikowski, procurator causarum in consisto-
 riis sua doctrina rhetor.

R[everendus] p[ater] Lucas Zienkiewicz, procurator in bonis Svirzanensi-
 bus ad oeconomia aptissimus.

R[everendus] p[ater] Ionas Anciperowicz, procurator praedii Zalesensis.

Ob rationem absentiae Adm[odum] R[everendi] patris praesidis non sunt calcu-
 lata registra quae ergo sunt acta subscriptione manus meae attestor.

Ioannes Lukianowicz, O[r]dinis S[ancti] B[asilii] M[agni], provin[cialis],
 m[anu] p[ro]p[ria].

R[everendus] p[ater] Lucianus Wlodzimierski, sacellarius et praefectus cho-
 ri, Damascenum cantum bene canens manet in annum primum.

R[everendus] p[ater] Marcellus Butharowski, regens musicae, in fidibus bene
 ludit manet annis sex.

R[eligiosus] f[rater] Sthephanus Hatorowicz, choralista.

R[eligiosus] f[rater] Vincentius Hrehorowicz, dispensator et choralista ma-
 net in annum primum.

Dil[ectus] f[rate]r Theodorus Hordziewicz, laicus.

Dil[ectus] f[rate]r Paulus Krasowski, praef[ectus] fabricate, laicus.

Scrutinium

Uniformem narrationem monachorum una annotatione complecti venit nimirum: se ex victu ac amictu quia ex loco esse contentos, modo R[everendus] p[ater] Bielecki motivo salubrioris capiendae aerae sui mutationem petiit. Quod autem mores concernit incusati sunt sequentes: R[everendus] p[ater] Iosephus Narolski de crebra computatione et excessiva; R[everendus] p[ater] Gedroyc itidem de eodem vitio, praeterq[ue] de inordinatae cholera attestante Rel[igiosissimo] patre superiore. Alioqui omnia fausta repperi: officium canonicum rite persolvi sacrificia missae ab omnibus quotidie celebrari aliosq[ue] qua par est statui monastico sat exemplariter se gerere diligenter audivi referentibus ac narrantibus successive vocatis.

Visitato S[anctis]simae Eucharistiae sacramento ac sacramentalibus subscriptisq[ue] metricis calculavisse regestra quae ab ultima visitatione videlicet a die 29 maii 1754 ad diem praesentis calculi.

Importarunt fl[oreni] 17523 ass[i] 15 sol[idi] 2

Export[arunt] fl[oreni] 16963 ass[i] 16 sol[idi] 2

Rem[anserant] antea fl[oreni] 989 ass[i] 22 sol[idi] 1

Rem[anent] nunc fl[oreni] 1549 ass[us] 21 sol[idi] 1

Informatio de statu monasterii

Labor et expensae anno currenti circa fabricas continuantur potissimum tamen intuitu restorandarum lapidearum. Musica conservatur sat numerosa conflata ex quatuordecim personis, computatis una senioribus salariendis quorum numerantur decem. Famulicium vero qua ecclesiasticum qua monasteriale consistit ex quindecim personis non attentis quindecim pauperibus quibus tantum victus suppeditatur. Convictores fundati a pie functo D[omi]no Sawaniewski, tribuno Mag[ni] D[ucatus] Lith[vaniae], necdum reperiuntur cum foundationis praedium continuis litibus gravatum non modo non suppetet proportionatos redditus sed etiam in suis latifundiis periclitetur.

Visis videndis et auditis audiendis monitisq[ue] monendis nimirum R[everendo] patre professore primario et Meletio Giedroyc valedixi decima ab intimata visitatione die. Hisq[ue] actis quo maior sit fides manu propria subscribo.

Ioannes Lukianowicz, O[r]dinis S[ancti] B[asilii] M[agni], provin[cialis], m[anu] p[ro]p[ria].

ÖNB Wien, cod. SN-3838, p. 437–439 v. Оригінал. Рукопис. Мова латинська.

Док. № 12

1774 р., лютого 21. –

*Инвентарний опис монастиря 1774 р.,
укладений під час передачі обителі в урядування
нового ігумена о. Йоахима (Чудовського)*

Inwentarz klasztoru Wileńskiego przy cerkwi Świątej Trójcy przy objęciu onegoż w rządu przełożenie od w Bogu Przewielebnego J[ego] M[ość]ie xiędza Joachima Czudowskiego, Z[akonu] Ś[więtego] Bazylego, w roku 1774, 21 february, z woli w Bogu Najprzewielebniejszego J[ego] M[ość]ie xiędza Sylwestra Arteckiego, tegoż zakonu prowincjała prowincji Lit[ewskiej], przez komissarza niżej wyrażonego sporządzony

[CERKIEW]

Cerkiew murowana staroświecka, dachówką całą kryta, za Ołtarzem Wielkim ta cała malowana z dwoma wieżami, na wieżach y na faciacie samej krzyże żelazne, przy faciacie dzwonek dający znak do choru y na Mszę. Babiniec przy cerkwi dranicami kryty, z trzema oknami, dwie z kratą, jedne bez kraty, pod babińcem sklep zmarłych z drzwiami na zawiasach żelaznych. Wchodząc z babińcu do cerkwi, drzwi podwójne na zawiasach potrójnych, z drągien do zasuwania. Drugie drzwi do cerkwi na boku pojedynkowe, z łańcuchem do zamykania y kłódką dużą. Posadzka tej cerkwi ceglana. Sklepów pod cerkwią sześć, okien wszystkich w cerkwi z kratami żelaznymi 12, z których inne potrzebują reparacji. Ławek większych y mniejszych 12, przy tych ambona drewniana niemalowana. Konfessionalów 3 starych, szafa wielka drewniana orzechowo malowana, z drzwiczkami y szuflatkami na aparaty jedna. Chorów drewnianych dwa, muzyczny y panien zakonnych, pod chorem panińskim krata żelazna do ich kaplicy, która jest na boku ku końcowi.

Ołtarz Ś[więtego] Krzyża

snicyrskiej roboty niemalowany. Obraz Pana Jezusa Ukrzyżowanego na płótnie malowany, na obrazie wisi tabliczka srebrna z wyrażeniem imienia Jezus – 1. Krzyż spory srebrny połączony z drzewa Krzyża Ś[więtego] z sedesem srebrnym, także połączonym, na postumencie drewnianym połączonym – 1. Cyborium, w którym stoi krzyż, mosiężne pobielane – 1. Reliquiaryzów – 2.

Ołtarz Ś[więtego] Bazylego

snickerskiej roboty różnemi kolorami malowany. Osób 4 połączanych po bokach tego obrazu Ś[więtego] Bazylego, reliquiaryzów – 12. W górze trunksa drewniana wyłaczana ze szkłem, w której kości ś[więtych] – 1. Na głowie ś[więtego]

Bazylego mitra srebrna – 1, na piersiach krzyżyk srebrny pozłacany, na blasce srebrnej – 1, sygnet srebrny z krwawnikiem – 1, pukla srebrna pozłacana – 1. Na męsie tego ołtarza stoi truna wielka srebrna z szklami wielkimi wypukłymi, w której kości ś[więtego] Lucyda Męczennika – 1. Na boku tego ołtarza od zakrystii wisi tablica drewniana, czarno malowana, na której tabliczek srebrnych małych – 11. Na trunie ś[więtego] Lucyda stoi obraz tegoż ś[więtego] męczennika w ramach okrągłych pozłacanych, na koperdymeńcie także pozłacanym – 1. Na męsie tegoż ołtarza stoi obrazek Matki Najśw[iętszej], także w ramach pozłocistych okrągłych y na koperdymeńcie pozłocistym – 1.

Ołtarz Najśw[iętszej] Panny

czarno malowany roboty snickerskiej, słupy dębe pozłacane y niektóre sztuczki. Obraz w tym ołtarzu Najśw[iętszej] Panny ręku (ut traditur) ś[więtego] Łukasza malowany, na tym obrazie szata srebrna w kwiaty, suto pozłacana, pola srebrne pozłacane filagronową robotą, robiona w trzech miejscach, trochy popsuta.

Korona na głowie N[ajświętszej] Panny złota filagronową robiona robotą, na zwierciadle wtluczonym. Perł przy szyi Najś[więtszej] Panny mniejszych y większych sznurków – 56, przy tych perłach czerwono zł[otnych] – 1. Łańcużek szczyro złotny, na którym 5 sztuczek szczyro złotych, blach malowych – 1. Około twarzy Matki Najśw[iętszej] na wstędze czerwonej perł rządów siedem z trzema szpinkami, z których jedna pozłacana z kamykami białymi.

Reliqwiarz srebrny pozłacany za szkłem pudługowaty – 1, drugi także srebrny pozłacany z okrągłym szkłem z tyłu także – 1. Pasyjka srebrna pozłacana – 1, reliqwiarz z topaziem szlifowanym staroświeckiej misternej roboty srebrny pozłacany, w kwiaty z kamykami szklannymi, ze spodu blacha srebrna biała – 1. Reliqwiarz duży srebrny pozłacany, w którym kamyków mniejszych – 12, większych kamyków w tymże reliqwiarzu – 2, w tymże reliqwiarzu szkło okrągłe wypukłe – 1, między kamyczkami w tymże reliqwiarzu perł wryńskich – 10. Z tyłu tego reliqwiarza blacha srybna pozłacana odmykająca się, ma na sobie wrytą papieską osobę – 1. Sztuk srebrnych pozłacanych mniejszych y większych z kamykami – 19. Na głowie Pana Jezusa korona srybna pozłacana z [trzy]ma kamykami, na wierchu korony świat z krzyżykiem.

Perł mniejszych y większych przy szyi Pana Jezusa sznurków – 3, około twarzy Pana Jezusa kamyków – 9. Pukłów około tejsz Najśw[iętszej] Panny twarzy – 7, około twarzy Najśw[iętszej] Panny pukłów różnego koloru – 12. Na piersiach y szyi pukłów srebro oprawnych z kamieniami różnego koloru – 11. W całej szacie Matki Najśw[iętszej] kamyków oprawnych sztuk – 55, na tejsz szacie aniołów, koronę trzymających, miejscami pozłacanych – 2.

Metal srebrny wielkości czerwonego złotego pozłacany – 1, metale inne pozłacane – 3, metal srebrny duży – 1, metal także srebrny mniejszy – 1, tyńf z wrytym obrazem Najśw[iętszej] Panny – 1. Aniołków z blachi srebrnej trzymających

świece – 2, krzyżyk srebrny z Passijką srebrną wiszący mały – 1, tabliczek srebrnych z herbami dużych – 4, tabliczek czwiartkowych srebrnych – 5. Serce srebrnych – 9, serce połączone z wyrażeniem Najśw[iętszej] Panny Częstochowskiej – 1, podwójne serce srebrne – 1, „Pogoni” srebrna – 1, nożek srebrnych – 8, rączka mała srebrna – 1, „Dzieciątka powite” srebrne – 1, tabliczek srebrnych mniejszych y większych, prócz wyrażonych, – 65. Korona srebrna na głowie Najś[więtszej] Panny drugiego obrazu, który jest w tymże ołtarzu w gurze – 1. Sztuczek perłowej macicy w srebro oprawnych – 3, decymka kukowa na drocie pobielanym z kółkiem y metalikiem – 1. Szkaplerzy starych złotem y srebrem wyszywanych – par 3, na tymże ołtarzu relikwiarz drewniany – 1. Przed tym obrazem wisi lampa srybna wielka na 4 łańcuszkach srebrnych 24, puklami nad wierzchnią czaszką, niewielka stułka odlewana Matki Najświętszej Panny w promieniach pozłocistych, z kółkiem jednym odlewany z [czter]ma uszkami na bokach. W dole wisi tabliczka srebrna w formie serca, z dwóch blach złożona. Luster mosiężnych pobielanych – 8. Ołtarz ten z zasuwą, na zasuwie Pokrow Preswiat[oi] Bohorody[cy].

Ołtarz

Bł[ogosławionego] Jozafata

Ołtarz ten tejże samej roboty y malowania, jak y Najświęt[szey] Panny. Na obrazie b[łogosławionego] Jozafata, który jest w tym ołtarzu, szata srybna w kwiaty połączana, promienie około głowy miejscami połączone, infuła z herubinami srebrna połączana, w infule 23 kamyczki. Aniołków koło mitry srebrnych – 2, pastorał srebrny, 10 kamyczkami w górze przyozdobiony. W prawej ręce lawra męczeńska połączana, przy lewej ręce na wstędze przyszytych kamyków czyli szkielek szockich – 25. Przy prawej ręce relikwiarz duży w srebro oprawny połączany, z 23 kamykami y dwoma koralami małymi.

Reliwiarzów dużych – 2; w jednym relikwie ś[więtego] o[jca] n[aszego] Bazylego, w drugim b[łogosławionego] Jozafata M[ęczennika]; obydwie srebrne. Tabliczek wszystkich srebrnych – 31, luster mosiężnych pobielanych z lichtarzami – 4. W tymże ołtarzu jest obrazek Najś[więtszej] Panny z szatą mosiężną pobielaną – 1. B[łogosławionego] Jozafata ołtarz zasuwa się obrazem tegoż m[ęczennika].

Ołtarz Ś[więtego] Mikołaja

roboty snickerskiej czarno malowany, miejscami połączany, w obrazie Ś[więtego] Mikołaja około głowy promienie srebrne.

Ołtarz Ś[więtego] Onufrego

tej samej roboty y tymże sposobem malowany, co y Ś[więtego] Mikołaja. Około głowy ś[więtego] Onufrego promienie srebrne, nad promieniami korona

srebrna z szkiełkami, nad koroną w cyrkule srebnym obrazek Najśw[iętszej] Panny srebrny pozłacany, nad którym Duch Ś[więty] na łańcuszkach srebrnych. W tymże ołtarzu jest obrazek Pana Jezusa Ukrzyżowanego srebrny w promieniach srebrnych pozłocistych – 1, order srebrny pozłacany z krzyżem po środku, ma szpinkę z 7 diaman[tami] – 1. Reliquwiarzyk srebrny pozłacany z 5 szkiełkami – 1¹.

[SPRZĘT CERKIEWNY]

[Apparaty garniturowe]

Apparat garniturowy sztofowy na dnie białym w kwiaty złote y innego różnego koloru, y około galonem oblamowany, czerwoną kraszaniną podszyty, z stułą y narakwicami tejsze materii – 1.

Apparat garniturowy sztofowy na dnie białym w kwiaty duże złote y zielone, galonem złotym szerokim oblamowany, ze szrodka niebieską astrą tkanią po bokach karmazynową kitajką podszyty, z stułą tejsze materii, narakwicy zaś z innej – 1.

Apparat drugi tejsze materii y takiej akkomodacii, muselbasen czerwonym podszyty, stuła dobierana y narakwicy także dobierane – 1.

Apparat lamowy biały w kwiaty zielone duże, ze złotem, kołnierz sztofowy biały w kwiaty zielone ze srebrem, galonem złotym oblamowany, muselbasem czerwonym podszyty, stuła tej[że] materii, narakwicy dorabiane stare – 1.

Apparatów sztofowych w kwiaty zielone y czerwone, złotym galonem oblamowanych, muselbasem czerwonym podszytych, z stułami tejsze materii, z narakwicami dobieranymi, starych – 2.

Apparat biało lamowy stary z kołnierzem gredyturowym ceglстым, galonem złotym oblamowany, kraszaniną niebieską podszyty, z stułą y narakwicami tejsze materii – 1.

Apparat biały barzo stary, w kwiaty złote z kołnierzem materii czerwonej w kwiaty białe, galonem złotym oblamowany, niebieską kraszaniną podszyty, z stułą y narakwicami innej materii, [znajduje się] w Piatnickiej kamienicy – 1.

Apparat garniturowy nowy a[nn]o 1773 sporządzony, na dnie białym w kwiaty różne wielkie, galonem złotym pomiernym oblamowany, kraszaniną czerwoną podszyty, narakwicy ma tejsze materii, stułę z dobieranej – 1.

Apparaty czerwone

Apparat garniturowy na dnie pasowym w kwiaty suto srebrne, złotą kompanką we dwa rzędy oblamowany, we środku niebieską astrachanią, po bokach niebieską

¹ Далі текст втрачено (арк. 3 зв.).

kitajką podszyty, na środku krzyż złotem haftowany, z stułą y narakwicami tejże materii – 1.

Apparat adamaszkowy czerwony złotem y srebrem haftowany, z kołnierzem także haftowanym, haftem wyrażającym Najśw[iętszą] Pannę, pod kołnierzem krzyż, niżej trochi herb b[łogosławionego] Jozafata, pastorał y krzyż perłami wysadzony, ze środka kitajem, po bokach kitajką niebieską podszyty, z stułą y narakwicą – 1.

Apparat axamitny czerwony, u którego z tyłu imie „Jezus” po rusku złotem haftowane, złotą kompanką we dwa rzędy oblamowany, ze środka kitajem, po bokach kitajką niebieską podszyty, z stułą y narakwicami tejże materii – 1.

Apparat garniturowy sztofowy na czerwonym dnie, w złote kwiaty y jedwabne różne z kołnierzem lamowym, złotym galonem szerokim oblamowany, ze szrodka kraszaniną, po bokach kitajką czerwoną podszyty, z stułą y narakwicami tejże materii – 1².

Materia na dnie ciemno zielonym, w kwiaty wielkie srebrne y inne na garnitur, ale trzeba dokupić, ażeby był garnitur cały.

Apparaty niebieskie y granatowe

Apparat garniturowy materii złotej na dnie błamarantowym (?), suto perłami wysadzony, kompanką srebną oblamowany, czerwoną kitajką podszyty, z stułą y narakwicami tejże materii – 1.

Apparat niebieski z kwiatami dużemi różnego koloru, z kołnierzem lamowym białym, na którym imie „Marya” w promieniu złotem y srebrem haftowane, oblamowany w koło, czerwoną astrachanią podszyty, stuła y narakwicy z innej materii dobierane – 1.

Apparat niebieski tureckiej materii w promienie złote, złotym galonem y srebnemi fręzlami w koło obłożony, granatową kraszaniną podszyty, z stułą z tejże materii, narakwicy dobierane – 1.

Apparat lamowy niebieski z kołnierzem białym lamowym, w kwiaty granatowe około kołnierza, szerokim w koło, zaś wąskim galonem złotym oblamowany, czerwoną astrachanią podszyty, stuła y narakwice z innej materii [d]any – 1.

Apparat drojetowy granatowy złotą kompanką oblamowany, czerwoną astrachanią podszyty, z stułą y narakwicami tejże materii – 1.

Apparat garniturowy adamaszkowy niebieski, kompaną złotem y srebrem przetykaną oblamowany, tudzież fręzlami jedwabnemi takiegoż koloru w koło obłożony, cegląstą kraszaniną podszyty, z stułą y narakwicami tejże materii – 1.

Apparat atlasowy niebieski, złotym galonem oblamowany, niebieską kraszaniną podszyty, narakwicy tejże materii, stuła garniturowa – 1.

² Далі текст втрачено (арк. 4 зв.).

Apparat atlasowy granatowy³, bantajerowym galonikiem oblamowany, niebieską kraszaniną podszyty, narakwicy teje materii, stuła gredyturowa – 1.

Apparaty żółte

Apparat na dnie tabinkowym żółtym, srebrem suto haftowany, na kołnierzu „Isus Chrystos” w promieniach haftowanych, ze środka kitajem, po bokach kitajką niebieską podszyty, z stułą y narakwicami teje materii – 1.

Apparat kitajczany na dnie żółtym, w różne kwiaty, kompanką srebną oblamowany, czerwoną kraszaniną podszyty, z stułą y narakwicami teje materii – 1.

Apparat na dnie jasno kafowym w kwiaty złote, srebrne, z narakwicami y stułą teje materii, galonem srebnym oblamowany, astrachanią niebieską podszyty – 1.

Apparaty żałobne

Apparat garniturowy axamitny czarny, wążkim galonem czarnym w koło obłożony, ze środka czarną astrachanią, po bokach czarną kitajką podszyty, z stułą y narakwicami teje materii – 1.

Apparat garniturowy drajetowy czarny, kompanką srebną w koło obłożony, astrachanią czarną podszyty, z stułą y narakwicami teje materii – 1.

Apparat na dnie ciemnym w kwiaty złote y srebrne z kołnierzem sztofowym w kwiaty srebrne, y różne jedwabne, koroną z złota y srebra obłożony, czerwoną kraszaniną podszyty, z stułą y narakwicami – 1.

Apparat drugi teje samej materii y akomodacji, z stułą y narakwicami także dorobianemi – 1.

Apparat bladawy, w kwiaty duże złote, dwoma galonikami złotemi oblamowany, niebieską kraszaniną podszyty, z stułą teje materii, narakwicy dorobiane – 1.

Apparatów gredyturowych, u których kołnierze na dnie czarnym, w kwiaty duże rozmaitego koloru, srebnym galonem oblamowane; same zaś apparaty w koło bantajerem obłożone, niebieską kraszaniną podszyte; u jednego stuła y narakwice teje materii, u drugiego stuła czarna adamaszkowa, narakwic nie ma – 2.

Apparat bogaty staroświecki w kwiaty złote y srebrne, z kołnierzem atlasowym czerwonym, na którym Trójca Przenajś[więtsza] y inne osoby haftowane y inskrypcya „Trojcu Jedynosuszoju etc.”, fręzlami złotemi około obłożony, kraszaniną granatową podszyty, stuła y narakwice innej materii – 1.

Apparatów na dnie ciemnym gredytorowym w kwiaty duże zielone, czerwone y inne, srebną kompanką oblamowanych, niebieską kraszaniną podszytych; u jednego stuła y narakwicy teje materii, u drugiego odmięnej – 2.

³ Виправлено з *garniturowy*.

Materia na dnie wiszniowym ciemnym, w kwiaty srebrne y inne ze wszelkimi potrzebami na ap[p]arat garniturowy.

Apparaty po ś[więtej] p[amięci] J[ego Moście] opacie trockim⁴

A[p]parat na dnie białym w różne kwiaty, z stułą y narakwicami – 1.

Apparat lamową kompaną srebną w koło obłożony, ze spodu kraszaniną, po bokach kitajką różową podszyty, z stułą y narakwicami staremi – 1.

Apparat także lamowy z kołnierzem odmięnym na kitajce białej z wyszywanemi kwiatami różnego koloru, bantajerem w koło obłożony, kraszaniną ciemno granatową podszyty, bez stuły y narakwic – 1.

Apparat żałobny adamaszkowy z kołnierzem czerwonym, także adamaszkowym, kompaną bantajerową w koło obłożony, czarną kraszaniną podszyty, z stułą y narakwicami tejże materii – 1.

Ornaty rzymskie

Ornat sztofowy biały w kwiaty złote y inne, złotym galonem obłożony, czerwoną astrachanią podszyty, z stułą y manipularzem⁵ tejże materii – 1.

Ornat tkany w różne kwiaty, pasamanem jedwabnym obłożony, czerwoną kraszaniną podszyty, z stułą y manipularzem⁶ tejże materii – 1.

Ornat pomarączowy tabinkowy wodnisty z kompaną złotą w koło, pasamanem jedwabnym ze złotem tkanym obłożony, czerwoną kraszaniną podszyty, z stułą y manipularzem tejże materii – 1.

Ornat drojetowy żałobny z kolumną fioletową, bantajerowym białym w koło galonikiem obłożony, niebieską kraszaniną podszyty, z stułą y manipularzem takimiż – 1.

Dalmatyki białe

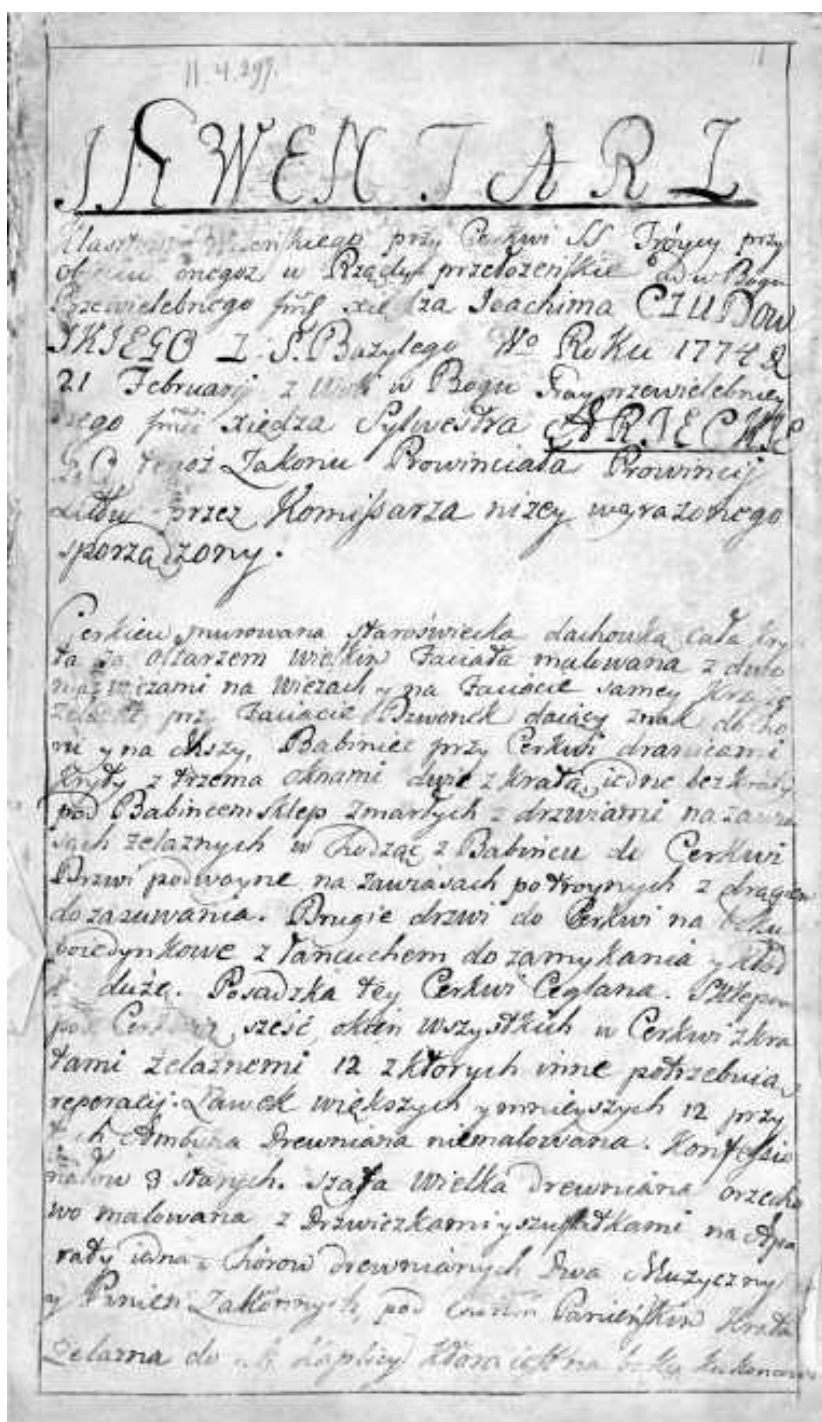
Dalmatyk para sztafowych na dnie cielistym, w paski srebrne z kwiatami różnego koloru, kompaną srebną oblamowanych, astrachanią czerwoną podszytych, z orarem tejże materii – 1.

Dalmatyk sztofowych na dnie białym, w kwiaty złote i inne różnego koloru, złotym galonem obłożonych, czerwoną kraszyniną podszytych, z orarem tejże materii – para 1.

⁴ Йдеться про еромонаха Боніфатія (Янушковського), який не пізніше 1666 р. був номінований архимандритом василянського монастиря Різдва Пресвятої Богородиці в Троках над озером Лука (*Собрание древних грамот и актов*, ч. 2, с. 155–156 (№ 61)). У своєму тестаменті з 1682 р. він заповів поховати себе у Віленській Святотроїцькій обителі (*АВАК*, т. 11, с. 233–235 (№ 84)).

⁵ Виправлено з *narakwicq.*

⁶ Виправлено з *narakwicq.*

Перша сторінка інвентарного опису монастиря 1774 р.

Dalmatyk sztofowych białych w kwiaty duże złote y inne, złotym galonem oblamowanych, czerwonym musełbasem podszytych, z orarem teźże materii – para 1.

Dalmatyk lamowych białych starych, galonem złotym w koło obłożonych, z orarem teźże materii – para 1.

Dalmatyk nowych na dnie białym, w różne kwiaty jedwabne galonem złotym obłożonych, z orarem teźże materii – para 1.

Dalmatyki czerwone

Dalmatyk na dnie parzowym w kwiaty srebrne, złotą kompaną oblamowanych, niebieską astrachanią podszytych ze środka, po bokach zaś kitajką także niebieską, z orarem y dwoistemi narakwicami teźże materii – para 1.

Dalmatyk sztofowych na dnie czerwonym w kwiaty złote i inne, złotym galonem oblamowanych ze środka, czerwoną kraszaniną podszytych, po bokach kitajką czerwoną, z orarem teźże materii – para 1.

Dalmatyk ałasowych czerwonych, złotem, srebrem, jedwabiem różnego koloru wyszywanych, korąką srebrną miejscami obłożonych, kitajem granatowym podszytych, z orarem takiejże materii – para 1.

Przyłącza się tu para dalmatyk na dnie jasno-kafowym, w kwiaty złote i srebrne, galonem srebrnym oblamowanych, astrachanią niebieską podszytych, z orarem i narakwicami teźże materii – 1.

Także kawałek teźże materii, może być z puł łokcia.

Dalmatyki zielone

Dalmatyk zielonych w kwiatki drobne złote, popielastą wstążeczką w koło obszytych zieloną kitajką po bokach, w śrzedzinie płótnem farbowanym podszytych, z orarem teźże materii – 1.

Dalmatyki niebieskie

Dalmatyk niebieskiej lamy w kwiaty srebrne i czerwone, złotą kompaną oblamowanych musełbasem czerwonym ze środka, po bokach kitajką czerwoną podszytych, z orarem takiejże materii – para 1.

Dalmatyk adamszkowych niebieskich, kompaną, złotem y srebrem przeplataną, tudzież fręzlami jedwabnemi tegoż koloru obłożonych, czerwoną kraszaniną podszytych, z orarem teźże materii – para 1.

Dalmatyki żałobne

Dalmatyk axamitnych czarnych, srebrnym galonem obłożonych, astrachanią czarną podszytych, z orarem tegoż axamitu – para 1.

Dalmatyk drojetowych czarnych, srebrnym galonem obłożonych, astrachanią czarną podszytych, z orarem teźże materii – para 1.

Dalmatyk greduytuowych czarnych starych, bantojerową kompaną obłożonych, czarną astrachanią podszytych, z orarem takimże, już do używania nie sposobnym, – para 1.

Wela, bursy i palki białe

Welum, bursa y palka białej lamy, każda sztuka złotą kompaną obłożona, welum kitaj różową podszyte.

Welum, bursa y palka sztofowe cieliste, w paski srebrne y kwiatki zielone y inne kompaną srebną oblamowane, astrachanią czerwoną podszyte.

Welum, bursa y palka sztofowe na dnie białym, w kwiaty złote y inne galonikiem złotym obłożone, czerwoną kraszaniną podszyte.

Welum na dnie białym lamowym, w kwiaty zielone galonem złotym obłożone, czerwoną kraszaniną podszyte, bursa sztofowa biała w kwiaty zielone, bantajerową kitajką obłożona, palka lamowa.

Welum krósiękowej roboty, złotem, srebrem y jedwabiem przetykane, kępawką (?) srebną obłożone, palka także. Bursa biała sztofowa w kwiaty srebrne y inne galonikiem srebnym obłożona.

Welum białe adamaszkowe, w kwiaty mieniące, złotym galonem obłożone, granatową kraszaniną podszyte. Bursa biała sztofowa, w kwiaty wielkie różne, palka krósiękowej roboty w kostkę.

Welum białe kitajczane, złotem y srebrem haftowane, kitajką podszyte. Bursa sztofowa, w kwiaty różne, palka atlasowa biała, złotem haftowana, kompaną srebną obłożona.

Welum złotem, srebrem y jedwabiem wyszywane, po brzegach kitajką białą obłożone, kompaną złotą we dwa rzędy oblamowane, kitajką różową podszyte. Bursa podobna, palka krosiëkowej roboty.

Welum lamowe białe, tasiemką zieloną ze złotem oblamowane, granatową kraszaniną podszyte, bursa y palka z białej innej materyi.

Welum nowe na dnie białym w różne jedwabne kwiaty, galonem złotym obłożone, z bursą y palką.

Wela, bursy y palki czerwone

Welum, bursa y palka na dnie ponsowym, w kwiaty srebrne kompaną złotą obłożone, na bursie y welum krzyże złotem haftowane, na palce krzyż z kępanki złoty, welum niebieską kitajką podszyte.

Welum, bursa y palka adamaszkowe czerwone, złotem y srebrem haftowane, niebieską kitajką podszyte.

Welum, bursa y palka czerwone axamitne, kompaną obłożone, kitajką niebieską podszyte.

Welum sztofowe czerwone, w kwiaty złote y inne galonem złotym obłożone, tabinem czerwonym podszyte. Bursa y palka innej także czerwonej materyi.

Welum gredyturowe cyglaste, złotem haftowane, ceglastă kitajką podszyte. Bursa y palka podobnej materyi, w kwiaty białe, kompanką srebną obłożone.

Welum y bursa w kwiaty złote, welum fręzlami srebnymi obłożone, kitajką czerwoną podszyte. Bursa koroną złotą y srebną obłożona w paski. Palka czerwona bantajerową kompanką obłożona.

Welum, bursa y palka czerwone atlasowe w kwiaty złote, czerwoną kraszanią podszyte.

Welum, bursa y palka na sztofie czerwonym w białe kwiaty, astrachanią czerwoną podszyte.

Welum atlasowe złotem wyszywane, granatową kraszanią podszyte. Bursa atlasowa, palka sztofowa w kwiaty białe.

Welum atlasowe złotem wyszywane, ceglastă kraszanią podszyte. Bursa także atlasowa czerwona, palka sztofowa czerwona, w kwiaty białe.

Welum czerwone w kwiaty srybne y inne kompanką srebną obłożone, kitajką niebieską podszyte, bursa y palka teźże materyi.

Wela, bursy y palki zielone

Welum zielone w kwiatki małe złote y białe, astrachanią zieloną podszyte. Bursa y palka w kwiaty wielkie różnego koloru, srebną kompanką obłożoną.

Welum w paski krosiękowej roboty, złotem y srebrem przeplatane, białową kraszanią podszyte. Bursa y palka zielone w kwiaty różnego koloru.

Wela, bursy y palki niebieskie

Welum, bursa y palka niebieskiej lamy w kwiaty złote, srebnie y inne, kitajką różową podszyte, na każdej sztuce krzyże z pereł sadzone.

Welum, bursa y palka na dnie niebieskim w promienie złote, złotym galonem obłożone, materyą cielistego koloru podszyte.

Welum, bursa y palka niebieskie, drojetową kompanką złotą obłożone, astrachanią czerwoną podszyte.

Welum niebieskie w kwiaty duże czerwone, galonem złotym obłożone, astrachanią czerwoną podszyte, bursa y palka z podobnej materyi bantajerem obłożone.

Welum niebieskie adamaszkowe, kompanką złotą, srebną y fręzlami jedwabnemi takiegoż koloru w koło obłożone, astrachanią ceglastă podszyte. Palka także, bursa niebieska w kwiaty różne.

Welum ciemno granatowe atlasowe, kompanką białą bantajerową obłożone, granatową kraszanią podszyte. Bursa także, palka z wstęg niebieskich.

Wela, bursy y palki żółte

Welum, bursa y palka tabinkowe żółte, srebną kompanką obłożone, niebieską kitajką podszyte.

Welum żółtawe w kwiaty wielkie żółte, zielone y białe, tasiemką złotą obłożone, astrachanią granatową podszyte. Bursa y palka obrabiane.

Welum na dnie jasnokafowym w kwiaty złote, srebrne i inne, kompanką srebną około obłożone, kitajką niebieską podszyte, z bursą y palką takiemiż.

Wela, bursy y palki żałobne

Welum, bursa y palka axamitna czarna, kompanką złotą obłożone, czarną kraszaniną podszyte.

Welum, bursa y palka drojetowe, galonikiem srebnym obłożone, gredytur-em niebieskim podszyte.

Welum axamitne galonikiem srebnym obłożone, kraszaniną czarną podszyte, z bursą y palką dorabianemi.

Welum axamitu czarnego, kompanką srebną obłożone, czarną kraszaniną podszyte. Bursa atlasu czarnego, palka z szkaplerza zakonnego.

Welum, bursa y palka gredyturowe czarne, żółtym bantajerowym galonikiem obłożone, czarną kraszaniną podszyte.

Wela, bursy y palki rozmaitych kolorów

Welum ciemne axamitne, złotem haftowane, na środku cierniowa korona y „Isus X[rys]tos” także haftowane.

Welum atlasowe fioletowe, ciemną granatową kraszaniną podszyte.

Welum kitajki niebieskiej, koronką bantajerową białą obłożone, cegląstą kraszaniną podszyte.

Bursa gredyturowa czarna, bantajerową białą kompanką obłożona, kraszaniną czarną podszyta.

Palek [r]óżnych różnej materyi y różnego koloru – 7.

Bursy, stuły y palki, których do chorych używają

Bursa na dnie białym atlasowym, złotem, srebrem y jedwabiem różnego koloru wyszywana, białą kompanką bantajerową obłożona, z taśmą karmazynową. Palka z materyi w paski. Stuła ze złotem y srebrem w paski.

Bursa axamitna karmazynowa, kompanką bantajerową złotą obłożona, z taśmą karmazynową. Palka axamitu karmazynowego, stuła karmazynowa kitajczana.

Stuły kaznodziejskie y chorowe

Stuła biała sztofowa w kwiaty złote, zielone, fioletowe y inne, kompanką złotą obłożona, różową kraszaniną podszyta – 1.

Stuła na dnie białym atlasowym, srebrem y jedwabiem różnego koloru wyszywane, cegląstą kraszaniną podszyta – 1.

Stuła na dnie płóciennym, zieloną y białą sieczką wysadzona, kraszaniną podszyta – 1.

- Stuła czerwona drojetowa, z kompanką srebną – 1.
 Stuł kitajczanych na dnie czerwonym w promienie – 2.

Narakwicy

- Narakwic niebieskich atlasowych – para 1.
 Narakwic atlasowych fioletowych – par 2.
 Narakwic drojetowych czerwonych – par 3.
 Narakwic białych drojetowych – par 3.
 Narakwic kitajczanych na dnie czerwonym, w promienie z zasłonek prze-
 robionych – par [3].

Korporały

- Korporał wielki pod mąstrancyą z bawełnicy – 1.
 Korporałów rąbkowych nowych, złotem, srebrem y jedwabiem wyszywa-
 nych – 2.
 Korporał rąbkowy nowy z kapanką srebną – 1.
 Korporał rąbkowy biały z koronką białą szeroką – 1.
 Korporał rąbkowy stary z korunką wążką – 1.
 Korporał rąbkowy stary bez korunek – 1.
 Korporał hollenderski nowy z kompanką złotą – 1.
 Korporał hollenderski stary, złotem y srebrem po rogach haftowany – 1.
 Korporał hollenderski zażywany, z kompanką białą⁷, wstęgą niebieską pod-
 szyty – 1.
 Korporałów hollenderskich starych z korunkami – 2.
 Korporał hollenderski z korunką gazową – 1.
 Korporałów hollenderskich bez korunek – 29.
 Korporałów hollenderskich starych bez korunek – 2.
 Korporałów szwabskich z kwiatami po rogach – 2.
 Korporałów szwabskich bez korunek – 27.

Puryfikaterze

- Puryfikaterzów wszystkich – 90.

Humerały

- Humerałów szwabskich – 6.
 Humerałów tkackich większych – 8.
 Humerałów tkackich mniejszych – 24.

⁷ Попереднє слово *złotą* закреслено.

Alby

- Alba gazowa z korunką złotą, z folgą różowej kitajki – 1.
- Alba gazowa z korunką kitajkową z męsewkami, różową kitajką podszyta – 1.
- Alb rąbkowych z korunami szerokimi, różową kitajką podszytymi – 2.
- Alb rąbkowych z korunami szerokimi muślinowymi – 2.
- Alba rąbkowa z koroną szeroką bez folgi – 1.
- Alba hollenderska z koroną szeroką, złotem, srebrem y jedwabiem przetykaną, żółtą kitajką podszyta – 1.
- Alba hollenderska z korunką siatkową bez folgi – 1.
- Alb szwabskich z korunkami złotymi, szeroką kitajką podszytymi – 2.
- Alb szwabskich z korunami szerokimi, zieloną kitajką podszytymi – 2.
- Alba szwabska z koroną szeroką zieloną ciemną, kitajką podszytą – 1.
- Alba szwabska z koroną mierną swiatłą zieloną, kitajką podszyta – 1.
- Alb szwabskich z korunkami szerokimi, kitajką żółtą podszytymi – 2.
- Alb szwabskich z korunami, czerwoną astrachanią podszytymi – 7.
- Alb szwabskich z korunami nie podszytymi – 4.
- Alba szwabska z koroną czarną jedwabną, atłasem żółtym podszyta – 1.
- Alb tkackich wszystkich z korunami mniejszemi y większemi – 24.
- Komż rąbkowych z korunami gazowemi – 6.
- Komż rąbkowych starych z korunami item – 6.
- Komż szwabskich – 5.
- Komż dla chłopców – 9.

Paski

- Pasków karmazynowych ze złotem robionych – 2.
- Pasek z zielonego y czerwonego jedwabiu z takimże kutasem – 1.
- Pasek włóczkowy – 1.
- Pasków nicianych – 1.

Towalnie

- Towalni rąbkowych, złotem y jedwabiem wyszywanych – 2.
- Towalnia rąbkowa włóczką wyszywana – 1.
- Towalni szwabskich z korunami złotymi – 2.
- Towalnia szwabska z koroną srebną, jedwabiem przetykana – 1.
- Towalni szwabskich, włóczką w różne kwiaty wyszywanych – 8.
- Towalni tkackich starych, włóczką wyszywanych – 2.
- Towalni z korunkami, różową astrachanią podszytymi – 8.
- Towalni tkackich powszednich z korunkami – 15.
- Towalni podlejszych pod spód – 1.
- Obrusów dobrych, małych y wielkich – 2.
- Obrusów prostych – 3.

Antymissy

Antymissów wszystkich – 16.

Ręczniczki

Ręczniczków do lawaterza nowych – 6.

Ręczników także do lawaterza starych – 4.

Ręczników do ołtarzów wszystkich – 18.

Plaszczonica staroświecka, suto złotem y srebrem haftowana z wyrażeniem P[an]a Jezusa, kitajką podszyta stara – 1.

Baldachin adamaszkowy czerwony, koroną srebną akkomodowany – 1.

Umbrakulum na dnie gazowym, złotem, srebrem y jedwabiem wyszywane, do zaslonienia Najśw[iętszego] Sakramentu – 1.

Firanki y inne zasłony

Firank sztofowych niebieskich w kwiaty duże złote, srebrne, czerwone – sztuk 2.

Firank czerwanych sztofowych w kwiaty duże złote y inne, kompanką złotą obłożonych – sztuk 2.

Firenek sztofowych niebieskich w kwiaty duże złote y inne, kompanką srebną obłożonych – sztuk 2.

Firenek sztofowych czerwonych w kwiaty duże złote i inne, kompanką srebną obłożonych – 6.

Firank sztofowych⁸ białych w kwiatki złote, kompanką złotą obłożonych – sztuk 2.

Firank kitajczanych w paski długie złote, białe y inne – sztuk 4.

Firank partyrowych w kwiaty duże zielone, kompanką srebną obłożonych – sztuk 2.

Firank na dnie żółtym w kwiaty różowe – sztuk 2.

Firank żółtych kitajczanych w kostki drobne – sztuk 2.

Firank bawełnianych białych w kwiaty białe starych – sztuka 1.

Firank gazowych białych, sieczką y czerwoną wstęgą po brzegach akkomodowanych – sztuk 2.

Firank siatkowych dużo starych – sztuk 2.

Firank gazowych z kompanką złotą – sztuk 2.

Firank na puł atłasiku w kwiaty sztuk [...]⁹.

Firank kitajczanych żółtych z kompanką srebną – sztuk 2.

Sztory czarne do nakrywania S[ancissimi]mum – sztuk 2.

Kapa do nakrywania truny ś[więtego] Lucyda mę[czennika] z materyi czerwonej, w kwiaty białe złotym galonem y fręzlami złotymi akkomodowana – 1.

⁸ Виправлено.

⁹ Залишено місце для впису цифрових показників.

Antepedia

Antepedia niebieskie gredyturowe, z których na jednym pośrodku imie „Marya” w promieniach, po bokach dwóch aniołów y różne kwiaty, na drugim osoba B[łogosławione]go Jozafata, po bokach różne kwiaty suto srebrem haftowane w ramach pozłacanych – 2.

Antepedia axamitne czerwone, złotą kompanką w poprzek w gurze w 7, w dole we 3 rzędy, wzdłuż raz akkomodowane w ramach pozłacanych – 2.

Antepedium axamitne czerwone, złotą kompanką w poprzek w górze w 7, w dole we 3 rzędy, wzdłuż raz akkomodowane – 1.

Antepedium sztofowe czerwone w kwiaty złote y inne, poprzek w górze w 2, w dole w pięć rzędów, wzdłuż raz złotym galonem akkomodowane w ramach pozłacanych – 1.

Antepedium drugie teźże samej materyi, poprzek w górze w pięć, w dole we dwa rzędy, wzd[ł]uż raz złotym galonem y takiemiż fręzlami akkomodowane – 1.

Antepedia partyrowe, z których na jednym dwie kolumny czerwone w kwiaty duże, trzecia w kwiaty duże, na drugim dwie kolumny niebieskie, trzecia czerwona teźże materyi, żółtym bantajerem obłożone – 2.

Antepediun ciemne zielone kitajczane, jedwabiem w różne kwiaty wyszywane, bantajerem białym akkomodowane – 1.

Antepedium w pięć kolumn z lamy niebieskiej y żółtej, srebnym galonem akkomo[dowane] – 1.

Antepedium sztofowe białe, z kolumną pośrodku żółtej lamy, srebnym galonem obło[żone] – 1.

Antepedium na dnie cielistym w kwiaty małe srebrne – 1.

Antepedium niebieskie adamaszkowe, bantajerową białą kompanką obłożone – 1.

Antepedium popielata w kwiaty duże różnego koloru, w wazach szyte – 1.

Antepedia na dnie gredyturowym w kolumny fioletowe, zielone, w kwiaty białe złotym galonem oblamowane – 2.

Antepedia na pułtłasie w cztery kolumny, dwie czerwone, a dwie zielone w kwiaty białe, jedwabną taśmą akkomodowane – 2.

Antepedia atlasowe we cztery kolumny, dwie czerwone, a dwie żółte, taśmą niebieską obłożone – 2.

Antepedium na płótnie w cztery kolumny, w różne kwiaty malowane – 1.

Obicia, kilimy, sukna, całuny i inne

Dywan dobrze zażywany – 1. Obicie wytarte, włóczką w różne kolory wyszywane we trzy brety – 1. Obicia starego, włóczką wyszywanego, bretów trzy – sztuk 2. Obicia włóczkowego nowego bretów – 12. Obicia także nowego kałamejki zielonej bretów – 12. Obicia takiegoż na ambone – sztuka 1. Kilim stary wielki – 1. Sukna czerwonego do zaściełania gradusów ołtarzowych – sztuk 5.

Kobierców starych – 2. Całum axamitny z krzyżem pośrodku żółtej passamany, lamą ciemną po bokach obłożony, z fręzlami w koło niebieskimi, płotnem granatowym podszyty – 1. Całum sukienny czarny z krzyżem pośrodku, fręzlami niebieskimi obłożony – 1. Mantya kamlotowa stara – 1. Chorągiew adamaskowa niebieska, z fręzlami jedwabnymi żółtymi i z [trze]ma kutasa[mi] – 1. Promieni rąbkowych do grobu – 8. Rąbek do nakrywania pulpitu – 1. Poduszek zielonach kitajeczanych, jedwabiem wyszywanych – 2. Poduszka złotem y jedwabiem w krościenkach robiona stara – 1. Poduszek włóczk[ą] wyszywanych – 10. Nakrywadeł ołtarzowych różnych starych – 12. Postumęcik, na którym Ewangelia leży, axamitem obity, złotym galon[em] oblamowany – 1. Krzesło z paręczami trypą obite – 1. Krzesel włóczk[ą] wyszywanych – 2. Taborecików włóczk[ą] wyszywanych – 4. Taboret skurzany składany stary – 1. Pulpitów skurzanych – 2. Kropideł – 17. Miotełek do opylania ołtarzów – 2.

Srebro cerkiewne

Monstrancia spora srebrna w promieniach pozłocistych, na wierzchu Trójca Ś[więta], po bokach odlewane, pozłacana marcypanowo. Nad Ś[więtą] Trójcą krzyżyk złoty, we środku szkło w obłoku pozłocistym, w dole statua Najś[więtszej] Panny między promieniami odlewana. Po bokach statui Ś[więtego] Bazylego y B[łogosławionego] Jozafata, stojące na esach pozłocistych, wszystkie statui marcypanowo pozłacane. Toż samo gałka y sedes pozłacany w różne kwiaty y cyfry wybiany – 1.

Puszka srebrna dla chowania Najśw[iętszego] Sakramentu, na wierzchu „Isus X[rys]tos” w promieniach, wewnątrz y zewnątrz wyzłacana – 1.

Puszka druga srebrna we środku wyzłacana, z wierzchu marcypanowo pozłacana, ma krzyżyk auszpurskiej roboty – 1.

Puszka maleńka podwójna do chorych, wewnątrz wyzłacana, z jednej strony „Isus Chrystos”, z drugiej Baranek sztychowany.

Kielich wielki staroświecki, z napisem „Pyte od neja wsy” etc., z wrytym wyobrażeniem Trójcy Przenajśw[iętszej], wewnątrz y zewnątrz pozłacany, z kapą pozłacaną – 1.

Kielichów wewnątrz y zewnątrz pozłacanych trzy większych, dwa mniejszych, z których jeden w kapie pozłacanej – 5.

Kielich także pozłacany wewnątrz z sedesem pozłacanym, z kapą pozłacaną nie całą – 1.

Kielich wewnątrz cały wyzłacany, zewnątrz w puł z kapą y sedesem miejscami wyzłacanym – 1.

Kielichów wewnątrz y zewnątrz wyzłacanych – 3.

Kielichów wewnątrz wyzłacanych, z wierzchu z kapami wyzłacanymi – 2.

Kielichów wewnątrz wyzłacanych, zewnątrz z brzegami na sedesie miejscami pozłacanych – 2.

Kielichów małych dwa wewnątrz wyzłacanych, zewnątrz brzegami y na sedesie miejscami także wyzłacanych – 2.

Kielich mały cały wyzlacany – 1.

Kielich także srebrny wewnątrz wyzlacany, w Piatnickiej kamienicy [znajduje się] – 1.

Patyn całych pozłacanych – 6.

Patyn z wierzchu tylo pozłacanych – 13.

Patyn dwie razem spojonych, wewnątrz y z wierzchu wyzłacanych – 2.

Patyn z puszczkami wewnątrz wyzłacanymi – 2.

Melchisedeków do monstrancyi pozłacanych; jeden mniejszy, drugi większy – 2.

Łyżeczek pozłacanych – 6.

Gwiazd pozłacanych – 2.

Czara do święcenia chleba, pszenicy etc. podczas Wsenocznaho – 1.

Miseczka srebrna do kwesty – 1.

Kubek pozłocisty wewnątrz y zewnątrz, z puklami w dole – 1.

Ampulek srebrnych sporych, z których jedna wewnątrz wyzlacana – 2.

Taca srebrna do tych ampulek – 1.

Tac srebrnych bez ampulek – 2.

Trybularz srebrny z 4 łańcuszkami, y z [dwo]ma kołkami srebrnymi – 1.

Łódka srebrna z łyżeczką srebrną na łańcuszku srebrnym – 1.

Krzyż srebrny pozlacany z postumetem z wyrażeniem z jednej strony P[an]a Jezusa Ukrzyżowanego, z drugiej strony Chrztost od Ś[więtego] Jana przymującego, z napisem od kogo sprawiony, y dwoma aniołkami y czterma ewangelistami – 1.

Krzyż srebrny pozłocisty, z passi[j]ką mosiężną z dwoma osobami srebrnymi pozlacanymi, z [czter]ma szkiełkami y z sedesem pozlacanym – 1.

Krzyżów staroświeckich srebrnych pozłacanych bez sedesów, z wyrażeniem P[an]a Jezusa Ukrzyżowanego, z których na jednym kamyków y szkiełek różnego gatunku 8, na drugim 10 y pereł 7, na trzecim 5 y pereł 3, na [czwar]tym sześć – 4.

Krzyż srebrny bez pozłoty z sedesem, z dwoma na bokach promieniami – 1.

Krzyż srebrny z Passyjką srebrną pozlacaną niewielki, z napisem ruskim – 1.

Postumet srebrny per modum lichtarza do umbraculum – 1.

Korona duża srebrna pozlacana bez krzyżyka, z 7 kamykami – 1.

Korona srebrna z krzyżykiem, z 10 szkiełkami – 1.

Mitra srebrna bez krzyżyka – 1.

Lamp srebrnych pochilanych mniejszych – 4.

Lampa srebrna większa z tabliczką pod spodem wiszącą – 1.

Blacha od truny stara srebrna – 1.

Aniołków klęczących pozłacanych jeden cały, drugi rozłamany – 2.

Aniołków mniejszych także klęczących całych – 2.

Lichtarze połamane z żelazem wewnątrz, ważące grzywien 50 – 4.

Blaszka maleńka srebrna – 1.

Sztuczka srebrna odłamana mała – 1.

Relikwiarzyk srebrny połączony z 8 szkiełkami oprawnymi filogronowej roboty, szkło ma szlifowane, z tyłu blaszka połączona z wyrażeniem ś[więtego] Jerzego, bez rączki, pod spodem sztuka szmelcowana, paciorkami sadzona, w tej sztuce znajduje się kamuszek czyli szkło fioletowego koloru – 1.

Także sztuka od obrazu Najśw[iętszej] Panny, z szkłem szlifowanym białym, srebrna połączona – 1.

Relikwiarzyk srebrny połączony z szkłem, z tyłu na blaszce połączanej obraz Ś[więtego] Mikołaja – 1.

Topaziov sporych żółtawych nieoprawnych – 4.

Sztuk z kamykami y szkiełkami różnego koloru, w srebro oprawnych mniejszych y większych – 2.

Krzyżyków z prostych kamieni szlifowanych złamanych – 2.

Sztuczki z kamykami małymi na kształt filogronowej roboty – 2.

Pierściąków y obrączek wszystkiego sztuk, między którymi 3 podobno szczyrozłotne – 12.

Szkiełek różnego koloru mniejszych y większych – 26.

Mosiądz

Blach mosiężnych pobielanych do zasłonięcia ciniów – 4. Blacha mosiężna do truny pobielana jedna – 1. Chrzcielnica mniejsza niepobielana – 1. Chrzcielnica mosiężna pobielana wielka – 1. Luster mosiężnych starych – 4. Krzyż stary z Passyjką – 1. Kadzielnica stara – 1. Kociołek na wodę święconą – 1.

Miedź

Kociół miedziany do robienia świec, pobielany – 1. Kociół spodni, do tegoż służący, bez pobiału – 1. Kociół niewielki do rozpuszczania łożu – 1.

Cyna

Krzyżów cynowych dużych – 7. Lichtarzów cynowych wielkich przed Deissusem stojących – 2. Lichtarzów frejkowanych cynowych – par 6. Lichtarzów cynowych z kratkami – par 14. Lichtarzów cynowych gładkich z gałkami – par 8. Lichtarzów mniejszych trocha – para 1. Lichtarzów małych – par 7. Lichtarzów stołowych – par 4. Aniołek cynowy, lampę trzymający, na postumencie cynowym – 1. Piramida cynowa na lampę – 1. Ampulek cynowych – par 12. Tac do ampulek – 10. Łudka na kadzidło – 1. Pastorał cynowy – 1. Waz na kwiaty cynowych – par 3. Tryświecznik – 1. Flaszka bez szruby – 1. Puszka cynowa kwadratowa na Hostye – 1. Puszka cynowa okrągła – 1. Puszki trzy razem na Olea Sacra – sztuka 1. Puszka, w której stoi wino na umycie palców, podanej rzymianom komunii – 1.

Naczynia blaszane

Puszek żeścianych okrągłych na Hostye – 2. Nalewka żeściana do robienia świec
woskowych – 1. Latarnia żeściana w babińcu wyszająca – 1. Cieniów w żeści
oprawnych – 9. Lichtarzów żeścianych w drzewo osadzonych – 4.

Żelazo

Kopia do wyrzynania cząstek w celli J[ego Mości] x[iędza] starszego [klaszo-
toru] – 1. Noż do krajania Hostyi – 1. Młotek – 1. Obcęgi – 1. Szczypców – 5.
Szczypce większe – 1. Szczypce na lasce – 1. Imię „Marya” wielkie – 1. Zam-
ków czyli kłodek wielkich – 4. Dzwaków ołtarzowych wszystkich – 16. Armat
spizowych na kołach okutych – 3.

Relikwiarze

Oprócz relikwiarzów wyż specyfikowanych, w srebro oprawnych, tę się jeszcze
w cerkwi znajdują: nad Carskimi Drzwiami w gurze – 2, nad ołtarzem Ś[wię-
tej] Makreny podwójny – 1, nad ołtarzem Ś[więtego] Symeona podwójny – 1,
u Najśw[iętszej] Panny podwójny – 1.

Krzyże, lichtarze i inne rzeczy drewniane

Krzyż drewniany z Passyą drewnianą w Skuminowskiej kaplicy – 1.
Krzyżów mniejszych drewnianych z Passyjkami drewnianymi – 3.
Krzyżów ołtarzowych z Passyjkami ołowianymi – 2.
Ołtarzyk poniosny.
Lichtarzów drewnianych pobielanych – para 1.
Lichtarzów wiszących z wielu lichtarzykami – 6.
Laska do odsłaniania y zasłaniania obrazów z widełkami żelaznymi – 1.
Katafalk czerwono malowany z czterma gradusami – 1.
Tapczan czerwono malowany do stawienia truny z fręzlami drewnianymi – 1.
Sztuki do grobu ubierania, z płotna y drzewa malowane.
Drabin – 2. Miary – 1.
Wosku białego funtów – 103.
Świec wielkich przed Deisusem nadpalonych – 2. Świec nadpalonych na
lichtarze większe – par 15. Świec mniejszych nadpalonych – par 18. Świec tak-
że nadpalonych na processyę – par 15.
Lamp oliwnych – 150. Lamp łojowych – 150.
Flasza na wino szklanna – 1.

Xięgi cerkiewne

Ewangelia w axamit czerwony oprawna, na której osoby P[an]a Jezusa, Naj-
ś[więtszej] Panny y ś[więtego] Jana w promieniach, po rogach 4 ewangelis-
tów. Z drugiej strony pośrodku Ś[więta] Trójca w wyobrażeniu 3 aniołów, po

rogach 4 pukle z klawzurkami, wszystko srebrne pozłacane. Regestryk materialny.

Ewangelia na Wielki Tydzień edycji poczajowskiej.

Mszał druku poczajowskiego w drukarni – 1. Mszałów unijowskich jeden nowy, drugi zażywany – 2. Mszałów wileńskiej edycji – 3. Mszał supraslskiej edycji – 1. Mszał mały jeden – 1. Mszałików żałobnych – 2. Mszałów łacińskich – 2.

Trebników unijowskiej y supraslskiej edycji – 2.

Regestryków do Mszałów – 6.

Psalterzów starych lwowskiej edycji – 3.

Oktoychów lwowskiej y poczajowskiej edycji – 2. Oktoych supraslskiej edycji z służbą tylko woskresną – 1.

Praznia poczajowskiej edycji – 1.

Minej nowych poczajowskiej edycji – 2.

Tryodyów postnych poczajowskiej edycji – 12. Tryodyów cwitnych poczajowskiej edycji – 2. Tryod cwitna pisana – 1.

Książek na Boże Ciało in folio suprasl[skiej] edycji – 2.

Jermołojów poczajowskiej edycji – 2. Jermołoj pisany jeden – 1.

Medytacye x[iędz]a Gandentego Pikulskiego – 1.

KAPLICA SKUMINOWSKA

Murowana, gontami kryta, okien ma dwie z kratą żelazną, drzwi wielkie podwójne z klamką żelazną, krata żelazna we drzwiach zamyka się kłódką. Uszaki u drzwi zewnątrz y wewnątrz marmurem ozdobione, wewnątrz nad drzwiami herby na marmurze białym. Nadgrobek Skuminów w ścianie także marmurowy. Ołtarz ma jeden drewniany, w ołtarzu obraz Najśw[iętszej] Panny, Pa[na] Jezusa trzymającej. Sukienka na obrazie materyalna, około głowy P[an]a Jezusa blaszka srebrna z dwoma krzyżkami y z 4 gwiazdeczkami na kształt szpinek. Nad głową korona srebrna pozłacana bez krzyżyka. Koralów większych y mniejszych sznurków 9. W tejże kaplicy na chorze okno okrągłe małe z kratą żelazną. Tuż stoi szafka bracka z zameczkiem, tuż proporców brackich na rogach malowanych 4. Portret fundatora tej kaplicy w ramach¹⁰.

DZWONNICA

staroświecka murowana bez dzwonów na niej wiszących. Jeden wielki, drugi średni, trzeci mniejszy y sygnaturka, do dzwonnicy drzwi z klamką.

¹⁰ Речення занотоване іншим почерком.

Опiкун i меценат монастиря Пресв. Трiйци
у Вiльнi Ян Скумин-Тишкевич (бл. 1572–1642) –
фундатор каплицi Скуминiв.
Автор Конрад Гьотке, бл. 1642 р.

OPISANIE KLASZTORU

Klasztor murowany na cztery piętra, we dwie linii, na południe y zachód, obiedwie nie dokążzone, dachowką kryty.

Piętro pierwsze

Na pierwszym pięttrze w linii południowej cel sześć, cztery bez komor, a dwie z komorami. We wszystkich tych celach drzwi na zawiasach z zamkami wnętrznemi krzytymi, piecy kaflowe. Okien we wszystkich tych celach 9, osiem z prętami żelaznemi. W jednym końcu tej linii południowej drzwi do ogrodu na zawiasach żelaznych z zasówką żelazną. Przy tych drzwiach w tramudze szafa drewniana z zameczkiem wnętrznym. W drugim końcu tejże linii od cerkwi wschody na drugie piętro. W tych sześciu celach łuzek 12, stołów 6, stołków 10.

W linii na zachód tegoż piętra najprzód drukarnia z drzwiami na zawiasach żelaznych z zamkiem wnętrznym krytym, okien w drukarni ośm, piec kaflowy.

*Regestr rzeczy drukarskich*¹¹

Pismo polskie

Garmot stary y nowy, scholastyka, mytel, terega, paragon, wanaliki mniejsze, wanaliki większe, litery floryzowane większe drewniane, litery drewniane floryzowane mniejsze, kwiatki, linijki, blaszek małych na miedzi rżniętych – 14, blaszka miedziana, na której wysztychowany obraz tutejszej Najś[więtszej] Panny – 1.

Pismo ruskie

Scholastyka, mytel, terega, kanonowe niezupełne, finałów drewnianych – 35, kwiatów drewnianych – 9, herbów rozmaitych – 58, liczbaryk nowy – 1.

Prassy

Pras z ramami, kluczami, szpaltami, z fundamentami y szrubami mosiężnemi y ze wszystkimi należytościami – 3. Prasa ze wszystkim narzędziem z szrubą żelazną – 1. Szruba do prasy mosiężna nowa – 1. Fundament do prasy mosiężny nowy – 1. Prassa do wybijania obrazów – 1.

Materki pisma polskiego

Terciowe: antykwianych – 171, kursywianych – 135.

Mytelowe: antykwianych – 133, kursywianych – 138.

¹¹ Опис друкарні Віленського василіяньського монастиря, поміщених в інвентарі 1774 р., опубл.: М. Ніколайев. Друкарня класztору św. Тройцы в Вільні, с. 175–182.

Mytelowe drugie defektowe: antykwianych – 100, do tegoż mytlu stęplów – 100.

Scholastyczne: antykwianych – 122, kursywnianych – 122.

[*Materki*] *pisma ruskiego*

Ewangeliczne: kapitalików – 41, wanalików – 41, wierchnich – 35, tekstowych – 71.

Paragonowe: wanalików – 41, wierch[n]ich – 35, tekstowych – 74.

Scholastyczne: wanalików – 41, wierchnich – 35, tekstowych – 74.

Notowe: notowych – 73, linii do not – 2.

Kursywe: kursywy ruskiej materek – 77.

Stęple pisma ruskiego

Ewangeliczne: kapitalików – 41, wanalików – 41, wierchnich – 38, tekstowych – 71.

Paragonowe: wanalików – 41, kapitalików – 41, tekstowych – 73, wierchowych – 35.

Terciowe: wanalików – 41, tekstowych – 72, wierchnich – 35.

Mytlowe: wanalików – 41, wierchnich – 35, tekstowych – 73.

Scholastyczne: wanalików – 41, wierchnich – 35, tekstowych – 71.

Instrumęta zycerskie y procerskie

Winkulaków – 6, winkulaków starych – 2, szufel tobiałowych – 5, szufel kwartawych – 4, szufel oktavowych – 4, szufla do spuszczenia pisma – 1, zyzbrałów(?) – 5, descek pod papier – 4, piłek czarnych par – 3, piłek czerwonych para – 1, rygałów – 2.

[*Instrumęta*] *gisserskie*

Do pisma polskiego: instrument do tercyi – 1, instrument do mytlu – 1, instrument do scholastyki – 1, instrument do drugiego mytlu defekt – 1.

Do pisma ruskiego: instrument pisma ewangelicznego, który zgadza się y do odlewania z korniami 3 – 1; instrument pisma paragonowego z kierniami 3 – 1; instrument pisma terciowego z kierniami 3 – 1; instrument pisma scholastycznego z kierniami 3 – 1.

[*Instrumęta*] *introligatorskie*

Sztuk mosiężnych do szteflowania – 20, liter mosiężnych – [...] ¹², winkielak do wybijania liter – 1, prassa z szrubami żelaznemi – 1, pras drewnianych dwie – 2, flata drewniana do uszywania xiąg – 1, desek do prasowania xiąg – par 2, blacha do wybijania kusu – 1, młot wielki – 1, młot mały – 1, hebel – 1, cyrkiel

¹² Залишено місце для впису цифрових показників.

nowy – 1, klucz do heblu – 1, nożów – 2, napilnik – 1, piłka nieosadzona – 1, stali kawałek – 1, paleraj do polerowania xiąg – 1, nożyce – 1, lina żelazna – 1, kamień do toczenia kołek – 1, pekra (?) do spuszczenia złota – 1, poduszka do złota – 1, ząb do polerowania złota – 1, kruczków żelaznych – 6, żygielek miedziany do gotowania kleju – 1, heblik stolarski – 1.

Rzeczy, znajdujące się w drukarni

Kuszt nowych francuskich – 24, kuszt starych polskich – 16, nog do kuszt i bez szuflad – 10, krzyż do wieszania papieru – 1, stołów – 2, stolik do korygowania – 1, stolik do mycia formy – 1, żedel – 1, stołków do siedzenia – 4, szafa do chowania papieru – 1, ceberków – 2, necułkijfaska (?) – 1, patelnia żelazna – 1, alembik miedziany do smażenia pokostu – 1, lichtarzów blaszanych – 6, napilnik – 1, siekiera – 1, marmur do rozcierania farb – 1, łużek – 7.

Rzeczy, znajdujące się w gisserni

Rurek żelaznych do kominków gisserskich dwóch – 2, młotków – 2, śrubotaczek – 1, sparażek – 1, napilników angielskich – 2, napilniczków do robienia stemplów – 6, napilników starych dużych – 2, napilnik okrągły – 1, siekiera do siekania ołowiu – 1, blacha do palenia krycu – 1, patelni giesserskich – 2, inkielaczek z fundamęcikiem mosiężny – 1, zasuwek żelazny do zasuwania pieca giesserskiego – 2, kleszcze do wy[j]mowania hartu – 2, dłota – 2, nożyków do obrzynania pisma – 4, heblów do podrzynania pisma – 3, łyżeczek do odlewania pisma – 2, łyżeczek do wybierania krycu – 2, klubka do przypilowania drotu – 1, lichtarz z szczypcami – 1, szalki z funtem bez esa jednego – 1, szczypczyki – 1, prassa drewniana do podrzynania liter – 1, winkulaków do składania liter – 20, szufelka in 4to – 1, tyglów do wypalenia hartów – 4, tygiel wielki do wylewania hartu – 1, szufladek na rzeczy giesserskie – 3.

Papieru w drukarni znajduje się

Wodnego pruskiego ryz – 230, „Pod Panną” ryz – 8, „Pod Orłem” ryz – 11, francuskiego – liber 14, podcztowego – liber 15, moskiewskiego – ryz 158, korektowego – ryz 6, brakowego – ryz 18, moskiewskiego dużego – liber 12, antymonium – funtów 55.

Przy drukarni cella z oknem jednym bez pieca, drzwi do niej z samej drukarni na zawiasach żelaznych, z klamką żelazną bez zamku. Z tej celli drzwi do drugiej [celli], w tej drugiej okno także jedno, piec kaflowy y kominek. Tu się robią litery drukarskie. Łużek w tej celi dwa, stół jeden, stołków dwa, z tej celi drzwi na kurytarz z zamkiem krytym.

Ostatnia na tym kurytarzu cella, czyli komora, z oknem zepsutym, tu stoi pompa do pompowania wody do kuchni. Drzwi ma z zaczepką y zamkiem wiszącym.

Wchodząc do drukarni, po prawej ręce schodki na drugie piętro, y drzwi do sklepu z zamkiem wewnętrznym. Pod drukarnią sklep, w którym znajduje się wina kuf całych – 3, czwartej część trzecia, miodu u ex-jezuitów kupionego kuf całych – 2, trzecia na schiłku. Naszej roboty miodu kuf całych – 4, piąta się kączy. Miodu W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Janowicza [...] ¹³ nie całych jego pieczęcią zapieczętował – 2, miodu przasnego połbeczków – 3, łubek – 6.

Piętro drugie

W linii południowej tego piętra kurytarz ma okien 8, w kącu do cerkwi drzwiczki z klamką żelazną, przy drzwiczkach schody na trzecie piętro. Portretów fundatorskich na tym korytarzu 3, kartyn w laski malowane oprawnych 9, latarnia wisząca 1.

Cel na tym kurytarzu z skarbcem przełożenińskim 6, siódma sala. W pierwszych celach trzech od cerkwi okna bez kraty, po jednym oknie w każdej. Piecy kaflowe. Drzwi z zamkami krytymi francuskimi. W pierwszej [celi] stół 1, krzesło 1, łuzko 1, szafka w murze z drzwiami z zameczkiem wewnętrznym. W drugiej [celi] stół jeden, łuzko jedno, szafa na xiążki prosta. W trzeciej stolików dwa, łuzko jedno, krzesel dwie.

Skarbiec starszeński ma okno jedne z kratą żelazną, drzwi do skarbcu z celi starszeńskiej, z zamkiem krytym francuskim. W skarbcu szafa dębowa jedna z drzwiczkami y szufladkami, ma trzy zameczki wewnętrzne, w dole, pośrodku y w gurze w tej szafie złożone archywum, które się niżej opisze. Druga szafa w dole z drzwiczkami y szufladami, także z zameczkiem wewnętrznym jednym. W tej złożone bakalie, to jest: cukru dobrego głów 3, cukru prostego głów 6, pieprzu funtów 12, pieprzu angielskiego funtów 3, rozynek wielkich funtów 9, rozynek małych funtów 5, kardymonu funtów 2, imbiru szarego funtów 15, migdałów słodkich funtów 7, ryżu funtów 13, goździków czwierz funta.

Cynamonu gałek y szafranu muszkatowego, także kwiatu wszystkiego potrochy, oliwek antaliczek w expensie.

W tymże skarbcu szafa trzecia stara z dwoma zamkami wewnętrznymi. Szafa [czwarta] prosta na xiążki. Piąta szafa także. Tuż skrynia wielka okowana z dwoma zamkami, wewnętrznym y wiszącym. W tej szafie złożona druga skrynia prosta z zamkiem wewnętrznym, szaragi drewniane. W skarbcu depozyt pewnego J[ego] M[ości], to jest kufer wielki zapieczętowany y kulbak dwie dobrze oprawnych. Tuż zastaw, którego się

Regestr ruchomości zastawnej w summie 1842 zł[otych] y gr[oszy] 10 od W[ielmożnego] P[ana] Wyszyńskiego, star[osty] chełm[skiego]

Rząd srebrny pozłocisty, to jest siedzenie czyli kulbaka z blachami srebnymi pozłocistymi, z haftem na suknie czerwonym starym – 1. Nadgłówek bez musztuka – 1.

¹³ Залишено чисте місце для впису слова.

Napiersnik – 1. Podogonie – 1. Kulbaka czerkiesko oprawna ze wszystkiami należytościami, jak w taxie opisana – 1. Pistoletów w mosiądz oprawnych – para 1. Szabla oprawna w srebro pozłocista – 1. Łyżek srebrnych – 4. Nożów stołowych z trzaskami srebrnymi – 3. Widelców z trzaskami srebrnymi – 4. Sztuczyk srebrny z igielniczką srebrną – 1. Sygnet szczerozłoty z krwawnikiem – 1. Sygnet mały z rubinowym oczkiem y z [dwo]ma diamećnikami rawskimi – 1. Serweta piękowa w kwiaty do kawy – 1. Kufer skurą obity y blachą okuty – 1. Dyftek sukna karmazynowego srebram haftowany – 1. Ładownica z blaszką srebrną pozłocistą w czapę (?) osadzona, z taśmą zieloną puliedwabną z przązką – 1. Taśma jedwabna karmazynowa złotem przerabiana – 1. Wojłok od kulbaki wyż wyrażonej z olstrami y kapturkami karmazynowymi haftowanymi – 1. Tabeńki od kulbaki stare. Filizanek prostej porcenelli pułpary – 2. Czara do płókania filizanek teje porcenelli – 1. Druga czara także porcenelowa – 1. Sagan miedziany stary – 1. Kociół mały z nakzywką stary – 1. Rądel bez rączki stary – 1. Alembik z czapką – 1. Czasza miedziana – 1. Imbryk miedziany do kawy – 1. Misa obręczowa podłej cyny wielka – 1. Pólmisków cyny teje – 12. Talerzy teje cyny – 12. Lichtarzőw cynowych – 2. Imbryk mosiężny – 1. [K]rzemiona mosiężne wielkie – 2. Mozdierzyc z łuczkiem – 1. Kołpaków forytarskich sukna czerwonego atlasowego – 2. Młynek do tarcia kawy – 1. Fajerka żelazna stara do palenia kawy – 1. Fajerka miedziana stara do ogrzewania – 1. Gwicht mosiężny do ważenia – 1. Puzderko małe stare z 5 flaszeczkami – 1. Torba myśliwska skurzana z zamkiem – 1.

Przy skarbcu cell sypialna starszeńska, w niej okno jedne z kratą żelazną. Piec kaflowy zepsuty. Drzwi dwoje, jedne z korytarza, drugie z pierwszej celli, oboje z zamkami francuskimi krytymi. Stolików dwa. Obraz Najśw[iętszej] Panny na płótnie malowany, drugi obraz Ś[więtego] Samuela za szkłem w ramkach czarnych, trzeci obrazek za szkłem mały. W tej celli tabliczka marmurowa mała czarna. Lusterko małe jedno, szafka w murze z drzwiczkami z zameczkiem wewnętrznym. Mappa „Paragoriae provintiae” w laski białe oprawna. Łuzko drewniane z spodem skurzonym.

Przy tej celli druga cella starszeńska co do wchodu do [Jego Mości] x[iędza] starszego; pier[w]sza okno ma jedne bez kraty. Piec kaflowy, kaminek, drzwi z kurytarza z zamkiem krytym francuskim. W tej celli obraz Zwiastowania Matki Najświę[tszej] na płótnie malowany, w laski czarno malowane oprawny – 1. Obrazek ś[więtego] o[jca] n[aszego] Bazylego na szkłe malowany czwartkowy – 1. Zegar lipawski wiszący z wagami w szufladzie niebiesko malowanej – 1. „Konkluzie teologiczne” na atlasie żółtym drukowane – sztuka 1. Z tej celli drzwi do sali z zamkiem krytym francuskim, drugie drzwi do sali z takimże zamkiem z kurytarza.

Sala cała malowana, okien ma 3. Szafa wielka z trojma drzwiczkami w dole, przy wszystkich zameczki wewnętrzne, w górze drzwiczki z taflami szklannymi

y z zameczkiem wewnętrznym. Portret S[ancitissi]mi na płótnie malowany, portret Ill[ustrissi]mi archiep[isco]pi polocensis, portret p[atri] R[everen]d[issi]mi generalis. Obrazów na kitajce malow[anych]: jeden Ś[więtego] Nikodema, drugi Ś[więtego] Heraklego M[ęczennika] – dwa. Optyka z zwierciadłem swoim, papierów optyecznych sztuk – 160. Stół drewniany jeden.

Ruchomości w cellach y w skarb[c]u starszeńskim

Srebro

Łyżeczek do herbaty – 7. Szczypczyki do cukru – 1. Ciureczka – 1. Bąków – 36. Szostaków augustowskich tegoż srebra, co y bąki – 78. Talarów starych zepsutych – 2. Gdańskiej monety wielkości bąka – 2. [Moneta] cesarska z wyrażeniem Najśw[iętszej] Panny – 1. Monet srebrnych figury szostakowej – 113. Monety różnej maleńkiej – 46. Tabakierka stara zepsuta – 1. Kółko z sztyfakiem – 1. Zlewka srebrna kawałków 2 (wielki y mały) – 2. Tuż jeden – 1. Monety miedzianej różnej – 49. Wszystko to, poczowszy od bąków, leży w szufladce drugiej szafy wyż wyrażonej, w woreczku płóciwym zapieczętowano – 1. Szalki srebrne do ważenia złota w pudrku – 1.

Miedź

Imbryk miedziany do kawy – 1. Imbryk miedziany do herbaty – 1. Flasz miedziany ze środka pobiel[any] – 1. Miedziczka miedziana – 1. Miedziana miedziczka z nakrywką – 1.

Mosiądz

Imbryk mosiężny wielki – 1. Imbryk mosiężny mniejszy – 1. Lichtarzów mosiężnych – 3. Szalek mosiężnych z wagami – 2. Item szalki mosiężne w pudrku do złota – 1. Dzwonek ex miscellana – 1.

Cyna

Flasza cynowa – 1. Dzbanków cynowych – 2. Taca do podawania piwa – 1. Talerzy nowych – 6. Imbryk cynowy wielki – 1. Łyżek większych do rozdawania potraw – 3. Łyżka mniejsza do rozdawania – 1. Łyżek małych – 29. Lichtarzów cynowych – 3. Imbryk cynowy w pudrku – 1. W tymże pudrku kubków małych – 4. Kropilniczka we drzwiach pierwszej celli – 1.

Żelazo

Nożów stołowych czarno oprawnych – par 10. Nożów stołowych w kość oprawnych – par 3. Widelców luznych – 3. Wieszadło żelazne szmelcowane w skarbcu – 1. Żelazek do stoczków – 2. Młotków – 2. Zgrzebło stare – 1. Obcęgow – 2. Prasa do przyciśnienia pieczęci – 1.

Żerść

Taca malowana – 1. Cukierniczek – 2. Blaszanek na herbatę – 1. Lejek blaszanych – 3. Liwar w sklepie do ciągnięcia wina – 1.

Płótno

Obrusów krakowskich nierobionych – łokci 13. Obrusów hollenderskich – 3. Obrusów krakowskich robionych – 6. Serwet hollenderskich – 20. Serwet ordynaryjnych – 26. Serweta piękowa w kwiaty niebieskie – 1. Płótna kuźelnego – sztuka cała 1. Płótna takiegoż – sztuka w expesie 1. Płótna zgrzebnego puł sztuki. Puwilon siatkowy stary – 1.

Szkło

Kieliszków większych – 6. Kieliszków mniejszych – 18. Karafinek – 17. Szklanek z brzegami złotymi – 6. Szklanek białego szkła – 2. Lampeczek – 3. Karafinek na ocet y oliwę – 2. Dzbanek szklany z nakrywką – 1. Gęsiorek – 1. Butelek – 28. Reszta szkła w puzderkach. Butłów jeden pełny gorzałki słodkiej, drugiego puł – 2.

Glina

Filizanek porcelanowych – par 2. Filizanek prostych – par 3. Miseczek porcelanowych – 3. Miseczek prostych – 3. Talerzy farfurowych dobrych – 12. Talerzy farfurowych prostych – 40.

Drzewo

Krzesel harusem żółtym krytych – 6. Krzesel niebieskim harusem krytych – 4. Krzesel skur[ą] obijanych – 2. Puzder pułgarcowych po flasz sześć – 3. Puzderko kwartowe jedne – 1. Puzderko kwartowe próżne – 1. Puzderko gorzałczane, flaszek w niem 7 – 1. Bezmienów – 2.

Inne różne ruchomości

Kobierców jeden nowy, drugi stary – 2. Sukno niebieskie do sanek nowe z dobrymi niedzwiedziami – 1. Kałamarz marmurowy czarny, sztuk w nim 4 – 1. Globus terraqueus w puzderku – 1. Apteczka – 1. Kamień do tarcia farb z kuranem – 1. Papieru prostego – liber 19. Wosku żółtego funtow – [...] ¹⁴. Map różnych – 77. Kartyn różnych – 11. Sukna czyli siermięgi – łokci [...] ¹⁵. Narapników dwa – 2.

Druga linia na zachód tegoż piętra, niedokączono. Kurytarz tej linii ma okien 3. W tej linii refektarz, drzwi do refektarza podwójne na zawiasach francuskich

¹⁴ Залишено місце для впису кількісних показників.

¹⁵ Залишено місце для впису кількісних показників.

potrójnych. Zamek kryty francuski. Gałki żelazne – 2, okien wielkich – 8, z prętami do zasuwania żelaznemi, szyby w oknach wszystkich całe. Stołów – sztuk 11. Żedłów y stołków do siedzenia wszystkiego – sztuk 17. Szafa wielka w dole z [trze]ma, w gurze z [dwo]ma drzwiczkami, przy wszystkich zameczki wewnętrzne – 1. Szafa na chleb z drzwiczkami y z zameczkiem wewnętrznym – 1. Do okna, które jest do wydawalni, drzwi z zameczkiem wewnętrznym, drzwiczki u samego okna z zasuwką żelazną. Szafka mała, katederka stara do czytania. Gradusy.

Sprzęt refektarski

Talerzy cynowych przelanych – 24. Talerzy starych cynowych – 13. Talerzy cyny angielskiej – 22. Talerzy cyny białej an[g]ielskiej – 11. Łyżek cynowych – 28. Łyżek złamanych – 4. Łyżka wielka do rozdawania – 1. Kubków cynowych starych wielkich – 14. Kubków nowych cynowych wielkich – 10. Kubków cynowych małych – 12. Solniczek cynowych – 2. Lichtarzów cynowych – 2. Lichtarz mosiężny – 1. Lichtarzów blaszanych – 2. Dzwonek – 1. Nożów niejednostójnych – par 8. Nóż wielki w kość oprawny do krajania chleba – 1. Obrusów wszystkich starych y nowych – 10. Obrusów starych [y] małych – 2. Serwet – 17. Fartuszków – 5. Nakrywek do kubków – 11. Prawd pod pułmiski – 8. Konewek nowych do noszenia piwa – 5. Konewek starych – 2. Koszyk stary do zbierania chleba – 1. Szczotka do zmiatania stołu – 1. Zamek wiszący do sklepu – 1. Cebrów małych do toczenia piwa – 4. Cebrów wielkich – 2. Czerpaszek – 3.

Xięgi refektarskie: Biblia polska – 1. Dzieje kościelne – 1. Żywoty nowe ś[więtych], tomów 2 – exemplarz 1. Martyrologium romanum – 1. Constitutio-nes capituli immediate pacti – 1. Szkoła bazylikańska – 1.

Tuż przy refektarzu wydawalnia, w której okno jedne. Piec kaflowy prosty. Szafa z zamkiem wiszącym. Stół prosty. Drzwi z gotowalni do kuchni z klamką żelazną.

Kuchnia ma okien dwie, stołów dwa, piec do pieczenia chleba, pompa z kadzią do pompowania wody. Szafa z zamkiem wiszącym, drzwi na kurymarz z klamką. Naprzeciwko kuchni dzwonek, w który dają znak do refektarza.

Sprzęt kuchenny

Kociół stary wielki – 1. Kociół wielki nowy pobielany – 1. Saganów nowych pobielanych – 5. Saganów małych pobielanych – 4. Alembik stary wielki z czapką y trąbami – 1. Alembik stary bez czapki y trąb – 1. Druszlak nowy pobielany – 1. Rądel wielki stary – 1. Rądel nowy pobielany – 1. Rądlów starych mniejszych – 2. Rądlów nowych małych pobielanych – 3. Rądlów starych małych – 3. Brytwan nowy pobielany – 1. Karas nowy pobielany – 1. Łyżek nowych pobielanych – 2. Mis obrączowych starych – 2. Mis obrączowych średnich cyny

angielskiej – 2. Mis małych – 2. Waz wielkich cyny angielskiej z nakrywką – 3. Waz małych cyny angielskiej z nakrywkami – 2. Błat wielkich cyny angielskiej – 2. Błat małych – 3. Pułmisków starych – 6. Pułmisków małych cyny angielskiej – 9. Pułmisków małych starych – 3. Przystawek nowych – 42. Mozdierz z tłuczkiem – 1. Mozdierz z tłuczkiem żelaznym – 1. Siekaczów starych do używania niezgodnych – 2. Siekaczów krzywych – 2. Siekiera – 1. Rożen wielki – 1. Tarka żelazna – 1. Patelni stare – 2. Obłożyn żelaznych para – 1. Kozłów starych żelaznych – para 1. Denarki – 1. Antepecików żerścianych – 5. Form żerścianych – 2. Form miedzianych – 2. Forma żerściana do kielbas robienia – 1. Tarka żerściana okrągła mała – 1. Widelce y nóż wielki – 1. Lejka żerściana – 1.

Piętro trzecie

W linii południowej kurytarz tego piętra ma okien 7, ósme w kącu. Cel na tym kurytarzu 6, siódme muzeum. W sześciu cellach po jednym oknie, drzwi w każdej celli z zamkiem krytym. Piecy kaflowe. Stoły y stołki do siedzenia, w jednej celli krzesło y taboret, skurą obiane obie. W muzeum drzwi z zamkiem krytym, drugie drzwiczki z muzeum do celli. Piec kaflowy, okien trzy, stół wielki, żedłów wielkich 2. Katederka.

Na kurytarzu na zachód tego piętra okien troje. Na tym kurytarzu nad refektarzem biblioteka niedokączona, okien w niej ósm. Drzwi dwoiste bez zawias, gwóździami zabite. Cell na tym samym kurytarzu – 3. W pierwszych dwóch drzwi z zamkami krytymi, po jednym oknie, piecy kaflowe. Stołów – 2, stołków – 2, łuzek – 2. Trzecia cella z oknem bez pieca, drzwi z zamkiem wiszącym.

Na drugim y na trzecim piętrze blach żelaznych przy piecach – 10.

Piętro czwarte

Na kurytarzu w linii południowej czwartego piętra okien ósm, jak y na innych piętrach, podłoga z tarcic niedokączona. Cel na tym kurytarzu 6, siódma wielka. We wszystkich cellach drzwi z zamkami krytymi, po jednym oknie, piecy kaflowe. W siódmej celli okien 3, pieca niema, w tej złożone xiązki hunem (?). W [szóstej] celli rzeczy złożone x[iędza] opata trockiego kniażewicza, rzeczy tych niżej registr. Na kurytarzu na zachód cel 3, jedna z nich zkączona, kurytarz bez podłogi y posadzki. We wszystkich tych cellach klasztoru opisanego podłoga drewniana, prócz skarbcu.

Rejestr rzeczy

ś[więtej] p[amięci] J[ego Mości] x[iędza] kniażewicza, opata trockiego

Plaszcz opacki tarcynelowy z 4 serafinami, złotem y srebrem haftowanemi – 1. Kaptur stary teje matery – 1. Habit stary kamlotowy – 1. Popielice bez wierzchu – 1. Obicie stare perskie – 1. Dywanik stary – 1. Kielich srebný zewnątrz

y wewnątrz połączany – 1. Patena zwierzechu wyślacana – 1. Krzyżyk srebrny połączany z krzyżykiem takimże – 1. Krzyżyk drugi połączany z takimże łańcuszkiem – 1. Krzyżyk trzeci koralowy z Passyjką rytą połączaną z [trze]ma naróżniczkami – 1. Kubek srebrny – 1. Mitra axamitna czerwona haftowana z[łotem] – 1. Paramanów dwa, jeden na zielonym axamicie złotem, drugi srebrem tkany – 2. Humerałów – 2. Alba rąbkowa z koroną y folgą czerwoną – 1. Alba tkacka z koroną szeroką – 1.

Palica na dnie białym gredyturowym – 1. Palica żałobna – 1. Pasek włóczkowy – 1. Rękawiczek starych jedwabnych – par 2. Karabela staroświecka z szkówkami – 1. Pistolety stare – 1. Kapuza – 1. Kufer skurą obijany stary – 1. Skrzynia skurą obita, z zamkiem wewnętrznym stara – 1. Kałamarzyk czyli teka z papierami stara – 1. Szkatułka prosta bez zamka – 1. Kufereczek maleńki stary – 1. Szalek mosiężnych – 3. Sztuczek od karabeli wyślacanych – 6. Zlewka kawałeczków małych – 3. Trzonek od nożów – 3. Łyżka złamana – 1. Łyżeczka harbatnia – 1. Korzenniczka blaszana – 1. [Książka] Półustaw poczajewski stary – 1. [Książka] „Synod Zamojski” – 1. [Książka] „Refektorium morale” in 8vo – 1. [Książka] „Historia o schizmie” – 1. [Książka] „Nabożeństwo do Najśw[iętszej] Panny” – 1.

KLASZTOR STARY

Furta stara do cerkwi, drzwi ma z klamką y z zamkiem wewnętrznym prostym, przy drzwiach furty dzwonek wisi. Cell przy furcie na dole jedna, naprzeciw drugiej dwie, w jednej fortyan. To ma okien dwie, drzwi z klamką, piec stary kaflowy, w drugiej zakrystyańczyk. To ma okno jedno, drzwi z zamkiem, piec kaflowy stary, stół, łóżko, stołek do siedzenia.

Na drugim piętrze nad furtą biblioteka stara, ma drzwi żelazne z zamkiem wewnętrznym prostym, okien 4, szaf na xiążki 5, xiążki nie ułożone. Przy bibliotece stancyi dwie, jedna na przeciw drugiej. Jedna prokuratoraska, ta ma drzwi z zamkiem wewnętrznym, przy drzwiach szafka w murze, piec kaflowy stary, okien 2, przepierzenie stare, gdzie okno jedne y drzwi na kurytarzyk. Druga cella naprzeciw tej Bł[ogosławionego] Jozafata, tu skład różny. Przy prokuratoraskiej cella z drzwiami y z zamkiem wewnętrznym, okno zepsute, pieca nie ma. Inne stancye tego piętra nie mają to suffitów, to pieców, to okien, to drzwi etc.

Na dole starego klasztoru po fortyańskiej celli refektarz stary z oknami starymi, drzwi ma z zaszczepeką bez zamku, tu gdzie stara wydawalnia y kuchnia bez wszystkiego. Potym dwie stare spiżarnie z drzwiami z zamkami wewnętrznymi, potym następuje kuźnia, po niej stolarnia z komorą. W stolarni okien trzy, drzwi z zamkiem wewnętrznym, piec kaflowy, stół wielki. Nareszcie sklep pod dzwonnica z drzwiami y zamkiem wiszącym. Klasztor stary cały dranicami kryty.

Rzeczy znajdujące się w szpiżarni

Mąki pszennej pietlowanej – beczki ½. Mąki żytniej pytlowanej ½. Mąki gryczanej pytlowanej – cwierć 1. Jagiel – ośmin 2. Krup gryczanych – beczki 2. Krup jęczmionych – beczka 1. Pęczaku – beczki ½. Krup owsianych – osmina 1. Mąki owsianej – beczka 1. Soli zsypanej – beczek ryskich 30. Soli beczek królewieckich – 2. Śledziów beczka cała – 1, druga w expesie. Stokwiszu – kamieni 15. Oliwy baryłka jedna pełna – 1. Masła fasek – 9. Słoniny połci – 2. Więdliny – sztuk 80. Syrów – 90. Skurek mniejszych y większych wyprawnych – 29.

Żelaza sztab – 5. Item żelaza prętów – 6. Miodu przasnego pułbeczków – 3. Item miodu takiegoż – łubek 6. Miod ten już opisany w sklepie miodowym. Grzybów – wianków 40. Cybuli – wianków 10. Łoju – kamieni 4. Jęczmienia – beczka 1. Ryby więdlej małej y wielkiej za talarów 6.

Do szpiżarni należą y w niej najdują się wory, zasieki, skrzynie, cebry etc.

Instrumęta stolarskie

Stamejzy – 2. Dłot prostych – 7. Dłot kusych – 2. Dłot okrągłych – 10. Metubłów osadzonych – 2. Metubel nieosadzony – 1. Dzyszubel – 1. Tubarzeków – 2. Szarhubłów – 2. Szlichtubel – 1. Żelazki od cenhubla – 1. Żelazko od fanbanka – 1. Żelazko od szlichtubla – 1. Sztaba do holkiela – 1. Heblów okrągłych oprawnych – 2. Raszpiel – 1. Cyrkiel – 1. Swiderków małych niezgodnych – 4. Swider stary – 1. Swiderków małych – 3. Heblów do ciągnięcia lisztów, z których jeden nieosadzony – 3. Siekiera – 1. Młotek – 1. Kolba do swiderków – 1. Tebelek – 1. Piłka mała nowa – 1. Piłka mała stara – 1. Sztrych – 1. Rzezaków starych – 2. Rzezak nowy – 1. Wilkielmasów – 2. Warstatów – 2. Szantubłów starych – 2. Napilnik trzygraniasty – 1. Dłoto do sztamowania starych – 2. Dłoto do sztamowania wielkie – 1. Pił wielkich stolarskich – 2. Banków para – 1.

Kuźnia z narzędziem kowalskim

Miech skurzany – 1. Kowadło – 1. Szparag – 1. Gozdzienica do robienia szynalów – 1. Gozdzienica do uchnalów – 1. Gozdiennica do szrub – 1. Młot wielki – 1. Młot średni – 1. Młotów małych – 2. Młotek do kucia koni – 1. Szstępów do robienia podków – 2. Druszlak do podków – 1. Szstępel do przybijania matek – 1. Szrubel do rościnania żelaza – 1. Obcęgi – 1. Nóż do wybierania rogu – 1. Podstawka do kucia koni – 1. Kleszcze do okowywania kół – 1. Kleszczów ręcznych – 2. Szrotków do ucinania uchnalów – 2. Szrubstaków z kluczami – 2. Napilników – 2. Musztuczek – 1. Toczydło – 1. Polorownik ślósarski stary – 1.

Narzędzia fabryczne i inne rzeczy

Big do bicia muru – 2. Drag żelazny do tegoż służący – 1. Rydlówek starych – 3, nowych – 3. Grac – 2. Krata drociana do przesiewania piasku – 1. Skrzynia okuta

do wożenia wapna – 1. Pieszni żelaznych do rąbania lodu – 2. Kół do windy okutych – 2. Pił do piłowania drzew – 2. Siekier do rąbania drzew – 3. Klinów żelaznych do szczepiania drzew – 2.

WOZOWNIA

murowana dachówką kryta. Drzwi ma podwójne z zamkiem wiszącym. Lodownia dachówką kryta, z zamkiem wiszącym, w bok tejże.

Rzeczy w wozowni te są

Kareta¹⁶ stara zielono malowana, zwierchu czarna, skurą ze środka zielonym sukniem wybita, z dwoma poduszkami, z trzema fartuszkami, zielonym harusem podszytymi, z magazynem na przedzie przybitym z drzwiczkami, u których zamki mosiężne stare, z okutymi kołami, z dyszlem y ze wszelkim innym narzędziem – 1.

Pułkrytek W[ielmożnego] J[ego Mości] Pana Jezierskiego, zielono malowany, skurą z wierzchu, ze środka sukniem zielonym wybity, z dwoma poduszkami pobocznymi gredyturowemi, z jedną do siedzenia sukienną zieloną, z fartuchami y zapinaniem z przodu, z skrzyńką na przedzie.

Wóz roboty zaleskiej, czerwono malowany, skurą obity, z kulniami [dwo]-ma, z kołami okutymi, z szelwagami także okutymi, y z dyszlem – 1.

Wóz byteńskiej roboty stary, deskami obity z kielnią – 1.

Pułkrytek na jedną osobę, sukniem stalowym wybity, ze wszystkim narzędziem etc. – 1.

Kareta nowa porządna ze wszelkim narzędziem y wygodą – 1.

Kar[et] nowych ze wszystkimi potrzebami – 2. Kary stare – 1.

Koń zadnich do karety okutych – 2.

Sztelwagi szwarcowe okute stare – 1.

Skura czarna do nakrywania wozów – 1.

Jest w tejże wozowni wieli innych rzeczy, do używania niezgodnych: saniki zwierchu czerwono malowane, ze środka skurą czarną wybite – 1; sanek prostych pojedynkowych – 3; kar[et] zimowych – 2; sprzęga malowana zażywana – 1; sprzęg prostych – 2.

STAJNIA

także murowana przy wozowni z drabinami, złobami, dachówką kryta, drzwi ma podwójne z zamkiem wiszącym.

¹⁶ В оригіналі *Karyta*.

Koni w stajni par 3, jedna para do używania J[ego Mości] x[iędza] starszego, dwie do fabryk. Szorów starych dyszlowych z kantarami, naszelnikami y pasami rzemięniemi – para 1.

Szorów takichże bez kantarów – para 1, szorów takichże bez naszylników – para 1.

Pułszorków starych szwarcowych bez pasów – para 1, pułszorków starych z 4 blachami mosiężnemi – para 1.

Lejców krzyżowych rzemienia kręconego – para 1.

Chomąt stary z kleszczami malowanemi, z nabadrykiem z sztuczkami cynowemi – 1. Kontar przy tym chomacie z przążkami 6 cynowemi z wędzudł – 1.

Chomątów starych ze wszystkim narzędziem – 2, chomąt nowy rzemięny modziasty ze wszystkim narzędziem y lejca – 1.

Lejcy pojedynkowe rzemienia kręconego – 1, lejcy pojedynkowe juchtowe – 1.

Szlej kręconego rzemienia z postrąkami – par 2, szlej juchtowych para z postrąkami – 1.

Uzdyczka rzemięna stara z wędzidłami – 1, uzdziennic rzemięnych – 6.

Kulbaka stara niemiecka, w Swiranach leży – 1.

Ryngortów rzemięnych z poduszkami – 4.

Derh do nakrywania koni – 5.

Zgrzebło stare – 1.

BROWAR

murowany dachówką kryty, drzwi ma z zamkiem wiszącym. Kotłów wielkich w browarze – 2. Czopów starych 2, nowy jeden – 3. Koryto wielkie – 1. Kadzie na młot etc. Przy browarze studnia z daszkiem, ma wiader z obręczami żelaznemi – 2. Łaznia stara z drzwiami y z zaszczipką – 1. Czop na podwórzu, gdzie wodę do fabryki biorą. Swini w klasztorze starych – 4.

INSTRUMENTA MUZYCZNE

Skrzypce stare autoris Nicolai Rutar dobre, smyczek bryzelowy stary, puzderko zielono malowane z zamkiem – 1. Skrzypce Zajączkowskiego autora Wihelma Heber, smyczek drewniany z szrubką y puzderkiem – 1. Skrzypce Morozowskiego autora Fridrycha Pitetschner, smyczek drewniany z śrubką, puzderkiem starym – 1. Skrzypce stare [autora] Johan Gabryel Martyn stare – 1. Skrzypce tegoż autora stare – 1. Skrzypce żółtawe stare [autora] Michała Serdela – 1. Skrzypce żółte stare [autora] Johan Tajfel Lauten – 1. Skrzypce czarne z dorobianym wierzchem stare [autora] Johan Adam – 1. Skrzypce szare autora Krystyana Hawemanna z smyczkiem y puzderkiem – 1. Skrzypce stare z dorobianą główką – 1. Puzdro podwójne skur[ą] obite okowane – 1.

Kwarwiola żółta z kólkami żelaznemi, kluczem y smyczkiem – 1. Kwarwiola czerwona z kólkami żelaznemi, kluczem y smyczkiem – 1.

Basetla żółta wielka stara z kólkami żelaznemi y smyczkiem – 1. Basetla mała czarna stara – 1.

Altówka stara – 1.

Trąb nowych z sznurami y kutasami włoczki zielonej – para 1. Trąb połamanych – par 2. Trąb także niecałych – para 1. Krąglików trąbowych większych – 6. Krąglików trąbowych mniejszych – 6.

Waltorni nowych ex vis – para 1. Waltorni nowych ex G z sznurami y kutasami – para 1. Waltorni starych ex vis – para 1. Krąglików większych waltorniowych – para 1.

Musztuków trąbowych – para 1. Musztuków waltorniowych – para 1.

Puzanów nowych z musztukami – para 1. Puzan stary niezdatny – 1.

Hobojów nowych – para 1. Hobojów starych – para 1.

Flecików nowych – para 1. Flecik stary – 1. Flotrowers stary – 1.

Papiery muzyczne

„Litani” Krawsa – 8. Drukowanych wiązek oprawnych w papier turecki – głosów 12.

„Mszy” Krawza – 8. Drukowanych wiązek także oprawnych, w tychże wiązkach „Nieszpory” Szkrejera – na głosów 9.

„Mszy” Mejera – 6. Drukowanych oprawnych wiązek, w tychże wiązkach „Nieszpory” Konigster[na] – głosów 19.

„Offertorium” Mejera y Krejzeta drukowany, oprawnych wiązek – głosów 9.

„Miserrere” Medlesedera 5 y „Stabat Mater Dolorosa”, wiązek drukowanych oprawnych jako wyżej – 11.

„Synfonii” Krawza drukowanych wiązek – 6. „Synfonii” Grafa 6 wiązek – 6. „Synfonii” Ryccego 6 wiązek – 9.

Mszy pisanych rzymskich różnych autorów – sztuk 7. Mszy pisanych – sztuk 18.

Litani pisanych – sztuk 9. Nieszporów rzymskich – sztuk 13. Nieszporów ruskich – sztuk 6. Głosów od 4 nieszporów z drukowanych wiązek – sztuk 11.

„Stabat Mater” Pergolosego – sztuka 1. Mszy relikwialnych rzymskich – sztuk 5. Mszy relikwialnych ruskich – sztuk 2. „Salve” pogrzebowych – sztuk 3.

„Pryczasnik” ruski – sztuka 1. Aryj łacińskich, w niektórych sztukach po kilka – sztuk 12.

„Symfonii” starych – sztuk 10.

Kanonów woskresnych y „Chrystos Woskrese” – sztuk 5.

Mszy na głosy J[ego Mości] x[iędza] prowinciała – sztuk 2. Mszy na głosy x[iędza] Rożańskiego – sztuk 2. Nieszpor na głosy J[ego Mości] x[iędza] prowinciała – 1.

OPISANIE KAMIENIC, DO KLASZTORU NALEŻĄCYCH

Kamienica Czerkowska

Wrota na dworze tej kamienicy wielkie z klamką żelazną. Na podwórzu sklep czyli piwnicy z drzwiami dwoistemi na zawiasach żelaznych z zaszczipką żelazną. Na tymże podwórzu studnia, w której wiader 2 okutych.

Sama kamienica na dwie piętra murowana, dachówką kryta. Na pierwszym piętrze sieni, drzwi do nich z zawiasami żelaznymi połamanemi, kruki do zawias wmurowane, u drzwi żelazna zasuwka, w sieniach kuchenka murowana. Wszedszy do sieni, po prawej stronie drzwi do szynkowni na zawiasach żelaznych z klamką żelazną, okien 3 z kratą żelazną, piec kaflowa, druga piec do pieczenia chleba, stół wielki, ław dwie.

Po lewej stronie wchodząc do sieni, drzwi do drugiej stancyi na zawiasach żelaznych z klamką żelazną, okno jedno, piec kaflowa.

Na drugie piętro schody drewniane, w końcu schodów ganek mały, także drewniany, z ganku drzwi do sionek na zawiasach żelaznych z zaszczipką żelazną, w sieniach kuchenka murowana. Po prawej stronie wszedwszy do sieni, drzwi do stancyi na zawiasach żelaznych z klamką żelazną, okien 3. Piec kaflowa. Po lewej stronie w sieniach drzwi do drugiej stancyi na zawiasach żelaznych z klamką żelazną. Piec kaflowa, okno jedno.

W tej kamienicy siemiernik, do którego drzwi z ulicy na zawiasach żelaznych. Całą tą kamienicę trzyma W[ielmożna] [Jej] M[ość] Pani Sadłucka, porucznikowa buławy polnej, rocznym kátraktem. Płaci do roku, procz podymnego, zł[otych] 148. Podymnego na jedną ratę [płaci] zł[otych] 7. Pierwszą ratę 23 junii płaci zł[otych] 74, drugą ratę 23 [decem]bris płaci zł[otych] 74.

Kamienica Kondratowiczowska

Na podwórze tej kamienicy wrota wielkie z tarcic, we wrotach fórteczka na zawiasach żelaznych z klamką y antabką niewielką żelaznemi, y z probojem żelaznym. Wszedszy na podwórze tej kamienicy, po prawej stronie schody z poręczami na gurę drewniane. Przy schodach zaraz drzwi do piwnicy na zawiasach żelaznych, z zaszczipką żelazną y z probojem. Przy drzwiach piwnicznych drzwi do stancyi na zawiasach żelaznych z klamką, zaszczipką y probojem żelaznemi. W stancyi tej okno jedno, z zakrętk[ą] żelazną, jedna ława pod oknem. W tej stancyi przepierzenie, w przepierzeniu drzwi na zawiasach żelaznych z zaszczipką y probojem żelaznemi. Za przepierzeniem okno jedno, z [dwo]ma zakrętkami żelaznemi. Piec kaflowa, kominik, szafa w murze z drzwiczkami zepsutemi na zawiasach żelaznych.

Z tej stancyi drzwi do szynkowni na zawiasach żelaznych, z klamką, zaszczipką y z probojem żelaznemi. W szynkowni na ulice drzwi dwoje, jedno przy drugich. Pierwsze wewnątrz na zawiasach żelaznych z klamką, zaszczipką

y probojem żelaznemi, drugie drzwi na ulice z [trze]ma zawiasami (jedna gospodarska) z dwoma zaszczepekami y probojami żelaznemi. Trzecie w teźże szynkowni drzwi na podwórze kamiennicze, z [dwo]ma zawiasami, z klamką, zaszczepeką y probojem żelaznemi. Okien na ulice dwie, u jednego, w obudwach zakrętek żelaznych 3. Piec kaflowa, przy piecu szafka w murze z drzwiczkami na zawiasach żelaznych, z zameczkiem wewnętrznym, z klamką żelazną y proboikiem. Druga szafa przy drzwiach z zaszczepeką żelazną y proboikiem. Stół wielki 1, ław dużych 3. Przy tych wszystkich oknach okiennic 4, jedna z nich nic warta. Tablatury ze środka drewniane. Posadzka w tych stancyach ceglan[a], u tych okiennic jednego kruka nie staje.

Z szynkowni wychodząc na podwórze kamiennicze, sionki. W sionkach kuchenka z piecykiem do pieczenia chleba, w tychże siąkach dwoje drzwi, jedno do stancyjki na zawiasach żelaznych, z klamką, zaszczepeką y probojem żelaznym. W stancyjce okien 2, większe y mniejsze. U większego zakrętka żelazna 1. Piec kaflowa zepsuta. Drugie drzwi z tychże sionek na podwórze kamiennicze z zawiasami żelaznemi. Po drugiej stronie na dole przy kącu kamienicy sklep, drzwi do niego na zawiasach żelaznych z zaszczepeką żelazną y probojem.

Przy tym drugi sklep ma także drzwi z zawiasami, z zaszczepeką y probojem żelaznemi. W sklepie zasieków 3. Obok tego sklepu schody do drugiej piwnicy. W tej piwnicy drzwi dwoje z zawiasami, probojami y klamkami żelaznymi.

Przy samej bramie tej kamienicy wchodząc, po lewej stronie drzwi do sionek. W sionkach kuchenka, drzwi jedno do stancyi na zawiasach żelaznych, z klamką żelazną nie całą. W stancyi okno wielkie 1, z zakrętkami żelaznemi. Piec kaflowa, zepsuta. Drugie drzwi z tychże sionek do sklepiku na zawiasach żelaznych, z klamką, zaszczepeką z probojem żelaznemi. W sklepiku okno wielkie bez szkła y ram, okiennica przy nim podwójna, z 4 krukami, zaszczepekami y probojami.

Przy drzwiach sionek szynkowni, wschody drewniane na drugie piętro. W końcu wschodów na górze ganek drewniany, który się ciągnie po całej tej stronie. Z ganku drzwi do [pier]wszych sieni, z zawiasami, zaszczepeką y probojem żelaznemi. W tych sieniach kuchnia murowana 1, drzwi dwoje, jedno do izby z klamką żelazną y kółkiem takimże. Okien w izbie 2, u jednego zakrętek żelaznych 2. Piec kaflowa. Drugie drzwi do sklepu, naprzeciw tej stancyi, na zawiasach żelaznych z zaszczepeką y probojem żelaznym. Okien w tym sklepie 2, jedno bez szkła na ulice, drugie na podwórze ze szkłem, ale szyb nie dostaje.

Za tym sklepem 3 komorki przybudowane, u jednych drzwi tych komorek nie ma zawias, u drugich klamki nie dostaje.

W końcu tych komurek y ganku drzwi do sionek na zawiasach żelaznych, z klamką y zaszczepeką bez proboju. W sionkach kuchnia y piec do pieczenia chleba. Z sieni po prawej stronie drzwi do izby na zawiasach z klamką, zaszczepeką y probojami żelaznemi. Piec kaflowa. Okien starych 2 z zakrętkami żelaznemi, okiennic przy oknach 2.

W tychże sieniach po lewej stronie drzwi do stancyi wielkiej z zawiasami, z zaszczepeką y probojem żelaznym. Stancya tu pieca nie ma, okien z ramami tylko 3, kwater do okien na ziemi leży 9, w jednej szyby pozłacane, podłoga drewniana.

Tuż przy wrotach kamienicznych wyż wyrażone schody, w końcu schodów ganek drewniany. Z tego ganku drzwi do [pier]wszych sieni na zawiasach żelaznych, z zaszczepeką y probojem żelaznymi. W sionkach kuchenka, okno 1 nie całe. Z sieni drzwi do stancyi, która jest nad samemi wrotami, z klamką, zaszczepeką y probojem żelaznymi. W stancyi piec kaflowa, okno 1 z zakrętkami 2, okiennica. Przepierzenie w tejsze stancyi bez drzwi, za przepierzeniem okno 1, z [dwo]ma zakrętkami y z okiennicą, podłoga w całej stancyi drewniana.

W drugą stronę ganku drzwi na zawiasach żelaznych, z zaszczepeką, klamką y probojem żelaznym. Kuchenka stara, z sionek drzwi do izby na zawiasach żelaznych, z klamką nie całą, okien 2 z zakrętkami żelaznymi. Piec kaflowa, podłoga drewniana, tablaty przy oknach.

Cała ta kamienica dachówką kryta, ale barzo dawno, wielkiej reparacyi potrzebuje. Na podwórzu tej kamienicy studnia, przy której wiader dębowych okutych 2.

Całą tą kamienicę trzyma J[ego Mość] Pan Białkowski rocznym kątraktem, płaci do roku (prócz podymnego) zł[otych] 38.

Pierwszą ratę maja 15 płaci zł[otych] 19, drugą ratę novemb[ra] 15 płaci zł[otych] 19. Podymnego na jedną ratę płaci zł[otych] 10.

Kamienica Sapieżyńska

[Pierwsze piętro tej kamienicy]

Od ulicy ma wrota wielkie z dwoma ryfami żelaznymi u bieguna w dole y w gurze. We wrotach furteczka na zawiasach, z antabą żelazną y z probojem. Kamienica sama na dwie piętra. Na pierwszym piętrze po prawej stronie tuż przy wrotach szynkownia pierwsza, w której drzwi od ulicy na zawiasach żelaznych, z zamkiem wewnętrznym, okno wielkie jedno, szafka w murze z drzwiczkami. Z tej pierwszej szynkowni drzwi do drugiej. Druga szynkownia, w której okien 2 z okiennicami na zawiasach żelaznych. Piec kaflowa zielona. Z tejsze szynkowni drzwi do sionek z zamkiem wewnętrznym krytym y [z] klamką. Przy drzwiach w szynkowni szafek dwie z drzwiczkami y zameczkami wewnętrznymi. W sieniach szafa wielka z drzwiami y zamkiem wewnętrznym, z sieni na podwórze drzwi futrowane na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym. Przy sieniach na podwórze sklep z drzwiami na zawiasach żelaznych. Miejsce pospolite z drzwiczkami, także na zawiasach żelaznych y z klamką. Pod szynkownią piwnica z drzwiami futrowanymi na zawiasach żelaznych, z zamkiem wewnętrznym, okienko żelazne z kratą żelazną. W tych szynkowniach drzwi, okna, stoły, stółki, okiennice, zamki, szafki etc. sporządzone expensem P[ana] Kulika.

Ікона „Христос Пантократор”
у Віленському храмі Пресв. Трійці.
Художник Іван Хруцький, 1850–1851 рр.

W końcu tej kamienicy na podwórzu studnia, ma wiader dembowych okutych 2. Przy tej studni na dole sklep pierwszy z drzwiami żelaznemi, z łańcuchem krótkim y zamkiem wiszącym y z probojem. Ma okno bez szkła z kratą żelazną. Drugi sklep tuż z drzwiami żelaznemi y zaszczipką żelazną z probojem. *N[ota] b[ene]*. Ten sklep kazał przemurować Pan wójt, trzeba wejrzeć, czy słusznie. Przy drzwiach tego sklepu¹⁷ drzwi¹⁸ do piwnicy, po skączonych scho-dach w dole za zawiasach żelaznych z szafeczką żelazną.

Po lewej stronie pierwszego piętra od studni sklep trzeci z drzwiami na zawiasach żelaznych. Przy tym sklepik mały na zawiasach żelaznych z zaszczipką y probojem.

Za tym sklepikiem z podwórza drzwi do sionek na zawiasach żelaznych, z klamką y z probojem żelaznemi, wszystkie skarbowe. W sionkach kuchienka z piecem do pieczenia chleba. Z sieni drzwi do izby skarbowe na zawiasach żelaznych. Piec kaflowa, okien 2 nowych.

Z tej stancyi drzwi do drugiej na zawiasach żelaznych z zamkiem zepsutym. Piec kaflowa. Okien nowych 2, przy oknach ze środka tablatury. Szafka w murze z drzwiczkami y z zameczkiem wewnętrznym.

Z stancyi tej drzwi do sieni skarbowe, na zawiasach żelaznych z klamką żelazną. Z sieni drzwi na podwórze skarbowe na zawiasach żelaznych z klamką żelazną. Z sieni drzwi na podwórze skarbowe na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym. W sieniach szafka w murze z drzwiczkami podwojnemi na zawiasach żelaznych, z klamką y probojem. Kuchnia z piecem, w tychże sieniach drzwi y uszalki do piwnicy nowe.

Z sieni drzwi do izby na zawiasach żelaznych, z klamką żelazną. W stancyi okno jedno nowe nie skarbowe, z kratą żelazną skarbową. Piec kaflowa. W tejże stancyi przepierzenie z starcic z drzwiami. Przepierzenie y drzwi nie skarbowe. Za przepierzenie[m] okien nowych 2, z kratą żelazną 1, drugie bez krat. Przy oknach okiennicy, [pierwsza] żelazna stara, druga drewniana na zawiasach żelaznych. Z tego przepierzenia drzwi na ulicę jedno drewniane na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym, drugie żelazne ze spodu zepsute.

Przy samej bramie, wchodząc do kamienicy, po lewej stronie rzeźnica czyli sklep, w którym sprzedają mięso. Drzwi do tego sklepu z podwórza na zawiasach żelaznych z zaszczipką y probojem. W tym sklepie okiennica wielka z zawiasami y zaszczipkami żelaznemi. Pod tym sklepem piwnica, drzwi do niej z podwórza na zawiasach żelaznych, z zaszczipką żelazną y probojem.

¹⁷ Наступне слово *przy* закреслено.

¹⁸ Виправлено з *drzwiach*.

Drugie piętro tej kamienicy

W końcu szynkowni po prawej stronie wejścia do kamienicy wschody na górę, przy górnym końcu wschodów przepierzenie małe. Drzwi do sionek na zawiasach żelaznych z zaszczepeką żelazną, w sionkach okno nie staje, w sionkach tych kuchnia z piecem. Z sionek drzwi do izby na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym, w izbie przepierzenie z sta[n]cyi, piec kaflowa, okien 2 w ołowiu. W przepierzeniu drzwi na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym, za przepierzeniem okien 2 w ołowiu. Podłoga w izbie y przepierzeniu drewniana.

Po lewej stronie wejścia do tej kamienicy schody murowane z poręczami, w końcu górnym wschodów ganek. Z ganku drzwi do sieni z zamkiem wewnętrznym, w sieniach przepierzenie do kuchni z drzwiami na zawiasach żelaznych, okno ze szkłem na podwórze 1. Z sieni w lewą stronę drzwi na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym do izby. W izbie okien nowych w ołowiu 3, dwie na ulice, trzecie na podwórze. Piec kaflowa, podłoga drewniana. Z tej izby za s[z]tafą drzwi do drugiej [izby] na zawiasach żelaznych, z zamkiem wewnętrznym. W tej izbie przepierzenie z starcic, z drzwiami na zawiasach bez zamku, okien w tej izbie 5, izba ta nad samą bramą kamienicy.

Po lewej stronie wejścia do wyż wyrażonych sieni drzwi skarbowe do stancyi z zamkiem wewnętrznym. Piec w tej stancyi kaflowa, okien w ołowiu 2, przepierzenie z drzwiami z zamkiem wewnętrznym nie skarbowemi. Za przepierzeniem okien 2 w ołowiu, z tego przepierzenia drzwi z klamką żelazną y zasówką nie naszą do sieni. W sieniach kuchenka, z sieni drzwi na ganek z zamkiem wewnętrznym, z ganku wschody na dół.

Z tegoż ganku drzwi do sieni z dwoma zaszczepekami, w sionkach okienko na podwórze, kuchenka z piecem, z sieni drzwi do izby z zamkiem wewnętrznym skarbowym. Za przepierzeniem okien 2 w ołowiu, z tego przepierzenia drzwi z klamką żelazną z zasówką nie naszą do sieni. W sieniach kuchenka, z sieni drzwi na ganek z zamkiem wewnętrznym, z ganku schody na dół.

Z tegoż ganku drzwi z dwoma zaszczepekami, w sionkach okienko na podwórze, kuchenka z piecem. Z sieni drzwi do izby z zamkiem wewnętrznym skarbowym. Przy drzwiach szafka w murze z drzwiczkami y zaszczepeką żelazną. Piec kaflowa, okien 2, przy oknach tablatury, posadzka ceglana.

Po tej stancyi z dołu wschody, w końcu gurnim wschodów ganek. Z ganku drzwi do sieni z zamkiem y klamką żelazną, w sieniach kuchnia z piecem, wschody na górę. Po lewej stronie, wszedszy do sieni, skarbowe drzwi do komory z klamką. W komorze piec kaflowa, ława wielka na przymurku, okno jedne na podwórze. Po prawej stronie wejście do tych sieni drzwi do izby z zamkiem krytym skarbowym, okien w izbie 2. Piec kaflowa, podłoga drewniana.

Kamienicę tę całą trzyma P[an] Kulik, płaci do roku zł[otych] 1000. Pierwszą ratę 1 maja płaci zł[otych] 500, drugą ratę 1 [novem]bra płaci zł[otych] 500, podymnego zł[otych] 14.

Kamienica Piatnicka

Do tej kamienicy wrota wielkie, jednej rasty w dole nie staje. Po prawej stronie wejścia na podwórze tej kamienicy, tuż przy bramie pod schodami, drzwi do piwnicy na zawiasach żelaznych z zaszczepką y probojem żelaznemi. Za temi piwnicznemi drzwiami w tą stronę drzwi do sionek na zawiasach żelaznych z zamkiem nie skarbowym. W sklepie okno z kratą drewnianą, także nie skarbową, z tychże sionek drzwi do izby na zawiasach żelaznych z klamką, w izbie okno 1, piec kaflowa. Z tej [izby] do drugich dwóch izdebek [drugie] drzwi na zawiasach żelaznych, przy jednych zamek wewnętrzny, mówią że nie skarbowy. Okna w tych dwóch ostatnich izdebkach na ulice z okiennicami skarbowemi.

Te trzy sta[n]cyi dopiero opisane trzyma Pani Zacharyaszowa Introligatorowa rocznym kątraktem, płaci od nich do r[ok]u zł[otych] 96.

Pierwszej raty 1 [octo]bris płaci zł[otych] 48, drugiej raty 1 april[is] płaci zł[otych] 48, podymnego zł[oty] 1 gr[oszy] 15.

Przy tych stancyach szynkownia, w której drzwi dwoje, jedno od ulicy z klamką żelazną y zamkiem wewnętrznym nie skarbowym. Okien 2, [jedne] wielkie, drugie małe z okiennicami nie skarbowemi. Szafka w murze z drzwiczkami z zameczkiem wewnętrznym, drugie drzwi z tejsze szy[n]kowni do sieni z klamką. W sieniach drzwi do drugiej stancyi, która jest ex opposito szynkowni na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym. W stancyi tej piec kaflowa, przepierzenie z drzwiami na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym. Okien 2, jedno w stancyi samej, drugie za przepierzeniem. Z sieni drzwi na podwórze, pod szynkownią sklep, do którego drzwi z zamkiem wewnętrznym nie skarbowym.

Przy szynkowni y stancyi dopiero opisanej spichrz drewniany gontami kryty, drzwi do niego podwójne z zamkiem wewnętrznym, z klamką żelazną y zasówką także. W spichrzu przepierzenie, za przepierzeniem zasieki, w przepierzeniu drzwi z zamkiem wewnętrznym. Cały ten spichrz wybudowany ze wszystkim expensem P[ana] Kulika.

Te dwie stancye y spichrz¹⁹ trzyma P[an] Kulik rocznym kątraktem, płaci od nich na rok zł[otych] 136. Pierwszą ratę [1] [novem]bra płaci zł[otych] 68, drugą ratą [1] maja zł[otych] 68, podymnego zł[oty] 1 gr[oszy] 15.

Na drugim piętrze nad stancjami dopiero opisanemi drzwi do sionek na zawiasach żelaznych z zaszczepką y probojem żelaznemi. W sionkach kuchenka, schody na górę do sionek, wszedszy po lewej stronie, drzwi do stancyi na zawiasach żelaznych z zaszczepką y probojem żelaznymi. W stancyi tej okien 2 na podwórze. Piec kaflowa, posadzka ceglana. Ex opposito tej stancyi drzwi do drugiej [stancyi] na zawiasach żelaznych z klamką y probojem żelaznemi. W tej drugiej stancyi okien 2 na ulice. Piec kaflowa, szafka w murze bez drzwiczek.

¹⁹ В оригіналі *spikrz*.

Te dwie stan[c]yi dopiero opisane trzyma Paweł Niskowski, rocznym kontraktem płaci od nich na pok zł[otych] 100.

Na teŹże stronie takŹe drugim piętrze stancya, w której okien 2 z okiennicami, przy oknach tablatury murowane. Piec kaflowa, drzwi z klamką y probojem Źelaznemi. Przy tej stancyi sionki z przepierzeniem, w przepierzeniu drzwi na zawiasach Źelaznych, z zaszczipką y probojem Źelaznemi. Za przepierzeniem okno 1 zepsute. W tychŹe sionkach kuchenka z piecem do pieczenia chleba, z sionek drzwi na schody z zaszczipką y probojem Źelaznemi. Trzyma tą stancyę Tomasz Nosewicz rocznym kãtraktym, płaci od niej na rok zł[otych] 72.

Wchodząc do tej kamienicy, po lewej stronie tuŹ przy bramie drzwi do stancyi z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi, w stancyi okien 2. Przepierzenie gospodarskie, za przepierzeniem okno 1 skarbowe. Piec kaflowa skarbowa. Z tej stancyi drzwi do sionek z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi. W sionkach komorek drewnianych gospodarskich 2, schody na drugie piętro, drzwi na podwórze z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi.

Mieszka w tej stancyi Jakub Aramowicz, płaci od niej do r[oku] zł[otych] 64. Nad tą stancyą na drugim piętrze z schodów do sionek wstęp, w sionkach podłoga drewniana, okno 1 dobre, kuchenka, komorka drewniana, przy oknie z drzwiczkami na zawiasach Źelaznych z zaszczipką y probojem. Druga komorka za przepierzeniem, do tej drzwi z zawiasami, zaszczipką y probojem Źelaznemi, okno w tej komorze dobre 1, schody y na górę.

Z sionek drzwi do stancyi z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi. W stancyi piec kaflowa, okien 3, posadzka ceglana, z tej stancyi drzwi do alkierza z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi, w alkierzu okien dobrych 2. Mieszka w tej stancyi Jakub Hondold, płaci do roku zł[otych] 30.

Po tych stancyach kaplica z drzwiami na zawiasach Źelaznych, z zaszczipką y zamkiem wiszącym Źelaznemi, w kaplicy okien [...] ²⁰. TuŹ ołtarz, w którym obraz X[ry]stusa Pana, od ś[więtego] Jana Chrzest przy[j]mującego.

Za kaplicą ciągn[ą] się mieszkania teŹże kamienicy, takŹe na dwie piętra, przy których sieni y ganek drewniane przybudowane. Na [pier]wszym piętrze drzwi do sieni z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi, w sieniach sklepik, kuchenka. Z sieni drzwi do stancyi z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi. W stancyi piec kaflowa, okien 2 z okiennicami.

Tą stancyę najęła jakaś wdowa, płaci od niej zł[otych] 48.

Przy tej stancyi drzwi do drugich sieni z zawiasami, zaszczipką y probojem Źelaznemi. W sieniach kuchnia, z sieni drzwi do izby z zawiasami, klamką y probojem Źelaznemi, okien w izbie 2. Piec kaflowa 1, przepierzenie skarbowe z drzwiami na zawiasach Źelaznych z klamką Źelazną, za przepierzeniem okno 1. Tą stancyę trzyma Jan Siwicki, płaci od niej do roku zł[otych] 48.

²⁰ Залишено місце для впису цифрових показників.

Na drugie piętro schody y ganek przymurowany, z ganku drzwi do sieni z zawiasami y zaszczepeką żelaznemi, okien w stancyi 2. Piec kaflowa, druga piec do pieczenia chleba, przepierzenie skarbowe, za przepierzeniem okno 1 skarbowe. Mieszka w tej stancyi Maciej Żukowski, płaci od niej zł[otych] 48.

Z tegoż ganku drzwi do drugich sieni z zawiasami, zaszczepeką y probojem żelaznemi, w sieniach kuchnia. W sieniach drzwi²¹ do stancyi, piec kaflowa, okien 2, przepierzenie z drzwiami y zawiasami, zaszczepekami y probojami, za przepierzeniem okno 1. Stancję tą trzyma Antoni Czachowski, płaci na rok zł[otych] 48.

Na podwórzu tej kamienicy studnia z dwoma wiadrami okutemi, miejsce wspólite z dwoma komorkami, u których drzwi z zawiasami żelaznemi.

Kamienica Szarapińska

Wchodząc do tej kamienicy, brama z zawiasami y klamką żelaznemi, także z zamkiem wiszącym. Wszedszy na podwórze, drzwi do sieni z zawiasami y klamką żelaznemi. W sieniach kuchenka murowana y schody murowane na górę. Z sionek po prawej stronie drzwi do stancyi z zawiasami y klamką żelaznemi. W stancyi piec kaflowa, okien z podwórza bez krat 2, na ulice z kratami żelaznemi także 2.

Z tychże sionek po lewej stronie drzwi do drugiej stancyi z zawiasami y klamką żelaznemi. Piec kaflowa. W tej stancyi okien 3 bez krat, tuż komorka, do której drzwi z zawiasami y klamką żelaznemi, okno w niej 1.

Idąc dalej podwórzem, drzwi do drugich sieni z zawiasami y klamką żelaznemi. Z sieni drzwi do stancyi z zawiasami y klamką żelaznemi, w stancyi piec ceglana pobielana, okien dwie.

Dalej jeszcze idąc podwórzem, schody na górę drewniane, za tymi schodami sieni, w sieniach kuchenka, z sieni drzwi do stancyi z zawiasami, klamką y probojem żelaznemi. W stancyi piec kaflowa, okien 2.

Po schodach na górę szedszy, drzwi do sionek z zawiasami y klamką żelazną. W sieniach kuchenka, z sieni do stancyi drzwi na zawiasach żelaznych z klamką żelazną, w stancyi piec kaflowa, okien 2.

Na górze także od ulicy kuchenka murowana w sionkach. Z sionek po prawej stronie drzwi do stancyi z zawiasami y klamką żelazną. W stancyi piec kaflowa, okien 3. W tej stancyi²² przepierzenie, w którym drzwi z zawiasami, zaszczepeką y zamkiem wiszącym, za przepierzeniem od ulicy okno 1.

Po lewej stronie z sionek drzwi do stancyi z zawiasami y klamką żelaznemi, w stancyi tej piec kaflowa, okien 3. Z tej stancyi drzwi do drugiej [stancyi] z zawiasami y klamką żelaznemi, zamek przy nich wiszący. W tym pokoju

²¹ Наступний зворот у *kuchnia*, z *sieni* в оригіналі закреслено.

²² Наступне слово *drzwi* в оригіналі закреслено.

piec kaflowa, okien 2, z tego pokoju drzwi do trzeciego [pokoju] z zawiasami y klamką żelaznemi. W tym piec kaflowa, okno 1, ztąd drzwi do sionek z zawiasami y klamką żelaznemi, w sionkach okno zamurowane.

Pod tą kamienicą sklepów dwa, drzwi do nich z klamkami y zawiasami żelaznemi, schody murowane; jeden [sklep] po prawej, drugi po lewej ręce.

W tej kamienicy dolne piętro w pierwszej linii, która poczyna od ulicy, to jest stancyi 3. Trzyma te P[an] Wojnicz y płaci za wszystkie trzy na rok zł[otych] 112. W tejsze linyi całe drugie piętro trzyma W[ielmożny] J[ego] Mość P[an] regent, nic nie płaci. W drugiej linyi na dole mieszka kucharz klasztorny, nic nie płaci. W tejsze linyi na gurze mieszka malarz, ma płacić zł[otych] 32.

**Kamienica Buchnerowska;
ta kamienica graniczy z kamienicą Świętego Stefana, ma piętra 2**

Piętro [pier]wsze

Idąc z Szklannej ulicy y wszedszy niewiele do kromów żydowskich, od kamienicy Świętego Stefana powracając nazad, zaczyna się nasza po lewej stronie. A najprzód kromka niewielka, w niej okiennica 1 żelazna. Po niej druga kromka korzenna, do tej wchodząc z ulicy Kromnej, drzwi żelazne, si[on]ki wązkie, potem do kromu samego drugie drzwi żelazne, w kromie okno 1 z kratą żelazną, tamże sklep, do którego drzwi drewniane leżące. Dalej idąc ku Szklannej ulicy y pominowszy drzwi, prowadzące na dziedziniec tej kamienicy, znowu kromka mała, okiennica żelazna 1. Ztamtąd drzwi drewniane na dziedziniec kamieniczny, za tą kromką znowu drzwi drewniane, z zawiasami, klamką y zasówką drewnianą. Którymi wszedszy, po prawej stronie sklepik, do niego drzwi żelazne i okno 1 bez kraty. Z tego sklepiku drzwi do kromki drewniane na żelazie, y tamże jest piwnica. Za tym sklepem krom korzenny, do którego okiennice żelazne z ulicy, y tamże druga piwnica. Za tym kromem znow sklep, drzwi drewniane i w nim trzecia piwnica. Dalej tym porządkiem postępując, kroma, do niej drzwi drewniane, żelazne powleczone.

Za nią druga kroma na rogu samym, także drzwi do niej drewniane żelazem powleczone, pod tą kromą siemierz drzwi do niego, okno 1, tamże piec kaflowa y studnia. Ztamtą na Żydowską ulicę idąc, po lewej stronie brama do kamienicy. Do niej nie dochodząc, drzwi do mieszkania drewniane z zaszczepeką y zawiasami żelaznemi. Piec kaflowa 1 y okno 1. Z sionek do izby drugiej drzwi z klamką y zawiasami żelaznemi, gdzie okien 2. Piec kaflowa zielona y sklepik tamże, do którego drzwi żelazne. W bramie drzwi do izby drewniane, z klamką y zawiasami żelaznemi, w izbie okien 2, piec kaflowa zielona. Z tej izby drzwi do sionek, a tam kuchenka, z tych sionek drzwi do izdebki małej, w której pieca nie ma, okno 1. Z tejsze bramy drzwi do sklepu drewniane.

Drugie piętro

Wszedzy z ulicy Kromnej małemi drzwiami na dziedziniec, studnia y dalej ku bramie na górę wschody, z schodów po lewej stronie drzwi z klamką y z zawiasami żelaznemi, okien w niej 2, piec kaflowa polewana. Nad tą izbą na trzecie piętro wydała się izdebka mała, okien w niej 2, piec szara, drzwi drewniane. Po tym dalej drzwi drugie na tymże piętrze drugim z klamką y zawiasami żelaznemi. W niej okien 2 na ulicę Kromną, piec kaflowa polewana, tamże komora z oknem 1 od ulicy.

Z tamtych schodów po prawej stronie ganek, z ganku drzwi do sionek drewniane. Z sionek po lewej stronie drzwi do izby drewniane, z klamką y zawiasami żelaznemi. Piec w niej kaflowa malowana, y okien 2 z ulicy Żydowskiej. Nad tą stancją także jest mała izdebka na trzecim piętrze, w której okien 2. Piec kaflowa polewana. Z tychże sionek po prawej stronie drzwi do mieszkania z klamką y zawiasami żelaznemi. W nim okno 1 od ulicy Żydowskiej, okiennica żelazna, piec kaflowy polewany. Z tego mieszkania drzwi do sklepu jedne drewniane, drugie żelazne, w sklepie okno 1 z okiennicą żelazną.

Tej kamienicy drugie piętro od ulicy Szklanej

Wszedzy na róg kromu, drzwi do sionek, o których wyżej namieniło się, w sionkach schody murowane. Schody po prawej przeszedłszy ręce izby 1, do niej drzwi drewniane z klamką y zawiasami żelaznemi, okien 2 z okiennicami żelaznemi. Piec kaflowa. Z tej izby drzwi żelazne do sklepiku, który nad drzwiami prowadzącemi na dziedziniec tej kamienicy. W tym sklepiku od ulicy Kromnej z okiennicą żelazną po prawej stronie schód drzwi do komory drewniane. W komorze okno 1 bez okiennicy, z komory drzwi do izby, tam piec kaflowa duża polewana y okien 2. Z tychże samych schodów w zgłąb idąc, drzwi drewniane do sionek, gdzie kuchnia, z sionek drzwi do izby pierwszej, w niej okno 1. Ztamtąd drzwi do izby drugiej, gdzie okien 3. Piec kaflowa polewana duża, z tej izby drzwi do sklepu żelazne, w sklepie okno 1 z kratą żelazną y okiennicą takż.

Kamienica Sawaniewska

[Piętro pierwsze tejże kamienicy]

Z Żydowskiej ulicy wchodząc wrota drewniane na żelazie. Po prawej stronie z dziedzinca drzwi do mieszkania z klamką y zawiasami żelaznemi, w mieszkaniu tym piec kaflowa polewana. Okien 2, z dziedzińca [pierwsze], a od ulicy drugie. Z tej izby drzwi także na ulicę, z klamką y zawiasami żelaznemi. Z tej izby drzwi do komory, w której okno 1 y piec kaflowa. Pod tą izbą piwnica sklepiona, drzwi do niej drewniane z zasówką y zawiasami żelaznemi. Dalej ku dziedzińcowi postępują, mieszkanie należące do x[ięży] dominikanów, a na górze znowu nasze. I tak wszedzy po schodach na ganek, sieni duże. Z sieni

drzwi drewniane z klamką y zawiasami żelaznemi do izby. W izbie okien 2 od dziedzińca, dwie także od ulicy, piec kaflowa polewana.

Po lewej zaś stronie wchodząc z ulicy Żydowskiej, sklep murowany, czyli kromka, okno w niej z ulicy z okiennicą drewnianą małą żelazną. Z dziedzińca za drzwi do izby z klamką y zawiasami żelaznemi, okien w izbie 2, piec kaflowa polewana. Z tej izby drzwi jedne do kromu, drugie do komory z zawiasami żelaznemi, w komorze piec kaflowa polewana, okno jedno od dziedzińca. Pod tą izbą piwnica duża z kratą żelazną.

Dalej na dziedziniec idąc, po tejże stronie drzwi do sionek na zawiasach żelaznych, z sionek drzwi do izby z klamką y zawiasami żelaznemi. W izbie okno jedne z dziedzińca, piec kaflowa. Dalej dolne mieszkanie, do x[ięży] dominikanów należące. Na górze zaś do nas, to jest wszedszy na schody sieni, z sieni po lewej stronie drzwi do izby z klamką y zawiasami żelaznemi. Okien 3, [pierwsze] od ulicy, a [drugie] od dziedzińca, piec kaflowa polewana, tamże y przepięczenie. Z tejże izby drzwi do sklepiku żelazne, w sklepiku okno 1 z kratą żelazną. Z tychże drzwi wyżej immediate namienionych, po prawej stronie drzwi do mieszkania, nad dolnym mieszkaniem do x[ięży] dominikanów należący[ch], drzwi do izby z klamką y zawiasami żelaznemi. Piec w izbie kaflowa y okien 2 od dziedzińca. Z tejże izby drzwi z zawiasami do komory, w której piecu nie masz, tylko okien 2 od dziedzińca, pośrodku dziedzińca studnia.

Do drugiej strony kamienicy Sawaniewskiej idąc ku Dominikańskiej ulicy, druga studnia nowo sporządzona, od studni po prawej stronie drzwi do sieni, z sieni drzwi do izby z klamką y zawiasami żelaznemi, okien w izbie 4, piec kaflowa polewana. Dalej idąc ku bramie, drzwi do sionek, z sionek po prawej stronie drzwi do mieszkania z klamką y zawiasami żelaznemi. W tym mieszkaniu okno 1, piec kaflowa, z tychże sionek drzwi do komory, do tegoż kromu drzwi z ulicy Dominikańskiej, okiennica żelazna podwójna. Z ulicy Dominikańskiej zaraz brama, drzwi dwoiste w tej bramie na żelazie. Od tej bramy idąc znowu na dziedziniec, drzwi do sieni z zawiasami. W sieniach kuchnia po prawej stronie, z sieni drzwi do szynkowni z zawiasami y klamką żelazną, piec kaflowa, okno 1. Tuż komora z drzwiami, okno w komorze 1. Z tej szynkowni drzwi na ulicę Dominikańską. Z tychże sionek po lewej stronie drzwi do izby z klamką y zawiasami żelaznemi, w izbie okno 1, piec kaflowa, przy izbie komora. Do tej idąc, drzwi żelazne duże do piwnicy, y drugie drzwi żelazne do sklepu, w którym krata żelazna. Dalej jeszcze idąc, znowu drzwi do sieni, z sieni po prawej stronie drzwi do izby z zawiasami y klamką żelazną. Okno w izbie 1, piec kaflowa.

Drugie piętro tejże kamienicy

Zaczowszy od rogu kamienicy y szedłszy na schody, drzwi do mieszkania po lewej stronie, w mieszkaniu okno 1, piec kaflowa. Po prawej stronie mieszkanie

над sklepem, w którym okien trzy, piec kaflowa, drzwi z klamką y zawiasami żelaznemi. Idąc dalej ku bramie, schody z podwórza, z [s]chodów do sieni, z sieni drzwi do mieszkania z klamką y zawiasami żelaznemi. W tym mieszkaniu okien 3, piec kaflowa y przepierzenie. Po prawej stronie drzwi do mieszkania nad szynkownią, w którym okien 2, piec kaflowa, tuż komora. W komorze okno 1, nad bramą schody drugie z podwórza do sionek. Z sionek po lewej stronie drzwi do mieszkania z zawiasami y klamką żelazną, okien w nim 2, piec kaflowa y przepierzenie. Tuż komora, w której okno 1 od ulicy i piec kaflowa mała. Z tychże sionek po prawej stronie drzwi do mieszkania z zawiasami, okien 2, piec kaflowa y przepierzenie. Dalej postępując ku studni, znowu schody na ganek z podwórza, z ganku drzwi do sieni z zawiasami żelaznemi, z sieni drzwi do izby z klamką y zawiasami żelaznemi, w izbie tej okien 4, piec kaflowa.

W tej kamienicy różni żydzi mieszkają y płacą na rok zł[otych] 592.

Łókiszki

Na Łókiszkach nad Wilią budynek drewniany prosty, dranicami kryty, ma stancyi dwie z sieńmi, do sieni drzwi z zawiasami żelaznemi. Z sieni drzwi po lewej stronie do piekarni z klamką y zawiasami żelaznemi. W piekarni piec prosta, okna piekarniane w berwionach, stół. Z tych sieni po prawej stronie drzwi z klamką y zawiasami żelaznemi do drugiej stancyi, w tej okien popsutych 3 z okiennicami. Przy tym budynku na obydwuch stronach drogi plac, jedną stronę zasiewa gospodarz, druga tak leży. Mieszka w tym budynku Prac y nic nie płaci, ale chusty myje.

Nad samą Wilią spichrz wielki drewniany, gontami kryty, w puł przepierzony, ma drzwi wielkich dwoistych 4, wszystkie z zawiasami żelaznemi, przy pier[w]szych [dwóch] drzwiach od przyjazdu antaby wielkie żelazne.

Ten spichrz trzymają P[an] Łukianowicz y P[an] Wojciechowski, płacą od niego do roku zł[otych] 80.

W końcu spikrza swironek na 2 piętra, na dole drzwi dwoiste z zaśówką y zawiasami żelaznemi. Na górze drzwi także z klamką, z zaszczepką y zawiasami żelaznemi.

Plac za Ostrą bramą trzyma Piotr Ulewicz, y płaci od niego do roku zł[otych] 8.

SUM[M]Y KAPITALNE NIERUCHOME KLASZTORU WILEŃSKIEGO

[Obligii]

1mo. U J[asnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] Pana Chreptowicza, podkanclerzego, za obligiem zł[otych] 15 000. Ten Pan płaci punktualnie prowizyą in martio na Zwiast[owanie] Najś[więtszej] Panny per 7tem a 100.

2do. U J[asnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Brzostowskiego, podskarbiego W[ielkiego] X[ięstwa] Lit[ewskiego], za jednym obligiem ma klasztor 9000, a za drugim 8000, co czyni zł[otych] 17 000. Dawniej ta summa należała cała do klasztoru Wileńskiego, bo tylko wileńskich [summ] było 12 000, a 5 000 antopolskich. Potym per sancitum consultationis suchovien[is] summa 10 000 zł[otych] polskich, która była u J[asnie] Wielmożnego Jego Mości] P[ana] Bystrego, łowczego nadwornego W[ielkiego] X[ięstwa] L[itewskiego], dostała się in rem Antopolskiego klasztoru. Tedy klasztor Antopolski swoje 5000 ustąpił in sermi plen[an]tur compensationem klasztorowi Wileńskiemu, plena zaś jak nastąpiła, niżej o tym, zaczym ta summa będąca u J[asnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] podskarbiego, całkowicie teraz należy do klasztoru naszego Wileńskiego. Prowizya od tej summy, to jest od 9 000 [złotych], powinnaby się płacić m[iesiąc]a ap[ri]la d[nia] 24 p[er] 7 a 100. Prowizya zaś od 8 000 [złotych] powinna się płacić m[iesiąc]a junii d[nia] 13, także p[er] 7 a 100.

3tio. U W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Jezierskiego, komornika W[ielkiego] X[ięstwa] L[itewskiego], ma klasztor za obligiem zł[otych] 10 000, od tej summy płaci się prowizya in julii d[ie] 1, p[er] 7 a 100.

4to. U J[asnie] O[święconego] xiężęcia Radziwiła, ordynata kleckiego, za obligiem zł[otych] 8 000 prowizya, od tej summy płaci się 24 ap[ri]lis, p[er] 7 a 100.

5to. Klasztor Antopolski winien za obligiem zł[otych] 3 000. Ten klasztor compensando 10 000 zł[otych] polskich, o których wyżej namieniło się, ustąpił 5 000 zł[otych] polskich sobie należących od J[asnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] podskarbiego, in refusionem zaś drugich 5 000 [złotych] wylńczył 2 tysiące od siebie numerato nummo, a na 3 000 [złotych] dał obligiem. Od tych 3 000 [złotych] powinien pomieniony klasztor płacić prowizyą 24 ap[ri]lis, p[er] 7 a 100.

6to. U żyda Czarnuszki za jednym odligiem 3 000 tynfów, licząc tynf po groszy 35. Prowizyą od tej summy powinien płacić maja 16, p[er] 7 a 100.

7mo. U tegoż żyda Czarnuszki za drugim obligiem zł[otych] pol[skich] 2 000 od tej summy prowizyą płacić powiniem 17 augusti, p[er] 7 a 100.

8vo. Jeszcze u żyda Czarnuszki za²³ obligiem zł[otych] 1 108 od tej sumki płaci siódmy procent, co czyni zł[otych] 77 gr[oszy] 16.

9no. U tegoż żyda Czarnuszki za²⁴ obligiem zł[otych] pol[skich] 1 000. Ta summa jest J[asnie] W[ielmożnej] J[ej Mości] Panny Ludowiki Jeleńskiej, zakonnicy naszej, oddana perpetuo klasztorowi naszemu pod tej warunkami: 1mo). Aby poki żyć będzie, dochodziło jej od tej summy zł[otych] 60 na Ś[więty] Jerzy polski; 2do). Aby po śmierci jej Mszy Ś[więtych] ad rationem

²³ Наступне слово в оригіналі закреслено.

²⁴ Наступне слово в оригіналі закреслено.

tej summy za dusze jej odprawione były. Porro od tej summy Czarnuszko ma płacić prowizyą p[er] 7 a 100, za czym położyć będzie Panna Ludowika 10 zł[otych] tylko klasztorowi naszemu dostawać się będzie.

10mo. U W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Czyża za obliem zł[otych] polskich 2 000, prowizya od niej powinna być płacona 23 aprila, ale ab anno 1769 nie wypłaciła się.

11mo. U J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Konczewskiego, pisarza miasta Wileńs[kiego], legacyjnych zł[otych] 2 000. Informacya o summie legacyjnej ś[więtej] p[amięci] J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] pisarza jest między obligami sum stałych.

12mo. U W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Benedykta Wazyńskiego, rotmistrza p[owia]tu Oszmiańskiego, za obliem zł[otych] polskich 4 000 [roku] 1774 m[iesiąca] ap[ri]la d[nia] 20 pożyczonych, od tej summy ma płacić pomieniony Pan p[er] 6 a 100.

13tio. U W[ielmożnej] J[ej Mości] Pani Korsakowej, podstolicowej połockiej, zł[otych] 1 500.

Sumki ruchome do tegoż klasztoru należące

1). Ś[więtej] p[amięci] W[ielmożny] J[ego Mość] P[an] Wojciech Wszyński za obliem pożyczyl zł[otych] pol[skich] 1823 gr[oszy] 15 w r[oku] 1769, procent miał płacić p[er] 7 a 100; za ten dług jest zastaw, która jest specyfikowana w tym inwentarzu, y która po śmierci pomienionego [...] ²⁵ jest otaxowana.

2). U W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Pruszanowskiego za obliem 210 talarów bitych, procent od tej summy powinien być płacony p[er] 7 a 100.

3). U J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Łopaty za dokumentem № 6 podobno bez prowizyi.

4). U J[aśnie] W[ielmożnej] J[ej Mości] Pani Łopatowej za kartą także № 6.

5). Od J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] Pana Musnickiego należy jeszcze № 3.

6). Od J[aśnie] W[ielmożnej] J[ej Mości] Pani Marskiej, stolnikowej, № 3.

7). J[ego Mość] x[iądz] Maluszycki, pod ten czas wikary berezwecki, r[ok]u 1772 m[iesiąca] maja 19 dnia pożyczyl czyli tak wziol z folwarku Zaleskiego zł[otych] pol[skich] 3 000, na co jest kwit jego.

8). U W[ielmożnego] J[ego Mości] Pana Horaina jeszcze № 10 bez prowizyi.

9). U żyda Czarnuszki za kartą zaległej prowizyi sto osiemdziesiąt tyńfów.

²⁵ Нерозбірливо.

[REGISTR ARCHIWUM]

Regestr papierów na dobra Swirany
cum attinentiis do nich należącemi, Ich M[ościom]
x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące

Fasciculus Imus sub litera A

1). 1522 [anno]. Konfirmacja Naj[jśniejszego] króla Zygmunta funduszu x[się]cia Ostrogskiego²⁶ na cerkiew soborną Wileń[ską], na pargaminie, – [sztuka] 1.

2). 1561 [anno], julii 23. Regestr podania Swiran P[an]u Zarzeckiemu przez P[an]a Stanisława Wadarskiego, – [sztuka] 1.

3). 1561 [anno], [septem]bris 13. List J[ego] K[róleskiej] M[ości]ci, który pisze do P[an]a koniuszego Józefa Koryckiego, żeby podał siolo Woznicy P[an]u Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.

4). 1561 [anno], [septem]bris 14. Przywilej króla J[ego] M[ości]ci Zygmunta, piszę do P[an]a Wołowicza, żeby postąpił siolo Woznicy P[an]u Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.

5). 1561 [anno], [septem]bris 25. Inwentarz siola Wozników, do Swiran należących, które P[an] Stanisław Wodyracki, sługa P[an]a Wołowicza, w posesyą oddał P[an]u Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.

6). 1563 [anno], mart[ii] 3. Przywilej królewski do Nowoprudziszsa, w dzierżaniu Miednikami, dany P[an]u Iwanowi Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.

7). 1564 [anno], januaris 10. Prawo od dziesięciu szlachty na pole Dubrowka y sianożęci, – [sztuka] 1.

8). 1565 [anno], mart[ii] 7. List Adama Pocięja przedaży uroczyste[j], którym przedał imienicze swoje w po[wie]cie Wileń[skim], nazywające Zudziszki, P[an]u Zarzeckiemu służące, – [sztuka] 1.

9). 1565 [anno], mart[ii] 25. Przedaża ziemi P[an]a Dominika Jana, nazwaną Czarną, za Rudominą, – [sztuka] 1.

10). 1567 [anno]. List od P[an]a Wołowicza do namieśnika miednickiego P[an]a Podbipięty, posyłając P[an]a Stanisława, słuęę, aby w posesyą podał wioske Wozniki alias Koleszuki P[an]u Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.

11). 1570 [anno], maji 6. Prawo od kilku szlachty, którzy przedają swoje cząstki po oba pól rzeki Kienki, – [sztuka] 1.

12). 1571 [anno], [septem]bris 3. List od J[ego] M[ości] P[an]a Mikołaja Radziwiłła, wojewody wileń[skiego], do namiesnika os[z]miańskiego, miednickiego, aby podług listu królewskiego uczynił zamianę gruntów swirańskich z Miedniczanamy, ponieważ ich grunta między swirańskie zachodziły, – [sztuka] 1.

²⁶ В оригіналі помилково *Ostrowskiego*.

13). 1572 [anno], maji 21. Dat[um] eodem jan[uarii] 3 przyznano ekstrakt prawa od szlachty na sianożęć na wozów 30 danego, – [sztuka] 1.

14). 1578 [anno], jun[ii] 8. Prawo od s[z]lachty na gale(?) nad rzeką Kienką, P[an]u Zarzeckiemu służące, – [sztuka] 1.

15). 1579 [anno], jun[ii] 20. Przedaża od tatarów włoki jednej pustej w powiecie Oszmiańskim P[an]u Iwanowi Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.

16). 1589 [anno], januaris 24. Zapis P[an]a Zarzeckiego, P[an]i Klikowej dany, na 100 kop, jeśli na roku nie dał, obligują się sowit płacić na Swiranach od Zarzeckiego, – [sztuka] 1.

17). 1584 [anno], jun[ii] 24. Pojezdzy do Swiran w sprawie P[an]i Massalskiej o długi P[an]u Iwanie Zarzecki[emu], – [sztuka] 1.

18). 1585 [anno], julii 10. Dekret ziemski, w którym skazano na dobrach P[an]a Zarzeckiego kop 120, – [sztuka] 1.

19). 1585 [anno], julii 10. Dekret P[anó]w Stawskich z P[ane]m J[ego] M[ością] Zienowem Zanočkim o dwieście kop, – [sztuka] 1.

20). 1585 [anno], aug[usti] 15. List nieboszczyka P[an]a Zienowa Zarzeckiego P[an]u Łukaszowi Momoniczowi, skarbnemu, na kop 3000 na Swirany, – [sztuka] 1.

21). 1586 [anno], apr[il]is 26. Dekret Stawskich z P[ane]m Siemionem Zarzeckim o pewną sumę, – [sztuka] 1.

22). 1586 [anno], maj[i] 15. Prawo na Swirany y na Koleśniki, gdzie kożdego chłopa wzmiankuje, – [sztuka] 1.

23). 1587 [anno], maj[i] 22. Zrzeczenie P[an]i Uchlikowej, że 100 kop z przewodami na Swiranach na osobę P[an]a Mamonicza, z przyznaniem, – [sztuka] 1.

24). 1586 [anno], maj[i] 24. List pojezd[ź]y P[an]a podsądka na odprawę do Swiran za dekretem trybunalskim P[an]u Starzyńskiemu, – [sztuka] 1.

25). 1586 [anno], maj[i] 31. Intromisyja, którą jenerał P[an]a Łubasza Mamonicza w Swirany y inne attinencyja za sumę 3000 kop, które pozyczył P[an] Zienow[i] Zarzecki, – [sztuka] 1.

26). 1586 [anno]. Dekret ziem[ski] wileń[ski], w którym przysądzono na Swiranach dla P[an]i Uchlikowej, od nieboszczyka P[an]a Zarzeckiego zaciągniony, y drugi takż przy nim, – [sztuka] 1.

27). 1587 [anno], december. Zrzeczenie P[anó]w Stawskich, przez które prawo swoje wleli na P[an]a Łukasza Mamonicza, – [sztuka] 1.

28). 1587 [anno], [decem]bris. Pilność P[an]a Mamonicza w tym, iż miała P[an]i Uchlikowa w roku 1587 na roczkach decembrowych prawo od siebie zeżnanie, – [sztuka] 1.

29). 1588 [anno], aug[usti] 27. Protestacya P[an]a Nowickiego, arendarza P[an]a Zarzeckiego, na P[anó]w Kulów o pokoszenie sianożęci, w której bor metropolitański wzmiankuje, – [sztuka] 1.

30). 1590 [anno], jun[ii] 16. Przedaża od P[an]a Szczesnego Szymkowicza chłopa jednego na wieczność P[an]u Łukaszu Mamoniczu w Kienie, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

31). 1591 [anno], maj[i] 22. Prawo zastawne na dwie służby ludzi na Kienie od P[an]a Wojciecha Zbrożki w 77 kopach, który potym P[an]u Łukaszowi Mamoniczowi przestawił, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

32). 1591 [anno], maja 25. Prawo od P[an]a Kiersnowskiego na Kienie, a posledniego przezwano Łukaszews[z]czyźnią, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

33). 1591 [anno], juli[i] 20. Dekret magdeburgii Wileń[skiej] w sprawie P[an]a Stabrewskiego z P[ane]m Łukaszem Mamoniczem na Swirany, po Wilno y inne rzeczy, – [sztuka] 1.

Fasciculus 2dus sub litera B. Papiery do Swiran należące

1). 1592 [anno], maj[i] 31. Zarzeczenie P[an]ów w Stawskich przezysków na nieboszczyku Zarzeckim y wlewek P[an]u Łukaszowi Mamonowiczowi na Swirany, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

2). 1595 [anno], jun[ii] 16. Prawo zastawne na 4 służby od P[an]a Szczesnego P[an]u Łukaszowi Mamoniczowi w Kienie, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

3). 1596 [anno], jun[ii] 15. Zrzeczenie P[an]a Zarzeckiego z imienia Swiran, kamienicy y domów w mieście Wilnie oraz z rzeczy ruchomych P[an]u Łukaszowi Mamoniczowi, – [sztuka] 1.

4). 1597 [anno], maji 20. Prawo wieczyste od P[an]a Szczasnego Rymkowicza P[an]u Mamoniwiczowi na włok 2 y morgów 28 dane z przyznaniem, – [sztuki] 2.

5). 1599 [anno], maja 10. Ugoda y opisanie przyznan[ia] P[an]a Ławryna Serafinowicza z P[ane]m Szymkowiczem, że ma [za] pewną summę ustąpić Szymkowiczowi połowe Kieny, – [sztuka] 1.

6). 1600 [anno], maj[i] 29. Pilność jenerała od P[an]a Serafinowicza w oddaniu pieniędzy od P[an]a Szymkowicza podług opisów na połowe Kieny, – [sztuka] 1.

7). 1600 [anno], jun[ii] 3. Dekret trybunalski, który nakazuje y przysądza połowe majątności Kieny P[an]u Giedrojciu y małżące jego Gwadziedzice, podług opisu P[an]ów w Szczasnych Szymkowiczów, – [sztuka] 1.

8). 1601 [anno], maj[i] 3. Zeznanie woznego, iż wiązał tatarzyna Talkowskiego w grunta swirańskie, – [sztuka] 1.

9). 1601 [anno], aug[usti] 20. Widimus ziem[ski] wileń[ski] zeznania listu przedażnego P[an]a Szczesnego Marcinowicza na Kieny, z intrumisyją, – [sztuki] 2.

10). 1605 [anno], aug[usti] 7. List pojezdży P[an]a Ościka, Talkowskiemu służący, – [sztuka] 1.

11). 1605 [anno], [octo]bris 15. Prawo wlewkowe od tatarzyna Talkowskiego y żony jego na Swirany y wszystkie attinencye, które tylko sam od P[an]a Mamonowicza trzymał, P[an]u Koleckiemu dane, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

12). 1605 [anno], [octo]bris 15. Inwentarz podania Swiran P[an]u Koleckiemu, – [sztuka] 1.

13). 1608 [anno], maj[i] 10. List P[an]a Talkowskiego, którym w lat pięć służb P[an]u Koleckiemu na wieczność, które były zawiedzione P[an]u Bandzikowi, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

14). 1609 [anno], jun[ii] 18. List pojezdży Ościka w sprawie P[an]a Widzkiego do Swiran, gdzie imieniem Talkowskiego, tatarzyna, odprawy broniono y nie postępowano, – [sztuka] 1.

15). 1609 [anno], [decem]bris 30. Oryginał zapisu P[an]i Mamoniczowej, dany P[an]u Koleckiemu na imie[nicze] swirańskie, – [sztuka] 1.

16). 1609 [anno], [decem]bris 30. Prawo wlewkowe wieczyste od P[anó]w Krzysztofa y małżonki jego Maryny Mamoniczówny Wickich, P[an]u Alexandrowi Koleckiemu dane na majątność Swirany, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

17). 1610 [anno], januaris 12. Prawo od P[anó]w Włodzimierza y żony jego Barbary Mamoniczówny Żochowskich P[an]u Alexandrowi Koleckiemu, dane na majątność Swirany, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

18). 1610 [anno], febr[uaris] 3. Wypis ziemski wileń[ski] intromisyja P[an]a Koleckiego [na] wieczność Swiran od potomstwa zesłego P[an]a Momonicza y do wszystkich podanych, – [sztuka] 1.

19). 1611 [anno], febr[uaris] 19. Intromisyja folwarku Masiejows[z]czyzny, Kienskie, y P[an]u Kolickiemu od P[an]a Talkowskiego wlewkem postępujący, – [sztuka] 1.

20). 1616 [anno], mart[ii] 11. Inwentarz dworu Swirańskiego, – [sztuka] 1.

21). 1619 [anno], febr[uaris] 1. Dekret króla J[ego] M[oś]ci Zygmunta, którym przy majątności Hólesnikach P[an]a Alexandra Koleckiego zachowano, y prawo utwierdzono na cytacyą J[as]nie Wielmożnego P[an]a Chodkiewicza, wojewodę²⁷ wileń[skiego], na stronę uchibnej uwolniwszy, który się niesłusznie do tej wsi Kolesnickiej interesował, obie one przyłączył, – [sztuka] 1.

22). 1620 [anno], jun[ii] 20. Przedaża Swiran od P[an]a Alexandra Koleckiego wiecznością I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], z ekstraktem, – [sztuka] 1.

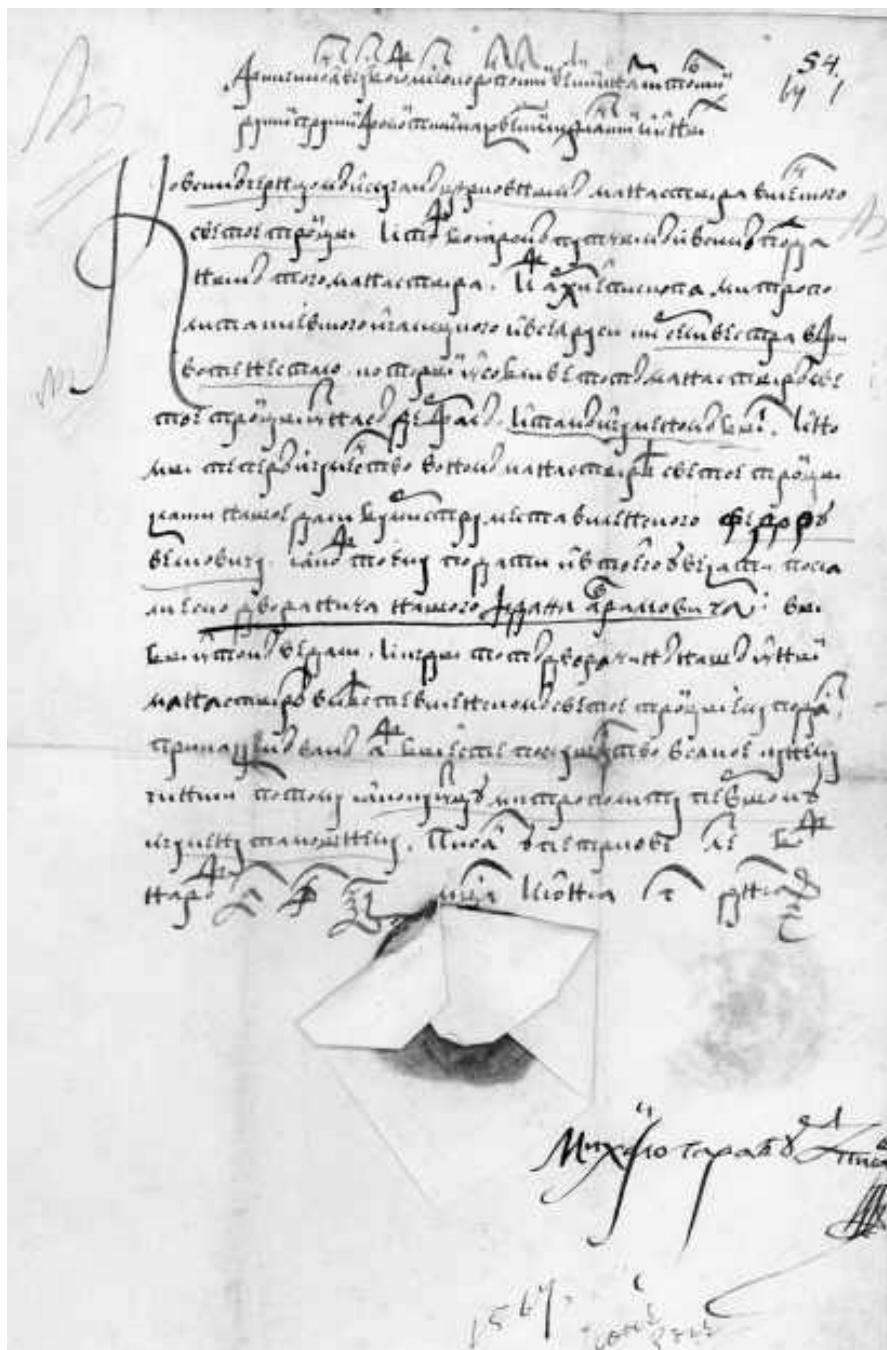
23). 1635 [anno], maja 25. Extrakt trybunalski funduszu x[ięcia] Ostrogskiego na cerkiew soborną Wileńską, – [sztuka] 1.

24). 1636 [anno], jun[ii] 1. Zamiana Ruty na Swirany, od J[ego] Mości x[iędza] Ruckiego uczyniona, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

25). 1638 [anno], maj[i] 21. Ograniczenie alias list dzielczy na Dubrowkę y Skinę, – [sztuka] 1.

26). 1638 [anno], maja 21. Ograniczenie Swiran z kanonikiem wileń[skim], – [sztuka] 1.

²⁷ В оригіналі помилково *wojewowództwa*.

Грамота великого князя литовського і короля польського Сигізмунда Августа про номінацію віленського бурмістра Федора Яцковича-Велковича архимандритом Святотроїцького монастиря. 1567 р.

27). 1772 [anno]. Pozów awtentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z archidyakonią Wileń[ską] [i] J[aśnie] W[ielmożnymi] P[ana]mi Biegańskimi, – [sztuka] 1.

Fasciculus 3tius sub litera C.

*Dekreta w sprawie P[an]a Talkowskiego, tatarzyna,
z P[ane]m Mamoniczem o Swirany
y z P[ana]mi Zarzeczkimi względem Swiran*

1). 1598 [anno], januaris 17. Dekret tatarzyna Talkowskiego z P[ane]m Mamoniczem, pozew zniesiono, – [sztuka] 1.

2). 1598 [anno], juli[i] 21. Dekret ziem[ski] wileński między tatarzynem Talkowskim y P[ane]m Mamoniczem, którym wskazuje na P[an]a Mamonicza kop 700, – [sztuka] 1.

3). 1598 [anno], juli[i] 7. Dekret ziemski wileń[ski], którym wskazano kop 746 na P[an]a Mamonicza P[an]u Talkowskiemu, – [sztuka] 1.

4). 1599 anno, maj[i] 21. Dekret trybunalski, którym stwierdzają ziem[ski] dekret przysięgę tatarzynowi, wskazują, do którejże nie był od nikogo wiedzion, wolnym został, – [sztuka] 1.

5). 1599 [anno], maj[i] 21. Dekret trybunalski pie[r]wszy, którym winę apeliacyjną wskazano, – [sztuka] 1.

6). 1599 [anno], jun[ii] 15. List od urzędu ziemskiego do P[an]a skarbnego, pisany w sprawie tatarzyna Talkowskiego, – [sztuka] 1.

7). 1600 [anno], maj[i] 24. Dekret trybunalski wskazania na P[an]u skarbnym w sprawie Talkowskiego, tatarzyna, – [sztuka] 1.

8). 1600 [anno]. List P[anów] sądowych ziem[skich], do woznego pisany, za dekretem trybunalskim w sprawie Talkowskiego, – [sztuka] 1.

9). 1600 [anno], jun[ii] 30. Wypis z ksiąg gródskich wileńskich, że wozny z pięćią szlachty y z dworzanimem jeździł do Talmewicza, – [sztuka] 1.

10). 1600 [anno], aug[usti] 2. Vidimus listu uwiaczcho [na] Swirany y Kiejny, – [sztuka] 1.

11). 1601 [anno], januaris 5. Dekret tatarzyna z P[ane]m Mamoniczem o expulsią z majątności z Swiran, – [sztuka] 1.

12). 1601 [anno], maj[i] 21. Dekret trybunalski tatarzyna z P[ane]m Mamoniczem o Swirany, Kulę etc., – [sztuka] 1.

13). 1601 [anno], jun[ii] 2. List pojezdzy do Swiran y Kiejny za dekretem, – [sztuka] 1.

14). 1601 [anno], jun[ii] 14. Intromisyja, którą za dekretem poddano Swirany z attinencyami za dług P[an]a Mamonicza P[an]u Talkowskiemu, tatarzynowi, – [sztuka] 1.

15). 1601 [anno], aug[usti] 2. List skarbnego do Talkowskiego, w którym daje znać o pozwie w sprawie skarbowej, – [sztuka] 1.

- 16). 1601 [anno], maj[i] 6. List odprawczy po Momonicza o wybicie z po-
winnego dzierzania Swiran y Kieny, – [sztuka] 1.
- 17). 1605 [anno], maj[i] 6. List odprawczy do²⁸ jenerała od urzędu gł[ów-
nego] wileń[skiego] w sprawie tatarzyna Talkowskiego, – [sztuka] 1.
- 18). 1605 [anno], jun[ii] 15. List pojezdzy sędziego do Swiran y Kieny, –
[sztuka] 1.
- 19). 1605 [anno], juli[i] 28. Dekret Talkowskiego na Swirany y Kieny etc., –
[sztuka] 1.
- 20). 1605 [anno], juli[i] 28. List do szędziego Trybunału do P[an]a Mamonicza w sprawie tatarzyna Talkowskiego, – [sztuka] 1.
- 21). 1620 [anno], [octo]bris 7. Dekret w sprawie Zarzeczkiego z P[ane]m skarbnym o długi pieniężne [je]go sprawy, – [sztuka] 1.
- 22). 1595 [anno], [octo]bris 19. Dekret ziemski wileński w żałobie P[an]a Jana Zarzeczkiego z potomkami P[an]a skarbnego y z samym P[ane]m skarbnym, – [sztuka] 1.
- 23). 1592 [anno], juli[i] 24. Dekret P[an]a Zarzeczkieg[o] y wskazano w ziem-
stwie 3000 kop płacić P[an]u Janowi Zarzeczkiemu z taxy majątności Iwana Zarzeczkiego; jeśliby z taxy płacić czym nie stało, to P[an] Jan Zarzeczki ma płacić, – [sztuka] 1.
- 24). 1592 [anno], julii 24. Dekret ziem[ski] wileń[ski] z P[ani]q Zarzeczką a Mamonowiczem, skarbnym, o sioło Swirany, etc., – [sztuka] 1.
- 25). 1597 [anno], jun[ii] 14. Prawo y dekret na 350 kop, które dekretem wskazano na Zarzeczu w powiecie Upitskim, – [sztuka] 1.
- 26). 1599 [anno], [octo]bris 8. Dekret P[an]i Zarzeczkiej z P[ane]m Mamoniczem o summę kop 2700 na Swiranach, – [sztuka] 1.
- 27). 1603 [anno], jun[ii] 19. Prawo na bojarów sawaińskich, do Swiran y Kulów należących, – [sztuka] 1.

Fasciculus 4tus sub litera D.

Prawo na Białozorowszczyznę y Łojbowszczyznę alias Merecz Łojbowski

- 1). 1542 [anno], maj[i] 17. Potwierdzenie królewskie kupli dwóch chłopów y dworku Mistrykowskiego w powiecie Mojszagolskim, – [sztuka] 1.
- 2). 1544 [anno], [decem]bris 13. Przedaża Piotrowicza Łojby gruntu własnego w powiecie Rudomińskim nad rzeką Kroszą podle drogi Holszańskiej P[an]u Wacławowi Mikołajewiczowi, – [sztuka] 1.
- 3). 1555 [anno], [decem]bris 10. Przedarza P[an]a Stanisława Łojby Dominikowszczyzny w powiecie Rudomińskim przy drodze Olszańkiej Panu Wacławowi Mikołajewiczowi, – [sztuka] 1.

²⁸ Дописано вгори.

4). 1555 [anno], [octo]bris 9. Inwętarzyk stary części P[an]a Wojciecha Białozora, – [sztuka] 1.

5). 1555 [anno], [octo]bris 9. Regiestr podziału gruntów y pod[d]anych, – [sztuka] 1.

6). 1556 [anno], maj[i] 3. List Janowicza przedaży jego na dwie niwy jeżowskie na wieczność P[an]u Turiu Białozorowi przy drodze Olszańskiej, – [sztuka] 1.

7). 1557 [anno], julii 9. Przedaża niwy od Piotra Jurewicza P[an]u Jurju Białozorowi, – [sztuka] 1.

8). 1557 [anno], [decem]bris 28. List przedaźny na ziemię Ozaryszki od starika Bohdanowicza, Piotra Jazustowicza, Marcina Janowicza P[an]u Jerzemu Białozorowi, – [sztuka] 1.

9). 1558 [anno], febr[uaris] 2. List przedaży na 8 beczek żyta, siania od Łukasza y Jana Mikołajewiczów, – [sztuka] 1.

10). 1558 [anno], febr[uaris] 16. Zamiana gruntów w Miednikach od P[an]a Wojciecha Białozora P[an]u Juriu Białozorowi, – [sztuka] 1.

11). 1558 [anno], maj[i] 25. Wypis z xiąg grodzkich wileńskich zeznania P[an]a Andrzeja Mikołajewicza Giedrojcia y z żoną swoją na dwór Miednicki y Betański, to jest między sobą zamianę uczynili tych dworów, – [sztuka] 1.

12). 1568 [anno], [octo]bris 11. Wypis z xiąg ziemskich zastawy na dworek Uhrynowski przy Miednikach, – [sztuka] 1.

13). 1575 [anno], maj[i] 18. List wieczysty na dwie pustows[z]czyzny Mogułow[s]czyzną y Rudokow[s]czyzną, między gruntami mereczkami leżące, od P[an]a Hordyny P[an]u Mikołajowi Stanisławiwoczowi Białozorowi, – [sztuka] 1.

14). 1575 [anno], maj[i] 21. Przedaża grunty, we dwóch pustows[z]czynach leżących między gruntami mereckimi, od P[an]a Hordyny P[an]u Białozorowi, – [sztuka] 1.

15). 1576 [anno], maj[i] 6. Zastawa sianożęci Mikołaja Jarewicza P[an]u Janowiczowi w kopach 6 na uroczys[z]czu Skirdynach, – [sztuka] 1.

16). 1577 [anno], januaris 18. Przenos listu do ziemstwa, to jest pustows[z]czyzny między gruntami mereckimi, przedanej P[an]u Białozorowi od Hordyny, – [sztuka] 1.

17). 1581 [anno], maj[i] 27. Zeznanie Janowej Bohuszewiczowej Anny Juchnowny z synami jej, z daniną z opieki swej imienicza Dawidowskiego, Helenie Dawidownie Rakowicza Andrzejowej Jomkiewiczowej Mackiewiczowej, – [sztuka] 1.

18). 1583 [anno], jun[ii] 5. List dawny na imienicze Dawidowskie nad rzeką Kroszą leżące, od Heleny Dawidówny, małżonków jej, Andrzejowi Maczkiewiczowi dany, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

19). 1590 [anno], aug[usti] 14. Dekret ziemski wileń[ski] o pustows[z]czyzną, gdzie jedna, to jest Mogułow[s]czyzną, przy P[an]u Białozorze zostawuje, a druga Radziow[s]czyzną P[an]u Radziwiłłowi przysądza, – [sztuka] 1.

20). 1590 [anno], aug[usti] 14. Pojazd woznego za dekretem ziemskim wileń[skim] y podanie pustows[z]czyzny jednej P[an]u Białozorowi, a drugiej P[an]u Radziwiłłowi, xiążęciu, – [sztuka] 1.

21). 1590 [anno]. Zamiana gruntów z P[ane]m Andrzejem y Janem Łojbami P[an]i Sklenikowej na pułtrzecia beczi, – [sztuka] 1.

22). 1595 [anno], [septem]bris 6. List przedaźny wieczny na imienicze Dawidowskie P[an]u Wojciechowi Sławińskiemu od P[an]a Andrzeja Jankowicza, – [sztuka] 1.

23). 1595 [anno], [septem]bris 9. List Andrzeja Tomkiewicza zeznawa, iż imienicze swe Dawidowskie P[an]u Sławińskiemu sprzedał, – [sztuka] 1.

24). 1597 [anno], maj[i] 7. List zastawny na niw kilka y lasu Wacława Bohuszewicza P[an]a Maximowicza Borowika, raj[cy] wileń[skiego], w pięciu kopach, – [sztuka] 1.

25). 1595 [anno], apr[il]is 14. Pomierkowanie granic między Hroburdziszkami a Mereczem, między P[ane]m Alexandrem Polubińskim, z drugiej strony P[ane]m Białozorem, sędzią ziemskim wileń[skim], – [sztuka] 1.

26). 1600 [anno], jun[ii] 6. List wieczny przedaźny imienicza Dawidowskiego od P[an]a Wojciecha Stawskiego P[an]u Wawrzyńcowi Otwinowskiemu służący, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

27). 1601 [anno], januaris 17. Intromisyja do Dawidows[z]czyzny, przez woznego Wawrzyńcowi Otwinowskiemu dana, – [sztuka] 1.

28). 1601 [anno], julii 10. Zastawa folwarku Łojbowskiemu Monginowskiemu, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

29). 1601 [anno], julii 12. Intromisyja na Łojbows[z]czyznę, Mongierdy, Korzys(?) od Sklarskiego P[an]u Łopocie, – [sztuka] 1.

30). 1604 [anno], januaris 6. List Wawrzyńca na Łojbows[z]czyznie Otwinowskiego, którym żonie swojej odpisał na wieczność imienicze Dawidowskie, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

31). 1604 [anno], juli[i] 18. List wieczysto przedaźny od P[an]a Wawrzyńca Otwinowskiego y od małżonki jego na imienicze Dawidowskie P[an]u Pielgrzymowskiemu, pisarz[zu] W[ielkiego] X[ięstw]a Lit[ewskiego], z ekstraktem, – [sztuki] 2.

32). 1604 [anno], [octo]bris 9. Prawo na Mongierdows[z]czyznę alias Łopatews[z]czyznę od P[an]ó[w] Łopotów I[ch] M[ościom] P[ana]m Pielgrzymowskim za 300 kop, z zabudowaniem dwornym, z poddanymi, z służbą w polu Mereckim, – [sztuka] 1.

33). 1604 [anno], [octo]bris 9. Wypis na Mągirdy od P[an]a Joachima Łopoty P[an]u Pielgrzymowskiemu, – [sztuka] 1.

34). 1608 [anno], jun[ii] 23. Przedaża Jana Stanisławowicza Łojby P[an]u Białozorowi, podkomorz[emu] upit[skiemu], Mongerdows[z]czyznę w Mereczu, oryginał przyznany, – [sztuka] 1.

35). 1608 [anno], jun[ii] 22. Wypis przedaży Jana Łojby P[an]u Stanisławowi Białozorowi, podkomorzemu upit[skiemu], imienicza Morygirdowskiego w trakcie Mereckim, – [sztuka] 1.

36). 1608 [anno], julii 1. Intromisyja jeneralska, którą podaje Morgidows[z]czyznę od P[an]a Jana Łojby J[ego] M[ościu] P[an]u podkomorzemu upitskiemu, – [sztuka] 1.

37). 1608 [anno], jul[ii] 18. List od P[an]a Pielgrzymowskiego dany na zamianę gruntów z P[ane]m Stanisławem Białozorem, podkomorzym upit[skim]; aby nie były szachownice między gruntami I[ch] M[ośció]w mereckieimi y miednickieimi y łojbowskiemi, – [sztuka] 1.

38). 1608 [anno], [octo]bris 4. Zrzeczenie P[an]i Zuzany Dowgirdówny Bohuszewiczowej z trzeciej części od małżonka jej za wniesienie opisanej, a ona dworem ustępuję, – [sztuka] 1.

Fasciculus 5tus sub litera E.

Item prawo na Białozorowszczyznę y Łojbowszczyznę alias Merecz Łojbowski

1). 1608 [anno], [octo]bris 20. Regestr gruntów folwarku Mereckiego J[ego] Mości] P[an]a Stanisława Białozora, gdzie są niwy y urocysz[z]cze opisane, – [sztuka] 1.

2). 1608 [anno], [octo]bris 23. Regestr gruntów Merecza P[an]i Pielgrzymowskiej, od P[an]a Stanisława Białozora nabytego, gdzie są wszystkie niwy nazwiskiem y urocysz[z]cze opisane, – [sztuka] 1.

3). 1609 [anno], [novem]bris 24. Regestr dzielczy abo odmiane gruntów P[an]i Pielgrzymowskiej y z P[ane]m Białozorem, podkom[orzym] upit[skim], – [sztuka] 1.

4). 1609 [anno], [novem]bris 27. Intromisyja woznego u drogą część Łojbows[z]czyzny od Bartłomiejowej Łojbownej P[an]u Stanisławowi Białozorowi, podkomorzemu upit[skiemu], – [sztuka] 1.

5). 1610 [anno], januaris 22. Dekret, którym Ciecierskibierzy(?) pozwy P[an]i Pielgrzymowskiej, – [sztuka] 1.

6). 1611 [anno], jun[ii] 3. Extrakt listu P[an]a Jana Mikołajewicza Nieluba y P[an]i małżonki, którzy będąc be[z]potomni, biorą za syna P[an]a Gabriela Stanisławowicza Białozora, brata P[an]i Nielubowej, i któremu wszystkie majątności y Merecz darują po śmierci swojej, – [sztuka] 1.

7). 1611 [anno], jun[ii] 10. Extrakt aprobacyi pierwszego zapisu P[an]u Gabryjelowi na Merecz y drugie majątności służącego, przez P[an]a Nielubowę uczynionego, – [sztuka] 1.

8). 1617 [anno], jun[ii] 27. Extrakt listu zastawnego od P[an]a Bohusza na 4 sianozęci J[ego] Mości] P[an]u Białozorowi na robotę z intromisyją, – [sztuka] 1.

9). 1617 [anno], juli[i] 5. Skączenie odmiany z P[anią] Pielgrzymowską po śmierci niebos[z]czyka P[an]a podkom[orzego] upit[skiego] Stanisława Białożora, – [sztuka] 1.

10). 1617 [anno], juli[i] 28. Zamianę gruntów P[an]a Kolendy, pisarza wileń[skiego], z P[ane]m Lackim, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

11). 1618 [anno], juli[i] 6. Kopia widymusa prawa zamianego niwy y sianożęci od P[an]a Jana Kolędy, pisarza ziemskiego wileń[skiego], Panam Ciecior-skim y potomkam jego służącego, z xiąg trybu[nalskich] ekstraktem wyjętego, oraz list przyjaciół, którzy granicę gruntów Merecza Nowicyjackiego z I[ch Mościami] x[ięzmi] bazylianami odnowili, – [sztuka] 1.

12). 1619 [anno], jul[ii] 23. Zapis wlewkowy P[an]i podkomorzynej synowi swemu P[an]u Białożorowi tak 1000 kop, jako y dożywocie na Mereczu y wszystkiego prawa swego, z ekstraktem y intromisyją, – [sztuka] 1.

13). 1624 [anno], aug[ustus] 21. Inwentarz spisania majątności dworu P[an]a Jana Olfensa Lackiego, podkom[orzego] wileń[skiego], nazwanego Mer[e]cz Białożorows[z]czyzny, – [sztuka] 1.

14). 1624 [anno], juli[i] 4. Oryginał zastawy, co J[ego] Mość P[an] Lacki zastawuje Merecz Białożorzczynę P[an]u Kwincie, z ekstraktem y intromisyją, – [sztuki] 3.

15). 1626 [anno], maj[i] 6. Intromisyja P[an]a Lackiego, służąca P[an]u Bildziukiewicz, wojtowi wileń[skiemu], – [sztuka] 1.

16). 1626 [anno], jun[ii] 30. Przedaża dw[ó]ch braci Białożorów bratu swemu trzeciemu P[an]u Gabryjelowi Białożorowi części Merecza na nich należącą, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

17). 1626 [anno], juli[i] 18. Oryginał P[an]a Gabryjela Białożora przedaży Merecza P[an]u Bildziukiewiczowi, wojtowi wileń[skiemu], z ekstraktem y intromisyją, – [sztuki] 3.

18). 1627 [anno], jan[uaris] 15. Obwieszczenie P[an]u Kwincie, aby ustąpił na terminie Białożorows[z]czyzny P[an]u Bildziukowi, wojtowi wileń[skiemu], – [sztuki] 1.

19). 1627 [anno], apr[ilis] 8. Cyrograf od P[an]a Kwinty, dany P[an]u Bildziukowi, wojtowi wileń[skiemu], w którym upraszają dłu[ż]szego zamieszkania w Białożorows[z]czyźnie nad termin bez żadnej przeszkody, – [sztuka] 1.

20). 1627 [anno], apr[ilis] 8. Kwitacyja w odebraniu pieniędzy P[an]a Kwinty od P[an]a Bildziuka, wojta wileńskiego, któremu ustępuje Białożorów, – [sztuka] 1.

21). 1628 [anno], jun[ii] 21. Kwitacyja z 300 kop, dana P[an]u Hrehoremu Bohus[z]owi od małżaki jego P[an]i Jadwigi Paszkowskiej, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

22). 1628 [anno], mart[ii] 10. Przyznanie Białożorows[z]czyzny zakonnikom Ś[więtej] Trójcy obydwóch folwarków, jednym imieniem nazwanych Mereczem, – [sztuka] 1.

23). 1629 [anno], [novem]bris 2. Relacyja jeneralska o zrójnowaniu kopców starych, zaciasów krzyżów etc. poczynionych na drzewach, nie wiedzieć od kogo, w gruntach mereczkich białozorowskich, – [sztuka] 1.

24). 1633 [anno], maj[i] 26. Przedaza Krzysztofa Hricewicza y małzonki jego pewnej części Giedotańskiej, to jest jednej włoki morgów ośmiu, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], z ekstraktem y intromisyją, – [sztuka] 1.

25). 1640 [anno], maj[i] 1. Inwentarza folwarku Białozorows[z]czyzny, przez J[ego Mości] x[iędza] Alexego Dubowicza podpisany, – [sztuka] 1.

26). 1645 [anno], jun[ii] 20. List J[śnie Wielmożnego Jego Mości] x[iędza] Sielawy, metropolity kijowskiego, którym przy dożywociu J[ego Mości] x[iędza] Alexego Dubowicza zachowuje za asekuracją, – [sztuki] 2.

27). 1673 [anno], apr[ilis] 28. Intromisyja obięcia folwarku Merecz[z]a przez P[an]a Stefana Rodziewicza y małzonki jego, – [sztuka] 1.

28). 1673 [anno], maj[i] 12. Asekuracya od P[an]a Rodziewicza y małzonki jego na wrócenie prawa arendownego na Białozorows[z]czyznę, od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] danego, – [sztuka] 1.

29). 1674 [anno], [octo]bris 20. Proces I[ch] Mości] W[ielmożnych] P[anów] Rodziewiczów o naruszenie prawa arendownego y o expulsię z Białozorows[z]czyzny, przez I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] uczyniony, – [sztuka] 1.

30). 1681 [anno], mart[ii] 6. Relacya jeneralska publikowanie listu zaręcznego w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z Kotłem, Rodziewiczami y innemi, – [sztuka] 1.

31). 1681 [anno], apr[ilis] 23. Dekret trybunalski w sprawie J[ego Mości] P[an]a Kotła y P[anom] Rodziewiczom z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

32). 1681 [anno], maj[i] 9. Protestacya na I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o expulsię uczynioną, przez P[anó]w Kotła y Rodziewiczów zanesiona, – [sztuka] 1.

33). 1684 [anno], juni[i] 2. Karta J[ego Mości] x[iędza] Białozora, biskupa, którą zawiódł grunt z budynkiem w Białozorows[z]czyźnie Dmitrukowi Makowskiemu, – [sztuka] 1.

34). 1689 [anno], mart[ii] 28. Dekret x[iędza] Churewicza y P[an]a Dymińskiego z P[ane]m Białozorem, – [sztuka] 1.

35). 1689 [anno], [octo]bris 11. Dekret ziem[ski] w sprawie P[an]a Rodziewicza z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

36). 1689 [anno], [octo]bris 11. List obwies[z]czy w sprawie z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

37). 1691 [anno], mart[ii] 3. Proces y reprocess na x[iędza] Baltazara Donkwarda, nowicyatu wileń[skiego] lektora, o niesłuszne interesowanie się w sianożęć łojbowską, – [sztuka] 1.

38). 1691 [anno], maj[i] 15. Publikacja banicyi na I[ch Mości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

39). 1691 [anno], maj[i] 20. Kwitacya od I[ch Mości] x[ięży] jezuitów nowicyatu wileń[skiego], I[ch Mościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służąca, – [sztuka] 1.

40). 1692 [anno], mart[ii] 22. Proces na I[ch Mości] x[ięży] bazylia[nó]w wileń[skich] w sprawie P[an]a Michała Kotła o zły przewód prawa w grod[zie] Wileń[skim], – [sztuka] 1.

41). 1693 [anno], mart[ii] 10. Prawo arendowne od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], P[an]u Rodziewiczowi dane, – [sztuka] 1.

42). 1695 [anno], [septem]bris 3. Proces nomine I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na Hładowickiego o niesłuszne interesowanie się do puszczy Trypodzkiej y o najazdy na nią, – [sztuka] 1.

43). 1697 [anno], apr[ilis] 7. List zastawny, niw kilka y lasy od P[an]a Wacława Bohuszewicza P[an]u Maximowiczowi Borowiku, rajcy wileń[skiego], w pięciu kopach, – [sztuka] 1.

44). 1598 [anno], apr[ilis] 14. Aktykacya ograniczenia Haraburdziszek z Mereczem, – [sztuka] 1.

45). 1532 [anno], julii 8. Extrakt kwitacyi od P[an]ów Mateusza z Mokłowidów Białozora y Anny z Ogińskich Białozorowej, starostą kiernowskich, – [sztuka] 1.

Fasciculus 6tus sub litera T.

Papiery na majątność Białozorows[z]czyznę alias Merecz, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące

1). 1638 [anno], apr[ilis] 13. Testament P[an]a Ignacego Dubowicza, – [sztuka] 1.

2). 1638 [anno], maj[i] 24. Testament P[an]a Ignacego Dubowicza, w którym wzmianka o majątności dla I[ch] M[ościom] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

3). 1642 [anno], [decem]bris 24. Protestacya klasztoru Wileń[skiego] o zbiecie bojaryna Krysztofa od Jana y Samuela Kozłów za Dubrowicza, – [sztuka] 1.

4). 1645 [anno], jun[ii] 20. Oryginał prawa przyznanego w Trybunale zapisu Przewielebnego x[iędz]a Alexego Dubowicza, archimandryty wileń[skiego], którym majątność Merecz alias Białozorowszczyznę z przynależnościami I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] zapisawszy, sam sobie dożywotnie na nich zostawił, – [sztuka] 1.

5). 1645 [anno], jun[ii] 20. Zapis wieczysty x[iędz]a Alexego Dubowicza na folwarki, do Swiran należące, z ekstraktem, – [sztuka] 2.

6). 1652 [anno], [octo]bris 2. Aktykacya prawa dożywotnego P[an]i Dubowiczowej, – [sztuka] 1.

7). 1652 [anno], [octo]br[is] 8. Wypis intromisyi na Miedniki, które I[ch] M[ości] x[ięża] bazylianie wileń[scy] po śmierci x[iędza] Alexego Dubowicza objeli w posesyę, – [sztuka] 1.

8). 1652 [anno], [octo]br[is] 29. Conkordyja z P[ani]ą Dubniczową o Miedniki, – [sztuka] 1.

9). 1652 [anno], [octo]br[is] 21. Testament niebos[z]czyka x[iędza] Dubowicza, którym uprasza, aby bez przeszkody od zakonu rodzicielka jego przy dożywociu w Miednikach została, – [sztuka] 1.

10). 1652 [anno], [novem]br[is] 2. Inwentarz Miednicki, folwarku służący, P[an]i Dubowiczowej, – [sztuka] 1.

11). 1652 [anno], [novem]br[is] 3. List arędowny z P[ane]m Stefanem Dubowiczem o Białożorows[z]czyzną alias Mercz, – [sztuka] 1.

12). 1653 [anno], [novem]br[is] 3. Kontrak[t] na majątność Mercz, którą puścił w aręde J[ego] Mość x[iędz] Korsak, archimandryta, imieniem całego klasztoru P[an]u Stefanowi Dub[owi]czowi na lat 10, – [sztuka] 1.

13). 1654 [anno], [decem]br[is] 4. Intromisyja w majątność Miednicką J[ego] Mości x[iędza] archimandryta y wszystkich I[ch] Mości bazylianów wileń[skich] przez jenerała, po śmierci P[an]i Dubowiczowej, z opisaniem expensa, pod[d]anych y synów ich, – [sztuka] 1.

14). 1657 [anno], iulii 16. Testament niebos[z]czyka P[an]a Dubowicza, którym żadnej sobie sukcesyi nie scieli od dóbr Białożorows[z]czyzna y innych folwarków, po x[iędzu] Alexymu Dubowiczu pozostałych, – [sztuka] 1.

15). 1658 [anno], [decem]br[is] 15. Dowód na odebranie Miednik po Moskiews[z]czyźnie przez jenerała, gdy P[an] Stefan Dubowicz w ucieczce został, – [sztuka] 1.

16). 1669 [anno], [novem]br[is] 3. Wypis prawa z xiąg ziemsk[ich] wileń[skich] arędownego majątności Mercza, y oryginał, – [sztuka] 1.

17). 1673 [anno], mart[i]i 12. Rewersał dany od P[an]a Rodziewicza z otrzymania Białożorows[z]czyzny od Pietruszkiewicza prawem arendownym, – [sztuka] 1.

18). 1676 [anno], febr[uaris] 16. Proces ziemsk[ki] wileń[ski] nomine P[an]a w Kotła y Rodziewicza na I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o niesłusznie dzierżenie Rutkows[z]czyzny y inych folwarków, – [sztuka] 1.

19). 1681 [anno], apr[il]is 23. Protestacyja na P[an]a Kotła, marszałka, opisan[a] na P[an]a Rodziewicza, – [sztuka] 1.

20). 1691 [anno], jul[i]i 22. Proces na P[an]a Rodziewicza y P[ani]ą małżonkę o nieodebranie spraw na Białożorows[z]czyzną, podług dwóch asekuracyjnych zapisów I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

21). 1653 [anno], juli[i] 4. Kwitacyja za 100 złotych za pierwsz[ą] [ratę] arędy Merczkiej, – [sztuka] 1.

22). 1653 [anno], mart[is] 11. Vidimus testamentu P[an]i Ihnatowej Dubowiczowej, abtykowany w trybunale W[ielkiego] X[ięstw]a Lit[ewskiego] u Wilnie, – [sztuka] 1.

23). 1634 [anno], julii 21. List ugodny z P[ane]m Kozłem o po[d]danego miednickiego, – [sztuka] 1.

24). 1640 [anno], juli[i] 6. List zamiany od J[ej] Mości P[an]i podkomorzyny oszm[iańskiej] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] pewnych gruntów od Mierecza, – [sztuka] 1.

25). 1640 [anno], jul[i] 17. Zamiane gruntów, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianóm wileń[skim] służąca, – [sztuka] 1.

26). 1652 [anno], [novem]br[is] 3. Inwentarz majątności Białożorows[z]czyzny, – [sztuka] 1.

Fasciculus 7mus sub litera G.

Papiery na Giedytany, do dóbr Swiran należące

1). 1560 [anno], maj[i] 21. Przedaża imienia Giedejtan za Mikołaja Szymkowicza Kibortowicza P[an]u Janu Andrzejowi Nowickiemu, – [sztuka] 1.

2). 1500 [anno], maj[i] 30. Przedaża Stankiewiczza, chłopa z synem, Maciejowi Jankiewiczowi, – [sztuka] 1.

3). 1514 [anno], maj[i] 23. Przedaża pewnej części Giedejtਾਂskiej od Mikołaja Marcinowicza Maciejowi Demeskowiczu, mies[z]czanin[owi] wileń[skiemu], – [sztuka] 1.

4). 1517 [anno], apr[ilis] 15. List przedaży Doroty Stockiej Spinguciowej z synem na pułtory beczki gruntu Bartłomiejowi Hermanowiczowi, mieszczaninowi wileń[skiemu], – [sztuka] 1.

5). 1519 [anno]. Przedaża Doroty Stockiej z synem Andrzejem siedliska w Jurkiskach Maciejowi Domeskowiczowi, mies[z]czaninowi wileń[skiemu], – [sztuka] 1.

6). 1527 [anno]. Przedaża Andrzeja Stockowicza Iwanu Andrzejewiczu ziemię swoją ojczystą w Ge[j]tanach y w Swiranach Dubows[z]czyznę, Magdales[z]czyzny w Trypodzich Makarewą Gerajpołow[ą], – [sztuka] 1.

7). 1529 [anno], febr[uaris] 12. Przedaża lasu Olenkows[z]czyznę od tatarzyna na imię Jegousza Pahirewicza P[an]u Horantu, malarz[u] królewskiemu, – [sztuka] 1.

8). 1529 [anno], [novem]br[is] 9. Potwierdzenie od króla Zygmunta Gedejtan bojarzynowi Waclawowi Mikołajewiczowi, które od Macieja Demeszkowicza, mieszczanina wileń[skiego], kupił, – [sztuka] 1.

9). 1539 [anno], maj[i] 23. Przedaża niwy w Janiszczach od Elżbiety Janowny, – [sztuka] 1.

10). 1540 [anno], maj[i] 22. Przedaża dworca Mistrzykowskiego w powiecie Rudomińskim od P[an]a Jana Gabryskiego P[an]u Waclawowi Mikołajewiczowi, – [sztuka] 1.

11). 1541 [anno], maj[i] 28. Item prawo na pu[ste] gruntu y sianożęci nad rzeką Kroszą przy drodze, która idzie z Miednik do Jaszun, od Symona Wojtkowicza temuż Mikołajewiczowi Waławowi, – [sztuka] 1.

12). 1541 [anno], jun[ii] 5. Przedaża Stanisława Hanowicza P[an]u Wencławowi Mikołajewiczu sianożęci, nazwanej Żomijciszki, bokiem do drogi idącej z Miednik do Jaszun, – [sztuka] 1.

13). 1541 [anno], [decem]br[is] 15. Przedaża Ławryna Mińkowicza Wencławowi Mikołajewiczowiczu sianożęc[i] nad rzeką Krożą, – [sztuka] 1.

14). 1544 [anno], maj[i] 12. Przedaża od Jurewiczów niwy od drogi miednickiej P[an]u Waławowi Mikołajewiczowi, – [sztuka] 1.

15). 1544 [anno], jun[ii] 12. Przedaża Stanisława Bochdanowicza sianożęci nad rzeką Krożą, nazwanej Prozorewskiej, – [sztuka] 1.

16). 1544 [anno], junii 16. Przedaża sianożęci, Urk[is]zki nazwanej, od Ławryna Mitkiewicza nad rzeką Krżą, – [sztuka] 1.

17). 1544 [anno], jul[ii] 14. Obowiązek Jana Maciejewicza na służbę ciałłą za grunt wzięty P[an]a Waława Mikołajewicza, – [sztuka] 1.

18). 1548 [anno], jan[uaris] 28. Zastawa Mickiewicza P[an]u Łukaszowi Janowiczowi na 4 beczki siania, wedle drogi mereckiej zostawił, – [sztuka] 1.

19). 1550 [anno], maj[i] 1. Przedaża dwóch niw końcem do gruntów P[an]a Agrypy, a do J[ego] Mości Pana] Ganowego pola bokiem, – [sztuka] 1.

20). 1550 [anno], aug[us]t[i] 8. Przedaża od Janowiczów sianożęci, Poszulny nazwanej, P[an]u Waławowi Mikołajewiczowi na wozów 10, – [sztuka] 1.

21). 1551 [anno], apri[lis] 1. Przedaża od Marcina Unierzyckiego części Mahenów, – [sztuka] 1.

22). 1554 [anno], mart[ii] 24. Zapis Macieja Juchnowicza trzeczej części swej majątności ojczystej P[an]i Barbarze Mikołajownie Surożańce, małżące swej, dany, – [sztuka] 1.

23). 1552 [anno], aug[usti] 16. Przyznanie listu przedażnego od Alexandrowiczów Moszkowiczów na Giedejtany, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

24). 1558 [anno], maj[i] 20. List miernika x[iędz]a Waleryana, biskupa wileńskiego, zamiany gruntów z Mikołajem Maciejewiczem po Miednik, – [sztuka] 1.

25). 1562 [anno], apri[lis] 18. Zrzeczenie Doroty Waławowej Agrypieniej z Giedejtan P[an]u Waławowi Agrypie, posierzbowi swemu, dane, – [sztuka] 1.

26). 1564 [anno], mart[ii] 11. List przedania Gieda[j]tan od P[anó]w Kroszyńskich P[an]u wojewodzie trockiemu Radziwiłowi, – [sztuka] 1.

27). 1568 [anno], apr[ilis] 29. Przedaża gruntu P[anó]w Janowiczów P[an]u Agrypie, nazwanego Miczuriskiego, – [sztuka] 1.

28). 1568 [anno], [octo]bris 6. Zastawa Iwana Stretowicza sianożęci Utrypowskiej w pięciu kopach P[an]u Janowi Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.

29). 1569 [anno], [octo]br[is] 15. Inwentarz dworu Uhrynowskiego albo Miednickiego, – [sztuka] 1.

- 30). 1570 [anno], mart[is] 6. List kontraktowy na imienicze Miednickie od P[an]a Mikołaja Nieminowicza P[an]u Iwanowi Zarzeckiemu, – [sztuka] 1.
- 31). 1571 [anno], [septem]bris 9. Wypis z xiąg wileń[skich] przyjęcia działu P[an]ów Węclawowyczów Agrypów, braci, z ekstraktem, – [sztuki] 2.
- 32). 1580 [anno], jul[is] 8. Przedaża Na[hi]szewskiego pustows[z]czyzny od Bochdana Isupowicza, – [sztuka] 1.
- 33). 1581 [anno]. List zastawny od Bochdana Isupowicza Nahiszewskiemu na ziemię y sianożęci, – [sztuka] 1.
- 34). 1582 [anno], [novem]bris 9. Wlewek od P[an]a wojewody P[an]u Nowokuriskiemu, dany na Giedejtany w 60 kopach, – [sztuka] 1.
- 35). 1582 [anno], [novem]bris 11. List zastawny komornika J[ego] Mości P[an]a wojewody wileń[skiego], P[an]u Hrehorowi Nowokuriskiemu dany, – [sztuka] 1.
- 36). 1585 [anno], juli[is] 18. Wyznanie woznego, iż P[an] Agrypa pieniądze chciał wziąć swe od tatarzyna, a zastawę puścić, – [sztuka] 1.
- 37). 1588 [anno], aug[usti] 6. List upominalny obwieszczający do Janowej strony 3 kop na majątności jej Giedetańskiej, Adamowi Ruckiemu skazanej, – [sztuka] 1.
- 38). 1585 [anno], maj[is] 9. Zastawa od Wisztoka na beczkę ziemi w kopie 1, – [sztuka] 1.
- 39). 1588 [anno], mart[is] 14. Registr praw, podanych P[an]u Waclawowi Agrypie na Merecz, – [sztuka] 1.
- 40). 1590 [anno], aug[usti] 11. Przeniesienie wypisu grodzkiego oszmiańskiego do ziem[skiego] wileńskiego zastawy Miednik od P[an]a Agrypy małżance P[an]i Reginie Dorohosławskiej, z listem, – [sztuka] 1.
- 41). 1591 [anno], juli[is] 6. List arendowny od Andrzeja Kroszyńskiego, P[an]u Nowokuriskiemu dany na imienicze Giejdejtany, – [sztuka] 1.
- 42). 1592 [anno], jan[uaris] 20. Wypis grodzki wileń[ski] zeznania wiecznością Giedejtan P[an]u Ruckiemu od P[an]i Karwatówny Maciejowej Szacińskiej, która sprzedała za kop 300, – [sztuka] 1.

Fasciculus 8tus sub litera H.

Item papiery na Giedejtany, do dóbr Swiran należące

- 1). 1596 [anno], [octo]bris 4. List Andrzeja Kroszyńskiego, dany żonie jego, w którym wzmiankują Giedejtany y Rutkows[z]czyznę, – [sztuka] 1.
- 2). 1596 [anno], [octo]bris 10. Intromisya P[an]i Agrypiny do majątności Giedetańskiej, gdzie wszystkich chłopów w każdej wsi imieniem mianuje, – [sztuka] 1.
- 3). 1597 [anno], jan[uaris] 11. Przyznanie Giedejtan Miednickich na dożywocie od P[an]i Agrypiny, kasztelanowej smoleń[skiej], P[an]u małżonkowi swemu, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

4). 1597 [anno], janu[aris] 18. Wypis przyznania P[an]a Agrypy, kasztelana smoleńsk[iego], darowizny wiecznością małżące jego P[an]i Reginie Monwedownie imienicze Miednik, wyłączywszy na zbór Sołtanowski, – [sztuka] 1.

5). 1597 [anno], janu[aris] 28. Intromisyja na dobra Miednickie y inne, specyfikacya wiosek y poddanych P[an]i Agrypinej na dobra, zapisne od męża, – [sztuka] 1.

6). 1598 [anno], janu[aris] 11. Zrzeczenie Andżeja Janowicza Agrypy wszelkich majątności po P[an]u smoleńsk[iemu] kasztel[anowi], stryju swoim, P[an]i smoleńskiej [kasztelanowej], – [sztuka] 1.

7). 1598 [anno], janu[aris] 12. Wypis ziem[ski] wileń[ski] zrzeczenia ze wszystkich dóbr P[an]a [kasztelana] smoleńsk[iego], które uczynił P[an] Wacław Węclawowicz, brat P[an]a [kasztelana] smoleńskiego, z oryginałem, – [sztuka] 1.

8). 1600 [anno], mart[ii] 20. Trymark P[an]a Adama Ruckiego z Heleną Mikołajewną Kroszyńską, polem jego duchnowskim, podle domu jej leżącym na niwę jej Wołodkowską marg[ów] 4, y sianożęci morgów 2, – [sztuka] 1.

9). 1600 [anno], juli[i] 28. List wieczysty przedaży na Miedniki od P[an]a [kasztelana] smoleńskiego P[an]u koniuszemu, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

10). 1600 [anno], aug[usti] 4. Wypis grodzki wileń[ski] intromisyjy P[an]a koniuszego w Miedniki, – [sztuka] 1.

11). 1602 [anno], janu[aris] 9. Prawo na grunta w Giedejtanach, od P[an]i Kroszyńskiej P[an]i Zofiej Pietrowskiej dane, – [sztuka] 1.

12). 1602 [anno], maj[i] 2. Widymus ustąpienia Jachnows[z]czyzny P[an]i Zofiej Mackiewiczowej od P[an]i Heleny Kroszyńskiej za 12 kop, które był winien niebos[z]czyk Kroszyński, y tą summę pomienioną testamentem ustąpić warował, – [sztuka] 1.

13). 1602 [anno], maj[i] 15. List przedażny wieczny na Merecz od P[an]a Stanisława Jurewicza Białozora J[ego] Mości P[an]u Pilgrzymowskiemu y małżące mej, z rejestrem, – [sztuka] 1.

14). 1602 [anno], maj[i] 15. Wypis trybunalski przyznania oczewistego teraz P[an]a Stanisława Jurewicza Białozora, – [sztuka] 1.

15). 1602 [anno], maj[i] 24. Wypis trybunalski intromisyi w imienicze Merecz, od P[an]a Stanisława Jurewicza Białozora kupione, – [sztuka] 1.

16). [1602] [anno], maj[i] 13. List wieczny przedaży za zł[otych] 10 000 od P[an]a Sapięhi, koniuszego W[ielkie]o X[ięstw]a Lit[ewskie]o, na Miedniki P[an]u Heliaszowi Pielgrzymowskiemu y małżące jego dany, z dwoma ekstraktami, – [sztuki] 3.

17). 1604 [anno], juli[i] 16. List przedażny od P[an]a Czarneckiego y P[an]i małżonki P[an]u Pi[e]lgrzymowskiemu y P[an]i małżące na Giedejtany, z ekstraktem y ograniczeniem intromisyją, – [sztuki] 3.

18). 1605 [anno], [decem]br[is] 5. Zrzeczenie P[an]i Halszki Boksżanki Wołowskiej części Giedytan, za oddaniem summy od P[an]a Adama Ruckiego, – [sztuka] 1.

19). 1606 [anno], januaris 10. List wieczysty P[an]a Ruckiego, [że] sprzedał P[an]i Pielgrzymowej majątność Giedejtany, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

20). 1606 [anno], mart[is] 6. Intromisyja na Giedejtany P[an]i Pielgrzymowskiej na P[an]a Ruckiego przez woznego, – [sztuka] 1.

Fasciculus 9nus sub litera I.

Item papiery na Giedejtany, do dóbr Swiran należące

1). 1606 [anno]. Wypis intromisyi P[an]i Pielgrzymowskiej na Ruckows[z]czyzną Giedejtany od P[an]a Adama Ruckiego, – [sztuka] 1.

2). 1606 [anno], jun[is] 2. Wypis przyznany woznego, w którym wzmianka ogranicza, że copie rozdano szlachcie o granicę, – [sztuka] 1.

3). 1607 [anno], aug[usti] 3. Prawo wieczyste, na Kroszyn Giedejtanski od P[an]i Czarnieckiej P[an]i Pielgrzymowskiej, pisarz[owej] W[ielkie]o X[ięstw]a Lit[ewskie]o, z intromisyją ekstraktem, – [sztuki] 2.

4). 1608 [anno], [novem]br[is] 10. List P[an]i Pielgrzymowskiej na karczmę przy gościńcu Olszańskim względem drogi Olszańskiej, – [sztuka] 1.

5). 1634 [anno], [decem]br[is] 7. Inwentarz majątności Miednickiej, to jest wsi Starego Siola, Ruckows[z]czyzny y innych, – [sztuka] 1.

6). 1610 [anno], aug[usti] 17. Wydymus testamentu nieboszczyka P[an]a Jakuba Łoznickiego, w którym zapisuję małżące swej na części dawnej od P[an]i Pielgrzymowskiej, po kwicę zapisuję, – [sztuka] 1.

7). 1612 [anno], jan[uaris] 10. List oryginał od P[an]i Bohdany Lackiej Pielgrzymowskiej P[an]u Lackiemu, którym wszystkie swoje dobra, a mianowicie Miedniki Giejdetańskie y Merecz P[an]u Lackiemu wiecznością zapisał, – [sztuka] 1.

8). 1612 [anno], jun[is] 19. Extrakt sprzedaży P[an]a Zahorskiego y żony jego, P[an]u Lackiemu służący, z intromisyją, – [sztuki] 2.

9). 1612 [anno], aug[usti] 3. Oryginał zastawy; J[ego] Mość P[an] Lacki zastawuję Giedejtany Ruckowszyczną P[an]i Hals[z]czę Łopociańce, – [sztuka] 1.

10). 1620 [anno], aug[usti] 8. Oryginał listu P[an]i Łopocianki Ambrozejewiczowej, iż odebrała summę na zastaw daną na majątność Giedejtany od P[an]a Alfonsa Lackiego, z ekstraktem y kwitacją, – [sztuki] 3.

11). 1622 [anno], januaris 11. Oryginał sprzedaży od P[an]a Alfonsa Lackiego P[an]u Melherowi Krosowieckiemu folwarku Ruckows[z]czyzna Giedejtany, przyznany, z ekstraktem y intromisyją, – [sztuki] 3.

12). 1626 [anno], maj[is] 2. Widymus sprzedaży wieczys[tej] tej majątności Giedejtan, Miednik, Białozorowszczyzny, [że] sprzedał P[an] Alfons Lacki P[an]u Bildziekiewiczowi, wójtowi wileń[skiemu], wyjowszy folwerek Żyrański y Wiktorzyski, – pierwszy P[an]u Kolendzie, a drugi na kościół Poluński(?) zapisał, – [sztuka] 1.

13). 1628 [anno], mart[ii] 1. Oryginał przedaży Miednik Giedejańskich z folwarkiem Mereckim, Białozorowszczyzną y Taras[z]czyzną y Bohuszows[z]czyzną, z włoką y pustoszą od P[an]a Bildziukiewicza, z ekstraktem y intromisyją – [sztuki] 3.

14). 1626 [anno], mart[ii] 10. Kwitacya od P[an]a Kozła Jasieńskiego, z odanej summy od P[an]a Lackiego, y ustępuje majątność Miednik, – [sztuka] 1.

15). 1626 [anno], juli[i] 7. Wypis kwitacyi od P[an]a Kozła Jasieńskiego, który odebrawszy sumę, ustępuje Miednik P[an]u Bildziukiewiczowi, wójtowi wileń[skiemu], – [sztuka] 1.

16). 1628 [anno], mart[ii] 10. Wypis trybunalski przyznania P[an]a Bildziukiewicza mająt[ności] Merecza I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] w Trzybu[nale] wileń[skim], przyznanie z intromisyją, – [sztuki] 2.

17). 1642 [anno], jun[ii] 5. Zamiana gruntów ojców jezuitów nowicjatu Wileńskiego z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami pod Starym Siołem, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

18). 1605 [anno], juli[i] 5. Testament Pielgrzymowskiego, którym przy inszych dobrach swoich y Miedniki Giedejańskie żonie swojej P[an]i Lackiej zapisał, – [sztuka] 1.

19). 1605 [anno], juli[i] 5. Wypis testamentu zezłego P[an]a Pielgrzymowskiego, pisarza, – [sztuka] 1.

20). 1607 [anno], [septem]br[is] 13. List wieczysty P[an]i Pielgrzymowskiej P[an]u Łoznickiemu y małżące jego darowizną Giedejtan, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

21). 1609 [anno], maj[i] 23. List P[an]u Łoznickimu wieczysty od Stefana Mackiewicza y żony jego na dwie pustows[z]czyzny Kroszyńkows[z]czyzną przyznał, – [sztuka] 1.

22). 1609 [anno], maj[i] 23. List przedaży P[an]a Stefana Mackiewicza y małżonki jego, którzy przedali niw dwie, Juchnows[z]czyzną y Judziwyszczynę, P[an]u Jakubowi Lackiemu, – [sztuka] 1.

23). 1609 [anno], jun[ii] 4. Intromisyja P[an]u Lackiemu od P[an]a Stefana Mackiewicza na Giedejtany Kroszynkowiczyną, – [sztuka] 1.

24). 1608 [anno], juli[i] 14. Inwentarz Starego Sioła y Wołkogułów y innych wsi swirańskich, – [sztuki] 2.

25). 1625 [anno], [septem]br[is] 8. Przedaża Rutkows[z]czyzny I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] od Melchina y Anny Krasowskich, z ekstraktem y intromisyją, – [sztuki] 3.

26). 1634 [anno], maj[i] 8. Prawo na Miedniki Białozorowskie, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące, – [sztuka] 1.

27). 1652 [anno], octo[bri]s 29. Konsens Ich M[ości] komisarzów od J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego] Mości x[iędza] metropolity i od wszystkiego soboru z Minska z kongregacyi wysłanych, – [sztuka] 1.

28). 1599 [anno]. Regestr spraw na Białozorowszyzne, Miedniki y Giedejtany; testament Wenclawa Mikołajewicza, w któtym pułczwartasta kop leguje na szpital, – [sztuka] 1.

29). 1650 [anno], [decem]br[is] 5. Zrzec[z]enie P[an]i Halski Bokszański Wałowskiej części Giedejtan za oddaniem sum[m]y od P[an]a Adama Rutskiego, – [sztuka] 1.

30). 1651 [anno]. Testament P[an]a Limonta na bractwo N[aj]świętszej P[anny] I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, jego regestr spisania rzeczy niebos[z]czyka P[an]a Jerzego Limonta, – [sztuka] 1.

Fasciculus 10mus sub litera K.

*Proceder z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami nowiciackimi
y W[ielmożnym] J[ego] Mością P[anem] Wysogierdem,
podkomorzym smoleńskim*

1). 1747 [anno], juli[i] 21. Obdukcya jeneralska w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylian[ów] wileń[skich] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami nowicyackimi, – [sztuka] 1.

2). 1748 [anno], jun[ii] 22. Excerpt z grodu Wileń[skiego] prezentacyi koni, wziętych u I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów na wioleneyi w Trypodziach ex instantia I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, y proces na jezuitów, – [sztuka] 1.

3). 1766 [anno], [novem]br[is] 14. Ugoda między I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami nowiciacki[e]mi wileń[skimi] a W[ielmożnym] J[ego] Mością P[ane]m Chotkiewiczem, – [sztuka] 1.

4). 1767 [anno], [octo]br[is] 10. Widymus zeznania dobrowolnego disilimitationis zapisu między I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami collegium nowiciackiego, a W[ielmożnym] J[ego] Mością P[ane]m Chotkiewiczem, komorn[ikiem] W[ielkiego] K[sięstwa] Lit[ewskiego], – [sztuka] 1.

5). 1768 [anno], apri[lis] 22. Pozew autentyczny I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów ś[więto]-trojeckich wileń[skich] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami nowiciacki[e]mi wileń[skimi], – [sztuka] 1.

6). 1768 [anno], maj[i] 4. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] w ziem[stwie] Wileń[skim] na I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów nowiciackich wileń[skich] y W[ielmożnego] J[ego] Mości P[an]a Chotkiewicza, regenta ziemskiego wileń[skiego], o znowę y usypanie kopców przy Trypodziach I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

7). 1768 [anno], jun[ii] 13. Excerpt procesu I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na W[ielmożnego] Jego Mości Pana] Wisogierda a względem przyjęcia arbitrancji P[an]a Aponowicza za regenta, – [sztuka] 1.

8). 1768 [anno], juli[i] 16. Obdukcya jeneralska pobitych ludzi y prochiem opalonych I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów przez P[an]a Hus[z]czę, administra[tor]a mereckiego, – [sztuka] 1.

9). 1768 [anno], jul[ii] 16. Zeznanie obdukcji w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami wileń[skimi] nowiciackimi, – [sztuka] 1.

10). 1768 [anno], [octo]bri[s] 21. Dekret oczewisty Trybun[au] Wileń[skiego] W[ielkie]o K[sięstw]a Lit[ewskie]o compositi iudicii między I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami nowiciackimi wileń[skimi] y I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami święto-troje[c]kimi wileń[skimi], oraz między W[ielmożnym] J[ego] Mością P[ane]m Wisogierdem, podkomorzym smoleń[skim], ferowany, – [sztuka] 1.

11). 1769 [anno], maj[i] 26. Innotescencya I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianóm wileń[skim] y I[ch] M[ościom] x[iężom] jezuitom nowiciackim wileń[skim] od W[ielmożnych] I[ch] Mości P[anów] marszałków y komisarzów, podpisane z obwies[z]czeniem, – [sztuka] 1.

12). 1769 [anno], juli[i] 10. Pozew I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na sądy marszałkowskie po I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów nowiciackich wileń[skich], – [sztuka] 1.

13). 1769 [anno], juli[i] 14. Dowód pozwu I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] przed sąd marsz[al]kowski y komisarski z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami nowiciackimi wileń[skimi], – [sztuka] 1.

14). 1769 [anno], juli[s] 16. Pozew I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na sąd marsz[al]kowski W[ielmożnemu] J[ego] Mościu P[an]u Wisogierdowi, podkomo[rzemu] smoleń[skiemu], dany, – [sztuka] 1.

15). 1769 [anno], aug[usti] 28. Rata wykonanego juramentu na sądach marszałkowskich y komisarskich, – [sztuka] 1.

16). 1769 [anno], aug[usti] 28. Kwitacyja I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów nowiciackich, dana naszemu klas[z]torowi, – [sztuka] 1.

17). 1769 [anno], [septem]bri[s] 1. Obwodnica gruntów starosielskich y innych od folwarku Merecza I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów nowiciackich wileń[skich], – [sztuka] 1.

18). 1762 [anno], iuli[i] 19. Pozew od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] do I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów y innych Ich M[ościów], ad forum compositi iudicii, z dowodem, – [sztuka] 1.

19). 1768 [anno], jun[ii] 12. Dekret oczewisty sądów podkomorskich w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów nowiciackich wileń[skich] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], folio w papier oprawny, – [sztuka] 1.

20). 1769 [anno], aug[usti] 25. Dekret oczewisty sądów marszałkowskich w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów nowiciatu Wileń[skiego] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], folio oprawny w papier, – [sztuka] 1.

21). 1744 [anno], [septem]bri[s] 1. Dekret oczewisty trybuna[łu] na podkomorzego między I[ch] M[ościami] x[iężmi] dominikanami y bazylianami, franciszkanami, jezuitami nowiciackimi sawanicz(?), – [sztuka] 1.

Fasciculus 11mus sub litera L.
Papiery na Wołkoguły, służące I[ch] M[ościom]
x[iężom] bazylianom wileń[skim]

1). 1540 [anno], [octo]bri[s] 1. Prawo wieczyste na Wołkoguły na osób osiem od Bartołomia Hermanowicza, burmi[stra] wileń[skiego], – [sztuka] 1.

2). 1520 [anno], maj[i] 10. Zapis na Wołkoguły Bartołomiejowi Hermanowiczowi, ławnikowi wileń[skiemu], od Janusza Trybiłowicza prawo wieczyste na dwóch chłopów w Wołkogułach, – [sztuka] 1.

3). 1571 [anno], [octo]bri[s] 15. Prawo na Wołkoguły od tatarzyna P[an]u Janowi Zarzeczkemu, – [sztuka] 1.

4). 1571 [anno], [octo]bri[s] 18. Przedaża w gródzie Wileń[skim] przeznaczania tatarzyna Obduły Chotkiewicza dworku P[an]u Zarzeczkemu z kop 100, – [sztuka] 1.

5). 1571 [anno], [octo]bri[s] 15. Wypis z xiąg ziem[skich] wileń[skich] na Wołkoguły, to jest przenos z grod[skiego] do ziem[skiego] [sądu], – [sztuka] 1.

6). 1572 [anno], juli[i]. Zrzeczenie Aleja Achmetejewicza imienicza Wołkogułskiego, które sprzedał wój jego Abduła P[an]u Zarzeczkemu, skar[bnikowi], – [sztuka] 1.

7). 1572 [anno], juli[i] 20. List Obdulinej Cho[t]kiewicza Jabłońskiej, tartarki, na dworze Wołkogułski[m], – [sztuka] 1.

8). 1572 [anno], jul[is] 20. Przyznanie na Wołkoguły od Obduły, tatarzyna wołkoguł[skiego], P[an]u Janowi Zarzeczkemu na wieczność na folwarek Wołkogułski, – [sztuka] 1.

9). 1571 [anno], jun[ii] 12. List P[an]i Ciekawej, która w zastaw puściła P[an]u skarbn[emu] Wołkoguły, – [sztuka] 1.

10). 1571 [anno], janu[aris] 11. Wypis zeznania P[an]i Ciekawej y synowej jej dwóch listu zapisnego P[an]u Zarzeczkemu na Wołkoguły, – [sztuka] 1.

11). 1583 [anno]. Regestr P[an]a Ciekawego, do Wołkoguł należący, – [sztuka] 1.

12). 1584 [anno], jun[ii] 19. List obwies[z]czony do P[an]i Ciekawej y synów jej, aby ustąpiła P[an]u Zarzeczkemu Wołkoguły, – [sztuka] 1.

13). 1584 [anno], jul[is] 5. Regestr albo inwentarz P[an]a skarbn[ego] folwarku Wołkogułskiego, – [sztuka] 1.

14). 1585 [anno], janu[aris] 28. List zastawny P[an]a Jana Janowicza Zarzeckiego w 400 kopach na Wołkogułach, – [sztuka] 1.

15). 1586 [anno], apr[il]is 19. List dzielczy [Panów] Ciekawych, – [sztuka] 1.

16). 1594 [anno], iuli[i] 8. Dekret ziem[ski] wileń[ski], skazujący P[an]u Zarzeczkemu na P[an]i Ciekawej y synów jej, – [sztuka] 1.

17). 1592 [anno], maj[i] 24. Wypis aktykowania listu zaręcznego, P[an]i Ciekawa zastawiła P[an]u Zarzeczkemu, – [sztuka] 1.

18). 1609 [anno], maj[i] 20. List od P[an]a Kiszki P[ana]m Ciekawym, żeby ustąpili z Wołkoguł, – [sztuka] 1.

19). 1609 [anno], maj[i] 25. Kwit woznego, iż podał list od P[an]a Kiszki P[ana]m Ciekawym, aby się popisywali na parą koni po husarsku do wojny, – [sztuka] 1.

20). 1618 [anno], aug[usti] 8. Dekret grodz[ki] wileń[ski] w sprawie J[ego] Mości P[an]a Kiszki z P[ane]m Tomaszem Ciekawym o folwarek Wołkoguły, – [sztuka] 1.

21). 1618 [anno], [octo]br[is] 9. Oryginał listu zastawnego od P[an]a Kozła Jasińskiego, który zastawują chłopców 10 P[an]u Janu Kozłowi w 100 kopach, – [sztuka] 1.

22). 1618 [anno], [octo]br[is] 9. Intromisyja woznego P[an]u Janowi Kozłowi, podaje chłopów 10, zastawa od P[an]a Wacława Kozieła, – [sztuka] 1.

23). 1619 [anno], maj[i] 13. Prawo zastawne na Wołkoguły y dekret P[an]a Agrypy, – [sztuka] 1.

24). 1619 [anno], maj[i] 13. Dekret trybunalski P[an]a Lackiego z P[ane]m Kiszką, stwierdzają dekret grodzki wileń[ski] o Wołkoguły, – [sztuka] 1.

25). 1619 [anno], aug[usti] 12. Prawo wieczyste przyznane P[an]u Alfonsowi Lackiemu, podkomo[rzemu] wileń[skiemu], na Wołkoguły, – [sztuka] 1.

26). 1619 [anno], aug[usti] 17. List pojedyny na odprawę do Wołkoguł P[an]a podwojewódziego w sprawie P[an]a Kiszki z P[ane]m Lackim, – [sztuka] 1.

27). 1620 [anno], maj[i] 20. Dekret między P[ane]m wojewodą derpskim y P[ane]m Lackim, podko[morzem] wileń[skim], sprzeciwstwa ni[e] uznano, na wydział odesłano do ziem[stwa] Wileń[skiego], – [sztuka] 1.

28). 1620 [anno], [septem]br[is] 12. List P[an]a wojewody derpskiego, przyznany P[an]u Lackiemu wieczności Wołkoguł za 1000 kop, – [sztuka] 1.

29). 1620 [anno], [decem]br[is] 12. Wypis przyznania P[an]a wojewody w Nowogró[d]ku u sądu gr[odzkiego] majątności Wołkoguł P[an]u Zarzeczkiemu na wieczność, – [sztuka] 1.

30). 1620 [anno], [decem]br[is] 14. Intromisyja P[an]a wojewody do Wołkoguł P[an]u Lackiemu za prawem wieczystym, – [sztuka] 1.

Fasciculus 12dus sub litera L.

Papiery autentyczne na Zemojtela

1). 1538 [anno]. Fundusz na plebanią Rukońską od x[iędza] Pawła, bisku[pa] wileń[skiego], – [sztuka] 1.

2). 1628 [anno], jun[ii] 6. Extrakt funduszu Rukońskiego, – [sztuka] 1.

3). 1628 [anno], jun[ii] 7. Dokument sprzedaży biskupa Wołowicza na Zemojtela, z dwoma ekstraktami, – [sztuka] 1.

4). 1628 [anno], jun[ii] 8. Kwitacya od x[iędza] Nieborskiego, dana imieniem kapituły I[ch Mościom] x[iężom] bazylianóm wileń[skim] z odebrania sum[m]y za Zemojtela, – [sztuka] 1.

5). 1628 [anno], jun[ii] 16. Aktykacya listu x[iędza] Markiewicza, plebana rukońskiego, o Zemojtela, z ekstraktem y intromisyą, – [sztuka] 1.

- 6). 1628 [anno], jun[ui] 23. Ograniczenie Zemojtel, z ekstraktem, – [sztuka] 1.
- 7). 1628 [anno], aug[usti] 24. Podanie Zemojtel przez x[iędz]a Wojciecha Zabińskiego, pisarza apostolskiego, przysięgłego od kapituły, na podanie tychże dobr zesłanego, z dwoma ekstraktami, – [sztuka] 1.
- 8). 1628 [anno], [octo]bri[s] 10. Prawo kapitularter, dane I[ch Mościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] na Zemojtele od kapituły Wileń[skiej], z ekstraktem, – [sztuka] 1.
- 9). 1639 [anno], apr[ilis] 30. Konfirmatia króla J[ego Mości] P[an]a Władysława Czwartego przedanych Zemojtel prz[ez] kapitułę Wileń[ską] y plebana rukońskiego, nadana klasztorowi Wileń[skiemu] I[ch Mościom] x[ięzom] bazylianom, – [sztuka] 1.

Fasciculis 13tius sub litera M.

Papiery na Pobienu, I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] służące

- 1). 1580 [anno], [octo]bri[s] 5. Przedaża pustows[z]czyzny Dubrowki y pola Hryczowskiego od tatarzyna P[an]u Jakubowi Hajszewskie[mu], z dwoma ekstraktami, – [sztuka] 1.
- 2). 1583 [anno], jun[ui] 25. List Bochdana Isupowicza, którym zostawił P[an]u Agrypie z służby ludzi w kopach 50, – [sztuka] 1.
- 3). 1583 [anno], jun[ui] 27. Bochdan Isupowicz ku pierwszej sum[m]ie pozyczył kop 30 w P[an]a Agrypy, za którą dana zastawa włok 3, – [sztuka] 1.
- 4). 1586 [anno], [octo]bri[s] 2. Dekret grodz[ki] wileń[ski] wskazuje urząd na Isupowicza, tatarzyna, 165 [kop] gr[oszy] 20, – [sztuka] 1.
- 5). 1586 [anno], [octo]bri[s] 6. List obwies[z]czy od urzędu grodzkiego do Bochdana Isupowicza y żony jego, którym wskazano P[an]u Agrypie 165 [kop] gr[oszy] 20, – [sztuka] 1.
- 6). 1587 [anno], apr[ilis] 30. Oblig Bochdana Isupowicza na 40 kop dany, – [sztuka] 1.
- 7). 1587 [anno], [decem]bri[s] 3. Dekret grodz[ki] wileń[ski], którym skazano na Bochdanie Isupowiczu, na żenie y synu jego 124 kop y na odprawę do Pobienu woznego posłano, – [sztuka] 1.
- 8). 1587 [anno], [decem]bri[s] 4. List z sądów kapturowych do Bochdana Isupowicza, żony y syna jego, aby w imienicze swe Pobienu Stefanowi wstęp nie bronił, – [sztuka] 1.
- 9). 1587 [anno], [decem]bris 4. List od sędziów kapturowych do woznego, aby na odprawę tej sum[m]y do Pobienu zjachał, – [sztuka] 1.
- 10). 1[5]88 [anno], febr[uaris] 16. Wypis grodz[ki] wileń[ski] zeznanie P[an]a Iwana Protosewicza, podsędka pod[komorzego] wileń[skiego], iż za kop 526 odprawę uczynił P[an]u Stefanowi, z ekstraktem, – [sztuka] 1.
- 11). 1588 [anno], mart[ui] 2. List P[an]a Stepana S[z]czodry, którym sprzedał P[an]u Agrypie prawo swe, nabyte na Pobienu, – [sztuka] 1.

12). 1588 [anno], mart[is] 5. Przedaża Pobienny od Haliszewskiego Janowi Choińskiemu, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

13). 1588 [anno], [novem]bris[is] 10. Targ Chojnowskiego z P[ane]m Agryp[em] o Pobienny, iże wzięł od P[an]a Agrypy zadatek, – [sztuka] 1.

14). 1589 [anno], aug[usti] 29. Dekret trybunalski, poprawa kapturowego dekretu y odesłanie do Pobienny na rozwiązanie 3 części samej, połączonej względem prawa jej zrzęcznego, – [sztuka] 1.

15). 1589 [anno]. Dekret trybunalski, którym Bohdana Isupowicza y żonę jego od Jazuk(?) wolnymi uczyniono, a wymiar Pobienny w rok wskazano P[an]u Agrypie, – [sztuka] 1.

16). 1589 [anno], [septem]bris[is] 20. Przedaża Pobienn P[an]u Agrypie od Chomowskiego y żony jego wiecznością, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

17). 1591 [anno], aug[usti] 7. List przedaży wiecznej imienicza [Po]bieńskiego P[an]u Waclawowi Agrypie za 260 kop od Bochdana Isupowicza, P[an]u Agrypie służący, – [sztuka] 1.

18). 1591 [anno], aug[usti] 7. Wieczna kupna [Po]bienny za kop 300 przez P[an]a Agrypę od Bohdana Isupowicza y żony jego, – [sztuka] 1.

19). 1592 [anno], [octo]bris[is] 9. Dekret, którym sąd ziem[ski] wileń[ski] przysądza P[an]u Agrypie [Po]biennę podług prawa przedanego Bochdana Isupowicza, tatarzyna, – [sztuka] 1.

20). 1597 [anno], jun[is] 18. List od Bochdana Isupowicza P[an]u Agrypie, dany na grunta y sianożęci, które w Haczyszewskiego w zastawie były, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

21). 1632 [anno], febr[uaris] 20. Zrzeczenie Dawida, tatarzyna, dobr niektórych P[an]u Dubowiczowi, – [sztuka] 1.

Fasciculus 14tus sub litera N.

Papiery na Jacuczyszczę czyli Stankowsz[is]czyznę, do sprawy z I[ch Mościami] P[ana]mi Naramowskiemi, oraz kwitacya z P[ane]m Kowzanem

1). 1585 [anno], juli[is] 15. Zamiana niwy na beczkę siania P[an]a Białozora z P[ana]mi Stankiewiczami, – [sztuka] 1.

2). 1602 [anno], mart[is] 20. List dzielnicy dobr Jacun między S[is]czesnym y Mikołajem Stankiewiczami, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

3). 1605 [anno], aug[usti] 6. Zamiana gruntów od P[an]a Andrzeja Jacuńskiego, służąca P[an]i Pielgrzymowskiej, pisarzowej W[ielkiej]o X[ięstw]a Lit[ewskiej]o, do części Mercza na pewne niwy, za które swego gruntu względem przyległości ustąpiła Mercz P[an]u Jacuńskiemu, między którymi sianożęci w Pobolach na 6 wozów, – [sztuka] 1.

4). 1607 [anno], aug[usti] 9. Intromisya Stankiewiczów sianożęci, co przedali P[an]i Pielgrzymowskiej, – [sztuka] 1.

5). 1610 [anno], januaris] 26. Zapis przyznany od P[an]a Stankiewicza P[an]u Stanisławowi Białozorowi na majątność nazwaną Jacuńską, z dwoma ekstraktami, – [sztuki] 3.

6). 1611 [anno], febr[uaris] 23. Prawo wieczyste przedaźne na Jacuniznę od S[z]czesnego Jana, syna Stankiewiczów, P[an]i Pielgrzymowskiej służącego, – [sztuka] 1.

7). 1732 [anno], maj[i] 7. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na P[an]a Kowzana y innych o zabranie gruntów majątności Swiran y różne wiolencye poczynione, – [sztuka] 1.

8). 1732 [anno], aug[usti] 16. Wypis atestacyi P[an]a Stańkowskiego, że pustkę w Swiranach najmowali, z oryginałem, – [sztuka] 1.

9). 1732 [anno], aug[usti] 16. Atestacya P[an]a Stańkowskiego, że za pozwoleniem klasztoru Wileń[skiego] Jacuńskie grunta zarabiał y czynsz dworowi Swirańskiemu od tego płacił, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

10). 1736 [anno], aug[usti] 1. Uгода klasztoru Wileń[skiego] o granice z P[ana]mi Kowzanami, – [sztuka] 1.

11). 1736 [anno], aug[usti] 1. Extrakt ugodliwego dekretu między klasztorom Wileń[skim] y P[ana]mi Kowzanami, – [sztuka] 1.

Fasciculus 15tus sub litera O.

Papiery do interesu z P[ane]m Naramowskim

1). 1611 [anno], jun[ii] 28. Testament P[an]a Bohuszewicza na Rakowiczy Giedejtańskie nad Kroźą, P[an]u Hrehoremu Bohuszewiczowi służący, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

2). 1606 [anno], [octo]bris] 12. List przedaźny na dwie sianożęci Pobole Stańkiewiczów P[an]i Pielgrzymowskiej, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

3). 1615 [anno], [octo]bris] 7. Zapi[s] na trzysta kop od P[an]a Hrehorego Bohuszewicza, dany Paniej Jadwidze Paszkowskiej, małżonce, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

4). 1619 [anno], [octo]bris 16. List wieczysty od P[an]a Jana Bohusza na imienicze Giedejtany przedaży Janu Alfonsu Lackiego, z ekstraktem y intromisyą, – [sztuki] 3.

5). 1624 [anno], aug[usti] 6. List P[an]a Hryhora Bochuszewicza y małżonki jego P[an]u Haniewiczowi y małżące jego na przedaź gruntów części Giedejtańskiej za kop 60, z ekstraktem y intromisyą, – [sztuki] 3.

6). 1628 [anno], jun[ii] 1. Przedaźa Giedejtańska od P[an]a Hrehorego Bohuszewicza Rafałowi Korsakowi, archimandrycie wileń[skiemu], z ekstraktem y intromisyą, – [sztuki] 3.

7). 1633 [anno], januaris] 24. Intromisya P[an]u Ignacemu Dubowiczowi w grunta Giedejtańskie, które kupił w P[an]a Krzys[z]tofa Haniewiczza, do Miednik przyległe, – [sztuka] 1.

8). 1762 [anno], apr[ilis] 26. Proces grodzki wileń[ski] I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na I[ch] Mości] x[ięży] Zawackiego, kancelarza wierzbickiego, y Żabę, rektorów wileń[skich], y I[ch] Mości] P[anó]w Naramowskiego y Ważyńskiego, o granice od Swiran przechodzących, – [sztuka] 1.

9). 1762 [anno], jun[ii] 3. Pozew od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] P[ana]m Naramowski[m] y Ważyński[m] ad forum compositi iuditis, z dowodem, – [sztuki] 2.

10). 1768 [anno], maj[i] 2. Taxa wołów w grodz[zie] Wileń[skim], – [sztuka] 1.

11). 1768 [anno], jun[ii] 5. Obdukcya jeneralska zbitego Rotkiewicza, podan[a] I[ch] Mościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] przez P[an]a Naramowskiego, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

12). 1768 [anno], jul[ii] 5. List upominalny od sądu ziem[skiego] wileń[skiego] do P[an]a Naramowskiego w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

13). 1768 [anno], juli[i] 14. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Naramowskim, z dowodem, – [sztuki] 2.

14). 1768 [anno], [octo]bri[s] 7. Attestacya P[an]a Strzałkowskiego, iż I[ch] M[ości] x[ięża] bazylianie wileń[skie] należące kop dwie za lucra (?) sądowne zapłacili, – [sztuka] 1.

Fasciculus 16tus sub litere P

Proceder prawny z I[ch] Mościami] P[ana]mi Kowzanami względem Icu, – [sztuki] 41.

Fasciculus 17mus sub litera L

W którym znajduje się fascykulików trzy; w pierwszym papiery na ugodę z I[ch] M[ościami] x[ięźmi] dominikanami szumskimi; [w drugim] ograniczenie z P[ane]m Komarem; [w trzecim] sprawy względem Gulbinów, należących do Swiran, – [sztuka] 1.

[Pri]mo

1). 1719 [anno], mart[ii] 9. Proces na P[an]a Rafała Szumskiego o odjęcie Syrujdowskiej sianożęci, – [sztuka] 1.

2). 1744 [anno], maj[i] 28. Uгода z I[ch] M[ościami] x[ięźmi] dominikanami szumskimi o sianożęć Syrujdowską, – [sztuka] 1.

3). 1744 [anno], jun[ii] 1. Extrakt ugody z I[ch] M[ościami] x[ięźmi] dominikanami szumskimi o sianożęć Sirujdowską, – [sztuka] 1.

4). 1746 [anno], maj[i] 21. Przenos ugodliwego zapisu między I[ch] M[ościami] x[ięźmi] bazylianami wileń[skimi] a I[ch] M[ościami] x[ięźmi] dominikanami conwentu Szumskiego, – [sztuka] 1.

[Secun]do

5). 1741 *[anno]*, *maj[i]* 4. Obdukcya jeneralska granic p[r]zez P[an]a Komara na gruncie Piluszyńskim, – [sztuka] 1.

6). 1741 *[anno]*, *maj[i]* 6. Pozew I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Komara o popsucie granic y zabrania gruntów, – [sztuka] 1.

7). 1751 *[anno]*, *juli[i]* 1. Aktykacya listu na przyznanie wieczysto rozgraniczającego między I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] a P[ane]m Komarem, st[aros]tą botuiniskim, – [sztuka] 1.

8). 1750 *[anno]*, *juli[i]* 3. Rozgraniczenie między I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] a P[ane]m Komarem, łowczym w[ojewó]d[ztwa] Wileń[skiego], st[aros]tą botuińskim, – [sztuka] 1.

9). 1730 *[anno]*, *jul[ii]* 3. Zapis wieczysto rozgraniczający między I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami a W[ielmożnym] J[ego] Mością P[ane]m Komarem, st[aros]tą botuinickim, – [sztuka] 1.

10). 1751 *[anno]*, *jul[ii]* 1. Aktykacya zapisu wieczysto rozgraniczonego między I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] a W[ielmożnym] J[ego] Mością P[ane]m Komarem, – [sztuka] 1.

[Ter]tius

11). 1571 *[anno]*, *[octo]bris* 15. List od Radziwiłła, pisany o krzywdy swirańskie od miedniczan, – [sztuka] 1.

12). 1567 *[anno]*, *apr[ilis]* 25. List P[an]a wojewody wileń[skiego] do urzędnika, aby granicę w Swiranach y w Miednikach na dawnych miejscach odnowił, – [sztuka] 1.

13). 1566 *[anno]*, *juli[i]* 12. List wojewody wileń[skiego] Radziwiłła do namiesnika miednickiego, – [sztuka] 1.

14). 1615 *[anno]*, *aug[usti]* 18. Pozew J[śnie] Wielmożnego P[an]a Radziwiłła o nieuczynienie z urzędnika miednickiego sprawiedliwości, – [sztuka] 1.

15). 1615 *[anno]*, *maj[i]* 18. Relacya woznego na sprawiedliwość jeżdzenia do zamku Miednickiego do urzędnika nazwanego mogilnickiego, – [sztuka] 1.

16). 1615 *[anno]*, *maj[i]* 30. List upominalny o las spustoszony, Gulbiny nazwany, – [sztuka] 1.

17). 1615 *[anno]*, *aug[usti]* 23. Kwit woznego, położenie listu upominalnego na Miedniki, – [sztuka] 1.

18). 1618 *[anno]*, *mart[ii]* 6. Kwitacya o grunta P[an]u Koleckiemu z Miednikami, – [sztuka] 1.

19). 1618 *[anno]*, *mart[ii]* 27. List króla do komisarzów o Miedniki, – [sztuka] 1.

20). 1629 *[anno]*, *febr[uaris]* 7. Protestacya na mieszczan miednickich o lasy swirańskie na uroczy[s]zcza w Stynach za rojtem (?) w Andreliszkach, – [sztuka] 1.

21). 1644 [anno], aug[usti] 15. Relacya o poczynienia szkod przez mieszczan miednickich, – [sztuka] 1.

22). 1644 [anno], aug[usti] 10. Protestacya na mieszczan miednickich, uczyniona przez x[iędza] Dubowicza o inwazyą w majątności Swirańskiej, – [sztuka] 1.

23). 1645 [anno], juli[i] 30. Protestacya urzędника I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Strawińskiego uczyniona o kalumnię na poddanych swirańskich, jakoby go okraść mieli, – [sztuka] 1.

Fasciculus 18vus sub litera R.

Prawo wieczyste oraz fundusz na grunta Kulowskie y Wołokiszki w Swiranach, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące

1). 1578 [anno], maj[i] 25. Przedaża P[an]a Starzyńskiego Swirany za kop 100 P[an]u Zarzeckiemu, to jest Duraże Kolewski[e], – [sztuka] 1.

2). 1585 [anno], jun[ii] 22. Dekret ziem[skie] wileń[skie] na P[an]a Zarzeckiego, ażeby wypłacił dług P[an]u Starzyńskiemu, – [sztuka] 1.

3). 1586 [anno], jun[ii] 29. Dwa dekreta ziem[skich] wileń[skich] w sprawie P[an]a Stanisława Starzyńskiego z P[ane]m Zienowym o dług, – [sztuka] 1.

4). 1586 [anno], janu[aris] 30. List do woznego od sądu ziem[skiego] Wileń[skiego], żeby jachał na odprawę Starzyńskiemu do Swiran za kop 48, – [sztuka] 1.

5). 1586 [anno], aug[usti] 24. Dekreta trybunalskie, którymi skazano na Swiranach Stanisławowi Starzyńskiemu kop 195, – [sztuka] 1.

6). 1586 [anno], aug[usti] 30. List odprawczy trybunalski do sądu ziemskiego w sprawie z P[ane]m Stanisławem Starzyńskim wskazania summy 195 [kop], – [sztuka] 1.

7). 1586 [anno], maj[i] 26. Oryginał prawa wlewkowego P[an]u Mamoniczowi od P[an]a Starzyńskiego na dwór Kulowski w Swiranach, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

8). 1586 [anno], jun[ii] 29. Extrakt inwentarza swirańskiego, gdzie wspomina dworzec Kulowski, – [sztuka] 1.

9). 1597 [anno], maj[i] 19. Prawo od P[anó]w Stanisława y Tomasza Janowiczów Kulebów na grunt nazwany Wołokiszki, na beczek pięć siana y tamże na sianożęć, kupioną za kop 20 przez P[an]a Łukasza Mamonicza, – [sztuka] 1.

10). 1597 [anno], maj[i] 19. Extrakt prawa wieczystego na Woł[o]kiszki w Kulach, P[an]u Łukaszowi Mamoniczowi od Tomasza y Stanisława przedane, – [sztuka] 1.

11). 1599 [anno], jun[ii] 28. Prawo przeda[ż]ne P[anó]w Kulełowiczów P[an]u Zarzeckiemu, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

12). 1657 [anno], jul[ii] 10. Registr gruntów kulowskich y zastawnych kięńskich od P[an]a Maximowicza spisanych, – [sztuka] 1.

13). 1670 [anno], janu[aris] 2. Przedaża majątności Kulews[z]czyzny od Ewy Jaroszowny Kulowny Andrzejowej Haniewiszowej P[an]u Moksiewiczowi na wieczność, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

14). 1678 [anno], apri[ilis] 18. Dekret podkomorski w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Maximowiczem względem gruntów kulowskich, – [sztuka] 1.

15). 1690 [anno], janu[aris] 24. Prawo na Dojnowo Kulows[z]czyznę od P[an]ów braci mnie dane, to jest P[an]u Wawrzyńcowi Mokszewiczowi, – [sztuka] 1.

16). 1690 [anno], jan[uaris] 24. Intromisya obięcia Kulows[z]czyzny Dejnowa przy prawie wieczystym mnie, Wawrzyńcowi Moksiewiczowi, od P[an]ów braci danych y przyznanym w grodzie Wileń[skim], – [sztuka] 1.

17). 1690 [anno], mart[is] 8. Extrakt przyznania na Dojnowo Kulews[z]czyznę mnie od P[an]ów braci danego, to jest P[an]u Wawrzyńcowi Maksiewiczowi, – [sztuka] 1.

18). 1693 [anno], juli[i] 30. Prawo wieczyste od P[an]a Wawrzyńca Makszewicza P[an]u Andrzejowi Kamińskiemu służące, na Kulowszycznę danego, – [sztuka] 1.

19). 1695 [anno], juli[i] 30. Intromisya P[an]a Kamińskiego na Kulows[z]czyznę Dojnową, – [sztuka] 1.

20). 1695 [anno], juli[i] 30. Extrakt trybunalski przyznanego prawa od P[an]a Maksiewicza P[an]u Andrzejowi Kamińskiemu na Kulows[z]czyznę Dejnową, – [sztuka] 1.

21). 1698 [anno], [decem]bri[s] 22. Prawo fundacy[j]ne y z listem na folwark Kólę Dejnowo od P[an]a Andrzeja Kamińskiego, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące, z dwoma ekstraktami, – [sztuka] 1.

22). 1698 [anno], [decem]bris 22. Intromisya na folwark Kulows[z]czyznę Dejnową, z funduszem od J[ego] Mości P[an]a Andrzeja Kamińskiego I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

23). 1586 [anno], jun[is] 3. Pojazd urzędowy do Swiran, w którym mianuje y Szywdy, – [sztuka] 1.

Fasciculus 19nus sub litera S

Proceder I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Kulami, – [sztuka] 1.

Fasciculus 20mus sub litera T.

Proceder z Panami Pigłowskiemi

1). 1686 [anno], apri[ilis] 17. Wypis protestacyi grodu Os[z]miańskiego od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wil[eńskich] przeciw P[an]u Kazimierzowi Pigłowskiemu o gwałtowne najachanie na Zemytele y wyprowadzenia chłopca, pod[d]anego swirańskiego, na imienicze Adama Swiatela, – [sztuka] 1.

- 2). 1700 [anno], juli[i] 30. Proces na P[an]a Pigłowskiego o pożęcia w Bałajkows[z]czyźnie żyta naszego, – [sztuka] 1.
- 3). 1700 [anno], [octo]bri[s] 9. Proces w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Pigłowskim, – [sztuka] 1.
- 4). 1714 [anno], janu[aris] 12. Kopie obwieszczenia, – [sztuka] 1.
- 5). 1714 [anno], janu[aris] 2. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Pigłowskim, – [sztuka] 1.
- 6). 1714 [anno], janu[aris] 12. Dekret trybunalski wileń[ski] na P[an]a Pigłowskiego o Bałajkows[z]czyznę, – [sztuka] 1.
- 7). 1714 [anno], janu[aris] 12. List urzędu ziem[skiego] przy dekreście z P[ane]m Pigłowskim, – [sztuka] 1.
- 8). 1719 [anno], jun[ii] 29. Wlewek z obligiem P[an]a Jana Łowgina na oblig P[an]a Michała Pigłowskiego sobie służący, dany I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuki] 2.
- 9). 1719 [anno], jun[ii] 10. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Pigłowskiego, – [sztuka] 1.
- 10). 1719 [anno], mart[ii] 15. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Pigłowskim, – [sztuka] 1.
- 11). 1719 [anno], maj[i] 17. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Pigłowskim, – [sztuka] 1.
- 12). 1719 [anno], apr[ilis] 2. Proces na P[an]a Pigłowskiego o przywłaszczenie gruntów, – [sztuka] 1.
- 13). 1728 [anno], apr[ili]s 1. Dowód podania pozwu P[an]u Pigłowskiemu od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, – [sztuka] 1.
- 14). 1728 [anno], jun[ii] 11. Pozew po P[an]a Pigłowskiego w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.
- 15). 1728 [anno], jun[ii] 30. Dowód podanego pozwu P[an]u Pigłowskiemu od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, – [sztuka] 1.
- 16). 1728 [anno], aug[usti] 26. Dekret w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Pigłowskim, – [sztuka] 1.
- 17). 1730 [anno], maj[i] 12. Żałoba o przywłas[z]czenie gruntów pobieńskich na P[an]a Pielgr[z]ymowskiego, – [sztuka] 1.
- 18). 1736 [anno], juli[i] 26. Regestr pretensyi I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] do P[an]a Pigłowskiego, – [sztuka] 1.
- 19). 1736 [anno], aug[usti] 29. Pozew P[an]a Pigłowskiego do I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.
- 20). 1736 [anno], [octo]bri[s] 2. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Pigłowskiego, – [sztuka] 1.
- 21). 1736 [anno], [octo]bri[s] 11. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Pigłowskim, – [sztuka] 1.

Панегіричний портрет великого князя литовського і короля польського Яна III Собеського в унійному Служебнику (видання Віленської василіянської друкарні).

Художник Леонтій Тарасевич, 1692 р.

22). 1738 [anno], maj[i] 16. Kwit od P[an]a namiesnika z odebrania kop 40 po contraventione dekret, – [sztuka] 1.

23). 1738 [anno], juni[i] 6. Rewizyja jeneralska w kancelaryi, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

24). 1738 [anno], jun[ii] 27. Protestacya I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] przeciwko P[an]u Pigłowskiemu y innym, – [sztuka] 1.

25). 1738 [anno], aug[usti] 16. Pozew I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] po P[an]a Pigłowskiego y innych, – [sztuka] 1.

26). 1738 [anno], jun[ii] 9. Kopia obwies[z]czenia w sprawie P[anó]w Pigłowskich do podania I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

27). 1739 [anno], aug[usti] 29. Remisia z P[ana]mi Pigłowskiemi y innemi Ich M[ościa]mi, – [sztuka] 1.

28). 1755 [anno], juli[i] 21. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Józefa Pigłowskiego zabrania żyta, – [sztuka] 1.

29). 1755 [anno], aug[usti] 7. Pozew do podania od P[an]a Pigłowskiego I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

30). 1755 [anno], [octo]bri[s] 20. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Pigłowskiego o zag[u]bienie koni, – [sztuka] 1.

31). 1756 [anno], febr[uaris] 20. Pozew z dowodem na roczki [sądowe] po P[an]a Pigłowskiego y P[an]a Mackiewiczza, – [sztuka] 1.

32). 1756 [anno], mart[ii] 20. Manifest przeciwko P[an]u Pigłowskiemu y Janowi Mackiewiczowi y innym o wiolencye, – [sztuka] 1.

33). 1741 [anno], maj[i] 15. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na I[ch] Mościów P[an]a Pigłowskiego, xięży jezuitów święto-jańskich, Sawaniewskich y na innych, – [sztuka] 1.

34). 1676 [anno], aug[usti] 24. Proces na P[an]a Pigłowskiego o zabicie poddanego, – [sztuka] 1.

35). 1741 [anno], aug[usti] 29. Dekret trybunalski na podkomorzego w sprawi[e] I[ch] Mości x[ięży] bazyliia[nó]w wileń[skich] z P[ane]m Pigłowskim, I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami y innemi, – [sztuka] 1.

Fasciculus 21mus sub litera U.

Przewody prawne z I[ch] Mościami] x[iężmi] jezuitami święto-jańskimi y protestacya na Miedniczany

1). 1551 [anno], maj[i] 11. Relacya jeneralska I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów o przedarcie miedzy P[an]u Zarębie w gruncie Trzeciakowskim, – [sztuka] 1.

2). 1628 [anno], jun[ii] 10. Kopie ekstraktu zapisu o[jca] Rafała, archimandryty tatarzynów, – [sztuka] 1.

3). 1764 [anno], [septem]br[is] 23. Ograniczenie między I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami święto-jańskimi a I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami

od Pikuniczyszek, graniczących [z] Białozorows[z]czyną, do Swiran należą-
ce, – [sztuka] 1.

4). 1705 [anno], maj[i] 5. Extrakt trybun[alski] przyznanego ograniczenia
w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów święto-jańskich racion[e] zasypanych
kópców między majątnością naszą Merecz, Białozorzczyn[ą], do Swiran nale-
żącą, – [sztuka] 1.

5). 1701 [anno], maj[i] 5. Ugoda z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami
ś[więto]-jańskimi o grunta mereckie, – [sztuka] 1.

6). 1712 [anno], maj[i] 20. Protestacya I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów
wileń[skich] na I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów, – [sztuka] 1.

7). 1740 [anno], [septem]br[is] 26. Relacya jeneralska poczynionych
szkód, – [sztuka] 1.

8). 1740 [anno], [septem]br[is] 28. Relacya jeneralska, – [sztuka] 1.

9). 1740 [anno], [septem]br[is] 28. Proces J[ego] Mości x[iędza] Czecz-
kowskiego y wszystkich I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na I[ch] M[ości]
x[ięży] jezuitów ś[więto]-jańskich, – [sztuka] 1.

10). 1741 [anno], jun[ii] 7. Pozew awtętyczny, – [sztuka] 1.

11). 1741 [anno], maj[i] 15. List zaręczny, – [sztuka] 1.

12). 1741 [anno], maj[i] 27. Areszt w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazy-
lianów wileń[skich] na urzędnika y poddanych I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów
ś[więto]-jańskich, – [sztuka] 1.

13). 1741 [anno], maj[i] 27. Pozew aresztu do podania, – [sztuka] 1.

14). 1742 [anno], jun[ii] 15. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wi-
leń[skich] na urzędnika y poddanych I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów święto-jań-
skich, – [sztuka] 1.

15). 1742 [anno], jun[ii] 15. Zeznanie obligacyi jeneralskiej o grunta do
Miednik z wojewodą, – [sztuka] 1.

16). 1763 [anno], juli[i] 30. Proces w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] ba-
zylianów wileń[skich] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] dominikanami y jezuitami
święto-jańskimi y innemi Ich M[ościami] o dysferencyą od Swiran na W[iel-
możnego] J[ego] Mości P[an]a podkomorzego grodz[kiego] Jundsza, – [sztu-
ka] 1.

Fasciculus 22dus sub litera W.

Prawo na sianożęci w Tatarskiej Kienie, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące, oraz proceder prawny z tymiż tatarami, a teraz z P[ane]m Biegańskim

1). 1529 [anno], [septem]br[is] 25. Dekret na sianożęc Bołotów, Kienie, od
rzeczysza Dowgowicza P[an]u Iwanu Miedujedowiczu dane, – [sztuka] 1.

2). 1539 [anno], [decem]br[is] 17. Dokument od Iwana Miedwiedziwi-
cza, mies[z]czanina wileń[skiego], na sianożęc Bołoto podle ruczaja Rikoń-

skiego²⁹ y zabor przy rzecze Kienie kniaziu Olichnu Esmanowiczu, tatarzynowi, przy rzecze Kienie kniaziu Olichnu Esmonowiczu, P[an]u Iwanu Zarze[ckiemu], – [sztuka] 1.

3). 1565 [anno], apr[ilis] 28. Dokument od tatarzyna Aleja Beultajnowicza P[an]u Iwanu Zarzeckiemu dany na trzy sianożęci, na jedną nazwaną Bołota, pod Dołhnią lesom, podle ruczaja Rikońskiego, na drugą także podle ruczaja Rikońskiego, na trzecią Zabór³⁰ podle rzeki Kieny, – [sztuka] 1.

4). 1590 [anno], maj[i] 30. List Aleja Mińkowicza na sianożęc Strialiną na wozów 20, – [sztuka] 1.

5). 1590 [anno], maj[i] 30. List od tatarzyna Alieja Mińkowicza P[an]u Mamoniwiczowi dany na sianożęc nazwaną Strzaliną, podle ruczaja Rikońskiego³¹, na wozów 30, – [sztuka] 1.

6). 1590 [anno], jun[i] 3. Dokument od tatarzyna Abrahima Usejnowicza P[an]u Łukaszowi Mamoniwiczowi dany na sianożęc Pieciulewską na Kienie będące, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

7). 1590 [anno], jun[ii] 14. Prawo na trzy sianożęci, nazwaną jedną Olechnowską na wozów 70, drugą Błoty na wozów 30, trzecią Miltenic na wozów 8, – [sztuka] 1.

8). 1590 [anno], jun[ii] 20. List od tatarzyna Aleja Mińkowicza P[an]u Mamoniwiczowi dany na sianożęc Staszelską pod Jankszewiczami na wozów 40, – [sztuka] 1.

9). 1590 [anno], jun[ii] 21. Dokument na sianożęc Marcinowską między sianożęciami tatarskimi na wozów 18, od Abrahima Usenowicza P[an]u Mamonowiczowi dany, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

10). 1591 [anno], jul[ii] 10. Przedaża tatarzyna sianożęci na wozów 30 w Kienach, – [sztuka] 1.

11). 1592 [anno], maj[i] 2. List od Jacki Usejnowicza P[an]u Mamoniwiczowi dany na sianożęc w Kienie nazwaną Kielkiedaszyki na wozów 30, między³² sianożęciami tatarskimi, tylko z W[ielmożnym] J[ego] Mością] P[ane]m Biegańskim służący, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

12). 1592 [anno], jun[ii] 2. Przedaża sianożęci Kieńskiej na piętnaście wozów P[an]u Mamoniwiczowi, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

13). 1590 [anno], aug[usti] 17. Przedaża sianożęci Sirwidowskiej od Skwieżńskiego P[an]u Mamonowiczowi, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

14). 1714 [anno]. List zaręczny y upominalny od P[an]a wojewody wileń[skiego] [Panam] Kieńskim racione gruntów klasztornych, – [sztuka] 1.

²⁹ В оригіналі помилково *Rukońskiego*.

³⁰ Слово помилково вписане двічі.

³¹ В оригіналі помилково *Rukońskiego*.

³² Слово помилково вписане двічі.

15). 1714 [anno], [octo]br[is] 10. Protestacyja na P[anó]w tatarów kieńskich o zabranie y przywłas[z]czenie gruntów swirańskich, – [sztuka] 1.

16). 1728 [anno], [decem]br[is] [1]6. Dekreta w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z tatarami, – [sztuka] 1.

17). 1722 [anno], aug[usti] 19. Vidimus dekretu w sprawie tatarów kieńskich z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

18). 1723 [anno], aug[usti] 19. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[anó]w tatarów kieńskich y innych, – [sztuka] 1.

19). 1725 [anno], aug[usti] 16. Dekret na sądy marszałkowskie w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z tatarami, – [sztuka] 1.

20). 1727 [anno], jun[ii] 26. Extrakt kwitacyi y awtyntyk do tatarów kieńskich, służący I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

21). 1745 [anno], [novem]br[is] 7. Obdukcya o popsuciu granicy jeneralskiej, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

22). 1753 [anno], [septem]br[is] 12. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] w grodzie Wileń[skim] na tatarów, – [sztuka] 1.

23). 1753 [anno], [septem]br[is] 13. Proces autentyczny do ziem[stwa] Wileń[skiego] po tatarów, – [sztuka] 1.

Fasciculus 23tius sub litera X

Proceder prawny z Panną Radziewiczową o Białozorows[z]czyzną, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] należąca, – [sztuka] 1.

Fasciculus 24tus sub litera Y

Prawo wieczyste na grunta od tatar przedane P[an]u Gerardowi Szwegierowi, malarzowi, służące, item zastawne, którym także pomieniony Szwegie[r] malarz zastawuję grunta y przy kupie wszystkie swoje niejakiemuś Pawłowiczowi, – [sztuka] 1.

Fasciculus 25tus sub litera Z

Proceder prawny z Panama Białozorami o summę y inne papiery, – [sztuka] 1.

Fasciculus 26tus sub litera Ż

Papiery pozostałe po x[iędzu] Marcianie Białozorze, arcybiskupie połockim, w sprawach z różnemi [osobami], – [sztuka] 1.

Fasciculus 27mus sub litera Ź

Procedera prawne z P[ane]m Mielskim o pod[d]anych swirańskich Kowszyków y Bohuszów, – [sztuka] 1.

Fasciculus 28mus sub litera A

Sprawy potoczne, to jest kopie dekretów o Kulows[z]czyznę w Swiranach, – [sztuka] 1.

Fasciculus 29mus sub litera secundu[m] B

Prawo na majątność Spiahelską, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] służące, – [sztuka] 1.

Fasciculus 30mus sub litera secundum C

Przewody prawne P[an]a Tołoczki z x[iędze]m Białozorem, biskupem pińskim, – [sztuka] 1.

Fasciculus 31mus sub litera secundum D

Poceder prawny klasztoru naszego Wileń[skiego] z P[an]i Rodziewiczową y inne niektóre, – [sztuka] 1³³.

Fasciculus 39mus sub litera secundum L

Kopie różne Ich M[ościów] y merytum sprawy I[ch Mości] x[ięzy] franciszkanów z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami względem Białozorows[z]czyzny zastawnej części, – [sztuka] 1.

Fasciculus 40mus sub litera secundum M

Papiery prawne z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami nowiciackimi, to jest pozwy awtentyczne niektóre y kopie pozwów; ten fascykuł należy ad fasciculum 10mum sub litera K, – [sztuka] 1.

Fasciculus 41mus sub litera secundum N

Prawo zastawne niegdyś od tatar P[an]u skarbnemu dane, także y innym tatarom na zastaw y na wieczność służące, – [sztuka] 1.

Fasciculus 42dus sub litera secundum O

Przywilej Zygmunta Augusta na wolne zabudowanie karczmy w Swiranach, dany P[an]u Zarzeckiemu; król którą J[ego] M[ości]ą od place (?) Augusta na brania myta w Swiranach; przywilej tegoż króla na założenie miasteczka w Swiranach, – [sztuka] 1.

Fasciculus 43tius sub litera secundum P

Proceder prawny I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] z Panami Wilejkami, – [sztuki] 36.

³³ Далі текст втрачено.

Fasciculus 44tus sub litera secundum L

W tym fascykule znajduje się fascykulików małych 4. W *pierwszym* sprawy I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Lutykiem, – [sztuki] 17. W *drugim* proces z P[ane]m Gabryelowiczem y kwitacya od niego za zabicie chłopa, – [sztuki] 11. W *trzecim* proceder prawny klasztoru naszego Wileń[skiego] z P[ane]m Jankowskim, pre[te]ndującym od nas wydania z Swiran chłopów Jakuba y Marcina Iwanowiczów, – [sztuki] 11. W *czwartym* proceder prawny klasztoru naszego Wileń[skiego] z P[ane]m Zienowiczem, st[aros]tą os[z]mia[ńskim], o najazd na Swirany y ucięcie ręki młynarzowi, – [sztuka] 1.

Fasciculus 45tus sub litera secundum R

W tym fascykule znajduje się fascykulików dwa. W *pierwszym* proceder prawny przeciwko x[iędzu] Zaleskiemu, biskupowi pińskiemu, chcącemu otrzymać archimandryą Wileń[ską], – [sztuki] 38. W *drugim* przewod prawny na P[anó]w Ciechanowiczów dla wypłaczenia klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] 48 zł[otych], za obliegim nam na to danym od x[iędza] Ciechanowicza, biskupa pińskiego, – [sztuki] 19.

**Papiery szankopolskie,
do klasztoru I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileńskich należące**

Fasciculus 1mus sub litera A.

*Prawa wieczyste na dobra Wojczanu i inne nomenklatury nabycia
J[ego] M[ości] Pana Dominika Sawaniewskiego*

1). 1654 [anno], aug[usti] 20. Przedaża imienicza Nowoczowskiego w w[oje]wó[ldztwie] Wileń[skim] będące, P[an]u Sawaniewskiemu i małżonce za spólną ich summę za kop sto.

2) 1661 [anno], jul[ii] 18. Prawo od Pani Zabo[r]skiej Panu Sawaniewskiemu na zrzeczenie części w Wojczanach, – [sztuka] 1.

3). 1667 [anno], jul[ii] 20. Prawo wieczysto przedaźne na imienicze Dedelewszczyzna Zubowszczyzna nad rzeką Kieną Wojczanką leżącą, od P[anó]w Maruna i Magdaleny Sarzanki Zubowiczów, małżonków, za summę 400 kop P[an]u Matiaszowi i Zuzannie Patawskiej Sawaniewskim dane, – [sztuka] 1.

4). 1673 [anno], apr[ilis] 3. Widimus zapisu zastawnego od P[an]a Alexandra z Wilcza Wilczewskiego i samej P[an]i Felicyjanny Jasińskiej Alexandrowej Wilczewskiej, małżonków, P[an]u Marcinowi Palstrawchowi (?) na majątność Kienę Zbrożkowszczyznę danego, – [sztuka] 1.

5). 1673 [anno], aug[usti] 8. Zapis P[an]a Matiasza Sawaniewskiego, – [sztuka] 1.

6). 1676 [anno], jun[ii] 5. Zapis ugodliwy między Zuzanną Patuską Matiaszową Sawaniewską a Kazimierzem i Stanisławem Sawaniewskimi, pasierzbami, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

7). 1676 [anno], jun[ii] 6. Pilność względem przyznania od P[an]i Zuzanny Patuskiej Sawaniewskiej przeciwko P[anów] Kazimierzowi i Stanisławowi Sawaniewskiemu, – [sztuka] 1.

8). 1677 [anno], maj[i] 10. Intercyzya z Panami Sawaniewskiemu i z P[ane]m Fastowskim, – [sztuka] 1.

9). 1677 [anno], jun[ii] 24. List na stawienie P[an]a Kazimierza Sawaniewskiego jako brata do podpisu kwitacyi i przyznania summy, – [sztuka] 1.

10). 1721 [anno], apr[ilis] 23. Prawo Sawaniewskiego, stolnika wileń[skiego], na osobę moją jest eliberowane, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

11). 1669 [anno], januar[is] 5. Prawo wieczysto sprzedażne od Stanisława Adamowicza Nowosza na imienicze Wójczany Nowoszowskie nad rzeką Wojczanką w w[ojewó]dztwie Wileń[skim] leżące, za summę sto ośm kop P[an]u Matiaszowi Sawaniewskiemu dane, – [sztuka] 1.

12). 1721 [anno], apr[ilis] 23. Kwitacya od P[anów]w Surożów, małżonków, P[an]u Sawaniewskiemu służąca, – [sztuka] 1.

13). 1721 [anno], maj[i] 12. Pilność w trybunale od P[an]a Dominika Sawaniewskiego przeciwko P[anam] Janowi i Katarzynie z Krepsztułów Surożom o nieprzyznanie zapisu rzecznoego na Żukowszczyznę, Nowoszowszczyznę, Wojczan[y], – [sztuka] 1.

14). 1721 [anno], maj[i] 12. List na przyznanie P[an]u Sawaniewskiemu służący, – [sztuka] 1.

15). 1722 [anno], [novem]bris 24. Asekuracya od P[anionek] benedyktynek za Elżbietę Sawaniewską z posagowej summy zł[otych] 1200, P[an]u Sawaniewskiemu dana, – [sztuka] 1.

16). 1726 [anno], jul[ii] 15. Asekuracya P[an]a Tomasza Trąckiewicza Suroża, P[an]u Sawaniewskiemu dana, – [sztuka] 1.

17). 1727 [anno], [decem]br[is] 12. Wlewek od P[an]i Jodziewiczowej P[an]u Sawaniewskiemu, – [sztuka] 1.

18). 1729 [anno], [novem]bris 29. Prawo wieczysto sprzedażne od I[ch] M[ości] x[ięży] dominikanów szumskich za summę 3000 zł[otych], P[an]u Sawaniewskiemu dane, z intromisyą, – [sztuki] 2.

19). 1798 [anno], maj[i] 16. Widimus prawa wieczysto sprzedażnego na folwarek Zbrożkowszczyznę od P[an]a Kazimira Wilczewskiego, I[ch] Mościom P[ana]m Sawaniewskiemu, małżonkom, danego, – [sztuka] 1.

20). 1798 [anno], maj[i] 17. Widimus intromisyi za prawem wieczysto sprzedażnym na folwarek Zbrożkowszczyznę od P[an]a Kazimierza Wilczewskiego P[an]am Dominikowi i Zofii z Chreptowiczów Sawaniewskiemu, miecznym wileń[skim], służący, – [sztuka] 1.

21). 1739 [anno], febr[uaris] 13. Kwitacya od P[anów] Cwieceńskich P[anam] Sawaniewskiemu dana z wypłacenia 200 zł[otych] za część imienicza Wojczany nazwanej, – [sztuka] 1.

22). 1739 [anno], apr[ilis] 22. Extrakt zeznania prawa wieczysto przedaźnego od P[anów] Michała z Szankowa i Antonelli z Chojeckich Sawaniewskich, małżonków, na folwarek Czepurniszki w w[jewó]dztwie Wileń[skim] leżący, J[ej] Mości P[an]i Zofii z Chreptowiczów, [pri]mo Tyszkiewiczowej, ad praesens Sawaniewskkiej, mieczn[ikowej] w[o]jewó]dztwa Wileń[skiego], danego, – [sztuka] 1.

23). 1738 [anno], maj[i] 24. Proces w Trybunale Głównym W[ielkie]o X[ięstw]a Lit[ewskiego]o P[anó]w Dominika z Szankowa i Zofii z Chreptowiczów Sawaniewskich, małżonków, o zginienie prawa na Wojczany Jadziewiczowskie, – [sztuka] 1.

24). 1750 [anno], [octo]bris 10. Zapis wieczysty na sumę 9000 talarów na Szankopol od P[an]a Sawaniewskiego, I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] służący, – [sztuka] 1.

Fasciculus 2dus sub litera B.

Item prawa wieczyste na dobra Wojczany i inne nomenklatury nabycia J[ego] Mości P[an]a Dominika Sawaniewskiego

1). 1750 [anno], [octo]bris 10. Zapis rewersalny od I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] J[ego] Mości P[an]u Sawaniewskiemu, wojskiemu W[ielkie]o X[ięstw]a Lit[ewskiego]o, dany z asekuracją, – [sztuki] 2.

2). 1750 [anno], [novem]bris 13. Rozyznanie funduszu na konwikt od J[ego] Mości P[an]a Sawaniewskiego, wojskiego W[ielkie]o X[ięstw]a Lit[ewskiego]o, – [sztuka] 1³⁴.

2). 1652 [anno], januar[is] 9. Prawo zastawne od Mateusza Krepsztuła i małżonki jego P[an]u Matyaszowi Sawaniewskiemu na imienicze Krejsztukowszczyzne, Czapurniszki, z intromisią, – [sztuki] 2.

3). 1661 [anno], junii 1. Extrakt inwentarza gruntów szachownic, do folwarku Wojczan należących, – [sztuka] 1.

4). 1666 [anno], jul[ii] 20. Prawo wieczyste i przedaży od P[an]a Stanisława Hrehorowicza, brata P[an]a Adama Niewoszy, P[an]u Matiaszowi Sawaniewskiemu dane, – [sztuka] 1.

5). 1680 [anno], [novem]bris 4. Inwentarz pomiaru folwarku Czapurnowskiego między P[anam]i Krepsztułami i innemi, przez P[an]a Soleckiego, komornika ziem[skiego] wileń[skiego], czynionego, introligowany. Tu pomiana i do kategorii i z archidiakonią Wileń[ską] należy, – [sztuka] 1.

6). 1729 [anno], febr[uaris] 19. Widimus prawa wieczysto przedaźnego od Antoniego i Anny z Fastońskich Klementowiczów P[an]u Michałowi Sawa-

³⁴ Далі текст втрачено.

niewskiemu, regentowi wileń[skiemu], na majątność Czapurnowską Krepsztułowsczyzną danego i w grodzie Wileń[skim] przyznanego, – [sztuka] 1.

7). 1739 [anno], *januar[is]* 20. Kopia rozdziału imienicza Zbrożkowskiego razem z wyż wyrażonym inwentarzem introligowana, – [sztuka] 1.

8). 1731 [anno], *[decem]bris* 12. Proces P[an]a Józefa Suroża o konfligację folwarku Wojczan, w w[ojewó]dztwie Wileń[skim] w parafii Miednickiej sytuowanego, – [sztuka] 1.

9). 1732 [anno], *febr[uaris]* 18. Prawo wieczysto sprzedażne od W[ielmożnego] J[ego Mości] P[ana] Michała Sawaniewskiego i samej Jej M[ości] Zofii z Chreptowiczów Tyszkiewiczowej, podkomorzynej słonim[skiej], na folwark Czepurniszki, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

10). 1738 [anno], *maj[i]* 3. Extrakt z widimusem oraz intromisyą, z ekstraktem i kartą do generała, – [sztuki] 5.

11). 1738 [anno], *maj[i]* 22. Extrakt trybunalski prawa wieczysto sprzedażnego od P[an]a Kazimieży Wilczewskiego P[an]u Sawaniewskiemu, miecznemu wileń[skiemu], i samej Jej M[ości] na majątność Zbrożkowszczyzną danego i przyznanego, i ekstrakt intromisyi jeneralskiej, – [sztuki] 2.

12). 1740 [anno], *januar[is]* 14. Prawo z intromisyą, – [sztuki] 2.

13). 1745 [anno], *apr[ilis]* 8. Prawo wieczyste od P[an]a Józefa i Teresy z Surożów na dobra Wojczany, J[ego Mości] P[an]u Dominikowi Sawaniewskiemu służące, – [sztuka] 1.

14). 1746 [anno], *[decem]bris* 15. Prawo wieczysto sprzedażne od P[anó]w Marcina i Zuzanny Surożów W[ielmożnemu] J[ego Mości] P[an]u Sawaniewskiemu, wojskiemu W[iekieg]o X[ięstw]a Lit[ewskieg]o, dane czwartą część majątności Wojczan, – [sztuka] 1.

15). 1750 [anno], *[octo]bris* 10. Zapis wieczysto fundacyjny de nova radice od W[ielmożnego] J[ego Mości] P[an]a Gabryela Dominika Sawaniewskiego I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] na majątność Szankopole alias Wojczany cum attine[n]t[iis] służących, z inwentarzem, – [sztuki] 2.

16). 1750 [anno], *[decem]bris* 24. Proces P[an]a Sawaniewskiego, wojskiego, na P[an]a Tadeusza Sawaniewskiego o zatrzymanie różnych dokumentów, sobie do atten[en]cyi danych, – [sztuka] 1.

17). 1752 [anno], *aug[usti]* 30. Regestr spraw dokumentów na dobra Wojczany, – [sztuka] 1.

18). 1753 [anno], *aug[usti]* 21. Dekret oczewisty trybunalski compositi iudicii między I[ch] Mościami] x[iężmi] franciszkanami wileń[skim]i, a W[ielmożnym] [Jego Mością] P[ane]m Sawaniewskim y I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

19). 1756 [anno], *jul[ii]* 19. Proces nomine I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na I[ch] M[ości] x[ięży] franciszkanów wileń[skich] o pokoszenie łąki i zebranie siana na uroczyszczu Dubrowka, – [sztuka] 1.

20). 1760 [anno], jul[ii] 20. Obdukcya w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] franciszkanami wileń[skimi] o pobicie poddanego Sobolewskiego na sianożęci nazwanej Kruk, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

21). 1760 [anno], jul[ii] 30. Proces tychże I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na tychże I[ch] M[ości] x[ięży] franciszkanów wileń[skich], – [sztuka] 1.

22). 1772 [anno], aug[usti] 12. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na I[ch] M[ości] x[ięży] franciszkanów wileń[skich] o pokoszenie sianożęci Dubrowka, – [sztuka] 1.

23). [...] ³⁵. Pozew na sądy podkomorskie w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] franciszkanami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

Fasciculus Atus sub litera D.

Prawa różne niegdyś I[ch Mościom] P[ana]m Surożom, a teraz I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące

1). 1574 [anno], aug[usti] 1. Prawo asekuracyjne od P[a]ni Zofii i Anny Strużnikówny Surożanek Juriju Stanisławowiczu, stryjowi ich dane, – [sztuka] 1.

2). 1584 [anno], januaris 14. Proces trocki Marcinowicza o zginienie ekstraktu prawa na Wojszczany, – [sztuka] 1.

3). 1585 [anno], jul[ii] 20. Oryginał listu Zofii i Anny Stanisławowny Surożanek, że przedali część swoją im należącą stryjowi swemu, P[an]u Juriju Stanisławowiczu Surożu, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

4). 1600 [anno], julii 8. Extrakt testamentu P[an]i Mokijowej, którym zapisuje mężowi swojemu Wojczany, – [sztuka] 1.

5). 1606 [anno], jul[ii] 8. Testament P[an]i Jurjowej Moksiowiczowej, – [sztuka] 1.

6). 1606 [anno], junii 8. Testament P[an]i Jurjowej Moksiowiczowej, – [sztuka] 1.

7). 1611 [anno], julii 5. Protestacya P[an]a Andrzeja Kozłowskiego i małżonki na P[an]a Stefana Jurjewicza Nowosza, – [sztuka] 1.

8). 1617 [anno], febr[uaris] 12. Testament Elżbiety Surożowej, którym zapisuje Czapurniszki P[an]u Piotru Surożowi, – [sztuka] 1.

9). 1619 [anno], junii 7. List zrzeczny od szwagrów i sióstr P[ana]m Moksiowiczom służący, – [sztuka] 1.

10). 1627 [anno], januar[is] 20. Dekret komornika wileń[skiego] z oczewistej kontrowersyi ³⁶ P[an]a Czyża w sprawie P[an]a Suroża, – [sztuka] 1.

³⁵ В оригіналі документ не датовано.

³⁶ Наступні три слова (*między P[ane]m Stanisławem*) в оригіналі закреслено.

11). 1627 [anno], apr[ilis] 12. Dekret komornika wileń[skiego] z oczewistej kontrowersyi między P[ane]m Stanisławem Moksiewiczem a tatarzynem, – [sztuka] 1.

12). 1661 [anno], aug[usti] 1. Proces P[an]a Stanisława Suroża o poginięnie spraw, – [sztuka] 1.

13). 1665 [anno], apr[ilis] 30. Oryginał prawa na Wojszczany od P[an]a Piotra Suroża P[an]u Stanisławowi Surożowi wiecznością danego, – [sztuka] 1.

14). 1665 [anno], jun[ii] 20. Zeznanie P[an]a Trąckiewicza P[ana]m Surożom, – [sztuka] 1.

15). 1585 [anno], mart[ii] 22. Prawo na sianożęc od P[an]a Dedelewicza P[an]u Janu Jurjewiczu Nowoszeniczu wieczysto dane, – [sztuka] 1.

16). 1692 [anno], febr[uaris] 22. Prawo wieczysto dane od P[an]a Stanisława Suroża P[an]u Kazimierzowi Surożowi, synowi swemu, – [sztuka] 1.

17). 1692 [anno], maj[i] 28. Testament niebożczyka P[an]a Stanisława Suroża, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

18). 1695 [anno], aug[usti] 14. Extrakt trubunalski prawa na Wojszczany od P[an]a Michała Niekraszewicza, P[an]u Kazimierzowi Surożowi danego, – [sztuka] 1.

19). 1695 [anno]. Intromisya jeneralska od P[an]a Niekraszewicza P[an]u Kazimierzowi Surożowi na Wojczany służąca, – [sztuka] 1.

20). 1702 [anno], [decem]bris 4. Widimus z xiąg trybunal[skich] ugodliwego oraz i kwitacyjnego zapisu od I[ch] M[ości] x[ieży] bazylianów wileń[skich] ratione differencyi upominalnej o grunta i lasy wojczańskie od Swiran, Murowanej i Borowej, – [sztuki] 2.

21). 1725 [anno], [septem]bris 5. Rozdziałek Wojczan między P[anam]i Surożami, – [sztuka] 1.

Fasciculus 5tus sub litera E.

Prawa na Bołtaniszki należące do Swiran, Skenelę, Dubrowkę, Sawaniewszczyznę i ograniczenie od Sawiczan, należących do kapituły Wileń[skiej]

1). 1557 [anno], [octo]bris 9. Testament P[an]a Suroża z Wojczan, – [sztuka] 1.

2). 1557 [anno], [octo]bris 9. Wypis testamentu Surożewiczowego, którym folwarczek swój nad rzeką Kienką pod samą murowaną karczmą żenie swojej Apoloniej dożywocie, a córkom wiecznością zapisał, – [sztuka] 1.

3). 1572 [anno], maj[i] 2. Intromisya Wojczanki po śmierci rodziców obejmują Surożanki, – [sztuka] 1.

4). 1585 [anno], maj[i] 17. Przedaży list P[an]a Fręca Marcinowicza P[an]u Nowickiemu, – [sztuka] 1.

5). 1585 [anno], junii 5. Przedaża niwy od Wojczan na wieczność do Swiran przyłączonej, nazwanej Bołtaniszek, to jest ograniczenie tej niwy, – [sztuka] 1.

6). 1591 [anno], apr[ilis] 11. Regestr albo inwentarz karczmy Niewoszańskiej, od P[an]a Jana Jurjewicza, nieboszczyka, i małżonki zastawą puszczone P[an]u Łukaszowi Mamoniczowi, skarb[nikowi] W[ielkiego] X[ieństw]a Lit[ewskiego]o, – [sztuka] 1.

7). 1670 [anno], janu[aris] 20. Dekret ziem[ski] między P[ana]mi Sawaniewskimi, małżonkami, a I[ch] M[ościami] x[ieźmi] bazylianami wileń[skimi] o grunta, – [sztuka] 1.

8). 1672 [anno], apr[ilis] 25. Dekret komorniczy, P[an] Sawaniewski prawił się z xieźdem Pietrkiewiczem o grunta w Wojszczanach, – [sztuka] 1.

9). 1673 [anno], jun[ii] 11. Kwit od x[ieźd]a Pietkiewicza P[an]u Sawaniewskiemu dany, – [sztuka] 1.

10). 1679 [anno], aug[usti] 31. Prawo I[ch] M[ościom] x[ieźom] bazylianóm wileń[skim] służące od P[an]a Mateusza Sawaniewskiego na Skinele, gdzie karczmysko puste bywało, – [sztuka] 1.

11). 1685 [anno], maj[i] 22. List sprzedaży wieczystej P[an]a Dziedzielewicza i Pani małżonki jego niwy, gruntów P[an]u Janu Jurjewiczu Nowoszy i małżonce jego, – [sztuka] 1.

Fasciculus 6tus sub litera F.

Oblig, listy, pozwy, prawa zastawne i wlewkowe do Szankopola należące

1). 1680 [anno], maj[i] 26. List na przyznanie prawa zastawnego od P[anó]w Sawaniewskich braci, siostrze dany, – [sztuka] 1.

2). 1680 [anno], maj[i] 26. Prawo zastawne w summie 84 kopach od P[anó]w Michała i Jana, braci rodzonych Sawaniewskich, na połowę imienicza Wojczany nazwanej w w[ojewó]dztwie Wileń[skim] nad rzeką Wojczanką i Kieną leżącego, P[an]i Helenie Sawaniewskiej, siostrze, danego, – [sztuka] 1.

3). 1683 [anno]. Oblig J[ego] Mości P[an]u Fastowskiemu dany, a przez P[an]a Dominika Sawaniewskiego opłacony, – [sztuka] 1.

4). 1685 [anno]. Oblig P[an]a Jana Franciszka Sawaniewskiego P[an]u Sebastianowi Kotyskowi na sumę 200 zł[otych] pols[kich] dany, a przez P[an]a Dominika Sawaniewskiego opłacony, – [sztuka] 1.

5). 1685 [anno], maj[i] 5. Oblig od P[an]a Jana Sawaniewskiego dany P[an]u Fastowskiemu na zł[otych] 114 gr[oszy] 15, przez J[asnie] W[ielmożnego] J[ego] Mości P[an]a Sawaniewskiego opłacony, – [sztuka] 1.

6). 1685 [anno], [octo]bris 16. Oblig od P[an]a Michała Heronima Sawaniewskiego na sumę zł[otych] 20 z terminem oddania i wypłacenia na Gromnicę J[ego] Mości P[an]u Janowi Franciszkowi i samej Frużynie Pięłowskiej Sawaniewskim, małżonkom, dany, – [sztuka] 1.

7). 1686 [anno], apr[ilis] 23. Oblig od P[an]a Jana Franciszka Sawaniewskiego na sumę 30 zł[otych] pols[kich], P[an]am Adamowi i Felicjannie Kołodóm, podst[olim] wołk[owy]skim, – [sztuka] 1.

8). 1689 [anno], jul[ii] 5. Wlewek alias kwitacya od P[an]a Chomskiego i samej P[an]i Heleny Sawaniewskiej, J[ego] Mości P[an]u Janowi Sawaniewskiemu, bratu, dany, – [sztuka] 1.

9). 1690 [anno], apr[ilis] 23. Kwitacya P[an]a Dzidziuła za wypłacenie sobie zapisanych zł[otych] 600, przez P[an]a Jana Sawaniewskiego, a bardziej małżonkę jego P[an]ią Eufrozynę z Pigłowskich Sawaniewską, której posagowemi pieniędzmi wypłacono P[an]u Dzidziułowi, – [sztuka] 1.

10). 1694 [anno]. Oblig P[an]a Alexandra Pałowskiego, – [sztuka] 1.

11). 1700 [anno], febr[uaris] 1. Zapis kwitacyjny od P[an]a Salomona Krepstuła, dany P[an]i Krystynie Szymanowiczównie, matce Stanisławowej Smoziwej i P[an]a Kazimierzowi, Andrzejowi, Janowi, synom Surożom, z urozczonego procederu o poddanego Lachonowinowicza i o najazd na Czapurniszki, – [sztuka] 1.

12). 1703 [anno], [septem]bris 27. Prawo zastawne na folwarek Wojczany od P[an]a Jana Sawaniewskiego i samej Jej M[o]ści z intromisyą, – [sztuki] 2.

13). 1704 [anno], apr[ilis] 18. Oblig od P[an]a Jana Franciszka i samej P[an]i Frużyny Pigłowskiej Sawaniewskich na summe zł[otych] 47, P[an]u Jerzemu Pietkiewiczowi dany, potem przez P[an]a Dominika Sawaniewskiego wypłacony, – [sztuka] 1.

14). 1705 [anno], apr[ilis] 24. Asekuracya P[an]a Kazimierza Suroża, P[an]a Jodziewiczom dana, – [sztuka] 1.

15). 1710 [anno], apr[ilis] 17. Zapis wieczysto kwitacyiny oraz asekuracyjny z wypłacenia summy na wyposażenie P[an]i Heleny Sawaniewskiej in voto Chemskiej przez P[an]ów Michała i Jana Sawaniewskich zaciągnionej, od x[iędz]a Alexandra Kołyszki, Z[akonu] Ś[więtego] Dominika, za siostrę swoją Johannę Kołyskównę in voto Wielamowiczową evictionaliter opisującego się W[ielmożnemu] J[ego] Mości P[an]u Dominikowi Sawaniewskiemu i braci dany, – [sztuka] 1.

16). 1713 [anno], januaris 15. Kwitacya od P[an]i Konstancyi Barbary z Sawaniewskich Janószowej Czyżowej z wypłacenia summy posagowej zł[otych] 300, przez P[an]a Dominika Sawaniewskiego dana, – [sztuka] 1.

17). 1720 [anno], maj[i] 15. Asekuracya od P[an]i Perskiej Zebrowskiej P[an]u Dominikowi Sawaniewskiemu dana, tu i list na przyznanie prawa na Szokiszki bez daty od Jana Suroża, – [sztuka] 1.

18). 1720 [anno], apr[ilis] 2. Wlewek od P[an]a Borejki na summe zł[otych] 400, rachując talar bity po zł[otych] 6 i gr[oszy] 20, P[an]u Sawaniewskiemu dany, – [sztuka] 1.

19). 1721 [anno], apr[ilis] 2. Kwitacya od P[an]a Chmielewskiego P[an]u Dominikowi Sawaniewskiemu zapłacenia, tu się znajduje oblig P[an]a Kazimierza Chmielewskiego na P[an]a Sawaniewskiego, – [sztuki] 2.

20). 1721 [anno], [januar]is] 29. Obwieszczenie P[an]i Zebrowskiej P[an]u Surożowi od P[an]a Dominika Sawaniewskiego summy zł[otych] 500³⁷, zaciągniętej na oblig przez ojca³⁸ z kwitacją P[an]i Zebrowskiej Surożowi, a potem P[an]u Dominikowi Sawaniewskiemu służące, – [sztuki] 2.

21). 1723 [anno], [octo]bris 7. Kwitacya P[an]a Giecewicza z wypłacenia przez P[an]a Dominika Sawaniewskiego summy zł[otych] 500, zaciągniętej na oblig przez ojca, – [sztuka] 1.

22). 1724 [anno], [jun]ii] 2. Proces P[an]a Jana Suroża na P[anó]w Sawaniewskich, – [sztuka] 1.

23). 1725 [anno], [decem]bris 5. Kwitacya oraz testimonium od P[an]a Jana Suroża, P[an]u Sawaniewskiemu służące, – [sztuka] 1.

24). 1725 [anno], [septem]bris 6. List dany od Andrzeja Suroża, za którym dano zł[otych] 15 do P[an]a Dominika Sawaniewskiego, – [sztuka] 1.

25). 1726 [anno], [maj]i] 26. Oblig od P[an]a Andrzeja Suroża, budowniczego w[o]jewó]dztwa Wileń[skiego], Dominikowi Sawaniewskiemu, – [sztuka] 1.

26). 1727 [anno], [febr]uaris] 23. Prawo od P[an]a Jakuba Suroża i synów jego z listem na przyznanie P[an]a Jana, Jakuba Surożów i syna jego, mnie Sawaniewskiemu służące, – [sztuki] 2.

27). 1728 [anno], [december] 2. Ceduła P[an]a Jakuba Suroża, w folwarku Wojszczańskim podana, – [sztuka] 1.

28). 1750 [anno], [decem]bris 27. Oblig dany P[an]a Sawaniewskiego na summę zł[otych] 4000 żydom wileń[skim], a teraz I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służący, – [sztuka] 1.

29). 1751 [anno], [maj]i] 24. Pozew do podania I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] od J[ego] Mości] P[an]a Tadeusza Sawaniewskiego, – [sztuka] 1.

30). 1751 [anno], [jun]ii] 7. Pozew do podania P[an]u Tadeuszowi Sawaniewskiemu, – [sztuka] 1.

Fasciculus 7mus sub litera G.

Prawo zastawne J[ego] Mości] P[an]a Hołowczyna

na części Wojszczan alias na Nieledzieniszki w Szankopolu, gdzie i inne papiery, do tegoż prawa regulujące się, znajdują się

1). 1748 [anno], [aug]usti] 11. Prawo wieczyste od P[an]a Jakuba Suroża, dane I[ch] Mościom] P[ana]m Osińskim, małżonkom, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

2). 1759 [anno], [maj]i] 12. Intercyzia od P[an]i Katarzyny i Elżbiety z Smożów Osińskiej, dana P[an]u Sawaniewskiemu na część Wojszczan w w[o]jewó]dztwie Wileń[skim], – [sztuka] 1.

³⁷ В оригіналі останні три слова закреслено.

³⁸ В оригіналі слово закреслене.

3). 1751 [anno], apr[ilis] 23. Prawo od Józefa i Anny Surożów Narkowiczów P[an]u Hołowczynowi, surroga[towi] orszań[skiemu], na dobra Wojczany w w[ojewó]dztwie Wileń[skim], z ekstraktem, kartą do generała od P[an]a Józefa i Anny Surożów Markowiczów, małżonków, na podanie części majątności P[an]u Hołowczynu, surog[atu] orszań[skiemu], – [sztuki] 3.

4). 1757 [anno], apr[ilis] 23. Kwitacya z odebrania summy przez P[anó]w Józefa i Annę z Surożów Narkowiczów za Wojczany od P[an]a Hołowczyca, surog[ata] or[szańskiego], – [sztuka] 1.

5). 1757 [anno], apr[ilis] 26. Prawo od Katarzyny, Jana i Elżbiety z Surożów Osińskich P[an]u Hołowczynowi, surog[atu] orszań[skiemu], dane na część Wojczan, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

6). 1756 [anno], [decem]bris 30. Pozew autentyczny actores Alexander Hołowczyc citt[ati]o Antoni, Józef Surożowie z dowodem, – [sztuki] 2.

7). 1757 [anno], [decem]bris 30. Pozew autentyczny actores I[ch] M[ości] x[ięża] bazylianie citt[ation]i Antoni, Józef Surożowie z dowodem, – [sztuki] 2.

8). 1758 [anno], [septem]bris 25. Prawo wieczyste od P[an]a Antoniego Suroża, budowniczego wileń[skiego], na część Wojczan P[an]u Hołowczycowi, surog[at]u orszań[skiemu], z ekstraktem, – [sztuki] 2.

9). 1766 [anno], apr[ilis] 23. Prawo zastawne od P[an]a Hołowczyca, klasztorowi Wileń[skiemu] służące, na części w Wojszczanach przyznane, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

Fasciculus 8mus sub litera H

Proceder prawny z I[ch Mościami] P[ana]mi Surożami, w którym fascykule znajduje się, – sztuk 37.

Fasciculus 9nus sub litera I

Proceder prawny P[anó]w Surożów z P[ana]mi Krepsztulami i innemi, – sztuk 60.

Fasciculus 10mus sub litera K

Item proceder prawny P[anó]w Surożów z P[ana]mi Krepsztulami i innemi, – [sztuki] 49.

Fasciculus 11mus sub litera L

W tym fascykule znajduje się fascykulików 6. W *pierwszym* proceder prawny P[anó]w Surożów z P[ane]m Baranowiczem, tatarzynem, – sztuk 10. W *drugim* dokumenta od P[anó]w Kołatajów, P[an]u Sawaniewskiemu służących, – sztuk 11. W *trzecim* proceder P[an]a Dominika Sawaniewskiego z P[ane]m Michałem Sawaniewskim, – sztuk 6. W *czwartym* proceder P[an]a Jana Sawaniewskiego z P[ane]m Szczepanowiczem, – sztuk 9. W *piątym* papiery różne, – sztuk 11. W *sóstym* listy prywatne od P[anó]w Alexandra Sawaniewskiego do P[an]a

miecznika wileń[skiego] i do samej Jej M[ości] pisane, – sztuk wszystkich w tych fascykulikach znajduje się 47.

Fasciculus 12mus sub litera Ł

W tym fascykule znajduje się fascykulików pięć. W *pierwszym* proceder P[an]a Sawaniewskiego, wojskiego lit[ewskiego], z I[ch Mościami] P[ana]mi Surożami, – sztuk 5. W *drugim* proceder J[aśnie] W[ielmożnego] Sawaniewskiego, wojskiego lit[ewskiego], z żoną swoją, i I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[an]i Sawaniewską, – sztuk 10. W *trzecim* pozwy autentyczne I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Surożami i Osińskim, – sztuk 4. W *czwartym* proceder J[ego Mości] P[an]a Kontryma z P[ane]m Sawaniewskim, wojskim lit[ewskim], – sztuk 7. W *piątym* pozwy autentyczne I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Szczepanowiczami, – całego fascykułu [sztuki] 30.

Fasciculus 13tius sub litera M

W tym fascykule znajduje się fascykulików 3. W *pierwszym* proceder I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Sawaniewskimi i kwitacyi od P[an]i Legowiczowej, – sztuk 11. W *drugim* kopie różnych pozwów i obwieszczeń, a najwięcej z P[ana]mi Sawaniewskimi mniej potrzebne, – sztuk 31. W *trzecim* proceder I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[an]i Sawaniewską, wojską W[ielkie]o X[ięstw]a Lit[ewskie]o, – [sztuki] 49.

Fasciculus 14tus sub litera N

W tym fascykule znajduje się fascykulików dwa. W *pierwszym* proceder prawny z J[aśnie Wielmożnymi] P[ana]mi Sawaniewskimi, – sztuk 14. W *drugim* item proceder prawny I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z Panami Sawaniewskimi, – sztuk 26. W całym fascykule – [sztuki] 43.

Fasciculus 15tus sub litera O

Proceder prawny I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] święto-trojeckich z Jaśnie Wielmożnymi Sawaniewskimi, – sztuk 9.

Fasciculus 16tus sub litera P

Papiery niektóre służące do sprawy z I[ch Mościami] Panami Sawaniewskimi, – sztuk 35.

**Regestr papierów, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim]
na dobra Zalesie, w w[ojewó]dztwie Połockim sytuowane, służących**

Fasciculus 1mus sub litera A

1). 1540 [anno], febr[uaris] 1. Aktykacya kopii ograniczenia puszczy Zaleskiej, nazwanej Wielkiej, i Zaborskiej drugiej, którą bracia Korsakowie z synowcami swemi na części między [sobą] się rozebrali, – [sztuka] 1.

2). 1584 [anno], [septem]bris 29. Oryginał prawa na Zalesie i Zahacie, folwarku, od kniazia Sołomereckiego, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

3). 1584 [anno], [octo]bris 6. Aktykacya przywilejów 12 starożytnych, służących na majątność Zalesie, – [sztuka] 1.

4). 1584 [anno], [octo]bris 12. Ograniczenie Zalesia kniazioń Sołomereckich przez J[ego Mości] P[an]a Iwana, sługę Chomicza, jenerała, który przyznanie recognovit przed P[ane]m podkomorzym połockim, – [sztuka] 1.

5). 1585 [anno], [octo]bris 5. Przenos prawa z grodu do ziemstwa na Zalesie służące, od kniazia Sołomereckiego P[an]u Warpechowskiemu, – [sztuka] 1.

6). 1585 [anno], [octo]bris 8. Intromisyja imienicza Zalesia i ograniczenie od P[an]a Sołomereckiego J[ego Mości] P[an]u Warpechowskiemu, – [sztuka] 1.

7). 1589 [anno], maj[i] 23. Opowiadanie Jana Warpechowskiego, że z jego wsi Zalesia uciekło dwóch poddanych, – [sztuka] 1.

8). 1595 [anno], [septem]bris 30. Oryginał prawa wianowego od P[an]a Eustachiego Korsaka P[an]i małżonce służące, – [sztuki] 2.

9). 1595 [anno], [septem]bris 30. Regestr opisanja dworu i majątności Hołubicz, którą J[ego Mość] P[an] Korsak małżonce swojej P[an]i Annie Warpechowskiej, w summie wianowanej zawiodł i postąpił, – [sztuka] 1.

10). 1596 [anno], jun[i] 18. Widimus z xiąg ziem[skich] miń[skich] jako P[an] Bochdan Sołomerecki P[an]a Jarosza Korsaka grunta cerkiewne w Zalesiu puścił, – [sztuka] 1.

Fasciculus 2dus sub litera B

1). 1608 [anno], [decem]bris 4. Opowiadanie Jana Warpechowskiego, że mu uciekł poddany Jermoła Romanowicz z Zalesia, – [sztuka] 1.

2). 1613 [anno], januaris 1. Manifest nomine J[ego Mości] P[an]a Warpechowskiego o zbiegłych poddanych z majątności jego Zalesia Ostrowne de nomine Fiłona y Iwana Matwijewiczów Zubkowiczów i wychowanka dwornego Adama Jaczycza, w grodzie Połockim, – [sztuka] 1.

3). 1617 [anno], junii 15. Oryginał zamiany gruntów Ohuminowskich do Zalesia I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów z P[ane]m Warpechowskim, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

Антимінс вівтаря Св. Онуфрія з Віленського храму
Пресв. Трійці, створений за рисунком Франциска Смуглевича.
Мідна гравюра, 1789 р.

4). 1618 [anno], [octo]bris 5. Zrzec[z]enie Zalesia P[an]i Warpechowskiej służące do prawa i testamentu niebos[z]czyka P[an]a Korsaka, z ekstraktami, – [sztuki] 3.

5). 1618 [anno], [octo]bris 5. Oryginał prawa wieczystego od Iwana Janowicza Warpechowskiego J[ego Mości] P[an]u Eustachiemu Korsakowi na Zalesie, – [sztuka] 1.

6). 1618 [anno], [octo]br[is] 5. Inwentarz i ograniczenie Zalesia niebożczyka P[an]a Jana Warpechowskiego, – [sztuka] 1.

7). 1618 [anno], [octo]br[is] 5. Extrakt obodnicy Zalesia i inwentarza od P[an]a Warpechowskiego P[an]u Eustachiemu Korsakowi, fundatorowi naszemu, – [sztuka] 1.

8). 1618 [anno], [octo]br[is] 9. Wypis intromisyi podania Zalesia od P[an]a Warpechowskiego J[ego Mości] P[an]u Korsakowi, wojsk[iemu] połock[iemu], – [sztuka] 1.

9). 1629 [anno], marc[a] 2. Protestacya J[ego Mości] x[iędza] Terleckiego na P[an]a Korsaka o uderzenie, – [sztuka] 1.

10). 1622 [anno], maj[i] 31. Original zapisu przyznanego w Trybunale, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

11). 1622 [anno], jun[ii] 6. Zrzec[z]enie J[ej Mości] P[ani] Korsakowej na Zalesie, – [sztuka] 1.

12). 1622 [anno], julii 12. Zrzeczenie P[an]a Warpechowskiego z posagu siostry swojej J[ej Mości] P[ani] Korsakowej, jako po bezpotomnie zesłej, – [sztuka] 1.

13). 1622 [anno], julii 26. List Korsaków Hołubickich, którym zapisują wiecznemi czasy na Zalesie co rok kop 20, ażeby Msza Ś[więta] każdej soboty w kaplicy Ś[więtego] Łukasza odprawowana po ich dzieciach była, – [sztuka] 1.

14). 1622 [anno], julii 22. Sprawa z P[ane]m Warpechowskim ostatnia na Hołubicze, – [sztuka] 1.

15). 1623 [anno], [novem]bris 20. Sprawa z P[ane]m Warpechowskim, – [sztuka] 1.

16). 1623 [anno], [novem]bris 20. Kwitacya J[ego Mości] P[an]a Warpechowskiego J[ego Mości] P[an]u Korsakowi dana, – [sztuka] 1.

17). 1624 [anno], [decem]bris 30. Extrakt testamentu P[an]a Jana Hołubicza, kasztelana połockiego, – [sztuka] 1.

Fasciculus 3tius sub litera C

1). 1625 [anno], febr[uaris] 17. Dokument na Zubkowszczyznę, gdzie teraz bojarowie Zubkowie mieszkają, iż ten folwarek do Zalesia należał, i jest przy głównej tam tej majątności testamentem ś[więtej] p[amięci] fundatora naszego nam legowany, – [sztuka] 1.

- 2). 1625 [anno], maj[i] 30. Regestr [Jego Mości] P[an]a Korsaka, przy czynionym testamencie sporządzony i aktykowany, – [sztuka] 1.
- 3). 1626 [anno], jun[ii] 10. Oblata testamentu P[an]a Eustachia Korsaka, – [sztuka] 1.
- 4). 1626 [anno], marca 8. O fundacyę Hołubicką x[iądz] Meftody Terlecki opowiedanie czyni imieniem klasztoru Wileń[skiego], – [sztuka] 1.
- 5). 1626 [anno], mart[ii] 19. List pojeżdzy za dekretem połockiego P[an]a Lisowskiego do Hołubicz po ciało niebożczyka Korsaka, wojskiego, ale mu nie wydano ciała, – [sztuka] 1.
- 6). 1626 [anno], jun[ii] 10. Testament niebożczyka P[an]a Ostafia Korsaka Hołubickiego, wojskiego połoc[kiego], – [sztuka] 1.
- 7). 1628 [anno], aug[usti] 25. Extrakt listu ugodliwego od P[an]a Hrehorego Korsaka, J[ej Mości] P[an]i Dorohostajskiej danego, – [sztuka] 1.
- 8). 1628 [anno]. Proces Zofii Korsakowej Hołubickiej na P[an]a Korsaka Opolskiego o to, że w Zalesiu podczas jarmarku jego ludzie jej urzędnika i poddanych pobili, – [sztuka] 1.
- 9). 1635 [anno]. Dekret trybunalski oczewisty, – [sztuka] 1.
- 10). 1638 [anno], julii 30. Protestacya I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów i x[iędza] Dubowicza na [Jej Mość] P[anią] wojską połocką o niedosyć uczynienie testamentom nieboszczyka P[an]a wojskiego, małżonka swojego, – [sztuka] 1.
- 11). 1647 [anno], janu[aris] 3. Extrakt relacyi jeneralskiej względem oglądania granic majątności P[an]i Hołubickiej, Uspieczza, – [sztuka] 1.
- 12). 1649 [anno], janu[aris] 20. Testament P[an]i Korsakowej, wojskiej połockiej, suplement, – [sztuka] 1.
- 13). 1649 [anno], [septem]bris 14. Suplement i regestr do testamentu J[ej Mości] P[an]i Korsakowej, – [sztuka] 1.
- 14). 1649 [anno], [septem]bris 20. Testament P[an]i Eustasiej Korsakowej, wojskiej połockiej, na Zelesie służącej, – [sztuka] 1.
- 15). 1649 [anno], [octo]bris 18. Extrakt rejestru rzeczy ruchomych po śmierci P[an]i Zofiej Korsakowej Hoł[ubickiej], – [sztuka] 1.
- 16). 1649 [anno], [octo]bris 21. Extrakt intromisyi zajachania Zalesia, – [sztuka] 1.
- 17). 1649 [anno], [novem]bris 2. Extrakt intromisyi P[an]a Hrehorego Korsaka po śmierci wojskiej do Hołubicz, – [sztuka] 1.
- 18). 1650 [anno], julii 6. Punkta ugody z J[ego Mością] x[iędzem] archymandrytą berezwiskim a J[ego Mością] P[ane]m Hrechorym Korsakiem, – [sztuka] 1.
- 19). 1650 [anno], jul[ii] 17. Relacya jeneralska, iż podał J[ego Mościu] x[iędzu] Kołędzie Hołubicze prawem arędownym od J[ego Mości] x[iędza]³⁹ Korsaka, – [sztuka] 1.

³⁹ Наступне слово *Hrehorym* в оригіналі закреслено.

20). 1679 [anno], maj[i] 22. Proces grodzki połocki J[ego Mości] x[iędza] metropolity ze wszystkimi zakonnikami Ś[więtego] Bazylego na P[an]i Katarzynę Stabrowską Janową Podbipięcinę, sędzinę ziemską, i syna o legacyą do Hołubicz należącego, przez J[ego Mości] P[an]a Jana Korsaka Hołubickiego wpisanego i fundowanego, – [sztuka] 1.

21). 1679 [anno], maj[i] 23. Proces grodz[ki] połoc[ki] J[ego Mości] x[iędza] metropolity całej Rusi i wszystkimi consultorami Z[akonu] Ś[więtego] B[azylego] na J[ego Mość] P[an]a Ciechanowickiego względem starszeństwa małżeńskiego, a P[an]i małżonką jako dziedzicząca imienia Hołubicz, o legacie imienicza tychże Hołubicz przez J[ego Mości] P[an]a Jana Korsaka Hołubickiego zapisaną i daną na monastyr Hołóbicki I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom, – [sztuka] 1.

22). 1679 [anno], jul[i] 8. Proces grodz[ki] J[ego Mości] x[iędza] metropolity ze wszystkimi consultorami ponowiony na P[an]a Horaina Podlipiętę, sędzica, w tejże sprawie o legacye przez J[ego Mości] P[an]a Jana Korsaka Hołubickiego zapisanego i fundowanego, – [sztuka] 1.

23). 1727 [anno], maj[i] 9. Punkta ograniczenia Zaleskiego z Panami Wojnami, – [sztuka] 1.

24). 1727 [anno], maj[i] 9. Ograniczenie Zalesia z gruntami P[ana]m Wojnom przyznane, z ekstraktem, – [sztuka] 1.

Fasciculus Atus sub litera D

1). 1662 [anno], [septem]bris 18. Protestacya x[iędza] Kolendy na P[an]a Ciechanowickiego o grabieżę, najazdy, rozbieranie budynków w Zalesiu, – [sztuka] 1.

2). 1691 [anno], ap[ri]lis 6. Relacya oglądania zabranego siana przez P[an]a Ciechanowieckiego, – [sztuka] 1.

3). 1691 [anno], ap[ri]lis 6. Protestacya na J[ego Mości] P[ana] Nikodema Ciechanowieckiego o najazd na majątność Zalesie i zabranie siana niesłusznie, – [sztuka] 1.

4). 1696 [anno], jun[i] 1. List zaręczny przeciwko J[ego Mości] P[an]u Ciechanowieckiemu, – [sztuka] 1.

5). 1696 [anno], jun[i] 18. Extrakt listu zaręcznego przeciwko P[an]u Ciechanowieckiemu, – [sztuka] 1.

6). 1696 [anno], jun[i] 18. Relacya podania listu poręcznego P[an]u Ciechanowieckiemu od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

7). 1696 [anno], aug[usti] 1. List upominalny od sądu kapturowego, ażeby P[an] Ciechanowiecki I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] krzywd żadnych nie czynił, – [sztuka] 1.

8). 1696 [anno], aug[usti] 11. Relacya podania J[ego Mości] P[an]u Ciechanowieckiemu z listu zapowiednego, – [sztuka] 1.

9). 1696 [anno], aug[usti] 24. Extrakt listu zapowiednego przeciwko J[ego Mości] P[anu] Ciechanowieckiemu, aby nie zwoził jęczmienia etc. aż do rozprawy praw[nej], – [sztuka] 1.

10). 1696 [anno], [novem]bris 13. Protestacya x[iędza] Ohurcewicza z P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

11). 1696 [anno], [novem]bris 13. Obdukcja popsowanej granicy i powycinanie lasów na Żółkowie, także wyrąbanie las[u] na Gojłowie, – [sztuka] 1.

12). 1696 [anno], [decem]bris 16. Protestacya J[ego Mości] x[iędza] starszego wileń[skiego] na J[ego] M[ość]ci P[an]a Ciechanowieckiego, – [sztuka] 1.

13). 1697 [anno], jan[uaris] 26. Pozew J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego, za którym ratione gruntów odesłano z kapturów do należnego sądu, – [sztuka] 1.

14). 1697 [anno], mart[ii] 9. Dekret kapturowy z J[ego Mością] P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

15). 1697 [anno], julii 20. Proces z relacją na P[an]a Ciechanowieckiego o wyrąbanie ład na gruncie Gojłowie, – [sztuka] 1.

16). 1697 [anno], aug[usti] 13. Dekretat sądów kapturowych, którym kazano P[an]u Ciechanowieckiemu kopią dać z inwentarza, za którym dochodzi poddanego Pawła Soroki, – [sztuka] 1.

17). 1698 [anno], julii 19. Protestacya z relacją na P[an]a Ciechanowieckiego o zabranie różnemi czasy niemało gruntu w majątności Zalesiu, zepsuwawszy od Żółtkomi granicę, dęby i drzewa graniczne powycinawszy, – [sztuka] 1.

18). 1698 [anno], aug[usti] 10. Protestacya I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na P[an]a Ciechanowieckiego o pożęcie żyta, jęczmienia etc., – [sztuka] 1.

19). 1698 [anno], aug[usti] 14. Aktykacya listu prywatnego P[an]a Zagurskiego, urzędnika P[an]a Ciechanowieckiego, pisanego do x[iędza] Jana Oleszewskiego, prokuratora wileń[skiego], że z wskazania P[an]a swego grunta I[ch] Mości x[ięży] bazylianów zabiera w Zalesiu, – [sztuka] 1.

20). 1699 [anno], [octo]bris 18. Proces z relacją na P[an]a Ciechanowieckiego jeneralną o wszystkie pretensye w Zalesiu poczynione, – [sztuka] 1.

21). 1699 [anno], [octo]bris 20. Pozew autentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z P[ana]mi Ciechanowieckimi, – [sztuka] 1.

22). 1699 [anno], [octo]bris 21. Dowód pozwu po P[an]a Ciechanowieckiego do Trybunału, – [sztuka] 1.

23). 1699 [anno], [decem]bris 29. Dekret I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

24). 1700 [anno], aug[usti] 30. Relacya jeneralska oglądania pobitych poddanych przez poddanych J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego, – [sztuka] 1.

25). 1699 [anno]. Obmowa, excypując ferum do ziemstwa od J[ego Mości] P[an]a podkomorzego, – [sztuka] 1.

26). 1701 [anno], jan[uaris] 4. Pozew po P[an]a Ciechanowieckiego w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, – [sztuka] 1.

27). 1701 [anno], mart[ii] 6. Infamia na P[an]a Ciechanowieckiego od P[an]a Przysieckiego wyprawiona, – [sztuka] 1.

28). 1701 [anno], mart[ii] 18. Remisya I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z trybunału Mińskiego do Wilna z P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

29). 1701 [anno], [septem]bris 2. Obdukcya jeneralska pożętego zboża naszym poddanym przez J[ego] Mości] P[an]a Ciechanowieckiego, – [sztuka] 1.

30). 1701 [anno], [septem]bris 7. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

31). 1701 [anno], [septem]dris 30. Protestacya I[ch] Mości] P[an]ów Ciechanowieckich na I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów o zabicie zboża, – [sztuka] 1.

32). 1701 [anno], [octo]bris 22. Protestacya na P[an]ów Ciechanowieckich, – [sztuka] 1.

33). 1701 [anno], [octo]bris 19. List upominalny od urzędu ziem[skiego] przeciwko I[ch] Mościom] P[ana]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

34). 1701 [anno], [octo]bris 23. Relacya jeneralska oglądania pobitych poddanych zaleskich, – [sztuka] 1.

35). 1702 [anno], febr[uaris] 5. Punkta zawartej ugody z P[ana]mi Ciechanowieckimi ratione świeższych excesów i wiolencyi w Zalesiu, – [sztuka] 1.

36). 1702 [anno], febr[uaris] 16. Kwitacya między I[ch] Mościami] P[ana]mi Ciechanowieckimi a I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami, – [sztuka] 1.

37). 1722 [anno], [septem]bris 17. Zapis ugodliwy W[ielmożnego] P[an]a Karola Ciechanowieckiego z listem na przyznanie, – [sztuka] 1.

38). 1737 [anno], aug[usti] 29. Protestacya z P[ana]mi Ciechanowieckimi o majątność Zalesie, – [sztuka] 1.

39). 1738 [anno], maj[i] 28. Pozew po P[an]a Ciechanowieckiego w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o wiolencyę gruntów, sianozęci etc., – [sztuka] 1.

40). 1738 [anno], maj[i] 30. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

Fasciculus 5tus sub litera E

1). 1739 [anno], aug[usti] 20. Remisya z P[ane]m Ciechanowieckim a I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami, – [sztuka] 1.

2). 1743 [anno], mart[ii] 28. Obdukcya jeneralska zabitego chłopca P[an]a Ciechanowieckiego, – [sztuka] 1.

3). 1743 [anno], maj[i] 28. Proces nomine I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Ciechanowieckiego o zabicie poddanego zaleskiego, – [sztuka] 1.

4). 1743 [anno], maj[i] 28. Areszt od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] P[an]u Ciechanowieckiemu dany na kryminalistów, – [sztuka] 1.

5). 1743 [anno], maj[i] 28. Areszt I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] J[ego Mości] P[an]u Ciechanowieckiemu dany na chłopów, – [sztuka] 1.

6). 1743 [anno], julii 23. Pozew autentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego Mością] P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

7). 1743 [anno], julii 27⁴⁰. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z [Jego Mością] P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

8). 1743 [anno], aug[usti] 5. Dekret kontumacyjny ex instantia J[ego Mości] P[an]a Rudziwskiego, administratora I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], na J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego, qua Pana, a pracowitych Jaśkę i Jakóba Kuchtów jako kryminalistów otrzymany, – [sztuka] 1.

9). 1751 [anno], aug[usti] 5. Kwitacya od plenipotenta P[an]a Ciechanowieckiego z odebrania chłopów, – [sztuka] 1.

10). 1751 [anno], aug[usti] 7. Kwitacya I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] z odebrania chłopów, – [sztuka] 1.

11). 1753 [anno], junii 4. Proces nomine I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na P[an]a Ciechanowieckiego o popsowanie granicy, – [sztuka] 1.

12). 1754 [anno], [septem]bris 1. Proces nomine I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na P[an]a Ciechanowieckiego o zżęcie żyta na gruncie klasztornym, – [sztuka] 1.

13). 1755 [anno], julii 31. Aktykacya listu J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego do I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o pozwolenie puszczy, – [sztuka] 1.

14). 1755 [anno], julii 31. Extrakt aktykacyi zapisu ugodliwego między I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] a P[ane]m Ciechanowieckim; tu się znajduje ograniczenie, – [sztuka] 1.

15). 1761 [anno], [octo]bris 29. Zeznanie wizyi jeneralskiej w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego Mością] P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

16). 1761 [anno], [octo]bris 29. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego o najazd na wioske Białujke i wycięcie drzewa wozów 500, oraz o kontrawencyę zapisowi polubownemu granicznemu, – [sztuka] 1.

17). 1761 [anno], [novem]bris 7. Wizya jeneralska od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o popsucie granicy w lesie zaleskim czyniona, – [sztuka] 1.

⁴⁰ Виправлено з 26.

18). 1761 [anno], [novem]bris 26. Dowód wizyi zrujnowanego młynu na rzece Białujce, spustoszenia I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] lasu zaleskiego, – [sztuka] 1.

19). 1761 [anno], [octo]bris 26. Wizya jeneralska rozkopanej grobli na rzece Białujce i spustoszenia I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] lasu, – [sztuka] 1.

20). 1761 [anno], [novem]bris 26. Pozew w sprawie⁴¹ I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z I[ch] Mościami] P[ana]mi Ciechanowieckimi, – [sztuka] 1.

21). 1762 [anno], mart[ii] 22. Wizya jeneralska w puszczy I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] czyniona, – [sztuka] 1.

22). 1762 [anno], mart[ii] 24. Dowód wizyi I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] w lesie zaleskim czynionej, – [sztuka] 1.

23). 1762 [anno], mart[ii] 24. Proces w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z I[ch] Mościami] P[ana]mi Ciechanow[ieckimi], – [sztuka] 1.

24). 1762 [anno], apr[ilis] 5. Pozew po J[ego] Mości] P[an]a Ciechanowieckiego od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów] do Trybunału Gł[ównego] W[ielkiego]o X[ięstw]a Lit[ewskiego]o, – [sztuka] 1.

25). 1762 [anno], apr[ilis] 5. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z I[ch] Mościami] P[ana]mi Ciechanowieckimi na sąd podkomorski, – [sztuka] 1.

26). 1762 [anno], apr[ilis] 9. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego] Mością] P[ane]m Michałem Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

27). 1762 [anno], apr[ilis] 9. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego] Mością] P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

28). 1762 [anno], julii 24. Proces w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Ciechanowieckim o najazd na łąki i zabranie siana na wozów 200, – [sztuka] 1.

29). 1762 [anno], aug[ust]i 26. Dekret trybunalski na J[ego] Mości] P[an]a Ciechanowieckiego I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] w sprawie o Zalesie, – [sztuka] 1.

30). 1762 [anno], [octo]bris 23. Autentyk obwieszczenia w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego] Mością] P[ane]m Ciechanowieckim, – [sztuka] 1.

31). 1762 [anno], [octo]bris 25. Dowód obwieszczenia na exekucyą od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

⁴¹ В оригіналі слово помилково вписане двічі.

32). 1762 [anno], [novem]bris 20. List pojeżdży za dekretem trybunalskim do majątności Zalesia J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

33). 1763 [anno], febr[uaris] 5. Wizya jeneralska w puszczy I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] Zaleskiej czyniona, – [sztuka] 1.

34). 1763 [anno], febr[uaris] 9. Excerpt prezentacyi i taxy koni od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

35). 1763 [anno], febr[uaris] 9. Dowód wizyi jeneralskiej od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] w Zaleskim lesie czynionej, – [sztuka] 1.

36). 1763 [anno], mart[ii] 9. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Ciechanowieckimi, – [sztuka] 1.

37). 1763 [anno], mart[ii] 18. Pozew actores I[ch] M[ości] x[ięża] bazylianie wileń[skie] cit[a]t[ion]i P[anowie] Ciechanowieccy, – [sztuka] 1.

38). 1763 [anno], mart[ii] 22. Dowód pozwu I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Ciechanowieckimi, – [sztuka] 1.

39). 1763 [anno], junii 14. Obdukcya jeneralska od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] w lesie i na łąkach zaleskich wytratowanych czyniona, – [sztuka] 1.

40). 1763 [anno], junii 20. Dowód obdukcyi od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] w lesie i na łąkach zaleskich wytratowanych czynionego, – [sztuka] 1.

41). 1763 [anno], aug[usti] 3. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego o gwałtowne zabranie zboża na gruncie klasztornym, – [sztuka] 1.

42). 1763 [anno], aug[usti] 17. Dekret trybunalski W[ielkie]o X[ięstw]a Lit[ewskiego]o w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o Zalesie z P[ana]mi Ciechanowieckimi, z remissą na J[ego Mości] P[an]a podkomorzego mozyrskiego, – [sztuka] 1.

43). 1763 [anno], [decem]bris 16. Przyporęczenie jeneralskie J[ego Mości] P[an]a administratora P[anó]w Ciechanowieckich w 50 000 zł[otych] pols[kich], – [sztuka] 1.

44⁴²). 1763 [anno], [decem]bris 30. Zeznanie aresztu na P[an]a Dziekanickiego, administratora I[ch] Mości] P[anó]w Ciechanowieckich, w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

45). 1764 [anno], junii 28. Wizya jeneralska względem popsowania granicy zaleskiej w uroczyszczu Wołszczyźnie, przez ludzi J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego zeznanie, – [sztuka] 1.

⁴² Тут і далі помилкову нумерацію переліку документів виправлено.

46). 1764 [anno], julii 21. Zeznanie obdukcji jeneralskiej w sprawie I[ch Mości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o popsuciu granicy przez J[ego Mość] P[an]a Ciechanowieckiego, – [sztuka] 1.

47). Obdukcja jeneralska zabranego żyta i siana przez P[anó]w Ciechanowieckich na gruncie zaleskim, – [sztuka] 1.

Fasciculus 6tus sub litera F

1). 1754 [anno], febr[uaris] 6. Proces w sprawie I[ch Mości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Ciechanowieckimi i Korsakami, – [sztuka] 1.

2). 1754 [anno], febr[uaris] 6. Relacja jeneralska stałej violencyi przez ludzi J[ego Mości] P[an]a Ciechanowieckiego i Korsaka, – [sztuka] 1.

3). 1754 [anno], febr[uaris] 8. Pozew z dowodem w sprawie I[ch Mości] x[ięży] bazylianów z I[ch Mościami] P[ana]mi Ciechanowieckimi, Korsakami oraz z innymi Ich M[ościami], – [sztuki] 2.

4). 1754 [anno], febr[uaris] 15. Zeznanie relacyi i obdukcji jeneralskiej różnych violencyi, inwazyi w dobrach Zalesiu przez ludzi I[ch Mości] P[anó]w Ciechanowieckich i P[anó]w Korsaków, stałych, – [sztuka] 1.

5). 1754 [anno], mar[tii] 2. Relacya jeneralska violencyi stałej przez ludzi P[anó]w Ciechanowieckich i porąbanie drzewa granicznego, i ludzi J[ego Mości] P[an]a Korsaka, – [sztuka] 1.

6). 1754 [anno], apr[ilis] 2. Zeznanie relacyi jeneralskiej o popsuciu granicy przez ludzi P[anó]w Ciechanowieckich i P[an]a Korsaka, – [sztuka] 1.

7). 1754 [anno], febr[uaris] 4. Pozew po P[anó]w Ciechanowieckich i P[anó]w Korsaków, – [sztuka] 1.

8). 1754 [anno], febr[uaris] 9. Pozew do podania I[ch Mości] x[ięży] bazylianów od P[an]a Ciechanowieck[iego], – [sztuka] 1.

9). 1754 [anno], apr[ilis] 12. Pozew autentyczny z dowodem w sprawie I[ch Mości] x[ięży] bazylianów z J[ego Mością] P[ane]m Korsakiem, – [sztuka] 1.

Fasciculus 7mus sub litera G

Status causae, czyli informacye i listy, do spraw wileń[skich] z P[ana]mi Ciechanowieckimi potrzebne, – [sztuki] 21.

Fasciculus 8vus sub litera H

Procedera prawne klasztoru naszego Wileń[skiego] z P[ana]mi Korsakami o Zalesie.

Fasciculus 9nus sub litera J

Proceder prawny J[ej Mości] P[ani] Korsakowej, wojskiej poł[ockiej], z J[ego Mością] P[ane]m Korsakiem, chorążym poł[ockim].

Fasciculus 10mus sub litera K

Proceder prawny J[ej Mości] P[a]ni Korsakowej, wojsk[iej] poł[ockiej], z J[ego Mością] P[ane]m Korsakiem, chorążym poł[ockim].

Fasciculus 11mus sub litera L

Proceder prawny I[ch Mości] P[anó]w Korsaków między sobą, – [sztuka] 1.

Fasciculus 12dus sub litera Ł

Proceder prawny klasztoru naszego Wileń[skiego] z I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami połockimi o Zalesie, w którym znajduje się ograniczenie podkomorskie między nami i temiz I[ch] M[ościami] x[iężmi] jezuitami połockimi, z kwitacyą nadaną od J[ego Mości] x[iędza] rektora poł[ockiego] Misztolda, – [sztuka] 1.

Fasciculus 13tius sub litera M

1). 1615 [anno], jun[ii] 5. List P[an]a Dmitra Korsaka Panam Rymzom na kop 600 za wiano małżonki jego należnej, – [sztuka] 1.

2). 1617 [anno]. Zapis od P[an]a Stanisława Rymszy P[an]u Marcinowi Przyłubskiemu, którym pewną część Zalesia, na którą miał kop 300, w tej summie P[an]u Przyłubskiemu puścił i zawiódł, – [sztuka] 1.

3). 1617 [anno], [octo]bris 27. Intromisya podania Zalesia od P[anó]w Rymzów P[an]u Przyłubskiemu, – [sztuka] 1.

4). 1618 [anno], junii 15. List od P[an]a Hawryłowicza Korsaka, dany P[an]u Przyłubskiemu na wieczystą posesyą sprzedażą części jego, – [sztuka] 1.

5). 1618 [anno], junii 30. Oryginał prawa na Łukaszewszczyznę, P[an]u Przyłubskiemu służący, – [sztuka] 1.

6). 1618 [anno], julii 10. Prawo wieczyste na służbę ziem[ską] w Zalesiu, nazwaną Fuhaszewszczyznę, od P[an]a Marcina Pamfiła P[an]u Marcinowi Przyłubskiemu służące, – [sztuka] 1.

7). 1618 [anno], julii 20. Intromisya Łukaszewszczyzny, – [sztuka] 1.

8). 1618 [anno], [septem]bris 5. Wypis grodzki połocki i aktykacya w nim listu zapisu od P[an]a Hawryłowicza Korsaka P[an]u Przyłubskiemu na wieczność części Zalesia danego, – [sztuka] 1.

9). 1618 [anno], [septem]bris 5. Wypis grodzki połocki w sprawie P[an]a Hawryłowicza na Zalesie, – [sztuka] 1.

10). 1618 [anno], [octo]bris 8. Przenos do ziemstwa zapisu P[an]a Hawryłowicza Korsaka na Zalesie, P[an]u Przyłubskiemu danego, – [sztuka] 1.

11). 1618 [anno], [octo]bris 8. Przenos drugi do ziemstwa zapisu P[an]a Hawryłowicza Korsaka na Zalesie P[an]u Przyłubskiemu, – [sztuka] 1.

12). 1619 [anno], febr[uaris] 2. Intromisya od P[an]a Jana [y] Stanisława Hawryłowiczów Korsaków puszczenia imienicza Zalesia P[an]u Przyłubickiemu, – [sztuka] 1.

13). 1619 [anno], *januaris 11*. Wypis ziem[ski] połock[i] od P[an]a Jana [y] Stanisława Hawryłowiczów Korsaków przyznania Zalesia P[an]u Przyłubskiemu, – [sztuka] 1.

Fasciculus 14tus sub litera N

Proceder prawny i ugoda klasztoru naszego Wileń[skiego] z P[ana]mi Żabami ratione Zalesia, tudzież proceder z I[ch Mościami] x[ięźmi] karmelitami bosemi głębockiemu oraz kwitacya odebranych 3000 zł[oty]ch pol[skich], – [sztuka] 1.

Fasciculus 15tus sub litera O

Proceder prawny J[ego Mości] P[an]a Eustafiego Korsaka i P[an]i Zofiej, małżonki jego, z J[ego Mości] P[ane]m Bartoszem Przeddzieckim, J[ego Mością] P[ane]m Iwaszkiewiczem i innemi o różne pretensye i o poddanych, – [sztuki] 30.

Fasciculus 16tus sub litera P

Papiery na Zaberszczyznę, którą I[ch Mości]

Panowie Zienowiczowie trzymają, leży przy jezierzce Pliskim

1). 1734 [anno]. Rewersał, dany klasztorowi Wileń[skiemu] I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów od P[an]a podkomorzego połockiego, – [sztuka] 1.

2). 1738 [anno], *aug[usti] 24*. Kopia prawa arędownanego, danego W[ielmożnym] J[ego Mością] P[ane]m Zienowiczem, podkom[orzym] poł[ockim], – [sztuka] 1.

3). 1738 [anno], *aug[usti] 24*. Rewersał od J[ego Mości] P[an]a Franciszka Zienowicza, podkomorzycy połock[iego], o grunt w puszczy Zabeskiej, do Zalesia należący, dany, – [sztuka] 1.

4). 1752 [anno], *febr[uaris] 23*. Proces w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego Mością] P[ane]m Zienowiczem, starostą sznitowskim, – [sztuka] 1.

5). 1753 [anno], *jun[ii] 4*. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na I[ch Mości] P[an]ów Zienowiczów, ante podkomorzyców połoc[kich], et post starostów sznitowskich, o przemienienie nomenklatury z Zaborszczyzny naszej przybyszem, – [sztuka] 1.

6). 1768 [anno], *aug[usti] 30*. Proces nomine I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na I[ch Mości] P[an]ów Zienowiczów o niepłacenie arędy z pięciu włok, które klasztor Wileń[ski] dał ad citatio⁴³ nazywające się Zaborszczyzna, – [sztuka] 1.

Fasciculus 17mus sub litera Q

Procedera prawne z I[ch Mościami] P[ana]mi Sapiehami, Ogińskiemu, z P[ane]m Zienowiczem i Wazgiendami o Zalesie klasztoru naszego, – [sztuka] 1.

⁴³ В оригіналі помилково *citalitio*.

Fasciculus 18tus sub litera R

Proceder prawny z W[ielmożną] J[ej Mości] P[a]nią Korsakową, wojską połocką, o nieoddawanie legumin na szpital Wileń[ski] Świętej Trójcy, – [sztuki] 4.

Fasciculus 19nus sub litera S

Inwentarze różne, Zalesiu służące, – [sztuki] 9.

Fasciculus 20mus sub litera T

Papiery J[ego Mości] x[iędz]a Kolendy kontraktowe względem Hołubicz, – [sztuki] 8.

Fasciculus 21mus sub litera U

Kopie różne, do spraw zaleskich należące, – [sztuki] 23.

Fasciculus 22dus sub litera W

Kopie spraw do kancelaryi podkomorskiej, przez I[ch] M[ości] x[ięży] jezuitów połock[ich] oddane względem granicy Zaleskiej z Ihumenowem, – [sztuki] 26.

Fasciculus 23tius sub litera X

Protestacye klasztoru naszego Wileń[skiego] o poczynienie różnych krzyw'd w Zalesiu od różnych chorągwi; listy P[an]a Paca, hetmana, ochraniające dobra klasztoru naszego Wileń[skiego] Swirany, Zalesie, Bieliczany, – [sztuki] 22.

Fasciculus 24tus sub litera Y

Sprawy J[ej Mości] P[an]i Zofiej Korsakowej, pozostałe w Zalesiu, o dobra jej w Polsce, – [sztuki] 62.

Fasciculus 25tus sub litera Z

Kwity J[ej Mości] P[an]i Korsakowej, dawane za przystaniem legumin na szpital Wileń[ski] i na dzwonników.

Fasciculus 26tus sub litera Ż

Kwity zaleskie podymnego, czopowego etc. papiery.

**Regestr papierów, I[ch] M[ości] x[iężom] bazylianom wileń[skim]
na dobra Bieliczany, w wo[jewó]dztwie Mińskim sytuowane, służących**

Fasciculus 1mus sub litera A

1). 1563 [anno], aug[usti] 9. List P[an]a wojewody wileń[skiego] do namiesnika borysowskiego w krzyw'dach wsi Czerniewicz, – [sztuka] 1.

2). 1564 [anno], maj[i] 26. List od P[an]a wojewody wileń[skiego] Radziwiłła do urzędnika woronowskiego, żeby się nie wstępował w Bieliczany, – [sztuka] 1.

3). 1565 [anno]. Oryginał ograniczenia Bieliczan z dwoma ekstraktami z dobrami Ryszczyńskimi, z dobrami królewskimi, a wsiami J[ego Mości] P[an]a Połubińskiego, – [sztuki] 3.

4). 1584 [anno], febr[uaris] 15. Prawo zastawne od P[an]a Kiszki P[an]u Podbipięcie służące na Bieliczany i Czerniewicze z dwoma ekstraktami, – [sztuka] 1.

5). 1584 [anno], febr[uaris] 25. Inwentarz chłopów bieliczańskich części kiszczyńskiej, dany P[an]u Bohdanowi Podbipięcie, – [sztuka] 1.

6). 1589 [anno], julii 5. List Zygmunta III do P[an]a Sapiehy, podkomorzego powiatu Orszań[skiego], na komisję do Czerniewicz i Ozdzytycz względem granicy, – [sztuka] 1.

7). 1590 [anno], [septem]bris 22. Kopia listu króla J[ego Mości] do P[an]ów komisarzy do spraw bieliczańskich o grunta, od Borysowa zabrane z Czerniewiczami, – [sztuka] 1.

8). 1597 [anno], [octo]bris 6. Wykupienie Bieliczan i niektórych wsi od P[an]a Podbipięty przez [Jego Mości] P[an]a Krzysztofa Dorohostajskiego, – [sztuka] 1.

9). 1605 [anno], apr[ilis] 14. Zapis wieczysty od P[an]a Kiszki, wojewody witebskiego, P[an]u Bohdanowi Podbipięcie na majątność Bieliczany i Czerniewicze, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

10). 1605 [anno], maj[i] 10. List od P[an]a Kiszki do woznego, żeby zajął Bieliczany na Podbipięte, – [sztuka] 1.

11). 1605 [anno], junii 10. Extrakt intromisy i inwentarza do majątności Bieliczańskiej od P[an]a Kiszki P[an]u Podbipięcie, – [sztuka] 1.

12). 1605 [anno], maj[i] 10. Inwentarz spisania chłopów bieliczańskich i pridania P[an]u Podbipięcie od P[an]a Kiszki, – [sztuka] 1.

13). 1605 [anno], aug[usti] 28. Protestacya na P[an]a Połubińskiego o pochwałki na poddanych, – [sztuka] 1.

14). 1614 [anno], [octo]bris 10. Protestacya na poddanych borysowskich wsi Ozdzytycz od P[an]a Podbipięty o podarcie pszczoł w puszczy Czerniewickiej, – [sztuka] 1.

15). 1614 [anno], [novem]bris 3. Protestacya na chłopów borysowskich o grabież chłopów P[an]a Reja, – [sztuka] 1.

16). 1618 [anno], junii 29. Zastawa P[an]a Daniela Dmitrowicza Korsaka imienicza Bieliczany, w wo[jewó]dztwie Mińskim leżącego, P[an]u Janowi Lisowskiemu, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

17). 1621 [anno], maj[i] 15. Protestacya na P[an]a Korsaka, iż nie przyznał listu swego na Bieliczany, – [sztuka] 1.

18). 1621 [anno], maj[i] 22. Prawo wieczysto przedażne od P[an]a Daniela Korsaka, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

19). 1621 [anno], maj[i] 24. List P[an]a Korsaka do woznego, żeby zjechał Bieliczany na Ś[więtą] Trójcę, – [sztuka] 1.

20). 1621 [anno], maj[i] 24. List P[an]a Korsaka do poddanych bieliczańskich, żeby byli posłusznymi I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom, – [sztuka] 1.

Fasciculus 2dus sub litera B

1). 1621 [anno], maj[i] 30. Świadcstwo jenerała, że w xięgach szukano dokumentów, ale mało znaleziono, – [sztuka] 1.

2). 1621 [anno], junii 20. Atestacya P[an]a Daniela Korsaka i małżonki jego, że P[an] Kolęda skasował prawo bieliczańskie sobie służące od P[an]a Bohdana Podbipięty, – [sztuka] 1.

3). 1621 [anno], junii 23. Intromisya na Bieliczany i Czerniewicze od P[an]a Daniela Korsaka, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służąca, – [sztuka] 1.

4). 1622 [anno], febr[uaris] 18. Dekret trybunalski między P[ane]m Jerzym Maximowiczem i między Panami Zubowickimi, którym Bieliczany i Czerniewicze przysądzono, – [sztuka] 1.

5). 1622 [anno], febr[uaris] 23. List P[anó]w Zubowieckich na zrzeczenie wiecznością wsi Bieliczany i Czerniewicz, P[an]u Jerzemu Maximowiczowi dany, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

6). 1622 [anno], febr[uaris] 27. Intromisya na Bieliczany i Czerniewicze od P[anó]w Zubowieckich, P[an]u Jerzemu Maximowiczowi należąca, z ekstraktem dany, – [sztuki] 2.

7). 1622 [anno], maj[i] 28. Zrzeczenie Bieliczany P[an]a Lisowskiego albo kwitacya, iż odebrał od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów 1000 kop, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

8). 1632 [anno], [novem]bris 25. Prawo wieczyste od P[an]a Maximowicza na Bieliczany i Czerniewicze J[ego Mości] P[an]u Lwowi Sapieże, kancelarzowi W[ielkiego] X[ięstw]a Lit[ewskiego]o, dane, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

9). 1622 [anno], [novem]bris 26. Extrakt intromisyi wsi Bieliczany i Czerniewicz wejścia w dzierżenie od J[ego Mości] P[ana] Jerzego Maximowicza, J[aśnie] W[ielkożnemu] J[ego Mości] P[anu] wojewodzie wileń[skiemu] służący, – [sztuka] 1.

10). 1626 [anno], maj[i] 30. Oryginał funduszu na Bieliczany od J[aśnie] W[ielkożnego] J[ego Mości] P[ana] Lwa Sapiehy, w[ojewo]dy wileń[skiego], hetmana W[ielkiego] X[ięstw]a Lit[ewskiego]o, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] nadanego, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

11). 1626 [anno], junii 6. List P[an]a wojewody do poddanych bieliczańskich, ady I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom jako Panom własnym posłusznymi byli, – [sztuka] 1.

12). 1623 [anno], januar[is] 27. Extrakt intromisyi po wykupieniu z zastawy, wchodząc w wieczystą posesyę w Bieliczany i Czerniewicze, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom służący, – [sztuka] 1.

13). 1626 [anno], junii 13. Extrakt trybunalski intromisyi imienicza Bieliczan I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom od P[an]a Sapiehy, wojewody, służący, – [sztuka] 1.

14). 1626 [anno], junii 26. Kwit Poczapowskiego, sługi P[an]a wojewody wileń[skiego], iż odebrał 4000 [złoty] polskich od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów za Bieliczany, – [sztuka] 1.

15). 1626 [anno], julii 8. List P[an]a wojewody wileń[skiego] zapisów Bieliczan I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom, darowizne stwierdzający i zmieniający, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

16). 1626 [anno], aug[usti] 1. List hetmański do Sawieckiego, aby Bieliczany podał I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylia[nom], – [sztuka] 1.

17). 1627 [anno], [novem]bris 4. Protestacya od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[anią] Połubińską o zalanie sianożęci, – [sztuka] 1.

18). 1627 [anno], [octo]bris 2. Inwentarz poddanych i gruntów bieliczańskich, w którym wzmiankuje przy końcu granicę Czerniewiecką, – [sztuka] 1.

19). 1626 [anno], [novem]bris 1. Kwit na oddanie spraw bieliczańskich od P[an]a Ostroucha I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

20). 1628 [anno], aug[usti] 12. List do P[an]a Mikołaja Hlebowicza, aby zjechał na komisją Bieliczan na wejrzenie w krzywdy ludzkie, – [sztuka] 1.

21). 1628 [anno], aug[usti] 12. List króla Zygmunta do komisarzów, aby ziechali do wejrzenia w krzywdy ludziom bieliczańskim, od wsi Rewanicz poczynione, – [sztuka] 1.

Fasciculus 3tius sub litera C

1). 1635 [anno], [septem]bris 12. Protestacya P[an]a Połubińsk[iego] o zbicie chłopa i o grabież, – [sztuka] 1.

2). 1636 [anno], junii 13. Pozew po P[anią] Połubińską, – [sztuka] 1.

3). 1636 [anno], junii 21. Extrakt z protestacyi z relacją woznego z xiąg grodz[kich] wileń[skich] na J[ej] Mość kniahynią Masalską, – [sztuka] 1.

4). 1636 [anno], julii 6. Protestacya na P[an]i Połubińską o zalanie sianożęci pod dworem Bieliczańskim, – [sztuka] 1.

5). 1637 [anno], [novem]bris 28. Protestacya na P[an]a Hlebowicza o zabranie i spalenie siana w Zakleniucie na wozów kilkaset, – [sztuka] 1.

6). 1637 [anno], [decem]bris 12. Protestacya od I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów na J[ego Mość] P[ana] Melewicza, starostę radoszkowskiego względem Zakleniucia, – [sztuka] 1.

7). 1640 [anno], januar[is] 27. Protestacya i relacya na P[an]a Hlebowicza o pokoszenie i zabranie siana na 100 wozów w Zakleniucie, – [sztuka] 1.

8). 1641 [anno], aug[usti] 6. Dowód położenia mandatu od I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów po J[ego Mość] P[an]a Hlebowicza, – [sztuka] 1.

9). 1641 [anno], [octo]bris 21. Protestacya na P[an]a Połubińskiego o spalanie młyna, – [sztuka] 1.

10). 1641 [anno], [octo]bris 21. Mandat J[ego] K[rólewskiej] M[ości] po P[an]a Hlebowicza w sprawie I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów względem Zakleniucia, – [sztuka] 1.

11). 1641 [anno], [novem]bris 1. Pozew po J[ego Mości] P[an]a Połubińskiego w sprawie I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów, – [sztuka] 1.

12). 1641 [anno], [novem]bris 3. Pozew po J[ej Mość] Panią Połubińską, – [sztuka] 1.

13). 1641 [anno], [novem]bris 6. Pozew po J[ej Mość] Panią Połubińską, – [sztuka] 1.

14). 1641 [anno], [novem]bris 6. Pozew po J[ej Mość] Panią Połubińską w skardze J[ego Mości] x[iędza] Dubowicza, – [sztuka] 1.

15). 1641 [anno], [novem]bris 6. Pozew po P[an]a Połubińskiego, – [sztuka] 1.

16). 1641 [anno], [novem]bris 6. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów z Panią Połubińską, – [sztuka] 1.

17). 1641 [anno], [decem]bris 5. Reprotestacya od P[ani] Połubińskiej, – [sztuka] 1.

18). 1642 [anno]. Pozew po Panią Połubińską, – [sztuka] 1.

19). 1642 [anno], febr[uaris] 28. Pozew w sprawie z J[ej Mością] Panią Połubińską, – [sztuka] 1.

20). 1642 [anno], mart[is] 3. Pozew po I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów od P[an]a Połubińskiego, – [sztuka] 1.

21). 1642 [anno], mart[is] 30. Dowód pozwu od P[an]a Połubińskiego, – [sztuka] 1.

22). 1642 [anno], apr[ilis] 5. Dekret w sprawie P[an]a Połubińskiego z x[iędzem] Dubowiczem, – [sztuka] 1.

23). 1642 [anno], apr[ilis] 14. Dekret zadworny w sprawie Bieliczańskiej między x[iędzem] Dubowiczem i między J[aśnie] W[ielmożnym] P[anem] Hlebowiczem, wojewodą, – [sztuka] 1.

24). 1642 [anno], apr[ilis] 14. List J[ego] K[rólewskiej] M[ości] do komisarzów o Zakliniutą, – [sztuka] 1.

25). 1642 [anno], apr[ilis] 15. Protestacya od I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów na Panią Połubińską, – [sztuka] 1.

- 26). 1642 [anno], junii 2. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z P[ane]m Połubińskim, – [sztuka] 1.
- 27). 1642 [anno], junii 14. Dowód pozwu po P[an]a Daniela Połubińskiego od x[iędza] Laszewicza, – [sztuka] 1.
- 28). 1642 [anno], [novem]bris 3. Dekret ziemski o zalanie sianożęci na podkomorzego, – [sztuka] 1.
- 29). 1642 [anno], aug[usti] 5. Dekret koła duchownego z Połubińskim, – [sztuka] 1.
- 30). 1642 [anno], [octo]bris 10. List P[an]a podkomorzego po Pani Połubińską, – [sztuka] 1.
- 31). 1642 [anno], [octo]bris 20. Dowód położonego obwieszczenia Pani Połubińskiej przez podkomorzego na wyjazd podkomorski względem zalania sianożęci, – [sztuka] 1.
- 32). 1642 [anno], [octo]bris 20. Relacya obwieszczonego listu poddanego z P[ane]m Hlebowiczem do Zakleniucia, – [sztuka] 1.
- 33). 1642 [anno], [novem]bris 6. Dowód pozwu o spalenie młynu na rze-
[ce], – [sztuka] 1.
- 34). 1642 [anno], [novem]bris 25. Pozew ziemski po Pani Połubińską i synów, – [sztuka] 1.
- 35). 1643 [anno], apr[ilis] 4. Pozew po Pani Połubińską do ziemstwa, – [sztuka] 1.
- 36). 1643 [anno], apr[ilis] 17. Pozew po x[iędza] Dubowicza od Pani Połubińskiej, – [sztuka] 1.
- 37). 1643 [anno], [novem]bris 11. Pozew po Pani Połubińską przeciwny, – [sztuka] 1.
- 38). 1644 [anno], [novem]bris 26. Dowód pozwu po Panią Połubińską, – [sztuka] 1.
- 39). 1645 [anno], mart[ii] 30. Pozew na roki trojeckie w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z Panią Połubińską, – [sztuka] 1.
- 40). 1645 [anno], junii 25. Protestacya na urząd ziem[ski] miński x[iędza] Dubowicza, – [sztuka] 1.
- 41). 1645 [anno], julii 24. Pozew po Panią Połubińską, – [sztuka] 1.
- 42). 1645 [anno], aug[usti] 7. List obwieszczenia od komisarzów po J[ego] Mość P[ana] Hlebowicza o granicę, – [sztuka] 1.
- 43). 1645 [anno], aug[usti] 28. Dowód podania kopii z listu I[ch] Mości P[anó]w komisarzów J[aśnie] W[ielmożnemu] J[ego] Mości P[an]u wojewodzie smoleń[skiemu] od x[iędza] Dubowicza, – [sztuka] 1.
- 44). 1646 [anno], apr[ilis] 14. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z Panią Połubińską, – [sztuka] 1.
- 45). 1646 [anno], maj[i] 9. Dowód podania kopii w Rewaniczach na wyjazd komisarski przyznany, – [sztuka] 1.

- 46). 1646 [anno], maj[i] 9. Dowód podania pozwu podkomorsk[iego] od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów Pani Połubińskiej, – [sztuka] 1.
- 47). 1646 [anno], junii 7. Dekret ziem[ski] miń[ski] I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z Panią Połubińską o spalenie młynu, – [sztuka] 1.
- 48). 1646 [anno], julii 1[4]. List komisarzy obwieszczy, iż mają zjechać do Rewanicz na granicę, – [sztuka] 1.
- 49). 1646 [anno], julii 24. Pozew podkomorski na komisją po Pani Połubińską i synów, – [sztuka] 1.
- 50). 1646 [anno], aug[usti] 1. Obwieszczenie komisarzy królewskich, dane Hlebowiczowi, iż zjadą na grunta i sianożęci Zakleniucie do Rewanicz czy do Bieliczan, – [sztuka] 1.
- 51). 1646 [anno], aug[usti] 4. Dowód podania obwieszczenia P[an]u wojewodzie smoleń[skiemu] w Rewaniczach na wyjazd komisarski o sianożęci w Zakleniuciu, – [sztuka] 1.
- 52). 1646 [anno], aug[usti] 7. Zeznanie jeneralskie obwieszczonego listu od P[anó]w komisarzy na wyjazd względem Zakleniucia, – [sztuka] 1.
- 53). 1646 [anno], [septem]bris 4. Dekret podkomorski między I[ch] Mościami P[anami] Połubińskimi a klasztorem naszym Wileń[skim] w dyferencyach bieliczańskich, – [sztuka] 1.
- 54). 1646 [anno], [octo]bris 9. Dowód podania pozwu od rodzenia(?) w Rewaniczach na wyjazd komisarski, – [sztuka] 1.
- 55). 1646 [anno], [novem]bris 13. Pozew po Panią Połubińską, – [sztuka] 1.
- 56). 1647 [anno], janu[aris] 21. Dekret trybunalski miński z P[anią] Połubińską i synami, – [sztuka] 1.
- 57). 1647 [anno], janu[aris] 24. Dowód protestacyi na P[anią] Połubińską w sprawie młynu, – [sztuka] 1.
- 58). 1661 [anno], janu[aris] 3. Proces J[ego] Mości x[iędza] Terleckiego o zginienie spraw wszystkich na majątności różne, – [sztuka] 1.
- 59). 1684 [anno], mart[ii] 1. List od Kiszki do poddanych bieliczańskich, – [sztuka] 1.
- 60). 1688 [anno], julii 17. List na przyznanie zapisu od P[an]a Sniackiego, – [sztuka] 1.

Fasciculus 4tus sub litera D

- 1). 1707 [anno], maj[i] 26. Laudum województwa Mińskiego, którym warowano, ażeby nic więcej z dymów, tylko z siedmiu, podatki wszystkie wyplacane były, – [sztuka] 1.
- 2). 1718 [anno], [novem]bris 5. Zeznanie prawa od J[ego] Mości P[an]a Kostrowickiego J[ego] Mości P[an]u Dowojnie na Bieliczany, – [sztuka] 1.

3). 1718 [anno], [novem]bris 5. Zeznanie prawa wlewkowego P[an]a Dowojny I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] w grodzie Mińsk[im], – [sztuka] 1.

4). 1718 [anno]. Inwentarz do prawa wlewkowego od P[an]a Dowojny, dany klasztorowi, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

5). 1725 [anno], [novem]bris 29. Widimus dekretu kontumacyjnego Trybunału Mińsk[iego] ex instantia J[ego] Mości P[an]a Bykowskiego, na I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] ferowanego, – [sztuka] 1.

6). 1725 [anno], [januaris] 29. Obwieszczenie do okupna Bieliczana, – [sztuka] 1.

7). 1726 [anno], [mart]ii 2. Proces nomine I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na J[ej] Mość Panią Konstancyą z Połubińskich Dmitrową Tyszyną Bykowską, – [sztuka] 1.

8). 1726 [anno], [apr]ilis 6. Pozew po J[ej] Mość Panią Bykowską, – [sztuka] 1.

9). 1726 [anno], [maj]i 17. Dekret kontumacyjny wileński, – [sztuka] 1.

10). 1726 [anno], [maj]i 17. List do urzędu przy dekrecie, – [sztuka] 1.

11). 1726 [anno], [decem]bris 19. Kontumacya w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów klasztoru Wileńskiego z P[anią] Bykowską, – [sztuka] 1.

12). 1726 [anno], [decem]bris 19. List do urzędu przy dekrecie w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ej] Mością Panią Bykowską, – [sztuka] 1.

13). 1727 [anno], [decem]bris 30. Pozew od J[ego] Mości P[an]a Bykowskiego o Bieliczany, – [sztuka] 1.

14). 1728 [anno], [jan]uaris 22. Pozew podany a parte ad versa monitor[um] actionis partis adversae w Bieliczana, – [sztuka] 1.

15). 1728 [anno], [febr]uaris 12. Pozew autentyczny po P[an]a Bychowskiego, Kostrowickiego i Dowojnę w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], – [sztuka] 1.

16). 1728 [anno], [mart]ii 3. Dekret oczewisty między I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] i P[ane]m Bykowskim z żałobami rekonwencyonalnemi, – [sztuka] 1.

17). 1728 [anno], [mart]ii 3. Dekret w sprawie J[ego] Mości P[an]a Bykowskiego z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] bez kontrowersyi, – [sztuka] 1.

18). 1729 [anno], [mart]ii 14. Innotescencya od urzędu, że vigore dekretu oczewistego trybunalsk[iego] na weryfikacyą do Bieliczana ma zjechać, – [sztuka] 1.

19). 1729 [anno], [julii] 18. Obwieszczenie Wawrzeckiego w sprawie z J[ego] Mością P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

20). 1729 [anno], [novem]bris 2. Pozew od J[ego] Mości P[an]a Bykowskiego, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom podany, – [sztuka] 1.

Fasciculus 5tus sub litera E

1). 1730 [anno], *janu[aris]* 13. Pozew do podania I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] w sprawie I[ch] Mości P[anów] Kostrowickich, podstolich mińskich, małżonków, – [sztuka] 1.

2). 1730 [anno], *febr[uaris]* 28. Pozew od P[an]a Kostrowickiego po I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, – [sztuka] 1.

3). 1730 [anno], *mart[ii]* 25. Asekuracja od J[ego Mości] P[an]a Bykowskiego, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom dana, – [sztuka] 1.

4). 1730 [anno], *maj[i]* 12. Kopia dekretu I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z J[ego Mością] P[ane]m Dewojną, – [sztuka] 1.

5). 1730 [anno], *[novem]bris* 27. Pilność I[ch] Mości P[anó]w Bykowskich przeciwko x[iędzu] Czerniawskiemu, – [sztuka] 1.

6). 1732 [anno], *julii* 19. Asekuracja, dana od J[ego Mości] P[an]a Mikołaja Dewojny, stolnika trock[iego], i P[an]a Antoniego Kostrowickiego, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

7). 1732 [anno], *julii* 21. Zeznanie asekuracyi od I[ch] Mości P[anó]w Dewojny i Kostrowickiego, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] dany, – [sztuka] 1.

8). 1733 [anno], *junii* 30. Kwitacya od J[ego Mości] P[an]a Kowalskiego, sługi J[ego Mości] P[an]a Kostrowickiego, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] z odebrania różnych dokumentów dana, – [sztuka] 1.

9). 1733 [anno], *junii* 30. Regestr odebranych spraw przez P[an]a Kowalskiego, sługi J[ego Mości] P[an]a Kostrowickiego, – [sztuka] 1.

10). 1736 [anno], *[decem]bris* 24. Obwieszczenie do weryfikacyi, – [sztuka] 1.

11). 1737 [anno], *janu[aris]* 9. Obwieszczenie i obrócenie weryfikacyi w Bielichanach, – [sztuka] 1.

12). 1737 [anno], *aug[usti]* 29. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na I[ch] Mości P[anó]w Bykowskich, – [sztuka] 1.

13). 1737 [anno], *[decem]bris* 13. Zapis kwitacyjny od I[ch] Mości P[anó]w Bykowskich, sędziów gródz[kich] urzędnictwa miń[skiego], I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] dany, – [sztuka] 1.

14). 1737 [anno], *[decem]bris* 13. List na przyznanie kwitycyi I[ch] Mości P[anó]w Bykowskich I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom, – [sztuka] 1.

15). 1737 [anno], *[decem]bris* 13. List na przyznanie zapisu asekuracyjnego I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów P[an]u Bykowskemu, – [sztuka] 1.

16). 1741 [anno], *maj[i]* 1. Kwitacya J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] x[iędza] biskupa wileń[skiego], dana I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], z procedem prawn[ym] o chłopów bielichzańskich i wydania niektórych, – [sztuka] 1.

17). 1747 [anno], *[septem]bris* 22. Proces nomine J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] x[iędza] Hrebnickiego, arcybiskupa połoc[kiego], metropolity całej

Rusi, i I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na J[ego Mości] P[ana] Bykowskiego, podko[mornika] mińskie[go], i na inszych w grodzie Miń[skim], – [sztuka] 1.

18). 1747 [anno], [octo]bris 30. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na W[ielmożnych] I[ch] Mości] P[anó]w Bykowskich, – [sztuka] 1.

19). 1747 [anno], [novem]bris 1. Pozew autentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z J[ego Mością] x[iędzem] Hrebnickim i P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

20). 1747 [anno], [novem]bris 19. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego Mością] x[iędzem] Hrebnickim i P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

21). 1748 [anno], febr[uaris] 22. Dekret trybunał[ski] I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z J[ego Mością] P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

22). 1748 [anno], [septem]bris 20. Pozew do podania I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] w Bieliczanych, – [sztuka] 1.

23). 1748 [anno], [decem]bris 12. Kopia dekretu w sprawie J[aśnie] W[ielmożnego] J[ego Mości] x[iędza] metropolity z J[ego Mością] P[ane]m Bykowskim i innymi, oraz z nami I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami, na podkomorze, – [sztuka] 1.

24). 1749 [anno], janu[aris] 2. Areszt do podania J[ego Mości] P[anu] Bykowskiemu o poddanego Alexia Czerkasa, – [sztuka] 1.

25). 1749 [anno], janu[aris] 8. Areszt na chłopą Alexia Czerkasa, J[ego Mości] P[anu] Bykowskiemu, podstol[emu] miń[skiemu], założony, – [sztuka] 1.

26). 1749 [anno], janua[r]is 23. Protestacya w grodzie Mińskim zaniesiona, – [sztuka] 1.

27). 1749 [anno], mart[is] 7. Pozew w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z J[ego Mością] P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

28). 1749 [anno], mart[is] 7. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, – [sztuka] 1.

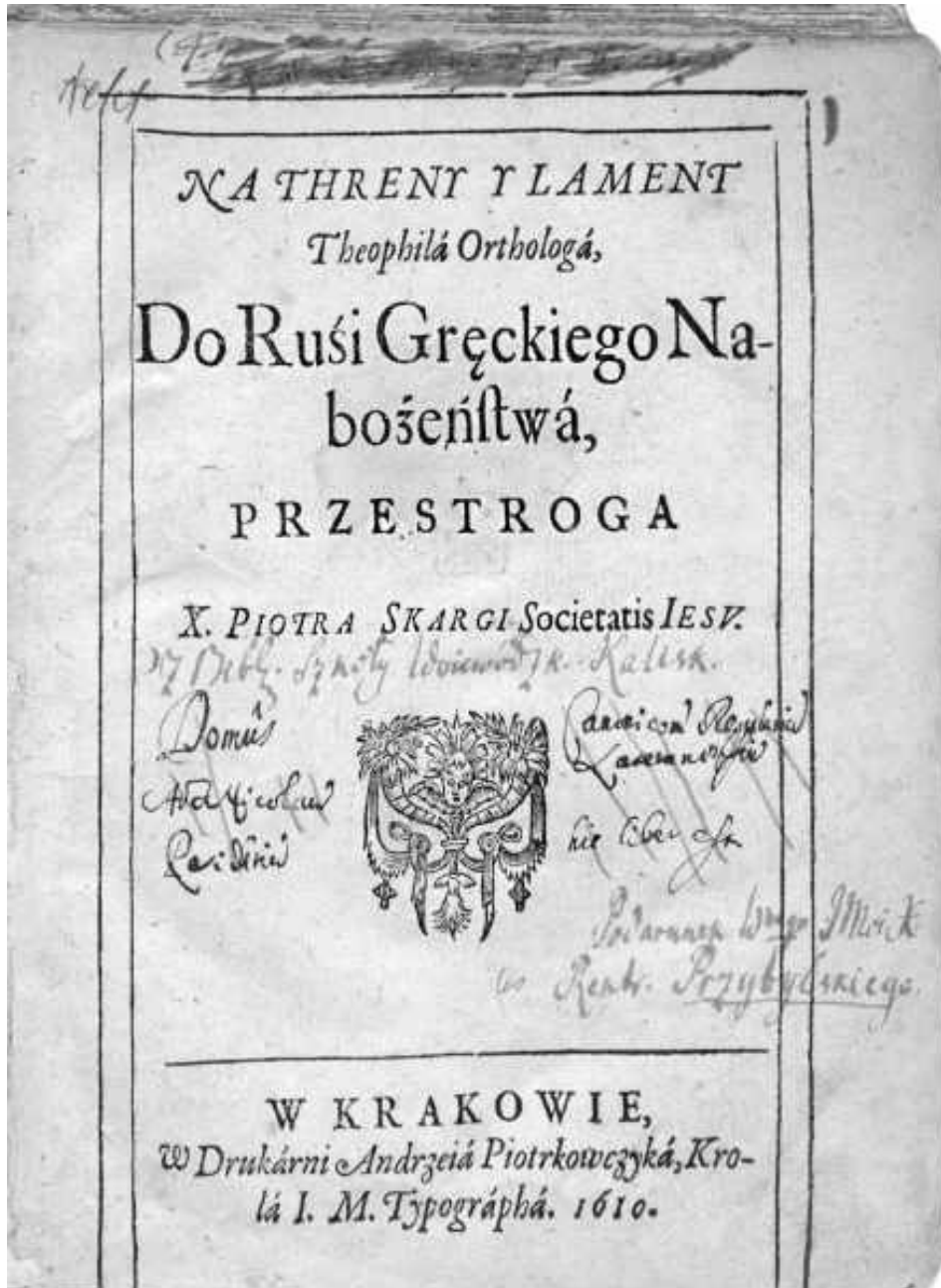
29). 1749 [anno], maj[i] 12. Remisya w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

30). 1749 [anno], maj[i] 24. Kopia pozwu do podania I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom w Bieliczanych, – [sztuka] 1.

31). 1749 [anno], maj[i] 29. Pozew ex instantia I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów po P[anu] Bykowskim, – [sztuka] 1.

32). 1749 [anno], [novem]bris 6. Kopia procesu nomine P[ana] Bykowskiego na I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, – [sztuka] 1.

33). 1749 [anno], [novem]bris 15. Areszt na chłopów bieliczańskich ex instantia P[ana] Bykowskiego I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

Титульна сторінка трактату єзуїта Петра Скарги „Пересторога для грецької віри Русі на трени і лямент Теофіла Ортолога”. Краків, 1610 р.

34). 1750 [anno], febr[uaris] 21. Remisya w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

35). 1750 [anno], julii 15. Dekret oczywisty ostateczny I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

36). 1751 [anno], julii 27. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na J[ego] Mości P[an]a Bykowskiego, – [sztuka] 1.

37). 1751 [anno], [novem]bris 17. Except aktoratu i decyzji przy nim zasłych, – [sztuka] 1.

38). 1760 [anno], aug[usti] 27. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na P[anó]w Bykowskich, – [sztuka] 1.

39). 1760 [anno], [septem]bris 15. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] P[anam] Bykowskim podanego, – [sztuka] 1.

40). 1760 [anno], [novem]bris 15. Proces I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów na P[anó]w Bykowskich, – [sztuka] 1.

41). 1760 [anno], [decem]bris 17. Obdukcya jeneralska w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z P[ane]m Bykowskim, – [sztuka] 1.

42). 1761 [anno], apr[ilis] 6. W sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] pozew autentyczny z P[anami] Bykowskimi, – [sztuka] 1.

43). 1761 [anno], apr[ilis] 14. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z Panami Bykowskimi, – [sztuka] 1.

Fasciculus 6tus sub litera F

Prawo od J[ego] Mości Pana Stabrowskiego, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] służące, na chłopów Deruhów bieliczańskich, – sztuk 7.

Fasciculus 7mus sub litera G

Proceder prawny i ugoda klasztoru naszego Wileńskiego z J[aśnie] W[ielmożnym] J[ego] M[ości]ą xiędzem Zieńkowiczem, biskup[em] wileń[skim], o podanych, – [sztuki] 14.

Fasciculus 8vus sub litera H

Proceder prawny z P[anami] Okuliczami o wioleyce od nich poczynione w Bieliczanych, do klasztoru naszego Wileń[skiego] należący, – [sztuki] 6.

Fasciculus 9nus sub litera J

Proceder prawny klasztoru naszego Wileń[skiego] z kniazem Boratyńskim o zabicie poddanego naszego bieliczańskiego, – [sztuki] 6.

Fasciculus 10mus sub litera K

Proceder prawny klasztoru naszego Wileń[skiego] z P[ane]m Wańkowiczem i ugoda o podanych z naszej strony o Pudzinów albo Serkowiczów, a z drugiej strony o ihumenia Dziatkowicza z jego synami, – [sztuki] 11.

Fasciculus 11mus sub litera L

Sprawy bieliczańskie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z Panama Ungierami, – [sztuki] 16.

Fasciculus 12mus sub litera Ł

Proceder prawny klaztoru naszego Wileń[skiego] z P[ane]m Korzeniewskim o szkody od niego, w Bieliczanych nam poczynione, – [sztuki] 3.

Fasciculus 13tus sub litera M

Przewody prawne I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z regimentem polskim o poczynione w Bieliczanych krzywdy i szkody, – [sztuki] 16.

Fasciculus 14tus sub litera N

W tym fascykule znajdują się merita spraw czyli raczej informacje względem Bieliczanych i kopie spraw od P[anó]w Bykowskich, klasztorowi Wileń[skiemu] dane, – [sztuki] 10.

1729 [anno], januaris 3. Dekret oczewisty I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Bykowskimi, małżonkami, a na P[anó]w Kostrowickiego i Dowojnow kontumacyjny, oprawny, – [sztuka] 1.

Inwentarzów starych bieliczańskich dwa oprawnych; jeden pod rokiem 1691, przez J[ego Mości] x[iędza] Hutorowicza sporządzony, drugi pod rokiem 1697, 20 januarii, przez J[ego Mości] x[iędza] Dąbrowskiego sporządzony.

Fasciculus 15tus sub litera O

1). 1771 [anno], januaris 17. Extrakt taxy koni zabranych na sianożęci bieliczańskiej od ludzi J[ego Mości] P[an]a Stefana Bykowskiego, przez J[ego Mości] x[iędza] prokuratora bieliczańskiego, – [sztuka] 1.

2). 1772 [anno], mart[ii] 7. Widimus dekretu w sprawie P[an]a Bykowskiego z J[asnie] W[ielmożnym] J[ego Mością] x[iędzem] metropolitą, z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] i innemi, – [sztuka] 1.

3). 1771 [anno], mart[ii] 9. Pozew autentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Łęskimi o chłopów bieliczańskich, na roczki mińskie z dowodem, – [sztuki] 2.

4). 1771 [anno], mart[ii] 23. Wyzia jeneralska w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[ego Mością] P[ane]m Stefanem Bykowskim względem zabrania drzewa masztowego w puszczy Bieliczańskiej, – [sztuki] 2.

5). 1772 [anno], maj[i] 20. Except manifesta od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], na J[ego Mości] P[an]a Stefana Bykowskiego zanesionego, o zasianie zboża na gruntach bieliczańskich i o inne pretenzye, – [sztuka] 1.

6). 1772 [anno], [septem]bris 3. Pozew autentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z I[ch] Mościami] P[ana]mi urzędnikami

grodz[kiemi] w[ojewó]dztwa Mińskiego na Trybunał Główny W[ielkiego] X[ięstwa] Lit[ewskiego] z dowodem, – [sztuki] 2.

7). 1772 [anno], [septem]bris 7. Pozew autentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z J[aśnie] W[ielmożnym] J[ego] Mością] x[iędzem] metropolitą, [Panami] Podb[e]reskimi, Bykowskim, Wankowiczami i Moszyńskim na Trybunał Główny W[ielkiego] X[ięstwa] Lit[ewskiego] compositi iudicii z dowodem, – [sztuki] 2.

**Papiery na kamienice,
I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wil[eńskim] służące**

Fasciculus 1mus sub litera A.

Papiery na kamienicę Buchnerowską

1). 1567 [anno]. Sprawa na dom na Sawicz ulicy w tyle Sapieżyńskiej kamienicy, – [sztuka] 1.

2). 1579 [anno]. Testament Józefa Gackiewicza, w którym zapisuje dom żonie swojej, – [sztuka] 1.

3). 1604 [anno], jan[uaris] 30. Inwentarz dobr J[ej] Mości] P[an]i Wierzbickiej, – [sztuka] 1.

4). 1604 [anno], jul[ii] 3. Przedaża Poroszki na krom w dobrym rzedzie, bractwu Wileń[skiemu] służąca, – [sztuka] 1.

5). 1605 [anno], apr[ilis] 10. Extrakt przedaży P[an]i Konopackiej domu na Szklan[nej] ulicy P[an]u Konopackiemu, – [sztuka] 1.

6). 1607 [anno], julii 10. Przedaża Hrynkiewiczów domu na ulicy Woskrzesieńskiej, idąc Szklaną ulicą, P[an]u Dedrychowi Łozańskiemu, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

7). 1607 [anno], julii 11. Przedaża domu od Jackiego Dedrychowi, – [sztuka] 1.

8). 1607 [anno], aug[usti] 3. Przedaża domu na Szklannej ulicy od P[anó]w Godzkich P[an]u Dedrychowi, – [sztuka] 1.

9). 1611 [anno], mar[tii] 1. Pozwanie Zacharyasza Markiewicza od Leona Mamonicza imieniem Anny Mamoniczówny o niezgodę i o wniesienie, on obiecał się w miłości żyć i wiernie przyznał kop 200, – [sztuka] 1.

10). 1618 [anno], [decem]bris 30. Przedaża Filona Chorczyszczca części kamienicy, sklepu i piwnicy Jerzemu Siemieniewiczowi za kop 170, – [sztuka] 1.

11). 1620 [anno], [octo]bris 4. Dekret między Krzysztofem Nałęż i Grzegorzem Borysowiczem o dom pogorzały, – [sztuka] 1.

12). 1624 [anno], januaris 12. Przedaża Anny Mamonowiczówny Zachariaszowej P[an]u Mikołajowi Alexandrowiczowi kamienicy Charciszewskiej, – [sztuka] 1.

- 13). 1625 [anno], januaris 10. Prawo zastawne części kamienicy od P[an]a Charciszewskiego P[an]u Korolkiewiczowi, – [sztuka] 1.
- 14). 1625 [anno], januaris 10. Przyznanie P[an]a Korolkiewicza, burmistrza wileń[skiego], mnie Łukaszu Bosie na część domu Charciszewskiego Filonowi Charciszowi, przynależącego we 34 kopach, w tej summie sam miał i mnie puścić i w posesią da, – [sztuka] 1ł.
- 15). 1627 [anno], mart[is] 3. Dekret miejski [z] Magdaleną Ambrożowną i Marcinem Pozygockim o dom na Szklannej ulicy, – [sztuka] 1.
- 16). 1627 [anno], mart[is] 13. Intromisya Magdalenie Ambrożojownie na dom Marcina Hejmona, – [sztuka] 1.
- 17). 1627 [anno], julii 5. Kwitacya Magdaleny Ambrożowny P[an]u Markiewiczowi, – [sztuka] 1.
- 18). 1627 [anno], julii 5. Marcin Przygodzki część placu swego na Szklannej ulicy sprzedał Maciejowi Markiewiczowi, – [sztuka] 1.
- 19). 1627 [anno], [novem]bris 12. Przedaża kamienicy na ulicy Szklannej Hrechorowiczowi od P[an]i Dederychowej, – [sztuka] 1.
- 20). 1632 [anno], febr[uaris] 3. Przedaża kamienicy P[an]a Hrehorowicza na Szklannej ulicy P[an]u Langowi, z ekstraktem, – [sztuki] 2.
- 21). 1632 [anno], febr[uaris] 3. Intromisya do kamienicy na Szklannej ulicy od P[an]a Hrehorowicza P[an]u Langowi⁴⁴ służąca, – [sztuka] 1.
- 22). 1632 [anno], mart[is] 16. Pryznanie Hrechorowicza, iż sprzedał kamienicę Jerzemu Langowi, – [sztuka] 1.
- 23). 1632 [anno], januaris 5. Przedaża Krzysztofa Cwilikowicza części domu swego na Szklannej ulicy Maciejowi Cwilikowiczowi, – [sztuka] 1.
- 24). 1632 [anno], jun[is] 11. Resignatio kamienicy na Szklannej ulicy, P[an]u Hrechorowiczowi dana, – [sztuka] 1.
- 25). 1642 [anno], januaris 20. Dekret P[an]a Zubrzyckiego z P[ane]m Brekowiczem o dom Dziegielewski, – [sztuka] 1.
- 26). 1645 [anno], julii 15. Prawo P[an]u Joachimowi Rejterowi, mieszczaninowi wileń[skiemu], od P[an]a Langa na kamienicę między ulicą Jatkową a Żydowską leżącą, – [sztuka] 1.
- 27). 1646 [anno]. Inwentarz kamienicy Paszkiewiczowskiej na ulicy Trockiej, – [sztuka] 1.

Fasciculus 2dus sub litera B.

Na tąż kamienicę Buchnerowską

- 1). 1630 [anno], apr[ilis] 8. Terminata dekretu asesorskiego remisyjna między sukcesorami Frydrycha Cylicha, a między Tropem, – [sztuka] 1.

⁴⁴ В оригіналі помилково *Longowi*.

2). 1656 [anno], aug[usti] 15. Testament nieboszczyki P[an]i Maryanny Buchnerówny Frydrychowej Cilichowej, który po śmierci Cilicha wrówno siostróm, – [sztuka] 1.

3). 1656 [anno], [septem]bris 10. Kwitacya P[an]i Reginy Slegierowny Marcinowej Buchnerowej od zięcia swego Frydrycha Cilicha względem legacyi córki jej, a małżonki Cilicha, – [sztuka] 1.

4). 1661 [anno], [septem]bris 9. Przywilej króla Jana na pół kamienicy Buchnerowskiej, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

5). 1666 [anno], [octo]bris 15. Mandat po P[an]a Tropa, – [sztuka] 1.

6). 1668 [anno], febr[uaris] 9. Kupno na kamienicy na ulicy różnej Szklanej i Żydowskiej; Regina Marcinowa Buchnerowa sprzedała część swoją kamienicy Buchnerowskiej P[an]u Janowi Buchnerowi, – [sztuka] 1.

7). 1673 [anno], jun[ii] 8. Wlewek na połowę kamienicy Buchnerowskiej od P[an]i Cilichowej P[an]u Tropenowi, – [sztuka] 1.

8). 1675 [anno], [novem]bris 16. List P[an]u Janowi Buchnerowi na wodę, – [sztuka] 1.

Fasciculus 3tius sub litera C.

Kwitacya z długów na kamienicę Buchnerowską

1). 1694 [anno], aug[usti] 8. Zapis od P[an]a Buchnera, należący J[ego] Mości x[iędz]u Mączyńskiemu⁴⁵, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

2). 1698 [anno], [septem]bris 9. Dekret x[iędz]a Mączyńskiego z P[ane]m Buchnerem, – [sztuka] 1.

3). 1669 [anno], febr[uaris] 7. Intromisyja x[iędz]u Mączyńskie[mu] do kamienicy Buchnerowskiej we zł[oty]ch 3500, dekretem przysądzona, – [sztuka] 1.

4). 1637 [anno], mart[ii] 30. Ekstrakt zapisu P[an]a Jana Buchnera, danego Annie Karasiowej na tynfów 859, – [sztuka] 1.

5). 1702 [anno], julii 30. Facultas x[iędz]a Mączyńskiemu, dana od x[iędz]a Hładowickiego, rektora S[ocietas] Jesu akademii Wileń[skiej], – [sztuka] 1.

6). 1702 [anno], aug[usti] 2. Kwitacya Pożarskiego, P[an]u Buchnerowi dana, – [sztuka] 1.

7). 1702 [anno], aug[usti] 16. Kwitacya od Pożarskiego z zł[oty]ch 750, Buchnerowi dana, – [sztuka] 1.

8). 1702 [anno], aug[usti] 22. Zrzeczenie od x[iędz]a Mączyńskiego ś[więto]-j[ą]ńskiego z summy na kamienicę Buchnerowską, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

9). 1702 [anno], aug[usti] 22. Kwitacya P[an]i Karajowej P[an]u Buchnerowi z odebrania winnego długu, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

10). 1702 [anno], aug[usti] 25. Zrzeczenie od P[an]a Pożarskiego P[an]u Buchnerowi ratione odebrania summy, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

⁴⁵ В оригіналі *Монусзынськиему*.

*Fasciculus 4tus sub litera D.**Prawo albo fundusz na kamienicę Buchnerowską*

1). 1687 [anno], *januaris* 29. List x[ie]dz[a] i P[an]ów Ochurcewiczów, którym oznajmują, że rodzic Ich M[os]ciów 20 000 [złoty]ch] zapisał klasztorowi Ś[więtej] Trójcy, – [sztuka] 1.

2). 1700 [anno], *aug[usti]* [...] ⁴⁶. Kopia danej obligacyi in vim funduszu ś[więtej] p[amięci] P[an]a Jana Ochurcewicza, na kamienicy Buchnerowskiej uczynionej, – [sztuka] 1.

3). 1701 [anno], *[octo]bris* 21. Innotescencya, ekstraktem z ksiąg magdeburgskich wydana, w sprawie o kamienicę kupioną Buchnerowską, – [sztuka] 1.

4). 1701 [anno], *[novem]bris* 3. Plenipotencya od P[an]i Rosochackiej, miecznej brasławskiej, P[an]u Janowi Gilewskiemu, burm[istrzu] wileń[skiemu], służąca, – [sztuka] 1.

5). 1702 [anno], *[septem]bris* 6. Skrypt od całego consultorium klasztorowi Wileń[skiemu], rezolwujący sumnienie od odprawowania trzeciej Służby za duszę ś[więtej] p[amięci] P[an]a Jana Ohurcewicza, – [sztuka] 1.

6). 1702 [anno], *aug[usti]* 16. Prawo wieczyste od P[an]a Jana Buchnera i małżonki jego sukcesorom P[an]a Ohurcewicza na kamienicę, od tego P[an]a Jana Buchnera kupioną, – [sztuka] 1.

7). 1702 [anno], *aug[usti]* 25. Extrakt prawa wieczystego na kamienicę Buchnerowską, przyznanego przez P[an]a Jana Buchnera i P[an]i małżonkę jego, – [sztuka] 1.

8). 1702 [anno], *aug[usti]* 28. Fundusz kamienicy Buchnerowskiej, klasztorowi Wileń[skiemu] służący, od P[an]a Ohurcewicza, – [sztuka] 1.

9). 1702 [anno], *aug[usti]* 30. Extrakt funduszu na kamienicę Buchnerowską, klasztorowi Wileń[skiemu] służący, od P[an]a Ohurcewicza, – [sztuka] 1.

10). 1706 [anno], *aug[usti]* 11. Kwitacya od klasztoru Wileń[skiego], dana sukcesorom ś[więtej] p[amięci] P[an]a Jana Ohurcewicza z summy 20 000 [złoty]ch] na klasztor Wileń[ski], przez tego P[an]a Ohurcewicza fundowanej, – [sztuka] 1.

11). 1682 [anno], *febr[uaris]* 10. Przywilej króla Jana na kamienicę Buchnerowską, uwalniający od podawania tej kamienicy ex officio na Trybunał i od innych zjazdów, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

12). 1646 [anno], *grud[nia]* 12. Konfirmacya od króla Augusta przywileju króla Jana III libertacyi na kamienicę Buchnerowską, – [sztuka] 1.

⁴⁶ В оригіналі залишено місце для впису датації документа (день місяця).

*Fasciculus 5tus sub litera E.**Prawo na kamienicę Szarypińską i Sieleżyńską, nabytą od klasztoru naszego Wileń[skiego] u Panionek bazylianek wileńskich*

1). 1639 [anno], jun[ui] 30. Extrakt przywileju króla Władysława IV na klasztor Panionek bazylianek wileń[skich], – [sztuka] 1.

2). 1656 [anno], [septem]bris 20. Manifest o stracenie wszystkich spraw P[anionek] bazylianek wileń[skich], w grod[zie] Oszmiańskim uczyniony, – [sztuka] 1.

3). 1663 [anno], maj[i] 31. Manifest w Bogu Przewielebnej Panny Katarzyny Sapieżanki Kochańskiemu, obywatelowi wileń[skiemu], o spustoszenie kamienicy klasztornej na Końskiej ulicy, – [sztuka] 1.

4). 1663 [anno], jun[ui] 11. Manifest Panny Sapieżanki, starszey wileń[skiej], iż P[an] Jan Ohurcewicz, mieszkający w kamienicy, ich nie importował do klasztoru census, – [sztuka] 1.

5). 1749 [anno], aug[usti] 3. Widimus prawa wieczystego sprzedaży dwóch kamienic, na Końskiej ulicy w Wilnie będących, danego od P[anionek] bazylianek miń[skich] P[ana]m Wołkowiczom, małżonkom, nullo hordittis jure et ejus titulo, – [sztuka] 1.

6). 1750 [anno], febr[uaris] 12. Konsens x[iędz]a metropolity, którym pozwala P[anionko]m bazylianom wileń[skim] zbyć kamienicę Szarypińską, – [sztuka] 1.

7). 1755 [anno], maj[i] 2. Licencya na przedanie kamienicy, – [sztuka] 1.

8). 1755 [anno], maj[i] 2. Aktykacya listu od J[ego] Mości x[iędz]a metropolity, pisanego do Panionek bazylianek wileń[skich], w którym się pozwala sprzedaż kamienicy, – [sztuka] 1.

9). 1755 [anno], julij 1. Prawo wieczysto sprzedażne od Panionek bazylianek wileń[skich] na kamienicę, w Wilnie sytuowaną, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], z ekstraktem, – [sztuki] 2.

10). 1758 [anno], febr[uaris] 3. Kwitacya od P[anó]w Osipowiczów I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom z odebrania mobiliów, dana z ekstraktem, – [sztuki] 2.

Kwity oddanego podymnego z kamienicy Szarypińskiej, – [sztuki] 25.

*Fasciculus 6tus sub litera F.**Prawo na kamienicę Sankiewiczowską, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] służące*

1). 1694 [anno], aug[usti] 1. Kwitacya J[ego] Mości x[iędz]a Gabriela Radkiewicza z części swoich i ze wszystkich dóbr, – [sztuka] 1.

2). 1707 [anno], apr[ilis] 10. Metryka Hrychorego Jankiewicza, – [sztuka] 1.

3). 1709 [anno]. Oblig klasztorowi Wileń[skiemu] służący na kamienicę Radkiewiczowską, – [sztuka] 1.

4). 1711 [anno], maj[i] 7. Relacja jeneralska ratione wziętego sukna z kromu Wotujewiczowskiego, – [sztuka] 1.

5). 1711 [anno], jun[ii] 12. Asekuracya od P[an]a Jankiewicza, służąca klasztorowi Wileń[skiemu], na tynfów 179, – [sztuka] 1.

6). 1712 [anno], aug[usti] 15. Notacya rozchod[ui] sukna z kramu pobranego Wołowiczowskiego, ręką pisany J[ego Mości] x[iędz]a Procewicza, – [sztuka] 1.

7). 1718 [anno], aug[usti] 22. Testament P[an]i Apoliny Sankiewiczowej, – [sztuka] 1.

8). 1718 [anno], [septem]bris 19. List Sankiewicza, – [sztuka] 1.

9). 1718 [anno], [septem]bris 18. Regestr rzeczy wziętych J[ej Mości] P[an]i Sankiewiczowej, – [sztuka] 1.

10). 1719 [anno], [novem]bris 14. Regestr wziętych praw na kamienicę Radkiewiczowską z skrzyni P[an]i Sankiewiczowej prze[z] P[an]a Franciszka Rymowicza, – [sztuka] 1.

11). 1725 [anno], mart[ii] 10. Pozew po P[an]a Franciszka Rymowicza, – [sztuka] 1.

12). 1725 [anno], [octo]bris 4. Regestr rzeczy Sankiewiczowskich w depozycie, w skarbcu w klasztorze I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], do podziału na trzech P[anó]w Sankiewiczów, braci rodzonych, vigore matki P[an]i Apolinowej Radkiewiczowej Sankiewiczowej, – [sztuka] 1.

13). 1725 [anno], [octo]bris 12. Taxa cum exdivisione lapidea Radkiewiczzana, – [sztuka] 1.

14). 1727 [anno], [octo]bris 4. Mandat w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ana]mi Rymowiczami, – [sztuka] 1.

15). 1729 [anno], [octo]bris 12. Exdywizya kamienicy Radkiewiczowskiej P[ana]m Sankiewiczom, – [sztuka] 1.

16). 1731 [anno], febr[uaris] 26. Kopia pozwu po sukcesorów Sankiewiczowskich, – [sztuka] 1.

17). 1736 [anno], mart[ii] 22. Kwit podymnego z kamienicy Sankiewiczowskiej, – [sztuka] 1.

18). 1737 [anno], [novem]bris 11. Kwitacya od P[an]a Grzegorza Sankiewicza z odebrania srebra i innych ruchomości, – [sztuka] 1.

19). 1746 [anno], febr[uaris] 18. Status causae o kamienicę Sankiewiczów, – [sztuka] 1.

20). 1728 [anno], mart[ii] 2. Kopie dekretów, taxy, exdivisyi, intromisyi na kamienicę Radkiewiczowską, – [sztuka] 1.

*Fasciculus 7mus sub litera G.**Prawo na kamienicę Plichcińską, albo Baranowiczowską,**lub Wołkowiczowską, leżącą na Końskiej ulicy, klasztorowi naszemu służące*

1). 1609 [anno], apr[ilis] 20. Oblig od Plichty i małżonki jego, dany P[an]u Giedrojciu na kop 200, – [sztuka] 1.

2). 1609 [anno], maj[i] 12. List Plichty, na który pozyczył kop 60 u Krzysztofa Kielczewskiego, – [sztuka] 1.

3). 1610 [anno], jun[ii] 23. Dowód podania pozwu Plichtcie od P[an]a Kielczewskiego, – [sztuka] 1.

4). 1610 [anno], jun[ii] 26. Dekret Kielczewskiego z Plichtą, którym skazano 142 kop na Plichtcie, – [sztuka] 1.

5). 1610 [anno], junii 26. List odprawczy w sprawie P[an]a Kielczewskiego z Plichtą, mieszczaninem wileń[skim], o dług, – [sztuka] 1.

6). 1610 [anno], aug[usti] 7. Dekret, którym na Plichtcie 500 kop w skarbi[e]c P[an]u Giedrojcowi, podsędzowi wileńskiemu, – [sztuka] 1.

7). 1610 [anno], aug[usti] 10. Relacya jeneralska podanego obwieszczenia od P[an]a Giedrojcia P[an]u Plichtcie, – [sztuka] 1.

8). 1610 [anno], aug[usti] 21. Intromisya w kamienicę Plichtciną, P[an]u Giedrojciowi służąca, – [sztuka] 1.

9). 1610 [anno], [septem]bris 1. Pojazd urzędu miejskiego za dekretem pierwszym P[an]a Kielczewskiego, – [sztuka] 1.

10). 1610 [anno], [octo]bris 4. List wlewkowy od Kielczewskiego P[an]u Jesmontowi na dług, od Plichty jemu należący, – [sztuka] 1.

11). 1610 [anno], [decem]bris 3. List odprawczy z Nowogródka, którym na Plichtcie, mieszczaninie, 142 kopy wskazano Jesmon[t]owi za dług P[an]a Kielczewskiego, – [sztuka] 1.

12). 1610 [anno], [decem]bris 3. Dekret w sprawie P[an]a Kielczewskiego z Plichtą, – [sztuka] 1.

13). 1611 [anno], febr[uaris] 11. List odprawczy na Plichtę urzędu miejskiego za dekretem P[an]a Kielczewskiego, – [sztuka] 1.

14). 1611 [anno], junii 16. Wlewek summy i wskazy na Plichtcie, otrzymanych od P[an]a Ejsmonta P[an]u Baranowiczowi, – [sztuka] 1.

15). 1611 [anno], junii 17. Intromisya kamienicy, od P[an]a Plichty przedanej P[an]u Romanowi Baranowiczowi, – [sztuka] 1.

16). 1611 [anno], [septem]bris 9. Prawo od Iwana Hrechorowicza Plichty na kamienicę, na Chaciuciajskiej ulicy leżącą, P[an]u Baranowiczowi dane, – [sztuka] 1.

17). 1612 [anno], mart[ii] 16. Cessya Krzysztofa Giedrojcia kamienicy Plichtcińskiej Baranowiczowi, – [sztuka] 1.

18). 1612 [anno], [octo]bris 11. Wlewek prawa od x[iędz]a Pawła Kiewły na część domu Hrehorego Plichty, P[an]u Baranowiczowi dany za kop 62, – [sztuka] 1.

19). 1612 [anno], [octo]bris 26. Intromisya przedaży Hrehorego Plichty, który przedał P[an]u Romanowi Baranowiczowi dom na ulicy Chaciucińskiej, – [sztuka] 1.

20). 1616 [anno], [novem]bris 20. Prawo zastawne od Maryny Chliniówny, P[an]u Rut[k]owskiemu służące, – [sztuka] 1.

21). 1619 [anno], mart[ii] 13. Przedaża od Mamoniczowej Zachariaszowej części swej w domu Charciszewskim Iwanu Siemienowiczu, – [sztuka] 1.

22). 1623 [anno], mart[ii] 11. Prawo od Maryny Jakowowej na plac na ulicy Chaciucińskiej, Baranowiczowi służące, – [sztuka] 1.

23). 1623 [anno], apr[ilis] 28. Prawo przedażne placu na ulicy Chaciucińskiej podłe domu Szarypy od Oniśkowicza, P[an]u Baranowiczowi służące, – [sztuka] 1.

24). 1624 [anno], aug[usti] 23. Przedaża placu na ulicy Końskiej od P[an]ón]w Kuszelewicza⁴⁷, Korolkiewicza i innych Mikołajowi Alexandrowiczowi, – [sztuka] 1.

25). 1626 [anno], [octo]bris 23. Przedaża P[an]a Baranowicza na trzy domy na ulicy Chaciucińskiej albo Końskiej, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służąca, – [sztuka] 1.

26). 1664 [anno], [octo]bris 1. Kontrakt od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] P[an]u Mieduszewskiemu na kamienicę Wołkowiczowską, na lat trzy dany, – [sztuka] 1.

27). 1688 [anno], [novem]bris 8. Rewersał prawa na kamienicę klasztorną, nazwaną Wołkowiczowską, od P[an]a Zabłockiego klasztorowi dany, – [sztuka] 1.

Fasciculus 8vus sub litera H.

Prawo na kamienicę Sapieżyńską, a drugą Larkowską w Rybnym Końcu, na jednym podwórzu będącą, idąc do zamku po prawej stronie, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] służące

1). 1588 [anno], febr[uaris] 6. Prawo na kamienicę Sapieżyńską w Rybnym Końcu od P[an]a Bohdana Sapiehy, – [sztuka] 1.

2). 1630 [anno], [decem]bris 15. Prawo od ś[więtej] p[amięci] Rafała Korsaka, koadjutora metropolii Kijowskiej, starszego abo tytularnego archimandryty wileń[skiego], – [sztuka] 1.

3). 164[...] [anno], aug[usti] 13. Prawo Jeżego Sawińskiego od Iwana Poroszki na kamienicę w Rybnym Końcu, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom służące, – [sztuka] 1.

4) 1633 [anno], mar[tii] 23. Kupła części domu Krapelnikowskiego w Rybnym Końcu od P[an]a Tomkiewicza I[ch] Mościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służąca, – [sztuka] 1.

⁴⁷ Виправлено з *Kuszelekiewicza*.

5) 1635 [anno], [octo]bris 13. Przedaża od Abrahamowej Koszelinej i opiekunów domu wedle Junkowskiego I[ch Mościami] x[iężom] bazylianom wileńskim], – [sztuka] 1.

6) 1636 [anno], febr[uarii] 16. Kwitacya od P[a]ni Abrahamowej Kuszelinej z opiekunami, iż doszło zupełnie wszystko od I[ch Mości] x[ięży] bazylianow, – [sztuka] 1.

7) 1700 [anno], mar[tii] 20. Kopia protestacyi z rejestrem kamienicy w Rybnym Końcu na Oszoszkewicza, iż zataił kontrakt wzięty od x[iędz]a Hutorowicza, – [sztuka] 1.

8)⁴⁸ Status causae, czyli informacya o kamienicę nazwaną Larkowską, – [sztuka] 1.

Fasciculus 9nus sub litera J.

Prawa na kamienicę Brażycowską na ulicy Niemieckiej i Chaciuczyńskiej oraz na ogród za bramą Subocz i na ciemne kramy, od P[an]a Kirkora I[ch Mościami] x[iężom] bazylianom zapisany

1) 1584 [anno]. Kózma Fedorowicz sprzedał dom swój za Subocz bramą P[an]u Gabrielowi Brażycowi, – [sztuka] 1.

2) 1590 [anno], [novem]bris 24. Przedaża Marcina Kierdzierzyńskiego ogrodu nad Wilią Michałowi Iwanowiczowi, – [sztuka] 1.

3) 1604 [anno], [novem]bris 19. Wlewek Fedora Dmitrowicza na dom za Subocz bramą Iwana Białonoski Michałowi Kraszelnikowi, – [sztuka] 1.

4) 1604 [anno], [novem]bris 19. Resignatio na dom za Subocz bramą od Jana Tarasewicza Białonoska Michałowi Iwanowiczowi Kraszelnikowi, – [sztuka] 1.

5). 1607 [anno], mart[ii] 9. Przedaża Iwanowicza Michała Krasilnika kamienicy na Subocz ulicy Izaakowi Kuncewiczowi, – [sztuka] 1.

6) 1608 [anno], apr[ilis] 18. Przedaża Michała Iwanowicza Krasilnika kamienicy na Subocz ulicy P[an]u Izaakowi Kuncewiczowi, – [sztuka] 1.

7) 1616 [anno], aug[usti] 19. Protestacya Maryny Kuncewiczowej przeciwko ostatniej dispozycyi męża swego, – [sztuka] 1.

8). 1645 [anno], [decem]bris 18. Pomiarkowanie między Tomaszem Brażycem a między Rostakową Maciejową i innemi, – [sztuka] 1.

9) 1672 [anno], maj[i] 7. Kwit od P[an]a Koniuszewicza P[ana]m opiekunom z sukcesyi dóbr ruchomych P[an]a Brażycza, – [sztuka] 1.

10) 1670 [anno], aug[usti] 11. List od P[an]a Alexandra Kirkora na danie procesu na plac, za Subocz bramą leżący, nam od Ich M[ośció]w podany, z intromisyą, – [sztuka] 1.

⁴⁸ В оригіналі помилкова нумерація – 9.

11) 1670 [anno], [septem]bris 10. List wieczysty na plac⁴⁹, za Subocz bramą leżący, od P[an]a Kirkora nam zapisany po Antonim Czapeczniku, – [sztuka] 1.

12) 1646 [anno], febr[uaris] 21. Kwit od P[ani] Brażycowej, P[anam] opiekunom z reszty wniesienia swego, – [sztuka] 1.

13) 1646 [anno], junii 16. Podział po śmierci P[ani] Anastazyi Jackiewiczowej Brażycowej, – [sztuka] 1.

14) 1646 [anno], janu[aris] 22. Dekret między P[ane]m Dziahilem a między P[ane]m Koniuszewiczem o podział kramu na Imbarach, – [sztuka] 1.

15) 1647 [anno], febr[uaris] 7. Przepis towaru w kramie Brażycowskim, – [sztuka] 1.

16) 1647 [anno], [octo]bris 12. Dowód, że babka moja była Jackiewiczówna Brażyna, – [sztuka] 1.

17) 1649 [anno], apr[ilis] 17. Kwit od sukcesorów, Brażynowych opiekunów, z muszkietów i pierścionków, – [sztuka] 1.

18) 1649 [anno], apr[ilis] 28. Kwit ze srebra od sukcesorów opiekunów Dmitra Brażyca, to jest od Pani Brażynej i od zięciów jej, – [sztuka] 1.

19) 1650 [anno], junii 8. Kwit P[an]a Koniuszewicza z części P[a]ni Brażynej, – [sztuka] 1.

20) 1667 [anno], junii 9. Inwentarz majątności P[ani] Anastazyi Jackiewiczówny Stawrowskiej Gabryelowy Brażycowy, – [sztuka] 1.

21) 1672 [anno], maj[i] 7. Protestacya P[an]a Koniuszewicza przeciwko opiekunom Brażyca, – [sztuka] 1.

22) 1672 [anno], maj[i] 7. Oblig na Koniuszewicza, dany Stefanowi Dzihiłowiczowi i Józefowi Fiedorowiczowi, – [sztuka] 1.

23) 1672 [anno], [decem]bris 7. Inwentarz po Dmitru Brażycu, – [sztuka] 1.

24) 1679 [anno], maj[i] 13. Atestacya na ciemne kramy Brażycowskie, – [sztuka] 1.

25) 1684 [anno], [octo]bris 20. Przypowiadanie na kamienicę na Niemieckiej ulicy i na ogród za Subocz bramą, – [sztuka] 1.

26) 1692 [anno], [septem]bris 11. Atestacya na sprawy różne, u P[a]ni Ihnatowiczowej znalezione, – [sztuka] 1.

27) 1696 [anno], julii 12. Testament P[an]a Brażyca, klasztorowi naszemu służący, na posesyą niebożczykowską w Wilnie będącą, i rzeczy ruchome, – [sztuka] 1.

28) 1696 [anno], [novem]bris 5. Testament P[an]a Alexandra Brażyca, burmistrza wileń[skiego], – [sztuka] 1.

⁴⁹ Два останні слова дописано вгорі.

Fasciculus 10mus sub litera K.
Papiery na kamienicę Piatnicką, I[ch] M[ościom]
x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące

1). 1594 [anno], apr[ilis] 15. Kopia listu zeznanego x[iędz]a Iwana Parfienowicza o przedanie domu na placu cerkiewnym Piatnickim Wojciechowi Żdanowiczowi, – [sztuka] 1.

2). 1594 [anno], junii 19. Kopia listu, dana Wojciechowi Żdanowiczowi, na budowanie kamienicy wedle cerkwi Piatnickiej, a czynsz kazano oddawać do cerkwi Ś[więtej] Trójcy, – [sztuka] 1.

3). 1609 [anno], junii 23. Dekret trybunalski ojca Alexandra Lwowicza, iż pozwał Tuszikę, mieszczanina wileń[skiego], o zabranie cerkwi Piatnickiej, – [sztuka] 1.

4). 1611 [anno], aug[usti] 1. Przywilej Zygmunta, króla, i potwierdzenie że cerkiew Ś[więto]-Piatnicka monasterowi Ś[więtej] Trójcy daje, i żeby mury i kamienicę na cmentarzu restawrowali, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

5). 1619 [anno], maj[i] 26. Akt ograniczenia juridyki J[ego] Mości x[iędz] a Kolendy, w Wilnie będącej, – [sztuka] 1.

6). 1627 [anno], apr[ilis] 27. Prawo na domek u Piatnicy Ś[więtej], od Barbary Ihnatówny córce swej Janowej Ambrożewiczowej zapisany, – [sztuka] 1.

7). 1648 [anno], maj[i] 19. Zrzeczenie z domku, na placu cerkiewnym Ś[więtej] Piatnicy będącego, od x[ięży] farskich, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące, – [sztuka] 1.

8). 1662 [anno], mart[ii] 20. Testament P[an]a Daszkiewicza, w którym mianuje kamienicę Piatnicką na placu cerkiewnym I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów, i tąż kamienicę zapisał x[iędz]u Wojnarowiczowi, kanclerzowi diecezji Wileń[skiej], – [sztuka] 1.

9). 1664 [anno], junii 13. List zrzeczny od x[iędz]a Wojnarowicza I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom na kamienicę Piatnicką dany, którą miał sobie zapisaną od P[an]a Daszkiewicza, – [sztuka] 1.

10). 1716 [anno], [novem]bris 28. Protestacya na magistrat Wileń[ski], o wiolencye poczynione w kamienicy Piatnickiej, do Wileń[skiego] klasztoru pod jurysdykcyą metropolitańską należącej, – [sztuka] 1.

11). 1718 [anno], [decem]bris 12. Remisya w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], przy cerkwi Ś[więtej] Trójcy rezydujących, z magistratem Wileń[skim] o kamienicę Piatnicką o niesłuszne sądzenie z onej gospodarzów, – [sztuka] 1.

12). 1737 [anno], maj[i] 2. Pozew do podania I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] w sprawie Ignacego Podleńskiego, – [sztuka] 1.

13). 1770 [anno]. Pozew autentyczny w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Godlewskim, reg[entem], – [sztuka] 1.

14). 1771 [anno], [octo]bris 16. Dekret remisyjny w sprawie P[an]a Godlewskiego z I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

Fasciculus 11mus sub litera L.

*Papiery na kamienicę Sawaniewską, I[ch] M[ościom]
x[iężom] bazylianom wileń[skim] służące*

1). 1724 [anno], junii 11. Zapis wlewkowy na kamienicę Białonowiczowską, J[ego Mości] P[an]u Sawaniewskiemu służący, oraz prawo z intromisyą na też kamienicę, – [sztuka] 1.

2). 1726 [anno], apr[il]is 14. Prawo na dom w kamienicy Karnowiskiej, Szłomu Medelowiczu dane, – [sztuka] 1.

3). 1727 [anno], janua[r]is 13. Prawo wieczyste od żyda Chaimka Małego Salomonowicza, jak doskonale we śródku w prawie wyrażono, J[ego Mości] P[an]u Sawaniewskiemu dane, – [sztuka] 1.

4). 1727 [anno], febr[uar]is 12. Prawo wieczyste od żyda Jochela, rabina lachowickiego, – [sztuka] 1.

5). 1727 [anno], febr[uar]is 23. Prawo wieczyste od żyda Samuela Mojżeszowica, kuszniernia, – [sztuka] 1.

6). 1727 [anno], febr[uar]is 24. Prawo wieczyste przedaźne od Samuela Mojżeszowicza, żyda, P[an]u Sawaniewskiemu dane, – [sztuka] 1.

7). 1727 [anno], apr[il]is 24. Kontrakt arędowny J[ego Mości] P[an]a Sawaniewskiego, Salomonowi Mojżeszowiczowi dany na kamienicę w Wilnie na Żydowskiej ulicy we dworze Karnewickiego sytuowana, – [sztuka] 1.

8). 1748 [anno], [sepre]m]bris 10. Except z protokołu, iż oddał żyd Szmujlewicz summę zł[oty]ch pol[sk]ich 200 dominikanowi, bratu J[ego Mości] x[iędz]a pisarza konsystorskiego, – [sztuka] 1.

9). 1749 [anno], mart[ti] 18. Prawo wieczyste przedaźne od żyda Abrahama Jochelowicza i Rochikiwowiczówny, małżonków, P[an]u Dominikowi Sawaniewskiemu dane, – [sztuka] 1.

10). 1750 [anno], [septem]bris 13. Intromisyja od żydów dworku Hirszowiczowej i Abrahama Samulewicza na wieczność przedaży, P[an]u Sawaniewskiemu i sukcesorom J[ego] M[ości] służąca, dana, – [sztuka] 1.

11). 1750 [anno], [septem]bris 13. Prawo wieczyste od żydowki Dworki, matki syna Abrahama Szmójlewicza, na dom w kamienicy Karnowickiej, – [sztuka] 1.

12). 1758 [anno], julii 24. Prawo Mendelewiczowej na kamienicę I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] dane, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

13). 1760 [anno], [septem]bris 5. Wizya jeneralska w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z x[iężmi] dominikanami wileńskimi, – [sztuka] 1.

14). 1767 [anno], [decem]bris 12. Kopia do podania pozwu Samuelowi Nowickiemu, superiorowi, i wszystkim I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

15). 1767 [anno], aug[usti] 28. Pozew do podania I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

16). Kwity podymnego od roku 1750 aż do roku 1756 z dóbr Szankopola i kamienicy Wojnińskiej w Wilnie sytuowanej, oraz innych przy kupli, – [sztuki] 15.

Fasciculus 12dus sub litera Ł.

Papiery na dwie kamienicę, to jest Naruszaniczowską i Kondratowiczowską

1). 1592 [anno], julii 25. Prawo Jacka Kondratowicza, krawca wileń[skiego], na dom bractwa Ś[więtej] Trójcy, – [sztuka] 1.

2). 1592 [anno], [octo]bris 9. Przywilej króla III Zygmunta na dwa domy brackie, – na Gornszewski alias Naruszewiczowski, a drugi Kondratowiczowski, idąc z Rynku po lewej stronie Ostrej bramy; którym przywilejem uwalnia bractwo od wszelkich sądów świeckich, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

3). 1593 [anno]. Dekret J[ego] K[rólewskiej] M[ości], którym odsądziwszy Floriana Pielicza od domu drewnianego na ulicy Długiej ku bramie Ostrej będącego, bractwu Ś[więtej] Trójcy wiecznie przysądził podług zapisu Jacka Kondratowicza, od którego ten dom nabyty, – [sztuka] 1.

Fasciculus 13tius sub litera M.

Papiery na kamienicę Kuncewiczowską czyli Zakrewską, I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wil[eńskim] służące

1). 1752 [anno], junii 27. Pozew do podania I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wil[eńskim] od I[ch] M[ości] x[ięzy] franciszkanów konwentu Wil[eńskiego], – [sztuka] 1.

2). 1613 [anno], julii 17. Zamiana domów P[an]a Jana Wołkowicza i P[an]a Izaaka Kuncewicza, – [sztuka] 1.

3). 1613 [anno], [septem]bris 6. Przedaża domu od Jana Wołkowicza P[an]u Izaakowi Kuncewiczowi za kop 1200 na Końskiej ulicy, – [sztuka] 1.

4). 1613 [anno], [septem]bris 6. Przedaża Wołkowicza kamienicy na ulicy Końskiej, P[an]u Kuncewiczowi służąca, – [sztuka] 1.

5). 1616 [anno], aug[usti] 11. Legacya Ś[więtej] Trójcy od P[an]a Izaaka Kuncewicza, – [sztuka] 1.

6). 1616 [anno], [novem]bris 4. Kwitacya od Kuncewicza Izaakowi i Józefowi (który jest błogosławiony Jozafat), z odebranych kop 100 etc., – [sztuka] 1.

7). 1618 [anno], junii 28. Przedaża kamienicy na ulicy Końskiej od Fociusza Andrzejewicza, P[an]u Wołkowiczowi służąca, – [sztuka] 1.

8). 1626 [anno], aug[usti] 1. Zeznanie od klasztoru puł kamienicy Zakrzewskiej vigore legacyi należącej Panny Bohdanny Zakrzewskiej, – [sztuka] 1.

9). 1686 [anno], [septem]bris 25. Protestacya powt[ó]rna na P[an]a Bazylego Sierhiejkiewicza, sukcesorów Zakrzewskich, do kamienicy P[an]a Zakrewskiego, – [sztuka] 1.

10). 1690 [anno], [decem]bris 9. Protestacya w magdeburgyi Wileń[skiej] zanesiona od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] na P[an]a Józefa Karpa, – [sztuka] 1.

11). 1694 [anno], [septem]bris 4. Pozew P[an]a Tyszkiewicza po sukcesorów i interesantów do kamienicy Zakrewskiej, – [sztuka] 1.

12). 1694 [anno], [septem]bris 5. Pozew P[an]a Tyszkiewicza po sukcesorów P[an]a Zakrewskiego do kamienicy, – [sztuka] 1.

13). 1694 [anno], [novem]bris 6. Pozew I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] po P[an]a Tyszkiewicza o kamienicę Zakrewską, – [sztuka] 1.

14). 1694 [anno], [novem]bris 8. Pozew po P[an]a Tyszkiewicza od J[ego] Mości x[iędz]a Ohurcewicza o kamienicę Zakrewską, – [sztuka] 1.

15). 1695 [anno], mart[ii] 16. Plenipotencya na osobę P[an]a Ginieliewicza od J[ego] Mości x[iędz]a Januarego Ohurcewicza, – [sztuka] 1.

16). 1695 [anno], maj[i] 3. Atestacya, iż I[ch] M[ości] x[ięża] bazylianie są successores legitimi kamienicy Zakrewskiej, – [sztuka] 1.

17). 1695 [anno], maj[i] 3. Genealogia P[an]a Bohdana Zakrewskiego i Anastazyi Kononowiczówny Zakrewskiej, – [sztuka] 1.

18). 1695 [anno], maj[i] 17. Pozew x[iędz]a Ohurcewicza po świadków pewnych do zeznania genealogii Zakrewskiego, – [sztuka] 1.

Fasciculus 14tus sub litera N

W tym fascykułe znajduje się fundacya x[ię]cia Ostrogskiego⁵⁰ cerkwi i klasztoru Świętej Trójcy. Prawo na dom Naruszewiczowski, przywileje królewskie na bractwo Ś[więtej] Trójcy, któremi uwalnia domy dwa, Naruszewiczowski i Kondratowski, oraz przywilej króla J[ego] M[ości] Augusta III na wolną elekcję arhymandryty, czyli superiora na lat 4. Przy tymże fascykułe znajdują się księga oprawna, w której confirmacya przywileju wyż rzczonego na elekcję starszych króla Stanisława Augusta, i inne, które się wyrażą niżej tego fascykułu.

1). 1518 [anno]. D[ie] S[ancti] Andreae. Fundacya cerkwi i monastynu Ś[więtej] Trójcy oraz Ś[więtego] Mikołaja przez xięcia J[ego] M[ości] Ostrogskiego, po zwycięstwie moskalów na polu Kropildna, – [sztuka] 1.

2). 1588 [anno], junii 5. List patriarchy carogrodzkiego Jeremiasza na bractwo Ś[więtej] Trójcy, – [sztuka] 1.

3). 1589 [anno], julii 21. Przywilej króla Zygmunta na bractwo w Wilnie w cerkwi Ś[więtej] Trójcy i na uwolnienie domu brackiego od wszelkich

⁵⁰ В оригіналі помилково *Ostrowskiego*.

powinności miejskich i od stanowisk w nim przejeżdżających gości i deputatów, – [sztuka] 1.

4). 1591 [anno]. Rezygnacya na kamienicę Naruszewiczowską, bractwu Ś[więtej] Trójcy służącą, która jest kupiona za zł[otych] 1260, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

5). 1591 [anno], *julii* 17. Przedaża kamienicy na dom Naruszewiczowski od P[an]a Jana Mikołaja Naruszewicza, idąc do Ostrej bramy po lewej stronie, z ekstraktem, – [sztuki] 2.

6). 1611 [anno], *aug[usti]* 1. Przywilej króla Zygmunta, którym wszystkie pożytki, bractwu przychodzące perpetuis temporibus, na monastyr Ś[więtej] Trójcy nadaje, – [sztuka] 1.

7). 1633 [anno], *julii* 12. Przywilej króla Zygmunta Ś[więtej] Trójcy, monastyrowi Wileń[skiemu], dany na dwa domy, idąc do Ostrej bramy po lewej stronie, i tymże przywilejem uwolnia od wszystkich ciężarów dom Naruszewiczowski i Kondratowiczowski, – [sztuka] 1.

8). 1702 [anno], *maj[i]* 30. Konfirmacya króla Augusta przywileju ś[więtej] p[amięci] króla J[ego] M[ości] Władysława IV na wolną elekcyę archimandryty na lat 4, z ekstraktem oraz potwierdzeniem tychże przywilejów króla Stanisława Augusta pod datą 1767 [anno], *august[i]* 27, oprawnym w książkę w in folio, – [sztuki] 3.

9). 1729 [anno], *mart[ii]* 20. Indulgentia plenaria, nadana bractwu Ś[więtego] Onufrego perpetuis temporibus, – [sztuka] 1.

10). 1594 [anno], *[octo]bris* 9. List obwieszczy do magistratu Wileń[skiego] racione przybudowania domów drewnianych do murów cerkiewnych, – [sztuka] 1.

11). 1594 [anno], *[octo]bris* 29. List króla Zygmunta do komisarzy, ażeby zjachali do Wilna, wybrawszy czas i wizyą uczyniwszy, w przybudowaniu domów do cerkwi Ś[więtej] Trójcy przez mieszczan wileń[skich] słusznie rozsądzili, – [sztuka] 1.

12). 1595 [anno], *febr[uaris]* 25. Reskrypt króla J[ego] M[ości] Zygmunta III do burmistrzów wileń[skich], aby się w rządy duchowne klasztoru Wileń[skiego] nie interesowali, – [sztuka] 1.

13). 1601 [anno]. Dekret asesorski magistratu Wileńskiego do skasowania przywilejów, na bractwo Ś[więtej] Trójcy nadanych, – [sztuka] 1.

14). 1618 [anno], *julii* 12. Dekret remisyjny od magistratu do sądów J[ego] K[rólewskiej] M[ości] w sprawie P[an]a Replińskiego z bractwem pańskim, kupieckim i kusznińskim o niezaplacenie jemu należytości, – [sztuka] 1.

15). 1753 [anno], *junii* 15. Addytament do testamentu ś[więtej] p[amięci] x[iędz]a Donata, kanclerza, proboszcza smoleńskiego i plebana wileńskiego, którym legują na reparacyę cerkwi Ś[więtej] Trójcy I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom zł[otych] 1000, a na szpital przy tejże cerkwi zł[otych] pol[skich] 100, – [sztuka] 1.

*Fasciculus 15tus sub litera O.**Papiery na dworek za Ostrą bramą oraz na place za Trocką bramą i za Tatarską. Tudzież zapis od P[an]a Kolędy wieczystej donacyi na dom na placu Koźmy i Damiana*

1). 1612 [anno], julii 19. Kopia rejestrowanych placów cerkiewnych do ulicy Ostrej bramy, – [sztuka] 1.

2). 1619 [anno], julii 20. Zapis wieczystej donacyi domu na placu Koźmy i Damiana będącego na Sawicz ulicy, od P[an]a Kolędy I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] dany, – [sztuka] 1.

3). 1628 [anno], maj[i] 25. Extract trybunalski asekuracyjny, dany od klasztoru Wileń[skiego] P[an]u Kolędzie, – [sztuka] 1.

4). 1645 [anno], aug[usti] 28. List ugodliwy P[an]a Kolędy z P[ane]m Wołowiczem, – [sztuka] 1.

5). 1648 [anno], januaris 21. Wypis z ksiąg ziem[skich] wileń[skich] o wyderkaf P[an]a Michała Kolędy na majątności Mereczu Kowleliskach, – [sztuka] 1.

6). 1683 [anno], mart[ii] 30. Prawo od P[an]a Rajkowskiego na dworek wileń[ski], Szerepownie służące, za bramą Trocką leżący, – [sztuka] 1.

7). 1689 [anno], febr[uaris] 14. Oblig od P[an]a Matusewicza, mieszczanina wileń[skiego], i małżonki, przyznany w magdeburgyi Wileń[skiej] I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom na pożyczoną summę, – [sztuka] 1.

8). 1693 [anno], aug[usti] 16. Prawo na dom i plac, za Tatarską bramą będący, do klasztoru Wileń[skiego] należący, od Stefanowej Szkitentziowej Jerzemu Szapałowiczowi, – [sztuka] 1.

9). 1694 [anno], [novem]bris 14. Kwit P[an]u Kolędzie dany od bractwa Ś[więtego] Marcina szpitalnego, że uczynił dosyć z dworku swego do terminu Ś[więtej] Trójcy w wypłaceniu temu bractwu czynszu, – [sztuka] 1.

10). 1697 [anno], apr[ilis] 14. Prawo od P[an]a Kolędy na dworek za Wileń[ską] bramą i na plac pusty, tamże od Siekierskiego i żony jego Anny Sokolowskiej nabyty, – [sztuka] 1.

11). 1697 [anno], apr[ilis] 14. List na przyznanie P[an]a Kolędy na dom za bramą Wileń[ską] i drugi plac przy tymże dwórku, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służący, – [sztuka] 1.

12). 1723 [anno], [decem]bris 10. Atestacya od bractwa Ś[więtego] Marcina, przy kościele Ś[więtego] Ignacego zostającego, o nieoddanie czynszu za lat dwie, przez P[an]ów Kolędów, małżonków, wydana, – [sztuka] 1.

13). 1727 [anno], junii 21. Dekret I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], na ratuszu Wileń[skim] otrzymany, na plac za Ostrą bramą, – [sztuka] 1.

14). 1727 [anno], junii 26. Intromisyja burmistrzowska i radziecka wileń[ską] na plac za Ostrą bramą, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] służąca, – [sztuka] 1.

15). 1727 [anno], junii 16. Pozew po kredytorów i do placu na Ostrym Końcu interesujących się, – [sztuka] 1.

Fasciculus 16tus sub litera P.

Papiery na kamienicę Ohurcewiczowską

1). 1594 [anno], [decem]bris 20. Aktykacya testamentu P[an]a Szpinki, którym leguje dworek, idąc z szynku do Ostrej bramy po lewej stronie, – [sztuka] 1.

2). 1607 [anno], maj[i] 8. Kopia dekretu oczewistego burmistrzowskiego wileń[skiego] dla wiadomości, – [sztuka] 1.

3). 1687 [anno], febr[uaris] 13. Asekuracya od P[an]a Mińkiewicza, rajcy wileń[skiego], dana sukcesorom P[an]a Jana Ohurcewicza i J[ego] Mości x[iędz]u prowincyałowi naszemu, – [sztuka] 1.

4). 1687 [anno], febr[uaris] 13. Kopia dokumentów na summę Ohurcewiczowską, że należy klasztorowi Wileń[skiemu], – [sztuka] 1.

5). 1687 [anno], [novem]bris 15. Kopia kwitycyi od x[iędz]a Symeona Ohurcewicza, dany J[ego] Mości P[an]u Piotrowi Mińkiewiczowi, rajcy wileń[skiemu], z odebrania summy ośmnaście tysięcy, na klasztor Wileń[ski] przez P[an]a Jana Ohurcewicza, burmistrza wileń[skiego], legowanej, – [sztuka] 1.

6). 1700 [anno], julii 30. Plenipotencya od sukcesorów zeszłego J[ego] Mości P[an]a Ohurcewicza, burmistrza wileń[skiego], na odszukanie summy zł[otych] 20 000 u sukcesorów P[an]a Mińkiewicza, dana I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom, – [sztuka] 1.

7). 1701 [anno], maj[i] 13. Widimus testamentu zeszej z tego świata J[ej] Mości P[an]i Krystynie Ohurcewiczownie Rosochackiej, miecznej brasław[skiej], którym klasztorowi naszemu legowała 3 000 tynfów, obligując aby w piątek Msza czytana za duszę onej odprawowana była, którego exekutorem P[an] Ohurcewicz, burmistrz wileń[ski], i u niego upominać się należy, – [sztuka] 1.

8). 1709 [anno], [decem]bris 21. Pozew po J[ego] Mości x[iędz]u metropolicy, – [sztuka] 1.

9). 1710 [anno], januar[is] 13. Moc do prawa P[an]u Rymowiczowi, instygatorowi sądów konsystorskich metropolitańskich, – [sztuka] 1.

10). 1710 [anno], febr[uaris] 8. Pozew po P[an]u instygatorze sądów konsystorskich metropolitańskich, – [sztuka] 1.

11). 1710 [anno], mart[ii] 15. Podanie pozwu P[an]u Franciszkowi Rymowiczowi, za którym aby się J[ego] M[ość] stanował przed sąd konsystorski metropolitański, – [sztuka] 1.

12). 1711 [anno], julii 18. Kopie spraw od P[an]a Melchioryniego, I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] służących, – [sztuka] 1.

13). 1711 [anno], julii 27. Protestacya I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Melchiorynim i drugimi osobami, – [sztuka] 1.

14). 1750 [anno], junii 18. Sesya szlchetnego magistratu Wileń[skiego], którą pozwalają I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] kamienicę quondam Kondratowiczowską i Szpinki nazwaną, potym Ohurcewiczowską przezwaną, reparować vigore praw, – [sztuka] 1.

15). 1750 [anno], junii 18. Sesya szlchetnego magistratu Wileń[skiego], gdzie puncto 2do postanowiono, ażeby dokumenta I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom wileń[skim] na kamienicę quondam Kondratowiczowską służące, ad acta przyjąć i podług przywileju libertationis w exdiwizyę nie podawać, – [sztuka] 1.

16). 1757 [anno], [octo]bris 20. Zeznanie relacyi jeneralskiej, czynioną w magdeburgyi Wileń[skiej], którą recognocit jenerał, iż był posłany od szlchetnych Mińkiewiczów do I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] cum praecantione, ażeby kamienicy Ohurcewiczowskiej in possessione onych będącej nie reparaowali, – [sztuka] 1.

17). 1757 [anno], [novem]bris 7. Dekret oczewisty magdeburcki Wileń[ski] ex autorit[ate] I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów ś[więto]-trojeckich w Wilnie z szlchetnym Mińkiewiczem, wojtem wileń[skim], którym additio patroni wojtowi nakazano, – [sztuka] 1.

18). 1758 [anno], julii 4. Pozew po I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów od P[anó]w Mińkiewiczów, – [sztuka] 1.

19). 1758 [anno], julii 8. Dekret oczewisty magdeburcki wileń[ski] między I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] i szlchetnym Mińkiewiczem, wojtem, ferowany, – [sztuka] 1.

20). 1758 [anno], [septem]bris 2. Dowód pozwu w sprawie I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] z P[ane]m Mińkiewiczem, – [sztuka] 1.

21). 1758 [anno], [septem]bris 2. Pozew I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów wileń[skich] po P[an]u Mińkiewicz, – [sztuka] 1.

22). 1764 [anno], apr[ilis] 30. Testimonium P[an]a Szyszkowskiego, – [sztuka] 1.

23). 1763 [anno], mart[is] 24. Dowód w sprawie pozwu I[ch] M[ości] x[ięzy] bazylianów z P[ana]mi Mińkiewiczami, – [sztuka] 1.

Fasciculus 17mus sub litera Q

W którym fascykule zawiera się fascykulików małych cztery. W *pierwszym* fascykuliku papiery P[an]a Rzepnickiego, w tyle klasztoru naszego Wileń[skiego] na kamienicę leżącą, idąc z Końskiej ulicy do Ostrej bramy. W *drugim* fascykuliku prawo na kamienicę Cyrkowską, wedle Ostrej bramy, idąc z Rynku po prawej stronie. W *trzecim* [fascykuliku] prawo, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] służące na kamienicę po Olszanicy, zakonniku naszemu. W *czwartym* fascykuliku papiery na kamienicę Satanowiczowską.

[Fasciculus] [pri]mus

1). 1663 [anno], mart[is] 7. Konfirmacya inwentarza ś[więtej] p[amięci] P[an]a Rzepnickiego, – [sztuka] 1.

2). 1685 [anno], [octo]bris 17. Oryginał zapisu na kamienicę P[an]a Rzepnickiego, – [sztuka] 1.

3). 1685 [anno], [octo]bris 24. Prawo od magistratu Wileń[skiego], wydane I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] na wieczną posesyę kamienicy ze wszystkimi przynależnościami do niej, nazwaną Rzepnickiego, – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [secun]dus

4). 1631 [anno], mart[is] 7. Intromisya kamienicy Cyrkowskiego na Ostrej ulicy, – [sztuka] 1.

5). 1631 [anno], aug[usti] 14. Dekret ratuszny w sprawie córek Linowskiego o kamienicę Krasowskiego i Kuszylica, – [sztuka] 1.

6). 1637 [anno], maj[i] 23. Prawo od potomków Linowskiego, I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] dane, – [sztuka] 1.

7). 1637 [anno], julii 11. Przedaża od Krajowskiego I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] części kamienicy Czyrkowskiego, – [sztuka] 1.

8). 1737 [anno], [septem]bris 2. Inwentarz kamienicy Czyrkowskiej, – [sztuka] 1.

9). 1638 [anno], apr[ilis] 30. Protestacya na P[an]a Mackiewiczza o najście na kamienicę na Ostrej ulicy, nazwaną Linowską, – [sztuka] 1.

10). 1641 [anno], apr[ilis] 27. Zrzeczenie od Linowskiej, służące I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] na kamienicę Cyrkowską podle Ostrej bramy, – [sztuka] 1.

11). 1644 [anno], mart[is] 30. Puszczenie trzeciej części od Anastazyi Linowskiej Janowej Szostakowskiej domu I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

12). 1693 [anno], maj[i] 30. Libertacya na kamienicę w Wilnie pod Ostrą bramą, daną Czarkowskiemu Jerzemu, nabytą od Linowskiego, – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [ter]tius

13). 1610 [anno], junii 11. Przyznanie Teodozego Borowika, I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] służące, – [sztuka] 1.

14). 1627 [anno], apr[ilis] 27. Rezygnacya Teofila Olszanicy dóbr, – [sztuka] 1.

15). 1627 [anno], julii 8. Pozew po x[iędz]a Olszanicy o kamienicę; status cause czyli informacya w sprawie x[iędz]a Olszanicy, – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [quar]tus

16). 1643 [anno], febr[uaris] 4. Przedaża części kamienicy Sataniczowskiej od P[an]a Siemiona Salcewicza, kupioną od Krasowskiego, – [sztuka] 1.

17). 1634 [anno], febru[aris] 28. Wydział urzędowy części kamienicy Sataniczowskiej klasztorowi Ś[więtej] Trójcy po x[iędz]u biskupie pińskim, – [sztuka] 1.

18). 1634 [anno], mart[ii] 3. Przedaża części domu od P[an]a Krasowskiego P[an]u Michalczewskiemu, – [sztuka] 1.

19). 1694 [anno], [octo]bris 30. Przedaża P[an]i Brażyczynej P[an]u Salcewiczowi części kamienicy Sataniczowskiej, – [sztuka] 1.

20). 1635 [anno], febr[uaris] 6. Taryffa miasta Wilna, titulo Łukiszki, ex primit directe dom Salcewicza, – [sztuka] 1.

21). 1686 [anno]. List od ojca Salcewicza na przyznanie klasztorowi pewnej legacyi kamienicy i dworu swego wileń[skiego], po siostrze P[an]i Baranowiczowej na siebie spadłych, – [sztuka] 1.

22). 1635 [anno]. Dekret miejski między P[ane]m Brażycem, a Andrzejem, malarzem, o nieoddanie czynszu, – [sztuka] 1.

23). 1635 [anno], [octo]bris 5. Przedaża od P[an]a Salcewicza części, którą kupił od P[an]i Brażyczynej, I[ch] M[ościom] x[ięzom] bazylianom wileń[skim] służąca, – [sztuka] 1.

24). 1633 [anno], mart[ii] 5. Prawo na dom od Krasowskiego, Szczeklewskiemu służące, – [sztuka] 1.

Fasciculus 18vus sub litera R

W którym fascykule zawiera się fascykulików małych 3. W *pierwszym* fascykuliku legacya funduszowa 25 000 zł[otych] J[ego] Mości x[iędz]a Sielawy, metropolity, na 10 nowicjuszów i 2 kapłanów w klasztorze naszym Wileń[skim]. W *drugim* fascykuliku prawo zastawne, dane klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] na kamienicę Pawłowiczowską i Burbińską od P[an]i Zielonackiej, od dziada P[an]a Pawłowicza na lampę, aby się dzień i noc przed obrazem Matki Najś[więtszej] paliła etc. W *trzecim* fascykuliku legacya P[an]i z Podbereckich Szynkowej 500 zł[otych] na lampę przed obrazem Matki Najś[więtszej] w cerkwi naszej Wileńskiej.

[Fasciculus] [pri]mus

1). 1653 [anno], [decem]bris 1. Fundusz x[iędz]a Sielawy na 25 000 [złotych polskich], nowicyatowi Wileń[skiemu] uczyniony, – [sztuka] 1.

2). 1653 [anno], [decem]bris 1. Widimus funduszu x[iędz]a Sielawy klasztorowi Wileń[skiemu], – [sztuka] 1.

3). 1653 [anno], [decem]bris 1. Wypis z ksiąg trybunału Mińs[kiego] funduszu na nowicyat, – [sztuka] 1.

4). 1654 [anno], [decem]bris 5. Extrakt funduszu x[iędz]a Sielawy na nowicyat Wileń[ski] z kancelaryi królewskiej, – [sztuka] 1.

5). 1685 [anno], julii 17. Wypis z ksiąg trybunał[skich] na nowicyat Wileń[ski], – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [secun]dus

6). 1697 [anno], febr[uaris] 5. Aktykacya testamentu nieboszczyka Jerzego Pawłowicza, którym legował zł[oty]ch 100 na odprawienie dwóch Mszy u Matki Najś[więtszej], – [sztuka] 1

7). 1721 [anno], [novem]bris 8. Prawo zastawne na kamienicę Pawłowiczowską od P[an]o[w] Zielonackich, małżonków, służące I[ch] M[ościom] x[ię]żom] bazylianom wileń[skim], – [sztuka] 1.

8). 1720 [anno], julii 2. List P[an]a podstaroskiego wileń[skiego] na sumę [złoty]ch 2 000 Pawłowiczowskiej legacyi, – [sztuka] 1.

9). 1721 [anno], [novem]bris 5. List na przyznanie prawa zastawnego od P[an]o[w] Zielonackich, I[ch] M[ościom] x[ię]żom] bazylianom wileń[skim] dany, – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [ter]tius

10). 1748 [anno], junii 19. Legacya J[ej] M[ości] P[an]i z Podbereskich Szunkowej, – [sztuka] 1.

11). 1748 [anno], maj[i] 27. Zapis wlewkowy fundacyjny od P[an]i z Podbereskich Szunkowej na lampę, aby się przed obrazem Matki Najś[więtszej] nieustannie paliła, – [sztuka] 1.

12). 1748 [anno], [septem]bris 20. Legacya ś[więtej] p[amięci] P[an]i z Podberskich Szunkowej na lampę, która legacya jest wypłacona, – [sztuka] 1.

Fasciculus 19nus sub litera S

W którym fascykule zawiera się fascykulików małych 2. W pierwszym kopia dekretu Zygmunta III w sprawie episkopii Mohyłowskiej za błogo[sławionego] Jozafata, że tam unicy mają być biskupami, a nie dizunicy; oraz przywilej dany x[ię]żu Kolędzie i nam bazylianom od Jana Kazimierza na przewóz Mohyłowski. W drugim fascykuliku papiery na domki pod sadem I[ch] M[ości] x[ię]ży] bazylianów wileń[skich], które są poznoszone i place na ogród obrocone.

[Fasciculus] [pri]mus

1). 1619 [anno], mart[is] 22. Kopia dekretu Zygmunta III w sprawie episkopii Mohyłowskiej za ś[więteg]o Jozafata, że tam unicy mają być biskupami, a nie dizunicy, – [sztuka] 1.

2). 1620 [anno], maj[i] 1. Kopie listów króla J[ego] M[ości] do komisarzów w sprawie I[ch] M[ości] x[ię]ży] bazylianów wileń[skich] i J[ego] M[ości] arcybiskupa połockiego, a mieszczany mohyłowskimi, – [sztuka] 1.

3). 1631 [anno], febr[uaris] 8. Przywilej na przewóz Mohyłowski, I[ch] M[ościom] x[ię]żom] bazylianom⁵¹ służący, – [sztuka] 1.

⁵¹ Наступне слово *wileń[skim]* в оригіналі закреслено.

4). 1636 [anno], apr[ilis] 14. Protestacya od króla J[ego] M[oś]ci Władysława do P[an]a podskarbiego, aby dopomógł dóbr legaty za zapisami dochoździć I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom, – [sztuka] 1.

5). 1645 [anno], apr[ilis]. List królewski do P[an]a podskarbiego, aby żadnej przeszkody nie czynił na przewozach I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom, – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [secun]dus

6). 1684 [anno], [octo]bris 1. Prawo albo intromisya od klasztoru Jana Dowkszyna, dworek kupiony od P[an]a Dąbrowskiego, pobudowany na placu klasztornym, – [sztuka] 1.

7). 1686 [anno], julii 10. Prawo na domek kupiony pod gruszką w tyle ogrodu klasztornego, – [sztuka] 1.

8). 1687 [anno], mart[ii] 7. Prawo od P[an]a Mszanieckiego P[an]u Staniewiczowi na domek pod gruszką, – [sztuka] 1.

9). 1687 [anno], aug[usti] 1. Prawo od P[an]a Andrzeja Bartoszewicza i żony jego P[ani] Zofii Janowej Dowkszynej na domek pod gruszką, – [sztuka] 1.

10). 1693 [anno], febr[uaris] 12. Prawo od Dowkszynej i córki jej Jerzemu Żydaczewiczowi i żonie jego Ewie Pawłowiczównie na domek pod gruszką w tyle ogrodu klasztornego, – [sztuka] 1.

11). 1700 [anno], junii 6. Prawo od Anny Gintowczanki na domek pod gruszką, I[ch] M[ościom] x[iężom] bazyli[an]om] służące, – [sztuka] 1.

Fasciculus 20mus sub litera T.

*Który znajduje się w oprawie z bibuły in folio,
a na wierzchu mający tytuł: „Dokumenta, ad fundum
et litem klasztoru Ś[więtej] Trójcy należące”*

1). 1557 [anno]. Przedaża domu wedle Ś[więtej] Trójcy Michajłowicza Borsuka Kołodziejowi etc., – [sztuka] 1.

2). 1612 [anno], maj[i] 25. Dekreta w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów z obywatelami wileń[skimi], – [sztuka] 1.

3). 1612 [anno], julii 9. Regestr placów, do cerkwi Ś[więtej] Trójcy należących, – [sztuka] 1.

4). 1614 [anno], julii 25. Dekret asesorski z sukcesorem kaszawarowym i czapecznikiem w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich] o placce, – [sztuka] 1.

5). 1616 [anno], junii 18. Protestacya Bobrowicza, mieszczanina, na x[iędz]a metropolite o rozrzucenie domu jego w zaułku Chaciułyńskim na ulicy Końskiej, – [sztuka] 1.

6). 1633 [anno], [novem]bris 9. Podział między Stefanem Krasowskim, Janem Tomkiewiczem, Alexejem Siemienowiczem i Stefanem Szczechlewskim

dóbr tak ruchomych, jako i leżących po nieboszczyku Stefanie Siemienowiczu Czaplńskim, – [sztuka] 1.

7). 1637 [anno], junii 21. List przyznania Jana Prokszy domu I[ch] M[ościom] x[iężom] bazylianom w tyle klasztoru, tudzież rewers od P[an]a Grekowicza, na plac w ogrodzie klasztornym, – [sztuka] 1.

8). 1639 [anno], maj[i] 14. Inhibicya, aby P[an] Witoldowicz nie budował się na placu cerkiewnym, – [sztuka] 1.

9). 1640 [anno], maj[i] 9. Dekret magdeburgski w sprawie I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów wileń[skich], którym przysądzano nam bazylianom dom Szłociński, od czego P[an] Witoldowicz apelował, – [sztuka] 1.

10). 1641 [anno]. Dekret J[ego] K[rólewskiej] M[ości] z Witoldowiczem o dom Szłociński na gruncie cerkiewnym, – [sztuka] 1.

11). 1640 [anno], maj[i] 9. Pozwolenie od I[ch] M[ości] x[ięży] bazylianów budowania inkwilinom na placu cerkiewnym, – [sztuka] 1.

12). Kwit z samego oryginału, podług których płaci się terragium z placu Witoldowskiego alias Szłocińskiego, idąc ku Ostrej bramie po prawej ręce, – [sztuka] 1.

Fasciculus 21mus sub litera U

W którym zawiera się fasykulików małych 3. W *pierwszym* fasykuliku papiery na kamienicę Prokszyńską nazwaną, przedano od x[iędz]a Dubowicza P[an]u Kononowiczowi pod szpitalem naszym Święto-Trojeckim, idąc z Rynku po prawej ręce. W *drugim* fasykuliku zapis na kamienicę Procewiczowską, dany od J[ego] Mości x[iędz]a Procewicza P[ana]m Borowskim, kolligatom. W *trzecim* fasykuliku papiery na kamienicę Prokszyńską nazwaną, przedaną od x[iędz]a Dubowicza P[an]u Kononowiczowi pod szpitalem naszym Święto-Trojeckim, idąc z rynku do Ostrej bramy po prawej ręce.

[Fasciculus] [pri]mus

1). 1645 [anno]. Exdiwizya miasta Wilna, ex officio na trzy części miasto podzielone za reskrytem króla Władysława, – [sztuka] 1.

2). 1690 [anno]. Taryffa miasta Wilna i przedmieściów, jurysdyki miejskiej podług etc., – [sztuka] 1.

3). 1735 [anno]. Specyfikacya browarów, kotłów w mieście Wilnie, – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [secun]dus

4). 1725 [anno], januar[is] 5. Prawo dane od x[iędz]a Procewicza na kamienicę P[ana]m Borowskim, – [sztuka] 1.

5). 1726 [anno], apr[ilis] 17. Pozew od klasztoru naszego Wileń[skiego], dany P[an]u Walerianowi Borowskiemu o zabranie z skarbcza naszego i klasztoru rzeczy różnych, – [sztuka] 1.

6). 1726 [anno], apr[ilis] 17. Prawo dane od x[iędz]a Procewicza na kamienicę P[ana]m Borowskim, – [sztuka] 1.

7). 1727 [anno], apr[ilis] 24. Regestr spraw na kamienicę Kołędziewską, wziętych z klasztoru Wileń[skiego] Ramkańskiego (?) przez P[anią] Borowską jako aktorką, a P[an]a Borowskiego małżonką, – [sztuka] 1.

8). 1726 [anno], apr[ilis] 26. Aktykacya rejestru x[iędz]u Teofilowi Jętkiewiczowi, Z[akonowi] Ś[więtego] B[azylego] W[ielkieg]o służąca, – [sztuka] 1.

9). 1726 [anno], maj[i] 30. Kwitacya P[an]a Borowskiego, klasztorowi Wil[eńskiemu] dana z odebranych kuf 4 wodki, – [sztuka] 1.

[Fasciculus] [ter]tius

10). 1640 [anno], apr[ilis] 20. Kopia oblatowna sprzedaży kamienicy Prokszyńskiej przez Dubowicza P[an]u Kononowiczowi, – [sztuka] 1.

11). [...] ⁵², febr[uaris] 15. Zamiana P[an]a Kwity Strotowicza z Iwanem Andrzewiczem domu w mieście Wilnie, – [sztuka] 1.

12). 1731 [anno], febr[uaris] 10. Pozew autentyczny w sprawie Zborowskiego z magistratem i I[ch] M[ościami] x[iężmi] bazylianami wileń[skimi] o kamienicę Prokszyńską na sądy asesorskie, – [sztuka] 1.

13). 1691 [anno], apr[ilis] 29. List J[ego] K[rólewskiej] M[ości] upominalny do burmistrzów i całego magistratu Wileń[skiego] i administracya J[ego] Mości P[an]u wojtowi wileń[skiemu] Zaleskiemu, – [sztuka] 1.

14). 1647 [anno], febr[uaris] 23. Remisia z Rzymu ratione 14 000 zł[otych] pol[skich], których pretendował nasz klasztor Wileń[ski] od x[ięży] karmelitów bosych, – [sztuka] 1.

15). 1554 [anno]. Przedaża kamienicy od Barbary Kosakowej P[an]u Jerzemu Beczce, – [sztuka] 1.

Fasciculus 22dus sub litera W

Prawo o sześć świec od krawców i o sześć świec od szefuw na Zielone Świątki, do cerkwi Ś[więtej] Trójcy należące, i oddawanie trzeciego grosza od szewców. Tudzież przywilej na bractwo kuszniarskie i inwentarz bractwa kozamiackiego, – [sztuki] 34.

Fasciculus 23tius sub litera X

Kontrakta i rewisia znajdują się w tym fascykule na kamienice różne, na place, kramy etc., pro informatione tylko potrzebne, oraz kwity podymnego z różnych kamienic, – [sztuka] 1.

Fasciculus 24tus sub litera Y

Proceder znajduje się w tym fascykule klasztoru Ś[więto]-Trójeckiego z dyzunitami, – [sztuki] 32.

⁵² В оригіналі залишено чисте місце для впису річного датування документа.

Fasciculus 25tus sub litera Z

W tym fascykulie zawiera się papiery rękopisne błogosławionego Jozafata Męczennika i W[ielebnych] Jakuba Kizikowskiego, Teofana Kołbieczyńskiego, pomęczonych od Piotra Alexijewicza, cara moskiewskiego, w Połocku r[ok]u 1705. Relacja autentyczna zameżenia przez kozaków in odium fidei Symona, Finka, Rumpertowicza, bazylianów, roku 1649. Także punkta względem klasztoru Wileń[skiego] i archimadryi Wileń[skiej], Mińskiej i Czerejskiej, – [sztuki] 8.

*Fasciculus 26tus sub litera Z.**Papiery różne, klasztorowi Wileńskiemu służące*

1). 1596 [anno], maj[i] 22. Rozkaz króla Zygmunta znosić każde bractwo wileń[skie], tak jednak żeby metropolita sądził popów i kaznodziejów, a osądziwszy, pro executione miastu ich oddał, – [sztuka] 1.

2). 1637 [anno], [octo]bris 8. Protestacya na x[ięży] karmelitów [kościola] W[szystkich] Ś[więtych] o wybicie dziury w brackim dworze, – [sztuka] 1.

3). 1681 [anno], apr[ilis] 26. Przedaża domu na Końskiej ulicy od P[anó]w Temkiewiczów P[an]u St[r]awińskiemu służąca, – [sztuka] 1.

4). 1695 [anno], jan[uaris] 26. Dekret P[an]a Tyszkiewiczza z P[ana]mi Szyszkami, – [sztuka] 1.

5). 1699 [anno], [decem]bris 2. Przedaża od P[an]a Stanisława Strawińskiego na połowę dworku, P[an]u Glińskiemu służąca, – [sztuka] 1.

6). 1700 [anno], maj[i] 5. Przedaża dworku od P[an]a Glińskiego P[an]u Omelianowi in vicu ostrensi, – [sztuka] 1.

7). 1708 [anno], [octo]bris 16. Przedaża P[an]a Strawińskiego dworku na Końskiej ulicy P[an]u Bazylemu Chylimowiczewi, – [sztuka] 1.

8). 1712 [anno], [novem]bris 14. Dekret grodzk[i] wileń[ski] klasztoru Wileń[skiego] na P[an]a Klimaszewskiego, – [sztuka] 1.

9). 1712 [anno], [octo]bris 20. Proces na P[an]a Zmijowskiego, sędziego grodzk[iego], o niesłuszne przywłaszczenie kamienicy kusznerskiego bractwa, – [sztuka] 1.

Fasciculus 27mus sub litera Ż

Kwity podymnego z różnych kamienic w tym fascykule, – [sztuka] 1.

*Fasciculus 28vus sub literis AA**Ten fascykulik należy do fascykulu 14 sub litera N.*

1). Przywilej na bractwo Ś[więtej] Trójcy, w którym dostatecznie wyrażono, jakim sposobem mają się zachować w tym bractwie, – [sztuka] 1.

2). Przywilej na bractwo kusznerskie wileń[skie] króla J[ego] M[oś]ci Zygmunta III, – [sztuka] 1.

3). Aktykacya przywileju libertacyi na domy brackie, leżące na rogu od ratusza idąc do Ostrej bramy po lewej ręce, gdzie zaczyna się Subocz ulica, – [sztuka] 1.

4). List od króla Zygmunta do sekretarza, ażeby bractwa wszystkie ruskie do Ś[więtej] Trójcy były powrócone, – [sztuka] 1.

**Regestr obligów starych od różnych Ich M[ó]ściów,
klasztorowi Wileń[skiemu] danych, innych papierów mniej potrzebnych**

Fasciculus 1mus sub litera A.

W tym fascykule znajduje się fascykulików 3

W pierwszym wlewku obligu na talarów 170 od x[iędz]a Szmita, plebana zelwiańskiego, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] dany na P[anó]w Szperkowiczów, – [sztuka] 1.

W drugim obligu P[an]a Nowokuńskiego Ilcewicza, regenta grodzki[ego] oszmiań[skiego], na talarów 25, klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] służący, – [sztuka] 1.

W trzecim obligu, klasztorowi Wileń[skiemu] dane: 1mo od P[an]a Kotła na zł[otych] 320; 2do od P[an]a Sankiewicza na talarów 26 zł[otych] 5 i groszy 15; 3tio od P[an]a Animowicza na talarów 20; 4to od x[iędz]a Połubińskiego, kanonika, na zł[otych] 100; 5to od P[an]a Spindowicza na talarów 10.

Fasciculus 2dus sub litera B.

W tym fascykule znajduje się fascykulików 3

W pierwszym wlewku na talarów 110 klasztorowi naszemu Wileń[skiemu] w podobnym długi od P[an]a Wargalowskiego Stefanowicza, wojta wil[ęńskiego], dany do odebrania onych od J[ego] Mości] P[an]a Czyża, podkomorzego w[ojewó]dztwa Wileń[skiego].

W drugim papieru po x[iędz]u Janowiczu, zakonniku naszym w Czerezi zmarłym, pozostałe, to jest obligi, karty, asekuracje, kwity i zapis J[ego] Mości] x[iędz]u prowincyałowi do dochodzenia tego służący.

W trzecim obligu od P[anó]w Deregowskich, mieszczan wileń[skich], służący na 2 000 zł[otych] i tyńfów 1200, oraz proceder prawny o ten dług.

Fasciculus 3tius sub litera C.

W tym fascykule znajduje się fascykulików 2

W pierwszym obligu od P[an]a Witosławskiego na kop 20, jeszcze błogosławionemu Jozafatowi dany, i inne obligi dawne.

W drugim obligu od różnych Ich M[ó]ściów x[iędz]u Lubienieckiemu dane, i protestacya tego x[iędz]a Lubienieckiego o wykradzenie w klasztorze naszym Mińskim skarbów.

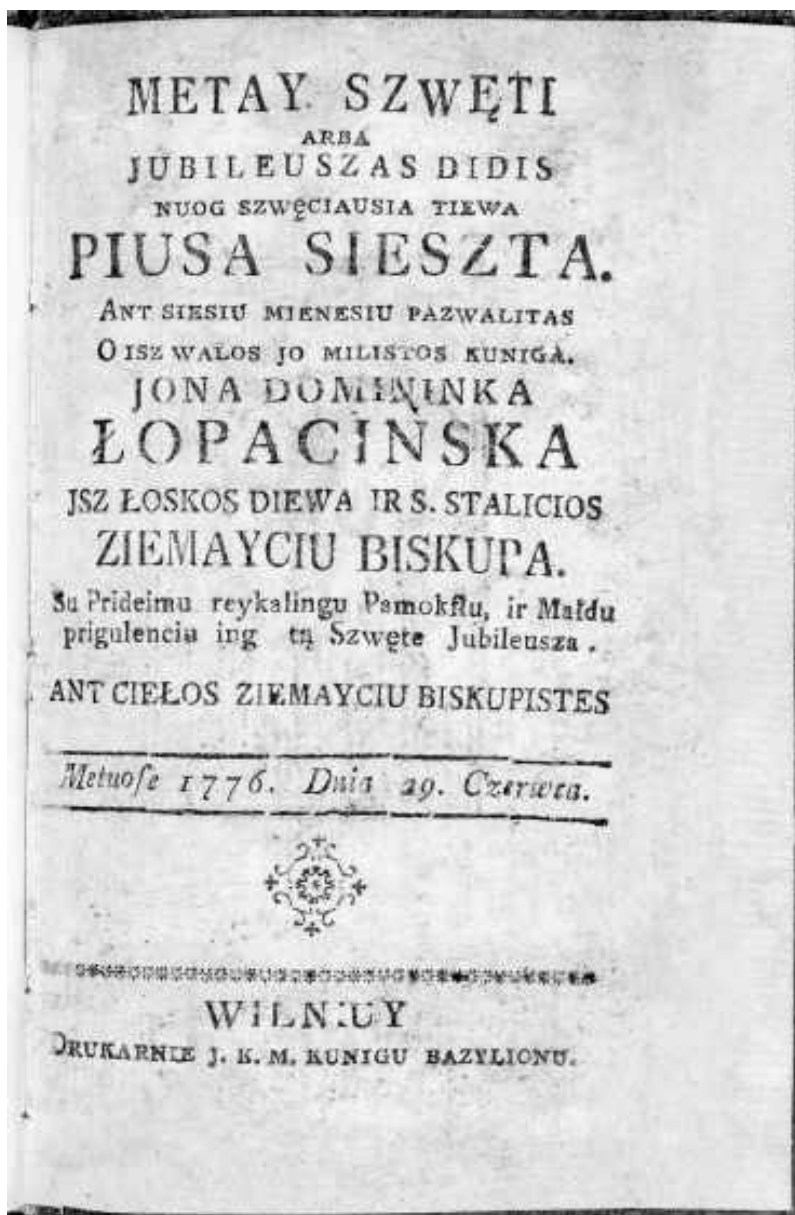
Fasciculus 4tus sub litera D

Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 297, л. 1–66. Оригінал. Рукопис. Мова польська, латинська.

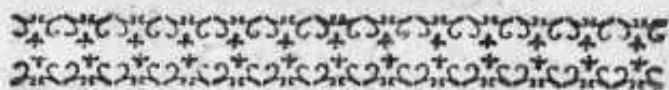
Док. № 13

м. Вільно, 1776 р. –

„Передмова” („Prakalba”) до першого литовськомовного видання
Віленської василіянської друкарні „Святий рік, або Великий ювілей,
проголошений на шість місяців в усій Жемайтійській єпархії
29 червня 1776 р. Святишим Отцем Пієм VI...”

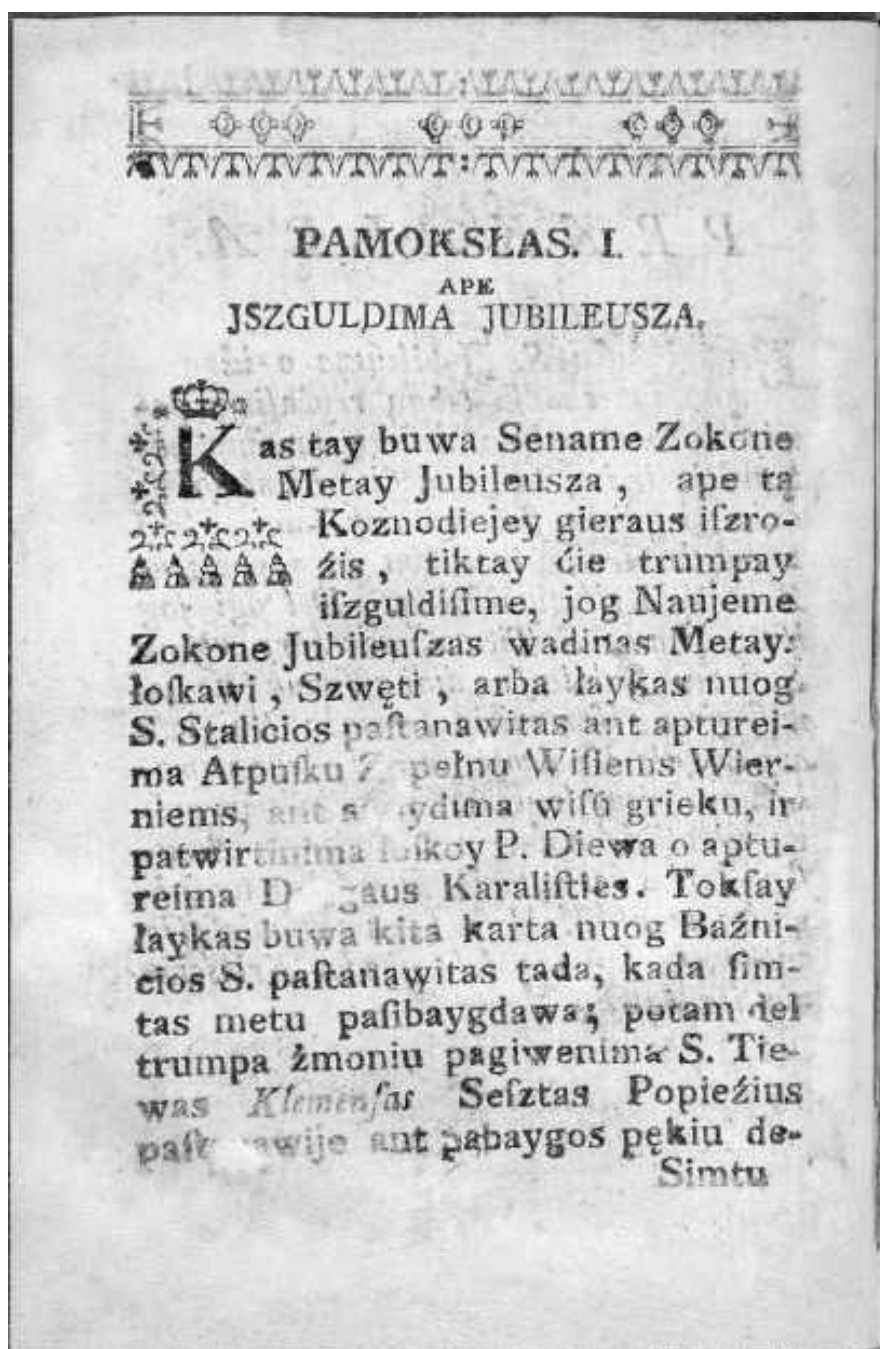

P R A K A Ł B A.

Brangi łoska S. Jubileusza o iżgani-
 muy dusies musu łabay reukalinga pa-
 wina, kożna wienna źmogu tawimp pa-
 traukti, ir ing tã priwesti, idant to di-
 dziu giejdimu storotus dasiżinoti, koki
 tay łoska ira, ir kokiis dara pażitkus
 Zmoguy Krikšcioniszkuj. Del togi jog
 isz gromatoc S. Tiewa, par kure wisam
 Swietuy Jubileusza didi apszauk, ne gal
 wisi gieray iszmaniti; tã maża Knigiata
 ant to gata isz duota padros giara pamo-
 ksta ape wisus dayktus, kur is kożnam pri-
 gul žinoti del aptureima, tu didziu Atpu-
 sku, kurius kas apturies su pad^{im}u tos kni-
 giatus, tegul Maldoſe sawa neuźmirsz, ir
 ant to, kursay anę del wygadoš Krikšcio-
 niu isz dawc.

81

PA.

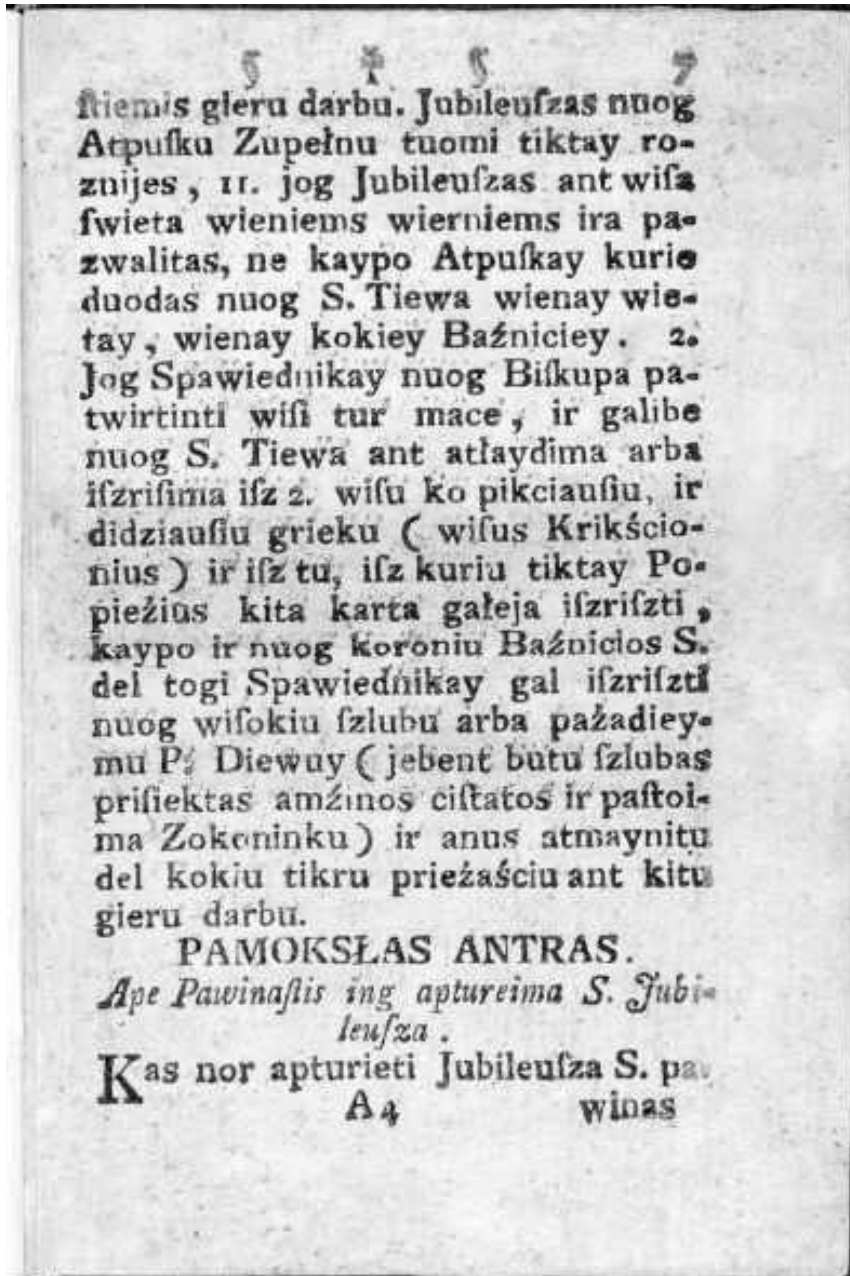
[†] [§] [§]
 Simitu mecu, o *Urbanas* Sialztas
 patrumpinata layka iki triu desimtu
 treju metu: ant gala *Powilas* antras
 ant pabaygos dwidesimtu pekieriu
 metu pastanawie Jubileusza didi at-
 prowinieti, kurie metay perney su-
 kaka. Wadinasi tas Jubileuszas didis
 ir sawalaykis, nes kitas *Mazenis* gal
 pati pastanawitas koźname ciese ir
 koźname reykaie Baźnicios S arba
 kada Naujas Popiezius ira iszrin-
 ktas.

*Jubileusz*as tay ira Atpuskay Zu-
 pelni, arba atlaydimas wisu grie-
 didziausiu, ir už anus karoniu, ku-
 ries turietu žmogus kiętieti ar ant
 to, ar ant ano swieta Ciściuy; o
 tay isz maces wiresnibes baźnicios
 S. Isz skarba nupelnu Jėganitojus
 musu, Motinos Szwe; ir wisu Swiętu
 Diewa dowanotas. Nes dwei day-
 ktay koźname griekie atfirad: Pir-
 masis ira piktibe, kuri P. Diewuy
 dara dide kriwda, ir nupelnimas ko-
 ronies. Piktibe arba kaltibe atfi-
 layda par Spawedni S. gieray atpro-

6 § † §
wita, bet koronie už sunku grieka
amžina atsimaynos ing trumpa lay-
ka, Cišciuy del gana padarima spra-
wiedliwastiey P. Diewa. Reykia po-
tam žinoti, jog pagal senuju prowu
Bažnicios S. prigulenciu žmoguy, už
wiena sunki grieka kielerus Metus
funkiey pakutawoti, kaypo apra-
sita ira; bet dabar Bažnicie Szwę-
tokiu ne už duod sunkiu pakutu del
silpnibes ir nekantribes žmoniu, bet
ant kita swieta atided už griekus
korone Cišciuy, jey ant to swieta
kas neiszpakutawos.

Tokies tada koronies už griekus
prigulencies Atpuskay Zupelni nuog
Bažnicios S. pastatiti su wifum at-
laydž, o nezupelni Atpuskay kokie
dali koronies Cišciaus, iż met, kay-
po pėkiesdesimtis arba szimta Metu
arba dienu, kurius turietu grieszni-
kas Cišciuy kięti.

Jubileuszas tay ira Atpuskay už
wifus didesni nuog Szwę: Tiewa wi-
fiems wierniems dabar pazwaliti su
kokiomis kondicioms arba pawina-
stiemis

Опубл. за: Jonas Lopacinskis. *Metay szwęti arba Jubileuszas didis nuog szwęciausia tiewa Piusa Sieszta...* Wilniuy 1776.

VUB RSS, Lr 912. Оригінал. Стародрук. Мова литовська.

Регестовий опис: *Knygos lietuvių kalba*, т. 1, nr. 713.

Інтернет-ресурс: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=78708>.

Док. № 14

м. Вільно, 1785 р., серпня 15–16. –
*Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1785 р.*

Visitatio canonica monasterii Vilnensis

Anno Domini 1785 die 15 augusti n[ovi] s[tili] absente V[enerabili] A[dm]o-
dum] R[everendo] p[at]re Maximiliano Wilczynski, prov[inci]ae nostrae, pro-
toconsultore et loci huius superiore, utpote attendente iudiciis succameralibus
in praedio Zalesse triginta ferme milliaribus hinc dissito, ad sonum campanae
convocata numerosa communitate loci et apposito ad rem instituto sermone vi-
sitationem canonicam solito more intimavi, atq[ue] officialibus monasterii ut
prompta et parata habeant regestra et inventoria demandavi.

Die 16 mane visitavi ecclesiam obiter quam inveni vetustam de lapide coc-
to fabricatam altaria habentem undecim praeter capellam contiguam monialium,
et alteram aliquot passibus separatam Zyczkie vicinorum. Omnia altaria etsi ve-
tusta praeter duo recentiora de ligno etiam fabricata, decenter satis ornata can-
delabris stanneis et crucibus suis itidem stanneis non parvae molis instructa,
in altari vero maiori prostare crucem argenteam satis altam. Ibiq[ue] visitavi Ve-
nerabile Eucharistiae sacramentum quod vidi asservari in cyborio affabre facto
de ligno arte sculptoria quod olim inserviebat ad condendam crucem praealtam
argenteam insigniter elaboratam et particulam de cruce vivifica Salvatoris nostri
inclusam habentem quae ante aliquot annos furto ablata est. Uberiorem eccle-
siasticae suppellectilis revisionem in aliud tempus commodius interea distuli,
et ad excipienda scrutinia me converti non servato ordine vocationis vocando
primo religiosos qui studium philosophiae compleverunt quod horum pleriq[ue]
brevi expediendi essent.

Itaq[ue] vocatus primo loco fuit R[everendus] f[rater] Beniaminus Korza,
natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Slonimensi, annos aetatis
suae numerans 23, a professione religiosa quintum complet quos impendit in ad-
discenda rhetorica et dando operam philosophiae et mathesi in hoc monasterio
manet anno [ter]tio. Examinatus super articulis propositis respondit: Ad I: Affir-
mative. Ad II: Convenire solent omnes nisi aliquando nonnulli tardare soleant.
Ad III: missa canitur quotidie atq[ue] ritus et caeremoniae servantur in Quadra-
gesima bis canebatur missa praesantificatorum. Nocturna officia rarissime fieri
solent nisi Natali Chr[ist]i D[omi]ni Epiphaniae et Annunciationis festo atq[ue]
maiori hebdomada. Ad IV: Affirmative. Legiturq[ue] primo Sacra Scriptura,
tandem Vitae Sanctorum et Annales Ecclesiastici. Ad V: Affirmative. Ad VI:
Ieiunia omnia servantur, infirmioris valetudinis qui dispensantur, observant re-
gulam praescriptam a Benedicto XIV. Ad VII: Confessarii etsi pauci sunt curant

satisfacere indigentibus. Ad VIII: Fratres solent confiteri et sacra synaxi refici omni festo. Ad IX: Superioris curam ac diligentiam in curandis commodis religiosiorum laudavit: cum infirmis charitative se gerit, eos invisit et de medico providet. Prudenter se gerit in corripiendis et corrigendis fratribus et excipiendis hospitibus. Ad X: Infirmi non dantur nisi quod oculis laborat R[everendus] f[rater] Ianuarius Bystry qui experitus omnem charitatem et curam. Ad XI: Depositarius quis sit deponens ignorat, sicut et quomodo expendantur proventus. Ad XII: Pax et concordia servantur inter religiosos, occupantur suis studiis et functionibus. Ad XIII: Nulla scandala obvenerunt, neq[ue] dantur votorum transgressiones, quodsi aliquando excesserit aliquis reprehensus et correctus resipuit. Clausura servatur, etiam tempore tribunalis separata porta clausa semper erat, nunquam aditus [...] ¹ ad monasterium patuit. Ad XIV: Contentu[m] se dixit suo statu ac vocatione et nullas patitur aut difficultates internas aut charitatem laedentes vexationes. Ad XV: Nulla opera manualia novit praeter delineandi, linguae gallicae operam dabat sed exiguo cum profectu ut ait, dixit se tamen posse legere et intelligere libros nonnullos. Ad XVI: In schola dixit ordinem bonum servatum esse et professorem diligentem fuisse. Provisum etiam est hocce studium libris necessariis et instrumentis nonnullis mathematicis. Ad XVII: Ad 1. Potus cremati non solet dari iunioribus, sed consolationis tempore exhibetur aut cerevisia exquisitor aut vinum. Ad 2. Nullus datur ludus. Ad 3. Nondum omnes sunt provisi tendis sive velamentis circa lectus. Ad 4. Vestitum non difformem portant, sed adhuc non plene conformem. Ad 5. Recenter acceperunt instrumenta quae habentur. Ad 6. Linguae gallicae operam dabant metaphisici crudiculo ipso professore. Graece vero legere didicerunt. Ad 7. Repetitiones fieri solebant quotidie quoties lectio datur scholastica, et in refectorio circuli persolvebantur omni hebdomada per unamquamq[ue] scholam. Publica disputatio peracta fuit per physicos et metaphisicos, hos oppugnantibus professoribus Accademiae et respondentibus nostris studentibus. Physicos vero oppugnabant p[atres] carmelitani antiquae observantiae defendentes erant R[everendi] f[ratres] Ianuarius Bystry et Bielski. Ad XVIII. Ecclesia non est parochialis, conciones omni festo die dicuntur et solemnioribus festis praeter concionem intra missae sacrificium dicuntur etiam in vespers per studentes religiosos, unde reliquia parochiam concernentia omisi inquirere. Ad XIX. Non erat necessitas inquirendi. Ad XX. Lampas continuo ardet in ecclesia in curritorio de hyeme nonnisi in una condignatione accenditur. Ad XXI. Ignorat. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Bibliotheca multum patitur quod sine ordine libri iaceant, ideoq[ue] cura augendae eiusdem esset superflua. Ad XXIV. Resolutio casuum qualibet hebdomada fieri consuevit in refectorio tempore prandii resolutoris munus obibat R[everendus] p[ater] vicarius. Ad XXV. Nihil audivit aut

¹ Нерозбірливо.

observavit, ut quispiam proventus monasterii sibi appropriaret. Ad XXVI: Ignorat. Ad XXVII. Obiverunt R[everendus] p[ater] Lipczynski confessarius et R[everendissimi]mus p[ater] Samuel Nowicki, quorum cura peculiarissima habebatur; et dispositi bene vitae curriculum compleverunt. Derelicta ad cassas respectivas an pervenerint ignorat. Ad XXVIII. Seniorum et emeritorum cura habetur sed V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[ater] Czeczowski, senior emeritus in infirmitate sua non vult adhiberi medicum. His exauditis cohortatus sum ad sedulam curam profectus in spiritu qui aliunde semper laudatus fuit ex moribus a suis profesoribus optimum referens iudicium, atq[ue] ita monitum dimisi.

[Secun]do loco vocatus fuit R[everendus] f[rater] Ephraem Dykowski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in ducatu Samogitiae, annos aetatis suae numerans 26 a professione religiosa septimum subdiaconus nunc complevit studium philosophicum manet in hoc monasterio anno tertio. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Solent plerumq[ue] aliqui tardere ad matutinum officium. Ad III. Missa fere quotidie canitur omisa feria [quar]ta et [quin]ta, ritus et cerimoniae servantur. Ad IV. Affirmative quoad utramq[ue] partem. Ad V. Affirmative. Ad VI. Ieiunia omnia observantur ab omnibus, nisi infirmi dispensantur, qui tamen observant praescriptum Benedicti XIV. Ad VII. Pauci sunt confessarii qui curant indigentibus sufficere et R[everendi] p[atris] confessarii diligentiam laudavit. Ad VIII. Omni die festo fratres solent confiteri et sacra synaxi refici. Ad IX. Superioris diligentiam laudavit in providendis commodis religiosorum, erga infirmos charitas habetur, in reprehendis religiosorum defectibus prudentem esse dixit. Ad X. Infirmus nullus nunc est nisi quod f[rater] Ianuarius Bystry oculis laborat. Ad XI. Reditus monasterii percipit depositarius scilicet R[everendus] p[ater] sacellarius, qui quomodo expenduntur dixit sua non referre. Ad XII. Pax et concordia servatur, et religiosi videntur esse modesti. Recollectiones octiduanas omnes absolverunt. Ad XIII. Nullum contigit publicum scandalum clausura servatur. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et sua vocatione nullasque pati difficultates seu vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Solent occupari suis functionibus ac studiis caeteri religiosi. Scit linguam samogiticam. Ad XVI. Studium litterarum diligenter promovetur tum domi tum in accademia, ubi lectioni physicae et mechanicae adesse solebant ter in hebdomada. Profecerunt studentes pro posse. Ad XVII. Ad 1. Consolatio rara dari solet solemnioribus festis fratribus studentibus non datur potus cremati, et moderata portio datur aut melis aut vini. Ad 2. Nullum ludum tradicularem habent. Ad 3. Solent bini aut terni in cubiculis commanere hyemali tempore, non tamen habent velamenta lectorum. Ad 4. In vestitu servatur uniformitas et selecta est materia dicta sztamet pro veste inferiori, pro superiori autem barahan. Ad 5. Dantur aliqua instrumenta necessaria recenter conducta sicut et libri necessarii ad promovendum studium philosophicum. Ad 6. Pauci studium impendebant ad linguas extraneas

addiscendas. Ad 7. Repetiones in schola quotidie dabantur in refectorio omni hebdomada et publicae disputationes institutae fuerunt annuae. Ad XVIII. Ecclesia non est parochialis, tamen frequenter vocantur ad obsequia parochialia praecipue ad infirmos. Conciones omni die festo dicuntur, in quibus dicendis iuvare quandoq[ue] solent studentes. Reliqua ommissa sunt quae spectant curam parochialem, proindeq[ue] ad XIX ommissa est inquisitio. Ad XX. Lampas continuo ardet in ecclesia, in curritorio vero de hyeme accendi solet in una tantum condignatione. Ad XXI. De obligationibus missarum ignorat. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Bibliotheca neglecta est cum magno damno librorum. Ad XXIV. Resolutio casuum interdum intermittebatur R[everendus] p[ater] vicarius resolutoris casuum munus obibat an uno resolutiones libro peculiari inscribebantur nescit. Ad XXV. Nullum observavit religiosum qui interciperet proventus aliquos, audivit tamen conquerentem populum quod dum aliqui obtulerint eleemosinam pro officio defunctorum cantando a religiosis, idem peragebatur cum sono duntaxat organi. Ad XXVI. Ignorat. Ad XXVII. Defuncti sunt duo patres quibus obsequia praestabantur tam quae concernunt animam qua[m] corporis salutem. Ad XXVIII. Seniorum emeritorum et infirmorum cura habetur. Deniq[ue] cohortatus sum ad curandum profectum in spiritu et amore Dei atq[ue] ita monitum dimisi.

[Ter]tio loco vocatus fuit R[everendus] f[rater] Iosaphat Polloniewicz, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Orsensi, annos aetatis suae numerans 26 a professione religiosa [no]nu[m]. Manet in hoc monasterio anno tertio complevit studium philosophicum. Examinatus super articulis propositis respondit ad I affirmative. Ad II. Convenire solent nisi qui functionibus praepediti adesse non possunt. Ritus et cerimoniae servantur. Ad III. Missa exceptis diebus Lunae et Mercurii quotidie canitur. Ad IV. Affirmative. Lectio etiam datur. Ad V. Itidem affirmative. Ad VI. Ieiunia omnia ab omnibus observantur. Ad VII. Confessarii an sint sufficientes ignorat. Ad VIII. Fratres solent omni die festo frequentare sacramenta et simul solent accedere ad S[acram] Eucharistiam. Ad IX. Superioris curam et diligentiam laudavit, in exhibendis commodis religiosis cum infirmis charitatem exercet qui nisi absente superiore aliquando patiuntur defectum commodorum. Ad X. Infirmatur R[everendus] f[rater] Ianuarius Bystry qui tamen ambulare solet et cura eius habetur. Ad XI. Ignorat cum ad se non pertineat. Ad XII. Servatur pax et charitas inter religiosos, et modeste procedunt. Meditationes absolverunt omnes. Ad XIII. Nulla obvenerunt scandala, sobrietatem servant. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione nullasq[ue] patitur difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Nulla opera manualia praeter delineandi artem aliquomodo exercet et nullam linguam extraneam didicit. Ad XVI. Schola bene providebatur et provisum est studium variis instrumentis necessariis ad mathesim. Ad XVII. Ad 1. Iunioribus datur aliquando portio vini. Ad 2. Nullus ludus habetur recreantur deambulando extra

civitatem. Ad 3. Manent in cubiculis pleriq[ue] bini nulla tegumenta lectorum habentur. Ad 4. Conformem vestitum ut plurimum portant nisi qui antiquiores vestes diversae materiae adhibent. Ad 5. Professores provisi sunt libris sufficientibus et discipulis legendus proponebatur de la Caille. Ad 6. Non solebant discere linguas extraneas ob defectum temporis. Ad 7. Quotidianae repetitiones fiebant in schola, in refectorio quoq[ue] singulis septimanis circuli agebantur. Menstruae disputationes non erant in usu. Annuae publicae disputationes institutae fuerunt oppugnantibus professoribus accademiae ex metaphysica, et p[atribus] praedicatoribus ex physica. Ad Accademiam solent procedere simul prasente sive assistente R[everendo] p[at]re professore physicae. Ad XVIII. Conciones omni festo dicuntur in quibus dicendis concionatorem iuvant studentes, deponens triennio dixit circiter decem conciones. Parochialis non est ecclesia vocari tamen solent ad obsequia praestanda infirmis. Ad XIX. Non erat necessitas inquirendi. Ad XX. Lampas quotidie ardet in ecclesia in curritorio hyeme solet accendi lumen in una contignatione. Ad XXI. Nihil scit. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Bibliotheca insignis sed desolata quia sine ordine libri acervatim depositi expectant meliorem fortunam. Ad XXIV. Resolutio casuum intermissa est ab aliquo tempore. Ad XXV. Nullum religiosum observavit damnificantem proventibus monasterii. Ad XXVI. Nihil scit. Ad XXVII. Mortuus non pridem est R[everendiss]imus p[ater] Samuel Nowicki cuius cura specialis fuit, et derelicta divendita sunt. Ad XXVIII. Seniorum et infirmorum respectus haberi solet. His exauditis cohortatus sum ad sedulam curam profectus in spiritu et ita monitum dimisi.

[Quar]to loco vocatus fuit R[everendus] f[rater] Alexander Butkiewicz, natus ex parentibus catholicis ritus latini in ducatu Samogitiae, annos aetatis suae numerans 25 a professione religiosa [septi]mu[m]. Manet in hoc monasterio anno [ter]tio complevit studium philosophicum. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Convenire solent nisi legitime occupati non adeunt aliquando. Ad III. Missa canitur fere quotidie et cerimoniae servantur. Ad IV. Affirmative. Ad V. Pariter affirmative. Ad VI. Ieiunia servantur omnia ab omnibus. Ad VII. Confessarii pauci erant ideoq[ue] non poterant concurrenti populo sufficere. Ad VIII. Solent confiteri et communicare omni festo ordinarie saltem omni hebdomada. Ad IX. Superioris curam ac diligentiam laudavit quo praestite longe melius tractari solent, erga infirmos charitativus est nec discolis parcat, admonendo eos cum charitate paterna. Ad X. F[rater] Ianuarius Bystry infirmatur sed cura eius habetur. Ad XI. Nescit quomodo expendantur proventus aut res oeconomica procedit. Ad XII. Pax et concordia servatur inter religiosos et modeste se gerunt. Meditationes omnes absolverunt, studentes bis in anno reliqui semel. Ad XIII. Scandalum nullum contigit. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione nullas patitur difficultates et vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Opera manualia nulla scit. Gallicae linguae studuit sed

parvo profectu. Ad XVI. Studium diligenter promovebatur at putat se profecisse. Ad XVII. Id[que]: Ad 1. Datur aliquando potus aut melis aut vini etiam studentibus in minori quantitate. Ad 2. Ludum nullum habent, recreari solent deambulando, simul deambulari omnes consueverunt. Ad 3. Manent in cubiculo bini de hyeme etiam plures circa lectus non habent velamina. Ad 4. Vetustiores vestes sunt variae, sed qui recenter confecerunt vestes hi uniformem habent materiam. Ad 5. Instrumenta pleraque[ue] conducta sunt et coempta sicut et libri necessarii, utebantur „Philosophia” p[atris] de la Caille, et aliqua scripserunt tradita et dictata a professore. Ad 6. Linguae gallicae et graecae studium dabatur. Ad 7. Quotidie repetitiones in schola, et aliquot diebus in academia ad quam frequentabant pro lectione physicae experimentalis et mechanicae, adibant vero academiam omnes simul et assistente professore physicae. Ad XVIII. Conciones dicuntur festis omnibus diebus, concionari solent praeter concionatorem ordinarium etiam philosophi. Non est parochialis ecclesia ideoque[ue] ea quae parochiam concernunt inquirere omisi ac articulum XIX omisi pariter. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet, in curritorio de hyeme unico lumen accendi solent. Ad XXI. Ignorat. Ad XXII. Provisus est chorus omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Bibliothecam non vidit deponens. Ad XXIV. Resolutio casuum solebat fieri omni die Sabbatho. Ad XXV. Nihil observavit quod deferre posset. Ad XXVI. Minus est informatus. Ad XXVII. Infirmorum cura habebatur peculiaris. Defunctorum derelicta divendita fuerunt pecunia collecta an sit restituta nescit. Ad XXVIII. Discretum superiorem curare commoda seniorum ac infirmorum. Denique[ue] cohortatus sum ad curam profectus in spiritu et ita monitum dimisi.

[Quin]to loco vocatus fuit R[everendus] p[ater] Caesarius Szalayski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinato Lublinensi, annos aetatis suae numerans 24 a professione religiosa [quar]tum manet in hoc monasterio anno tertio complevit studium philosophicum. Examinatus super articulis propositis respondit ad priores articulos usque[ue] ad XII inclusive. Ad XIII. Nullum obvenit scandalum. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione ac nullas pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes provisionem vestiariam plene recepit. Ad XV. Nullam linguam extraneam didicit. Grammaticam commissionis educationis legit. Ad XVI et XVII. Conformiter deposuit cum reliquis circa studium. Concionari aliquando solebat et triturio orto conciones dixit, partim in sua ecclesia partim in alienis. Reliqua conformiter deposuit cum caeteris dixit se habere alacritatem discendi linguam gallicam et impensurum studium in acquirenda notitia eius si pro docendis scholis disponeretur. Interea adhortatus sum ad sedulam curam profectus in spiritu et ita monitum dimisi.

[Sex]to loco vocatus fuit R[everendus] f[rater] Basilius Kaminski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Slonimensi, annos aetatis suae numerans [vigesimalis] tertium, a professione religiosa annos quatuor manet in hoc monasterio anno [ter]tio. Examinatus super articulis propositis respondit

ad I affirmative. Ad II. Affirmative. Ad III. Missa canitur fere omni die praeter dies Mercurii et Iovis. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Omnia ieiunia ab omnibus servantur. Ad VII. Confessarii quidem pauci sunt tamen curantur sufficere concurrenti populo. Ad VIII. Solent confiteri fratres omni festo die. Ad IX. Superioris diligentiam laudavit in praestandis commodis religiosis erga infirmos viscera paternae charitatis pandit et prudenter se gerit in corrigendis fratrum defectibus. Ad X. Infirmatur R[everendus] f[rater] Ianuarius Bystry cuius salutis debita cura habetur. Ad XI. Proventus quomodo expendantur non se scire dixit, sicut et ad reliqua huius articuli puncta. Ad XII. Pax et concordia servatur modesti sunt religiosi et nullum successit scandalu[m]. Meditationes octiduanas omnes absolverunt. Ad XIII. Clausuram servari et nullus datur religiosus vitiosus qui caeteri scandalo esset. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione et nullas pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Studio philosophiae occupabatur. Ad XVI. Schola procedebat cum omni diligentia professorum tam in privato quam in publico faciebant circulos omni hebdomada in refectorio. Ad XVII. Ad 1 et reliqua puncta eius articuli conformiter deposuit cum reliquis, recreari solent deambulando extra urbem, conformitas in vestitu servanda commendata est et executioni demandatur. Ad XVIII. Conciones frequenter dicunt et deponens hoc anno tres conciones dixit. Reliqua puncta parochiam concernentia huc non pertinentia omissa fuerunt, ideoq[ue] et articulus XIX omissus. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet, hiemali tempore etiam in curritorio sed unius tantum contignationis accenditur. Ad XXI. De missarum obligationibus ignorat. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Bibliothecae statum ignorat, pro studio tamen philosophico habentur libri et nonnulla instrumenta. Ad XXIV. Resolutio casuum fieri solebat sed ab aliquot mensibus cessavit. Ad XXV. Nullum religiosum observavit iniuriantem proventus monasterii. Ad XXVI. Ignorat. Ad XXVII. Defuncti sunt duo patres quibus infirmis praestabantur obsequia omnia. Derelicta eorum divendita sunt. Ad extremum exhortatus sum hunc iuvenem religiosum ad curam profectus in spiritu et ita monitus dimissus est.

[Septi]mo vocatus fuit R[everendus] f[rater] Caesarius Kamienski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Osmianensi, annos aetatis suae numerans 20, a professione religiosa [ter]tium annum agit. Manet in hoc monasterio etiam anno [ter]tio complevit studium philosophiae. Examinatus super articulis propositis respondit ad I affirmative. Ad II. Conveniunt qui non sunt occupati. Ad III. Missa canitur praeter dies Mercurii et Iovis quotidie. Ad IV. Conveniunt omnes et lectio datur et silentium servatur. Ad V. Affirmative. Ad VI. Ieiunia omnia servantur. Ad VII. Confessarii quam sint diligentes ignorat. Ad VIII. Fratres omni festo solent confiteri et communicare. Ad IX. Superioris diligentiam laudavit in praestandis commodis religiosorum quae saepe desideratur eo absente, discolos monere non omittit, nulla culpa publica fuit. Ad X. Infirmatur

Ianuarius Bystry cuius salutis cura habetur. Ad XI. Proventus quomodo expendantur ad se non pertinere sicut et inspicere in rem oeconomicam. Ad XII. Pax et concordia servatur modesti sunt religiosi meditationes octiduanas omnes absoluerunt. Ad XIII. Nullum scandalum contigit clausuram servari. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione, nullasq[ue] patitur vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Nulla scit opera manualia, linguae gallicae principia habet. Ad XVI. Studium exacte tradebatur. Ad XVII. Cum caeteris conformiter deposuit ad singula puncta in eodem articulo contenta, in cubiculis in quibus bini, aut terni quandoq[ue] locantur non habent velamenta lectorum et c[aetera]. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet hyeme in curritorio uno tantum accenditur lumen. Ad XXI. De obligationibus missarum ignorat. Ad XXII. Libri ad chorum pertinentes omnes dantur. Ad XXIII. Bibliotheca non est ordinata. Ad XXIV. Resolutio casuum solebat fieri sed intermissa est. Ad XXV. Nullum sic delinquentem religiosum observavit. Ad XXVI. Nescit. Ad XXVII. Defunctis religiosis tempore infirmitatis eorum obsequia omnia praestabantur. Derelicta eorum divendebantur an vero omnes sunt res divenditae ignorat. Ad XXVIII. Ignorat etiam. His exauditis exhortatus sum ad curam profectus in spiritu et ita monitum dimisi.

[Octa]vo vocatus est R[everendus] f[rater] Ferdinandus Ciechanowski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Volynensi, annos aetatis suae numerans 25, a professione religiosa duobus annis impendit studium philosophiae cum in saeculo complevit cursum eundem sub eodem professore. Manet in hoc monasterio anno [secun]do. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis fere ad omnia puncta usq[ue] ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione, nullasq[ue] patitur vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Discit gallicam linguam, et fidibus ludere solet. Ad XVI. Professoris diligentiam laudavit. Ad XVII. Conformiter cum reliquis ad singula puncta deposuit. Ad Academiam omnes simul veniunt, uniformitatem servant qui recenter vestes conficiunt. Repetitiones in schola et circuli omni septimana fiebant ex singulorum professorum lectionibus. Ad XVIII. Conciones frequentes et omni festo dicuntur. Ad XIX. Omissa inquisitio. Ad XX. Lampas in ecclesia ardet semper in curritorio etiam de hyeme accenditur. Ad XXI. De obligationibus missarum nihil scit. Ad XXII. Libri dantur omnes necessarii ad chorum. Ad XXIII. Bibliotheca non est ordinata. Ad XXIV. Resolutio casuum fieri solebat omni hebdomada sed ab aliquo tempore est intermissa. Ad XXV. Nihil observavit. Ad XXVI. Pariter nihil scit. Ad XXVII. Religiosi defuncti tempore infirmitatis omnia obsequia habebant. Ad reliquos articulos omissa inquisitione interrogatus fuit de statu convictus cuius praesidis nunc munus agit, dixit victores esse quatuor iuvenes, qui erudiuntur iuxta praecepta commissionis educationis, et domi omnes exaudiuntur in prima classe qui post vacationes ad academiam adibunt. His exauditis cohortatus sum eundem ad curam diligentem profectus in spiritu et sic monitum dimisi.

E numero metaphysicorum erant praeterea duo religiosi iuvenes unus f[rater] Basilius Polonski, alter f[rater] Marcellus Iaroszewski quorum scrutinia non sunt excepta quandoquidem primus expeditus est Romam pro studio theologico, [secun]dus infirmae valetudinis expeditus est ad praedium Zalesie agitationis causa. Interea iidem fratres metaphysici absolverunt examen ex astronomia. Et tandem converti me ad scrutinia physicorum.

Quare horum primus in ordine [no]nus fuit R[everendus] f[rater] *Simplificianus Paslawski*, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Pincensi, annos aetatis suae numerans [vigesimum ter]tium a professione religiosa [septi]mum in hoc monasteria manet anno [secun]do. Examinatus super articulis propositis respondit ad I. Affirmative. Ad II. Convenire solent omnes, caeremoniae et ritus servantur. Ad III. Missa canitur fere quotidie. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Non advertit. Ad VII. Fratres omni festo solent confiteri et communicare. Ieiunia quoq[ue] omnia observari. Ad IX. Superiori curam laudavit; erga infirmos est charitativus et in reliquis quae suum munus concernit, prudentem esse dixit. Ad X. Infirmi desunt qui gravi morbo decumberent interea A[dmodum] R[everendus] p[ater] vicarius debili valetudine premitur. Ad XI. Reditus quales sunt, et quomodo expendantur ignorat sicut et reliqua quae spectant oeconomiam. Ad XII. Clausura servatur religiosus nullus est scandalosus. Ad XIII. Pax et concordia servatur occupantur quisq[ue] suis functionibus, modestia quoq[ue] in conservando servatur. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione, dixit solum se frequenter experiri dolorem pectoris, nullas tamen patitur vexationes. Ad XV. Nulla scit opera manualia et nullam linguam extraneam. Ad XVI. Professoris diligentiam laudavit simulq[ue] incusavit quod ad nauseam molestus esse solet. Ad XVII. Ad 1. Moderate ministratur scholasticis vini potus, cremati potus nunquam indulgetur. Ad 2. Nullus ludus tridicularis datur, qui comparandus esset. Ad 3. Solent bini et de hyeme etiam terni commanere nulla velamina lectorum habentur. Ad 4. Commendatum iam est ut omnes de materia sztamet vestem inferiorem conficiant. Ad 5. Libros et instrumenta necessaria aliqua comparata domi habentur, et in academia solent lustrare instrumenta et adesse experimentis. Ad 6. Linguarum extranearum privatum studium nonnulli habent. Ad 7. Quotidianae repetitiones et hebdomadarii in refectorio circuli habebantur. Publica disputatio semel ex unoquoq[ue] studio persoluta fuit. Ad Academiam simul accedunt omnes uniuscuiusq[ue] studii quibus assistere solet R[everendus] p[ater] Zapolski, professor physicae. Ad XVIII. Conciones omni festo dicuntur per concionatorem quem solent iuvare scholastici. Parochia non datur. Ad XIX non erat necessitas inquirendi. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet in curritorio de hyeme lumen conservatur in una contignatione. Ad XXI. De obligationibus missarum ignorat illud tamen advertit quod non graventur iisdem patres quoniam 18 in singulos menses distribuuntur. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis molestum[m] est tamen quod meneae pro unico

choro habentur. Ad XXIII. Bibliotheca non est ordinata. Ad XXIV. Resolutio casuum solebat fieri qualibet hebdomada quae vacationum tempore neglecta est. Ad XXV. Nullum religiosum observavit sibi appropriantem proventus monasterii. Ad XXVI. De avulsis et iacitus monasterii nihil scit. Ad XXVII. Defunctorum in infirmitate eorum cura habebatur et custodiebant religiosi assistendo per vicendam infirmis, derelicta eorum divendita. Ad XXVIII. Infirmi commodum habent, annuus enim medicus est medicamenta ab eodem praescripta conducuntur seniorumque respectus habetur. Conquestus itidem est contra suam infirmam valetudinem et ideo studium sibi molestum esse dixit quamvis habeat alacritatem maxime ad mathesim quam magis solet percipere quam alias partes philosophiae. Denique exhortatus sum ad patienter ferendam infirmitatem et ad curam profectus in spiritu atque ita monitu[m] dimisi.

[Decimus] vocatus fuit R[everendus] f[rater] Aurelius Bystry, physicus, natus ex parentibus catholicis ritus latini in terra Ciechanoviensi ducatu Masoviensi, annos aetatis suae numerat 21, a professione religiosa quam emisit postquam pervenit ad aetatem competentem completo novitiatu [quar]tum annum agit. Examinatus super articulis propositis respondit sicut reliqui usque ad articulum VII ad quem dixit se audivisse conquerentem populum quod passim negligentes sint presbyteri ac difficiles in ministeriis maxime in excipiendis confessionibus ac distribuenda eucharistia postulantis. Ad VIII. Superiorem laudavit et hoc praesente commodior portio datur quo tamen absente peior datur portio et additamenta ut vocant przydatki non sunt in usu et tempore ieiunii raro pisces dantur recentes. Ad X. Infirmorum si quando dantur cura habentur. Ad XI. Reditus qui sunt et quomodo expendantur minus scit. Ad XII. Pax et charitas servatur nisi solum observavit plures conquerentes contra R[everendum] p[atrem] Gradkowski idque ob exiguam provisionem in refectorio. Recollectiones octiduanas omnes absolverunt. Ad XIII. Clausura servatur nullum scandalum obvenit. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione, nullas vexationes patitur provisionem vestiariam recepit, postulavit tamen calceos plura paria quam duo solito more tradi. Ad XV. Nulla opera manualia scit germanicae linguae olim studuit sed neglexit. Ad XVI. Diligentiam professori et ordinem bonum in schola laudavit. Ad XVII atque ad singula puncta respondit in hoc articulo contenta conformiter cum reliquis nullum ludum dari. Linguae extraneae nulli studet. Ad XVIII. Conciones omni festo dicuntur deponens sex conciones dixit. Ad XIX omissa inquisitio. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet. In curritorio de hyeme unico tantum lumen conservatur de nocte. Ad XXI. Libri omnes necessarii pro choro dantur. Ad XXII. De obligationibus missarum ignorat. Ad XXIII. Neque vidit bibliothecam audivit tamen non esse ordinatam. Ad XXIV. Resolutio casuum intermissa est. Ad XXV. Nihil observavit, nisi solum audivit conquestos aliquos contra praeteritum oeconomum. Ad XXVI. Dixit defunctos religiosos habuisse in sua infirmitate omnia obsequia. Deposuit

tandem suum desiderium ut pro decore loci religiosi mittantur qui bene canere possint, quandoquidem post abscessum metaphysicorum paucissimi remanebunt qui canere bene possint. Laudavi itaq[ue] zelum, et cohortatus sum ut modestia ac bonis moribus et profectu in spiritu quantum ex se est curet promovere bonam famam religionis et gloriam divinam atq[ue] sic monitum dimisi.

[Undeci]mus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Georgius Zuromski, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in districtu Slonimensi, annos aetatis suae numerans 21, a professione religiosa [quar]tum annum agit in hoc monasterio manet anno [secun]do. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis usque ad XIV ad quod respondit se esse contentum suo statu et vocatione nullasq[ue] difficultates aut vexationes a quopiam pati. Ad XV. Nulla scit opera manualia aut linguam extraneam. Ad XVI. Professoris diligentiam laudavit. Ad XVII. Ad singula puncta inquisitus fuit et respondit similiter ac caeteri nisi quod deficient aliqui libri qui essent necessarii ad lectionem in Academia tradi solitam quo omnes philosophi debita cum modestia adire solent. Ad XVII. Conciones omni festo dicuntur et deponens tres conciones dixit. Ad XIX omissa inquisitio. Ad XX et reliquos articulos uniformiter cum reliquis reposuit. Quare adhortatus sum eundem ad indefessam curam progressus in spiritu et sic adhortatum dimisi.

Vocatus [duodeci]mus fuit R[everendus] f[rater] Laurentius Zaleski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Volhyniae, annos aetatis suae numerans 22, a professione religiosa [quar]tum annum complet, manet in hoc monasterio anno [secun]do studet philosophiae. Examinatus super articulis propositis conformiter cum reliquis usq[ue] ad articulum usq[ue] ad XIV ad quem articulum dixit se esse contentum plene nullasq[ue] pati vexationes et recepisse provisionem vestiariam. Ad XV. Nulla opera manualia scit. Linguae gallicae principia habet. Ad XVI. Professoris diligentiam laudavit. Ad XVII. Ad singula puncta conformiter cum caeteris pro lectione explicatur Horvat cuius quatuor exemplaria dantur. Ad XVIII. Conciones dicuntur omni festo ipse deponens dixit conciones sex partim in sua ecclesia partim in alienis. Ad XIX omissa inquisitio. Ad XX. Affirmative. Ad reliquos articulos conformiter cum reliquis deposuit. Unde hunc etiam religiosum solito more sum adhortatus ad profectum in spiritu et patientiam maxime cum huius exercendae habet occasionem ex frequenti infirmitate et continua caecitate in uno oculo dextro atq[ue] sic monitum dimisi.

[Decimus] tertius vocatus fuit R[everendus] f[rater] Vincentius Bielski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Brestensi, annos aetatis suae numerans 21, a professione religiosa quartum annum inchoavit. Manet in hoc monasterio annis duobus. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis usq[ue] ad XIV ad quem articulum dixit se esse contentissimum suo statu nullasq[ue] pati difficultates, provisionem vestiariam recepisse. Ad XV. Germanicae linguae principia habet et vult continuare studium eiusdem linguae.

Ad XVI et XVII et singula in eodem articulo puncta respondit conformiter cum caeteris. Ad XVIII. Conciones frequentissime dicuntur in quibus dicendis iuvant quandoq[ue] studentes philosophi et idem deponens septem conciones dixit. Ad XIX omissa inquisitio. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet in curritorio de hyeme in uno curritorio accenditur lumen. Ad XXIV. Resolutio casuum intermissa est. Ad XXV. Nihil observavit. Ad caeteros quoq[ue] articulos non recessit a reliquis in deponendo. Iuvenis religiosus bonae spei interea eundem exhortari non omisi ad profectum in spiritu et fervore charitatis erga Deum.

[Decimus quar]tus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Chrysostomus Rychter, natus ex parentibus catholicis ritus latini in Moravia, annos aetatis suae numerat [vigesimalium] 6 martii a professione religiosa annum agit [ter]tium, in hoc monasterio a professione. Examinatus super articulis propositis respondit usq[ue] ad articulum XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione nullasq[ue] pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Callet linguam Germanicam et discit gallicam. Ad XVI et XVII atq[ue] puncta in eodem articulo contenta conformiter cum caeteris deposuit postulavit vero ut libri qui essent explicandi in Academia comparentur. Laudavit et superioris curam et professoris diligentiam et cohabitantium religiosorum modestiam. Unde exhortatus sum eundem ut curet ipse profectum in spiritu et ita monitum dimisi.

[Decimus quin]tus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Gedeon Puslawski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Slonimensi, annos aetatis suae numerans annum 24 recenter cum dispensatione circa aetatem consecratus in presbyterium, a professione religiosa [septim]um coepit annu[m] manet in hoc monasterio annis duobus. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad articulum XIV conformiter cum caeteris ad hunc vero dixit contentum se dixit suo statu et vocatione et nullas pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Nulla scit opera manualia et nullam linguam extraneam. Ad XVI et singula eius articuli puncta dixit cum caeteris deposuit. Ad XVIII. Conciones omnibus festis dicuntur. Ad XIX omissa inquisitione, ad reliquos omnes articulos interrogatus respondit conformiter cum reliquis. Unde exhortatus sum eundem ad curam profectus in spiritu atq[ue] ita monitum dimisi.

[Decimus sex]tus vocatus est R[everendus] p[ater] Octavianus Dowyierd, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Vitebscensi, annos aetatis suae numerans 26, a professione religiosa [quin]tum manet in hoc monasterio annis duobus. Examinatus super articulis propositis respondit usq[ue] ad XIV conformiter cum caeteris, ad hunc vero articulum dixit se esse contentum suo statu vocatione et loco, nullasq[ue] pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Nulla opera manualia nullamq[ue] linguam extraneam callet. Ad XVI et XVII. Laudavit professoris diligentiam ac caetera puncta retulit conformiter cum reliquis, sicut et ad reliquos articulos postulavit similiter sicut et alter presbyter ut in cubiculis aut separatis locentur presbyteri aut cum

aliis coniungantur itidem presbyteris. Quare curavi brevi exhortatione eundem excitare at indefessam curam profectus in spiritu et ita monitum dimisi.

[Decimus septi]mus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Theodosius Danilkiewicz, natus ex parentibus catholicis ritus latini in ducatu Samogitiae, annos aetatis suae numerans 28, a professione religiosa [sex]tum in hoc monasterio manet annis duobus. Examinatus super articulis propositis respondit usq[ue] ad articulum XIV conformiter cum reliquis ad hunc vero articulum contentum se esse dixit suo statu et vocatione nullasq[ue] pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes pati. Ad XV et XVI. De studiis idem dixit quod caeteri professoris diligentiam laudavit et ordinem praescriptum servari; et ad reliquos articulos similiter concorditer deposuit atq[ue] hic ultimus fuit physicorum seu candidatorum pro metaphysica. Cohortatus sum eundem ad curam profectus in spiritu et sic monitum dimisi.

[Decimus octa]vus. Ex studiosis vero logicae primus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Iason Giedroyc, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Minscensi, annos aetatis numerat 22 a professione religiosa [quin]tum in hoc monasterio anno primo manet. Examinatus super articulis propositis respondit usq[ue] ad XIV articulum conformiter cum reliquis dixitq[ue] se esse contentum suo statu ac vocatione. Nulla opera manualia scit neq[ue] ullam linguam extraneam. Ad XV et XVI ac XVII. Studii ordinem et professoris diligentiam laudavit et ad singula puncta conformiter cum caeteris. Dixit professorem adhibere pro lectione „Philosophiam” Horvati cuius pauca exemplaria habent. Ad caeteros articulos reposuit aut se ignorare aut conformiter cum reliquis. Unde cohortatus sum eundem ad diligentem curam profectus in spiritu et sic monitum dimisi.

[Decimus no]nus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Innocentius Smogorzewski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Volkowyscensi, annos aetatis suae numerat 23 coepit, a professione religiosa complet [quar]tum in hoc monasterio manet anno uno. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis seq[ue] dixit plene contentum suo statu et vocatione nullasq[ue] pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Et ad reliqua puncta concernentia tum studia tum mores pariter cum reliquis conformiter deposuit. Unde quod reliquum erat exhortatus sum ad diligentiam in studiis et procurando profectu in spiritu et ita exhortatum dimisi.

[Viges]imus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Felicianus Ossolinski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Brestensi, annos aetatis suae numerans [vigessim]um tertium, a professione religiosa [quar]tum. In hoc monasterio uno anno incubuit studio philosophico. Ordinatus recenter diaconus. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis ad omnia puncta seq[ue] dixit esse plene contentum suo statu et vocatione nullasq[ue] pati difficultates aut vexationes. Incubuit etiam ad discendam linguam gallicam.

Studia pariter philosophica ordine procedunt debito conciones dixit iam tres, nulla re eget ex necessariis. Quare sum adhortatus eundem ad diligentem curam profectus in litteris et spiritu atq[ue] sic adhortatum dimisi.

[Vigesimus pri]mus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Theodosius Sklodowski, logicus et candidatus pro physica, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Mazoviae, annos aetatis suae numerans 20 a professione religiosa quartum inchoavit. Manet in hoc monasterio manet anno primo. Examinatus super articulis propositis respondit ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative. Ad III. Conformiter cum reliquis dixit. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Affirmative. Ad VII. Nescit. Ad VIII. Frequenter solent confiteri et communicare. Ad IX. Superioris diligentiam laudavit. Ad X. Solent infirmari pleriq[ue] sed commoda praestantur. Ad XI. Ignorat. Ad XII. Pax mutua et charitas servatur. Meditationes omnes absolverunt. Ad XIII. Nulla scandala obvenerunt. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione et nullas pati difficultates aut vexationes, nulla[ue] re egere. Ad XV. Occupatur studio philosophico nullius linguae extraneae notitiam habet. Ad XVI. In schola debitus ordo servatur cumq[ue] professor infirmaretur supplebat R[everendus] p[ater] concionator. Ad XVII et singula puncta in eo contenta conformiter cum reliquis respondit. Ad XVIII. Conciones dicuntur omni die festo deponens duas dixit conciones. Ad XIX ommissa inquisitione ad XX affirmative. Ad XXI et reliquis articulos inquisitus respondit conformiter cum caeteris itaq[ue] hunc etiam pariter sicut caeteros monere non omisi ut diligenter curet proficere in spiritu et litteris, atq[ue] sic monitum dimisi.

[Vigesimus secun]dus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Adrianus Iakszewicz, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Minscensi, aetatis suae annos numerans 31, a professione religiosa annum agit [quin]tum. In hoc monasterio degit anno primo recenter ordinatus presbyter. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis usq[ue] ad articulum XIV ad quem dixit se esse contentum suo statu et vocatione nullasq[ue] pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Nulla scit opera manualia neq[ue] linguam extraneam. Pariter ad XVII et puncta in eodem articulo contenta. Ad XVIII. Conciones omni festo dicuntur. Ad XIX et reliquos articulos concorditer dixit cum caeteris. Resolutio casuum intermissa ab aliquot hebdomadis. Cum itaque nihil ultra habuit ad deponendum exhortatus sum ad curam diligentem profectum in spiritu et litteris atq[ue] sic monitum dimisi.

[Vigesimus ter]tius vocatus fuit R[everendus] f[rater] Macarius Gibinski, natus ex parentibus catholicis ritus latini, aetatis suae annos ignorat, tamen dixit se a fratre informatum esse quod habeat annos 19 a professione religiosa annum agit tertium. In hoc monasterio manet anno primo studens philosophiae examinatus super articulis propositis conformiter respondit cum caeteris seq[ue] dixit esse contentum suo statu ac vocatione, nullasq[ue] pati difficultates aut

vexationes charitatem laedentes. Nullam linguam extraneam novit vult tamen se applicare ad discendam linguam gallicam. Scholae ordinem bonum et professoris diligentiam laudavit. Conciones dicuntur omni festo deponens semel dixit concionem. Ad reliqua ex quibus fuit examinatus respondit pariter conformiter cum caeteris. Unde exhortatus sum eundem ad curam progressus in spiritu et litteris atq[ue] sic monitum dimisi.

[Vigesimus quar]tus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Basilius Deparz, natus ex parentibus catholicis ritus latini in Moravia, annos aetatis suae numerat 21, a professione religiosa annum [secun]dum agit. In hoc monasterio degit anno primo studet philosophiae. Examinatus super omnibus articulis propositis respondit conformiter cum caeteris. Seq[ue] dixit esse contentum suo statu et vocatione nullasq[ue] pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Conciones duas hic dixit, in philosophia curat proficere. Scit linguam germanicam, fidibus potest sonare et gallicae linguae discendae incumbit. Exhortatus sum eundem ad curandum profectum in spiritu et litteris atq[ue] sic monitum dimisi.

[Vigesimus quin]tus vocatus est R[everendus] f[rater] Iosaphat Slobocki, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Novogrodecensi, annos aetatis suae numerat [decimum no]num complendum in februario a professione religiosa duos annos complevit. In hoc monasterio degit anno uno. Super articulis propositis examinatus respondit conformiter cum reliquis seq[ue] dixit esse contentum plene suo statu et vocatione atq[ue] nullas pati vexationes charitatem laedentes. Studium philosophiae ordine bono procedit. Studium impendit ad discendam linguam gallicam, aliqua principia habet linguae graecae dixit conciones duas. Postulavit commendandam superioris diligentiam in coemendis libris necessariis ad studium philosophicum. Deniq[ue] exhortatus fui ad curandum diligenter profectum in spiritu ac litteris et sic monitum dimisi.

[Vigesimus sex]tus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Ignatius Drozdowicz, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Polocensi, annos aetatis suae numerat [duodevicesi]mum a professione religiosa annum coepit [secun]dum. Manet in hoc monasterio anno primo studet philosophiae examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum caeteris laudando bonum ordinem et superioris diligentiam ac religiosorum modestiam pietatem charitatem seq[ue] dixit esse contentum suo statu ac vocatione et nullas pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes. Nulla scit opera manualia neq[ue] linguam extraneam. In studiis servari diligentiam ac ordinem praescriptum constitutionibus. Concionem unicam dixit. Hinc exauditis suis responsionibus exhortatus sum eundem ad curam diligentem profectus in spiritu et litteris et sic monitum dimisi.

Vocandus hic erat R[everendus] f[rater] Iosaphat Cywinski, studens philosophiae primi anni, sed hic manet in Zalesie, sicut etiam omissus est ex physicis R[everendus] f[rater] Ianuarius Bystry in Swirany praedio manens qui tamen

brevi rediturus vocandus et examinandus erit. Finitis ita studentibus ad alios fratres et patres examinandos me converti.

Itaq[ue] [vigessimus septi]mus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Alypius Stepowicz, trapezarius, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Osmianensi, annos aetatis suae numerat quot ipse ignorat sed baptizatus in oppido Olszany, a professione religiosa nondum annum complevit et ad hocce monasterium circa festa Nativitatis Christi D[omi]ni venit. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative. Ad III. Missa canitur fere quotidie. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Affirmative. Ad VII. Affirmative. Ad VIII. Frequenter solent confiteri et communicare. Ad IX. Superioris curam laudavit. Ad X. Infirmi saepe dantur quorum necessitatibus providetur. Ad XI. Ignorat. Suo muneri intentus non attendit ad alia. Ad XII. Pax et concordia servatur inter religiosos, occupantur suis functionibus. Ipse circa obsequia refectorii solet legere theologiam moralem. Meditationes octiduanas omnes absolvent. Ad XIII. Clausura servatur nullumq[ue] obvenit scandalum. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu vocatione et mansione, nullas patitur vexationes. Ad XV. Nulla scit opera manualia. Ad XVI et XVII omissa inquisitione ad XVIII. Conciones frequentur dicuntur. Ad XIX. Non erat necessarium inquirere. Ad XX. Lampas in ecclesia ardet continuo et hiemali tempore accenditur in curritorio. Ad XXI. Nescit de obligationibus missarum. Ad XXII Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Bibliothecae statum ignorat. Ad XXIV. Casuum resolutio solebat fieri. Ad XXV. Nihil observavit. Ad XXVI. Ignorat. Ad XXVII. Defunctus R[everendiss]imus p[ater] Samuel Novicki expertus fuit omnem curam in sua infirmitate de derelictis ignorat. Ad XXVIII. Infirmorum et seniorum respectus habetur. Ad XXIX. Affirmative. His ita exauditis exhortatus sum ad curam diligentem profectus in spiritu et sic monitum dimisi.

[Vigessimus octa]vus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Gabriel Zagrzecki, dispensatoris munus gerens natus ex parentibus catholicis ritus graeci in palatinatu Polocensi, annos aetatis suae numerans [vigessimus septi]mum a professione religiosa [secun]dum annum agit, et ad hocce monasterium subito venit post emissam professionem. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative. Ad III. Conformiter cum reliquis dixit. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Ieiunia omnia servantur. Ad VII. Confessarii sunt diligentes. Ad VIII. Frequentant sacramenta fratres. Ad IX. Superioris diligentiam et charitatem laudavit. Ad X. Infirmatur A[dmodum] R[everendus] p[ater] vicarius, et idem deponens febris laborat qui tamen experiuntur sua comoda necessaria. Ad XI. Oeconomiae invigilat R[everendus] p[ater] Grudkowski cuius diligentiam laudavit. Ad XII. Pax et concordia servatur inter religiosos qui occupantur suis functionibus. Meditationes octiduanas absolvent omnes. Ad XIII. Modestiam omnium laudavit. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione nullasq[ue] patitur molestias. Ad XV. Novit opus fabricandarum

pyxidum ex corio. Ad XVI et XVII omissa inquisitione. Ad XVIII. Conciones frequenter dicuntur, cum familia domestica preces quotidie dicuntur et doctrina Christiana traditur. Ad XIX. Omissa. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet, in curritorio de hyeme solet accendi. Ad XXI. Nihil scit. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Nescit statum bibliothecae. Ad XXIV. Casuum resolutio intermissa est. Ad XXV. Nihil advertit neq[ue] audivit. Ad XXVI. Ignorat. Ad XXVII. Defuncti in sua infirmitate experiebantur omnia commoda necessaria, caeterum cum monitus fuerit quod aliquando minus honeste coquantur fercula culpam reiecit in procuratorem quod saepe non provideat necessaria. Unde adhortatus sum eundem ad diligentem curam profectus in spiritu et dimisi.

[Vigesimus] nus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Mauritius Iuszkiewicz, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in districtu Braslaviensi, annos aetatis suae numerans 44 a professione religiosa [duodeci]mum annum agit in hoc monasterio degit anno tertio. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative. Ad III. Conformiter cum caeteris dixit omitti missam cantatam die Mercurii et die Iovis. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Servari ieiunia omnia et silentium. Ad VII. Confessarios dixit esse diligentes. Ad VIII. Fratres frequenter solere confiteri et communicare. Ad IX. Superiorem dixit esse diligentem providum hospitem. Ad X. Infirmorum habetur cura. Ad XI. Proventus expenduntur in commoda monasterii, rei oeconomicae invigilat R[everendus] p[ater] Grudkowski nulla scit avulsa. Ad XII. Religiosorum modestiam laudavit nulla scandala obvenisse dixit. Ad XIII. Pax et charitas servatur occupantur suis functionibus exercendis, deponens lectione „Theologiae moralis”. Ad XIV. Nulla laborat difficultate seu dubietate conscientiam tangente, postulat translationem sui ad aliud monasterium. Ad XV. Orbiculos vulgo prawdy et flores scit componere, nunc autem non exercet talia opera. Ad XVI et XVII minus potuit informare. Ad XVIII. Conciones omni festo dicuntur. Familia instruitur doctrina Christiana. Ad XIX non erat necessitas inquirendi. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet. In curritorio de hyeme accenditur. Ad XXI. De obligationibus missarum ignorat. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Ignorat statum bibliothecae. Ad XXIV. Resolutio casuum solebat fieri. Ad XXV. Nihil observavit. Ad XXVI. Ignorat. Ad XXVIII. Defuncti infirmitatis tempore commoda omnia experti sunt. De derelictis eorum ignorat. His itaque exauditis exhortatus sum ad diligentem curam profectus in spiritu.

[Trigesimus] mus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Nawratius Szczyglinski, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in palatinatu Russiae terra Leopoliensi. Annos aetatis suae numerat circiter 45 a professione religiosa [vigesimum] quin]tum annum agit totidemq[ue] manet in hoc monasterio circa obsequia typographiae cui minus iam potest esse utilis ob defectum oculorum. Examinatus

super articulis propositis respondit ad singulos conformiter cum caeteris usq[ue] ad XIV. Ad hunc articulum respondit se esse contentum suo statu vocatione ac loco nullasq[ue] pati vexationes. Ad XV. Pressoris officium sustinebat nunc non valet. Ad XVI et XVII ommissa inquisitio. Ad XVIII. Conciones frequenter dicuntur in reliquis articulis concorditer deposuit cum reliquis. Unde quod reliquum erat exhortatus sum ad curam profectus in spiritu et sic monitum dimissi.

[Trigesimus pri]mus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Athanasius Tarnawski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Slonimensi Rozanae annos aetatis suae numerans aliquot supra quadraginta, a professione religiosa annum decimum agit, totidemq[ue] habitat in hoc monasterio circa typographiam pressoris munus sustinens. Examinatus super articulis propositis respondit ad omnes conformiter cum caeteris. Unde exhortatus sum eundem ad colendam pietatem et curandum profectum in spiritu et sic monitum dimisi.

[Trigesimus secun]dus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Adrianus Zytke-wicz, natus ex parentibus ritus latini in districtu Grodnensi, annos aetatis suae numerans circiter quadraginta a professione religiosa agit annum [undeci]mum, totidemq[ue] impendit in hoc monasterio circa obsequium typographiae connectendis litteris occupando se. Examinatus super articulis propositis pariter respondit laudando ordinem bonum superioris curam ac diligentiam et religiosorum modestiam. Visus est solummodo nonnihil aegre ferre quod non desint aliqui, qui insultant eidem ex eo quod hactenus ad ordines sacros non sit promotus, caeterum dixit se libenter pati, et conformare se velle ad voluntatem superiorum. Quare confirmando eundem in tali proposito exhortatus sum ad curam progressus in spiritu et sic monitum dimisi.

[Trigesimus ter]tius vocatus fuit R[everendus] f[rater] Vladimirus Trzecia-kowski, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Kiioviensi, annos aetatis suae numerans 21 a professione religiosa annum [septi]mum agit, in alumnatu Vilnensi anno uno impendit operam studio theologico. Professores esse diligentes in satisfaciendo suo muneri, et alumnos aliquomodo pacatiores quam alias esse solebant, interea conquestus est contra parcitatem A[dmodum] R[everendi] p[atris] rectoris quod non solum praeter duo paria calceorum et duo indusia, nihil dederit, sed etiam in refectorio non soleat ita tractare ac deceret, unde frequenter dixit surgunt a mensa famelici. Unde ferventer institit pro subsidio sibi aliquo dando, nam dixit se destitutum esse etiam lectisterno, quod vendidit putans se providendum ex collegio, pecuniam autem convertit in comparanda sibi mandia et caetero vestitu religioso. Inter professores tamen praeferebat A[dmodum] R[everendum] p[atrem] Mercurium Rymaszewski prae altero tanquam clariorem in explicanda sua lectione. Consolatus sum itaq[ue] eundem promittendo aliquam provisionem eidem dandam, simulq[ue] sum exhortatus ad curam in promovendo diligenter profectu in spiritu ac litteris, atq[ue] ita monitum dimisi.

Сучасний інтер'єр Вільнюського храму Пресв. Трійці.
Фотограф Сальвіюс Кулявічюс, 2017 р.

*[Vigesimus quar]tus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Philaretus Luto-
rowicz, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in palatinatu Minscensi, an-
nos aetatis suae numerans 32 a professione religiosa [sex]tum annum agit toti-
demq[ue] in hoc monasterio degit circa obsequia typographica quae praestat
in coniungendis litteris simulq[ue] organo sonare solet in ecclesia. Examina-
tus super articulis propositis, respondit conformiter cum caeteris. Quod se atti-
net, dixit se esse contentum suo statu et vocatione, non tamen loco, desideraret
etiam transferri ad aliud monasterium pro discenda theologia morali, ut tandem
sit capax ad alia obsequia in provincia. Nullas extrinseca patitur difficultates
aut vexationes, tamen molestiam patitur partim ex labore impendi solito in ty-
pographia. In choro tum religioso tum musico. Casuum resolutionem cessasse.
Infirmorum curam haberi et caetera bene et ordine suo procedere. Unde adhor-
tatus sum eundem ad patienter ferendos labores spe mercedis amplae in coelis
praeparatae iis, qui perseverint usq[ue] ad finem. Et ita monitum dimisi.*

*[Trigesimus quin]tus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Ianuarius Bystry, stu-
den[s] philosophiae physicus, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu
Ciechanoviensi annos aetatis suae numerat 22 a professione religiosa [quin]tum
agit annum in hoc monasterio degit altero anno brevi complendo. Examinatus
super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis cum vero idem
advena valetudine laboret nunc absente superiore dixit se felicior fore fuis-
se si superior adesset, cum hic diligens sit in commodis praestandis infirmis.
Se dixit esse contentum suo statu et vocatione nullasq[ue] pati difficultates aut
vexationes charitatem laedentes provisionem vestiariam recepisse. Studia bono
ordine procedere, professorem esse diligentem ac reliqua ordinata constitutio-
nibus nostris pro studiis, observari, nullum tamen habere ludum, maxime cum
dicat praeteritum R[everendissi]mum provincialem contribuisse pro trucidulari
ludo comparando pecuniam, quae quomodo conversa sit ignorat. Conciones qua-
tuor dixit. Cum frequentent ad Academiam, postulavit ut plura quam duo paria
calceorum provideantur. Demum exhortatus sum eundem ad diligentem curam
proficiendi in spiritu et litteris atq[ue] sic monitum dimisi.*

*[Trigesimus sex]tus vocatus fuit R[everendus] f[rater] Ioannes Strumillo,
qui nuper ex alumnatu Brunsbergensi redux in hoc monasterio nostram expectat
dispositionem qua est expediendus ad collegium Vladimiriense, hic religiosus
natus est ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Slonimensi, annos aeta-
tis suae numerans 29, provisus testimonio baptizmi. Diaconatus ordine insigni-
tus. Loco examinis super articulis solitis inquisitus fuit de statu collegii Brons-
bergensis respondit. Non deesse diligentiam in promovendo profectu in litteris
et spiritu. Professores tamen theologiae esse temperamenti miri, ideoq[ue] nos-
tros aliquot alumnos videlicet hunc deponentem et alios duos ex provincia Po-
lona exclusisse ex sua schola. Se didicisse linguam gallicam et germanicam
hasq[ue] linguas se ita possidere ut intelligat bene, et iisdem linguis sufficienter*

possit se explicare. In reliquo exhortatus sum eundem ad curam profectus in spiritu, ad ferventem amorem divinum, simulq[ue] commendavi ut se praeparet ad suscipiendum sacrum ordinem presbyteratus, atq[ue] ita monitum dimisi.

[Trigesimus septi]mus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Elias Szumski, theologus absolutus, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in palatinatu Novogrodecensi, annos aetatis suae numerans 36 a professione religiosa [decim]um annum agit, docuit scholas in Poddubisie ante theologiam duobus annis et Borunici uno anno, ibidemq[ue] tribus annis studuit theologiae hunc vero annum impendit circa obsequium ecclesiae parochialis latinae in Sudziniszki ibidemq[ue] praeter solita parochiae obsequia in administrandis sacramentis solebat et catechesi instruere populum omni festo, et menstruis dominicis conciones dicere. Adeoq[ue] cum non in monasterio viverit, nihil de observantia in eodem deponere potuit. Quid vero se attinet, dixit, aequo animo ferre suum statum quanquam fassus est nonnihil molestum sibi esse quod cum aequae ac caeteri proficere curavit in litteris et observantia regulari, non adhibeatur ad munia in provincia aequalia cum iisdem dixitq[ue] se rescivisse de nostra intentione, qua eundem intendebamus disponere pro munere concionatoris Chomscum quod munus paratum se esse sustinere, caeterum timere se, ne maiora valetudinis incommoda experiatur ob illius loci humiditatem, verum tamen plene se resignavit ad voluntatem nostram. Quare exhortatus sum eundem ad curam profectus in spiritu et ita monitum dimisi.

[Trigesimus octa]vus fuit R[everendus] p[ater] Gedeon Harasimowicz, procurator oeconomicus in praedio Swirany dicto, tribus milliaribus Vilna dis-sito, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Novogrodecensi, annos aetatis suae numerans 40 a professione religiosa 19 degit in hoc monasterio seu potius praedio anno [quar]to. Frustra inquireretur ex articulis observantiam regularem concernentibus cum non degat in monasterio. Propterea his omissis interrogatus fuit ex articulo XIV examinatus respondit se esse contentum suo statu et vocatione, ac nullas pati vexationes charitatem laedentes, nulla scit opera manualia, neq[ue] ullam linguam extraneam neq[ue] etiam applicatus fuit ad studium theologiae moralis. Deposuit se fuisse baptizatum a presbytero graeco ideoq[ue] putasse se esse confirmatum sed diligentiori studio adhibito comperuit non esse confirmatum utpote etiam in ecclesia latina Voistomiensi baptismum recepisse. Rem oeconomicam se in praedio suae curae commisso curare diligenter simulq[ue] profectum quantum potest in spiritu ideoq[ue] provisum esse libris tum asceticis tum theologiae moralis. Meditationes octiduanas se absolvisse in monasterio nullaq[ue] re egere et paratum esse ad omnia obsequia in quocunq[ue] loco. Exposuit praeterea contractum de emenda villa Tribily a capitulo Vilnensi esse maxime necessarium et urgendum. Item aliquos agros cum duobus subditis vicinos p[er] M[agnifico] D[omino] Antonio Wazynski, iudici terrestri osmianensi, nostro fratri patrueli posse aut vendi aut commutari

cum fructu monasterii. His itaq[ue] exauditis exhortatus sum ad diligentem curam tam rei oeconomicae tum maxime profectus in spiritu et sic monitum dimisi.

[Trigesimus] no]nus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Flavianus Szanter, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Polocensi, annos aetatis suae numerans 43, a professione religiosa [no]num annum agit, in hoc monasterio degit anno primo agitq[ue] munus sacellarii. Interrogatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative. Ad III. Praeter diem Iovis et Mercurii omni die cantatur. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Affirmative. Ad VII. Diligentes esse religiosos in praestandis obsequiis spiritualibus. Ad VIII. Frequentare sacramenta fratres omni festo. Ad IX. Diligentiam superioris laudavit et prudentiam ac vigilantiam. Ad X. Solent in tanta communitate frequenter infirmari varii religiosi quibus commoda tribuuntur. Ad XI. Proventus qui sunt, expenduntur in extinctionem debitorum, ac commoda monasterii, et in vindicandis iuribus monasterii. Ad XII. Pax et charitas servatur occupantur suis functionibus meditationes octiduanas absolverunt praeter deponentem eo quod defuerit qui suas vices suppleret eas tamen absolvere intendit in Adventu. Ad XIII. Nulla scandala obvenerunt ac religiosi modestiam debitam servant. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et vocatione nullasq[ue] experiri difficultates neq[ue] pati vexationes charitatem laedentes. Ad XV. Cingulos texere scit, sed non habet commodum exercendi talem artem. Theologiae morali studuit in monasterio Polocensi. Ad XVI et XVII minus scit quomodo curat studium. Ad XVIII. Conciones omni festo dicuntur. Parochia non est solent tamen parochialia munia obire maxime in disponendis infirmis ad mortem et quandoq[ue] sepeliunt mortuorum cadavera, sed non scribuntur libri metrices ideoq[ue]. Ad XIX. Non erat inquirendi necessitas. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet, in curritorio de hyeme conservatur noctu lumen. Ad XXI. Obligationibus perpetuis missarum satis fit quae facile expleri possunt accidentibus item satisfaciendis pares sunt religiosi huius loci etsi remaneant uniter 300. Ad XXII. Libris omnibus chorus provisus est. Ad XXIII. Bibliotheca non est ordinata. Ad XXIV. Resolutio casuum intermissa est. Ad XXV. Nullos religiosos observavit iniuriantes proventus monasterii. Ad XXVI. Ignorat. Ad XXVII. Religiosi defuncti omnem experti sunt charitatem ac diligentiam in suis infirmitatibus. Neque quidquam esse dixit quod correctione indigeret cum omnis ordo servetur. Quare eundem sum exhortatus ut pro munere suo pergat promovere cultum ac decorem domus Dei simulq[ue] profectum suum in spiritu et ita monitum dimisi.

[Quadragesimus] vocatus fuit R[everendus] p[ater] Alexius Wierzechowski, natus ex parentibus catholicis ritus graeci, in districtu Orsanensi annos aetatis suae numerans 46, a professione religiosa 23. Degit in hoc monasterio anno [ter]tio. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative, nisi quod praeter studiosos nonnulli etiam alii et praecipue f[r]ate[r] Zytikiewicz solet absentari, idemq[ue] fuit delatus quod saepius

conqueratur contra suum statum eo quod non promoveatur ad ordines sacros. Sacri ritus observantur iuxta consuetudinem. Ad III. Conformiter cum reliquis dixit intermitteri aliquibus diebus. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Ieiunia observari omnia. Ad VII. Confessariorum numerus exiguus est curant tamen satisfacere indigentibus. Ad VIII. Fratres solent frequentare sacramenta, vivuntq[ue] religiose. Ad IX. Diligentem esse dixit superiorem in adimplendis obligationibus sui muneris. Ad X. Infirmorum cura habetur. Ad XI. Ignorat quomodo proventus convertantur sed circa numerosam communitatem certe iidem vix sufficiunt. Ad XII. Charitas et pax servatur inter religiosos qui modestiam servant. Occupantur suis functionibus. Meditationes octiduanas absolverunt omnes praeter R[everendum] p[atrem] sacellarium. Ad XIII. Nulla scandala obvenerunt. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu ac vocatione non tamen loco quamvis nullas patiatur vexationes charitatem laedentes et provisionem vestiarum recepit. Ad XV. Nulla opera manualia scit. Litteris humanioribus applicatus fuit Antopoli e philosophia propter infirmitatem Chelma liberatus concionatoris munus exercebat aliquot annis. Ad XVI et XVII. Scholasticorum ac professorum diligentiam laudavit. Ad XVIII. Conciones omnibus festis diebus dicuntur parochialia obsequia ex charitate praestant, maxime infirmorum curam exercendo. Ad XIX. Non scribuntur metrices libri. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet, in curritorio hyemali tempore solet lumen conservari. Ad XXI. Obligationibus missarum satisfaciunt patres tam perpetuis quam accidentalibus. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis desiderarentur tamen mense pro altero choro. Ad XXIII. Conformiter retulit cum ceteris de statu bibliothecae. Ad XXIV. Resolutio casuum tempore vacationum est intermissa. Ad XXV. Nihil observavit, nisi quod audiverit R[everendum] p[atrem] procuratorem in Zalesie, solitum esse aliquos proventus sibi appropriare maxime pelles ferarum a subditis coemere sale cremato et c[etera]. Ad XXVI. Ignorat. Ad XXVII. Defuncti patres in sua infirmitate experiebantur omnem charitatem. Derelicta eorum divendita fuerunt. Deinde proposuit ordinandum esse ut studiosi simul conveniant ad ecclesiam praeterea ut propter fratres secundum ordinationem superioris celebrentur missae sacrificium ad maius altare tempore matutini. Item ut tempore missae cantatae celebrans non recedat ab altari ad communicandos moniales in separata earundem capella, praeterea ut fratres laici quorum obligatio est ad sacrificium missae cantatum inservire sint attenti et conveniant tempestive ad sacristiam ne cogatur celebrans eosdem expectare. Item ut ad officium acathistum inserviant fratres quod etiam si posset transferri ex Sabbatho ad diem Dominicam convenientius esset. Item in ecclesiis extraneis quando conveniunt pro officio defunctorum ne recedant fratres ante completum missae sacrificium. Demum ut religiosi uniformitatem servent in exeundo ad civitatem quandoquidem aliqui solent in mandiis alii in palendranis incedere. Exposuit etiam suum desiderium ut vel Rozanam vel in vicinis monesteriis

locatur. His omnibus exauditis solito more exhortatus sum ad curam profectus in spiritu et ita monitum dimisi.

[Quadragesimus pri]mus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Iustinus Grudkowski, oeconomus huius monasterii, qui iam hoc anno Minsci in visitatione canonica fuit examinatus ideoq[ue] quae spectant suos natales aetatem professionem ibidem videatur. Hoc loco autem examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum caeteris quoad ordinem in monasterio et ecclesia, tamen conquestus est contra suum praedecessorem in munere oeconomii videlicet R[everendum] p[atrem] Sztadem quod hic negligenter gesserit munus suum et cum damno monasterii maxime ob neglectam reparationem lapidearum in civitate, et etiam quod non porrexerit inventarium debitorum, quibus artifices varii fuerant obligati monasterio, cum deponens invenerit debuisse aliquos ad 200 et amplius florenos. Reliqua omnia conformiter cum reliquis deposuit. Unde data eidem salutari admonitione ut non solum rem oeconomicam curet diligenter, sed etiam profectum in spiritu eundem dimisi.

[Quadragesimus secun]dus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Nicodemus Ilnicki, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in palatinatu Podoliae, annos aetatis suae numerans 32, a professione religiosa 14. In hoc monasterio degit munus concionatoris sustinens a tribus annis. Examinatus super articulis propositis respondit. Ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative. Ad III. Missa canitur fere quotidie. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Affirmative. Ad VII. Ignorat. Ad VIII. Fratres frequenter ad sacramenta accedere. Ad IX. Superioris diligentiam laudavit. Ad X. Nescit an infirmi commoda omnia habent. Ad XI. Ignorat. Ad XII. Pax et charitas servatur, occupantur suis functionibus. Meditationes octiduanas absolverunt. Ad XIII. Nullum scandalum obvenisse observavit. Ad XIV. Contentum se dixit suo statu et nullas pati vexationes charitatem laedentes. XV. Nullam extraneam scit linguam. Ad XVI. Professorum diligentiam laudavit, item discipulorum. Ad XVII. Pariter deposuit conformiter cum reliquis. Ad XVIII. Non est parochialis ecclesia, conciones omnibus festis dicuntur. Ad XIX. Non est necessaria talis diligentia. Ad XX. Lampas in ecclesia continuo ardet, hyeme in curritorio accendi solet. Ad XXI. Obligationibus missarum satisfit. Ad XXII. Chorus provisus est omnibus libris necessariis. Ad XXIII. Bibliotheca est inordinata. Ad XXIV. Resolutio casuum est intermissa. Ad XXV. Nihil observavit. Ad XXVI. Nihil scit. Ad XXVII. Defuncti religiosi in sua infirmitate experti sunt omnem diligentiam et obsequia tam corporalia quam spiritualia. In reliquo exprobravi huius patris negligentiam sive scrupulum in celebrando missae sacrificio a quo abstinuit frequentissime et longiori protracto sermone animavi eundem ad deponendum scrupulum atq[ue] commendavi ut crastina die festum s[ancti] Samuelis offerat missae sacrificium in suffragium animae p[atris] Samuelis olim sui superioris, tandem post longam concitationem descendi ad suadendum ut saltem confessionem sacramentalem peragat.

Cum vero etiam se excusaret sua incapacitate tam brevi tempore praeparandi se ad hoc etiam sacramentum rursus institi non esse differendam confessionem et abiiciendam esse persuasionem difficultatis multo magis impossibilitatis adimplendi talis obligationis remonstrando eidem quod si sibi sive revelatione sive alio quovis modo constaret crastina die vita privandum esse, utiq[ue] obligatus curreret hodie se preparare ad mortem atq[ue] confessione sacramentali certiore reddere animae salutem; ideoq[ue] omnino institi atq[ue] praecepi ut se paret pro confessione sacramentali crastina die adimplendi et quamvis reluctantem eundem expertus fuerim, non tamen remisi de rigore praecepti, et curavi modis omnibus persuadere eidem esse in illius potestate tale praeceptum adimplendi quinimo esse stricte obligatum ob plura motiva. His non obstantibus visus sum surdo canere semper enim cum modestia obtendebat suam impossibilitatem. Nihilominus non recessi ab obligatione imposita et ita obligatum dimisi.

[Quadragesimus tertius] vocatus fuit R[everendus] p[ater] Innocentius Kniezynski, professor philosophiae, cui tradendae duos annos olim Vladimiria impendit nunc tres annos Vilnae complevit cum magna sua gloria, et tandem alium triennale cursum philosophicum in eodem monasterio est inchoaturus. Hic pater natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Minscensi annos aetatis suae numerat 33, a professione religiosa 17. Manet in hoc monasterio annis tribus. Examinatus super articulis propositis respondit ad I sicut et caeteros articulos conformiter cum aliis laudando bonum ordinem tum in ecclesia tum in monasterio sollicitudine V[enerabilis] A[dmodum] R[everendi] patris superioris. Quod vero se attinet dixit contentum se plene dixit suo statu vocatione et loco, nihilq[ue] dixit se observasse quod correctione aut animadversione egeat nisi bibliothecae ordinationem. Suorum comprofessorum diligentiam laudavit iuvenum etiam studiosorum tum modestiam in moribus tum applicationem probavit. Cum vero pro instrumentis sive machinis aliquam pecuniae quantitatem collegerit tempore capituli provincialis dixit se non solum eandem plene expendisse sed etiam de sui usus pecunia non parvam quantitatem erogasse. Quare commendavi ut conscribat tum proventum tum expensam factam ut possem providere indemnitati suae ac restitutionem erogati sui usus peculii. Deniq[ue] exhortatus sum ut non deficiat in diligenter promovendo profectu in litteris et spiritu suorum discipulorum, simulq[ue] ut idem etiam curet proprium in spiritu profectum atq[ue] ita monitum dimisi.

[Quadragesimus quartus] vocatus fuit a[dmodum] R[everendus] p[ater] Nicephorus Nenicz, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in terra Haliciensis, aetatis suae numerans annos 43, a professione religiosa 23. In hoc monasterio in munere praefecti typographiae manet anno 10. Examinatus super articulis propositis respondit ad omnes articulos conformiter cum reliquis. Quod se vero attinet dixit se esse contentu[m] statu suo et functione nullasq[ue] pati vexationes, suos subalternos religiosos curat ut religiose vivant, se occupari inspectione

et regimine typographiae. Ad reliquos quoq[ue] articulos similiter respondit cum caeteris et solum adiecit commendandum esse professoribus diligentiorum inspectionem iuvenum religiosorum in servanda maxime modestia debita in ecclesia. Atq[ue] his ita exauditis exhortatus sum eundem ut sicuti semper laudabiliter se gessit ita ut vere dici possit esse verus Israelita in quo dolus non est ita pergat ulterius et promoveat profectum sui in spiritu simulq[ue] religiosorum suae curae ac inspectioni commissorum, eorum videlicet qui in typographia occupari solent, et ita monitum dimisi.

[Quadragesimus quintus vocatus est a[dm]odum R[everendus] p[ater] Cornelius Sowka, poenitentiarii officium, gerens natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu Lidensi annos aetatis suae numerans 60, a professione religiosa 42. In hoc monasterio manet ab aliquot mensibus gerens officiu[m] poenitentiarii. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum caeteris nisi quod adverterit fratres soleas ferreas adhibere quod secularismum redollet ac strepitum excitat contra silentium solitum a monachis servandum item quod iidem inservientes mensae soleant biretinis caput tegere contra modestiam in actu humilitatis quem exercent, et contra reverentiam senioribus patribus debitam. His ita exauditis exhortatus sum ad diligentem curam salutis proximorum et profectus in spiritu et ita monitus dimissus est.

[Quadragesimus sextus vocatus fuit, postquam comparuit in monasterio ex Zalesie praedio redux R[everendus] f[rater] Marcellus Iaroszewski, philosophus consumatus; natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Novogrodecensi, annos aetatis suae numerans 25, a professione religiosa 4 in hoc monasterio tribus annis studuit philosophiae. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis. Quod se attinet dixit se esse plene contentum suo statu et nullas pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes, se solum laborare valetudine, et egere agitatione corporis dixit ex consilio medicorum. Dixit etiam se alacritatem habere ad discendam scientiam iuris, ut posset aliquando esse proficiuus religioni in munere procuratoris causarum. His exauditis exhortatus sum ad ferendam patienter aegram valetudinem et curandum profectum in spiritu atq[ue] sic monitum dimisi.

[Quadragesimus septimus vocatus fuit R[everendus] p[ater] Lucidus Iedrzejowski, professor philosophiae, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Vlnensi, annos aetatis suae numerans 31 a professione religiosa 15 manet in hoc monasterio in annum [secun]dum. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis et quod se attinet dixit se esse contentum suo statu vocatione et officio ac nullas pati difficultates aut vexationes charitatem laedentes et bene est versatus in scientiis maxime eloquentiae philosophiae et theologiae, simulq[ue] novit bene linguas italicam et gallicam. Quod attinet studium dixit observari ordinationes pro studio factas nisi quod non sint sufficientes libri pro commodo studentium postulavitq[ue] ut saltem

tria aut quatuor exemplaria provideantur pro unoquoque studio libri ad mentem professoris seligendi. His ita exauditis exhortatus sum ad curam diligentem ac vigilantiam in promovendo non solum fructu litterarum, sed etiam profectu in spiritu. Atque ita monitum dimisi.

[Quadragesimus octavus] vocatus Venerabilis A[dmodum] Reverendus pater Iustinus Czezowski, ex consultor provinciae, natus ex parentibus catholicis ritus graeci in palatinatu Volhyniae, annos aetatis suae numerans 77, a professione religiosa 59 manet in hoc monasterio anno quinto. Examinatus super articulis propositis deposuit conformiter cum reliquis, proposuit tamen quod omittatur oratiuncula post litanias de Beatissima Lauretanis „Gratiam tuam quaeremus Domine” et cetera. Deinde requisitus de statu Reverendi patris concionatoris, dixit se non scire quando confessus est, et praeterea quomodo obligationes missarum extinguantur quae eidem traduntur cum a multis iam mensibus nullam missae sacrificium celebrarent. Contentum se dixit suo loco ad aliquot tempus, suscepit deinde munus, corripiendi Reverendum patrem concionatorem et inducendi ad suscipienda sacramenta nescio quo effectu, et recta processit ad illius cubiculum dimissus a visitatione.

[Quadragesimus nonus] vocatus fuit a[dmodum] Reverendus pater Pantaleon Ostrowski, vicarius monasterii, natus ex parentibus catholicis ritus latini in districtu sive terra Drohicinensi, annos aetatis suae numerans 45, a professione religiosa 23 manet in hoc monasterio anno primo. Examinatus super articulis propositis respondit conformiter cum reliquis quae spectant ordinem in monasterio atque ecclesia. Iam vero ad XIV quae suum personam concernit dixit se esse contentum et nullas pati vexationes proposuit tamen commendandam esse strictissimam vigilantiam super fratres studentes accedentes ad Accademiam et recedentes, ad avertendam omnem occasionem divagationis. Respectu vero Reverendi patris concionatoris dixit adhibitos fuisse modos ad educendum eundem ex scrupulis hi enim putantur impedire ipsi accessum ad altare et sacramenta, neque videt modos quibus efficaciter ad mutandum sensum induci posset. Resolutionis casuum munus sustinebat idem a[dmodum] Reverendus pater vicarius qui tamen maxime absente Reverendissimo superiore non potest sufficere, ideoque providendus est alius et obligandus maxime a[dmodum] Reverendus pater Soroka poenitentarius ut talem obligationem sustineat. Familiae curam haberi ut sint instructa in rebus fidei, et ut modestiam ac pietatem Christianam servet. His ita exauditis exhortatus sum ad curam diligentem profectus in spiritu tum proprii tum religiosorum et ita monitum dimisi.

[Quinquagesimus] vocatus fuit Reverendus pater Leonardus Szlachta, conductus ex oppido Troki ubi destinatus olim pro socio Reverendissimo abbati, solus debebat circa ecclesiam parochialem ritus latini natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Vitebscensi, annos aetatis suae numerans 43, a professione religiosa 15 mansit Trocis annis duobus. Cum de loci

huius communitate nihil sciret, interrogatus fuit de rebus Trocensis abbatiae, de proprio statu et dixit se mansisse circa parochialem ecclesiam Latinam, ibidemque habuisse victum et stipendium pro missis atque cum suppleret per medium annum vicarium, salarii percepit florenos 200. Recollectiones octiduanae non absolvit dixitque nisi quatuor diebus solum vacasse spiritualibus exercitiis, paratum vero se esse ad quaevis obsequia quocumque disponetur. Monitus fuit acrius de ebrietate, uti accusatus de hoc vitio, sed se excusavit ac ex invidia dicebat ita se delatum esse. Unde iussus est subire examen ex theologia morali, atque absolvere octiduana exercitia spiritualia et ita monitum dimisi.

[Quinquaginta primus] vocandus erat R[everendus] p[ater] Hieronymus Zapolski, professor philosophiae in annum tertium, sed hic obtenta facultate superiori loci cum nostro etiam consensu hoc vacationum tempore discessit ad invisendos suos consanguineos Vitebsci in cordone ut aiunt Moscovitico degentes comparere uti absens non potuit.

[Quinquagesimus secundus] R[everendus] p[ater] Anastasius Topczewski, pariter non comparuit tanquam absens a monasterio utpote qui oeconomus munus agit in praedio Bieliczany dicto et in palatinatu Minscensi sito.

[Quinquagesimus tertius] R[everendus] f[rater] Iosaphat Ciwinski, studens philosophiae, cui unum hactenus annum impendit pariter comparere non potuit. Hic namque circa iudicia succameraria in praedio Zalesie illuc missus est ad scribenda quae essent necessaria, et ad obsequia praestanda in tali occasione.

[Quinquagesimus quartus] ex alumnatu sive collegio pontificio non fuit vocatus R[everendus] p[ater] Adrianus Butrymowicz, qui in dicto collegio biennem cursum philosophiae tradendae complevit quoniam absens erat, cum se conserit ad quandam aulam tempore vacationum.

[Quinquagesimus quintus] itidem ex alumnatu non fuit vocatus R[everendus] p[ater] Mercurius Rymuszewski, sacrae theologiae professor, cum hic etiam tempore vacationum discesserit ad germanum fratrem suum in ducatu Samogitiae habitantem.

[Quinquagesimus sextus] pariter vocatus non fuit R[everendus] p[ater] Methodius Steporzecki, qui oeconomus munus sustinet in praedio Zalesie sito in palatinatu Polocensi. Hic tamen in scrutiniis fuit circa visitationem monasterii Bezvecensis ad quod utpote vicinum commode vocari potuit.

[Quinquagesimus septimus] r[e]l[i]g[iosissimus] p[ater] Maximilianus Wilczynski, provinciae protoconsultor et huius monasterii superior, diu desideratus in monasterio circa finem visitationis canonicae venit ex Zalesie nondum plene terminata causa cum iudex succamerarius pro deliberanda sententia ferenda secesserit ad conventum patrum franciscanorum conventualium in Udzial, sed cum nimio distractus fuerit, simulque nos experiremur continuas distractiones viderimque minus necessarium esse scrutinium suum ab eodem excipiendo abstinui solumque exquisivi ut si qua opera nostra indigeret ad promovendam

in suo monasterio disciplinam regularem bonumq[ue] ordinem, in scripto porrigeret sua desideria, quod quidem praestare pollicitus est sed exequutionem reiecit ad conventum habendu[m] in monasterio Suthoviensi pro consultatione provinciali [pri]ma [septem]bris iuxta novum.

[Quinquagesimus octa]vus tandem vocatus fuit a[dmodum] R[everendus] p[ater] Bartholomaeus Kuczynski, professor s[acr]ae theologiae in collegio pontificio Vilnensi, cui tradendae nunc annum primum impendit. Natus in terra Zydaczoviensi annos aetatis suae numerans 41 a professione religiosa 18. Interrogatus de ordine in collegio ratione studiorum tum etiam de moribus a[dmodum] R[everendi] p[atris] rectoris ac professorum omnia laudavit, et omnia dixit procedere ordine per regulas collegii praescripto professores etiam fuisse diligentes et inique delatum esse ac accusatum coram excell[entissimo] nuntio R[everendum] p[atrem] Adrianum Butrymowicz quasi is minus diligenter curaverit profectum in studiis suoru[m] discipulorum, nam ita accusatum fuisse intellexi ex litteris a[dmodum] R[everendi] p[atris] Cypriani Czachorski, procuratoris causarum varsaviensis. Postulavit vero sui mutationem maxime ob aerem loci minus salubrem, attamen acquievit persuasioni perseverandi in loco ob multa incommoda ex sua mutatione necessario sequuturum. Unde monitus ac excitatus ad curandum diligenter profectum in spiritu et proprio et suorum discipulorum dimissus est.

[Quinquagesimus no]nus vocatus fuit a[dmodum] R[everendus] p[ater] Paschasius Leszynski, rector eiusdem collegii pontificii, natus in palatinatu Volhynensi districtu Vladimiriensi, annos aetatis suae numerans 43, a professione religiosa ipse non bene meminit. Manet vero in collegio pontificio Vilnensi rectoris munus sustinendo anno [deci]mo brevi complendo. Hic etiam professores omnes laudavit tum ex modestia eorundem tum ex diligentia in adimplendo munere suo, miratusq[ue] fuit cum intellexerit excell[entissimum] nuntium Varsaviensem fuisse conquestum contra R[everendum] p[atrem] Adrianum Butrymowicz quasi is minus diligenter gesserit munus professoris philosophiae. Postulavit etiam se liberandum suo munere sibi satis molesto. Caeterum studii confirmare ipsius animum ad ferenda patienter onera suum munus circumstantia sicuti etiam exhortatus sum ad curandum profectum in spiritu tum proprium tum etiam suorum subditorum atq[ue] ita monitum dimisi.

In tractu huius canonicae visitationis non omisi etiam examinare studentes philosophiae super rebus quas hactenus didicerunt, et duplex studium tantum videlicet metaphysicum et logicum sui profectus specimen dedit, tertium vero medium sive physicum propter absentiam sui professoris non fuit examinatum.

Institui etiam examen ex theologia morali in quo qui patres excipiendis cofessionibus expositi sunt comparuerunt sufficienter instructi. Novelli etiam presbyteri philosophi visi sunt non plene ignari, saltem specimen dederunt se legisse theologiam et principaliora eiusdem dogmata callere.

Tandem ad introducendam uniformitatem in sacrificio missae celebrando congregatis omnibus, qui aderant, patribus, demandavi missam siccam celebrare cui praesens aderam, atq[ue] multas praecautiones et instructiones necessarias dedi.

Visitavi etiam in tractu eiusdem actus et scrutatus sum diligentius ecclesiam in qua more antiquo exstructum est maius altare separatum bemate habente portam regiam de ligno sculptaria arte elaborato atq[ue] pictura ornato, quamquam portae laterales in eodem bemate non dentur sed a lateribus patentes sunt neq[ue] ianuis instructae in tabulario bematis praeter portam regia[m] quatuor dantur altaria cum totidem mensis nimirum Sanctissimi Salvatoris, Beatissimae Deiparae Gloriosissimae Virginis Mariae, s[ancti] Simeonis Stylitae et s[anctae] Macrinae. Praeterea a latere dextro prope maius altare exstat in capella positum altare Christi Crucifixi insigniter arte sculptoria elaboratum sed nulla pictura exornatum, a sinistra vero parte altaris maioris ex adverso Christi Crucifixi simile exstat altare S[ancto] Basilio M[agno] sacratum, idemq[ue] exornatum idemq[ue] pictura exortatum atq[ue] deauratum, atq[ue] in huius altaris mensa depositae sunt exuviae s[ancti] Lucidi Martyris in urna tota argentea affabre facta ac vitris instructa ideoq[ue] transparente. Praeter enumerata haec altaria circa quatuor columnas ecclesiae fornicem sustinentes dantur alia quatuor altaria videlicet B[eatissimae] Virginis Mariae cuius antiquissima imago sacra creditur fuisse depicta a s[ancto] Luca Evangelista; B[eati] Martyris Iosaphat, s[ancti] Nicolai Ep[iscop]i Myrensis et s[ancti] Onuphrii Eremitae ita ut in tota ecclesia undecim altaria reperiantur praeter contiguam capellam monialium ad quam patet ingressus per ianuam externo elaboratam egregie et deauratam, et praeter aliam capellam nonihil ab ecclesia separatam Tyszkevicziorum variis lapidibus marmoreis exornatam, cum quibus omnibus tredecim altaria dantur omnia antimensiis variorum episcoporum instructa omnia quoq[ue] decenter exornata. In ara maiori V[e]n[er]a[b]ile Eucharistiae sacramentum iuxta ritum graecum consecratum ac in cyborio decenti clausum conservatur et praeterea pro usu latinorum Eucharistiae Sacramentum repositum custoditur in cyborio posito ad altare B[eatissimae] Virginis Mariae gratiosae omni cum decentia. Confessionalia dari tria in ecclesia pro commodo fidelium saecularium accedentium ad sacramentum poenitentiae. Pro monialibus vero habetur confessionale in cappella earundem. Pro religiosis vero exedra habetur in sacristia, quae quia incommoda est pro confessario, ordinavi ut commodius extruatur, prout reapse me adhuc praesente coepit exstrui.

Quod attinet reliquias sanctorum inter alias, quibus haec ecclesia abundat datur corpus sive scheletium unius Martyris S[ancti] Lucidi dicti exornatum cera alba ac pretiosis vestibis coopertum in urna de puro argento fabricata ac vitris pellucetibus instructa, a parte posteriori sigillo munita ut audivi protonotarii apostolici circa revisionem ab eodem factam occasione unius vitri casu quodam rupto atq[ue] adeo noviter fabricati et urnae huic applicati quod ut fertur

vitrum constitit quadraginta imperialibus. Unde cum vererer periculum ne si incaute suo loco moveretur, vitrum rumperetur, non sum ausus sigilli integritatem inspicere. Talis urna cum dictis reliquiis, ut supra memini reposita est in mensa altaris S[ancti] Basilii M[agni].

In eodem altari plures aliae sanctorum reperiuntur reliquiae. Ac primo apparet in superiori altaris condignatione urna de arbore confecta coloribus et auro exornata, quae supponitur aliquas intus continere reliquias etsi ignotas sacellano neq[ue] a me revisas ob idem periculum urnae supra descriptae s[ancti] Lucidi. Pariter transparent in structura altaris ex duplici latere imaginis S[ancti] Basilii duodecem armaria vitris instructa in unoquoque autem eorum collocatae sunt quaedam reliquiae quae tamen pariter examinari non poterant.

In altari maiori exstat unum armarium oneratum reliquiis S[ancti] Probi Martyris et aliorum sanctorum martyrum baptizatorum quae tamen nullo sunt sigillo munita.

In tabulario seu structura bematis in summa eius parte videntur etiam aliquae reliquiae collocatae nimirum supra altare S[anctae] Macrinae et ex altera parte in summitate altaris S[ancti] Simeonis Stylitae. Item supra altare Sanctissimi Salvatoris, deficit autem simile armarium supra altare Deiparae Virginis quae omnes reliquiae quia non nisi cum summo incommodo lustrari poterant, non erant revisa.

In altari Christi Crucifici, quid est ex opposito altaris S[ancti] Patris Basilii Magni habentur duo reliquiaria ex arbore arte sculptoria confecta ac deaurata altitudinis prope palmaris, utrumq[ue] tribus condignationibus distinctum in quorum uno in prima contignatione apparet collocata reliquia de ossibus s[ancti] Iucundini, in altera s[ancti] Pii Martyris, in tertia s[ancti] Casti M[artyris]. In [secun]do vero consimili reliquario in unica tantum inferiore contignatione apparet posita reliquia de ossibus s[ancti] Casti Martyris.

Praeterea in altari B[eati] Martyris Iosaphat prostant duo reliquiaria de argento confecta puro in figura urnarum in quarum una reposita est reliquia de ossibus eiusdem b[eati] martyris Iosaphat, in altera autem particula de ossibus s[ancti] patris nostri Basilii M[agni] quarum reliquiarum authentia non dubitatur.

Deniq[ue] in summitate altaris S[ancti] Onuphrii Eremitae collocatum est reliquarium de ligno fabricatum ac nigro colore obductum praeter quasdam eiusdem partes sculptoria arte elaborata, quae deauratae sunt, in quo depositae reperiuntur pleraq[ue] particula de ossibus variorum sanctorum martyrum ut aiunt baptisatorum.

Vidi etiam supellectilem variam ecclesiae satis decenter conservari et ex sua natura sat splendidam. His ita revisis quae uberius in inventario monasterii descripta sunt terminavi visitationem ecclesiae.

His omnibus peractis die [septi]ma [septem]bris n[ovi] s[tili] convocata communitate integra institui sermonem ad eandem in quo commendavi nonnulla

servanda quae iam alias publice in refectorio commendaveram circa nonnullos ritus et praecipue ut in orationibus ubicunq[ue] recurrit commemoratio pro metropolitano tanquam loci ordinario facta huius mentione addant semper etiam nomen sui coadiutoris Theodosii. Deinde cum nullus esset ex officio resolutor casuum et propterea intermissa fuerat resolutio institui talem resolutorem A[dd]modum] R[everendum] p[atrem] Cornelium Soroka poenitentiarium loci. Iuvenes studentes excitare curavi ad modestiam religiosam servandam atq[ue] diligentiam in studiis simulq[ue] patrum professorum laudavi vigilantiam ulterioremq[ue] commendavi. Contestatus sum etiam gratias maximas Deo quod in tam numerosa communitate non modo nulla invenerim publica scandala, sed etiam charitatem fraternam illaesam invenerim atq[ue] hac virtute commendata, ad eandem exercendam accendere studui et specialiter demandavi ut omnes et singuli quotidie per integram hebdomadam elevatis in crucem manibus dicant quinquies „Pater” et „Ave” pro impetranda divina gratia cuidam religioso (non enim expresse nominavi intendens R[everendum] p[atrem] Nicodemum Ilnicki, concionatorem vilnensem) qua eget ad accendendum cor suum ut muneri sacerdotali satisfaciat. Deniq[ue] demandavi etiam ut sine intercalatione omnibus diebus missae sacrificium cantetur. Meq[ue] totius communitatis orationibus commendavi et bene precatus omnibus visitationem terminavi.

Appendix ad visitationem monasterii Vilnensis

Cum mense [Octo]bri ultimis eiusdem diebus venerim Vilnam causa reparandi salutis, ibidemque adverterim venisse novos religiosos maxime iuvenes pro studio philosophico Antopoli, qui tempore visitationis huius monasterii nondum fuerant, idcirco eosdem decrevi vocandos ad scrutinia, ut cognoscerem tum eorundem statum et necessitates, tum etiam monasterii Antopolitani. Quare:

[Pri]mo loco vocatus fuit R[everendus] f[rater] Cyprianus Wierpsza, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Volhynensi, annos aetatis suae numerans 21, a professione religiosa tertium annum agit. In saeculo Nervisii studuit. Dixit se esse contentum suo statu ac vocatione, nullam passus est iniuriam provisus est omnibus rebus necessariis; laudavit tam professorem quam superiorem antopolitanum, asseruitq[ue] bonum ordinem servatum esse tam in studio quam in monasterio sicuti etiam in ecclesia. Unde quod reliquum] erat exhortatus sum eundem ad curam diligentem profectus in spiritu simulq[ue] in litteris, et ita monitum dimisi.

[Secun]do loco fuit vocatus R[everendus] f[rater] Andreas Zabiello, natus ex parentibus catholicis ritus latini, aetatis suae annos numerat 19, a professione religiosa an[n]um tertium agit, studuit rhetoricae Antopoli modo dat operam philosophiae. Contentum se dixit suo statu ac vocatione nullas patitur vexationes charitatem laedentes, similiterq[ue] laudavit modum servatum Antopoli a superiore et professore pariterq[ue] monitus fuit dimissus.

[Ter]tio loco fuit vocatus R[everendus] f[rater] Iosaphat Raczynski, natus ex parentibus catholicis ritus latini, annos aetatis suae numerans 19, a professione religiosa annum agit [secun]dum ex palatinatu Podlachiae. Rhetoricae anno uno operam dabat. Contentum se dixit suo statu et vocatione, nihilq[ue] contra antiquam residentiam Antopolitana[m] detulit. Unde pariter monitus fuit dimissus.

[Quar]to loco vocatus est R[everendus] f[rater] Leontius Okollow, natus ex parentibus catholicis ritus latini in palatinatu Novogrodensi, annos habens 22, a professione religiosa annum unu[m] exegit. Contentum se dixit suo statu ac vocatione similiter bonum ordinem monasterii Antopolitani et vigilantiam tam superioris quam professoris laudavit. Hinc postquam eundem ad curam profectus in spiritu et litteris fuerim exhortatus dimisi.

[Quin]to loco vocatus R[everendus] f[rater] Hieronymus Nowacki, natus ex parentibus catholicis ritus latini in ducatu Samogitiae, annos aetatis suae numerat 20, a professione religiosa annum [secun]dum. Is aequè se dixit contentum suo statu et vocatione, ac nullas pati vexationes charitatem laedentes caeterum patitur defectum caligarum, cuius indigentiae providendum est; et superiorem et professorem Antopolitanum laudavit. Unde similiter ac reliqui monitus dimissus est.

[Sex]to loco vocatus R[everendus] p[ater] Hilarion Wasniewski, natus ex parentibus catholicis ritus latini, in districtu Slonimensi annos aetatis suae numerat 18, professus est hoc anno Antopoli, complevit annum novitiatus Bytensi ante annos aliquot, quos impendebat in studio latinitatis et rhetoricae cum laudato profectu, huc non pridem venit dispositus ad discendam philosophiam. Examinatus de statu suo dixit se sicut libenter post repetitum novitiatum, professionem suam in religione emisisse, ita suo statu ac vocatione plene contentum esse, nullasq[ue] se pati vexationes charitatem laedentes, et in Antopolitano monasterio ordinem bonum semper servatum esse. Quare non omisi hunc etiam exhortari ad diligens studium intendendum quo in spiritu et litteris quam maxime proficeret. Atq[ue] ita monitum dimisi.

Praeterea fuit invocatus R[everendus] p[ater] Hieronymus Zapolski, qui tempore visitationis ad invisendos suos consanguineos Vitebscum discesse rat. Hic pater natus ex parentibus catholicis ritus graeci Vitebsci, annos aetatis suae numerat 34, a professione religiosa 16, in hoc monasterio iam tertio anno habitat docendo philosophiam. Dixit se sua vocatione ac statu esse contentum plenissime curare suum et suorum discipulorum profectum in litteris et spiritu, nihilq[ue] se habere quod notaret in aliorum moribus aut ordine tam in monasterio quam in ecclesia. Unde ad ulteriorem diligentiam impendendam circa curam profectus in spiritu monitus est dimissus.

Non deessent quidem alii etiam vocandi religiosi qui recenter ad hoc monasterium translati ex aliis venerunt monasteriis, sed varia impedimenta non concesserunt. Unde ad aliam visitationem reiecta sunt eorundem scrutinia.

ÖNB Wien, cod. SN-2798, p. 76–92 v., 118 v. – 119. Оригінал. Рукопис. Мова латинська.

Док. № 15

м. Вільно, 1794 р., травня 29. –

Проповідь професора богослов'я і члена Конгрегації лазаритистів
о. Михаїла-Франциска Карповича, виголошена у Вільні
в храмі Св. Йоана на поховання учасників повстання 1794 р.
в Речі Посполитій, опублікована в перекладі з польської мови
на литовську Віленською василіянською друкарнею

I S Z R A S Z A S
ISZ PROTOKULA KOZŃOSDYINOS DARBU RODOŠ ZIEMES
LYITUWOS.

288760

*Diejosy Wylniuw unt Suserynkima
 dyino dieydesimto Karieola, Tuk-
 sianty, Septinszymta, Dewinesde-
 szimtyš, Kietwirtusy Metusy.*

Roda siolsyka wdzięczna procia J. Kuni: Mykola Karpa-
 wicias Tawarciaws sawa garliwia unt Solenna už numy-
 rufius unt waynos Zalnierius Abywatelus pagraba sakuncia,
 Toki ano garbinga darba Kozoniaws tujaws yszdrukawoty,
 yr anu wysusy Wayfkusy idant Kamendota, Wajewadztwu-
 sy yr Pawietusy Kamysyias Pariedkas Ciwilno-Wayfk: Para-
 pios yš Ambonu, Mielitusy Magiltrota giwentojams, Wal-
 ścionyms idant apsakitū yr parfkaytitu prisaka.

Tap kap Protokuli.

Juzaps Narbutts Se-
 kretorius Rodos.

1956

Skaytiaw Ignois Linkiewicis.

erunt unusquisque ad proximum suum: erigamus dejectionem populi nostri, et pugne-
mus pro populo nostro, et pro sanctis nostris, et congregatur est scamentus, ut es-
sent parati ad praelium, ut orarent et peterent a Domino misericordiam. 1. Mach. 5.

Kalbija kožinas artytinw sawa pakielkiem apwersta žianos musa, mufekiemies nā
mūsa žmonis, yr už lwętušias musa. Yr luserinka i Rodo, idant wyxy hu-
tu gatawy unt waynos, idant miellusy yr prafite lusemiejama Dyiwa. 1. Ma-
chab. 5.

Giwentoja! Krykšcionis!

Tasa pagrabs wergsmings, kuri diel umžyna stmy-
nima wysubrungiawlis tarp Abywatelu atpro-
winiejem už dūšias atwožniu Rycioru, yr gi-
wentoju pri paratswoima musu žiames pawlu-
siuju, kap par meyle wieros pabudyn mus
melstytis yr prafity mišafirdištys Dyiwa už anus; tap par meyl-
la wyinas žiames broliškės primusy; idant szlowindamy unt
umžiu anu atwoga yr cnata, patis diel musu pazitka wy-
sudydziawšioja zinotumem yr mokietumem, kap reyk mums
numyrty diel apginyma žiames musu.

Pralyja Abywatelu krawja mecius neprietelaws unt pla-
cicus garbies, ale anyi sawa atwogu yr krawju pakieli mus
wyfus yfz prapuwlyma. Atwožnia dieja sawa giwenyma diel
atolijsma biawrios newales, ale sawa smerciu atgiwyna mu-
su žiamy, yr parody mums, jog anyms brungiasny buwa wal-
nastys žiames, nekap giwenymis. Werki šaba dydela po smer-
cia anu, wysa gimyny yr prietela, ale wiet nepamažu wer-
ki yfz linksmbes wysa musu žiamie, kad jaw wyfy yfzwi-
dom walna musu Stolicia, yr mus wyfus walnus nu pleszy-
toju yr razbayniku! Pamyslikiel tykta kokio buwa nešcie-
sliwastie dabarciuw musu žiamy, yfz kurios pati tikta wy-

sagalinti rąka Dyiwa mus teykies isztraukty par atwoga n. regieta Rycioriu? ale wiel koki yr wdzięcznasty mes wysy pawiny esma tymś wysumilawsyms brołams musu, kuryi krawja sawa pralyija dieł musa paratawoima?

Ciesufy Machabeyczyku buwa Zmonis Izraelaus akru-tnia mucity nu Antiocha, ale ne buwa tap, kap musu žiamė Lynku musu akify supleszita yfznaykinta, yr prispaw-
sta! Tyn Kningosy Szwėtosy skaytom: jog unsa garliws ape walnasty sawa žiamės Matatiofius, rawdoja yr werki unt dyi-
nos sawa untgimyma, regiedams Stolicy Ponistes rąkosy neprietelu, giwentojus i newaly paimtus, skarbus iszpufti-
tus par neprietelus yr zdrayces tos pacios žiamės, Jawny-
kaycius, Kawalerius wyfugražiawfius be ginkla, be turta, Motinas, Dukteris, Seseris, yr wysas moteris fuszpetnitas, prispawstas, unt bisuriu darbiu pašlugu, szpiegawoimu, zdro-
du, yr unt prapuldyma sawa žiamės apwerstas; pakolgi to-
kio (kalbieja) nefzłowio busu giws, idant weyzieciu unt prapultyis musu žiamės? Ah bieda mun jog gimiaw idant weyzieciu unt werkunciu žmoniu muna! szita laka, szwėti-
bes musu, Bažnicias yr anu wyresnyija ira pagardity yr unt yfznaykinyma garbies Dyiwa par zdrodes yr necnatas ap-
wersty! Szita skarba, begonistes, yr brungi tueta žiamės mu-
su iszrabawoty, yfzpuftyty yr yfzwelzty! Szita giwentoj-
ja wyfiucnstliawsyia gaudity numufy, kalniety, iż yfz-
welzty! Kurša fufieds mus ne pakrywdija? kas mus ne nu-
pleszi yr ne iszfidyia? *Quae gens non hereditavit regnum ejus, & non obtinuit spolia ejus?* Rodomis musu kierawoja neprie-
tela, Seymus musa neprietelus unt prapultyis musu werty, gadnastys yr wiresnibe dawy neprietelus zdraycioms wysu nepaczciwyifyms, Suda musu tap sudyia, kap neprietelus lyipy, wysur neprietelus tokias prawas stanawyia, kokias notieja! yr diełto brungi walnastys tyn pradieja eyty, kur trauki lokomsta, meyle žiamės pašepysznyia noriedama yfz-
fyaukfzrinty par neprietelius! tokiemi łayki kasgi gal bu-
ty midus? *Vae mihi, ut quid natus sum videre contritionem po-
puli mei!* Szita (szauki werkdamś unsa Izraela onatliws
żmo-

Zmogus) Іавка муса кармITY musyi neprietelu, duwna mufu kruwynu prakaytu par brolus mufa uszdyrpta yr furingta, nu burnos attrauk mufu nupleszitoja, puyki žiamy yr Іаукus apguly biawry rabownika, idant walnafty mums atimtu yr yfznaykintu! Та Poniste puyki palika Іzpetnioy newalo: *Quae erat libera, nunc facta ancilla!* Pakolgi tap funki wefty giwenyma? *Quae adhuc nobis vivere?* Tap kalbie-dams Szwetas Zmogus yfz desperacyas parpleszi Іава dra-buzius! Ізauki Іава Sunus yr prietelus cnatliwus: diel meyles kuryi pacziwiyi esaty, rinkieties pas muni! ratawokiem mufu žiamy! Szoka Suna garliwy, fuserinka giwentoja paczi-wy, Ізauki po ciela žiamy: Ey kas mili tiewyfszky, krawji Іава, giwenyma yr walnafty! eykiet, turiekieties su mu-mis. *Qui zelum habet legis, exeat post me!* Jemiesy wyfy už ginkla, padary roda, yfzgubyia zdraycius, pargaleja neprie-telu, apfski yr pafstanawyia walnafty žiames, o Dyiwa fu-semileima su werkfuru prasidamy, numety nu Іавyis junga funkibes Antiocha, kursa yfz desperacyas nešciesliwa myr-dams prifepazina, kap nesprawiedliwa žiamy Іzraelaus ap-funkina.

Giwentoja cnatliwi cia dabarciauw efanty wys tata bu-wa paweykšes mufu ftona! ar reyk cia priduwty ka daw-giaws tam pagrabauw, kuri Ізedyina atprowyiem prasidamy fusymileima Dywa unt tu Wiru, kuryi krawja Іава debar-ciuw mufzdamyis praliyia, kuryms usz stwoga yr cnata die-kawojem? Mufa tata, mufa usz tykra Kninges Szwetas ro-da ftona newales, to newalo strofznio dawy mums Dyiws nawji Gedeona, nawji Makabeufza! kursa prakalbieja i mus: Ey kas tur cnata, krawji Linku yr pacziwafty, Іacikieties su munimi, o Іfzeyfma yfz newales, Prakalbieja tap nu Dyi-wa mums dawts TADEUSZAS KOŚCIUSZKA, yr tojaws prafzu-ka nu wyina krafzta Іik untra mufa žiames wyfy giwento-ja yfz prapultyis dugna: gatawokiemes unt waynos, mufz-kiemies už brolus mufu, melškiemies yr fosemileima Dyi-wa prasikiem: *Dixerunt &c.* Sulzuka unt cielos žomas yfz dungaus mums dawta wyfufurawfioi Wayfka, wyfu galwa: Broła!

Brola! Giwiantoja! Suna! Artoja! Gaspadora! žmonis w nos žiames eykiet turiekieties sumuni diel apginima Pro-
wu, walnastys yr žnogiltes nutrotitas: *O filii date animas vestras, pro testamento Patrum vestrorum.* Tujaws kap anyi Izraelita yfz newales Madianitu yfzwefty par Gedeona szawki: Mecius Dyiwa yr Mecius Gedeona teguļ bus giws: *Gladus Domini & Gladus Gedeonis*; tap žmonis cietos žiames sufzuka: *Mecius Dyiwa yr Mecius Kusciufkas!* Tami patemi šayki szokosy atwoga Rycoriu, garliwasty giwentoju, mace žmoniu, ginkla artoju gaspadoriu, szaras linksmas wyfu, eyn, nefz sawawa giwenyma! Iyi sawa krawju, pražun wyiny, idant butu walni untry! Lauža nieprietelus, naykin unšpultojuš, gian yfz žiamys walnos tyroniu newalnikus! Diwojes swiets! Lynka atsymayna, žun zdrayces, atwoga atgim, o wysy szauk mełzdamyis pri Dyiwa, idant Unsa kak tą darba ściesliwa pradieja, tap yr pabektu cudawaa yfz mišafirdyfty sawa Szwetos: *& congregatus est conventus &c.*

Prifeweyziekiem tykta ar ne tap ira sumumis, kap ape Izraelu škaytom Knigofy Machabeyczyku? tap ira giwentoja cnatliwy! nu umziu tap dedas unt swieta. Biaury aby-
czaja, bezbažništy, pasyleydymš, negiery nora, pyfznaftys, begieda, pagardyims prowu Dyiwa yr naturas, wysumet gubija Karalistes, Wajna, newaly, tyronište, sunkus pryspau-
dymš wysumet buwa diel pakaroima piktu yr nedboimciu spe sciešty žiames sawa. Pargaleima kitrybe, abłuda, zdro-
da, meša, yr begieda buwa špasaba diel pajemyma i newaly Ponistiu pasyleydzufuju par žiamy macniasny, ale maž tutinty razuma yr gierybes. Koro Pons Dyiws wyinus par Untrus. Lauk wyinok cieša parznocijma, kuremy pajunt at-
woga, o sunkiby newales prispawšta yitška šaldziawfys diel Ziamionu walnastys. Tap buwa kitakarta šu kitomis kara-
listomis. Tap ira šžedyina šu mufu žiamy, o kad jaw sawa mišafirdyftys raka wysur mufu darbams paduwd, šu kokiu werkšmu pakurawodamy šu paprowa abyczaju tą raka Tie-
wa mufu wyšagalincia reyk pabuciuwty, pry to patyis pa-
graba Rycoriu unt placiaus ušz Tiewyſzki namyrufiu pa-
zištam

am giera diełty Dyiwa, jog dawy atwoga ściesliwa yr
 natliwa dufzioms toms, kurios idant sawe žiamionymis pa-
 yktu wałnaſty, ſu achwatu eydamy unt meciaus nepriete-
 i giwenyma ſawa pabyngi! Toms tads duſioms enatliwoms
 zedyina padiekawojem: pyrmaus praſidamy Dyiwa idant
 ſuſimiletum unt umżiu unt anu. Potam praſidamy giwentoju
 muſu žiamies, idant wardus anu garbintu wyſumet dieł garbies
 yr przykłada. O dabarcuiw przy Szwetu Małdu už duſias nu-
 myruſiuju yr užmuſztuju Załnieriu Wyniuw yr unt pyrmu-
 ju bataliu ſzłowingu praſidamy ſuſemileima Pona Dyiwa,
 weyzikiem kap anu tas darbs ira gadnus dideley, idant yr
 mes, ja reykalaus muſu žiamy, gatawy butumem numyrty.

Negal buty dydesny paſluga dieł ſawa Tiewyſzkis,
 kap ſmertis tun atwożniu Załnieriu. Uwoga pyrma.

Negal buty brungiesny garbie yr ſzłowy dieł anu, kap
 ſmertis anu atwożnas už ſawa Tiewyſzki. Uwoga untra.

Pone Dyiwu! kurſa pagrązina unt didelu darbu atwo-
 ga Sunuju Lynku, ſuſemiledams unt duſiu užmuſztuju Ry-
 coriu, duwk mums pazitka dukawna tap yłz uwožoima di-
 delos anu przyſlugas dieł muſu žiamies, kapo anu užſluzitas
 garbies yr ſzłowes umżinos, przy przyčina Motinas Dyiwa Ma-
 ryos Pannos.

P Y R M A D A L Y S.

Didelis yr macnus ir Dyiwus wysumet yr wysur; ale unt
 waynu wysu ſtrofzniawsy macy ſawa duwd žmonymis
 pazintyy, o juk tokius znokus ſawa Majestota zwyczaſnia
 unt waynu dary: Kap ſwiecici Raſztas Szwetas: *Dominus*
fortis & potens in pralio. Tyn unſa pats ſirdis žmoniu rą-
 kosy ſawa turiedams, patsa wysiemis kierawo yr waldas:
 unt wyinu met ſtroka; untryms duwd atwoga; tyn unſa
 tunkis atem ſila maenymis; o paſtypryn laba ſabas yr ma-
 zas, tyn unſa wyinu pagrąžoimu, wyinu paſtrosijmu, wyi-
 nu wiejaus paputymu nepargaletus Pulkus yszgasynio; o
 wysuſlabiawſyis joms rąkoms daduwd ſiles, pramyſlijma,
 atwogas pargaleima. Tasa Dyiwus rodas žmoniu yr pramy-
 ſlus

Jus Wadziu wajska, kad nor unt nefzłowes yr yszjuwki-
 ma apwert! Unt waynu dydela tunkie ne tap stojas, kap
 žmonis myśli yr stanawy; ale tap, kap Dyiwš parznocija
 yr paštanawyja. Jus tada cnatliwi Abywatela Zalnieris, jus
 spgintoja musu žiames brungi, kad giwenyma sawa yr kra-
 wij unt placiaws diel apginyma žiames yr walnaftys su
 achatu neszat, atminkiet, jog wysupyrniaus pawiny esat
 czyſto ſumnenie yr nekalto dufie praſity pamacy Dyiwa!
 Zmonis ſwawalny i reſpuſtny pyrmyja wyſumet yſz way-
 nos yſzbiegs. Zmonis pyſzny, buntawnika, pyrmiawsia wy-
 ſumet placin su giedu apleyd. Zalnierius rabawninks yr
 pleſzitos yſzbiegs nedaturies niekada unt waynos, o afza-
 ras nekalta pakriwditu gawdity lubyſ patemy bieginymy, i-
 dant neturiety ne patiekas yſz giwenyma, ne ſzłowes yſz
 ſmertia nepuykia. Tyi tada ſzacawny Abywatela, kuryi
 atwoźnia unt placiaws krawij sawa pri paſiktelyma musu
 žiames pyrniaus muſzdamyis praktyja, wysudydziawſy pry-
 ſluga padary mums wysyma yr diel sawa atwogas, yr diel
 tokia cieſa, kuremi anyi muos ratawoja.

I.

Cnatliwa meyly Tiėwyszkiſ turieja anus unt placiaws,
 atwoga anu lyipy muſztyis lik paſkutynias dwases giwe-
 nyma, wynibe su Dyiwu giaros ſumnenys rody anyms jog
 ſmertis neſtroſznas, ale owſzem miłus yr garbinks ira uź
 sawa žiamy, kokigi pryſluga dydesny tyi Abywatela gale-
 je diel sawa žiamys padarity? Ne gaſ buty wayna idunt
 eynantyja unt waynos neźutu, ale taſa, kursa atwoźnia
 žun, uźdyng tus, kuryi muſitu prapuly be ans, kad unſa
 yſz placiaus atsytrawktu ſawi ratawodams; prapuwli unſ
 ale pyrmu praźudy neprietelu, kursa jaw giwyſiams neiſz-
 kađis, o deſimtu ſawimi uźdyngi, kuryi par ano pebiegima
 muſitu praźuty. Eynat unt waynos Abywatela Zalnieris,
 biegat po kariunas walnaftys ginty miłausy žiamy, ka tu-
 ret brungiausy uź giwenyma sawa yr krawij, kuri diel pa-
 ſlugas sawa žiamys achatnia aſierawojet? Toki ſpiera pa-
 dieja tyi Zalnieris, kuryi cia Wylaiuw, kuryi paſ Nemencian

yr

yr pas Palonius giwenyma sawa garbinga pabengi, o koki
 žnyms musu žiamy pawinna wdzięcznasty, už tą pasługa
 wysudydziawsy! Anu giwenymys nutrotics uždyngi tukstun-
 ti Broła nu prapultis! Par anu smerti wysy lawka tys bu-
 wa apkloty kunas neprietelaus! kad anu honors, pacziwa-
 sty yr meily Tiewifzkis nebutu apturiejus; placiaws, kap di-
 dela dawg butu krawja yžlyite kap Alabu yž anu prycinas
 butu prapuwjulu, kad begiedas yž placiaws butu pabie-
 gj? Tap ir Abywatela Zalniera! tasa, kurs beg iž pla-
 ciaus, ira kalts smercia tu, kurij žun unt placiaws! tokia,
 kuris pamet wyita placiaws, yžduwd unt smercia tukstun-
 tis žmoniu, fawodzis wysa pariedka wysumadrius uju
 Wiwesnuju wayška: pražuda ciela batalia sawa pabiegimu,
 uns ira kalts smercia tu wysu, kuryi po ano pabiegima
 žun, toksa par prowas trōtyi szłowe, godnasty yr giweny-
 ma, newerts ira tos žiamys, tes walnasty: Motinas tokiu
 Sunu yžszežadieja, Pacias tolinos nu tokiu wiru, Paneles
 už itrozna biawribe turieje Greku ponistie, kad kurl pri-
 žadieja užto eyty, kursa yž placiaws begied s pabiega, o
 jus onatliwas dušis, kurios palikot unt placiaws, daturie-
 jot wieros sawa Tiewyżzka yr meily sawa Brołams; dieka-
 wojums Tiewyżzki, jusu Pacias yr waykus em i sawa apieka
 yr apweyzda, jusa wardus i Rolas Pulka su garby už ra-
 šis, o jusa atwynyma diel pasługas Historios yr Kronikos
 Lynku bus yžrožitas! Jus tapogi giwentoja šodzionis Bro-
 la musu, artoja onatliwyi, kuryi giwenima sawa padiejot
 yr pabengiet žiwata pi y Paloniu, ar galejot dydesny pri-
 sługa padarity sawa Tiewyżzkiey. Pasłauki jus Abywatela:
 Broła ratawokiemies nu bezbažniu Maskolu, kusa degin,
 rahawo yr puštyi, szokieti wysy yž jusu numu nehatnia
 nat balsu Broła diel ratawoima sawa Tiewyżzkis, o tuwmi
 grilž u, kuriuwmi duwna uždybojot diel sawa žiamys, at-
 wažnia mušzor neprietelus; pralyijot krawij jusu unt bat-
 lios už walnasty yr Tiewyżzki, o tą žiamy miš, kuę lik-
 siolayki prakaytu sawa procys krapiot, dabaciuw wlasnu
 krawju pakrapiot diel spginyma. Stojoties atwožnia, yr

B

ne-

nepasygorfzijoŭna tu, kuryi begiedas pabiega yfz placiaws, kuryi nu kijek metu em zapłota diel to, idant stotus už fawa žiamy, wyinokiu nefzłowy fawa jus apleydy, yfzda wy jus unt prapulytis ratawodamy fawa nikczemna ziwars biega yfz placiaws. Jus dusias nekaltas, jus szwetas mey-les Tiewyľzki apieras, jus uźdyngiet tus, kuryi dobar wiel eyt atwoźnia muľzty łupieźcius musu! Jusu garbie bus Knigos musu žiames, jusu kraws pralytis atnefz waykoma walnafty spakasy ny, jusu atwoga, cnata, wiernafty, pacziwafty tap bus garbinta, kap begieda tun, kuryi pyrymja yfz placiaws pabiega, wieczno nefzłowie yr prakieykiny palyks. Toki tay ira tap dydely paľluga Tiewyľzki numyruśioju unt placiaws Źłowes Rycoriu diel anu Źypria daturieima; o ką fakity kad uwoźosma unt łayka, kokiemy anyi łayki mus ratawoja?

II.

Dydely yr nepririnkta buwa paľluga diel Izraelans Mardacheufza yr Esteros, kad anyi fawa Źtoroniū yr protiu paratawoja Židus, kurius jaw buwa prisakita yfzpiawty, o Amona akrutna, kursa norieje Židus yfzgubity, pakory. Padabnis yr mums ta hystoria ja neľluzij! Juk jaw tas pa- weykiles musu łayka neściesliwa galwoms Machawelu suk- cior, bedaľaniku unt anu paciu prapuwlyma ľaba ir padab- nus! Yfzgirfty potam parodyś łayks ba jaw yroda to ak- rutna paľtanawijma, ką norieje su mumis padarity! Jaw ko- źna Dyma giersus yfzsyki usyniejom, koki muka buwa apmishita diel Warfzawas, kap negadnia yr nemilaśidina- ga norieja musu galwas praźudity Wylniuw. Akrutnika yr Tyronis yfzmyslyja jog musu žiamy nor buty Jakubins, kuriu mes nezinom: Kiriibe untmety jog mes yfzmyslijem nawjas prowas yr ciela Źwieta norem sumasyfity yr apwer- fty, yr diel to myslyja praźudity cnatliwa musu yr nika nekalta žiamy. Apfzłowyja priŹ ciela Europa jog diel to nedaturieja fawa przydzieima yr prisygas, yr diel to daw- giaws uźjemy žiamys, gwalta dary, łupa linku žiamy, diel tos pacios priezinas su zdrayciomis fusekalbleyi myślija daw-

dawgiel krawja pralyity, yr wysam świetuw pasakity jog diel to linkus muža, jog anyi norieja buty Jakubinas yr wysas Ponistes sumayfzity. Yr kad, Pone Dyiw ratawok! byn dwy dyiny dar butumem ławkij yr sawyis neratawojey, kap daug afabu nekaltu szpotny saldota buru užmafzij, bagotistes yfzplefzij, walnafty musu prazudyi. O garbies umžinos gadaa atwoga tu, kuryi pyrmy eja unt smercia, idant mus paratawotu nu smercia. Jaw buwa prisegatawojey mus piawty, jaw kibitkas buwa gatawas weszty mus i Sybiria yr Kazanka, jaw tikta klawšies kumet pazwalta bus mus žudity.

Pati apweyžda Dyiwa kierawoje szirdiemis musu Zalnieru, kuryi paratawoje musu žiamy! Patsa Dyiws dawy atwožnius Wirus, kuryi pasefkubyna attolinty tą nešciefty! Patyis Dyiwa tas darbs buwa, o dabareiuw uwožokiet, koki apiera tyi dawy, kuryi tokiemi nešciesliwamy łayki mus ratawodamy gwenyma nutrotija? Arba wiel yr tu koki prišluga, kuryi neprietelus palykufius gindamy unt placiaus atwožnia sufzłowy numyry. Pasykory pyfznus Amons unt tą kartawiu, kurias enatliwoms yr pacziwoms gatawoja, ipawli i newali tyi, kuryi nekaltus yr walnus Abywatelus mystyja kalnie turiety. Nutrotija wysas sawa gieribies tyi, kuryi norieje nekaltu žmoniu majetnaštis yfzplefzty, yfzrabawoty. Susemileje Pons Dyiws unt žmoniu sawa, pakaroja mus mišafirdinga, yr wiel pasygayleje yfz sawa mišafirdistys musu biedos! O koki taw Pone diekawoima atduwty esam pawiny! Tu Pone Dyiwy tu tikta mums esy patieku, yr nadzieju. Tu Pony parleydi unt musa smutku, yr wiel patiefzij! Tu koroj yr wiel pri sawyis prigaudi? Zalneria enatliwy Abywatela, weyziekiet kamy galet turiety nadzieju? Pons Dyiws ir su mumis yr su musu darbu ratawoima sawa žiames! Dyiws giars ira su giaru musu funnony, padies mums wajawoty su rabawnikas, necnatomis! Turiekiet yr jus toki atwoga, toki szirdy, koki buwa tu wiru, kuryi unt placiaws su didely fžłowy sawa ziwata pabengi. Anu smertis dydely padary pašluga diel musu

Ba

žia-

ziames; ale wiel yr azyms umżyna garby yr szłowy at-
nelzi yr apturieja. Uwoga untra.

U N T R A D A L Y S.

Stons Zalnieriu, ira tata stons wysugadniawłis, kurio pra-
dziu ir cnata, pacziwałtys yr meylu sawa ziamys, ku-
rio regula yr pawinałtju ira uwoga, atwoga, alstrałnałtys
yr pasłuszeństwa.

Zalnierius Tyronu Ponu ira tata łatras apriedits, par-
duwłs sawa Ponuw, kurio musyi kławłity ne kap priguł, ale
kap lyip, nepazinst unsa Ahywatelu, giwentuju, niepazist cna-
tas żmogłstes, sprawedliwałtys ne żmoniu, ne naturałs; netur
unsa meyles Tiewyłzkis, nezina interesu dielko tap dyrb; ale
klausa sawa Tyronyis, ordynansa, prysakima yr wales; ka
un lyip, ka nor, ta ano Zalnierius dara, yr tata ano ir
wysa prowa. Ale Zalnierius giwentos, kurs eyn wajawo-
tyis uż sawa Numus, uż sawa Famylija, uż sawa wakus,
uż sawa prowos, wałnałti, turta; Zalnierius eynus unt wsy-
nos uż sawa Tiewyłzki, uż Gronicis, uż sawa yr wysu
giara, majetnałtis yr prowos: Kasgi dawgiesnia pażitecznus
gał buty, kap unsa? Kas gał buty milaułis gadniawłis yr
słuzniawłis? tokij Zalniers pawini buti ziamey wałnoy, toki
pawini esat buti jus wisy giwentoiu Zalniera, kuryi raszoties
i Zalnierius, kuryi emat ginkła. Tokims żalnieriams kasgi gał
buty strosznus, kuryi dar turet kikk milionu giwentuju? su to-
kiu atwogu, su tokiu szirdy Zalniera myrdamy unt placiaws,
argi galet dydesny kumet apturiety szłowy.

Uż tykra sakaw; jog tokiu Zalnieriu neturieja kitas
ziames, ale tikra wałnas, diel togi buwa ściesliwas yr cna-
tliwas; o kap tikta wyns pargaleja kitus, rożnias spasabas
parpyrkdam, su pamaciu kitu Ponistiu storojos yr sawa
żmonis yr kitu newalo turiety, idant nepazinstu kas tata
ir wałnałty. Żmonis giwentojus apwerty unt galwiu, mu-
cija yr uziwoja kap bestyju, musyja anu kławłity kap Dyi-
wu. Su patieku afz tus żodzius sakaw jums Ahywatela,
kuryi turet yr razuma swyisy, yr giara dułzi. Rafi kurymy
ta muna kaiba nepasydabos, kurios yr Ewanielia, yr Bażni-
cia,

cia, yr razums swyisus, yr palityka razuma negonyi. Walny žmonys dydziausia storofes prowos par sawi pastanawitas užłaykity, nekap giwentoja arba newalnika Tyronu Ponu, kurius norint strofznia koro, wyinok gwałtu duwtas prowos negal yr nenor užłaykity, dieltogi Zalnieria giwentoja spgintoja sawa walnastys, atwoźniasnia biegs unt placisus, nušias su neprietelu stypria, negayleses sawa giwenyma nutrotity: o Zalnieria newalnika, Tyronu Ponu, kuriy už kijk grafiu unt dyinos služij byjoses myrty, negu dielto idant grayciaus newali, bieda, bada yr nešciefty, pamestu, ale kami snyi yr po smercia ras šciefty negu peklo.

Buwa tas zwyczajus pas Grekus yr Rymionis, pakoł buwa cnata yr walnastys anu runkos, jog unt pagrabu dydela garbyna tus, kuriy už sawa žiamy unt placiaws prapuwly. Daeja mums kalba Perylesa yr Cycerona, kurę faki szłowindamy tus, kuriy unt Marsawos waynos buwa užmufzty. *Phili: 14.* Kurios szłowes gadny ira musu Rycoria, kuriy diel musu walnastys apginyma prażuwa. Ape Atencykus tokius tap faka Perykles: „Storofos šabisus „pargalety sawa neprietelu, nekap giwy palykty... Jog „norieje buty užmufzty nu neprietelus, nekap tohindamy- „is giwenyma užłaykity: jog sergiedamyis neszłowys at- „wiery sawa krutyny unt smertelnu ronų; ba norieje um- „žina buty szłowinty, nekap trumpa byjotyis. Szławnus „Kawalerius ciešs šwiets garbyn, yr szłowe anu netap ir „dydely unt marmura yszrozita, kap par pomiety wysoms „žiamiems apsakita. Giwentoja! Zalnieris! Tyms Kawale- „riams bukiet padabny, eykiet anu taku, o turiedamy wal- „nasty už šciesliwasty, yr walnastio sawa šciesliwasty re- „giedamy, ne byjokieties waynos nebespeczenstwas! Tyi „žodia ir Peryklesa, kuriy tapogi musu Kawaleriams služij. „O šciesliws smertis jusu, kuriy už sawa Tiewyszkiš numy- „riet! reyk numyrti kadu tadu, o dabar su szłowy numy- „riet! mun regies jog jus diel sawa Tiewyszkiš gimiet, ku- „ryi ta pati žiamy apginiet sawa smerciu, kuri jums dawy „giwenyša. Jus, kuriy paškutyny dwasy su wyktoryju
ysz-

„yſzleydiet, apturiejot wyita błagaſławituju. Trumpa tu-
 „rem giwenyma, ale ſzłowe par nutrotijna giwenyma uż
 „Tiewyſzki, bus unt umziu. Winſzwoju jums atwożny
 „Kawaleria giwyma, o Szwętas Dwases po ſinercia! Jusa
 „atwoga ſzłowins netikts, kuri su jumis giwen, ale ye
 „anu wayku patumka, kad patis regst koki pamękla yſſta-
 „ty dieł jusa, ſawa rakomis giwentoja wdzięczni... Neuż-
 „myrſz jus tap tyi, kuri jusa reg pagraba, kap yr anyi,
 „kuri gardies apa jus, o tap uż giwenyma ſmerteina, ſta-
 „joties Ponas garbies nesmerteina. } Tiefzykieties Tiewa,
 „jog tap atwożnius ſunus pagimdieł, tiefzykieties ſuna yr
 „gintis, jog numyi apturiejot umżina garby: Tiefzykieties
 „naſzles, jog tokius turiejot wirus, kuris ſabias garbiaty,
 „nekap werkty esat pawinnas. Tiefzykieties Broła, jog ju-
 „sa kraws atneſzi jums garby. Ta kałba ira Tuliuſza unt
 pagraba Kawaleriu uż ſawa žiamy numyrusiu turietu. O kap-
 gi reyktu idant musu Kawaleriams Zalnieriams, kuriu cia
 pagraba apwakoſiojam tą pati paſakiciu. Nier dydesnys
 ſzłowes kap uż ſawa žiamy žuty unt placiaus. Ba kas
 Ponus wysudydziaufius yſzaukſztyna yr yſſzłowija, kuriu
 garba yr ſzłowy dydela ſena ſkaytom? Rycoria tata ir Ka-
 waleria, kuri uż ſawa žiamy neſzi krawij, neſzi giweny-
 ma unt placiaus. *Dulce & decorum eſt pro Patria mori.* Kap
 ſaldzia kałbam ape anus *Zalkiewſkius, Kalinauſkius, Zawieſzas,*
Struſius, Wiſzniowieckius, yr ape anus kieus, kuri krytu už-
 muſzty unt placiaus, garbins anus pakol ſwiets bus ſwietu
Sapiehys, Horaynas, Medekſzas yr kity Barſko Konfederacyo-
 nu Maſkoliaus užmuſzty, koki po ſzindyina dieł ſawa nu-
 mu, dieł ſawa Familias uždyrba pamiety, garby, yr ſzłowy.
 Tap garbins tap wysumet yr tus, kuri Wylniu atmuždami
Atwokta yr imdami Kamendota Maſkoli giwenyma nutroti-
 ja yr pyrmy pri paſykielima žiames musu numyry. O war-
 das Pyrmu ju galwu, Afycieriu yr kuri pradieja tą darba
 prijms H. Roria i ſawa taworcisty wysugarbinciawſiu Rycor-
 riu yr Gerardieju, tapogi yr Zalnieria, kuri krawja paſlyi-
 a bus užraſity **Kronikos,** garbins anus wysur dieł priktoda
 palikusuju.

Ne-

Negales dia fakity neprietelus, jog ne unt placiaus waynos, ale unt łowas wygadas jus fugawa, stwoga jusa Zalneria giwentoja cnotliwy! kuryi tą darba nesmertelna padariot, tuw szłowingiesny bus unt umziu cieło Euroपो, ju maziesnis jusa pulks buawa, ne kap kicria nepriatelaus. O kad jaw noreja mus strosznia suspausty, yr kitria mus apkalty; ar zdroda tata buwa, kad sawa nomusy wagi wier-na sawa silo dufointy sztuku yr tajemnia pajemien? Ar ta-ta zdroda, neznocznia prifeartynus razbaynika, kursa muni-nor užmufzty, fugawty, idant pasyratawoty nu smercia? Ar zdroda tata desimti kartu mažiaus turiedamy silos ne-kep neprietelus, sztuku, sekietu yr stwogu tą padarity, ko negaleja maža sila, idant walnafty yr bespečenstwa giwe-nyma apturiety? O mace Szweća! o atwoga ściesliwa! kijek Abywatelu krawji yr giwenyma apginia! o brungi Warda Wirefnawsiuju, Afycieriu yr Prowadniku anos dyinos! kap reyktu unt Ced-u, Marmuu, yr Szpiziu aukła lyterom- jusu szłowy iszroziety. Jaw butu nufu krawa tamy miesty ciurkziomis tekas biegis, ale spweyzda yr sprawiedliwa-fty tap pariedy, jog krawji zdrayciu szunis taki! Ah stro- szny Suda Dyiwa! kap esat sprawiedliwy! kap nekada ne-actymayru! Yizplefzi Jezabel winnicia Nabata, pyrnu anu užmufzufzy, ale tujaw Pranafza Warda Dyiwa apfaki, jog prapuls Jezabel, jog szunis kuna anos talis. Tu jaws tap sto- jos, kap buwa apfakita. O Dyiwy cudawnus yr sprawedli- was! kap stroszni tawa sprawedliwaftys parodia daweda! Si- la, atwoga Kawaleriu ratawoja mufa giwenyma, o budami garbingu instrumentu tawa diel spuinioima žiamys, turies szłowy wysumet yr nu wysu. Ah panysllkiet tykta, ar unt placiaws pajemy i newaly *Brosławski* Steorsta Purki? ar ne kitribiu yr zdrodu daridamys prietelas fugawa? Ar unt placiaws fugawa *Sultona* Marzatka cnotliwa? ar ne jo partyis nu us zdradliwa yr nemil fiedngs pajemy? Ar unt placiaws szłowys fugawa *Spesbergera* Majoza zaenu yr ala- bliwa *Afycieriu*, *Bohusza* Prólota, *Radziwejski* Karužuj, *Grabaejski* Adwokota, *Wirzejski*, *Maraejski*, *Tyzonhouza* ga- dnuus

dnus sawa Urządusy Abywatelus? Ar unt placiaws buwa pa-
 imty, yr jaw unt numucyjma Warzuwo pāznocity *Potachis*,
Węgreckis, *Sierapińskis*? argi gal tada kirus yr newiernus
 neprietelus gaylintys, jog ano neparfergieja pyrmiaus, kad
 jaw giwenyma yr walnasty ratawoty paskutynioms filoms
 pastanawiom? Senofy Kronkos, Rusztus yr pamęklus wy-
 sumek Malkolus warda turieja: *Wierostawskos*, *zdraćnies*, *na-*
teranus yr ablutnus, kap *Gwagnis*, *Strykowski*, *Starowolskis*
 yr kity Hystorios sawa palika yr mus parferg. Su tokiu ta-
 da musu žiamys yr walnastys neprietelu wajawojiat, kokios
 reyk aitražnastys, kokis jawtyma, kokios procys yr uwog-
 gas? Tap ir cnatliwy giwentojs Zalnieria, jaw gieriaus pi-
 ktyb yr kitrybe neprietelaus regat, tuw dydefny garbie yr
 szłowe iia diel tu, kuryi atwożnis muždamijs żywata nu-
 trotysis, o kuriu cia dabar mes wardus su palzanawony my-
 newojem, anus potam skaytis su linkliniby, su rawdoimu,
 yr palzanawony. Tyn Wardus zacnius *Birula*, *Nideckia yr*
Zydawicias macniu Affycieru užmułztu unt waynos skaytis
 parasitus tarp *Zalkawskiu yr Kalowieskiu*, kuryi tsopgi unt
 waynos pamiry. Tym wardus *Zaborawskia*, *Rigożynska* Un-
 teraffycieriu macniu ysz Artyleryas, *Ziankiewiczias* Kanonie-
 riaus, kurfa Wyiniuw dyino pasykielyma musu Ponistes
 puwly su garby. Warda *Ruklewicias*, *Jankawskia*, *Sozina*,
Sadaeskia, *Nowyckia*, *Orzekawskia*, *Tauza*, *Wadeysia* zacniu
 yr atwożniu Kanonieriu bus parasity Baźnicio garbies pry
Zborawsku, *Zienawiciu*, *Zawiszu*, *Wisznowieckiu*, kurius gar-
 byn Kronikas yr Historias jog unt waynu diel sawa žiames
 pražuwa. Tyn wardus *Braslawskia*, *Nowjskia*, *Giblera*, *Talan-*
tawicias ysz sziafzta Pulka, *Tarasiewiczias* Kaprals ysz Pulka
 kietwyrts. *Rusfachia*, *Plawskia*, *Lachowukia*, *Klukisa* septymo-
 ja Pulka, Wajawniu Offycieriu skaytis patomka walsitus pa-
 gal stypriu wajewniku *Struysiu*, *Korsoku*, *Łoszczu* yr kitu,
 kuryi unt waynos prapuly. Tyn Zalnieria paczeiwy yr
 atwożny *Kilczynskis*, *Chreptawicis*, *Budzeyka*, *Adamawicis*, *Ma-*
leicis, *Klimoniskis*, *Bukarewicis*, *Skhawskis*, *Cwirka*: Tyn cna-
 tliwy Gimeynis *Zukawskis*, *Dąbrawskis*, *Musnickis*, *Kieracko-*
skis,

12

fkis, Milewskis, Fiedarawicia, Bartnawskis, Wagna Pulka septy-
ma, Karczewskis, Pukolyks, Chackiewiczia, Baranawskis, Jan-
kaiewskis yr kity, kuriu rolas Pulkawas slabnia y Knigas yr
Historias paduws, bus parsity su garby pagal Katkiewicziu,
Zamoyskiu, Pacu, Koniecpolskiu, Sobieskiu, Radziwylly yr wy-
fu Wajawniku, kurymy cieła musu žiamy pripazist szłowy
prigulinti yr garby. Zalnieria, Zalnieria Broła! szita ira
warda Brołu jufu užmusztu! szita kraus pralyits Taworcia
jufu. Dusias anu už tykra ir Dunguw, jug curieja giara wia-
ra, yr už szwėta sprowa diel apginyma sawa žiamys ira
užmuszty. Szłowe anu weyziekiet kap ir dydely. Kap a-
szaromis linksmiomis raudo cieła žiamy, wyfy giwentoja
pri to anu pigraba? Kijno szirdys negayles, kas ne werks
tu musa užmusztu wysumilawliuja broła? jak tata kraus mu-
fa! Broła musu? Ziamionis musu! kasgi nenories anu kriw-
das payizskoty unt neprietelaus? weyziekiet Abywatela gi-
wentoja, ar gal buti kas brungiesnis už anu szłowy? o kap
tyi Zalnieria miłauszija trotidamy sawa giwenyum už Tie-
wyszki, negaleja dydefnlos prislugas padarity sawa žiamy;
tap wysudydziauwly szłowy yr garby saw yr sawa wardams
užsluzija par tą enata sawa yr atwoga nu wyfu.

Dyiwy aukšciaufys! Pone wysagalis pradieja darba ta-
 wa, pakiela rąka tawa silos, ysztraukia žuwantius mus cu-
 dawnu spasabu, duwk mums patieka yr łoska, idant sulaw-
 ktumem gala darbu tawa su ściesliawsty musu žiamys. Pra-
 szom pakarnia susemilek unt atwožniu dusziu, kurios už
 Tiewyszki krawji sawa pralija, wynok praszom linksmi,
 žynodamy jog anu atwoga yr meyly sawa žiamys pry gie-
 ros sumnenys yr nekaltos duszies priimta bus i umzina gar-
 by, yr ściesliawsty Dungaus. Jog tyi mucisluka už Tie-
 wyszki par Pona Dyiwa miłasirdysty bus iszganity. Jaw
 nieka sz dawgiaws Pone Dyiwy ne giejdzia unt swieta,
 tikra idant galeciu dar apfakity musu patomkams, kap cu-
 dawnia atisy muna tawa rąka wysagalinty pakiely yr pra-
 dieja ratawoey musu žiamy. *Usque in senectam & senium De-*

C

113

*us, nederelinquas me, donec annunciam brachium tuum generatio-
ni omni, quæ ventura est. -*

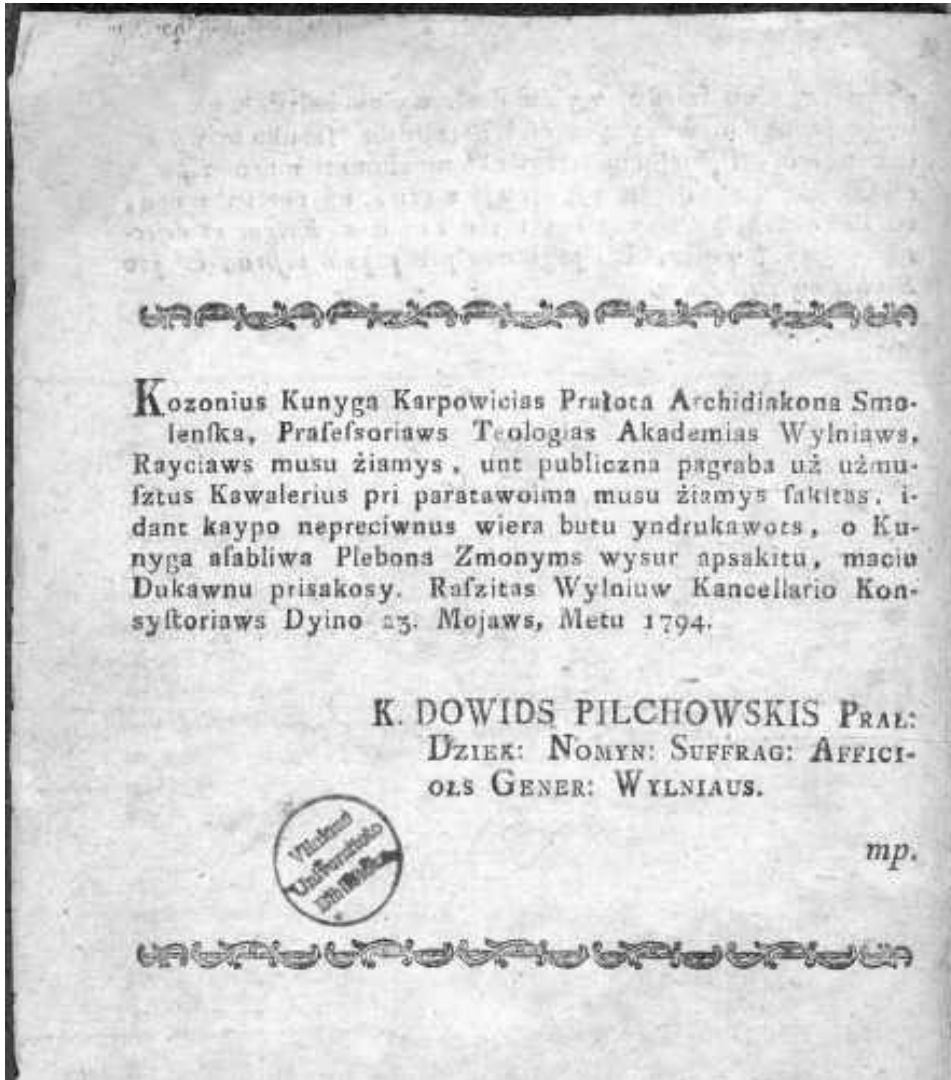
Macninkieties Giwentoja! imkiet ginkla Abywatela! Bukiet atwożny, gatawokieties musztyis su tuw neprietelu, kursa mus gubyi, rabawo, degin, gieriasnis mums prapulty su garby sawi giniodamy, nekap regiety bieda musa žmo-
uiu, aszarias, werkfms, raudoims, nekap regiety krawji mu-
sa brolu yfziyita, musa waku, musa ginciu. *Melius est nos
mori in bello, quam videre mala gentis nostræ.*

Giwentoja abajętny (jey dar kuryi esat) giwentoja užfzalyi yr unt prapultyis musa neuwożointy. Ah diel Dyi-
wa pafejuskiet! Jaw nieka nemyslikiet, tikta ape wayna, ape muszima, kap paratawoty sawa žiamy, jaw žiarta pafebengi, didelis darbs prafydieja! musis žuty zdrayces mu-
su, yr tyi wyfy žus, kuryi pafyredis zdrayciomis musu. Jaw dabai negal buty, tikta arba buty giaru giwentoju, yr eyty unt waynos, arba zdrayciu buty, yr eyty unt smer-
cia nešawna yr nešciesiwa. Nemyslkieta ape sawa tikta pszıtke, uždaba stons pafykielima. Kas neratowo Tiewy-
szkis sawa, tss ira zdrayciu yr neprietelu musu. Kak tikta giwento žiamy, pawinsanu ginioy. Nier dabar różnastyis stonu, ne wiru ne moteriu, ne metu, ne Urędu, ne wire-
snistyis, užginyma yr wieros: kas ne tures su mumis, ira mums preciwus. Szauk jus wysa musu žiamy: eykiet st-
wożnis, nier jaw kur biegy, nier kur pafykawoty, arba gi-
wenkiem wyfy walni yr spakayny, arba žukiem wyfy sawi giniodamy atwożnia su szłowy: *Abfit ut fugiamus? si tempus
appropinquavit? moriamur in virtute propter fratres nostros.*

Eykiet szin baymingi yr mažos szirdyis, stokiet es pry to pagręba anyms psztatita, yfztrinkiet, pawirkikiet anu krawjusy jusa ginklus, prisęartinkiet, pahuciuwkiet anu pe-
linus brungius, kuryi jaw už sawa Tiewyszki numyry, ku-
ryms szindyina wysa musu žiamy diekawo dydela. Acsy-
woziykiet byn karta, pamęskiet baymy, pagęyskiet szłowes, o su szirdy pakarnu paprašij Dyiwa musa mišširdin-
gia-

giawse, wyinu szirdy, wyinu dusi, wyinu balsu, wyinu at-
wogu szukiam wysy ylz cieles szirdyis, szukiam wyiny
unt untru. Pskiskam, ratawokiam zunanti musu ziamy,
nuszkiemes atwoznia uz krowja musu, uz nun us nusu,
uz Bażnicias, yr Szwetibes musu Ponistis. *Eriganus dejec-*
t olem populi nostri, & pugnamus pro populo nostro, & pro
Sanctis nostris, Amen.

Опубл. за: Mykolas Karpavičius. *Kozonius k. Mykola Karpawicias Unt gaylinga atprowijima Pagraba už tus Abywatelius... Baznicio S. Jona sakitas Wylniuw Dyino 20 karwela 179.* Wylniuw [1794], c. 1–20.

VUB RSS, Lr-718. Оригінал. Стародрук. Мова литовська.

Регестовий опис: *Knygos lietuvių kalba*, т. 1, nr. 481.

Факсиміле: *Tado Kosciuškos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai*, c. 19–39.

Інтернет-ресурц: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=65476>; www.atmintis.mb.vu.lt/kolekcijos/VUB01_000394043.

Док. № 16

м. Вільно, 1795 р. –

*Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1795 р.***Visitatio canonica monasterii nostri Vilmensis
per me suprascriptum visitatorem provincialem eodem quo supra anno,
die 8 iulii inchoata**

Intimata, solita praxi canonica visitatione, adivi capellam, in qua celebrato mis-sae sacrificio inspexi Sacrosanctae Eucharistiae species pro ritu tantum latino repertas, pro nostro enim ritu in capella sanctimonialium conservari dicuntur. Postea lustravi sacrum supellectilem, cui sub moderno regimine nihil accessisse dicitur: imo insurrectionis tempore argentea supellex valde diminuta est. Nam vestes argenteae de imaginibus S[anctis]s[i]mi Salvatoris et B[eati]ss[i]mae Vir-ginis, lampas pendula sat iustae magnitudinis, crux magna, quae in processioni-bus praeferebatur, duo maiora candelabra, patella cum simpulci, aliquot supra decem calices, tabellae omnes, at alia minutiora argenti frusta iussu illius regi-minis ad aerarium publicum tradita sunt. Thuribulum etiam ecclesiae S[ancti] Spiritus restituendum venit pro alio simili thuribulo sub praesentia Ill[ustrissi]-mi archiep[iscop]i Tveriae ex illa ecclesia per nostros accepto, tandem incuria nostrorum per furtum ablato. Frustum tamen argenti aliquot marcas continens per sacellarium tempore insurrectionis seconditum adusque conservatur. – Ec-clesiae fabrica ante adventum meum reassumpta: intus positum lapideum pavi-mentum, ante faciem vero erecta scala. Altaria in eodem imperfecto statu, in quo lapsio immediate anno fuere; necdum etiam confecta scamna, confes-sionalia, ianuae, iconostas, et c[etera], fenestrae item omnino reformandae; tessellae enim aut plumbo ligari, aut saltem hiatus bitumine contegi debebant; quod quia neglectum, pluvia per fenestras defluens intus etiam copiosius illabi-tur, perque parietes descendendo picturam commaculat. Dicitur etiam tectum non satis munitum, hinc ex fornix pictura facile oblitterabitur. – Pro comodo sanctimonialium, quae partem chori musici occupatae erant, iteru[m] antiqua capella, quae maiore ex parte iam diruta, restauranda dicitur; cum tamen funda-menta eiusdem, fodiendo arenam ad fabricam necessariam nimis sint debilitata, non facile credo hanc fabricam firmam futuram. – In monasterio nullam ob-servavi mutationem, necdum perfecta, quae perficienda erant: coritoria integrae supremae contignationis, et in parte etiam tertiae, cubicula item duarum contig-nationum locis communibus proxima necdum concamerata; tectum monasterii valde vitiatum, hinc integer bibliothecae suffitus correptus est: fenestrae pariter ac in ecclesia pluviam transmittunt, et praeterea cubilia earum valde putrefacta. Caeterum munditiam in monasterio utcunque conservari; rei frumentariae suffi-

cientem adesse copiam et c[etera]. Peracta modo praemisso ecclesiae ac monasterii lustratione ad scrutinia progressus sum, ad quae

[Pri]mo vocatus erat R[everendus] f[rater] Heraclius Bemm, philosophus, aet[atis] [vigesimus secun]dum, a prof[essione] relig[iosa] [ter]tium, resid[entiae] et studii [pri]mum annum terminans. Ad priores articulos affirmative. Ad 7. Examen conscientiae privatim haberi. Ad 8. Scholastici etiam incipiendo studia spiritualibus exercitiis tribus diebus vacabant. Ad 10. Preces cum familia domestica non recitari. Ad 11. Solummodo in inferiori coritorio solet ardere lampas. Ad 12. De familiaritatibus cum diverso sexu f[ratru]m Pluszczewski ac Przygocki se nescivisse, donec res omnibus clare patuit. Dicitur autem f[ratre]m Pluszczewski cum quadam virgine Doboszynska dicta apud sanctimoniales institutionem accipiente saepius coivisse in arcu, qui a campanili ad ecclesiam ducitur, item in vestibulo ad monasterium ducente, vulgo in porta, quae tempore devotionis (cum ad capellam ac monasterium alia via patet accessus) ab intra, et ab extra claudi solet: hic itaque a custode portae introducti et clausi confidenter moram trahebant. Haec se a f[rat]re Albinowicz accepisse; quae utrum eidem in antecessum comperta fuerint? nihil se scire, sicut et modum, quo memoratus frater liberavit se e carcere, ignorare. Eundem conservasse multas furtivas claves, clanculum visitasse penum, et alia repositoria, saepiusque gloriatum esse, non reperiri seracula, quae sibi obicem ponerant. In eundem vehementer cadit suspicio, quod ipse et thuribulum, de quo supra, et horologium f[rat]ris Albinowicz furatus sit. F[ratre]m Przygocki ab aliquot septimanis inclusum carceri ad cautelam, ne f[rat]ri Pluszczewski sequatur, cum et ille quandam mulierculam Czopae filiam, ut hoc ex interceptis literis patuit, insane adamaverit. Idem etiam et author furti mille quingentorum florenorum, qui a depositario monasterii ablati, et post aliquot dies in quisquiliis ac rudibus reperti sunt non sine gravi suspitione perhibetur. – Reliquam communitatem suo iudicio exemplarem esse; nisi quod f[rat]re Wasilewski scandalose nonnunquam inebrietur. Ad 13. Affirmative. Ad 14. Ab aliquo tempore interruptae. Ad 15. Negative. Ad 16. Superiorem mensae communi rarissime adesse, p[at]res autem Artecki ac Haiewski non ieiunare. Ad 17. Victum parcum esse, ebrius autem f[rat]re dispensatore etiam pessime parari. Ad 18. Mappae, orbitae ac scutella saepius immundae. Ad 25. Lateris se compunctionem experiri, quae tandem ad testicula protenditur, hinc nec curru iter facere, nec ambulare celerius nec diutius stare, aut sedere posse. Initia huius doloris acuti saecularis sentire capit, auctus est dolor, cum in noviciatu et postea in studio latinitatis sonorus canere iussus est. Praeterito anno consultus d[octo]r Spicnagel medicus academicus, sine effectu aliqua media adhibuit; ad praesens relictum se esse viribus naturae, et curae chirurgi Stanislawski, qui insurgente vehementiore dolore sanguinem minui iubet, et in diminutione sanguinis integram curandi rationem reponit. Haec referebat animo contristato ac desperante de ultiore curatione; hinc paterne

eundem consolatus sum, promisi que curam sanitatis suae suscipiendam fore. – Addidit hoc loco, calceamenta, quae scholasticis extraduntur, confici ex coriis cum vetullio oleo elaboratis, quod sibi ab academicis cum rubore exprobratur. Ad 28. Statu suo religioso contentum se esse, curareque profectum discipulorum. Exercitationes scholasticas (vulgo cyrculy) singulis septimanis in refectorio fieri. Ad 24. Omnem se conatum ad disciplinas philosophicas adhibere, ac praeterea linguae gallicae navare operam.

[Secun]do vocatus est R[everendus] f[rater] Felix Chrapkowicz, philosophus, aetat[is] 20, a profes[sione] 4, residentiae et studii 1 ann[um] terminans. – Ad 1. Pro horis canonicis iam serius, iam citius pulsari. Ad 6. Alternis septimanis fratres confiteri. Ad 7. Examen conscientiae privatim expediri. Ad 10. Familia domestica ex solis potatoribus conflata, quae certe nec preces recitat, nec missae sacrificio etiam festis diebus, adest. Ad 11. Ante cubiculum superioris cernitur nonnunquam lampas. Ad 12. De f[ratri]b[us] Pluszczewski ac Przygocki dicta praecedentium confirmavit, hoc superaddito, quod f[rate]r Pluszczewski nec academiam adibat, nec cum f[ratri]b[us] recreatum excurrerat scientibus haec professoribus, ac forte etiam p[at]re superiore; post iteratam vero fugam integra septimana per civitatem vagabatur, quod certe etiam superiorem non latuit. P[ate]r Raczynski bis ad praedium ad dimensurandos agros mittebatur, quo tempore euntibus f[ratri]bus recreatum p[ate]r Zytko pro custodia addebatur. Ad 16. Superiorem non impediens hospitibus adesse mensae communi; male etiam parari cibos ob continuam fere ebrietatem coquorum. Ad 18. In refectorio ac vasibus coquinae nullam munditiam servari. Ad 25. Ab academicis irrideri nostros, quod utantur calceamentis picem betulae redolentibus. Ad 28. Cupere se in sancta religione perseverare asseruit. Ad 33, 34. Laudavit diligentiam professoris, eique discipulos pro viribus respondere dicit. Linguae quoque gallicae operam a se dari.

[Ter]tio vocatus erat R[everendus] f[rater] Ladislaus Pulkotycki, philosophus, aetat[is] [viginti]mum, a profes[sione] relig[iosa] sextum, resid[entiae] ac studii [pri]mum ann[um] terminans. Ad 1. Tempus in peragendis divinis officiis non servari, f[ratr]em Hryckiewicz nimis festinare preces. Ad 6. Diebus dominicis raro omitti confessiones, nisi intercedat solemnitas. Ad 12. Depositionibus praecedentium nihil addidit de excessivis fratribus, quorum tamen familiaritates cum diverso sexu non prius sibi innotuerunt, quam integrae communitati. – F[ratre]m Wasilewski nonnunquam inebriari. Ad 13. Plerumque denegari deambulationem extra civitatis moenia, imo haec nonnunquam ob tempestatem aeris est impossibilis; hortum monasticum pariter adire non licere nec dari intra monasterium ludum aliquem, quo scholastici honeste distrahi possent. Ad 17. Cibos male coqui ob continuam fere ebrietatem coquorum, et defectum inspectionis. Ad 18. Munditiam nec in refectorio, nec in coquina servari. Ad 25. Confirmavit dicta praecedentis. Ad 28. Placere sibi

statum religiosum, in eoque perseverare vellet. Ad 33, 34. Professorem diligentem esse, eiusque conatui respondere omnes, praeter fratrem Pleskacewicz qui videtur profectum suum non curare.

[*Quar*]to vocatus erat R[everendus] f[rater] Clemens Bielski, philos[ophus], aetatis [vigesi]mum, a prof[essione] relig[iosa] 3, resid[entiae] et studii 1 ann[um] computans. – Ad 1. Tempus in peragendis officiis divinis non servari. Ad 2. Puniri solet, si quis absque legitimo impedimento a choro abfuerit. Ad 6. Satis frequenter confiteri fratres. Ad 6. Ante signum pro silentio dari solitum, unumquodque studium ad suum musaeum pro conscientiae examine congregatur. Ad 12. Nihil addidit depositionibus praecedentium. Ad 17. Victum male parari ob defectum animadversionis in coquos, qui singuli fere diebus ebrii cernuntur. Ad 18. Mappae, orbitae, et reliqua vasa immundissima et prorsus ad usum inepta, lebetes sine incrustatione, et c[etera]. Ad 25. Hermiam sibi excrevisse, cuius initia iam in monasterio Bytenensi sentiebantur; at cum praeter compunctionem lateris, nullum externum signum observaretur, nec praecognosci, nec praecaveri poterat. De consilio d[octo]ris Stanislawski adhibere se zonam de aluta confectam, viginti florenis ex propriis sumptibus comparatam; at haec non esse in statu retinendi, ne intestina in vesicam delabantur, praesertim cum longius ire cogatur. Supplicavit proinde ut suae sanitati efficacius ex sumptibus monasterii consulatur, maxime si ferreo forte singulo opus fuerit, ut hic expensa monasterii conficiatur. – Calceamenta et foetida, et ad diuturnum usum inepta extradi; istud autem vestimenti genus hoc loco care venit. Ad 28. Placere sibi statum religiosum, nec ab eo unquam deficere velle. Ad 33, 34. Professorem satis sedulum esse, discipulosque conatui eius pro posse respondere. Unum f[ratre]m Pleskacewicz esse, qui forte nec potest, nec curat quidquam proficere.

[*Quin*]to vocatus erat R[everendus] f[rater] Stephanus Janiszewski, philosophus, aetat[is] 21, a prof[essione] relig[iosa] 5 ann[um] 3 mens[em], resid[entiae] ac studii 1 annum computans. Ad 6. Raro die dominica confessiones omitti. Ad 7. Me praesente examen conscientiae institui coepit. Ad 12. Nihil se scivisse de familiaritatibus nonnullorum fratrum donec haec in apertum eruperunt. F[ratre]m Wasilewski se quoq[ue] pluries inebriatum vidisse. Ad 17. Insipida coqui, ac circa vasa coquinaria nullam munditiam adhiberi. Ad 25. Pati se compunctionem lateris plerumque adeo vehementem, ut plene destituatur viribus; signum tamen externum adesse nullum. Calceamenta solummodo ad elusionem legis extradi, cum et foetida sint, et ad diuturnum usum inepta; pro his minimum 30 floreni singulis annis expendendi. Ad 28. Contentum se esse religioso statu; at cum multis necessariis egeat, licentiam petiit adeundi consanguineos, a quibus pecunia, linteo, ac aliis rebus iuvari posset. Ad 33. Laudavit professorem. Ad 34. F[rat]res diaconos Pleskacewicz et Andrzejewski modicum proficere.

[*Sex*]to vocatus erat R[everendus] f[rater] Victor Buczynski, philos[ophus] aet[atis] 22, a prof[essione] relig[iosa] 5 ann[um] 3 mens[em], resid[entiae] ac

studii 1 ann[um] terminans. Ad priores articulos respondendo, dicta praecedentium confirmavit. Ad 12. Confessus est suam imprudentiam, quod literas a f[rat]re Prygocki scriptas ad amasiam, servitori ecclesiae deferendas tradiderit; pro qua imprudentia flagellationem propria manu in musaeo accepit. Ad 17, 18. Munditiam non servari. Ad 25. Firma se valetudine uti. Ad 28. Placere sibi vitam religiosam. Ad 33. Laudavit diligentiam professoris. Ad 34. F[ratre]m Pleskacewicz nec posse proficere tum ob debilitatem memoriae, tum ob inscitiam linguae latinae. Sex hucusque vocatos fratres navare operam linguae gallicae.

[Septi]mo vocatus erat R[everendus] f[rater] David Andrzejewski, diacon[us] et philosoph[us], aetat[is] [vigesimali]sex[tum], a prof[essione] relig[iosa] [quin]t[um], resid[entiae] et studii 1 ann[um] terminans. Ad 6. Omnibus fere dominicis diebus, nisi intercedat maior solemnitas, fratres confiteri. Ad 12. F[ratre]m Wasilewski nonnunquam inebriari. De conversatione f[ratru]m Pluszczewski ac Przygocki eorumque cum diverso sexu familiaritate, nihil se scivisse in antecessum. Ad 17. Si melior in coquos et ipsum f[ratre]m dispensatorem adhiberetur inspectio, victus sufficientissimus esset; qui tamen ob defectum inspectionis plerumque male paratur. Ad 28. Statu religioso contentum se asseruit. Ad 33, 34. Professorem laudavit; at monitus est de modico in philosophia profectu, quod arguit suam negligentiam.

[Octa]vo vocatus erat R[everendus] f[rater] Anastasius Pleskacewicz, diacon[us] et philos[ophus], aetat[is] 24, a prof[essione] relig[iosa] [septi]m[um], resid[entiae] et studii 1 ann[um] computans. Ad 1. Nonnullos in choro garrire et indevotos esse. Ad 3. Servantur, quae per angustiam loci servari possunt. Ad 4. Singulis diebus cantari. Ad seq[uentia]. Consone ad depositiones praecedentium. Ad 12. Ex remissione spiritus, ex familiaritate cum diverso sexu saepius observata, et ex aliis circumstantiis superioritas facile coniciere poterat, f[ratre]m Pluszczewski in religione non permansurum. Qua autem arte ultimo se liberavit e carcere? Certe definiri nequit: per funiculum ex vestimentis confectum demissus dicitur; at difficile captu, quomodo se per crates ferreas adeo densas expedire potuit. Quod spectat f[ratre]m Przygocki: hic satis modestus apparebat, nec inferre cuiquam licuit, ipsum quoque non multum distare a priore. Ad 17. Cibos plerumque male excoctos, passim vero in catinulis immundis ministrari. Ad 28. Placere sibi statum religiosum, nec de mutatione eius cogitare. Ad 34. Reprehensus, quod nullum aut modicum adhibeat conatum ad literas; excusari voluit debilitate memoriae ac linguae latinae (cui tamen sex annis operam dabat) ignorantia.

[No]no vocatus erat R[everendus] f[rater] Alphonsus Kozubski, philos[ophus], aet[atis] 30, a prof[essione] relig[iosa] 5, resid[entiae] ac studii 2 ann[um] terminans. Ad 1. In oratione non servari modestiam, sed vagari oculis, praesertim si ex senioribus nemo adsit. Ad 6. Singuli fere dominicis confiteri. Ad 7. Examen conscientiae privatim fiebat; modo pro eodem peragendo

unaquaeque classis ad suum museum congregatur. Ad 12. Particularem colebant inter se amicitiam f[ratres] Pluszczewski, Przygocki et Dobrzanski; hi mutuo forte confidebant sibi sensus suos, ab eis proinde de suspecto cum puellis commercio quaerendum. Se de praedictis f[ratri]bus nihil amplius observasse, quam quae professoribus ac superiori pridem nota fuere. Ad secretiores literas f[rat]res Przygocki ac Dobrzanski signis quibusdam loco alphabeti utebantur. Ad 18. Nec in refectorio, nec in coquina munditiam reperiri. Linteum ad abstergendos catinulos ac orbitas spurcissimum adhiberi, eoque coinquinari potius, quam abstergi. Ad 25. Calceamenta dari ex coriis cum oleo betulae concinnatis; unde irrideri nostros ab academicis, et ex musaeo expelli. Ad 28. Statu religioso contentum se esse. Ad 33, 34. Laudavit professoris diligentiam; se tamen in mathesi nullum profectum fecisse et hanc scientiam captum suum superare. Dare operam linguae gallicae.

[Decimo] vocatus erat R[everendus] f[rater] Andreas Kasperowicz, philosoph[us], aetat[is] [viginti sex]tum, a prof[essione] relig[iosa] [sex]tum, resid[entiae] ac studii alterum ann[um] computans. Ad 1. Curiosius nonnullos e choro prospicere. Ad 6, 7. Consone ad dicta praecedentis. Ad 12. Etiam f[rat]rem Dobrzanski cum Korkuciowna familiaritatem fovisse, ad eam literas scripsisse, semel vero, prout hoc sibi notum est, eandem visitasse. Originem mali huius, quo infecta est praesens communitas, et vel maxime scholasterium, duci a capella, in qua f[rat]res facie ad faciem diversum sexum continuo intuentes inprimis ad agnitionem, denique ad colloquia, et c[etera] occasionem accipiunt. Facilitas quoque adeundi civitatem, praesertim sine gravi socio, perniciose est scholasticis: varios enim, hosque honestos fingunt praetextus excurrendi, obtenta vero facultate nequaquam adeunt loca, ad quae licentiam extorserunt, sed eas personas, quibuscum familiaritatem nutriunt. Monitus, quare haec in tempore non detulit superioritati; hanc respondit, omnia fere vidisse, nonnunquam etiam excessivos punivisse; at efficacia ad extirpandum in radice malum non adhibuisse media. Ad 17. Victum insipide ac immunde parari ob defectum animadversionis in coquos, qui quota fere die ebrii cernuntur. Ad 25. Anno praeterito indusia non esse extradita; calceamenta vero dari oleum betulae redolentia, et ad usum inepta. Ad 28. Contentum se esse religioso statu. Ad 33. Diligentiam professoris laudavit. Ad 34. Dare se operam linguae gallicae.

[Decimo pri]mo vocatus erat R[everendus] f[rater] Bonifacius Tarasewicz, philosoph[us], aetat[is] 27, a prof[essione] relig[iosa] 5, resid[entiae] ac studii 2 ann[um] terminans. Ad 1. In pulsando pro officii divinis tempus non servari. Ad 6. Singulis fere septimanis f[rat]res ad Sacramentum Eucharistiae accedere. Ad 7. Praesenti anno examen conscientiae privatim absolvi coepit; praeterito vero pro eodem peragendo unaquaeque classis ad suum musaeum conveniebat. Ad 12. Se de familiaritatibus, ac literarum commercio non alio ex fonte notitiam acquisivisse, nisi quando publice nonnulli de iisdem admonerentur. F[rat]rem

Przygocki ementito caractere scribentem se aliquoties conspexisse; at nescivisse quas ad personas literas suas dirigeret; ipse vero requisitus personas omni suspitione carentes asserebat. Ad 17, 18. De defectu munditiae ac animadversionis in coquos confirmavit dicta praecedentium. Ad 25. In medio genu superevenerat sibi tuber anserinum ovum magnitudine exequam, et praeterquam, quod non modicam sibi causaret molestiam, privare minabatur potentia ambulandi. Hoc nuper felici eventu a D[omi]no Woynicz chirurgus excissum est, nec amplius dolor sentitur, aut tumor aliquis cernitur; post praedictam nihilominus operationem febrim se habuisse vehementem septem integris septimanis. – Indusia lapsa anno denegata, calceamenta vero foetida, nec diu duratura extradi. Ad 28. Statum religiosum placere sibi. Ad 33 et 34. Professorem diligentem esse, seque conatui eius pro viribus respondere; gallicae tamen linguae non studere.

[Decimo secun]do vocatus erat R[everendus] f[rater] Basilius Rusiecki, philos[ophus], aet[atis] [vigesimali] ter[tium], a prof[essione] relig[iosa] [sex]-tum, resid[entiae] ac studii 2 ann[um] numerans. Ad 1. Exprobravi, quod sacris assistendo, curiosius per capellam oculos voveret; et hoc quia ipsemet observavi negare non poterat; firmiter tamen asserebat, ex levitate sibi accidisse, nec aliquid latere mysterium. Ad 12. In monasterio sanctimonialium nostri ordinis accipiebant institutionem puellae Kozielowny suae ex matre sorores; has se de licentia superioris ter visitasse, et hac occasione aliam cognovisse virginem cognomento Zawiszanka, in eodem monasterio residentem. Ab his visitatum se esse in porta nostri monasterii de licentia antecedanei vicarii; praesentibus vero in capella signum reverentiae aliquoties praetereundo, exhibuisse, nunquam se tamen cum eisdem leviter aut incaute conversatum fuisse. Has praeter, nullas alias feminas notas sibi esse ac fuisse. – De conversatione aliorum f[ratrum] nihil addidit depositionibus praecedentium; imo nonnullos, ac specialiter f[ratrem] Dobrzanski excusavit. Ad 17, 25. Consone ad dicta praecedentium. Ad 28. Serio examinatus, utrum persistat in vocatione, velitque perseverare in religioso statu, et c[etera] ad omnia respondit affirmative. Ad 34. Monitus de modico in studiis profectu, de defectu diligentiae, et c[etera] omnem se, respondit, adhibere conatum; at naturalem tarditatem ingenii, ac debilitatem memoriae conatum suum impedire, et c[etera].

[Decimus ter]tius vocatus erat R[everendus] f[rater] Iosaphat Dobrzanski, philos[ophus], aetat[is] [vigesimali] sex[tum], a prof[essione] relig[iosa] [quin]-tum, resid[entiae] ac studii [secun]dum annum terminans. Ad 12. Fessus est, se a f[ratre] Brzezinski primo introductum ac commendatum esse D[omin]ae Korkuciowna, cum qua ante fores capellae in coritorio multoties colloquutum esse; de recenti vero scripsisse binas literas, ac etiam adivisse domum eius, ut ab eadem capiat notitiam de correspondentia f[ratris] Przygocki cum Dymitrowna. Et de facto rescivisse ab illa f[ratre]m Przygocki brevi fugitivum; per eandem obtinuisse literas a fratre Przygocki ad Dymitrowna scriptas, ex quibus patuit

mutuus turpis amor, et insuper constitit dictum f[ratre]m participem fuisse omnium consiliorum f[rat]ris Pluszczewski, et de subeunda fuga ac eius circumstantiis scivisse. Ad convincendum itaque f[rat]rem Przygocki, et delegenda eius secreta, quae Korkuciownam cum Dymitrowna amicitia iunctam non latebant, hac ultima vice adivisse domum Korkuciownae ad eandemque literas scripsisse, et quidem connivente [pat]re professore, quia aliter mysterium detegi, et f[rate]r Przygocki convinci nequibat; nunquam autem cum hac aut alia muliercula turpem se sentivisse amicitiam, imo monitum a professore ab omni se colloquio pridem abstinuisse. Haec in defensionem sui. Attamen plene solvere nodum et ab omni noxa purgari nequaquam potuit. Ad 25. Indusia pro anno praeterito non extradita; calceamenta vero et tetre olentia, et cito conterenda ministrari. Ad 28. Habere se animum perseverandi in religione, ac vehementer dolere, quod se immiscuerit familiaritatibus religioso homine indignis. Ad 34. Modici profectus sui causam, debilitatem memoriae ac linguae latinae ignorantiam asseruit.

[Decimo quar]to vocatus erat R[everendus] f[rater] Severianus Hryckiewicz, philos[ophus], aetat[is] [vigesimalium] quin[tum], a prof[essione] relig[iosa] 6, resid[entiae] ac studii 2 ann[um] computans. Ad 6. Confiteri satis frequenter. Ad 8. Ex deambulatione serius nonnunquam redeuntes examen conscientiae privatim absolvere. Ad 12. Tam de familiaritatibus fratrum cum diverso sexu, quam etiam de commercio literarum nihil se scivisse in antecessum. Ad 17. Victum sufficientem esse, nisi, quod saepius non servetur mundities. Ad 25. De indusiis anno praeterito denegatis, ac de calceamentis foetidis ac ineptis dicta praecedentium confirmavit. Ad 28. Contentum se esse religioso statu, in eoque perseverare velle. Ad 33. Laudavit professorem. Ad 34. Initio etiam linguae gallicae operam navasse; modo velo soli philosophiae operam dare.

[Decimo quin]to vocatus R[everendus] f[rater] Felicissimus Izdowski, philos[ophus], aet[atis] [vigesimalium] ter[tiu]m, a prof[essione] relig[iosa] 6, resid[entiae] ac studii 3 annum terminans. Ad primos articulos affirmative. Ad 12. Cum f[rat]re Przygocki se quodammodo maiorem, quam cum reliquis fratribus coluisse amicitiam, exeunti in civitatem pluries pro socio additum fuisse; at nihil quidquam de eius cum diverso sexu familiaritatibus scivisse; nunquam etiam tentatum fuisse ad visitandam domum aliquam, eam praesertim, ubi sua amasia residebat. Ad 34. Dare se operam linguae gallicae; at eloqui difficulter posse. Ad reliqua respondens, dicta praecedentium confirmavit.

[Decimo sex]to vocatus erat R[everendus] f[rater] Ignatius Albinowicz, philosophus, aetat[is] [vigesimalium] quar[tum], a prof[essione] relig[iosa] [quar]tum, resid[entiae] ac studii 3 ann[um] terminans. Ad 1. Unus erat f[rate]r Pluszczewski, qui debitam in choro non servabat modestiam. Ad 12. Eundem Pluszczewski in porticu monasterii intus et ab extra oclusa cum quadam virgine Doboszynska saepius conversatum esse, prout hoc puer servitor monasterii dictitabat. Id ipsum se quoque bina vice observasse, ac statim professori

detulisse. – F[rate]r Przygocki adeo novit fingere probum virum, ut de illo ne suspicari malum aliquod potuerit. – Dicitur etiam f[rate]r Dobrzanski coluisse amicitiam cum Korkuciowna; se tamen istud non observasse. – F[rate]m Wasilewski raro quidem, attamen inebriari. Ad 17. Victum natura bonum esse, at malum reddi coctione, circa quam negligentissime versari coquos. Ad 25. Indusia pro primo anno denegata; calceamenta vero inepta extradi. Ad 28. Contentum se esse statu religioso. Ad 34. Mathesim excedere captum suum; reliquas philosophiae partes utcumque callere.

[Decimo septi]mo vocatus erat R[everendus] f[rater] Iosephus Bulasewicz, philos[ophus], aetat[is] 26, a prof[essione] relig[iosa] 4, resid[entiae] ac studii 3 ann[um] complens. Ad 1. In choro nullam se observasse irreverentiam. Ad 7. Hoc primo anno examen conscientiae privatim absolvi coepit, cum antea unaquaeque classis ad suum musaeum pro hac devotione conveniebat. Ad 12. F[rate]r Pluszczewski unus erat, qui publice de suspecta conversatione admonebatur, et passim monita respuebat; reliqui omnes exemplarei apparebant. Unde de simili f[rat]ris Przygocki conversatione primum edocti fratres, cum, antequam ad carcer ductus est, literae ipsius ad amasiam scriptae publicarentur. Ad 17, 28. Praecedentium dicta confirmavit. Ad 28. Contentum se esse religioso statu. Ad 34. In lingua gallica tantum se profecisse, ut libros legere, ac etiam cum adminiculo dictionarii interpretari, non tamen colloqui possit.

[Decimo octa]vo vocatus erat R[everendus] f[rater] Lucidus Ostaszewski, theologus seminarii pontificii, aetat[is] 25, a prof[essione] relig[iosa] 7, studii 2 ann[um] computans. Inquisitus imprimis de iis, quae cultum divinum, tum quae conversationem nostrorum in praedicto collegio residentium, tandem de iis, quae necessaria ipsorum commoda respiciunt, respondit. Singulis diebus missae sacrificium audiri, mentali orationi vacari, ac conscienciam examinari. Sacramenta Poenitentiae ac Eucharistiae, ex instituto collegii primis mensis dominicis, ac principalioribus festivitibus frequentari, octiduana spiritualia exercitia singulis annis absolvi et c[etera]. Quod spectat conversationem? P[atre]m Zaniewicz esse nimis tenacem, intolerabilem ac ab omnibus odio habitum. Eundem sacram mercaturam exercere: plura nimirum conquirere stipendia pro missarum obligationibus; quibus cum personaliter satisfacere nequeat, praesto habet nonnulla (uti tabacum, strophia et c[etera]) ad usum clericorum necessaria, quae duplo taxata pretio dantur requirentibus pro missarum obligationibus per parentes suos extinguendis. Dari etiam paratam pecuniam, triginta aut plura missarum onera pro uno hungaricali imponendo. – Victum sufficientem esse maxime in praesentia rectoris. – Vestimenta in natura extradi; at non dari strophia, tabacum, et alia minutiora, pro quibus paternum subsidium postulavit. – Ceterum vocatione contentum se esse asseruit.

[Decimo no]no vocatus erat R[everendus] f[rater] Clemens Czaplinski, theologus eiusdem seminarii, aetat[is] [vigesimum sex]tum, a prof[essione] reli-

g[iosa] 7 studii 3 ann[um] computans. Per omnia tam quo ad devotionem, quam quo ad conversationem p[at]ris Zaniewicz dicta praecedentis confirmavit; nisi quod nullum subsidium requisiverit.

[Vigesi]mo vocatus erat R[everendus] f[rater] Philaretus Wasilewski, dispensator, aetat[is] 38, a prof[essione] relig[iosa] 7, resid[entiae] 6 ann[um] terminans. Ad 6. Alternis septimanis et saepius etiam confiteri. Ad 8. Spiritualia exercitia absolvisse. Ad 10. Preces cum familia domestica recitari desiere ab epoca revolutionis. Ad 12. De scholasticorum familiaritatibus nihil se scire, ceterorum conversationem laudavit. – Crapulam sibi obiectam non negavit simpliciter; eam tamen casu nonnunquam accidisse nec fuisse enormem asseruit. Acriter nihilominus reprehendi, quod cum obligatio nostra sit, continuo tendere ad perfectionem, interim ipse deterior reddatur. Ad 17. Etiam increpari, quod desit suo officio, quod non curet in vasibus et in ipsa coquina munditiam, quod non animadvertat in coquos suum obsequium negligentissime exequentes, et c[etera]. In 25. Commendari, ut infirmorum curas habeat, eisque non alia ministret, nisi quae a medico praescribuntur. Ad 28. Mutationem loci postulavit, quam suo tempore faciendam promisi.

[Vigesimo pri]mo vocatus erat R[everendus] f[rater] Germanus Kozlowski, aetatis supra 60, a prof[essione] relig[iosa] 28, resid[entiae] 5 annos computans. Ad 6. Alternis septimanis, nonnunquam saepius etiam confiteri. Ad 8. Nullo se anno neglexisse spiritus exercitia. Ad 12. Nihil se mali observasse. Ad 17. Victum sufficientem esse. Ad 24. Laudavit superiorem. Ad 25. A duobus annis non se accepisse vestiarium, sed nec petiisse. Ad 28. Fassus est hoc loco, quod cavente A[dm]odum R[everendo] p[at]re Hieronymo Ardecki, ipsi ex fratre nepoti mutuos dederit 30 fl[orenos] quos ad praesens rehabere nequit; item quod apud D[omi]no Bajlowski olim in Plauta oeconomum deposuit 10 fl[orenos] a quo pariter ob distantiam loci, necdum secum depositum recuperavit. – Graviter proinde increpari, quod praemissa fecerit sine licentia superioris; commedavique, ut sine mora praedictas quantitates recuperare satagat.

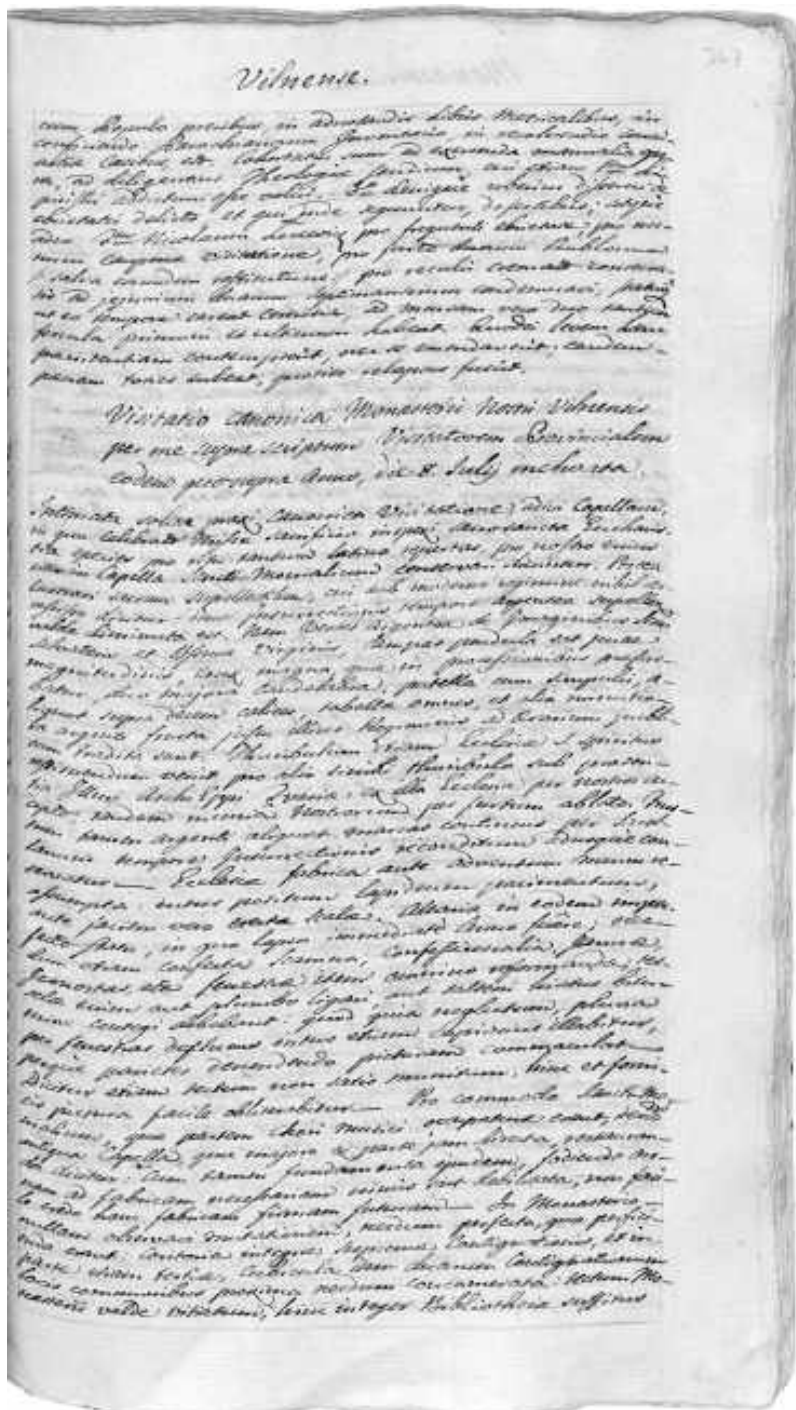
[Vigesimo secun]do accersitus ex carcere f[rater] Martinianus Przygocki, philos[ophus] aetat[is] 23, a prof[essione] relig[iosa] [sex]tum, resid[entiae] et studii 2 annos computans. Hic inclusus carceri ad cautelam, ne similiter, prout fecit f[rater] Pluszczewski, ipse quoque fugam arripiat. Susplicandi ita ratio erat, quod suspectae eius cum femineo sexu familiaritates iam integre communitati innotuerint, quodque consiliorum f[rat]ris Pluszczewski conscius esset, et de subsequenda eiusdem fuga, quam praesciverat, superioritatem non admonuerit; hinc prudenter inferebatur ipsum quoque fugiturum. – Advocatus itaque e carcere, et de praemissis circumstantiis examinatus fassus est, se fovisse familiaritatem cum una, alterave muliercula, cum eis in capella, et in vestibulo ad capellam ducente saepius colloquia instituisse, easdem nonnunquam visitasse, literas scripsisse et recepisse; at neutram earum carnaliter cognovisse.

Ad hanc familiaritatem introductum se esse a f[rat]re Brzezinski, cuius socium agendo, praedictas mulierculas aliquoties visitavit et amicitiam contraxit. Huius consocios quodammodo fuisse f[ratres] Dobrzanski et Buczynski, licet si non quoad omnes circumstantias. – Quod spectat conversationem ac fugam f[rat]ris Pluszczewski? Utramque hanc notam sibi ac perspectam fuisse; se quoque, postquam incarceratus esset, fugam meditasse. – De furto pecuniae, quod non ita pridem accidit in monasterio, prorsus nihil se scire, ac per calumniam sibi imputari. – Sequenti die iterum accersitus est, et similiter examinatus nihil adiecit, nihil ademit priori depositioni. Exposita itaque gravitate peccati ac magnitudine scandali publica nonnisi poenitentia expiandi, commendavi, ut ad hanc cum fructu suscipiendam, praeparet cor et animum, sortemque suam voluntati superiorum plene subiiciat.

[Vigesimo tertio vocatus erat R[everendus] p[ater] Demetrius Zytko, aetat[is] [trigesimum quin]tum, a prof[essione] relig[iosa] [decimum quin]tum, resid[entiae] 1 ann[um] computans. Affirmatis prioribus articulis. Ad 12. De conversatione scholasticorum nihil se scire. F[ratre]m Wasilewski semel tantum inebriatum fuisse, idque occasione fratris, quem excipiendo, ipse quoque vim liquoris sensit. Ad 13. Agere se praefectum trapezae et pulsare organa. Ad 14. Raro omitti. Ad 17. Victum sufficientem esse. Ad 18. Pro neglecto refectorii cultu, pro mappis, orbitis, et c[eteris] immunditis repertis publice in refectorio punitus est, atque etiam nunc increpatus. Ad 24. Laudavit superiorem. Ad 26. Affirmative. Ad 28. Vocatione ac loco contentum se esse, at non officio trapezarii: praeterquam enim, quod ad praefatum obsequium non habeat adiutorem, puniri se mulcta pecuniaria pro singulis in vasibus refectorii detrimentis. Refutavi tamen suam quaerimoniam; nam cum sit sanus et satis robustus, adiuventum non videri necessarium; recte etiam pro damnis ex negligentia provenientibus ad mulctam pecuniariam condemnari.

[Vigesimo quarto vocatus erat R[everendus] p[ater] Pelagius Karnacki, aetat[is] [quadragesimum]mum, a prof[essione] relig[iosa] [decimum secundum]m, resid[entiae] [primum] ann[um] terminans. Ad 1. Preces nonnunquam praecipitari. Ad 6. Affirm[ative]. Ad 8, 9. Pariter affirm[ative]. Ad 12. Nihil se, quod deferret observasse. Ad 13. Agere se quae iubentur, et ad praesens invigilare operariis. Ad 14. Raro omitti. Ad 17. Victum sufficientem esse; maiorem solummodo animadversionem in coquos, ac observantiam munditiae requiri. Ad 22. Quoniam operariorum inspectionem commissam habet, commendari, ut hoc obsequium fideliter ac diligenter obeat, ne monasterium, culpa sua, detrimentum aliquod patiat. Ad 24. Laudavit superiorem. Ad 28. Statum religiosum, locum ac regimen placere sibi.

[Vigesimo quinto vocatus erat R[everendus] p[ater] Clemens Koraczonek, aetatis [quadragesimum quin]tum, a prof[essione] relig[iosa] [decimum sex]tum ann[um], resid[entiae] 5 dies computans. Quia itaque ob brevitate[m] residentiae

Перша сторінка протоколу візитації монастиря 1795 р.

nihil hic recognoscere potuit, quaesitus de statu Illuxtanae, ex qua nuper advenit, residentiae, ac de conversatione illius communitatis. – Statum loci illius miserum esse respondit; neque enim ecclesia, nec residentia, prioribus ab aliquot annis per incendium absumptis, restaurata. Habitat in palatio palatini maximo cum incommodo, Nostros non esse in statu ad suscipiendam praedictam fabricam, palatinum vero nec cogitare de illa; imo nec carum animum regulariter exsolvere, tametsi agros et colonos nostros, vigore cuiusdam complanationis, suis fundis adiunxerit. – Conversationem ad praesens nostrorum non esse scandalosam, nisi quod p[ate]r Radziszewski concionator saepius cum superiore contendat; necdum tamen p[at]ris Rogowski, eiusque concubinatus sacrilegi extincta memoria.

[Vigesimo sex]to vocatus erat R[everendus] p[ater] Flavianus Szantyr, sacellar[us], aet[at]is [quingentesimum sex]tum, a prof[essione] relig[iosa] [vigesimum secun]dum, resid[entiae] [decimum quar]tum ann[um] terminans. Ad 1. Commendavi, ut eodem semper tempore pro divinis officiis campanam pulsari curet. Ad 5. Perpetuis satisfieri; accidentes supra tria millia residuas esse. Ad 6. Non facile dignoscitur, an regulariter omnes scholastici confiteantur? Licetsi enim Eucharistia per unum ex professoribus distribuatur; quia tamen haec distributio statim subsequitur matutinum, qui ad Eucharistiam non accesserint, dicunt statim se necdum esse confessos. Quod spectat confessarios? Hi, et praesertim p[ate]r Hajewski, videntur nimium laxi. Ad 10. Conciones leguntur; preces cum familia non recitantur. Ad 11. Coram S[anctis]s[i]mo iugiter, in coritorio uno tantum ante cellam superioris, idque quibusdam solum temporibus ardere lampadem. Ad 12. Scholasticos nonnullos dissolutos esse; dissolutionem hanc a facilitate adeundi civitatem provenire. Capellam quoque intra clausuram monasterii positam multum iuvare ad promovendas familiaritates. Non parum etiam refert custodem portae monasticae virum probum esse; qui tamen potator est, ad interiorem clausuram sine discrimine admittit omnes, et f[rat]r[m] Pluszczewski cum Doboszynska multocies in porta monasterii clausisse dicitur. Ad 14. Raro fieri. Ad 17. Coquos obligari ad secunda ligna; hinc alii non possunt haberi, nisi fures ac potatores. Ad 24. Laudavit superiorem. Ad 28. Obsequium cellarii onerosum sibi esse. Ad 29. Ecclesiam nostram non esse parochialem; servitur attamen utrique ritui in administrando Poenitentiae, Eucharistiae ac Extremae Unctionis sacramentis.

[Vigesimo septi]mo vocatus erat R[everendus] p[ater] Germanus Bielecki, praefec[tus] typog[raphiae], aet[at]is 45, a prof[essione] relig[iosa] [vigesimum secun]dum, resid[entiae] 6 ann[um] terminans. Ad 1. In pulsando pro officiis divinis tempus non servari. F[rat]res in choro garrere, curiosius in scamna prospicere, preces festinare, cantum abruptum, parvas vigiliis vespertinis non addere, et c[etera]. Ad 3. Iectenias nonnunquam omitti. Ad 12. De dissolutione scholasticorum confirmavit dicta praecedentium. F[rat]r[m] Wasilewski

a crapula excusavit. Ad 14. Raro fieri. Ad 16. Superior pro prandio raro, pro caena nunquam fere accedit refectorium. Ad 17. Victum male parari ut plurimum ob ebrietatem coquorum. Ad 22. Collocutus sum de statu typographiae, cuius proventus, dixit, ad praesens valde imminutos esse. Addidit, quod licet his temporibus sex et non plures famuli in typographia conserventur; pro victu tamen eorum tria millia floren[orum] antiqua praxi persolvantur. Ad 23. Se quidem depositarium nominari; at de proventibus nihil prorsus scire. Extradi quandoque sibi aliquam pecuniae quantitatem iuxta dispositionem superioris expendendam; at multo maiorem quantitatem expendit ipse superior, quam postea registris inscribi iubet. – Scandalizari etiam nonnullos, quod aulici Ill[ustrissi]mi palatini Laba, eiusque filiae Ill[ustrissi]mae Burzynska, Vilnam advenientes in monasterio, tanquam in praedio suorum dominorum hospitentur, nec ipsi tantum, sed et iumenta eorum sumptibus monasterii alantur. Ill[ustrissi]mae vero Burzynska, dum Vilnam ascendit, integrum monasterium famulatur, suppletque defectum eorum, quae ex praediis ob impedimentum aliquod non devehuntur; hinc ligna, avena, fenum, et c[etera] saepe saepius ex monasterio ministrantur. Ad 24. In corrigendis defectibus parum se virilem exhibet. Ad 25. Nihil se scire. Ad 26. Rariter. Ad reliqua, nihil notatu dignum.

[*Vigesimo octavo*] vocatus erat R[everendus] p[ater] Iosaphat Raczynski, inspector scholasticorum, aetat[is] [trigesimum pri]mum, a prof[essione] relig[iosa] 14, resid[entiae] et officii 1 ann[um] computans. Ad 1. Iectenias in Liturgiis cantatis omitti nonnunquam. Ad 6. Scholasticos saepius subterfugere sacramenta. Ad 8. Superiorem ac vicarium non peregissee octiduana exercitia. Ad 12. Occasione f[rat]ris Pluszczewski, qui nec academiam adibat, nec statis temporibus cum f[rat]rib[us] spatiabatur, monitus, quod de istis superiorem non docuerit. Et superiori, respondit, et professori nota haec fuisse; acad[emi]am] praedictus f[rat]r constanter assereret, ob dolorem pedum non se ambulare posse, assertioni eius indubia fides habebatur. Ad 14. Raro. Ad 16. Pro caena nec superior, nec professores adeunt refectorium. Ad 17, 18. Munditiam desiderari. Ad 24. In animadvertendis fratrum defectibus nimium lenis. Ad 25. Indusia et calceamenta sibi denegata esse. Ad 28. Statu religioso contentum se esse. Ad 33. Professores diligentes esse.

[*Vigesimo nono*] vocatus erat R[everendus] p[ater] Salustius Bulharewski, conci[onato]r, aetat[is] [trigesimum sex]tum, a prof[essione] relig[iosa] [vigesim]um, resid[entiae] ac officii 1 ann[um] terminans. Ad 1. Iectenias brumalibus praesertim temporibus omitti. Ad 10. Severe monitus de lectione concionum; quod licet, raro contingere, respondit, reprehendi nihilominus, quia iunioribus scandalum praebet. Ad 12. Corruptionem iuventutis esse communem, et dissolutioni saeculi praesentis adscribendam; nec solummodo nostros, sed et reliquorum ordinum iuvenes corruptissimos esse. Capellam nihilominus intra clausuram existentem esse petram scandali nulla circumspectione praecavendam.

Ad haec custodem portae, potatorem ac venalem hominem esse: neminem dubitare, quin de eius scientia Pluszczewski cum Doboszynska in porta claudentur. Ad 14. Casus raro propositus. Ad 17. Insipide ac immunde coqui cibos. Ad 14. In corripendis defectibus parum virilem esse. Ad 28. Mutationem loci postulavit, dein submitit se voluntati meae.

[Trigesi]mo vocatus erat a[dmodum] R[everendus] p[ater] Naucratius Zaniewicz, in collegio pontificio theologiae professor, aetat[is] [quadragesimum septi]mum, a prof[essione] relig[iosa] 23, resid[entiae] 8, officii praesen[tis] 4 ann[um] numerans. Huic exprobravi [prim]o quod stulta quadam cum p[at]re Fabrzycki concepta aemulatione, publica scandala pariant; prout ita fecerunt, quando absente rectore, p[at]re vero Kiryat infirmante, in capella domestica ambo celebrare recusarunt, ac proinde alumni clerici integra septimana missam non audiverunt. [Secund]o quod turpem missarum exerceat mercaturam, obligando scilicet clericos, ut per suos parentes absolvant missarum onera pro parte soliti stipendii, notabili eiusdem stipendii parte pro commodo suo retenta. [Terti]o monui, quod sit pertinax, morosus, et cohabitantibus molestus, et c[etera]. Primum ac alterum negare non potuit. Adduxit quidem nonnullas excusationes, sed infirmas, nec viro sensato dignas. Nec satis se purgavit ab ultimo obiecto, quia et hoc per inductionem deduci poterat. – Quaesitus tandem de conversatione reliquorum, p[at]re Fabrzycki hominem in communitate non ferendum; f[ratre]m vero Czaplinski indevotum, refragarium, et ad studia negligentem asseruit.

[Trigesimo pri]mo vocatus erat A[dmodum] R[everendus] p[ater] Hipolitus Fabrzycki, prof[essor] philosophiae in collegio pontificali, aetat[is] [quinquagesi]mum, a prof[essione] relig[iosa] 32, resid[entiae] et offic[i]i 1 ann[um] computans. Et hunc reprehendi, quod impetus ac passiones suas coercere non curet, atque adeo molestum se omnibus reddat, quod stulta aemulatione ductus in capella domestica missam legere recusaverit et c[etera]. Munui tandem, ut, si ad publicam in academia cathedram assumptus fuerit, in vestimentis (salva tamen religiosa modestia) maiorem cultum servare studeat, ut philautiam ac pertinaciam deponat, ut cunctorum benevolentiam lucrari satagat, ut a iunioris fratre suo p[at]re Tomaszewski in iis, quae conversationem cum academicis concernunt, informari non erubescat, ac eius consilio acquiescat et c[etera]. Quaesitus denique de conversatione suorum in collegio confratrum: p[at]re]m Zaniewicz molestum sibi fuisse dixit, reliquos omnes laudavit.

[Trigesimo secun]do vocatus erat R[everendus] p[ater] Ignatius Iskra, pr[o]c[urato]r in Swirany, aetat[is] 43, a prof[essione] relig[iosa] [decimum secundum], resid[entiae] 11, offic[i]i 8 ann[um] computans. Ad 6. Pro Sacramento Poenitentiae se, ut plurimum, ascendere in Miedniki ad p[at]res canonicos regulares, missas vero in praediali capella legere. Ad 8. Octidua spiritualia exercitia in monasterio singulis annis peragere. Ad 12. De conversatione communitatis nihil se scire. Ad 22. Pecudes in praediis paucas conservari, nec sine

periculo multiplicari posse; circumcirca enim pestem grassari; proventus nihilo minus agrorum, et praecipue siliginis, maiores reliquis annis esse. – Producto de oeconomia sermone, commendavi, ut plantationes arborum insurrectionis tempore desolatas resuscitari curet; neque probari, partem hanc oeconomiae adeo neglectam, ut ad eam restaurandam tribus integris annis nihil omnino tentatum sit. Ad 25. Serio monui, quod calceamenta pro parte scholasticorum, ad legis tantum elusionem, non vero ad eorum commodum conficiantur, quodque pro eisdem calceamentis coria cum oleo betulae concinnentur. Cumque superior integram hanc culpam incuriae procuratoris adscribat; sciat se, nisi emendatior evadat, ad resarciendum damnum obstringendum fore. Ad 28. Non se iudicare aptum ad regenda duo praedia, tantamque oeconomiae molem. Ceterum religioso statu contentum se esse dixit.

[Trigesimo ter]tio vocatus erat Ill[ustrissi]mus p[ater] Ambrosius Kiryat, in pontif[icio] collegio theologiae profes[sor], aetat[is] [quingagesimum octa]-vum, a prof[essione] religiosa [quadragessimum secun]dum, resid[entiae] in coll[egio] ac offic[i]i 3 annos numerans. De conversatione confratrum quaesitus, mirabilia narravit de nundinationibus p[at]ris Zaniewicz, quod videlicet ex omnibus ecclesiis eleemosynas conquirat, quod praesto habeat strophia, tabacum, pixides, pallia, pannum et c[etera] eaque maximo taxata pretio pro missarum obligationibus in clericos distribuat, quin et pecuniam largiatur, sed notabili stipendii parte sibi relicta; usuram quoque exercet, et lucri adeo cupitus est, ut ab eo nec honestate, nec pudore, nec alia quapiam ratione abduci patiatur. Hinc apud clericos discipulos suos nullam auctoritatem habet, et ab eis palam contemnitur ac irridetur. – Pertinax insuper est ad temeritatem usque; nec facile rectori obtemperat, si quid non ad velle sui iubeatur. P[at]re]m Fabrzycki durum quidem hominem, et moribus rusticum, multo tamen tolerabiliorem esse, et c[ete]ra]. Rogatus utrum placeat sibi locus et occupatio? Affirmative respondit.

[Trigesimo quar]to vocatus erat R[everendus] p[ater] Iosaphat Slobocki, profes[sor] phil[osophiae], aetat[is] 30, a prof[essione] relig[iosa] [decimum] quartum, resid[entiae] ac offic[i]i 1 ann[um] terminans. Ad 1. Iectenias nonnunquam omitti. Ad 6. Commendavi, ut in vigilet suis discipulis, ne sacramenta negligant, quod non facile observari posse respondit, quia p[at]er] Haiewski ob suam debilitatem diu in confessionali sedere nequit, et lecta missa statim ad cubiculum vadit; hinc qui in statuta missa ad Eucharistiam non accedunt, respondent statim, se necdum confessos esse. Eundem seniculum conqueri nonnunquam etiam praesentibus iunioribus de defectu charitatis in eos, qui ad senectutem perveniunt; quo incauto sermone iuniores scandalizari, et in spiritu, cuius impulsu ad religionem venerunt, frigescere. Ad 7. Etiam commendavi, ne a suis discipulis examen conscientiae negligatur. Ad 12. Praeter publica duorum f[ratru]m scandala de quibus supra, nihil se, quod deferret, advertisse. Ad 14. Resolutiones casuum desiere, postquam p[at]er] vicari[us] inspectioni

fabricae admotus est. Ad 16. Monitus, quod pro caena non accedat refectorium, et tamen in cubiculo manducat; rarissime id fieri respondit. Ad 17. Male nonnunquam parari. Ad 18. Munditiem prorsus non servari, mantelia etiam discretioribus denegari. Ad 24. Maiorem rigorem requiri. Ad 25, 26. In delectu ciborum pro infirmis ac etiam pro seniculis parum sollicitum esse superiorem, nec his aliud quidquam ministrari, quam quae pro communi mensa coquuntur. Denegari etiam tam senibus, quam professoribus statutam antiqua consuetudine portionem vini, in cuius locum mulsi pars quarta congii pro septimana offertur, quod multis non expedire, imo nocivum esse. Pariter denegari sibi et suis collegis indusia et calceamenta, frivole legem capituli ad solos scholasticos et choralistas restringendo. – Ad hoc de consilio medicorum duobus suis discipulis Bemm, et Bielski signa herniae habentibus demandatus est vices cinguli; consilium medicorum ad effectum deductum, superior vero restitutionem expensae recusat. Ad 33. Collegas laudavit. Ad 34. F[ratre]m Pleskacewicz prorsus ad studia inepitum esse, nec ad ea animum habere.

[Trigesimo quin]to vocatus erat R[everendus] p[ater] Beniaminus Korza, profes[sor] philos[ophiae], aetat[is] 35, a prof[essione] relig[iosa] 18, resid[entiae] ac offic[i]i 4 ann[um] computans. Ad 1. Statuendum esse, ut f[rat]res festivis diebus chorum, et ad Sacramentum Eucharistiae palendranis vestiti accedant; missae vero, godzinkowa dictae, quae cum expositione Sanctissimi legitur, superpelliceo induti assistant. Ad 6. Commendavi, ut invigilet discipulis, ne sacramenta negligant. Ad 7. Monui de defectu animadversionis in scholasticos, qui publicum conscientiae examen in privatum commutarunt. Ad 10. Etiam monui quod culpa scholasticorum preces cum familia domestica non recitentur. Ad 12. Cohortatus sum, ut invigilet moribus scholasticorum, qui his temporibus, ut nunquam antea, dissoluti reperti. Ad 13. Commendavi cum p[at]re Slobocki collega suo bonam harmoniam, cuius quemdam defectum observavi; item commendavi, ut venturo pro docenda philosophia p[at]ri Bobrowski opem ac consilium ferat. Ad 16. Monui de obligatione adeundi refectorii non solum pro prandio, sed et pro caena etiam. Ad 17. Coquos potatores esse; curatorem vero coquinae ad suum munus ineptum; inde fit, ut victualia natura bona pessime plerumque praeparentur. Ad 18. Nullibi servari munditiem. Ad 25. Professoribus indusia et calceamenta non extradi, denegari etiam solitam portionem vini; infirmos vero negligentiam f[rat]ris dispensatoris nonnunquam experiri. Ad 26. Emeritos nihil speciale habere, nisi quod eis permittantur ad obsequia pueri, quos tamen vestire tenentur. Ad 28. Loco ac statu contentum se asseruit. Ad 33. Collegas ex diligentia laudavit.

[Trigesimo sex]to vocatus erat R[everendus] p[ater] Caesarius Kaminski, professor philos[ophiae], aetat[is] [trigesimum ter]tium, a prof[essione] relig[iosa] [decimum sex]tum, resid[entiae] et offic[i]i 5 ann[um] computans. Ad 2. Conveniens esse, ut familia domestica singulis diebus missae sacrificio adsit.

Ad 6. De sua classe f[rater] Pluszczewski sub variis praetextibus declinabat sacramenta, pro qua spiritus remissione saepius etiam puniebatur. Ad 7, 10. Non omisi exponere, culpa professorum factum esse, quod scholastici publicum conscientiae examen, et preces cum familia neglexerint. Ad 12. Communem saeculi huius labem etiam religiosa clausa penetrasse; nec inveniri media, quibus, in tam numerosa praesertim civitate, efficaciter obviam eatur scandalis. Pluszczewski integro anno adnotabatur indevotus, remissior, ac etiam excessivus; hinc et a se, et a superiore saepius castigabatur. Promittebat emendationem, et mox frangebatur promissa. Eodem die, quo fugam meditabatur, confessus est, et de manibus suis eucharistiam suscepit! Adeo satanas obtinuit cor eius! Ad 17. Victum parari male. Ad 18. Nec in refectorio nec in coquina servari munditiam. Ad 20. Lasso anno accessisse bibliothecae opus philosophicum auctore Bonnett XVIII tomis elaboratum. Ad 22. Proventus ex lapideis (quarum sibi a tribus annis cura promissa) septem millia florenorum ascendere; uberiores futuros, si earundem institueretur reparatio. Ad 24. Satis se exemplarem praebet. Ad 25, 26. Dicta praecedentis confirmavit. Ad 28. Occasione vocationis suae ad statum academicum in adiunctum astronomiae professorem, colloquutus sum de modo futurae suae subsistentiae; quem nullum se habere respondit. Cumque salaria academicis decurtive persolvantur, integram sortem suam mihi superiori suo subiecit, subsidiumque pecuniarium saltem pro primo semestri postulavit.

[Trigesimo septimo]mo vocatus erat R[everendus] p[ater] Arsenius Wessel, poenitentiari[us], aetat[is] 56, a prof[essione] relig[iosa] 32, resid[entiae] [octa]vum ann[um] terminans. Ad 1. Preces nonnunquam festinari, et post vesperes vigiliis parvas omitti. Ad 4. Iectenias quandoque non cantari. Ad 6. Sibi raro, saepius p[at]ri Haiewski confiteri fratres; hinc quam frequenter confiteantur, non se recognoscere posse. Ad 9. Affirmative. Ad 12. Saeculares continuo per coritoria vagari, et cubicula f[ratrum] pro libitu adire; nec esse aliquem, qui in hoc primum forte dissolutionis caput animadvertat. Custos portae monasticae non alius, nisi potator constituitur, modo nullum, aut exiguum salarium requirat; hinc aditus monasterii sine discrimine omnibus patet. Vilissimi isti homines non accedunt, nisi ut seducant; emissariorum ac tabellariorum vices obeunt, deferuntque a mulieribus ad fratres, et ab his vicissim ad illas literas. Sed et domestici famuli multum promovent nefandum hoc commercium. Ipse custos portae f[rater]m Pluszczewski cum Doboszynska, solum cum sola aliquoties claudebat in porta; alios, sine scitu superioris, ad colloquia cum mulieribus advocabat, ut adeo non ad custodiam, sed ad ruinam clausurae conservari censeatur. Ad 17, 18. Difficile dictu, quanta cum immunditia parantur cibi! Coqui raro sibi praesentes, curator coquinae officium suum pertaesus, vicarius etiam adire coquinam prohibetur; superior vero adeo non curat hunc articulum, ut merito quibusdam sensibus carere censeatur. Hinc patellae, orbitae a sordibus nunquam purgatae, cospurcatae mappae, immundissimi scyphi; linteum, quod

ad abstergenda vasa adhibetur, nihil spurcius, nihil foedius cogitari potest. Caerevisia insuper regulariter insipida, panis, ob debilitatem pinsoris a senectute proveniente non bene subactus, adeo, ut quandoque ieiunos contingat eggredi e refectorio. Ad 22. De administratione rei familiaris in praediis nihil se scire, monasterii domesticam oeconomiam in eo consistere: ut famuli, et c[eteri] potatores et convicti fures, exiguo salario sint contenti. Inconveniens item videri, quod crematum pluribus in locis, etiam a pueris superioris dispensetur. Ad 24. Ex dictis hucusque deesse videtur suo officio. Ad 25. Vini portio denegatur etiam iis, qui aliis liquoribus uti nequeunt; mulsi vero datur quarta solummodo pars congii pro hebdomada. – Aegroti chirurgum praesto habent, at carent obsequio. Ad 26. Iisdem per omnia gaudent commodis, quibus reliqua communitas. Ad 28. Statu suo contentum se esse dixit.

[Trigesimo octa]vo vocatus erat A[dmodum] R[everendus] p[ater] Gedeon Hajewski, pater emeritus et poenitent[iarius], aetat[is] [septuagesimum] quartum, a prof[essione] relig[iosa] [quadragesimum] secundum, resid[entiae] [decimum] ann[um] computans. Ad 1. Psalterii vix aliquot versus leguntur; similiter canones decurtantur, aut etiam omittuntur pro libitu scholasticorum. Ad 6. Locus in choro pro excipiendis confessionibus valde incommodus, et saepius alter alterius subaudit confessiones; quae praeterea quia in conspectu omnium fiunt, ad vitandum scandalum, citius expediuntur poenitentes, quam conscientiae eorum status postulat. Ad 12. Clausura diligentius munienda, ac etiam visitatio cubiculorum saepius instituenda esset. Ad 16. Se non adire refectorium ob nimiam angustiam loci; non servare etiam ieiunia, ideoque in coquina aliqua perturbatio oriretur, si diversa simul fercula extradi deberent. Ad 17. Insipide ac immunde parari ob inscitiam ac negligentiam coquorum, qui praeterea potatores dicuntur. Cerevisia semper turbida, acida et sanitati nociva; panis raro bonus. Ad 25. Linteum semel sibi in hoc monasterio datum, calceamenta nunquam. Erga infirmantes charitatem desiderari in iis praesertim, quae ciborum delectum concernunt. Ad 26. Nihil se habere ceteris amplius; hucusque aliquos proventus ex custodia dioecesani archivii obtinuisse, qui necessariorum defectum supplebant; ad praesens uni ex clero archivium traditum, seque communi providentiae monasterii relictum, quam tamen non experiri: cerevisiam enim emere se quotidie, saepius etiam saniora esculenta, nonnumquam lagenulam alicuius liquoris, quia ex monasterio exigua mulsi portio datur; puerum praeterea vestire teneri; pro quibus omnibus non sufficit certe 100 florenor[um] vestiarium; hinc legem capituli, qua a Minscensi monasterio decreta sibi provisio, per aliud aliquod monasterium supplevi, aut alio modo indigentiae suae provideri, vel denique praesenti monasterio maiorem charitatem commendari postulavit, et c[etera].

[Trigesimo no]no vocatus erat A[dmodum] R[everendus] p[ater] Hieronymus Ardecki, pater emeritus, aetat[is] [sexagesimum] septimum, a prof[essione] relig[iosa] [quadragesimus] septimum, resid[entiae] 9 ann[um] computans.

Ad 6. Nonnullos sibi confiteri, sed raro. Ad 8. Se interruptis octo diebus non potuisse vacare spiritualibus exercitiis, sed lapso aliquot dierum intervallo. Ad 12. Exprobravi, quod totus sit in promovendo quaestu, quod nimis effusus in suum ex fratre nepotem, quod cum eodem spoliū quoddam in praedio p[atrum] praedicatorum fecerit, occasione cuius praesens monasterium ad iudicium et l[it]is expensas trahitur; quod etiam nunc sub ementito nepotis nomine praedium possideat, quod dicitare non erubescat; superiores post fata sui nec obulum inventuros, et c[etera]. Ad 17. Victum utcumque bonum esse, sed inepte ac imunde praeparari. Ad 25, 26. Non modo commoda pro emeritis praescripta, sed medicamenta etiam sibi denegari. Calceamenta ac indusia se nec praetendere; modo puer a monasterio vestiatur. – Ad reliqua, nihil speciale. – Ad finem monui, proximum se morti esse, brevique staturum coram supremo iudice, quem nullis diffugiis eludere poterit. Mandavi quoque, ut vel nepotem stringat ad satisfaciendum f[rat]ri Germano Kozlowski, vel ipse tanquam sponsor satisfaciat.

[Quadragesimo] vocatus erat R[everendus] p[ater] Martyrius Szymonowicz, vicar[ius] aetat[is] [quadragesimum sex]tum, a prof[essione] relig[iosa] [decimum septi]mum ann[um], resid[entiae] ac officii 7 mens[em] computans. Ad 1. Modestiam in choro non servari, nec elucere devotionis spiritum; ad haec festinari preces, decurtari psalterium, canones, et c[etera] nec monitionibus obsecundari. Commendavi, nihilominus, ut omnem adhibeat conatum ad Officia Divina devote et ad aedificationem populi peragenda, curetque ut in conveniendo pro iisdem officiis tempus, quantum fieri potest observetur. Ad 6. Suum etiam esse invigilare, ne a f[rat]rib[us] sacramenta negligantur. Ad 8. Se et superiorem, ob varia impedimenta, necdum peregrisse octiduana exercitia. Ad 10. Commendavi, ut animadvertat, ne preces cum familia domestica intermittantur recitari. Ad 12. Futura speratur morum emendatio, postquam devotio ad ecclesiam introducetur; interea ad custodiam portae nonnisi probatae virtutis seniculus aliquis admitti debet. Ad 14. Multis se oneratum esse obsequiis; nec posse officio resolutoris satisfacere. Ad 17. Inspectio coquinae sibi non committitur. Cibos insipide parari, quia coqui non alii admittuntur, nisi potatores; et hi etiam nullum rigorem sentiunt. Ad 18. Nec in refectorio, nec in coquina reperiri linteum ad extergenda vasa necessarium; paucas item esse mappas, mantelia, orbitas et c[etera]. Ad 22. De administratione rei familiaris in praediis nihil se scire; in monasterio vero integra familia ex potatoribus constituitur. Ad 24. Parum virilem esse. Ad 25. Candelas dari sibi octo tantum pro integro mense, quae certe non sufficiunt. Ad 26. Emeritos nihil amplius habere quam quod eisdem esurialibus diebus carnes ministrentur. Ad 27. Aulicos Ill[ustrissi]mi palatini polocen[sis] et Ill[ustrissi]mae Burzynska saepius hospitari in monasterio, et c[etera]. Pauperibus esca non per coquos, sed ipsum dispensatorem distribuenda esset. Ad 28. Ab officio resolutoris, quod non sine rubore in hac communitate exercere potest, liberari petiit.

[Quadragesimo primo] vocatus erat R[everendiss]imus Paschasius Leszynski, nomin[atus] abbas leszczen[sis], consult[or] provinc[ialis], rector collegii pontif[icialis], aet[atis] 56, a prof[essione] relig[iosa] 39, rectoratus 22 ann[um] terminans. Contuli cum eo de nostrorum in collegio conversatione, in qua delineanda per omnia convenit cum p[at]re Kiryat; interim quod spectat scholasticos, nihil in eis reprehendum advertisse. Colloquutus sum de statu collegii, quod aere alieno trecentos circiter hungaricales ascendente gravatum esse intellexi. Monui proinde ut non admittat clericos, donec de futura eorum provisione, modisque provisionis efficaciter evadat certior. Porro ex camera apostolica persolvuntur ad hoc collegium 1380 scuta romana; praeterea ex varsaviensi argentaria a summa capitali 3000 fl[orenorum] proveniebant annuatim 150 fl[oreni]. – Ab anno 1793 census ex hoc altero fonte nullus, imo et capitalis summa peritura creditur. Ex camera vero Romana ob praesentes temporum circumstantias, difficulter licet, accipitur tamen constituta portio, cuius pars et pro decurrente anno iam persoluta, et deveniet ad collegium.

[Quadragesimo secun]do in tractu horum examen cum logicis, et distincta die cum physicis institui; metaphysici vero, oblata occasione dimissi sunt sine examine ad monasterium Zyrovicense. Ex logicis f[ratres] Bemm, Bielski et Chrapkowicz, ex physicis f[ratres] Kozubski, Kasperowicz et Hryckiewicz palmam reliquis praeripuere. – Institui quoque examen ex morali theologia, quam p[at]res praesentis monasterii utcumque callere deprehendi.

[Quadragesimo ter]tio legi codices acta monasterii, et casuum resolutionem complectentes, eisque praemonitis scriptoribus, manum apposui. Hunc alterum tradidi r[everendo] p[at]ri Adriano Jakrzewicz, quem constitui resolutorem.

[Quadragesimo quar]to reduxi ad calculum registra typographiae ex quibus comperi a die 9 iulii 1794 anni ad diem praesentis calculi percepisse typographiam, una cum notabili quantitate pecuniae illo calculo pro remanente agnita, 58185 floren[os] gross[os] 4, distraxisse vero eodem temporis spatio 32229 floren[os] gr[os]sos] 25.

[Quadragesimo quin]to pariter reduxi ad calculum registra monasterii, ex quibus paruit a delegata visitatione die 28 februarii 1796 anno expedita ad diem praesentis calculi (iuncta quantitate in delegata visitatione pro remanente agnita) intrasse ad randum monasterii 97956 floren[os] gross[os] 26; distracta vero eodem temporis spatio 64021 floren[os] gross[os] 22.

[Quadragesimo sex]to vocatus erat V[enerabilis] A[dmodum] R[everendus] p[at]er] Ambrosius Synhajewski, consult[or] et sup[erio]r m[on]aste]rii, aetat[is] 52, a prof[essione] relig[iosa] [trigesimum sex]tum, resid[entiae] et officii [quar]tum ann[um] terminans. Contuli cum eo de conversatione communitatis, et praesertim de modico conatu in coercenda scholasticorum dissolutione, de raris nonnullorum confessionibus, de facilitate in permittenda scholasticis licentia adeundi civitatem, de frequentibus e[t] monasterio excursibus ad Ill[ustrissim]um

polocen[sem] palatinum, eiusque natam ac soceram, de spiritualibus exercitiis a se et p[at]re vicario non absolutis; de potatoribus ad custodiam portae et clausurae monasticae passim adhiberi solitis, hinc de libero omnibus ad internam clausuram et ad scholasticos accessu; de mulieribus hortum monasterii saepius intrantibus, et ante oculos scholasticorum liberius cum pueris ac inhonestius conversantibus; hinc de non elocando in posterum horto, nisi apposita clausula mulierum aditum praecludente; de f[rat]re dispensatore saepius se inebriante, coquos scandalizante, et segniter obsequium suum adimplente, quare de non committendo inspectioni eiusdem f[rat]ris cremato; de p[at]re sacellano quosdam pauperes ex coquina monastica clanculum providente, et ad hunc finem coquos cremato corrumpente; de posthabitis monachorum commodis, de defectu sartoris ac sutoris, de ineptis et ex foetente corio calceamentis, et his etiam saepius denegatis; de lege capituli, quoad extradenda indusia et calceamenta, etiam ad professores et alios discretos extendenda; de cibis, et praesertim piscibus sine ullis condimentis coqui solitis; de pinsore senectute confecto, consequenter ad pinsendum panem inepto, de cerevisia passim acida, turbida et nullum saporem habente; de p[at]ribus emeritis praescriptis commodis et obsequiis destitutis; de portione vini p[at]ribus discretis nulliter denegata; de maiore charitate in aegrotos adhibenda, de refundenda f[ratri]bus Bemm ac Bielski pro singulis ad praecavendam herniam erogata pecunia; de servando tempore ad prandendum ac caenandum constituto, de adeundo saepius refectorio; de supina in refectorio ac coquina immunditia, de lebetibus incrustatione carentibus, de defectu mapparum, mantelium ac lintei ad extergenda vasa necessarii; de coquis et integra familia ex potatoribus composita; de animadversione in pueros crematum pro libitu, etiam scholasticis, ministrantes; de non offerendo religiosis simplici cremato; de ludis trucidularibus, ad mentem capituli Torokanensis, pro commodo scholasticorum constituendis; de p[at]re vicario in defectum candelarum conquerente; de depositario vanum titulum gestante, nihil de proventibus, at parum admodum de expensis sciente; de liberando ab hoc vano titulo p[at]re Bielecki aliunde multum impedito; de non distrahendo praefecto ad custodiam scholasticorum constituto; de convictoribus ad mentem foundationis Savanievsciana conservandis, commodisque eorum diligentius curandis; de typographis in parcum victum conquerentibus; de esca pauperibus non per coquos, sed per f[ratre]m dispensatorem distribuenda et c[etera]. Contuli etiam de fabrica ecclesiae quantocyus perficienda, devotioneque ad ecclesiam introducenda, de tecto ac fenestris eiusdem a stillicidio muniendis; de portis regiis ad similitudinem earum, quae in Minscensi S[anctae] Catharinae ecclesia cernuntur, fabricandis; de capella, choro, aut alio aliquo loco pro commodo ac devotione sanctimonialium, sumptibus monasterii providendo; de accidentibus missarum obligationibus tria millia, consequenter vires communitatis superantibus; de continuanda monasterii fabrica, corrigendo eius tecto et bibliothecae suffitu, de fenestris bibliothecae et

fere omnium cellarum non bene munitis; de non conservandis in bibliotheca cistis, sedilibus, ac aliis rebus huc non pertinentibus; de constituendo aliquo cubiculo pro stabili museo ad reponenda instrumenta et machinas physicas, de reparandis iisdem registro comprehendendis, et custodiae unius ex professoribus tradendis; de lampade in omnibus coritoriis conservanda; de carcere, quod est in suprema contignatione, et hortum respicit, aut inferius collocando, aut in aliam lineam transferendo; de crypta sub campanili existente extraneis non elocanda; de mobilibus cuiusdam inquilini ob non persolutum ex lapidea censum, interceptis, negligenter in monasterio conservatis, et pluribus furto ablati, nonnullis etiam in usum monasterii conversis, non modicum olim damnum allaturis; de reculis post fata p[at]ris Serafinowicz residuis; item de reculis f[rat]ris Floriani Pluszczewski non distrahendis, neque dividendis ad ulteriorem dispositionem meam; de lite occasione spoli per p[at]rem Ardecki facti, a p[at]ribus praedicatoribus intentata non retardanda, sed imo acceleranda, ut eodem adhuc vivente definiri possit; de parte fructuum ex Sitco provenientibus Borunensi monasterio elargienda; de aulicis Ill[ustrissi]mi palatini et D[omi]nae Burzynska saepius, et quasi continuo in monasterio hospitantibus, et de aliis infra specificandis allouquutus sum.

[Quadragesimo septi]mo conventum p[at]rum et f[rat]rum coegi, in quo [pri]mo pluribus conquestus sum, quod ordinationes a praedecessore meo laboriose conscriptae minime observentur, et semel tantum, stante moderno regimine, in refectorio lectae sint, quamvis hoc singulis mensibus repetendum praecipitur; non obscure proinde indicavi, magnam partem dissolutionis, quam in hoc monasterio offendi, a neglectu harum ordinationum provenire. Quare plures earum copias transcribi iussi, ut non solum superior, sed et vicarius, et professores ad manus habeant, et executionem urgeant. Mandavi etiam facere transumpta ex constitutionibus Torokanensibus, regulas variorum monasterii officialium concernentia, ut respectivi officiales, quae ipsorum muneris sunt, noscant et adimpleant; maxime vero commendavi, ut vicarius in promovenda religiosa disciplina, in frequenti cellarum visitatione, in observanda ubique munditia, in admonendis negligentibus officialibus, et c[eteris] suum officium exequatur. [Secun]do conformiter ad praedictas ordinationes mandavi, ut singulis dominicis ac principalioribus festivitibus f[rat]res ad sacramenta accedant, sintque his diebus palendranis vestiti; ut missarum sacrificiis, in quibus fit expositio Sanctissimi, ob reverentiam tanto sacramento debitam, assistant bini fratres superpelliceis induti; ut quotiescunque ad alienas ecclesias pro vigiliis, aut aliis devotionibus invitabuntur, caputium deferre non erubescant; insuper ut ii, qui canoram non habent vocem, eo tempore, quo vigiliae, aut missae ab aliis canitur, ne otiantes maneant, etiam extra ordinem assistant officiantibus. [Ter]tio exprobravi f[rat]ribus quod in choro non servent modestiam, non devote orent, decurtenant psalterium, canones, negligant parvas vigiliis matutino, ac vespere ex

praescripto addi solitas, et c[etera]. P[at]ribus vero, quod in Lithurgiis cantatis omittant iectenias; denique p[at]ri sacellario, quod in pulsando pro officiis divinis idem semper non servet tempus, et c[etera]. [Quar]to inter capita dissolutionis, non sine doloris ac admirationis sensu, id etiam recensui, quod scholastici examen conscientiae a duobus fere annis neglexerint! Nec inventus est aliquis, qui tanti negotii sollicitum se ostenderit! A tribus quoque annis neglectae recitari preces cum familia domestica, nec aliquis in hanc negligentiam animadvertit! Quare et has et illud in instanti reassumenda statui, monuique superioritatem de iis, quae incrementum spiritus concernunt, tam parum sollicitam esse. [Quin]to experientia constitit logicos ex physica experimentalis, non cognita eiusdem theoria, nullum aut modicum fructum capere, uberiores certe fructum capturos, si lectionibus domesticis integro primo anno sine impedimento vacarent; eos itaque ab adeunda academia liberos pronuntiavi, ordinavi, ut professor logicam traditurus eo etiam tempore suas instituat lectiones, quo reliqui, iuxta antiquas ordinationes, academiam adire tenebuntur. [Sex]to denique quoniam in tractu adhuc visitationis f[ratre]m Martinianum Przygocki pro recolligendo spiritu ad novitiatum remisi; f[ratre]m Iosaphat Dobrzanski aliena manu flagellari iussi; quosdam ad disciplinam propria manu ministrandam; alios ad alias mortificationes condemnavi; f[ratre]m autem Victor Buczynski a suo professore, statim ac res in apertum prorupit, castigatus est; hinc in praesenti conventu verbis nonnullos acrius increpavi, omnibus vero maiorem religiosae disciplinae curam ac observantiam commendavi.

ÖNB Wien, cod. SN-3849, p. 367–376 v. Оригінал. Рукопис. Мова латинська.

Док. № 17

м. Вільна, 1806 р., жовтня 12. –

„Відомість” про Віленський жіночий василіянський монастир,
укладена згідно з розпорядженням берестейського греко-унійного
єпископа Йосафата (Булгак)

Wiadomość

o klasztorze panien bazylianek wileńskich i zakonnym zgromadzeniu,
o funduszu, summach funduszowych, i stąd wynikającej intracie,
czyli dochodach, jako też o nieuchronnych wydatkach,
na skutek zalecenia Jaśnie Wielmożego biskupa brzeskiego
Jozafata Bułhaka, za rok 1806 podana

Kościołów z klasztorami zakonnych zgromadzeń plci żeńskiej	Bu- dowla	Jakiej reguły, czyli nazwiska	Przełożonej w klaszto- rze, wszystkich zakonnice w szczególności i nowicjuszek	Tychże		
				Wiek	Od profe- sji	Obo- wiąz- ku
Nazwisko	z muru	Zakonnice	Obowiązek, imię i nazwisko	Lata		
Klasztor P[anien] bazylianek przy cerkwi rzymsko- unitskiej Ś[więtej] Trójcy x[ięzy] bazylianów wileńskich w guberń- skim mieście Wilnie położony		P[anny] bazylianki, czyli mniszki reguły Świętego Bazylego Wielkiego	Przełożona Johanna Ważyń- ska	55	35	4
			Wikarja Elżbieta Massalska	63	34	14
			Konsultorka [pierwsz]a i mi- strzyni nowicjatu Cecylia Pozniakówna	55	35	4
			Konsultorka [drug]a Kon- stanca Jeleńska	56	37	4
			Mistrzynie panien świeckich na edukacji będących Marta Jankowska	69	46	4
			Mechtylda Dulewiczówna, Fortjanka Melania Wilan- tówna	79	49	–
				49	19	4
			Krystyna Malinowska	30	12	–
			Anna Korczycówna	28	6	–
			szafarka Petronela Szyma- kowska	24	1	1
			nowicjuszka Felicjana Stac- kiewiczówna	20	–	–
Nowicjuszka Antonina Za- błocka	17	–	–			
Ogół	wynosi		13			

Zaprowadzenie duchowne			Fundusz ziemski, i w nim poddanych liczba
Szkoła	Uboгих	Sług klasztornych	
Uczniów		Liczba	
13 jest panien młodych na edukacji będących, a za wikt klasztorowi płacących, które uczą się czytać, pisać, nauki chrześcijańskiej i wszelkich użytecznych robót do wieku i płci swojej stosownych	2 młode panienki, nie mające z siebie sposobu, utrzymują się na całym opatrzaniu klasztornym, to jest dają się im stół, stancja, opał, światło, odzienie i edykacja z powodu samej litości, ponieważ klasztor tutejszy nie ma na to funduszu sobie nadanego	15 sług płci obojej utrzymuje klasztor do posługi swojej, to jest płci żeńskiej osób 12, płci zaś męskiej osób 8	Folwark P[anien] bazylianek wileń- skich Oszmianka Naruszewiczowska alias Dawkszyszki nazwany, w po- wiece Oszmiańskim położony, o 7 blisko mil od Wilna, miasta gubernińskiego od- legły. W nim 364 dusz męskich 94 poddanych gruntowych
13	12	15	

Ogół dochodu z wiosek, aręd i propinacji				Opłata do skrabu		Opłata do powiatu		Opłata dla zakon- nic, na kościół, sług kościelnych i klasztornych oraz gruntowa i na Seminarium Jen[er- alnej] Duchowne	
Pewnego		Zawodnego							
Ruble	Kopiejki	Ruble	Kopiejki	Ruble	Kopiejki	Ruble	Kopiejki	Ruble	Kopiejki
2079	21	50	15	426	67 1/2	180	86	1511	22
2079	21	50	15	426	67 1/2	180	86	1511	22

Objaśnienie

Imo. Klasztor Panien bazylianek przy cerkwi rzymsko-unitskiej Ś[więtej] Trój-
cy x[ięży] bazylianów wileńskich w gubernińskim mieście Wilnie będącej, około
1600 roku fundowany przez J[aśnie] W[ielmożneg]o Lwa Sapiehę, wojewo-
dę wileńskiego i hetmana w[ielkieg]o W[ielkieg]o X[ięstw]a Lit[ewskie]o.

Takowy fundusz wielu przywilejami Najjaśniejszych królów polskich, a mianowicie Władysława IV roku 1639, dnia 30 junii, i Jana III 1688 roku, dnia 23 apryla, potwierdzony został, które i dziś w archiwum klasztornym w ekstrakcie znajdują się. Funduszu tego daty pewnej naznaczyć nie można, ponieważ wszystkie tak dokumenta i papiery funduszowe w czasie rewolucyjów krajowych zaginęły, jako też i archiwa publiczne w tymże czasie zniszczone zostały. W dowód czego jest roku 1656, dnia 20 [septem]bra, w grodzie Oszmiańskim oświadczenie o utonienie i zatracenie funduszowych papierów zapisane, roku zaś 1679, dnia 14 augusta w Tryb[una]le Gł[ówny]m Litewskim oblatowane.

2do. Klasztor ten jest zmurowany na dwie kontygnacje we trzy niewielkie linie, celami na dziedziniec klasztorny obrócony, to jest początkowie dwie kamienice zostały złączeni i przerobione na klasztor, a który z tej przyczyny nie jest wygodnie urządzony co do pomieszkania zakonnego. Fundamenta stare i słabe mający, a najwięcej dawnością czasu i częstemi przed tym całego miasta Wilna pożarami znacznie uszkodzony, prawie nowej dziś potrzebuie erekcji, lecz nie może mieć innego na to funduszu, ile przy nieskończonych jeszcze zupełnie prawnych procederach o granicę majątku funduszowego i o należności od dłużników zawodnych, oraz przy utrzymaniu na ten [...] ¹ plenipotentów, chyba podnosząc za pozwoleniem wyższej zwierzchności sumki posagowe P[anien] zakonnych na procencie będące, a które na pewnej ewikcji będąc ubezpieczone, wynoszą do 50000 zł[oty]ch, ponieważ w terazniejszym stanie klasztoru dla pomnożonych nadzwyczajnych wydatków na skutek rządowych ukazów (jako daje się widzieć wyżej w raporcie ogulnym, a w szczególności niżej w niniejszym objaśnieniu) rozchody onego w terażniejszym, podobnie jak w przeszłym roku, przewyższyły przychody, a zatym z samych tylko dochodów klasztornych tak znacznej i kosztownej fabryki prowadzić jest niepodobna. Nie mógł tego przedsięwziąć klasztor ani przed ostatnią kraju rewolucją dla niezaprowadzenia porządnego w majątku funduszowym gospodarstwa i ekonomiki, ani też później, po przyłączeniu kraju polskiego do Imperji, dla większego zubożenia, jako w czasie rewolucyiny, tegoż majątku, zwłaszcza, gdy zmuszony był potym przez wiele lat zboże kupować na własne potrzeby, oborę pomnażać, ekonomikę ulepszać i zabudowania folwarczne, ile przy niedostatku własnego lasu, corocznie poprawiać. Chociaż wprawdzie klasztor tutejszy nie jest w porządnym urządzeniu (jak wyżej wspomniono) co do mieszkania i wygod swoich, oraz mocnej i długiej trwałości, jednak nie ulega jeszcze rychłemu upadnieniu, i dosyć w całości, przy niewielkich corocznie tak wewnątrz, jako też i zewnątrz, czyniących się reparacjach, utrzymuie się. Dziedziniec klasztorny jeszcze nie jest wszędzie zupełnie wybrukowanym, ponieważ ziemi, którą w znacznej części jest zawalony, wywóz za miasto jeszcze nie ukończony, i stąd

¹ Нерозбірливо.

nie zawsze przywoite utrzymuie się ochędostwo, wszakże czyni się staranie ile możności dla zapobieżenia temu. Tu się znajduiä od lat [siedemnas]tu inwentarze klasztorne podawcze, a od lat [dwunas]tu jeszcze dokładniej opisuiące budowę klasztoru, sprzęt kapliczny i wszelką ruchomość klasztorną ku potrzebie i wygodzie mieszkających służącą, które przy ostatnich wizytach klasztoru i elekcjach nowej przełożonej, będąc wyszczegulnione, utrzymują się w całości i prawie jednostajnej ilości, prócz naczyń i innych drobnych sprzętów odmianie lub zepsuciu uległych. Od tyluż lat rejestra klasztorne przychodowe i rozchodowe regularnie są utrzymane przez miejscową przełożoną, a które przez osoby od J[añasnie] W[ielmożneg]o biskupa brzeskiego delegowane przeglądają się i kalkulują się z odesłaniem do tegoż raportem potrzebnych wiadomościów o stanie klasztoru. Biblioteczka tutejsza spisana², nic nie utraciła z ksiąg dawniejszych, lecz też w roku terażniejszym nic nie przybyło nowego. Dokumenta i papiery klasztorowi temu służące są zrejestrowane i w bezpiecznym ulokowane miejscu; te tylko nie są porządnie ułożone, które często kominikują się plenipotentom za rewersem w zdarzeniach procederowych.

3to. Liczba p[anien] zakonnych w tym klasztorze mieszkających zmniejszona jest od daty podania rapportu w roku przeszłym przez śmierć dwóch Pannien zakonnych – Apolonii Godyckiej i Ludowiki Jeleńskiej. Na miejsce zaś tych Petronela Szymakowska, nowicjuszka, po ukończonej próbie zakonnej w roku terażniejszym uczyniła publiczną professją zakonną w przytomności delegowanego od J[añasnie] W[ielmożneg]o biskupa brzeskiego, a dwie inne, to jest Felicjana Starkiewiczówna i Antonina Zabłocka, od 4 już miesięcy są przyjęte do nowicjatu. Panny wstępujące tu do zakonu, żyją aż do śmierci bez odmiany miejsca w tym klasztorze. Elekcja nowej przełożonej dotychczas odbywała się co lat 4 za wiedzą i pozwoleniem J[añasnie] W[ielmożneg]o pasterza swojego w przytomności naznaczonego od niego wizytatora.

4to. Bazylianki nie mają sług kościelnych, ponieważ, mieszkając blisko cerkwi x[ięży] bazylianów wileńskich, wszystko to, co należy do wygod i potrzeb duchownych oraz słuchania nabożeństwa, w teże znajdują cerkwi. Sług zaś klasztornych w ogule liczą 15, to jest osób 3 płci męskiej, a 4 płci żeńskiej, wziętych do posługi z majątku funduszowego Dawkszyszek na jurgielcie, stole i odzieniu klasztornym, ośm zaś osób płci żeńskiej, nie mających z siebie sposobu, częścią stanu szlacheckiego, częścią miejskiego, prócz stołu klasztornego, na samym tylko utrzymują odzieniu, a które mają zręczności, [...] ³ się różnych robót pożytecznych.

5to. Klasztor ten żadnego nie ma funduszu na utrzymanie szpitala i ubogich, ani też jurysdyki, kamienic, domów, placów i gruntów w mieście Wilnie,

² Дописано вгорі.

³ Нерозбірливо.

nie ma także żadnych summ funduszowych, żadnej od nikogo nie odbiera annuaty. Mają wprawdzie niektóre Panny zakonne własność swoją posagową pod dozorem swojej zwierzchności od swojej familii w drobnej ilości pieniężnej sobie postapioną, lecz ta ilość jak jest szczególnym udziałem, tak z ogólnym funduszem nie ma związku, a nadto nie wszystkie mniszki, ile po większej części z ubogich familiów zostające, podobne udziały posiadają. Takowe sumki posagowe zaraz po wstąpieniu do zakonu i uczynionej professji pod imieniem całego zgromadzenia tego klasztoru procentują się, a po śmierci mniszek dostają się klasztorowi z mocą zupełną zarządzania onemi, i procenta od tychże na potrzeby onego zwyczajne lub nadzwyczajne obracają się. Owszem i same sumki w zdarzeniach gwałtownych, za wiedzą wyższej zwierzchności, a najwięcej te, które niepewności zaczynają ulegać, podnoszą się.

6to. Tego gatunku sumki, które na dobrach i wszelkim majątku dłużników ewikcjonalnie ubezpieczone, regularnie procentują się i zawsze bez trudności mogą być odebrane, są następujące: 1mo. Za obligiem W[ielmożneg]o Franciszka Wyszogierda, podwojewody smoleńskiego, roku 1792, dnia 23 apryla, na [rubli] 300 z ewikcją na majątku Bobrykowczyzna nazwanym, w powiecie Wileńskim leżącym, wydanym Przewiel[ebnej] Pannie Johannie Ważyńskiej, przełożonej klasztoru. 2do. Za obligiem tegoż W[ielmożneg]o Wyszogierda 1794 roku, apryla 15 dnia, na [rubli] 500 z ewikcją na tymże majątku, wydanym Przew[ielebnej] Pannie Johannie Wyżyńskiej, przełożonej klasztoru. 3tio. Za obligiem W[ielmożneg]o Antoniego Römera, podwojewody trockiego, z ewikcją na Swisłoczy, w powiecie Grodzieńskim leżącej, na [rubli] 250, roku 1794, dnia 19 marca, wydanym Przew[ielebnej] Pannie Johannie Ważyńskiej, przełożonej klasztoru. 4to. Za obligiem W[ielmożnego] I[ch Mość] P[añstwa] Wawrzyńca i Ludowiki Szumskich, koniuszych powiatu Wileńskiego, z ewikcją na całym majątku na summę złotych 7000, roku 1795, apryla 23 dnia, nadanym ś[więtej] p[amięci] Przew[ielebnej] Pannie Brygidzie Snarskiej, przełożonej wówczas klasztoru. 5to. Za obligiem od W[ielmożnego] I[ch Mość] P[añstwa] Józefa i Anieli Mickiewiczów na summę złotych 4000 z ewikcją na całym majątku 1796 roku, dnia 24 apryla, wydanym Przew[ielebnej] Pannie Elżbiecie Massalskiej, wikaryi klasztoru. 6to. Za kartą W[ielmożneg]o Kazimierza Skurcewicza, budowniczego wileńskiego, na summę złotych 1000 roku 1795, maja 1 dnia, z ewikcją na wszelkim majątku, wydaną Przew[ielebnej] Pannie Elżbiecie Massalskiej, wikarji klasztoru. 7mo. Za kartą W[ielmożneg]o Ignacego Grothuza, starosty pokułońskiego, na summę złotych 1000 roku 1801, dnia 23 apryla, bez ewikcji wydaną Przew[ielebnej] Pannie Cecylii Pozniakównie, przełożonej wówczas klasztoru. 8vo. Za kartą W[ielmożneg]o Zygmunta Wilczyńskiego z ewikcją na całym jego majątku na summę złotych 1000 roku 1802, dnia 1 augusta, wydaną Przew[ielebnej] Pannie Cecylii Pozniakównie, przełożonej klasztoru. 9no. Za obligiem W[ielmożnego] J[ego Mość] P[an]a Wincentego

Wańkowicza, byłego sędziego 2 Departamentu Mińskiego, na sumę [rubli] 700 z ewikcją na majątku Bijuciszki nazwanym, w powiecie Oszmiańskim położonym, roku 1805, dnia 23 apryla, wydanym Przew[ielebnej] Pannie Johannie Ważyńskiej, przełożonej terazniejszej klasztoru. 10mo. Za dokumentem wlewkowym od Lejby Dawidowicza, starozakonnego, obywatela wileńskiego, na drukowany dokument na sumę złotych 600, oparty na dochodach króbczanych kahału wileńskiego, z których połowa różnemi ratami już iest odebrana, a druga jeszcze należy się klasztorowi. 11mo. Za kartą Żyda Giersona Jochelowicza, kupca wileńskiego, na [rubli] 100 z ewikcją na wszelkim jego majątku r[oku] 1802, d[nia] 19 marca⁴, wydaną Przew[ielebnej] Pannie Cecylii Pozniskównie, przełożonej klasztoru. Z tych, ponieważ na mocy dokumentu dłużnik obowiązał się zaspokajać należność ratami, klasztor już odebrał od niego [rubli] 75, a zatym pozostaje temuż klasztorowi należnych jeszcze [rubli] 25. Tych sumek pewnych, dopiero opisanych, summa ogulna wynosi złotych 49800, z których 49000 złotych czynią procentu pewnego 3430 złotych, a reszta 800 złotych bez procentu ratami odbiera się. Uzyskane zaś 300 złotych w tym roku klasztor obrócił na potrzeby własne i zastąpił przewyżkę z wydatków przeszłorocznych nad przychody.

7mo. Sumki zaś niepewne, w odzyskaniu od dłużników, albo zginione są te: 1mo. Za obligiem od W[ielmożnego] Jana Frąckiewicza, podstolego smoleńskiego, na [rubli] 350 z ewikcją ma majątku Janopol nazwanym, w powiecie Wilkomierskim położonym, 1779 roku, dnia 18 maja, wydanym ś[więtej] p[amięci] Przew[ielebnej] Pannie Bogumile Macewiczównie, przełożonej wówczas klasztoru, o jaką sumę i procent od niej przez wiele już lat zaległy⁵ lat blisko [dziesięci]ciu należny, syn jego zapozwany został roku 1798. Później dla zmazanego aktorstwa 1800 roku na nowo tenże proceder był popierany w ziemstwie Wilkomierskim; dopiero zastanowiony, ponieważ W[ielmożny] Frąckiewicz oddał swój majątek pod taxę na satysfakcją wszystkich kredytorów, z którymi spółnie już teraz klasztor czyni staranie do uzyskania swojej należności. 2do. Za obligiem od W[ielmożnego] Łukasza Baranowicza, stolnika grodzieńskiego, na talerów bitych 235 z ewikcją na wszelkim jego majątku 1766 roku, dnia 2 [septem]bra, wydanym ś[więtej] p[amięci] Przew[ielebnej] Pannie Teresie Brodowskiej, przełożonej w owym czasie klasztoru. Był o tę należność długo wiedzony proceder, lecz częścią dla przemocy, częścią później dla bardzo obciążonego długami majątku nic nie uzyskano. W zastawie na takową sumę znajdują się w tutejszym klasztorze dwa rzędy staroświeckie. 3tio. Za kartą od W[ielmożnego] Kazimierza Sadowskiego, chorążego czernihowskiego, na złotych 600 roku 1764, dnia 1 augusta, wydaną ś[więtej] p[amięci] Przew[ielebnej]

⁴ Датування документа дописано вгорі.

⁵ Чотири останні слова дописано вгорі.

Pannie Felicjanie Huszczównie. Zginęła ta sumka lubo z ewikcją na jego majątku, którego już nie ma. 4to. Za oblikiem od J[asnie Wielmożnego] Pana Jerzego Sawickiego na złotych 566 z ewikcją na wszelkim majątku roku 1789, dnia 19 [octo]bra, wydanym Przew[ielebnej] Pannie Johannie Ważyńskiej, przełożonej klasztoru. Ten dług poczytać się ma za zginiony dla ubogiego nader jego stanu. 5to. Za kartą od W[ielmożneg]o Michała Horodeńskiego, byłego sędziego wileńskiego, na [rubli] 11 i zł[oty]ch 2 roku 1790, dnia 13 februarii, daną bez ewikcji Przew[ielebnej] Pannie Johannie Ważyńskiej, przełożonej klasztoru. Ta należność jest niepewna dla ubóstwa jego. 6to. Za cerografami i wcalami(?) od Zelmana Wolfowicza, starozakonnego, poczynając od 1789 roku w różnych czasach danemi klasztorowi, należy się temuż w summie złotych 5200. Ta sumka niepewna jest dla bankructwa i różnych wybiegów tego dłużnika. Wszakże klasztor, powziawszy wiadomość, że ten Żyd, lękając się być przyciśnionym od swych kredytorów, kondyktować z innemi Żydami przofrymarczył(?) swój majątek, pozwał go i spółników jego, i dopiero ma proceder w ziemstwie Wileńskim razem z innemi jego kredytorami. 7mo. Roku 1775, dnia 15 [novem]bra, W[ielmożna] J[ej Mość] Pani Horodeńska, stolnikowa, pożyczyła od klasztoru złotych 1500 na zastawę, to jest rubront bogaty, kontusik bogaty, lichtarze srebrne 2, puszek srebrne 2, tacka z szczypcami srebrne sztuk 2, żydowska koperta srebrna, przykazanie srebrne pozłocane, koralów sznurek 1, kontusz żydowski grodyturowy czarny. 8vo. Roku 1763, dnia 19 marca, W[ielmożna] J[ej Mość] Pani Ejsminowa, budowniczyzna, podobnież na zastawę, to jest lamowy biały i kitajkowy w pasy rubrany, pożyczyła od klasztoru talerów bitych 40. Obie te zastawy, które połowie należności nie odpowiadają, znajdują się jeszcze dotychczas w klasztorze i już w roku przeszłym miały być otaxowane i przedane, lecz klasztor tutejszy miał pierwiej o tym uwiadomić familią dłużników, a gdy od tej żadnej dotychczas nie odebrał odpowiedzi, nieodmiennie determinowany jest przystąpić do taxy i przedaży. Summa więc ogulna dopiero wyszczegulnionych sumek niepewnych⁶ wynosi złotych 17288, z których 13332 zł[oty]ch rozumieć się mogą za niepewne, a 3956 złotych za zupełnie stracone,

8vo. Klasztor P[anien] bazylianek wileńskich ma funduszem sobie nadany od J[asnie] W[ielmożneg]o Lwa Sapiehi, wojewody wileńskiego, folwark Oszmianka Naruszewiczowska, alias Dawkszyszki nazwany, w powiecie Oszmiańskim położony, o 7 blisko mil⁷ (jak wyżej wymieniono) od Wilna, miasta gubernińskiego, odległy, a który Sapieha nabył od Władysława Naruszewicza, starosty łódzkiego, 1633 roku, dnia 23 apryla, o czym upewnia inwentarz w roku 1640, że na prośbę przełożonej w owym czasie Sapieżanki arcybiskup Sielawa sporządzał inwentarz Dawkszyszek, przez J[asnie] W[ielmożneg]o Sapiechę

⁶ Дописано вгорі.

⁷ Дописано вгорі.

zafundowanych, podobnież kopia inwentarza poświadcza. Między więc datami powyższych inwentarzów fundował wojewoda Sapieha takową majątność dla Panien bazylianek, które później, pozbawione ze wszystkich dokumentów, uczyniły powyżej wspomniane oświadczenie w 1656 roku. I ten fundusz ziemski podobnież przywilejami królów polskich wyżej wspomnianych potwierdzony został.

9no. Majątek ten ziemski funduszowy pod ogólnym nazwiskim Dawkszyszek ma dwa folwarki, jeden większy Dawkszyszki, drugi mniejszy Cimuty nazwane. W pierwszym budynek mieszkalny i dalsze zabudowania gospodarskie, ile przy niedostatku własnego lasu, dosyć wygodnie wewnątrz i zewnątrz są opatrzone i w całości jeszcze utrzymują się. Dach budynku mieszkalnego w tym roku jest poprawiony. Browar zaś z drzewa nowego budujący się jeszcze zupełnie nie ukończony dla różnych przeszkod w gospodarstwie i dawania znacznego wsparcia w zbożu i pieniądzach, ile w terazniejszym roku nieurodzajnym i uciążliwym, dla poddanych folwarcznych. Młyn tego folwarku jest dopiero poprawiony, a w roku następnym może być przestawionym za przygotowaniem drzewa zdatnego w terazniejszej zimie. W drugim zaś folwarczku Cimutach o pułmili od pierwszego odległym, dla ulepszenia i powiększenia ogólnego gospodarstwa i ekonomiki od lat już [dziesię]ciu założonym, jeszcze nie wszystkie zabudowania gospodarskie są zrobione: niema odryny, spichrza i browaru. Budynek zaś mieszkalnego i obory dachy są w tym roku poprawione, ale i inne budowle gospodarskie będą postawione⁸, gdyż dopiero majątek funduszowy, cierpiąc niedostatek własnego lasu, razem wystarczyć nie może i potrzebom własnym, i poddanych swoich; czułość jednak i staranność rządzących stosownie do przychodów klasztornych nic nie ubliża co do reparacji lub erekcji potrzebnej w budowlach folwarcznych i włościańskich. Oba folwarki mają sprzęty i wszelką ruchomość w gospodarstwie przydatną, a wszystko w szczególności, cokolwiek tylko w nich się znajduje, inwentarzami podawczymi jest opisanym. Takowe inwentarze folwarków, podobnież jak samego klasztoru od lat [siedemnas]tu porządek swój biorą, wyjąwszy kilka dawnych w przerwie lat kulkunastu lub kilkadziesiąt zrobionych. Od lat zaś [dziewię]ciu corocznie sporządzają się nowe, do których się wciąga cokolwiek w folwarkach przybywa z budowli, bydła, koni, ptastwa, naczyń i innych sprzętów, tudzież w nich opisują się powinności włościanów, ludność dusz płci obojej, ich dobytek, arędy, czynsze, podatki skarbowe i powiatowe, daniny i t. d. W końcu tych inwentarzów⁹ obowiązki, czyli instruktarz dla ekonomów. Rejestra ekonomiczne przychodów i wydatków regularnie utrzymują się i corocznie przez kommissarza od J[ąśnie] W[ielmożneg]o biskupa brzeskiego naznaczonego z ścisłym roztrząsaniem kalkukują się,

⁸ Два останні слова дописано вгорі.

⁹ Два останні слова дописано вгорі.

a potom stosownie dają się urządzenia do ulepszenia ekonomiki. W tym majątku znajdują się trzy karczmy niewielkie, z których jedna potrzebuje przestawienia. Domów zaś gospodarskich gruntowych jedno-włocznych 94, prócz tych dom jeden z zabudowaniem gospodarskim, w którym mieszka szlachcic na arędzie. Także chat czyli domów ogrodowych, w których kątnicy na małej części gruntu przy niewielkiej opłacie mieszkają, liczy się cztery, a piątej gospodarze z gorączki wymarli. Nie wszystkie chaty włościańskie są dobre pobudowane, ponieważ poddani nie znajdując w tym majątku drzewa zdatnego do budowy, a częstokroć i do opału, z największą trudnością w obcych dostają puszczech. Z tej przyczyny 18 jeszcze liczy się domów, koniecznej reparacji albo całkowitej erekcji potrzebujących. Wszakże Panny bazylianki starają się temu niedostatkowi zaradzać, gdy corocznie najpilniej potrzebującym dostarczają drzewa, kupując one w lasach sąsiedzkich, a z którego poddani chaty swoje poprawiają lub nowe erygują. Ludności poddanych dusz płci męskiej było 367, roku 1795 skazką rewizyjną zajętych, która to skazka w roku przeszłym staraniem klasztoru (że w czasie lustracji szlachta mieszkająca na pustoszach tego majątku razem z poddanymi wieczystymi policzona została) jest poprawiona, i liczba poddanych dusz męskich zapisana w ilości 357. Dziś zaś w tymże majątku funduszowym znajduje się dusz męskich 364. Ta liczba dusz nie zgadza się z raportem przeszło-rocznym, w którym liczyło się 358, bo od podania raportu w roku przeszłym aż do daty dzisiejszej liczba nowo-narodzonych, prócz trzech przeszłej jesieni oddanych w rekruty, przewyższa [sześciu] osobami. Dusz zaś płci żeńskiej dopiero liczy się 332, gdy w przeszło-rocznym raporcie było 344. Przyczyna tej odmiany jest pójście za mąż do sąsiedzkiej włości i większa liczba umarłych, niżeli nowo-narodzonych. Po uczynionym niedawno wymiarze ogólnym całego majątku funduszowego przez komornika powiatowego, który na mappie ze wszystkimi szczegółami oznaczył i inwentarz pomiarowy do tego stosowny sporządził, a skąd okazało się, że obszerność tej całej majątności, która nie jest w jednym obrębie, lecz większa część wsiów onej położona między gruntami sąsiadów przygraniczających, czyni w ogule: to jest gruntu ornego, pod sianożęciami, zaroślami i błotami włók 167. Z tych zakreśliwszy blisko [osiemnas]tu włók ziemi pod zabudowania, ogrody, sianożęcie, zmiany folwarczne na morgi, porżnięte w obu folwarkach, z reszty równym działem po jednej włóce dano każdemu z gospodarzów, po tyleż przyłączono do każdej karczmy. Pozostało jeszcze użytecznego gruntu zbywającego po różnych wioskach włók 15, które przyjemnemi są nazwane i te przez pracowitszych i staranniejszych gospodarzów za pewną opłatę klasztorowi są rozebrane. Reszta zaś pod zaroślami i błotami. W pierwszym folwarku na użytek klasztoru usiewa się żyta beczek około [dwudzie]tu, siana w porze pomyślnej zbiera się do [trzechs]et wozów. W drugim zaś usiewu żytnego beczek 8. Siana zaś do 100 wozów. Ale w tym roku i w trzeciej części siana nie nakoszono.

Надгробна плита ігумені Віленської жіночої обителі
Пресв. Трійці Констанції (Єленської)
та її сестри Рахилі в монастирському храмі.
Автор невідомий, 50-ті рр. XVIII ст.

10mo. Klasztor Panien bazylianek przychodu pewnego ma: 1mo. Z aręd i propinacji rubli 244 kop[ieiek] 50; 2do. Czynszu rocznego od włościanów rubli 432 kop[ieiek] 40; 3tio. Podymnego rocznego od tychże rubli 128 kop[ieiek] 35; 4tio. Opłaty do powiatu na pocztę, assessorów powiatowych przez włościanów dający się rubli 74 kop[ieiek] 46; 5to. Z młynu folwarkowego rubli 150 kop[ieiek] 0; 6to. Za włóki gruntu przyjemnego przez włościanów najmujące się rubli 150 kop[ieiek] 0; 7mo. Z procentu od summ posagowych pewnych rubli 514 kop[ieiek] 50; 8vo. Za celi najęte od panien świeckich, w tym klasztorze rezydujący, rubli 45 kop[ieiek] 0; 9no. Z krescencji folwarcznej przeszło-rocznej, której znaczniejsza część obrócona jest na potrzeby klasztoru i obu folwarków, oraz i na wsparcie poddanych w tym roku nieurodzajnym, uczyniło tylko przychodu rubli 250 kop[ieiek] 0; 10mo. Z uchwały, czyli nowego podatku na dymy włościańskie, rozłożonego na pocztę, assessorów gubernińskich, opał i światło dla wojskowych, rubli 84 kop[ieiek] 10; 11mo. Za stół klasztorny dla panien świeckich utrzymywany (demptis expensis) rubli 66 kop[ieiek] 0. A stąd ogół przychodu pewnego w tym roku wynosi rubli 2079 kop[ieiek] 21. Przychód tegoroczny nieco mniejszy jest od przeszło-rocznego, ponieważ artykuły, składające go, jak z siebie widocznie okazują, nie zawsze w jednostajnych zostawać mogą ilościach. Co się zaś tycze dochodu zawodnego, nie inny znajduje się, tylko z niecałkowitej opłaty przez włościanów czynszów, wypadający, i ten w terażniejszym roku wynosi rubli 50 kop[ieiek] 15. Najwięcej to dzieje się dla ich niemożności i ubóstwa; później jednak przy sposobności ciż włościanie starają się opłacać takowe zaległości, jako w roku przeszłym uczynili.

11mo. Panny bazylianki od daty podania rapportu przeszło-rocznego opłaciły w tym roku podatku rocznego. Naprzód z klasztoru: 1mo. Subsidii charitativi rubli 45 kop[ieiek] 0; 2do. Podymnego rubli 11 kop[ieiek] 25; 3tio. Pułpodymnego rubli 5 kop[ieiek] 62 1/9; 4to. Pocztowego do kassy marszałkowskiej powiatowej rubli 4 kop[ieiek] 22 1/2; 5to. Uchwały, czyli nowego podatku na pocztę, assessorów gubernińskich, opał i światło dla wojskowych, rubli 7 kop[ieiek] 86 3/4. Po wtóre z folwarku: 1mo. Ofiary [czterdziesteg]o grosza rubli 216 kop[ieiek] 34; 2do. Podymnego rubli 128 kop[ieiek] 25; 3tio. Czopowego rubli 13 kop[ieiek] 80; 4to. Młynowego rubli 2 kop[ieiek] 40; 5to. Szelongowego rubli 4 kop[ieiek] 1; 6to. Pocztowego do kassy marszałkowskiej powiatowej, i na drwa, i assessorów powiatowych rubli 74 kop[ieiek] 46; 7mo. Uchwały, czyli nowego podatku na pocztę, assessorów gubernińskich, opał i światło dla wojskowych, rubli 94 kop[ieiek] 30 3/4. A zatym ogólna opłata, tak z klasztoru, jak z folwarku (maiątku funduszowego¹⁰) do skarbu monarszego wynosi rubli 426 kop[ieiek] 67 1/2. Do powiatu zaś rubli 180 kop[ieiek] 86.

¹⁰ Два останні слова дописано вгорі.

12do. W roku terażniejszym wydatek roczny na różne potrzeby klasztoru i obu folwarków był następujący: 1mo. Pensji rocznej dla Panien zakonnych na odzienie rubli 120 kop[iejek] 0; 2do. Najęcie puszczy na drwa na opał roczny całego klasztoru rubli 120 kop[iejek] 0; 3tio. Na odzienie dla dwóch panienek ubogich rubli 30 kop[iejek] 0; 4to. Jurgieltu i na odzienie dla czeladzi klasztornej rubli 40 kop[iejek] 0; 5to. Na cegłę, wapno, drzewo, żelazo i rzemieślników rubli 69 kop[iejek] 25; 6to. Na korzenie, cukier, kawę, oliwę, olej i t.d. rubli 160 kop[iejek] 15; 7mo. Na sól dla klasztoru rubli 35 kop[iejek] 0; 8vo. Na mięso dla klasztoru rubli 120 kop[iejek] 45; 9no. Na rybę, śledzi, mleko do kuchni rubli 85 kop[iejek] 40; 10mo. Pensji dwóm plenipotentom interesa prawne utrzymującym w Wilnie i Oszmianie rubli 195 kop[iejek] 0; 11mo. Na wino rubli 25 kop[iejek] 0; 12do. Na chmiel do piwa rubli 19 kop[iejek] 0; 13tio. Na papier, lak, pocztę i t. d. rubli 8 kop[iejek] 0; 14to. Na interesa prawne rubli 70 kop[iejek] 65; 15to. Na łój, mydło i t. d. rubli 35 kop[iejek] 10; 16to. Na Msze Ś[więte] i jałmużnę rubli 9 kop[iejek] 0; 17mo. Na naczynia różne do kuchni i inne drobniejsze potrzeby rubli 20 kop[iejek] 14; 18vo. Na Seminarium Jeneralne Duchowne przy Uniwersytecie Wileń[skim] dwoma ratami w tym roku klasztor zapłacił do kassy uniwersytetskiej rubli 70 kop[iejek] 0; 19no. Pensji dla ekonomów rubli 60 kop[iejek] 0; 20mo. Jurgieltu dla czeladzi folwarcznej rubli 30 kop[iejek] 0; 21mo. Na stół dla obu folwarków rubli 36 kop[iejek] 0; 22do. Na chmiel, drożdże, nasiona i t. d. rubli 15 kop[iejek] 24; 23tio. Na skupienie wołów na karm na potrzebę klasztoru rubli 82 kop[iejek] 64; 24to. Na mięso w folwarku w bytność osób sprawujących interesa klasztorne rubli 13 kop[iejek] 20; 25to. Na rzemieślników, żelazo, koła, naczynia gospodarskie i t.d., w tym to folwarkowe¹¹, rubli 42 kop[iejek] 0. A zatym ogulny rozchód wynosi rubli 1511 kop[iejek] 22. Tegoroczny wydatek znacznie mniejszy jest od przeszło-rocznego z powodu, że w roku przeszłym na Seminarium Jeneralne Duchowne dwuletnią kontrybucją zapłacono, bryczkę nową sporządzono, a w tym roku na interesa prawne i w innych artykułach mniej wydano.

Objaśnienie na zapytanie:

Czy nie naruszono funduszowych własności? Kiedy? W czym? I kim mianowicie? Czy nie ma klasztor jakich długów? I na co zaciągnięto? Czy nie ma processów? Z kim? I o czym?

1mo. W majątności funduszowej Dawkszyszkach, w powiecie Oszmiańskim leżącej, są naruszone własności ziemne w gruntach, zaroślach i sianożęciach. Dla zaginięcia wszystkich papierów funduszowych (jak wyżej jest wspomniono) w czasie rewolucyjnym nie można pewnej ilości zamierzyć na zabory gruntów, sianożęciów i zarośłów, lecz też ilość i granica dośledzi się

¹¹ Чотири останні слова дописано вгорі.

z komportacji dokumentów, jakie złożyć się powinny będą w sądzie przyzwoitym pod przysięgą przez przygraniczające strony.

2do. Pewnej daty temu naznaczyć nie można, jako w sprawach differencyjnych, lecz to bierze swój początek od lat blisko [siedemnas]tu, podług poczynionych kroków procederowych.

3tio. Już się to wyjaśniło w punkcie pierwszym, to jest w gruntach ziemnych funduszowych.

4to. Względem sprzecznych gruntów, sianożęciów i zarośłów, te się znajdują w częściach zadysputowane: szczególnie przez szambelana Bieńkowskiego, podkomorzego powiatowego Ważyńskiego, marszałka pińskiego Szczyłta, a dziś J[aśnie] W[ielmożneg]o graffa Choiseula, jako nabywcę tego majątku¹², i niektórych innych przygraniczników. Pobudka tych sprzeczek ziemnych pochodzi z niepewności granic, i dla tego działają się przez sąsiadów przygraniczających do własnościów funduszowych intruzje.

5to. Klasztor tutejszy żadnego jeszcze dotychczas formalnego nie zaciągnął długu. Przewyszka zaś niewielka rozchodu tegorocznego nad przychód łatwo zostanie umorzona przez następną intratę klasztoru.

6to. Mają Panny bazylianki processa z szambelanem Bieńkowskim, marszałkiem Szczyłtem, i podkomorzym Ważyńskim, a także J[aśnie] W[ielmożnym] graffem Choiseulem, jako nabywcą tego majątku¹³, oraz z dalszemi sumieźnikami od roku 1800, z którymi jest wyznaczony sąd podkomorski z powództwa tychże Panien bazyliank; lecz tego jeszcze nie sprowadzały z przyczyny czasów bardzo korzystyjnnych. Z tegoż samego obiektu mają proceder w grodzie powiatowym od roku 1802 z podkomorzym Ważyńskim w skardze o dopełnioną z sianożęci i gruntu expulsją. Bez najmniejszego zaniechania dokłada się pilność ku obronie całości własnościów funduszowych, już to przez czynione kroki prawne, już to przez wprowadzenie dzieła do sądów właściwych, a żadne najmniejsze ze strony Panien bazyliank nie dzieje się opuszczenie. Na koniec mają proceder od roku 1803 o wysłych ludzi z majątku funduszowego z szlachtą Krepsztulem i Bieńkowskim w powiatowym grodzie, a w jesieni terazniejszego roku bieżącego¹⁴ z J[aśnie] W[ielmożym] graffem Choiseulem, który zadysputował częśćkę gruntu, od dawna przez klasztor tutejszy używanego, był sprowadzony sąd niższy ziemski Oszmiański dla zrobienia śledztwa, wskutek którego Panny bazylianki dotychczas czekają rezolucji, czyli¹⁵ opinii. O innych zaś procederach, które mają Panny bazylianki, wspomniono jest pod n[ume]rem [sept]em niniejszego objaśnienia.

¹² Вісім останніх слів дописано вгорі.

¹³ Вісім останніх слів дописано вгорі.

¹⁴ Два останні слова дописано вгорі.

¹⁵ Два останні слова дописано вгорі.

Takową wiadomość o stanie klasztoru Panien bazylianek wileńskich, na skutek zalecenia Jaśnie Wielmożnego biskupa brzeskiego za rok 1806, jako wiernie przeze mnie podaną, własną ręką podpisuję.

Pisano w Wilnie roku 1806, dnia 12 października.

Podpisano na oryginale: Johanna Ważyńska, Zakonu Ś[więteg]o Bazylego W[ielkieg]o, przełożona klasztoru P[anien] bazylianek Wileńskiego.

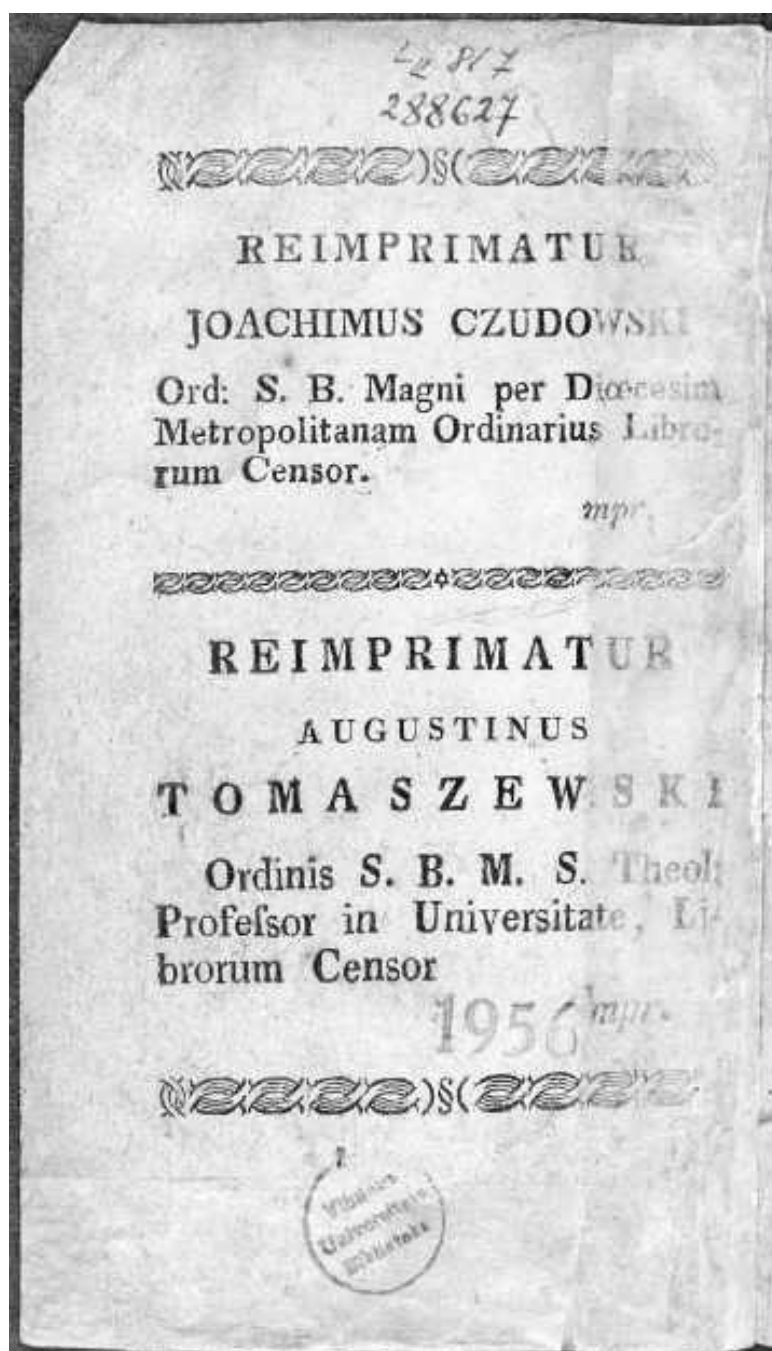
ЦДІА України у Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 430, арк. 19 зв. – 23 зв. Оригінал. Рукопис. Мова польська.

Док. № 18

м. Вільна, 1812 р. –

Передмова „Prakalba skautitoi” до книги римо-католицького священика Йонаса Ляхавічюса „Провідник до вічного Небесного Царства, або Дієвий спосіб, що подає щедрі й особливі поради для спасіння вмираючих людей”, опублікована Віленською василіянською друкарнею з дозволу василіянина Августина (Томашевського), професора богослов'я Віленського імператорського університету

SPASABAS SKUTECZNAS

ANT PARATAWOIMA LIGONIŪ IR MIR-
SZTANCIŪ, PASKUCIAUSEME, IR DI-
DZIAUSEME REYKALE DUSIAS.

PRAKALBA PAS SKAYTITOL.

Algirdas Gegėna

Ratawoti mirsztancius, pagal
sakima Mokitoju Szwėtu, su pada-
wimu anyms pamacios, diel aptu-
rieima sciesliwos wiecznastes, la-
bay ira parydabois dayktas Ponuy
Diewuy, par parodima tuo ciesa
malones Krikščioniszkos, artimuy.

Nes niera didziausio reykata,
kaypo prie pabaygos to mizerna
giwenima. Parodau tau skaytitojau
loškawas, prycinas, diel ko turē
buti ant mirsztanciu milasirdingas,
adant tu, kursay randis mokas skay-

Az

titi

titi raszta, kuo priesi Ruzitumey
Pomuy Diewuy, ir artimuy.

Pirma pricina, dieley kurios turi
ratawoti mirsztancius: Bayme smer-
cia, ant kurios, tarp wysu swieta
strosznibiu, niera daykta stroszniau-
sia, labiausey diet neiszpafakita so-
pula, kada Dusia, su wysomis sito-
mis kuna skiresi, ir tuse suspaudy-
muse, budamas zmogus uzmirszta
ant wyso, negaledamas mysliti ~~ney~~
ape nobazenstwa, ney ape Dusies
iszganima; tada jam reykia ra-
tunka.

Antra pricina: Jog mirsztanciam
zmoguy, stojas akise wisi griekay,
kurius nuog jaunistes sawa dasiley-
dzia, ir Majestota Pona Diewa a-
brozijo, uz kurius ne gayliejos, ir
ne pasiprowija. O koksay tinay stro-
kas Sudo Auksciausia spadziwoties,
isz maziausia nusidieima, duoti ro-
kunda. Neiszpafakitay bijojos tos
watandos ir Swetijey Diewa kay-
po nesybijos griesznikay. Todiej
daug

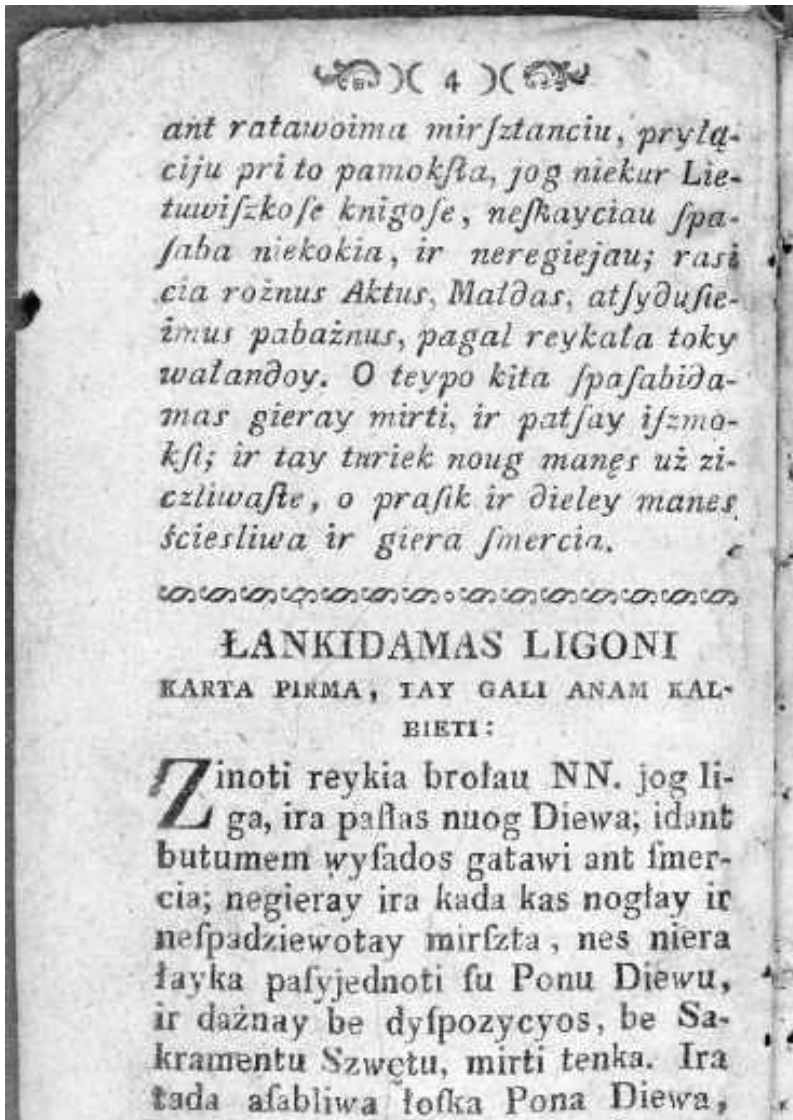
☞ (3) ☞

daug ipuot ing desperacyas, kurie
giuvenyma swawalna turieje.

Trecia pricina: Bayme pektos,
kada mirsztas rupynaje. ant kurios
szalies reykalis bus nueyty, ar po
desinies su teysingays, ar po kay-
ries, su prakieyktays, ant amzinu
muku.

O kokia prieduoda stroka, anos
larwas pektos szetonay, kurie tuo
giesu tabiausey pilniawoja, baydi-
samu ir rodidami griekus, instiga-
woje prie Sudzios Aukiciausia. Da-
bar mums wys par wiena, nie ko-
kios baymes, bet walandoy smer-
cia koksay bus nuog wysu szalu su-
spaudymas, niekas neiszroziis, ja-
bent tyiktay milastrdyste Pona Die-
wa mus uzdeks. Zinok skaytitojau
uwoznas, tu patstay datirsi strosznios
baymes prie sawa smercia, to-
diel ratawok mirsztancius, isz ty-
kros malones, wiernay padiedamas
artymuy tawa, ant apturieima scie-
sliwos wiecznostes.

Ir asz ta spasaba, arba knigele
ant

Опубл. за: Jonas Lechavičius. *Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amzina, arba Skutecznas spasabas, ratawoima mirsztanciu zmoniu, gauses, ir ipatingas rodas paduodqs.* Wilniuy [1812], с. 2–5.

VUB RSS, Lr-817. Оригінал. Стародрук. Мова литовська.

Інші примірники: LMAVB RSS, LK-19/523 (4 примірники); LNB RKRS, CA-1/812.

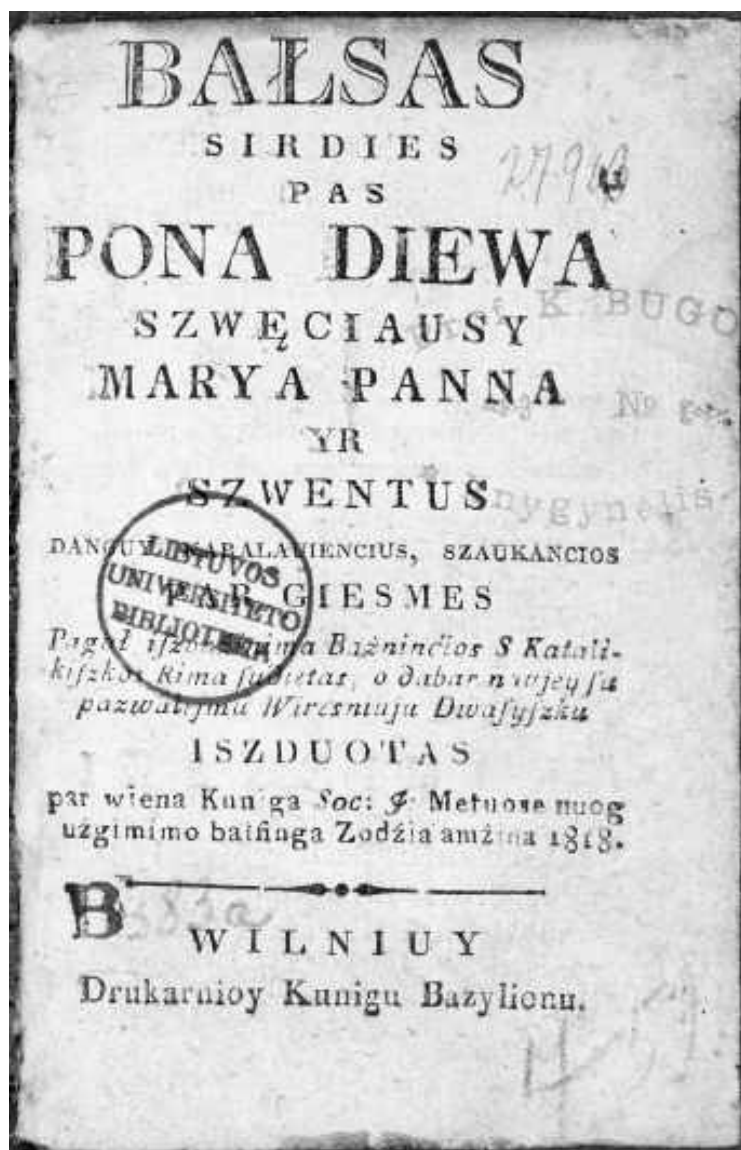
Регестовий опис: *Knygos lietuvių kalba*, т. 1, nr. 624.

Інтернет-ресурс: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=492>.

Док. 19

м. Вільна, 1818 р. –

Передмова „*Maloningam Skaitytojui*” („Ввічливий читачу”) до пісенного збірника „Голос серця, волаючого в піснях до Бога, до Пресвятої Діви Марії та до святих...”, опублікована Віленською василіянською друкарнею з дозволу протоігумена Литовської провінції Василянського чину о. Цезарія (Камінського), професора астрономії Віленського імператорського університету

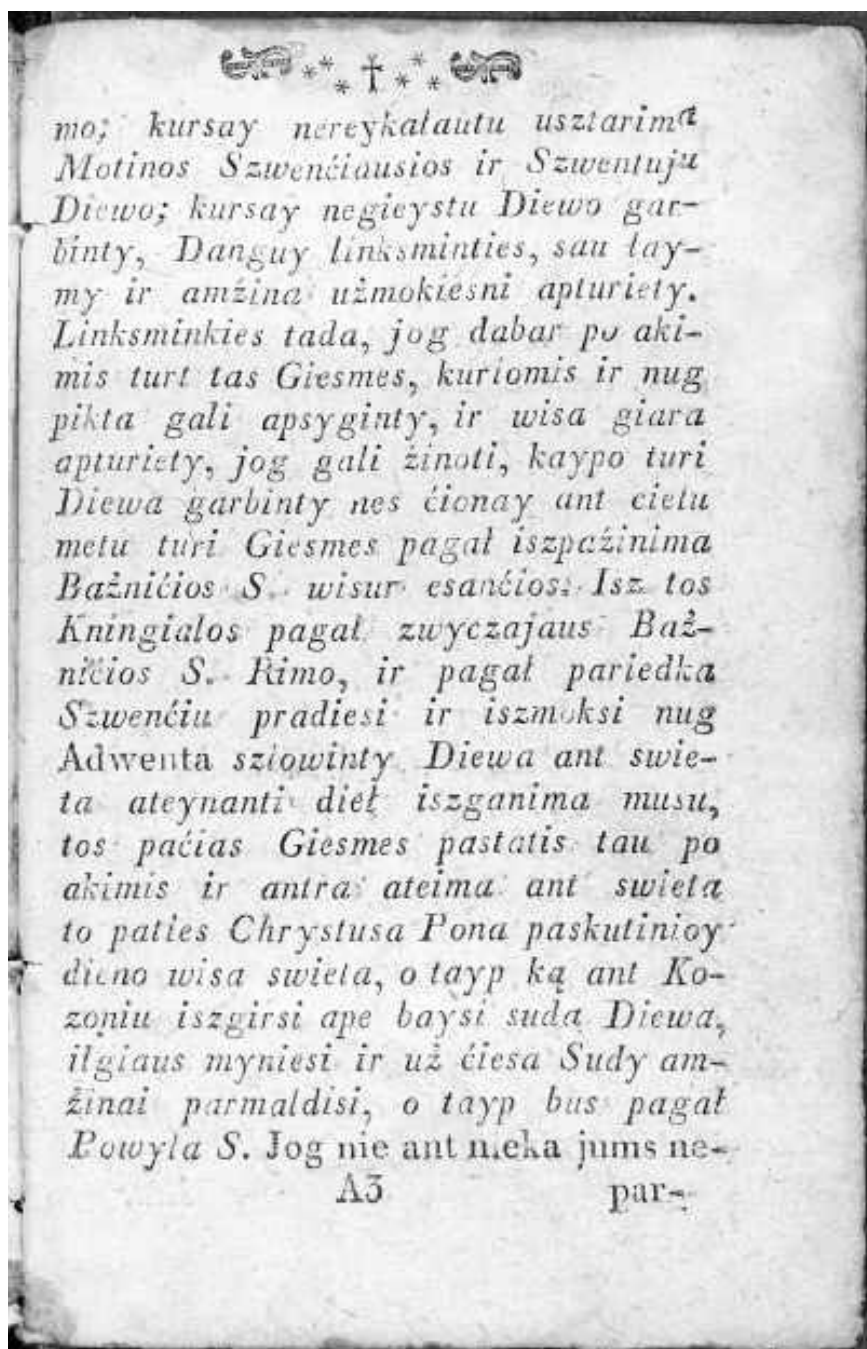
MAŁONINGAM
SKAYTITOJUY.

Karalus ir Pranaszas Dowidas S
Wiras pagat širdies Diewa, kaypo
patsay duoda žinie, jog tankiey Die-
wuy gidojo, kada kalba: Batsu ma-
no pri Pona szaukiau. Psal. 3. v. 5.
Taypo ir mus ant to wezdamas,
idant tankiey Diewuy garby ir szło-
wy ataduotunem pamoksta dydi pali-
ko wisiems, taridamas: Gidokite Po-
nuy giesme nanje Psal: 95. v. 1. O
nekitay prisakima to ir buda szło-
wynima Diewa dažnay mums sawa
pamoksle paliko, bet ir giesmiu gau-
sey padawy, kaypo turem wisokause
reykaluse Ponop Diewop isz širdies
gidodamy melsties, kuriu giesmiu toy
knigieliey gausey pagat reykala sa-
wa atrasi. Toy ir Ponas Diewas
prisakia par Mayžiesiu milausi tar-
na sawa liepdamas gidoti wisiems, ir
waykus giesmiu nobažnu mokity, ka-
da tary: Parašikiet sau Giesme tą,
ir mokikiet Sunus Izraelaus, idant
ant pomietes mokietu ir balsu gido

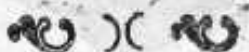
tu. Deutor: 31. v. 19. O kas išzga-
 lies wienkart wysas wietas Raszta S.
 aplink reykala gidoima ant wienos
 anksztos kartos skaytitojuy po akimis
 padieti. Gana, jog isz to ayszkiey ga-
 li kiekwienas regiety, kaypo ira
 Krikščioniszkam žmoguy labay rey-
 kalingas ir laymingas dayktas, tan-
 kus isz sirdies gidoimas, kaypo Die-
 wuy ira maloningas, kaypo dušia ir
 kuno sotina. Aniolams ir Szwenti-
 sims Diewa linksmi by atnesza, wy-
 sokiusy reykalusy žmogus paszalpa
 par giesmes atranda.

Neatsyras užtiesa tarp tykru Kata-
 liku toksay, kursay (kaypo ilgay
 warksta an. tos aszaru pakalnes)
 neturietu pagat kuno ir dušios sun-
 kiu reykalu, kursay nejausiu kokie-
 norint pripuole, nedatyrtu parsekioi-
 ma, nebyjotu paskutinios walandos
 o prišingu budu, kursay ne troksztu
 palayminima patogio pagiwenima,
 kursay no iszkotu ir ne lauktu isz wi-
 sur paszalpos, padieimo ir pagielbiei-
 mo;

parstos wysokioy łoskoy, laukientiem̃
 apreyszkima Pona musu Jezusa Chry-
 stusa, kursay ir patwyrtyns jus iki ga-
 ĺa be pażieydimo, dienoy ateimo Po-
 na musu Jezusa Chrystusa. 1. ad Cor:
 c. 1. v. 7 & 8. *Gidok tada balsu šir-
 dies laukdamas užgimimo Chrystusa
 Pona, o užtiesa pagat prižadieima
 Powyla S. ir ant žiames palaymini-
 ma, ir Danguy karūna garbies aptu-
 resi. Apasztala žodey ira: Patsay Die-
 was pakajaus teguť paszwenta jus par
 wys, idant cielibiey dwase jusu, ir
 dušia ir kunas be apmaudawimo, arba
 be rupesny ant ateimo Pona musu Je-
 zusa Chrystusa butu užlaykitas. 1. ad
 Thes. c. 5. v. 23. Cionay atrasi, kay-
 po galietumi jau užgimusi Jezusa
 Pona su Aniolays garbinty, linksmi-
 by wysa swieta su piemenimis pa-
 sweykinty ir linksminti su trimis
 Karaleys, Gieradiejuy wysa swieta
 ant to swieta atejusem, downas šir-
 dies ataduoty, žinodamas, jog pagat
 žodziu Aniolu Ewangelijoy S. apra-
 šitu:*

Situ: Pakajus ir linksmiby mums, nes
 Bernelis užgimi mums. Isz simokisi
 isz tos Kningialos, kaypo Jezusa nulu-
 dimus wyniedamas ir ant sopulu ne-
 iszsakitu atmindamas, numirimuy jo
 tayıp sunkiem ant Križiaus stebieda-
 mos, galietumi kientieimi jam pa-
 diety neiszsakita jo malony širdiey
 sawa laykiti, ir branguma dusios
 sawa iszmaninty, o su wierkientey
 apwerkty griekus sawo, diel kuriu
 tayıp daug kientiejo Awynelis ne-
 kaltas ant sawę neszdamas musu
 kaltibes. Tapati atwerta Kningiali
 parodis, kaypo turi linksmibes padie-
 ty dziaugantiesims isz prisikielima
 Chrystusa P. isz numirusiu dienomis
 Weliku; kaypo turi ant Sekmyniu
 Dwasy S. sawimp užprašty Dangisz-
 ka apturiety Sweti su septineriokio-
 mis downomis laymy wisokie atne-
 szanti. Jey kam malonu (okam ne-
 mulonu) garbinty Motina Jezusa
 malone muu, netayzik galwos sa-
 wo, koku budu galietumi pramanin-

ti, idant kayp gierausey iszszlowin-
tumi jos neapimta garby, idant sawo
reykaluose turietumi iszklausita mal-
da: šitay to je Kningialioy wis tau
gatawa paduoda, tyktay netingi-
gidoty negayliek balsa širdies, klau-
sik pamoksta Szwenta Ildefonsa kal-
bančia: Padieima: usztarima Maryos
gieyskiem kiekwienas, gieyskiem wi-
si, melskiemos idant atatolintu pi-
kta, o duotu wisa giara; o užtiesa
datirsi loskos Motinos maloningiau-
sios.

Szwenticie Diewo buwo, ir bus mu-
su usztaritojeys prisz aukščiausi Ma-
jestota Danguy, jey mes ant žiames
wargdamis anus szłowinsema Gies-
miemis, ką jey darisi kiekwienas, ir
dabar ir po ilgu metu pri pabangos
dienu giwenima sawo apturiesi Turi
dabar tą Kningialy tabay wygadna,
o Kningialoy Giesmes nobažnas gi-
dok tada sau sweykas ant didžiau-
sios garbies ir szłowes l'ona Diewa.

PIE-

Опубл. за: *Balsas sirdies pas Pona Diewa Szwęciausy Marya Panna yr szwęntus danguy karalaujencius, szaukancios: par giesmes pagal iszpažinima Bazninčios s. Katalikiszkos Rima sudietas / o dabar naujey su pazwalijmu wiresniuju dwasyszku iszduotas par Wienu Kuniga Soc. J. metuose. Wilniuy 1818, c. [3-6].*

LNB RKRS, A-3087. Оригінал. Стародрук. Мова литовська.

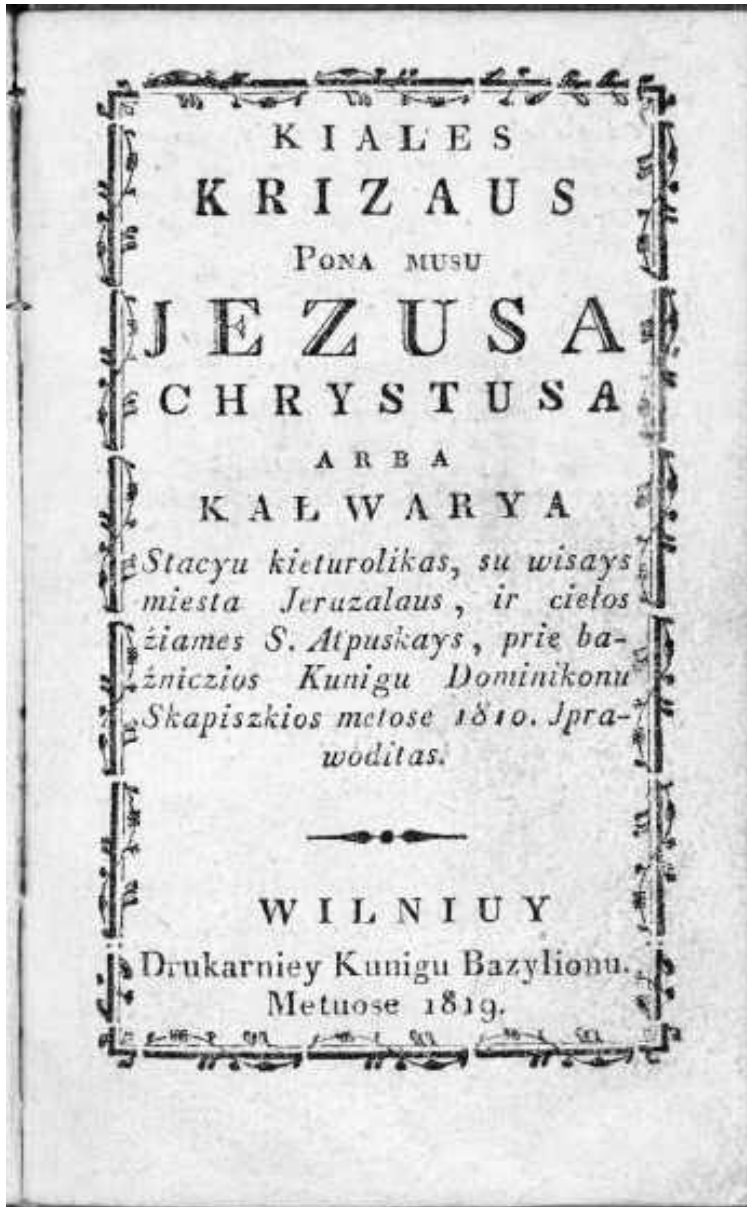
Інші примірники: Kauno technologijos universiteto biblioteka, Bs-83a; LNB RKRS, A-3/818, SA-176, C-390239/1818, 390222/BKC-2, 972166/BKC-2; Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto biblioteka, B-21798, 1119; Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, S-1370; VUB RSS, Lr-173, Lr-211, Lr-1107, Lr-6434, Lr-6438; Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kaunas, 2587-S.

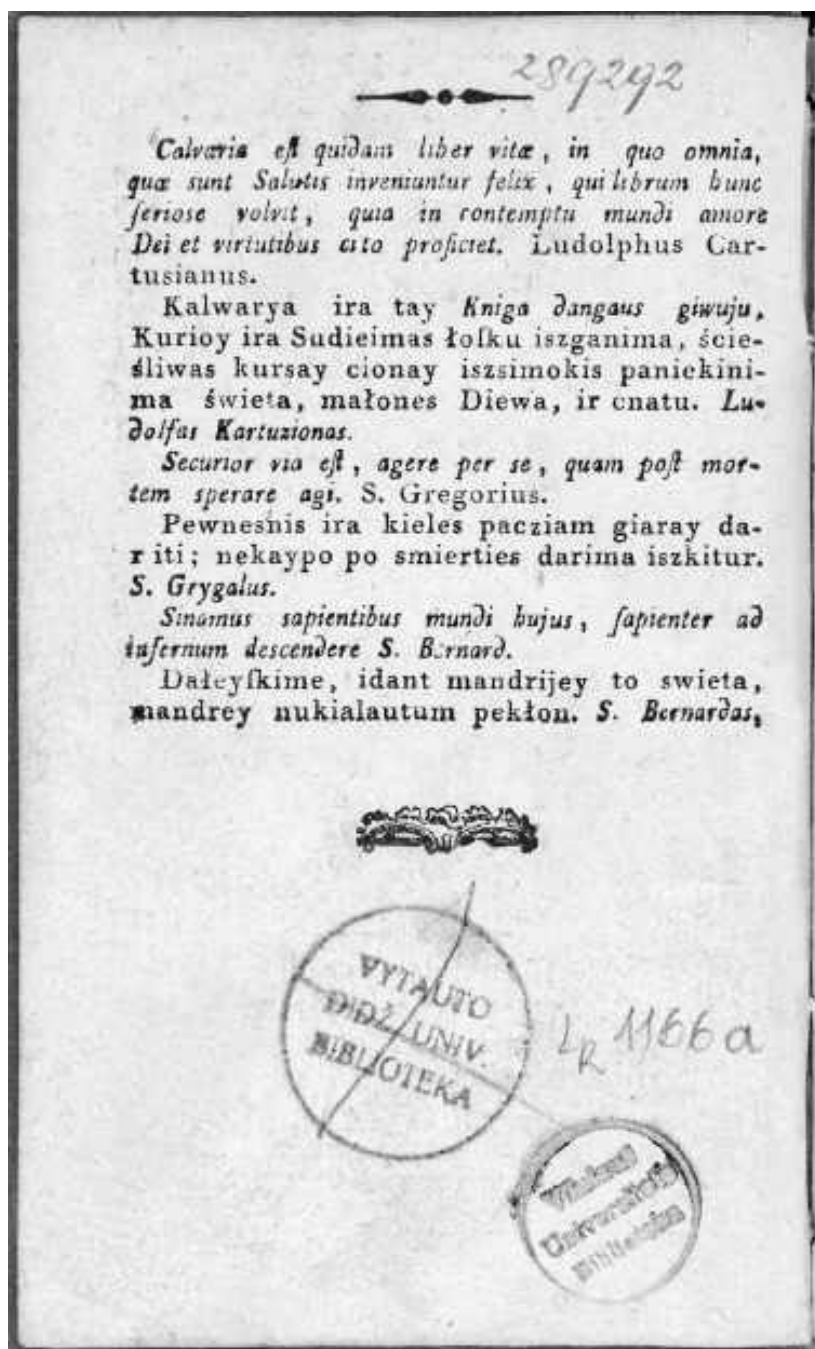
Регестовий опис: *Knygos lietuvių kalba*, т. 1, nr. 1154 (ir papild.).

Док. № 20

м. Вільна, 1819 р. –

Коментар до молитвослова о. Лауринаса Борткявичюса
для прочан Кальварії в м-ку Скапішкіс „Хресна дорога Господа
нашого Ісуса Христа, або Кальварії стацій чотирнадцять...”,
опублікований Віленською василіянською друкарнею

— 1 —
Z I N I E.

*A*pey atpuskus *Katwaryos S. Ra-*
sztininkay Zokana S. Francisz-
kaus, (apud P. Lucium Ferraris
verb. indulg: Kurie aplunkie Mie-
sta Jeruzalu, ir ciela ziame S. su-
skayte, su atpuskays zupelnays wie-
tu dwideszimti, ir dwiecy, (apey-
tus zinriek linkisz kay,) O su atpu-
skays nezupelnays, stacyu szeszies-
deszimtis ir tris. Wisu stacyu ira
apey as-toniesdeszimtis ir pekies;
kurios zinksneys Jezusa Pona, pa-
mokslays, prikloday, cudays, ir za-
singomis mukos, ir Krauju Jo SS.
ira apszwistas, ir atpuskays apdo-
wanotas uz giwus, ir numirusius.

Wisu tu atpusku ir losku, Ko-
znas zmogus, Kozna diena, tiek
Kartu gale dastoti, kiek rozu aplu-
kis kiale Kriziaus, Katwaryos Ska-
pizkiu: pildidamas tas Kondycyes.

A2

Kon-

— 2 —

Kondycyes tu Atpusku.

1. Reykie padariti intencyu, afierawodamas wienus atpuskus *zupelnus* už sawi, o kitus, už duszias cisciuu essancias.

2. Reykie apwaykscioti, *Kieturolika Kopliciu*, (arba tiek stacyu bażnicziou) su nobažnu uwogu, apey muka *Jszganitoia Pona*, ir sukalbiet, ben *powiena Tiewe musu: Swy-ka Marya. ir Garbie buk &c.* Su aktu *tikra gaylese* už griekus, tay *ira del gieribes ir matones apibrazi-ta Diawa:* su intencyu spawiednies.

3. Kas skaytit nemoka, ney apmisliti *taiemnicziu mukos Jezusa Pona*, tegul eyna paskuy *Kompaniju*, arba atieszka san *Pawadoriu skaytitoi.*

4. Kas neingale apeyti wisu *Stacya*, tegul eyna kiek ingale, ir kay-
po

— 3 —

po iszgāle, o pagal iszgaleima apturies pažitka dwasiszka. *Vide sis P. Pikulski de via Crucis.*

KALWARJA didieje.

Skapiszkiu, par tris dienas Sekminiū.

Norint kožna diena, tie patis ira Atpuskay, bet ant *Sekminiū* (teypogi ir unt *Kwartalu*) dangiaus su-eyna Kompaniū, Processyū, ceremoniū, pamokslu &c. *Kwartalas pirmas.* Ant Atpusku S. Jackaus, Cudawna Patrona Linku ir Lietuwos. Nedeloy po liemima dangun, SS. Maryos P. arba po *Zolines.*

Kwartalas untras. Už dwiū Nedelu po S. Jackaus, unt Atpusku. *Broctwas Patieszyima Motinos SS.*

Kwartalas trecias, didziy Subatoy po pietū.

Kwartalas Paskuciausis. Antroy Nedeloy po Weliku unt Atpusku atradima Graba Jezusa Pona, su

A3

di-

— 4 —

didziū misziū Koplicziōy, Paskutiniōy
Kalwaryos.

Kuriame mienesiey nieiszpōla
Kwartalay, gale but *Kalwarya mie-*
nesine, (Nediēloy Pracessiu Rożań-
cziaus neuzimtoy) pagal istatimā
Zokana S. Franciszkans bet tay pri-
gule ant wales Pramatoriaus ir Bro-
stwas

Nediēlomis par gawienin, po Ko-
zonians, Kalwarya, (su *Atpuskays*
Jerzolimos S.) Atsiprowiniye prie
Abrožu Bažniczios, wietoy *Rożań-*
czawu Passyu. Po Nieszparn pamok-
slas Krikšcioniszkas, ir Stacyas Ro-
žarcawas, prie pėkiu Altorin; su
Atpuskays Rima S. už duszias.

Isz wakara priesz Padusznas, rey-
kie pawadoriam ir pawadorkom,
neuzmirszt apeima Stacyu Kalwa-
ryos, už duszias.

PA-

— 5 —

PAZITKAY DWASISZKI.

Del miletoju Kiale Kriziaus.

Błogosłowitas Jonas Tauleras, Kaznodziejus Zokana S. Dominika, priwadzioie tus žodius Jezusa Pona, kurius, nog jo iszgirda.

1. Wysokies žmogaus nedaskana-
lastis, arba užmirsztus ir nežino-
mus griekus, zaslugomis mana už-
dinksiu.

2. Abginsiu nóg welnia pakusu
ir nedaleysiu idant diauktus isz io,
neprieteley duszios.

3. Nauju sihu dwasiszku, su pa-
gausiniu cnatose, pridosiu, ir pa-
stiprinsi, ant giera giwoniama.

4. Norint Kas trumpay pamisli-
tem, apcy mana sepulus, duszia io
atsinauins łoskoy mana, unt giwe-
nima amžina.

A4

5.

— 6 —

5. Eynancziam kielu Križians,
busiu Artimiasiu, ir neatstosiu.

6. Ko tiktay del iszganima du-
szios sawa panories, iszklausisin,
ir negalesiu atsakiti.

7. Wargus, proces ir sunkibes
io, palingwinsiu, ir kantribes pri-
dosiu.

8, Kas atsidoda ing ronas mana,
asz szirdey ano wisados giwenn.

9. Priesz smerti atsiunsiu iam
paskuciansi losku, ir patsay pribu-
siu del pergaleima neprietelu, ir
dusia io su mana prieteleys dangun
paimsiu. *libr: Explic: Pass: Xti:*

10 Tas patsay iszganitois pa-
sirodis, kitam isz tarnu sawa, su
Križium pasakie: *Niera sunau ma-
na didesnios man patiekos. Kaypo
aplunkiti Kruwinas wietas, Krau-
tu mana aplietas: neszki tada aka-
jnay, Križin pakutos, iey nori
mie-*

— 7 —

*mi clausiu del szirdies mana pada-
riti affieru.*

Ex speculo exempl: d. 9 n. 158.

11 Teyp maloninga balsa nog
Jezusa, iszgirda ir S. Gertruda:
*Kiek kartu su szirdziu Nobaznu,
paweyzda žmogus unt mukos Nukri-
ziawoto tiek kartu milaszirdiste Diewa,
etsi weyzda unt io maloningay. Blo-
sius in Vit: Spir:*

12. S. Mechtilyday Pasirodis P.
Jezusas tare; norint didziausis bu-
tum unt swieta griesznikas. nepraz-
žus amžinay, iey szauksis ing ro-
nas mana. Ibidem.

13. Ale netiktay Sunus Diewa,
bet ir motina Jo SS. pasirodzinsi
Brigiday S. apsakie: *Jog po užtie-
gima dungun Sunaus mana, nie-
kados neperstoicau aplunkiti, wietu
mukos jo, ir cudu. libr: 6. revela-
tionum.*

14. Pasirodzinsi teypogi ir Jo-
nuy

A5

— 8 —

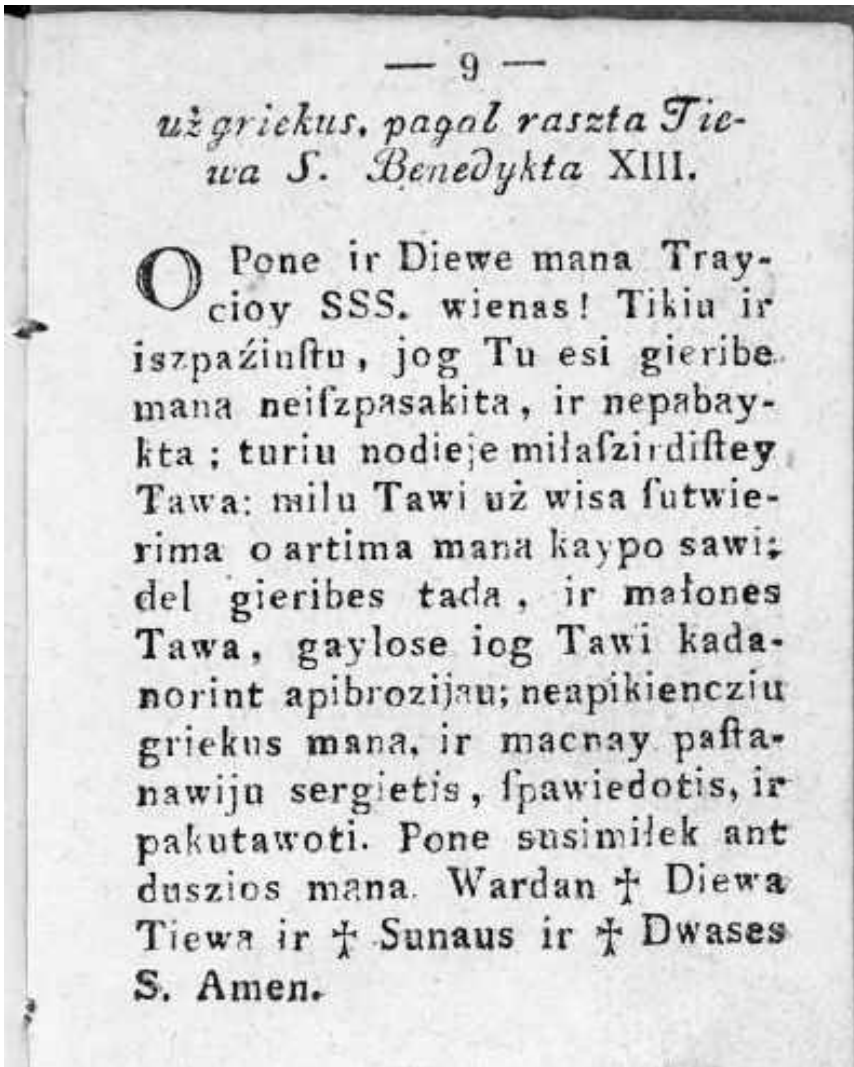
uuy S. Ewangelistuy po smerties,
iszpazina: *Jog del miletoju Katwa-
ryos, apturiejau nog Sunaus mana
wysokies dowanas, losku reykalin-
gu, (ko patis panories) del iszga-
nima duszios: Iszprasziau ir tikra
gaylese prie smerties, prie kurios,
asz pati pribusiu, del pamacios ir
patiekos, miletoju Kiale Kriziaus,
Sunaus mana. Lobbetius de Pass: Xti.*

15. Mirsztancziam kitam Jonuy
S. de Deo. pasirodziusi Motina Die-
wa apszlofte nog io weyda, smer-
telna prakayta, kalbiedama: *ta ira
walanda, kurioy niekados neaplay-
dziu prilunkit, Sunus mana. apud P.
Claus: Conc: a SS.*

PRASIDEDA KIALES KRIZIAUS.

A K T A S

*Tikra arba daskanata gaylese
uz-*

Опубл. за: Laurenty Bortkiewicz. *Kiales krizaus pona musu Jezusa Chrystusa, arba Kalwaryą stacyu kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir cielos žiames s. atpuskays, prie bažniczios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. įprawoditas.* Wilniuy 1819, c. 1–9.

LMAVB RSS, LK-19/421. Оригінал. Стародрук. Мова литовська.

Інші примірники: LNB RKRS, SA-182, CA-2/819, 378748/BKC-2; VUB RSS, Lr-1043, Lr-1166a, Lr-1181, Lr-10245, Lr-10262, Lr-11685, PJ 932.

Регестовий опис: *Knygos lietuvių kalba*, т. 1, nr. 166 (ir papild.).

Інтернет-ресурс: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=34098>.

Док. № 21
1819 р., грудня 10–18. –
Протокол протоігуменської візитації
монастиря 1819 р.

**Акта генеральной провинціальной визиты
монастырей Базиліанского ордена Литовско-Виленской
метрополи[т]ской греко-уніатской епархіи, въ следствие указа
римско-католической духовной коллегіи 22. февраля 1817. года,
произведенной за 1819.-й годъ**

**Актъ генеральной визиты Виленскаго базилианскаго монастыря,
произведенной мною, ниже подписавшимся провинціаломъ,
съ 10.-го по 18.-е число декабря 1819. года**

По приездѣ моемъ въ сей монастырь сейчасъ созвалъ здешнѣе сословіе въ свою квартиру и по обыкновенному порядку объявилъ, что начну каноническую визиту, дабы узнать дѣйствительное состояніе сего монастыря.

1) Монастырь сей называется Виленскій и состоитъ въ губернскомъ городѣ Вильне на улицы, проходящей отъ ратуши къ Острой брѣме по правой руке. Открываетъ входъ въ него большія каменныя двуэтажныя ворота съ балкономъ съ железнія перилами, фациатомъ ощекатурена и разкрашена, далѣе за сими воротами находятся другія каменныя двуэтажныя ворота, кровля на первыхъ воротахъ железная, а на другихъ черепичная. Войдя на погостъ, по правой сторонѣ стоитъ старая каменная и не обмазанная, о несколькихъ этажахъ, колокольня, въ которой находятся три довольно большіе колокола, а четвертой малой. Внизу сей комнаты кладовая комната хорошо устроена, возлѣ которой находится другая кладовая, а подъ нею погребъ. Лестница, проводящая къ колоколамъ, новая съ поручами. Черезъ сію колокольню и каменную, досками покрытую галѣрею, соединяющуюся съ церковью, имѣють выгодной переходъ дѣвицы базилианки изъ своего монастыря въ здешнію церковь и оною галерою. По левой сторонѣ другихъ воротъ на погостѣ стоитъ каменной домъ въ два этажа, заключающій въ себѣ 5. выгодныхъ комнатъ, некоторыя изъ нихъ съ перегородками, во всехъ сихъ комнатахъ полъ и потолокъ изъ досокъ, окна съ двойными стеклами, двери столярной работы съ внутренними замками, печки изразцовыя. Церковь, состоящая при семъ монастыре, каменная построенная во имя С[вятой] Троицы съ черепичною кровлею, съ двумя башенками и фациатомъ надъ дольнымъ алтаремъ, со стороны востока покрытая железными листами, карнизы вокругъ покрытыя железными листами. Въ семь году вся церковь извнѣ частію колкою, а частію меломъ покрашена. Предъ фронтowymъ фасадомъ сей

церкви сдѣлано есть каменное крыльцо, камнем вы[с]тланое, имеющее по обѣимъ сторонамъ деревянныя ступени. Внутри церкви средній сводъ основывается на осьми столпахъ, которой, равно какъ и боковыя своды, такъ же церковныя стѣны разкрашены, внутрен[н]ій полъ изъ шлифованного камня и по бокамъ изъ карниза, окна съ рамами, а два нижніе съ железною решеткою. Внутри церкви все содержится въ целости, чистоте и въ надлежащей благопристойности, а найпаче, что касается украшенія олтарей, равно и въ ризницѣ все хранится въ надлежащемъ порядкѣ. Въ церкви сей обозрель Святейшія Тайны причастія, кои такъ же благопристойно содержится.

2) При сей церкви не имееется особаго прихода, однакожь въ духовной надобности благочестиваго народа, а найпаче греко-уніатскаго обряда, по требованію съ охотою здешнее сословіе жертвуетъ.

3) Въ монастыре семь живетъ 27. монашескихъ особъ, а именно:

Его Высокопреподобіе консуляторъ Литовской провинціи и игумень сего монастыря Венедиктъ Ленартовичъ, отъ роду 46. леть, отъ вступленія въ монашество 31. годъ, отъ званія священства 22. годъ, въ настоящей должности 2. годъ.

Его Преподобіе викарій и кассиръ сего монастыря Игнатій Стульчинскій, отъ роду 40. леть, отъ вступленія въ монашество 16. [годъ], отъ званія священства 13. годъ, въ должности 2. годъ.

Его Преподобіе исповедникъ сего сословія Юсафать Маричъ, отъ роду 68. годъ, отъ вступленія въ монашество 46. годъ, отъ званія священства 38. годъ, въ должности 5. годъ.

Его Преподобіе исповедникъ базілианокъ Хризостомъ Лавриновичъ, отъ роду 72. годъ, отъ вступленія въ монашество 49. годъ, отъ званія священства 45. годъ, въ должности 1. годъ.

Его Преподобіе Ипполитъ Фобржицкій, заслуженный отъ роду 72. годъ, отъ вступленія въ монашество 55. годъ, отъ званія священства 49. годъ, живетъ въ семь монастырѣ 1. годъ.

Его Преподобіе наставникъ философіи Фадей Маевскій, отъ роду 29. годъ, отъ вступленія въ монашество 12. годъ, отъ званія священства 5. годъ, въ должности 3. годъ.

Его Преподобіе наставникъ философіи Ювеналисъ Бутримовичъ, отъ роду 33. годъ, отъ вступленія въ монашество 19. годъ, отъ званія священства 10. годъ, въ должности 1. годъ.

Его Преподобіе проповедникъ Фабіантъ Снарскій, отъ роду 35. годъ, отъ вступленія въ монашество 20. годъ, отъ званія священства 10. годъ, въ должности 1. годъ.

Его Преподобіе прокураторъ по деламъ монастыря провинціи Максимилианъ Бенчковскій, отъ роду 35. годъ, отъ вступленія въ монашество 19. годъ, отъ званія священства 9. годъ, въ должности 3. годъ.

Его Преподобіє префектъ типографіи Никифоръ Шиманскій, отъ роду 39., отъ вступленія въ монашество 16. годъ, отъ званія священства 11. годъ, въ должности на семъ мѣстѣ 6. годъ.

Его Преподобіє Іосифъ Жилінскій, отъ роду 60. годъ, отъ вступленія въ монашество 31. годъ, отъ званія священства 30. годъ, въ должности 1. годъ.

Его Преподобіє ученикъ богословія Игнатій Проневичъ, отъ роду 28. годъ, отъ вступленія въ монашество 12. годъ, отъ званія священства 5. годъ, въ должности 2. годъ.

Его Преподобіє ученикъ богословія Йосафатъ Ржецкій, отъ роду 26. годъ, отъ вступленія въ монашество 12. годъ, отъ званія священства 2., въ должности 2. годъ.

Его Преподобіє ученикъ философіи Миколай Святковскій, отъ роду 26. годъ, отъ вступленія въ монашество 6. годъ, отъ званія священства 3. годъ, въ должности 3. годъ.

Его Преподобіє ученикъ философіи Йосафатъ Кудржицкий, отъ роду 24. годъ, отъ вступленія въ монашество 6. годъ, отъ званія священства 1. годъ, въ должности 2.-й годъ.

Его Преподобіє ученикъ философіи Порфирій Шаверновскій, отъ роду 24. годъ, отъ вступленія въ монашество 8 годъ, отъ званія священства 1. годъ, въ должности 2. годъ.

Ученикъ фолософіи б[ратъ] Андрей Савичъ, отъ роду 24. годъ, отъ вступленія въ монашество 7. годъ, имеетъ степень діакона въ должности 3. годъ.

Ученикъ философіи Сильвестръ Бѣльскій, отъ роду 25. годъ, отъ вступленія въ монашество 6. годъ, имеетъ степень діакона, въ должности 1. годъ.

Ученикъ философіи б[ратъ] Гаврииль Зданович, отъ роду 23. годъ, отъ вступленія въ монашество 6. годъ, имеетъ степень діакона, въ должности 1. годъ.

Ученикъ философіи б[ратъ] Игнатій Троцевичъ, отъ роду 24. годъ, отъ вступленія въ монашество 6 годъ, имеетъ степень діакона, въ должности 1. годъ.

Ученикъ философіи Арсеній Хролькевичъ, отъ роду 20. годъ, отъ вступленія въ монашество 7. годъ, не имеетъ никакого степени, въ должности 3. годъ.

Ученикъ философіи б[ратъ] Мелетій Максимовичъ, отъ роду 22. годъ, отъ вступленія въ монашество 7. годъ, имеетъ степень субдіакона, въ должности 2. годъ.

Ученикъ философіи братъ Зенонъ Сухоцкій, отъ роду 22. годъ, отъ вступленія въ монашество 4. годъ, имеетъ степень субдіакона, въ должности 2. годъ.

Ученикъ философіи братъ Василій Симоить, отъ роду 23. годъ, отъ вступленія въ монашество 6. годъ, не имеетъ никакого степени, въ должности 1. годъ.

Ученикъ философіи братъ Илларионъ Сѣврукъ, отъ роду 20. годъ, отъ вступленія въ монашество 5. годъ, не имеетъ никакой степени, въ должности 1. годъ.

Ученикъ философіи Андріанъ Орановскій, отъ роду 17. годъ, отъ вступленія въ монашество 5. годъ, не имеетъ никакого степени, въ должности 1. годъ.

Раздавшикъ братъ Флорентій Бугеда, отъ роду 19. годъ, отъ вступленія въ монашество 2. годъ, не имеетъ никакой степени, въ должности 1. годъ.

Монахи сіи сообразно своему званію совершаютъ церковнослуженіе по предписанію Восточной Церкви и исполняютъ возложенныя на себя фундаторами благодетелями обязанности.

4) При монастырѣ семь не содержится публичное училище ниже приходское, но только содержится 4. конвикта, будучи снабжаемы всѣмъ отъ монастыря съ фундуша, на сей предметъ назначеннаго. 14. детей дворянскаго званія, изъ милости, кои первоначально обучаются въ монастырѣ, а успевающіе ходятъ въ Виленскую гимназію и имеютъ надлежащіа выгоды. Ученики монашескаго сословія, обучающіеся въ семь монастырѣ числомъ 15. человекъ, состоятъ изъ двухъ учениковъ богословіи и изъ философіи, кои кроме лекцій, преподаваемыхъ въ монастырѣ домашними наставниками, для приготвленія къ университетскимъ лекціямъ обучаются въ ономъ же университетѣ догматической богословіи, нравоучительной богословіи и С[вятаго] Писанія, такъже физики, математики, химіи, естественной исторіи, словесности латинской, польской и французской, для приготвленія себя къ учительскому званію въ публичныхъ уѣздныхъ училищахъ.

5) Монастырь сей по неименію фундуша не содержитъ ник[ак]ого госпиталя, однакъ изъ милости призираетъ несколькихъ нищихъ стариковъ.

6) Церковнослужителей содержится 4., а именно: Иванъ Квашковскій, доказываетъ свое дворянство, служить въ должности органиста 5. годъ; Сильвестръ Петрешко, служащій при ризнице 1. годъ; и двое дятчиковъ изъ крестьянъ, записанныхъ въ монастырской сказке, служатъ 5. годъ.

7) Въ какое время Виленскій монастырь и кемъ вмѣстѣ съ церковью подъ именемъ С[вятой] Троицы основанъ былъ, и какіе первоначальные имѣлъ фундуши, по поводу частыхъ государственныхъ замешательствъ и по истребленіи публичныхъ актовъ и частныхъ архивовъ, обстоятельно вѣдать не можно. Однакъ изъ оцелевшихъ по случаю документовъ показывается, а найпаче изъ привелегіи короля польскаго Сигизмунда 1. отъ 1518. года въ Вильнѣ изданной, что сей монастырь съ церковью существовалъ уже въ то время и въ ономъ жили базилиане. Въ 1536. году князь Матвѣй Микитичъ Головчинскій записалъ сему монастырю свое именіе Свѣнтинники и Пурвиники называемое, состоящее въ Ковенскомъ уезде,

съ несколькими къ нимъ принадлежащими деревнями, и таковое приношеніе король Сигизмундъ Августъ утвердилъ. Но внуки помянутаго князя именіе сіе 36. летъ, состоявшие во владеніи монастыря, насильно въ 1572. году для себя захватили, то есть Щасный и Иванъ Ярославовичи Головчинскіе, и монастырь, производя долгую тяжбу по проискамъ помянутыхъ Головчинскихъ, не могъ уже онога именія обратно получить.

Въ 1625. году монастырь сей имеетъ данное себе именіе Залесе называемое, состоящее теперь въ Минской губерніи въ Дѣсиненскомъ уездѣ, отъ Евстахія Голубицкаго Корсака. Такъже имѣлъ во владеніи именіе Беличаны, что въ Минской губерніи во Игуменскомъ уѣзде, частію отъ пожертвованія виленскаго воеводы Льва Сапеги 1626. года, и частію по купчей. Но какъ одно, такъ и другое по присоединеніи Польскаго края къ Російской имперіи въ 1793. году взяты въ пользу казны, теперь монастырь имеетъ только одно именіе подъ общимъ именіемъ Свираны, состоящие изъ разныхъ дарственныхъ приношеній и покупки въ Виленскомъ уѣзде, въ разстояніи отъ губернскаго города Вильна 20. верстахъ. Таковое именіе базилиановъ образовалось следующимъ образомъ. Въ 1613. году митрополитъ Іосифъ Веляминъ Рутскій, имея собственное свое именіе Рута имѣнуемое, что въ Новогрудскомъ уѣзде, записалъ виленскимъ базилианамъ въ вѣчное владеніе безъ всякихъ обязательствъ и въ семь же году въ Вильнѣ скрепилъ. Когда же после въ 1620. году базилиане купили на вѣчное владеніе отъ Александра Колецкаго именіе Свираны со смежными деревнями за 300. копъ литовскихъ грошей, въ 1625. году отъ Мельхіора и Анны Крассовскихъ, въ 1626. году отъ Фомы Бильдзикевича, Григорія и Ядвиги Богушевичовъ, отъ Кржиштофа и Гальшки Станевичовъ, наконецъ отъ Виленской капитулы разныя собственности подъ разными названіями, смежныя съ Свиранами, законно приобрѣвшія, присоединили къ прежнему именію Свираны. А какъ таковое именіе было смежно съ именіемъ митрополитской катедры, такъже называемымъ Свираны, то митрополитъ Рутскій для лучшей выгоды обеимъ сторонамъ сделавъ договоръ съ монастыремъ, въ 1636. году учинилъ законную перемѣну, утвержденную привилегією короля Сигизмунда III, въ 1638. году въ следствіе таковой перемѣны митрополитскія Свираны достались базилианамъ, а Рута присоединена къ именію митрополита.

Въ 1698. году Андрей Каминскій записалъ фундаціоннымъ своимъ документомъ, на содержаніе училища для вновь поступающихъ монаховъ, въ семь монастыре фольварокъ свой Кулевчизна Дейново называемый съ однимъ крестьяниномъ.

Въ 1750. году войскій литовскій Доминикъ Саваневскій фольварокъ свой, смежный съ Свиранами, съ деревнями къ нему принадлежащими, по документу записалъ виленскому монастырю съ обязанностію, дабы

базиліане изъ доходовъ сего фольварка четырехъ сыновей изъ бѣдныхъ дворянъ, принадлежащихъ къ его фамилии, вечно содержали и воспитывали.

Въ 1790. году две малыя деревни Трыбилы и Савичуны съ ихъ окрестностями, по большой части разбросаны между свиранскими полями, базиліане по праву купили отъ Виленскаго капитула за 3000. рублей серебромъ. А по сему всѣ здесь изъясненные фольварки, деревни, монастырь, имевъ въ своемъ владеніи, разделилъ на три фольварка, а именно: на прежніи, Девальскій, Ланвійскій.

Пространство сего фундушоваго имения, какъ свидѣтельствуесть хотя [бы] необстоятельное обмежеваніе, можно полагать пахатной земли посредственной доброты подъ разными отросліями какъ фольварковъ, такъ и крестьянскихъ домовъ, такъже каменистой песчатою земли, сенокосовъ, болотъ, лѣсовъ, зарослей, водъ и проч[его] около 350. волокъ. Въ семь имении разстутъ разнаго рода дерева, по малости способнаго къ строенію; нѣтъ никакихъ озеръ, находятся только два небольшіе пруда, при коихъ находятся двѣ мельницы и несколько со ставокъ, такъже протекають маленькія рѣчки. Въ семь имении считается только крестьянскихъ хозяйствъ 190. и отдельными хозяйствами живущихъ 20. Наконецъ монастырь сей не пользуется никакими вольностями или участіями въ чужихъ лѣсах, озерахъ и мельницахъ.

Сверхъ сего земскаго имения, монастырь виленскихъ базиліановъ имевъ запис[ан]ные себѣ на фундушъ въ городе Вильне 8. домовъ и внѣ города два плаца, кои достались сему монастырю следующимъ образомъ:

- а) Домъ Сапачинскій, каменной двуэтажный, состоящій изъ двухъ въ одинъ соединенныхъ домовъ, одну часть записали Богданъ и Апполонія Сапеги въ 1588. году существовавшему тогда сословію С[вятой] Троицы при базиліанской церкви съ обязанностію, дабы сіе сословіе изъ онога доходовъ удовлетворяло нужды церковныя живущихъ при оной монаховъ. Но по большому безпорядку сего сословія, а найпаче по сгореніи города, когда помянутой домъ былъ разорень, по представленію тогдашняго митрополита Поцѣя и Іосифа Велямина Рутскаго, игумена Виленскаго монастыря, король Сигизмундъ III отдалъ въ розпоряженіе и владеніе здешнимъ базиліанамъ, предоставляя имъ починку и увеличеніе малыхъ доходовъ, а лишая владенія онога на помянутое сословіе. Другую же часть сего дома, или такъ называемый домъ Ляркавскій, отъ наслѣдниковъ Якова Чаплицкаго въ 1633. и 1635. годахъ сами базиліане купили за сумму 1250. копъ грошей литовскихъ и присоединили къ первой.
- б) Домъ Кондратовичовскій называемый, каменный двуэтажный, равно же принадлежалъ сословію подъ присмотромъ базиліановъ, но и сей [въ] 1611. году королемъ Сигизмундомъ III. въ розпоряженіе

- и владеніє базиліанамъ, что также король Владиславъ IV. привилегією своею данною въ Варшавѣ 1635. года утвердилъ.
- в) Домъ Пятницкій называемый, каменный двуэтажный, имелъ церковь сегожь имени, по сгореніи церкви и при ней состоявшего дома место сіе, остававшіеся въ развалинахъ долгое время, митрополитъ Гиппаций Поцѣй отдалъ базиліанамъ, что также король Сигизмундъ III. привилегією своею 1611. года въ Вильнѣ утвердилъ.
- г) Домъ Цырковскій называемый, теперь съ основанія выстроень въ три этажа, въ 1630.-мъ году записанъ базиліанамъ Семеномъ Якубовичемъ Чаплицкимъ съ обязанностию воссылать за его молитвы къ Богу.
- д) Домъ Покрошінскій называемый, каменный частію въ два, а частію въ три этажа, когда и кемъ отданъ онъ первоначально базиліанамъ (хотя кажется вѣроятней, что сами базиліане построили оный на погостѣ и плацу церковномъ), съ достоверностью полагать невозможно. Еще въ 1633. году Виленскій магистратъ определениемъ своимъ призналъ оный принадлежащій монастырю, а другую оно-го часть въ 1779. году сами базиліане, приобревъ за 1400. злотыхъ польскихъ отъ виленского купца Ивана Лернатовича, посмежно они не въ давнемъ времен[и], употребивъ значительныя издержки, во одинъ домъ соединили.
- е) Домъ Бухнеровскій называемый, каменный двуэтажный, въ 1687. году виленскій бургомистръ Иванъ Огурцевичъ завещалъ базиліанамъ 3000. рублей серебромъ на вечныя облигаціи. Наследники Огурцевича, желая обезпечить таковую сумму и облигаціи на сію сумму основаннымъ, въ 1702. году купили за оную помянутый домъ и оный базиліанкамъ во владеніе отдали, что явствуетъ по документу отъ 1702. года, монастырю служащему.
- е) Домъ Шаропинскій называемый, каменный двуэтажный, приобретенъ здешнимъ монастыремъ отъ дѣвиць виленскихъ базиліанокъ по предварительному консенсу митрополита Гребницкаго за сумму 1900. злотыхъ въ 1755. году.
- ж) Домъ Саваневскій называемый, также каменный двуэтажный домъ, отданъ базиліанамъ литовскимъ войскимъ Саваневскимъ вмѣстѣ съ имениемъ Шанкополь¹, какъ выше уже сказано, на содержание конвикта и вечныя облигаціи.

Изъ выше писанныхъ домовъ три, а именно: Саваневскій, Бухнеровскій и Пятницкій называемые, требуютъ² значительныхъ починокъ, которая

¹ В оригіналі помилково *Санкополь*.

² В оригіналі слово помилково вписане двічі.

по крайней мерѣ стоить будетъ около 5000. руб[лей] серебромъ. Плацъ, состоящій за Острою брамою при конце улицы на предмѣстїи по правой сторонѣ, вместѣ съ огородомъ прилежитъ плацу и огороду Кособутскихъ, признанный за собственность монастыря по определенію Виленскаго магистрата 1727. года. Плацъ на предмѣстїи Лукишки называемомъ, купленный монастыремъ отъ Семена Сальцевича за 50. копъ литовскихъ грошей въ 1644. [году], на которомъ стоить деревянный жилой домъ, принадлежащій къ теперешнему картомному содержателю.

8) Во всемъ именїи находится крестьянъ мужского пола 812. человекъ. Крестьянъ въ залогѣ или по ексдивизїи доставшихся за фондовыя суммы не имеетъ. Крестьяне, принадлежащіе къ сему монастырю, находятся въ посредственномъ состоянїи, невзирая на старательность и усердіе местныхъ начальниковъ. Нѣкоторые хозяева требуютъ еще хлеба и упряжи, и хотя монастырь по последней войнѣ снабдилъ ихъ всѣхъ лошадьми, волами и прочимъ, много задолжали монастырю въ недоимкахъ казенныхъ податей, а найпаче поземельныхъ. Строенїя ихъ по большей части суть довольно прочны и выгодны, другїя суть старыя и ветхїя, а найпаче касательно кровель, и не могутъ быть вдругъ починены по недостатку лѣсу и издержокъ.

9) Монастырь сей не имѣетъ никакихъ фондушовыхъ суммъ; прежде имѣлъ нѣсколько записанныхъ суммъ, но почти всѣ употреблены были на покупку земли, смежной съ именїемъ Свираны, какъ сказано въ пунктѣ 7. Одна только запасная сумма есть вѣрная въ количествѣ 450. рублей серебромъ, записанная въ 1733. году епископомъ самогидскимъ Александромъ Горайномъ, основывая оную на именїи Петеша называемомъ, что въ Виленскомъ уезде, и сей залогъ есть вѣрной. Запасныя суммы вѣрныя суть следующие: а) за долговою запискою на 400. червонныхъ, выданою монастырю въ 1793. году, въ силу которой въ 1811. году по определенію таксатарско-эксдивизорскаго суда присуждено 1431. рубл[ей] 96. коп[еекъ] серебромъ, и сумму сію основано на арендахъ местечка Лускова; б) сумма 810. рубл[ей] по переказному документу въ 1794. году, отъ Еврея Іохеля Нахимовича, основана и обеспечена на Виленскомъ кагалѣ.

10) Отъ выше писанныхъ суммъ монастырь сей ежегодно получалъ процентъ, то есть отъ запасной суммы 450. рубл[ей] серебромъ изъ именїа Петеша 7. процентъ. Отъ первой запасной суммы 1431. рубл[ей] 96. коп[еекъ] серебромъ 5. процентъ. Отъ другой 810. рубл[ей] серебромъ Виленскїй кагалъ въ двухъ срокахъ платитъ 6. процентъ.

11) Монастырь сей нынѣ имеетъ тяжбу про двѣ собственныя запасныя суммы. Во-первыхъ, про сумму 600. руб[лей] серебромъ, ввѣренную за векселемъ виленскому жителю Еврею Мовше Яковичу, на котораго по поводу подделки квитанціи будь-то помянутую сумму уплотилъ, монастырь

по слѣдственному порядку, получилъ приговоръ въ Виленскомъ [м]агистратѣ 1818.-го года, дабы должникъ помянутую принадлежность заплатить. Но Мовша Яковичъ принесъ апелляцію Виленскаго главного суда во второй Департаментъ. Выше помянутый вексель выданный есть въ 1817. году. Во-вторыхъ, сей же монастырь, имѣя 200. руб[лей] сереб[ромъ] за розписью у Ивана Славинскаго, наследники же его призвали монастырь къ эксдивизіи оставшагося имения, которая до сихъ поръ еще не кончена; розпись же выдана сему монастырю 1808. года. Что же касается третьей суммы 1260. руб[лей], состоящей за долговою розписью у Антона Тызенгауза, дѣло уже кончено, ибо по приговору эксдивизорскаго суда въ настоящемъ году присуждено сему монастырю наличной суммы, составившейся отъ продажи имения Тызенгауза и смежной въ виленской земской канцел[л]яріи. Процентъ же 400. руб[лей] основанъ есть: маекѣ Огинскихъ, что содѣлалось невернымъ къ полученію, хотя монастырь старается учинить касательно сего разпоряженіе. А посему здешнему монастырю земская канцел[л]ярія въ следствіе эксдивизорскаго суда приговора заплатила сумму 1260. руб[лей] сереб[ромъ], которая находится въ монастырской казнѣ. Игумень здешняго монастыря просить у вышнего начальства соизволенія употребить сію сумму на починку фундушovýchъ домовъ, которую монастырь долженъ производить по принужденію гродской полиціи безъ малейшихъ отговорокъ.

12) Запасныя неверныя суммы суть: а) 80 рубл[ей] серебромъ за розписью у Станислава Митарновскаго въ 1811. году безъ залога; б) 100. червонныхъ за розпискою у Михаила Городенскаго съ 1794. года, за которую сумму занялъ въ пользу монастыря въ пустоши въ его имени; в) 300. руб[лей] серебромъ за долговою розпискою у Евреевъ Шмуйлы и Леи Ицковичовъ 1789. года, за которую сумму монастырь имѣеть въ традиціи одну комнату въ городѣ Вильнѣ, содержаніе которой почти равняется доходамъ отъ оной.

Запасныя суммы суть следующие: а) сумма 133. рубл[ей] 20. коп[еекъ] серебромъ за розписью Осипа Митовта Чижа съ 1704. года безъ залога; б) 45. руб[лей] сереб[ромъ] за долговою розписью Осипа Саваневскаго съ 1777. года безъ залога; в) 252. руб[ля] за долговою розписью Льва Прушаневскаго съ 1767. года безъ залога; г) 178. руб[лей] за долговою розпискою еврея Гезаля Якубовича съ 1782. года, подъ залогъ его дома, находящегося въ маечкѣ Смургоняхъ; д) сумма 354. руб[лей] 70. коп[еекъ] серебромъ за розписью Речинскаго съ 1796. [года] безъ залога; э) 12. червонныхъ за розписью Осипа Быковца отъ 1793. года безъ залога; е) 60. руб[лей] за розписью Гилярія Давидовича отъ 1791. года безъ залога; ж) 75. руб[лей] серебромъ за розписью Іоанна и Людовика Екестъ отъ 1791. года безъ залога; з) 136. руб[лей] 30. коп[еекъ] серебромъ за розписью Еврея Мейера Іозефовича отъ 1795. года безъ залога; ы) 21. руб[лей] за розписью Ошатки

отъ 1797. года безъ залога; к) 150. руб[лей] сереб[ромъ] векселемъ отъ коллежскаго регистратора Григорія Иванова отъ 1802. года безъ залога.

Запасная сумма 1500. руб[лей] серебромъ отъ полацкаго архиепископа Марціана Бѣлзора, пожертвована здешнему монастырю въ 1705. году, съ известными обязательствами и основанная на его именіяхъ, можно считать за пропадшею; монастырь долго и съ большими издержками касательно сей суммы производилъ тяжбу съ его наслѣдниками, кои прежде не хотели платить сей суммы по произкамъ, а послѣ не могли уже по убожеству.

13) Монастырь сей къ настоящему числу получалъ вѣрнаго денежнаго годового дохода: а) во-первыхъ, отъ запасной суммы 450. руб[лей] серебромъ, отъ двухъ запасныхъ вѣрныхъ суммъ 2247. руб[лей] 96. коп[еекъ] сереб[ромъ], какъ записано было въ 10. пунктѣ, процентовъ въ годъ по 160. руб[лей] сереб[ромъ]; б) годовой аренды отъ домовъ и плацовъ фундушовыхъ 2685. руб[лей] сереб[ромъ]; в) годовой аренды отъ корчемъ, находящихся въ фундушомомъ именіи, 590. руб[лей] сереб[ромъ]; г) въ семь году отъ церковныхъ приношеній, крестьянскихъ чиншовъ, продажи напитковъ и экономическихъ оборотовъ, также отъ продажи домашнихъ произведеній вообще 2898. руб[лей] 45. коп[еекъ] сереб[ромъ]. Итого вернаго дохода было въ годъ 6333. руб[лей] 45. коп[еекъ] серебромъ.

14) Монастырь изъ выше помянутого дохода издержалъ: въ годъ 1. заплатилъ въ казну питейныхъ податей за 812. крестьянъ мужскаго пола ассиг[націями], процентовъ отъ доходовъ на погашеніе государственныхъ долговъ 15. руб[лей] 45. коп[еекъ] ассиг[націями]; на дворянские надобности и канцел[л]ярію предводителя дворянства 116. руб[лей] 40. коп[еекъ] сереб[ромъ]. Особо крестьяне сего монастыря платили въ казну подушного оброка на починку публичныхъ дорогъ и водяное сообщеніе за 812. душъ 2724. руб[лей] 48. коп[еекъ] ассигна[ціями]. На земскія повинности и уездныя надобности 259. руб[лей] 50. коп[еекъ] серебромъ. Въ семь же году монастырь въ городскую акцизу за привезеніе въ монастырь напитковъ, податей отъ съестныхъ припасовъ и рыночнаго за перевозъ разныхъ артикуловъ изъ фундушоваго именія заплатилъ 421. руб[ль] 25. коп[еекъ] на содержаніе 8.-ми казенныхъ медицинскихъ воспитанниковъ, то есть на отопку, свѣчи, услуженіе и проч[ее] 240. руб[лей] сереб[ромъ] складки, для провинціала 52. руб[лей] 50. коп[еекъ] серебромъ.

Сверхъ сего, кромѣ доставленія съестныхъ припасовъ изъ фундушоваго именія, на содержаніе монастырской и фольварчной челяди издержалъ: а) на платье для 27. монаховъ 607. руб[лей] 30. коп[еекъ] сереб[ромъ]; б) на обыкновенныя церковныя надобности, какъ то: воскъ, вино, масло, белье и проч[ее] 230. руб[лей] 20. коп[еекъ] сереб[ромъ]; в) на годовое жалованье монахамъ и служащимъ при монастырѣ, церкви и фольваркѣ 477. руб[лей] 20. коп[еекъ] серебромъ; г) на содержаніе врача и повѣреннаго

165. руб[лей] серебромъ; д) на ремесленниковъ, матеріалъ подсвѣчниковъ, хозяйственные снаряды 1045. руб[лей] 90. коп[еекъ]. Наконецъ на съестные припасы, какъ то: рыбу, деревянное масло, говядину, коренья, медъ и проч[ее] 2635. руб[лей] 32. коп[еекъ] серебромъ. Всего годичнаго расхода, кромѣ уплаты казенныхъ податей крестьянами, къ настоящему числу было 6212. руб[лей] 68. коп[еекъ] серебромъ. По провѣркѣ монастырскихъ доходовъ съ расходами, присоединяя къ этому остатокъ съ прошлаго 1818. или 1819. годъ, нашель въ монастырской казнѣ 525. руб[лей] 18. коп[еекъ] серебромъ.

15) Фундушемъ и записями возложена на сей монастырь обязанность на вѣчныя времена ежегодно свершать за усопшихъ основателей и благотворителей сего мѣста 289. читанныхъ Литургій и 363. опет[ыхъ], да сверхъ сего Акафистъ послѣ въ каждое воскресенье, и сію обязанность здешніе монахи совершаютъ акуратно. Сверхъ того по записи епископа самогидскаго Горайна, монастырь обязанъ совершить 52. Литургіи.

16) Монастырь сей не имѣеть никакой тяжбы касательно межей фондушаго имени, есть только споръ съ доминиканами шумскими касательно межей, но безъ формальной тяжбы.

17) По прежней старатѣльности здешнихъ игуменовъ и бережливости, монастырь сей не имѣеть никакихъ долговъ.

18) Виленскій монастырь требуетъ большихъ издержекъ на починку колоколь[н]и, на окончаніе монастыря, на починку нѣкоторыхъ своихъ фондушовыхъ домовъ; также на починку нѣкоторыхъ фольварочныхъ и крестьянскихъ строений, и по неименію достаточнаго фондуша постановиль, какъ сказано въ пунктѣ 12., просить вы[с]шее начальство, дабы позволило употребить на сей предметъ записанную сумму 1260., находящеюся въ монастырской кассѣ.

19) Каменный монастырь сей построенный въ двѣ линіи, обращенный коридорами къ церкви, а кельями къ югу и западу, покрытый черепицами и заключающій четыре этажа, считая въ этажи сія кладовые погреба и проч[ѣе]. Въ западной линіи находится немалой выступъ, въ которомъ внизу пивные погреба, надъ ними типографическій залъ, надъ нимъ³ трапеза, а подъ трапезою библіотека. Входъ въ сей монастырь есть одинъ отъ погоста, въ самомъ концѣ западной линіи, где сдѣлано крыльцо съ деревян[н]ою крышею, съ крыльца сего входъ на другой сторонѣ этажа монастыря (ибо нижній этажъ, а найпаче корыдорные его стены много входятъ въ землю) въ сени, отделенные отъ корыдора стѣною. Отсюда дверь въ гостин[н]ую комнату и квартиру придвернаго, а другія двери на коридоръ, надъ которыми находится колокол[ь]чикъ. Идучи далѣе сімъ

³ В оригіналі помилково *нею*.

Колишній монастир і храм Пресв. Трійці у Вільні на початку ХХ ст.
Фотограф Ян Булгак, 1913–1915 рр.

монастиремъ, сейчасъ за квартирою придвернаго, другая келья съ кладовою, за нею лѣстница внизъ и на третій этажъ комната, занимаемая офиціантами; поварня съ сѣнями и поварныя комнаты съ хозяйскими печками, при ней каменное крыльцо съ деревяною кровлею, съ лѣстницею на монастырскомъ дворѣ. Далѣе трапеза, за котрымъ въ семь же этаже въ углу двухъ коридоровъ виситъ жестяной фонарь. Въ самой же южной линіи съ угла 3. кельи игумена, за ними одна келья съ кладовою, а другая ординарная за лѣстницею вънизъ и вѣрхъ, четыре ординарныя кельи, а пятая употреблена на храненіе церковныхъ вещей.

Въ третимъ этажѣ, въ западной линіи, въ концѣ коридора кладова[я], за нею двѣ кельи съ кладовыми, въ одной изъ нихъ находится монастырской архивъ, – за семи кельями лѣстница вънизъ и [в]вѣрхъ, далѣе музей или залъ для обученія молодыхъ монаховъ, и четыре ординарныя кельи, за котрыми входъ въ бібліотеку надъ трапезою, и тутъ же трапезной колокольчикъ.

Въ южной линіи въ семь же этажѣ небольшой залъ и три комнаты, определенныя для жительства суфрагана епископа, за ними 3. ординарныя кельи, далѣе лестница вънизъ и [в]вѣрхъ, за нею келья съ кладовою и другая ординарная [келия], возле которой музей для молодыхъ монаховъ. Здѣсь отъ лестницы до конца коридора нѣтъ свода, одни только положены переклады для потолка.

Въ четвертомъ этажѣ, равно какъ и въ [третье]мъ, находятся въ западной линіи двѣ комнаты, и трет[ь]ею меньшею для храненія столовой посуды. За ними келья съ кладовою, музей и четыре кельи ординарныя; коридоръ сей не имѣетъ ни свода, ни потолка. Въ южной линіи келья довольно обширна[я] на кладовую, за нею шесть ординарныхъ келий, прочая же часть сей линіи въ томъ же этаже еще не кончена. На этомъ коридорѣ сей линіи положены суть перекладены и покрыты опонками.

Въ нижнемъ этаже сего монастыря, въ западной линіи, находятся три погреба на магазейнъ или кладовую, флигель для ремеслѣнниковъ и комнаты работничьи, надъ трапезою обширный залъ типографіи. Въ южной же линіи, въ углу, три кладовыя типографіи; далѣе келья съ кладовою и пять ординарныхъ жилыхъ комнатъ, въ концѣ двѣ кладовыя для огородовыхъ запасовъ и квартира огородника; къ корыдору сей линіи приделанъ есть коридорикъ, проводящій въ погреба, находящіеся надъ ризницею. Всѣ почти кельи, кладовыя и коридоры здешнего монастыря, кромѣ нѣкоторыхъ выше помянутыхъ, имѣють потолокъ, в другихъ же монашескихъ кельяхъ, а найпаче обширнейшихъ, находятся своды.

Въ бібліотекѣ такъже сделанный есть новой сводъ, въ оной шкафы для укладки книгъ, испорченныя Французами, еще до сихъ поръ не исправлены. Полъ на коридорахъ и кладовыхъ кирпичной, а въ жилыхъ комнатахъ

изъ досокъ, въ которыхъ кромѣ нижня жилия, въ всехъ окнахъ стекла двойныя и рамки укрепленныя съ железными петлями, пѣчки шведскія изразцовыя кофейнаго цвета, а въ нѣкоторыхъ кельяхъ белыя. Двѣри столярной работы съ внутренними замками. Во всѣхъ жилыхъ комнатахъ находятся шкафы, столы, стулья, кровати и кресла.

Въ окнахъ нижнего жилия находятся железныя решетки. На монастырскомъ дворѣ въездныя каменныя ворота съ аркадою съ дверьми столярной работы, по лѣвой стороне каменная пивоварня съ черепичною кровлею, при оной деревянная палатка на дрова и тутъ же близко колодезь съ гонтовою кровлею, съ железною цепью и двумя окованными ведрами. По правой же стороне воротъ каменное строеніе въ одной линіи, то есть житница, не имѣющая поль, потолокъ и прочее строеніе изъ досокъ, позади оной стойла съ яслями съ каменнымъ помостомъ, далѣе возовня, также съ каменнымъ потолкомъ. При нихъ возовня и стойла, гостин[н]ая все суть каменныя и черепицею покрыты, съ двойными дверями. Въ концѣ конюшня для нерогатого скота. Каменной ледникъ съ гонтовою кровлею, внутри деревянныя стены съ потолкомъ.

Съ монастырскаго двора двойныя ворота въ садъ и огородъ съ внутреннимъ замкомъ, которой заключаетъ пространства около морга и ограждается монастыремъ, соседніми домами, и со стороны южной каменнымъ заборомъ на три локти возвышенномъ, над которымъ для украшения города сдѣлана полисада. Хотя монастырь сей восстановленъ изъ своихъ развалинъ и приведенъ въ такое состояніе, что въ ономъ могутъ жить, однакожь еще совершенно не конченъ, а найпаче четвертый этажъ библиотеки, нѣкоторые кельи, колокольня, какъ выше уже сказано, что стоитъ будетъ окого 400. руб[лей] серебромъ.

Фольварокъ Свираны. Въ семь фольварке по сожженіи Французами въ 1812. году всѣхъ почти хозяйственныхъ строеній, немало важными издержками вновь они построены. Жилой экономический домъ, построенный изъ круглаго дерева, на каменномъ основаніи внутри совершенно устроенъ и покрытый досками, заключаетъ сѣни съ каменнымъ помостомъ, каменную кухню. По лѣвой стороне сѣней [видим] свѣтлую комнату съ кладовою, съ печкою и двумя смежными комнатками, по [правой]⁴ же стороне комнату для работниковъ, съ хозяйственною печкою и кладовою. Новая конюшня построена на каменномъ основаніи изъ круглаго дерева, въ квадратномъ видѣ, съ соломенною кровлею, заключаетъ въ себѣ 7. хлѣвовъ, стойло и возовню. При сей конюшни находятся колодезь, словомъ старой, построенъ изъ круглаго дерева, и палатка изъ хвороста, обѣ съ соломенною кровлею. Другая палатка изъ хвороста для храненія хлеба или соломы.

⁴ В оригіналі помилково *левой*.

Лѣтнее большое гумно недавно построено на каменномъ основаніи изъ круглаго дерева, съ соломенною кровлею. Въ одномъ кон[ц]ѣ сего гумна находятся двѣ житницы съ поломъ и потолкомъ для ссыпки хлѣба, овинъ больше гумна въ семь году построень и соломою покрытъ. Ледникъ недавно изъ круглаго дерева, на каменномъ основаніи построенный и досками покрытый, въ немъ полъ и потолокъ изъ досокъ, вверху заключаетъ въ себя кладовую для держанія водки, а внизу погребъ на ледъ. Кладовая на огородныя припасы деревяна[я], на каменномъ основаніи старая, требуетъ новой кровли, заключаетъ въ себя сѣни, комнату, въ которой прежде жили, и другую, употребляемую на птичникъ, подъ ними погреба для хранения огородныхъ припасовъ.

Крестьянской магазейнъ построень изъ круглаго дерева, съ соломенною кровлею, съ тремя выгодными перегородами. Свинникъ построенный на четырехъ столпахъ и досками покрытъ, фольварочная мѣльница изъ тесаннаго дерева, требуетъ новаго основания, съ гонтовою кровлею о 2-х жерновыхъ, внутри и внѣ устроенный порядочно. Винокурня недавно изъ круглаго дерева построенная съ деревянной кровлею, внутри съ потолкомъ изъ досокъ и подмостъ каменной. Позади винокурни небольшой сарай или волятникъ соломою покрытъ, за плоти[но]ю въ концѣ пруда недавно построенная баня. Строенія сего фольварка почти все суть въ хорошемъ состояніи.

Корчмы, принадлежащіе⁵ къ сему фольварку:

- а) Мурованка называемая, а состоящая на Ошмянской дорогѣ, по концамъ которой построены двѣ комнаты: гостинная и шиночная, съ кладовыми изъ тесаннаго дерева, а самой заездъ изъ круглаго съ соломенною кровлею, въ заезде каменной помостъ, при шиночной комнатѣ каменный погребъ. Позади корчмы ледникъ, построенный изъ круглаго дерева, а сѣноваль изъ хвороста, на обоихъ соломенная кровля. Далѣе винокурня изъ круглаго дерева съ деревяною кровлею. Сейчасъ за мостомъ, идучи къ фольварку, житница и домъ, построенный изъ круглаго дерева для ремесленниковъ, съ соломенною кровлею, заключаетъ въ себя сѣни, комнату для ткача и другую для кузнеца, да сверхъ сего двѣ кладовыя. Позади сего строенія хлѣвы, кузня съ деревянною кровлею. По правой сторонѣ помянутой корчмы мельница, недавно изъ тесаннаго дерева построенная, покрытая досками, о двухъ колесахъ хорошо устроенныхъ. За плотиною жильё для лесника, при немъ хлѣвъ съ соломенною кровлею.
- б) Другая корчма на сей же дороге, Кржижова называемая, изъ круглаго дерева, подъ соломенною кровлею, жилия комната въ оной, съ кладовою и хозяйственною печкою, требуетъ передѣлки, при

⁵ Слово помилково вписане двічі.

- ней ледникъ и сѣноваль, построенный изъ кольевъ и соломою покрыты. Винокурная съ соломенною кровлею.
- в) Третья корчма, Гульбино называема, невѣз[д]ная, поставлена временно на мѣсто сожженной, съ соломенною кровлею.
 - г) Четвертая корчма, Поцегрина называемая, построенная изъ круглаго дерева, съ соломенною кровлею.
 - д) Последняя же корчма Вокигулска называемая, постр[о]ена изъ круглаго дерева, съ соломенною кровлею. Три послѣднія корчмы требуютъ перестройки.

Отъ фольварка Свираны, теперь описаннаго, состоящего въ 20. верстахъ отъ города Вильна, находится въ 7. верстахъ другой фольварокъ, Девале называемый, въ которомъ жилой домъ построенный изъ тесаннаго дерева, съ деревян[н]ою кровлею, весьма старый, заключающій въ себя стѣны и двѣ комнаты съ кладовыми. Въ первой живетъ экономя и печка въ оной изъразцовая, а другая для работниковъ съ хозяйственною печкою, въ нихъ потолокъ и полъ изъ досокъ, двери старыя на крюкахъ. Клетъ изъ круглаго дерева съ соломенною кровлею требуетъ перестройки; при ней птичникъ съ соломенною кровлею, возле сего житница съ двумя передѣлами, съ дверями на крюкахъ, съ соломенною кровлею. Позади сихъ строеній въ бокъ суть два гумна, построенныя изъ круглаго дерева съ соломенною кровлею, одна изъ нихъ требуетъ перестройки, далѣе третье гумно овинное, весьма старое, требующая совершенной перестройки. По обѣимъ сторонамъ его два овина съ печками, два сеновала изъ круглаго дерева, съ соломенною кровлею. Въ одной линіи съ житницею есть новопостроенный колодязь, и тутъ новая конюшня изъ тесаннаго дерева, въ квадратъ построена съ соломенно[ю] кровлею. Заключаетъ въ себѣ выгодныя хлѣвъ, стойла и возовню, напротивъ которой стоитъ строеніе для огородниковъ, равно построена на каменномъ основаніи съ соломенною кровлею, и заключаетъ въ себѣ избу для челяди, кладовую и птичникъ. При семъ строении находится хлѣвъ для домашнихъ птицъ, и далее хлѣвъ изъ круглаго дерева, недавно построенный съ соломенною кровлею о четырехъ перегородкахъ. Противъ сего винокурня съ ледникомъ весьма старое, съ деревянною кровлею, которая непременно должна быть перестроена. Двѣ маленькіе невѣздные корчмы изъ круглаго дерева съ соломенною кровлею, въ корчмахъ сихъ на[хо]дятся шинки.

Третій фольварокъ, Лейбишки называемый, въ разстоянии 5. верствъ отъ выше помянутого, въ ономъ строеніи чуть старой жилой домъ, заключаетъ въ себѣ сѣни и кладовую, свѣтлую избу съ кладовой⁶ и кирпичною шведскою печкою, жилье для челяди съ кладовою и хозяйственною

⁶ Останні чотири слова в оригіналі помилково вписані двічі.

печкою. Кровля сего строенія надъ комнатою деревян[н]ая, а надъ пекарн[е]ю соломенная. Сырникъ новой, построенный изъ тесаннаго дерева, съ деревян[н]ою кровлею внизу, котораго млечарня при немъ, житница съ тремя раздѣленіями, построена изъ круглаго дерева подъ соломенную кровлею. По одной линіи сей житницы находятся три новые хлѣвы съ соломенною кровлею, тутъ же винокурня съ ледникомъ изъ тесаннаго дерева, съ деревянною кровлею, при оной колодезь. Возле прудъ, строенія для огородныхъ припасовъ съ соломенною кровлею, съ сѣнями и съ д[в]умя избами, близко житница, клетъ на крестьянской магазейнѣ. Конюшня, недавно построен[н]а въ квадратъ изъ круглаго дерева на каменномъ основаніи изъ соломенную кровлею, заключаетъ въ себя 6. большихъ хлѣвовъ, стойло и возовню. Позади коню[ш]ни два гумна, построенные изъ круглаго дерева съ соломенною кровлею, далѣе такой же сеноваль. Всѣ сіи строенія находятся въ хорошемъ состояніи. По деревнямъ сего фольварка находятся три небольшія невѣздные корчмы, изъ круглаго дерева, требующія починки.

На починку выше писанныхъ строеній, изъ коихъ одни требуются совершенно переделать, считая къ сему крестьянскія строенія, требуется с лишкомъ 4000. руб[лей] серебромъ.

20) Обозрѣвая здешнію церковь и оной ризницу, пристроенную къ церкви и железными листами покрытую, нашель въ первой музыкальную галерію каменную, основанную на двухъ большихъ столбахъ; которой третья часть занимаетъ новой органъ о 12. голосахъ. Такжеже амбонъ исповедалища, скамьи, клиросъ столярной работы, покрашенный ореховымъ цвѣтомъ. Олтарей въ сей церкви считается 10., изъ нихъ 7. каменныхъ, украшенныхъ щекатурею, а въ другихъ столы только каменные. Иконостасъ, опирающійся въ два столба вышиною въ 4. локтя, простой столярной работы, украшенный образами. Предъ нимъ и по бокамъ балясы, также ореховымъ цвѣтомъ разкрашен[н]ый. На большомъ престолѣ тайнохранилище лакировано, и позади сего олтаря небольшая икона Богоматери, на которой серебрянная позолоченная риза украшена разнаго рода камнями. Въ олтаре Богоматери есть иная икона, писанная на деревѣ въ рамкахъ, покры[ты]хъ серебрянными листами, на оной серебрянная позолоченная риза, а вся таблятура покрыта такими же листами. На главѣ вѣнецъ изъ желтой проволоки, съ жеркальцами авзбургской работы, которой подѣрживаютъ два посеребрянныя ангела. Подъ нею коконда, состоящая изъ разныхъ маленькихъ золотыхъ съ эмалією штукъ, прикрепленныхъ на серебрянномъ листѣ. На сей же иконѣ находится со сто разнаго рода камней, въ серебро переплетенныхъ, особо серебрянныхъ позолоченныхъ штукъ съ камнями и жемчугами 8, серебрянной листъ 1., и медаль 1.

Въ олтаре Блаженнаго Мученика Юсафата на иконѣ его мѣдная посеребрен[н]ая риза съ цветами позолоченными, однако жъ лучше около

главы, митра, два ангела, мученический лавръ и самая излучина пасторальнаго жезла серебрянные позолоченные, да сверхъ сего митра украшена камнями. Въ семь олтарѣ довольно большое мощехранилище серебрянное и другое на подобіе гроба серебрянное за стекломъ съ малымъ съребнымъ листомъ. Въ олтарѣ С[вятого] Онуфрія стоить д[о]вольно большой стеклянной гробъ, переплетен[ный] серебрянными листами, въ которой лежать мощи с[вятого] Люцида Мученика, здесь 4. сереб[рянные] листа и медаль. Въ олтарѣ С[вятого] Василия также мощехранилище серебрянное за стекломъ на подобіе гроба. Другіе же олтари, какъ то Спасителя С[вятого] Николая, Святыхъ Апостоловъ Петра и Павла, С[вятой] Макрены, имѣють только самые образа помянутыхъ святыхъ, какъ и первые въ позолоченныхъ рамахъ; въ такихъ же рамахъ два небольшія образа Ісуса и Богоматери находятся въ олтаре сего же имени.

По обѣимъ сторонамъ сей церкви находятся каменные придѣлы, по правой сторонѣ Скуминовска называемый, въ которой полъ частію кирпичный, а частію изъ земли, въ окнахъ железныя решетки, престольной столъ каменный, на которомъ небольшая икона Богоматери съ 4. снурками жемчуга, позади олтаря мраморной монументъ. Кровля сего придѣла изъ железныхъ листовъ. Противо сего придѣла находится другой, принадлежащій совершенно къ монахиніямъ базилианкамъ.

Въ ризницѣ печки изъ бѣлыхъ изразцовъ, полъ кирпичной, стекла въ окнахъ двойныя съ железными рѣшетками, оловенный рукоюйникъ въ шкафѣ хорошо устроенный, шкафъ съ внутреннимъ замкомъ, двѣ кафедры, бюро о шести ящикахъ для укладки утвари, большой столъ для фелоновъ, небольшой олтарь съ деревяннымъ стойломъ, въ которомъ икона Богоматери писанная на полотнѣ, по обѣимъ сторонамъ которой находятся малые образа, на коихъ жестяныя посребренныя ризы. Кровля сей ризницы изъ железныхъ листовъ, а подъ нею находятся погребя.

Церковное серебро. Кивотъ съ позолоченными лучами, вверху изображеніе Святой Тройцы; подъ нимъ маленький золотой крестъ, внизу три се[ре]бренныя особы съ позолоченнымъ вмѣстилищемъ, позолоченныхъ къ сей Мильхиседекомъ – 2., внутри и внѣ позолоченныхъ чашъ – 2., потировъ внутри и внѣ позолоченныхъ съ такими же дискосами – 6., такихъ же внутри позолоченныхъ съ дискосами – 6., чаша внутри позолоченная съ дискосомъ для ношенія Святыхъ Тайнъ къ больнымъ – 1. Также позолоченная [чаша] безъ дискоса – 1., позолоченныхъ звѣздъ – 2., позолоченныхъ ложечекъ внутри для причащанія – 8., чашечекъ внутри позолоченныхъ съ дискосомъ – штукъ 3., крестъ позолоченный съ распъятіемъ – 1., кадилница съ лодочкой – штукъ 3. Пацификанъ съ деревомъ Священнаго Креста и прочими мощами – 1., постументъ къ закрывалу – 1., мѣд[ный] котель для деланія свечей – 1., меньшихъ котловъ – 2., плоское блюдо – 1.,

музыкальные тимпана два, колокольчиковъ при олтаряхъ и ризницѣ разной величины – 4.

Олово. Напрестольныхъ крестовъ – 8., такихъ же съ Разпятіемъ изъ желтой меди – 1., подсвѣчниковъ большихъ – пара 1., такихъ же различной величины – парь 30., такихъ же меньшихъ – парь 10., такихъ же столовыхъ – парь 4., пара мисъ⁷ подь лампы – 2., ковшинъ одинъ, чашечекъ съ подносами – парь 12., трои свѣчниковъ, чашъ для освѣщенной воды – 2., миса къ рукомойнику – 1.

Желт[а]я мѣд[ь]. Крестъ съ Разпятіемъ – 1., плоскихъ блюдей для освѣщенной воды – 2., мощехранилищъ – 8., листъ ко гробу – 1., кадильница старая – 1., жестиныхъ фонарей – 2., жестиан[н]ыхъ стѣнныхъ подсвечниковъ – 6., стенные часы простой работы въ ризницѣ.

Прочая церковная и ризничная утварь. Краснаг[о] сукна на престольныхъ ступеней – штукъ 3., коверъ старый – 1., напрестольныхъ – 26., подушокъ – 10., суконной саванъ старой – 1., табуретовъ съ коженными чехлами – 4., большой деревянной крестъ съ Распятіемъ – 1., оловянный крестъ съ Распятіемъ изъ желтой мѣди – 1., оловянная мирница – 1., деревянный гробъ за стекломъ съ мощами – 1., гарусныхъ поясовъ – 15., приножниковъ изъ разной матеріи – 12., занавѣсей такъ же изъ разной матеріи – парь 6., матеріальныхъ п[л]ашениць – 2., антеминсиковъ – 15., бальдахимъ – 1., хоругви – 16., старыхъ [хоругвей] съ образами – 2., престоликъ для крестнаго хода.

Фелоны и стихари. Фелонъ изъ желтой парчи съ стихарами изъ такой же матеріи, изъ прочими принадлежа[щи]ми присборами. Фелоновъ изъ бѣлаго штофа въ серебрянныхъ цвѣтахъ съ стихарями и прочими принадлежностями. Такихъ же на голубовомъ полѣ въ золотыхъ цвѣтахъ два съ стихарями и прочими принадлежностями. Такой же портеровой въ голубовомъ полѣ въ золотыхъ цвѣтахъ съ стихарями – парь 1. Такой же безъ стихарей – 1., такихъ же на красномъ полѣ и серебрянныхъ цвѣтахъ съ стихарями и принадлежностями – 1. Такой же изъ амарантового штофа съ стихарями и добранными принадлежностями – 1. Такой же изъ штофа понсоваго цвѣта съ серебрянными цветами съ стихарями и прочими принадлежностями – 1. Фелоновъ ординарныхъ старыхъ – 4., такихъ же праздничныхъ изъ разной матеріи, съ такими же стихарями – 8. Такихъ же праздничныхъ ординарныхъ изъ разной матеріи – штукъ 12. Фелонъ трурный изъ штоф[а] съ стихарями и прочими принадлежностями – 1. Такихъ же тр[а]урныхъ ординар[ных]ъ – 4. Римско-латинскихъ ризъ – 3., такихъ же траурныхъ – 2. Фелоновъ русскихъ будущихъ изъ разной матеріи – штукъ 15. Тайнохранилищъ для ношенія С[вятой] Тайны къ большимъ – 2.

⁷ В оригіналі помилково *мидь*.

Бѣлье. Стихарь съ золотою кружевою – 1., такой же съ шелковою сѣточкою – 1., такожъ съ золотыми кружевами, такихъ же изъ гол[л]андскаго полотна съ разными кружевами – 13., такихъ же изъ виленскаго полотна съ разными круж[евами] – 17., такихъ же простаго полотна – 12., стихарцовъ сѣточныхъ – 19., наплечниковъ различныхъ – 15., корпораль бумажной – 1., такихъ же вышитыхъ – 2., такихъ же изъ разнаго полотна – 60., чистительныхъ ветошекъ – 70., полотенцевъ въ ризницѣ при олтаряхъ – 11. Антеминсовъ сѣточныхъ съ разными кружевами – 8., такихъ же колинкуровыхъ изъ гол[л]андскаго, виленскаго и простаго полотна въ тамбурѣ вышитыхъ – 29., напестольныхъ скатертей изъ разнаго полотна – 12., китайчатой голубой платокъ, вышитый для кивота, – 1., такой же шелковый темноглубоваго цвѣта – 1., и прочей маловажнейшей вещи.

Монастырская и фольварочная рухлядь. Обозрѣвая кельи здешнаго монастыря, его флигели и кладовые, нашель въ кельи игумена олово: вазъ большихъ съ крышами – 2., такихъ же меньшихъ – 2., разливная ложка – 1., плоское блюдо – 1., блюдная ложка – 1., столовыхъ ложекъ – 24., ножовъ съ оловенными черешками – парь 12., такихъ же съ деревянными черешками – 12., миса – 1., блюдь – 3., тарелокъ – 8., фаянсовыхъ блюдь – 3., фаянсовыхъ полблюдь – 4., тарелокъ глубокихъ и плоскихъ – парь 24., плоскихъ блюдь – 2., кофейники – 2., матерч[аты]й поволкъ – 3., такихъ же старыхъ – 4., салфетокъ – дюжиновъ 6., пивныхъ стакановъ – 24., бутылокъ⁸ изъ белаго стекла – 24., рюмокъ – 20., стакановъ малыхъ – 7., штофы – 2., бутылка большая – 1., жестяной кувшинъ – 1., воронки – 2., пивныхъ насосовъ – 3., стѣнны[е] часы – 1., портрета – 2., матеріи съ золотыми цвѣтами въ штуке 27. локтей на фелонъ съ стихарями. Старин[н]ое гродетуровое платье, платье изъ бѣлого градетура съ цвѣтами – 2. (оба на фелоны), сундуки окованные два. Бюро съ тремя ящиками, барометръ и термометръ.

Въ поварни мѣдныхъ горшковъ разной величины – 8., мѣдныхъ котловъ – 2., кастрюлей – 10., жаровень – 3., формъ для дѣланія пирога – 2., цѣдильниковъ – 3., мѣдныхъ ложекъ – 6., маготъ – 1., оловянныхъ блюдь – 2., полблюдь – 3., оловянныхъ приставокъ – 68., чугунный котель – 1., вертелей съ подставками – 2., тагановъ – 3., и прочія маловажнейшія вещи находятся какъ въ поварни, такъ и въ кладовой.

Въ трапезѣ оловянныхъ тарелокъ – 25., оловянныхъ ложекъ – 26., ножовъ съ оловенными черешками – 15., оловенныхъ подѣсвѣчниковъ – 4., оловенныхъ кружекъ – 30., оловенныхъ солонокъ – 12., скатертей старыхъ – 10., салфетокъ – 4., дюжина деревян[н]ый крестъ – 1., образовъ разной величины – 6., столовъ – 6., скам[ѣ]екъ – 6., колокольчикъ – 1.

⁸ В оригіналі помилково *бытылокъ*.

Въ житницѣ находятся разныя мѣры для мѣранія хлеба, также пилы, сѣкеры, лопаты и прочія маловажнейшія вещи.

По кельямъ сего монастыря считается столовъ разной величины – 65., кресель – 7. дюжиновъ, комоды – 3., скамеекъ съ спалками – 3., кроватей, обтянутыхъ полотномъ, – 65., такихъ же съ соломою – 20., стульевъ – 40., канапе – 4., диванъ – 1.

Въ воезвоніи находятся повозки какъ летнія, такъ и зим[н]ія, съ надлежащими приборами. Въ стойлахъ содержится 6. лошадей для экономическихъ надобностей и въ фольварькахъ 4. лошади.

Въ монастырской пивоварни мѣдной котель, чоповы – 3., ванны – 3., клиштокъ окованный – 1., и прочая маловажнейшая посуда.

Въ 3.-хъ монастырскихъ фольваркахъ находятся всякія хозяйственныя приборы, какъ то железныя, жестяныя, деревян[н]ія и глиняныя, также орудія, служащія къ выгоде и мѣстнымъ надобностямъ.

Въ винокурни ихъ, а найпаче въ фольваркѣ Свираны имѣютъ всю посуду, такъ мѣдную, такъ и деревянную. Въ кладовыхъ, какъ въ монастырѣ, такъ и по фольваркамъ довольно находится сѣстныхъ припасовъ, скота здесь мало и не соотвѣтствуетъ хозяйственнымъ надобностямъ. Рогатого скота считается только 200. штукъ, считаетъ сему и молодыхъ, на поляхъ высѣвается до 80. бочекъ ржи.

21) Рассмотрелъ архивъ здешняго монастыря, который порядочно есть устроень и хранится въ особой комнатѣ. Списокъ всемъ бумагамъ и документамъ въ 120. связкахъ также порядочно составлень. Библіотека здешняя еще въ порядокъ не приведена по испорченіи Французами шкафовъ. Библіотека сія состоитъ изъ книгъ латинскихъ, русскихъ, польскихъ, немецкихъ, французскихъ, еврейскихъ и греческихъ по разнымъ предметамъ числомъ 4000., также книги нужныя для церковнослуженія: две Евангелія, одна изъ [нихъ] больше въ бархатномъ переплотѣ съ серебромъ, а другая меньше въ старомъ бархате и въ желтой мѣди.

Въ типографіи здешной находится типографическихъ станковъ съ надлежащими приборами – 5., ящичковъ для храненія польскихъ буквъ – 54., такихъ же русскихъ [букв] – 70.; польскія письма новаго штиля – на 4. листа, польскаго птита съ косыми на $\frac{1}{2}$. листа. Схоластики старой и новой съ косыми на 10. листовъ, штиль старого и новаго на 5. листовъ. Митки старо[во]го съ косыми на $\frac{1}{2}$. терцѣ съ косыми на 1. листѣ, гормонта новаго на 3. листа, гал[л]ики на $\frac{1}{2}$. листа, парангона съ косыми на поль листе. Рускія буквы: схоластики русской на 2. листа, митки 3. листа, паранго на 3. листа, версаликовъ разной азбуки 10. линей разнаго рода на 3. листа, шуфелей въ листѣ – 3., въ четверть – 2., пресерскихъ – 1., зизбретовъ способныхъ къ употребленію, – 12., виннетовъ типографическихъ – 10., деревян[н]ыхъ финаликовъ – 12., изъ желтой мѣди – 2. Въ типографическомъ

магазинъ находятся книги въ продажѣ польскіе, рускіе и самогидскіе по разнымъ предметамъ, какъ то богословскіе книги: Кирията „Hasło zbawienne”, ксенза Шуровскаго „Nauka o postach”, „Prawo zupełne wiary”, „Mowy parochialne”, проповеди ксенза Nepesia „Ustawy życia pobożnego”, „O świętobliwości kapłanów”, „Uwagi chrześcijańskie”, „Menologium bazylikańskie”, „Synod Zamojski”, „Лексиконъ географическій”, катехизисы, польской Псалтырь и многія молитвенныя книги.

22) Поелику къ сему монастырю не принадлежитъ никакой приходъ, но только вмѣсто дѣйствительнаго приходскаго священника испол[н]яеть духовныя обязанности, то никакихъ метрическихъ книгъ не содержитъ.

Таковую генеральную визиту Виленскаго базилианскаго монастыря совершивъ, собственноручно подписалъ литовскихъ базилианскихъ монастырей провинціалъ Цезарій Каменскій.

НГАБ Мінск, ф. 136, оп. 1, адз. зах. 41257, л. 127 адв. – 157 адв. Оригінал. Рукопис. Мова російська.

Док. № 22

м. Вільна, 1821 р. –

*Протокол протоігуменської візитації**Віленського жіночого василіянського монастиря 1821 р.*

Wiadomości o dzisiejszym stanie klasztoru P[anien] bazylianek wileńskich, o jego funduszu, summach funduszowych legacyjnych i zbiorowych, o majątku ziemnym, sprzętach klasztornych etc., wskutek ukazu 1817 roku febr[uaria] 23 dnia z Rzymsko-katolickiego duchownego kollegium 2 Departamentu nastalego, przeze mnie niżej podpisanego za rok 1821 sporządzona

1. Klasztor P[anien] bazylianek wileńskich w guber[ń]skim mieście Wilnie, przy cerkwi I[ch Mości] x[ięży] bazylianów wileńskich położenie swe mający, nie ma własnej swej cerkwi, a tylko dla modlenia się przychodzą na chór, przedzielony w cerkwi I[ch Mości] x[ięży] bazylianów.
2. Ten klasztor nie ma parafii, a włościanie, znajdujący się w folwarku Daukszyszkach, do klasztoru należnym, udają się do bliskiego lacińskiego kościoła, i w tymże folwarku Daukszyszkach jest mała kaplica dla odprawienia Mszy jednej czasu przyjazdu zakonnic.
3. W klasztorze znajdują się zakonnice następujące:
 - 1) przełożona klasztoru J[aśnie Wielmożna] Panna Cecylia Pozniakówna, od urodzenia ma lat 71, od professyi lat 51, w obowią[zk]u przełożonej rok 8;
 - 2) wikarja Elżbieta Masalska, od urodzenia ma lat 79, od professyi lat 49, w obowiązk]u lat 8;
 - 3) konsultorka [pierw]sza Joanna Ważyńska, ma od urodzenia lat 71, od professyi lat 51, w obowiązk]u lat 8;
 - 4) konsultorka [dru]ga Makrena Bąblewiczówna, od urodzenia ma lat 69, od professyi lat 41, w obowiązk]u lat 8;
 - 5) Marta Jankowska, od urodzenia ma lat 83, od professyi lat 60;
 - 6) Krystyna Malinowska, od urodzenia ma lat 46, od professyi lat 28;
 - 7) Anna Korczycówna, od urodzenia ma lat 44, od professyi lat 22;
 - 8) Teodora Korczycówna, od urodzenia ma lat 44, od professyi lat 22;
 - 9) Izabella Szymakowska, od urodzenia ma lat 39, od professyi lat 17;
 - 10) Antonina Zabłocka, od urodzenia ma lat 36, od professyi lat 16;
 - 11) Stefania Mańkowska, od urodzenia ma lat 22, od professyi lat 5;
 - 12) Aleksandra Łopatówna, od urodzenia ma lat 25, od professyi lat 4.
4. W klasztorze znajduje się 6 młodych Panien, które uczą się czytać, pisać i robot, do ich płci stosownych.
5. Szpital żaden nie utrzymuje się, i nie ma na to funduszu.

6. Służących znajduje się w klasztorze osób 5, a mianowicie: dwóch parobków z folwarku Daukszyszek, poddanych w „Skaskach” włościańskich zapisaanych, i 3 dziewczyny z tegoż folwarku.

7. Klasztor ten exystuje od roku 1600, funduszowy od wileńskiego wojewody Lwa Sapiehy, i takowy fundusz utwierdzony przez różnych królów polskich, szczególnie od Władysława IV 1639 roku, junii 30 dnia, i Jana III 1688, aprila 23 dnia. I takowy fundusz ziemny, nazwany Daukszyszki, położony jest w gubernii Wileńskiej w powiecie Oszmiańskim, o mil siedm od Wilna, a uprzednio ten majątek jest kupiony przez Sapiehę od starosty łeźdejskiego Władysława Naruszewicza, w 1633 roku, aprila 23 d[nia], a w 1640 [roku], po proźbie ówczasowej przełożonej klasztoru, arcybiskup Sielawa zrobił inwentarz tego majątku, lecz czasu wyszczególnić nie można z powodu zatracenia papierów, o czym znajduje się oświadczenie w Oszmiańskim powiatowym sądzie, w roku 1677 uczynione. Cały ten majątek ma włok 167 ziemi, licząc w to pola, lasy i inne nieużyteczne grunta, a na roboczej ziemi wysiewa się żyta beczek 60, siana zbiera się 3300 pudów. W tym folwarku znajduje się rogatego bydła sztuk 36, ptastwa sztuk 80. Jezior, rzek nie ma, prócz małej sadzawki, niemniej żadnych dobroci nie znajduje się.

8. Poddanych po ostatniej rewizyi znajduje się dusz 226, a po exdywizyi od Teodora Wańkowicza dostało się klasztorowi za 700 zł[otych] trzy włościańskie domy, w których znajduje się 6 dusz męskich. Lecz od dwóch tylko domów pobiera klasztor w rok po rubli srebn[ych] 30, a trzeci dom wspomniony Wańkowicz po exdywizyi zabrał gwałtownie do siebie i tyl[k]o jedną duszę zostawił.

9. Włościanie funduszowi, doświadczywszy w roku 1812 zniszczenia, dotąd nie mogą jeszcze przyjść do dobrego stanu, a niektórzy z nich nie mogą nawet opłacić należnych od ich podatków. Zabudowania zaś ich dla niedostatku lasu, zdatnego na budowle, także znajdują się w stanie niedobrym, nawet na opał muszą z trudnością dostawać drzewa u s[ą]siadów. Klasztor zaś, chcąc aby ich domy zapewnie nie upadały, musi choć kupując drzewo one naprawować.

10. Summy funduszowe pewne są następujące: 1) u W[ielmożnych Panów] Szumskich z zabezpieczeniem na ich majątku złotych 7000; 2) u W[ielmożnych Panów] Mickiewiczów 4000 złotych; 3) u W[ielmożnego Pana] Skurewicza 1000 złotych; 4) u W[ielmożnego Pana] Pruszyńskiego 100 [złotych]; 5) u Moryoniego 2000 złotych, w ogóle złotych 16 000.

11. Od wspomnionych summ pobiera się corocznie procent siódmy, a od W[ielmożnego] Mickiewicza od 1809 r[ok]u pobiera się tylko procent 6 z przyczyny, że po najściu w kraj nieprzyjaciół w 1812 roku zupełnie został zniszczonym, lecz i ten procent z trudnością pobiera się.

12. Summy pod procederem będące są następane: 1) u W[ielmożnego Pana] Franciszka Wysogirda złotych 16000, o które jest proceder w Głównym Wileńskim sądzie 2 Departamentu; 2) u W[ielmożnego Pana] Ambrożego Korsaka

4000 złotych, o które jest proceder w sądzie ziemskim Wileńskim; 3) u staroza-konnych Zelmanów złotych 7560, o które jest proceder w Wileńskim magistracie.

13. Summy niepewne, czyli zaginione, są następujące: u Łukasza Czarano-wicza talarów 235; u Kazimierza Sadowskiego złotych 600; u Jeżego Sawickiego złotych 566; u Horodeńskiego rubli sr[ebrnych] 33 zł[otych] 2; u Horodeń-skiej złotych 1500; u Ejtminów złotych 320; u tegoż za drugą kartą 155 złotych; u Moszyńskiego złotych 20; w ogóle złotych 5263.

14. Ten klasztor ma rocznego dochodu z folwarku Daukszyszek i z aręd rubli srebr[nych] 332. Procentów od summ rubli srebr[nych] 236 kop[iejek] 42, z części po exdywizyi Wańkowskiego za summę 1400 złotych z procentami, od 1805 roku rubli sr[ebrnych] 36. Od części po exdywizyi Fronckiewiczów za summę 350 rubli sr[ebrnych] 90 [kopiejek]. Czynnów z włościan rubli sre-br[nych] 366 kop[iejek] 97. Za arędę rubli sr[ebrnych] 111 kop[iejek] 75. Po-dusznego, akcyzy, ziemskich powinności rubli srebr[nych] 251 kop[iejek] 50. Z ziemskiego urodzaju 100 rubli, za najęcie pol rubli sr[ebrnych] 60; w ogóle rubli srebr[nych] 1584 kop[iejek] 64.

15. Tenże klasztor ma rocznego rozchodu, długów, akcyzy rubli assygn[acyjnych] 226. Nowej dodatkowej akcyzy rubli assygn[acyjnych] 226. Ziemskich powinności i na kancelaryą marszałkowską rubli srebr[nych] 60 kop[iejek] 8. Prócz tego, w miejską akcyzę rubli sr[ebrnych] 20 kop[iejek] 95, w ogóle rubli assygn[acyjnych] 452 i srebr[nych] rubli 81 kop[iejek] 3. Prócz tego, klasztor expensuje na żywność, odzienie mniszek i na opał rubli sr[ebrnych] 349, na pensyą służącym w klasztorze i w folwarku rubli srebr[nych] 119. Doktoro-wi, i dwóm plenipotentom rubli srebr[nych] 367. Rzemies[lnikom] i materyał na reparacyą klasztoru i folwarku, także na gospodarskie naczynia rubli srebr-[nych] 290. Na różne miejscowe expensa, jako to mięso, rybę, oliwę, masło etc. rubli srebr[nych] 289 kop[iejek] 56, w ogóle rocznego rozchodu rubli srebr-[nych] 1553 kop[iejek] 11.

Po odtrąceniu więc rozchodu od przychodu zostanie w kassie klasztornej rubli srebr[nych] 31 kop[iejek] 53.

16. Na ten klasztor nie są włożone inne jakie obowiązki, jak tylko aby się modliły za zesłych fundatorów Sapiechów.

17. Jak w punkcie ósmym powiedziano, tak ciągnie się proceder z W[iel-możnym Panem] Wańkowiczem co do włościan, a z W[ielmożnym] Bieńkuń-skim co do zabranej ziemi.

18. Klasztor ten, zachowując wielką oszczędność w wydatkach, nie zacią-gnął żadnego długu.

19. Klasztor ten, chociaż potrzebuje wielkich wydatków na reparacyą zabu-dowania tak klasztornego, jako też włościańskiego, jednak nie widzi naglej po-trzeby zdięcia summ, lub też one przenosić z miejsca jednego na drugie, lecz je-żeliby [złotych] 800 zostające pod procederem mogły być odebrane, wówczas

Портрет митрополита Йосафата (Булгака, 1817–1838).
Художник М. Казакевич, 1843 р. (Копія твору Івана Хруцького)

klasztor prosiłby o pozwolenie użycia onych na reparację tak klasztoru, jako też zabudowania włościańskiego.

20. Ten klasztor jest położony po prawej stronie bramy, prowadzącej do klasztoru i cerkwi I[ch Mości] bazylianów wileńskich, i łączy się z ścianą klasztoru bazyliańskiego; murowany na dwa piętra we trzy linie, frontem obrócony do środka. Klasztor ten przez swoją starość, a bardziej dla byłych w mieście Wilnie pożarów, aż nadto wielkiej potrzebuje reparacji. Folwark zaś Daukszyszki, o mil 7 od Wilna położony, również potrzebuje dosyć znacznej reparacji. Drugi folwark Cimonty, od folwarku Daukszyszek półmili położony, lat temu 12 jak wystawiony, nie ma jeszcze zupełnego i należytego zabudowania, a i znajdujące się dopiero zabudowania potrzebują reparacji. W tych obu folwarkach znajdują się trzy karczmy z należytem zabudowaniem, lecz również potrzebują reparacji. Co się zaś tycze reparacji zabudowania folwarcznego, [jeże]liby było potrzeba wydatku z pewnością twierdzić nie można, lecz jeżeliby summa [złoty] 800 znajdująca się u W[ielmożnych Panów] Wysogirdów mogła być odebrana, mogłaby też być dostateczną do uskutecznienia tego przedmiotu.

21. Klasztor ten nie ma cerkwi, tak też nie ma sprzętów cerkiewnych. Sprzęty zaś klasztorne są następujące: łyżek 15, prostych stołów 14, krzeseł 6, waz cynowych 2, misa 1, lichtarzów 2, talerzy cynowych 16, fajansowych 18, filenżanek prostych par 2, blaszanych 2, mniejszych 2, blaszany imbryczek 1, turecki imbryczek 1, cukiernica miedziana 1, taca wielka 1, mniejszych 2, łyżek blaszanych do wazy 2, solniczek cynowych 2, garnek miedziany 1 z nakrywką 1, kociół miedziany 1, kubek srebrny 1, flasz miedzianych 2, przystawek blaszanych 5, butelek blaszanych 2, szklanych 12, kieliszków 4, szklanek 6, szafa 1. *Kuchenne sprzęty*: kotłów miedzianych 2, gar[n]ków miedzianych 3, kociół do bielizny 1, rożnów żelaznych 2, tarka 1, patelni 2, saganów 2, wiadra 2, stół 1, stołków 2. *Sprzęty w spiżarni*: beczek do kwaszenia ogrodniny 2, beczek piwnych 6, baryłka do wina 1, garniec 1, półgarcówka 1, kwarta 1, drewniany dubeltowy garnek, miara do chleba 1.

22. Klasztorna biblioteka składa się ze 127 ksiąg duchownych. Reszta zaś znajdują się dokumenta, klasztorowi służące, w 13 plikach oraz karteczki i rejestra klasztorne.

23. Klasztor ten jak nie ma żadnej parafii, tak i nie ma ksiąg metrycznych.

Takową wizytę Wileńskiego klasztoru P[anien] bazylianek odbywszy, własną ręką podpisuję.

Док. № 23

м. Вільна, 1838 р., листопад. –

Формулярні списки ченців монастиря

Формулярные списки монашествующих в Виленском грекоунитскомъ С[вя]тогроицкомъ монастырѣ... 1838. г.

1	2	3	4	5	6	7
Имена, прозвания и должность, каждамы іеромонахомъ и монахомъ исправляемая	Изъ какого звания и какой націи?	Какихъ званій отъ роду?	Когда и чему обучался?	Какого именно года, ме[ся]ца и дня вступилъ въ орденъ? Когда именно постриженъ въ монахи? Когда именно посвященъ въ іеромонахи? Въ какое время и съ какою ревностю исполнялъ духовныя и учительския должности и получили ли повышеніе въ духовныхъ чинахъ?	Не имели ли какихъ по службѣ препорученій и не были ли особенно кромѣ чиновъ чѣмъ награждены и въ какое время?	Сколько получаетъ жалованья или годового дохода? Отъ какихъ местъ и по какимъ повеленіямъ?
Іеромонахъ Арсеній Хрулькевичъ, исправляющій должность настоятеля Виленскаго грекоунитскаго монастыря	Изъ дворянъ Гродненской губернии	41.	По вступленіи въ орденъ обучался въ Тороканскомъ монастырѣ латинскому языку съ 1813, по 1815. годъ; краснорѣчю, математике и французскому въ Жировицахъ съ 1815. по 1816. годъ; позже с 1816. по 1821. обучался литературѣ и физико-математическимъ наукамъ в [вышемъ] Виленскомъ императорскомъ университетѣ и того жь 1821. года	Вступилъ въ орденъ въ Бытгенскомъ монастырѣ 1812. года генваря ме[ся]ца 24. дня. Постриженъ в монахи 1815. года августа ме[ся]ца 15. дня. Посвященъ въ іеромонахи 1822. года ме[ся]ца мая 23. дня. Былъ помощникомъ учителя филологии въ Виленскомъ монастырѣ съ 1820. по 1821. годъ, учителемъ математики и французскаго языка в уѣздномъ Борунскомъ училищѣ съ 1821. по 1822. годъ. С 1822. по 1824. годъ былъ учителемъ краснорѣчя, латинской литературы,	Имели порученія исправлять обязанности экзаменатора въ Виленской генеральной духовной семинаріи [...], депутата в Браславскомъ уѣздѣ (а), съ 1837. года дано ему довѣріе на размежеваніе семинарійнаго имѣнія в Шешолок с господиномъ Гленскимъ, в 1838. году поручено ему отобрать	Пользуется доходомъ монастырскаго фундаша, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 45. р[ублей] сереб[ромъ]

1	2	3	4	5	6	7
			<p>получил учёную степень магистра философии. На- конец с 1824. по 1826. год обучался богословно в упомянутом универ- ситете и получил сте- пень кандидата богосло- вия: на сии степени имѣет патенты. Въ последствіи же времени, выдѣржавъ экзаменъ в ономъ б[ыв- шем] Виленскомъ универ- ситетѣ по богословскому отделенію, получилъ сте- пень доктора богословія, на что и имѣеть свидѣ- тельство</p>	<p>законовъ, всеобщей исторіи и фран- цузскаго языка въ уѣздномъ Подду- бискомъ училищѣ, с 1824. по 1825. годъ сверхъ слушанія богослов- скихъ наукъ исполняя должность праздничнаго проповѣдника въ Вильнѣ, а съ 1825. по 1826. годъ праздничнаго проповѣдника и учи- теля закона Божія въ Виленскомъ уездномъ училищѣ. Съ 1826. по 1832. годъ былъ учителемъ филосо- фіи и смотрителемъ монашескую- щихъ изъ Литовской, Руской, Бѣло- русской провинцій, которые приготовалялись въ б[ывшемъ] Ви- ленскомъ университетѣ на учителей уездныхъ училищъ. С 1832. года по 1837. утверждёнъ константино ви- карнымъ Виленскаго грекоунитска- го монастыря, а съ 1837. года ука- зомъ грекоунитской духовной коллегіи казначеемъ, назначенъ исправляющимъ должность настоя- теля того же Виленскаго монастыря</p>	<p>процентныя деньги отъ капиталовъ, при- писанныхъ къ Бытен- скому монастырю за управления онымъ по- койнымъ епископомъ Иоасифатомъ [Булга- комъ], обеспеченныхъ на именяхъ Виленской губернии, переслалъ настоятелю Бытенска- го монастыря, а нынѣ назначенъ депутатомъ въ передачу въ вѣчное владеніе помещику Севруку выделеннаго. Въ военной комиссії на открытіе грабите- лей Ко[зма]нскаго во 1831. году для гвардіи заготовленнаго мага- зейна, въ следствіи по жалобе монастыр- скихъ крестьянъ на іеромонаха Валеріяна Кучинскаго и въ пере- дачу Геляновскаго монастыря въ управ- леніе настоятеля Бо- рунскаго, съ 1837. года</p>	

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Лонгинъ Шавурскій, заступающій место викарнаго</p>	<p>Изъ дворянъ Волынской губерніи</p>	<p>37.</p>	<p>Первоначально обучался въ Кременецкомъ базиліанскомъ приходскомъ училищѣ по 1813. годъ, въ Умани по 1817. г[од] и въ орденѣ съ 1818. по 1819. г[оды] въ Загоровскомъ монастырскамъ училищѣ латинскому языку и арифметикѣ. Съ того по 1821. годъ риторикѣ, математикѣ и французскому языку в Кременецкомъ монастырѣ. С 1824. по 1827. годъ [обучался] въ бывшемъ Виленскомъ императорскомъ университетѣ богословскимъ наукамъ, получила степень магистра богословія и на оную патентъ</p>	<p>Вступилъ въ орденъ 1817. года 2.-го августа. Постриженъ въ монахи 25. августа 1818. года. Посвященъ въ іеромонахи 26. декабря 1827. года. Въ Кременецкомъ монастырѣ былъ приходскимъ учителемъ съ 1821. по 1822. годъ. Отъ того по 1821. годъ былъ учителемъ второго класса въ Любарскомъ уѣздномъ училищѣ. 1828. года былъ учителемъ всеобщей исторіи и географіи въ Барѣ. 1829. и 1830. годовъ обучалъ монашествующихъ догматикѣ и прочимъ богословскимъ наукамъ въ Почаевѣ. Тамъ же 1831. года былъ учителемъ всеобщей исторіи и географіи въ уездномъ училищѣ. Въ концѣ сего и до апреля мѣсяца 1832. года по указу Литовской консисторіи проживалъ въ Барскомъ монастырѣ. Отъ мѣсяца апреля того года по 2.-го января 1833. года былъ викарнымъ в Дорогобужѣ. От 3.-го же числа того мѣсяца вызванъ былъ въ Житомиръ до слѣдства по дѣлу Почаевского монастыря, и пробывъ тамъ до 7. сентября 1833. года. Съ того оставался подлѣ присмотромъ въ Тригорѣ по 15.-е [і]юня 1835. г[ода].</p>	<p>По указу Литовской консисторіи 1837. года была духовнымъ депутатомъ въ Великомирскомъ уѣздномъ суде. Въ нынѣшнемъ же 1838. году въ Новоалександровскомъ уѣзде и въ Виленскомъ уѣздномъ судѣ</p>	<p>Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, изъ коего въ годъ получаетъ монашескаго жалованья 30. р[ублей] сереб[ромъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Лаврентій Висоцкій, казначей монастыря</p>	<p>Изъ дворянъ Минской губернии</p>	<p>62.</p>	<p>Первоначальнымъ наукамъ обучался въ приходскомъ Свиржанскомъ училищѣ. По вступленіи въ орденъ с 1793. по 1794. годъ обучался латинскому языку в Бытенскомъ монастырѣ. Съ 1795. по 1796. годъ краснорѣчно въ Антопольскомъ монастырѣ. Съ 1796. по 1801. годъ логикѣ, математикѣ, физикѣ, литературѣ и богословскимъ наукамъ въ б[ывшемъ] императорскомъ Виленскомъ университетѣ</p>	<p>Отъ сюда перемещень въ Любарскій монастырь, а съ Любара в 1837. г[оду] по указу Лит[овской] консистории перемѣстила на жительство въ Виленскій монастырь, гдѣ понынѣ заступааетъ мѣсто викарнаго</p>		
				<p>Вступилъ въ орденъ въ годъ 1792. ме[сяца] ноября 1.-го дня. Постриженъ въ монахи 1793. г[ода] ме[сяца] ноября 13. дня. Посвященъ въ іеромонахи 1801. ме[сяца] октября 1.-го дня. Былъ учителемъ въ Виленскомъ грекоунитскомъ монастырѣ фундушоваго конвикта съ 1801. по 1803. годъ. Съ 1804. по 1811. годъ учительмъ былъ латинскаго языка въ монашескомъ Торонскомъ училищѣ. Съ 1811. по 1816. годъ обучалъ монаховъ и лицъ б[лаго] духовенства въ Жировицкомъ [монастырѣ] [и] грекоунитовъ въ Жировицахъ нравственному богословію. Въ 1816. году была викарнымъ въ Глушняхъ. Съ 1816. по 1835. въ томъ же Глушневскомъ монастырѣ былъ настоятелемъ, а въ 1835. по сіе время жительствуетъ въ Виленскомъ монастырѣ</p>		<p>Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, из коего получаетъ жалованье въ годъ 22. р[ублей] и 50. копеек и серебр[омъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Фаустъ Михнѣвичъ, секретарь Его Преосвященства господина литовскаго г[реко]-у[нитскаго] епископа и кавалера Іосифа [Сѣмашко]</p>	<p>Из вольныхъ людей Минской губернии</p>	<p>—</p>	<p>Первоначально обучался въ уѣздномъ Березвечкомъ училищѣ. Въ орденѣ съ 1823. по 1825. годъ обучался латинскому языку и красноречію въ Торожанскомъ монастырѣ. Математикѣ и логикѣ обучался въ Жировицахъ съ 1825. по 1826. Съ того по 1828. учился физическимъ и математическимъ наукамъ въ б[ывшемъ] Виленскомъ императорскомъ университетѣ и получилъ степень студента философіи, на которую имѣеть патентъ</p>	<p>Вступилъ въ орденъ 1822. года мѣсяца сентября 27. дня. Постриженъ въ монахи 1823. года октября мѣсяца 7. дня. Посвященъ въ іеромонахи мѣсяца [...] Съ 1828. по 1829. годъ былъ учителемъ латинскаго, польскаго языковъ, да арифметики и географіи въ Ангопольскомъ училищѣ. Съ 1829. по 1830. годъ учителемъ былъ математики и географіи въ уѣздномъ Борунскомъ училищѣ. Въ 1830. году началъ быть письменодителемъ просѣбъ при архимандритѣ Іоасафѣ Жарскомъ, послѣ вступилъ въ должность секретаря у Литовскаго г[реко]-у[нитскаго] епископа и кавалера Преосвященнѣйшаго Іосифа [Сѣмашко], которую и до нынѣ продолжаетъ</p>	<p>1838. года мѣсяца апреля 23. дня удостоился награжденія золотымъ наперснымъ крестомъ, который получилъ из кабинета Его Императорскаго Величества</p>	<p>По приказанію Преосвященнѣйшаго литовскаго епископа Іосифа [Сѣмашко] получаетъ въ годъ из фундуша Виленскаго г[реко]-у[нитскаго] монастыря жалованье 200. р[ублей] ассигнаціями</p>
<p>Іеромонахъ Маркель Сомкай, учитель закона Божія и польскаго языка, и вступающій мѣсто смотрителя монастырской типографіи</p>	<p>Изъ дворянъ галиційскихъ</p>	<p>35.</p>	<p>Въ монастыряхъ: Почаевскомъ, где съ 1820. по 1821. годъ обучался арифметикѣ, географіи, латинскому и польскому языкамъ; въ Загоровскомъ тѣ науки продолжалъ и сверхъ ихъ учился геометріи съ 1821. по 1823. годъ; въ Кремнецкомъ, кромѣ упомянутыхъ предметовъ,</p>	<p>Вступилъ въ орденъ 1819. года сентября 24. Постриженъ въ монахи 1823. декаб[ря] 29. дня. Посвященъ въ іеромонахи 1828. августа 17. дня. Былъ учителемъ въ слѣдующихъ уѣздныхъ училищахъ: въ Владимирскомъ математики съ 1826. по 1827. годъ; въ Почаевскомъ тоже математики съ 1828. по 1829. Въ Барскомъ тоже математики съ 1829. до закрытія онаго, слѣдовавшего</p>	<p>Былъ депутатомъ въ слѣдствіи о зборахъ лесу Поддубскаго [монастыря] 1835. года 19. іюля, и мною командированъ въ Троки для составленія акта осмотра Троекской архимандріи 1839. года 28. апреля</p>	<p>Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 30. р[ублей] сереб[ромъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонах Іларіонъ Заблощкій, [э]кклесіархъ</p>	<p>Из дво-рянъ Вилен-ской губерніи</p>	<p>76.</p>	<p>Въ светскомъ званіи обучался въ Борунакомъ училищѣ, по вступленіи въ орденъ съ 1793. по 1795. годъ краснорѣчно въ Антопольскомъ, съ 1797. по 1799. годъ бословію въ Сутковскомъ монастыряхъ</p>	<p>въ 1832. году. Проживъ въ Барскомъ монастырѣ два года безъ должностей, въ 1834. перемѣненъ въ Поддубискій, въ тамошнемъ уѣздномъ училищѣ былъ учителемъ закона Божія, всеобщей исторіи и немецкаго языка по 1836. годъ. Из Поддубискаго монастыря назначенъ консисторіею учителемъ въ Виленскоѣ уѣздное базиліанское училище, въ которомъ съ 1836. года по сіе время преподаетъ ученикамъ законъ Божій и польскій языкъ</p>		<p>Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, из коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 22. р[убля] и 50. коп[еек] сереб[ромъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Владимиръ Тржецьхов- ский</p>	<p>Изъ дворянъ Вилен- ской губернии</p>	<p>75.</p>	<p>По вступленію въ орденъ обучался краснорѣчю въ Антопольскомъ монас- тырѣ съ 1779. по 1781. годъ, послѣ сего въ Ви- ленскомъ монастырѣ нау- камъ философскимъ, а въ б[ылшемъ] Вилен- скомъ папскомъ алуми- натѣ обучался богословію</p>	<p>монастыря, съ 1834. по сей день со- стоятъ въ должности епископа въ Виленскомъ монастырѣ</p> <p>Вступилъ въ орденъ 1778. года ме- сяца октября 1.-го дня. Постри- женъ въ монахи 1779. года ме[ся]ца ноября 1.-го дня. Посвященъ въ іеромонахи 1787. ме[ся]ца нояб- ря 28. дня. Съ того времени по од- ному году былъ учителемъ приход- скихъ училищъ и проповѣдникомъ: въ Туржиску, въ Рожанахъ, въ Брест- скомъ монастырѣ и въ Жидичин- скомъ. Послѣ сего въ Горокахъ былъ проповѣдникомъ и исполнялъ должность письменодителя при двухъ протоархимандритахъ, чрезъ лѣтъ 7. По окончаніи сей должности, былъ наставникомъ въ Новостол- кахъ лѣтъ 6. Въ Бытенскомъ мо- настырѣ былъ викарнымъ поль- года и опять настоятелемъ въ Ново- грудскомъ монастырѣ лѣтъ 6. По упраздненіи сего монастыря въ 1835. году, перемѣщенъ на жи- тельство 16. дня ме[ся]ца апрѣля того жъ 1835. г. въ Виленскій мо- настырь, гдѣ и по сіе время житель- ствуетъ</p>	<p>Будучи настоятелемъ въ Раковскомъ и Но- вогрудскомъ монас- тыряхъ, былъ депута- томъ въ межовомъ судѣ. Два раза былъ секретаремъ и ко- мис[s]аромъ при визи- тагорахъ двѣичьего Минскаго монастыря. Мѣвалъ также препо- рученія подавать на- стоятелямъ монас- тыри: Ляданскій, Логойскій и Цепер- скій. Особенно ни- чемъ не былъ награж- денъ</p>	<p>Пользуется доходомъ мо- настырскаго фундуша, из коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 22. р[убля] 50. коп[еек] сереб[ромъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Викентій Лисовскій, духовникъ Виленскаго девичьяго г[реко]-у[нитскаго] монастыря</p>	<p>Изъ дворян Минской губернии</p>	<p>59.</p>	<p>Первоначально обучался въ Березвечкомъ уѣздн- намъ училищѣ. Въ орденѣ съ 1793. года по 1796.-й годъ латинскому языку в Березвечкомъ и Быген- комъ монастыряхъ. Крас- норѣчию съ 1796. по 1799. въ Антопольскомъ съ 1796. по 1799., а съ то- го по 1803.-й обучался философи, а съ 1804. по 1806. годъ богословію въ Жировицахъ</p>	<p>Вступилъ в орденъ 1793. года ме[ся]- ца октября 6.-го дня, постриженъ въ монахи 1796. года ме[ся]ца августа 6 дня. Посвященъ въ іеромонахи 1803. года ме[ся]ца ноября 21. дня. 1803. былъ учителемъ латинскаго и польскаго языковъ въ Торокняхъ. Съ 1806. по 1807. учителемъ былъ нрав- ственной богословіи въ Свѣржан- ской г[реко]-у[нитскаго] семинарии, а также и проповѣдникомъ. Съ 1807. по 1809.-й былъ проповідникомъ, смог- рителемъ и учителемъ фундушовыхъ конвикторовъ въ Виленскомъ г[ре- ко]-у[нитскомъ] монастырѣ. С 1809. по 1812. годъ чрезъ 2.-а года былъ учителемъ законовъ, нравственнос- ти, географіи и исторіи въ уѣздномъ Борунскомъ училищѣ, и 1. годъ смог- рителемъ того же училища. Съ 1812. по 1814. былъ викариемъ въ Геланов- комъ монастырѣ. Съ 1814. по 1821. былъ учителемъ законовъ, нрав- ственности, религии, географіи и ис- торіи въ гимназіальномъ Жировиц- комъ училищѣ. Съ 1821. по 1824. годъ былъ учителемъ въ Брестскомъ училищѣ Съ 1824. по 1826. г[од] былъ викариемъ, проповѣдникомъ и учи- телемъ богословія въ Свѣржанскомъ</p>	<p>Съ 1836. года есть ду- ховнымъ депутатомъ со стороны правленія Литовской г[реко]-у[нитскаго] семинарии по дѣлу митрополи- тальнаго имѣнія Ше- толекъ</p>	<p>Пользуется доходомъ фундуша мо- настырскаго, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 22. р[убля] 50. коп[еек] сереб[ромъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Никифоръ Шманскій</p>	<p>Изъ дворянъ Грод- ненской губерніи</p>	<p>57.</p>	<p>По вступленіи въ орденъ съ 1805. по 1807. обучал- ся латинскому языку въ Тороканяхъ, съ 1807. по 1809. краснорѣчію въ Бытенскомъ, а съ 1809. по 1810. годъ логикѣ въ Жировицкомъ монас- тыряхъ. Съ 1810. по 1814. годъ обучался философіи и богословію въ б[ыв- шемъ] Виленскомъ импе- раторскомъ университетѣ</p>	<p>монастырѣ. Съ 1826. по 1832. г[од] былъ учителемъ въ Борунахъ. Съ 1832. по 1833. былъ жителемъ Тороканскаго монастыря, а отсюда 1833. года по указу Литовской коннестории определенъ на житель- ство в Виленскій г[реко]-у[нитский] монастырѣ, гдѣ и донинѣ остается</p>		<p>Будучи смотри- телемъ типо- графіи, пользо- вался доходомъ из оной по на- значенію про- винціаловъ, отъ 1.-го же юля сего 1838. года пользоваться будеть обыкно- веннымъ мона- шескимъ жа- лованьемъ из фундушово- го дохода мо- настыря, т. е. 22. р[убля] и 50. коп[еек] сереб[ромъ] въ годъ</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Тить Ильницьій</p>	<p>Из дув- ховнаго званія Вольн- ской губерніи</p>	<p>47.</p>	<p>Въ орденѣ обучался сла- вянскому чтенію и цер- ковному уставу с 1816. по 1818. годѣ, въ Поча- евѣ – латинскому и поль- скому языкамъ, а также арифметикѣ, геометрии и географіи, обучался въ Загоровскомъ монасты- рѣ съ 1818. по 1820. г [одѣ]. Красноречію обучался въ Кременецкомъ духов- номъ училищѣ съ 1820. по 1822. годѣ. Наукамъ богословск[имъ] обучал- ся въ Почаевѣ съ 1824. по 1826. годѣ</p>	<p>Вступилъ в орденъ 1816. года ме[ся]ца ноября 26. дня. Постри- женъ въ монахи 1818. года ме[ся]ца марта 10. дня. Посвященъ въ іеро- монахи 1821. года ме[ся]ца октября 16. дня. Былъ въ должности учителя 1.-го класса уѣзднаго Любарского училища съ 1822. по 1824. годѣ. 1827. года перемѣщенъ изъ Почаева в Барѣ, и тамо въ уездномъ учили- щѣ по 1832. годѣ былъ учителемъ закона Божія, по закрытіи училища былъ только жителемъ сего мо- настыря по 1834. годѣ, а съ того году перемѣщенъ на жительство въ Ви- ленскій г[реко]у[нитскій] мона- стырь, въ которомъ и по сіе время находится</p>	<p>Съ 1832. года по 1834. былъ духовнымъ де- путатомъ по дѣламъ, назначаемымъ Литов- скою консисторіею, и нынѣ есть депута- томъ о превращеніи латинизантовъ въ г[ре- ко]-у[нитскій] обрядъ</p>	<p>Пользуется доходомъ фундуша мо- настырскаго, изъ коего получаеъ въ годѣ монашескаго жалованья 22. р[убля] 50. коп[еекъ] серебр[омъ]</p>
<p>Іеромонахъ Ивань Овельтъ</p>	<p>Изъ дворянъ Митав- ской губерніи</p>	<p>39.</p>	<p>По вступленіи въ орденъ съ 1818. по 1820. годѣ обучался латинскому и польскому языкамъ, да ари[ф]метикѣ въ Торо- канскомъ монастырѣ; ла- тинскому, польскому, французскому и матема- тикѣ въ Жировицахъ съ 1820. по 1823. годѣ, съ 1823. по 1825. годѣ</p>	<p>Вступилъ въ орденъ 1818. года ме[ся]ца юля 15. дня. Постриженъ въ монахи 1819. года ме[ся]ца октября 5. дня. Посвященъ въ іеромонахи 1824. года ме[ся]ца іюня 29. дня. Съ 1825. по 1827. годѣ былъ учителемъ російскаго языка въ Виленскомъ уѣздномъ базилян- скомъ училищѣ. Сію должность продолжалъ въ уѣздномъ Поддубис- комъ училищѣ съ 1827. по 1836. годѣ.</p>		<p>Пользуется доходомъ мо- настырскаго фундуша, изъ коего получа- еъ въ годѣ монашескаго жалованья 22. р[убля] 50. коп[еекъ] серебр[омъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Фабіанъ Мажальскій</p>	<p>Изъ дворянъ Вилен- ской губерніи</p>	<p>—</p>	<p>обучался въ Виленскомъ монастырѣ русскому языку, и французскому, а также физикѣ, логикѣ и математикѣ</p>	<p>А въ симъ послѣднимъ году перемѣщенъ на жительство въ Виленскій грекоунитскій монастырь, где и понынь жительствоуетъ</p>		
			<p>Въ Тороканскомъ монастырѣ с 1806. года по 1808. обучался латинскому и польскому языкамъ, а также арифметикѣ и географіи. Въ Бытенскомъ монастырѣ съ 1808. по 1810. годъ обучался риторикѣ и французскому языку. Въ Жировицахъ съ 1810. по 1811. годъ] сверхъ французскаго языка обучался математикѣ и логикѣ. Въ б[ывшемъ] Виленскомъ императорскомъ университетѣ съ 1811. по 1813. учился физико-математическихъ наукъ и изъ нихъ получилъ степень кандидата философіи. Въ томъ же университетѣ съ 1815. по 1817. годъ, выслушавъ богословскихъ наукъ</p>	<p>Вступилъ въ орденъ 1805. года ме[сяца] июля 2. дня. Постриженъ въ монахи 1806. года июля 2. дня. Посвященъ въ іеромонахи 1813. года ме[сяца] августа 15. дня. Съ 1813. по 1815. годъ былъ учителемъ латинскаго и польскаго языковъ, закона Божія въ уездномъ Бerezецкомъ училищѣ. Съ 1817. по 1825. годъ былъ въ Брестскомъ уездномъ училищѣ учителемъ закона Божія, математики и французскаго языка, а сверхъ сей должности чрезъ два года былъ и смотрителемъ того же училища. Съ 1826. года былъ учителемъ математики въ Виленскомъ уездномъ базиліанскомъ училищѣ. Съ 1826. по 1828. преподавалъ богословскія науки монашествующимъ въ Жировицахъ, и былъ того монастыря викарнымъ. Съ 1828. по 1829. годъ заступалъ мѣсто настоятеля Виленскаго монастыря.</p>	<p>Въ 1829. былъ депутатомъ со стороны Виленскаго дѣвичьего [греко]-унитскаго монастыря по дѣлу сожженія ихъ деревни. Въ 1830. тоже былъ депутатомъ со стороны Виленскаго [греко]-унитскаго монастыря по делу съ Гершономъ Люріей. Въ 1833. былъ депутатомъ въ Видзкомъ земскомъ и уездномъ судѣ по делу священника Колецкаго</p>	<p>Пользуется доходомъ монашескаго фундуша, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 22. р[убля] 50. коп[еек] сереб[ромъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Феофилъ Мисѣвичъ, учитель латинскаго языка</p>	<p>Изъ воль- ныхъ людей Бѣло- стокской области</p>	<p>39.</p>	<p>Въ мирскомъ званіи обучался въ Гродненской гимназіи въ Свислочи до 5 -го класса. Въ орденѣ училися риторикѣ въ Жировицкомъ монастырѣ съ 1820. по 1821. годъ, а съ того по 1824. годъ философіи и литературѣ латинской, російской, французской и польской въ б[ѣвшемъ] Виленскомъ императорскомъ университетѣ, и имѣеть на то свидѣтельство. Съ 1829. по 1831. въ томъ же университетѣ обучался богословію</p>	<p>Съ 1829. по 1831. годъ былъ инспекторомъ грекоунитскихъ клириковъ, учившихся и жившихъ въ Виленской главной духовной семинаріи. Съ 1832. по 1836. годъ былъ въ должности настоятеля Поддубискаго монастыря. Съ сего же послѣднего года перемѣщенъ на жительство в Виленскій, где и по сіе время пребываетъ</p>		<p>Пользуется доходомъ мо- настырскаго фундуша, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 30. р[ублей] серебр[омъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
<p>Іеромонахъ Гервазій Гринцевичъ, учитель російскаго языка</p>	<p>Изъ граж-данъ Митавской губернии</p>	<p>35.</p>	<p>Первоначально наукамъ обучался въ Якобшта[д]-тскомъ приходскомъ училищѣ. Въ орденѣ съ 1824. по 1828. годъ красно-рѣчно и богословію въ базилянскихъ духовныхъ училищахъ, а съ 1828. по 1830. занимался предметами литературнаго отдѣленія въ бывшемъ Виленскомъ императорскомъ университетѣ</p>	<p>Вступилъ въ орденъ 1823. года февраля 16. дня. Постриженъ въ монахи 1824. года апрѣля 20. д[ня]. Посвященъ въ іеромонахи 1833 г[ода] 25. юля. Съ 1830. по 1832. годъ былъ учителемъ географіи и всеобщей исторіи въ Виленскомъ уѣздномъ базилянскомъ училищѣ. Съ 1832. по 1837. годъ исполнялъ должность учителя греческаго и російскаго языковъ въ уѣздномъ Борунскомъ духовномъ училищѣ. Въ 1837. году жилъ въ Быгенскомъ монастырѣ, а съ первыхъ дней августа сего же 1837. года определенъ учителемъ російскаго языка въ уѣздное Виленское базилянское училищѣ, гдѣ и понынѣ въ сей должности остается</p>	<p>Былъ командированъ Литовскую консисторію на слѣдство въ б[ывшій] Геляновскій монастырь</p>	<p>Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 30. р[ублей] серебромъ</p>
<p>Іеродиаконъ Афанасій Маковольскій, учитель немецкаго языка</p>	<p>Изъ духовного званія Гродненской губернии</p>	<p>32.</p>	<p>Сперва обучался въ уѣздномъ Лысковскомъ училищѣ. Въ монашествѣ съ 1822. по 1823. годъ обучался латинскому языку въ Тороканскомъ монастырѣ. Съ 1823. по 1824. годъ краснорѣчно и математикѣ въ Жировицкомъ монастырѣ, те же науки продолжалъ</p>	<p>Вступилъ въ орденъ 1821. года сентября 1.-го. Постриженъ въ монахи 1822. г. сентября 14.-го. Посвященъ въ іеродиаконы 1834. года августа 20.-го. Определенъ учителемъ немецкаго языка въ уѣздное Виленское базилянское училищѣ 1829. года. Въ сей же должности переимѣненъ въ Лаврышевскій монастырь 1831. года, а съ 1832.-го года понынѣ есть преподавателемъ того же языка</p>	<p>Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 30. р[ублей] сереб[ромъ]</p>	<p>Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, изъ коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья 30. р[ублей] сереб[ромъ]</p>

1	2	3	4	5	6	7
Ієродіаконъ Протасій Богущь, ключникъ	Изъ духовнаго званія Волынской гусейбернии	35.	Первоначально наукамъ обучался в Ковельскомъ приходскомъ училищѣ. Въ орденъ обучался славянскому чтенію, ображданію и нравоучительному богословію въ Почаевскомъ монастырѣ съ 1826. года	Вступилъ въ орденъ 1825. апрѣля 25. Постриженъ въ монахи 1830. октября 26. Посвященъ въ ієродіаконы 1837. года мая 9. дня. Съ 1826. года по 1831. годъ въ Почаевскомъ монастырѣ бивалъ помощникомъ ключника, эконома монастырскаго, и ризничего попеременно. С 1831. по 1834. годъ въ Любарскомъ монастырѣ, съ того по 1837. годъ въ Бытенскомъ монастырѣ, съ того по сіе время остается въ должности ключника въ Виленскомъ г[реко]-у[ниатскомъ] монастырѣ		Пользуется доходомъ монастырскаго фундуша, из коего получаетъ въ годъ монашескаго жалованья обыкновеннаго 22. р[убля] 50. коп[еек] серебромъ], а за обязанность ключника 10. р[ублей] серебромъ]
			въ Тороканихъ съ 1824. по 1825. год, а съ того по 1828. въ Жировицахъ обучался логикѣ, немецкаму и російскому языкамъ. Въ б[ывшемъ] Виленскомъ императорскомъ университетѣ занимался предметами литературы съ 1828. по 1829. годъ	опять въ Виленскомъ уѣздномъ базиліанскомъ училищѣ		

Перелік ілюстрацій

- Сучасна панорама історичної частини Вільна від вул. Василянська (Vasilijonų) (з міськими мурами, Острою брамою, каплицею римо-католиків з чудотворною іконою Остробрамської Богородиці, латинським храмом Св. Терези і монастирем оо. кармелітів, православною церквою й обителлю Св. Духа та василіянським монастирським комплексом Пресв. Трійці. *Фотограф Марюс Йовайша, 2007 р.* 5
(репр. за: M. Jovaiša. *Neregėta Lietuva: [fotoalbumas]*. Vilnius 2007, с. 26)
- Віленський монах о. Йосафат (Бражич). *Гравер Олександр Тарасевич, 1680 р.* ...21
(Biblioteka Narodowa w Warszawie, G.55/Sz.6 // [Інтернет-ресурс], <https://polona.pl/item/perillustri-reverendissimo-domino-josaphat-brazyc-patroni-iosaphat-sancti,NzI3MjQw/0/#info:metadata>, 2017-09-04)
- Відкриття елементів давньої кладки й оздоблення вежі храму Пресв. Трійці у Вільнюсі після реставраційних робіт 2016–2017 рр. *Фотограф Сальвіюс Кулявічюс, 2017 р.* 29
(Особистий архів Сальвіюса Кулявічюса, м. Вільнюс)
- Ікона трьох віленських мучеників – свв. Антонія, Йоана і Євстафія. *Художник Іван Хруцький, 1850–1851 рр.* 43
(Lietuvos dailės muziejus, Vilnius, LDM, T 547)
- Божественна Літургія за православним обрядом (ймовірно, за участі київського митрополита Григорія (Цамблака)) під час Вселенського собору в Констанці (1414–1418). *Автор невідомий, бл. 1460 р.* 55
(Репр. за: Ulrich von Richental. *Chronik des Constanzer Concils*. Swabia 1460, f. 276 / New York Public Library, Spencer Collection of Illustrated Books, Ms. 32, f. 276 / *The New York Public Library Digital Collections*, [Інтернет-ресурс], <https://digitalcollections.nypl.org/items/89a54557-b081-dabc-e040-e00a18066f70>, 2017-09-04)
- Князь Костянтин Острозький (бл. 1460–1530) – переможець битви під Оршею, фундатор мурованого Віленського храму Пресв. Трійці. Фрагмент батальної картини. *Художник Ганс Крель (?), 1524–1530 рр.* 69
(Репр. за: MNW, MP 2475 / *Muzeum Narodowe w Warszawie. Digital*, [Інтернет-ресурс], http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=22739&show_nav=true, 2017-09-04)

- Кириличні друковані видання, опубліковані у Вільні: а) *Євангеліє 1575 р.*, надруковане Петром Мстиславцем (фрагмент; св. апостол Лука і перша сторінка); б) „*Мала подорожня книжка*” 1522 р. друкарні Франциска Скорини (титульна сторінка Псалтиря); в) „*Грамматика словенска*” Лаврентія Зизанія 1596 р. друкарні віленського братства Пресв. Трійці 79
(Репр. за: VUB RSS, Rk-54 / *Pranciškaus Skorinos Rusėniškajai Biblijai – 500*: [virtuali paroda], Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2017, [Интернет-ресурс], <http://web1.mab.lt/skorina/portfolio/po-skorinos/vub-sv-apast/>, 2017-09-04; Det Kongelige Bibliotek / *Pranciškaus Skorinos Rusėniškajai Biblijai – 500*: [virtuali paroda], Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2017, [Интернет-ресурс], <http://web1.mab.lt/skorina/portfolio/skorina-ir-lietuva/kb-mazoji-kk-psalmyno-ant/>, 2017-09-04; *Гісторыя беларускай кнігі*, т. 1 / ред. М. В. Нікалаева, Мінск 2009, с. 192)
- Зображення київського митрополита Йосифа (Солтана, 1507–1522) в Супрасльському монастирі. *Автор невідомий, 1864 р.* 85
(Репр. за: *54 фотографии Супрасльского монастыря*: [fotografijų rinkinys], [Вильна: Русская фотография в Вильне], 1864, іл. 53 / VUB RS, f. 82, b. 2303/51 / *Vilniaus universiteto biblioteka. Skaitmeninės kolekcijos*, [Интернет-ресурс], www.atmintis.mb.vu.lt/kolekcijos/VUB01_000385599, 2017-09-04)
- Моці віленського архимандрита і київського митрополита Макарія (†1497) у Володимирському кафедральному соборі в Києві. *Фотограф Степан Альмес, 2017 р.* 91
(Приватний архів Степана Альмеса)
- Зображення Віленського храму Пресв. Трійці на панорамі столиці ВКЛ. *Автор Томаш Маковський, початок XVII ст.* 95
(Репр. за: A. Jankevičienė. Dviejų stilių sintezė XVI a. Vilniaus cerkvių architektūroje // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė* / ред. А. Jankevičienė. Vilnius 2002, с. 172 (іл.12) / *Lituanistika. Duomenų bazė*, [Интернет-ресурс], <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367155981326/DS.002.0.01.ARTIC>, 2017-09-04)
- Портрет київського митрополита Іпатія (Потія, 1600–1613). *Автор невідомий, XIX ст. (копія)* 107
(Репр. за: MNW, 130192 / *Muzeum Narodowe w Warszawie. Digital*, [Интернет-ресурс], <http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=17013>, 2017-09-04)
- Рака з мощами блаженного Йосафата Кунцевича. Скарбниця Вільнюської латинської катедри. *Бл. 1705–1712 рр. Автор невідомий* 117
(Važnytinio paveldo muziejus, ВРМ ВР-10)
- Портрет київського митрополита Йосифа (Велямина Рутського, 1613–1637). *Автор невідомий, XIX ст.* 127
(Lietuvos dailės muziejus, Vilnius, LDM, T 4158)

- Запис у „*Лом'янику*” Жировицького василіяньського монастиря про осквернення тлінних останків патріарха Ігнатія та митрополита Йосифа (Веляміна Рутського) в роки московської окупації Вільна. *Середина XVIII ст., фрагмент* 137
(LMAVB RS, f. 19-91, l. 33)
- Портрет київського митрополита Гавриїла (Коленди, 1665–1674). *Автор невідомий, 30-ті рр. XX ст. (копія)* 149
(НМЛ. Відділ давнього українського мистецтва)
- Трактат „*Obrona monastyra wileńskiego...*” („*Захист Віленського монастиря...*”). 1702 р., титульна сторінка 167
(Репр. за: [Jan Olszewski]. *Obrona monastyra Wileńskiego cerkwi Przenajświętszej Trojcy, y zupełna informacya przez wielebnych oo. bazylianow wileńskich unitow przy teyże cerkwi zostających...* Wilno 1702 [титульна сторінка] / LMAVB RSS, L-18-2-244, p. 1)
- План Віленської юридики київського митрополита, 1672 р. 177
(Архив СПбИИ, кол. 52, оп. 1, д. 206, л. 1 об. – 2 / *Vilniaus miesto planai* / ред. I. Tamošiūnienė, B. R. Vitkauskienė, A. Žilevičiūtė. Vilnius 2016, с. 35 (іл. 5)
- Інвентарний опис Біличанського маєтку Віленського монастиря Пресв. Трійці. 1725 р., фрагмент 191
(НМЛ, Ркл-581, арк. 159)
- Портрет бурмістра Вільна Ігнатія Дубовича (†1641) – одного з ктиторів Святотроїцького унійного монастиря і василіяньського храму. *Автор невідомий, XVII ст.* 199
(Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilnius, LNM, T 1032)
- Вид на василіяньський храм Пресв. Трійці з Ратушною площі Вільна, XVIII ст. *Художник Юзеф Пешка, 1797 р.* 209
(Репр. за: VUB Grafikos kabinetas, PeszJ IID-1 / *Vilniaus universiteto bibliotekos istoriniai rinkiniai*, 1998, [Інтернет-ресурс], www.eparodos.mb.vu.lt/vub_istoriniai_rinkiniai/grafika/peska/ppeska3.htm, 2017-09-04)
- Віленська церква Св. Духа (кінець XVI ст.) – діяльний осередок православних у столиці ВКЛ. *Літографія за аквареллю Івана Трутнева, 1865–1869 рр.* 215
(П. Н. Батюшков. *Памятники русской старины в западных губерниях империи, т. 5: Вильна. 18 рисунков: [альбом]*. Санкт-Петербург 1870, іл. 14)
- Брама і храм ансамблю Пресв. Трійці у Вільні на початку XX ст. *Автор невідомий, 1903 р.* 221
(Репр. за: Вильна. Свято-Троицкий Монастырь [листівка]. Wilna 1903 / LMAVB, Атв. 103-956)

- Портрет литовського митрополита Йосифа (Семашка, 1840–1868). *Автор невідомий, початок XX ст. (копія твору Івана Хруцького)* 227
(Lietuvos dailės muziejus, Vilnius, LDM, T 4482)
- Медаль, приурочена „возз’єднанню” греко-уніатів з Православною Церквою: „Перемога православ’я 25 березня 1839”, „Відторгнуті насиллям (1596), возз’єднані любов’ю (1839)” (аверс і реверс). *Художник Павло Уткін, бл. 1839 р.* 233
(Репр. за: Награды императорской России 1702–1917 г., [Интернет-ресурс], <http://medalirus.ru/stati/medal-na-vossoedinenie-uniatov-s-pravoslavnoyu-tserkvoyu.php>, 2017-09-04)
- Найраніше відоме зображення Йосафата Кунцевича. *Автор невідомий, бл. 1624 р.* 243
(Репр. за: [Leon Kreuz]. *Kazanie o światobliwym zywocie y chwalebney śmierci Przewielebnego w Bodze oycza Iosaphata Kuncewicza, Arcybiskupa Polockiego, Witebskiego y Mscislawskiego w cerkwi Cathedralney Polockiey przy depozyciey ciała iego odprawowane...* Wilno 1625 / LMAVB RSS, XVII-101-10)
- Ілюстрований опис подвижництва св. Йосафата Кунцевича у Віленському монастирі Пресв. Трійці в панегіричному творі „Символічні образки” Анджея Млодзяновського. *Автор Томас Шнопсас, бл. 1675 р.* 253
(Репр. за: [Andreas Młodzianowski]. *Icones symbolicae vitae et mortis B. Josaphat martyris Archiepiscopi Polocensis, expressae et Perillustri Domino...* Vilnae 1675, f. C2r / Polska Akademia Nauk, Biblioteka Kornicka, sygn. 11171 / *Wielkopolska biblioteka cyfrowa*, [Интернет-ресурс], www.wbc.poznan.pl/dlibra/applet?mimetype=image%2Fxdjvu&sec=false&handler=djvu_html5&content_url=%2FContent%2F369278%2Fdirectory.djvu&p=45, 2017-09-04; там само, f. C4r / www.wbc.poznan.pl/dlibra/applet?mimetype=image%2Fxdjvu&sec=false&handler=djvu_html5&content_url=%2FContent%2F369278%2Fdirectory.djvu&p=48)
- Портрет київського митрополита Кипріяна (Жоховського, 1674–1693). *Автор невідомий, бл. 1680 р.* 263
(Репр. за: Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь / *Magnus Ducatus Lithuaniae*, 2013, [Интернет-ресурс], www.mdl.projektas.vu.lt/thesaurus/idealiosios-kolekcijos/portretu-galerija, 2017-09-04)
- Печатка Віленського братства Пресв. Трійці на документі 1589 р. 273
(Репр. за: РНБ СПб ОР, 1.2.9 / А. Цігоў. Пячаткі старажытнай Беларусі. Мінск 1993, с. 40)
- Лист київського митрополита Михайла (Рагози) до Віленського магістрату, в якому він просить заопікуватися монастирем Пресв. Трійці. 1595 р., фрагмент з архиерейською печаткою 273
(VUB RS, f. 69, b. 9248)

- Устав („Інструкція”) Віленського жіночого монастиря Пресв. Трійці з автографом черниці Констанції (Сленської), титульна сторінка, 1742 р. 283
(ЛННБ ВР, ф. 3, спр. 576, арк. 3)
- Титульна сторінка унійного Службника, виданого Віленською василіянською друкарнею. *Художник Леонтій Тарасевич, 1692 р.* 293
(Репр. за: Лейтоургікон си естъ службникъ съдержашъ в себе почину с[вят]ья Восточныя Ц[е]ркви Литургіи, іже въ с[вя]тыхъ отецъ нашихъ Іоана Златоустаго, Василя Великаго, и Григоріа Двоеслова Папы Римскаго, съ всеми службами, Недельными и Праздничными... Вильна 1692 / Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK VIII-XVII.221A / *Malopolska Digital Library*, [Інтернет-ресурс], <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/doccontent?id=82970>, 2017-09-04)
- Сторінка інвентарного опису друкарні Віленського василіянського монастиря Пресв. Трійці, 1709–1710 рр. 303
(ÖNB Wien, cod. SN-3845, р. 35 v.)
- Надгробна плита віленського бурмістра Афанасія (Анастаза) Браги (†1576) і його сина Антонія Браги (†1580) у Вільнюському храмі Пресв. Трійці. *Автор невідомий, кінець XVI ст.* 313
(Особистий архів Сальвіюса Кулявічюса, м. Вільнюс)
- Чудотворна Віленська ікона Матері Божої Одигітрії (XV ст.). *Літографія, друга половина XIX ст.* 321
(Репр. за: П. Н. Батюшков. Памятники русской старины, іл. 13)
- Святотроїцький храм у Вільні після реконструкції XIX ст. *Літографія за аквареллю Івана Трутнева 60-х рр. XIX ст.* 329
(П. Н. Батюшков. Памятники русской старины, іл. 12)
- Надгробна плита Варвари Скуміної-Тишкевич (Нарушевичової, †1627) у Віленському храмі Пресв. Трійці. *Автор невідомий. Майстерня Костянтина і Якова Тенкалів, 20–30-ті рр. XVII ст.* 335
(Фотограф Алоїзас Петрашюнас, 2011 / [Unikalus objekto kodas 27316], *Kultūros vertybių registras*, іл. 82)
- Вигляд крипти із захороненнями на початку досліджень. *Фотограф Юлюс Калінскас, 2015 р.* 339
(Репр. за: V. Grigaliūnaitė. Po Vilniaus bažnyčia – XVII–XVIII a. kripta su šimtu vienuolių, parapijiečių ir geradarių palaikų // *15min.lt*, іл. 2, [Інтернет-ресурс], www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/po-vilniaus-baznycia-xvii-xviii-a-kripta-su-simtu-vienoliu-parapijieciu-ir-geradariupalaiku-582-527770#_, 2017-09-04)
- Поховальні написи на домовинах, XVIII ст. *Фотограф Юстіна Козакайте, 2015 р.* 341
(Репр. за: A. Kuncėvičius. *Vilniaus bazilijonų statinių ansamblio (681) Švč. Trejybės bažnyčios (27316), Vilniaus m. sav., Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B, 2015 metų archeologinių žvalgymų ataskaita*. Vilnius 2015)

- Знахідки у крипті. Зразки хрестиків, XVIII ст. *Фотограф Вітауте Лукшєнене, 2015 р.* 345
(Репр. за: A. Kuncėvičius. *Vilniaus bazilijonų statinių ansamblio (681) Švč. Trejybės bažnyčios (27316), Vilniaus m. sav., Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B, 2015 metų archeologinių žvalgymų ataskaita.* Vilnius 2015)
- Медальйон із зображеннями єзуїтського святого Франциска Ксав'єра, XVIII ст. *Фотограф Вітауте Лукшєнене, 2015 р.* 349
- Медальйон із зображенням св. Катерини Александрійської, XVIII ст. *Фотограф Вітауте Лукшєнене, 2015 р.* 349
(Репр. за: A. Kuncėvičius. *Vilniaus bazilijonų statinių ansamblio (681) Švč. Trejybės bažnyčios (27316), Vilniaus m. sav., Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B, 2015 metų archeologinių žvalgymų ataskaita.* Vilnius 2015)
- Парамани з елементом східного і римо-католицького хреста, XVIII ст. *Фотограф Вітауте Лукшєнене, 2015 р.* 349
(Репр. за: A. Kuncėvičius. *Vilniaus bazilijonų statinių ansamblio (681) Švč. Trejybės bažnyčios (27316), Vilniaus m. sav., Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B, 2015 metų archeologinių žvalgymų ataskaita.* Vilnius 2015)
- Віленська Святотроїцька гора. *Фотограф Романас Раулінайтіс, 2006 р.* ... 359
(Приватний архів Романаса Раулінайтіса)
- Сучасний вигляд на простір і спадщину старого „Civitas Ruthenica” у XXI ст. *Фотограф Марюс Йовайша, 2007 р.* 373
(Репр. за: M. Jovaiša. *Neregėta Lietuva: [fotoalbumas].* Vilnius 2007, с. 28)
- Лист великого князя литовського і короля польського Сигізмунда III членам Віленського магістрату про номінацію Самійла (Сінчила) архимандритом Святотроїцького монастиря, 16 листопада 1605 р. 391
(Архів СПБІИ, кол. 52, оп. 1, д. 344, л. 91)
- Скарга настоятелів василіянських монастирів (у т. ч. віленського ігумена о. Пахомія (Оранського)) в Новгородському гродському суді на негідну поведінку одного з єромонахів Жировицької обителі. 10 травня 1630 р. 405
(Архів СПБІИ, кол. 52, оп. 2, картон 12, № 10/6, л. 1)
- Верхня палітурка литовськомовного молитовника для прочан „*Kiales križaus pona musu Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya stacyu kieturolikas...*”, виданого Віленською василіянською друкарнею в 1819 р. 427
(VUB RSS, Lr-1043)
- Одна зі сторінок інвентарного опису друкарні Віленського монастиря 1709–1710 рр. 443
(ÖNB Wien, cod. SN-3845, p. 35 v.)

- Одна зі сторінок протоколу опитування візитатором ченців монастиря. 1742 р. 465
(ÖNB Wien, cod. SN-2799, p. 73 v.)
- Портрет київського митрополита Лева (Кишки, 1714–1728). *Автор невідомий, XIX ст.* 477
(LNM, T 1686)
- Перша сторінка інвентарного опису монастиря 1774 р. 489
(Архив СПбИИ, кол. 52, оп. 1, д. 297, л. 1)
- Опікун і меценат монастиря Пресв. Трійці у Вільні Ян Скумин-Тишкевич (бл. 1572–1642) – фундатор каплиці Скуминів. *Автор Конрад Гьотке, бл. 1642 р.* 503
(Репр. за: Alexy Dubowicz. *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął i na theatrum święta szczęś liwie odprawił Jaśnie Wielmożny Jego Mość Pan Janusz Skumin Tyszkiewicz...* Wilno 1642 / *Гісторыя беларускай кнігі*, т. 1 / ред. М. В. Нікалаева. Мінск 2009, с. 199)
- Ікона „Христос Пантократор” у Віленському храмі Пресв. Трійці. *Художник Іван Хруцький, 1850–1851 рр.* 521
(LDM, T 916)
- Грамота великого князя литовського і короля польського Сигізмунда Августа про номінацію віленського бурмістра Федора Яцковича-Велковича архимандритом Святотроїцького монастиря. 1567 р. 537
(Архив СПбИИ, колл. 52, оп. 1, ед. хр. 344, л. 64)
- Панегіричний портрет великого князя литовського і короля польського Яна III Собеського в унійному Служебнику (видання Віленської василіянської друкарні). *Художник Леонтій Тарасевич, 1692 р.* 565
(Репр. за: Лейтоургікон си есть служебникъ съдержашъ в себе почину с[вят]ья Восточныя Ц[е]ркви Литургіи, іже въ с[вя]тыхъ отецъ нашихъ Іоана Златоустаго, Василя Великаго, и Григоріа Двослова Папы Римскаго, съ всеми службами, Недельными и Праздничными... Вильна 1692 / Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK VIII-XVII.221A / *Malopolska Digital Library*, [Інтернет-ресурс], <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/doccontent?id=82970>, 2017-09-04)
- Антимінс вівтаря Св. Онуфрія з Віленського храму Пресв. Трійці, створений за рисунком Франциска Смуглевича. Мідна гравюра, 1789 р. 583
(LDM, G 756/a.)
- Титульна сторінка трактату єзуїта Петра Скарги „Пересторога для грецької віри Русі на трени і лямент Теофіла Ортолога”. Краків, 1610 р. 605
(Репр. за: [Piotr Skarga], *Na Threny Y Lament Theophila Orthologa, Do Rusi Greckiego Nabożeństwa...* Krakow 1610 / BJ, St. Dr. 53784 I / *Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa. Uniwersytet Jagielloński*, [Інтернет-ресурс], <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=374284>, 2017-09-04.)

- Сучасний інтер'єр Вільнюського храму Пресв. Трійці. *Фотограф Сальвіюс Кулявічюс, 2017 р.* 659
(Особистий архів Сальвіюса Кулявічюса)
- Перша сторінка протоколу візитації монастиря 1795 р. 705
(ÖNB Wien, cod. SN-3849, р. 367)
- Надгробна плита ігумені Віленської жіночої обителі Пресв. Трійці Констанції (Єленської) та її сестри Рахилі в монастирському храмі. *Автор невідомий, 50-ті рр. XVIII ст.* 727
(Особистий архів Сальвіюса Кулявічюса)
- Колишній монастир і храм Пресв. Трійці у Вільні на початку XX ст. *Фотограф Ян Булгак, 1913–1915 рр.* 769
([Vilnius: J. Bulhako foto-atelje, 1913–1915] / LMAVB, SFg-2403-5)
- Портрет митрополита Йосафата (Булгака, 1817–1838). *Художник М. Казакевич, 1843 р. (Копія твору Івана Хруцького)* 783
(LDM, T 408)
- Дереворит із зображенням храмової ікони Пресв. Трійці, перенесеної після 1597 р. з василіянської монастирської церкви до православної церкви Святого Духа у Вільні. 1625 р. 909
(Репр. за: Józef Bobrykowicz. *Kazanie na znamenity pogrzeb Wielmożnego Pana Jego Mości Bohdana Martimiana Ogińskiego z Kozielska, podkomorzego trockiego.* Wilno 1625 // Фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України)

AT CULTURAL CROSSROADS: THE HOLY TRINITY SHRINE AND MONASTERY IN VILNIUS

Lithuania's geographical location in the Eastern Baltic region at the civilization-al intersection – first between paganism (Lithuanians, old Prussians and Yatvingians (Sudovians)) and Christianity (Varangians and Slovenians), and, from the late fourteenth century onwards, between Latin rite Lithuanian Catholics and Greek rite Orthodox Ruthenians – determined the emergence in Vilnius (Vilno) of the *Slavia Orthodoxa* organizational institutions of the Byzantine tradition (first of the Kyivan Metropolitanate, and since the fourteenth century – of the Lithuanian Metropolitanate). One of the oldest centers of religious cult in the capital of the Grand Duchy of Lithuania (GDL) was the Monastery of The Holy Trinity. According to hagiographic narration, it was built where the first Lithuanian Christian martyrs (alongside with the Franciscan friars) – Saints Anthony, John and Eustathius suffered for their faith. A church was erected there in 1374. It was located on the outskirts of the densely populated Ruthenian district of Vilnius (Vilno) known as „*Civitas Ruthenica*”. During the fifteenth century, a monastery was established near it, which, at the turn of the century, was already headed by an archimandrite – a fact that indicated the importance and prosperity of the monastery. The engagement of this Orthodox monastic brethren into the inner workings of the Kyivan Metropolitanate is testified by the fact that archimandrite Macarius became the head of the Ruthenian Church in 1495. Since the early sixteenth century, the monastery becomes clearly recognizable in the public space of the city. This was primarily due to the endowment made by Duke Konstantinas Ostrogiškis (Kostiantyn Ivanovych Ostroz'kyi) who in 1514 built a stone temple of the monastery as a *votum* for the Lithuanian victory over the Muscovite army in the battle of Orsha.

During the sixteenth century, the Orthodox monastic community underwent political and legal legitimization along the lines then in force in the GDL. Enjoying the „right of the patronage” (*ius patronatus*), the Grand Duke became the chief patron of the Holy Trinity Monastery; occasionally, he would delegate his prerogatives as *knytor* to the magistrate of Vilnius (Vilno), the Orthodox

metropolitan, or Lithuanian magnates. The challenges provoked by the Protestant Reformation and the processes of the renewal of the Kyivan Metropolitanate during the late sixteenth – early seventeenth centuries turned the Holy Trinity Monastery and its temple into an important cultural and religious center of the Ruthenian Vilno, as much as into a full-fledged partner of the inter-confessional dialogue within the Polish-Lithuanian state. Especially active during that time was the prosperous and influential Brotherhood of the Holy Trinity which initiated Cyrillic book-printing and Orthodox education in the GDL capital.

The ideas of unity between the Eastern and Western Churches, popular among some parts of the GDL spiritual and political elite and institutionalized in 1439 by the Council of Florence, turned out to be one of the precursors of the 1596 Union of Brest. Since the early seventeenth century, the Monastery in Vilnius (Vilno) has become the heart of the new Ruthenian Uniate community. When vibrant Juozapas Benjaminas Rutskis (Josyph Veliamin Rutski), a former Calvinist with a brilliant western education, entered the monastery, and was followed by the charismatic Juozapas Kuncevičius (Josaphat Kuntsevych) who laid foundations for the spiritual renewal of the monastic life within the Uniate Church, then, in 1617, it became feasible to organize these monks into the Order of St. Basilus the Great. Since then and up to the mid-eighteenth century, the Holy Trinity monastery has also served in the role of a „seminary” for the whole Kyivan Metropolitanate: nearly half of all of Vilnius (Vilno) archimandrites and hegumens later became bishops and metropolitans, and the majority of them held key positions in the Basilian Order. It is here in Vilnius (Vilno), that the ethno-confessional identity of *Slavia Unita* begins to take shape, and it is owing to local Basilians that the ritual, societal, cultural practices of the Ruthenian Uniates began to spread across GDL lands.

The Basilian model of Ruthenian monasticism formed within the Holy Trinity Monastery envisaged a combination of the eastern Byzantine and western Latin piety – an ascetic contemplative life of the Orthodox monks and an active cultural, religious and social engagement into the society of those times, typical of the Roman Catholic orders and congregations (as exemplified most graphically by the Jesuits). Josyph Rutski’s reform was a real turning point in the activities of the Vilnius (Vilno) Basilian monks, as it, figuratively speaking, turned their face back to the city. The traditional monastic lifestyle, as it seems, continued to be practiced only by the „highly esteemed ladies” – the nuns of the female Holy Trinity monastery who were also serving God according to the Ruthenian rules of St. Basil the Great, but even they, in view of the elite noble origin of many of them, maintained quite intensive social, economic, cultural and educational relationships with the „world”.

In the seventeenth–eighteenth centuries, the male monastery underwent a process of increasing integration within the public space of the GDL capital city,

a development that reflected a deep interpenetration of the sacred and the secular, the cross-cultural influences between the monastic and civic communities. At the same time, the monastery retained its character as a special sacred place where one could come across examples of highly spiritual life, Christian perfection and faithfulness to Christ as visualized by means of the „signs of time” of Vilnius (Vilno) baroque style (Trinity Gate by Johann Christoph Glaubitz, church interior with its iconostasis, side altars and numerous icons, etc.). Daily services of common worship (Breviary), ascetic practices of the monks, and daily prayers for the Grand Duke and the King, members of the magistrate and the whole city, ktetors and benefactors made everyone, within the multi-voiced Northern Jerusalem, feel „at home” in the Monastery of the Holy Trinity. And the healings obtained by the mediation of the miracle-working icon of Theotokos in Vilnius (Vilno), as well as the relics of saint martyrs and God’s wonderworkers, tombs of the city residents and nobility inside the crypt of the church, the relics of the most blessed Juozapas Kuncevičius (Josaphat Kuntsevych) – all these contributed to the formation of the extraordinary cultural and spiritual aura of the Holy Trinity hill, attracting Ruthenians, Lithuanians and Poles.

Due to the activity of the Holy Trinity Parish and Brotherhood, Printing House and Public School with its Dormitory, the Basilian Monastery was gradually entering the social and cultural space of the GDL capital as its integral element. As the owner of huge landed estates in three voivodeships, considerable amount of residential accommodations in the city (stone houses, „pliatzes” and kitchen gardens) and a rather big financial capital, the monastery turned into an active stakeholder of economic relations of those times. All this contributed to turning the Basilians into „public people” of Vilnius (Vilno). This kind of socialization is testified by the presence of Uniate monks in the urban ceremonial discourse, – they participate in numerous processions and solemnities, organizing them by themselves (a bright example here can be the triumphant adoration of the relics of the most blessed Juozapas Kuncevičius (Josaphat Kuntsevych) in 1667). Furthermore, in the seventeenth-eighteenth centuries the Holy Trinity Monastery represented the Ruthenian community in Vilnius (Vilno) by defending the interests of the Uniate city residents in the magistrate and territorial courts, the Lithuanian Tribunal and city guilds. The Basilian monastery was also taking care of local Uniate parishes, brotherhoods and hospitals.

Cultural integration of the Holy Trinity monastic community and its institutions into the motley, multi-ethnic and multi-confessional mosaic of Vilnius (Vilno) and the whole GDL was, in fact, the main premise for the meeting, on the borderlands of the Baltic region, of the Ruthenian (Ukrainian-Belarusian) East and the Lithuanian West. This contributed to the convergence of various „civilizational circles” and gave birth to new regional identities. Their identity was constructed not only on the consolidation of one’s „native” identity within

a closed cultural ghetto but also on the creative reworking of a „foreign” one. This provided an opportunity, within that society, for „adapting without assimilation”. This particular *Lithuanian model* of the new cultural and religious identity of the Uniate Church was first worked out in Vilnius (Vilno) and it provided the GDL Ruthenians with solid identity markers. This Lithuanian version of *Slavia Unita* provided a pattern for shaping the contemporary Catholic face of the Basilian Order and of the whole Kyivan Metropolitanate.

This new cultural and religious program of *Slavia Unita* in Vilnius (Vilno) was created first of all within the system of „codes” of the Polish Latin culture, as well as in accordance with the patterns, borrowed directly from Rome’s papal colleges, where the bulk of future inmates of the Basilian monastery obtained their theological education and received their worldview formation. In fact, we are talking here about the emergence of a specific Basilian mentality – *paposlavism* (the term coined by Alexander Naumov). Within its boundaries, loyalty to the Polish-Lithuanian state meant fidelity to the Roman Apostolic See. The Monastery of the Holy Trinity turned out to be deeply rooted in the Sarmatian culture of the times, Vilnius (Vilno) urban society and the social life of the Polish-Lithuanian Commonwealth, which, in a broader context, can be viewed as a result of confessionalization, modernization and occidentalization of the Uniate Ruthenians. The external manifestation of these processes could be observed in the gradual penetration of Polish and Latin languages to everyday life, educational activities, monastery administration and liturgical practice of the monastery where the two languages not only served the professional needs of the public sphere, but also played a social function of communication with the „world”.

At the same time, under the influence of the Enlightenment discourse of the time and the ideas of European Renaissance, Vilnius (Vilno) Basilians contributed to the development of Lithuanian national culture. Thus, in 1794 their Printing house published in Lithuanian language a patriotic homily by Rev. Mykolas Karpavičius (Karpowicz) *Kozonius ant gailingo atrovijimo pagrabo*, and in 1811 one of the Vilnius (Vilno) monks – Alexander Butkevych, the future hegumen of the Holy Trinity Monastery, edited a book of Latin Grammar and a Lithuanian-Polish dictionary *Kalbriedą Lietuviškay Lenkiszka Ležuwie mielejšnieme Zemayciu*. The Basilian Printing house in Vilnius (Vilno) was publishing high-quality and competitive products in various languages – Latin, Polish, Church Slavonic, „plain” Ruthenian and Lithuanian. During the period of 1760–1800 alone, this Printing house issued up to 172 publications. In the second half of the eighteenth century – the first half of the nineteenth century the Uniate monks were so successful in taking care of Lithuanians in the city of Padubysis (by setting up a primary, and, later on, a full-circle theological school for teaching local youth) that soon this settlement was renamed in honour of Basilian fathers thus coming to be called Bazilijonai.

Unlike the Pokrovska (Ruthenian) province formed in Ukrainian lands of the Polish Crown, the structure of the Uniate identity of the Lithuanian Basilians was dominated by the elements of Latin confessional emblematics (Eucharistic adoration, papal indulgences, para-liturgical veneration, recited services, etc.). They also evidently prevailed over the „Ruthenian antiquities” and were rather limited in accepting the Orthodox culture of those times (we are talking here primarily about the Vilnius (Vilno) Holy Trinity monastery) and, in a wider sense, the eastern Christian tradition. This peculiarity of the Lithuanian Basilians is partially due to the circumstances that the Monastery of the Holy Trinity in Vilnius (Vilno), its monks and parishioners, as well as the social institutions under their control, did not have such tense relations with Roman Catholics as, let us say, Uniate Ruthenians in Lviv, Peremyshl and Kholm eparchies, where they would be facing the policy of *cultural imperialism* from the side of the local Latinized residents (*latinnyks*).

In general, the ethnic and religious identity of Vilnius (Vilno) Basilians, ambivalent in its nature though it was, was evidently inclined to Lithuanian local patriotism and to recognition of the *Res Publica* of Both Nations as a Greater Motherland into which the Uniates included also the Smaller Motherland – Rus’. In the GDL capital, where the parish network of the Uniate Church was reduced to a few churches and the number of Ruthenians considerably declined, the local model of *Slavia Unita* faced a threat of being turned into a regional version of Latin culture of the Polish-Lithuanian state. On the other hand, despite a lengthy cultural dialogue, contacts in everyday life and a centuries-long experience of neighborhood, the two main ethno-confessional Vilnius (Vilno) communities – Latin (Lithuanian-Polish) and Ruthenian – for a long time were developing separately, and the mental map of the city residents, as well as the social and cultural practices of the time, preserved the division of the city into *Latin* and *Ruthenian* districts. Due to their origin, social and personal connections and the memory of shared ancestors, local Ruthenians were creating a relatively consolidated ethnic group. Thus, in the general urban space of that time, the Monastery of the Holy Trinity remained a representative of the Ruthenian community of Vilnius (Vilno) embracing the Orthodox, the Uniates, in this way forming bi-confessional „face” of the unified Ruthenian ethnic group (contemporary Belarusians and Ukrainians).

The status of Basilian Order and the Holy Trinity Monastery considerably worsened after the Partitions of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Russian occupation of Vilnius (Vilna) in 1795. Yet, for some time (up to 1830s), Basilians were successful in preserving their internal autonomy and the established-over-centuries mode of life. In view of the monastery’s significant role in the spiritual and intellectual life of the Vilnius imperial university, tsarist administration was, in general terms, tolerant of the activities of the local

Uniate monastery. The position of the Holy Trinity monks looked contrastingly different as opposed to the destiny of persecuted Basilians in the territories of the Kyivan Metropolitanate placed under Russian control and within Austrian and Prussian dominions. However, after the 1830–1831 uprising and after bishop Josyph (Semashko) had proclaimed a direct control over the Monastery, the future of its inhabitants was decided. Under the new social, cultural, religious and political reality of the Romanov Empire, „voluntary” transition of all Basilian brothers and sisters into Orthodox Church became a sheer formality. Location of the residence of the Orthodox bishop and of the Zhyrovychi seminary within the Monastery, transportation of all Orthodox monks here, and the death of the bulk of the former Uniate monks – all this made it possible to close down the Vilnius (Vilna) monastery in 1865. Further reconstruction of the Holy Trinity Church, according to the project of a Russian architect Nikolai Chagin, was a political act meant to strengthen ideological foundations of the Synodal Orthodoxy in Lithuania, as well as an element of strategic course directed to building in Vilnius (Vilna) a Russian social and cultural segment by incorporating into it the legacy of the Greek Uniates.

* * *

After a long period of oblivion, the Holy Trinity Monastery and its Shrine, unexpectedly for many, revived in the independent Lithuania as a continuation of the GDL traditions in modern times. The Holy Trinity complex turned into a unique place of historical and cultural memory, not only for Ukrainians and Lithuanians, but also for Belarusians, Poles and Russians. Despite of rampant nationalization of historiographies in the states of the former Warsaw pact, and the prevalence of an ethnocentric approach to the interpretations of the shared past, the spiritual and cultural legacy of the monastery on the Trinity Hill, presented with a critical approach in our collective monograph, can become a fruitful avenue for modern research model for the sake of study and improved articulation of GDL traditions in Belarus and Ukraine, as well as for the better awareness of the contribution of the *Ruthenian faith* (in particular *Civitas Ruthenica* in Vilnius) to the formation of the contemporary civilizational face of Lithuania.

KULTŪRŲ KRYŽKELĖ: VILNIAUS ŠVČ. TREJYBĖS ŠVENTOVĖ IR VIENUOLYNAS

Lietuvos lemtis būti civilizacijų sankryžoje – iš pradžių tarp pagonybės ir krikščionybės, vėliau tarp lotynų ir graikų apeigų krikščionybės – lėmė ir Rytų Bažnyčios institucijų atsiradimą Vilniuje. Tai buvo bizantiškosios tradicijos Kijevo, o nuo XIV a. ir Lietuvos metropolija. Vienas iš pirmųjų jos satelitų ir centrų buvo Švč. Trejybės vienuolynas Vilniuje. Hagiografiniai padavimai byloja, kad jis iškilo pirmųjų Lietuvos krikščionių kankinių (prie tokių reikėtų priskirti ir pranciškonų vienuolius) – šv. Antano, Jono ir Eustatijo – nužudymo vietoje. Apie 1374 m. čia iškilo šventovė, tuo metu buvusi už tankiai apgyvendintos rusėniškosios Vilniaus miesto dalies – *civitas Ruthenica*. XV a. prie jos įsikūrė vienuolynas, kuriam amžiaus pabaigoje jau vadovavo arkimandritas, o tai byloja apie reikšmės išaugimą. Vilniaus vienuolynas tapo vienu iš Kijevo metropolijos gyvenimo dalyvių ar veiksmų: 1495 m. jo arkimandritas Makarijus paskirtas Kijevo ir visos Rusios metropolitu. XVI a. pradžioje vienuolynas jau buvo gerai atpažįstamas viešojoje miesto erdvėje. Prie to prisidėjo ir kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis – 1514 m. jis vienuolyne pastatė mūrinę šventovę kaip votą už Lietuvos kariuomenės pergalę prieš Maskvos kariuomenę Oršos mūšyje.

XVI a. vyko politinis ir teisinis stačiatikių vienuolinės bendruomenės įsivertinimas LDK. Didysis kunigaikštis tapo Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno aukščiausiuoju globėju („patronato teisė“, *ius patronatus*), kartkartėmis deleguodamas savo kaip ktitoriaus prerogatyvas Vilniaus magistratui, stačiatikių metropolitui ar Lietuvos didikams. Protestantiškos reformacijos iššūkiai ir Kijevo metropolijos atnaujinimo procesai, vykę XVI a. paskutiniame ketvirtyje – XVII a. pradžioje, vienuolyną ir jo šventovę pavertė reikšmingu rusėniškosios kultūros ir religiniu centru bei visaverčiu tarpkonfesinio dialogo LDK dalyviu. Ypač aktyvi tuo metu buvo turtinga ir įtakinga Švč. Trejybės brolija, tapusi knygų spausdinimo kirilica ir stačiatikių švietimo Vilniuje iniciatore.

Dar iki 1596 m. Brastos bažnytinės unijos tarp dalies LDK dvasinio ir politinio elito buvo populiarios Rytų ir Vakarų krikščionybės vienybės idėjos. XVII a. pradžioje naujos rusėnų-unitų bendruomenės širdimi tapo Vilniaus Švč. Trejybės

vienuolynas. Šio vienuolyno žmonės, buvęs kalvinistas, puikų išsilavinimą Vakaruose įgijęs energingasis Juozapas Benjaminas Rutskis ir charizmatiškasis Juozapatas Kuncevičius, inicijavo visų Unitų Bažnyčios vienuolių dvasinį atnaujinimą ir jų suvienijimą į Bazilijonų ordiną (1617). Nuo to laiko ir iki pat XVIII a. vidurio Vilniaus vienuolynui teko visos Unitų Bažnyčios „seminarijos“ vaidmuo: beveik pusė jo arkimandritų ir vyresniųjų vėliau tapo vyskupais ir metropolitais, daugelis jų užėmė pagrindines Bazilijonų ordino pareigas. Būtent Vilniuje pradėjo formuotis *Slavia Unita* etnokonfesinė tapatybė, o dėl Vilniaus bazilijonų rusėnų-unitų religinės, visuomeninės ir kultūrinės praktikos pradėjo skleistis visose LDK žemėse.

Švč. Trejybės vienuolyne susiformavo unitų vienuolių bazilijoniškas modelis – savitas Rytų bizantiškojo (asketiško, kontempliatyvaus stačiatikių vienuolių gyvenimo) ir Vakarų lotyniškojo (katalikų ordinams ir kongregacijoms, ypač jėzuitams, būdingo aktyvaus išitraukimo į kultūrinį, religinį ir visuomeninį sociumo gyvenimą) derinys. Rutskio reforma buvo akivaizdus lūžis Vilniaus vienuolyno veikloje: vaizdžiai tarus, veidu pasisukta į miestą. Atrodo, kad tradicinio vienuolių gyvenimo būdo ir toliau laikytasi tik Vilniaus moterų bazilijonių vienuolyne, nors ir jos su „išoriniu“ pasauliu palaikė gana intensyvius ekonominius, kultūrinius ir švietėjiškus santykius (tam galėjo turėti įtakos ir jų kilmė – priklausymas Lietuvos elito giminėms). O vyrų vienuolynas XVII–XVIII a. tolydžio integravosi į viešąją LDK sostinės erdvę, mezgėsi bazilijonų dialogas su miesto sociumu. Tačiau jis ir toliau išliko ypatinga sakraline erdve, kur telkėsi pamaldumo, krikščioniškojo tobulumo ir ištikimybės Kristui pavyzdžiai. Tai materializavosi barokiniuose „laiko ženkluose“: Jono Kristupo Glaubico Švč. Trejybės vartuose, šventovės ikonostase, altoriuose su gausiais atvaizdais.

Liturgija, asketiškos vienuolių praktikos, kasdienės maldos už valdovą, ktitorius, geradarius ir miesto bendruomenę Švč. Trejybės vienuolyną darė „savu“ Vilniui – daugiabalsei Šiaurės Jeruzalei. Stebuklingoji Vilniaus Dievo Motinos ikona, šventųjų kankinių ir palaimintojo Juozapato Kuncevičiaus relikvijos, miestiečių ir bajorijos laidojimai šventovės kriptoje kūrė ypatingą Švč. Trejybės kalvos aurą, vienodai patrauklią rusėnams, lietuviams ir lenkams. Prie bazilijonų vienuolyno integralumo, jo tapsmo Vilniaus visuomeninės ir kultūrinės erdvių sudedamąja dalimi, jo „viešąja institucija“ prisidėjo ir kiti veiksniai. Tam turėjo įtakos aktyvi Švč. Trejybės parapijos, to paties pavadinimo bažnytinės brolijos, spaustuvės ir viešosios mokyklos su bendrabučiu (konviktu) veikla. Vienuolynas, valdydamas dvarus trijose LDK vaivadijose ir gyvenamuosius namus Vilniuje bei turėdamas sukauptą gausų finansinį kapitalą, tapo aktyviu veikėju ūkio ir ekonomikos srityse. Kitas integravimosi pavyzdys – ceremonijos: vienuoliai unitai buvo aktyvūs religinių procesijų ir kitų iškilmių mieste dalyviai ar organizatoriai. Puikus pavyzdys čia būtų palaimintojo Juozapato Kuncevičiaus relikvijų pristatymas Vilniuje 1667 m. Greta viso to XVII–XVIII a. Švč. Trejybės

vienuolynas, gindamas miestiečių unitų interesus magistrate, teismuose ir cechuose, tapo faktiniu rusėnų bendruomenės atstovu Vilniuje. Vienuolynas taip pat globojo miesto unitų parapijas, brolijas ir špitoles.

Švč. Trejybės vienuolių ir jų sukurtų institucijų integravimasis į marga, daugiaetninę ir daugiakonfesę Vilniaus bei visos LDK mozaiką sudarė galimybių susitikti rusėniškiems (ukrainiečių-baltarusių) Rytams ir lietuviškiems Vakarams, taip suartinti skirtingas civilizacijas ir sukurti naujas regionines tapatybes. Ši tapatybė pasireiškė ne tik „savojo“ įsitvirtinimu uždarame kultūriniame gete, bet ir kūrybiniu „svetimojo“ perėmimu, taip sociumui suteikiant galimybę prisitaikyti be asimiliacijos. Būtent toks ypatingas Unitų Bažnyčios kultūrinės-religinės tapatybės *lietuviškasis modelis*, pradėtas Vilniuje, pamažu buvo įtvirtintas LDK teritorijoje ir kaip pagrindinė tapatybė pasiūlytas visai Kijevo metropolijai. Šis lietuviškasis *Slavia Unita* modelis tapo naujoviško Bazilijonų ordino ir visos Kijevo metropolijos katalikiškojo pavidalo formavimosi terpe.

Nauja kultūrinė-religinė *Slavia Unita* programa LDK ir visų pirma Vilniuje buvo kuriama pasitelkiant pirmiausia lenkiškos lotynų kultūros „kodų“ sistemą, taip pat tiesiogiai iš Romos, kur popiežiškosiuose kolegijose teologinio išsilavinimo siekė ir savo pasaulėžiūrą formavo daugelis būsimų Švč. Trejybės vienuolyno vienuolių, pasiskolintais pavyzdžiais. Faktiškai galima kalbėti apie savito bazilijonų mentaliteto – *paposlavizmo* (sąvoka priklauso Aleksandriui Naumovui) – atsiradimą, o pastarojo lojalumas Lietuvos ir Lenkijos valstybei buvo traktuojamas kaip ištikimybė Apaštališkajam sostui. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynas buvo giliai išsisknijęs į miesto sociumą, to meto sarmatiškąją kultūrą bei ATR visuomeninį gyvenimą ir platesniu kontekstu tai galima traktuoti kaip rusėnų-unitų konfesionalizacijos, atsinaujinimo ir oksidentalizacijos (Vakarų kultūros perėmimo) rezultatą. Išorinė verbalinė oksidentalizacijos išraiška buvo lenkų ir lotynų kalbų skverbimasis į kasdienį gyvenimą, švietimo praktikas, vienuolyno administraciją bei vienuolių pamaldas, kur jos ne tik padėjo įgyvendinti „profesinius“ poreikius, bet ir atliko socialinę komunikacijos su „išoriniu“ pasauliu funkciją.

Lietuvos bazilijonų savivokoje lotyniškieji konfesiniai ženklai, arba „naujų“ (Eucharistijos kultas, *filioque*, popiežiaus suteikiami atlydai ir kt.), akivaizdžiai dominavo prieš „rusėnų senovę“. Šioje erdvėje taip pat mažai akcentuota stačiatikių kultūra (kalbama visų pirma apie Šv. Dvasios vienuolyną Vilniuje) ir Rytų krikščioniškoji tradicija apskritai. Tuo akivaizdžiai skirtasi nuo Dievo Motinos Globos provincijos, įsteigtos Lenkijos Karalystei priklausiusiose Ukrainos žemėse. Šiuos ypatumus iš dalies galima paaiškinti realija, kad vienuolyno Vilniuje, jo vienuolių ir parapijiečių bei jo kuruojamų švietimo ir labdaros institucijų santykiai su katalikais nebuvo tokie įtempti kaip, tarkim, rusėnų-unitų Lvovo, Peremyšlio ir Chelmo vyskupijose, kur susidurta su vietinių „lotynininkų“ „kultūriniu imperializmu“.

Vilniaus vienuolių bazilijonų savivoka, turint omenyje jos dvilypumą, pasi-
reiškė akivaizdžiu regioniniu patriotizmu (regionu šiuo atveju laikant Lietuvą)
ir ATR pripažinimu Didžiąja Tėvyne, kurios sąvoka unitai aprėpdavo ir Mažąją
Tėvynę – Rusiją arba, siauresne konfesine prasme, *Slavia Unita*. Vilniuje, kur
Unitų Bažnyčios parapijų tinklas buvo sutrauktas iki kelių šventovių, o rusėnų
skaičius akivaizdžiai sumažėjo, eklezinis *Slavia Unita* modelis turėjo visas prie-
laidas transformuotis į ATR regioninį lotyniškosios kultūros variantą. Tačiau,
nepaisant ilgai trukusio tarpkultūrinio dialogo, bendros kaimynystės ir kontaktų
kasdieniame gyvenime, dvi pagrindinės etnokonfesinės Vilniaus bendruomenės –
lotyniškoji (lietuvių ir lenkų) bei rusėnų – vis dėlto liko atskiros, gyvuoda-
mos savituose sociumuose-getuose, nors tai ir nebuvo izoliavimasis šiuolaikine
šio žodžio prasme ir neneigta ilgalaikė abipusė įtaka. Švč. Trejybės vienuolynas
išliko Vilniaus rusėnų etnokonfesines bendruomenės (stačiatikių ir unitų) dalimi
ir kartu formavo dvikonfesio rusėnų etnosą (šiuolaikinių baltarusių ir ukrainie-
čių) modelį. Taigi mentaliniame Vilniaus žemėlapyje bei pagal miestiečių so-
ciokultūrinės praktikos miestas ir toliau liko pasidalytas į „lotyniškąją“ ir „rusė-
niškąją“ dalis, o Vilniaus rusėnai, susieti kilmės, asmeninių ryšių bei atminties
apie bendrus protėvius, sudarė sąlygiškai konsoliduotą etninę grupę.

Vilniaus bazilijonų prisidėta ir prie lietuvių (lietuviakalbių) kultūros plė-
tros. 1794 m. bazilijonų spaustuvėje buvo išleistas patriotinio pobūdžio kuni-
go Mykolo Karpavičiaus pamokslas lietuvių kalba *Kozonius ant gailingo at-
provijimo pagrabo*, o 1811 m. vienas Vilniaus bazilijonų vienuolių, būsimasis
Švč. Trejybės vienuolyno vyresnysis, Aleksandras Butkevičius spaudai parengė
lietuvių kalbos gramatiką ir lietuvių–lenkų kalbų žodyną *Kalbriedą Lietuvišką
Lenkiszka Ležuwie mieleyšnieme Zemayciu*. Tiesa, bazilijonų spaustuvė Vilniuje
spausdino aukštos kokybės leidinius įvairiomis kalbomis – lotynų, lenkų, slavų
bažnytine, „paprasčia“ rusėnų ir lietuvių. Vien 1760–1800 m. joje buvo išleista
172 pavadinimų leidinių. XVIII a. antroje pusėje – XIX a. pirmame trečdalyje
vienuoliai unitai Padubysio miestelyje (dabar Šiaulių rajonas) sėkmingai užsiė-
mė dvasiniu ir švietėjišku darbu: įkūrė pradžios, o vėliau ir šešiametę mokyklą
vietos jaunimui. Ilgainiui ir pats miestelis įgijo Bazilijonų vardą.

Švč. Trejybės vienuolyno, kaip ir viso Bazilijonų ordino, gyvavimas kom-
plikavosi po ATR padalijimų ir 1795 m. Vilniaus okupacijos, o po kelių dešim-
tmečių jo egzistavimas dėl carinės administracijos primestų sąlygų tapo apskri-
tai neįmanomas. Naujosios valdžios akimis, Vilniaus vienuolynas atliko svarbią
Vilniaus universiteto dvasinio ir intelektualinio globėjo funkciją ir ilgą laiką,
net iki XIX a. 4 deš., sugebėjo išlaikyti savo vidinę autonomiją ir per anks-
tesnius amžiaus nusistovėjusį gyvenimo būdą. Švietėjiška Vilniaus bazilijonų
veikla prisidėjo prie to, kad carinė administracija apskritai tolerantiškai žiūrėjo
į šį vienuolyną. Jo situacija, palyginti su bazilijonų likimu kitose Kijevo met-
ropolijos teritorijose, atsidūrusiose Rusų imperijos, ar net Austrijos ir Prūsij-

jos valdose, kur jie persekiojami, buvo akivaizdžiai kitokia. Viskas pasikeitė po 1830–1831 m. sukilimo, kai vyskupo Juozapo Semaškos buvo įvesta tiesioginė Vilniaus vienuolyno kontrolė – tai baigėsi formaliai savanorišku visų Vilniaus brolių bazilijonų ir seserų bazilijonių perėjimu / pervedimu į stačiatikybę (1839–1840), taip priverstinai deklaruojant politinę ištikimybę carui. Stačiatikių vyskupo rezidencijos ir Žirovičių seminarijos įkurdinimas Švč. Trejybės vienuolyne, stačiatikių vienuolių atkėlimas ir senųjų unitų vienuolių išmirimas priartino baigtį – 1865 m. Vilniaus vienuolynas buvo oficialiai uždarytas. Netrukus po to prasidėjusi Švč. Trejybės šventovės rekonstrukcija pagal rusų architekto Nikolajaus Čagino projektą buvo politinis aktas, skirtas ideologiniams maskvietiškos stačiatikybės pamatams sustiprinti Lietuvoje, bei strateginio siekio Vilniuje įtvirtinti rusų sociokultūrinį segmentą, nusavinant ir perprasminant unitų palikimą, realizavimas.

* * *

Po ilgos užmaršties Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynas ir šventovė atgimė nepriklausomoje Lietuvoje kaip LDK tradicijų modernioje epochoje tąsa. Švč. Trejybės kompleksas tapo svarbia ir net unikalia istorinės ir kultūrinės atminties vieta, pirmiausia ukrainiečiams ir lietuviams, bet taip pat baltarusiams, lenkams ir rusams. Nepaisant akivaizdaus istoriografijų nacionalizavimosi buvusios Sovietų Sąjungos erdvės šalyse ir čia vyraujančio etnocentrinio požiūrio interpretuojant bendrą praeitį, vienuolių buveinės Švč. Trejybės kalvoje dvasinio ir istorinio paveldo pristatymas per mokslinę prizmę šioje kolektyvinėje monografijoje turi potencialo tapti akstinu ir modeliu tolesniems LDK tradicijų tyrimams ir jiems aktualinti Baltarusijoje, Lietuvoje ir Ukrainoje, norint geriau suvokti rusėniškojo dėmens (ir ypač *civitas Ruthenica* Vilniuje) svarbą / indėlį LDK, formuojantis modernioms tautoms ir jų dabarčiai.

НА ПЕРЕКРЕСТКЕ КУЛЬТУР: МОНАСТЫРЬ И ХРАМ ПРЕСВЯТОЙ ТРОИЦЫ В ВИЛЬНЮСЕ

Географическое положение Литвы в Восточном Балтийском регионе на цивилизационном рубеже между языческим (литовцы, пруссы и ятвяги) и христианским (варяги и славяне) населением, а впоследствии – между христианами латинского (литовцами) и греческого (русинами – современными белорусами и украинцами) обрядов, благоприятствовало появлению в Вильне (Вильнюсе) организационных структур Восточной Церкви (сначала Киевской, а с XIV в. и Литовской митрополий). Одним из древнейших очагов христианского культа в столице ВКЛ являлся монастырь Пресв. Троицы. Согласно агиографическому преданию, он возник на месте казни первых (наряду с монахами-францисканцами) литовских мучеников-христиан – св. Антония, Иоанна и Евстахия. После длительного „темного периода” XIV–XV вв., практически не отраженного в письменных источниках, в XVI в. Святотроицкая обитель стала узнаваемым местом публичного пространства разросшегося города. Это изменение было ознаменовано постройкой в 1514 г. каменной монастырской церкви, явившейся благодарственным даром князя Константина Ивановича Острожского за победу литовского войска над московской армией в битве под Оршей.

В течение XVI в. состоялась политическая и правовая легитимизация православной монашеской общины в системе государственного управления ВКЛ. Благодаря „праву патроната” (*jus patronatus*), великий князь стал верховным покровителем обители. Время от времени литовские государи делегировали свои prerogatives ктитора Виленскому магистрату, православному митрополиту или местным вельможам. Вызовы протестантской Реформации и процессы обновления Киевской митрополии последней четверти XVI – начала XVII в. превратили монастырь и храм Св. Троицы в мощный культурный и религиозный центр русинского Вильна и в полноправного партнера межконфессионального диалога на территории ВКЛ. Особую активность проявило богатое и влиятельное Святотроицкое

братство, положившее начало кириллическому книгопечатанию и православному школьному образованию в столице ВКЛ.

Идеи восстановления единства восточного и западного христианства, развитые Флорентийским собором 1439 г. и поддерживаемые частью духовной и политической элиты, предвосхитили Брестскую церковную унию 1596 г. На протяжении последующих столетий Виленскому монастырю принадлежала роль главного духовного центра нового церковного сообщества русинов-униатов. Приход в обитель энергичного Иосифа (Велямина Рутского), бывшего кальвиниста, получившего блестящее западное образование, и харизматичного Иосафата (Кунцевича), положил начало созданию монашества Униатской Церкви и его организационному объединению в 1617 г. в Базилианский орден. С тех пор и до середины XVIII в. Свято-троицкая обитель исполняла функцию „семинарии” для всего униатского духовенства: почти половина виленских архимандритов и игуменов позже стали епископами и митрополитами, а большинство из них занимали ключевые должности в Базилианском ордене. Именно в Вильне было положено начало процессам формирования этноконфессиональной идентичности *Slavia Unita*, которые со временем имели широкое распространение среди русинского населения ВКЛ.

Выработанная в Свято-троицком монастыре модель униатского монашества предусматривала сочетание восточнохристианского благочестия – аскетичной, созерцательной жизни православных монахов – с активной их вовлеченностью в социокультурные практики, что являлось характерным для римско-католических орденов и конгрегаций (в частности, иезуитов). Реформа Иосифа (Рутского) произвела настоящий переворот в деятельности Виленской обители, повернув ее, образно говоря, лицом к городу. Кажется, только „преподобные девы” – монахини Виленской женской обители, согласовывая свою посвященную Богу жизнедеятельность с введенными Рутским строгими правилами св. Василия Великого, продолжали следовать принципу отказа от мирской суеты. И все же, учитывая элитарное сословное происхождение многих из инокинь, женский монастырь сохранял весьма интенсивные социально-экономические и культурно-образовательные отношения с окружающим миром.

В то же время обитель продолжала оставаться для горожан особым сакральным местом, где можно было отыскать примеры высокой христианской духовности, жертвенности и совершенствования. Эти идеалы визуализировалось посредством высокохудожественных „знаков времени” эпохи Виленского барокко (Троицкие ворота, сооруженные по проекту Иоганна Кристофа Глаубица, интерьер храма с его иконостасом, боковыми алтарями, многочисленными иконами и т. д.). Богослужения суточного круга, аскетические бдения монахов, ежедневные молитвы за великого

князя и короля, городскую корпорацию, ктиторов и благотворителей делали Святотроицкий монастырь „своим” для многоязыкого „Северного Иерусалима”. А чудесные исцеления молитвами пред иконой Виленской Богородицы, мощи святых мучеников и Божьих угодников, захоронения горожан и шляхты в крипте храма, реликвии блаж. Иосафата (Кунцевича) создали особую культурную и духовную ауру Троицкой горы, в равной степени притягательную для русинов, литовцев и поляков.

Синергетический эффект от деятельности Святотроицкого прихода, одноименного церковного братства, типографии и светской школы с общежитием (конвikt) способствовал присутствию мужского монастыря в публичном пространстве столицы ВКЛ, сделал возможным диалогическое взаимовлияние городского социума и базилианского сообщества. Обладая богатыми земельными имениями в трех воеводствах ВКЛ, солидным имущественным фондом в городе (многочисленные каменные дома, земельные участки) и немалым финансовым капиталом, Святотроицкая обитель превратилась в активного участника хозяйственных и торгово-ростовщических отношений того времени, что также способствовало превращению базилиан в „публичных людей” Вильнюса. Одним из ярких примеров такой интеграции является присутствие монахов в церемониальном пространстве города – униатские клирики выступали и как участники многочисленных шествий и других торжеств, и как их организаторы (например, триумфальная демонстрация мощей блаж. Иосафата (Кунцевича) в Вильне 1667 г.). Более того, в XVII–XVIII вв. Святотроицкий монастырь стал фактическим представителем русинской общины города, выступая защитником интересов горожан-униатов в магистрате, градских и земских судах, в Главном Литовском трибунале и городских цехах. Базилианская обитель также осуществляла опеку над униатскими приходами, братствами и госпиталями Вильнюса.

Инкультурация сообщества монахов Пресв. Троицы и созданных ими институтов в пеструю этническую и конфессиональную мозаику Вильнюса и всего ВКЛ сделала возможной „встречу” русинского Востока с литовским Западом. Эта встреча сближала разные „цивилизационные круги” и порождала новые региональные идентичности. Их тождество строилось не только на утверждении „своего” в замкнутом культурном гетто, но и на творческом усвоении „чужого”, что обеспечивало в пределах всего общественного организма возможности для „приспособления без ассимиляции”. Именно такая особая литовская модель новой культурно-религиозной идентичности Униатской Церкви появилась в Вильне. Она постепенно утверждалась на территории ВКЛ и была предложена в качестве основополагающей модели для всей Киевской митрополии. Эта литовская модель *Slavia Unita* предусматривала формирование модернизованного облика Базилианского ордена и всей Киевской митрополии.

На территории ВКЛ и, в первую очередь, в его столице новая культурно-религиозная программа *Slavia Unita* создавалась в системе „кодов” польской латинской культуры, а также в соответствии с образцами, перенесенными непосредственно из Рима, где в папских коллегиях получала богословское образование и проходила мировоззренческую формацию значительная часть будущих иноков Святотроицкого монастыря. Фактически речь шла о появлении специфической базилианской ментальности – „папославизма” (выражение принадлежит Александру Наумову), подразумевавшему под верностью Польско-Литовскому государству преданность Римскому Апостольскому престолу. Святотроицкая обитель оказалась теснейшим образом связана со шляхетско-сарматской культурой того времени, городской средой Вильнюса и общественной жизнью Речи Посполитой, что в более широком контексте можно рассматривать как результат конфессионализации, модернизации и окцидентализации русинов-униатов. Внешним вербальным выражением окцидентализации было постепенное проникновение польского и латинского языков в повседневную жизнь, образовательные, административные и богослужебные практики базилиан, в которых они не только обслуживали профессиональную культуру, но и выполняли социальную функцию коммуникации с „миром”.

В то же время, под влиянием культурной модели европейского Просвещения, виленские базилиане приобщились к развитию литовской национальной культуры. Так, в 1794 г. святотроицкая типография издала патриотическую проповедь на литовском языке о. Миколаса Карпавичюса „*Kozonius ant gailingo atprovijimo pagrabo*”, а в 1811 г. один из виленских монахов – Александр (Буткевич) (*Aleksandras Butkevicius*), подготовил к печати грамматику литовского языка и литовско-польский словарь „*Kalbriedą Lietuviškay Lenkiszka Ležuwie mieleyšnieme Zemayciu*”. Базилианская типография в Вильне публиковала качественную и конкурентоспособную продукцию на разных языках – латинском, польском, церковнославянском, „простом” русинском и литовском. Только в течение 1760–1800 гг. она выпустила в свет 172 издания. А во второй половине XVIII – первой половине XIX вв. монахи-униаты настолько успешно осуществляли духовную опеку над литовцами в городке Падубисы, организовав здесь начальную, а затем и полноценную богословскую школу для обучения местной молодежи, что вскоре это поселение было названо в их честь Базилионай (*Bazilionai*).

В отличие от созданной в украинских землях Короны Польской Покровской (Русинской) провинции базилиан, в структуре униатской идентичности литовских монахов элементы латинской конфессиональной эмблематики („новостей”) (евхаристический культ, *filioque*, папские индульгенции, паралитургийные службы, читаемые богослужения и т. д.)

явно преобладали над „русинской стариной”. Базилиане контактировали с православной культурой того времени в весьма ограниченном измерении (речь идет прежде всего о монастыре Св. Духа в Вильне) и слабо воспринимали восточную христианскую традицию. Частично эта особенность объясняется тем обстоятельством, что в Вильне Святотроицкий монастырь, его иноки, прихожане и контролируемые ими образовательные и благотворительные институты не имели таких напряженных отношений с римо-католиками, как, скажем, русины-униаты во Львовской, Перемышльской и Холмской епархиях, где они сталкивались с политикой „культурного империализма” польских духовных и светских элит.

В целом, этническая и религиозная амбивалентность монахов-базилиан в Вильне все же отчетливо склонялась к литовскому региональному патриотизму и признанию Речи Посполитой Обоих Народов как Великой Родины, куда униаты помещали и Малую Родину – Русь, или же, в более узком конфессиональном смысле – *Slavia Unita*. В столице ВКЛ, где приходская сеть Униатской Церкви ограничивалась несколькими храмами, а численность русинов постепенно уменьшалась, епископальная модель *Slavia Unita* имела все шансы превратиться в региональный вариант латинской культуры Польско-Литовского государства. Но, несмотря на длительный культурный диалог, контакты на бытовом уровне и многовековой опыт соседства, два основных этноконфессиональных сообщества Вильнюса – латинское (литовско-польское) и русинское – развивались обособленно, хотя и в процессе продолжительного взаимовлияния. В общегородском пространстве Святотроицкий монастырь оставался неотъемлемой частью русинской этноконфессиональной общности, охватывающей и православных, и униатов, тем самым формируя двуединую конфессиональную модель русинского этноса. На „ментальной карте” мешан и на уровне их социокультурных практик в дальнейшем сохранялось разделение города на „латинскую” и „русинскую” части. А виленские русины, благодаря своему происхождению, личным контактам и социальной памяти об общих предках, создавали относительно немногочисленную, но консолидированную этническую группу.

Положение Базилианского ордена в целом и Святотроицкого монастыря в частности претерпело существенные изменения после разделов Речи Посполитой и российской оккупации Вильны в 1795 г.: уже через несколько десятилетий их существование стало просто невозможным в новых социокультурных и политических реалиях империи Романовых. Долгое время, вплоть до 1830-х гг., монастырю, на который новая власть возложила важную общественную функцию духовного и интеллектуального опекунства над поступающими в Виленский императорский университет русинами-униатами, удавалось сохранять свою внутреннюю автономию

и устоявшийся в предыдущие века образ жизни. Царская администрация, не в пример австрийским и прусским властям, преследовавшим базилиан в перешедших под их контроль частях бывшей Речи Посполитой, в общем терпимо относилась к деятельности местной униатской обители. При этом положение виленских базилиан сильно отличалось и от нелицеприятной ситуации их собратьев, всячески ущемляемых на остальных территориях бывшей Киевской митрополии. Ситуация ухудшилась после восстания 1830–1831 гг. и установления епископом Иосифом (Семашко) непосредственного контроля над Виленским монастырем, что сделало возможным формально добровольное обращение в 1839–1840 гг. всех монахов-базилиан и сс. базилианок в православие, ставшее для виленских иноков вынужденной декларацией политической благонадежности. Размещение в Святотроицкой обители резиденции православного епископа и переведенной сюда из Жировичей семинарии, зачисление в обитель православных и кончина бывших униатских монахов привели к официальному закрытию Виленского монастыря в 1865 г. Последующая реконструкция храма Св. Троицы по проекту русского архитектора Николая Чагина была политическим актом, призванным укрепить идеологические устои синодального православия в Литве, и частью стратегического курса на развитие в Вильне российского социокультурного сегмента путем инкорпорации в него наследия греко-униатов.

* * *

После длительного периода забвения монастырь и храм Пресв. Троицы, неожиданно для многих, возродился в независимой Литве как продолжение традиций ВКЛ в наше время. Святотроицкий комплекс превратился в важное и, даже, уникальное место исторической и культурной памяти прежде всего для украинцев и литовцев, а также для белорусов, поляков и русских. Несмотря на выразительную национализацию историографии в странах бывшего советского пространства и преобладающий этноцентрический подход в трактовках общего прошлого, духовное и культурное наследие монашеской обители на Троицкой горе, критически представленное в нашей коллективной монографии, может стать привлекательной исследовательской моделью для дальнейшего изучения и представления традиций ВКЛ в Украине и осознанием вклада „русинской веры” (и в частности „*Civitas Ruthenica*” в Вильнюсе) в формирование современного цивилизационного облика Литвы.

АВТОРИ

Вадим Ададуrow, доктор історичних наук, професор
Український католицький університет, Гуманітарний факультет
e-mail: adadurov@ucu.edu.ua

Іван Альмес, кандидат історичних наук
Український католицький університет, Гуманітарний факультет
e-mail: ivanalmes@ucu.edu.ua

Дарюс Баронас (Darius Baronas), доктор, старший науковий співробітник
Інститут історії Литви (Lietuvos istorijos institutas)
e-mail: dbaronas@gmail.com

Альфредас Бумблаускас (Alfredas Bumblauskas), доктор габілітований, професор
Вільнюський університет, Історичний факультет (Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas)
e-mail: alfredas.bumblauskas@if.vu.lt

Оксана Вінниченко, кандидат історичних наук, доцент
Український католицький університет, Гуманітарний факультет
e-mail: vinnychenko@ucu.edu.ua

Олег Дух, кандидат історичних наук, доцент
Львівський національний університет ім. Івана Франка, Історичний факультет
e-mail: o_duch@yahoo.com

Генуте Кіркенє (Genutė Kirkienė), доктор, доцент
Вільнюський університет, Історичний факультет (Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas)
e-mail: genute.kirkiene@if.vu.lt

Юстіна Козакайте (Justina Kozakaitė), доктор
Вільнюський університет, Історичний факультет (Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas)
e-mail: j.kozakaite@gmail.com

Павло (Михайло) Кречун ЧСВВ, доктор
Монастир в Імстичево Закарпатської провінції Василіянського чину
e-mail: mpkrechun@gmail.com

Альбінас Кунчевічюс (Albinas Kuncevičius), доктор габілітований, професор
Вільнюський університет, Історичний факультет (Vilniaus universiteto Istorijos
fakultetas)

e-mail: a.kuncevicius@gmail.com

Витауте Лукшенене (Vytautė Lukšėnienė), реставратор археологічних пам'я-
ток найвищої категорії

Музей мистецтв Литви, Центр реставрації ім. Пранаса Гудінаса (Lietuvos dailės
muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras)

e-mail: vlukseniene@yahoo.com

Василь (Андрій) Парасюк ЧСВВ, доктор

Монастир у Венгожево Святопокровської провінції Василянського чину

e-mail: andriy-bazyli@hotmail.com.data

Ігор Скочиляс, доктор історичних наук, професор

Український католицький університет, Гуманітарний факультет

e-mail: ihorskoch@ucu.edu.ua

Юліана Татьяніна, докторант

Український католицький університет, Гуманітарний факультет

e-mail: julioptimistic@ucu.edu.ua

Ігор Тесленко, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет „Києво-Могилянська академія”, Гуманітарний фа-
культет

e-mail: bilotyn@ukr.net

Леонід Тимошенко, кандидат історичних наук, професор

Дрогобицький педагогічний університет ім. Івана Франка, Історичний факультет

e-mail: cliotima55@gmail.com

Мінтаутас Чюрінскас (Mintautas Čiurinskas), доктор, старший науковий спів-
робітник

Інститут литовської літератури та етнографії (Lietuvių literatūros ir tautosakos in-
stitutas)

e-mail: visasvisas@gmail.com

Мартинас Якуліс (Martynas Jakulis), доктор

Вільнюський університет, Історичний факультет (Vilniaus universiteto Istorijos
fakultetas)

e-mail: martynas.jakulis@gmail.com

Рута Янонене (Rūta Janonienė), доктор габілітований, академік

Вільнюська академія мистецтв, Інститут мистецтвознавства (Vilniaus dailės aka-
demijos Dailėtyros institutas)

e-mail: ruta.janoniene@gmail.com

БІБЛІОГРАФІЯ

ДЖЕРЕЛА

а) неопубліковані

Австрійська національна бібліотека у Відні, Відділ рукописів (*Österreichische Nationalbibliothek in Wien, die Handschriftenabteilung*), Series Nova, cod. SN-2798, SN-2799, SN-3838, SN-3845, SN-3847, SN-3849.

Архів Центру культурної спадщини, Вільнюс (*Kultūros paveldo centro archyvas, Vilnius*), f. 5, ap. 1, b. 1908, 2314.

Бібліотека академії наук Литви ім. Врублевських (*Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*), Atv. 103–956.

Бібліотека академії наук Литви ім. Врублевських, Відділ рукописів (*Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius*), f. 6, b. 107; f. 7, b. 2271; f. 19, b. 89; f. 22, b. 75; f. 41, b. 21, 22, 81–86, 220–223, 590–591, 811; f. 43, b. 223, 2460.

Бібліотека академії наук Литви ім. Врублевських, Відділ рідкісної книги (*Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Retų spaudinių skyrius*), L-17/132; L-18/536; L-18/1154, L-18/2-44, LK-19/421, LK-19/523 (4 примірники).

Бібліотека Вільнюського університету, Відділ рідкісної книги (*Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyrius*), Nr. 10806/III, IV–22440, IV–23025, BAV D279, Lr-173, Lr-211, Lr-718, Lr-817, Lr-912, Lr-1043, Lr-1107, Lr-1166a, Lr-1181, Lr-6434, Lr-6438, Lr-10245, Lr-10262, Lr-11685, PJ 932.

Бібліотека Вільнюського університету, Відділ рукописів (*Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius*), f. 3, b. 1837; f. 4, b. A-147, A-291, A-429, A-750, A-752, A-755, A-4900, A-4901, A-4906; f. 5, A 50-9131-9135; f. 47, b. 945.

Бібліотека Вільнюського університету, Кабінет графіки (*Vilniaus universiteto biblioteka, Grafikos kabinetas*), PeszJ IID-1.

Бібліотека Каунаського технологічного університету (*Kauno technologijos universiteto biblioteka*), № Bs-83a.

- Бібліотека Лейденського університету (*Universitaire Bibliotheken Leiden*), Спеціальні колекції (*Special collections*), Nr. BPG 122: Correspondentie etc. Cyrillus Lucaris 1589–1613.
- Бібліотека Литовського інституту літератури і фольклору (*Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto biblioteka*), № B21798, 1119.
- Військовий музей імені Вітаутаса Великого у Каунасі (*Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kaunas*), № 2587-S.
- Державний історичний архів Литви (*Lietuvos valstybės istorijos archyvas*), f. 378, Політичний відділ 1833, b. 32; f. 380, 1840 рік, b. 51; f. 515, ар. 15, b. 5, 64; f. 567, ар. 2, b. 4385, b. 4526; f. 572, ар. 1, b. 202; f. SA, b. 5334, 5335; f. 605, ар. 2, b. 56; f. 634, ар. 1, b. 58; ар. 2, b. 668; ар. 3, b. 130, 213, 253, 361; f. 1178, ар. 1, b. 1–94, 102, 105, 132, 221, 273, 287–424.
- Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ф. 194, спр. 111.
- Литовська національна бібліотека імені Мартінаса Мажвідаса, Відділ рідкісної книги та стародруків (*Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Retų knygų ir rankraščių skyrius*), A-3087, A-3/818, B lenk. 3/792, C-390239/1818, CA-1/812; CA-2/819, KC-8405, KC-53482; SA-176, SA-182, 378748/ВКС-2, 390222/ВКС-2, 972166/ВКС-2.
- Литовський художній музей, м. Вільнюс (*Lietuvos dailės muziejus, Vilnius*), Фонди, Nr. T-547, T-4158, T-4482.
- Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 3, спр. 286, 300, 408/1-а, МВ-408/1-б, 413/2, 413/6.
- Музей церковної спадщини, м. Вільнюс (*Bažnytinio paveldo muziejus, Vilnius*), Nr. ВРМ ВР-10.
- Науково-дослідницький архів (Російська секція) Санкт-Петербурзького інституту історії Російської академії наук (*Научно-исследовательский архив (Русская секция) Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук*), колл. 52, оп. 1, ед. хр. 14.2, 50, 206, 272, 279, 290, 297, 310, 321, 324–330, 330-а, 332–334, 340, 344, 346–354, 361, 363; 365; оп. 2, картон 3, № 125; № 189; картон 12, № 10/6; картон 15, № 2/19; № 40; № 59.
- Національний історичний архів Білорусі (*Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі*), ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, 41260.
- Національний історичний архів Білорусі в м. Гродно (*Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Гродна*), ф. 31, воп. 2, адз. зах. 273.
- Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові, Відділ рукописної та стародрукованої книги, Ркк-1582, Ркл-349, Ркл-581, Ркл-702.
- Національний музей Литви, м. Вільнюс (*Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilnius*), Фонди, Nr. T-1032.
- Національний музей у Варшаві (*Muzeum Narodowe w Warszawie*), Фонди, Nr. 13019.

- Публічна бібліотека ім. Г. Петкевичайте-Біте в Паневежисі (*Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka*), № S-1370.
- Російська національна бібліотека в Санкт-Петербурзі, Відділ рукописів (*Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, Отдел рукописей*), ф. „Польскоязычные документы”, Ф. I, №. 47.
- Російський державний історичний архів в Санкт-Петербурзі (*Российский государственный исторический архив в Санкт-Петербурге*), ф. 567, оп. 2, ед. хр. 107, 202, 3786, 4000; ф. 823, оп. 1, д. 37, 188, 206, 334, 514, 580, 597, 647, 650, 747, 917; оп. 3, ед. хр. 67, 289, 340, 516, 591, 602, 1072, 1136.
- Смоленський обласний краєзнавчий музей (*Смоленский областной краеведческий музей*), Фонди, збірник СОКМ–9907.
- Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 888; ф. 201, оп. 46, спр. 122, 122-а, 122-б, 127, 147, 426, 426-а, 426-б, 426-в, 426-г, 426-д, 426-е, 426-є, 426-ж, 427–429, 429-а, 429-б, 429, 429-б, 430, 430-а, 430-б, 430-в, 431, 431-а, 431-б, 431-в, 432, 432-а, 433, 578, 589, 1034; 3015; ф. 408, оп. 1, спр. 890, 955; ф. 684, оп. 1, спр. 2561, 3290.

б) опубліковані

- Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссиею*, т. 8. Вильна: Изд. Виленской Археографической комиссии 1875; т. 9, 1878; т. 10, 1879; т. 11, 1880; т. 12, 1883; т. 15, 1888; т. 20, 1893.
- Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею*, т. 1. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии 1846; т. 2, 1848; т. 3, 1862; т. 4, 1851.
- Акты, относящиеся к истории Юго-Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией*, т. 2: 1599–1637. Санкт-Петербург: Тип. Эдуарда Прица 1865.
- Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа*, т. 6. Вильна: Печатня О. Блюмовича 1869; т. 9, 1870; т. 10, 1874; Вильна: Типография А. Г. Сыркина; т. 12, 1900, т. 13, 1902.
- Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе*, ч. 1, т. 10. Киев: Университетская типография 1904; ч. 1, т. 1, 8, 10. 1914.
- Вишенский И. *Сочинения* / підгот. тексту, стаття і комент. И. Еременко. Москва – Ленинград: Изд-во Академии наук СССР 1955.
- Визитації василіянських монастирів Перемишльської єпархії 1747–1767 рр.* / упоряд. Ю. Стедик. Львів: Вид-во „Місіонер” 2016.

- Голубев С. Т. *Материалы для истории Западно-русской Церкви. (Приложение к 1-му тому сочинения: Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники)*. Киев: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого 1883.
- Гусева А. А. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века. Сводный каталог: в 2 кн., кн. 1–2 / заг. ред. Л. И. Сазонова*. Москва: Индрик 2003.
- Довбищенко М. В. *Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст.* Київ: Державний комітет архівів України 2001.
- Документы, относящиеся к истории западнорусской православной и униатской церкви // *Литовские епархиальные ведомости* 21 (1867).
- Заборовский Л. В. *Католики, православные, униаты: Проблемы религии в русско-польско-украинских отношениях конца 40-х – 80-х гг. XVII в. Документы. Исследования, ч. 1: Источники времени гетманства Б. М. Хмельницкого*. Москва: Памятники исторической мысли 1998.
- Жукович П. М. *Материалы для истории Киевского и Львовского Соборов 1629*. Санкт-Петербург: Императорская академия наук 1911.
- Записки Иосифа, Митрополита Литовского*, т. 1–3. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии наук 1883.
- Йосиф Сліпий. *Спомини*, 2-ге вид. / ред. І. Дацько, М. Горяча. Львів – Рим: Вид-во УКУ 2014.
- Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: каталог / упоряд. Н. Морозова*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2008.
- Кніжная спадчына Францыска Скарыны = Книжное наследие Франциска Скорины = Book heritage of Francysk Skaryna: да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання*, т. 1–5 / відпов. ред. А. А. Суша; літ. перекл. передмови Ф. Скорини на сучасні білоруську і російську мови А. У. Бразгунова. Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі 2013–2017 (факсимільне видання).
- Лакота Г. *Три синоди перемиські й епархіальні постанови валявські в XVII–XIX ст.* Перемишль: Тов. Єпархіальна Поміч 1939.
- Литовська метрика. Книга 561: Ревізії українських замків 1545 року / підгот. В. Кравченко*. Київ: НТШ; ІУАД 2005.
- Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 28 (1522–1552); Кніга запісаў № 28 / підгот. текст до друку і коментар: В. Мянжынскі, У. Свяжынскі*. Менск: АТНЕНÆUM 2000.
- Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 70 (1582–1585); Кніга запісаў № 70 (Копія канца XVI ст.) / упоряд. А. А. Мяцельскі*. Мінск: Беларуская навука 2008.
- Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга № 272 (1576–1579 гг.); Кніга судовых спраў № 58 (копія канца XVI ст.) / упоряд. А. А. Мяцельскі*. Мінск: Беларуская навука 2015.

- Немировский Е. Л. *Славянские издания кирилловского (церковнославянского) шрифта. 1491–2000. Инвентарь сохранившихся экземпляров и указатель литературы*, т. 2, кн. 1: 1551–1592 / відп. ред. Ю. Э. Шустова. Москва: Знак 2011.
- Описание рукописного отделения Библиотеки императорской академии наук. I. Рукописи*, т. 1: I. Книги священного писания и II. Книги богослужebные / упоряд. И. И. Срезневский, Ф. И. Покровский. Санкт-Петербург: Типография Императорской академии наук 1910.
- Оттиск из „Киевской Старины”. Отрывки из летописи Мгарского монастыря. 1682–1775 гг.* / упоряд. А. Лазаревского. Киев: Типография Г. Т. Корчак-Новицкого 1889.
- Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і початку XVII ст.*, т. 1. Львів: Видання автора 1906.
- Патриарх Никон. *Труды* / підгот. док. до вид., упоряд. з заг. ред. В. В. Шмидта. Москва: Изд-во Моск. ун-та 2004.
- Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI – перша половина XVII ст.): Зб. док.* / упоряд. Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський, О. Я. Мацюк, Е. Й. Ружицький. Київ: Наукова думка 1975.
- Підручний П., П'єтничко Б. *Василіянські генеральні капітули від 1617 по 1636 рік = Capitula Generalia Basilianorum ab Anno 1617 ad annum 1636*. Рим – Львів: Вид-во Отців Василіян „Місіонер” 2017.
- Полное собрание русских летописей*, т. 5: *Псковская и Софийская летописи*. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца 1851.
- Полное собрание русских летописей*, т. 35: *Летописи белорусско-литовские* / за ред. Н. Н. Улащик. Москва: Наука 1980.
- Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны* / упоряд. У. Г. Кароткі. Мінск: Акад. навук БССР; Ін-т літ. імя Я. Купалы 1991.
- Рєєстр митрополічного архіву Унійної Церкви 1763 року* / упоряд. та вступ. стаття О. Вінниченка [= *Київське християнство*, т. 3]. Львів: Вид-во УКУ 2017.
- Рункевич С. Г. *Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов*, т. 1: 1470–1700; т. 2: 1701–1839. Санкт-Петербург: Синодальная типография 1897–1907.
- Русская историческая библиотека, издаваемая Имп. археографической комиссией*, т. 4. Санкт-Петербург: Печатня В. И. Головина 1878; кн. 1, т. 6: *Памятники древнерусского канонического права*. 1880; кн. 2, т. 7: *Памятники полемической литературы в Западной Руси* / ред. П. Гильдебрандт. 1882; кн. 3, т. 19. 1903.
- Святий Йосафат Кунцевич. Документи щодо беатифікації: Документи щодо беатифікації (1623–1628 рр.). Катехизм, укладений Йосафатом Кунцевичем. Правила і конституції, написані святим Йосафатом для своїх священників* / упоряд. й перекл. з латинської о. Йосафата Романика, ЧСВВ. Жовква: Вид-во „Місіонер” 2010.

- Скрутень Й. Життєписи василіян. Віймок з рукописного збірника митрополита Льва Кишки // *Analecta OSBM*, т. 3. Львів 1928, с. 496–520.
- Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть* / упоряд. та істор. нарис І. Скочильса. Львів: Вид-во УКУ 2006.
- Собрание государственных грамот и договоров, хранящихся в государственной коллегии иностранных дел*, т. 1. Москва: Типография Н. С. Всеволожского 1813.
- Собрание древних грамот и актов городов: Вильны, Ковна, Троку, православных монастырей, церквей и по разным предметам*, ч. 1–2. Вильно: Типография А. Марциновского 1843.
- Статути Великого князівства Литовського: у 3 т., 4 кн.* / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література 2002–2004.
- Требник Петра Могилы 1646* / упоряд. А. Жуковський. Канберра – Мюнхен – Париж: НТШ 1988 (перевид. з оригіналу).
- Ульяновський В. І. *Колекція та архів єпископа Павла Доброхотова*. Київ: Інститут української археографії 1992.
- Француск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў* / за ред. Я. Д. Ісаевіча, В. Д. Чамярыцкага. Мінск: Навука і тэхніка 1988.
- Фундація Галицької митрополії у світлі дипломатичного листування Австрії та Святого Престолу 1807–1808 років: Збірник документів* / упоряд. В. Ададуrow. Львів: Вид-во УКУ 2011.
- Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете*, кн. 3. 1859.
- Епісталяцыя Сьвятога Язафата: Збор дакументаў* / упоряд., опрац. М. Баўтовіча. Полацк: Грэка-каталіцкая парафія Сьвятапакутніка Язафата 2006.
- Юбилейное издание в память 300-летнего основания Львовского ставропигийского братства*, т. 1. Львов: Тип. Ставропигийского института 1886.
- Ясиновський Ю. *Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть. Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження*. Львів: Вид-во Отців Василян „Місіонер” 1996.
- Acta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego i t. d. (1501–1506)*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1927.
- Acta Nuntiaturae Polonae*, т. 3: *Aloisius Lippomano (1555–1557)*, кн. 1 / ред. H. D. Wojtyśka. Rzym: Polski Instytut Historyczny w Rzymie 1993.
- Acta Tomiciana*, т. 6–7. Posnaniae: Biblioteka Kórnicka 1857.
- Acta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, т. 2: *Okresy panowań królów elekcyjnych XVI–XVII wiek* / ред. H. Lulewicz. Warszawa: Neriton 2009.
- Akty cechów wileńskich 1495–1759*, ч. 1 / ред. H. Łowmiański, M. Łowmiańska, St. Kościalkowski. Poznań: Wyd-wo Poznańskie 2006.
- Analecta Franciscana*, т. 3: *Chronica XXIV generalium Ordinis minorum*. Quaracchi: Typographia Collegii S. Bonaventurae 1897.

- Analecta Ordinis S. Basilii Magni. Miscellanea in honorem S. Josaphat*, т. 6 (12), ч. 1–4. Romae: PP. Basiliani 1967.
- Archiwalia mińskiego, wileńskiego i supraskiego konsystorza unickiego znajdujące się w Lietuvos valstybės istorijos archyvas (Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym) w Wilnie* / опрац. W. Walczak. Białystok: Instytut Badań and Dziedzictwem Kulturowym Europy 2008.
- Archiwum domu Sapiehów = Archivum domus Sapiehanae*, т. 1: *Listy z lat 1575–1606* / ред. A. Prochaska. Lwów: Druk. Zakł. Narodowego im. Ossolińskich 1892.
- Archiwum Komisji Prawniczej*, т. 7. Kraków: Akademia Umiejętności 1900.
- Breslaujos dekanato vizitacija 1782–1783 m.* (сер. „Fontes Historiae Lituaniae”, т. VII) / упоряд. R. Firkovičius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija 2008.
- Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri = Šv. Kazimiero: gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai* / уклад, висновки і пояснення написав М. Čiurinskas. Vilnius: Aidai 2003.
- Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans. Gedimino laiškai* / ред. S. Ch. Rowell. Vilnius: Vaga 2003.
- Chrapowicki J. A. *Diariusz*, част. 2: *lata 1665–1669* / упоряд. і вступ. стаття A. Rachuba, T. Wasilewski. Warszawa: Instytut wydawniczy Pax 1988.
- Collected Works of Meletij Smotryc'kyj* / вступна стаття D. Frick. Cambridge (Mass): Harvard University Press 1987.
- Colloquium habitum Vilnae die 14 Iunii, anno 1585, super articulo de Caena Domini* / ред. J. Gelumbeckaitė, S. Narbutas. Vilnae: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2006.
- Diplomata Statuaria a Patriarchis Orientalibus Confraternitati Stauropigianae Leopoliensi a 1586–1592 data, cum aliis coaevis et appendice*, т. 2. Leopoli: Sumptibus Instituti Stauropigiani 1895.
- Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075–1953)*, т. 2: *1075–1953* / ред. A. G. Welykyj. Romae: PP. Basiliani 1954.
- Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, т. 5: *Wielkie Księstwo Litewskie*. Wrocław – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1959.
- Epistolae Josephi Velamin Rutskyj, metropolitae Kioviensis catholici (1613–1637)* / ред. T. T. Haluščynskyj, A. G. Welykyj OSBM. Romae: PP. Basiliani 1956.
- Epistolae metropolitaram Kioviensium Catholicorum: Raphaelis Korsak, Antonii Sielava, Gabrielis Kolenda* / ред. A. G. Welykyj. Romae: PP. Basiliani 1956.
- Katalog druków XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, т. 3: *C–E* / за ред. H. Mieczkowskiej; матеріал провенієнцій опрац. під керівництвом М. Cubrzyńskiej-Leonarczyk. Warszawa: Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego 2007.
- Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej = Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vlnensis* / ред. J. Fijałek, W. Semkowicz. Kraków: Komisja Polska akademii umiejętności 1932; 1948.

- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4 (1479–1491); Užrašymų knyga 4 = Lithuanian Metrica. Book of Inscriptions 4 (1479–1491)* / уряд. L. Anužytė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla 2004.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 5 (1427–1506); Užrašymų knyga 5* / уряд. A. Baliulis, A. Dubonis, D. Antanavičius. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla 2012.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 6 (1494–1506); Užrašymų knyga 6 = Lithuanian Metrica. Book Nr. 6 (1494–1506). Book of Inscriptions 6* / уряд. A. Baliulis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla 2007.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514); Užrašymų knyga 8* / уряд. A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas 1995.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 9 (1511–1518); Užrašymų knyga 9 = Metryka Litewska: Księga Nr. 9 / 9 księga wpisów. Księga-kontynuacja (1508–1518)* / уряд. K. Pietkiewicz; ред. литовських текстів А. Baliulis. Vilnius: Žara 2002.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 12 (1522–1529); Užrašymų knyga 12 = Литовская Метрика: Книга записей 12* / уряд. D. Antanavičius, A. Baliulis. Vilnius: Žara 2001.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 20 (1536–1539); Užrašymų knyga 20 = Lithuanian Metrica: Book Nr. 20 = Metryka Litewska: Księga wpisów 20* / уряд. R. Ragauskienė, D. Antanavičius (тексти латинською мовою). Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla 2009.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 37 (1552–1561); Užrašymų knyga 37 = Lithuanian Metrica: Book Nr. 37* / уряд. D. Baronas. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla 2011.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566–1574); Užrašymų knyga 51 = Lithuanian Metrica: Book Nr. 51* / уряд. A. Baliulis, A. Ragauskas, R. Ragauskienė. Vilnius: Žara 2000.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 231 (1540–1543); 12-oji Teismų bylų knyga: (XVI a. pabaigos kopija)* / уряд. I. Valikonytė та інші. Vilnius: LII Leidykla 2007.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 254 (1559–1563); Užrašymų knyga 40*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2015.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 532 (1569–1571); Viešųjų reikalų knyga 10 = Литовская Метрика: книга публичных дел 10* / уряд. L. Anužytė, A. Baliulis. Vilnius: Žara 2001.
- Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae*, т. 1: 1601–1730; т. 2: 1731–1760 / ред. А. G. Welykyj, P. B. Pidrutchnyj. Romae: PP. Basiliani 1979.
- Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes (1600–1900)*, т. 2, 5 / ред. А. G. Welykyj, P. B. Pidrutchnyj. Romae: PP. Basiliani 1972, 1981.
- Litterae nuntiorum apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes (1550–1850)*, т. 5: 1629–1638 / ред. А. G. Welykyj. Romae: PP. Basiliani 1961.

- Litterae nuntiorum apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, т. 8: 1652–1656 / ред. A. G. Welykyj. Romae: PP. Basiliani 1960.
- Mazal O., Unterkircher F. *Katalog der abendländischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Series nova (Neuerwerbungen)*, т. 3. Wien: Brüder Hollinek; Prachner 1967.
- Młodzianovskis A. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivykupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija* / ред. J. Liškevičienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2015.
- Monumenta Confraternitatis Stauropigiānae Leopoliensis*, т. 1 / ред. W. Milkowicz. Leopoli: Sumptibus Institutu Stauropigiāni 1895.
- Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, т. 72: *Die Annales Quedlinburgenses* / ред. M. Giese. Hannover: Hahnsche Buchhandlung 2004.
- Monumenta Ucrainae historica* / зібрав митрополит Andreas Šeptyckyj, т. 3: 1650–1670. Romae: UCU 1966.
- Oderborn P. De Russorum religione et ritibus narratio // *Historiae ruthenicae scriptores exteri saeculi XVI*, т. 2 / упоряд. A. de Starczewski. Berolini – Petropoli: [s. n.] 1842, с. 36–44.
- [Oleszewski J., ks.]. *Abrys domowej nieszczęśliwości i wewnętrznej niesnaski, wojny Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego pro informatione pototnym następującym czasem przez jedną zakonną osobę świata pokazany i z żalością wyrażony Anno 1721*. Kraków: Nakładem Stanisława Kluczyckiego 1899.
- Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m. (cep. „Fontes Historiae Lituaniae”*, т. IX) / упоряд. A. Baliulis. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija 2010.
- Patriarch Nikon on Church and State: Nikon's „Refutation”* / ред., вступ, коментар V. A. Tumins, G. Vernadsky. Berlin – New York – Amsterdam: Mouton 1982.
- Pirmasis Lietuvos Statutas = Первый Литовский Статут*, т. 2 / упоряд. St. Lazutka, Ed. Gudavičius. Vilnius: Mintis 1983–1991.
- [Pociej H.]. *Relacja, у уважение постępków niektórych około Cerkwi Ruskich Wileńskich roku 1608 y 1609 Wilnu wszystkiemu świadomych // Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI i початку XVII ст.*, т. 1 / передм. К. Студинського. Львів: Видання автора 1906, с. 231–249.
- Prawa i przywileje miasta i dóbr ziemskich Zabłudów XV–XVIII w.* / ред. J. Maroszek. Białystok: Dział Wydawnictw Filii Uniwersytetu Warszawskiego 1994.
- Radwan M. *Ecclesiastica w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt-Petersburgu*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2008.
- Rękopisy supraskie w zbiorach krajowych i obcych: Katalog rękopisów supraskich* / упоряд. A. Mironowicz, N. Morozowa, M. Czistiakowa, E. Kierejczuk, E. Mironowicz, N. Nikołajew. Białystok: Libra 2014.

- S. Josaphat – Hieromartyr. Documenta Romana beatificationis et canonizationis* / ред. A. G. Welykyj OSBM, т. 1: 1623–1628; т. 2: 1628–1637. Romae: PP. Basiliani 1952–1955.
- Scriptores rerum Prussicarum*, т. 2. Leipzig: S. Hirzel Verlag 1863.
- Synody dyecezyi chełmskiej obrz. wsch.* / ред. х. biskup Ed. Likowski. Poznań: s. n. 1902.
- Tado Kosciuškos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai* / ред. J. Tumelis. Vilnius: Žara 1997.
- Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.* (сер. „Fontes Historiae Lituaniae”, т. VIII) / упоряд. S. Jegelevičius. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija 2009.
- Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy* / ред. K. Chłapowski, S. Ciara i інші; за ред. A. Gąsiorowskiego. Kórnik: Biblioteka Kórnicka 1992.
- Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, т. 1: *Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek* / за ред. A. Rachuby. Warszawa: Wyd-wo DiG 2004.
- Ustawy rządu duchownego i inne pisma biskupa Innocentego Winnickiego* / упоряд. Wł. Pilipowicz. Przemyśl: PWIN 1998.
- Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia; maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*, т. 1–3 / ред. A. Vetera. Romae: Typis Vaticanis 1861–1863.
- Vijūkas-Kojalavičius A. *Lietuvos istorijos įvairenybės*, т. 2. / ред. D. Kuolys. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2004.
- Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a.* / упоряд. D. Antanavičius, D. E. Staškevičienė, т. 1: 1502–1533. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas 2018.
- Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija 1525–1839. Katalogas* / ред. I. Kažuro. Vilniaus: Vilniaus universiteto leidykla 2013.
- Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.* (сер. „Fontes Historiae Lituaniae”, т. VI) / упоряд. V. Jogėla. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija 2001.
- Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne* / ред., вступ і коментар D. Frick. Warszawa: Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski 2008.
- Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai 1611–1651 m.* (сер. „Fontes Historiae Lituaniae”, т. XI) / упоряд. L. Jovaiša. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija 2011.
- Žemaičių vyskupijos vizitacija 1675–1677 m.* (сер. „Fontes Historiae Lituaniae”, т. X) / упоряд. M. Paknys. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija 2011.
- XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: Kontrolinis sąrašas* / упоряд. M. Ivanovič. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka 1998.
- XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, т. 1: 1657–1662 m. *Vilniaus miesto tarybos knyga*; т. 2: 1655–1661 m. *Rusų okupacinės valdžios*

- Lietuvoje dokumentai*; т. 3: 1658 i 1663 m. *Vilniaus miesto tarybos aktų knyga* / упоряд. E. Meilus. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla 2011.
- XVIII a. *Lietuvos knygos lenkų kalba*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka 2015.
- 1413 m. *Horodlės aktai* = *Akty Horodelskie z 1413 roku: dokumentai ir tyrinėjimai* [= *Lietuvos užsienio politikos dokumentai. XIII–XVIII a.*] / ред. J. Kiaupienė, L. Korczak. Vilnius – Kraków: Lietuvos istorijos instituto leidykla 2013.

СТАРОДРУКИ

- Antelenchus to jest odpis na script uszczypliwy zakonników cerkwie odstępney Ś. ucha, Elenchus nazwany, napisany przez oyca Anastazego Sielawę, przełożonego monastyru Wileńskiego Ś. Troyce Zakonu ś. Basilego*. Wilno 1622.
- Antigrafe albo odpowiedź na script uszczypliwy przeciwko ludziom starożytney religiey Graeckiey, od apostatów cerkwie Wschodniey wydany, któremu tytuł „Haeresiae”, ignorantiae y polityka popów i mieszczan bractwa Wileńskiego. Tak też y na książkę, rychło potym ku objaśnieniu tegoż scriptu wydaną, nazwiskiem Harmonia. Przez iednego brata bractwa cerkiewnego Wileńskiego religiey starożytney Graeckiey w porywczą dana*. Wilno 1608.
- Balsas sirdies pas Pona Diewa Szwęciausy Marya Panna yr szwëntus danguy karalaujencius, szaukancios: par giesmes pagal iszpažinima Bažninčios s. Katalikizkos Rima sudietas / o dabar naujey su pazwalijmu wiresniuju dwasyzku iszduotas par Wiena Kuniga Soc. J. metuose*. Wilniuy 1818.
- [Białowicz W.]. *Epinicion dum sacrum corpus B. Josaphat archiep. ac martyris Vilnam ab exilio invehetur*. Vilnae: [Typis Academicis S. J.] 1667.
- Bortkiewicz L. *Kiales krizaus pona musu Jezusa Chrystusa, arba Kałwarya stacyu kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir cielos žiames s. atpuskays, prie bažnicios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas*. Wilniuy 1819.
- Cieciszewski W. *Kazanie miane w Cerkwie O. O. Bazylianów, w Wilnie podczas uroczystego obchodu na cześć Błogosławionego Józefata Męczennika, roku 1642*. [Wilno: s. n. 1642].
- Coronis Siue Epigrammata. De singularibus quarundam virtutum exemplis Josaphat Cuncevicii. [...] // *Iosaphatidos Siue de nece Josaphat Kuncewicz Archiepiscopi Polocen[sis]*, [...] *Libri tres*. [...]. [Vilnae: Typis Academicis S. I. 1628].
- Dobry pasterz w Żywoćie y Smierći, to iest B. Iozaphat Kuncewicz Acybiskup Polocki, [...] Za Stolicę Apostolską, z Świętym Kościołem Kátolickim Rzym-skiem, w Witepsku 12 Nouembrá zabity, an ná Seymie Coronationis [...] w Kościele Káthedralnym Krákowskim, [...] Kazánien, x. Cypriana Zochowskiego S. Th. D. Zakonu Bázylego [...] II. Nouembris. in Peruigilio Świętá,*

- wślawiony. Kraków: w druk. Stanisława Piotrkowczyka, I. K. M. Typogr. 1669.
- Godzinki o Świętym męczenniku Lucydzie, którego ciało od S. Stolicy Apostolskiej zakonowi Bazyliańskiemu darowane, a do cerkwi wileńskiej SS. Troycy tegoż zakonu uroczyście wprowadzone, z poprzedzającą o nimże wiadomością powtórnie przedrukowane.* Wilno: W drukarni XX. Bazylionów [1784].
- [Isakowicz I.]. *Iosaphatidos Siue de nece Josaphat Kuncewicz Archiepiscopi Polocen[sis], [...] Libri tres. [...]*. [Vilnae: Typis Academicis S. I. 1628].
- Karpavičius M. *Kozonius k. Mykoła Karpawicias Unt gaylinga atprowijima Pagraba už tus Abywatelius... Baznicio S. Jona sakitas Wylniuw Dyino 20 karwela 179.* Wylniuw: Drukarnie kunygu bazylionu [1794].
- Karpowicz M. *Kazanie x. Michała Karpowicza na żalobnym obchodzie pamiątki tych obywateli... w kościele ś. Jana miane w Wilnie dnia 20. maja, 1794.* Wilno [1794].
- [Kreuz L.]. *Kazanie o świętobliwym żywoćie y chwalebney śmierci Przewielebnego w Bodze oycy Iosaphata Kuncewicza Arcybiskupá Połockiego, Witebskiego y Mścislawskiego w cerkwi Cathedralney Połockiej przy depozyciey ciała iego odprawowane od oycy Leona Kreuży Nominata na Episkopstwo Smolenskie. Zá wolą y ukázaniem starszych z Ruskiego Ięzyká na polski przelożone y w druk podane.* [Wilno: s. n.] 1625.
- Kulczynski Ig. OSBM. *Specimen Ecclesiae Ruthenicae, ab origine susceptae fidei ad nostra tempora in suis capitibus seu Primathibus Russiae cum S. Sede Ap. Romana semper unitae*, т. 1–2. Romae: Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide 1733–1734.
- Lechavičius J. *Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amzina, arba Skutechnas spašabas, ratawoima mirsztanciu zmoniu, gausės, ir ipatingas rodas paduodąs.* Wilniuy: Drukarnie kunygu bazylionu [1812].
- Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima* auctore Stanislao Rostowski [...]. Vilnae: Typis S. R. M. et Reipublicae Academicis Societatis Jesu 1768.
- Lopacinskis J. *Metay szwęti: arba Jubileusz as didis nuog szwęčiausia tiewa Piusa Sieszta...* Wilniuy: Drukarnie kunygu bazylionu 1776.
- [Michniewicz B.]. *Rosa autumnalis caelo manibus schismaticorum inserta, Dunae aquis irrigata, in terris gratum spargens odorem sive beatus Iosaphat Kuncevicus archiepiscopus Polocen[sis] episcopus Vitepscen[sis], et Mscislauien[sis] Ordinis Diui Basilii Magni redux Polociam ad Sedem suam triumpho celebri Vilnae, in Urbe Magni Ducatus Lithuaniae honoratus, per Benedictum Michniewicz Ord[inis] eiusdem Presbyterum repraesentatus Anno Domini M.DC.LXII, [s. l.]: ex Typographia Ignatii de Lazaris [1667/1668?]*.
- Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium. Collecta ab Alberto Wiuik Koiałowicz Societ. Iesu, S. Theol. Doct.*

- Almae Uniuersitatis Vilmensis Procancellario, et Ordinario S. Theol. Professore vulgata Superiorum permissu.* Vilnae: Typis Academicis 1650.
- [Morochoowski I.]. *De nece reverendissimo Patri Iosaphat Kuncewicz, archiepiscopo Polocensi ritus Graeci, a Schismaticis, pro Vnione, et Sancta Sede Apostolica Romana, Vitebsci, Anno Domini M.DC. XXIII, die XII. Nouembr. atrociter illata: Et de eximia eiusdem sanctimonia, vera et compendiosa Relatio.* Zamosci: In Typogr. Academiae excudebat Simon Nizolius [1624].
- [Morochoowski J.]. *Relacia o zamordowaniu okrutnym, i osobliwej Swiętobliwości w Bodze Wielebnego Oyca Iosaphata Kuncewicza archiepiskopá Połockiego krotko á prawdziwie opisana.* Zamość: [Druk. Akadem.] 1624.
- Morochoowski H. *Parygoria albo utulenie uszczypliwego Lamentu mniemanej Cerkwie Swiętej Wschodniej zmyślonego Theofila Orthologa.* Wilno 1612.
- Obrona S. Synodu florenckiego powszechnego dla prawowiernej Rusi, napisana przez Piotra Fiedorowicza (w Wilnie Collegium Ruskiego) J. M. X. Metropol. Kiowskiego Rectora, wydana od Gelasiusza Rusowskiego, Archimandryty wileńskiego.* Wilno 1603.
- [Olszewski J.]. *Obrona monastyra wileńskiego cerkwi Przenayświętszey Troycy, y zupełna informacya przez wielebnych OO. Bazylianów wileńskich unitów przy teyże cerkwi zostających.* Wilno 1702.
- Pociey Hipacy. *Antirresis, abo apologiya przeciwko Krzysztofowi Philaletowi, który niedawno wydał książki imieniem starożytnej Rusi religiej greckiej przeciw książkom j synodzie brzeskim, napisanym w Roku Pańskim 1597 / uporząd. i red. J. Byliński, J. Długosz.* Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego 1994.
- Pompa Casimiriana sive de labaro D. Casimiri Regis Poloniae etc. F. Iagellonis N. M. D. Lith. Principis etc. a Leone X. Pontif. Max. in Dios relati, ex urbe transmissa, et Vilnam Lithuaniae Metropolitim solenni pompa, ad 6. Idus Maii, Anno M.DC.IV. illata, Quirini Cnogleri Austrii Sermo Panegyricus // Theatrum S. Casimiri, in quo ipsius prosapia, vita, miracula, et illustris pompa in sollemni eiusdem apotheoseos instauracione, Vilnae Lithuaniae metropoli, V Id. Maii, anno D[omi]ni M.DC.IV. instituta graphice proponuntur.* Vilnae: Operis typographis Academiae Societatis Iesu 1604.
- Prawa y przywileie od najaśniejszych Krolów Ich Moś. Polskich y W. X. L. nada-ne obywatelom Korony Poskiey y Wielkiego X. L. religiej greckiej, w iedności z S. Kościołem Rzymskim będącym, przez Bractwo Wileńskie Przenayświętszey Troycy w iedności ś. cerkiewney będące na świat wydane. R. P. 1632 octobris I.* [Wilno: s. n. 1632].
- Proba verificathey omylnej y Dowod swoleństwa maloslychanego Czerncow, y Iedynomyslnych Bractwa wileńskiego Chrescianskiem Katholickiem wvazeniem, przez Timotheusza Symanowicza.* Zamość: Drukował Simon Nizolius 1621.
- Summariusz reguł ś[więtego] oyca naszego Bazylego W[ielkiego] z reguł obszer-nych, krótszych, i konstitucyi mniskich, y nauk iego zakonnych dla mniszek*

- w tym tylko, co im samym do zachowania należy, wkrótce zebrany y akomodowany a[nn]o 1743.
- [Susza J.]. *Cursus vitae, et certamen martyrii, B. Iosaphat Kuncevicii Archiepiscopi Polocen[sis], Episcopi Vitepscen[sis] et Miscilauien[sis] Ord[inis] D[ivi] Basilii Magni, Calamo Iacobi Susza, Episcopi Chelmen[sis] et Belzen[sis] cum S. R. E. uniti Ord[inis] eiusdem adumbratum. Romae: Ex Typographia Varesii 1665.*
- Susza J. *Saulus e Paulus Ruthenae Unionis Sanguine Beati Iosafat trasformatus – Meletius Smotriscius. Romae 1666.*
- Światło nowe po długim niewiadomości zaćmieniu światu okazane, to jest ciało Świętego Lucyda Męczennika z podziemnych ciemności dobyte, a za łaskawym świętey Stolicy Apostolskiej zezwoleniem z zachodnich na północne kraje przeniesione, i w cerkwi Wileńskiej S[więtey] Trójcy W[ielebnych] O[yców] Bazylianów na widok wiernym Chrystusowym wystawione roku 1749. Wilno: W drukarni Akademickiej S. Jesu 1749.
- Theatrum S. Casimiri, in quo ipsius prosapia, vita, miracula, et illustris pompa in sollemni eiusdem apotheoseos instauratione, Vilnae Lithuaniae metropoli, V Id. Maii, anno D[omi]ni M.DC.IV. instituta graphice proponuntur. Vilnae: Operis typographicis Academiae Societatis Iesu, 1604.*
- Ustawy ś[więte]go o[ł]jca n[asze]go Bazylego W[ielkie]go, tudzież uwagi i nauki duchowne przez ś. p. J. x. Józefa Welamina Ruckiego, metropolitę całej Rusi, zebrane i klasztorowi mińskiemu tegoż zakonu podane, dla większej wygody teraz wydrukowane. Wilno: W drukarni J. K. M. xx. Bazylianów 1771.*
- [Żebrowski S.]. *Kąkol, który rozsiewa Stephanek Zizania w cerkwiach ruskich w Wilnie. Przy tym Napomnienie krotkie di uniey Kościoł Ruskiego z Lacińskim. Wilno 1595.*
- [Żebrowski S.]. *Plewy Stephanka Zizaniej heretyka z Cerkwi ruskiej wyklętego. [Wilno 1595?].*
- [Żochowski C.]. *Relacyja czternastoletniego wygnania z katedry Połockiej b. męczennika Ioaphata przy, szczęśliwym powrocie onego do teyze katedry czyniona przez x. Cypriana Zochowskiego Zakonu Bazylego S. s. th. doktora metropolitanskiego auditora. Wilno: W Drukarni Akadem. Soc. Iesu 1667.*
- [Żochowski C.]. *Valete imieniem b. męczennika Iozaphata Kuncewicza arcybiskupa Połockiego, Witepskiego, [...] do katedry Połockiej ruszającego się dane stołecznemu Wilnowi, y W. X. L. magnatom na ten czas zebrany, w cerkwi katedralnej Przeczystej S. nazwanej, przez x. Cypryana Zochowskiego Zakonu Bazylego S. s. th. doctora, y metropolitanskiego auditora. Wilno: Z Drukarni Akad. Sacietatis Iesu 1667.*
- [Żochowski C.]. *Wstęp Po Drodze Do Stołecznego W[ielkie]go Xięstwa Lit[ewskiego] Miasta Wilna, Powracającego z ucieczki przed nieprzyjacielem Błogosławionego Męczennika Chrystusowego Iozaphata Arcybiskupa Połockiego, Witep., Mściśł. Do Arcybiskupiey Káthedry Swoiey Połocka; Ogłoszony*

z Pulpitu w Cerkwi Przenaśw: Troycy Oyców Bazylianów Monasterya Wileńskiego, skoro szczęśliwie stánął w teyże Cerkwi w świętych zwłokach swoich tenże B. Arcybiskup Przez X. Cypryana Zochowskiego Zakonu Bazylego S. S. Th. Doctora Z dozwoleniem Stárszych. Wilno: Z drukarni Akad. Societatis Iesu 1667.

ΘΡΗΝΟΣ, to jest Lament jednej świętej powszechnej apostolskiej wschodniej cerkwi z objaśnieniem dogmat wiary, pierwiej z Greckiego na Słowiański, a teraz na Polski przelożony przez Theophila Orthologa, tejże wschodniej cerkwi syna. Wilno 1610.

ЛІТЕРАТУРА

- Абеленцева О. *Митрополит Иона и установление автокефалии Русской церкви*. Москва – Санкт-Петербург: Альянс-Архео 2009.
- Аввакумов Ю. *Витоки унійного богослов'я: Проблема церковної єдності в обрядових дискусіях між Римом і Константинополем в XI–XIII століттях*. Львів: Вид-во УКУ 2011.
- Авраменко О. *Церква Св. Трійці у Вільні: на тлі історії українців Литви*. Київ: Демос 1994.
- Адруг А. Архітектор Йоганн-Баптист Зауер і Україна // *Київська старовина* 1 (2000) 87–93.
- Адруг А. *Архітектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть*. Чернігів: Вид-во Чернігів. ЦНТЕІ 2008.
- Адруг А. Творчість архітектора Йоганна-Баптиста Зауера // *Сіверянський літопис* 5 (2006) 19–25.
- Александрович В. Віленський слід малярських інтересів князя Костянтина Івановича Острозького // *Наукові записки: Серія „Історичні науки”* 18 (2011) 113–124.
- Анисимов Е. Духовний регламент // *Православная энциклопедия*, т. 16. Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия” 2007, с. 433–435.
- Атаманенко В. Князь К. І. Острозький та оборона Волині від татарських нападів // *Старий Луцьк* 7 (2011) 92–103.
- Бай О. Унійний вимір польськомовної прози Йоахима Іллі Мороховського // *Київські полоністичні студії. Збірник наукових праць*, т. 18. 2011, с. 126–131.
- Балик Б. З історії культу св. Йосафата в Перемиській єпархії (XVII–XVIII ст.) // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCCL anno a Martyrio S. Iosaphat vertente*. 1973, с. 43–62.
- Балик Б. „Катафальк чернечий василіян” XVII–XVIII ст. (Рукописна збірка життєписів Василян) // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCCL anno a Martyrio S. Iosaphat vertente*. 1973, с. 67–98.

- Барока ў беларускай культуры і мастацтве, 3-е вид. / наук. ред. В. Шматаў. Мінск: Беларус. навука 2005.
- Баронас Д. Древнейшие следы пребывания русских в Вильнюсе // *Slavistica Vilnensis (Kalbotyra)* 53 (2) (2004) 161–166.
- Баронас Д. По поводу литературной истории Мучения трёх виленских мучеников // *Krakowsko-Wileńskie studia slawistyczne*, т. 3. Kraków 2001, с. 73–98.
- Батюшков П. Н. Памятники русской старины в западных губерниях империи, т. 5. Санкт-Петербург: Министерство внутренних дел 1870.
- Беднов В. Православная Церковь в Польше и Литве (по *Voluntina Legum*). Минск: Лучи Софии 2002.
- Белецкий А. Родоприсхождение Западнорусского Митрополита Иосифа II Солтана. Вильна 1895.
- Беляев Л. Каменные „подушки” монашеских погребений и их ветхозаветный прототип // *Российская археология* 4 (2005) 171–175.
- Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: Матеріали міжнар. наук. діалогу про Берестейську унію фундації *Pro Oriente* (третья зустріч: Львів, 21–23 серпня 2006 р.) та Міжнар. наук. симпозиуму Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету „Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно-конфесійного дискурсу” (Львів, 24–27 серпня 2006 р.) / за ред. Й. Марте, О. Турія. Львів: ІЦ УКУ 2008.
- Берестейська унія і українська культура XVII століття: Матеріали Третіх „Берестейських читань” (Львів, Київ, Харків, 20–23 червня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів: ІЦ ЛБА 1996.
- Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви у XVII столітті: Матеріали Четвертих „Берестейських читань” (Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів: ІЦ ЛБА 1997.
- Блануца А. Земельна політика Ягеллонів на українських теренах Великого князівства Литовського (1440–1572 рр.). Київ: Інститут історії України НАНУ 2017.
- Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст., т. 3 / перекл. з франц. Г. Філіпчук. Київ: Основи 1998.
- Бучинський Б. Змагання до унії руської церкви з Римом в роках 1498–1506 // *Записки Українського Наукового Товариства у Києві* 6 (1909) 5–53.
- Бязозкіна Н. Гісторыя кнігадрукування Беларусі (XVI – пачатак XX ст.). Мінск: Беларуская навука 1998.
- Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василіянського Чина XVII–XX ст.: топографічно-статистична розвідка. Рим: ОО. Василіяни 1979.
- Ваврик М. Церковні друкарні й видання в Укр. кат. церкві 17-го стол. // *Analecta OSBM*, т. 9, ч. 1–4: *On the 50th Anniversary of Analecta OSBM*. 1974, с. 111–123.

- Василевский В. Очерк истории города Вильны, ч. 1 // *Памятники русской старины в западных губерниях империи, издаваемые по высочайшему повелению Помпеем Н. Батюшковым*, вип. 5. Санкт-Петербург: Издание Министерства Внутренних Дел 1872, с. 9–80.
- Василенко В. *Політична історія Великого князівства Литовського (до 1569 р.) в східнослов'янських історіографіях XIX – першої третини XX ст.* Дніпропетровськ: Національний гірничий університет 2006.
- Васіляускенє А. Наукові конференції та дослідження з історії Василянського чину в Литві // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*, ч. 4. Львів 2003, с. 329–331.
- Вашук Д. „Абыхмо держали ихъ подле права их земли”. (Населення Київщини та Волині і великокнязівська влада в XV–XVI ст.). Київ: Інститут історії України НАНУ 2009.
- Великий А. *З літопису християнської України: Церк.-істор. радіолекції з Ватикану*, 2-ге вид., т. 3: XIV–XV–XVI ст.; т. 4: XV–XVII ст.; т. 5: XVII–XVIII ст.; т. 6: XVIII ст.; т. 7: XVIII–XIX ст. Рим – Львів: Вид-во Отців Василян „Місіонер” 1997–2000.
- Вестник Западной России*, т. 2, кн. 5. Вильна: Типография Губернского Правления 1866.
- Виленское Свято-Троицкое, впоследствии Свято-Духовское братство (исторический очерк)*. Москва – Вильно: б. и. 1890.
- Виноградов А. *Путеводитель по городу Вильне и его окрестностям*. Вильна: Типография Штаба Виленского военного округа 1904.
- Вінниченко Ок. Побожні записи і порятунок душі в ментальності ранньомодерної людини на матеріалах шляхетських заповітів першої половини XVIII ст. // *Наукові записки Українського католицького університету: Серія „Історія”* 2 (1) (2010) 51–65.
- Владимиров Л. *Всеобщая история книги: древний мир, средневековье, возрождение, XVII век*. Москва: Книга 1988.
- Владимиров Л. *Франциск Скорина – первопечатник Вильнюсский*. Вильнюс: Мокслас 1975.
- Власовський І. *Нарис історії Української Православної Церкви*, репр. вид. т. 2. Київ: АТ „Книга” 1998.
- Вознесенский А., Починская И. Книгоиздание XVIII – первой четверти XIX веков // *Книгоиздательская деятельность старообрядцев (1701–1918). Материалы к словарю / за ред. А. Вознесенского, П. Мангилева, И. Починской*. Екатеринбург: Институт русской культуры Уральского государственного ун-та им. А. М. Горького 1996, с. 8–9.
- Войтович Л. Князь Костянтин Іванович Острозький як полководець // *Наукові записки Національного університету „Острозька Академія”: Серія „Історичні науки”* 18 (2011) 52–62.

- Волженков В. В. Представитель исторической школы западноруссизма Иосиф Васильевич Щербицкий // *Куляшоўскія чытанні. Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. 24 красавіка 2008 г.* Магілёў: МГУ 2008, с. 141–143.
- Ворончук І. Острозький Костянтин Іванович // *Енциклопедія історії України*, т. 7. Київ: Наукова думка 2010, с. 691–693.
- Вырський Д. Великое Княжество Литовское как исторический опыт: случай Украины // *Ab Imperio* 4 (2004) 529–538.
- Вялікі гістарычны атлас Беларусі: ў 4 т., т. 2. Мінск: Белкартографія 2013.
- Габрусь Т. Мураваная сакральная архітэктура XVI–XVIII стст. // *Архітэктура Беларусі. Нарысы эвалюцыі ва ўсходнеславянскім і еўрапейскім кантэксце*, т. 2: *XV – сярэдзіна XVIII ст.* Мінск: Беларус. навука 2006, с. 204–241, 341–391.
- Гадзяцка унія 1658 року: *Збірник статей* / редкол.: П. Сохань, В. Брехуненко та ін. Київ: ІУАД 2008.
- Галасливий С. [Мицько Ігор]. Про галицькі монастирські устави // *Лавра. Часопис монахів Студитського уставу* 10 (1999) 47–49.
- Галенчанка Г. Стародрукованья кірылічныя выданні XVI–XVIII стст. // *Кніга Беларусі: Зводны каталог. 1517–1917*, ч. 1: *Старадрукаванья кірылічныя выданні; кнігі грамадзянскага друку XVI–XVIII ст.* Мінск: Беларуская советская энциклопедия 1986, с. 10–191.
- Герасимова И. *Под властью русского царя: социокультурная среда Вильны в середине XVII века.* Санкт-Петербург: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге 2015.
- Гісторыя беларускай кнігі: ў 2 т., т. 1: Кніжная культура Вялікага Княства Літоўскага* / заг. ред. М. В. Нікалаева. Мінск: Беларуская. Энциклапедыя імя Петруся Броўкі 2009.
- Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў: ў 2 т., т. 1: Даўняя літаратура: XI – першая палова XVIII стагоддзя.* Мінск: Беларуская навука 2007.
- Голенченко Г. *Идейные и культурные связи восточно-славянских народов в XVI – середине XVII в.* Минск: Наука и техника 1989.
- Головацкий Я. Справа братства церковного Виленского перед судом трибунальским Виленским с иеродиаконом Антонием Грековичем, передавшимся в унию и осужденным на смерть 1605 года // *Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете*, кн. 3. 1859, с. 1–28.
- Голубев С. *Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. Опыт церковно-исторического исследования: в 2 т., т. 1–2.* Киев: Тип. С. В. Кулженко 1883–1898.
- Голубинский Е. *История Русской Церкви*, т. 2. Москва: Имп. Об-ва Истории и Древностей Российских при Московском Ун-те 1900.

- Горенко-Баранівська Л. Гетьман І. Мазепа – фундатор закладів культури й освіти в Україні другої половини XVII – початку XVIII ст. // *Українознавство* 4 (2002) 220–223.
- Горін С. *Монастирі Західної Волині (друга половина XV – перша половина XVII ст.)*. Львів: Вид-во Отців Василіян „Місіонер” 2007.
- Горін С. *Монастирі Луцько-Острозької єпархії кінця XV – середини XVII ст.: функціонування і місце у волинському соціумі*. Київ: Вид-во НУ „Києво-Могилянська академія” 2012.
- Груша А. *Документальная письменность Великого княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.)*. Минск: Беларуская навука 2015.
- Гуцаленко Т. Бібліотека та центральний василіанський архів у Львові // *Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20-21 вересня 1996 р.)*. Львів: ЛНБ 1998, с. 128–149.
- Гуцуляк Л. *Божественна літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596–1839 рр.)* / пер. з англ. Андрій Маслюх. Львів: Свічадо 2003.
- Гілл Дж. *Флорентійський собор*. Львів: Вид-во УКУ 2016.
- Гудзяк Б. Західна історіографія і Берестейська унія // *Богословія* 54 (1990) 123–136.
- Гудзяк Б. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії* / пер. Марія Габлевич; за ред. Олега Турія. Львів: Інститут історії Церкви ЛБА 2000.
- Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті: Матеріали Других „Берестейських читань”* (Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1–6 лютого 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів: ІЦ 1996.
- Дмитриев М. *Между Римом и Царьградом: генезис Брестской церковной унии 1595–1596 гг.* Москва: Изд-во Московского ун-та 2003.
- Дмитриев М. *Православная культура Московской и Литовской Руси в XVI ст.: степень общности и различий* // *Белоруссия и Украина: История и культура. Ежегодник 2003*. Москва: Наука 2003, с. 9–22.
- Дух О. *Превелебні панни: Жіночі чернечі спільноти Львівської та Перемишльської єпархій у ранньомодерний період* [= „Київське християнство”, т. 5]. Львів: Вид-во УКУ 2017.
- Железняк О. *Почаївські видання кириличним шрифтом: 1734–1830* // *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: Зб. наук. праць* / гол. ред. О. Онищенко. Київ: НАН України 2011, с. 162–192.
- Жихевич Т. *Йосафат Кунцевич*. Львів: Свічадо 1998.
- Жукович П. *Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1609 г.)*. Санкт-Петербург: Типография Главного Управления Уделов 1901.

- Заикин В. *Униатский Архиепископ Марциан Белозор. Страничка из истории Униатской Церкви в эпоху ее побед и „расцвета”*. Варшава: Синодальная Типография 1935.
- Затилюк Я. Давньоруська історія на службі у київських церковних ієрархів середини – другої половини XVII століття: політична риторика і статус митрополії // *Український історичний журнал* 6 (2012) 40–56.
- Заторський Н. „Послання Мисаїла” за Смоленським списком // *Український археографічний щорічник* 18 (2013) 401–428.
- Зема В. Вступне слово // *METROPOLIS KIJIVIENSIS. Каталог і тексти петербурзьких зібрань* / підгот. В. Зема, С. Зінченко, В. Фрис. Київ: НАН України. Інститут історії України 2010, с. XXVIII–XXXVI.
- Зема В. Оповіді про навернення на християнство і рання православна полеміка // *Україна в Центральній-Східній Європі* 12 (2013) 65–95.
- Зема В. Полеміко-догматичні збірки XVI – початку XVII ст. // *Український історичний журнал* 5 (2001) 43–74.
- Зернова А. Типографія Мамоничей в Вільне (XVI–XVII век) // *Книга: Исследования и материалы*, вип. 1. Москва: Изд-во Всесоюзной книжной палаты 1959, с. 167–223.
- Зилитинкевич И. *Учреждение виленского Свято-Троицкого православного братства*. Вільна: Тип. Губернского правления 1883.
- Золтан А. *Interslavica. Исследования по межславянским языковым и культурным контактам*. Москва: Индрик 2014.
- Ивановский К. *Виленская святая и чудотворная икона Божией Матери: (к 400-летию ее пребывания в Вильне)*. Вільна: Изданіе Виленского Свято-Троицкого монастыря 1895.
- История Русской Церкви*, кн. 5: *История Западнорусской, или Литовской метрополии (1458–1596)*. Москва: Изд-во Спасо-Преображенского Валаамского монастыря 1996.
- Ісаєвич Я. *Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст.* Київ: Наукова думка 1966.
- Ісаєвич Я. *Джерела з історії української культури доби феодалізму XVI–XVIII ст.* Київ: Наукова думка 1972.
- Ісаєвич Я. До характеристики культури доби Бароко: василіянські освітні осередки // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, вип. 12: *Ювілейний збірник на пошану чл.-кор. НАН України Миколи Ільницького*. Львів: ІУ 2004, с. 195–206.
- Ісаєвич Я. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми*. Львів: ІУ 2002.
- Історичний контекст укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління: Матеріали Перших „Берестейських читань”* (Львів, Івано-Франківськ, 1–6 жовтня 1994 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів: ІЦ ЛБА 1995.

- Кажуро И. Каталог книжного магазина виленских базилиан 1800 года // *Румянцевские чтения – 2017. 500-летие издания первой славянской Библии Франциска Скорины: становление и развитие культуры книгопечатания: Материалы Междунар. науч.-практ. конф. (18–19 апреля 2017)*, ч. 1. Москва: „Пашков дом” 2017, с. 230–235.
- Каплунайте И. Роль немецкого города в Вильнюсе во второй половине XIV в. // *Ukraina Lithuanica*, т. 4. Київ 2017, с. 125–145.
- Карев Д. В. *Белорусская и украинская историография конца XVIII – начала 20-х гг. XX в. в процессе генезиса и развития национального исторического сознания белорусов и украинцев*. Вильнюс: ЕГУ 2007.
- Касьянов Г. Ще не вмерла українська історіографія // *Критика* 4 (2002) 18–22.
- Катлярчук А. *У ценю Польщчы і Расей. Вялікае Княства Літоўскае і Швэцыя ў часе эўрапейскага крызісу сярэдзіны XVII ст.* Менск: БГТ; Інстытут Беларусістыкі 2010.
- Кіркене Г. Інтэграцыйныя працэсы ў Вялікім Княстве Літоўскім: царкоўная унія // *Беларускі гістарычны агляд = Belarusian historical review* 12 (1-2) (2005) 21–35.
- Клепатский П. *Очерки по истории Киевской земли: Литовский период*. Біла Церква: Олександр Пшонківський 2007.
- Климов С. *Базилиане*. Могилев: УО „МГУ им. А. А. Кулешова” 2011.
- Князі Вишневецькі* / автори передм. А. Бумблаускас, Г. Кіркене; автори текстів І. Чаманська, А. Литовченко, А. Мацук, В. Ракутіс, В. Собчук, І. Тесленко, В. Ульяновський, Б. Черкас, Л. Шиян, Н. Яковенко; за наук. ред. І. Тесленка. Київ: Балтія-Друк 2016.
- Князі Омельковичі-Слуцькі* / автори передм. А. Бумблаускас, Г. Кіркене; автори текстів А. Скеп’ян, Я. Затилюк, Р. Рагаускене, В. Ульяновський, С. Балакін, А. Бартош, М. Волков, Г. Івакін, Г. Кіркене, О. Козак, Я. Лосовський, О. Однороженко, М. Сагайдак, І. Потехіна, І. Тесленко, Б. Черкас, І. Шульц; за наук. ред. І. Тесленка. Київ: Балтія-Друк 2017.
- Князі Острозькі* / автор передм. А. Бумблаускас; автори текстів О. Дзярнович, Р. Рагаускене, І. Тесленко, Б. Черкас; за наук. редакцією І. Тесленка. Київ: Балтія-Друк 2014.
- Князі Радзивілі* / автор передм. А. Бумблаускас; автори текстів В. Александрович, О. Баженова, Р. Рагаускене, Г. Кіркене. Київ: Балтія-Друк 2012.
- Когут М., о. *Йосиф Велямин Рутський*. Львів: Вид-во Отців Василян „Місіонер” 1994.
- Корзо М. *Украинская и белорусская катехетическая традиция конца XVI – XVIII вв.: становление, эволюция и проблема заимствований*. Москва: Канон+ 2007.
- Кочетов Д. Б., Кузьмин А. В., Шлевис Г. П. Виленский во имя Святой Троицы мужской монастырь // *Православная энциклопедия*, т. 8. Москва: Церк.-науч. центр „Православная энциклопедия” 2004, с. 476–479.

- Коялович М. *Литовская церковная уния*. Санкт-Петербург: Типография духовного журнала „Странник” 1861.
- Крачковский Ю. Предисловие // *Акты, издаваемые Виленскою Археологическою комиссиею*, т. 20: *Акты, касающиеся города Вильны*. Вильна 1893, с. XXI–CCXXVI.
- Крип’якевич І. Нові матеріали до історії Соборів 1629 р. // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, т. 116. 1913, с. 5–39.
- Кром М. „Старина” как категория средневекового менталитета (по материалам Великого княжества Литовского XIV – начала XVII вв.) // *Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей* 3 (1994) 68–85.
- Кулаковський П. Князь Костянтин Іванович Острозький і оборона українських земель від татарської агресії (кінець XV – перша третина XVI ст.) // *Наукові записки Національного університету „Острозька Академія”*: Серія „Історичні науки” 18 (2011) 67–83.
- Кучкин В. Сергей Радонежский и „филофеевский крест” // *Древнерусское искусство: Сергей Радонежский и художественная культура Москвы XIV–XV вв.* Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин 1998, с. 16–22.
- Лабынцаў Ю. *Пачатае Скарынам: Беларуска друкваная літаратура эпохі Рэнесансу*. Мінск: Мастацкая літаратура 1990.
- Лабынцев Ю., Щавинская Л. Историко-культурный контекст белорусского кирилловского книгоиздания в Вильне во второй половине XVI в. // *Федоровские чтения 2003: Материалы пленарного заседания (Москва, 1 октября 2003 г.)*. Москва: Наука 2003, с. 90–99.
- Лазутка С., Валиконите И., Гудавичюс Э. *Первый Литовский Статут (1529 г.)*. Вильнюс: Марги раштай 2004.
- Ластоўскі В. *Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі*. Мінск: Мастацкая літаратура 2012 (факсимільне видання).
- Левшун Л. *О слове преображенном и слове преображающем: теоретико-аналитический очерк истории восточнославянского книжного слова XI–XVII вв.* Минск: Белорусская Православная Церковь 2009.
- Левшун Л. *Леонтий Карпович. Жизнь и творчество*. Минск: Экономпресс 2001.
- Лидов А. Создание сакральных пространств как вид творчества и предмет исторического исследования // *Иеротопия: Создание сакральных пространств в Византии и Древней Руси* / заг. ред. А. Лидов. Москва: Индрик 2006, с. 9–58.
- Лисейчиков Д. Завещание митрополита Иосифа Вельямина Рутского // *Завещания униатских иерархов Киевской митрополии XVII и XVIII вв. как пример религиозной культуры общества Речи Посполитой* / ред. А. Гиль. Люблин: Изд-во Люблинского католического университета Иоанна Павла II 2016, с. 47–71.
- Литовские епархиальные ведомости* 8 (1864) 259.

- Лісейчыкаў Д. *Святар у беларускім соцыуме: праспаграфія ўніяцкага духавенства 1596–1839 гг.* Мінск: Беларусь 2015.
- Лісейчыкаў Д. Хруцкія: уніяцкі святарскі род Полацкай епархіі // *Асоба і час. Беларускі біяграфічны альманах*, вип. 5. Мінск: Лімарыус 2013, с. 313–327.
- Лобачёв С. *Патриарх Никон*. Санкт-Петербург: Искусство 2003.
- Лотман Ю. О понятии географического пространства в русских средневековых текстах // його ж. *Избранные статьи: в 3 т.*, т. 1. Таллинн: Александра 1992, с. 407–412.
- Лужницький Г. *Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви*, 2-е вид., виправл. Львів: Свічадо 2008.
- Лукашова С. *Миряне и церковь: религиозные братства Киевской митрополии в конце XVI века*. Москва: Ин-т славяноведения РАН 2006.
- Лурье В. *Русское православие между Киевом и Москвой. Очерк истории русской православной традиции между XV и XX веками*. Москва: Три квадрата 2009.
- Ляўшун Л. Светапогляд Стафана Зізання // *Весці Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі: Сэрыя гуманітарных навук* 4 (2000) 102–109.
- Макарий (Булгаков). *История Русской Церкви*, кн. 5: *Период разделения Русской Церкви на две митрополии. История Западнорусской, или Литовской митрополии (1458–1596)*. Москва: Изд-во Спасо-Преображенского Валаамского монастыря 1996.
- Мальшевский И. *Александрийский патриарх Мелетий Пигас и его участие в делах Русской Церкви*, т. 1–2. Киев: Типография Киево-Печерской Лавры 1872.
- Марозава С. Іасафат Кунцэвіч у беларускай гістарыяграфіі // *Sztuka sakralna i duchowość pogranicza polsko-ukraińskiego na Lubelszczyźnie. (Materiały z Międzynarodowej Konferencji „Sztuka Sakralna Pogranicza”, Lublin 13–15.10.2005 r.)*. Lublin: Fundacja Pogranicza 2005, с. 75–86.
- Маханько М., Гриднева Ю. Епитрахиль // *Православная энциклопедия*, т. 18 / за ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия” 2013, с. 535–542.
- Мезенцев В. Західні, українські та російські прийоми в архітектурі й декорі палацу І. Мазепи в Батурині // *Сіверщина в історії України* 6 (2013) 220–234.
- Михайловський В. *Еластична спільнота: Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст.* Київ: Темпора 2012.
- Мицик Ю., о. *Albaruthenica. Студії з історії Білорусі*. Київ: ІУАД 2009.
- Мицько І. Костянтин Іванович Острозький та Церква Галичини // *Наукові записки Національного університету „Острозька Академія”*: Серія „Історичні науки” 18 (2011) 63–66.
- Мончак І. *Флорентійський екуменізм у Київській Церкві. Унійна ідея в помісній еклезіяльній традиції*. Львів: Вид-во УКУ 2012.

- Морозова Н., Темчин С. Об изучении церковнославянской письменности Великого княжества Литовского // *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, т. 2 / за ред. S. Temčinas. Kraków: Scriptum 1997, с. 7–39.
- Мотульский Р. *Из прошлого в будущее. Библиотеки Беларуси*, ч. 1: IX – начало XX вв. Минск: Белорусская энцикл. им. Петруся Бровки 2011.
- Назарко І. Сповідники Святого Йосафата // *Analecta OSBM*, т. 6, ч. 1–4: *Miscellanea in honorem S. Josaphat*. Romae 1967, с. 66–74.
- Нарис історії Василянського чину Святого Йосафата*. Рим: Вид-во ОО. Василян 1992.
- Никольский Н. *История русской церкви*. Москва – Ленинград: Московский рабочий 1931.
- Огієнко І. Розмежування пам'яток українських від білоруських // *Пам'ятки України: історія та культура* 2 (2002) 170–188.
- Оглоблин О. Українська церковна історіографія // *Український історик* 4 (1969) 12–29.
- Оляничин Д. Торговельні зносини України з Ляйпцігом у XVIII-м ст. (із архівної праці в Ляйпцігові) // *Наша культура: науково-літературний місячник*, рік 2. Варшава 1936, с. 72–74.
- Опарина Т. Глава о крестном знамении в составе „Науки ку читаню и розумению писма словенского” Лаврентия и Стефана Зизаниев (Вильно 1596) // „В России надо жить по книге”: начальное обучение чтению и письму (становление учебной книги в XVI–XIX вв.): Сб. научн. ст. и матер. / за ред. М. Тендряковой, В. Безрогова. Москва: Памятники исторической мысли 2015, с. 10–29.
- Опарина Т. Изменение чинов принятия западных христиан в русской церковной традиции (до конца XVII в.) // Белякова Е., Мошкова Л., Опарина Т. *Кормчая книга: от рукописной традиции к печатному изданию*. Москва – Санкт-Петербург: Институт российской истории РАН; РГАДА; Центр гуманитарных инициатив 2017, с. 309–404.
- Опарина Т. Конфессиональные нормы принятия русского подданства шляхтичами-католиками Речи Посполитой (первая половина XVII в.) // *Z dziejów kultury prawnej: Studia ofiarowane Profesorowi Juliuszowi Bardachowi w dziewięćdziesięciolecie urodzin* / ред. М. Wąsowicz. Warszawa: Liber 2004, с. 149–167.
- Опарина Т. Позиция Москвы к Брестской унии (первая половина XVII века) // *Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: Спроба підведення підсумків = Die Union von Brest (1596) in Geschichte und Geschichtsschreibung: Versuch einer Zwischenbilanz* / під ред. Й. Марте, О. Турія = під ред. J. Marte, O. Turij. Львів: ІІЦ ЛБА 2008, с. 368–424.
- Опарина Т. Украинские казаки в России: единоверцы или иноверцы? (Микита Маркушевский против Леонтия Плещеева) // *Соціум. Альманах соціальної історії* 3 (2003) 21–54.

- Опарина Т. Украинское духовенство и Московский патриархат в середине XVII в.: контакты и конфликты (вопрос об отношении к киевскому благочестию в русских церковных кругах, circa 1651) // *Православие Украины и Московской Руси в XV–XVII веках: общее и различное* / за ред. М. Дмитриева. Москва: Индрик 2012, с. 226–257.
- Пазднякоу В. *Архієу правослаўных і грэка-каталіцкіх мітрапалітаў Вялікага Княства Літоўскага у XVI–XVIII стст. (гісторыя, структура, склад)*. Мінск: БелНДЦДАС 2014.
- Пануцэвіч В. *Сьвяты Язафат, архіяпіскап полацкі*. Полацак: Сафія 2000.
- Патрило І. Вклад Василиянского чину в життя з'єднаної Київської митрополії (1617–1839) // *Belarus, Lithuania, Polonia, Ukraine. International Conference, Rome, 28 April – 6 May 1990* / ред. J. Kłoczowski. Lublin – Rome: Institute of East Central Europe; Foundation John Paul II 1994, с. 282–289.
- Патрило І. *Джерела і бібліографія історії української Церкви*, т. 1–3. Рим: ОО. Василяни 1975–1995.
- Паядайте-Васіляускене А.-Вл. *Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія*. Львів: Львівський національний ун-т ім. І. Франка 2004.
- Пекар А., ЧСВВ. Іпатій Потій – провісник з'єдинення // *Analecta OSBM*, т. 15, ч. 1–4: *Anno CCCC Unionis Berestensis et CCCL Unionis Užhorodensis*. 1996, с. 207–218.
- Пидлыпчак-Маєрович М. Издания на литовском языке василианских и иезуитских типографий // *Исторический путь литовской письменности: Сб. материалов конф. (4–6 ноября 2004 г.; Москва)* / ред. Ю. Будрайтис та інші; наук. ред. С. Темчин. Вильнюс: Институт литовского языка 2005, с. 32–41.
- Підручний П. Василиянський Чин від Берестейського З'єднання (1596) до 1743 року // *Нарис історії Василиянського чину Святого Йосафата*. Roma: ОО. Василяни 1992, с. 96–182.
- Підручний П. Два програмові писання Рутського: „Discursus” і „Programma Unionis” // *Analecta OSBM*, т. 9, ч. 1–4: *On the 50th Anniversary of Analecta OSBM*. 1974, с. 24–47.
- Підручний П. В. *Історичний нарис законодавства Василиянського Чину св. Йосафата (1617–2018)*. Рим – Львів: [Вид-во ОО. Василяни] 2018.
- Підручний П. Початки Василиянського чину і Берестейська унія // *Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті: Матеріали Четвертих „Берестейських читань” (Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р.)* / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів: ІПЦ ЛБА 1997, с. 80–114.
- Плахій С. „Рускі Вавілон”. *Дамадерныя ідетичнасці у Расіі, Украіне і Бела-русі*, 2-е вид., виправл. Смаленск: Інбелкульт 2014.
- Плохій С. *Великий переділ: Незвичайна історія Михайла Грушевського* / авториз. перекл. з англ. М. Климчука. Київ: Критика 2011.

- Плохій С. Від Якова Суші до Атанасія Великого. (Огляд видань римських джерел з історії української церкви) // *Український археографічний щорічник* 2 (1993) 6–14.
- Плохій С. *Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні*, 2-ге вид., виправл. Київ: Критика 2006.
- Плохій С. *Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі*. Київ: Критика 2015.
- Подскальски Г. *Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988–1237 гг.)*, 2-е вид., випр. і доп. для рос. перекл. / перекл. А. Назаренко; за ред. К. Акентьева. Санкт-Петербург: Византинороссика 1996.
- Поліщук В. Патрон без права подавання: привілеї князю К. І. Острозькому на Жидичинський монастир 1507 і 1511 рр. // *Релігія і церква в історії Волині. Збірник наукових праць* / під ред. В. Собчука. Кременець: Астон 2007, с. 23–39.
- Поплавська Н. *Полемісти. Риторика. Переконування. (Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI – початку XVII ст.)*. Тернопіль: ТНПУ 2007.
- Пчелинцев А. Абсолютна ли тайна исповеди // *Законодательство и экономика* 5 (2011) 58–61.
- Рагаускене Р. Володіння Костянтина Острозького та його релігійна і меценатська діяльність у Литві // *Князі Острозькі*. Київ: Балтія-Друк 2014.
- Романенко А. *Московский Кремль. Патриаршие Палаты*. Москва: Государственный историко-культурный музей-заповедник „Московский Кремль” 1994.
- Рудович І. Кобринський синод 1626 р. // *Богословія* 2 (1–4) (1924) 1–27.
- Русина Е. От „Послания” Мисаила к литературе „жидовствующих”: к постановке проблемы // *Евреи и христиане в православных обществах Восточной Европы* / за ред. М. Дмитриева. Москва: Индик 2011, с. 74–100.
- Русина О. Мисаїлове послання Сиксту IV за Синодальним списком // *Український археографічний щорічник* 7 (2002) 281–296.
- Русина О. Політико-конфесійні орієнтири православних канцеляристів рубежу XV–XVI ст. // *Український історичний журнал* 5 (2017) 4–23.
- Русина О. Послання київського митрополита Мисаїла папі римському Сиксту IV з 1476 року: нові аспекти дослідження // *Ковчег: Науковий збірник із церковної історії*, ч. 5. 2007, с. 50–72.
- Русина О. *Україна під татарами і Литвою* [= Україна крізь віки, т. 6]. Київ: Альтернативи 1998.
- Русина О. *Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського*. Київ: ІУАД 1998.
- Русина О. *Студії з історії Києва та Київської землі*. Київ: Інститут історії України НАНУ 2005.
- Саверчанка І. *Aurea mediocritas: Книжна-письмова культура Беларусі: Адраджэння і ранняе барока*. Мінск: Тэхналогія 1998.

- Сагановіч Г. *Невядомая вайна: 1654–1667*. Менск: Навука і тэхніка 1995.
- Сеник С. Берестейська унія і світське духовенство: наслідки унії у перших десятиліттях // *Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті: Матеріали Четвертих „Берестейських читань”* (Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів: ІЦ ЛБА 1997, с. 55–66.
- Сеник С. Два митрополити – Потій і Рутський // *Історичний контекст, укладення Берестейської унії та перше поунійне покоління: Матеріали Перших „Берестейських читань”* (Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1–6 жовтня 1994 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів: ІЦ ЛБА 1995, с. 137–148.
- Сеник С. *Духовний профіль св. Йосафата Кунцевича*. Львів: Свічадо 1994.
- Сеник С. *Українська Церква в добу Хмельницького*. Львів: Свічадо 1994.
- Сіцінський Ю. *Поділля під владою Литви* / упоряд. Д. Ващук, М. Мошак. Кам'янець-Подільський: ПП „Медобори–2006” 2009.
- Скочиляс І. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус*. Львів: Вид-во УКУ 2010.
- Скочиляс І. Генеральні візитації в українсько-білоруських єпархіях Київської уніатської митрополії. 1596–1720 роки // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 238 (1999) 47–94.
- Скочиляс І. Документи архіву Галицької (Львівської) єпархії XVI–XVIII століть у Відділі рукописів та стародруків Національного музею у Львові ім. А. Шептицького // *Збереження й дослідження історико-культурної спадщини в музейних зібраннях: історичні, мистецтвознавчі та музеологічні аспекти діяльності: доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції, Львів, 25–27 вересня 2013 р.* Львів: НМІ 2013, с. 426–437.
- Скочиляс І. Ідея Гадяцької унії як легітимізація правового та матеріального статусу Східної церкви в Речі Посполитій (приклад Львівської єпархії) // *350-letcie unii hadziackiej (1658–2008)* / ред. Т. Chynczewska-Hennel, Р. Kroll, М. Nagielski. Warszawa: Wyd-wo DiG 2008, с. 89–124.
- Скочиляс І. *Релігія та культура Західної Волині на початку XVIII ст. За матеріалами Володимирського собору 1715 р.* Львів: ІУАД 2008.
- Слюнькова І. *Монастыри восточной и западной традиции: Наследие архитектуры Беларуси*. Москва: Прогресс–Традиция 2002.
- Смирнов Ф. *Виленский Св.-Духов монастырь: Историческое описание*. Вильна: Типография О. Блюмовича 1888.
- Собчук В. *Від коріння до крони: Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст.* Кременець: Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник 2014.
- Соловій М., Великий А. *Святий Йосафат Кунцевич. Його життя і доба*. Торонто: Вид-во оо. Василіян 1967.

- Солодух А., Кузьма В. Історія Василянських мурів у Вільні // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCCL anno a Martyrio S. Iosaphat vertente*. Romae 1973, с. 14–24.
- Солодух А., Кузьма В., о. Причинки до історії і життя і почитання св. Йосафата в Вільні // *Analecta OSBM*, т. 8, ч. 1–4: *CCCL anno a Martyrio S. Iosaphat vertente*. Romae 1973, с. 10–14.
- Спадчына Скарыны. *Зборнік матерьялаў першых Скарынаўскіх чытанняў (1986)* / упоряд. А. Мальдзіс. Мінск: б. в. 1989.
- Спрогис И. *Попытка Виленского магистрата обвинить одного из братчиков Виленского православного Свято-Троицкого братства в государственной измене (1597 г.): [Два древ. рус. документа из дел Вилен. город. суда за 1592–1597 г., хранящиеся в Вилен. центр. арх. под № 4593]*. Вильна: Тип. Св.-дух. братства 1897.
- Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.)* / упоряд., передм. і коментар І. Саверчанкі. Мінск: Кнігазбор 2007.
- Сусветная спадчына Францыска Скарыны* / упоряд. А. Суша, автори текстів А. Суша, Г. Кірэева; під наук. ред. Р. Матульскага. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя ім. Петруся Броўкі 2017.
- Сухарева С. *Риторичний простір польськомовної прози XVII ст.* Луцьк: Вежа-Друк 2015.
- Сухарева С. Літературна діяльність Йоахима Мороховського на українсько-польському пограниччі // *Житомирські літературознавчі студії* 7 (2013) 295–301.
- Суша А. Ля витокаў беларускай гістарычнай навукі: творчая спадчына Ігна-та Кульчынскага // *Беларускі гістарычны часопіс* 2 (2009) 27–37.
- Щепуро Д. *Виленское Свято-Духовское братство в XVII и XVIII столетиях*. Киев: Типография И. И. Горбунова 1899.
- Таирова-Яковлева Т. Материалы по истории Белоруссии в архиве Санкт-Петербургского института истории РАН // *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* 1–2 (5/6) (2009) 195–233.
- Татаренко Л. Жалоба игуменьи Василисы Сапезанки перед судом Виленской Магдебургии в марте 1609 года: несколько замечаний по истории женского монашества восточного обряда в первые годы Брестской Унии // *Między Rzysiem a Nowosybirskiem. Księga Jubileuszowa dedykowana Ks. Marianowi Radwanowi SCJ* / ред. I. Wodzianowska, H. Łaskiewicz. Lublin: Wyd-wo KUL 2012, с. 689–700.
- Тафт Р. *Візантійський обряд: Коротка історія* / перекл. Р. Скакун; передм. М. Петровича. Львів: Вид-во УКУ 2011.
- Тетерка І. Митрополит Йосиф Велямин Рутський. Великий реформатор і оборонець українсько-католицької Церкви // *Атлант з'єдинення: Йосиф Велямин Рутський, Митрополит Київський й усієї Русі-України. Ювілейна збірка у тристалиття смерті 1637–1937*. Перемишль: Видання „Научного Товариства богословів Українсько-католицької духовної семінарії” 1937, с. 5–58.

- Темчин С. Виленский православный церковный собор 1546 года и сообщение Симона Будного о конфликте супрасльского монаха Арсения с архимандритом Сергием Кимбаром // *Senoji Lietuvos literatūra, 39 knyga. XVI–XIX a. lietuviško ir kitakalbjo rankraštinio paveldo tyrimai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2015, с. 13–29.
- Темчин С. Обращение Литовской митрополии к константинопольскому патриарху Иоакиму I по вопросу о двух агнцах при поставлении пресвитера // *Latopisy Akademii Supraskiej*, т. 2: *Kościół prawosławny na Bałkanach i w Polsce – wzajemne relacje oraz wspólna tradycja* / за ред. U. Pawluczuk. Białystok: Orthdruk Sp. z o. o. 2011, с. 135–139.
- Темчин С. Функционирование русской мовы и иерархия церковных текстов // *Studia Russica* 23 (2009) 226–234.
- Тимошенко Л. *Берестейська унія 1596 р.* Дрогобич: Коло 2004.
- Тимошенко Л. Братський „епізод” в історії Берестейського собору 1594 р. // *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 17–18 (2014) 101–113.
- Тимошенко Л. „Жаль намъ души и сумненья вашей милости”. (Київський митрополит Онисифор Дівочка перед викликами часу) // *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 10 (2006) 149–165.
- Тимошенко Л. *З історії Уніатської церкви на Київщині (XVI–XIX ст.)*. Київ: ТОВ „Міжнародна фінансова агенція” 1997.
- Тимошенко Л. Інтриги і конфлікти в історії укладення Берестейської унії у світлі документальних джерел та полемічної літератури // *Соціум: Альманах соціальної історії* 11–12 (2015) 185–209.
- Тимошенко Л. Кризис православия в Речи Посполитой и Московском государстве второй половины XVI – начала XVII вв.: сравнительный анализ // *Смутное время в России: конфликт и диалог культур: Материалы науч. конф. (Санкт-Петербург, 12–14 октября 2012 г.)*. Санкт-Петербург: Исторический факультет Санкт-Петербургского государственного университета 2012, с. 241–243.
- Тимошенко Л. Михайло Рагоза і Берестейська унія // *Київська старовина* 5 (2000) 96–105.
- Тимошенко Л. Невідомий життєпис Іпатія Потія (фрагмент „Генеалогії митрополитів київських” з Віленського монастиря Святої Трійці) // *Український історичний архів* 6 (2000) 102–115.
- Тимошенко Л. Полемічний твір Клірика Острозького „Історія о листрикійскомъ синоде”: історіографічні традиції і „флорентійсько-берестейські” контексти відповіді православних на виклики часу // *Острозька давнина: Науковий збірник*, вип. 2 / гол. ред. І. Пасічник; відп. ред. І. Тесленко. Остріг 2013, с. 73–91.
- Тимошенко Л. Постаць Іпатія Потія у світлі нововіднайдених джерел та новітніх досліджень // *Іпатій Потій* / упоряд. Л. Моравська, І. Паславський. Львів: Логос 2013, с. 64–70.

- Тимошенко Л. Радомишльський архів уніатських митрополитів // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 240 (2000) 72–85.
- Тимошенко Л. Скільки церковних братств заснували патріархи в XVI – першій половині XVII ст.? (Малодосліджені аспекти генези та масштабів ставропигійської форми організації мирянського руху в Київській митрополії) // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, т. 264. 2013, с. 234–256.
- Титов Ф. *Русская Православная Церковь в Польско-Литовском государстве в XVII–XVIII вв.*, т. 3: *Заграничные монастыри Киевской епархии в XVII–XVIII вв.* Киев: Тип. С. В. Кульженко 1905.
- Ткачук Р. *Творчість митрополита Іпатія Потія та полемічна література на межі XVI – початку XVII ст. Джерела. Риторика. Діалог.* Київ: Вид. дім Дмитра Бурого 2011.
- Толочко А. *Киевская Русь и Малороссия в XIX веке.* Киев: Laurus 2012.
- Турук Ф. Уніатський митрополит Рутський // *Журнал Министерства народного просвещения* 62 (3) (1916) 128–166.
- Україна і Литва в XIV–XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти* / автори текстів В. Берковський, А. Блануца, Д. Ващук, А. Гурбик, Б. Черкас. Луцьк: ПрАТ „Волинська обласна друкарня” 2011.
- Україна: литовська доба 1320–1569* / автори текстів О. Русина, І. Сварник, Л. Войтович, Д. Ващук, А. Блануца, Б. Черкас. Київ: Балтія-Друк 2008.
- Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми* / за ред. Л. Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка 2004.
- Українське Козацтво і Велике князівство Литовське* / автори текстів І. Марзалюк, А. Рагаускас, Р. Рагаускене, Г. Кіркенене, В. Станіславський, В. Степанков, Б. Черкас. Київ: Балтія-Друк 2014.
- Ульяновський В. *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, т. 1. Київ: Либідь 1994.
- Ульяновський В. *Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків.* Київ: ВД „Простір” 2012.
- Ульяновський В. Московський патріарх Ігнатій – у лоні Уніатської Церкви // *Analecta OSBM*, т. 15, ч. 1–4: *Anno CCCC Unionis Berestensis et CCCL Unionis Uzhorodensis.* 1996, с. 301–338.
- Ульяновський В. „Славний для всіх часів чоловік”: князь Костянтин Іванович Острозький. Острог: Вид-во Національного університету „Острозька академія” 2009.
- Фаріон І. *Суспільний статус староукраїнської (руської мови) у XIV–XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива.* Львів: Вид-во Львівської політехніки 2015.
- Федорів Ю. Кобринський синод 1626 р. // *Богословія* 38 (1974) 75–79.
- Федорук Я. *Віленський договір 1656 року. Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття.* Київ: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія” 2011.

- Флеров И. *О православных церковных братствах, противоборствовавших унии в Юго-Западной России, в XVI, XVII и XVIII столетиях*. Санкт-Петербург: Н. Г. Овсянников 1857.
- Филошкин А. „Одна земля, разная память”: Великое Княжество Литовское в исторической памяти Польши, Литвы, Украины, Белоруссии и России // *Ab Imperio* 4 (2004) 485–490.
- Флоря Б. Виленский собор // *Православная энциклопедия*, т. 8 / за ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. Москва: Церк.-науч. центр „Православная энциклопедия” 2004, с. 479–480.
- Флоря Б. *Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское средневековье: Сборник*. Москва: Церк.-науч. центр „Православная энциклопедия” 2007.
- Флоря Б. Константин Иванович Острожский // *Православная энциклопедия*, т. 37 / за ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Москва: Церк.-науч. центр „Православная энциклопедия” 2015, с. 80–83.
- Флоря Б. Попытка осуществления церковной унии в Великом княжестве Литовском в последней четверти XV – начале XVI века // *Славяне и их соседи* 7 (1999) 40–81.
- Флоря Б. Православие в Ливонии и Великом княжестве Литовском (2-я половина 1650-х – начало 1660-х гг.) // *Вестник церковной истории* 3 (2008) 69–70.
- Флоря Б., Турилов А. Иосиф II. Церковно-учительная деятельность Иосифа II // *Православная энциклопедия*, т. 26 / за ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Москва: Церк.-науч. центр „Православная энциклопедия” 2011, с. 14–18.
- Францыск Скарына і яго час: Энциклапедычны даведнік* / головний ред. І. Шамякін та інші ред. Мінск: Беларуская Савецкая Энциклапедыя 1988.
- Хадыка А. Святы Язафат Кунцэвіч: складанне культуры і іканаграфіі ў Беларусі // *Наша вера* 2 (2006) 26–29.
- Харлампович К. *Западнорусскія праваславныя школы XVI і пачатка XVII века, адношэнне іх к інаслаўным, рэлігійнае адукацыя ў іх і заслугі іх у справе абароны праваславнай веры і царквы*. Казань: Типо-лит. Имп. Ун-та 1896.
- Хойнацкий А. *Западнорусская церковная уния в ее богослужении и обрядах*. Киев: Типография Киевопечерской Лавры 1871.
- Хомин П. Митрополит Йосиф Велямин Рутський // *Богословія* 1 (1–4) (1923) 261–283.
- Хорошкевич А. О международных аспектах религиозной политики Великого княжества Литовского времени Первого Статута 1529 года // *Первый Литовский Статут 1529 года = 1529 metų Pirmasis Lietuvos statutas: Материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута*. Вильнюс: Министерство высшего и среднего специального образования Литовской ССР 1982, с. 28–37.

- Цапенко М. *Архитектура Левобережной Украины XVII–XVIII веков*. Москва: Стройиздат 1967.
- Черкас Б. *Західні володіння Улусу Джучи: політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста (XIII–XIV ст.)*. Київ: Інститут історії України НАНУ 2014.
- Чистякова М. Иосиф II Солтан и церковно-литературная деятельность его времени // *Latopisy Akademii Supraskiej*, т. 1: *Prawoslawni w dziejach Rzeczypospolitej* / за ред. U. Pawluczuk. Białystok: Fundacja „Oikonomos” 2010, с. 37–48.
- Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете*, кн. 3. 1859.
- Чумичева О. Издание чинов отречения от иных вер в Москве и Киеве в первой половине XVII в. // *Книжная старина* 3 (2015) 136–158.
- Шакун Л. *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы*. Мінск: Навука і техника 1963.
- Шевельов Ю. *Історична фонологія української мови*. Харків: Акта 2002.
- Шевченко І. Багато світів Петра Могилы // його ж. *Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття*, вид. 2-е, випр. і доповн. / авториз. перекл. М. Габлевич; наук. ред. А. Ясіновського. Львів: Вид-во УКУ 2013, с. 197–224.
- Шегда М. Життєпис Митр. Йосифа В. Рутського на тлі його доби // *Богословія* 54 (1990) 49–93.
- Шестакова Н. Архів історії унії 1596 року у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 240 (2000) 87–88.
- Шестакова Н. Колекція архіву історії унії у фонді „Греко-католицька митрополіча консисторія у Львові” в ЦДАЛ України // *Студії з архівної справи та документознавства* 7 (2001) 61–62.
- Шустова Ю. *Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): Источниковедческое исследование*. Москва: Рукописные памятники Древней Руси 2009.
- Щеглов Г. Э. К истории описания и публикации документов архива западнорусских униатских митрополитов // *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета: История* 3 (2004) 208–212, 216–218.
- Щербицкий И. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*. Вильна: Типография Губернского Правления 1885.
- Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*, 2-ге вид., переробл. та розшир. Київ: Критика 2005.
- Яковенко Н. *Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.* Київ: Критика 2002.
- Яковенко Н. *Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна*, 2-ге, переглян. й виправл. вид. Київ: Критика 2008.

- Яременко М. *Київське чернецтво XVIII ст.*. Київ: Вид. дім „Києво-Могилянська академія” 2007.
- Ярошевич-Переславцев З. [Jaroszewicz-Pieresławcew Zoja]. Вильнюское кириллическое книгопечатание: его судьба и значение // *Vilniaus Universiteto bibliotekos metraštis*. Vilniaus: Vilniaus universiteto leidykla 2015, с. 303–324.
- Ярушевич А. *Ревнитель православия, князь Константин Иванович Острожский (1461–1530) и православная Литовская Русь в его время*. Смоленск: Типо-лит. инж.-мех. С. Гуревич 1896.
- Aufderheide A. *The Scientific Study of Mummies*. Cambridge: Cambridge University Press 2004.
- Augusiewicz Sł. Spis uchodźców z Wielkiego Księstwa Litewskiego w Prusach Książęcych w latach 1655–1656 w zbiorach Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie // *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1 (2011) 97–181.
- Avvakumov G. *Die Entstehung des Unionsgedankens. Die lateinische Theologie des Hochmittelalters in der Auseinandersetzung mit dem Ritus der Ostkirche*. Berlin: Akademie Verlag 2002.
- Bairašauskaitė T. Ludność Wilna w świetle spisu mieszkańców z 1795 r. // *Rzeczpospolita państwem wielu narodowości i wyzwiań. XVI–XVIII wiek* / за ред. Т. Ciesielskiego, А. Filipczak-Kocur. Warszawa: Wyd-wo DiG 2008, с. 243–260.
- Baliński М. *Opisanie statystyczne miasta Wilna*. Wilno: Józef Zawadzki 1835.
- Barakauskas Sv. 1994–1995 m. Vilniaus miesto Bernardinų ir Pranciškonų bažnyčiose rastų palaikų antropologinė analizė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*. 1995, с. 391–396.
- Baronas D. Bazilijonų redakcijos Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymas iš metropolitо Leono Kiškos rankraščio // *Bažnyčios istorijos studijos* 8 (2016) 193–205.
- Baronas D. Byzantium and Lithuania: North and South Look at Each Other // *Byzantium, New Peoples, New Powers: the Byzantino-Slav Contact Zone, from the Ninth to the Fifteenth Century* [*Byzantina et Slavica Cracoviensia*, т. 5] / ред. М. Kaimakamova та інші. Cracow: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” 2007, с. 303–317.
- Baronas D. Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje // *Bažnyčios istorijos tyrimai* 8 (2016) 36–39.
- Baronas D. Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m. // *Bažnyčios istorijos studijos* 5 (2012) 47–97.
- Baronas D. The Three Martyrs of Vilnius: A Fourteenth-century Martyrdom and its Documentary Sources // *Analecta Bollandiana* 122 (1) (2004) 83–134.
- Baronas D. The year 1009: St Bruno of Querfurt between Poland and Rus // *Journal of Medieval History* 34 (2008) 1–22.

- Baronas D. *Trys Vilniaus kankiniai: gyvenimas ir istorija (istorinė studija ir šaltiniai)*. Vilnius: Aidai 2000.
- Baronas D. *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Vilnius: Aidai 2010.
- Baronas D., Rowell S. Ch. *The Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*. Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore 2015.
- Bartlett R. *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950–1350*. London: Penguin 1993.
- Beauvois D. *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832 / перекл. з франц.* Wrocław: Uniwersytet Wrocławski 2012.
- Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut*, т. 5: *Oświecenie*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1967.
- Bieliński J. *Stan nauk matematyczno-fizycznych za czasów Wszechnicy Wileńskiej: szkic bibliograficzny*. Warszawa: Druk. J. Sikorskiego 1890.
- Bieliński J. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, т. 3. Kraków: Druk. W. L. Anczyca i Sp. 1899–1900.
- Bieńkowski L. Koziński Barlaam (zm. 1666) // *Polski Słownik Biograficzny*, т. 14. Wrocław – Warszawa – Kraków: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk 1968–1969, c. 634.
- Bieńkowski L. Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce // *Kościół w Polsce. Studia nad historią Kościoła katolickiego w Polsce*, т. 2: *Wiek XVI–XVIII / під ред. J. Kłoczowskiego*. Kraków: Znak 1969, c. 779–1049.
- Blažejovskij D. *Byzantine Kyivan rite students in Pontifical Colleges, and Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576–1983)*. Rome 1984.
- Błaszczak Gr. *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492–1569*. Poznań: Wyd-wo Poznańskie 2002.
- Bonnell V., Hunt L. Introduction // *Beyond the Cultural Turn: New Directions in the Study of Society and Culture / ред. V. Bonnell, L. Hunt*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press 1999, c. 1–32.
- Boras Z. Konstanty Iwanowicz Ostrogski herbu własnego – zwycięzca spod Orszy // його ж. *Poczet hetmanów polskich i litewskich*. Poznań: Wyd-wo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 2008, c. 12–27.
- Borkowska M. *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, т. 3. Warszawa: Wyd-wo DiG 2008.
- Borkowska M. *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1996.
- Borkowski A., ks. archim. *Patriarchaty Wschodu w dziejach Rzeczypospolitej (1583–1601)*. Białystok: Wyd-wo Uniwersytetu w Białymstoku 2014.
- Borowik P. Funkcjonowanie samorządu miejskiego w Grodnie podczas „potopu moskiewskiego” (1655–1661) oraz kilka uwag o zniszczeniu miasta przez

- Moskali // *Гарадзенскі палімпсест: XII–XIX стст.: Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі (Горадня, 7 лістапада 2008 г.)* / за ред. А. Смаленчука, Н. Сліж. Горадня – Беласток: Гарадзенская бібліятэка 2008, с. 29–39.
- Borowik P. *Jurydyki miasta Grodna w XV–XVIII w. Stanowy podział nieruchomości*. Supraśl: Stowarzyszenie Collegium Suprasliense 2005.
- Borowik P. Unicy w Grodnie w II połowie XVIII wieku // *Śladami unii brzeskiej* / ред. R. Dobrowolski, M. Zemło. Lublin – Supraśl: Acta Collegii Suprasliensis 2010, с. 213–242.
- Briedis L. *Vilnius: City of Strangers*. Vilnius: Baltos Lankos 2008.
- Brozecki Sł. Kasaty klasztorów w Wilnie w XIX w. // *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej obojga narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, т. 1: *Geneza. Kasaty na ziemiach zaborów austriackiego i rosyjskiego* [= *Opera ad Historiam Monasticam Spectantiam*, серія I, *Colloquia*, 8/1] / ред. M. Derwich. Wrocław: Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych; Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii 2014, с. 303–308.
- Bumblauskas A. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštija ir jos tradicija*. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla 2010.
- Bumblauskas A. Lietuvos istoriniai „didieji pasakojimai“ ir Vilniaus paveldas // *Naujasis Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas* [specialusis Lietuvos istorijos studijų leidinys, т. 5] / заг. ред. A. Bumblauskas, Š. Liekis, Gr. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2009, с. 15–47.
- Bumblauskas A. *Wielkie Księstwo Litewskie. Wspólna historia, podzielona pamięć*. Warszawa: Bellona 2013.
- Butvilaitė R. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vartai // *Vilniaus dailės akademijos darbai*, т. 2: *Vilniaus architektūros mokykla XVIII–XX a.* 1993, с. 168–169.
- Catholicism in Early Modern History: A Guide to Research* / ред. J. O’Malley. St. Louis 1988.
- Charkiewicz W. „Scypion Ruski” – *Konstanty Iwanowicz książę Ostrogski, wielki hetman litewski, wojewoda trocki, kasztelan wileński, marszałek ziemi wołyńskiej, starosta lucki, brasławski, winnicki etc.* Wilno: b. w. 1934.
- Chodynicki K. *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska: zarys historyczny, 1370–1632*. Warszawa: Skład gł. Kasa im. Mianowskiego 1934.
- Chomik P. *Kult ikon Matki Bożej w Wielkim księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku*. Białystok: Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku 2003.
- Chomik P. *Życie monastyczne w Wielkim księstwie Litewskim w XVI wieku*. Kraków: Avalon 2013.
- Christiansen E. *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100–1525*. London – Basingstoke: University of Minnesota Press 1980.

- Cicėnienė R. Książka rękopiśmienna w życiu społeczeństwa w Wielkim Księstwie Litewskim w XIV – połowie XVI wieku // *Rocznik Lituanistyczny* 1 (2015) 219–250.
- Cicėnienė R. LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genėzė ir raida (iki XVI a. vidurio) // *Knygotyra* 55 (2010) 7–25.
- Cicėnienė R. LDK rankraštinių knygos mecenatai XIV a. – XVI a. viduryje // *Dangiškieji globėjai, žemiškieji mecenatai* [= *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 60] / ред. J. Liškevičienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2011, c. 13–24.
- Cicėnienė R. Rankraštinė knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pradžioje–XVI a. viduryje: sklaidos ir funkcionavimo sąlygos // *Knygotyra* 53 (2009) 7–37.
- Cicėnienė R. Rankraštinių ir spausdintinių LDK XVI–XVII a. knygų pasaulis: sąsajos ir sankirtos // *Knygotyra* 68 (2017) 7–37.
- Czyż A. S. *Kościół Świętych Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2008.
- Černius R. Konfesinis ir politinis XV a. pab. bažnytinės unijos aspektas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje // *Tarp istorijos ir būtovės: studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*. Vilnius: Aidai 1999, c. 235–262.
- Čiurinskas M. Biografiniai šaltiniai ir Baroko literatūros tradicija // A. Młodzianovskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija* / ред. J. Liškevičienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2015, c. 401–444.
- Čiurinskas M. Tarpkonfesinė sąveika ir tikibinio identiteto paieška Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pab. – XVII a. I. pusėje: akcentai Rapolo Korsako „Juozapo Benjamino Ruskio gyvenime“ (1640) // *Literatūra* 48 (7) (2006) 35–51.
- Čiurinskas M. Vilnius kaip kolektyvinis veikėjas kai kuriuose XVII a. I pusės naratyviniuose šaltiniuose // *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 30. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2010, c. 66–71.
- Čiurinskas M. *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografistika*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2006.
- Dailės žodynas*. Vilnius: Vilniaus Dailės akademijos leidykla 1999.
- Daukšienė O. Barokinė tekstų poetika // A. Młodzianovskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija* / ред. J. Liškevičienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2015, c. 491–526.
- Deruga A. *Piotr Wielki a unicy i unja kościelna, 1700–1711*. Wilno: Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej 1936.
- Deventer J. „Confessionalisation” – a Useful Theoretical Concept for the Study of Religion, Politics, and Society in Early Modern East-Central Europe? // *European Review of History* 11 (3) (2004) 403–425.

- Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert* / ред. M. Löwenner. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag 2004.
- Die Katolische Konfessionalisierung. Wissenschaftliches Symposium der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Reformationsgeschichte 1993* / ред. W. Reinhard, H. Schilling. Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus 1995.
- Długosz T. Niedoszły Synod unicko-prawosławny we Lwowie 1629 r. // *Collectanea Theologica* 19 (1938) 479–506.
- Dmitriev M. Die Kirchenunion von Brest (1596) und die Konfessionalisierung der polnischen Ostpolitik in der Regierungszeit Sigismunds III // *Russland, Polen und Österreich in der frühen Neuzeit: Festschrift für Walter Leitsch zum 75. Geburtstag* / ред. Ch. Augustynowicz, A. Kappeler, M. D. Peyfuss, I. Schwarcz, M. Wakounig. Wien – Köln – Weimar – Böhlau: Böhlau Verlag 2003, c. 159–177.
- Dominé A.-S. Être bibliothécaire en Chartreuse: la gestion des bibliothèques cartusiennes aux XVe et XVIe siècles // *L'historien face au manuscrit: Du parchemin à la bibliothèque numérique*. Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain 2012, c. 43–56.
- Drėma V. *Dingęs Vilnius = Lost Vilnius*. Vilnius: Vaga 1991.
- Drėma V. *Pranciškus Smuglevičius*. Vilnius: Vaga 1973.
- Drėma V. *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvų* / ред. A. Lėverienė, A. Mickevičius, R. Mosiejienė. Vilnius: Versus aureus 2008.
- Drėma V. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius: R. Paknio I-kla 1997.
- Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, т. 5: *Wielkie Księstwo Litewskie*. Wrocław – Kraków 1959.
- Dzieje chrześcijaństwa na Litwie* / заг. ред. V. Alisauskasa; перекл. K. Korzeniewska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 2014.
- Eliade M. *Patterns in Comparative Religion* / перекл. R. Sheed; вступ. стаття J. Cl. Holt. Lincoln – London: University of Nebraska Press 1958.
- Engen E. von. The Christian Middle Ages as an Historiographical Problem // *The American Historical Review* 91 (1986) 521–552.
- Estreicher K. *Bibliografia polska: Stolecie XV–XVIII*, т. 24. Kraków: Czcionkami drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego 1896.
- Fediajevas O. Religiniai medaliukai iš Trakų švč. Mergelės Marijos apsilankymo bažnyčios archeologinių tyrinėjimų 2008–2011 metais // *Numizmatika: metraštis* 9–12 (2012) 171–194.
- Fijałek J. N. *Opisy Wilna aż do połowy wieku XVII*. Wilno: Ateneum Wileńskie 1924.
- Fijałek J. Pierwszy synod diecezji wileńskiej w katedrze św. Stanisława // *Kwartalnik teologiczny Wileński* 1 (1923) 81–88.
- Footo K. E. To Remember and Forget: Archives, Memory, and Culture // *The American Archivist*, т. 53: Summer. 1990, c. 378–392.

- Frick D. Five Confessions in One City: Multiconfessionalism in Early Modern Wilno // *A Companion for Multiconfessionalism in Early Modern World* / ред. T. M. Saftey. Leiden: Brill 2011, c. 423–429.
- Frick D. *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth Century Wilno*. Ithaca – London: Cornell University Press 2013.
- Frick D. *Meletij Smotryc'kyj*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press 1995.
- Frick D. „Ruski człowiek”: Muscovites and Ruthenian Identity in Occupied Wilno, 1655–1661 // *Journal of Ukrainian Studies* 33–34 (2008–2009) 135–160.
- Frick D. The Bells of Vilnius: Keeping Time in a City of Many Calendars // *Making Contact: Maps, Identity and Travel* / ред. L. Cormack, N. Pylypiuk, G. Berger, J. Hart. Edmonton: University of Alberta Press 2003, c. 23–59.
- Gaudemet J. *Storia del diritto canonico. Ecclesia et Civitas*. San Paolo: San Paolo Edizioni 1998.
- Gabryel K., Wysocki J. Tomaszewski Augustyn (1759–1814) // *Słownik polskich teologów katolickich* / під ред. H. E. Wyczawskiego, т. 4. Warszawa 1983, c. 334–335.
- Getka J. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie (XVIII wiek)*. Warszawa: BEL Studio Sp. z o. o. 2013.
- Getka J. *Prosta mowa końca XVIII wieku. Język „Nauk Parafialnych” (Począjów 1794)*. Warszawa: Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego 2012.
- Getka J. *U progu modernizacji: Ruskojęzyczne drukarstwo bazylikańskie XVIII wieku*. Warszawa: Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej, Uniwersytet Warszawski 2017.
- Gianelli C. A propos de la confirmation du métropolitain de Kiev Joseph Bolharynowyč par le patriarche oecumenique Joachim I // *Orientalia Christiana Periodica* 9 (1943) 450–459.
- Gidžiūnas V. *Pranciškony, observantų-bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI a.* [= *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, т. 9]. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija 1982.
- Giedroyc M. The Ruthenian-Lithuanian metropolitanate and the progress of Christianisation (1300–1458) // *Nuovi studi storici* 17 (1992) 315–342.
- Gil A. Kult Jozafata Kuncewicza i jego pierwsze przedstawienia ikonowe w Rzeczypospolitej (do połowy XVII wieku). Zarys problematyki // *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Zbiór studiów*. Lublin: IEŚW 2005, c. 65–72.
- Gil A. *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*. Lublin – Chełm: Archiwum Chełmskie 1999.
- Gil A., Skoczylas I. *Kościół Wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795*. Lublin – Lwów: IEŚW 2014.
- Gill J. *The Council of Florence*. Cambridge: Cambridge University Press 1959.

- Girlevičius L., Žukovskis R. Vilniaus Bernardinų vienuolyno ansamblis // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*. 2008, c. 295–297.
- Griciūtė-Šverebienė L. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2011.
- Gudavičius Ed. *Lietuvos istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla 1999.
- Gudavičius Ed., Lazutka St., Valikonytė I. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga 2001.
- Gudziak B. *Crisis and Reform: The Kyivan Metropolitanate, the Patriarchate of Constantinople, and the Genesis of the Union of Brest*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press 1998.
- Guépin A. *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza męczenika, arcybiskupa Połockiego rit. gr.* / КОМЕНТ. W. Kalinka. Lwów: Gubrynowicz i Szmidt 1885.
- Habermas J. Further Reflections on the Public Sphere // *Habermas and the Public Sphere* / ред. C. Calhoun. Cambridge (Mass.) – London: The MIT Press 1992, c. 421–461.
- Habermas J. *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* / перекл. T. Burger. Cambridge (Mass.): The MIT Press 1991.
- Halecki O. Dzieje Unji Kościelnej w Wielkim Księstwie Litewskim (do 1596) // *Pamiętnik VI zjazdu historyków polskich w Wilnie 17–20 września 1933 r.*, t. 1 / ред. F. Pohorecki. Lwów 1935, c. 311–319.
- Halecki O. *From Florence to Brest (1439–1596)*. Rome – New York: Sacrum Poloniae Millennium; New York: Fordham University Press 1958.
- Halecki O. *Od unii florenckiej do unii brzeskiej* [= *Biblioteka Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 4], t. 1–2 / перекл. з англ. A. Niklewicz. Lublin: IEŚW; Fundacja Jana Pawła II 1997.
- Halgren K. J. *Sacred Power, Sacred Space: An Introduction to Christian Architecture and Worship*. Oxford: Oxford University Press 2008.
- Harasym I. Geneza i rola monastycyzmu bazylikańskiego w historii Cerkwi Greckokatolickiej od XVI do XX wieku // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* 4–5 (1997) 225–239.
- Harvey B. *Living and dying in England 1100–1540: The Monastic Experience*. Gloucestershire: Clarendon Press 1993.
- Holowackj R. *Seminarium Vilnense ss. trinitaris: 1601–1621*. Romae: OSBM 1957.
- Hrycak J. Ukrainian Historiography, 1991–2001. The Decade of Transformation // *Österreichische Osthefte* 44 (1–2) (2002) 107–126.
- Пјазшewicz T. *Drukarnia domu Mamoniczów w Wilnie (1575–1622)*. Wilno: b. w. 1938.
- I martiri francescani di Vilnius e il loro Culto nei secoli XIV–XX. (Studio storico e fonti)* / перекл. з литов. G. Michelini. Vilnius: Accademia Cattolica Litwana della Scienza 2017.

- Internationales Forschungsgespräch der Stiftung PRO OREINTE zur Brester Union. Erstes Treffen: 18.–24. Juli 2002* / ред. J. Marte. Würzburg: Pro Oriente 2004.
- Jankevičienė A. Dviejų stilių sintezė XVI a. Vilniaus cerkvių architektūroje // *Vilniaus dailės akademijos darbai. Dailė*, т. 26: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė*. 2002, c. 167–179.
- Janonienė R. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai 2010.
- Janonienė R. Sapiegų rūmų Antakalnyje architektas Giovanni Battista Frediani: biografijos bruožai // *Dailės ir architektūros paveldas: tyrimai, išsaugojimo problemos ir lūkesčiai* [= *Acta Academiae Artium Vilnensis*, т. 77–78] / ред. D. Klajumienė. Vilnius: BALTO print 2015, c. 13–43.
- Jarmiński L. *Bez użycia siły. Działalność polityczna protestantów w Rzeczypospolitej u schyłku XVI wieku*. Warszawa: Semper 1992.
- Jaroszewicz J. *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji, od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII*, т. 2. Wilno: Ruben Rafałowicz 1844.
- Jaroszewicz-Pieresławcew Z. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku*. Olsztyn: Wyd-wo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2003.
- Jasas R. Bychovco kronika ir jos kilmė // *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*. Vilnius: Vaga 1971, c. 8–38.
- Jimerson R. C. Archives and memory // *OCLC Systems & Services* 19 (3) (2003) 89–95.
- Jonaitis R. *Civitas Rutenica Vilniuje XIII–XV a.: Daktaro disertacija*. Klaipėda 2013.
- Jonaitis R. Orthodox Churches in the Civitas Rutenica area of Vilnius: The Question of Location // *Archaeologia Baltica* 16 (2011) 110–128.
- Jovaiša L. Tridento susirinkimas ir Lietuva // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, т. 16. 2000, c. 35–48.
- Jučas M. *Lietuvos metraščiai*. Vilnius: Vaga 1968.
- Jučas M. *Lietuvos metraščiai ir kronikos*. Vilnius: Aidai 2002.
- Kadlec J. *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen, mit Edition seines Urkundenbuches*. Würzburg: Augustinus-Verlag 1985.
- Kaladžinskaitė-Vičkienė A. XVI–XVIII a. Vilniaus amatininkų cechai ir jų altoriai // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, т. 24. 2004, c. 89–113.
- Kalendarz adresowy dla wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego na rok 1807*. Wilno: J. Zawadzki [1806–1807].
- Kamieniecki W. Ograniczenia wyznaniowe w prawodawstwie litewskim w XV i XVI wieku // *Przegląd Historyczny* 13 (3) (1911) 268–282.
- Kantak K. *Bernardyni Polscy*, т. 1: *1453–1572*. Lwów: Nakł. Prowincji Polskiej OO. Bernardynów 1933.

- Karpiński A. *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorób zakaźnych w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku i ich następstwa demograficzne, społeczno-ekonomiczne i polityczne*. Warszawa: Wyd-wo Neriton 2000.
- Katalynas K. Rozwój Wilna w XIV wieku w świetle badań archeologicznych // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 50 (1) (2002) 3–10.
- Katalynas K. *Vilniaus plėtra XIV–XVII a.* Vilnius: Diemedis 2006.
- Katalynas K., Vaitkevičius G. Vilniaus plėtra iki XIV a. // *Kultūros paminklai* 8 (2001) 68–76.
- Kaupuž A., Lukšaitė I. A. Butkevičiaus gramatikos byla // *Kalbotyra* 5 (1962) 122–161.
- Kavolis V. *Epochų signatūros*. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas 1991.
- Kažuro I. Vilniaus bazilijonų spaustuvės (1628–1845): veiklos organizavimas // *Knygotyra* 69 (2017) 7–41.
- Kempa T. Czy męczeńska śmierć arcybiskupa Jozafata Kuncewicza przyczyniła się do rozwoju unii brzeskiej na obszarze archidiecezji połockiej? // *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Zbiór studiów* / ред. A. Gil. Lublin: IEŚW 2005, c. 93–105.
- Kempa T. Działalność hetmana Konstantego Iwanowicza Ostrogskiego na polu prawosławia // *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 12 (1999) 5–21.
- Kempa T. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie od początku reformacji do końca XVII wieku*. Toruń: Wyd-wo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2016.
- Kempa T. Ku jedności między unitami a prawosławnymi w Rzeczypospolitej – rozmowy w Kijowie w 1623 roku // *Studia z dziejów i tradycji metropolii kijowskiej XII–XIX wieku* / ред. A. Gil. Lublin: IEŚW 2009, c. 105–119.
- Kempa T. Kyrillos Loukaris and the Confessional Problems in the Polish-Lithuanian Commonwealth at the turn of the Sixteenth Century // *Acta Poloniae Historica* 104 (2011) 103–128.
- Kempa T. Metropolita Michał Rahoza a unia brzeska // *Klio* 2 (2002) 93–97.
- Kempa T. Recepcja unii brzeskiej na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego i ziem ruskich Korony do połowy XVII wieku // *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 3. Lublin: IEŚW 2005, c. 141–170.
- Kempa T. Rywalizacja o Ławrę Pieczerską w Kijowie między prawosławnymi a unitami w końcu XVI i na początku XVII wieku // *Przegląd Wschodni* 8 (4/32) (2003) 831–878.
- Kempa T. Unia i prawosławie w Witebsku w czasie rządów biskupich Jozafata Kuncewicza i po jego męczeńskiej śmierci (do połowy XVII wieku) // *Między Zachodem a Wschodem. Etniczne, kulturowe i religijne pogranicza Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku* / za ред. K. Mikulskiego, A. Zielińskiej-Nowickiej. Toruń: Wyd-wo MADO 2005, c. 135–154.
- Kempa T. Unicki ośrodek zakonny w Wilnie i jego rola w reformie bazylianów przeprowadzonej przez metropolitę Józefa Welamina Rutkiego // *Zakon*

- bazyliński na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych* / ред. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens. Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2018, c. 13–29.
- Kempa T. Wileńskie bractwo św. Ducha jako centrum obrony prawosławia w Wielkim Księstwie Litewskim w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku // *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 21 (2004) 47–69.
- Kempa T. Wizyty protosyngla Cyryla Lukarysa w Rzeczypospolitej // *The Orthodox Church in the Balkans and Poland. Connections and Common Tradition* / ред. A. Mironowicz, U. Pawluczuk, W. Walczak. Białystok: Wyd-wo Uniwersytetu w Białymstoku 2007, c. 87–103.
- Kempa T. *Wobec kontrreformacji: Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*. Toruń: Wyd-wo Adam Marszałek 2007.
- Kempa T. Współpraca prawosławnych i ewangelików na terenie Wilna w latach 1596–1603 // *Silva rerum nova: Штудыі у гонар 70-годдзя Георгія Я. Галенчанкі* / упоряд. А. Дзярновіч, А. Семянчук; ред. кол. А. Дзярновіч (відп. секр.) та ін. Вільня – Мінск: AIDAI – ATHENAEUM 2009, c. 154–161.
- Kempa T. Wydarzenia wileńskie z lat 1608–1609 – konflikt duchowieństwa obrządku greckiego z metropolitą kijowskim Hipacym Pocijem // *Przegląd Wschodni* 11 (3/43) (2010) 457–488.
- Kennedy Grimsted P. Archeography in the Service of Imperial Policy: The Foundation of the Kiev Archeographic Commission and the Kiev Central Archive of Early Record Books // *Harvard Ukrainian Studies* 17 (1–2) (1993) 27–44.
- Kennedy Grimsted P. *Archives and Manuscript repositories in the USSR. 2: Estonia, Latvia, Lithuania and Belorussia*. Princeton (N. J): Princeton University Press 1981.
- Kilde J. H. *Sacred Power, Sacred Space: An Introduction to Christian Architecture and Worship*. Oxford: Oxford University Press 2008.
- Kirche und Visitation: Beiträge zur Erforschung des frühneuzeitlichen Visitationswesens in Europa* / ред. E. W. von Zeeden, P. T. Lang. Stuttgart: Klett-Cotta 1984.
- Kirkienė G. Aleksandro Jogailaičio konfesinė politika Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje // *Iš Panevėžio praeities: penki bažnyčios šimtmečiai*. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus 2007, c. 8–27.
- Kirkienė G. Ar būta stačiatikių LDK politiniame elite Aleksandro valdymo laikais? // *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*. Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija 2007, c. 123–130.
- Kirkienė G. Orientacja wyznaniowa i możliwości kulturalne Chodkiewiczów // *Studia nad Reformacją* / за ред. E. Bagińskiej, P. Guzowskiego, M. Liedke. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku 2010, c. 9–17.

- Kirkienė G. Stačiatikių integracija į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenę XV–XVI a. // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“* [specialusis *Lietuvos istorijos studijų* leidinys, t. 5]. Vilnius 2008, c. 157–168.
- Kirkienė G. Supraslio vienuolyno konfesinės priklausomybės ir pobūdžio klausimas XVI a. pradžioje // *Lietuvos istorijos studijos* 18 (2006) 39–50.
- Kirkienė G. *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*. Vilniaus universitetas 2008.
- Klajumienė D. Sienų apmušalų imitacija interjeruose nuo gotikos iki modernio // *Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 61: *Tekstai apie dizainą: lietuviški ir tarptautiniai kontekstai*. 2011, c. 11–44.
- Kłoczowski J. Jagiełło i Witold wobec prawosławnych: próba ich dowartościowania w 1417 r. // *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII wieku, ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin* / ред. Z. H. Nowak. Toruń: Wyd-wo Tow. Nauk. 1992, c. 174–179.
- Kłoczowski J. *Młodsza Europa: Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1998.
- Knygos lietuvių kalba*, t. 1: 1547–1861. Vilnius: Mintis 1969.
- Kosman M. Konflikty wyznaniowe w Wilnie (schylek XVI–XVII w.) // *Kwartalnik Historyczny* 79 (1) (1972) 3–23.
- Kotljarchuk A. *In the shadows of Poland and Russia: the Grand Duchy of Lithuania and Sweden in the European crisis of the mid-17th century*. Huddinge: Södertörns högskola 2006.
- Krasny P. Relikwiarz św. Jozafata Kuncewicza w katedrze połockiej: przyczynek do badań nad srebrnymi trumnami relikwiarzowymi w Rzeczypospolitej w XVII wieku // *Studia nad sztuką renesansu i baroku* / ред. J. Lileyko. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000, c. 121–140.
- Kraszewski J. *Ig. Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 2. Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego 1840.
- Krikščionybės Lietuvoje istorija* / ред. V. Alisauskas. Vilnius: Aidai 2006.
- Kroll P. *Od ugody Hadziackiej do Cudnowa: Kozaczyzna między Rzeczpospolitą a Moskwą w latach 1658–1660*. Warszawa: Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego 2008.
- Królikowski P. Tomaszewski Augustyn OSBM // *Encyklopedia Katolicka*, t. 9. Lublin: TN KUL 2013, c. 873–874.
- Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego: analizy i obrazy* / упоряд. V. Ališauskas та інші. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas 2011.
- Kumor B. *Historia kościoła*, t. 4. Lublin: Wyd-wo KUL 2003.
- Kuncevičius A. *Vilniaus bazilijonų statinių ansamblio (681) Švč. Trejybės bažnyčios (27316), Vilniaus m. sav., Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B, 2015 metų archeologinių žvalgymų ataskaita*. Vilnius: VU 2015.

- Kuncevičius A., Jankauskas R., Laužikas R. та інші. *Radvilų tėvonija Dubingiūse*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2009.
- Kurjer Wileński* 1845 (14 листопада) 574 (№ 72).
- Kutrzeba St., Fijałek J. Kopiarz rzymski Erazma Ciolka z początku wieku XVI-go // *Archiwum komisji historycznej*, seria II, t. 1. 1923, c. 66–113.
- La società religiosa nell'età moderna: atti del Convegno studi di storia sociale e religiosa, Capaccio-Paestum, 18-21 maggio 1972*. Napoli: Guida 1973.
- Latopisy Akademii Supraskiej*, т. 5: *Synody Cerkwi Prawosławnej w I Rzeczypospolitej* / за ред. М. Kuczyńskiej, У. Pawluczuk. Białystok: Orthdruk Sp. z o. o. 2014.
- Lazutka St. Język Statutów litewskich i Metryki litewskiej // *Lithuania* 1/2 (22/23) (1997) 26–33.
- Lazutka St. *Lietuvos Statutai, jų kūrėjai ir epocha*. Kaunas: Spindulys 1994.
- Lebedytė R. Pranciškus Smuglevičius ir bazilijonai // *Vilniaus dailės akademijos darbai*, т. 11: *Pranciškus Smuglevičius ir jo epocha*. 1997, c. 48–52.
- Legrand É. *Bibliographi Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en Grec par der Grecs au XVe et XVIe siècles*, т. 2. Paris: J. Maisonneuve 1885.
- Leonavičiūtė I. *Tūkstantmečio detektyvas: Šv. Brunonas ir 1009-iejai*. Vilnius: Naujasis židinyš-Aidai 2016.
- Lietuvių katalikų mokslo akademija 1922–2012* / упоряд. R. Labanauskas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija 2012.
- Lietuvos centrinio valstybinio archyvo fondų žinynas* / ред. D. Butėnas та ін. Vilnius: Mokslas 1990.
- Lietuvos dailininkų žodynas*, т. 2: *1795–1918 m.* / ред. J. Širkaitė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas 2012.
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* / ред. V. Ališauskas та інші. Vilnius: Aidai 2001.
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*, leidinį / ред. A. Bumblauskas, Gr. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2009.
- Liškevičienė J. Ankstyvieji palaimintojo Juozapato Kuncevičiaus portretiniai atvaizdai // *Dangiškieji globėjai, žemiškieji mecenatai = Celestial Patrons and Terrestrial Benefactors* [= *Acta Academiae artium Vilnensis*, т. 60] / ред. J. Liškevičienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2011, c. 127–147.
- Liškevičienė J. Juozapato Kuncevičiaus gyvenimo iliustracijos: pasakojimas ir emblema // *Acta Academiae artium Vilnensis*, т. 27. Vilnius 2002, c. 161–176.
- Litak St. *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku. Struktura, funkcje społeczno-religijne i edzkacyjne*. Lublin: Wyd-wo KUL 2004.
- Litwin H. Status prawny Cerkwi prawosławnej i greckokatolickiej w Rzeczypospolitej w XVII wieku // *Barok: Historia–Literatura–Sztuka* 3 (2/6) (1996) 11–15.
- Loe T. *Where did all the soldiers go? – An analysis of the Losses experienced by the Swedish Army during the Great Northern War*. Upsala: Upsala University 2012.

- Lorens B. Bazylianie jako propagatorzy literatury łacińskiego kręgu kulturowego wśród społeczności unickiej w Rzeczypospolitej w XVIII wieku // *Między Wschodem i Zachodem. Prawosławie i unia* / наук. ред. М. Кучыńska. Warszawa: Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego 2017, c. 293–329.
- Lorens B. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2014.
- Lorentz St. *Jan Krzysztof Glaubitz, architekt wileński XVIII w. Materiały do biografii i twórczości* [= *Prace z Historii Sztuki*, t. 3]. Warszawa: Towarzystwo Naukowe Warszawskie 1937.
- Lulewicz H. Konstanty Ostrogski // *Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów* / za ред. М. Nagielskiego. Warszawa: Bellona 1995, c. 379–394.
- Lulewicz H. Sołtan Aleksandrowicz // *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40. Warszawa – Kraków: Polska Akademia Nauk; Polska Akademia Umiejętności 2001, c. 342–343.
- Lulewicz H. Sołtan Józef // *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40. Warszawa – Kraków: Polska Akademia Nauk; Polska Akademia Umiejętności 2001, c. 359–361.
- Łabno J. *Commemorating the Polish Renaissance Child: Funeral Monuments and their European Context*. London – New York: Routledge 2011.
- Łapiński A. *Zygmunt Stary a Kościół prawosławny*. Warszawa: Nakł. Towarzystwa Nauk. Warszawskiego 1937.
- Łowmianska M. *Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku*. Wilna: Wyd-wo Magistratu m. Wilna 1929.
- Łowmiański H. Sfałszowany opis obwarowania m. Wilna // *Ateneum wileńskie* 9 (1925) 161–179.
- Malvestiti M. *Costituzione Apostolica „Pastor Bonus” 25 anni dopo: riflessioni e prospettive*. Roma: Pontificio Istituto Orientale 2013.
- Mariani A. Jezuici prowincji litewskiej wobec epidemii dżumy z lat 1708–1711 // *Zapiski Historyczne* 81 (2) (2016) 65–104.
- Maroszek J. *Dziedzictwo unii kościelnej w krajobrazie kulturowym Podlasia: 1596–1996*. Białystok: Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Białymstoku 1996.
- Maroszek J. *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta: z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*. Białystok: Wyd-wo Uniwersytetu w Białymstoku 2000.
- Maroszek J., Wilczewski W. Przejęcie archiwaliów unickich do Archiwum Państwowego w Wilnie w 1919 r. // *Białostoczczyzna* 4/32 (1993) 105–107.
- Maroszek J. Wilno jako Slavia Orthodoxa czy Slavia Unita w dziejach Wielkiego Księstwa Litewskiego // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos istorijos ir tradicijos fenomenai: tautų atminties vietos* / ред. А. Bumblauskas, Gr. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2013, c. 82–86.
- Matuškaitė M. *Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklainimas LDK*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2009.

- Meilus E. Przynależność etniczna wilnian i ich lojalność względem władzy w czasie wojen z Moskwą w połowie XVII w. Rozważania nad tematem // *Kultura Litwy i Polski w dziejach. Tożsamość i współistnienie* [= Nauka, t. 9]. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie 2000, c. 91–103.
- Meyendorff J. *Byzantium and the Rise of Russia: A Study of Byzantino-Russian Relations in the Fourteenth Century*. Crestwood – New York: St Vladimir's Seminary Press 1989.
- Melnyk M. *Spór o zbawienie. Zagadnienie soteriologiczne w świetle prawosławnych projektów unijnych powstałych w Rzeczypospolitej (koniec XVI – połowa XVII wieku)*. Olsztyn: Wyd-wo UWM w Olsztynie 2001.
- Merkys V. Flavianas Dobrianskis // *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5: Dis-Fatva. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas 2004.
- Mezentsev V. Mazepa's Palace in Baturyn: Western and Ukrainian Baroque Architecture and Decoration // *Harvard Ukrainian Studies* 31 (1/4) (2009/2010) 433–470.
- Mironowicz A. *Diecezja białoruska w XVII i XVIII wieku*. Białystok: Wyd-wo Uniwersytetu w Białymstoku 2008.
- Mironowicz A. Kultura prawosławna w siedemnastowiecznej Rzeczypospolitej // *Barok: Historia–Literatura–Sztuka* 11/12 (2004) 131–144.
- Mironowicz A. *Metropolita Józef Nielubowicz-Tukalski*. Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne 1998.
- Mironowicz A. Orthodoxy and Uniatism at the End of the Sixteenth Century and during the Seventeenth Century in the Polish-Lithuanian Commonwealth // *Litauen und Ruthenien. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.–18. Jahrhundert)* / ред. St. von Rohdewald, D. Frick, St. Wiederkehr. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag 2007, c. 190–209.
- Mironowicz A. *Prawosławie i unia za panowania Jana Kazimierza*. Białystok: Orthdruk 1997.
- Mironowicz A. Sobory wileńskie 1509 i 1514 roku // *Latopis Akademii Supraskiej*, t. 5: *Synody Cerkwi Prawosławnej w I Rzeczypospolitej* / під ред. M. Kuczyńskiej, U. Pawluczuk. Białystok: Fundacja Oikonomos 2014, c. 71–82.
- Mončak I. *Florentine Ecumenism in the Kyivan Church*. Rome: Ed. Univ. Cath. Ucrainorum 1987.
- Moser M. История „руського” языка в Великом княжестве Литовском и Королевстве Польском – несколько замечаний о роли Галиции в раннее Новое время // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštinijos tradicijos* / ред. S. Temčinas, G. Miškinienė, M. Čistiakova, N. Morozova. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas 2009, c. 247–256.
- Moskałyk J. *Teologia Kościoła Katolickiej Metropolii Kijowskiej w końcu wieku XVI i w wieku XVII*. Lublin: Polihymnia 2001.
- Nagielski M. Sapieha Paweł Stefan h. Lis // *Polski Słownik Biograficzny*, t. 35. Warszawa – Kraków: Polska Akademia Nauk; Polska Akademia Umiejętności 1994, c. 133–138.

- Naumow A. *Domus Divisa: Studia nad literaturą ruską w I Rzeczypospolitej*. Kraków: Scriptorum 2002.
- Naumow A. Kultura prawosławna w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej: kwestia odrębności // *Prawosławie. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religioiologica* 29 (1996) 59–65.
- Naumow A. *Wiara i historia. Z dziejów literatury cerkiewnosłowiańskiej na ziemiach polsko-litewskich*. Kraków: Instytut Filologii Słowiańskiej UJ 1996.
- Nemec L. The Ruthenian Uniate Church in Its Historical Perspective // *Church History* 37 (4) (1968) 365–388.
- Niedźwiedz J. *Kultura literacka Wilna (1323–1655): retoryczna organizacja miasta*. Kraków: Universitas 2012.
- Nikołajew M. Drukarnia klasztoru św. Trójcy w Wilnie w świetle nowych dokumentów archiwalnych // *Książka ponad podziałami: Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej (Lublin 16–18 listopada 2004)*. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2007, c. 175–182.
- Nowicka-Jeżowa A. Udział bazylianów w kształtowaniu kultury chrześcijańskiej na wschodnich Kresach Rzeczypospolitej // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* 4–5 (1997) 240–251.
- O'Malley J. W. *Trent and All That. Renaming Catholicism in the Early Modern Era*. Cambridge (Mass.) – London: Harvard University Press 2002.
- Ohlobyn O. Western Europe and the Ukrainian Baroque: An Aspect of Cultural Influences at the Time of Hetman Ivan Mazepa // *Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S.* 1 (2) (1951) 127–137.
- Ozorowski Ed. Eklezjologia unicka w Polsce w latach 1596–1720 // *Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku* 4 (4) (1978) 51–112; 5 (1) (1979) 47–106.
- Ozorowski M., ks. *Hipacego Pocięja podstawy unickiej teologii pozytywno-polemicznej*. Warszawa: Wyd-wo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2012.
- Pacevičius Ar. Knyga ir skaitytojas Lietuvos bazilijonų provincijos vienuolynuose XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmojoje pusėje // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 12. Vilniaus 1998, c. 405–413.
- Pacevičius Ar. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1964 metais. Dingęs knygos pasaulis*. Vilniaus: Versus Aureus 2005.
- Pallath P. *The Synod of Bishops of Catholic Oriental Churches*. Rome: Mar Thoma Yogam 1994.
- Panzer St., Zink Al. R., Piombino-Mascalì D. Radiologic Evidence of Anthropogenic Mummification in the Capuchin Catacombs of Palermo, Sicily // *RadioGraphics* 30 (2010) 1123–1132.
- Paravicini W. Alexander Soltan ex Lithuania ritum grecorum sectans. Eine ruthenisch-polnische Reise zu den Höfen Europas und zum Heiligen Land 1467–1469 // *Zwischen Christianisierung und Europäisierung: Beiträge zur*

- Geschichte Osteuropas in Mittelalter und Früher Neuzeit. Festschrift für Peter Nitsche zum ... Studien zur Geschichte des östlichen Europas* / за ред. E. Hübner, Ek. Klug, J. Kusber. Stuttgart: Franz Steiner Verlag 1998, c. 367–401.
- Paszkievicz H. *Jagiellonowie a Moskwa*, т. 1: *Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku*. Warszawa: Dom Książki Polskiej 1933.
- Pawluczuk U. *Osiemnastowieczne Wilno – miasto wielu religii i narodów*. Białystok: Libra 2015.
- Pelenski J. Soviet Ukrainian Historiography after World War II // *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 12 (3) (1964) 375–418.
- Pidłypczak-Majerowicz M. Bazylianie – historycy Kościoła wschodniego // *Klasztor w Kościele średniowiecznym i nowożytnym*. Warszawa – Wrocław – Opole: Wyd-wo DiG 2010, c. 461–472.
- Pidłypczak-Majerowicz M. *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*. Warszawa – Wrocław: Państwowe Wyd-wo Naukowe 1986.
- Pietnoczko B., o. Bazylianie wileńscy Marcejan Kulczycki i Jan Olszewski, a autorstwo „Obrony monastera wileńskiego” // *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai. Mokslinių straipsnių rinkinys* / ред. A. Vasiliauskienė, O. Lukačuk. Šiauliai – Lvovas: Misionierius 2017, c. 183–188.
- Pietnoczko B., o. W poszukiwaniu autora „Obrony monastera wileńskiego...”, wyd. 1702 r. w Wilnie // *Василіяни у світі: минуле і сьогодення / Базиліаніе в свічце: przeszłość oraz terażniejszość* / ред. В. Парасюк. Warszawa: Wyd-wo „Bazyliada” 2017, c. 63–71.
- Plokhly S. *The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine*. Oxford: Oxford University Press 2001.
- Plokhly S. *The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*. Cambridge (Mass.): Cambridge University Press 2006.
- Plokhly S. *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press 2005.
- Podskalsky G. *Christentum und theologische Literatur in der Kiever Rus (988–1237)*. München: Beck 1982.
- Pranciškaus Skorinos Ruseniškajai Biblijai – 500* / автори тексту R. Cicėnienė та інші; ред. S. Narbutas. Vilnius: Lietuvos mokslų akad. Vrublevskių b-ka 2017.
- Praszko J. *De Ecclesia Ruthena Catholica sede metropolitana vacante 1655–1665*. Romae: PP. Basiliani 1944.
- Pocevičius D. *100 istorinių Vilniaus relikvų*. Vilnius: Kitos knygos 2016.
- Pugačiauskas V. *The French Period in Vilnius*. Vilnius: Ministry of National Defence 2013.

- Rabikauskas P. Didžiosios šv. Kazimiero šventės Vilniuje 1604 ir 1636 metais // його ж. *Krikščioniškoji Lietuva: istorija, hagiografija, šaltiniotyra* / ред. L. Jovaiša. Vilnius: Aidai 2002, c. 215–230.
- Rabinowiczówna S. *Wilno w powstaniu roku 1830/31*. Wilno: Biblioteczka Wileńska 1932.
- Rabowicz E. Kamiński Cezary (1765–1827) // *Polski Słownik Biograficzny*, т. 11. Wrocław – Warszawa – Kraków: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk 1964–1965, s. 529.
- Rachuba A. Wilno pod okupacją moskiewską w latach 1655–1661 // *Lithuania* 2–3 (11–12) (1994) 62–72.
- Račiūnaitė T. *Atvaizdo gyvastis: Švč. Mergelės Marijos stebuklingųjų atvaizdų patirtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII–XVIII a.* Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2014.
- Račiūnaitė T. Globojant šventą kankinio kūną: Juozapato Kuncevičiaus kultas *Loca sancta* aspektu // *Dangiškieji globėjai, žemiškieji mecenatai = Celestial Patrons and Terrestrial Benefactors* [= *Acta Academiae Artium Vilnensis*, т. 60] / ред. J. Liškevičienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla 2011, c. 127–147.
- Radwan M. Bazylianie w zaborze Rosyjskim w latach 1795–1839 // *Nasza Przeszłość* 93 (2000) 153–225.
- Ragauskas A. Midaus brolijos – Vilniaus stačiatikių kultūros fenomenas (XV a. vidurys – XVII a. vidurys) // *Florilegium Lithuanum* / ред. Gr. Blažienė, S. Grigaravičiūtė, A. Ragauskas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla 2010, c. 229–241.
- Ragauskas A. *Vilniaus miesto valdantysis elitas: XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius: Diemedžio leidykla 2002.
- Ragauskienė R. Konstantino Ostrogiškio turtas ir religinė mecenatystė Lietuvoje // *Kunigaikščiai Ostrogiškiai*. Vilnius: MELC 2016.
- Ragauskienė R. Kalbinė padėtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (iki XVI a. vid.): interpretacijos istoriografijoje // *Lituanistica* 59 (3/93) (2013) 138–157.
- Reformation Europe: A Guide to Research* / ред. S. Ozment. St. Louis 1982.
- Remecas Ed. Religiniai medalikėliai rasti Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje // *Kultūros paminklai* 5 (1998) 28–33.
- Rinkevičiūtė E. *Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios kriptoje palaidotų asmenų dantų būklė* / бакалаврська робота [Історичний факультет Вільнюського ун-ту]. Vilnius 2016.
- Rogers J., Waldron T. DISH and the Monastic Way of Life // *International Journal of Osteoarchaeology* 11 (2001) 357–365.
- Rowell S. C. *Lithuania Ascending: A Pagan Empire within East-Central Europe, 1295–1345*. Cambridge: Cambridge University Press 1994.
- Sahanowicz H. *Historia Białorusi do końca XVIII wieku*. Lublin: IEŚW 2002.
- Sahanowicz H. Wychodźcy z Wielkiego Księstwa Litewskiego w Prusach 1656 roku // *Litvano-Slavica Posnaniensia: Studia Historica* 9 (2003) 239–245.

- Samalavičius St., Samalavičius Al. *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“ 1998.
- Samalavičius St. *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*. Vilnius: Edukologija 2012.
- Senyk S. Rutzkyj's Reform and Orthodox Monasticism: A Comparison. Eastern Rite Monasticism in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Seventeenth Century // *Orientalia Christiana Periodica* 48 (2) (1982) 406–430.
- Senyk S. The Sources of the Spirituality of St. Josaphat Kuncevyč // *Orientalia Christiana Periodica* 51 (1985) 425–436.
- Senyk S. *Women's Monasteries in Ukraine and Belorussia to the Period of Suppressions*. Roma: Pont. Institutum Studiorum Orientalium 1983.
- Skochylyas I. Slavia Unita – the Cultural and Religious Model of the Archdiocese of Kiev in the Seventeenth and Eighteenth Centuries (the Discussion on Christian Heritage of the Nations of Eastern Europe) // *East-Central Europe in European History: Themes and Debates*. Lublin: IEŚW 2009, c. 243–254.
- Skochylyas I. From Sacred Space to Administrative Model of Church Governing: the Organization of the Territory of the Halych (Lviv) Eparchy in the Medieval and Early Modern Period // *On the Border of the Worlds: Essays about the Orthodox and Uniate Churches in Eastern Europe in the Middle Ages and the Modern Period*. Siedlce – Lublin: IEŚW 2010, c. 11–43.
- Skozylas I. *Sobory eparchii chełmskiej XVII wieku. Program religijny Slavia Unita w Rzeczypospolitej*. Lublin: IEŚW 2008.
- Sliesoriūnas G. The First Occupation of Vilnius during the Great Northern War (April–May 1702) // *Lithuanian Historical Studies* 14 (2009) 77–86.
- Stradomski J. *Spory o „wiarę grecką” w dawnej Rzeczypospolitej*. Kraków: Scriptum 2003.
- Strauss W., Howe N. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York – London: Harper Perennial 1991.
- Sysyn F. E. Adam Kysil and the Synods of 1629: An Attempt at Orthodox-Uniate Accommodation in the Reign of Sigismund III // *Harvard Ukrainian Studies* 3–4 (2) (1979–1980) 826–842.
- Sysyn F. E. Concepts of Nationhood in Ukrainian History Writing, 1620–1690 // *Harvard Ukrainian Studies* 10 (3–4) (1986) 393–423.
- Szady B. *Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Podstawy i struktura*. Lublin: Liber 2003.
- Szegda M. *Działalność prawno-organizacyjna metropolity Józefa IV Welamina Rutskiego (1613–1637)*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1967.
- Szegda M. Rutzki Jan // *Polski Słownik Biograficzny*, t. 33/2, zom. 137. Kraków – Wrocław: Polska Akademia Nauk; Polska Akademia Umiejętności 1991–1992, c. 256–260.
- Szegda M. „Vita Rutzcii”: Prima biographia Josephi Velamin Rutzkyj, Metropolitanae Kioviensis (1613–1637) // *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, t. 4,

- ч. 1–4: *Miscellanea in honorem Cardinalis Isidori (1463–1963)*. 1963, c. 135–143.
- Żestakowa N. Klasztorne zespoły archiwalne na terenach Białorusi, Litwy i Podlasia (XVI–XIX w.) // *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w Turawie w dniach 6–8 V 1999 r. przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego* / ред. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz. Opole – Wrocław: Larhcor 2000, c. 637–646.
- Šapoka A. *Senasis Vilnius: Vilniaus miesto istorijos bruožai iki XVII a. pabaigos*. Brooklyn (New York): Tėvai Pranciškonai 1963.
- Ševčenko I. Intellectual Repercussions of the Council of Florence // *Church History* 24 (1955) 291–323.
- Ševčenko I. *Ukraine between East and West: Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press 1996.
- Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai. *Mokslinių straipsnių rinkinys* / ред. A. Vasiliauskienė, O. Lukačuk. Šiauliai – Lvovas: Misionierius 2017.
- Taft R. F. *The Byzantine Rite: A Short History*. Collegeville (Minn.): Liturgical Press 1992.
- Takala-Roszczenko M. *The „Latin” within the „Greek”: The Feast of the Holy Eucharist in the Context of Ruthenian Eastern Rite Liturgical Evolution in the 16th–18th Centuries*. (Diss.) Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology Nr. 50, Joensuu: Kopijyvä 2013.
- Temčinas S. Bažnytinės knygos rusėnų kalba ir religiniai identitetai slaviškose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos žemėse XIV–XVIII a.: stačiatikių tradicija // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos”* [specialusis Lietuvos istorijos studijų leidinys, t. 5] / ред. A. Bumblauskas, Š. Liekis, Gr. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2008, c. 129–156.
- Temčinas S. Języki kultury ruskiej w Pierwszej Rzeczypospolitej // *Między Wschodem i Zachodem. Prawosławie i unia* / наук. ред. M. Kuczyńska. Warszawa: Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego 2017, c. 81–120.
- Temčinas S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos rusėniškoji literatūra kaip kultūrinės integracijos modelis // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai* [specialusis Lietuvos istorijos studijų leidinys, t. 7] / ред. A. Bumblauskas, Gr. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2009, c. 53–85.
- Tęgowski J. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*. Poznań – Wrocław: Wyd-wo Historyczne 1999.
- The Idea of the Public Sphere: A Reader* / ред. J. Gripsrud, H. Moe, A. Molander, Gr. Murdock. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Plymouth (UK): Lexington Books 2010.

- Thomson F. J. Peter Mogila's Ecclesiastical Reforms and the Ukrainian Contribution to Russian Culture. A Critique of Georges Florovsky's Theory of the „Pseudomorphosis of Orthodoxy” // *Slavica Gandensia* 20 (1993) 67–119.
- Topolska M. Biblioteki w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI i pierwszej połowie XVII wieku // *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, 30th. 20. Poznań 1983, c. 143–183.
- Topolska M. B. *Spoleczeństwo i kultura w Wielkim Księstwie litewskim od XV do XVIII wieku*. Poznań – Zielona Góra: Bogucki Wyd-wo Naukowe 2002.
- Trajdos T. M. Metropolici kijowscy Cyprian i Grzegorz Camblak, bulgarscy duchowni prawosławni // *Balkanica Posnaniensia* 2 (1985) 226–232.
- Trimonienė R. Aleksandras Soltanas – XV a. piligrimas // *Mokslas ir gyvenimas* 2 (1991) 12–13.
- Trimonienė R. R. Katalikų bažnyčios politika bažnytinės unijos klausimu Kazimiero ir Aleksandro laikais // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 12. 1998, c. 327–339.
- Tymoszenko L. Ustawy bractw kościelnych i cerkiewnych w Rzeczypospolitej w XVI wieku: analiza porównawcza // *Bractwa religijne w średniowieczu i w okresie nowożytnym (do końca XVIII wieku)* / ред. M. Burdzy, B. Wojciechowska. Kielce: Wyd-wo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego 2014, c. 283–293.
- Ukraina: Lietuvos epocha, 1320–1569* / перекл. з укр. А. Тараненко. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras 2010.
- Urban J. *Św. Józafat Kuncewicz: biskup i męczennik*. Kraków: Wyd-wo Księży Jezuitów 1921.
- Vaitkevičius G. *Vilniaus įkūrimas* [= *Vilniaus sąsiuviniai*, t. 1]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus 2010.
- Valionytė B. *Didžioji Lietuva: fotoalbumas*, kn. 3: *Ukraina*. Vilnius: Artlora 2012.
- Vasiliauskienė A. Sv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: istorinis kontekstas // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos* / ред. S. Temčinas, G. Miškinienė, M. Čistiakova, N. Morozova. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas 2009, c. 45–58.
- Vilniaus architektūra*. Vilnius: Mokslas 1985.
- Vilniaus miesto planai* / ред. I. Tamošiūnienė, B. R. Vitkauskienė, A. Žilevičiūtė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus 2016.
- Vladimirovas L. *Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVIII amžiai*. Vilnius: Mokslas 1979.
- Vladimirovas L. *Knygos istorija: XVIII amžius*. Vilnius: Žara 2011.
- Vladimirovas L. *Pranciškus Skorina: pirmasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaustuvininkas*. Vilnius: Lietuvos žurnalistų d-jos I-kla 1992.
- Vladimirovas L. *Pranciškus Skorina – Vilniaus spaudos pradininkas*. Vilnius: Valst. politinės ir mokslinės lit. I-kla 1956.

- Walczak W. Polonika z kolekcji Pawła Dobrochotowa (nr 52) z Instytutu historii Rosyjskiej akademii nauk w Petersburgu // *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, т. 2 / ред. W. Walczak, K. Łopatecki. Białystok: Instytut Badań and Dziedzictwem Kulturowym Europy 2010, с. 197–239.
- Waldron T. *Palaeopathology*, 2-е вид. Cambridge: Cambridge University Press 2010.
- Weeks Th. R. *Vilnius between Nations: 1795–2000*. DeKalb: Northern Illinois University Press 2015.
- Wojnar M. M. *De Capitulis Basilianorum*. Romae: PP. Basiliani 1954.
- Wojnar M. M. *De Protoarchimandrita Basilianorum (1617–1804)*. Romae: PP. Basiliani 1958.
- Wojtkowiak Z. Ostrogski Konstanty Iwanowicz // *Polski Słownik Biograficzny*, т. 24. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk 1979, с. 486–489.
- Zakon bazyliński na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych* / ред. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens. Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2018.
- Zatorsky N. Alexander Soltan, Aurei Velleris Hispanici Observator: Origins of the Misconception and Possible Solutions of the Problem // *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість* 9 (2016) 217–228.
- Zielecka-Mikołajczyk W. *Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku wobec życia i śmierci w świetle testamentów*. Warszawa: Neriton 2012.
- Ziemia polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy* / за ред. H. Samsonowicza. Kraków: Universitas 2000.
- Žostautaitė R. *Mumijos Lietuvoje: tyrimai, apsauga ir eksponavimas* / магістерська робота [Історичний факультет Вільнюського ун-ту]. Vilnius 2016.
- Žukovskis R. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (pranciškonų) bažnyčia Vilniuje // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. 2011, с. 297–305.
- XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka 2015.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК*

- Абеленцева О.*, вч. 51
Абрамович Я., сенатор 101
Абрамовичева з дому Воловичів Д. 101
Абу Хамід аль-Газаль, філософ перський 375
Аввакум, пророк 277
Аввакумов Ю. (Avvakumov G.), вч. 50
Август II Сильний, великий князь литовський і король польський 165, 166, 170
Августин (Зафалай), еромонах 183
Августин Аврелій, богослов 292, 298
Авраменко О., вч. 355
Автоном (Окуневич), ігумен 228
Ададуров В., вч. 17, 207
Адруг А., вч. 376
Азарич С. І., вч. 202
Акентьева К., вч. 366
Александр (Буткевич) *див.* Олександр (Буткевич)
Александрович В., вч. 312, 364
Алексій II, патріарх московський 73
Алексій, ігумен 88
Алексій, митрополит київський 44
Алексій (Кобилінський), монах 169
Алексій (Сергійкевич), еромонах 172
Альгірдас *див.* Ольгерд 38
Альмес І., вч. 17
Амвросій Медіоланський, св., учитель Церкви 298
Амвросій (Сингаєвський), ігумен 228
Анастасія (Котлівна), ігуменя 286
Андрей (Шептицький), митрополит галицький 174, 358
Андрієвич О., диякон 272
Андрій (Кваснинський-Золотий), архієпископ смоленський 315
Андрій (Осипович), еромонах 160
Андрійович Іван, писар міський віленський 92, 99
Анисимов Е. В., вч. 371
Анна, св. 351
Анна (Гедройцівна), монахиня 286
Анна (Корчинцівна), монахиня 288
Антоній (Антоний, Anthony), св., мученик віленський 42, 377
Антоній (Жолкевський), архимандрит-номінат, єпископ пинський 27, 163
Антоній (Зубко), єпископ-суфраган 226, 228
Антоній (Радивилівський), ігумен 299
Антоній (Селява), архієпископ полоцький, митрополит київський 119–121, 134, 169, 183–185
Антоній (Томилович), ігумен 317
Антоніна (Заблоцька), монахиня 288–289
Аполонія (Лебедівська), монахиня 286
Аполонія з Друцьких-Соколинських, княжна 282
Аркудій П., викладач семінарії 118
Арсеній (Абрамович), еромонах 148
Арсеній (Весель), сповідник 340
Арсеній (Наумович), ігумен 229

* Охоплює Частину першу і Частину другу монографії.

- Арсеній (Хрулькевич), ігумен 211, 214, 229
- Арчилович Г., міщанин 276
- Атаманенко В., вч. 70
- Атанасій (Великий) (*Welykuj A. G.*), про-
тоархимандрит, вч. 115, 123, 135, 136,
298, 358
- Баженова О.*, вч. 364
- Бай О.*, вч. 246
- Балакін С.*, вч. 364
- Балик Б. І.*, вч. 159, 170
- Балінський М. (Baliński M.)*, вч. 223, 224
- Бальцер (Богданович), еромонах 172
- Баранович Р. 181
- Баронас Д. (Baronas D.)*, вч. 17, 37, 41,
42, 44–47, 94, 140, 251, 254, 266, 272,
311, 312, 374, 377
- Бароніо Чезаре, кардинал-єзуїт, хроніст
300
- Бартоломей (Малюсицький), еромонах
189
- Бартош А.*, вч. 364
- Баўтовіч М.*, вч. 116
- Безрогова В.*, вч. 112
- Бейнори, шляхетський рід 356
- Беляєв А.*, вч. 352
- Белякова Е. В.*, вч. 144
- Бенедикт Нурсійський (Венедикт з Нур-
сії), св. 279, 298, 350
- Бенкендорф О., шеф корпусу жандармів
226
- Берковський В.*, вч. 362
- Бертранд Ж.-Е., художник 300
- Бжостовський, підскарбій ВКЛ 183
- Бжостовський Константин-Казимир,
єпископ віленський 162
- Биковський, шляхтич 176
- Білецький Г., префект друкарні 304
- Білий Г., міщанин 90
- Білоновичі, шляхтич 179
- Білуарт Ш.-Р., монах 299
- Більська, княжна 68
- Більський С., князь 68
- Більський Ф., князь 68
- Білявський Я. (І.), шляхтич 143
- Бірковський Ф., богослов 299
- Блануца А.*, вч. 362–364
- Блацик Г. (Błaszczuk G.)*, вч. 49
- Блонський, о., єзуїт 256
- Боболя Андрій (Andrzej), св., єзуїт 377
- Бобрикович Леонтій, крилошанин, свя-
щеник воскресенський віленський 99
- Богуш П. 225
- Бокса П., священник 124
- Бона, велика княжна литовська і коро-
лева польська 70
- Бонавентура Франциск, св., учитель
Церкви 298
- Бонелл В. (Bonnell V. E.)*, вч. 27
- Боратинський М., суддя земський ор-
шанський 134
- Боретті Дж., каменяр 317
- Боровик О. М., райця віленський 99
- Боцевичева С., шляхтянка 179
- Бочочка С. М., купець 202
- Брага А., бурмістр віленський 90, 312,
355
- Брага А., міщанин віленський, син Афа-
насія Браги 90, 312, 355
- Бражиць О., бурмістр віленський 180
- Бражичі, міщанський рід 160
- Бразгунова А.*, вч. 65
- Брайткопф, книгодрукар 302
- Брехуненко В.*, вч. 153
- Бродель Ф.*, вч. 23
- Броневський М. (Філалет Х.), богослов-
полеміст 109
- Бруно Кверфуртський, св. 37
- Будкевич В., шляхтич 179
- Будницький Стефан, священник 143
- Будрайтис Ю.*, вч. 301
- Бумблаускас А. (Bumblauskas A.)*, вч. 15,
17, 18, 20, 363, 364, 367, 372, 375
- Бусинський, еромонах 257
- Бутаут (Бутаутас), брат великого князя
литовського Вітовта 41
- Бухнер Я., шляхтич 178
- Бучинський Б.*, вч. 59
- Бюшінг А. Ф., натураліст 300
- Б'ялковський М., поет 178, 308
- Бязозкіна Н.*, вч. 277

- Важинець, єромонах 307
Ваврик М., вч. 24, 292, 301
 Важинський А., суддя гродський 289
 Важинський В., скарбник ВКЛ 183, 198
 Важинський М., підкоморій ошмянський 289
Вайткявічюс Г. (Vaitkevičius G.), вч. 39, 374
Валиконите І. (Valikonytė I.), вч. 84, 372
 Вальоніте Б., громадський діяч 364
 Вальсамон М., ритор катедри Св. Софії в Константинополі 45
 Варацце Я. да, автор 244
 Варвара (Дубовичівна), монахиня 286
 Варвара (Мінкевичівна), монахиня 286
 Варлаам, св. 244
 Варлаам (Козинський), ігумен, архимандрит 148
Василевский В., вч. 101
Василенко В., вч. 362
 Василиса (Варвара Сапіжанка), ігуменя 282, 284
 Василій (Процевич), ігумен 173, 176, 189, 193
 Василій Великий (Василий Великий), св., отець Східної Церкви 125, 126, 259, 279–281, 298, 299, 380
 Василій III, великий князь московський 67, 71
 Василій-Боніфатій (Янушковський), ігумен 316
 Василь, диякон соборний 93
 Василь (Саваневич), монах 225
 Васильєв В., академік 327
Вацук Д., вч. 362–364
Вебер М., вч. 208
 Велямини, шляхетський рід 123
 Венгжинович А. 299
 Венедикт (Міхневич) (Benedictus Michniewicz), єромонах 255, 256
 Венедикт (Ленартович), монах, доктор богослов'я і філософії 211, 214, 228
 Венедикт (Терлецький), ігумен, протоігумен 148
 Венцлова Т., поет і публіцист 372
 Вероніка, св. 348
Виноградов А., вч. 325
 Вишенський І. (Вишенский И.), єромонах, богослов-полеміст 111
 Вишневецькі, князівський рід 363
 Віганд Марбурзький, хроніст 47
 Відоні П'єтро, нунцій апостольський 135, 136
 Вікентій (Лісовський), єромонах 226
Вікс Т. Р. (Weeks T. R.), вч. 223, 224
 Віктор (Босяцький), ігумен 226, 228
 Віктор (Бучинський), ігумен 228
 Вікторія (Соколовська), монахиня 286
Вінниченко Ок., вч. 17, 174, 196
Вінниченко Ол., вч. 24
 Віталій (Василевський), єромонах 169
 Вітень (Витень, Вітяніс), великий князь литовський 39, 374
 Вітовт Кейстутович (Vitautas, Вітовт), великий князь литовський 20, 41, 42, 49, 50, 76, 372, 374, 375
Віюк-Коялович А. (Vijūkas-Kojalavičius A., Wiiuk-Koiałowicz A.), богослов-полеміст, хроніст 250–252, 254, 315, 264, 381
 Владислав III Варненчик, король польський 63
 Владислав IV Ваза (Vladislao), великий литовський князь і король польський 30, 153, 158, 178, 182, 187, 244, 276, 285
Владіміров Л. І. (Vladimirovas L.), вч. 371
 Власій (Євлашевський), єромонах 172
Власовський І., вч. 279
Вознесенский А., вч. 308
 Война Абрагам, єпископ віленський 92
 Война Венедикт, єпископ віленський 125
 Война Г., каштелян 274
 Война С., каштелян 92, 274
 Война-Гричин С. (Воишь С. (Ш.)), каштелян мстиславський 92
 Войни, шляхетський рід 92
 Войнич, шляхтич 179, 180
Войтович Л., вч. 70, 363
 Войціховський, шляхтич 180

- Войшнарович Я., священник, канцлер
Віленської дієцезії 178
Волков М., вч. 364
Волович Ю., староста пурвинський 184
Володкович Л., шляхтич 194
Вольський Я., богослов 299
Вольф Х., енциклопедист і філософ 300
Вольфганг Г. Й., автор 302
Ворончук І., вч. 68
Важевичі, шляхетський рід 65
- Габермас Ю. (Habermas J.)*, вч. 22
Габлевич М., перекладач 78, 145
Габрусь Т. В., вч. 26
Габсбурги, династія 378
Гавриїл (Коленда), митрополит київський 147, 148, 150, 157, 159, 254, 256, 257, 292, 301
Галактіонов О., отаман Війська Донського 142
Галасливий С. див. Мицько І.
Галевич Л., адміністратор монастирських маєтків 188
Галенчанка Г., вч. 106
Галецький О. (Halecki O.), вч. 50, 52, 53, 56–58, 65, 66, 78, 375
Гант Л. (Hunt L.), вч. 27
Гарабурда В., друкар 80, 81
Гарабурда Л., маршалок королівський 274
Гедеон (Балабан), єпископ львівський 102, 271, 274, 275
Гедеон (Гаєвський), монах 340
Гембіцький П., підканцлер польський коронний 242
Геннадій, патріарх константинопольський 109
Геннадій (Лауданський-Пашкович), консультор Василянського чину 351
Геннадій (Хмельницький), єромонах 118, 262
Герасимова И., вч. 135, 136, 138, 139, 142–144, 146–148, 150, 151, 172
Гервасій (Гостилівський), єромонах 119
Гервасій (Семеткевич), ігумен 228
Герман (Дробишевський) (Germanus Drobiszewski), єромонах 348
Герман Я., письменник 308
Гільдебранд Й., богослов 298
Глаубиц И. К. *див. Гляубіц Й.-К.*
Глинський М., урядник 90
Глинські, княжий рід 65
Глібовський, художник 320
Гойцевичі, шляхетський рід 65
Голенченко Г., вч. 295
Головацький Я., вч. 103
Головчинський Матвій Микитич (Микитинич-Головчинський Матвій), князь 90, 184, 196
Голубев С. Т., вч. 145, 269
Голубинський Е., вч. 59
Голубицький-Корсак О., війський половецький 185, 197, 314
Гольшанські, шляхетський рід 65
Гончель, священник 244
Горенко-Баранівська Л., вч. 377
Горін С., вч. 28, 279
Горяча М., вч. 358
Грабовський, єромонах 256
Грекович А., учитель братський, намісник митрополичий київський 103
Григорій XII, папа римський 123
Григорій XIII, папа римський 130
Григорій (Болгаринович) (Georgio), митрополит київський 52, 54
Григорій (Михалович), єпископ пинський 182
Григорій (Цамблак), митрополит київський 374, 375
Григорій Богослов, св., отець Східної Церкви 298, 316
Григорій Великий, св., отець Східної Церкви 323
Григорій Мамма, патріарх константинопольський 52
Григорій Ниський, св., отець Східної Церкви 298
Григоріо А., композитор італійський 297
Григорович-Пліхта І., міщанин віленський 181
Григорович-Остика Ю. 75
Гриднева Ю., вч. 347
Грицак Я. (Hrycak J.), вч. 360

- Груша А., вч. 366
 Грушевський І.-Г., еромонах, професор богослов'я 116
 Грушевський М., вч. 357, 358
 Гудавичюс Э. див. Гудавічюс Е.
 Гурбик А. О., вч. 362
 Гурцевич І., райця віленський 146
 Гусева А., вч. 81, 108–112, 267, 277
 Гуцуляк Л., вч. 80
- Гаон Віленський (Еліяху бен Шломо Залман), равин юдейської громади Вільна 369
 Гаштовт А., воєвода віленський 70
 Гедимін (Гядимінас), великий князь литовський 19, 38–42, 370
 Гедиміновичі, династія великих князів литовських 361
 Гіджюнас В. (*Gidžiūnas V.*), вч. 56, 58, 60, 61
 Гілевський, війт віленський 162
 Гілл Дж. (*Gill J.*), вч. 51
 Глюксберг Т., друкар 305
 Гляубіц Й.-К. (Глаубиц И. К., Glau-bitz J. С.), архітектор 317–319, 369, 376
 Горський Т.-К., канонік 257
 Гудавічюс Е. (*Гудавичюс Э., Gudavičius E.*), вч. 39, 372
 Гудзяк Б. (*Gudziak B.*), вч. 27, 51, 56, 78, 86, 122, 360, 361
 Гуцевич Л. (Гуцявічюс Л.), архітектор 319
- д'Аламбер, філософ 300
 Давва Я., купець віленський 179
 Даниїл (Дорофеевич), ігумен 146, 150, 156
 Дарія, монахиня 146
 Дацько І., о., вч. 358
 Двожец А., друкар 305
 Дем'ян, священик роський (святоюрський) віленський 93
 Дзярновіч А. (*Дзярнович О.*), вч. 266, 364
 Диментіянович М., братчик 99
 Димитрій (Занкевич), еромонах, професор богослов'я 299
 Димитрій II Самозванець (Лжедмитрій), кандидат на московський царський престол 122
 Дідро Д., енциклопедист, філософ 300
 Діодор (Макаревич), еромонах 168
 Діонісій (Жабокрицький), єпископ луцький 170
 Діонісій (Суша), еромонах 134
 Діонісій (Филипович), еромонах 173
 Діонісій (Чадай), еромонах 165
 Дмитрієв М. В. (*Dmitriev M. V.*), вч. 58, 78, 146, 155, 275
 Дмитрій Іванович, великий князь московський 44
 Довбищенко М. В., вч. 126
 Долгорукий М., генерал-губернатор литовський 226
 Долмат-Ісайковська М., дружина ошмянського підкоморія 316
 Домитіан (Славінський), еромонах 175, 194
 Дорофеевич П., бурмістр віленський 156
 Дорофеевич Ф., секретар королівський 203
 Дорофеевичева А. С., міщанка віленська 202
 Дорофей авва, св. 307
 Дрексель Є., монах, богослов 299
 Дрема В. (*Drēma V.*), вч. 20, 83, 178, 315, 319, 322, 323, 326, 369
 Друцький-Соколинський М., маршалок королівський 274
 Дубович І., бурмістр віленський 160, 186, 203
 Дубович С., райця віленський 180, 203
 Дубовичі, міщанський рід 133, 156, 160, 187
 Дух О., вч. 17, 282
 Дягилевич І., писар земський полоцький 120
 Дяконицький Яків, архипресвітер полоцький 120
- Евфимия, великомучениця 62
 Еліаде М. (*Eliade M.*), вч. 23

- Еліяху бен Шломо Залман *див.* Гаон
Віленський
Енеа Сільвіо Пікколоміні *див.* Пій II
Еременко И., вч. 111
- Євстафій (Евстахий, Eustathius), св.,
мученик віленський 15, 32, 42, 44,
140, 251, 355, 377, 379
Євфимій (Євсеев) (Еуфимии Евсеев),
єромонах 138, 147
Єзерський, коморник ВКЛ 183
Єлизавета (Масальська), ігуменя 288
Єремія II (Транос), патріарх константи-
нопольський 74, 86, 267
Єронім (Артецький), ігумен 189
Єронім Стридонський, св., отець Церк-
ви 298
Єфимія (Сасинівна), ігуменя 286
Єфрем Сирич, св., отець Східної Церк-
ви 298, 307
Єфросинія (Протасевичівна), монахиня
286
Єфросинія (Сапіжанка), монахиня 284
Єфросинія (Тризнянка), ігуменя 284
- Жданович Г., священник братський 102
Жебровський Щасний (Żebrowski
Szczasny), єзуїт, богослов-полеміст
111
Железняк О., вч. 307
Жикгимунт Август *див.* Сигізмунд Ав-
густ
Жихевич Т., вч. 118
Жоффрау Бретеїський, монах 291
Жукович П. М., вч. 103, 128
Жуковський А., вч. 145
- Заборовский Л. В.*, вч. 138
Завадовський П., міністр народної про-
світи 212
Завадський П., книговидавець 302
Заикин В., вч. 156
Закревський Б., бурмістр віленський 181
Заневич Н., професор богослов'я 210, 344
Зарецький З., міщанин віленський 80
Зарецький І., міщанин віленський 80
Зарецькі, брати 80, 81
Заславський Януш, князь 123
Затилюк Я., вч. 364, 367
Заторський Н. (Zatorskyu N.), вч. 58
Зауер Й.-Б. (Заор Я.), архітектор 376
Захарія, пророк старозавітний 277
Захарія бен Аарон га-Коген, єврейський
талмудист і перекладач 375
Зашкільняк Л., вч. 360
Зашковський Б., протопіп віленський
103, 104
Зема В., вч. 81, 82
Зенович К., сенатор Речі Посполитої 101
Зернова А., вч. 80, 105
Зизаній Лаврентій, священник братсь-
кий, богослов-полеміст 88, 110–112,
276–278
Зизаній Стефан, братський учитель,
богослов-полеміст 99, 100, 102, 110–
112, 276–278
Зилитинкевич И., вч. 266
Зінченко С., вч. 81
Зміювський, шляхтич 176
Золотаренко І., гетьман наказний сівер-
ський 135
Золтан А., вч. 366
- Ивановский К.*, вч. 315
Йосафат (Кунцевич) *див.* Йосафат (Кун-
цевич)
Йосиф (Велямин Рутський) *див.* Йосиф
(Велямин Рутський)
Йосиф (Семашко) *див.* Йосиф (Семашко)
- Ивакин Г.*, вч. 364
Іван, диякон соборний 93
Іван (Закревський), монах 80, 181
Іван (Малаховський), ігумен, єпископ
перемишльський 163, 257, 301
Іван (Олешевський) (Jan (Olszewski)),
єромонах, прокуратор василіянський,
хроніст 157, 163–165, 168, 174, 178–
182, 185–188, 190, 196
Іван (Стошиць), монах 172
Іван У., хірург 220
Іван (Шпиркевич), єромонах 172

- Іван III Васильович, великий князь московський 67, 75, 315
- Іван XXII, папа римський 42
- Іванов М. 141
- Ігнатій (Ignacej), патріарх московський 32, 122, 139
- Ігнатій (Володько), еромонах, архимандрит-номінат 165
- Ігнатій (Кульчинський), еромонах, хроніст 299, 306
- Ігнатій (Лойола), св. 350
- Ігнатій (Морштин), еромонах 347
- Ігнатій (Стебельський), еромонах 281
- Ігнатій (Шитик-Залеський), монах 181
- Ігнатович М., співак братський 272
- Іларіон, митрополит київський 119
- Іларіон (Карпінський), еромонах 305
- Іларіон (Карпович), еромонах 308
- Іларіон (Чирканович), еромонах 172
- Ільїничі, шляхетський рід 65
- Інокентій (Янішевський), еромонах 333, 336, 346, 347
- Інокентій VIII, папа римський 57, 58, 66
- Іпатій Потій (Нірасу Росіє), єпископ володимирський, митрополит київський 102–106, 108–113, 118, 119, 124–126, 161, 252, 292, 315
- Іраклій (Карпінський), ігумен 347
- Іраклій (Лісовський), архієпископ полоцький 213
- Іринеї Ліонський, св., богослов 298
- Ісаєвич Я.*, вч. 154, 272, 357
- Ісає, пророк старозавітний 277
- Ісидор, св. 294
- Ісидор (Ізидор), митрополит київський 60, 106
- Йоаким (Мороховський) (Йоаким Ілля Мороховський, Joachimus Mogoehowski), єпископ володимирський 113, 245–247, 262
- Йоаким (Цеханович), еромонах 198
- Йоан, ігумен супральський 62
- Йоан (Йоанн, John), св., мученик віленський 15, 32, 42, 44, 45, 140, 251, 294, 355, 377, 379, 380
- Йоан Дамаскин, св., отець Східної Церкви 81, 298
- Йоан Золотоустий, св., отець Східної Церкви 81, 277, 292, 316, 324
- Йоанна (Важинська), ігуменя 288, 289
- Йоасаф, архимандрит 88
- Йоасаф, митрополит еврипоський і київський 86
- Йоахим I, патріарх константинопольський 53
- Йов (Борецький), митрополит київський 128
- Йогайло *див.* Ягайло
- Йона, архимандрит віленський 93
- Йона, митрополит київський у Москві 52
- Йона, пророк старозавітний 277
- Йона (Антиперович), еромонах 175
- Йона I (Глезна), митрополит київський 53, 59
- Йона II, митрополит київський 72
- Йона III (Протасович-Островський, Протасевич), митрополит київський 80, 94
- Йосафат, цар Юдеї 244
- Йосафат (Булгак), єпископ берестейський 213
- Йосафат (Йоасаф), св., принц індійський 244
- Йосафат (Кунцевич) (Йосафат (Кунцевич), Іван Кунцевич, Josaphat (Kuntsevych), Juozapas (Kuncevičius)), св., еромонах, архієпископ полоцький 15, 18, 31, 32, 104, 115, 116, 118–122, 125, 129–131, 158–160, 169, 171, 197, 198, 200, 239, 240, 244–252, 254–262, 264, 299, 314, 316, 318, 322, 324, 331, 326, 356, 377, 380, 381
- Йосафата (Ширмянка), монахиня 289
- Йосиф, священик віленський святопокровський, єпископ володимирський 87
- Йосиф (Joseph), еромонах 348
- Йосиф (Велямин Рутський) (Йосиф (Велямин Рутский), Іван Велямин Рутський, Josyph Veliamin Rutski, Juozapas Benjaminas Rutskis), архимандрит

- віленський, митрополит київський 16, 28, 31, 32, 104, 115, 118, 121, 122, 125, 126, 128–133, 139, 163, 175, 182, 186, 196, 240, 245, 248–250, 252, 264, 278, 280, 282, 380
- Йосиф (Гродський) (Гродзицький), архимандрит полоцький 160, 257
- Йосиф (Єзофович), еромонах 103
- Йосиф (Нелюбович-Тукальський), ігумен, митрополит київський 151
- Йосиф (Петкевич), ігумен 299
- Йосиф (Сальцевич), еромонах 180
- Йосиф (Семашко) (Йосиф (Семашко), Josyph (Semashko)), єпископ литовський, митрополит литовський і віленський 211, 225, 226, 232, 324, 326, 383
- Йосиф I (Болгариневич) (Йосиф), митрополит київський 53, 59–63, 72
- Йосиф II (Солтан), єпископ смоленський, митрополит київський 53, 60, 62, 71–74, 77, 88
- Каволіс В. (Kavolis V.)*, вч. 370
- Кажуро І. (Kažuro I.)*, вч. 292, 304
- Казимир IV Ягеллончик (Казимир Якгаилович), великий князь литовський і король польський 52, 54, 58, 59, 63, 68, 72, 74, 75
- Казимир Великий, король польський 38, 56
- Казимир (Ягеллончик), св. 32, 135, 240–242, 246, 252, 377
- Каліновський Рафаїл, св. 377
- Калістрат (Сіткевич), еромонах 175
- Кальвін Жан, проповідник, засновник кальвінізму 123
- Камінський Ц., професор філософії 216, 228
- Кантакузен Е., секретар московського патріарха Ігнатія 122
- Каплунайте І.*, вч. 19
- Капуста Марина, княжна 282
- Карачон С., шляхтич 274
- Карл IV, король чеський 38
- Карл X Густав, король шведський 166, 286
- Карл XII, король шведський 166, 168, 169
- Карл-Август, король шведський 138
- Кароткі У.*, вч. 82
- Карпович Л., друкар 105, 280
- Касіан (Сакович), еромонах, богослов-полеміст 308
- Касьянов Г.*, вч. 360
- Катерина (Баньковська), монахиня 288
- Катерина (Євдокія) (Сапіжанка), монахиня 281, 284, 285
- Катерина II, імператриця російська 207, 218
- Катерина Александрійська, св. 351
- Квечор Ф., міщанин віленський 316
- Кевлич Б., ротмістр 217
- Кевлич К., шляхтич 188
- Кемпа Т. (Kempa T.)*, вч. 20, 22, 71, 78, 83, 84, 86, 88, 100–104, 128, 130, 135, 136, 140, 143, 150, 151, 156, 157, 159–161, 249, 266, 272, 277
- Кипріан (Жоховський) (Cyprian Żochowski), архієпископ полоцький, митрополит київський 159, 254, 256, 258, 302
- Кипріян, митрополит київський 45, 47
- Кирдей В., маршалок королівський 274
- Кирил, св., патріарх ерусалимський 111
- Кирилл, патріарх московський 72
- Кирило (Транквіліон Ставровецький), монах, богослов 292
- Кирило Лукаріс, архимандрит віленський, патріарх александрійський і константинопольський 88, 276
- Кирило Туровський, св. 278
- Кириян (Курган) І. А., писар міський віленський 99
- Ківалов С.*, вч. 363
- Кіндратович Я., міщанин віленський 178
- Кіріат А., професор богослов'я 210
- Кіркенє Г. (Kirkiene G.)*, вч. 17, 18, 52, 65, 71, 75, 76, 363, 364, 375
- Кіркор О. (А.), шляхтич 182, 200
- Кірзева Г.*, вч. 65
- Клара (Петровська), монахиня 286
- Клепатский П.*, вч. 364
- Клервоський Б., богослов-патрист 298

- Климент III, папа римський 130
Климент VII, папа римський 65
Климент VIII, папа римський 124, 126
Климент XI, папа римський 170
Климчук М., вч. 357
Клирик Острозький, письменник-полеміст 109
Клімов С. (Климов С. М.), вч. 24, 28, 30
Кляровська Т., ктиторка 198
Кноглер К. (Knogler K.), вч. 240–242
Кобринський Іван Семенович, князь 75
Ковальська Фаустина, св. 377
Ковальський Фабрицій, священник, професор богослов'я, королівський проповідник 116, 125
Когут М., о., вч. 130, 131
Коженевський, монах 256
Козак О., вч. 364
Козакайте Ю. (Kozakaitė J.), вч. 17, 346
Коленда А., підчаший волковиський 184
Коленда І. (Я.), писар земський віленський 181, 182, 315
Колонтаї, шляхетський рід 200
Комулович А., легат 78
Кондільяк Е. Б. де, філософ 300
Кондратович Я., міщанин віленський 90
Кононович І., бурмістр віленський 104, 176
Конрад Г., гравер 302
Констанція, монахиня, племінниця Констанції (Єленської) 289
Констанція (Єленська), ігуменя віленська 281, 289, 336
Концевич А., родич (батько?) Йосафата (Кунцевича) 314
Концевич І., рідний брат Йосафата (Кунцевича) 314
Кончевський, писар міський віленський 183
Коптевичі, міщанський рід 156
Корзо М., вч. 112, 366
Корибут-Вишневецька Євгенія-Катерина, княжна 188, 198
Корибут-Вишневецький Януш, князь, коронний конюший і староста кремецький 198
Корнякт К., шляхтич, купець львівський 278
Королькевич В., райця віленський 143
Корсак Б., мати Йосифа (Веляміна Рутського) 123
Корсак Г., племінник Є. Корсак-Голубицького 185
Корсак-Голубицька С., шляхтянка 314
Корсак-Голубицький Є., війський полоцький 185, 314
Корсаки, шляхетський рід 185
Косінський Станіслав, еромонах-єзуїт, ректор 118
Костянтин, монах 138
Котели, шляхетський рід 187
Котел (Коцел) С. Є., писар скарбовий, маршалок і підкоморій ошмянський 286
Коялович М., вч. 152
Кравченко В., вч. 363
Крачковський Ю., вч. 83
Кречун М. (о. Павло Кречун ЧСВВ), ігумен, вч. 17
Крип'якевич І., вч. 128
Кришпин-Кіршенштейн Є., скарбничий ВКЛ 316
Кровицький М., богослов-полеміст 112
Кром М., вч. 365
Кросновський І., богослов-проповідник 299
Кузьма В., о., вч. 115, 116, 118
Кулаковський П., вч. 70
Кулик, шляхтич 179
Кулик Т., міщанин 176
Кулявічюс С., вч. 15
Кунцевич Іван *див.* Йосафат (Кунцевич)
Кунцевич Ісаак, міщанин віленський 181, 314
Кунцевич Я.-Т., воєвода берестейський 287
Кунцевічюс А. (Kuncevičius A.), вч. 17, 332, 356
Купчинський О. А., вч. 272
Курган І. А. *див.* Кириян І. А.
Курчевський Я., вч. 258
Кутшеба С. (Kutrzeba S.), вч. 56, 57, 66

- Кучкин В., вч. 46
 Кушелевський А., шляхтич 204
 Кушеліч С., райця віленський 156
 Кушелічі, міщанська родина 156
- Лабынцев Ю. А. (Лабынцаў Ю. А.),* вч. 81, 277
 Лаврентій (Висоцький), еромонах 229
 Лаврентій (Ценковський), еромонах 216
Лазаревский А., вч. 376
 Лазарович К., священник братський 102
Лазутка С. (Lazutka S.), вч. 372
Лакота Г., вч. 366
Ластоўскі В., вч. 267
 Ласький Ян, архієпископ гнезненський 64
 Лебедич С., райця віленський 276
 Лев (Кишка), митрополит київський 161, 162, 171, 301
 Лев (Кревза) (Leon Kreuza), богослов-полеміст, архимандрит віленський, архієпископ смоленський 262
 Лев (Шлюбич-Заленський), митрополит київський 157, 164, 171
 Лев Х, папа римський 64
 Лев XIII, папа римський 132
 Левкович Г., член віленської юдейської громади 176
Левшун Л., вч. 105, 112
 Ленчицький Д., власник друкарні 109
 Леонтій (Карпович), архимандрит віленський 105, 280
 Лещинський Станіслав, великий князь литовський і король польський 166, 168, 170
Лидов А. М., вч. 23
Лисейчиков Д. (Лісейчыкаў Д.), вч. 123, 131, 186
Литовченко А., вч. 363
 Ліппомано А., нунцій апостольський 19
Лобачев С. В., вч. 147
Ловмянська М. (Łowmiańska M.), вч. 83, 134, 157, 371, 372
 Лонгин (Шавурський), монах 225, 229
 Лонгин (Смольський), еромонах 138
Лоренц С. (Lorentz S.), вч. 369
- Лосович Ян, єпископ віленський 54
Лосовський Я., вч. 364
Лотман Ю. М., вч. 22
 Луговський М., автор 299
Лужницький Г., вч. 358
 Лука, св., євангелист 89
 Лука (Зінкевич), еромонах 175
 Лука (Пшевлоцький), еромонах 168
 Лукашевич, прокуратор Василянського чину 175
Лукашова С., вч. 266, 269, 271, 275, 277
 Лукіянович, шляхтич 180
Лукишенс В. (Lukšėnienė V.), вч. 17
Лурье В. М., вч. 19
 Любомирська Т.-Л., княгиня 169
 Людовік I Великий, король угорський 38
 Лютер Мартін, богослов, реформатор Церкви 78, 112, 298
 Люцидій, св., єпископ Верони 32, 323
 Ляпіде К., богослов 298
Ляўшун Л., вч. 111
- Маблі Г., філософ 300
 Магдалина (Закревська), монахиня 286
 Мазепа І., гетьман України 376, 377
 Маймонід М., філософ юдейський 375
 Макарій (Булгаков), митрополит московський і коломєнський, богослов, історик 48, 52, 57, 61, 64, 66, 72, 73, 87, 94, 96
 Макарій (Чорт) (Макарій Київський, Masagius), священномученик, архимандрит віленський, митрополит київський 15, 48, 53, 84, 87, 92, 93, 379
 Макарій II Московитянин, митрополит київський 84, 93
 Малафей, о., священник святоспаський віленський 93
 Малиновський Ісаак-Домінік, монах 299
Мальшевский И., вч. 276, 278
Мальдзіс А., вч. 65
 Мамоніч К., власник друкарні 80
 Мамоніч Л., скарбник ВКЛ, власник друкарні 80, 274, 276, 301, 305
 Мамонічі, міщанський рід 80, 81, 108–111, 156

- Мангилев П.*, вч. 308
Маньковська, ігуменя 229
Марзалюк І., вч. 363
Маріанна (Ігнатовичівна), монахиня 286
Маріанна (Чаплицівна), монахиня 286
Марія Тверчанка, велика княгиня литовська 46, 254
Маркіян (Білозор), архимандрит віленський, архієпископ полоцький 27, 156, 163, 171
Маркіян (Кульчицький), ігумен віленський, богослов 163, 306
Маркіян (Маскевич), еромонах 168
Марко (Теофан) (Біда), ігумен 138
Марковська К., шляхтянка 187–188
Марковський В., шляхтич 187–188
Марльораті А., богослов 298
Марозава С., вч. 116
Марошек Ю. (Maroszek J.), вч. 20, 59–63, 372, 374
Марта, монахиня 286
Марта (Корсаківна), монахиня 284
Марте Й. (Marte J.), вч. 145, 361
Мартин з Агдо, мученик 41
Маруся (Парфіанович), монахиня 202
Масальський Г., маршалок королівський 274
Маслюх А., вч. 80
Массіні К., богослов, автор 306
Матвій, священник святоюрівський віленський 88
Матульський Р., вч. 65
Маханько М., вч. 347
Мацієвич І., священник святопокровський віленський 92
Мацук А., вч. 363
Мацюк О., вч. 272
Мезенцев В. І. (Mezentsev V.), вч. 377
Мелетій (Смотрицький) (Ортолог Теофіл), богослов-полеміст, архієпископ полоцький 105, 112, 113, 129, 298
Мелетій (Соловій), еромонах, вч. 116, 119–121, 125
Мелетій Пігас, патріарх александрійський 276, 278
Мелешко А., маршалок королівський 274
Мендоса Ф. де, богослов 298
Менніті П., монах 299, 307
Микитинич-Головчинський Матвій *див.* Головчинський Матвій Микитич
Микола І, імператор російський 224, 294
Миколай (Корсак), архимандрит віленський 148
Милевські, шляхтичі 193
Минкевич, бурмістр віленський 176
Мисаїл (Пструч), єпископ смоленський, митрополит київський 53, 58, 110
Михайло (Рагоза), митрополит київський 84, 88, 89, 96, 100, 102, 108, 275
Михайло І Романович, цар московський 144
Михайловський В., вч. 362
Михаїл (Гротуз), еромонах 169
Михаїл Олександрович, князь тверський 44
Михаїла-Гавриїла, монахиня 289
Мицько Ю., о., вч. 152, 363
Мицько І. (Галасливий С.), вч. 71, 280
Мишецький Д. Є., воєвода московський 144, 147, 150
Міколас (Карпавічюс) (Миколас Карпавічюс, Karłowicz, Mykolas Karpavičius), еромонах 306, 382
Мілевська, ігуменя 336
Міндовг, великий князь литовський 377
Мінкевич П., бурмістр віленський 286
Міхал Корибут-Вишневецький, великий князь литовський і король польський 153, 157
Міцкевич А., поет 16
Млодзяновський А. (Młodzianovskis A.), богослов, автор 158, 247, 255, 258–261, 264, 377
Модзалевський Фабіан, монах, богослов 214
Мойсей, пророк 19, 277, 375
Мойша, орендар 193
Мончак І. (Mončak I.), вч. 51
Моравська Л., вч. 106
Морозова Н. (Morozova (Morozowa) N.), вч. 25, 28, 82, 367
Москалик Я. (Moskałyk J.), вч. 366

- Мотульський Р., вч. 291
 Мошак М., вч. 364
 Мошкова Л. В., вч. 144
 Мстиславець П. Т., друкар 80
 Музиченко П., вч. 363
 Муравйов М., генерал-губернатор 327
 Мустафа А. А., землевласник 186
 Мюрнер К.-Г., шведський генерал 166
 Мянжынські В., вч. 87
 Мяцельські А. А., вч. 23, 96
- Навкратій (Заневич), єромонах, професор богослов'я 210, 344
 Надаші Я., автор 299
 Назаренко А., вч. 366
 Назарко І., вч. 118, 119
 Накривайло Г., священник братський 99, 272
 Наплощичак Г., райця віленський 287
 Наполеон Бонапарт, імператор Франції 294
 Нарушевич В., староста лодзейський 285
 Нарушевич Я., ловчий 90
 Наумов А. (Naumow A.), вч. 82, 111, 153, 229, 382
 Нахимович Й., єврей 183–184
 Немировський Е., вч. 80
 Ненич Н., префект друкарні 304
 Нестор, клирик 44, 46
 Никифор, єромонах 172
 Никифор (Тур), архимандрит киево-печерський 102
 Никифор (Шиманський), єромонах, префект друкарні 172, 305
 Никольський Н., вч. 59
 Никон, патріарх московський 146, 371
 Нифонт II, патріарх константинопольський 53
 Нікалаев М., вч. 81
 Ніссено Д., автор 299
- Оборський А., ротмістр королівський 292
 Овсянников Н., вч. 279
 Огієнко І., вч. 367
 Оглоблин О., вч. 358
- Огурцевич І. (Я.), бурмістр віленський 172, 178, 181, 200, 315, 316
 Огурцевичі, міщанський рід 160
 Огурцевичівна Катерина, міщанка віленська 286
 Огурцевичівна Констанція, міщанка віленська 286
 Огінські, шляхетський рід 171
 Одерборн П. (Oderborn P.), пастор 84
 Однороженко О., вч. 364
 Озаревич Г. (Є.), міщанин віленський 202
 Олександр, князь тверський 46
 Олександр (Борисович), єромонах 203
 Олександр (Буткевич) (Aleksander Butkiewicz, Aleksandras Butkevičius), ігумен, автор 306, 382
 Олександр II, імператор російський 232
 Олександр VI, папа римський 53, 58, 64
 Олександр Казимирович Ягеллончик (Олександр, Олександр Ягеллон, Олександр Ягеллончик), великий князь литовський і король польський 53, 57, 59, 60, 62–64, 66, 67, 72, 75, 76, 315
 Олександр Меншиков, князь 170
 Олександра (Лопатівна), монахиня 289
 Олександра (Скобейківна), монахиня 286
 Олексій (Дубович), архимандрит віленський 133, 160, 180, 187, 203, 301, 306
 Олексій Михайлович Романов, цар московський 134, 135, 138, 142–144, 146, 150, 285
 Оленьковичі-Слуцькі, князі 364
 Олена (Єлена, Олена Іванівна), велика княгиня литовська 62, 67, 76, 93, 252, 315
 Оленський І. 131
 Ольгерд (Альгірдас), великий князь литовський 38, 42, 45, 251, 374
 Олянчин Д., вч. 302
 Омелян, священник іванівський 93
 Омелян, священник святоюрівський віленський 99
 Онисифор (Дівочка), митрополит київський 80, 81, 84, 87, 89, 94, 267–269, 275, 277

- Онищенко О., вч. 307
 Онуфрій, св. 200, 201, 316, 318–320, 322, 323, 325, 328, 331, 336
 Опарина Т. А., вч. 112, 144, 145
 Ориген, богослов, отець Східної Церкви 298
 Осипович А., бурмістр віленський 160
 Осиповичі, міщанська родина 160
 Острозький В.-К. К., князь, воєвода київський 106, 109, 123, 272
 Острозький К. І. (Острожский К. И., Ostrogiškis K., Ostroz'kyi K. I.), князь, великий гетьман литовський 16, 30, 48, 66–68, 70, 71, 74–76, 164, 186, 196, 311, 356, 376, 378, 379
 Острозькі, князівський рід 67, 68, 77, 169, 363, 370
 Павло (Корсак), архимандрит мстиславський 138
 Павло (Кречун) ЧСВВ див. Кречун М.
 Павло (Петро Яхимець), ігумен 355
 Павло II, папа римський 56, 66
 Павло V, папа римський 128
 Павлович Ю., бурмістр віленський 315
 Павловський Д., автор 299
 Пазднякоу В., вч. 101, 102
 Палій С., козацький полковник 169
 Паллоні М., художник 323
 Пануцэвіч В., вч. 116, 121
 Панфутій, св. 323
 Паньков А., вч. 363
 Парасюк В. ЧСВВ, еромонах, вч. 17
 Парфенович Іван, протопіп віленський 92, 93, 100, 102
 Парфіанович К., міщанин 202
 Парф'янович К., купець 286
 Пасічник І., вч. 110
 Паславський І., вч. 106
 Пасхазій (Лещинський), еромонах, ректор і професор богослов'я 210, 213
 Патрикій (Жиравський), ігумен 189
 Патрילו І., вч. 25, 360
 Пахомій, еромонах 272
 Пахомій (Война-Оранський), богослов-полеміст, єпископ пинський 308
 Пахомій (Огілевич), протоігумен 154, 308
 Пац К., канцлер ВКЛ 185
 Пац М., воєвода віленський 316
 Паядайте-Васіляускене А.-В., вч. 363
 Пекар А., вч. 105, 109
 Пелих В. див. Вінкентій (Пелих), еромонах
 Первец Ф., людвісар 172
 Перголезі Д. Б., композитор 297
 Перевойнянець С., міщанка віленська 143
 Петро (Могила), митрополит київський 128, 145, 374, 376
 Петро I, цар московський (імператор російський) 170, 171, 371
 Петро Скарга (Пйотр Скарга), богослов-полеміст 105, 106, 108, 113, 299
 Петрович М., вч. 365
 Петронела (Шимаковська), монахиня 288
 Підлыпчак-Маєрович М. (Pidlypczak-Majerowicz M.), вч. 301, 304–308
 Пйонгловські, шляхетський рід 200
 Підручний П. (Pidrutchnyj P. V.), вч. 27, 122, 131, 136, 279, 280
 Пій II (Енеа Сільвіо Пікколоміні), папа римський 52
 Пій IX, папа римський 130
 Пінеда Х. де, богослов-екзегет 298
 Платон, архимандрит віленський святодухівський 229
 Плохій С. (Плахій С., Plochy S.), вч. 133, 357, 358, 365
 Подлецький Т., письменник 308
 Подскальски Г. (Podskalsky G.), вч. 366
 Покровский Ф., вч. 291
 Поліцук В., вч. 71
 Полубінські, князівський рід 185
 Понятовський Станіслав-Август, великий князь литовський і король польський 165, 183
 Поплавська Н., вч. 105
 Попович Я., купець віленський 116
 Порошко І., братчик 101
 Порфирій (Важинський) (Порфирій (Скарбек-Важинський)), протоархимандрит, єпископ холмський 289, 306, 308

- Порфирій (Кульчицький), єпископ пинський 169, 170
Потехіна І., вч. 364
Починская І., вч. 308
 Проспер Аквітанський, св. 365
 Протасов М., обер-прокурор Священного синоду 230
 Пусьє Ж., архітектор 323
 Путятич Д., воєвода київський 90
Пчелинцев А., вч. 371
 Пшевалінський М., іконописець 324
Пионківський О., вч. 364
- Ragauskas A. (Ragauskas A.)*, вч. 94, 135, 156, 157, 266, 286, 363
Ragauskene P. (Ragauskienė R.), вч. 42, 76, 94, 364, 374
Радван М. (Radwan M.), о., вч. 211–213, 218, 224, 228, 230, 282, 289
 Радзивілл Г. (О.), княгиня 65
 Радзивілл К. „Перун”, князь, великий гетьман литовський, воєвода віленський 101, 282
 Радзивілл К.-С., князь, великий канцлер литовський 164
 Радзивілл М. „Чорний”, князь, великий канцлер литовський, воєвода віленський 338
 Радзивілл М.-С., князь, ординат клецький 183
 Радзивілл М.-К. „Сирітка”, воєвода віленський 94, 126, 249
 Радзивілл О.-Л., великий маршалок литовський 242
 Радзивілл Я., князь, великий гетьман литовський 136
 Радзивілл із Завішів В., княгиня 198
 Радзивілли, князівський рід 336, 363
 Радошинський Г., суддя земський 274
 Райнальдї О., ораторіанець 300
 Райський М., шляхтич 108
Ракутіс В., вч. 363
 Рафаїл (Корсак) (Rapalo Korsako), архимандрит віленський, митрополит київський 239, 248, 262
 Рахиль (Лопацинська), монахиня 288
 Рахилья, сестра Констанції (Сленської) 336
 Репнін М., генерал-губернатор 212
 Рибницький (Рибинський, Рибицький) Миколай, священник воскресенський віленський 143, 146
 Ридкевич А., префект друкарні 304
 Ріпницький С., бурмістр віленський 146, 181
 Рогозянка-Свирська Г., шляхтянка 92
 Родзевичі, родина 187
 Родкевич Сильвестр, єромонах, генерал Ордену каноніків регулярних 292
 Розалія (Годицька), монахиня 288
Романенко А., вч. 61
 Романови, династія 135, 142, 144, 151, 152, 223, 370
 Россі П. 319
 Ростовський Станіслав, монах, хроніст 244
 Рудзінський М., доброчинець 201
Рудович І., вч. 129
Ружицький Е. Й., вч. 272
 Руїні Лелій, нунцій апостольський 126
Рункевич С. Г., вч. 72, 102, 153, 157, 170, 267, 274
Русина О., вч. 58, 361–363, 367
 Рутський Велямин Іван *див.* Йосиф (Велямин Рутський)
 Рутський Щ., шляхтич 123
- Саваневський (Шанковський-Саваневський) Г.-Д., граф 179, 187, 200
Саверчанка І., вч. 105, 106
Сагайдак М., вч. 364
Сагановіч Г. (Саганович Г., Sahano-wicz H.), вч. 74, 133, 135, 138
 Садлуцька, шляхтянка 179
Сазонова Л., вч. 81, 267
 Сальцевич С., райця віленський 176
 Сальцевичі, міщанська родина 180
 Самійло (Самуїл) (Сінчило), архимандрит віленський 103, 104, 126, 248, 250
 Самуїл (Новицький), ігумен 302
 Санкевичева А., міщанка віленська 181
 Сапіга А., княгиня 90

- Сапіга Б., князь, каштелян смоленський, воєвода мінський 90, 96, 179, 272, 274, 275, 282
- Сапіга І. (Я.), князь 57, 59–61, 66
- Сапіга Л., князь, великий канцлер литовський, воєвода віленський 101, 185, 218, 284, 285
- Сапіга Л.-К., князь 257
- Сапіга М., князь, великий кухмістер литовський 284
- Сапіга Олександр-Казимир, єпископ віленський 159
- Сапіга П., князь, воєвода новгородоцький 282
- Сапіга П.-С., князь, великий конюший литовський, підканцлер литовський 282, 284, 285
- Сапіги, князівський рід 141, 185, 376
- Сварник І.*, вч. 363
- Свирська А. (Свирська-Рогозянка Ганна), княгиня 90, 92
- Свирський Я.-Б., маршалок 92
- Свяжынські У.*, вч. 87
- Севастьян (Дембковський), єромонах 172
- Сегнері П., автор 299
- Селедчик Ю., міщанин віленський 141, 142
- Семенович Іван, священик 103
- Семянчук А.*, вч. 266
- Сен-Жакоба П. де*, вч. 23
- Сеник С. (Сенук С.)*, вч. 119, 121, 122, 129, 133, 279, 280, 284
- Сенчило *див.* Сінчило П.
- Сергій Радонезький, св. 46
- Сергійович М., бурмістр віленський 276
- Сигізмунд І Старий, великий князь литовський і король польський 60, 64, 66, 70, 71, 74–76, 83, 88, 89
- Сигізмунд III Ваза, великий князь литовський і король польський 20, 126, 161, 182, 250, 267, 268, 272, 276, 282, 284
- Сигізмунд Август (Жикгимунт Август), великий князь литовський і король польський 62, 63, 66, 80, 83, 87, 93, 94
- Сигізмунд Кейстутович, великий князь литовський 20
- Сикст IV, папа римський 56–58, 66, 109
- Сильвестр, ігумен 96
- Сильвестр (Бількевич) (Стефан), митрополит київський 86, 87, 93, 94
- Сильвестр (Пешкевич), прокуратор Василіянського чину 164
- Сильвестр Перентей (Себастьянович), протопіп 93
- Симеон, архієпископ полоцький, митрополит київський 53, 59
- Симеон (Кипріянович), єромонах 256
- Симеон (Конопка), єромонах 189
- Сімотас Й., меценат 278
- Сінчило А. О., міщанка віленська 201
- Сінчило П. (Сенчило), міщанин і лавник віленський 150, 204
- Сіцінський Ю.*, вч. 364
- Скакун Р.*, вч. 365
- Скеп'ян А.*, вч. 364
- Скорина Ф., першодрукар, просвітитель і перекладач 65, 80, 304, 371
- Скотт Дунс, блаженний, єромонах, богослов і філософ 298
- Скочиляс І. (Skoczylas I., Skochylas I.)*, вч. 15, 17, 18, 20, 22, 48, 53, 73, 77, 78, 153, 154, 365–367, 378
- Скрутень Й.*, єромонах, вч. 139
- Скумини, шляхетський рід 314, 323
- Скумин-Тишкевич В., шляхтянка 314
- Скумин-Тишкевич Т., воєвода новгородоцький 96, 103, 271, 272, 274, 275, 314
- Скумин-Тишкевич Я., воєвода віленський 163, 188, 198, 314, 323
- Сліж Н. У.*, вч. 136
- Сліпий Йосиф, митрополит галицький, патріарх Української Греко-Католицької Церкви 358
- Слуцький-Олелькович Ю. С., князь 65
- Слюнькова І. Н.*, вч. 26
- Смаленчук А. Ф.*, вч. 136
- Смирнов Ф. К.*, вч. 152
- Сміглецький М., монах 112
- Смуглевич Ф. (Смуглявічюс П.), художник 319, 320, 322, 323, 325, 330
- Собчук В.*, вч. 71, 362, 363
- Созанський І., диякон 175

- Соколов О., золотар 327
 Соколовський Я., райця віленський 286
Солодух А., вч. 115, 116, 118
 Солтан І., шляхтич 57
 Солтан Олександрович, шляхтич 72
 Солтани, шляхетський рід 72, 73
 Софія (Стажинська), монахиня 286
 Софроній, ігумен 88, 100
 Софоній (Гулецький), еромонах 172
Сохань П., вч. 153
 Спиридон, митрополит київський 59
Спрогис И., вч. 101
Срезневский И. И., вч. 291
Станіславський В., вч. 363
 Сташевський С., міщанин віленський 147
Степанков В., вч. 363
 Стефан Баторій, великий князь литовський і король польський 81, 84, 96
 Стефанія (Маньковська), монахиня 229, 289
 Стефанович М., професор філософії 210
Студинський К., вч. 103
 Сурожі, шляхетський рід 193
 Сурозький В., священник, богослов-полеміст 123
Сухарева С., вч. 113, 246
Суша А., вч. 65, 140
 Схоластика (Василевська), монахиня 289
Цепуро Д., вч. 101, 266
- Табор Альберт, єпископ віленський 53, 58
 Тарасевич Л., гравер 302
Татаренко Л., вч. 282, 284
Татьяніна Ю., вч. 17
Тафт Р. Ф. (Taft R. F.), вч. 365
Темчінас С. (Темчин С., Тетчінас S.), вч. 25, 56, 73, 74, 82, 301, 367, 375
Тендрякова М., вч. 112
 Теодозій (Ростоцький), митрополит київський 319
 Теодор (Ордзевич (Нордзевич)), монах 336
 Теодорит, монах-старець 142
 Теодосій (Боровик), еромонах 262
 Теофан II, патріарх єрусалимський 128, 269, 271
- Теофіл Ортолог *див.* Мелегій (Смотрницький)
Тесленко І., вч. 17, 110, 363, 364
Тетерка І., вч. 123, 124, 129
 Тимофій (Щуровський), еромонах, місіонер 298, 307
Тимошенко Л. (Tymoszenko L.), вч. 17, 78, 94, 99, 102, 103, 106, 108, 110, 274, 265, 275
 Тихон, ігумен 88
 Тишецький Ф., архітектор 325
 Тишкевичі, рід 323
 Тишкевич Єжи, єпископ віленський 135, 136
Ткачук Р., вч. 103, 105, 110
Толочко А., вч. 367
 Тома Аквінський, св., учитель Церкви 298, 299
 Тома Кемпійський, монах, перекладач, богослов-містик 299
 Томашевський М., письменник 308
 Тостадо А., богослов-екзегет 298
 Тризна Г., маршалок слонімський 284
 Тризна І., маршалок королівський 274
 Тризнянка А., шляхтянка 285
 Тризнянка Р.-М., шляхтянка 284
Трімонсє Р. (Trimonienė R.), вч. 57, 64, 65
 Тупека І., бурмістр віленський 104
Турилов А., вч. 72
Турій О. (Turij O.), вч. 27, 78, 122, 145, 360, 361
Турук Ф., вч. 122
 Тучков, батько Євфимія (Євсєєва) 138
 Тяпкін О., капітан московської армії 142
- Улащик Н.*, вч. 48
Ульяновський В., вч. 68, 70, 72, 139, 363, 364
 Урбан VIII, папа римський 158, 245, 247
- Фаріон І.*, вч. 367
 Февронія (Зеновичівна), монахиня 286
 Февронія (Помарацька), монахиня 288
 Федір, священник п'ятницький віленський 93
Федорів Ю., вч. 129

- Федорович Д., писар міський віленський 93
Федорук Я., вч. 143
Феліціана (Стацькевичівна), монахиня 288
Феофан Прокопович, богослов, архієпископ новгородський 298
Фер'єр К.-Й. де, професор університету 308
Феррера З., легат римський 64
Филип, намісник братський віленський 74
Филипович С., райця віленський 202
Філалет Х. *див.* Броневський М.
Філарет, патріарх московський 144
Філіпчук Г., вч. 23
Філонарді Маріо, нунцій апостольський 242
Філонович В., міщанин 276
Філотей, патріарх константинопольський 45, 46
Фіялек Я. (Fijalek J. N.), вч. 49, 56, 57, 64, 66
Флавіан (Плескацевич), еромонах 351
Флеров И. Е., вч. 275
Флор Л. А., автор античний римський 308
Флоріан (Валіцький), еромонах 333, 350
Флоріан (Гребницький), ігумен, архієпископ полоцький, митрополит київський 158, 179
Флоря Б. Н., вч. 26, 58, 68, 72, 73, 138, 143, 147
Фотій, митрополит київський 46
Франциск Ксав'єр, св. 350
Франческо Г., професор університету 300
Фридерік-Вільгельм, курфюрст прусський 138, 286
Фрис В., вч. 81
Фрік Д. (Frick D. A.), вч. 20, 22, 105, 112, 135, 136, 140, 144, 146, 152, 153, 156, 195
Хадька А. Ю., вч. 130
Халькевич І., міщанин 182
Харламович К. В., вч. 276
Хесус Тома де, монах 307
Хмелевський К., шляхтич 188
Хмельницький Б., гетьман України 133, 134
Ходкевич Г., шляхтич 66
Ходкевич Є., шляхтич 66
Ходкевич І., воєвода київський 65
Ходкевич О., шляхтич 60–62
Ходкевич Ю., шляхтич 66
Ходкевичі, шляхетський рід 52, 66, 376
Хойнацкий А. Ф., вч. 366
Хомин П., вч. 122
Хорошкевич А., вч. 75
Хорошко Я. (Іван), міщанин віленський 150
Храповицький Я.-А. (Chrapowicki J. A.), воєвода вітебський, мемуарист 160, 239, 257, 258
Хребтович, підканцлер ВКЛ 183
Хризантій (Святський), еромонах 166
Христина (Малиновська), монахиня 289
Хруцький І., художник 325, 330
Хуан де Хесус Марія, монах 307
Хуенін Г., богослов 299
Цапенко М., вч. 376
Цвінгер Т., лікар швейцарський 299
Цезарій (Камінський), ігумен 216, 228
Цехановецькі, шляхетський рід 185
Цеханович Я. (Іван) Й., підкоморич пинський 198
Цецилія (Позняківна), монахиня 288
Цецішевський А., священник 244
Цирковський Ю., міщанин 179
Цьолек Е., препозит Віленської капітули 57, 66
Чагін М., архітектор 232, 327, 384
Чаманська І., вч. 363
Чаплинський С., власник кам'яниці 179
Чапліц, шляхтич 62
Черкас Б. В., вч. 362–364
Чистякова М., вч. 77
Чорний В., священник братський 99
Чорнушка, член юдейської громади 183
Чумичева О. В., вч. 146

- Чюрінкас М. (*Čiurinkas M.*), вч. 17, 240, 241, 246–248, 262
 Шакур Л. М., вч. 367
 Шамякін І., вч. 80
 Шанковський-Саваневський Г.-Д., граф див. Саваневський Г.-Д.
 Шантир Ф., захристиянин 344
 Шапока А., вч. 370
 Шаховський М. С., воєвода московський 136, 139, 142–144, 146, 150
 Швайтпольт Ф., друкар 56
 Шевельов Ю., вч. 367
 Шевченко І. (*Ševčenko I.*), вч. 51, 145
 Шегда М. (*Szegda M.*), вч. 123–126, 129, 131, 248, 280, 281
 Шереметьєв, граф, фельдмаршал 171
 Ширма П., підचाший пинський 289
 Шитик С. (Шитик-Залеський С.) писар магістрату 146, 156
 Шитик-Залеський Іван 202
 Шитик-Залеський Ігнатій 181
 Шитик-Залеський С., міщанин віленський 155
 Шитик-Залеські, міщанська родина 156
 Шиян Л., вч. 363
 Шлюсельбург К., автор 298
 Шматаў В. Ф., вч. 26
 Шмидт В. В., вч. 146
 Шніпко П. М., міщанин і купець віленський 90
 Шульц І., вч. 364
 Шумлянський Ф., бурмістр віленський 93
 Шункова П. з Подбереських, старостина помуська 201
 Шустова Ю., вч. 80, 270
 Щавинская Л., вч. 81
 Щербицкий И. В., вч. 27, 30, 88, 89, 92–94, 139, 148, 156, 172, 224, 226, 230, 281, 282, 284, 287, 288, 315, 319
 Юзефович А., підскарбій земський 87
 Юліана, велика княгиня литовська 44, 46, 47
 Ягайло (Йогайло), великий князь литовський і король польський 47
 Ягеллони, династія 66
 Яків, патріарх старозавітний 352
 Яків (Соліковський), ігумен 171, 172
 Яків (Суша) (*Jacobus Susza*), єпископ холмський 36, 129, 136, 247, 248, 260, 261, 264, 358
 Яковенко Н., вч. 78, 361–364
 Яковлевич Л., священник воскресенський віленський 93
 Якуліс М. (*Jakulis M.*), вч. 17
 Ян I Ольбрахт, великий князь литовський і король польський 57, 66
 Ян II Казимир, великий князь литовський і король польський 136, 148, 151, 153, 155
 Ян III Собеський, великий князь литовський і король польський 153
 Яніцький В. див. Вінкентій (Яніцький)
 Янонєне Р. (*Janonienė R.*), вч. 17, 48, 376
 Януарій (Огурцевич), ігумен 160
 Янушкевич, о. 163
 Яременко М., вч. 28
 Ярошевич-Переяславцев З. (*Jaroszewicz-Pieresławcew Z.*), вч. 80, 81, 277, 302, 307
 Ярушевич А., вч. 68, 370
 Ясиновський Ю., вч. 141, 292, 363
 Ясіновський А., вч. 145
 Яцькович Велькович Ф. (С.), бурмістр віленський 94
 Aivas R., вч. 266
 Ališauskas V., вч. 155, 375
 Andrzej, św. див. Боболя Андрій, св.
 Antanavičius D., вч. 42, 62, 90
 Anthony, saint див. Антоній, св.
 Anužytė L., вч. 48, 94
 Aufderheide A. C., вч. 334
 Augustiewicz S., вч. 138, 286
 Augustynowicz Ch., вч. 155
 Avvakumov G. див. Аввакумов Ю.
 Bagińska E., вч. 376
 Bairašauskaitė T., вч. 207

- Baliński M. див. Балінський М.*
Baliulis A., вч. 48, 62, 87, 90, 94
Barakauskas S., вч. 331
Baronas D. див. Баронас Д.
Bartlett R., вч. 39
Beauvois D., вч. 212, 217
Benedictus Michniewicz див. Венедикт (Міхневич)
Berger G., вч. 22
Białowicz W., вч. 255
Bieńkowski L., вч. 24, 30, 148, 176, 366
Błaszczuk G. див. Блащик Г.
Bonnell V. E. див. Бонелл В.
Boras Z., вч. 70
Borkowska M., вч. 282, 284, 289, 343
Borkowski A., єпископ супрасльський, вч. 277, 278
Borowik P., вч. 136
Briedis L., вч. 20, 207
Brzozecki S., вч. 208, 223
Bumblauskas A. див. Бумблаускас А.
Burger T., вч. 22
Butkiewicz Aleksander (Butkevičius Aleksandras, Butkevych Alexander) див. Олександр (Буткевич)
Butvilaitė R., вч. 317, 318, 327
Byliński J., вч. 109
- Chagin N. див. Чагін М.*
Charkiewicz W., вч. 70
Chłapowski K., вч. 198
Chodynicki K., вч. 49, 64, 75, 96
Chomik P., вч. 88
Chrąpowicki J. A. див. Храповицький Я.-А.
Christiansen E., вч. 38
Chynczewska-Hennel T., вч. 153
Ciara S., вч. 198
Cieciszewski W., вч. 258
Ciesielskiy T., вч. 207
Cormack L., вч. 22
Cubrzyńska-Leonarczyk M., вч. 292
Сурп'ян Zochowski див. Кипріан (Жоховський)
Czyż A., вч. 376
- Černius R.*, вч. 60, 61
- Čistiakova M.*, вч. 25, 367
Čiurinskas M. див. Чюрінскас М.
Deruga A., вч. 170, 171
Derwich M., вч. 208
Deventer J., вч. 155
Długosz J., вч. 109
Długosz T., вч. 128
Dmitriev M. V. див. Дмитрієв М. В.
Dobrowolski R., вч. 136
Dominé A.-S., вч. 291
Drèma V. див. Дрєма В.
Drobiszewski G. див. Дробишевський Г.
Dubonis A., вч. 62
- Eliade M. див. Еліаде М.*
Engen E., вч. 360
Estreicher K., вч. 258
Eustathius, saint див. Євстафій, св.
- Fediajevas O.*, вч. 351
Fijalek J. N. див. Фіялек Я.
Filipczak-Kocur A., вч. 207
Frick D. A. див. Фрік Д.
- Gaudemet J.*, вч. 26
Gąsiorowskiy A., вч. 198
Gelumbeckaitė J., вч. 84
Georgio див. Григорій (Болгариневич)
Germano Drobiszewski див. Герман (Дробишевський)
Getka J., вч. 295, 302, 367
Gianelli C., вч. 59
Gidžiūnas V. див. Гіджюнас В.
Giedroyc M., вч. 52
Giese M., вч. 37
Gil A., вч. 20, 48, 53, 64, 78, 128, 130, 365, 367, 378
Gill J. див. Гілл Дж.
Girlevičius L., вч. 331
Glaubitz J. C. див. Гляубіц Й.-К.
Griciūtė-Šverbiėnė L., вч. 159, 244, 254, 255, 258
Gripsrud J., вч. 22
Gudavičius E. див. Гудавічюс Е.
Gudziak B. див. Гудзяк Б.

- Guépin A.*, вч. 116, 118, 121, 122
Guzowski P., вч. 376
- Habermas J.* див. Габермас Ю.
Halecki O. див. Галецький О.
Harasym I., вч. 25
Hart J., вч. 22
Harvey B., вч. 340
 Нирасу Росієй див. Іпатій Потій
Holowackyj R., вч. 115, 118
Holt J. C., вч. 23
Howe N., вч. 212
Hrucak J. див. Грицак Я.
Hübner E., вч. 66
Hunt L. див. Гант Л.
- Ignacej див. Ігнатій, патріарх московський
Iłjaszewicz T., вч. 80
 Іоачимус Морочовські див. Йоаким (Мороховський)
Ivanovič M., вч. 307
- Jacobus Susza* див. Яків Суша
Jakulis M. див. Якуліс М.
 Jan (Olszewski) J. див. Іван (Олешевський)
Jankauskas R., вч. 340
Jankevičienė A., вч. 311, 312, 316
Janonienė R. див. Яноненс Р.
Jarmiński L., вч. 86
Jaroszewicz J., вч. 57, 66
Jaroszewicz-Pierestawcew Z. див. Ярошевич-Переяславец З.
Jasas R., вч. 372
 John, saint див. Йоан, св., віленський мученик
Jonaitis R., вч. 19, 40, 45, 47, 83, 374
 Josyph (Semashko) див. Йосиф (Семашко)
Jovaiša L., вч. 241, 350
Jučas M., вч. 372
 Juozapas Benjaminas Rutskis (Josyph Veiamin Rutski) див. Йосяф (Велямин Рутський)
 Juozapatas (Kuncevičius) (Josaphat (Kuntsevych)) див. Йосяфат (Кунцевич)
- Kadlec J.*, вч. 41
Kaimakamova M., вч. 377
Kaladžinskaitė-Vičkienė A., вч. 312
Kalinka W., вч. 116
Kamieniecki W., вч. 74
Kantak K., вч. 58
Kappeler A., вч. 155
Karpiński A., вч. 165
Katalynas K., вч. 374
Kaupuž A., вч. 306
Kavolis V. див. Каволіс В.
Kažuro I. див. Кажуро І.
Kemra T. див. Кемпа Т.
Kierejczuk E., вч. 28
Kilde J. H., вч. 331
Kirkienė G. див. Кіркене Г.
Klajumienė D., вч. 327, 376
Klug E., вч. 66
Kłoczowski J., вч. 24, 25, 37, 50
Knogler K. див. Кноглер К.
Korzeniewska K., вч. 155
Kosman M., вч. 101
Koścalkowski S., вч. 83, 157
Kozakaitė J. див. Козакайте Ю.
Krasny P., вч. 257
Kraszewski J. I., вч. 287
Kroll P., вч. 153
Kuczyńska M., вч. 74, 366
 Kulczycki Marcjjan 164
Kulczynski I., вч. 130, 139, 140
Kumor B., вч. 53
Kuncevičius A. див. Кунцевічюс А.
Kusber J., вч. 66
Kutrzeba S. див. Кутшеба С.
- Laužikas R.*, вч. 340
Lazutka S. див. Лазутка С.
Lebedytė R., вч. 319, 322, 323, 328
Légrand É., вч. 277
 Leon Kreuza див. Лев (Кревза)
Leonavičiūtė I., вч. 37
Lėverienė A., вч. 20
Liekis Š., вч. 372, 375
Likowski E., вч. 366
Lileyko J., вч. 257
Liškevičienė J., вч. 159, 246, 247, 377, 378

- Litak S.*, вч. 265
Litwin H., вч. 153
Loe T., вч. 166
Lorens B., вч. 24
Lorentz S. див. Лоренц С.
Löwener M., вч. 38
Lukačuk O., вч. 164, 356
Lukšaitė I., вч. 306
Lukšėnienė V. див. Лукишенє В.
Lulewicz H., вч. 57, 70, 72, 99, 271
- Łabno J.*, вч. 331
Łapiński A., вч. 74
Łaskiewicz H., вч. 282
Łowmiańska M. див. Ловмянська М.
Łowmiański H., вч. 65, 83, 157
- Macarius див. Макарій (Чорт)*
Malvestiti M., вч. 130
Mariani A., вч. 172
Maroszek J. див. Марошек Ю.
Marte J. див. Марте Й.
Matušakaitė M., вч. 336
Meilus E., вч. 135, 143
Melnyk M., вч. 366
Meyendorff J., вч. 45
Mezentsev V. див. Мезенцев В. І.
Michelini G., вч. 41
Mickevičius A., вч. 20
Mieczkowska H., вч. 292
Mikulski K., вч. 130
Mironowicz A., вч. 28, 74, 88, 133, 136, 138, 139, 143, 151, 152, 160
Mironowicz E., вч. 28
Miškinienė G., вч. 25, 367
Młodzianovskis A. див. Млодзяновський А.
Moe H., вч. 22
Molander A., вч. 22
Mončak I. див. Мончак І.
Morochowski H., вч. 113
Morozova N. див. Морозова Н.
Moser M., вч. 366
Mosiejienė R., вч. 20
Moskałyk J. див. Москалик Я.
Murdock G., вч. 22
- Mykolas Karpiavičius (Karpowicz) див. Миколас (Карпавічюс)*
- Nagielski M.*, вч. 70, 153, 284
Narbutas S., вч. 65, 84, 371
Naumow A. див. Наумов А.
Nemec L., вч. 360
Niedźwiedz J., вч. 20, 81, 92, 113, 276, 292, 301
Nikiewicz A., вч. 50, 375
Nikolajew M., вч. 298, 302, 305, 307
Nikolajew N., вч. 28
Nowak Z. H., вч. 50
Nowicka-Jeżowa A., вч. 25
- O'Malley J.*, вч. 360
Oderborn P. див. Одеборн П.
Ohlobyn O., вч. 376
Ostrogiskis K. (Ostroz'kyi K. I.) див. Острозький К. І.
Ozment S., вч. 360
Ozorowski E., вч. 366
Ozorowski M., вч. 110, 366
- Pacevičius A.*, вч. 295
Panzer S., вч. 336
Paravicini W., вч. 65
Paszkievicz H., вч. 38
Pawluczuk U., вч. 73, 74, 77, 88, 152, 366
Pelenski J., вч. 357
Peysfuss M. D., вч. 155
Pidlypczak-Majerowicz M. див. Підлыпчак-Маєрович М.
Pidrutchnyj P. B. див. Підручний П.
Pietkiewicz K., вч. 87
Pietnoczko B., монах, вч. 164
Pilipowicz W., вч. 366
Piombino-Mascali D., вч. 336
Plankis L., вч. 240
Plochy S. див. Плохій С.
Podkalsky G. див. Подкальски Г.
Pohorecki F., вч. 375
Potašenko G., вч. 20, 364, 372, 375
Praszko J., вч. 133, 154
Prochaska A., вч. 103
Prokopčik M., вч. 371

- Pugačiauskas V.*, вч. 220
Pylypiuk N., вч. 22

Rabikauskas P., вч. 241
Rabinowiczówna S., вч. 224
Rachuba A., вч. 135, 160, 257
Račiūnaitė T., вч. 241, 257, 378
Radwan M. див. Радван М.
Ragauskas A. див. Рагаускас А.
Ragauskienė R. див. Рагаускене Р.
Rapalo Korsako див. Рафайл (Корсак)
Reinhard W., вч. 155
Remecas E., вч. 351
Rinkevičiūtė E., вч. 344
Rogers J., вч. 340
Rohdewald S., вч. 153
Rostowski S., вч. 244
Rowell S. Ch., вч. 38, 39, 41

Saftey T. M., вч. 20
Sahanowicz H. див. Саганович Г.
Samalavičius A., вч. 376
Samalavičius S., вч. 376
Samsonowicz H., вч. 37
Schilling H., вч. 155
Schwarcz I., вч. 155
Senyk S. див. Сеник С.
Sheed R., вч. 23
Skoczylas I. (Skochylas I.) див. Скочиляс І.
Sliesoriūnas G., вч. 166, 168, 287
Starzewski A. de, вч. 84
Stradomski J., вч. 105, 111, 114
Strauss W., вч. 212
Susza J., вч. 129, 247, 248, 261, 264
Symanowicz T., вч. 239
Sysyn F., вч. 128, 367
Szady B., вч. 26
Szegda M. див. Шегда М.

Šaroka A., вч. 370
Ševčenko I. див. Шевченко І.
Širkaitė J., вч. 324

Taft R. F. див. Тафт Р. Ф.
Takala-Roszczenko M., вч. 366

Temčinas S. див. Темчінас С.
Tęgowski J., вч. 41
Theiner A., вч. 54
Topolska M., вч. 367, 292
Trajdos T. M., вч. 50
Trimonienė R. див. Трімонене Р.
Tumins V. A., вч. 146
Turij O. див. Турій О.
Tymoszenko L. див. Тимошенко Л.

Urban J., вч. 116, 118–120, 122

Vaitkevičius G. див. Вайткявічюс Г.
Valikonytė I. див. Валиконите І.
Valionytė B., вч. 364
Vasiliauskienė A., вч. 25, 164, 356
Vijūkas-Kojalavičius A. див. Віюк-Коялович А.

Vladimirovas L. див. Владіміров Л. ІІ.
Vladislao див. Владислав IV Ваза

Wakounig M., вч. 155
Walczak W., вч. 88
Waldron T., вч. 340
Wasilewski T., вч. 160, 257
Wąsowicz M., вч. 144
Weeks T. R. див. Вікс Т. Р.
Welykuj A. G. див. Атанасій (Великий)
Wiederkehr S., вч. 153
Wiuk-Koiałowicz A. див. Віюк-Коялович А.
Wodzianowska I., вч. 282
Wojnar M. M., вч. 24, 25, 131
Wojtkowiak Z., вч. 68
Wojtyska H. D., вч. 19

Zatorskyj N. див. Заторський Н.
Zemło M., вч. 136
Zielecka-Mikołajczyk W., вч. 195
Zielińska-Nowicka A., вч. 130
Zink A. R., вч. 336
Zochovskij E., вч. 170

Żebrowski Szczasny див. Жебровський Щасний
Žostautaitė R., вч. 336
Žukovskis R., вч. 331

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК*

- Агдо, м. 41
Аквітанія 41
Англія 37
Анікщай, м. 75
Антополь, маєток 184
- Базиліонай (Базилионай, Падубиси, Падубіси, Bazilionai, Padubysis), м. 355, 382
Балтійське море 38, 172
Балтійський регіон (Балтийский регион, Балтія, Baltic region) 39, 381
Східний Балтійський регіон 379
Бальга, замок 47
Бейги, с. 285
Березинський р-н Мінської обл. 184
Берестя (Брест-Литовський), м. 53, 58, 82, 99, 110, 266
Берестейське воєводство 184
Берлін, м. 138
Бет-Ел, біблійна місцевість 352
Битень, м. 126, 136
Біличани (Bieliczany), маєток 23, 134, 166, 174, 175, 184, 185, 190, 192–194, 218
Біличани, с. 134
Біличанський фільварок 184
Біличанська волость 185, 194
Білозоровщина *див.* Мереч Білозоровський
Білорусь (Belarus) 16, 74, 170, 184, 210, 358, 363, 364, 374, 376, 384
- Білоруська провінція Василянського чину 24
Білостоцька губернія 208
Більськ, м. 72, 266
Близький Схід 269
Бовби, с. 285
Болгарія 369
Боруни, с. 128
Бранденбург, м. 47
Британські острови 37
Брянськ, м. 358
Брянська єпархія 52
- Варшава, м. 165, 166, 228, 245, 302, 320
Ватикан, місто-держава 58, 126, 358
Ведроша, р. 67, 71
Вейсеї, с. 65
Велике князівство Литовське (ВКЛ, Grand Duchy of Lithuania, GDL) 15–20, 22–25, 27, 31, 41, 45, 46, 48–54, 57–60, 63, 66–68, 70–77, 80–84, 86, 92, 93, 99–102, 104, 105, 110, 113–116, 121–123, 125, 126, 130, 134, 136, 138, 141–144, 146–148, 150–160, 165, 166, 169, 170–174, 176, 178, 183–187, 192, 195, 201, 204, 240, 241, 251, 252, 254, 256, 259, 264, 265, 269, 271, 272, 274–282, 284, 286, 314–316, 336, 346, 357, 358, 361–366, 368–372, 374–381, 383, 384
Велике князівство Московське (Московія, Московська держава) 46, 67, 68, 78, 113, 122, 133, 135, 136, 144, 147

* Охоплює Частину першу і Частину другу монографії.

- Великий Можейків, маєток 188
 Венеція, м. 376
 Верона, м. 32, 323
 Візантійська імперія 51
 Віленська архимандрія (Віленська православна архимандрія) 26, 89, 148, 165, 185
 Віленське губернаторство 229
 Віленська губернія 208
 Віленська римо-католицька єпархія, Віленська латинська дієцезія 241 (Віленська дієцезія) 78, 178
 Віленська земля 315
 Віленсько-Київська митрополія *див.* Київська митрополія
 Віленське воєводство 96, 133, 174, 184, 187, 188, 204, 252, 265, 285
 Віленський повіт 290
 Віленсько-Київська архиєпархія *див.* Київська митрополіча архиєпархія
 Віленсько-Київська митрополія *див.* Київська митрополія
 Вілія, р. 180, 286
 Вількомирський повіт 184, 290
 Вільнюс (Вільна, Вільно, Вильнюс, Вільня, Вільно, „Північний Єрусалим”, Vilnae, Vilnius, Vilno, Wilno), м. 15, 17–19, 23–25, 30–32, 40, 41, 47, 48, 73, 76, 81, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 94, 99, 100, 104, 110, 113, 114, 118, 121–124, 126, 130, 134, 136, 138–140, 142, 143, 146–148, 151, 155, 156, 158, 160, 161, 165, 166, 168, 171–173, 179, 182–184, 189, 190, 192, 195, 196, 201, 204, 223, 235, 239, 240, 242, 249, 252, 254, 256, 257, 266, 269, 271, 272, 276, 278, 280, 285–288, 291, 295, 311, 316, 317, 319, 324, 325, 338, 343, 355–358, 363, 365, 367, 369, 370, 372, 374, 376, 379, 381–384
 Вільня (Вільняле), р. 40, 47
 Вітебськ, м. 46, 245, 246, 289
 Вітебська обл. 184
 Войчани-Шанкополе (Войчани, Woyszaniyalias, Szankopole), маєток 187, 200
 Войчанка, р. 187
 Волинська губернія 208
 Волинь 68, 72, 116, 130, 160, 169, 176, 192, 214, 225, 279, 361, 362, 364
 Володимир (на Волині), м. 104, 116, 128, 289
 Володимирська (Володимирсько-Берестейська) єпархія 52, 266
 Ворня, с. 285
 Вроцлав, м. 300
 Вюрцбург, м. 123
 Гавриланці, с. 285
 Галицька єпархія 52
 Галич, м. 367
 Галичина 210, 225
 Гедейтани (Гедетани), маєток 186
 Герцогство Пруссія *див.* Пруссія
 Гетьманщина (Гетьманат, Козацька держава) 143, 153, 376, 378
 Голубичі, с. 185, 197
 Гнезненська латинська митрополія 49
 Гродненська губернія 208
 Гродненське воєводство 265
 Гродно (Гародня), м. 40, 63, 75, 135, 289, 374
 Грюнвальд *див.* Жальгіріс
 Давкшишки (Ошмяни Нарушевичівські), с. 229 285
 Дегулі, маєток 184
 Дніпро (Дніпропетровськ), м. 362
 Дубно (Велике Дубно), м. 168, 169, 289
 Дубовіцини, с. 75
 Ельбінг, м. 47
 Естонія 38
 Єв'є, м. 278
 Європа 15, 37, 38, 56, 77, 106, 109, 113, 244, 302, 336, 340, 356, 375
 Єзно, маєток 90
 Єрусалим, м. 19, 369, 370
 Жальгіріс (Грюнвальд), м. 374
 Жировичі (Жировичи, Zhyrovychi), с. 126, 128, 136, 169, 213, 230

- Заблудів, м. 81
 Заборська пуца 190
 Залісся Острівне (Залісся, Заліський фільварок, Zalesie Ostrowno), с. 23, 174, 175, 184, 185, 188–190, 192–194, 197
 Замостя, м. 245
 Західна Європа 15, 155
 Збараж, м. 262
- Іказнь, м. 60, 61, 376
 Італія 336, 351
- Кенігсберг, м. 141
 Київ, м. 15, 48, 50, 93, 102, 103, 126, 145, 361–363, 367, 374
 Київська митрополича архієпархія (єпархія) (Віленсько-Київська архієпархія) 52, 83, 84, 122, 284
 Київська митрополія (Віленсько-Київська митрополія, Киевская митрополія, Литовська митрополія, Kyivan Metropolitanate) 15, 18, 24, 25, 28, 31, 48, 50–53, 57, 59, 62, 68, 71, 72, 74, 76–78, 81–84, 86, 99–101, 104, 108, 110, 119, 120, 122, 126, 128, 131, 132, 145, 147, 152, 154, 158, 170, 265, 269, 272, 275, 276, 278–280, 284, 289, 355, 358, 361–367, 375, 378–381, 383
 Київська Русь (Русь, Rus') 37, 40, 45, 47, 52, 106, 110, 128, 131, 162, 242, 296, 383
 Київщина 362, 364
 Кобрин, м. 129, 213, 214
 Ковенський повіт 90, 184
 Ковно, м. 84
 Кодень, м. 376
 Козин, м-ко 185
 Константинополь (Стамбул, Царгород), м. 46, 50, 52, 53, 56, 59, 74, 86, 88
 Константинопольський патріархат (Царгородський патріархат) 51, 108, 370, 372
 Констанц, м. 187, 374, 375
 Корвешки, застінок 285
 Королівство Пруссія *див.* Пруссія
- Корона Польська (Корона Польская, Польша, Polish Crown) 16, 25, 37, 38, 50–52, 56, 57, 64, 66, 77, 110, 113, 152, 162, 165, 210, 361, 364, 371, 374, 382
 Краків, м. 56, 105, 113, 166, 258
 Крево, м. 110
 Крим 358
 Кулеші, с. 285
 Кулі, фільварок 187
- Латвія 16, 38, 210
 Лейпциг, м. 300, 302
 Лемківщина 358
 Литва (Литовська республіка, Литовська держава, Lietuva) 15–19, 37–40, 42, 44, 45, 47, 49, 51, 52, 54, 56, 58, 64, 68, 83, 170, 184, 210, 240, 241, 252, 256, 312, 330, 348, 350, 351, 355, 356, 362–365, 370, 372, 374, 377, 378, 384
 Литва (Lithuania), історичний регіон 74, 75, 135, 140, 240, 241, 252, 256, 350, 351, 364, 365, 370, 378, 379, 384
 Литовська єпархія 217
 Литовська (Литовская) митрополія 50, 76, 379
 Литовська митрополія *див.* Київська митрополія
 Литовська провінція Василянського чину *див.* Святотроїцька провінція Василянського чину
 Литовська Русь *див.* Руські (українсько-білоруські) землі
 Литовсько-Польська д-ва *див.* Річ Посполита
 Лівонія 38, 40
 Лідський повіт 188, 290
 Літоваришки (Ландварів), фільварок 285
 Лукішки, передмістя Вільна 176, 178, 180, 219
 Луцьк, м. 362, 374
 Луцька єпархія 52
 Львів, м. 81, 83, 102, 128, 166, 174, 265–267, 270, 274, 275, 278, 281, 357, 360, 376

- Львівська латинська єпархія (дієцезія) 274
 Львівська єпархія східного обряду (Львовская епархия, Lviv eparchy) 153, 265, 383
 Люблін, м. 106
- Мажейків, м. 63
 Малаки, с. 285
 Малий Можейків, масток 188
 Медінінки, с. 76
 Мереч Білорозовський (Білорозовщина, Мереч), масток 133, 186, 187
 Мідники, масток 133, 186, 187
 Мінськ, м. 40, 126, 128, 129, 184, 266, 280, 284, 289, 363
 Мінська губернія 208, 218
 Мінське воєводство 134, 166, 174, 184, 188, 194, 265
 Мінський повіт 290
 Мітавська губернія 208
 Могилів (Могильов), м. 266, 281, 376
 Могилівська (Білоруська) єпархія 152
 Можейково, м. 376
 Мозир, м. 48
 Мозирський повіт 289
 Москва, м. 44–46, 50–52, 67, 68, 75, 86, 101, 122, 124, 134, 135, 139, 140–142, 144, 150, 152, 169, 170, 269, 292, 371
 Московська держава (Московія) *див.* Велике князівство Московське
 Мося, с. 285
 Мстиславль, м. 376
- Неріс, р. 319
 Нурсія 350
 Німеччина 39
 Новгородовичі, с. 122, 125, 131
 Новгородок (Навагрудак, Новгород-Литовський), м. 15, 40, 50, 72, 76, 84, 96, 99, 110, 102, 122, 123, 126, 128, 136, 289, 301, 306, 367, 374
 Новгорододцьке воєводство 265
 Нове Село, с. 192
 Новини, застінок 285
 Новосяди, с. 285
- Орша (Orsha), м. 16, 75, 289, 356, 378
 Остріг, м. 76, 81, 109, 110, 278, 280, 376
 Ошмянні Нарушевичівські *див.* Давкшишки
 Ошмянський повіт 188, 193, 200, 285, 289, 290
- Падубіси *див.* Базиліонай
 Пажайсліс, м-ко 323
 Париж, м. 300
 Парма, м. 300
 Перемишльська єпархія (Перемишльська єпархія, Pereмышl eparchy) 52, 265, 269, 383
 Персія 125
 Пинськ (Пінськ), м. 281, 289
 Пинська (Турівська, Турово-Пинська) єпархія (владицтво) 52, 156, 171, 266
 Північний Єрусалим *див.* Вільнюс
 Підляшшя 266, 358
 Плісо, озеро 190
 Поділля 362, 364
 Покровська (Руська) провінція Василянського чину (Покровская (Русинская) провинция, Pокrovska (Ruthenian) province) 24, 299, 382
 Полісся 129
 Половиця, р. 190
 Полонне, м. 289
 Полоцьк, м. 40, 52, 62, 122, 159, 252, 254, 255, 257, 258, 281, 289, 371, 374
 Полоцька архієпархія (єпархія) 52, 121, 266, 325
 Полоцьке воєводство 174, 184, 185, 192, 314
 Полоцька земля 120
 Польсько-Литовська держава (Polish-Lithuanianstate, Polish-Lithuanian Commonwealth) *див.* Річ Посполита
 Польща *див.* Корона Польська
 Почаїв, м. 213, 297, 307
 Правобережна Україна 126, 169
 Прага, м. 41, 123
 Пруссія (Герцогство Пруссія, Королівство Пруссія) 38, 136, 141, 286

- Пурвиники, маєток 90, 184, 185
- Радковщина, фільварок 133
- Радянський Союз (СРСР) 357, 360
- Республіка Обох Народів (Res Publica of Both Nations) *див.* Річ Посполита
- Рига, м. 39, 228
- Рим (Вічне Місто), м. 25, 39, 50, 53, 59, 64, 72, 103, 106, 108, 111, 123–126, 128, 129, 131, 140, 151, 170, 171, 195, 196, 240, 246, 248, 256, 261, 358, 382
- Римський Апостольський престол (Апостольська столиця, Апостольський престол, Папський престол, Римський престол, Roman Apostolic See) 24, 57, 58, 60, 78, 100, 109, 155, 195, 204, 207, 246, 272, 358, 382
- Річ Посполита (Литовсько-Польська держава, Польсько-Литовское государство, Польсько-Литовська держава, Республіка Обох Народів, Речь Посполитая, Речь Посполитая Обоих Народов, Polish-Lithuanian state, Polish-Lithuanian Commonwealth, Res Publica of Both Nations) 16, 20, 24, 52, 53, 58, 63, 78, 86, 88, 93, 99, 108, 111, 113, 125, 126, 128, 129, 133, 135, 136, 142–145, 148, 152–155, 158, 159, 165, 166, 169–171, 183, 188, 195, 196, 200, 207, 210, 212, 223, 224, 239, 240, 254, 265, 288, 289, 299, 301, 365, 379, 382, 383
- Річицький повіт 289
- Росія (Російська імперія) 16, 20, 61, 141, 143, 150, 161, 169, 171, 208, 210, 223, 224, 226, 290, 292, 295, 308, 328, 364, 371
- Русь (Rus') *див.* Київська Русь
- Руська провінція *див.* Покровська провінція Василіянського чину
- Руське воєводство 196
- Руські (українсько-білоруські) землі (Литовська Русь, Русь, Східна Слов'янщина, Ruś) 68, 128, 154, 158, 159, 162, 195, 196
- Рута, с. 122, 125, 186, 196
- Савичуни, с. 187
- Саксонія 168
- Санкт-Петербург (Петербург), м. 105, 111, 211, 218, 226, 324, 325, 327
- Свинтинники, маєток 90, 184, 185
- Свірани (Svignonys), маєток 23, 76, 171, 173, 174, 175, 184, 186, 188, 189, 193, 194, 218, 219
- Свіранська волость 186, 187
- Святотроїцька (Литовська) провінція Василіянського чину 24, 25, 30, 176, 189, 214, 239, 351
- Семюни, с. 285
- Середземне море 37
- Середземномор'я 165, 376
- Середня Азія 165
- Синковичі, с. 63, 376
- Сіверщина 362
- Слобожанщина 358
- Слонім, м. 63, 72, 213, 214
- Слуцьк, м. 102, 363
- Смоленськ, м., 139, 276, 358
- Смоленська єпархія 52
- Соловки, о-ви 170
- СРСР *див.* Радянський Союз
- Стамбул *див.* Константинополь
- Супрасль, м. 60–62, 254, 302, 376
- Сухів (Сухів-Зеновицький, Suchów), маєток 187, 188
- Східна Європа 15, 37–39, 77, 86, 106, 109, 375
- Східна Слов'янщина *див.* Руські (українсько-білоруські) землі
- США 372
- Тверь, м. 44, 45
- Тракай, м. 351
- Трибіли, фільварок 187
- Трінаполіс 325
- Троцьке воєводство 265
- Троцький повіт 290
- Турово-Пинська єпархія (владицтво) *див.* Пинська єпархія
- Туросна, с. 63
- Угорщина 37, 38, 378

- Україна (Украина, Ukraine) 16, 18, 37, 38, 40, 168, 210, 214, 356, 358, 361–365, 376, 384
 Унів, с. 297
 Упітський повіт 290
- Флоренція, м. 51
 Франція 291, 300
- Херсонес, м. 358
 Холм, м. 64
 Холмська єпархія (Холмская єпархия, Kholm eparchy) 52, 154, 383
 Хороще, м-ко, маєток 61, 62
 Хрїстбург, замок 47
- Царгород *див.* Константинополь
 Царгородський патріархат *див.* Константинопольський патріархат
 Центральна Європа 37–40, 375
 Центрально-Східна Європа 18–20, 358, 360, 365
 Цїмути, с. 285
- Чехія 37, 38, 41
 Чорне море 38
- Швеція (Шведська імперія) 134, 136, 169
 Шешоли, м. 76
 Шїлува, м. 356,
 Шяуляй, м. 356
- Яворів, м. 269
- Baltic region *див.* Балтїйський регіон
 Bazilijonai *див.* Базилїонай
 Belarus *див.* Білорусь
 Bieliczany *див.* Біличани
- Grand Duchy of Lithuania (GDL) *див.*
 Велике князівство Литовське
- Kholm eparchy *див.* Холмська єпархія
 Kyivan Metropolitanate *див.* Київська митрополія
- Lithuania *див.* Литва
 Lithuanian Metropolitanate *див.* Литовська митрополія
 Lviv eparchy *див.* Львівська єпархія
- Orsha *див.* Орша
- Padubysis *див.* Падубиси
 Peremyshl eparchy *див.* Перемишльська єпархія
 Pokrovska (Ruthenian) province *див.* Покровська провінція
 Polish Crown *див.* Корона Польська
 Polish-Lithuanian State (Polish-Lithuanian Commonwealth) *див.* Рїч Посполита
- Res Publica of Both Nations *див.* Рїч Посполита
- Roman Apostolic See *див.* Римська Апостольська столиця
- Svironys *див.* Свірани
 Szankopole *див.* Войчани-Шанкополе
- Ukraine *див.* Україна
- Vilnius (Vilnae, Vilno, Wilno) *див.* Вільнюс
- Woyczanyalias *див.* Войчани-Шанкополе
- Zalesie Ostrowno *див.* Залїсся Острівне
 Zhyrovychi *див.* Жировичі

Дереворит із зображенням храмової ікони Пресв. Трійці, перенесеної після 1597 р. з василіянської монастирської церкви до православної церкви Святого Духа у Вільні. 1625 р.

КИЇВСЬКЕ ХРИСТИЯНСТВО

Започаткована у 2013 р. видавнича серія „Київське християнство” представляє наукові результати навчально-дослідної програми Гуманітарного та Філософсько-богословського факультетів Українського католицького університету „Київське християнство та унійна традиція”. Підтримана Синодом Єпископів УГКЦ академічна ініціатива має зміцнити пророчий голос Київської Церкви і сприяти єдності українських Церков Володимирівського Хрещення. Від 2015 р. почав діяти публічний сегмент програми – проект „Соборна Україна та Київська традиція”, який уможливило суспільну артикуляцію ідеї Київської Церкви та наголошує на тисячолітньому зв'язку між українською культурою і християнством. Академічним завданням програми є критичне дослідження богословських, канонічних і соціокультурних джерел передання Київської митрополії у ширшому порівняльному контексті універсальних християнських традицій Візантії, латинського Заходу та східних православних спільнот, а також рецепції у слов'янських землях унійної ідеї. Головну увагу програма зосереджує на міждисциплінарному вивченні сформованої на цивілізаційному пограниччі християнського Сходу і Заходу *київської традиції*. В її основу лягли слов'янсько-візантійський обряд (зокрема східна Літургія), оригінальна богословська думка й помісне церковне право, єдина канонічна територія, особлива духовість, спільні соціокультурні й релігійні практики, кодифікована церковнослов'янська мова та усталена пам'ять про минуле. Сукупно вони творили елементи тяглості тогочасної культури, а в модерну добу уможливили формування національних ідентичностей та появу нових еkleзіальних спільнот у Східній і Центрально-Східній Європі.

KYIVAN CHRISTIANITY

The publication series, *Kyivan Christianity*, launched in 2013, disseminates the scholarly results of the education and research program of the Humanities Department and the Department of Philosophy and Theology at the Ukrainian Catholic University entitled *Kyivan Christianity and the Uniate Tradition*. This academic initiative, supported by the UGCC Synod of Bishops, seeks to strengthen the prophetic voice of the Kyivan Church and foster unity among the Ukrainian churches that emerge from the event of Volodymyr's baptism. One public aspect of the program – a project entitled *United Ukraine and the Kyivan Tradition* – has been active since 2015. This project has been the means for a public articulation of the idea of a Kyivan Church while underlining the millennium-long connection between Ukrainian culture and Christianity. The academic objective of the program lies in the critical study of theological, canonical, social, and cultural sources of the Kyivan Metropolitan tradition. This is undertaken in the wider, comparative context of broader Christian Byzantine traditions, traditions of the Latin West and Eastern Orthodox communities, and the reception of the Uniate idea in Slavic lands. Primary attention is paid within the program to the inter-disciplinary study of the Kyivan tradition as developed on the border between the civilizations of East and West. Its essence, in turn, is made up of the Slavonic Byzantine rite (namely, Eastern Liturgy), original theological thought and local church canon law, unified canonical territory, specific spirituality, shared social, cultural and religious practices, codified Church Slavonic language, and well-established memory of the past. Together, these were the fundamental elements of cultural continuity of the period, while in more modern times they paved way for the formation of national identities and the emergence of new ecclesiastical communities in Eastern and Central-Eastern Europe.

Наукове видання

Серія «Київське християнство», т. 16
Серію засновано 2013 року

**НА ПЕРЕХРЕСТІ
КУЛЬТУР**

**Монастир і храм
Пресвятої Трійці
у Вільнюсі**

Літературне редагування:
Наталія Кім, Рената Кивелюк

Коректура тексту
Людмила Кулакевич

Технічна редакція
Ростислав Рибчанський

Художнє оформлення обкладинки
Євген Равський

Верстка та опрацювання світлин
Юрій Пелех

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
вул. І. Свенціцького, 17, Львів 79011
факс: (032) 240 94 96
e-mail: ucupress@ucu.edu.ua
www.press.ucu.edu.ua
Свідоцтво про реєстрацію ДК 5801 від 23.11.2017

Підписано до друку 15.03.2019. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Умовн. друк. арк. 71,1. Обл.-вид. арк. 60,2.
Наклад 500 прим.

Надруковано у друкарні ТОВ «Видавничий дім «Укрпол»
вул. Новаківського, 7, м. Стрий, Львівська обл., 82400
www.ukrpol.ua
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК 4451 від 10.12.2012